DE KATHOLIEKE ENCYCLOPAEDIE

VIERDE DEEL

N.V. UITGEVERSMIJ
JOOST V. D. VONDEL
AMSTERDAM
1 9 3 3

DE KATHOLIEKE
ENCYCLOPAEDIE

EVULGETUR
NOVIOMAGI DIE 1A DECEMBRIS 1933
PROF. DR. TITUS BRANDSMA O. CARM.
CENSOR AD HOC DEPUTATUS

Barokliteratuur is de naam, dien men, sinds het algemeen eerherstel van den Barokstijl (± 1900), vooral in Duitschland graag geeft aan de letterkundige productie der 17e en 18e eeuw, in tegenstelling tot de zuiver Renaissancistische en tot de middeleeuwsch-Gotische. Chronologisch ietwat vroeger te stellen dan het plastisch Barok, vertoont de B. lit. vrijwel gelijke stijlkenmerken: drukte, bontheid, felle bewogenheid, overversierdheid, pathetiek in gebaar en houding, gebrek aan innerlijke harmonie; toegespitsten antithesenstijl; voorliefde voor zorgvuldig uitgewerkte, tot allegorieën georganiseerde vergelijkingen.

De door haar geliefkoosde genres zijn: drama (Jezuïetentooneel en Vondel!), epigram (Logau en Huygens), roman (Simplizissimus, Amadisromans, l'Astrée, Joh. van Heemskerk, enz.) en een lyrische poëzie, waarin de heftige worsteling van aardsch en hemelsch in den mensch sterk contrasteerend wordt uitgezegd (von Spee, Angelus Silesius, J. Balde en bij ons Joh. Luyken!).

L i t.: F. Strich, Der lyrische Stil im 17. Jh., in Munckerband (München 1916, 21 vlg.); G. Brom, Barok en Romantiek (1923); Cysarcz, Deutsche Barockdichtung (Halle 1924); Stammler-Merker's Reallexikon (I 1926, 111 vlg.); G. Müller in Walzel's Handbuch der Literatur-wissenschaft (Wildpark-Potsdam 1930).

Baur.

Barometer (< Gr. baros = zwaarte, metron = maat), toestel om de grootte van den luchtdruk te meten, uitgevonden door Torricelli in 1643, terwijl Boyle er den naam aan gaf. Men meet den luchtdruk ófwel door de hoogte te bepalen van een vloeistofkolom, die met den luchtdruk evenwicht maakt, ófwel door de kracht te meten, die de zwaarte van de lucht uitoefent op een niet-vloeistof, gewoonlijk een elastisch metalen lichaam.

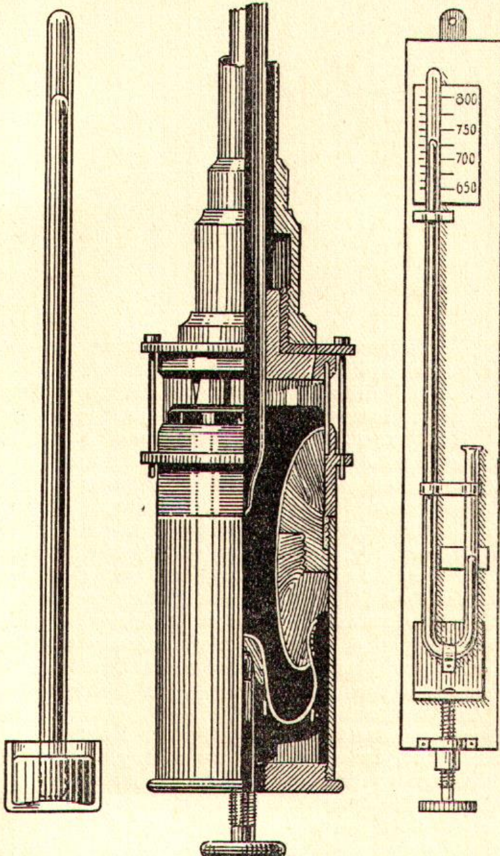

Fig. 1. Fig. 2. Fig. 3.

1° Voor den v l o e i s t o f - b a r o m e t e r kan men in principe elke vloeistof gebruiken. Zoo maakte Otto von Guericke in 1650 gebruik van een waterkolom, waarvan de top boven het dak van zijn huis uitstak. Ook zijn nog glycerine-barometers in gebruik, maar over het algemeen blijft de k w i k - barometer van Torricelli het aangewezen instrument (kwik hoog soortelijk gewicht, dus korte buizen, en andere voordeelen). De hoogte van een kwikzuil van 0° en normale zwaarte is de „barometerstand". Als normale barometerstand aan den zeespiegel geldt 76 cm.

Wat den v o r m betreft onderscheidt men de vloeistof-barometers in bak- en hevelbarometers. De b a k - b a r o m e t e r (fig. 1), eigenlijk niets anders dan een van een schaalverdeeling voorzien toestel van Torricelli, bestaat uit een ca. 80 cm lange glazen buis, van boven gesloten, met luchtvrij kwik gevuld, en met het open ondereinde uitmondend in een bakje met kwik. De ruimte boven het kwik is het zgn. luchtledig van Torricelli. De hoogte van de kwikkolom, tot aan het kwikniveau in het bakje gemeten, geeft de grootte van den luchtdruk in cm kwik aan.

Het bezwaar, dat het nulpunt van de schaal niet steeds ligt in het vlak van het kwikniveau, wordt ondervangen bij den bakbarometer van F o r t i n (fig. 2). Bij dit toestel is de bodem van den bak van leer. Door een schroef kan deze bodem en daarmee het kwikniveau hooger en lager gesteld worden, totdat de kwikspiegel juist raakt tegen de punt van een glazen stift. Deze punt geeft het nulpunt aan voor de aflezing. Ook is deze barometer beter voor transport geschikt.

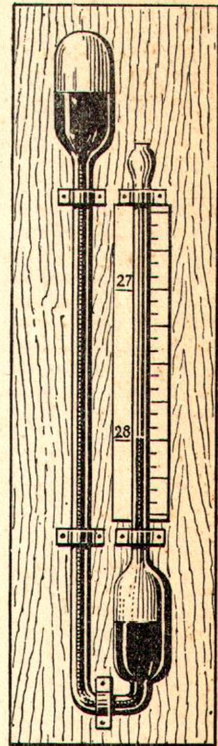

Fig. 4.

De h e v e l b a r o m e t e r (fig. 3), reeds in 1694 door B o y l e geconstrueerd, bestaat uit een omgebogen glazen buis met een gesloten lang en een open kort uiteinde. Het hoogteverschil tusschen de beide toppen der kwikkolommen geeft den barometerstand.

Een combinatie van bak- en hevel-barometer, de b a k - h e v e l b a r o m e t e r, werd vervaardigd door Wild en Fuess.

De combinatie van kwik met een andere, lichtere vloeistof biedt de mogelijkheid den barometerstand

duidelijker zichtbaar te maken, zonder de voordeelen van het kwik op te offeren. Een der oudste barometers, waarbij van meer dan één vloeistof gebruik gemaakt wordt, is de contra-barometer van Huygens, 1672 (zie fig. 4), een hevelbarometer, waarvan het korte been een dun verlengstuk heeft, gevuld met een lichte, gekleurde vloeistof. Is de doorsnede van het verlengstuk n maal zoo klein als die van het bovenste en onderste vat, en is het

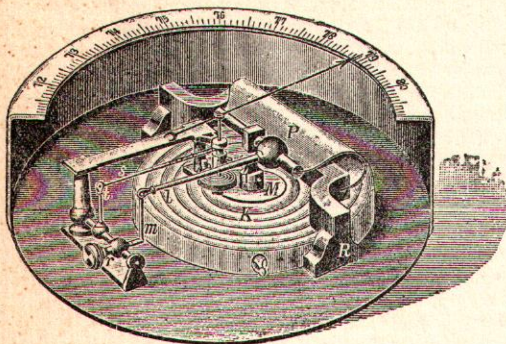

Fig. 5.

soortelijk gewicht van de toegevoegde vloeistof s maal zoo klein als dat van kwik, dan geeft deze barometer een verandering aan ter grootte van $y = nsx/(2s+n-1)$, als de barometerstand met bedrag x varieert.

2° Voor dagelijksch gebruik, transport enz. biedt elke vloeistof-barometer bezwaren. L. Vidi construeerde in 1847 den eersten → aneroïde- (< Gr. a = niet, neros = vochtig) barometer (niet-vloeistof-barometer), waarvan de handige vorm een groot voordeel beteekent t.o.v. den kwikbarometer, die het

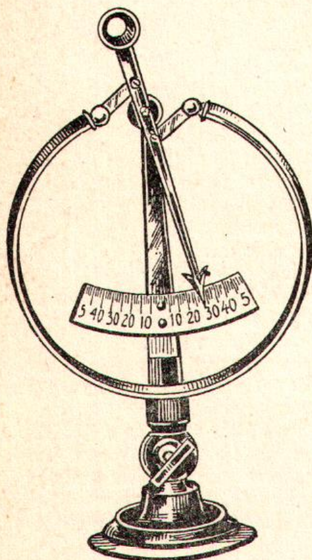

Fig. 6.

echter in nauwkeurigheid blijft winnen. De groep van deze barometers, uit dun elastisch metaal vervaardigd, berust op het beginsel van de veerbalans. Het veerkrachtig lichaam bestaat ófwel uit een of meer luchtledige doozen van koper- of nieuwzilverblik (Vidi, Naudet, Goldschmidt, Becker), ófwel uit een luchtledige, cirkelvormig gebogen buis met dunne wanden (Bourdon). De veranderingen in den luchtdruk geven vormveranderingen aan het elastisch lichaam, welke vergroot worden overgedragen op de beweging van een wijzer, die loopt over een schaalverdeeling, met een kwikbarometer geijkt. Zeer bekend en algemeen in gebruik is de holosteric (< Gr. holos = geheel, stereos = vast) van Vidi (fig. 5). Een stelsel van bijna luchtledige, luchtdicht afgesloten doozen met gegolfd oppervlak deelt de vormveranderingen mede aan een veer; een stel hefboompjes komt dan in werking, waardoor aan een fijn kettinkje getrokken wordt en de wijzer in beweging komt. Bij den b. van Bourdon (fig. 6) ondervindt bij drukvergrooting het grootere buitenoppervlak van den ring een grootere kracht dan het kleinere binnenoppervlak, zoodat de uiteinden van de gebogen buis elkaar naderen en den wijzer in beweging brengen.

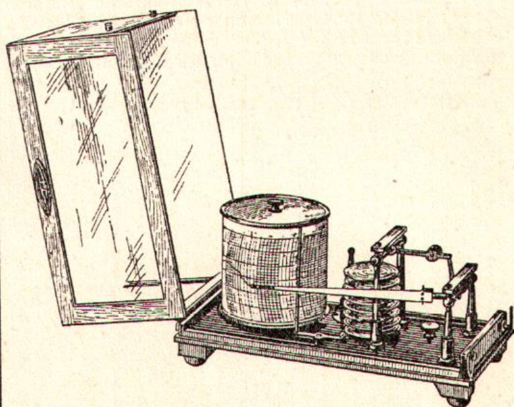

Fig. 7.

Bij alle aneroïde-barometers is ijking met een kwik-standaardbarometer noodzakelijk.

3° Het is dikwijls, en zeker in de meteorologie, van belang het geheele verloop van den barometerstand te kennen. Men heeft daartoe zelfregistreerende barometers of barografen (< Gr. graphein = schrijven) geconstrueerd (vooral ook gebruikt voor hoogtemeting). Het gemakkelijkst kan men deze registreer-inrichting bij de aneroïde-b. aanbrengen. Fig. 7 stelt voor de bekende barograaf van Richard. De bewegingen van de doozen worden door hefboomen overgebracht op een wijzer, die het verloop van de veranderingen in den luchtdruk opteekent op coördinatenpapier, waarmee een door een uurwerk gedreven cylinder omwikkeld is. De geteekende figuur heet barogram (zie in fig. 7).

Ofschoon met meer moeite, heeft men ook den hevelbarometer tot barograaf kunnen inrichten. Een schrijfstift, bevestigd aan een vlotter, teekent de stijgingen en dalingen van den kwikmeniscus aan (Czeromak; Fuess). De hefboom-barograaf, reeds in 1857 door Secchi gebruikt, is door Sprung en Fuess technisch verbeterd tot de loopgewicht-barograaf, die aan nauwkeurigheid en betrouwbaarheid niets te wenschen overlaat. De barometer hangt aan den korten arm van een hefboom,

terwijl over den langen arm een loopgewicht in den vorm van een wagentje loopt. De gewichtsverandering van de hoeveelheid kwik in de barometerbuis wordt geregistreerd door het loopgewicht, waaraan een schrijfstift bevestigd is, en wel doordat een electrisch uurwerk het loopgewicht zóó heen en weer beweegt, dat de hefboom steeds in evenwicht blijft. De verhouding van de armen van den hefboom is zoo gekozen, dat de veranderingen van den barometerstand 5 à 10-voudig vergroot opgeteekend worden.

Dat de luchtdruk afhangt van de hoogte der zich boven ons bevindende luchtzuil en dus bij stijgen afneemt, volgde onmiddellijk uit de proef van Torricelli en bracht reeds in 1648 Pascal op het denkbeeld om den barometer als hoogtemeter te gebruiken. Deze barometrische hoogtemeting, die wat nauwkeurigheid betreft bij de waterpassing aanmerkelijk achterstaat, biedt dikwijls, met name bij ontdekkingsreizen, de eenige mogelijkheid om de hoogte te bepalen. In de eerste luchtlagen correspondeert met 1 mm daling van den kwikbarometer een stijging van ongeveer 10,5 m. Daar echter het soortelijk gewicht van de lucht bij stijging kleiner wordt, nemen de barometerhoogten bij gelijke stijgingen in een meetkundige reeks af.

Daar behalve de luchtdruk ook de vochtigheidstoestand, de temperatuur, en de windrichting, -kracht en -snelheid tot de elementen van een weervoorspelling behooren, wordt de barometer wel eens te spoedig tot weerglas gepromoveerd. Een enkele tik is nog niet voldoende. Maar een stijging of daling van langeren duur rechtvaardigt het vermoeden van beter of slechter weer.

Onder **barometerproef** verstaat men een hevelbarometer, waarvan het lange gesloten been verkort is en die dienst doet om kleinere drukkingen te meten. Het gesloten been is geheel met kwik gevuld en het open korte been van de omgebogen buis wordt verbonden met de ruimte, waarvan men den druk wil bepalen. Het kwik daalt nu in het gesloten been zoo ver omlaag, tot de kwikzuil evenwicht maakt met den druk in het apparaat. *ter Heerdt.*

Barometerformule van Laplace. Aldus wordt genoemd de formule $H=K(1+\alpha t)\log B/B'$.

H is hoogteverschil tusschen de beide vergelijkingsvlakken; B en B′ zijn de op nul herleide barometerstanden in de beide vergelijkingsvlakken; K is coëfficiënt, voor Nederland ongeveer 18484. Voor $(1+\alpha t)$ → Boyle, Wet van.

Barometerhoogte is de luchtdruk in millimeter kwikhoogte aangeduid. → Barometer.

Barometerproef, → Barometer.

Barometerschaal. Zij is nog algemeen in millimeter kwikhoogte verdeeld, volgens de hoogte van de verticale kwikzilverkolom van den barometer. Sinds de absolute maat voor den luchtdruk werd ingevoerd (1910), is de b. soms in millibar (afkorting mb) verdeeld. 1 000 mb = 750,1 mm kwikhoogte; 1 mb = 3/4 mm kwikhoogte.

Barometerschommeling, dagelijksche, en jaarlijksche, → Luchtdruk.

Barometerstand, ook barometerhoogte, is de waarde van den luchtdruk, in mm kwikhoogte of in millibar uitgedrukt, welke ergens, op een gegeven oogenblik, door een barometer wordt aangewezen.

Barometrische depressie, ook barometrisch minimum of → cycloon van de gematigde en koude luchtstreken der aarde.

Barometrische druk, of luchtdruk, wisselt in de lagere regionen van onze atmosfeer te weinig om invloed op onze gezondheid uit te oefenen. Op hooge bergen kan de lage druk de zgn. bergziekte veroorzaken. Op 5 000 m brengt iedere ademhaling slechts de helft der normale hoeveelheid zuurstof in de longen; de luchtdruk is daar 400 mm in plaats van 760 mm. Loomheid in de beenen is het eerste verschijnsel van bergziekte, dat bij rust verdwijnt, maar bij beweging door hoofdpijn, misselijkheid en duizelingen wordt gevolgd. De Etna (3 300 m) is in dit opzicht bij bergbeklimmers berucht. Door oefening en bij langdurig verblijf kan men zich, mits niet te oud, aan groote hoogten aanpassen. In het Himalajagebergte wonen op 4 500 m nog menschen. Hooge druk, 50 mm boven het normale, komt in diepe mijnen voor; in duikerklokken zelfs tot 3 at (Caissonziekte). Daarbij kan het gehoor lijden en longuitzetting en — bij plotselingen overgang tot normalen druk — zelfs levensgevaar ontstaan. Meer dan 5 at verdraagt de mensch niet; dieper dan 50 m onder water kan men niet onbeschut afdalen. De b. d. wordt in het algemeen met behulp van een barometer gemeten.

Lit.: Carl Pfügge, Grundriss der Hygiene (1927). *Droog.*

Barometrische golf, → Luchtdruk.

Barometrische gradiënt, → Gradiënt.

Barometrische hoogtebepaling is een vlugge, maar betrekkelijk onnauwkeurige methode om de hoogte van een punt in het terrein te bepalen. Zij wordt gebruikt bij voorloopige opnemingen, ter oriënteering. Men gebruikt gewone metaalbarometers (aneroïden).

De barometerstand B wordt afgelezen in een punt van bekende hoogte en in het te meten punt. Het best gebeurt dit met twee barometers, waarvan een, in het vaste punt opgesteld, bijv. om de 10 minuten wordt afgelezen; de andere wordt dan afgelezen op de te meten punten en tevens wordt de tijd van de waarneming genoteerd. Minder nauwkeurig is het werken met één barometer. Men moet hiermede geregeld naar het vaste punt terugkeeren om den vergelijkingsbarometerstand te bepalen. Heel goed voldoet ook een registreerende barometer (barograaf) in het vaste punt. Ook de temperatuur moet geregeld en bij iedere waarneming bekend zijn. De berekening van het hoogteverschil geschiedt volgens de formule van Laplace: $h = K(1 + at)\log(B/B')$, waarin B en B′ de aflezingen (op 0° C herleid) in het vaste en in het te meten punt, en t de temperatuur voorstellen. K is een constante en bedraagt 18404, a eveneens en wel de uitzettingscoëfficiënt voor gassen: 1/273 of 0,00366. Een nauwkeurige formule houdt rekening met geographische breedte (verandering van de zwaartekracht), vochtigheid der lucht (soortelijk gewicht!) en de verandering van de zwaartekracht met de hoogte. Voert men hiervoor de gemiddelde waarden voor den zomer in Nederland in, dan wordt de constante K in bovenstaande formule 18484.

De nauwkeurigheid der bepaling bedraagt hoogstens 1 m. Zie verder → Hoogtemeting.

Lit.: Ch. M. Schols, Landmeten en Waterpassen ([9]1919). *Jong.*

Barometrisch maximum, of centrum van hoogen druk, is het middelpunt van een → anticycloon, waar de luchtdruk maximaal is. B. m. duidt soms den geheelen anticycloon aan.

Barometrisch minimum of centrum van lagen druk is het middelpunt van een cycloon of depressie, waar de luchtdruk minimaal is. B. m. duidt soms den geheelen cycloon aan.

Baron, adellijke titel, naar oud adelsrecht in de Nederlanden alleen gevoerd, wanneer aan dien titel een heerlijkheid verbonden was, voorzien van den titel van Baronie. Verkreeg een onadellijke zoo'n heerlijkheid, dan verviel de titel aan den vorst. Als regel vererfde de titel bij recht van eerstgeboorte in mannelijke lijn; nageboren zonen en dochters waren ongetitreerde edellieden: Ecuyer, Noble, Schildknaap, Jonker, Edelman, Edelvrouw. Deze regel gold ook in Engeland en in Frankrijk, terwijl in het Heilige Roomsche Rijk de titel overging op alle afstammelingen (creaties zonder daaraan verbonden land). Kon. Willem I heeft de vererving bij recht van eerstgeboorte weer ingevoerd bij verheffing in den Ned. adel.
E. v. Nispen tot Sevenaer.

Baron, 1° mgr. Edward, vicaris-generaal van mgr. Kenrich, bisschop van Philadelphia (V.S. Amerika). Werd naar Afrika gezonden om er de uit Amerika gerepatrieerde zwarten te gaan bezoeken (1841). Paus Gregorius XVI benoemde hem tot apost. vicaris van de twee Guinee's (Westkust van Afrika, van Senegal tot de Kaap, met uitzondering van het bisdom Loanda). Met zeven paters van den Eerbiedw. Liebermann ving mgr. B. zijn apostelwerk aan (1843). Wegens het moordend klimaat verzocht hij den H. Stoel zijn missiewerk toe te vertrouwen aan een Congregatie. In 1845 werd de Congregatie der Paters van den H. Geest en van het H. Hart van Maria met de zielzorg op de W. Afrikaansche kust belast.

Lit.: p. Dieudonné Rinchon O. Cap., Les Missionnaires belges au Congo (Brussel 1931). *Vanneste.*

2° Michel, Fransch acteur, * 7 Oct. 1653 te Parijs, † 22 Dec. 1729 aldaar. Zeer jong wees geworden, trad B. op 12-jarigen leeftijd voor het eerst op bij de Compagnie des petits Comédiens Dauphin. Molière, die het buitengewone talent van den knaap ontdekte en hem zeer genegen was, nam hem in zijn tooneelgezelschap op. De intriges van Molière's bitter jaloersche vrouw noopten B. echter tot heengaan. In 1670 te Parijs teruggekeerd, trad hij weer tot Molière's gezelschap toe en wist nu zelfs de liefde van diens vrouw op te wekken. Na het overlijden van den meester trad B. op in het Hotel de Bourgogne en de Comédie française. Schoonheid en talent maakten hem tot den meest gevierden tooneelspeler van zijn tijd. Bij een wederoptreden op ouderen leeftijd, in 1720, na zich bijna 30 jaar lang teruggetrokken te hebben, bleek zijn gave nog even groot, zijn succes even stormachtig.

Van zijn literair werk heeft zich het in 1686 geschreven blijspel L'homme à bonnes fortunes bijzondere bekendheid verworven.

Andere werken: Le jaloux; La coquette; Le coquet trompé; Les Adelphes. — Lit.: Young, M. B., acteur et auteur dramatique (Grenoble 1904, Parijs 1905). *v. Thienen.*

3° Theodore, Belg. landschapschilder; * 1840 te Brussel, † 4 Sept. 1899 te Saint-Servan bij Namen. Leerling van de la Charlerie en L. Dubois. Schilderde duin- en rivierlandschappen. Wel overwogen compositie. De schilder van de grijze stemmingen in het landschap. Zijn werk oefende grooten invloed uit op de latere landschapmeesters.

Werken: in de musea te Brussel, Antwerpen, Bergen, Luik, Namen, enz. — Lit.: Lemonnier, L'école belge de peinture.

4° Vincent, Fransch theoloog uit de Dominicanerorde. * 1604, † 1674. B. was een der voornaamste bestrijders van de Fransche dominees. Bovendien ijverde hij voor een meer strenge richting in de moraaltheologie, waarbij hij echter te ver ging en eenige van zijn werken veroordeeld zag.

Lit.: P. Mandonnet, in: Dict. Théol. Cath. (II, 425).

Baroncelli, Niccolò, Florentijnsch beeldhouwer uit de eerste helft van het quattrocento, ook genaamd Niccolò del Cavallo. * te Florence, wordt in 1434 te Padua vermeld, † 1453. De eenige zekere werken, die bewaard gebleven zijn: de meer dan levensgroote bronzen figuren (kruisigingsgroep) in den dom te Ferrara. Het paard, dat B. beeldhouwde, voor het ruiterstandbeeld van Niccolo III d'Este (1451), is met figuur van Antonio Cristoforo door de Franschen in 1716 vernield.

Lit.: A. Venturi, Storia dell' Arte Italiana (VI Milaan 1908); G. Fiocco, Riv. d'Arte (1929, 439-448).

Barone, Veronica, mystiek begenadigde, lid van de derde orde der Kapucijnen. * 16 Dec. 1856 te Vizzini (Sicilië), † 5 Jan. 1878 aldaar. Zij was een voorbeeld van blinde gehoorzaamheid aan haar geestelijken leider, en leidde een leven, rijk aan mystieke genadegaven. Lijden en vernedering in allerlei vormen was haar deel. De laatste zeven jaren leefde zij slechts van de H. Eucharistie.

Baronial architecture, → Engelsche bouwkunst.

Baronie van Breda, → Breda, Baronie van.

Baronius, Cesare, kerkelijk geschiedschrijver, bezat den vromen geest van zijn leermeester Philippus Neri. * 31 Oct. 1538 te Sora, † 30 Juni 1607 te Rome; trad op 19-jarigen leeftijd in de orde der Oratorianen, werd bibliothecaris van de Vaticana, kardinaal (1596).

Voornaamste werk: Annales Ecclesiasticae, ondernomen als tegenhanger van de → Magdeburger Centuriatoren. Berust op een uitgebreid onderzoek in de Romeinsche archieven. Eerste deel verschenen in 1588 te Rome. In het elfde deel komt voor het Tractatus de monarchia Sicula, waardoor een conflict ontstond met Philips II van Spanje, die de uitgave ervan in zijn staten verbood. Het twaalfde deel verscheen in 1607 en is reeds gedeeltelijk van een andere hand. Om de ingelaschte documenten zijn B.'s Annalen van het hoogste belang, maar in zijn ijver om de Protestantsche voorstelling te weerleggen gaat hij somwijlen oncritisch te werk; ook zijn chronologie is vaak onbetrouwbaar, hetgeen samenhangt met den eigenaardigen vorm van zijn werk. Het werd voortgezet door Raynaldi, Bzovius, Laderchi en Theiner (tot in 1590). B. was de voornaamste medewerker aan de uitgave van het Martyrologium (1586).

Lit.: A. Kerr, The life of Cesare cardinal B. of the roman Oratory (Londen 1890); H. Laemer, De Caesaris Baronii literarum commercio diatriba (Freiburg i. B. 1903); Dict. Hist. Géogr. Ecclés. *Elias.*

Baron Sakèndèr, een bekend boek der → Javaansche literatuur.

Baronville, Belg. gem., prov. Namen, ten Z. van Dinant, 200 inw., grootendeels Kath.; opp. 657 ha; landbouw.

Baronzio, Giovanni, Italiaansch schilder uit Rimini (14e eeuw). Documenten betreffende het leven van B. zijn niet bekend. Twee gesigneerde en gedateerde werken (een crucifix op paneel te Pesaro

in S. Francesco a Mercatello en een polyptiek in het museum te Urbino, resp. van 1344 en '45) toonen ons een meester in het gevolg van Giotto, echter met persoonlijke accenten, vooral in compositie, houding der figuren en in kleur. Zijn invloed op de schilderkunst in de Romagna en de Marken is groot geweest. Volgens stijlovereenkomst heeft men B. nog een fresco toegeschreven in S. Nicola in Tolentino en eenige paneelen in Berlijn (Kaiser Friedrich Museum).

Lit.: R. van Marle, The development of the Italian schools of painting (IV 1924); L. Serra, L'arte nelle Marche (Pesaro 1929). *A. B. de Vries.*

Baros, plaats op Sumatra, → Baroes.

Barosma (p l a n t k.), het belangrijkste geslacht der Diosmeae, behoort tot de Rutoïdeae, een onderfamilie van de ruitachtigen, Rutaceae. Dit geslacht omvat 15 struikachtige soorten. Sommige soorten en wel speciaal B. c r e m u l a t u m, B. b e t u l i n u m en B. s e r r a t i f o l i u m, leveren de „bucco" bladeren, welke, hoewel vroeger meer dan thans, als geneesmiddel werden aangewend voor nier- en blaasziekten Zuid-Afrika heeft nog eenigen uitvoer van dit artikel. *Bouman.*

Baross, G á b o r, Hong. staatsman, * 1848, † 1892. Achtereenvolgens: lid van het Huis van Afgevaardigden, staatssecretaris van verkeer, minister van verkeer. In deze hoedanigheid reorganiseerde hij post- en telegraafwezen en bracht de spoorwegen aan den staat.

Baro-thermo-hygrograaf of meteorograaf, is een zelfregistreerend toestel, dat gelijktijdig op één blad, de luchtdruk, -temperatuur en -vochtigheid teekent. Wordt vooral tot aërologisch onderzoek van den dampkring gebruikt.

Barotropisch. In de m e t e o r o l o g i e wordt een luchtmassa b. genoemd, wanneer de vlakken van gelijke dichtheid, of die van gelijk soortelijk volume met de vlakken van gelijke drukking overeenkomen. Cf. baroclinisch.

Lit.: V. Bjerknes, On the dynamics of the circular vortex (Oslo 1912).

Barotse, landstreek in Midden-Afrika, besproeid door de boven-Zambesi, in het grensgebied van West-Rhodesia en O. Angola; vruchtbaar hoogland, bewoond door Bantoe-negers, die leven van landbouw en veeteelt.

Barovier (of Berroviero, Baroverio, Barroero of Berovier) is de naam van een familie van kunstglaswerkers uit Murano (Italië), welke meestal voor Venetië werkzaam waren en veel bijdroegen tot den roem van het zgn. Venetiaansche glas. In de 14e eeuw komt het eerst de naam voor: B a r t h o l o m a e u s de Muriano fiolarius principalis (1348). Zijn kleinzoon A n g e l o (ong. 1400—1460), wel de meest vermaarde, werkte voornamelijk voor de kanselarij van het Patriarchaat van Venetië. In 1459 nam M a r i n o de leiding van zijns vaders werkplaats en glasovens over; ná hem zijn zeer kundige zuster M a r i e t t a, samen met zijn derden broer G i o v a n n i. Marietta kreeg in 1497 van Agostino Barbarigo, doge van Venetië, verlof een eigen oven te beginnen en wel „ob eius mirum artificium manus". Veel produceerde de kleinzoon van Angelo, A n z o l e t t o (begin 16e eeuw). Na een langen tijd van verval bracht op aansporen van Antonio Salviati, een lid der familie, G i o v a n n i, voordien een eenvoudig flesschenblazer, in 1860 met zijn neven B e n e d e t t o, B e n v e n u t o en G i u s e p p e den naam van zijn geslacht weer opnieuw omhoog.

Lit.: Moschini, Guida per l'isola di Murano (1808); Levi, L'arte del vetro in Murano nel Rinascimento e i Berroviero. Note storiche (1895); Filarete, De Architectura (uitg. Von Oettingen, in Quellenschriften für Kunstgeschichte, 1910, 302 en 361 vlg.); Schmidt, Die venezi anischen Emailgläser des XV. und XVI. Jahrh., in Jahrb. der K. Preuss. Kunstsammlungen (32, 1911, 249 vlg.). *Knipping.*

Baroxyton, koperen blaasinstrument, in 1853 voor het eerst gemaakt door Cerveny in Königgrätz. De b. heeft den grooten omvang van contra D tot a ééngestreept.

Baroya y Nessi, R i c a r d o, Spaansch schilder en graveur: landschappen, stadsgezichten. Schreef ook enkele drama's en romans. * 1871 te Minas de Riotinto.

Barozzi, J a c o p o, → Vignola.

Barr, stad in het dept. Bas-Rhin (Fr., 48° 50′ N., 7° 30′ O.), 200 m boven zee; 4 200 inw. (1926); aan den Oostkant van de Vogezen; wijnbouw, leer.

Barraban, J a c q u e s, Fransch schilder * 1767 of 1768 te Aubusson, † 1 Oct. 1809 te Lyon. Leerling van Malaine. 1798—1806 stuurde hij ontwerpen voor porseleinschilderingen in op de tentoonstelling van den Parijschen Salon. 1804 bekroond met de gouden medaille. Hij schilderde bloemen en vogelmotieven in den decoratieven stijl van het Klassicisme. Werkte niet alleen voor de fabriek te Sèvres, maar ook voor de gobelinfabriek. Ook werkzaam als decorateur van interieurs, soms in navolging of onder invloed van Percier. Versierde o.a. de eetzaal in het kasteel van St. Cloud. Illustreerde ook boeken, o.a. een uitgave van Buffon's Histoire Naturelle. 1807 leeraar aan de teekenacademie te Lyon.

Lit.: Gabet, Dict. des artistes; Bénézit, Bellier-Auvray, Dict. gén. des artistes.

Barracas, voorstad en haven van Buenos Aires in Argentinië (Z.Amer.).

Barradeel, gem. in het zeekleigebied van de prov. Friesland, ten N.O. van Harlingen, groot 6 112 ha en omvattende de dorpen Minnertsga, Firdgum, Tzummarum, Klooster-Lidlum, Oosterbierum, Sexbierum, Pietersbierum, Wijnaldum en Almenum. De secretarie is in Sexbierum. De gem. wordt doorsneden door de spoorlijn Harlingen—Tzummarum—Stiens—Leeuwarden. Op 1 Jan. 1933: 8 081 inw. De weinige Kath. behooren tot de parochies Harlingen en Franeker. Middelen van bestaan: land- en tuinbouw en veeteelt. Plannen om een deel van B. bij Harlingen te voegen verkeeren (1933) in gevorderd stadium. *van der Meer.*

Barra do Pirahy, s t a d in Brazilië (Z.Amer.), 22° Z., 44° W.; 16 300 inw. Het b i s d o m, suffr. van Rio de Janeiro, telt 60 000 Kath.

Barra do Rio Grande (C i d a d e d a B.), s t a d in den staat Bahia, Zuid-Brazilië, gelegen aan de monding van de Rio Grande in de S. Francisco Rivier; 6 000 inw. Het b i s d o m B., suffr. van Bahia, telt ± 300 000 Kath.

Barra-eilanden, een groep eilanden, tezamen 57 km², behoorend tot de Zuidelijke Hebriden (56° 56′ N., 7° 34′ W.).

Barramoenda, → Ceratodus.

Barrancos, de door erosie teweeggebrachte radiale voren in den uit losse gesteenten bestaanden buitenmantel van een vulkaan.

Barrande, J o a c h i m, Fransch palaeontoloog,

* 1799 te Saugues (Haute Loire), † 5 October 1883 te Schlosz Froszdorf. Barrande begon zijn loopbaan als onderwijzer. Hierna vestigde hij zich te Praag en bestudeerde de geologie en palaeontologie van het Boheemsch massief. Hij maakte een zeer nauwkeurige studie van de stratigraphie der Siluurformatie, terwijl hij over de trilobietenfauna belangrijke publicaties het licht deed zien. Zijn voornaamste werk is: Système silurien du centre de la Bohème. *Hofsteenge.*

Barrandeocrinus, → Haarster.

Barranquilla, hoofdstad van het dept. Atlantico, rep. Columbia (Z.Amer.), aan de monding van de Magdalenarivier. 65 000 inw. Zeer belangrijke handelsplaats. Spoorlijn van B. naar Sabanilla en Puerto Columbia voor overlading der goederen, daar de monding der Magdalena-rivier ondiep is.

Barras, → Galipot.

Barras, Paul François Nicolas, vicomte de, Fr. staatsman; geldzuchtig genotmensch, uit eigenbelang tot alles in staat. * 30 Juni 1755 te Fox uit adell. familie, † 29 Jan. 1829 te Chaillot. Vóór 1789 militair, werpt zich daarna in de revolutie, om fortuin te herstellen; lid van de Constituante, Nat. Conventie, régicide; toont zich in Toulon en Marseille een wreed représentant en mission; werkt mee aan den val van Robespierre en blijft daarna tot 1799 de onbekwame leider van het Directoire. B. belast Napoleon met demping van het oproer van vendémiaire, bemiddelt diens huwelijk met Joséphine en bezorgt hem het commando in den Ital. veldtocht. Tegen de „royalisten" organiseert hij den staatsgreep van fructidor, maar onderhandelt tegelijkertijd met de Bourbons, om bij mogelijk herstel van de monarchie eigen positie te verzekeren. Na → brumaire is zijn politieke rol uit; door Napoleon uit Parijs verbannen.

Lit.: Mémoires (uitg. Duruy, Parijs 1895).

Barrault, Emile, professor te Sorège, een der latere leden der school van Saint-Simon, maakte vooral studie omtrent de ontwikkeling der schoone kunsten; stichtte een landbouwkolonie te Algerië. * 1802, † 1869.

Werk: Le Christ (1865). — Lit.: Quack, Socialisten, Personen en stelsels (III).

Barre, Jean François Chevalier Lefebvre de la, vertrok in 1762 naar Abbeville en verloor daar door den omgang met slechte vrienden zijn geloof. Wegens zijn goddeloos optreden in woord en daad werd hij bij vonnissen van den wereldlijken rechter op grond van de burgerlijke wet onthoofd en zijn lijk verbrand. Voltaire en volgelingen stelden de Kerk voor dit vonnis aansprakelijk, welke beschuldiging voldoende weerlegd wordt door de pogingen van den bisschop van Amiens en van de Assemblée du Clergé bij den koning, om dit vonnis in levenslange gevangenisstraf veranderd te zien. Desniettemin richtte men in 1905 voor B. een standbeeld op voor de basiliek van de Sacré-Coeur op Montmartre te Parijs. * 12 Sept. 1745 op het kasteel Férolles in N. Fr., † 1 Juli 1766.

Lit.: Lexikon für Theol. und K. (I Freiburg/Br. ²1930, kol. 987-988). *Wachters.*

Barre de mesure (Fr.), muziekterm, → Maatstreep.

Barreelentractaat, → Barrièretractaat.

Barreiro, havenplaats in Portugal (38° 40′ N., 9° 3′ W.) aan den mondingstrechter van den Taag; 11 000 inw.; Kath. Uitgangspunt voor de spoorwegen naar Zuid-Portugal.

Barrel (Eng.) is de naam van een vat, waarin vloeistoffen als bier, wijn en olie verzonden worden. Voorts is het een inhoudsmaat en een gewichtsmaat. De grootte hiervan loopt in verschillende landen en voor verschillende goederen uiteen. In Engeland is een barrel bier 36 imperial → gallons = ± 163 l en een barrel wijn $31^1/_2$ imp. gall. = ± 143 l. In de V. S. heeft een barrel in 't algemeen een inhoud van 31,5 Amer. gallons = ± 119 l. Een barrel petroleum = 42 gallons à 3,785 l = 159 l. Als gewichtsmaat wordt het o.a. gebruikt voor meel, vleesch en zeep. 1 barrel meel = 196 Amer. pond = ± 89 kg; 1 b. vleesch ± 200 Amer. pond = ± 91 kg; 1 b. zeep = 256 Amer. pond = ± 116 kg. Vgl. Ital. maat Barile. *Witsenboer.*

Barrell, Theorie van. (geologie) Volgens deze theorie moet onder de lithospheer een zone aangenomen worden (astenospheer), 500—600 km dik, die ondanks groote vastheid toch voldoende plasticiteit bezit om toe te geven aan voortdurend en langzaam werkende drukveranderingen. Naar de diepte zou de astenospheer geleidelijk overgaan in de eigenlijke aardkern (baryspheer).

Barrêmien, onderafdeeling van de Juraformatie in Zwitserland.

Barrême, François, Fransch wiskundige; † 1703 te Parijs. Schreef het vele malen herdrukte werk l'Arithmétique (Parijs 1677). Zijn naam leeft voort in het Fr. barême = tabel van berekende waarde.

Barres, groep van voederbietrassen, waartoe o.a. Barres van Sludstrup en Barres Strijnö behooren. Gemakkelijk te rooien; laag drogestofgehalte.

Barrès, Maurice, Fransch staatsman en schrijver van sterk-nationalistische richting. * 17 Aug. 1862 te Charmes-sur-Moselle, † 5 Dec. 1923 te Parijs; sinds 1906 lid van de Académie Française.

Begonnen met romans, waarin, als reactie tegen het grof naturalisme, de verheerlijking van een veelvormig Ik (zie den cyclus Le culte du Moi) en het aristocratisme van een beschaving in verval zich uitspreken, zwenkt zijn denken rond 1900 om, in de richting van het integraal nationalisme. De grondslagen hiervan denkt B. zich in enkele noodzakelijke verbindingen, waarmede het individu geankerd is in de nationale gemeenschap: 1° la terre (voor hem de Lotharingsche aarde), die in hem het Fransche chauvinisme en den haat tegen Duitschland verwekt; 2° les morts, d.i. de geschiedenis, de nationale traditie; 3° als cultuur-centrum, de Katholieke Kerk, waartoe, ook zonder persoonlijk geloof, ieder Franschman in sterke „Latijnsche" tucht moet behooren: Les Français se battent en état religieux. Met deze „doctrine", gedragen door een sober-klassieken en tevens modern-insinueerenden stijl, werd B. de geestelijke leider van de oorlogsgeneratie (bijv. Ch. Péguy, Psichari, Action Française).

M. Barrès.

W e r k e n. R o m a n s: Le culte du Moi: 1° Sous l'oeil des barbares (1888); 2° Un homme libre (1889); 3° Le jardin de Bérénice (1891); L'ennemi des lois (1892); Du sang, de la volupté et de la mort (1894); Un amateur d'âmes (1899); Le roman de l'énergie nationale: 1° Les déracinés (1897); 2° L'appel au soldat (1900); 3° Leurs figures (1902); Amori et dolori sacrum (1903); Les bastions de l'Est (1905); Colette Baudoche (1909); Le voyage de Sparte (1909); Greco (1912); La colline inspirée (1913); Un jardin sur l'Oronte (1922). — E s s a y s: Huit jours chez M. Renan (1888); Scènes et doctrines du nationalisme (1902); La grande pitié des églises de France (1914); Chroniques de la grande guerre (14 dln. 1920 vlg.); Le génie du Rhin (1921); Taine et Renan (1922); Dante, Pascal et Renan (1923); Pour la haute intelligence française (1925). — L i t.: A. Thibaudet, Vie de M. B. (Parijs 1921); E. Curtius, M. B. (Bonn 1921); V. Giraud, Les maîtres de l'heure, M. B. (Parijs 1923); H. Brémond, M. B. (Parijs 1924); J. Faure-Biguet, M. B. (Parijs 1924); V. Klemperer, Romanische Sonderart (Halle 1926). *Baur.*

Barret, R i c h a r d (R i o c a r d B a i r é a d), Iersch dichter, * ca. 1740 bij Belmullet, † 1819. Hij dichtte zoowel in het Engelsch als in het Iersch, maar dankt zijn dichterroem vooral aan zijn satirische, bacchanalische en liefdesgedichten in het Iersch. Gedeeltelijk nog ongedrukt.

U i t g.: T. O'Rahilly, in Gadelica (I 1912—'13, 112-126); lijst bij R. I. Best, Bibliography of Irish Philology and Literature (1913, 207).

Barret-Browning, E l i s a b e t h, → Browning.

Barrevoeters (I t a l.: scalzi, < Lat. discalciati. In België worden de ongeschoeide Karmelieten „Scalzen" genoemd. Duitsch: Barfüszer; Fransch: Dechaussés). B. worden die kloosterlingen genoemd, die blootsvoets gaan (met of zonder sandalen, welke den voet grootendeels vrij laten). Reeds van oudsher was dit de gewoonte bij vele asceten. De eigenlijke monniken (Benedictijnen, Cisterciënsers, Kartuizers), waren daartoe echter niet door hun regel verplicht.

In de 11e en 12e eeuw (de tijd der armoedebeweging) komt op verschillende plaatsen deze gewoonte weer op bij de rondtrekkende predikanten (Wanderprediger) en wel met de kennelijke bedoeling, hierdoor te voldoen aan de reis-voorschriften van Christus tot de Apostelen (Mt. 10. 10). Ook de H. Norbertus ging in het begin blootsvoets. De gewoonte werd voorgoed ingeburgerd door Franciscus van Assisi, die ze uitdrukkelijk voorschreef aan zijn volgelingen in de Eerste en Tweede Orde.

L i t.: L. Gougaud, La Gymnopodie, in: Rev. Asc. Myst. (IV 1923); Lex. Theol. Kirche (I, 967); Coll. Franc. Neerl. (I 1927, 67).

Barriai, gemengde stam van Papoea's en Melanesiërs; → Oceanië.

Barrias, 1° F e l i x J o s e p h, Fransch schilder, zoon van een sierkunstenaar en porseleins schilder, studeerde aan de Académie des Beaux-Arts te Parijs onder L. Cogniet. * 1822 te Parijs, † 1917 aldaar. Hij blijft vertegenwoordiger der academische neo-Klassicistische richting. Van hem zijn ongeveer 400 schilderijen bekend.

V o o r n. w e r k e n: Sappho (1847); de Bannelingen van Tiberius (1851); de Jaargetijden (4 schilderijen); plafondschildering in het paleis van prins Nariskine te Petrograd (1866); illustraties voor Corneille, Racine, Virgilius, Horatius en de romans van Dumas en Soulié.

2° L o u i s E r n e s t, broeder van den vorige, Fransch beeldhouwer in neo-Klassicistischen stijl. Leerling van Jouffroy Cavalier en Cogniet. * 1841 te Parijs, † 1905 aldaar.

V o o r n. w e r k: Buste van Jules Favre (1863); Stichting van Marseille (1865); Godsdienst en Liefde (brons 1873); Adam en Eva, Abel dragend (1878); het Lied en de Muziek (1888).

Barrie, J a m e s M a t t h e w, Engelsch tooneelschrijver van Schotsche afkomst. * 1860. Gaat naar Londen als journalist in 1885; wordt dan humoristisch gevoelig romanschrijver van het Schotsche kleinburgerlijke leven, en ten slotte, na het uitbundig succes van Peter Pan (1904), de gevierde tooneelschrijver van Londen. Sprankelende geestigheid, betooverende fantasie (vooral in Peter Pan) en nu en dan (vooral in The Admirable Crichton) een diepe kijk op de problemen van het Engelsche sociale leven. In adelstand verheven (1913); eeredoctoraten van Edinburgh en Oxford; rector der univ. van St. Andrews (1919—'22); president der Society of Authors sedert 1928; kanselier der univ. van Edinburgh sedert 1930.

W e r k e n. R o m a n s: Auld Licht Idylls (1888); A Window in Thrums (1889); The Little Minister (1891); Margaret Ogilvy (1896); A Sentimental Tommy (1896); Tommy and Grizel (1900); The Little White Bird (1902). Tooneelspelen: Quality Street (1901, Ned.: Deftige Straat); The Admirable Crichton (1903); Peter Pan (1904); Peter Pan in Kensington Gardens (1906); What Every Woman Knows (1908); A Kiss for Cinderella (1906); Mary Rose (1920), Verzamelde spelen (1928). — L i t.: Monogr. van Th. Moult (1928); F. J. H. Darton (1929); J. A. Hammerton (1929); W. Eschenauer (1930, diss. Halle); L. Lotze (1931, diss. Halle); volledige bibliographie door B. P. Cutler (1931). *Pompen.*

Barrière, afsluitboom of hek, o.a. bij spoorwegen.

Barrière, 1° J e a n d e l a, abt van het Cisterciënserklooster Les Feuillants; * 1544 te St. Céré, † 1600 te Rome. Hij stichtte een reformatie, welke den regel van Citeaux in strengheid overtrof. Door zijn ordegenooten belasterd en wegens zijn trouw aan Hendrik III van verraad aan de Kath. Kerk beschuldigd, werd hij te Rome veroordeeld en uit zijn ambt ontzet. Hij leefde als een heilige, en kort voor zijn dood werd het vonnis als onrechtvaardig erkend en ingetrokken. In het Calendarium en Menologium der Cisterciënsers wordt hij eerbiedwaardig genoemd. → Feuillants.

B i o g r a p h i e door A. Bazy (Toulouse-Parijs 1885).

2° T h é o d o r e, Fransch tooneelschrijver. * 1823 te Parijs, † 1877. Zijn blijspelen, in samenwerking met anderen (o.a. Ern. Capendu) geschreven, verdienen, met hun oppervlakkige waarneming en hun neiging tot het gechargeerd caricaturale, nauwelijks den naam realistisch, dien men hun veelal geeft.

W e r k e n: La vie de Bohême (1848); Les filles de marbre (1853); Les faux bonshommes (1856); l'Héritage de M. Plumet (1858); le Feu au couvent (1859); Le démon du jeu (1863); les Jocrisses de l'amour (1865); Tête de linotte (1882), e.a.

Barrièrerif, een vorm van koraalrif, zich op grooteren afstand van de kust in zee bevindend, en ongeveer evenwijdig met de kustlijn verloopend. Tusschen het rif en de kust bevindt zich meestentijds een uitgestrekte lagune. Zeer bekend is het **Groot-Barrièrerif** of Great Barrier Reef, koraalvorming op 8 tot 180 km afstand voor de kust van O. Austr., zich uitstrekkend met smalle onderbrekingen tegenover riviermonden over een lengte van 2 000 km (Torresstr. 9° Z. tot Kaap Sandy 24° Z.). Bij vloed wordt het rif overstroomd; bij eb ligt het een paar voet boven

zeeniveau droog, bedekt met levende koralen, prachtig van kleur en vorm. Enkele vlak bij de kust gelegen eilandjes hebben een struikgewasvegetatie. Het rif is onvruchtbaar en onbewoond, maar heeft groote beteekenis voor de tripang- en parelvisscherij. De zee tusschen de kust en het rif is ondiep en kalm, echter door de er zich in bevindende koraalriffen toch lastig vaarwater voor de kustvaart. Vuurtorens op de gevaarlijkste plaatsen en een goede loodsdienst vergemakkelijken tegenwoordig de scheepvaart tusschen de koraallagune en de open zee door de openingen in het rif. *Hofsteenge/Zwagemakers.*

Barrière-tractaat, gesloten 15 Nov. 1715 op het stadhuis te Antwerpen tusschen Oostenrijk, Engeland en de Staten-Generaal, waarbij aan deze laatsten werd toegestaan een recht van militaire bezetting in de plaatsen Namen, Doornik, Meenen, Veurne, Warneton, Ieperen en het fort Knocke (art. 4) (de zgn. Barrière-vestingen), benevens half Nederlandsche half Oostenrijksche bezetting in de stad Dendermonde (art. 5), als bolwerk tegen Frankrijk. Voor het onderhoud dezer troepen zal Oostenrijk moeten betalen 500 000 rijksdaalders jaarlijks (art. 19) en tegelijk belooft Oostenrijk de sedert 1648 bestaande bepalingen omtrent in- en uitvoer tegenover Engeland en de Republiek niet te zullen wijzigen, tenzij „soo ras als mogelijck zijn sal" een handelstractaat tusschen de drie partijen zal worden gesloten (art. 26). Reeds in 1709 en in 1713 was door Engeland een dergelijk bezettingsrecht in de Z. Nederlanden aan de St. Gen. toegezegd, in ruil voor de erkenning van het Hannoversche erfrecht in Engeland. De gedachte daaraan was reeds geopperd in 1673 en was redelijk tegenover het zwakke Spanje; tegenover Oostenrijk, dat na 1713 zeer goed zichzelve tegenover Frankrijk kon verdedigen, werd zij spoedig als krenkend gevoeld. De barrièretroepen werden in 1782 op een dreigend bevel van keizer Jozef II teruggetrokken na lange jaren van roemloozen garnizoensdienst en nadat de Nederlandsche garnizoenen in den Oostenrijkschen Successie-oorlog (1740—1748) en tijdens den Zevenjarigen oorlog (1756—1763) een zeer treurig figuur hadden gemaakt, hetgeen de achting in de Zuidelijke Nederlanden voor Noord-Nederland niet kon verhoogen.

L i t.: Hubert, Les garnisons de la Barrière dans les Pays-Bas autrichiens (Brussel 1902); Blok, Gesch. van het Ned. Volk (III ³1925); Pirenne, Histoire de Belgique (V). *v. Gorkom.*

Barrière-vestingen, → Barrière-tractaat.

Barrili, A n t o n G i u l i o, Italiaansch schrijver en politicus (aanhanger van Garibaldi). * 14 Dec. 1836 te Savona, † 18 Aug. 1908 te Carcare bij Savona. Professor in de letterkunde aan de universiteit te Genua. Zijn romans, ten getale van zestig, zijn de uitdrukking van het idyllisch, burgerlijk romantisme, dat in de laatste jaren van de 19e eeuw bij de burgerij nog veel bijval genoot.

W e r k e n. R o m a n s: o.a. Capitan Doderò (1865); Santa Cecilia (1866); Il libro nero (1868); Val d'olivi (1873); Come un sogno (1875); Cuor di ferro e cuor d'oro (1877); L'olmo e l'edera (1877); Il tesoro di Golgonda (1878); L'undecimo comandamento (1881); Il biancospino (1882); La Montanara (1886). A n d e r e w e r k e n: Con Garibaldi alle porte di Roma (1867); Discorso in morte di Garibaldi (1882). *Ulrix.*

Barringstijlen, b a r r i n g s t o e l e n, verplaatsbare of vaste jukken of schragen, op het dek van schepen geplaatst, waarop vaarboomen en dgl. worden geborgen.

Barringtonia, behoort tot de familie der Lecythidaceae, en is één der vijf geslachten van de onderfamilie Planchonioideae; 60 soorten. Komt voor in Oost-Afrika en de Australische eilanden met tusschengelegen landen, doch wordt hoofdzakelijk gevonden in Achter-Indië, den Maleischen Archipel en de Samoa-eilanden. Het meest verspreid zijn van dit geslacht drie boomachtige kustplanten, nl. B. s p e c i o s a, een mooie boom met groote bladeren, bloemen met karmijnroode meeldraden en groote vierkante gele vruchten. In stukken gesneden jonge spruiten worden als verdoovingsmiddel voor visschen aangewend, de vruchten als drijfkurken voor netten, en uit de bladeren wordt een soort vernis gewonnen. B. r a c e m o s a wordt aangetroffen tusschen Oost-Afrika en Queensland en heeft kleinere bladeren. De schors doet dienst in looierijen, terwijl de jonge bladeren gegeten worden. B. a c u t a n g u l a levert, als Indische eik, hout voor scheepsbouw, en schors voor looierijen. B. i n s i g n i s, van de Soenda-eilanden, met groote zittende bladeren en trosvormige bloemen, wordt als kasplant gekweekt. *Bouman.*

Barrios, 1° G e r a r d o, generaal en politicus in Salvador. * ca. 1809, † April 1865. Na te hebben deelgenomen aan den strijd van Walker tegen de flibustiers, werd hij onder Santin minister van buitenlandsche Zaken. Deed een mislukte staatsgreep tegen president Campo (1857). Tot president der republiek in 1860 gekozen, oefende hij een dictatoriale volmacht uit: hij verhief, in plaats van Cajutopeque, San Salvador tot hoofdstad, hervormde het leger en het beheer, bevorderde de welvaart, vaardigde een burgerlijk- en een strafwetboek uit, doch bemoeilijkte de geestelijkheid. In een oorlog met Guatemala gewikkeld (1862), moest hij op de vlucht gaan en werd op last van zijn opvolger Duenas gefusilleerd.

L i t.: de Périgny, Les cinq républiques de l'Amérique centrale (Parijs 1910). *Lousse.*

2° M i g u e l d e, Spaansch-Joodsch theoloog, dichter en historicus. * 1625 te Montilla, † 1701 te Amsterdam. Na een verblijf in Italië en korten tijd in West-Indië keert B., wiens eigenlijke naam Daniel Levi is, naar Europa terug. In Brussel neemt hij dienst in het Spaansche leger, waar hij het zelfs tot kapitein brengt. In 1674 treedt hij uit den dienst en vestigt zich te Amsterdam.

V o o r n. w e r k e n: Historia universal de Judea; Teología natural; Relación de los poetas y de los escritores de origen judío; Coro de las Musas; El triunfo del gobierno y de la antiguedad belga; Casa de Jacob. — L i t.: J. S. da Silva Rosa, De Geschiedenis der Portugeesche Joden in Amsterdam (1925).

Barrister, → Solicitor.

Barritus, → Barditus.

Barro, T h e o b a l d u s d e, bisschop van Luik (1303—1312), werd door paus Benedictus XI gewijd, sneuvelde in den strijd tegen de Orsini te Rome.

Barroe, een zelfbesturend landschap onder Korte Verklaring aan de W. kust van Celebes (Ned. O. Indië), gelegen ten N. van het landschap Tanette en ten Z. van het landschap Soppengri Adja, met welke landschappen het tezamen de onderafdeeling Barroe vormt der afdeeling Paré-Paré, gouvernement Celebes en onderhoorigheden. De onderafdeeling telt 60 000 zielen, onder wie nog geen tien Europeanen, een honderdtal Chineezen en ruim 200 andere vreemde Oosterlingen. De hoofdplaats, tevens zetel van bestuur,

heet Soempangbinangae. De bevolking is van Boegineeschen landaard.

Barrois, Le (aardr.), → Bar.

Barron, 1° Edward, vicaris-generaal van mgr. Kenrich, bisschop van Philadelphia (V. S. Amerika). * 1801, † 1854 te Savarmaha, aan de gele koorts. Werd naar Afrika gezonden om er de uit Amerika gerepatrieerde zwarten te gaan bezoeken (1841). Paus Gregorius XVI benoemde hem tot apost. vicaris van de twee Guinee's (Westkust van Afrika, van Senegal tot de Kaap, met uitzondering van het bisdom Loanda). Met zeven paters van den Eerbiedw. Libermann ving mgr. B. zijn apostelwerk aan (1843). Wegens het moordend klimaat verzocht hij den H. Stoel zijn missiewerk toe te vertrouwen aan een congregatie. In 1845 werd de Congregatie der Paters van den H. Geest en van het H. Hart van Maria met de zielzorg op de W. Afrikaansche kust belast.

Lit.: Dieudonné Rinchon O. Cap., Les Missionnaires belges au Congo (Brussel 1931). *Vanneste.*

Barros, Juan de, Portugeesch geschiedschrijver. * 1496 te Vizeu; † 1570 nabij Pombal. Als hofpage van den toenmaligen erfprins, den lateren Juan III, schreef hij Cronica do emperador Clarimundo (gedrukt 1520). Tijdens de regeering van Juan III wordt B. in 1522 benoemd tot gouverneur van San Jorge de Mina, waarna in 1533 zijn benoeming tot gouverneur van Portugeesch Guinea en regent van Port. Indië volgde. Hier vond hij de gelegenheid historische documenten en gegevens te verzamelen, neergelegd in zijn „Decadas", een werk, waarvan hij bij zijn dood 24 boekdeelen voltooid had en dat beëindigd werd door Diego de Canto in nog 8 deelen. Van beteekenis is vooral: Asia de Joam Barros, dos fectos que os Portugueses fizeram no descobrimento e conquista dos mares e terras do Oriente (Lissabon 1552-'53). Hij doet zich kennen als een patriottisch doch overigens onpartijdig historicus van zwak critisch inzicht.

Verdere werken: Grammatica portugueza (Lissabon 1538). Zijn „Historia del Brasil" is verloren geraakt. — Lit.: Manuel Severim de Faria, Vida de Joâo de Barros (Lissabon 1624 en 1778). *Borst.*

Barrot, Camille Hyacinthe Odilon, Fransch redenaar en staatsman. * 19 Sept. 1791 te Villefort (Lozère), † 6 Aug. 1873 te Bougival. Als advocaat trad hij in beruchte politieke processen onder de Restauratie op. Hij werkte mede tot het voorbereiden der omwentelingen van 1830 en 1848; in 1847 organiseerde hij als een der voornaamste leden der oppositie in de Kamer de zgn. → Reformbanketten. 24 Februari 1848 werd hem door Lodewijk Philips de waardigheid van minister-president opgedragen, die hij echter korten tijd na de vlucht van den koning moest neerleggen. Nu schaarde hij zich aan de zijde der republikeinen en hield zich na den staatsgreep van 2 Dec. 1851 buiten de politiek. Na den val van Napoleon III werd hij eerst tot lid en vervolgens tot president van den Staatsraad (27 Juli 1872) benoemd. Lid van het Institut de France sedert 1855. Hij bezat een groot redenaarstalent, doch weinig bekwaamheid op staatkundig gebied.

Werken: De la centralisation et de ses effets (Parijs 1861); De l'organisation judiciaire en France (Parijs 1872); Mémoires posthumes d'O.B., uitg. door Duvergier de Hauranne (4 dln. Parijs 1875'-76). — Lit.: Ernest-Charles, Les hommes de 1848: Odilon Barrot (Parijs 1899); G. Weill, Histoire du parti républicain en France (Parijs [2]1928). *Lousse.*

Barrow, rivier in Ierland (52° 18′ N., 6°59′ W.), ontspringend op de Slieve-Bloom Mountains, naar het Zuiden stroomend, en bij Waterford aan de Zuidkust van Ierland in zee uitmondend.

Barrow, Isaäc, veelzijdig Eng. geleerde, vooral wiskundige en theoloog. * Oct. 1630, † 4 Mei 1677. Trad na een reis door Europa in 1660 in den geestelijken stand, was achtereenvolgens hoogleeraar in Grieksch en wiskunde te Londen en te Cambridge, in welke plaats hij Newton tot leerling had. Aan hem stond hij in 1669 zijn professoraat af, terwijl hij zich verder zelf aan de theologie wijdde; vanaf 1672 was hij rector van Trinity College. Hij genoot een groote reputatie als kanselredenaar. Op wiskundig gebied is hij van belang om zijn edities van Euclides, Archimedes, Apollonius en Theodosius en vooral om zijn eigen werken over optica en meetkunde. Hij behandelde de beginselen der differentiaal- en intregaalrekening in meetkundig gewaad en miste alleen door het nalaten van een algebraïsche inkleeding de uitvinding zelf.

Lit.: The mathematical Works of I. Barrow (Cambridge 1860); J. M. Child, The geometrical lectures of I. Barrow (Chicago-Londen 1916, vertaling van fragmenten met noten). *Dijksterhuis.*

Barrow-in-Furness, haven en industriestad in het graafschap Lancaster (Engeland, 54° 7′ N., 3° 13′ W.); 80 000 inw. Koper- en ijzermijnen, leigroeven. Hoogovens, metaalindustrie, scheepsbouw, textielnijverheid. Zetel van de wereldfirma Vickers Sons, Maxim and Co.

In de nabijheid de ruïnen van de Furness-abdij, zertijds de grootste abdij van Engeland, in roode zandsteen opgetrokken.

Barrowisten, → Brown, Robert.

Barruel-Bauvert, Augustin, Fransch priester en apologeet, Jezuïet, die zich vruchteloos inspande om den bijval der 18e eeuwsche philosophen (Voltaire, Rousseau, Buffon) tegen te werken. * 2 Oct. 1741 te Villeneuve, † 5 Oct. 1820 te Parijs.

Hoofdwerk: Les Helviennes (1781). — Lit.: de Backer-Sommervogel, Bibl. Comp. Jés. (VIII 1767); Dussaut, Notice sur B. (Parijs 1827).

Barry, 1° Belg. gemeente in de prov. Henegouwen, ten O. van Doornik; 800 inw.; opp. 488 ha. Laag bouwland; kerk uit de 18e eeuw.

2° Havenstad in Zuid-Wales, aan den N. oever van het kanaal van Bristol (51° 23′ N., 3° 18′ W.); 40 000 inw. Beroemde scheepsbouw: Barry Docks. Dichtbij Barry Island, badplaats.

Barry, 1° Charles, Eng. architect, * 23 Mei 1795 te Londen, † 12 Mei 1860 aldaar. Leerling van Middleton en Bailey, maakte hij groote studiereizen en bouwde hij na zijn terugkeer in 1820 de St. Peterskerk te Brighton, de Travellersclub (1832) en andere gebouwen te Londen, in Renaissance-stijl. Zijn hoofdwerk is het Parlementsgebouw te Londen, dat hij op grond van een prijsvraag, waarbij de Gotische stijl was voorgeschreven, met Welby Pugin te bouwen kreeg (1840—1852).

Lit.: Paul Sédille, L'architecture moderne en Angleterre (Parijs 1890, 31 vlg.).

2° Charles, architect te Londen, zoon van den voorgaande; * 1823, † 1872; medewerker van R.R. Banks, met wien hij o.a. het front van Burlington House en tal van kerken en woonhuizen ontwierp.

3° Edward Middleton, architect, derde zoon van Sir Ch. B., * 7 Juni 1830, † 27 Jan. 1880 te Londen. Leerling van zijn vader, na wiens dood hij

het parlementsgebouw te Londen voltooide. Bouwde verder in Renaissance-stijl de Grammar School te Leeds, het Covent Garden Theater (1859—'60), de hotels van het Charing Cross-station en de National Gallery te Londen en tal van andere openbare gebouwen in Engeland.

4° Marie Jeanne Bécu, gravin du, natuurlijke dochter van Anna Bécu; * 1743; kwam te Parijs in een verdachte modezaak, waar zij de aandacht trok van den Zuid-Franschen edelman Jean du Barry, die haar in 1769 in de omgeving van koning Lodewijk XV bracht en haar tegelijk een schijnhuwelijk deed sluiten met zijn broeder Guillaume du Barry, om aan deze laatste bijzit van Lodewijk XV een naam en een titel te bezorgen. Invloed op de staatkunde zocht zij niet, doch de koning heeft schatten gelds aan haar verspild in een tijd van grooten economischen nood. Bij 's konings dood (1774) van het hof verwijderd, reisde zij in 1792 naar Engeland, werd bij haar terugkomst gevangen genomen en geguillotineerd (1793) door het Schrikbewind.

Lit.: Vatel, Histoire de Mme. du Barry (3 dln. 1883); Saint-André, Mme. du Barry d'après les documents authentiques (1908); Fromageot, Mme. Dubarry de 1791 à 1793 (1909); Castanié, Royales amours d'une petite modiste (1913). *v. Gorkom.*

5° William, Katholiek Engelsch geestelijke, geleerde en schrijver. * 1849 te Londen, † 1930 als pastoor te Leamington. Stud. te Oscott en te Rome; prof. in de philosophie te Birmingham (1873—'77), in de theologie te Oscott (1877—'80); daarna in de zielzorg en in 1908 pastoor.

Werken. Romans: The New Antigone (1887); The Two Standards (1898); Arden Massiter (1900); The Wizard's Knot (1901); The Dayspring (1903). Wetenschappelijke werken: vele tijdschriftartikelen, en verder The Papal Monarchy (1902); Newman (1904); Heralds of Revolt (1904); Renan (1905); Tradition of Scripture (1906).

Barry Cornwall, → Procter.

Barsabas (= zoon van Sabas), 1° Joseph, bijgenaamd Justus (de rechtvaardige), werd met Matthias als plaatsvervanger van Judas Iscarioth door de apostelen voorgesteld (Act. 1.23); 2° Judas B., een Christen van Jerusalem, die na het Concilie van Jerusalem met Paulus naar Antiochië ging en de Christenen daar vermaande en bemoedigde (Act. 15.32).

Barsac, dorp in het dept. Gironde (Frankrijk, 44° 30′ N., 0° 30′ W.); 2 700 inw. (1926); bekende wijnsoort.

Barsaniani, monophysitische sekte der 6e eeuw, genaamd naar hun eersten bisschop Barsanius of Barsanuphius. Een eigenaardigheid was, dat zij communiceerden door de vingers in bloem van tarwe te doopen en dan naar den mond te brengen. In Egypte hielden zij in klein aantal stand tot de 9e eeuw.

Bar Sauma, → Barsumas.

Barsch, Paul, Duitsch schrijver en taalzuiveraar. * 16 Mrt. 1860 te Niederhermsdorf. Zijn poëzie blijft gaarne in den volkstoon, zijn roman werkt gezond-didactisch.

Werken: Auf Straszen und Stegen (1885); Fliegende Blätter (1889); Ueber der Scholle (1905); Von einem, der auszog (1905).

Barsegapè, Pietro da, Italiaansch dichter uit de 13e eeuw, bekend door een sermoen, waarin hij de schepping, den zondeval, de verlossing en het laatste oordeel behandelt.

Uitg.: C. Salvioni in Zeitschr. f. rom. Philologie (diplomatische afdruk, XV 1891); E. Keller, Die Reimpredigt des P. da B. (kritische uitg., Frauenfeld 1901).

Bársine, 1° oudste dochter van Darius Codomannus, welke Alexander de Groote in 324 v. Chr. te Susa huwde.

2° Dochter van Artabazus, eerst gehuwd met den Rhodiër Mentor, dan met diens broeder Memnon. Na den slag bij Issus werd zij in Damascus krijgsgevangene der Macedoniërs. Bij Alexander den Grooten werd zij moeder van een zoon, Heracles. In 309 v. Chr. werd zij met haar zoon op aandringen van Cassander door Polyperchon gedood. *Davids.*

Barsingerhorn, gem. in het West-Friesch zeekleigebied der prov. N.H., ten N. van Alkmaar; opp. 2 066 ha, omvattend de dorpen B., Kolhorn en Haringhuizen.

Op 1 Jan. 1932: 2 207 inw. De weinige Kath. behooren tot de parochie Schagen. Landbouw en veeteelt. De Waard- en Groetpolder behoort deels tot deze gem. De tramlijn Schagen—Ewijksluis loopt er door.

Barsinghausen, klooster der Augustinessen, ca. 1190 gesticht en in 1455 door Jan Busch hervormd. In den tijd der Reformatie gingen de bewoners van dit klooster over naar het Protestantisme en tegenwoordig is het een Luther-gesticht voor adellijke dames.

Lit.: K. Grube, J. Busch (1881, 157 vlg.); Kunstdenkmäler der Provinz Hannover (I 1899, 55).

Barsippa (Grieksch: Borsippa, thans ruïne van Birs Nimroed), oude stad in Babylonië, ten Z. van Babylon, waarmee zij zoo eng verbonden was, dat de Babyloniërs haar het „Tweede Babylon" noemden. Het eerst vermeld in den codex van Hammoerabi, vindt men haar naam terug in talrijke documenten der Babylonisch-Assyrische geschiedenis. In den nieuw-Babylonischen tijd (→ Babylonië) werd B. bijna geheel herbouwd. Haar stadsgod was Naboe (Nebo), die zetelde in den grootsten tempel van B., Ezida, welks toren langen tijd gold als de Toren van → Babel. Opgravingen zijn gedaan door Rawlinson (1854), Rassam (1878—'79), Koldewey e.a. (1899—1912), doch volledige publicaties ontbreken. Het beste overzicht van alles wat B. betreft thans bij E. Unger, in Reallexikon für Assyriologie (I, 402—'29, met uitgebreide lit.). *Simons.*

Bar Soedaili, → Stephanus bar Soedaili.

Barsoi, → Russische Windhond.

Barsumas of Bar Sauma, 1° archimandriet van een Syrisch klooster, 458. B. kwam met 1 000 monniken naar de zgn. Rooversynode, Ephese 449, waar hij deelnam aan de mishandeling van patriarch Flavianus en de besluiten der onwettige synode onderteekende. Door de Jacobieten wordt hij als heilige vereerd.

2° Metropoliet van Nisibis vóór 496. De Rooversynode verdreef hem als leeraar der school van Edessa. Vóór 457 werd hij metropoliet en had aandeel in de stichting der school van Nisibis. Op een synode van 484 wist hij de invoering van het Nestorianisme door te zetten en de afschaffing van het coelibaat voor bisschoppen. 485 moest hij zich aan den orthodoxen Katholikos onderwerpen. Een prozagebed, enkele hymnen en 5 brieven zijn van hem bewaard gebleven.

Lit.: Lexikon für Theol. und K. (I 1930, 989); Dict. Hist. Géogr. Eccl. (VI 1932, 946-947; 948-950). *Franses.*

Bar sur Aube, arr.-hoofdstad, dept. Aube

(Frankrijk, 48° 20′ N., 5° 10′ O.); zeer oud stadje (kerken uit de 12e eeuw); 4 300 inw. (1926).

Bart, 1° Jakub (pseud. Jak. Cisjinski), Servisch priester-dichter van nationale liederen en natuurlyriek. * 1856 te Koekow, † 1909 te Panschwitz.

Werken: Het boek der sonnetten (1884); Servische klanken (1897); Op adelaarswieken (1904); Servische beelden (1907).

2° Jean, Fransch zeeheld. * 1651 in de omgeving van Duinkerken, † 1702; diende eerst op de Ned. vloot onder De Ruyter in den tweeden Engelschen oorlog en sedert 1672 bij de Franschen als kaperkapitein volgens Duinkerksche traditie. Hoewel niet-adellijk van geboorte, werd hij door Lodewijk XIV tot schout-bij-nacht benoemd en maakte zich grooten naam in den Negenjarigen Oorlog, tot schade der Engelschen en Nederlanders. Te Duinkerken staat sedert 1845 zijn standbeeld in brons.

Lit.: Vanderest, Histoire de Jean Bart et de sa famille (Duinkerken 1844); Wille, Jean Bart (1901); Malo, Les corsaires dunkerquois et Jean Bart (1913); Bringer, Jean Bart (1913).

Bartel, Kasimir, Poolsch staatsman, * 3 Maart 1882. In 1913 prof. te Lemberg; van 1919 tot 1920 min. van Spoorwegen; in 1922 afgevaardigde van de Sjem; in 1926 min. pres., dan 2e min. pres. in het kabinet Pilsoedski, en in Juni 1928 opnieuw min. pres.

Bartella, Costantino, Ital. beeldhouwer, vooral bekend om de gratie en elegance van zijn kleiner werk (vrouwenfiguurtjes). * 1852 te Chieti, † 1925 te Rome.

Voorn. werken: Liefdelied (Canzone d'amore, 1877); April (Rome, Galleria Nazionale); busten van Mascagni en Braga in Venetië (1899). — Lit.: Willards, History of modern Italian Art (1898, 177 vlg.); Colasanti, La Galleria nazionale d'arte moderna in Roma (1923, 11).

Bartels, 1° Adolf, Duitsch schrijver en historiograaf van de letterkunde. * 15 Nov. 1862 te Wesselburen. Uitgaande van eenzijdig conservatieve en sterk-nationalistische stelregels, geven de talrijke werken van B. toch blijk van grondige geleerdheid en fijn-ontwikkelden kunstsmaak. Zijn Jodenhaat vertroebelt soms den kritischen zin. Ook als tooneel- en romanschrijver (Heimatkunst!) en als polemist was B. werkzaam; in 1906 stichtte hij den Schiller-Bund; in 1920 werd, te zijner eer, een Bartels-Bund voor nationale cultuur-verspreiding gesticht.

Werken: Einführung in die Weltliteratur (3 dln. München 1913); Deutsche Dichtung von Schiller bis zur Gegenwart (3 dln. 1922); Jüdische Herkunft und Literaturwissenschaft (1925); Feinde ringsum (1926). — Lit.: W. Loose, A. B. Festgabe (Leipzig 1922). *Baur.*

2° Hans von, Duitsch schilder; * 25 Dec. 1856 te Hamburg, † 1913. Leerling van den Hamburgschen zeeschilder Rud. Hardorff. 1876/77 leerling van A. Schweitzer te Dusseldorf. Landschappen en zeestukken. 1879 te Hamburg. Begon ook te aquarelleeren. Onderging den invloed der Fransche impressionisten en plein-air schilders. 1879, 1880 en 1881 reisde en werkte hij in Italië. Vestigde zich in 1885 te München. Sedert 1887 werkte hij vaak te Katwijk en andere Holl. plaatsen. Holl. interieurs, landschappen en zeestukken. Met Max Liebermann een der belangrijkste figuren onder de moderne Duitsche meesters.

Werken: o.a. in de verzameling van den voormaligen Duitschen keizer; in de Nat. Gal. te Berlijn; de musea te Praag, München, Hamburg, Maagdenburg, Leipzig. — Lit.: Ed. Heyck, Hans von Bartels (1903); Rich. Muther, Geschichte der Malerei (III). *de Stuers.*

Bartfeld, plaats in Hongarije met ijzerhoudende bronnen.

Barth, 1° Heinrich, Duitsch Afrika-reiziger, * 16 Febr. 1821 te Hamburg, † 25 Nov. 1865 te Berlijn. Bereisde reeds als student het Middellandsche Zeegebied. In 1845 begon hij zijn eerste groote reis in Afrika; via Tanger wilde hij naar Marokko, maar hier werd hem de toegang ontzegd. Hij trekt dan door Algerië en Tunis tot in Tripolis en bezoekt Malta, waar hij zijn reisbeschrijving achterlaat; keert dan terug naar Tripolis en Barka, van Benghasi uit trekt hij naar Egypte, maar wordt op weg daarheen door roovers overvallen, uitgeschud en halfdood achtergelaten. Zoo gauw hij weer in staat is te reizen, trekt hij den Nijl op tot de tweede cataract en vandaar naar Assoean. Over Arabia Petrea, Palestina en Konstantinopel keert hij in 1848 te Berlijn terug. In 1850 neemt hij met den Duitscher Overweg deel aan een Engelsche Afrika-expeditie onder Richardson. Van Moerzoek uit trok men de Sahara in. Richardson en Overweg stierven op deze reis. Barth zond Richardson's aanteekeningen naar Engeland, hij ontdekte de Binoewe en bereikte Timboektoe; op den terugweg trof hij Albert Vogel aan die hem was nagezonden. Met dezen bezocht hij Koeka en keerde dan met zeer veel wetenschappelijk materiaal naar Europa terug. Hij werd benoemd tot professor aan de universiteit te Berlijn en werd president van de „Gesellschaft für Erdkunde".

Werken: Wanderungen durch die Küstenländer des Mittelmeeres (2 dln. 1849); Reisen und Entdeckungen in Nord- und Zentralafrika (5 dln. 1857-1859). *de Visser.*

2° Karl, Duitsch Prot. theoloog, * 1886. Werd in 1921 eere-hoogleeraar in de Geref. theologie te Göttingen, 1925 hoogleeraar te München (Westf.), 1929 te Bonn. Vertegenwoordiger der zgn. → dialectische theologie.

3° Paul, sociaalpaedagoog; * 1858, † 1922 te Leipzig; gymnasiumleeraar te Breslau, Leipzig en Jena; sinds 1890 professor in Leipzig. Volgens B. zou de opvoeding uit het maatschappelijk leven ontstaan zijn en moeten worden beschouwd als voortplanting van een bepaalde maatschappij, die een geestelijk organisme is. Het dogmatisch godsdienstonderwijs wil B., naar Fransche mode, door systematisch moraalonderricht vervangen zien. Zijn paedagogiek, slechts te begrijpen in nauw verband met zijn als geschiedenisphilosophie opgevatte sociologie, verbindt de Herbartiaansche doelstelling met het utilitarisme van Spencer, de gegevens der experimenteele paedagogiek en die der geschiedenis tot een systeem, dat meer een formeele indeeling, dan de uitwerking van één idee is.

Werken: Die Philosophie der Geschichte als Soziologie (B.'s hoofdwerk; 2e deel niet verschenen); Die Geschichte der Erziehung in soziol. und geistesgeschichtl. Beleuchtung (5-6 1925); Die Elemente der Erziehungs- und Unterrichtslehre (9-10 1923). — Lit.: H. Pixberg, Soziologie und Pädag. bei Willmann, Barth, Litt und Krieck (2 1929). *Rombouts.*

Barthel, 1° Max, Duitsch letterkundige van pacifistisch-communistische strekking. * 17 Nov. 1893 te Dresden-Loschwitz. Uit den geringsten stand gesproten en tijdens den wereldoorlog als arbeidsdichter opgetreden, werd hij, o.m. na een verblijf in Rusland, de heftige zanger van de collectivistische gedachte.

W e r k e n : Verse aus den Argonnen (1916) ; Freiheit (1917) ; Utopia (1919) ; Die Faust (1920) ; Arbeiterseele (1920) ; Lasset uns die Welt gewinnen (1920) ; Das vergitterte Land (1922) ; Botschaft und Befehl (1924) ; Das Spiel mit der Puppe (1925) ; Der Mensch am Kreuz (1927), e.a.

2° M e l c h i o r, beeldhouwer te Dresden, * 1625, † 1672. Hij werkte lang in Italië, waar hij sterk onder Bernini's invloed kwam; zijn kleine werken zijn de beste, de groote (gedenkgraven e.d.) erg pompeus.

L i t. : G. Müller, Vergessene Dresdener Künstler (Dresden 1895).

Barthélémy, 1° A u g u s t e, Fransch dichter, * 1796 te Marseille, † 23 Aug. 1867. In samenwerking met Méry bestreed hij in heftige satiren de regeering der Bourbons (hekelend weekblad Némésis, 1831 vlg.) en verheerlijkte Napoleon in een episch gedicht: Napoleon en Egypte (1828). Na een verblijf in Amerika eindigde hij als blind, waarschijnlijk betaald, lofredenaar van Napoleon III (o.a. La Tauride, 1856).

U i t g. : Oeuvres (6 dln. Parijs 1833).

2° F r a n s, markies, Fr. diplomaat. * 1747 te Aubagne, † 1830 te Parijs. Gezantschapsattaché o.a. te Londen en Weenen; 1792—1797 gezant in Zwitserland; sluit de vredes van Bazel; lid van het Directoire (1797), maar na fructidor als „royalist" naar Cayenne verbannen. Onder Napoleon voorzitter van den senaat; minister onder Lod. XVIII.

3° J e a n J a c q u e s, Fransch archeoloog, conservator van het Cabinet Royal des Médailles, taal- en muntenkundige. * 1716, † 1795. Zijn naam is verbonden gebleven aan zijn V o y a g e d u J e u n e A n a c h a r s i s e n G r è c e (4 dln. 1789), dat onder den vorm van een reisverhaal de beschavingsgeschiedenis van het oude Griekenland uiteenzet; het werk, in alle Europeesche talen vertaald, droeg, met de kunsthistorische werken van Winckelmann, bij tot den heropbloei der klassieke studiën.

Barthélémy Saint Hilaire, J u l e s, Fransch staatsman en philosoof. * 1805 te Parijs, † 1895 aldaar. B. begon in 1832 een vertaling van Aristoteles' werken, dankte daaraan in 1838 zijn professoraat in Grieksche en Rom. philosophie aan het Collège de France, moest in 1852 uit politieke beweegredenen (hij behoorde tot het linkercentrum en weigerde Mei 1852 den eed op de keizerlijke constitutie) zijn ambt neerleggen; werd in 1876 lid van den Senaat en was van 1880—'81 minister van Buitenlandsche Zaken. B. voegde bij zijn vertalingen van Aristoteles nog inleidingen en verklaringen. Bekend is zijn: De la métaphysique. Pour servir d'introduction à la métaphysique d'Aristote (Parijs 1879). Schreef ook over Boeddhisme en Koran.

Bartholdi, F r é d é r i c A u g u s t e, Fransch beeldhouwer, studeerde aanvankelijk schilderen bij Ary Scheffer, ging later bij den beeldhouwer Sortoux ter school. * 1834 te Colmar, † 1905.

V o o r n. w e r k e n : de vier perioden van het Christelijk leven (1874) ; Zwitserland brengt hulp aan Straatsburg (monument te Bazel) ; de Vrijheid, die de wereld verlicht (beeld in de haven van New York).

Bartholdy, J a c o b S a l o m o n, Pruisisch staatsman, die van 1816—1818 consul-generaal in Rome was en na dien tijd ook in die stad bleef wonen. De schildersgroep der „Nazareners" vond in hem een Maecenas. Zijn huis, de Casa B., liet hij door Von Cornelius, Schadow, Overbeck en Philip Veit beschilderen. B. was van geboorte een Jood, ging echter in 1815 tot de Luthersche kerk over. * 1779 te Berlijn, † 1825 te Rome.

L i t. : L. v. Donop, Die Wandgemälde der Casa B. (1889).

Bartholin, E r a s m u s, → Bartholinus (2°).

Bartholina (p l a n t k.), een Afrikaansch geslacht der standelkruiden (Orchidaceae), behoort tot de onderfamilie Monandrae.

Bartholinische klieren (Glandulae Bartholinianae), ook Duverneyische of Tiedemannsche klieren genoemd, zijn twee klieren, die bij de vrouwelijke geslachtsorganen van den mensch (en van zoogdieren) aan weerszijden van den ingang der scheede worden aangetroffen. Zij bezitten de grootte van een boon en zonderen door een uitvoergang, die buiten het hymen opent, slijm af. De klieren ontsteken gemakkelijk en geven dan aanleiding tot abcesvorming. De B. k. zijn homoloog met de Cowpersche klieren der mannelijke geslachtsorganen (→ Bartholinus, 1°).
Willems.

Bartholinus, 1° C a s p a r, Deensch arts; * 1655, † 1738, zoon van Thomas B., beroemd door onderzoekingen over de vrouwelijke geslachtsorganen (De ovasiis mulierum et generationis historia epistola. Lugd. Bat. 1675). Twee klieren (→ Bartholinische klieren), tegen het achtereinde van het uiteinde der vagina, zijn naar hem genoemd.

2° E r a s m u s, Deensch natuuronderzoeker, * 13 Aug. 1625 te Roeskilde (Denemarken), † 4 Nov. 1698 te Kopenhagen. B. was de zesde zoon van den beroemden medicus, theoloog en philosoof Caspar Bartholinus (Barthelsen). B. ving in 1644 aan medicijnen te studeeren, waarna hij in 1646 een tienjarige studiereis door Engeland, Nederland, Frankrijk en Italië begon. In 1657 werd hij benoemd tot hoogleeraar in de wiskunde en medicijnen in Kopenhagen. In 1676 volgde zijn benoeming tot assessor aan het gerechtshof, in 1694 tot staatsraad. Bartholinus is vooral bekend door zijn ontdekking der dubbele breking van het licht in kalkspaat. B. publiceerde talrijke mathematische studies.

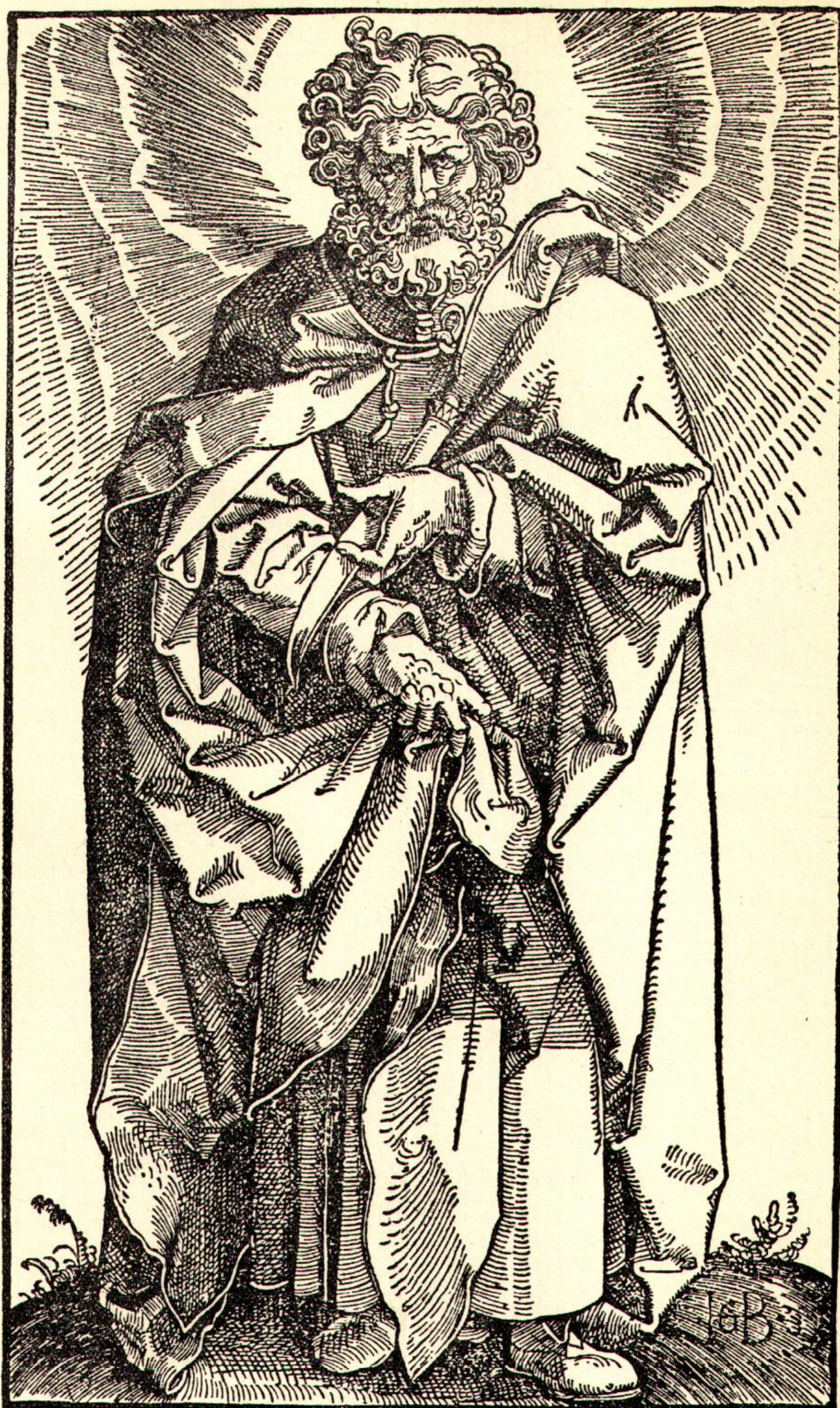
V o o r n. w e r k e n : De cometis annorum (1665) ; Opusculum ex observationibus Hafniae habitis adornatum (1664—1665) ; Experimenta Crystalli islandici disdiaclastici, quibus mira et insolita refractio detegitur (1669) ; De naturae mirabilibus quaestiones academicae (1674).
Hofsteenge.

3° T h o m a s, Deensch arts, * 1616, † 1680, gaf een verbeterde uitgave van het ontleedkundig leerboek van zijn vader Caspar uit, getiteld: Institutiones anatomicae; langen tijd het meest gebruikte boek.

Bartholomaeus (= zoon van Tholmai) was een der 12 apostelen. Daar hij in de lijsten der apostelen altijd met Philippus genoemd wordt, moet hij waarschijnlijk vereenzelvigd worden met Nathanaël uit Kana, die door Philippus tot den Zaligmaker gebracht werd (Joh. 1.45). Zijn naam wordt verder noch in de Evangeliën, noch in de Handelingen genoemd. Volgens Eusebius predikte hij in Indië; ook zou hij gearbeid hebben in Armenië, waar hij volgens de overlevering den marteldood stierf. Feestdag 24 Augustus.

V o o r s t e l l i n g i n d e k u n s t. B. met kort hoofdhaar en korten baard (mozaïek 5e—6e eeuw). Als attribuut draagt hij in de linkerhand een mes, in de rechter een boek. Later (o.a. Michelangelo) geeft men hem zijn eigen hoofd te dragen.
Keulers.

Het Evangelie van Bartholomaeus, een aprocrief geschrift, dat beschrijft, hoe de apostel Bartholomaeus

H. Bartholomaeus. Houtsnede uit de apostel-serie van Hans Baldung Grien.

Christus na Zijn verrijzenis en de H. Maagd ondervraagt over verschillende geloofsmysteries, als de nederdaling ter helle en de menschwording. Het boek

Het martyrium van den H. Bartholomaeus. Houtsnede van Lucas Cranach.

sluit met een apocalyptische prediking over den eindstrijd tusschen Christus en Zijn tegenstander. Wilmart en Tisseraut meenen, dat het ontstaan is rond de 4e eeuw in een Christelijke sekte, doch E. Amann dateert het vroeger.

Uitg. en lit.: A. Wilmart et E. Tisseraut, Fragments grecs et latins de l'Evangile de Barthélémy, Revue biblique (X 1913, 161-190, 321-368): U. Moricca, Un nuovo testo dell' Evangelo di Bartholomeo, t.a.p. (XXX 1921, 481-516; XXXI 1922, 20-30); Dict. de la Bible, Supplém. (I 1928, 479-480).

Bartholomaeus, stichter van het klooster S. Maria del Patir, bij Rossano; organiseerde de Grieksche monniken in Calabrië en Sicilië. * te Simeri in Calabrië, † 17 April 1130. B. werd door twee Benedictijnen bij koning Roger aangeklaagd wegens ketterij, maar voor een kerkelijke rechtbank wist hij zijn orthodoxie te bewijzen. Hij stichtte vervolgens het klooster St. Salvator bij Messina. *J. v. Rooij.*

Bartholomaeus Anglicus, Franciscaan, beroemd encyclopedist en mag. theol., vaak verward met B. van Glanvilla O.F.M. (ca. 1360). B.A. werd geboren in Engeland, volgens sommigen stud. te Oxford en in 1206 secretaris van Hartger II, aartsbisschop van Bremen (niet zeer waarschijnlijk). 1225 magister, lector biblicus te Parijs, 1231 te Maagdenburg. Bezocht ook de Nederlanden. Zijn werk: De proprietatibus rerum, encyclopedie, behandelt in 19 boeken God, engelen, ziel, lichaam, ziekten, wereld, hemellichamen, materie en vorm (waardevol!), vogels, landen, steenen, dieren, boomen, enz. Volgt veelal Plinius, S. Isidorus, Plato. Aristoteles (de motu), Hippocrates (geneeskunde), citeert 100 auteurs. Talrijke hss., o.a. te Londen, Parijs (18 in de Bibl. Nat.), Rome, Florence, Venetië, Madrid; vóór 1500 reeds 26 uitgaven en vertalingen, w.o. twee Ned., 1479 s.l. en 1485 te Haarlem gedrukt. Fransche vertaling door Jean Corbichon in 1372 voor Charles V, Engelsche door John of Trevisa in 1398. Anonieme navolging: Proprietates rerum moralizatae (1281—'91). Geweldige invloed op andere auteurs, waarschijnlijk ook op Ruysbroeck, niet op Thomas van Cantimpré. Joannes Mombaers Rosetum en een anomiem Ned. tractaat over de meditatie (Ons Geestelijk Erf I, 173), Joannes de Beka putten uit B.

Uitg.: De proprietatibus rerum (Frankfort 1601). Vertaling (Ned.): Bartholomeus den Engelsman van de eigenschappen der dingen (gedrukt 1479 en 1485). — Lit.: H. Felder, Gesch. der wissenschaftl. Studien im Franz. Orden (Freiburg 1904); A. Schneider, Metaphys. Begriffe des B. A. in: Festgabe Bäumker (Münster 1913, 139-179). Archivum Franc. Hist. (XII 1919, 68-109); Franz. Stud. (XII 1925, 254 vlg.); Ons Geestel. Erf (I 1927, 56 vlg., 61 vlg., 152 vlg.); Ephem. Liturg. (XLII 1928, 269 vlg.); Studi Franc. (XIV 1928, 111 vlg.). *Lampen.*

Bartholomaeus Carusius van Urbino, Augustijn, leerling van Augustinus Triumphus, vriend van Petrarca, doceerde theologie eerst te Parijs, later te Bologna, verdedigde de rechten van den paus tegen W. Ockam en Marsilius van Padua, muntte uit in de studie der H. Vaders (Milleloquium D. Augustini, begonnen door Augustinus Triumphus, en Milleloquium D. Ambrosii). Bisschop van Urbino. † 1350.

Lit.: Lanteri Postr. saec. sex. (I, 79-80); Lexikon f. Theol. und Kirche (II, 6). *Claesen.*

Bartholomaeus de Kleine, Zalige, Dominicaan, apostel der Armeniërs; * te Bologna, † 15 Aug. 1333 als aartsbisschop van Nachitsjewan. Door Johannes XXII werd hij tot bisschop van Maragha (Perzië) gewijd, vertrok als missionaris en bekeerde vele heidenen en Mohammedanen. Samen met Johannes van Kherni werkte hij met groot succes aan de terugkeer der schismatieken tot de eene Moederkerk en bracht vele Basilianen tot de Congregatie der Unitoren, welke den regel van St. Dominicus volgden. Ook door zijn apologetische en liturgische geschriften bevorderde B. de hereeniging. De poging om i.p.v. de Armeensche ritus het in deze taal vertaalde Dominicanen-missaal in te voeren, schaadde zijn werk aanmerkelijk.

Lit.: André-Marie, Missions dominicaines dans l'Extrême Orient (Parijs-Lyon 1865, 44-53). *J. v. Rooij.*

Bartholomaeus de Las Casas, → Casas.

Bartholomaeus de Martyribus, Dominicaan, genoemd naar de kerk S. Maria de Mart., waarin hij werd gedoopt. Familienaam Fernandez. * Mei 1514 te Verdela bij Lissabon, † 16 Juli 1590 te Viana. In 1558 aartsbisschop van Braga (vandaar Bartholomeus van Braga) en primaat van Portugal benoemd. Woonde de laatste 9 zittingen van het concilie van Trente bij en werkte in zijn land op energieke wijze aan de uitvoering der hervormingsdecreten van Trente. Trok zich in 1582 terug in het klooster zijner orde te Viana. Het proces zijner zaligverklaring is ingeleid.

Werken: Compendium spiritualis doctrinae (Lissabon 1582); Stimulus pastorum (Rome 1564). — Lit.: Scriptores O.P. (II 296); Année Dom. Juillet (II 1895, 385 vlg.). *Lambermond.*

Bartholomaeus Fanti, Zalige, Karmeliet van de Congregatie van Mantua. * 1443 te Mantua, † 1495. Zijn stadgenoot, de Zalige Baptista Mantuanus, was zijn bevoorrechte leerling. Zijn lichaam ligt nog

onverteerd in de kathedraal van Mantua. Feestdag 6 Dec.

Lit.: Bibl. Carm. (I).

Bartholomaeus van Dordrecht, Augustijn uit de 14e eeuw, die afwisselend in de termijnhuizen te Kampen en te Zwolle verbleef en daar op bedenkelijke wijze in zijn predikaties de leer van de broeders van den vrijen geest verdedigde. B. werd door Geert Groote bij den bisschop van Utrecht aangeklaagd en gedwongen de ketterij te herroepen.

Lit.: Karl Grube, Gerhard Groot und seine Stiftungen (Keulen 1883).

aanzien als redenaar en voorbeeldig religieus. Zijn preeken zijn niet gedrukt.

Lit.: Arch. Gesch. Aartsb. Utr. (XXVIII 1902, 301-315); N. Ned. Biogr. Wb. (III, 859).

Bartholomaeus van Pisa, Minderbroeder, † ca. 1401. Vooral bekend door zijn werk: De conformitate vitae B. Francisci ad vitam Domini Jesu, geschreven einde 14e eeuw. Bevat vele oude, belangrijke teksten over Franciscus. Ofschoon critisch in vele punten aanvechtbaar, blijft het boek van groote waarde. Ten onrechte zeer fel bestreden sinds de 16e eeuw, omdat Franciscus daarin met Christus

Bartholomaeusnacht (naar een oude gravure). Op 22 Aug. 1572 werd admiraal de Coligny tijdens het lezen van een verzoekschrift door een schot zwaar gewond. Toen later order was gegeven om alle Hugenoten te vermoorden, werd de admiraal des nachts in zijn bed gedood en uit het raam geworpen, evenals zijn schoonzoon Téligny. Op deze afb. zijn de verschillende phases van deze gebeurtenissen naast elkander voorgesteld.

Bartholomaeus van Lucca (Tolomeus), Dominicaan, historicus en theologant. * ca. 1236 te Lucca, † 31 Dec. 1326. Stamde uit de familie Fiadoni Sedert 1318 bisschop van Torcelli.

Werken o.a.: Annales; Historia ecclesiastica nova; voltooide St. Thomas' „de Regimine Principum". — Lit.: Scriptores O.P. (I, 541 vlg.); Année Dom. Décembre (II 1909, 844).

Bartholomaeus van Maastricht, een Kartuizer theoloog, † 12 Juli 1446 te Keulen. Prior van Bethleem te Roermond, doceerde te Heidelberg en werd visitator van de Rijnprovincie zijner Orde. Schreef veel tractaten, meest ascetische.

Lit.: Biogr. Nat.

Bartholomaeus van Middelburg, Minderbroeder. * 1484, † 1564. Trad als predikant op tegen de Wederdoopers te Amsterdam in 1536 en stond gedurende vele jaren te Utrecht in hoog

zou zijn gelijkgesteld. Ook is verkeerdelijk beweerd, dat het werk op den Index der verboden boeken zou geplaatst zijn.

Lit.: Inleiding tot de critische uitgave in: Analecta Franciscana V (Quaracchi 1912); Neerl. Francisc. (I 1914, 153 vlg.). *v. d. Borne.*

Bartholomaeusnacht, de nacht van 23 op 24 Aug. (feestdag van den H. Bartholomaeus) 1572, waarin te Parijs Caspar de Coligny en vele voorname Hugenoten werden vermoord. Ze waren daar in volle wapenrusting met de Guises verschenen om op 18 Aug. het huwelijk van den Hugenoot Hendrik van Navarre, sinds den dood van Condé in naam het hoofd der Calvinisten, met de Katholieke Margaretha van Valois, een zuster des konings, bij te wonen. Deze verbintenis moest den vrede van St. Germain (1570) tusschen Hugenoten en Katholieken bezegelen. Vandaar de naam Parijsche Bloedbruiloft. De schuld

van dezen moord draagt Catharina de Medici, de moeder van den jeugdigen koning Karel IX. Zij volgde de politiek van het evenwicht, een politiek, die er op gericht was geen der beide partijen, hetzij de Katholieken onder de Guises, hetzij de Hugenoten onder de Bourbons, overheerschend te laten worden. Om dat doel te bereiken schrok zij, als een waardige geestverwante van den eveneens uit Florence stammenden Macchiavelli, voor geen middel terug. Ongevoelig voor den bloei van het land en het lijden van zoovelen, liet zij de burgertwisten voortwoeden, om zoodoende bij de onderlinge verzwakking van de Katholieke en Calvinistische partijen zelf gemakkelijk de teugels in handen te kunnen houden. Nu was sinds den vrede van St. Germain de partij der Hugenoten onder de feitelijke leiding van de Coligny zóó sterk geworden, dat Catharina de macht over den koning dreigde te verliezen. Zelfs in diens anti-Spaansche politiek volgde Karel, tegen Catharina in, den Hugenoot de Coligny. Eén ding stond daarom bij haar vast: de Coligny moet onschadelijk gemaakt worden. In afspraak met de Guises besloot zij tot een aanslag op zijn leven. De Coligny werd slechts gewond (22 Aug.). De situatie werd moeilijk voor Catharina. Was zij de Hugenoten niet voor met nieuwe maatregelen, dan kon zij op de wraak dezer militair voortreffelijk georganiseerde partij rekenen. En in haar geest rees het plan op van den massa-moord, wellicht niet in die barbaarschheid, waarmede het is uitgevoerd, maar toch in een wreedheid, die ieder met afgrijzen vervult. Om zichzelf buiten verdenking te houden, trachtte zij aan dezen moord een schijn van recht te geven. In een kroonraad van 23 Aug. wist zij den koning als hoogsten rechter de verklaringteontwringen, dat de Hugenoten verraders en dus staatsgevaarlijk waren. Een geweldadig optreden scheen dus alleszins gemotiveerd. Reeds den volgenden nacht begon de slachting, waarbij de soldaten door het gepeupel werden geholpen. Als eerste offer viel de Coligny met vele Hugenoten. Rooflust, wraak en moordzucht spanden samen, om de uitvoering zoo bloedig mogelijk te maken, en daarom spaarde men in vele gevallen ook de Katholieken niet. Men beperkte zich niet tot Parijs, het bloed stroomde nog overvloediger daarbuiten, vooral in de steden, die vroeger bij herhaalde bezetting het fanatisme der Hugenoten hadden ondervonden. In 3 dagen werden volgens betrouwbare schatting alleen in Parijs 2 000 menschen vermoord, daarbuiten 6 000 à 8 000, volgens Pastor 3 000. Maar Catharina had haar doel bereikt. Zij had haar overwicht op den koning teruggewonnen. Was de op 22 Aug. gepleegde aanslag op de Coligny gelukt, dan zou de geschiedenis geen B. kennen en daarom was van een stelselmatige voorbereiding tot dezen moord in massa geen sprake.

Hoe verklaart men de vreugde der Kerk over zoo'n wreedheid? Allereerst doordat een verkeerde voorstelling van het feit werd gegeven. De vreugde openbaarde zich bij de geestelijkheid van Parijs in een plechtige Mis met processie op 28 Aug.; te Rome o.a. in een consistoriale allocutie (5 Sept.) van Gregorius XIII, waarin de paus zijn dank uitspreekt jegens God; in het zingen van een Te Deum, door den paus voorgeschreven; in diens aanwezigheid bij de dankzegging in de Fr. Kerk (8 Sept.); in het slaan van een medaille met een verderfengel, die de Hugenoten doodt; in de opdracht aan Vasari, om op een fresco deze gebeurtenis te vereeuwigen; kortom in alles, wat gebruikelijk was, als Rome de verijdeling van politieke rebellie en de onderdrukking van een ketterij placht te vieren. Deze feesten golden de vermeende verijdeling van een aanslag en dezer goede gevolgen, in casu de redding van den koning en diens rijk, de zegepraal van den Katholieken godsdienst, de nederlaag van een vijand, die in zijn haat tegen Rome geen grenzen kende, het échec van de anti-Spaansche politiek. Rome jubelde, omdat het was misleid en in dien tijd van slechte verkeersmogelijkheid was het moeilijk de waarheid te achterhalen. De schuld lag voor een deel bij Karel Guise, kardinaal van Lotharingen, die met instemming van de Fr. kardinalen de berichten van den pauselijken nuntius te Parijs zóó commentarieerde, dat de paus wel aan een samenzwering moest gelooven. Op 5 Sept. volgden de officieele documenten van koning Karel IX en Lodewijk van Bourbon, waarin uitdrukkelijk van een samenzwering van de Coligny tegen de koninklijke familie en de Katholieke magistraten, en van een plan tot definitieve invoering van het Protestantisme gesproken werd. De Parijsche geestelijkheid had de eerste dagen in dezelfde meening verkeerd.

L i t. : Dr. J. de Jong, Het Schild (1922, 81-86); Pastor, Gesch. der Päpste (IX [1-4] 1923, 352-379); Y. de la Brière, La Saint-Barthélemy, in Dict. Apolog. (1925, kol. 420-426); Christ. Encycl. (I 1925, 239, een artikel, waarin alle oude verwijten worden gehandhaafd).
Wachters.

Bartholomeeërs, → Bartholomieten.

Bartholomeus, → Bartholomaeus.

Bartholomew, J o h. G e o r g, cartograaf. * 22 Maart 1860 te Edinburgh, † 13 April 1920 te Cintra (Portugal). Hij was sedert 1884 secretaris van de Scottish Geographical Society; teekende uitnemende kaarten.

W e r k e n : Comparative Atlas; Atlas of Scotland; Atlas of Meteorology; Atlas of Zoögeography; Atlas of the Worlds commerce; Physical Atlas.

Bartholomieten. 1° M o n n i k e n van den regel van den H. Basilius, oorspronkelijk in Armenië, vanwaar zij ook A r m e e n s c h e B r o e d e r s heeten. Stichtten, na de uitdrijving uit hun vaderland (1307), te Genua een kerk van den H. Bartholomaeus, naar wien zij voortaan genoemd werden. Namen hier in het Westen den regel van den H. Dominicus aan, doch kwamen niet tot bloei en werden in 1650 opgeheven.

2° Vereeniging van s e c u l i e r e priesters, in 1640 in Beieren gesticht door den kanunnik Bartholomeus Holzhauser. Doel: goede zielzorgers aankweeken en heiligen priesterijver onderhouden. Voerden daartoe een gemeenschappelijk leven. Ze zijn vooral verspreid geweest in de midden-Europeesche landen. In de woelingen van het eind der 18e eeuw ging deze instelling ten gronde.

L i t. : Lexikon für Theol. und Kirche onder Bartholomäer en Bartholomiten; Heimbucher, Die Orden und Kongregationen der Kath. Kirche (II en III).
Gorris.

Barthou, 1° J e a n L o u i s, Fr. staatsman, * 1862 te Oloron-Sainte-Marie; advocaat te Pau. Sedert 1889 gematigd republikeinsch kamerlid. Meermalen minister, van Openbare werken of Justitie 1894—'95, 1896—'98, 1906—'09, 1909—'11 en 1913, in de kabinetten Dupuy, Méline, Sarrieu, Clémenceau en Briand. Onmiddellijk vóór den wereldoorlog min. pres., ijverde voor den 3-jarigen diensttijd en versterking van landleger en luchtvloot. In 1917 min. van

Buitenlandsche Zaken, van 1921 tot '22 min. van Oorlog in het kabinet Briand, van 1922 tot '24 en van 1926 tot '28 min. van Justitie onder Poincaré; van 1922 tot 1926 lid der Herstelcommissie; neemt actief deel aan de Roerpolitiek van Poincaré. Sedert 1922 senator. Ook bekend als letterkundige.

Werken: L'action syndicale (1904); Mirabeau (1913); Lamartine orateur (1914); Lettres à un jeune Français (1918); Les Amours d'un poète (1920); Le général Hugo (1926); IX Thermidor (1927); Danton (1932). *Cosemans.*

2° Louis, Fransch politicus en schrijver van letterkundige monographieën. * 25 Aug. 1862 te Oloron-Ste-Marie. De politiek van B., die van Maart tot Dec. 1913 eerste minister in Frankrijk was, schijnt tot de verscherping der internationale verhoudingen, die op den wereldoorlog uitliep, te hebben bijgedragen. Trad 1918 in de Académie Française.

Werken: Mirabeau (1913); Lamartine orateur (1916); Lettres à un jeune Français (1918); Les amours d'un poète (1919); Le traité de paix (1919); La bataille du Maroc (1919); De Napoléon au soldat inconnu (1922); Le politique (1923); Autour de Lamartine (1925); Vie amoureuse de Wagner (1926); Etude et analyse (1929).

Barthout van Assendelft, 1° zoon van Gerrit († 1336 of 1337), ontving 8 Nov. 1315 van Willem III het schoutambt van Assendelft. Waarsch. in dat jaar gehuwd met een bastaarddochter van Dirk van Duivenvoorde, die onvrij was en waardoor hij dus ook onvrij werd. 1317 werd hij door den graaf in den stand der vrijen opgenomen. 1320 werd hij ambachtsheer.

Lit.: Nieuw Ned. Biogr. Woordenboek (VII, 26).

2° Kleinzoon van den vorige. * ca. 1360, † 1443. Streed onder Albrecht tegen de Friezen en in den Arkelschen oorlog onder Willem van Oostervant. In 1421 werd hij aanhanger en vertrouweling van Jan van Beieren.

Lit.: Nieuw Ned Biogr. Woordenb. (VII, 27).

Bartimeüs (zoon van Timeüs), een blinde bedelaar, door Christus te Jericho genezen (Mc. 10. 46—52).

Bartjens, Willem, bekend Ned. rekenmeester. * 1593 of 1587, † 1673 te Amsterdam. Vooral bekend om zijn werk Cijferinghe . . . . . (1633), een leerboek der rekenkunde, dat tot in de 19e eeuw werd gebruikt. Zijn naam leeft voort in de uitdrukking: „volgens Bartjens".

Bartlesville, spoorwegcentrum en industriestadje in den N. Amer. staat Oklahoma, 36° 45′ N., 95° 55′ W.; vliegaven. In 1930: 14 763 inw. (in 1900 maar 698). Dankt vooral haar opkomst aan de winning van petroleum en natuurgas; proefstation van het U.S. Bureau of Mines.

Bartlett, Vernon, Engelsch journalist, sedert 1922 verbonden aan het secretariaat van den Volkenbond. * 1894. Diende in den oorlog 1914—'15; werd toen opgenomen in de redactie van The Daily Mail, daarna in Reuter's nieuwsbureau, sedert 1919 in de redactie van The Times, waarvan hij buitenlandsch correspondent was (in Zwitserland, Duitschland, Polen en Italië) tot 1922.

Werken: Behind the Scenes at the Peace-Conference (1919); Topsy Turvey (1927); Calf Love (1929); No Man's Land (1930); heeft R. C. Sheriff's drama Journey's End (1929) om- en bijgewerkt tot een aangrijpenden oorlogsroman (1930); The World our Neighbour (1931). *Pompen.*

Bartning, Otto, Duitsch bouwmeester, prof. in Berlijn, vooral bekend als bouwer van Protestantsche kerkgebouwen. In zijn bouwkunst streeft hij nieuwe oplossingen in het ruimte- en lichtprobleem na. Schreef: „Vom neuen Kirchenbau" (1913), een bouwprogram. * 1883.

Voorn. werken: stalen kerk op de Pressatentoonstelling in Keulen; Evangelische kerk te Essen: ronde centraalbouw (1930); fabrieken, ziekenhuizen, woonhuizen.

Bartoen, Jan, Brugsch rederijker, dichter van een Clachte op zijn vriend Anthonis de Roovere in 1482.

Lit.: J. T. Willems, Belg. Museum (IX, 195).

Bartok, Béla, de belangrijkste der hedendaagsche Hongaarsche musici naast Zoltán Kodaly; * 25 Maart 1881 te Nagy Szent Miklos (Hongarije, thans Roemenië). Zijn composities zijn gebaseerd op de folkloristische melodieën, die hij in samenwerking met Kodaly door middel van de grammophoon vastlegde en opteekende (behalve Hongaarsche ook Roemeensche en Arabische melodieën; in totaal meer dan 6 000); hij publiceerde eenige belangrijke studies op dit gebied, o.a. Das ungarische Volkslied (Berlijn 1925) en verschillende tijdschriftartikelen. Zijn compositie-stijl is vooral rhythmisch en harmonisch zeer persoonlijk en gedurfd.

Werken: opera's, orkestwerken, liederen, piano- en kamermuziek; talrijke bewerkingen van volksliederen. *Reeser.*

Bartoli, 1° Adolfo, Italiaansch letterkundig historicus, * 19 Nov. 1833 te Fivizzano, † 16 Mei 1894 te Genua. Bekleedde verschillende ambten te Florence, Alexandrië, Livorno en Piacenza, was professor aan de hoogere handelsschool te Venetië (1868—'74) en daarna leeraar in de geschiedenis der letterkunde aan het Istituto di studi superiori te Florence.

Werken: I viaggi di Marco Polo (Florence 1863); I primi due secoli della letteratura italiana (Milaan 1871-'80); L'evoluzione del vinascimento (Florence 1875); I precursori del Boccaccio (Florence 1876); Storia della letteratura italiana (7 dln. Florence 1878-'89, Duitsche vertaling door R. v. Rheinhardstöttner).

2° Daniello, Italiaansch geleerde en rector van het Jezuïetencollege te Rome; schreef de geschiedenis van de orde der Jezuïeten, alsook zedekundige, ascetische en natuurkundige werken. * 12 Febr. 1608 te Ferrara, † 13 Jan. 1685 te Rome.

Werken: Vita e istituto di S. Ignazio (1650); Istoria della compagnia di Gesù (5 dln. 1663-'73). Zijn gezamenlijke werken verschenen onder den titel: Opere (67 dln. Napels 1854-'59).

Bartolini, 1° Lorenzo, Ital. beeldhouwer; * 7 Jan. 1777 te Vernio bij Savignano, † 20 Jan. 1850 te Florence. Ging 1797 naar Parijs, waar hij veel met Ingres omging. Deze vriendschap had grooten invloed op zijn werk. Hij kreeg hier spoedig den tweeden prijs van de Fransche academie. Door bemiddeling van V. Denon kreeg hij opdrachten o.a. voor een buste van Napoleon en reliëfs voor de Vendôme-zuil te Parijs. 1808 door Napoleon naar Carrara gezonden, om aldaar een beeldhouwschool te stichten. Na den val van het keizerrijk vestigde hij zich te Florence en werd hier aangesteld als leeraar van de teekenacademie (1839). Met Canova een der belangrijkste figuren onder de Ital. beeldhouwers van het begin der 19e eeuw, van den tijd van het neo-Klassicisme.

Werken: o.a. in het Pal. Pitti te Florence; het standbeeld voor Leon Battista Alberti, in S. Croce te Florence; de groote marmergroep van het mus. Poldo Perzoli te Milaan. — Lit.: Willard, Hist. of modern Ital. art (1902). *de Stuers.*

2° O r' i n D i o, componist, in 1633 kapelmeester aan den dom te Udine.

W e r k e n: twee boeken 2-8-st. „Messe concertate"; 8-st. Maria-litanieën; een boek 5-st. madrigalen (1606); 3-st. „Canzonette ed Arie alla Romana" (1606); 1-8-st. motetten met basso continuo (1634, 1663).

Bartolo di Fredi, Italiaansch schilder, * ca. 1330 te Siena, † 1410 aldaar. Begon in 1353 een werkplaats met Andrea Vanni. Na eerst in S. Gimiguiano gewerkt te hebben, verblijft hij van 1367 af in Siena, waar hij herhaalde malen deelneemt aan de regeering der stad. Stilistisch behoort hij tot de reeks van eenigszins stereotype trecentoschilders in Siena, die doorgaan op de sierlijke types van Simone Martini en de Lorenzetti's. Een iets sterker realisme en een zekere levendigheid en frischheid in de kleur zijn den werken van B. eigen.

W e r k e n: Kindermoord te Bethlehem (1376, coll. d'Hendecourt, Parijs); Presentatie in den tempel (Louvre, Parijs); Aanbidding der koningen en kroning van Maria (Museum, Siena); Kroning van Maria voor Montalcino (1383-1388; in Montalcino en Siena worden deelen van de polyptiek bewaard); fresco's met episoden uit het leven van Maria in S. Agostino te S. Gimiguiano (ca. 1390). *A. B. de Vries.*

Bartolommeo, f r a, bijgenaamd B a c c i o d e l l a P o r t a, Dominicaan, een der groote schilders der Renaissance. * 1472, † 1517. In 1485 wordt hij leerling van Cosimo Rosselli, richt in 1492 met zijn medeleerling Albertinelli een gemeenschappelijk atelier op, wordt in 1500 Dominicaan en komt in 1501 in het klooster San Marco te Florence. In 1509 maakt hij een studiereis naar Venetië, waar hij van Bellini kleurenrijkdom en krachtige lichtvoering leert, het aanbrengen van musiceerende engelen en nieuwe Madonna-composities. In 1514 maakt B. een studiereis naar Rome om Michelangelo en vooral Raffaël te bestudeeren; gaat echter datzelfde jaar wegens ziekte naar Rian di Mugnone, waar hij blijft tot zijn dood. In de kunst van B. onderscheidt men: 1° zijn eersten leertijd (1485—1500), waarin hij een der belangrijkste portretten der Renaissance schilderde, nl. het portret van Savonarola, een meesterwerk; 2° zijn tweeden leertijd (1500—1508), waarin hij het Visioen van den H. Bernardus, Christus in Emmaus en een altaarstuk in den dom te Lucca vervaardigde; 3° den bloeitijd van zijn kunst (1509—'14), waarin o.m. ontstonden een Madonna (in San Marco), Verloving en Huwelijk van de H. Catharina (resp. in het Louvre en Palazzo Pitti), een Madonna (in Besançon); 4° zijn laatste jaren (1504—'17) brachten o.a. Salvator mundi en Mater misericordiae. In 1497 had B. door invloed van Savonarola alle werken met profanen inhoud vernietigd; na zijn bekeering schilderde hij alleen religieuze stukken. Maar zelfs in zijn besten tijd overtrof hij niet meer zijn grootste werk, het portret van Savonarola.

Bartolommeo della Porta, F r a, ook wel B a c c i o d e l l a P o r t a genoemd. Dominicaan, Italiaansch schilder; * 28 Maart 1472 te Florence, † 1517; Zoon van den vrachtvaarder Paolo del Fattorino, die in Florence bij de Romeinsche Poort woonde (vandaar: della Porta). Vanaf 1485 was hij leerling van Cosimo Roselli. In zijn ontwikkeling zijn drie perioden te onderscheiden. 1° J e u g d p e r i o d e. In 1494 opent hij met zijn medeleerling Mariotto Albertinelli een atelier; hij komt zoo onder den indruk der preeken van Savonarola (1496 en 1497), dat hij besluit al zijn profaan schilderwerk te vernietigen. Zoodoende is er uit deze periode weinig bewaard: portret van Savonarola in het Sint Marco-klooster en een fresco, het Laatste Oordeel voorstellend, voor het kerkhof der S. Maria Novella, waarvan resten in het Uffizi-museum; een Annuntiatie in den dom van Volterra is zeker geen eigenhandig werk.

2° M i d d e n t ij d. Albertini moest het fresco voltooien, daar door een ons niet nader bekende gebeurtenis bij een burgergevecht te Florence, B. zich afkeerde van de wereld en Dominicaan werd. In zijn eerste kloosterjaren legde hij zich op teekenen toe, maar verrast door de resultaten, welke Piero di Cosimo en zijn jonge vriend Raffaël met hun olieverf-procédé bereikten, nam hij het penseel weer op en schilderde voor de Badia met lange onderbreking een „Verschijning van Maria aan den H. Bernardus" (1504—1507). Hierin blijkt B. eerder leerling dan leermeester van Raffaël te zijn. Een kort verblijf in Venetië (1508) ontwikkelde zijn natuurlijk kleurgevoel en verbeterde zijn compositie: in het koloriet vond hij een middel om de accenten zijner composities kracht bij te zetten. Zijn groepeering krijgt een sterk rhythme, zijn draperieën verwerven een ongekende losheid en natuurlijkheid (hij zou de ledepop het eerst voor draperie-schilderen gebruikt hebben), terwijl hij toch de beheerschte monumentaliteit van zijn voorgangers behoudt. In Florence vormt hij met zijn vroegeren gezel Mariotto Albertinelli de School van Sint Marco. Het sterkst komt de invloed van Raffaël uit in zijn werk voor het Palazzo della Signoria, dat nauw aansluit aan diens „Madonna van het Baldakijn". Na Albertinelli kreeg hij een minder bekwamen helper in fra Paolino del Signoraccio (1490—1547).

3° I n v l o e d v a n R o m e. Een door malariakoortsen verkort verblijf in Rome (1514), waar hij St. Paulus en St. Petrus (door Raffaël voltooid) schilderde, bracht hem een tijdlang in den ban der Romeinsche schildermanier, waardoor zijn werk veel van de vroegere soepelheid verloor. Toch vond hij in Florence zichzelf spoedig terug. Als rest van zijn Romeinsch verblijf kan misschien gelden de statuarische opvatting van zijn hoofdfiguur in zijn „Verlosser te midden der Evangelisten". Zijn teekeningen, die vroeger vooral zich richtten op juiste en strenge omtrekken, worden nu gevuld en op kleurwerking berekend. De malaria brengt hem naar het graf (31 Oct. 1517) in het klooster der H. Magdalena in Pian di Magnone, een buitenverblijf der Dominicanen van San Marco.

V o o r n. w e r k e n: Uit de e e r s t e periode: Portret van Savonarola (Florence, S. Marco); Laatste Oordeel (resten in de S. Maria Novella, Florence); Annuntiatie (waarsch. niet eigenhandig; Volterra, dom). Uit de t w e e d e periode: Verschijning van Maria aan Sint Bernardus (1504-1507; Florence, Badia); Verloving der H. Catherina (1511; Parijs, Louvre) (Florence Uffizi). Uit de d e r d e periode: S. Marcus (Florence) Pitti); O.L. Vrouw van Barmhartigheid (1515; Lucca); Verlosser te midden der Evangelisten (Florence, Ritti); Opdracht van Christus in den tempel (Weenen); Beweening van Christus (Florence, Pitti; voltooid door Giuliano Bugiardini). — L i t.: Knapp, Fra B. d. P. (1903); von der Babelentz, Fra B. (2 dln., 1922); Venturi, Storia dell' arte italiana (VIII 1, 1925). *Knipping.*

Bartolommeo di Giovanni, Ital. schilder uit het eind der 15e, begin der 16e eeuw, afkomstig van Florence. Hij werkte samen met Domenico Ghirlandajo, voerde de zeven paneeltjes der predella van diens Aanbidding der Wijzen uit in het Hospitaal der

Onnoozele Kinderen te Florence (1488) en schijnt hem ook bij de beschildering der Maria Novella in die stad geholpen te hebben (1488—'90). In het Vaticaan schilderde hij onder leiding van Pinturicchio in de zaal der mysteriën van het Appartamento Borgia een Geboorte van Christus en een Aanbidding der Wijzen. Ofschoon hij voornamelijk de kunst van zijn eersten leermeester Ghirlandajo weerspiegelt, roept zijn werk tevens herinneringen aan Mainardi, Botticelli en Filippino Lippi op. Boven de middelmatigheid komt hij niet uit, zijn kleuren zijn vaal.

Voorn. werken: behalve de boven genoemde nog: H. Hiëronymus in de galerij van de academie van Florence; De Aartsengel Raphaël in de Gallerie van Dresden. — Lit.: de Francovich, Nuovi aspetti della personalita di B. di G. in Bolletino d'arte. Nuovo serie (VI 1926-'27, 65 vlg. en 540 vlg.). *Knipping.*

Bartolommeo Veneto, Ital. schilder van het begin der 16e eeuw. Hij noemt zichzelf leerling van Gentile Bellini, ondergaat naast Venetiaanschen, ook Lombardischen en in later tijd zelfs Duitschen invloed (Dürer). Zijn harde teekenmanier doet sterk denken aan werk van Cima da Conegliano.

Voorn. werken: Madonna's (vele in privaatbezit); Besnijdenis van Christus (privaat bezit in Engeland); Salome met het hoofd van St. Jan den Dooper (Dresden, Gallerie); H. Catherina (Glasgow, Museum); Portret van een jonge vrouw (Frankfort, Städel Institut); Jongeman met gesp (Rome, Galleria Corsini). — Lit.: Venturi, Storia dell' arte italiana (VII 4, 1915); von Hadeln, Venezianische Zeichnungen des Quattrocento (1925).

Bartolozzi, Francesco, Ital. schilder en graveur; * 1727 te Florence, † 7 Maart 1815 te Lissabon. Leerling van de acad. te Florence en korten tijd te Rome. Studeerde hier naar de Antieken en begon in koper te graveeren. 1745 komt hij op het graveursatelier van Joseph Wagner te Venetië. Werkte hier onder leiding van Wagner voor uitgevers. Zijn stijl ontplooit zich hier weldra en in dit vroege werk is reeds een groote persoonlijkheid merkbaar. Hij werkte hier vnl. naar A. Zucchi, Zuccarelli, Marco en Seb. Ricci, G. B. Piazetta e.a. Deze vroege prenten onderscheidden zich reeds door hun zilverige techniek en de virtuose losse en soepele manier van graveeren. Was tevens ook een voortreffelijk teekenaar en aquarellist. Kleine portretten en miniaturen. Door bemiddeling van Dalton gaat hij in 1764 naar Londen. Hier werd hij spoedig beroemd. Werkte veel voor het hof en de kon. verzamelingen, later voor verschillende uitgevers. B. was een der belangrijkste graveurs van zijn tijd. Vooral de prenten uit deze periode hebben zijn naam gevestigd. Hij werkte behalve in de gewone burijngraveertechniek, vnl. in het pointille en de crayon-manier en voerde zijn werk op tot een groote volmaaktheid. Zeer fraaie portretten en portretgroepen, o.a. naar Angelika Kaufmann, G. B. Cipriani, G. Morland, Gainsborough en W. Hamilton.

Lit.: Brinton, Bartalozzi and his pupils in England (Londen 1904); J. T. Herbert Bailly, Bartolozzi (Londen 1907). *de Stuers.*

Bartolus di Sassoferrato, Italiaansch rechtsgeleerde, * 1314, † 1357; behoort tot de school der postglossatoren (commentatoren), die zich van die der → glossatoren onderscheidt, door in plaats van korte verklarende aanteekeningen, langgerekte verhandelingen te schrijven over afzonderlijke plaatsen uit het corpus iuris civilis. B. verkreeg grooten invloed, zóó zelfs, dat men de postglossatoren ook wel Bartolisten noemt. De latere rechtsgeleerden hebben het gezag van B. overschat. Men kon geen goed jurist zijn zonder de meeningen van B. te zijn toegedaan: nemo bonus iurista nisi sit bartolista ! Zie ook de beteekenis van B. voor de → Statutentheorie.

Werken: Commentaren op het Digestum vetus, Infortiatum, Digestum novum, den Codex, de Tres libri en het Authenticum. Voorts Consilia, quaestiones en tractatus. (Vaak gedrukt o.a. Opera omnia, Bazel 1588-'89, en Venetië 1615). — Lit.: F. C. von Savigny, Geschichte des Römischen Rechts im Mittelalter (VI Heidelberg [2]1850, 137-184): C. N Sidney Woolf, Bartolus of Sassoferrato (Cambridge 1913). *Hermesdorf.*

Barton, 1° Bruce, Amerikaansch Puriteinsch schrijver met zeer moderne allures.

Werken: The Man Nobody knows (1924); The Book Nobody knows; What can Man Believe ? (1930).

2° Elisabeth, genaamd „The Maid (meisje, maagd) of Kent". * omstr. 1506 te Aldington in Kent, † 1534 te Tyburn. Ze was dienstbode op een landgoed van den aartsbisschop van Canterbury, William Warham. Opmerkzaam gemaakt op haar geestesverrukkingen en voorspellingen, liet deze een onderzoek instellen door een commissie van seculiere en reguliere geestelijken, die zich te haren gunste uitsprak. Ze trad daarna nabij Canterbury in een klooster der Benedictinessen. Door haar heftige protesten „in naam en op gezag van God" tegen de echtscheiding van Hendrik VIII, door haar voorspelling van diens vroegtijdigen dood als straf voor de zonde, door den steeds grooter wordenden toeloop van pelgrims en belangstellenden, werd zij een gevaar voor de koninklijke plannen. Aan aartsbisschop Cranmer, door Cromwell met een onderzoek belast, zou ze ten slotte bekend hebben nooit visioenen te hebben gehad. Ze werd wegens samenzwering veroordeeld en stierf met zes geestelijken als zgn. medeplichtigen op het schavot. Wat er van die bekentenis waar is, zal wel nooit worden uitgemaakt. Verdacht blijft, dat die bewering stamt uit den kring van Cromwell en diens handlangers. Op zulke zwakke bewijzen mag men een kloosterzuster, met wie zelfs bisschop Fisher en Thomas More sympathiseerden, niet tot een bedriegster verlagen.

Lit.: The Catholic Encyclop. (II 1907, 319); Britannica (III [14]1929, 155, oordeel is niet gunstig); Dict. Hist. Géogr. Eccl. (VI 1932, 1052). *Wachters.*

Bartonia ornata (plantk.), → Mentzelia decapetala.

Bartonien, onderafdeeling van het Eoceen in het Anglo-Gallische Krijt- en Tertiairbekken. De naam is afkomstig van den Barton Cliff in Hamshire (Engeland).

Barton-on-Humber. Dit plaatsje in Lincolnshire (Engeland) bezit een merkwaardige parochiekerk (H. Maria) uit Angelsaksischen tijd, waarvan de koorsluiting is gesloopt en vervangen door een volledige Gotische kerk, zoodat het gebouw thans bestaat uit een Angelsaksisch koor en schip, waarboven een centrale toren (alles ca. 9e eeuw), vervolgens een driebeukig Gotisch schip met koor (14e eeuw).

Lit.: Francis Bond, English Church architecture (I Oxford 1913, 215); B. Brown, The arts in early England (III Eccles. architecture, Londen 1903, [2]1926); verder → Engelsche bouwkunst. *F. Vermeulen.*

Bartosjewics, Juljan, Poolsch letterkundig criticus en cultuurhistoricus. * 1821 te Bjala, † 1870 te Warschau.

Uitg.: Verz. Werken (11 dln. Krakau 1877 vlg.).

Bartramiaceeën, een familie van loofmossen met smalle bladeren en eindstandige vruchten, omvat

18 geslachten, o.a. Bartramia, Bartramsmos (B a r t r a m i a p o m i f o r m i s, a p p e l v o r m i g B. m o s). Ze vormen een tapijtachtige bedekking van boschgronden.

Bartsch, 1° A d a m v o n, Oostenrijksch schilder, graveur en etser. * 17 Aug. 1757 te Weenen, † 21 Aug. 1821 aldaar. Leerling van de graveerschool te Weenen. Omstreeks 1775 maakte hij ontwerpen voor gedenkpenningen. In dezen tijd aangesteld aan de hofbibliotheek te Weenen; was tevens conservator voor de daaraan verbonden prentenverzamelingen. Vooral bekend als schrijver van kunsthist. verhandelingen, opstellen, catalogi, enz. Sedert 1794 gaf hij verschillende catalogi uit van oude gravures en etsen, een catalogus van teekeningen in de verzameling van prins Carel de Ligne. Van 1803—1821 gaf hij zijn hoofdwerk uit „Le peintre graveur", een biographisch handboek voor prentverzamelaars. Met groote nauwkeurigheid samengesteld, is dit laatste werk nu nog van groot belang voor kunsthist. studie en bevat het biographische gegevens en bijzonderheden omtrent het werk van belangrijke meesters, zooals Rembrandt, Lucas van Leyden, e.a. Verder gaf hij uit verschillende reeksen prenten naar de werken der groote graveurs, zooals Dürer en Burgkmair. Zelf een zeer verdienstelijk graveur en etser, kopieerde hij met groote nauwkeurigheid en zeer talentvol de teekeningen van verschillende oude meesters en graveerde ook wel naar schilderijen. *de Stuers.*

2° K a r l, Duitsch Germanist uit de school der Grimms en Romanist. * 25 Febr. 1832 te Sprottau, † 19 Febr. 1888, als hoogleeraar te Heidelberg. B. was gespecialiseerd in de tekstkritiek van oud-Hoogduitsche, Provençaalsche en oud-Fr. schrijvers; hij leidde de reeks Deutsche Dichtungen des Mittelalters (1872 vlg.) en stichtte in 1869 het gewichtige vaktijdschrift Germania. Als litterairhistoricus moderniseerde hij de handboeken van Gervinus en Koberstein; in den strijd rondom het → Nibelungen-probleem koos hij de zijde van Pfeiffer, tegen de Lachmann-school.

W e r k e n: De groote Nibelungen-uitg. (3 dln. 1870 vlg.); Grundriss zur Geschichte der provenzalischen Literatur (1872); Gesammelte Vorträge und Aufsätze (1883). — L i t.: W. Golther in Allg. D. Biogr. (XLVII 1903). *Baur.*

Bartschia (p l a n t k.), een Amerikaansch geslacht van de familie der Scrophulariaceae, is inheemsch in het Andesgebergte. In Europa groeit B. a l p i n a in het hooggebergte (Sudeten en Zwarte Woud).

Baruch (= de gezegende), zoon van Nerias, vriend en vertrouweling van den profeet Jeremias. Deze dicteerde hem in 605 zijn profetieën en liet ze hem in den tempel voorlezen (Jer. 36). Toen koning Joakim de boekrol vernietigde, schreef B. ze opnieuw op. Na verkoop van zijn akker in Anatol vertrouwde Jeremias B. den verkoopbrief toe (Jer. 32. 12). Na den val van Jerusalem en den moord op den stadhouder Godolias werd hij met Jeremias door zijn volksgenooten naar Egypte meegevoerd. Volgens het boek Baruch (1. 4; zie onder) bevond hij zich later in Babylonië, vanwaar hij zich met een gedeelte der tempelschatten naar Jerusalem begaf. *Keulers.*

Baruch (bijbelboek). Oorspronkelijk in het Hebreeuwsch geschreven Bijbelboek, in de 6e eeuw v. Chr. onder de Joodsche gevangenen van Babylonië samengesteld door Baruch. Na een historische inleiding omtrent den persoon van den samensteller (1. 1—14), bevat het bijbelboek Baruch twee voornaamste deelen: 1° een gebed van het verbannen volk, dat zijn schulden belijdt en God smeekt een einde te stellen aan de verdiende straf (1.15-3.9); 2° een rede van B., die het volk opwekt tot bekeering en tot ware wijsheid, en de ballingen de naderende verlossing en de bestraffing hunner vijanden aankondigt (3.9-5.9).

Bijzonder typeerend in het boek B. is het diepe gevoel. Eveneens oorspronkelijk in het Hebreeuwsch geschreven, en even authentiek en canoniek is de B r i e f v a n J e r e m i a s, als appendix van 70 verzen aan het boek B. toegevoegd. Deze brief is gericht tot de Joden, die in ballingschap zullen gevoerd worden naar Babylonië, en heeft voor doel de ballingen af te houden van de Chaldeeuwsche afgoderij. De brief van Jeremias bericht ons details omtrent de beelden der Chaldeeuwsche goden en drukt scherp de gevoelens uit van afschuw en misprijzen, die een trouwe Joodsche aanbidder van Jahwe daaromtrent vervulden. *Brans.*

De rest der woorden van Baruch, of Paralipomena van Jeremias. Een apocrief geschrift, waarin de laatste levensperiode van Jeremias wordt beschreven, nl. de naderende inname van Jerusalem door de Chaldeeën en het bevel aan Jeremias om met het volk naar Babylon te gaan, terwijl Baruch in Jerusalem zal blijven. Als de duur van de Babylonische gevangenschap op wonderlijke wijze is bekend gemaakt, meldt Baruch den nabijen terugkeer naar Palestina, met de vermaning, geen heidensche vrouwen in het volk op te nemen. De Joden, die dit toch doen, stichten dan de stad Samaria. Tot slot volgt de marteldood van Jeremias.

Het boek is geschreven door een Jood uit het midden der tweede eeuw na Chr. en is in meerdere bewerkingen bewaard.

U i t g. en l i t.: A. Dillmann, Chrestomathia aethiopica (Leipzig 1866, 1-15); R. Harris, The Rest of the Words of Baruch (Londen 1889); R. Basset, Les apocryphes éthiopiens en français (I Parijs 1893); Libri extracanonici Veteris Testamenti (Venetië 1896, 349-378); E. Kautzsch, Die Apokryphen und Pseudepigraphen des A. T. (II Tübingen 1900, 402 vlg.); Dict. de la Bible, Supplém. (I Parijs 1928, 454-455). *Greitemann.*

De Grieksche Apocalypse van Baruch, of 3 Baruch. Een apocrief geschrift. Origenes (De Princ. 2, 3, 6) spreekt over een boek van Baruch, waarin gehandeld wordt „over de zeven werelden of hemelen", waarmede dit geschrift overeenstemt, daar het de reis van Baruch beschrijft in vijf hemelen. De tekst schijnt afgebroken te zijn. In den overgeleverden vorm is het werk Christelijk, maar het veronderstelt een Joodsch origineel. Het is geschreven kort na 126 na Chr.

U i t g. en l i t.: M. R. James, Apocrypha Anecdota (II Texts and Studies 5, 1, Cambridge 1897, 84-94); E. Kautzsch, Die Apokryphen und Pseudepigraphen des A. T. (II Tübingen 1900, 448-457); R. H. Charles, The Apocrypha and Pseudepigrapha of the O. T. (II Oxford 1913, 533-541); J. B. Frey, Institutiones Biblicae (Rome ^{2}1927, 86). *Greitemann.*

De Syrische apocalypse van Baruch, een apocrief geschrift, dat een onsamenhangende verzameling is van verhandelingen over den val van Jerusalem, den voorspoed der slechten en de verdrukking der goeden, het laatste oordeel, de komst van den Messias, diens rijk en de hernieuwing der wereld. Het boek wordt afgesloten met den brief van Baruch aan de negen en een halve stammen, waarin de ballingen worden aangespoord tot het onderhouden der wet. Men strijdt

er over, of dit werk van één of van meerdere schrijvers is. Hoogstwaarschijnlijk is het geschreven in het Hebreeuwsch of Arameesch in het begin der 2e eeuw na Chr. De eenige overgeleverde vertaling is echter naar het Grieksch vervaardigd.

Uitg. en lit.: A. Ceriani, Monumenta sacra et profana (I, 2 Milaan 1866, 66-98; (V, 2 Milaan 1871, 113-180); R. H. Charles, The Apocalyps of Baruch (Londen 1896); E. Kautzsch, Die Apokryphen und Pseudepigraphen des A. T. (II Tübingen 1900, 404-446); R. H. Charles, The Apocrypha and Pseudepigrapha of the O. T. (II Oxford 1913, 470-526); Dict. de la Bible, Supplém. (I Parijs 1928, 418-423). *Greitemann.*

Barvaux, Belg. gemeente in het N.W. van de prov. Luxemburg, aan de Ourthe; 1 300 inw.; opp. 1 344 ha. Rotsachtig, weiden; landbouw, veeteelt; economisch centrum in de vorige eeuw; leed in 1914 door Duitschen inval.

Barvaux-Condroz, gem. in de prov. Namen, ten N.O. van Dinant; ruim 400 inw., grootendeels Kath.; opp. 1 884 ha; landbouw.

Barwoutswaarder, gemeente in Z. Holland aan den Ouden Rijn, grenzend aan Woerden. 850 inw., waarvan 20% R.K. Opp. 382 ha. De gemeente bestaat uit de polders Barwoutswaarder, Bekenes en gedeeltelijk Nieuwerbrug. Secretarie te Woerden. Bestaansmiddelen: veeteelt, potten- en pannenfabricatie.

Bary, Hendrik, graveur, werkzaam te Gouda. Van zijn hand bestaan een groot aantal kopergravures, meest portretten van bekende personen. Zijn kunst is zeer verdienstelijk, getuigt van groote metierkennis en is niet zonder artistieke kwaliteiten. * 1640, † 1707.

Lit.: Obreen's Archief (II, IV, V, VI).

Barycentrische coördinaten, → Coördinaten.

Barycentrum, → Zwaartepunt.

Barye, Antoine Louis, Fransch schilder en beeldhouwer. * 24 Sept. 1796 te Parijs, † 25 Juni 1875. Leerling van den graveur Fourier, den beeldhouwer Bosio en den schilder Gros. 1820 Prix de Rome. Legde zich hoofdzakelijk toe op de plastische weergave van het dier en den strijd in het dierenleven. Hierin is hij een der grootste figuren van de 19e eeuw. Zijn groot talent sproot voort uit een zeer grondige studie naar de natuur. Behalve beeldhouwer was hij ook een voortreffelijk schilder en teekenaar. Maakte ook enkele etsen.

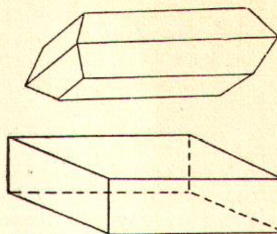
Werken: zijn talrijke werken zoowel in schilderijen en aquarellen als in beeldhouwwerken o.a. in het Louvre te Parijs, de musea te Puy, Marseille, enz. — Lit.: Bellier-Auvray, Dict. gén. des artistes; Bénézit-Auvray, Dict. gén. des artistes; A. Alexandre, Barye (1889); Ballu, L'oeuvre de Barye. *de Stuers.*

Barygyroscoop, → Gyroscoop.

Baryphonie (lett. stembezwaring), bemoeilijking van het spreken.

Barysphere is een oudere, in onbruik geraakte naam voor de zware kern van de aarde. → Aarde (Inwendige van).

Baryt of zwaarspaat, mineraal (voor chemische samenstelling, → Baryumsulfaat), behoorend tot het rhombische stelsel, van de samenstelling $BaSO_4$, dikwijls verschillend gekleurd. Baryt komt meestal samen met sulfidische ertsen voor, en speelt de rol van gangmateriaal. In het algemeen neemt men aan, dat baryt een hydrothermaal mineraal is, d.w.z. een precipitaat uit warme waterige oplossingen. De witte baryt werd vroeger veel als vervalsching van

Barytvormen.

loodwit, meel en suiker gebezigd. Het vindt o.a. toepassing in de bereiding van barytaarde en soortgelijke preparaten. *Hofsteenge.*

De naam baryt wordt ook wel gebruikt voor baryumoxyde, Bao. Soms ook bedoelt men er baryumhydroxyde mee.

Barytheridae (< Gr. therion = dier), een uitgestorven familie der Proboscidea (slurfdieren) uit het Eoceen van Egypte. Tot deze familie behoort het geslacht Barytherium, waarvan overblijfselen zijn gevonden bij Fajoem (Egypte).

Barytherium, → Barytheridae.

Barytocalciet, vrij zeldzaam mineraal van de samenstelling $BaCO_3CaCO_3$. De kristallen zijn monoklien en geelwit. B. komt o.a. voor bij Alston in Schotland; niet van economisch belang.

Baryton, 1° normale mannenstem, houdt het midden tusschen bas met diepen, wijden larynx en korte, breede stembanden, en tenor, met relatief ondiepen, smallen larynx en lange, smalle stembanden. Over de erfelijkheid van het stem-timbre, → Stem. De b. heeft de zwaarte en kracht van het bastimbre, maar bovendien iets van den glans van het tenortimbre. Omvang van G tot g ééngestreept. In Frankrijk ook basse-chantante of concordant genaamd.

Lit.: Proceedings of the International Congress of Phonetic Sciences (1933, 74 vlg.).

2° Strijkinstrument, dat in de 18e eeuw veel gebruikt werd. Zeer gelijkend, ook in bouw, op de cello. Had zes of zeven bespeelbare snaren, waaronder zich nog meerdere snaren bevonden, die meeklonken, of met den duim der linkerhand geraakt werden. De stemming der bovenste snaren was: B, E, A, d, g, b, e ééngestreept. Haydn schreef meerdere composities voor b., terwille van vorst Nikolaas Esterhazy.

3° Blaasinstrument; barytonhoorn, tot de → bugelhoorns behoorend; in symphonie-orkesten niet gebruikt. *H. Andriessen/br. Herman Jozef.*

Bary-tonans, oude benaming voor basstem, in de 15e en 16e eeuw gebruikelijk. → Baryton.

Barytonclarinet, → Clarinet.

Barytonese (philol.). In de Grieksche spraakkunst: het barytonon-(zwaar-tonig)-worden van een silbe, die nóch acutus (´) of hoogtoon, nóch circumflexus of dubbeltoon heeft, bijv. in lógos (woord) en in dôoron (gave) heeft de laatste silbe barytonese. Een woord, dat, zooals de bovenstaande, geen accent op de laatste silbe heeft, heet barytonon. *br. Herman Jozef.*

Barytonon, → Barytonese.

Barytonsleutel (m u z i e k), 1° c-sleutel op de 5e lijn; 2° ook f-sleutel op de 3e lijn. Beide thans ongebruikelijk.

Barytpapier dient als onderlaagpapier voor photographische gelatine-zilver emulsies. Het verhindert, dat bovengenoemde emulsie in de papiervezel dringt, zoodat als het ware een gesloten photographisch beeld gevormd wordt. Voordeelen hiervan zijn: gladde oppervlakte, minimum wegzinken in de schaduwpartijen.

Barytwater is een oplossing van baryumhydroxyde in water. Deze oplossing reageert sterk basisch. De oplosbaarheid van het baryumhydroxyde bedraagt bij 20° ongeveer 7 gram $Ba(OH)_2.8H_2O$ per liter. Het baryumhydroxyde wordt gemaakt uit het in de natuur voorkomende baryumsulfaat. Dit wordt eerst met koolstof gereduceerd tot het sulfide, dat daarna met koperoxyde en water wordt gekookt. B. heeft in het laboratorium een voordeel boven andere sterke basen, omdat het door verdund zwavelzuur alsook door koolzuurgas geheel kan worden omgezet in onoplosbare verbindingen en aldus verwijderd. *v. d. Beek.*

Baryum, een element, behoorende tot de alkalische aarden. Atoomgewicht 137,37, atoomnummer 56, geen isotopen. Symbool Ba, smeltpunt 850°, kookpunt 1 146°. B. is uitsluitend tweewaardig.

H i s t o r i e. In 1602 of 1603 trok het tegenwoordig als baryumsulfaat bekende mineraal zwaarspaat de aandacht van een schoenmaker uit Bologna, V. Casciorolus. Deze nam waar, dat het door gloeien met koolstof en vernis de eigenschap kreeg te phosphoresceeren. Vandaar dat de steen genoemd werd „lapis solaris”, ook wel Bologneezer steen. Dit phosphoresceeren is later verklaard, doordat er baryumsulfide gevormd was, dat die eigenschap bezit. Davy was de eerste, die door electrolyse het b. als metaal heeft afgescheiden. De naam b. is afkomstig van het zware mineraal zwaarspaat (barus = zwaar).

B e r e i d i n g. Men bereidt b. door electrolyse van een heete oplossing van baryumchloride met een kathode van kwik. Het gevormde baryumamalgaam wordt bij verhitting van kwik bevrijd, en het b. door distillatie gezuiverd.

E i g e n s c h a p p e n. Het b. is een zeer onedel metaal en wordt door water en alle zuren zeer gemakkelijk aangetast. Ook de halogenen, zwavel, zuurstof en zelfs waterstof tasten het gemakkelijk aan. Het heeft geen technische toepassing. *v. d. Beek.*

Baryumaluminaat, → Aluminaten.

Baryumcarbonaat, een witte, in water onoplosbare stof, die in de natuur als belangrijk baryumhoudend mineraal voorkomt onder den naam W i t h e r i e t. De formule is $BaCO_3$. Men kan het als neerslag verkrijgen door een oplosbare baryumverbinding met een carbonaat, bijv. soda, te behandelen. De toepassingen beperken zich tot het gebruik in het laboratorium, en het verdelgen van ratten en muizen. *v. d. Beek.*

Baryumchloride, een kleurlooze kristallijne stof, die met twee moleculen kristalwater kristalliseert. Formule: $BaCl_2.2H_2O$. Het wordt meestal bereid uitgaande van baryumsulfaat, dat eerst met koolstof tot baryumsulfide wordt gereduceerd. Dit sulfide lost men in zoutzuur op tot het chloride. In het laboratorium dient b. als reagens op sulfaationen. *v. d. Beek.*

Baryumhydroxyde, → Barytwater.

Baryumnitraat is een witte kristallijne stof, $Ba(NO_3)_2$, die bij 593° smelt. Bij sterke verhitting ontleedt het. Het wordt bereid uit het carbonaat, hydroxyde of sulfide met salpeterzuur. B. wordt toegepast in de vuurwerkindustrie voor het maken van groen vuur, verder in het laboratorium.

Baryumoxyde, BaO, een witte stof, die verkregen wordt uit het carbonaat door sterk gloeien met koolstof. Ook uit het nitraat door zeer sterke verhitting. Echter nauwelijks uit het hydroxyde of carbonaat door verhitten zonder meer. Het heeft geen toepassing.

Baryumperoxyde, een witte stof met formule BaO_2. Het ontstaat uit baryumoxyde door verhitting met zuurstof of lucht op 500° en 2 atmosfeer. Bij sterkere verhitting staat het weer zuurstof af. Daardoor is het een bruikbaar oxydatiemiddel, en dient het bijv. met magnesiumpoeder gemengd als ontstekingsmassa (o.a. voor thermietmengsels). Met verdund zwavelzuur ontstaat waterstofperoxyde. *v. d. Beek.*

Baryumplatinacyanuurscherm is een karton met kleefstof, die bariumcyanuur bevat, bestreken. Deze stof heeft de eigenschap, indien zij door röntgenstralen wordt getroffen, fluoresceerend te lichten. Een b. wordt in de geneeskundige röntgenologie bij doorlichtingen gebruikt; op het b. wordt een schaduwbeeld van het onderzochte orgaan gezien. *Heukensfeldt-Jansen.*

Baryumplatin-cyanuur, een kristallijne stof van de samenstelling $BaPt(CN)_4.4H_2O$. Er bestaat een goudgele en een groene modificatie van. Het kan bereid worden uit platina-cyanuur met baryumcyanuur. Onder den invloed van röntgenstralen fluoresceert de stof sterk, vooral de groene modificatie. Dit is de voornaamste toepassing. *v. d. Beek.*

Baryumsulfaat of **zwaarspaat,** $BaSo_4$, een witte stof, die in het rhombische stelsel kristalliseert. S.g. bedraagt 4,48, de oplosbaarheid in water is zeer gering (2,4 mg per liter bij 18°). Het smeltpunt bedraagt 1 580°. Door koolstof wordt het betrekkelijk gemakkelijk gereduceerd, waardoor het sulfide ontstaat. Aldus worden uit b. andere baryumverbindingen bereid. Fijngepoederd b. dient als verfstof onder den naam permanentwit of blanc-fixe. In de papierindustrie wordt het met de papierbrij aangemengd voor het maken van karton en visitekaarten. In het laboratorium worden zoowel zwavelzuur als baryumionen in den vorm van b. quantitatief bepaald. *v. d. Beek.*

Baryumsulfaat wordt in de geneeskundige r ö n t g e n o l o g i e gebruikt als schaduwgevende stof om het maagdarmkanaal met röntgenstralen zichtbaar te maken. Tot dat doel wordt het met andere stoffen gemengd om een pap te vormen. Komt voor in verschillende specialités voor dit doel in den handel gebracht. *Heukensfeldt-Jansen.*

Barzoe-Nameh (B o e k v a n B a r z o e), meest omvangrijke der Perzische heldendichten, die in navolging van Firdoesi's Sjahnameh geschreven werden. In 65 000 dubbelverzen bevat het de avonturen van Barzoe, den kleinzoon van Roestem: één opeenvolging van fabels en volksverhalen, volgens zeggen van den dichter aan Pehlewi-bronnen ontleend. 11e eeuw. *Zoetmulder.*

Barzoi, → Russische windhond.

Barzun, H e n r i M a r t i n, Fransch dichter en dramaturg, een der mede-oprichters van l' → A b b a y e de Créteil. Zijn lyrische poëzie

ontwikkelde zich van het zelfbespiegelende en idyllische der eerste verzamelingen (Jeunesse, Adolescence) tot een soort wijsgeerig epos in vele bundels: La terrestre Tragédie, waarvan de laatste gedeelten een nieuwe poging tot → simultaneïsme, tot dramatische ál-kunst (d r a m e u n i v e r s e l heet het bij B.) in eenigszins Wagneriaanschen zin, uitmaken. Als aesthetische theorie heeft B.'s dramatisme niet slechts het oog op de door hem gewenschte synthesis van objectieve en subjectieve letterkundige soorten, maar ook op die van het individueele en het collectief-sociale feit, uitloopend in een Europeesche ál-kunst, die Germaansche mystiek en Slavische gevoeligheid met Latijnsch-Fransche klaarheid en zuiverheid van vormgevoel zou verbinden. B.'s metriek, berekend op de levende menschelijke stem en niet langer op het gedrukte boek, bevrijdt het vers van alle conventioneele banden, om het te maken tot wat hij r h y t h m e d r a m a t i q u e noemt, d.i. de rechtstreeksche, sterk-persoonlijke uiting van het psychische in taalgeluiden. * 27 Sept. 1881 te Grenoble.

W e r k e n: Jeunesse (1903); Adolescence (1905); La terrestre Tragédie (1908-'12); L'esthétique dramatique (1912-'13); La Tourmente (tragedie, 1916); Le simultanéisme (1917); Le livre d'art moderne français (1920). *Baur.*

Bas, 1° laagste mannenstem (p h i l o l o g i s c h, → Baryton); algemeene omvang: D tot d ééngestreept. Naar karakter van timbre te onderscheiden in: basse-taille, noble of contra: diep en zwaar; basse chantante: hooger en lichter; basso buffo: lage bas in de opera, voor komische rollen; Laruette; lichte Fransche stem, voor komische rollen.

2° Algemeene naam voor de laagste partijen in iedere compositie (basis). In de meerstemmige muziek vóór 1500 was de bas niet de uitsluitende basis der harmonie: de zelfstandige loop der melodieën deed de stemmen óók in lagere registers meermalen wisselen en kruisen. De eigenlijke fundamenteele basleiding dateert van Gulielmus Monachus (1450). *H. Andriessen.*

Bas, 1° F r a n ç o i s d e, Nederlandsch militair geschiedkundige. * 10 Sept. 1840 te Den Haag, † 22 Febr. 1931 aldaar. Werd, na in verschillende rangen bij de cavalerie en den generalen staf te hebben gediend, in 1890 op nonactiviteit gesteld, ten einde zich geheel aan krijgsgeschiedkundige studiën te kunnen wijden. Op 2 Nov. 1897 werd hij benoemd tot directeur van het, dank zij zijn streven opgerichte, Krijgsgeschiedkundig Archief van den generalen staf. Op 14 Juni 1909 werd hem de rang van generaal-majoor en op 26 Aug. 1913 die van luitenant-generaal verleend. Op 1 Juni 1927 ontving hij eervol ontslag als directeur.

W e r k e n: o.m. Prins Frederik der Nederlanden en zijn tijd (4 dln. 1887-1913); in samenwerking met J. de t'Serclaes de Wommersom: La campagne de 1815 d'après les rapports officiels Néerlandais (3 dln. 1908); Het tractaat van 19 April 1839 (1919); Les relations Hollando-Belges, Le Traité du 19 avril 1839 (1923); in samenwerking met F. J. G. ten Raa: Het Staatsche Leger (1568-1795), bewerkt onder toezicht van den chef van den generalen staf; in samenwerking met A. K. A. Gijsberti Hodenpijl: Het Nederlandsch-Indische Leger (1602-1795), eerste deel in manuscript gereed; bovendien talrijke biographieën en publicatiën. *v. Voorst.*

2° G i u l i o, musicus; * 21 Apr. 1874 te Venetië, † 25 Juli 1929 te Milaan. 1908—1929 leeraar aan het conservatorium te Milaan. Werken: verschillende composities op kerkmuzikaal gebied; verder eenige theoretische werken over harmonieleer, contrapunt en Gregoriaansche begeleiding. Hij was de eerste, die het heele Graduale en Vesperale van orgelbegeleiding voorzag met bijzondere inachtneming van het Solesmenser rhythme-systeem. *Bruning.*

Basa, stam van de West-groep der Soedan-Manfoe's; → Afrika (Bevolking).

Basaal (< Gr. basis = voet) is in de plantkunde alles wat aan den voet van de plant of aan het ondereinde van een orgaan of in de nabijheid daarvan gelegen is.

Basaal conglomeraat (g e o l o g i e) noemt men een conglomeratisch gesteente, indien het zich in de overgangszone tusschen zoetwater- of terrigene afzettingen eenerzijds en marine afzettingen anderzijds, bevindt. Een basaal conglomeraat duidt dus een transgressie van de zee op het land aan. Dit gesteente vormt zich, doordat tengevolge van het stijgende zeewater stukken gesteente uit den ondergrond worden losgemaakt, die door het watertransport worden afgeslepen, en later samengekit worden. Hoe grooter de afstand is, over welke de transgressie voortschrijdt, des te grooter is het gebied, waar zich het basaal conglomeraat kan vormen. *Hofsteenge.*

Basaalmetabolisme, → Grondstofwisseling.

Basaangans, → Jan van Gent.

Basaiti, M a r c o, Ital. schilder, wellicht van Grieksche afkomst, die in het begin der 16e eeuw in Venetië werkzaam was, aanvankelijk (1502 in de Frari-kerk) samen met Alvise Vivarini. Zijn werk is hard en stijf, zijn kleur sappig, vooral in later tijd, als hij meer toenadering zoekt tot de kunst van Giov. Bellini. Wanneer hij zich het manier van Giorgione poogt eigen te maken, faalt hij.

V o o r n. w e r k e n: Roeping van de zonen van Zebedeus (1510; Venetië, academie); Christus in den Olijthof (1520); Sint Joris en de draak (1520); Sint Jacob en Sint Antonius; Gestorven Christus tusschen treurende Engelen; Madonna en Heiligen (Padua, Museo civico). — L i t.: Venturi, Storia dell' arte italiana (VIII 4, 1915). *Knipping.*

Basale groei, → Apicale groei.

Basalia, benaming voor de tusschen den steel en radialia gelegen kalkplaatjes bij de crinoidea (zeelelies). Het basale gedeelte van den kelk der crinoidea kan uit één rij van basalia bestaan (monocyclische basis), of uit twee rijen (dicyclische basis). In het laatste geval worden de onderste plaatjes infrabasalia genoemd.

Basalt (< Gr. basanitès = steen van Basan, in Syrië), een donker gekleurd eruptief gesteente, bestaande uit de mineralen: plagioklaas, augiet, magnetiet en olivijn. Naast deze hoofdbestanddeelen is vaak een glazige grondmassa aanwezig. Basalt wordt aangetroffen in den vorm van gangen en als lavadekken (o.a. op IJsland). Bij afkoeling van de vloeibare basaltlava ontstaan krimpscheuren, die het gesteente in meestal zeshoekige zuilen verdeelen. B. wordt op vele plaatsen in groeven ontgonnen en als verhardingsmateriaal voor wegen en voor zeeweringen gebezigd. *Crommelin.*

B. bevat ongeveer 50 tot 60% SiO_2, 10 tot 15% Al_2O_3 benevens kleine hoeveelheden der oxyden van ijzer, calcium, natrium en magnesium. Het smelt tusschen 1 400 en 1 500° en wordt gebruikt voor het maken van isolatoren voor zeer hooggespannen stroomen. Verder als zuurvast materiaal. *v. d. Beek.*

G e b r u i k. Basalt wordt gebruikt voor bouw-

werken (→ Woningbouw) en voor zee- en rivierwerken; in de beide laatste gevallen als zuilen, tafelbasalt, in stukken, als afval (schrot) en basaltslag (steenslag). Zuilenbasalt wordt gebruikt voor zeeweringen, bij den bouw van sluis- en kaaimuren, enz.; het is van een vijf- of zeshoekige doorsnede, 20 tot 35 cm dik, over kruis en wordt geleverd in regelmatige prisma's, welke voor waterstaatswerken aan de bepalingen der Algemeene Voorschriften van den Rijkswaterstaat (A.V.) moeten voldoen. Korte zuilen worden kopzuilen of kopsteenen genoemd. Een m³ zuilenbasalt weegt ca. 1 750 kg. Tafelbasalt wordt gebruikt voor steenbezettingen en komt in den handel als vrij regelmatige vierhoekige stukken met zijden van 30 tot 60 cm bij een dikte van 15 tot 20 cm. Gewone basalt bestaat uit stukken van onregelmatigen vorm, welke minstens 20 kg wegen. Basaltslag weegt, naarmate de grofheid, 1 500 tot 1 600 kg per m³; het wordt gebruikt voor wegverharding en als bestanddeel van beton. De drukvastheid van b. bedraagt van 3 000 tot 5 000 kg per cm². *P. Bongaerts.*

Basaltinetegels worden vervaardigd van een cementbeton, waarin een hoeveelheid fijn basaltslag is verwerkt. Zij zijn zeer goed bestand tegen afslijting en daardoor geschikt voor vloeren, trottoirs, enz. Van hetzelfde materiaal worden ook basaltine rioolbuizen vervaardigd.

Basaltjaspis, een door een opstijgend basaltische intrusie contactmetamorph veranderd gesteente (zandsteen, mergel, e.a.). Het nieuw gevormde gesteente, de basaltjaspis, kenmerkt zich door een groote compactheid en een schelpachtige breuk.

Basaltlava, een natuurlijk gesteente, dat op verschillende plaatsen in Europa gevonden wordt. De dichtheid (en in verband daarmede het soortelijk gewicht) en de drukvastheid zijn veel lager dan die van basalt, nl. 0,780 (s.g. 2,920) en 490 tot 640 kg per cm².

Basaltslag, → Basalt.

Basaltsteen, → Basalt.

Basaltwacke, een vrij onsamenhangend aardachtig gesteente, dat ontstaat bij verweeren van basalt.

Basaltzuilen, de typische lichamen, die ontstaan, indien bijv. een basaltlava stolt. In de afkoelende lavamassa ontstaan krimpscheuren, gericht loodrecht op het afkoelingsvlak. Als de heele massa gestold is, blijkt zij door deze krimpscheuren in soms verrassend regelmatige, meestal zeszijdige prisma's te zijn verdeeld. Dergelijke typische vormen, ontstaan door afkoeling, zijn o.a. waar te nemen bij Rolandseck, tegenover Königswinter aan den Rijn. → Basalt (Gebruik). *Hofsteenge.*

Basan (Basjan), landstreek in Trans-Jordanië, door de Israëlieten veroverd op Og, den Amorietischen koning (Deut. 3.8 vlg.). De juiste grenzen van B. zijn moeilijk te bepalen, en waarsch. in de H. Schrift ook niet steeds gelijkvormig. In het algemeen omvatte B. alles wat lag tusschen den Grooten Hermon in het N., de steden Edreï en Salecha (Selcha) in het Z. en de Syrische woestijn met de bergen van Hauran in het O., terwijl het gebied van Geschur en Maacha B. scheidde van den Jordaan in het W. Volgens sommige teksten strekte B. zich nog verder Westelijk en Zuidelijk uit (vgl. Deut. 4.43 en Jos. 13.30). De streek wordt in het O.T. geroemd als zeer vruchtbaar en was daarom de uitdrukking voor alles wat overvloedig en zegenrijk was (Mich. 7.14; Is. 2.13; Deut. 32.14 e.a.). Als oudste inwoners noemt het Boek der Schepping (14.5) de Rephaïm. Mozes veroverde B. voor den stam van Manasse (Num. 21.33). Koning Hazaël van Syrië ontnam B. aan Jehu van Israël (4 Reg. 10,33). Voorn. steden in B. waren: Astaroth, Edreï, Salecha (Selcha). De naam B. leefde na Christus' tijd voort in het landschap Batanea. *Simons.*

Lit.: R. Maisler, Die Landschaft B. im 2en vorchristl. Jahrtausend, in: Journ. Pal. Or. Soc. (9, 80-87).

Basaniet, een soort basalt, die behalve olivien en plagioklaas nog nefelien of leuciet bevat.

Basankoesoe, plaats in B. Kongo, Evenaarsprov.; haven aan den samenloop van Maringa en Lopori; Kath. missiepost; administratief en handelscentrum.

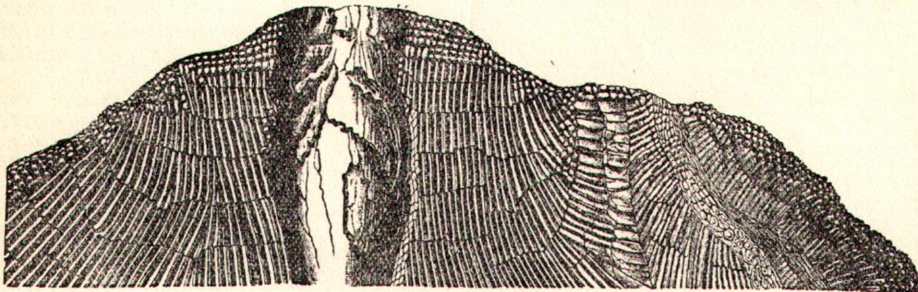
Basarabia, Roemeensche naam voor → Bessarabië.

Basardzjik, → Tatar-Pasardzjik.

Basari, stam van de Goerma-groep in den Soedan; → Afrika (Bevolking).

Bascaman, bijb. plaats in Trans-Jordanië, vermeld in de oorlogen der Macchabeëen (1 Mac. 13.25) en bij Flav. Jos. (Basca), dikwijls geïdentificeerd met Tell Bazoek ten N.O. van het meer van Genesareth. Een andere lezing van den tekst is echter niet onwaarschijnlijk. *Simons.*

Bascharage, gem. in het groothertogdom Luxemburg, ten W. van Luxemburg; (1933) 2 200 inw., opp. 1 914 ha; drie parochies; spoorwegstation.

Basaltvormen. Doorsnede van den Scheidskopf bij Remagen (D.).

Baschenis, Evaristo, Ital. schilder uit Bergamo, van stillevens (vooral met muziekinstrumenten), enkele Madonna's en een portret van zichzelven, zittend voor het spinet. Leerling van zijn vader Pietro. * 1617, † 1677.

Lit.: Wauters, Les instruments de musique d'Ev.

B. bergamasque (1908); Caversazzi, in: Il ritratto italiano (1927).

Baschkirzewa, Marie, → Bashkirtsjew.

Bascule, → Weegtoestellen.

Basculebrug, → Bruggen.

Basdoofheid is die vermindering van de gehoorscherpte, waarbij uitsluitend of vooral het basgedeelte der toonladder niet gehoord wordt. Deze doofheid ontstaat vooral bij middenooraandoeningen in tegenstelling met de → discantdoofheid, die vooral voorkomt bij binnenooraandoening.

Baseball, Amerikaansch balspel, dat in Nederland gespeeld wordt onder den naam → honkbal.

Bäsecke, Georg, Duitsch Germanist. * 13 Jan. 1876 te Brunswijk, hoogleeraar te Halle. B. koos zich de oud-Hoogduitsche taal en de middel-Hoogduitsche tekstkritiek tot studievak; verder werkte hij mede aan de groote Luther-uitg. (Weimar 1902 vlg.). *Baur.*

Werken: Germanistische Arbeiten (4 dln. 1914 vlg.); Einführung in das Althochdeutsche (1918); Reinhart Fuchs (1926); Der deutsche Abrogans (1930).

Basècles, gem. in de prov. Henegouwen, tusschen Bergen en Doornik; opp. 861 ha; 4 500 inw. Zanden kleiachtige aarde op rotsachtigen ondergrond. Landbouw; steengroeven en kalkovens; ten Z. loopt het kanaal van Pommeroeul naar Antoing. Kasteelen van Basècles en Daudergnies. B. was reeds van belang in de 10e eeuw, nl. als landbouwmarkt; oud graafschap. Kerk uit de 18e eeuw; Frankisch kerkhof ontdekt. *V. Asbroeck.*

Basedow, Johann Bernhard, hoofdvertegenwoordiger van het philantropinisme, d.i. de paedagogiek van het rationalisme, de Verlichting in Duitschland; volgeling van Locke en Rousseau; intellectualist, utilist, naturalist; schoolhervormer vol plannen, maar zelf een onopgevoed mensch, die zijn eigen modelinrichting, het Philantropinum, te Dessau, te gronde richtte; voorstander van een natuurlijken godsdienst, van een natuurlijke zedenleer, van extreme sexueele voorlichting; hechtte overdreven waarde aan methode en leerboeken; gaf echter den stoot tot noodige schoolhervormingen in Duitschland en daarbuiten.

J. B. Basedow.

* 1723 te Hamburg; † 1790 te Maagdenburg; studeerde philosophie en theologie; enkele jaren gouverneur te Holstein, dan professor in moraal en schoone kunsten, eerst aan de Ridderacademie te Soroe op Seeland en vervolgens aan het academisch gymnasium te Altona. Aangegrepen door Rousseau's „Emile", droomde hij van een totale onderwijshervorming in Duitschland, ja in heel Europa. Vanaf 1771, toen hij naar Dessau vertrok, onvermoeid werkzaam als paedagogisch schrijver en practicus.

Werken: Vorstellung an Menschenfreunde und vermögende Männer über Schulen, Studien und ihren Einfluss in die öffentliche Wohlfahrt (1768); Methodenbuch für Väter und Mütter der Familien und Völker (1770); Elementarwerk (1770, 1774), dat de onderwijsstof bevatte vanaf de lagere school tot en met de academie. — Lit. over B. vindt men in elke historische Paedagogiek. *Rombouts.*

Basedowsche ziekte (Grave'sche ziekte, hyperthyreoidie, thyreotoxicosis). Basedow, een arts in Merseburg (1799—1854) beschreef een ziekte, waarvan de voornaamste verschijnselen bestaan in versnelde hartsactie, grooter worden van de schildklier (struma), uitpuilen der oogen, beven der handen en vermagering. De ziekte uit zich vooral in de vermeerderde werkzaamheid der schildklier. Deze klier scheidt stoffen af, die in de bloedbaan komen. Bij de B. z. is deze afscheiding veel sterker dan in normale omstandigheden. Hierop berusten de meeste verschijnselen.

Een der kenmerkende eigenschappen der B. z. is haar invloed op de stofwisseling. De verbrandingsprocessen, die in het lichaam plaats vinden, verloopen bij de B. z. sterker; er wordt dan ook veel meer zuurstof verbruikt dan normaal het geval is. De hoeveelheid opgenomen zuurstof is met toestellen ter bepaling van het zuurstofverbruik te berekenen. Deze stofwisseling (basaalmetabolisme) is bij de B. z. gewoonlijk belangrijk verhoogd. Bij twijfelachtige gevallen is het soms mogelijk door bepaling van de stofwisseling de ziekte te herkennen.

De behandeling der ziekte van Basedow grijpt al naar het geval van verschillende kanten aan. Terwijl operatieve, gedeeltelijke wegname van de schildklier of het met behulp van Röntgenstralen verminderen harer functie direct inwerkt op het orgaan, dat in het middelpunt van het lijden staat, vermindert men door absolute rust de zuurstofbehoefte der weefsels en beïnvloedt door medicamenten en anderszins den psychischen toestand. Het is immers bekend, dat de psychische toestand tijdens de ziekte verandert; maar ook weet men, dat emoties e.d. tot het optreden van de Basedow in sterke mate kunnen bijdragen. Ook de chemische stof jodium blijkt bij de ziekte van Basedow van belang te zijn. Jodium kan de verschijnselen belangrijk, zij het meestal slechts tijdelijk, verbeteren, terwijl van den anderen kant langdurig gebruik van slechts kleine hoeveelheden jodium verschijnselen van Basedowsche ziekte bij tevoren gezonden kan veroorzaken. *v. Balen.*

Baseleer, Richard, Belg. landschapschilder. * 1867. Vormde zich in hoofdzaak door zelfstudie. Werkte in Vlaanderen, Antwerpen, aan de Belg. kust en aan de Schelde. Een onafhankelijk en krachtig talent, dat vooral uitmuntte als impressionist. Was ook een voortreffelijk genre- en figuurschilder.

Lit.: Onze kunst (1905); Lemonnier, L'école belge de peinture (Brussel 1906, 225).

Baseler, Guilliam, de in de 17e eeuw gevierde Leuvensche dichter van het allegorisch uitgebouwd mirakelspel Zegepraal der onwinbare Kercke (3 bedr.), moeilijke en vermoeiende tekst wegens de bijbelsche en theologische toespelingen, de gezwollen en harde taal, den doorloopend strengdeftigen toon, geschreven in 1674 bij gelegenheid van het 3e eeuwfeest van het H. Sacrament van Mirakel.

Lit.: L. W. Schuermans, Leven en Werken der Zned. schrijvers (I, 46 vlg.). *Godelaine.*

Base-line, de achterlijn van de tennisbaan.

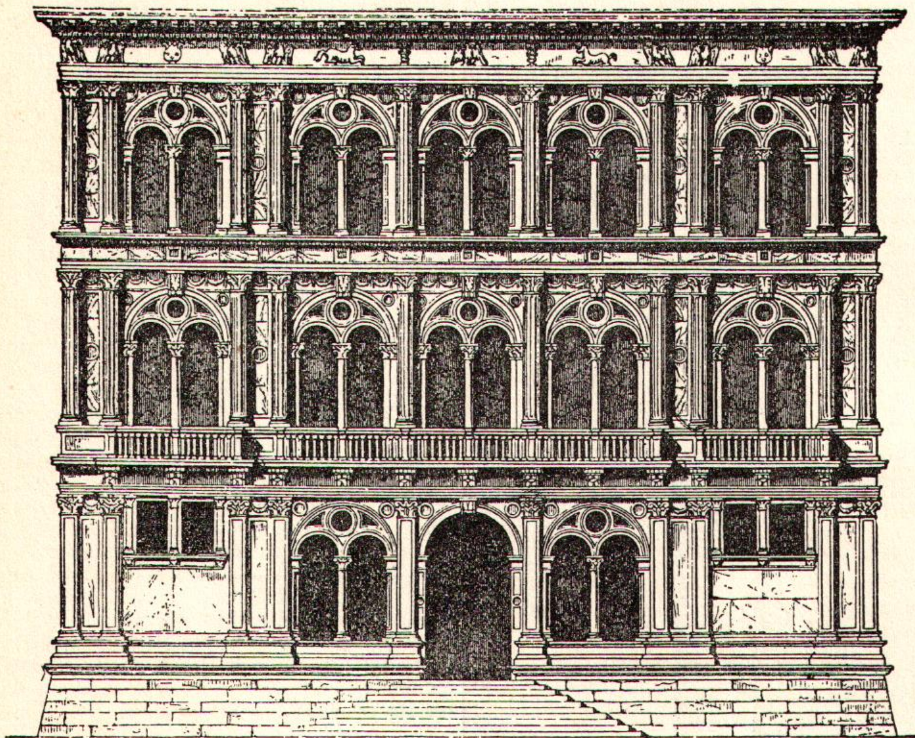
Basella alba, witte Basella, behoorend tot het geslacht Basella en de familie Basellaceae, komt bijna overal voor en wordt ook als groente gekweekt. In de warmere streken is dit een gezochte soepgroente.

De bloemen zijn klein en wit tot violet van kleur, terwijl de bloemblaadjes in rijpen toestand vleezig worden.

Basellaceae, een familie met vijf geslachten, is, met uitzondering van B a s e l l a, uitsluitend Amerikaansch. Van het 15-tal soorten dezer familie worden er een 10-tal ondergebracht in het geslacht B o u s s i n g a u l t i a, terwijl de andere geslachten elk één vertegenwoordiger hebben. De Basella-achtigen zijn veelal vleezige kruiden met dikke bladeren en meest onbeduidende groene, witte of roodachtige bloemen. Het vruchtbeginsel is eenhokkig en de gesloten blijvende vrucht bevat slechts één zaadje. De wortelstok is knolachtig verdikt of bezit vertakkingen, die tot aardappelachtige knollen aanzwellen. nl. bij den Knol-basella, U l l u c u s t u b e r o s u s, die vooral in Equador een voornaam voedingsmiddel zijn. Ook in Europa heeft men proeven genomen met den aankweek van Ullucus, doch de knollen zijn te laat rijp, en de smaak is niet zoo goed als van onzen aardappel. Ook de Basella-aardappel, Boussingaultia baselloïdes, wordt vanwege de knollen aangeplant, doch deze zijn smaakloos en slijmerig. Als sierplant wordt gekweekt de elegante A n r e d e r a s c a n d e n s, een slingerplant. Behalve in het Andesgebergte en Noordelijk tot Texas, worden zij ook aangeplant in Egypte en op de Filippijnen. *Bouman.*

Basement, onderste gedeelte van een gebouw, ook s o k k e l of v o e t s t u k genoemd. Bij monumentale bouwwerken is het b. dikwerf uit zware stukken natuursteen met breede voegen samengesteld, soms ietwat vooruitspringend of schuin geplaatst, waardoor een indruk van soliditeit wordt gegeven. De benedenverdieping kan in het b. geheel of gedeeltelijk worden opgenomen.

Ook het voetstuk van een zuil of van een beeld. Bij betimmeringen wordt b. genoemd het blokje onder koplat en architraaf (andere naam is „neut”). *Thunnissen.*

Basement (b) aan het Palazzo Vendramin-Calergi te Venetië.

Basen (s c h e i k.) zijn stoffen, die bij electrolytische dissociatie zich splitsen in een kation en een of meer hydroxylionen. Met zuren geven zij, onder vorming van water, zouten. Men onderscheidt naar het aantal hydroxylionen, dat aan een kation gebonden is, één-, twee- en meerwaardige b. Eenwaardige b. zijn de hydroxyden der alkali-metalen. Ook ammoniak (en daarvan afgeleide verbindingen) wordt tot de eenwaardige b. gerekend, daar het, in water opgelost, reageert als NH_4OH.

Tweewaardige b. zijn de hydroxyden der aardalkalimetalen; driewaardige b. die van aluminium, chroom, vierwaardige b. die van zirkoon en thorium. In plaats van meerwaardige b. wordt ook wel de uitdrukking meerzurige b. gebruikt. Behalve de b. der alkali- en aardalkalimetalen zijn de meeste b. zeer slecht oplosbaar in water. Verder onderscheidt men nog sterke en zwakke b., al naarmate zij in waterige oplossing sterk of minder sterk gedissocieerd zijn. *A. Claassen.*

Basengele, ook M o s e n g e r e, volksstam in Belg. Kongo, Westwaarts van het Leopold II Meer. → Kongo (Ethnographie).

Basevi, Giacono, → Cervetto.

Basfluit, → Chitare.

Bas-Heers, → Needer-Heers.

Bashkirtsjew, Marie, schilderes en schrijfster van Russische herkomst. * 1860 te Gawronzi (Oekraine), † 1884 te Parijs. — B. als schrijfster. In haar Fransche Journal en Cahiers intimes schrijft zij de smartelijke en vaak ontstichtende biecht neer van een naar alle levensweelden hunkerende ziel, die weet in voorbarige verzaking en dood te moeten berusten.

Werken: Journal (1887); Cahiers intimes (1890); Lettres (1891).

B. als schilderes. Zij werkte te Parijs, waar zij haar eerste opleiding kreeg in het schilderen en teekenen. Leerlinge o.a. van Tony Rob. Fleury, Rud. Julian en later van Bastien Lepage. Zij schilderde portretten en genretafereelen.

Werken: o.a. in het Rijksmus. te Amsterdam, het Luxembourg te Parijs, e.a. musea. — Lit.: Cat. des oeuvres de Mlle. B. (Parijs 1885); Math. Blind, A study of Marie B.

Bashoorn, houten blaasinstrument met koperen beker; reikt tot aan groot C. De b. is moeilijk te behandelen en heeft een doffen, zwaren klank.

Basiciteit noemt men het aantal door metaal vervangbare waterstofatomen van een zuur. Zoo is bijv. zoutzuur HCl een één-basisch zuur; zwavelzuur H_2SO_4 een twee-basisch zuur; phosphorzuur H_3PO_4 een drie-basisch zuur.

Basidiobolus, een wierzwam van de orde der Entomophtorineeën (insectendoodende zwammen). B. leeft echter op de uitwerpselen van visschen, terwijl B. ranarum op de uitwerpselen van kikkers voorkomt; deze zou dan afkomstig zijn van de insecten, die door de kikkers opgegeten zijn.

Basidiolichenes, → Korstmossen.

Basidiomyceten, → Steelzwammen.

Basidiophora, een wierzwam van de familie der Peronosporaceeën. De eenige soort B. entospora komt voor op Amerikaansche samengesteldbloemigen en is, waarschijnlijk met de Canadeesche fijnstraal (Erigeron canadensis), in Europa ingevoerd.

Basidiosporen, → Steelzwammen.

Basidium, → Steelzwammen.

Basilan, ook Taguima, bergachtig eiland tot 1 000 m hoogte ten N.O. van Borneo (6° 30′ N., 122 O.). Opp. ± 1 200 km², ca. 13 000 inw., meest Mohammedanen; Maleiers (Moro's).

Basile, Giambattista, Italiaansch dichter, * ca. 1575 te Napels, † 23 Febr. 1632 aldaar. Behoort tot de wereldliteratuur door zijn Pentamerone, een verzameling, in Napelsch dialect, van 50 verhalen, over 5 dagen verdeeld, in den trant van de bundels van Boccaccio en van Straparole. Dit werk verscheen eerst onder den titel: Lo cunto de li cunti, de Gian Alesio Abbattutis (ca. 1635) en werd herhaaldelijk herdrukt, in 1674 voor de eerste maal onder den titel: Pentamerone.

Uitg.: Duitsche vertaling door Liebrecht, met inleiding van J. Grimm (Breslau 1846); B. Croce (Napels 1891, alleen I, mod. uitg.); Ital. vertaling (2 dln. 1925). *Ulrix.*

Basileus (Gr., = koning), bij de oude Grieken vooral aanduiding van den koning der Perzen; te Athene de naam van een der negen archonten; in de M. E. de titel van de Byzantijnsche keizers.

Basilia, ook Basilea, stad in het gebied van Raurici (teg. Bazel), gelegen in de nabijheid van Augusta Rauracum (teg. Bazel—Augst) en Castrum Rauracense (teg. Kaiser-Augst).

Basilianen, monniken, die volgens den Regel van St. Basilius leven. Basilius de Groote beoogde in zijn Regel vooral de geestelijke vorming van den monnik. Voor de organisaties zorgden de concilies, wetten der keizers Justinianus en Leo VI, en vooral de Typica, die voor elk klooster afzonderlijk gemaakt werden. Strikt genomen kan men niet spreken van de Orde der B. De regels van Basilius vonden weldra zeer sterke verbreiding in het Oosten en de B. hebben daar, vooral in Konstantinopel, eeuwen lang veel gedaan voor geloof en wetenschap. Ook Cyrillus en Methodius, de apostelen der Slaven, waren B. In Rusland hebben de B. destijds veel gedaan voor het geestelijk leven en de bevordering der nationale cultuur. Sinds het groote schisma waren zij echter veelal scherpe bestrijders van Rome. De door de Arabieren en de Iconoclasten verdreven B. vestigden zich sinds de 7e eeuw in Zuid-Italië en ook in Rome. Door het uitsterven van het Grieksche element geraakten zij in verval. Gregorius XIII trachtte tevergeefs dit tegen te houden door de B. in 1579 onder één generaal te vereenigen. Van de ca. 1 500 kloosters, die er vroeger moeten geweest zijn, waren er in 1760 nog slechts 43 en die verdwenen door de revoluties alle, uitgezonderd alleen Grottaferrata. In Spanje vindt men Latijnsche B. sinds de 16e eeuw. De Roetheensche tak der B. kwam tot bloei, sinds zij gewonnen waren voor de unie met Rome. Nadat zij echter reeds geleden hadden van de maatregelen van Joseph II, werden zij na de deeling van Polen door de Russische regeering geheel onderdrukt. Leo XIII bewerkte een herleving en tegenwoordig tellen zij ruim 400 religieuzen in een Galicische en trans-Karpatische provincie en in afzonderlijke huizen in Canada, de Ver. Staten en Brazilië. Zij hebben ook de leiding van een Roetheensch college in Rome. Ook in Syrië zijn sinds de 17e eeuw nieuwe congregaties van de B. ontstaan, die met Rome vereenigd zijn en voor de hereeniging van hun volk met Rome werken.

Lit.: Lexikon für Theol. und K. (II 1931, 18-20); Dict. Hist. Géogr. Eccl. (VI 1932, 1180-1236). *Franses.*

Basilianus, prefect van de Rom. prov. Egypte. Toen Macrinus 217 n. Chr. keizer Caracalla vermoord had en zelf keizer geworden was, benoemde hij B. tot hoofd van de keizerlijke lijfwacht. Macrinus werd echter van den troon gestooten door Elagabal, B. werd gevangen genomen en gedood.

Basilica Aemilia, Romeinsch bouwwerk, oorspronkelijk Basilica Fulvia geheeten, in 179 v. Chr. gerestaureerd door Marcus Lepidus en sindsdien naar hem genoemd. De basiliek, in 1899 weder opgegraven, lag aan de Noordzijde van het Forum Romanum; de groote zaal was een vijfschepige zuilenhal.

Basilicata, Zuid-Italiaansch landschap, 9 987 km², 492 000 inw. (1921). Een armoedig kalklandschap tot 2 200 m hoogte, een schollengebied, dat langzaam afhelt naar de Golf van Tarente. Een uitgedoofde vulkaan (Monte Volture) bereikt 1 327 m hoogte. Slecht klimaat. Veel emigratie, vooral naar Argentinië.

Lit.: Philippson, Das fernste Italien (1925).

Basilici, rechtsgeleerde verhandeling, begonnen onder keizer Basilius Macedo en beëindigd onder keizer Leo Philosophus (omstreeks 900 n. Chr.). Dit werk behandelt in 60 boeken het Justiniaansche recht, zooals dat gold in de 9e—10e eeuw. Geschreven

in het Grieksch (Ta Basilika). Later — 10e eeuw — heeft men er aanteekeningen (scholien) aan toegevoegd, waaronder aanteekeningen van tijdgenooten van keizer Justinianus, die voor den uitleg der Rom. rechtsteksten van belang zijn.

U i t g.: E. Heimbach, Basilicorum libri LX (Leipzig 1833 vlg.). Hieraan werkte o.a. mede Contardo Ferrini. *Hermesdorf.*

Basilicum of k o n i n g s k r u i d, Ocimum Basilicum L., is een uit warme landen afkomstige, aromatische, lipbloemige plant, welke hier wel gekweekt wordt. De blaadjes worden als specerij gebezigd, o.a. bij de bereiding van kruidenazijn. De B a s i l i c u m - o l i e bevat methylcaviol als hoofdbestanddeel; zij wordt gebruikt in de parfumerie-industrie en voor de bereiding van likeuressence.

Basilides, naam van verschillende personen uit de Oudheid, o.a.:

1° de p r i e s t e r, die op den berg Carmel aan Vespasianus diens toekomstige grootheid voorspelde (Tacitus, Hist. II, 78).

2° Een voornaam E g y p t e n a a r, dien Vespasianus in den tempel van Serapis te Alexandrië meende te zien, hoewel B. ver verwijderd was. Op grond van de verwantschap van den naam B. met het Grieksche woord basileus, koning, meende Vespasianus hierin een voorspelling van het keizerschap te zien (Tacitus, Hist. IV, 82).

3° S t o ï c ij n uit Scythópolis, leeraar van Marcus Aurelius. *Davids.*

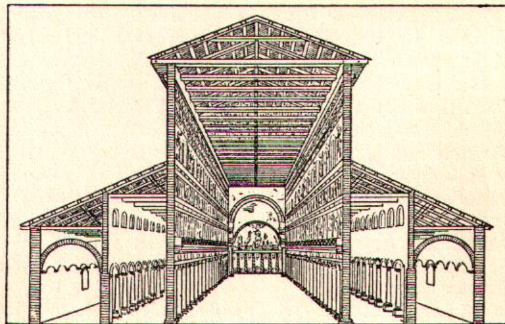
4° H o o f d der gnostische s e k t e der Basilidianen, die in de eerste eeuwen talrijk waren vooral in Egypte en invloed hebben uitgeoefend ook op latere ketterijen. B. leefde in Alexandrië de eerste helft der 2e eeuw. Voor zijn systeem, → Gnosticisme en onderstaande lit.-opgave.

L i t.: P. Hendrix, De Alexandrijnsche haeresiarch Basilides (1926); Dict. Hist. Géogr. Eccl. (VI 1932, 1169-1175). *Franses.*

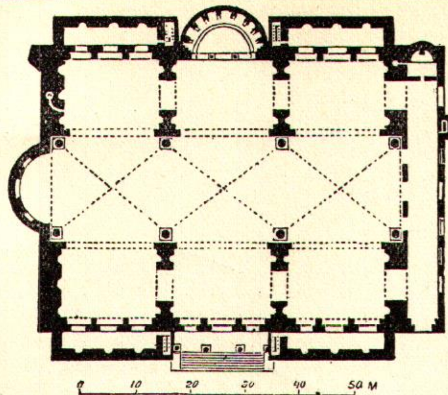
Basiliek. I. Archeologisch. 1° B. is o o r s p r o n k e l ij k de naam van het oud-Grieksche koningspaleis; later van elke, door zuilenrijen onderverdeelde, monumentale ruimte met bovenverlichting, zooals de overdekte markthallen en gerechtshoven op het Forum te Rome. Tusschen 184 en 121 v. Chr. zijn daar gebouwd: door Cato Censorinus de b. Porcia, door Aemilius Lepidus de b. Aemilia, door Tiberius Sempronius Gracchus de b. Sempronia, door consul Q. Opimius de b. Opimia. Na 46 v. Chr. nog door Julius Caesar en Augustus de b. Julia. In het begin der 4e eeuw door Maxentius en Constantijn de b. Constantini. Ook elders in het Rom. rijk zijn b. gebouwd. Te Pompeji is er een opgegraven. Te Trier is een oude b. in 1846 gerestaureerd en in 1856 door de Evangelische kerk in gebruik genomen. Het ideëele grondplan is volgens Vitruvius (De architectura V, 1): 2 of 3 maal zoo lang als breed, soms met portiek aan de smalle zijde. De zijbeuken waren bedoeld als wandelgangen voor het publiek; deze zijn even hoog als breed, breedte $^1/_3$ van het middenschip. Het licht valt van boven door arcaden, die op de kolommen rusten, in de hoofdruimte. Aan het eind bevindt zich een → absis of exedra, waar het rechtsgeding werd behandeld, afgescheiden van de overige ruimte. — Er waren ook half-publieke b. in de huizen der staatslieden voor vergaderingen (De arch. VI). Synagogen werden soms ook in b.-vorm gebouwd (Aleppo, Alexandrië). Fl. Josephus betitelt de Zuidhal van den tempel van Herodes als b. (Ant. XV, 11).

2° Van den vorm der C h r i s t e l ij k e k e r k g e b o u w e n vóór den vrede van Milaan (313) is niets bekend. Constantijn liet na zijn bekeering in de voornaamste steden van zijn rijk groote kerken bouwen, die b. werden genoemd, waarschijnlijk omdat ze van bovenaf werden verlicht. Geen enkele is geheel onveranderd bewaard gebleven. De voornaamste centra waren Rome en Konstantinopel. Verder Ravenna, Napels, Ephesus, Antiochië, Alexandrië, Carthago, Jerusalem. In Syrië zijn vele ruïnen van b. gevonden te midden der wildernis, kerken door de Christenen destijds verlaten bij de nadering der Mohammedanen; zoo ook in Egypte. De Syrische hebben een eenigszins ander karakter dan de Latijnsche.

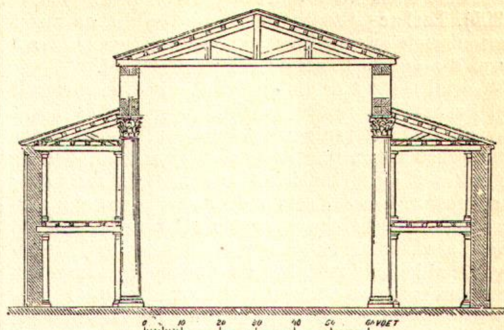
Over den o o r s p r o n g van de Christelijke b. zijn meerdere hypothesen opgesteld. a) Uit de s y n a g o o g; door niemand meer aanvaard. b) Uit de Rom. m a r k t - b a s i l i e k, opvatting van Leone Battista Alberti (1404—1472), die tot de 19e eeuw heeft stand gehouden en werd aanvaard door Viollet le Duc (Dict. d'arch. II, 165) en Choisy (Hist. de l'arch. II, 2). De eerste, die haar bestreed, was Zestermann (Die ant. und chr. B., 1846), gevolgd door Hubsch (1847) en Burckhardt (1875), op grond, dat de b. niet als de kerken volgens een vast plan werden gebouwd, een absis niet altijd aanwezig, en de bestemming, dus de sfeer, volkomen verschillend was. c) Uit het Rom. p a t r i c i ë r s - h u i s, saamgesteld uit atrium of voorhof en perystilium of zuilengangen rond een beplante hof, met zaal achterin. Sommige hebben werkelijk als kerk dienst gedaan. De hof, overkapt, zou het middenschip zijn geworden, de zaal het priesterkoor, het atrium de voorhof. Aldus Lemaire (1911). Vergeten wordt, dat met de overname der elementen de synthese nog niet was gegeven, het gewichtigste van het probleem. d) Uit de o n d e r a a r d s c h e b. d e r c a t a c o m b e n, zooals die uit de cat. van de H. Agnes te Rome, waar een cathedra met priesterzetels en afzonderlijke ruimten voor de geloovigen worden aangetroffen; en uit de kleine gebouwen aldaar bovengronds. Aldus de Rossi. Men bedenke echter, dat deze slechts bij uitzondering werden gebruikt; van verlichting en constructie was ondergronds bovendien geen sprake. e) Uit de I n d i s c h e r o t s t e m p e l s en den onderaardschen tempel der Pythagoriërs aan de Porta Maggiore te Rome, in 1918 ontdekt, en die driebeukig waren. Zelfde bezwaar als onder d) werd gemaakt. f) De Christ. b. is een e i g e n s c h e p -

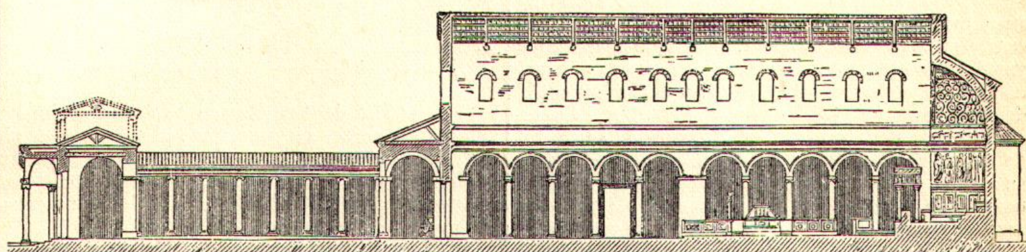
Doorsnede van een basiliek (Oude St. Pieter).

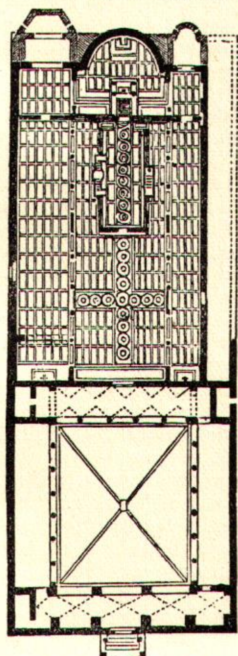
Plattegrond van de basiliek van Maxentius te Rome.

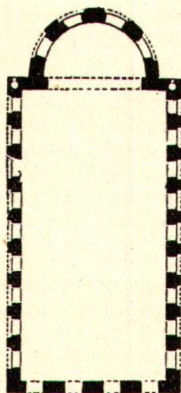
Reconstructie van de doorsnede van de basiliek van Vitruvius.

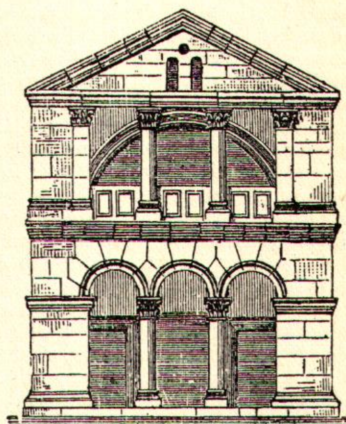
Vestibulum Atrium Narthex Koor Ambonen Altaar Absis
Lengtedoorsnede van de basiliek van St. Clemente te Rome. Totaal lengte 70 meter

Plattegrond van de basiliek van St. Clemente te Rome.

Plattegrond v. d. basiliek te Trier, begin 4e eeuw.

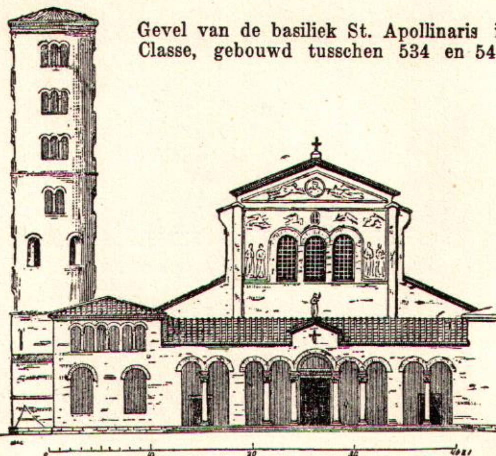
Gevel en plattegrond van een Syrische basiliek.

p i n g, waarbij de architect als kind van zijn tijd bestaande elementen heeft gebezigd. Aldus Lubbe (1905), Leclercq (1908). Deze hypothese is de meest bevredigende en verklaart voldoende den primitieven vorm der oudste b. en de gelijkvormigheid.

Meestal bestaat de Latijnsche b. uit drie, soms uit vijf beuken. De middelste rijst hooger op en bevat bovenin de lichtopeningen, die gewoonlijk door dunne doorbroken marmerplaten werden afgesloten. Van de zijbeuken is hij gescheiden door zuilen, die soms door architraven, meestal echter door rondbogen zijn verbonden, welke het interieur bijzonder verlevendigen. Soms, ofschoon zelden, is nog een bovengalerij aanwezig. De afdekking geschiedt door bekapping, soms ook door een cassetten-plafond. De verdeeling der ruimte houdt verband met de rangorde, die de verschillende groepen der geloovigen in de Kerk innemen. Achterin staat op een verhooging in een → a b s i s (of concha), waarvan de schelp meestal door een mozaïek, de muur met marmerplaten is opgesierd, de bisschopszetel, met terzijde de banken voor de priesters. Daarvóór staat het a l t a a r. Een t r i o m f b o o g, eveneens met mozaïeken versierd, vormt de afscheiding van dit gedeelte (sanctuarium of priesterkoor, → Bema) met het lager gelegen schip, beneden nader aangeduid door een balustrade (→ Transenna, Cancellus, Septem, Iconostase). Een transept of dwarspand komt tot de 4e eeuw alleen voor in de b. van St. Petrus en van St. Paulus. Het vormt den overgang van koor naar schip, waarom het de aangewezen plaats is der zangerstribune, en verbetert zóo noodig de verhouding tusschen lengte en breedte. De vloer is gewoonlijk met mozaïek in geometrische figuren belegd. De gansche architectuur, vooral de perspectivische werking in de langsrichting van bogen en zuilen, werkt mede, om het altaar tot hoofdpunt der ruimte te maken. Voorloopig is er slechts één altaar. Aldus werd door het kerkgebouw symbolisch de geestelijke gemeenschap der geloovigen met Christus uitgedrukt. In het Oosten werden later bijaltaren geplaatst in afzonderlijke en afgesloten kapellen, dikwijls van absis voorzien. In het Westen verschijnen bijaltaren vanaf de 6e eeuw, eerst in kapellen rond de b. gebouwd (buiten architectonisch verband), later in de b. tegen de muren en pilaren geplaatst.

Soms gaat, althans in het Westen, een vierkant a t r i u m (vier zuilengangen rond een hof, waarin vanaf de 5e eeuw in het midden een cantharus of fontein) vooraf, bedoeld als overgang en bestemd voor hen, die het Misoffer nog niet mochten bijwonen. Nooit ontbreekt de zuilengang voor langs de kerk zelf, de narthex, een vestibule. Een vierkante of ronde c a m p a n i l e of klokkentoren, vrij naast de b. staande, verschijnt eerst in de 5e eeuw, overgenomen uit Syrië, en bergt primitieve klokken in kokervorm. Vanaf de 8e eeuw komt zij, voornamelijk in Gallië, meer voor. Een doopvont ontbrak in de oude Latijnsche b., omdat in een afzonderlijk b a p t i s t e r i u m of doophuis werd gedoopt.

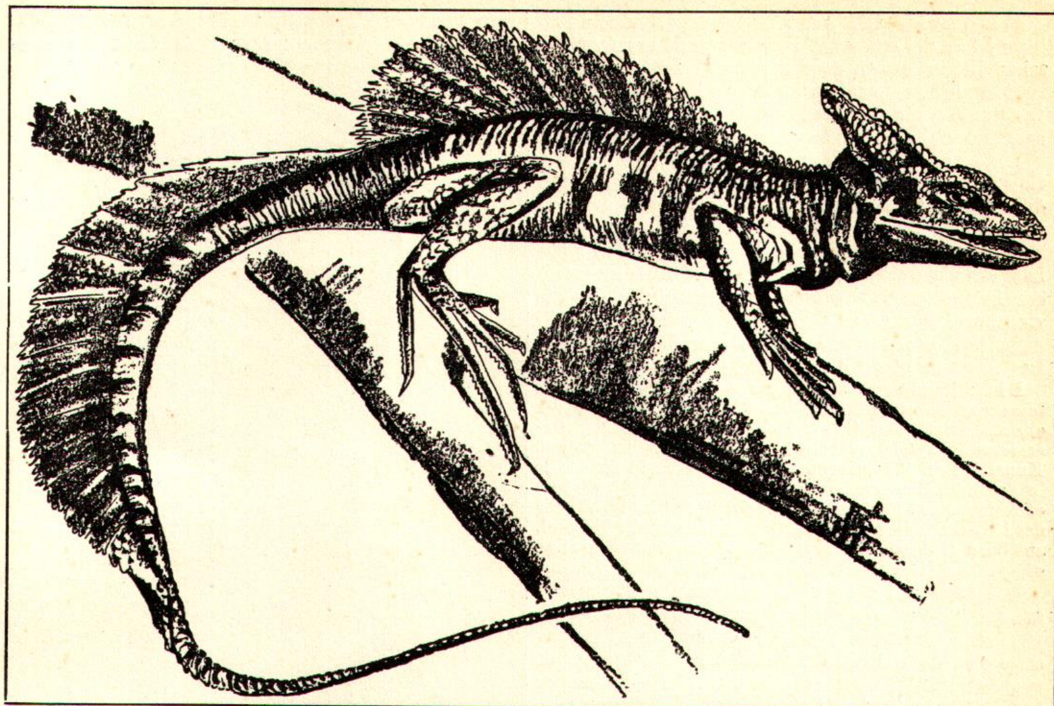
Uitwendig is de Christ. b. zeer eenvoudig. Het muurvlak boven de narthex is wel versierd en bevat gewoonlijk drie lichtopeningen. De muren zijn veelal van baksteen. Boven overkragen de lagen elkaar een weinig of is een tandfries aangebracht. Ook dakconsoles komen voor. Op het einde der 4e eeuw verschijnt een indeeling in traveeën met rondbogen. Dikwijls werd bij den bouw materiaal uit heidensche tempels verwerkt, vooral zuilen en architraven. Waren de laatste niet voorhanden, dan paste men den rondboog toe. De basiliekvorm heeft zich tot diep in de M.E., zelfs naast den Romaanschen stijl, gehandhaafd. — Dat in het Westen van den beginne af volgens een zekere richting zou zijn gebouwd, is niet bewezen en weinig waarschijnlijk wegens het afkeurend oordeel van den H. Leo I († 461) over het geörienteerd bidden (Serm. 32. 4). In het Oosten schijnt het wel het geval te zijn geweest. → Oriëntatie.

Gevel van de basiliek St. Apollinaris in Classe, gebouwd tusschen 534 en 549.

In Klein-Azië en Syrië werden bij gebrek aan hout de b. dikwijls met steen afgedekt. Ten Z. van Damascus bijv. werden platen van basalt gebezigd; in de vallei van de Oronto kwam de bekapping nog wel voor. In de 5e eeuw doet de koepel zijn intrede. De centraalbouw komt naast de b. te staan. Hier en in Konstantinopel werkten Perzische en Grieksche invloeden mede om de bouwkunst zich breeder te doen ontwikkelen dan in Italië. Aldus ontstond de B y z a n t ij n s c h e stijl, die in de Aya Sophia te Konstantinopel zijn hoogtepunt bereikte. Hij beïnvloedde door het handelsverkeer den b.-stijl van Noord-Italië en Frankrijk, die aldus in den K a r o l i n g i s c h e n en eindelijk in den R o m a a n s c h e n basiliekstijl overging. Deze ontwikkeling is duidelijk waar te nemen in de oude abdijkerk van den H. Benedictus aan de Loire (12e eeuw). Het koor met zuilen en rondbogen doet sterk denken aan de Latijnsche b.; de vroegere kap is vervangen door een Romaansch tongewelf. Het schip is overigens vroeg-Gotisch.

II. Liturgisch. De b. worden onderscheiden in b. m a j o r e s en b. m i n o r e s. Majores zijn slechts: St. Jan van Lateranen, St. Pieter, St. Paulus, S. Maria Maggiore te Rome, met → pauselijk altaar en → heilige deur; ook wordt ertoe gerekend St. Franciscus te Assisi, met pauselijk altaar. Minores zijn te Rome: St. Laurentius buiten de muren, H. Kruis, St. Sebastianus, S. Maria Transtevere, St. Laurentius in Damaso, S. Maria in Cosmedin, H.H. Apostelen, St. Petrus in vincoli, S. Maria in Monte Santo. De vier b. majores, benevens de St. Laurentius buiten de m., worden ook p a t r i a r c h a a l k e r k e n genoemd, omdat zij aan de vijf groote patriarchen zijn toegewezen: St. Jan aan den paus, den patriarch van het Westen, St. Pieter aan den patr. van Konstantinopel, St. Paulus aan den patr. van Antiochië. St. Laurentius aan den patr. van Jerusalem. — Nederland heeft vier b. mino-

Basiliscus americanus.

res: O. L. Vrouw van het H. Hart te Sittard, als pelgrimsoord (decr. 12 Juni 1883); St. Pieter te Oudenbosch, bij gelegenheid der onthulling van het zouavenmonument op het voorplein (decr. 11 Juli 1912); St. Jan van den Bosch, bij gelegenheid van het diamanten jubilé van den terugkeer van het miraculeuse beeld der Zoete Moeder (decr. 22 Juni 1929); O. L. Vrouwekerk te Maastricht, oude kapittelkerk van de 10e tot de 19e eeuw (decr. 20 Febr. 1933). Elders: de bedevaartskerk te Kevelaar en die te Lourdes (decr. 30 Mei 1876), Altötting, Maria-Laach, H. Bloedskapel te Brugge, Sacré-Coeur te Parijs, enz. — De voorrechten zijn: het gebruik van het conopeüm, een zijden, parasolvormig scherm met roode en gele banen (de oude pauselijke kleuren), het tintinnabulum of klokje, dat evenals het conopeüm in processies wordt meegedragen, en voor kapittelkerken de cappa magna als koorgewaad. — Van de Rom. b. zijn er 25 → t i t e l k e r k e n, die tot oorsprong een woonhuis hebben, dat aan de Kerk ten geschenke werd gegeven. Deze zijn in de 3e en 4e eeuw de parochiekerken geworden; zij bestaan alle nog, op drie na. Over de Rom. b. als s t a t i e k e r k, → Statie.

L i t. : Dict. d'arch. et de lit. (I 1908, 551), Basilique, door Leclercq, met uitgebreide lit. opgave ; Dom Kuhn O.S.B., Allgem. Kunstgesch., archit. (I Einsiedeln 1909, 278) met uitgebr. lit. opg., Lemaire, L'origine de la b. latine (Brussel 1911) ; Dom Beekman O.S.B., De oorsprong en beteekenis der Rom. staties (G.G.G. 272 : 1929) ; id., De oud-Christ. B. (G.G.G. 291; 1930), met bronnen en kaart van Rome met b. — Voor de Syrische b. : de Vogüé, Syrie centrale (Parijs 1865-'77).

A. Beekman.

Basiliekruid (Ocinum Basilicum, Ind.: Selasih), eenjarige plant met gesteelde, grof gezaagd-getande, dikwijls gekroesde bladeren en kleine trossen witte bloemen. Afkomstig uit tropisch Azië en Afrika, in Europa gekweekt. Aftreksels van zaden en bladeren worden in Indië tegen verkoudheid gebruikt, evenals aftreksels van bladeren van Ocinum sanctum, Ind.: K e m a n g i L a m p e s. Bestanddeelen: vluchtige olie met 30—40% eugenol. *Hillen.*

Basilima behoort tot de familie der roosachtigen (Rosaceae) en is een geslacht van de onderfamilie der Spiraeoideae, dat in Azië thuis hoort. De lijsterbes-spiraea, B. s o r b i f o l i a, ook wel spiraea- of Sorbaria sorbifolia genoemd, is een sierheester uit Siberië, welke in Juni en Juli bloeit, met witte bloepluimen.

Basiliosaurus, → Zeuglodont.

Basiliscus is een w o n d e r d i e r uit het volksgeloof, dat uitgebroed heette te worden door zevenjarige zwarte hanen, die in verband staan met den duivel; deze nam dan ook vaak een basiliscusgestalte aan. In het Spreewald legde de basiliscus ook wel eens een ei, waaruit, als het vertrapt werd, een adder te voorschijn schoot. Door zijn vleugels en kop een haan, door zijn staart een slang, droeg de basiliscus op zijn kop een kam of kroon, waaraan hij zijn naam van kleine koning te danken heeft. Zijn blik was doodend, ook voor hemzelf; hij stierf als hem een spiegel werd voorgehouden. De wezel kon hem dooden door zijn reuk, maar kwam dan ook zelf om. Vondel vertelt, dat de hel verlicht wordt door lampen, waarin basiliscusvet brandt met pek en zwavel. Aan Gotische kathedralen komt de basiliscus wel in het beeldhouwwerk voor. Vgl. Basiliscus americanus.

L i t. : mr. L. A. J. W. Baron Sloet, De dieren in het Germaansche volksgeloof en volksgebruik ; dr. Maurits Sabbe, Dierkennis en Diersage bij Vondel ; Maerlant, Nat. Bl. (III). *Knippenberg.*

Basiliscus (B. americanus) of Helmbasilisk, een soort leguaan, bezit een fantastischen lichaamsvorm door kamvormige lijsten op den rug; lengte 80 cm, waarvan 56 cm op den staart komen. Leeft in Panama en Costa Rica. Behoort tot de orde der hagedissen. Vgl. Basiliscus (wonderdier). *Willems.*

Voorstelling in de kunst. Als illustratie van Ps. 90. 13: „Op slang en basilisk zult ge wandelen", komt hij voor onder de voeten van den tronenden Christus (→ Majestas Domini). Zeer oude voorst. op de Pignatta-sarcophaag te Ravenna. Symbool van den duivel (deurpijler van het middenportaal der kathedraal van Amiens, ong. 1240); zelden als zinnebeeld der onkuischheid (op den helm der onkuischheid in een houtsnede te Weenen). Als voorstelling komt de b. uit de Oostersche ornamentiek.

Lit.: Blomberg, Der Teufel und seine Gesellen in der bildenden Kunst (1867); Kraus, Realenzyclopädie der christl. Altertümer (1886, 733 vlg.); Beissel, Zur Geschichte der Tiersymboliek, in Zeitschr. für christl. Kunst (14 en 15); Koeppen, Der Teufel und die Hölle in der darstellenden Kunst (1896); Collins, Symbolism of Animals and Birds (1913); Haterditzl, Einblattdrucke des 15. Jahrh., in der Kupferstichsammlung der Hofbibl. zu Wien (I 1920, nr. 167); Mackenzie, The Migration of Symbols (1926). (Zie fig. blz. 71-72) *Knipping.*

Basiliscus, Byzantijnsch tegenkeizer (475—476), maakte zich van de regeering meester tijdens de afwezigheid van keizer Zeno, opende de rij van de dogmatiseerende keizers door zijn banvloek tegen de synode van Chalcedon en paus Leo I, dien hij echter om den tegenstand onder het volk moest herroepen. Keizer Zeno liet hem bij zijn thuiskomst onthoofden.

Basilisk, → Basiliscus.

Basilius I de Macedoniër, Byzantijnsch keizer (867—868), het meest bekend door het afzetten van Photius als patriarch van Konstantinopel. Daardoor herstelde hij voor korten tijd den kerkelijken vrede.

Basilius II Bulgaroctonus (= Bulgarendooder), 976—1025 Byzantijnsch keizer, streed gelukkig tegen den Duitschen keizer Otto II in Italië en tegen de Arabieren in het Oosten. In 1018 vernietigde hij het Bulgarenrijk.

Basilius de Groote, Heilige, bisschop van Caesarea, kerkvader en kerkleeraar. B. en zijn vriend Gregorius van Nazianze en zijn broeder Gregorius van Nyssa worden veelal samen genoemd als de drie groote Cappadociërs. Was de bisschop van Nazianze meer de redenaar en dichter, die van Nyssa meer de denker, B. schitterde vooral uit als man van de practijk en zijn verdiensten liggen vnl. op het gebied van de ascese, liturgie en paedagogiek. Zijn kloosterregels hebben bijzonder veel invloed gehad op de ontwikkeling van het kloosterleven, en dat niet enkel in het Oosten. → Basilianen.

Leven. * ca. 330 te Caesarea in Cappadocië, † Nieuwjaar 379. B. werd geboren uit een zeer vrome familie. Zijn grootmoeder wordt vereerd als de H. Macrina de Oudere, zijn grootvader van moederskant stierf als martelaar, zijn broeders Gregorius en Petrus werden bisschop evenals hij, zijn zuster Macrina de Jongere wordt eveneens als heilige vereerd. Tezamen met Greg. van Nazianze studeerde hij eenige jaren aan de universiteit van Athene, volgde echter daarna niet de redenaarsloopbaan, waartoe hij voorbestemd scheen, maar besloot (356) monnik te worden. Na een bezoek aan de beroemde nederzettingen van monniken in Egypte, Syrië en Mesopotamië, vestigde hij zich in de buurt van Neocaesarea. In 358 bezocht hem daar zijn vriend. Hij hielp hem bij de opstelling zijner kloosterregels en samen legden zij daar de bloemlezing aan uit de werken van Origenes (Philocalia). De bis-

Basilius de Groote.

schop van Caesarea wist B. te bewegen, de priesterwijding te ontvangen en zich in dienst te stellen der kerk van zijn geboortestad en in 370 volgde B. hem op. Als bisschop heeft hij vooral geijverd voor de orthodoxie tegen het Arianisme, dat door den keizer gesteund werd, en voor herstel der goede betrekkingen met Rome, die door het schisma van Antiochië verstoord waren. De Kerk viert zijn feest op 14 Juni.

Werken. Dogmatisch-polemisch: tegen Eunomius (over de H. Drieëenheid) en over den H. Geest; liturgisch: → Byzantijnsche liturgie. Vier anaphoren worden aan hem toegeschreven, een Byzantijnsche (misschien niet ten onrechte), een Armeensche, een Grieksch-Alexandrijnsche en een Koptische. Tusschen de beide laatste is weinig verschil. Paedagogisch: aan de jongelingen, hoe zij vrucht kunnen plukken uit de boeken der heidenen (B. bepleit de propaedeutische waarde der klassieke studie); ascetisch: een heele verzameling, waarvan het voornaamste zijn de Ethica of Moralia, 80 hoofdstukken met algemeene zedenlessen en vermaningen voor afzonderlijke standen en de twee kloosterregels, waarvan de eene 55 langere en de andere 313 korte voorschriften bevat voor het kloosterleven; preeken: homilieën op het scheppingswerk (die steeds zeer hoog geschat werden) en op de psalmen (meer practische toepassing dan exegese); brieven, zeer belangrijk voor de kennis zoowel der theologie als der cultuur van dien tijd.

Uitg.: Migne Patrol. Graeca (XXIX-XXXII). —

Lit.: Bardenhewer, Gesch. der altkirchl. Lit. (III 1922, 130-162); Rivière, S. Basile (1924); Rauschen-Altaner, Patrologie (1931, 221-228); Dict. Théol. Cath. (II, 441-459); Dict. Hist. Géogr. Ecclés. (VI 1932, 1111-1126); O. Ring, Das Basiliusproblem, Zeitschr. für Kirchengesch. (1932, 365-383). *Franses.*

Voorstelling in de kunst. B. (kale schedel, baard) wordt afgebeeld in Oostersch bisschopsgewaad, in gebed, met een boek in de hand, of offergaven ontvangend (Subleyras). Met Leo I, Gregorius van Nazianze en Joannes Chrysostomus vormt hij de groep der vier groote Grieksche Kerkvaders (mozaïek in Maria Antiqua te Rome). Van Loo beeldt hem af, zijn groote werken schrijvende. *Heyer.*

Basilius de Jongere, Heilige, asceet; † 26 Maart 944. Gregorius schreef het leven van B., zijn leermeester, dat ons in een lange en bekorte editie bewaard bleef. Keizerlijke officieren zagen den heilige voor een spion aan, namen hem gevangen en voerden hem vanuit Azië naar Konstantinopel. Een hoofdstuk uit het uitgebreide leven (de morte Theodorae) is van belang door de schildering van de pijnen des vagevuurs. *J. v. Rooij.*

Basilius van Ancyra werd door een Ariaansche partij, na de veroordeeling van Marcellus van Ancyra, tot bisschop gekozen in 336. Door de woelingen der partijen kwam hij pas na 350 in het rustig bezit van zijn zetel. Hij was de aanvoerder der Homoiousianen, bestreed het Homo-ousios van het Concilie van Nicea, maar stond overigens dichter bij de orthodoxie dan de andere Ariaansche richtingen. Hij speelde een rol op de verschillende synoden dier dagen, maar werd na de overwinning eener meer radicale partij in 360 verbannen en stierf hoogstwaarschijnlijk in ballingschap.

Zijn werken, een strijdschrift tegen Marcellus en een boek over de maagdelijkheid, schenen verloren te zijn, maar het laatste is door Cavallera geïdentificeerd met een werk, dat ten onrechte op naam van Basilius den Grooten stond. Physiologische details wijzen op zijn vroeger ambt van medicus.

Lit.: Rev. d'Hist. Ecclés. (VI 1905, 5-14); Hefele-Leclercq, Hist. des Conciles (I 1907, 764 vgl.); Bardenhewer, Gesch. der altkirchl. Lit. (III 1923, 124-128). *Franses.*

Basilius van Brugge, Caspar Melinck, missionaris, † 1664. Was eerst kanunnik in zijn geboortestad, werd Kapucijn in 1629 en werkte meest in Nederland, vooral te Velp (bij Grave), waar hij een klooster zijner Orde stichtte.

Lit.: p. Cyrillus, De Minderbr. Kapucijnen en de stad Grave (1904).

Basilius van Seleucia, bisschop, liet zich 449 voor de zaak van den ketter Eutyches winnen, maar keerde op het Concilie van Chalcedon (451) tot de orthodoxie terug. Hij schreef een prozawerk in twee deelen over het leven en de wonderen der H. Thecla, steunend op de apocriefe Acten van Paulus en Thecla. Een gedicht op dezelfde heilige ging verloren. 41 preeken zijn van hem overgeleverd, waarvan nr. 38 en 41 onecht zijn. Batiffol verwierp bovendien nr. 1 tot en met 37, maar werd door meerdere geleerden weerlegd. Merkwaardig is, dat B. de evangelieverhalen dramatiseert en monologen en dialogen inlascht. Zijn preeken werden in dien vorm een voorname bron voor den zesde-eeuwschen dichter Romanus.

Lit.: Bardenhewer, Gesch. der altkirchl. Lit. (IV 1924, 300-304). *Franses.*

Basiloxylon (plantk.), een in Brazilië inheemsch geslacht der Sterculiaceae; brengt gevleugelde zaden voort.

Basin, → Thomas Basin.

Basipetaal (< Gr. basis = voet, Lat. petere = gaan naar) noemt men den groei in de plant, wanneer de jongere deelen aan de as dichter bij de basis staan dan de oudere; staat tegenover acropetaal (→ Acropetale).

Basipterygium, → Archipterygium.

Basiron, Filips, Nederlandsch componist van rond 1500. Hij schreef missen, motetten en polyphonische liederen, die in hs. bewaard bleven, buiten een motet en een mis, die in Petrucci's drukken, resp. van 1505 en 1508, voorkomen. Een fragment in moderne overzetting (Agnus uit de mis De Franza) vindt men in Commer's Collectio Music. Batav. (XII).

Basis (Gr., = steunpunt), **1°** in de wiskunde. a) In een driehoek en andere vlakke figuren wordt vaak één der zijden, meestal horizontaal geteekend, basis (ook wel grondlijn) genoemd. Ook bij lichamen noemt men één zijvlak grondvlak of basis. b) Van de macht a^p heet a de basis (= grondtal). c) Voor basis van een logarithmenstelsel, → Logarithme. d) Basis in een algebraïsch getallenlichaam. Zijn de algebraïsche getallen $\alpha_1, \alpha_2, \ldots, \alpha_n$, die behooren tot een algebr. → lichaam K(α) van den graad n, lineair onafhankelijk, dan kan elk getal ω van K(α) slechts op één manier geschreven worden als $\omega = c_1\alpha_1 + c_2\alpha_2 + \ldots + c_n\alpha_n$, waarbij $c_1, c_2, \ldots, c_n$ rationaal zijn; zijn $\alpha_2, \alpha_2, \ldots, \alpha_n$ geheel algebraïsch en lineair onafhankelijk, dan is de discriminant van het systeem $\alpha_1, \alpha_2, \ldots, \alpha_n$, dat is het kwadraat van den determinant, gevormd door $\alpha_1, \alpha_2, \ldots, \alpha_n$ en hun → toegevoegden, een geheel rationaal getal D, ongelijk nul. Het getal van alle in K(α) te vormen getallen D met de kleinste absolute waarde heet de discriminant of het grondtal van K(α). Een bij dezen determinant behoorend systeem $\beta_1, \beta_2, \ldots, \beta_n$ heet een basis of minimaal basis van K(α). Elk geheel algebraïsch getal Θ van K(α) kan slechts op één manier geschreven worden als $\Theta = e_1\beta_2 + e_2\beta_2 + \ldots + e_n\beta_n$, waarbij $e_1, e_2, \ldots, e_n$ geheel rationale getallen zijn.

Lit.: D. Hilbert, Die Theorie der algebraischen Zahlkörper (Jahresbericht der deutschen Mathematiker Vereinigung, IV 1897); H. Weber, Lehrbuch der Algebra (II [2]1899); R. Fricke, Lehrbuch der Algebra (III 1928); B. L. van der Waerden, Moderne Algebra (I 1930). *Verriest.*

2° Basis in de bouwkunst is het benedengedeelte van een zuil, dat ofwel onmiddellijk op den grond of op een stilobaat ofwel op een voetstuk rust. Op enkele uitzonderingen na (bijv. kleine tempel in Paestum) kent de Dorische stijl geen b.; de andere stijlen met hun lichtere zuilenstructuur en geringere entasis hebben de basis als logisch complement in passende harmonie met het kapiteel. In de Egypt. architectuur bestond de b. slechts uit een ronde schijf. De Ionische b. heeft de volgende elementen: de trochilus (op het ondervlak geplaatste schijf met hollen rand) en de torus (daarboven aan het ondereinde der zuilschacht geplaatst en deze als een stevige voetring omspannend). In meer ontwikkelden stijl wordt de trochilus eens of meermalen herhaald, waarbij dan bandmotieven de verschillende deelen der b. verbinden. De Attisch-Ionische stijl kent één trochilus, die zoowel met zuilschacht als met stylobaat door een

torus is verbonden. Aanvankelijk komt onder het basement een vierkante plint voor, die sinds de 5e eeuw v. Chr. nagenoeg heelemaal verdwijnt. In den Alexandrijnschen tijd komt de plint, doch nu veelal achthoekig, weer op (Milete). Naast de eenvoudige schijf kent de Etruskische stijl ook een samenstel van band, torus en plint (bijv. altaar van den Genius loci op den Palatijn te Rome). Deze komt ook in de latere Romeinsche kunst voor (Vignola noemt haar „toscana") naast den bovengenoemden Attisch-Ionischen vorm (Pantheon, Titusboog, waar de basis over de geheele booglengte doorloopt). Deze vorm blijft de heele middeleeuwen door bestaan; doch de Byzantijnsche architect verlengde haar en gaf haar ronder profiel. In den Romaanschen stijl werd ze op een voetstuk geplaatst, zoodat soms de voorstelling van een dubbele b. gewekt wordt. In Z. Frankrijk, Noord-Italië en Apulië rust de b. soms op dieren (leeuwen), vooral aan portieken en kansels. In later tijd nam men dit in de Noordelijke landen over. De disproportie, door dit alles ontstaan, werd in den Gotischen stijl eenigszins weggenomen, vooral bij de zgn. bundelpijlers, waar de naast elkander verwerkte hooge bases een zeer complex profiel opleveren. De Renaissance keerde tot de Romeinsche basisvormen terug. *Knipping.*

3° Bij l a n d m e t e n. Bij de metingen in een terrein gaat men meestal uit van een nauwkeurig gemeten rechte lijn in het terrein, waaraan men de verdere meting vastknoopt. Deze lijn wordt de basis genoemd en wordt zoo nauwkeurig mogelijk gemeten met behulp van een meetband, liefst eenige malen. Als b. neemt men in den regel een markante lijn, die zooveel mogelijk in het midden van het op te meten terrein gelegen is. Is het terrein hellend, dan wordt die lijn in hellenden, doch vlakken, stand gemeten en herleidt men die gemeten lengte tot den horizon. Dit kan gemakkelijk geschieden door het hoogteverschil. der beide uiteinden dier basislijn te bepalen. Van deze basis uitgaande worden de verschillende markante punten in het op te meten terrein nu door driehoeken met elkaar verbonden en zoodoende ontstaat het driehoeksnet. *E. Bongaerts.*

4° Basis van een p l a n t is dat gedeelte, dat het dichtst bij den wortel gelegen is. Ontbreken wortels dan moet ouderdomsbepaling of bij eencelligen de bewegingsrichting de b. aangeven.

Basische gesteenten, stollingsgesteenten, die minder dan 55% SiO_2 (kiezelzuur) bevatten. De kleur dezer gesteenten is meestal donker. De meestal licht gekleurde stollingsgesteenten, die meer dan 65% SiO_2 bevatten, noemt men zuur.

Basische reactie, of ook alkalische reactie, de reactie van basen of hydroxyden; bijv. het blauw kleuren van rood lakmoes. De → pH van een basisch reageerende vloeistof is grooter dan 7.

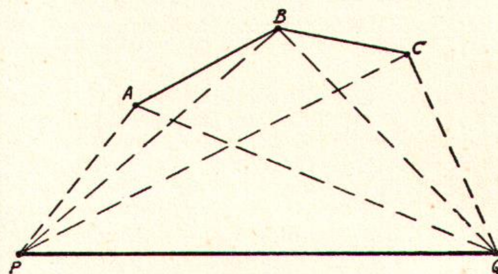
Basische zouten. Beschouwt men de vorming van een zout uit een base en een zuur, dan is dit op te vatten als een vervanging van de hydroxylgroepen der base door de zuurrest(en), d.i. het zuur min de vervangbare waterstof. Worden nu alle hydroxylgroepen door zuurresten vervangen, dan verkrijgt men de n o r m a l e z o u t e n ; bij gedeeltelijke vervanging daarentegen de b. z. Deze b. z. zijn dus tegelijkertijd base en zout; ze behoeven echter niet basisch te reageeren. De meeste b. z. zijn slecht oplosbaar; zij vormen zich door inwerking van overmaat base op het zuur of zout; ook wel door → hydrolyse van normale zouten. *A. Claassen.*

Basisch staal wordt volgens het „vloeibare" procédé van Thomas verkregen uit phosphorhoudende ertsen (→ Staalbereiding). Het dient voor de vervaardiging van balkijzer, spoorstaven, platen en vormgietstaal.

Basiskromme, → Bundel.

Basisloon, in België het loon, waarop de vergoedingen berekend worden, welke worden uitbetaald aan de slachtoffers van een arbeidsongeval of een beroepsziekte, ingevolge de wet. Dat b. is samengesteld uit al de verdiensten, waarop de werkman of bediende recht had ingevolge zijn arbeidsovereenkomst, tijdens het jaar, dat het ongeval of de beroepsziekte voorafging. *Verlessen.*

Basismethode noemt men in de g e o d e s i e een methode van detailmeting, waarbij de ligging van een aantal punten bepaald wordt door het meten van hoeken t.o.v. een vaste basis. Zij (zie afb.)

Basismethode bij het landmeten.

PQ de basis, en A, B, en C de te meten punten, dan meet men de hoeken QPA, QPB, QPC en PQB, PQA, PQC. Is de lengte van PQ bekend, dan kan men de ligging van A, B, en C berekenen. De b. vindt aanwending, indien de te meten punten slecht toegankelijk zijn (moeras, bergtop) en verder, indien men werkt met een planchette, waaraan geen tachymeter-inrichting is aangebracht. In den laatsten tijd wordt zij veel gebruikt in de → photogrammetrie. *Jong.*

Basismeting is noodzakelijk bij d r i e h o e k s m e t i n g, teneinde uit een gemeten afstand alle andere afstanden te bepalen. De b. moet daartoe zeer nauwkeurig zijn. In het eenvoudigste geval meet men daartoe een bepaalden afstand in vlak terrein eenige malen met meetlatten. Voor grootere driehoeksnetten, bijv. bij de triangulatie van een geheel land, moet de b. nauwkeuriger uitgevoerd worden. Men meet met staven van i n v a r ; de eindstrepen worden met microscopen waargenomen. De staven zijn ca. 4 m lang en op statieven volkomen horizontaal opgesteld. De nauwkeurigheid bedraagt 1 : 2 000 000. Iets minder nauwkeurig, maar sneller, is de meting met een i n v a r - d r a a d (1 : 500 000). Deze is ongeveer 24 m lang en wordt opgehangen op statieven, terwijl aan ieder einde een gewicht is bevestigd. De afstand van twee op den draad aangebrachte merken is dan afhankelijk van het gewicht; hij wordt bepaald door ijking. Bij al deze metingen moet de temperatuur in rekening worden gebracht.

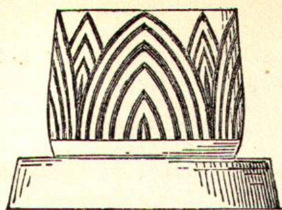
De oudste nauwkeurige b. was die van S n e l l i u s tusschen Leiden en Zoeterwoude (1621). *Jong.*

Basisphenoïd, → Wiggebeen.

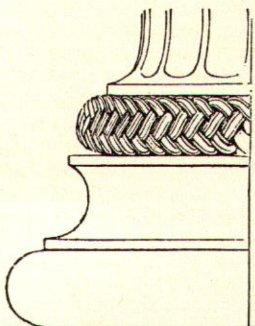
Basispunten, → Bundel; → Net.

Basisrechten (w i s k.), → Schaar.

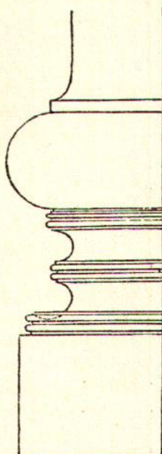
BASES

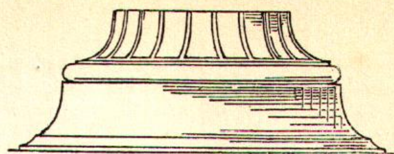
Basis van een Egyptischen Lotoskelk-zuil te Karnak.

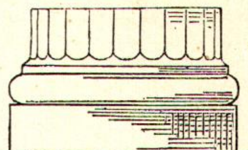
Zuilbasis van den Minerva-Polias-tempel te Athene.

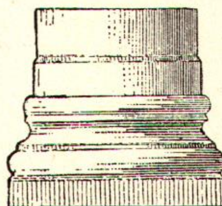
Zuilbasis van den Apollotempel te Milete.

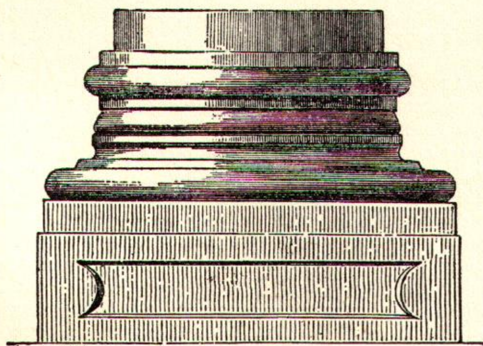
Ionische zuilbasis van den Apollotempel te Bassae.

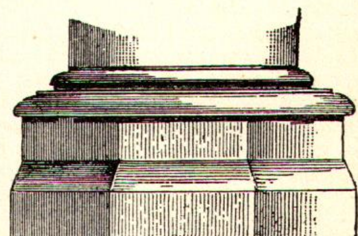
Zuilbasis van den Dorischen tempel te Paestum.

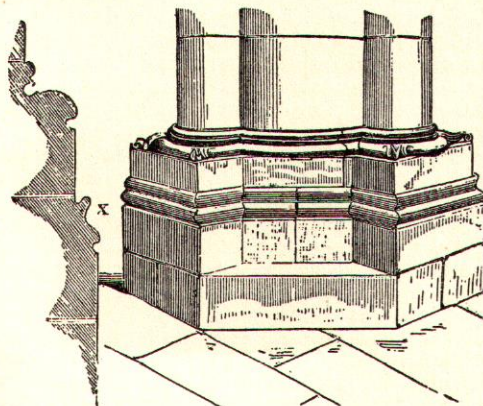
Byzantijnsche zuilbasis uit St. Vitale te Ravenna.

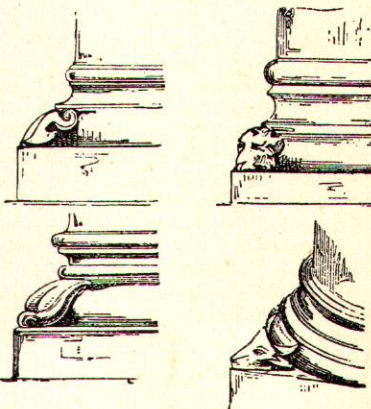
Byzantijnsche zuilbasis uit de hoofdbeuk van de Aya Sophia te Konstantinopel.

Laat-Romaansche zuilbasis uit Semur.

Gotische pijlerbasis uit de kathedraal te Reims (links de doorsnede).

Voorbeelden van Romaansche zuilbases.

Basisvlak, kristallographische benaming voor die kristalvlakken van bepaalde kristalstelsels, die loodrecht staan op de kristallographische hoofdas (c-as).

Basitonae behooren tot de standelkruiden (Orchidaceae) en vormen een groep van de onderfamilie der Monandrae.

Basius, Johannes, een dergenen, die in de jaren van Oranje's ballingschap heeft gezorgd voor diens contact met gelijkgezinden in de Nederlanden. Geldinzameling, voorbereiding van het volksverzet. * ca. 1540 te Leeuwarden, † 1596 te Delft.

Lit.: La correspondance d'Orange avec Jacques de Wesenbeke (uitg. Van Someren).

Basji, volksstam in Belg. Kongo, ten W. van het Kivoe-meer, tusschen de Roezizi in het Z. en de Njabarongo in het Noorden. Ze worden ook Baniabongo genoemd en zijn met de Banjaroeanda verwant. → Kongo (Ethnographie).

Basjila, volksstam in Belg. Kongo, die met de Baloeba verwant schijnt. De Basjila bewonen de streek ten W. van het Moëro-meer. → Kongo (Ethnographie).

Basjilele, volksstam in Belg. Kongo, die den linkeroever van de Kasai bewoont, stroomafwaarts de Wissmann-watervallen tot aan de monding der Loange. → Kongo (Ethnographie).

Basjir, → Besjir.

Basjkieren, Turksch-Tataarsche stam in auton. Sovjetrepubliek in den Oeral (hoofdstad Oefá); 100 000 zielen, Mohammedaansch. Zij leven veelal nog als nomaden; de Sovjets wenschen hen te ontwikkelen en geven boeken (propaganda) uit in hun taal. Verder → Midden-Azië. *v. Son.*

Basken is de naam van het min of meer geheimzinnige volk, dat thans nog slechts het Westelijk deel der Pyreneeën, zoowel in Frankrijk als in Spanje, bewoont. In Frankrijk telt men er ongeveer 120 000 in de districten Bayonne en Mauléon (dep. Basses Pyrénées), in Spanje ca. 470 000 in de provincies Alava, Biscaya (Vizcaya), Guipúzcoa en verder in de omgeving van Pampeluna (prov. Navarre). Maar uit de anthropologische gegevens, de plaatsnamen, de verspreiding van bepaalde volksgebruiken, dialectverschijnselen etc. weten we, dat hun gebied vroeger veel grooter geweest moet zijn, vooral aan den Spaanschen kant; in Frankrijk minstens tot aan de Loire. De B. stammen waarschijnlijk rechtstreeks af van de oude Iberiërs; daarvoor pleiten vooral de taalgegevens. Vroeger heeft men de verwantschapsrichting ook wel elders gezocht, bijv. in de richting der Liguriërs en der Aquitaniërs, die ten deele in dezelfde streken hebben gewoond. Tusschen deze meeningen bestaat geen directe tegenspraak; de nieuwere opvatting is juist, dat àl deze volkeren met nog verschillende andere meer, als de Alarodiërs, de Etrusken, de Elamieten, de Chalden, een bepaalde vroege tak der Armeniërs, de Kaukasiërs etc., een groot samenhangend geheel gevormd hebben, dat van den Kaukasus tot den W. Atlantischen Oceaan reikte en zeker ook tot diep in Afrika zijn vertakkingen had. Het vormde de basis voor de prachtige middellandsche cultuur, waarvan men op Kreta en in Mycene thans nog de sporen terugvindt en waarvan ook sommige deelen van het Homerische epos nog een vagen indruk geven. Matriarchale en totemistische volkselementen lagen hier dooreen, en het groote complex werd pas verbroken door de kunst der eerste Indo-Germanen. Vandaar dat men thans ook veel gewicht hecht aan de parallellen tusschen het Baskisch en de Kaukasische talen, vooral het Abchasisch (N.W.); deze toonen zich vooral in de psychologie van het werkwoord, minder in den woordenschat. Vroeger dacht men weer eerder aan verwantschap met de Berberdialecten van Marokko en Algiers, de Hamietische en Semietische talen of het Soemerisch. Gewoonlijk vat men dit geheele stelsel van meeningen samen als de „Japhetitische theorie"; ze wordt vooral van Russische zijde (N. Marr) voorgestaan; opgave van het toekomstig onderzoek zal natuurlijk zijn telkens nauwkeurig de graden en de vormen der talen- en volkerenverwantschap vast te stellen, want voorloopig zijn deze nog zeer vaag.

Het eerste in het Baskisch gedrukte boek, de Linguae Vasconum Primitiae, gedateerd 1545, bevat de werken van Bernard d'Echepare (d'Etxepare). De in 1571 te La Rochelle verschenen vertaling van het Nieuwe Testament door Jean Liçarrague wordt beschouwd als het standaardwerk voor de taalstudie. De Baskische letterkunde omvat verder bijbelsche en geschiedkundige drama's (pastorales) naar Fransche gegevens, en werken van godsdienstige strekking. Overigens voor het grootste deel vertalingen. Eerst in den laatsten tijd kan men van een eigen Baskische literatuur spreken.

Geschiedenis. De B., die de Romeinsche aanvallen ten tijde van Augustus konden weerstaan, werden in de 6e eeuw door de West-Goten overwonnen. Gedurende de 7e eeuw werden zij tot het Christendom bekeerd. Toen Karel de Groote in 777 over de Pyreneeën tegen de Arabieren optrok, nam hij ook de Baskische stad Pampeluna, doch moest het beleg voor Saragossa opbreken. Tijdens den terugtocht werd nu zijn achterhoede onverwachts in het dal van Ronceveaux door de B. overvallen en volslagen vernietigd. Daarbij sneuvelde ook Hruodland (= Roeland). Latere sagen en dichters hebben in het → Roelandslied deze nederlaag als een eenig heldenfeit opgesmukt en bezongen.

Met behoud van hun rechten sloten de Basken zich bij verdrag van 1202 aan bij Castilië, dat in 1479 tengevolge van het huwelijk van Isabella met Ferdinand van Aragon deel uitmaakte van het koninkrijk Spanje. Ondanks hun band met de Spaansche Kroon hebben de B. steeds een geïsoleerde positie en een zekere zelfstandigheid weten te bewaren. Wel werd door tusschenkomst van Ferdinand den Katholieken een einde gemaakt aan de onderlinge twisten van den lageren adel der 15e eeuw en werd aan de steden meer macht toegekend, terwijl daarentegen het bouwen van versterkingen buiten de steden verboden werd, maar daarnaast werden alle bestaande rechten, wetten en gewoonten (fueros) gehandhaafd. Zelfs bevestigden de Spaansche koningen onder eede, deze te zullen erkennen. Zoo worden dan ook de Basken bij den Vrede van Utrecht in 1713 afzonderlijk genoemd. Een geschreven verdrag van saamhoorigheid der Baskische provincies is niet bekend, maar hun juntas handelden in onderling overleg en zonder hun bekrachtiging hadden de Spaansche wetten voor de B. geen beteekenis.

De Carlisten-oorlogen zouden hierin eerst verandering brengen. Bij den dood van haar vader Ferdinand VII in 1833 maakte Isabella II ingevolge de in 1830 uitgevaardigde Pragmatieke Sanctie, waarbij de Salische Wet werd uitgeschakeld, aanspraak op den troon en werd bestreden door Don Carlos, broeder van den overledene. Hij beloofde aan de B. handhaving

hunner rechten en verwierf hun steun in den eersten Carlistenoorlog (1833—1839). Het einde was echter een overwinning van Isabella; na haar onttroning in 1868 ontbrandde de tweede Carlisten-oorlog, waarbij de Carlisten andermaal verloren en de B. landen zonder meer bij de overige provincies werden aangesloten. Sindsdien trokken vele B. (naar schatting ca. 100 000) weg naar Zuid-Amerika (La Platastaten); zij hebben daar hun eigen pers en volksvereenigingen. In Frankrijk had hun uitzonderlijke positie reeds met de Revolutie een einde genomen.

Beter dan de Fransche hebben de Spaansche B. hun ras-eigenaardigheden behouden. Een sterk ontwikkeld gevoel van eigenwaarde en hardnekkig conservatisme zijn de voornaamste karaktertrekken. Vurige Katholieken.

Reeds in de middeleeuwen gingen de B. ter walvischvangst en ook nu nog zijn zij sterk en behendig, en moedige zeevaarders en smokkelaars. In het binnenland wordt veeteelt, land- en wijnbouw beoefend. In plaats van een ploeg wordt de laya, een twee-tandige lange vork met kort houten handvat gebruikt. Als woonruimte wordt de eerste verdieping hunner huizen gebruikt, met een uitwendige trap bereikbaar. Zoodoende blijft gelijkvloers ruimte beschikbaar voor het vee en de voorraden. De nog gehandhaafde oude kleederdracht bestaat voor de mannen uit de bekende wollen baret, een kort nauw buis, open vest en om de broek een gekleurden gordel; de vrouwen dragen gestreepte blauwe of roode rokken met kleurige garneering, een jakje en omslagdoek.

Het nationale kaatsspel (jeu de paume) wordt hartstochtelijk beoefend.

Lit.: Vinson, Les Basques et le pays basque (Parijs 1882); id., Le Folklore du pays basque (Parijs 1883); Olphe Galliard, Le Paysan basque à travers les âges (Parijs 1905); Aranzadi y Unamuno, Antropologia y etnologia del pais vasco-navarro (1911); Revue des Etudes basques (verschijnt vanaf 1907); N. Marr, Der japhetitische Kaukasus und das dritte ethnische Element im Bildungsprozess der mittelländischen Kultur (Berlijn 1923); C. C. Uhlenbeck, Over een mogelijke verwantschap van het Baskisch met de palaeo-Kaukasische talen (1923); W. Meijer-Lübke, Das B. und seine Verwandtschaft, in: Germanisch-Romanische Monatschrift (1924, met lit. opgave); J. Karst, Die vorgeschichtlichen Mittelmeervölker (Heidelberg 1931); Uhlenbeck, De jongste denkbeelden over den oorsprong der B. (Med. Kon. Ac. van Wet. Lett. LXXIV 1932, serie B. 1). — Grammatica: Ithurry, grammaire basque Labourdin (Bayonne 1920); Schuchardt, Primitiae linguae vasconicae (Leipzig 1923). — Volksliederen: Azkue, Cancionero Vasco (7 dln. 1912—'19, P. Bosch y Gimpera).

Basketball, een Amerikaansch korfbalspel, dat veel op ons korfbal gelijkt, In 1892 werden de spelregels voor het eerst gepubliceerd, welke in den loop der jaren slechts weinig veranderden. Het speelveld is 21 bij 15 m, zoodat het spel uiteraard geschikt is voor binnensport.

Baskische provinciën, → Alava, Vizcaya, Guipuzoa.

Baskische trommel, → Tamboerijn.

Baskoentsjak-meer, steppemeer in zandige en kleiige Permlagen ten O. der beneden-Wolga, 124 km² groot, met een zoutgehalte van 28%. De zoutwinning beteekent hier niet veel meer, maar is overgegaan naar het Elton Meer.

Basluit, → Chitarrone.

Basnage, 1° Jacques, kerkhistoricus, * 1653 te Rouen, † 1723 te Den Haag. Als refugié in 1685 naar Holland. Predikant in Rotterdam, Den Haag. Gebruikt in staatszaken. Krijgt van de Staten opdracht de Hist. des Provinces Unies van De Wicquefort te vervolgen. Bezorgt echter in zijn Annales des Provinces Unies (2 dln. Den Haag 1719—1726) een beschrijving van het tijdvak 1648—'67. Weinig nieuws. B. volgt veelal De Wicquefort.

Werken: o.a. Hist. de la religion des églises réformées; Histoire de l'église.

2° Samuel, Prot. theoloog en historicus, neef van Jacques Basnage; * 1638 te Bayeux, † 1721 te Zutphen. B. was eerst predikant te Vauxcelles, vervolgens te Bayeux. In 1685 vertrok hij naar Nederland en werd predikant van de Waalsche gem. te Zutphen. Hij schreef tegen Baronius: De rebus sacris et ecclesiasticis excercitationes en: Annales politico-ecclesiastici.

Lit.: Ned. Biogr. Wdb. (II, 97 vlg.); Biogr. Wdb. van Prot. godgel. in Ned. (I 1919, 334-338). *J. v. Rooij.*

Basoche, Clercs de la, vereeniging van meestal ondergeschikte beambten van het Parlement (basilica = basoche), of ook van het Châtelet en de Cour des Comptes, die sedert het begin der 15e eeuw op bepaalde feestdagen verschillende soorten van spelen opvoerden, als „causes grasses", een satire op de rechters, op vastenavond; spottende revues, farces, moraliteiten, meestal met satirische strekking tegen gerecht, regeering of andere machten, waardoor zij wel eens met die machten af te rekenen hadden. Aan hun hoofd stond een roi des basochiens: titel, dien Philips de Schoone in 1303 hun reeds zou hebben vergund te dragen. Ook in andere steden van Frankrijk ontstonden soortgelijke vereenigingen. *V. Mierlo.*

Basoeto, een Bantoestam, woonachtig in Basoetoland, ruim 500 000 in aantal met 1 600 blanken en 1 000 kleurlingen; hun taal heet Sesoeto; → Bantoetalen. Blanken hebben krachtens toepassing der segregatie-(afzonderings-)politiek vergunning noodig, zich onder de B. te vestigen: ambtenaren, missionarissen en zendelingen, handelaars. De B. vormen den O. tak der Betsjoeana, zijn echter physiek en militair hun minderen, ook moreel. Hun gelaat vertoont minder opvallende negertrekken; zij zijn slank gebouwd; huidkleur is donkerbruin; lichaamsdeelen in goede verhouding; temperament opgewekt; zijn zacht en vredelievend. Zij overtreffen de Zoeloe's in intelligentie en beleid. De B. zijn onderverdeeld in aanzienlijke stammen en bevatten een klein Barolong-element. Drie vierden der B. zijn nog heidenen, een vierde is Christen; worden bearbeid door: 1° de Fr. zending (Soc. de miss. évang. de Paris) sedert 1829; zij hebben 75 000 bekeerlingen; 2° de Kath. missie, eerst onder het apost. vicariaat van Natal, toen van Kimberley, in 1894 onder de apost. prefectuur, nu onder ap. vicariaat met hoofdzetel te Rome, Oblaten van de Onbevlekte Ontv., 21 hoofd- en 135 nevenstaties, 19 kerken en kapellen, 5 kloosters, 9 scholen en 40 000 bekeerlingen; 3° de Anglicaansche zending, met 20 000 bekeerl., 4° de zending der Ned. Geref. Kerk van Z. Afr. Er zijn 560 inboorlingscholen met 50 000 leerlingen, waarvan 30 000 geregeld de scholen bezoeken; de meeste scholen behooren aan missie of zending met gouv. steun; een gouv. ambachtsschool; te Morija een drukpers van de Fr. zending. Het Christendom heeft hun zeden verzacht (in 1833 nog menscheneters). Het leven van den oorlogvoerende,

die zich overgaf, werd gespaard; kinderen, vrouwen en vreemdelingen vrijgesteld van krijgsdienst; een gezant was onschendbaar, evenals een reiziger, maar in oorlogstijd moest de laatste de wapenen opnemen voor den stam, in welks midden hij zich had gevestigd. Voor doodslag moest weergeld betaald, vast te stellen door het hoofd van den stam. Kwaad noemen zij bij den naam van leelijkheid, onmacht, schuld. Hoofdbronnen van bestaan zijn landbouw en veeteelt, maar meer dan 100 000 B. werken buiten Basoetoland in de mijnen, op boerenplaatsen en als huisbedienden. Het vruchtbare land wordt met vlijt bebouwd: maïs (mielies), kafferkoren (mabéla); koren slechts op enkele plaatsen. De veestapel bestaat uit ruim een half millioen runderen, 2 millioen schapen, 1 millioen geiten, 150 000 paarden (bekende B.-ponies) en 600 000 muilezels.

Lit.: E. Casalis, Les Bassoutos (1859); E. Jacottet, Contes populaires des Bassoutos (1895); Widdicombe, Fourteen years in B. land (1895); Barkley, Among Boers and Basutos (1900); sir G. Lagden, The Basutos (1909).

Geschiedenis der B. Het vaderland der B. was eerst bewoond door de Bosjesmannen, wier eeuwenoude schilderingen nog de wanden der bergholen sieren. Ongeveer 1800 werd het de toevlucht van een Betsjoeanastam, de B., die reeds groote deelen van den Oranje-Vrijstaat bewoonden, maar na verwoestende oorlogen, door de Zoeloe's tegen hen gevoerd, in de onneembare rotsvesting Thaba Bosigo van dit bergland onder hun koning Mosjesj (* 1790) zich konden handhaven in 1814. Hier waren zij ongenaakbaar voor Tsjaka, Malawana en Moselikatze. Mosjesj, een onverschrokken jager en krijgsman met veel politiek overleg, smeedde hen tot de onoverwinnelijke B.-natie, die in 1834 de aanvallen van Moselikatze afsloeg. Meer uit berekening dan beginsel noodigde hij in 1833 Fransche zendelingen uit, zich onder zijn volk te vestigen, en bleef hun trouw tot zijn dood. In 1836 en '37 trokken de Boerenvoortrekkers (→ Zuid Afrika, Geschiedenis) den Oranje-Vrijstaat binnen en ontstond er wrijving met Mosjesj, die het land opeischte. De Basoeto's lieten zich toen en nog vele jaren kennen als ervaren roovers, vooral veedieven, en lastige buren. De B. wilden het vee, de Boeren het land. In 1842 proclameerde sir George Napier Basoetoland het eigendom der B. en verklaarde het in 1843 een Britsch protectoraat, geregeerd door Mosjesj. In 1848 annexeerde sir Harry Smith den Oranje-Vrijstaat, maar, daartoe aangemoedigd door de verkeerde naturellenpolitiek, door de Engelschen gevolgd, begon Mosjesj den eersten Basoeto-oorlog (1851) en versloeg de Engelschen. In de onafhankelijkheidsverklaring van den Oranje-Vrijstaat in 1854 werd geen schikking omtrent de B. getroffen, die gevaarlijke buren bleken in hun zucht tot gebiedsuitbreiding. In 1858 brak de tweede B.-oorlog uit, veroorzaakt door hun onophoudelijke vee- en gronddiefstallen. Sir George Gey, gouverneur der Kaapkolonie, werd als bemiddelaar ingeroepen en bewerkte de Eerste Conventie van Aliwal-Noord in 1858. Mosjesj verwierf uitbreiding van gebied, wel verklaarbaar door het feit, dat er twaalfmaal zooveel B. waren als Oranje-Vrijstaat-boeren. Aangemoedigd door zijn succes, vervolgde hij zijn rooftochten, gevolgd door den derden B.-oorlog in 1865, waarin Mosjesj verslagen werd en in April 1866 het Verdrag van Thaba Bosigo teekende, welks voorwaarden hij niet nakwam, waarop een strafexpeditie der Boeren zijn land binnentrok, 2 000 van zijn krijgers neerlegde, kralen en oogst verwoestte, vee nam, tengevolge waarvan hongersnood en ziekten zijn volk dunden. Toen riep Mosjesj de bescherming van de Britsche regeering in en B.-land werd in 1868 tot Britsch gebied verklaard, geheel in strijd met de Conventie van Bloemfontein. Een Boeren-deputatie protesteerde tevergeefs in Engeland en Mosjesj hernieuwde onbeschaamd zijn rooftochten tegen de Boeren, die machteloos stonden uit vrees een botsing met het Britsche Rijk uit te lokken. Op de Tweede Conventie van Aliwal-Noord werd nu een nieuwe grens tusschen B.-land en den Oranje-Vrijstaat vastgesteld. Mosjesj stierf in 1870 en het jaar daarop werd B.-land ingelijfd bij de Kaapkolonie. Toen de B. in 1880 weigerden de Vredesbewaringwet te aanvaarden, ontstond de B.-rebellie (1880—'83), waarop B.-land in 1884 tot Britsche Kroonkolonie verklaard werd. Geen Europeaan mocht zonder verlof zich aldaar vestigen; de verkoop van sterken drank en vuurwapenen werd verboden. Nog altijd is B.-land een smeulend gevaar, daar het bij eersten oproep terstond een leger van 60 000 goedgewapende bereden manschappen kan leveren. In Mosjesj, als den typischen Basoeto, is de zelfhandhaving van zwarte heerschappij en het verzet tegen den blanke verpersoonlijkt. De aspiratie van den Afrikaner, nog heden, is, om B.-land, zoowel als Swazi- en Betsjoeanaland, de eenige gebieden in de Unie, die nog van Londen uit bestuurd worden, te brengen onder het gezag van de blanke bevolking der Unie van Z. Afr.

Lit.: Barkley, Among Boers and Basuto (Londen 1900); Ellenberger and Macgregor, Hist. of the Basuto (Londen 1913). *Besselaar.*

Basoetoland (Z. Afr., 28° 35′ tot 30° 30′ Z., 27° tot 29° 25′ O.) (→ Basoeto) grenst in het N. en W. aan den Oranje-Vrijstaat en de Caledonrivier; in het O. aan Natal, de hellingen van het Quathlamba en de Drakens Bergen; in het Z. aan de Kaapprovincie; opp. ca. 11 000 vierk. mijlen of 30 000 km²; zoo groot als België; wordt Z. Afrikaansch Zwitserland genoemd; is een bergplateau met vruchtbare valleien, opgebouwd uit horizontale lagen van de Stormbergreeks in het Karoosysteem; hoogste punt is de N.W. hoeksteen: de M o n t a u x S o u r c e s (11 000 voet), oorsprong van de Oranje-, Caledon-, Toegela- en Wilgerivieren; het bestaat uit vulkanische zandsteenlagen en heeft een gezond klimaat: koud in den winter met zwaren regenval in den zomer, iets meer dan 80 regendagen per jaar, regenval ± 30 duim; is rijk aan delfstoffen, die nog onontgonnen zijn. Hoofdplaats Maséroe met 2 500 zielen, waarvan 400 blanken. Hout is er zeer schaarsch, daar de inboorlingen de vegetatie verwaarloozen; gedroogde koemest is brandstof; overvloedig gras en wilde bloemen, ook heidekruid. Te veel vee veroorzaakt uitputting van den weidegrond; erosie of grondverspoeling ontstaat door ontblooting van beschermenden plantengroei, regens spoelen diepe slooten (dongas) uit, zelfs 30 voet diep. Wild wordt schaarsch, men vindt nog elanden, hartebeesten, antilopen (bokken) en hazen. Patrijzen en kwakkels kunnen onder jachtakte geschoten worden; veel ooievaars en zwaluwen uit Eur. brengen hier den winter door. Van N. naar Z. is er een hoofdweg aangelegd met bruggen; deze verbindt alle gouvernementsposten en van hier loopen verbindingswegen naar dorpen of stations in den Oranje-Vrijstaat, ook rijwegen. In het vulkanisch bergachtig gedeelte voor-

zien pakpaarden of dragers in het vervoer. In B.-land ligt één mijl spoorweg: de verbinding van Maséroe met het Oranje-Vrijstaat-spoorwegnet.

De regeeringsvorm berust op het grondbeginsel van naturellen-zelfbestuur onder opperleiding van den blanke en is toepassing van het segregatie- of afzonderingsbeleid. De grond is gemeenschappelijk bezit; de inlandsche hoofdman (morena) wijst elk lid van den stam een deel bouwgrond toe en een weideveld in de bergen. De stammen staan met elkander in federatief verband. Hun hoofden zijn belast met de bewaring van orde en rust en vormen een raad (pitso) onder voorzitterschap van den Britschen resident-commissaris. Deze wordt bijgestaan door zeven assistent-commissarissen. Orde wordt gehandhaafd door bereden politie, bestaande uit vier inspecteurs, 10 onder-insp., 2 hoofdkonstabels, 4 konst. en 280 manschappen; er zijn 7 gevangenissen. Te Maséroe woont een medisch hoofdbeambte, in elk district een medisch beambte; er zijn 5 hospitalen met blanken- en inboorlingen-verpleging. De hutbelasting bedraagt een pond sterling per jaar. De handel wordt gedreven door 200 handelaars in dekens, kleeding, gereedschap en kruidenierswaren en is dikwijls ruilhandel voor landbouwprodcuten. De export verloopt: 13 millioen pond wol, $2^1/_2$ millioen mohair, 130 000 zak koren, totaalwaarde driekwart millioen p. st.; meest naar den Oranje-Vrijstaat, ook wel met lastdieren naar Natal en O. Griqualand.

Lit.: G. M. Call Theal, Basutoland Records (Kaapstad 1883); Jaarboeken van de Unie van Z.Afr. (Gouv. publ. Pretoria); Annual Reports on Basutoland (Colonial Office, Londen). *Besselaar.*

Bas-Oha, Belg. gem. in de prov. Luik, ten W. van Hoei; ca. 1 300 inw.; opp. 702 ha. Bergachtig, Maasvallei; landbouw, boomgaarden; steenkool. Kasteelen van Bas-Oha en Lamalle. De gem. wordt reeds vermeld in de 12e eeuw.

Basoko, plaats in B. Kongo, Oost-prov.; haven op den rechteroever van den Kongostroom, aan de monding van de Aroewimi. Administratief en handelscentrum. Missiepost der Priesters van het H. Hart; apost. vicariaat der Stanley-Falls. Volksstammen: Basoko en Bangala; ongev. 50 000 inw. Gesticht 1902; gedoopten (1932): ca. 5 000. Gasthuis door de Zusters Franciscanessen Missionarissen van Maria. Lagere scholen voor jongens en meisjes. Ruim kerkgebouw.

Basonge, volksstam in Belg. Kongo, tusschen de Loealaba in het O. en de Loebi in het W., tusschen ong. 5° en 6° Z. → Kongo (Ethnographie).

Lit.: Coll. Monogr. Ethnogr. III, Les Basonge (Brussel 1908).

Basongo, plaats in B. Kongo, Kongo-Kasai-prov.; haven op den linkeroever van de Kasai-rivier. Protestantsche missiepost; administratief en handelscentrum.

Basongo-Meno, naam, gegeven aan de → Bankoetsjoe.

Basophilie, eigenschap van allerlei stoffen om zich door basische kleurstoffen te laten kleuren. Het woord wordt bijna uitsluitend gebruikt in de geneeskunde, wanneer bepaalde weefselgedeelten of sommige bloedlichaampjes deze eigenschap vertoonen. Jonge roode bloedlichaampjes bijv. kleuren zich met basische kleurstoffen veel sterker dan oudere, terwijl er bij de witte bloedlichaampjes een bepaalde soort is met korrels erin, die door basische kleurstoffen sterk gekleurd wordt (zgn. basophilen). *Wyers.*

Basophyl (basophil) heeten cellen, die basische aniline-kleurstoffen gemakkelijk opnemen.

Basra, havenstad van het koninkrijk Irak (W. Azië), aan den rechteroever van de Sjatt el Arab, 110 km van zee (30° 34′ N., 47° 50′ O.). 50 000 inw. (1921), 60% Arabieren, 20% Perzen. Zeer belangrijke invoerhaven van Mesopotamië. Uitvoer van dadels, wol, sesam, huiden, paarden. Vliegdienst naar Bagdad. 168 mm regen per jaar; temperatuur 10° tot 33° C. *Heere.*

B. is door de Arabieren gesticht, nadat zij na meerdere bloedige veldslagen (o.a. bij Kadesia, 636) Perzië hadden veroverd. De stad kreeg een bloeiende hoogeschool, welke echter ten tijde van Meliksjah (eind 11e eeuw) geheel vervallen was. Zij werd door den vizier van dien veroveraar opnieuw opgericht. De stad ligt op de reisroute, die Marco Polo genomen heeft. *Slootmans.*

Bas-reliëf, een beeldhouwwerk, dat minder dan de helft uitsteekt boven het platte vlak of den achtergrond, waarmede het geheel verbonden is, onverschillig in welk materiaal het is uitgevoerd. → Haut-reliëf; → Reliëf.

Bas-Rhin, Fransch departement. → Rhin.

Bassa (Ital.), muziekterm, verkorting van otava bassa (8va bassa), beteekent: uit te voeren in verbinding met het onderoctaaf.

Bassae, dorp in het N.W. van Arcadië (Griekenland), 1 130 m boven zee. Bekend om de ruïne van een Apollotempel uit het einde der 5e eeuw v. Chr., gelegen op een soort plateau. Deze tempel werd om een reeds bestaand kleiner tempeltje gebouwd met de as in N.W. richting i.p.v. Oost-West. De zuilen waren volgens de drie bekende Grieksche bouworden, rondom een Dorische zuilenrij, binnenin 5 nissen, gescheiden door zgn. driekwartzuilen van Ionische bouworde, waarboven een doorloopend fries met beeldhouwwerk en tusschen de nieuwe → cella en het oude tempeltje een zuil met vroeg-Korinthisch kapiteel. Men heeft het bouwwerk toegeschreven aan Ictinus. *W. Vermeulen.*

Bassani, Giovanni Battista, Ital. componist, * 1657 te Padua, † 1716 te Bergamo; leerling van Castrovillari te Venetië. Van 1677—'82 was hij organist van de „Accademia della morte” te Ferrara en kapelmeester van den hertog van Mirandola, tevens in 1677 reeds lid van de „Accademia filarmonica” te Bologna. In 1682—'83 was hij hiervan zelfs voorzitter. Het is moeilijk aan te nemen, dat B. de leeraar zou geweest zijn van Corelli die eenige jaren ouder was; niettemin vertoonen hun composities, vooral wat de instrumentale werken betreft, veel verwantschap. Ook als componist van vocale werken is B. zeker zoo belangrijk, zoowel voor de kerk als voor kleinere ruimten.

Werken: 1° instrumentaal: Balletti, Concerti, Gighe e Sarabande, op. 1 (1677); vioolsonates met bassocontinuo in Scelta delle suonate (1680): 12 Sonate da chiesa voor 2 violen met bassocontinuo, op. 5 (Bologna 1683, Amsterdam bij Et. Roger 1688).

2° Vocaal: L'armonia delle Sirene, op. 2 (1680); Il cigno canoro, op. 3 (1682); Affetti canori, op. 6 (1684); Eco armonica delle Muse (1688); Amorosi sentimenti op. 14 (1693); Armoniche fantasie op. 15 (1694); La Musa armonica op. 16 (1695); Languidezze amorose op. 19 (1698); La Sirena Amorosa op. 17 (1699); Cantate amorose op. 28 (1701); Corona di fiori musicali op. 29 (1702); Cantate ed arie amorose op. 31 (1703); al deze werken zijn solo-cantates met continuo. Een boek

2-3 st. cantates, La moralita armonica op. 4 (1683); 6 opera's; 9 oratoria: geestelijke werken, waaronder missen met instrumenten; Motetti a voce sola c. 2 V. ad lib. op. 8 (1690), op. 12 (1692), op. 13 (1693), op. 27 (1701); Armonici entusuasmi di Davide op. 9 (4-st. psalmen met instr. 1690); Salmi di compieta op. 10 (1691); Concerti sacri op. 11 (1692); een requiem-mis (1698); Salmi concertati op. 21 (1699), op. 24 (1700); Lagrime armoniche op. 22 (1699); Le note lugubri op. 23 (1700); Antifone a voce sola c. V. 2 Tantum Ergo op. 26 (1701); Completorii concerti op. 25 (1701, 12 stemboeken); Salmi per tutti l'anno op. 30 (1704). — Lit.: Wasielewski, Die Violine im 17. Jahrhundert (3-st. sonates); Torchi, Arte mus. in Italia (VII, 3 sonates op. 5); Riemann, Kantatenfrühling (Dal crudele Daliro); Fr. Pasini, Notes sur la vie de G. B. B. (Sammelb. der Int. Mus. Gesell. VII 1906). *Piscaer.*

Bassano, stad in de Ital. prov. Vicenza (Italië, 45° 48′ N., 11° 14′ O.), aan de Brenta, 130 m boven zee; 20 000 inw. (1921). Prachtige oude stad (muren, houten brug, kasteel); Renaissancehuizen. Na 1402 onder Venetië. Pottenbakkerij, leerbereiding; tabak, wijn, olijven.

Lit.: Brentari, Storia di B. (1884).

Bassano, naam van een Ital. schildersfamilie uit de 15e en 16e eeuw, bijgenaamd da Ponte.

1° Francesco de Oudere, werkte onder invloed van Montagna en Veronese. * ong. 1475, † 1541.

Voorn. werken: Tronende Maria tusschen St. Bartholomeus en St. Jan den Dooper (Bassano, museum); H. Justina tusschen den H. Michael en Sint Joris (1520; Solagna, H. Justina).

2° Jacopo, zoon van den vorige. Studeerde te Venetië en keerde er later terug. Invloed van zijn vader, Veronese en van de kunst van Titiaan en Pordenone. Later van Tintoretto en de Vlaamsche kunst. * ong. 1510, † 1592.

Voorn. werken: H. Petrus en Paulus (Modena, pinacotheek); Opwekking van Lazarus (Venetië, Academie); St. Rochus onder de pestlijders (Milaan, Brera); Rust op de vlucht naar Egypte (Milaan, Pinacotheca Antoniana).

3° Francesco de Jongere, oudste zoon van Jacopo. Hielp zijn vader. * 1549, † 1592 (zelfmoord).

Voorn. werk: Inneming van Padua.

4° Giovanbattista, tweede zoon van Jacopo (* 1553, † 1613), en: Leandro, derde zoon van Jacopo (* 1557, † 1622), medehelpers van hun vader, evenals Girolamo, die aanvankelijk te Padua medicijnen studeerde (* 1566, † 1621).

Lit.: Lottmann, Zur Kunst der Bassani (1908); Venturi, Storia dell' arte italiana (IX 4, 1929, 1113 vlg.). *Knipping.*

Bassari, → Basari.

Basse-Bodeux, Belg. gem. in den Z. hoek van de prov. Luik; ruim 400 inw.; opp. 1 706 ha; boschbouw. Kasteel Haute-Bodeux; kerk van de 18e eeuw, met toren van de 11e eeuw.

Basse-cour, een door muren en poorten omsloten voorhof bij middeleeuwsche burchten. Gewoonlijk ligt de grondslag van de b.-c. hooger dan de ingangspoort, zoodat bij het afweren van een aanval met kokend water en pek, dit door de poort naar beneden stroomt. Rechts van de poort ligt in de b.-c. het versterkt kasteel, van waaruit de aanvallers beschoten kunnen worden aan de rechterzijde, welke niet door het schild gedekt is. Dikwijls bevinden zich nog stallen en dienstgebouwen in de b.-c. *Thunnissen.*

Basse danse (Fr.), plechtige, deftige dans uit de 15e en 16e eeuw.

Basse fondamentale (Fr.), technische term in de harmonieleer, afkomstig van de theorieën van Rameau, waarbij aan den ondersten toon der accoorden een functioneele beteekenis wordt gegeven, die voor het verband der harmonieën belangrijker is dan de eenvoudige beteekenis in verticale richting.

Bassein, 1° district van de afdeeling Irawadi in het Z.W. van Birma (Z.O. Azië). Warm vochtig moessonklimaat. Achter de moerassige mangrovekust ligt de delta van de Irawadi met groote rijstvelden. Ca. 500 000 bewoners, meest Birmanen; in hoofdzaak Boeddhisten.

2° Stad in het district Bassein (Azië, 17° 45′ N., 94° 53′ O.), 120 km van de kust; rijsthaven aan de Irawadi. Belangrijke rivierscheepvaart, vele rijstpelmolens. 42 000 inw. (1921); 50% Boeddhisten. 25% Hindoes, 17% Christenen. *Heere.*

Basselin, → Bachelin (Olivier).

Bassen, Bartholomeus (Bartholdt) van, Ned. schilder en architect, * ca. 1590 (te Antwerpen?), † 1652. In 1613 als vreemdeling opgenomen in het Lucasgilde te Delft, in 1620 in het Lucasgilde te Den Haag, waarvan hij in 1627 deken en in 1636 hoofdman was; trouwde Januari 1624 met Aeltge Pieters van Gils te Den Haag, die in April 1652 stierf, waarna hij overleed in November van hetzelfde jaar. Van zijn schilderijen, die meest paleizen, zalen en kerkinterieurs voorstellen, is het vroegst gedateerde van 1615 in het slot Fredensborg, een der laatste van 1650 in het Gemeentemuseum te Den Haag. Verdere schilderijen te Amsterdam, Augsburg, Berlijn, Glasgow, Kopenhagen, enz. In 1629—1631 bouwde hij het slot van Frederik v. Bohemen, den „Winterkoning", te Renen; in 1630 leverde hij prins Frederik Hendrik teekeningen der verbouwing van het slot Honselaarsdijk, in 1633 wordt hij, als „perspectyff-schilder ende architect" betaald voor het teekenen van plattegronden en opstanden voor diens slot Ter Nieuburch te Rijswijk. In 1634 ontwierp hij waarschijnlijk plannen voor een nieuw raadhuis te Arnhem (niet uitgevoerd); in 1636 verbouwde hij het Catharinagasthuis aldaar. In 1638 werd hij „contrerolleur" der gemeentewerken, in 1639 stadsbouwmeester te Den Haag, waar hij in 1647 de bekroning van den stadhuistoren verbouwde, en in 1648 een eerepoort ter herdenking van Frederik Hendrik ontwierp. Zijn in 1649 ontworpen plan voor de Nieuwe kerk op het Spui aldaar, is niet uitgevoerd. Op een regentenstuk, in 1647 geschilderd door Corn. Janson van Ceulen, in het Gemeentemuseum te Den Haag, komt zijn portret voor. Zijn zoon Aernout was advocaat van het Hof van Holland.

BASSEN

Signatuur van B. Bassen.

Lit.: Moes, in Nieuw Ned. Biogr. woordenboek (III 1914, kol. 70); F. Vermeulen, Handboek d. Gesch. d. Ned. Bouwkunst (III, 106 vlg.). *F. Vermeulen.*

Bassenge, → Bitsingen.

Basserman, Albert, acteur; * 7 Sept. 1867 te Mannheim. Na studies bij Otto Brahm, debuteerde hij in 1899 aan het Deutsches Theater en treedt sindsdien regelmatig op. B. is een der grootste Duitsche tooneelspelers. Hij trad op in een groot aantal klassieke rollen: Othello, Hamlet, Don Carlos (als Philips II) e.a. Beroemd is zijn creatie van Mephisto in Goethe's Faust, waarin zijn geheel origineele opvatting breekt met den traditioneelen „operaduivel". Daarnaast is

B. de aangewezen acteur voor „Kammerspiele"; zoo treffen speciaal zijn Ibsen-rollen door sober doch karakteristiek spel. Ook in films heeft B. herhaaldelijk gespeeld. Zijn rechter van instructie in „Voruntersuchung" (1930) werd daarbij een onvergetelijke creatie. *v. Thienen.*

Bassery, Guilielmus, bisschop van Brugge; * 1642 te Brussel, † 18 Juni 1706 te Brugge en aldaar begraven in de kathedraal. Hij doceerde te Leuven kerkelijk recht, werd er kanunnik in de St. Petruskerk, president van het Donatiaansch College en rector der universiteit. In 1681 apostolisch vicaris van het bisdom Den Bosch geworden, bleef hij te Leuven wonen. Vooral ijverend tegen de gevaarlijke samenkomsten der jeugd, zond hij in 1682 en 1684 uitvoerig verslag over zijn bevindingen naar Rome. Hij deed in 1691 afstand van zijn vicariaat en werd toen benoemd tot bisschop van Brugge.

Lit.: Schutjes, Geschiedenis van het Bisdom 's Hertogenbosch (II 1872, 141 en 142). *Knippenberg.*

Basses-Alpes, Fransch departement, → Alpes.

Basses-Pyrénées, Fransch dept., → Pyrénées.

Basset (muziek). In de vioolschool van Mozart wordt b. als oudere naam voor violoncel aangegeven. B. in verbinding met een instrumenten-naam wijst op tenor-ligging.

Basset, Fransche jachthond; komt te onzent niet voor.

Basse Terre, 1° havenstad en hoofdplaats der Fr. kolonie Guadeloupe (Kl. Antillen), 15° 50′ N., 61° 41′ W.; 8 400 inw. (meest kleurlingen). Het W. deel van het eiland heet ook B.T.; bisschopszetel van het bisdom B.T., dat ± 240 000 Katholieken telt.

2° Hoofdplaats van het Br. eiland St. Cristopher (St. Kitts), Kl. Antillen. 8 500 inw.

Bassethoorn (Ital.: corno di bassetto), gelijkt op de altclarinet. De b. is nauwer geboord; de stemming is in F, de omvang van groot F tot c tweegestreept. Komt thans in de practijk weinig voor. In Mozart's Requiem en Die Zauberflöte is de b. aangewend.

Bassevelde (~ bas = vruchtbaar), gem. in het N. der prov. O. Vlaanderen, 8 km ten W. van Sas-van-Gent. Opp. 2 194 ha., 3 800 inw.; rijke kleigrond; landbouw. Kerk met 50 m hoogen toren, uit het eerste ogivaal tijdperk.

Basse-Wavre, → Neerwater.

Bassi, 1° Martino, Ital. bouwmeester uit de buurt van Milaan; * 1542, † 1591. Voltooide in Milaan de door Alessi begonnen Sint Victors-kerk, en bracht in den dom versieringen aan. Van hem is bekend een ontwerp voor een Gotischen gevel van den dom van Milaan. Restaureerde in 1574 de kerk van San Lorenzo en plaatste er een koepel op (na zijn dood voltooid). Werkte in de Certosa van Pavia. Schreef een werk over architectuur tegen Pellegrino Tibaldi: Dispareri in teria d'architettura et perspettiva con pareri di eccelenti e famosi architetti che li risolvono (1570).

Lit.: Jüvon Schlosser, Kunstliteratur (1924).

2° Matteo da, ten onrechte beschouwd als stichter der Kapucijner Orde. * te Bassi, † 2 Aug. 1552 te Venetië. Als observant ging hij in 1528 naar de Kapucijnen over, werd er vic.-generaal en verliet deze orde weer in 1537.

Bassia (plantk.), een geslacht der ganzevoetachtigen (Chenopodiaceae), wordt het meest langs de zeekusten gevonden. Oorspronkelijk uit Azië afkomstig, heeft het zich over Europa en Noord-Afrika verspreid. Het is een zeer soortrijk geslacht, maar zonder groote beteekenis.

Bassilly, → Zullik.

Bassin, bekken voor het verzamelen van water, o.a. ten dienste van krachtwerken, waterleidingen en zwemplaatsen. B. worden nogal eens in bepaalde tuinstijlen aangewend als vijver van regelmatigen vorm.

Bassleutel (muziek), → Sleutel.

Basso continuo, Duitsch: Generalbasz, heet de schrijfwijze voor de orgel- of klavierpartij in de instrumentale muziek van het einde der 16e eeuw tot ongeveer het einde der 18e eeuw. Genoteerd werd de bastoon der harmonie, waarboven de samenstelling van het accoord in cijfers stond uitgedrukt. De speler, die meteen algemeen leider van het ensemble was, had de belangrijke taak uit deze becijfering de harmonieën op het instrument te realiseeren. Deze klinkende uitwerking was in zekeren zin een improvisatiekunst, omdat het er op aankwam, niet alléén de accoordopvolgingen te laten klinken, maar de harmonieën te ontplooien („breken") en te versieren. *H. Andriessen.*

Bassompierre, François, baron de, Fransch staatsman; * 1579 in Lotharingen, † 1646; werd een gunsteling van koning Hendrik IV; zocht avonturen in Oostenrijkschen dienst in den strijd tegen de Turken en streed later tegen de Hugenoten in Frankrijk. In diplomatieken dienst vertoefde hij in Zwitserland, Engeland en Spanje. Als vijand van Richelieu moest hij van 1630 tot 1643 in de Bastille verblijven, waar hij zijn Mémoires schreef; hij stierf drie jaar na zijn vrijlating op zijn landgoederen in Normandië. Zijn Mémoires werden nieuw uitgegeven door de Société de l'histoire de France (1870—'77).

Lit.: P. M. Bondois, Le maréchal de Bassompierre (1925). *v. Gorkom.*

Basson, Bassoon (muziek), → Fagot.

Bassoragom, verzamelnaam voor alle op → tragant gelijkende gomsoorten.

Bass-straat, gelegen tusschen Australië en Tasmanië; 224 km breed, met een gemiddelde diepte van 70 m; genoemd naar kapitein George Bass, die deze straat in 1797 ontdekte. Er liggen vele eilanden in, o.a. het Flinders- en het King-eiland.

Bassus, 1° Caesius, → Caesius.

2° Junius, een Rom. prefect († voor 360), Christen. Bekend door de voor hem vervaardigde sarcophaag (de zgn. sarcophaag van Junius Bassus), een oud-Christ. lijkkist van Parisch marmer. Deze werd in 1595 te Rome (crypte van het Vaticaan) ontdekt. De voorzijde bevat twee architectonisch geordende rijen voorstellingen uit de H. Schrift ; boven: Offer van Abraham, H. Petrus in de gevangenis, Christus op troon, Gevangenneming van Jesus, en Christus voor Pilatus; beneden: Job met vrouw en vriend, Adam (naast korenschoof) en Eva (naast schapenvacht), Intocht van Christus in Jerusalem, Danëil tusschen de leeuwen (in later tijd slecht gerestaureerd), wegvoering van den H. Paulus. Op de tympans: de drie jongelingen in den oven met Engel (in de gestalte, van lammeren), Moses, die water uit de steenrots slaat, vermenigvuldiging der brooden, Doopsel van Christus, Moses, die van God (hand) de Wet ontvangt, opwekking van Lazarus. De zijkanten vertoonen oogsttafereelen. De Bassus-sarcophaag is voor zijn tijd een vaardig stuk werk, uitmuntend

in goede natuurwaarneming (menschen, en vooral dieren) en een rijke bron voor de geschiedenis der vroeg-Christelijke iconographie.

L i t. : Grisar, Der Sarcophag des Junius B., in Römische Quartalschr. (10, 1896, 313-333); de Waal, Der Sarcophag des Junius B. (1900); Leclerq, in Dict. d'archéologie chrét. et de Liturgie (II, 1, 1911, 608 vlg.). *Knipping.*

3° S a l e i u s, → Saleius.

Bast (p l a n t k.), phloeem, ook wel leptoom of cribraal (zeef) gedeelte, is dat deel van den → vaatbundel, waarin de z e e f v a t e n gevonden worden. Deze ontstaan uit rijen van boven elkander gelegen, niet verhoute cellen, waarvan de schuine dwarswanden met elkander een verbinding vormen door zeefvormige doorboringen, waardoor protoplasmadraden gaan. Zij dienen voor het vervoer naar de groeitoppen en bewaarplaatsen van reservevoedsel van organische, in de bladeren gevormde voedingsstoffen (neergaande sapstroom). Bij de bedektzadigen worden de zeefvaten begrensd door b e g e l e i d e n d e c e l l e n, die met de zeefvaten uit dezelfde cambiumcel ontstaan en zeer eiwitrijk zijn. Bij de naaktzadigen vindt men in de plaats van deze langgerekte begeleidende cellen eiwithoudende parenchymcellen of bijzondere mergstraalcellen. Naast de zeefvaten komen in den bast meestal ook b a s t v e z e l s voor. Dit zijn langgerekte spoelvormige cellen, zonder protoplasten en met verdikte wanden. Zij zijn weinig rekbaar, maar zeer buigzaam (zij kunnen per mm² tot 25 kg dragen) en hebben een hooge elasticiteitsgrens. De lengte is gewoonlijk 1—2 mm, bij sommige planten echter veel grooter, bijv. jute tot 4 mm, hennep 10 mm, vlas 20—40 mm, brandnetel 77 mm en rameh 220 mm. Deze langere zijn dan ook zeer geschikt voor de fabricage van weefsels (linnen, touw, neteldoek). De bastvezels staan meestal in groepen, b a s t b u n d e l s genaamd. Verder bevindt zich in de b. b a s t p a r e n c h y m, isodiametrische cellen met levenden inhoud. Deze zouden vooral de gevormde suikers vervoeren. Bij sommige planten komen in den bast melksapvaten voor, bijv. bij samengesteldbloemigen en papaverachtigen, en kliercellen of kliergangen. Bij planten met secundairen diktegroei (naaktzadigen en tweezaadlobbigen) ontstaat een secundaire b., die in het algemeen dezelfde elementen bevat als de primaire b.; de zeefvaten zijn echter meestal nauwer en er komen dikwijls veel parenchymcellen met kristallen van oxaalzure kalk in voor. De mergstraalcellen voeren stoffen van den bast naar het hout. De grens van den secundairen bast is naar binnen het cambium, waaruit hij door deeling ontstaat, en naar buiten de schors. → Schors. *Bouman.*

Bast (B a s t e t), Egyptische godin van Boebastis. Zij werd de officieele godheid van het rijk, toen Boebastis residentie van den pharao werd (22e dyn.). Gewoonlijk voorgesteld met kattenhoofd of als vrouwenfiguur met katten, later ook als valk met kattenhoofd. *Simons.*

Bast, P i e t e r, graveur, * te Antwerpen, † 1605; meestentijds werkzaam te Leiden. Van hem bekend serie plattegronden en profielgezichten van verschillende Hollandsche steden, die voor de topographie zeer belangrijk zijn. Hij kreeg vele opdrachten van de overheid.

L i t. : Maandblad Ned. Leeuw (XI, 21); Navorscher (VIII, 333); Obreen's Archief (II).

Bastaard (= Poelau Besar), soms M a n g k o e r e genaamd, een eilandje ten N. van Maoemere (Flores).

Bastaard, 1° in g e n e t i s c h e beteekenis, een vorm, die ontstaat bij kruising van twee ouders, die tot verschillende soorten of rassen behooren. Het moderne onderzoek over het gedrag van bastaarden of hybriden, die hun ontstaan te danken hebben aan de vereeniging van twee erfelijk ongelijke geslachtscellen, begon met de publicatie van Mendel's Versuche der Pflanzenhybriden (1865). Hoewel Mendel hiermee op geniale wijze de oplossing had gevonden van de overerving der eigenschappen b i n n e n de soort, vond zijn ontdekking geen weerklank en bleef zijn werk 35 jaar lang in het vergeetboek. Eerst sinds 1900, toen de wetten van Mendel opnieuw werden ontdekt door drie botanici, de Vries, Tschermak en Correns, heeft het onderzoek der bastaarden of Mendelisme een groote vlucht genomen. De bastaardeeringsleer ontwikkelde zich allengs tot de nieuwe wetenschap, die men erfelijkheidsleer of g e n e t i c a noemt en waarvan zij een belangrijk onderdeel vormt.

In de oudere biologische literatuur heerscht heel wat verwarring omtrent het begrip bastaard, vooral omdat niet steeds het noodige onderscheid wordt gemaakt tusschen bastaardeering van rassen en die van soorten of geslachten (→ Soortbastaarden). *Dumon.*

2° In de r e c h t s g e s c h i e d e n i s is b. een onwettig kind, d.w.z. een kind, geboren uit ouders, die niet wettig met elkaar gehuwd zijn. Wat de rechtspositie van den b. betreft, gold de regel, dat de moeder geen bastaard maakt, waarmede men aanduidde, dat in erfrechtelijk opzicht de b. met betrekking tot de moeder behandeld werd als wettig kind. De landsheer had de oppervoogdij over de bastaarden en maakte op dien grond aanspraak op de nalatenschap van den b., althans op een deel daarvan. Door opvolgend huwelijk der ouders (→ Mantelkinderen) kon wettiging van den b. plaats hebben. *Hermesdorf.*

Bastaardachtervoegsel of b a s t a a r d - u i t g a n g is een achtervoegsel, dat ontleend is aan een vreemde taal, in de ontleenende taal productief geworden is en nu ook achter inheemsche woorden gevoegd wordt. Die behoefte aan ontleening van suffixen, welke vaak nog een vollen klank bezitten, ontstaat, wanneer het inheemsche suffix ineengeschrompeld is en voor zijn functie minder geschikt werd. Het achtervoegsel qua achtervoegsel wordt niet overgenomen. Maar men ontleent aan de vreemde taal enkele woorden, die toevallig met dat achtervoegsel zijn gevormd en gebruikt later dat zelfde achtervoegsel bij inheemsche woorden. Die productiviteit treedt gemakkelijker op, naarmate de ontleende woorden door de beteekenis, die het suffix aan het geheel geeft, worden bijeengehouden. Maar als die overeenkomst in beteekenis bij die ontleeningen ontbreekt, is de kans op productiviteit gering. Dit is bijv. het geval bij -eel, dat niet productief werd, ofschoon het Ned. een groot aantal woorden op -eel, ⟨ Fr. -el, overgenomen heeft. Immers ook reeds in het Fr. liggen de ermee gevormde woorden ver uiteen, zooals met het oog op de verschillende herkomst (nl. Lat. -ellum en -alis) gemakkelijk te verklaren is.

De invloed van de bastaarduitgangen op de taalstructuur kan groot zijn. Immers de klemtoon van Fr. bastaardachtervoegsels bewerkte, dat echte Ned. suffixen van accent zijn veranderd. Zoo zijn bijv. de vrouwelijke woorden op -in den klemtoon van die op -es gaan volgen. Vlg. Ned. koningin met Hoog-

duitsch Königin. Enkele bastaardachtervoegsels in het Ned. zijn: -aar en -er uit Lat. -arius; -ster uit vulgair-Lat. -istria; -aard en -erd uit Fr. -ard; Ned. ist., Mnl. -iste uit Fr. -iste; -haftig uit Hoogduitsch -haftig; -teit uit oud-Fr. -teit, -tet; -age, -ier en -ment, alle drie uit dezelfde Fransche vormen.

Lit.: M. Schönfeld, Historiese Grammatika van het Nederlands ([3] 1932, § 141 vlg.). *Weijnen.*

Bastaardanalyse is de moderne genetische onderzoeksmethode, die toelaat, door doelbewuste kruising en beoordeeling van de nakomelingschap, het erfelijk patrimonium van een bepaalde plant- of diersoort te ontleden. Bij de studie van de bloemkleur bij erwten kon uit de kruising van purper met rose in de bastaardanalyse uitgemaakt worden, dat het purper ras een erffactor B bezit, die bij het rose ras ontbreekt. Dit beteekent echter niet, dat de factor B alleen purper geeft, want hiervoor zijn ook de factoren A_1 en A_2 van het rooskleurige ras noodig, wat duidelijk bleek uit de kruising van rose met een bepaald wit ras. Verdere kruisingen en bastaardontledingen gaven volgende erfformule voor de bloemkleur bij de erwt: A_1 is de grondfactor voor kleur (licht purper); afwezigheid van A_1 geeft wit, zelfs bij aanwezigheid van de A_2 en B, die dan cryptomeer, dus uiterlijk niet waarneembaar zijn; A_2 samen met A_1 geeft rose of zalmkleur; B geeft purper met A_1 en A_2, met A_1 alleen paars, zonder A_1 wit.

De verdere bastaardanalyse toonde aan, dat de factor A_1 gekoppeld is met den factor Gc voor de grijze zaadhuid en met den factor C, die gekleurde bladoksels geeft; dat voor de zaadgrootte verschillende polymere factoren samenwerken, enz.

Voor de meeste raseigenschappen werd op die wijze, o.a. bij de erwt, de banaanvlieg, het konijn, de leeuwenbek, ook bij een groot aantal cultuurgewassen, het onderling gedrag van een groot aantal erffactoren bepaald.

De bastaardanalyse, eenvoudig bij gewone Mendelsche splitsing, wordt meer ingewikkeld in gevallen van cryptomerie, polymerie, koppeling en crossing over. Bij kruising tusschen soorten en geslachten heeft zij niet hetzelfde belang, doordat de Mendelsche wetten voor → soortbastaarden niet gelden. *Dumon.*

Bastaardatavisme (< Lat. atavus = voorouder) of atavisme na bastaardeering noemt men het verschijnsel, dat kruising van twee planten of dieren van dezelfde soort een bastaard geeft, die niet op een van de ouderrassen gelijkt, maar een der voorouders of zelfs den stamvorm benadert (→ Cryptomerie). *Dumon.*

Bastaardbalk (h e r a l d.), meestal een linker schuinstreep. → Heraldiek.

Bastaardeering, 1° in de n a t. h i s t. het op natuurlijke of op kunstmatige wijze bevruchten van twee erfelijk verschillend aangelegde geslachtscellen. Het bastaardeeren is enkel mogelijk tusschen planten of dieren, die nauw verwant zijn: tusschen rassen van eenzelfde soort, soms tusschen soorten van eenzelfde geslacht (tarwe, kool; → Soortbastaarden), bij uitzondering tusschen verschillende geslachten (Laelia en Cattleya). Soort- en geslachtsbastaarden gedragen zich op andere wijze dan bastaarden, die enkel aan rasverschillen hun ontstaan danken. *Dumon.*

2° In de t a a l k u n d e. a) B. = creoliseering. Bastaardtalen zijn dus → creoolsche talen. b) B. vindt men, als er ergens twee dialecten van gelijke kracht elkaar ontmoeten. Het mengdialect, dat er dan uit ontstaat, zal als zoodanig geen echte levensvatbaarheid hebben. Dit is een meer algemeen geval dan bastaardeering in zijn eerste beteekenis. c) B. = het ontstaan van bastaardvormen. En als bastaardvormen of compromisvormen betitelt men soms → contaminatievormen. *Weijnen.*

Bastaardeeringsleer, → Mendelisme.

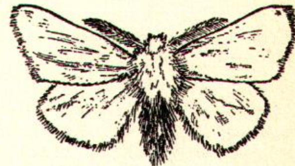
Bastaardgeneratie (n a t. h i s t.) is de vorm, die zijn ontstaan aan een bastaardeering dankt: eerste bastaardgeneratie (F_1); bevruchting van de F_1-individuën onder elkaar geeft de tweede bastaardgeneratie of F_2. → Mendelisme.

Bastaardklaver (Trifolium hybridum), klaversoort, die in blijvende weilanden en kunstweiden voorkomt. Verschilt met de roode klaver in wintervastheid en weerstand tegen ziekten. Aan paarden mag niet te veel gevoerd worden. Wordt weinig geteeld.

Bastaardnachtegaal (Prunella modularis), thans algemeen heggemusch genoemd. Een bedeesd, muschachtig vogeltje, met leiblauw borstje en roestbruine schouders en rug. Schedel, ook en rug bruingevlekt. Broedt vrij algemeen door het heele land. Voedt zich met insecten, 's winters ook met zaden, enz. Zingt al heel vroeg in het voorjaar. Het nest is van mos, van binnen bekleed met haar, zit in struiken, heggen, e.d. 5 blauwe eitjes.

Bastaardrups, een van de gewone rups afwijkende vorm; bezit drie paar gelede borstpooten en meestal aan elk lichaamssegment een paar buikpooten; het aantal enkelvoudige oogen bedraagt een paar, terwijl de gewone rups er 6 paar heeft; wordt aangetroffen bij de → bladwespen.

Bastaardsatijnvlinder (Euproctis Chrysorrhoea L.), een vlinder, behoorende tot de fam. der spinners. De rupsen van dezen vlinder veroorzaakten in 1928—'30 zeer groote schade in Belgisch en Nederlandsch Brabant en Limburg zoowel aan loofboomen (vnl. eiken) alsook aan appel- en pereboomen. De jonge zwarte rupsjes overwinteren gemeenschappelijk in waterdichte nesten, die zij opbouwen uit samengesponnen bladeren, en die 's winters in de boomen duidelijk te zien zijn. De volwassen rupsen (3 à 4 cm lang) hebben twee oranje lijnen op den rug en een rij witte vlekjes langs de beide zijden. De haren der rupsen veroorzaken jeuk. De vlinders (13 mm lang en 35 mm vlucht) zijn wit en vliegen 's avonds in Juni. De wijfjes leggen eitjes in hoopjes en bedekken deze met de gele haren van hun achterlijf. Bestrijding door uitknippen der winternesten en door vogelcultuur (meezen). *J. Goossens.*

Bastaardsatijnvlinder.

Bastaardspinnen, → Spinachtigen; → Hooiwagens.

Bastaardsteriliteit (n a t. h i s t.) is de onvruchtbaarheid van de individuen uit bepaalde soort- of geslachtskruisingen.

Bastaarduitgang, → Bastaardachtervoegsel.

Bastaardvloek als t a a l v e r s c h ij n s e l is een soort van woordvorming. Vloekwoorden, die iemand als krachttermen of onder invloed van ver-

schillende aandoeningen in den mond komen, worden opzettelijk vervormd, om den naam van God, van heiligen of heilige zaken te vermijden, of om het aanstootelijke van een bezwering of verwensching weg te nemen (cf. de censuur bij Freud). Zoo werd in het Ned. de naam van God in de 17e en 18e eeuw vervormd tot gans, later tot jan, gort, gut, grutjes, gosje, pot (gans bloed! gans wonden! = bij het bloed, bij de wonden van Jesus; jandorie, gosjemijne, potdomme). De naam Jesus werd verbasterd tot jasses, ajakkes, jeminie, enz. B. komen in alle talen en tijden voor. In het Fr. werd Dieu tot bleu, dié, enz. (parbleu, sacrébleu, ventrebleu, pardié); in het D. werd Gott vervormd tot Potz (potzblitz, potztausend, potzvelten). Ned. en Duitsch: sacrament tot sapperment, sapperloot, enz. Minder gebruikelijke benamingen voor b. zijn halve vloek en gebroken vloek. *Tiecke.*

Bastaardvoorvoegsel is een voorvoegsel, dat aan een vreemde taal ontleend is en, in de ontleenende taal productief geworden, nu ook voor inheemsche woorden gevoegd wordt. De Ned. taal kent er slechts weinige, bijv. aarts- uit vulgair-Lat. archi-; oer- uit Hoogduitsch ur-; her-, dat aan het Fr. ontleend is. Ten aanzien van het ontstaan en de kans op productiviteit vergelijke men wat er over → bastaardachtervoegsel gezegd is.

Lit.: M. Schönfeld, Historiese Grammatika van het Nederlands ([3]1932, § 141 vlg.). Voor „her-": Jac. van Ginneken, Neophilologus (XIII, 161 vlg., 241 vlg.). *Weijnen.*

Bastaardwespen, → Graafwespen.

Bastaardwoord is een term uit de Ned. taalkunde en alzoo een andere benaming voor vreemd woord en leenwoord. Tegenover het vrij neutrale begrip vreemd woord, wijst leenwoord meer op de behoefte aan het vreemde woord, b. daarentegen op de al dan niet gegronde vrees voor taalverbastering. Zoolang nl. vreemde woorden door het ongewone van hun klank of spelling hun afkomst nog duidelijk verraden, worden ze door sommigen b. genoemd. Heeft het oorspronkelijk vreemde woord zich echter eenmaal aan het taaleigen aangepast, zooals bijv. woorden als kachel, kamer, meester, put, vlam en tallooze andere, dan zal niemand ze nog als b. betitelen. In de nieuwere taalkunde bezigt men evenwel ook voor vreemde woorden, die nog wel als zoodanig te herkennen zijn, liever den term → leenwoord. *Tiecke.*

Bastard d'Estang, Auguste, palaeograaf. Gaf een der kostbaarste publicaties uit, welke bestaan, nl. Peintures et ornements des manuscrits, classés dans un ordre chronologique, pour servir à l'histoire des arts du dessin, depuis le IVe siècle de l'ère chrétienne jusqu'à la fin du XVIe. Het exemplaar door B. aan de Bibl. Nationale te Parijs geschonken en aangevuld met onuitgegeven stukken, beslaat elf deelen, waarvan drie over niet-Fransche handschriften handelen. In 1832 begonnen, in 1848 onderbroken; er zijn 20 afleveringen verschenen à 1 800 frs. Vooral van belang voor de Karolingische calligraphie.

Lit.: L. Delisle, L'oeuvre paléographique de M. le comte de Bastard, in Bibliothèque de l'Ecole de Chartes (XLIII 1882, 498-523): id., Les collections de Bastard d'Estang à la Bibliothèque Nationale (Parijs 1885); W. Wattenbach, Das paläographische Prachtwerk des Grafen Bastard, in Neues Archiv (VIII 1882, 449-472). *Lampen.*

Bastarnen, de meest Oostelijke Germ. volksstam; stamland vermoedelijk aan den Boven-Weichsel. Bondgenooten van Philippus van Macedonië (2e eeuw v. Chr.). Pompeius triomfeerde over hen.

Bastart de Buillon, Li, fantastisch epos uit den vervaltijd (begin der 14e eeuw), behoorende tot den kruisvaartcyclus, vervolg van Baudouin de Sebourg. Li B. is de zoon van Baudouin van Jerusalem en van de Muzelmansche Sinemonde van Mecque (Mekka), strijdt vooral om de schoone Ludie onder Hugues van Tabarie. Het gedicht vermengt allerlei motieven van verschillenden oorsprong. Koning Artus met de schoone Morgue woont hier ergens in het land van Faerie. Het is het werk van een Fransch-schrijvenden Vlaming.

Uitg.: Aug. Scheler (Brussel 1877). *V. Mierlo.*

Bastei (aardrijksk.), → Elbe-Zandsteengebergte.

Bastei (krijgsk.) is een vooruitspringende, meestal vijfhoekige uitbouw in een versterking. → Bastion.

Bastenaken (Fr. Bastogne), Belg. gem. in het O. van de prov. Luxemburg; 4 000 inw.; opp. 1 347 ha. Klei-achtige verweeringsgrond; landbouw, veeteelt; beroemde hespen; leerlooierij; steengroeven. Wiltz, bijrivier van de Sauer. Merkwaardige kerk in Gotischen stijl, met eigenaardigen toren; kasteel d' Ile la Hesse. B. is een oude vesting met bewogen geschiedenis; leed veel schade in 1914.

Bastendorf, gem. in het groothertogdom Luxemburg, ten N. van Diekirch; opp. 2 444 ha, 812 inw. (1933); drie parochies.

Baster, Job, medicus te Zierikzee, die in zijn grooten tuin belangrijke proeven nam omtrent den aankweek van buitenlandsche landbouw- en houtgewassen; schrijver over den Zeeuwschen land- en tuinbouw. * 1711, † 1775.

Basterdcementmortel bestaat veelal uit één deel Portland cement, één deel kalkmeel (deeg) en drie deelen zand, zoodat voor 1 m^3 mortel noodig zijn: 460 kg P. cement, 165 l kalkdeeg en 0,990 m^3 zand, waarbij gevoegd worden 17 l water. Ook andere mengverhoudingen vinden toepassing.

Basterdmortel, een mortel, waarbij meer dan twee grindstoffen vermengd zijn; zij wordt bijv. gebruikt in den woningbouw en in den waterbouw.

Basterdmuur, → Guichelheil (Anagallis arvensis).

Basterdsuiker is een product, dat verkregen wordt uit de stropen der rietsuikerfabricage. De b. is van fijne korrel, lichtbruin gekleurd en heeft nog het eigenaardige aroma der rietsuikersappen. Zij bevat gewoonlijk vrij veel invertsuiker. Men onderscheidt witte en bruine basterd. Witte basterd is een product, dat veel lichter gekleurd is en in minderen graad dezelfde eigenschappen heeft als bruine basterd. Tegenwoordig wordt basterd ook in raffinaderijen vervaardigd. Wegens de fijne korrel en het invert-suikergehalte maakt het den indruk zoeter te zijn dan saccharose. *P. v. Ginneken.*

Basterdtrasmortel, een mengsel van kalk, tras en zand; naar gelang van het trasgehalte onderscheidt men sterke en slappe b. Eerstgenoemde zijn geschikt voor waterdicht werk (hydraulische mortels).

In onderstaande tabel zijn de mengverhoudingen aangegeven:

Soort	Aantal maatdeelen				Voor 1 m² mortel is noodig:				
	kalk		tras	zand	kalk		tras	zand	water
	meel	deeg			meel liter	deeg liter	liter	liter	liter
Sterke .	—	1	$1\frac{1}{2}$	1	—	362	543	362	4,5
Idem . .	1	—	$1\frac{1}{2}$	2	330	—	495	660	23
Idem a)	1	—	$1\frac{1}{4}$	$1\frac{1}{2}$	380	—	475	570	23
Slappe .	—	2	1	4	—	340	170	680	9
Idem . .	—	2	1	5	—	304	152	760	9,5
Idem . .	—	2	1	6	—	276	138	828	9,5
Idem a)	2	—	1	4	312	—	156	624	16

a) van schelpkalk. *P. Bongaerts.*

Basterdwederik, E p i l o b i u m (p l a n t k.), behoorende tot de wederikachtigen (Onograceae of Oenotheraceae), is het meest voorkomende geslacht dezer familie in de Noordelijke en Zuidelijke gematigde luchtstreken. De 160 soorten groeien in moerassige en vochtige streken en bloeien in rose tot witte tinten ; zeer zelden geel. Het zeer algemeene wilgenroosje, E p i l o b i u m a n g u s t i f o l i u m, ook kattenstaart, slangebloem of wilde selve genoemd, groeit op vochtigen beschaduwden zandgrond en langs slooten, en bloeit van Juni tot September licht purper. In de Alpen vindt men E p i l o b i u m D u r i a e i, welke de mooiste is, met groote purperen bloemen. De ruigharige groote E p i l o b i u m h i r s u t u m, de kleinbloemige E p i l o b i u m p a r v i f l o r u m, en de moerasb., E p i l o b i u m p a l u s t r e, zijn vrij algemeen. Zeldzaam zijn E p i l o b i u m r o s e u m, de rose b., en E p i l o b i u m v i r g a t u m, de stijve b. In Europa en Azië komt ook voor de bergb., E p i l o b i u m m o n t a n u m, die een hoogte van 1 m bereikt. In West-Europa wordt in de bergwouden E p i l o b i u m l a n c e o l a t u m aangetroffen, en op steenachtige plaatsen de 30 cm hooge E p i l o b i u m c o l l i n u m. Vrij algemeen treft men aan de rose-roode E p i l o b i u m t e t r a g o n u m, de zgn. vierkante b. *Bouman.*

Basterna, gesloten Romeinsche draagstoel, voor en achter met twee draagboomen (amites), waarmede de draagstoel door twee muildieren, ook wel door mannen, gedragen werd.

Bastert, N i c o l a a s, Holl. landschapschilder; * 7 Jan. 1854 te Maarseveen. Leerling van P. J. Lutjens, M. Heyl en van de Amsterdamsche en Antwerpsche academies. Schilderde aanvankelijk ook figuurstukken en enkele genrestukken. Hoofdzakelijk bekend als landschapschilder. Hij werkte, behalve in de omstreken van Amsterdam, ook te Den Haag en vooral in de Vechtstreek. Was zeer bevriend met Geo Poggenbeek, wiens invloed hij soms onderging. Reisde met Poggenbeek. Studiereizen naar Italië (Capri); 1897 werkte hij te Vethueil. Hoewel minder verfijnd dan Poggenbeek, met een neiging zich te veel in groote vlakken te verliezen, is hij als kolorist vaak interessant. Een aparte figuur, vrij van invloeden van de Haagsche school.

W e r k e n : in de meeste musea en verzamelingen in Holland. — L i t. : Alb. Plasschaert, Holl. schilderkunst. *de Stuers.*

Bastet, godin, ➝ Bast.

Bastia, arr.-hoofdstad, dept. Corsica (Fr., 42° 42′ N., 9° 27′ O.); 44 630 inw. (1931). Bisschopszetel; handelsstad; zomerverblijf.

Bastiaans, J o h a n n e s G y s b e r t u s, organist; * 1812 te Wilp (Geld.), † 1875 te Haarlem; leerling van Fr. Schneider in Dessau, van Mendelssohn en Becker in Leipzig. Na volbrachte studie werd hij in 1839 organist aan de Zuiderkerk te Amsterdam en orgelleeraar aan het blindeninstituut. 1868 werd hij organist aan het beroemde orgel van de St. Bavokerk te Haarlem, waar hij als zoodanig zéér geacht was en geprezen als leeraar. B. was mede-oprichter der Bachvereeniging te Haarlem (1867). Zijn zoon Johan B. (1854—1885) volgde hem op als organist.

W e r k e n. Hij heeft eenige liederen en een 4-stemmig koraalboek met Evangelische gezangen uitgegeven ; 6 stukken voor orgel werden bekroond door de Mij. tot Bev. der Toonkunst. Verder schreef hij : De zangkunst, gegrond op de physiologische kennis van het stemapparaat (1864). *Piscaer.*

Bastiaanse, F r a n s, eigenlijk Wilhelm Ange François, dichter uit de na-periode van de zgn. tachtiger beweging in de Ned. letterkunde. * 1868 te Utrecht; een gevoelig en zangerig talent, getuige zijn klankvolle en zuivere natuurpoëzie. B. publiceerde ook een literair-historisch overzicht der Ned. literatuur.

Bastiaansz, C o r n e l i s, leider van de zgn. Zeeuwsche reis naar Indië van 1601, waarbij hij ook Atjeh bezocht.

Bastian, 1° A d o l f, beroemd ethnoloog en onderzoekingsreiziger; * 26 Juni 1826 te Bremen, † 2 Febr. 1905 op het eiland Trinidad; bevorderde door zijn reizen en geschriften de volkenkundige wetenschap en gaf den eersten stoot tot scheiding der eigenlijke ethnologie van de somatische anthropologie en tot stichting van de ethnographische afdeeling van het Berlijnsch museum; 1886 directeur van het „Museum für Völkerkunde" te Berlijn.

Met Virchow stichtte hij 1869 de „Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte". Zijn talrijke onderzoekingsreizen leidden hem door alle werelddeelen. Het door hem verzamelde materiaal legde hij vast in groote publicaties; het eerste deel van zijn volkenpsychologisch werk: „Der Mensch in der Geschichte",verscheen gelijktijdig met Darwin's werk over het ontstaan der soorten, en het eerste deel van „Anthropologie der Naturvölker" van G. Waitz. Zijn volkenpsychologische behandeling van de ethnologie komt vooral uit in zijn „Lehre vom Elementar- und Völkergedanken", die inhoudt: wegens de gelijk-

heid van den menschelijken geest moeten bij ongeveer gelijke omstandigheden de elementen van de cultuur overal dezelfde zijn (→ Elementargedanke); haar verschillende verdere ontwikkeling is een gevolg van de bijzondere omstandigheden, onder welke de afzonderlijke volken leven (→ Völkergedanke). Critiek hierop: Schmidt-Koppers: Völker und Kulturen (1924, 27 vlg.).

Voor Nederland is B. van belang, omdat hij ook zeer veel geschreven heeft over den Indischen Archipel; in 1896 bezocht hij Java. Voorts is B. de „uitvinder" van den naam Indonesië, Indonesisch, woorden, die later in de koloniale politiek van Ned. Indië een niet onbelangrijke rol zijn gaan spelen.

Werken: Der Mensch in der Geschichte (ter verdediging van een psychologische levensopvatting; 3 dln. 1860); Die Völker des östlichen Asien (6 dln. 1866-1871); Das Beständige in den Menschenrassen (1868); Ethnologische Forschungen (1871-'73); Der Völkergedanke im Aufbau einer Wissenschaft vom Menschen (1881). — Biographie: Achelis, Adolf Bastian (1891). — Bibliographie in het „Internat. Archiv für Ethnographie" (Leiden 1896); K. Th. Preuss, Bastian und die heutige Völkerkunde (Bässler-Archiv 1926).
Andres/Berg.

2° Henry Charlton, Engelsch geneesheer, * 1837, werd 1867 hoogleeraar in de pathologische anatomie te Londen. B. is vooral bekend door zijn studie van de pathologie van het zenuwsteldel.

Wet van Bastian. Deze zegt, dat, zoodra de geleiding van het ruggemerg volkomen onderbroken is, ook de reflexen, wier omslagplaats ligt beneden de plaats van het dwarsletsel van het ruggemerg, volkomen verdwenen zijn; bijv. bij volkomen dwarslaesie van het halsmerg zouden de knie- en achillespeesreflexen geheel verdwenen zijn.

Bastiani, Lazzaro, Ital. schilder, waarsch. * ca. 1430 te Venetië, † 1512. Zijn kunst is verwant aan die der Bellini's en van Vivarini. Hij stiliseert streng, heeft smaak voor landschap en architectuur. In sommige opzichten kan hij leermeester van Carpaccio heeten.

Voorn. werken: te Venetië in de galerij der academie, in de „scuola" van den H. Hiëronymus, en in die van Sint Jan, Evangelist.

Bastianini, Giovanni, Ital. beeldhouwer; * 17 Sept. 1830 te Camerata, † 29 Juni 1868 te Florence. Leerling van Pio Fedi Girolano Torini. Behalve als een zeer bekwaam oorspronkelijk kunstenaar, ontwikkelde hij reeds zeer vroegtijdig een groot talent in het kopieeren van Ital. beeldhouwwerken van meesters van de Quattrocento en lateren. Dit kopieeren leidde al spoedig tot het vervaardigen van vervalschingen, een bedrijf, waarin B. weldra een groote vaardigheid toonde. Bekend is de kwestie van den aankoop van de door hem vervaardigde Benivienibuste door het Louvre te Parijs in 1866, welke aanvankelijk als echt beschouwd, doch later erkend werd als een vervalsching. Later werden nog meerdere vervalschingen van zijn hand ontdekt. Interessant is de coll. gipsafgietsels van zijn werken in het S. Kensington Mus. te Londen, welke een goed beeld geeft van het groote talent van dezen meester-vervalscher. Van zijn werken zijn nog te vermelden: Savonarolabuste in S. Marco te Florence, en sculpturen aan het gebouw van de Nat. Bank te Florence.

Lit.: R. Becker, Die Benivienibuste des Giov. Bastianini (Breslau 1889); Chronik für vervielf. Kste. (II Weenen 1889, 77).
de Stuers.

Bastiat, Frédéric, behoort tot de zgn. optimistisch-klassiek-liberale school, ook wel de optimistische Franco-Amerikaansche school genoemd, welke de ideeën van Malthus en Ricardo verwierp en waartoe eveneens behooren Dunoyer en Carey. B. was een bestrijder van protectionisme en socialisme. * 30 Juni 1801 te Bayonne, † 24 Dec. 1850 te Rome. In zijn kleinere geschriften: „Sophismes" en „Petits pamphlets", leeren wij B. reeds kennen met zijn vrijzinnig-optimistische en moralistische tendenzen. Na betoogd te hebben, dat de waarde haar bron vindt in een dienst door uitsparen van arbeid en berust op een ruil van diensten, wijst hij op de hulp, welke door de natuur gratis wordt geboden; de natuur kan volgens B. geen waarde scheppen, wijl de waarde alleen voortspruit uit krachtsinspanning en uit het ruilen van diensten en daarom kan ook hieruit alleen de eigendom ontstaan. Wat men grondrente noemt, is niet de betaling van de natuurlijke eigenschappen van den bodem, maar die van de diensten aan den eigenaar. B. leert, dat de algemeene wetten der maatschappelijke samenleving harmonisch zijn en de strekking hebben de menschheid in alle richtingen te vervolmaken en altijd de welvaart te bevorderen; tijdens een economische storing is er iets, wat men ziet en iets, wat men niet ziet; er zijn nl. altijd reeds de factoren van harmonie werkzaam; het goede zal altijd overheerschen. B. schildert, steunend op de beginselen van eigendom en vrijheid, op pakkende wijze de voordeelen der vrije concurrentie, welke er voor zorgt, dat in allerlei behoeften wordt voorzien; volgens een wonderlijke en troostvolle wet, zal de belooning van den arbeid in meerdere mate toenemen dan die van het kapitaal; de toename der bevolking is geen gevaar, maar integendeel een voorwaarde voor den economischen vooruitgang.

Zijn meest bekende werk, dat verscheidene vertalingen mocht beleven, is: Les harmonies économiques (1850). — Uitg.: Oeuvres complètes (7 dln. Parijs 1881). — Lit.: F. Bidet, Bastiat, l'homme, l'économist (1906); W. L. van Malsen, F. Bastiat en zijn Ned. beoordeelaars.
M. Verhoeven.

Bastide, La, voorstad van Bordeaux.

Bastien, Alfred Theodor Joseph, Belg. schilder. * 16 Sept. 1873 te Ixelles. Leerling van de acad. te Brussel (onder J. Portaels). Schilderde figuur, landschappen en genrestukken. Ook portretten. Hij wint in 1897 den Godecharleprijs met zijn schilderij: Symbole de l'humilité chrétienne. Krijgt in Frankrijk opdrachten voor interieurdecoraties en schilderde nog historische composities. Werkte ook in Algiers en Marokko.

Werken: o.a. in de musea te S. Francisco, Philadelphia en Gent. — Lit.: Bénézit, Dict. des peintres.

Bastien-Lepage, Jules, Fransch portret-, landschap- en genreschilder. * 1 Nov. 1848 te Damvillers, † 10 Dec. 1884 te Parijs. Studeerde te Verdun en sinds 1867 te Parijs op de Ec. des Beaux Arts en bij Cabanel. Schilderde omvangrijke genrestukken en portretten, motieven uit het landleven en een enkele maal bijbelsche of hist. tafereelen. Bovenal muntte hij uit als portretschilder. Beroemd zijn zijne portretten, o.a. van Sarah Bernhardt (1879) en M. Andrieux (1880). Van zijn grootere composities zijn te vermelden de Jeanne d'Arc (1880), de houthakker en de portretgroep van zijn ouders. Hoewel in den beginne een lichte invloed van Manet in zijn werk merkbaar was, ontwikkelde hij zich als een

degelijk schilder met een persoonlijke opvatting en kijk op de natuur. Zijn onderwerpen, ontleend aan het landleven, missen evenwel de groote kracht en het doorleefde van de boerenfiguren van J. F. Millet. Zij zijn eerder smaakvol gearrangeerde, soms eenigszins gemanièreerde ateliercomposities.

Werken: o.a. in het Luxembourg te Parijs, de musea te Lille en Verdun en het Mesdag Mus. te Den Haag. — Lit.: A. Theuriet, Jul. Bastien-Lepage; L. de Fourcaud, Bastien-Lepage. Sa vie et ses oeuvres (Parijs 1885). *de Stuers.*

Bastille is in het algemeen de naam voor elke Fransche gevangenis-vesting. De naam geldt echter in het bijzonder voor de in Parijs opgetrokken staatsgevangenis, ca. 1375 gebouwd als vesting in den buitenmuur van Parijs; door stadsuitbreiding lag ze ong. 1500 midden in den faubourg Antoine; werd nu arsenaal, verblijf voor hooge bezoekers, sinds Richelieu gevangenis. Behandeling goed (eigen kamers en bedienden, bibliotheek; slechts weinigen zijn in de kelders opgesloten). 14 Juli 1789 werd de B. bestormd door het gepeupel, dat er wapenen zocht. De revolutie zag in dezen val van de B. een symbool: einde van de koninklijke „willekeur” en maakte 14 Juli als Bastille-dag tot nationalen feestdag; sinds den wereldoorlog gevierd als „Dag der overwinning”.

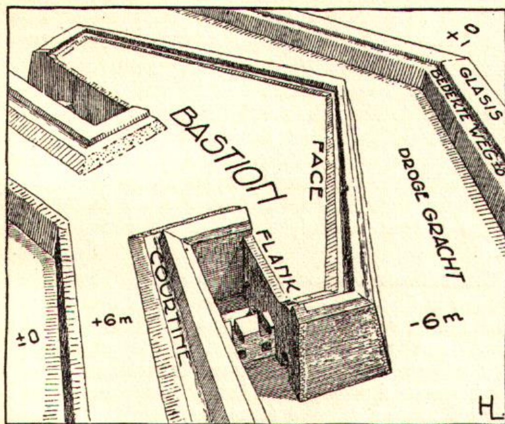
Lit.: Funck-Brentano, Archives et Légendes de la Bastille. *V. Claassen.*

Bastille-dag, → Bastille.

Bastinck, Jeremias, ook Bastingius, Gereformeerd theoloog, * 1551 te Ieperen, † 1598 te Leiden. Hij vluchtte voor Alva in 1556 naar Emden, studeerde te Bremen, Heidelberg en Genève. In 1578 is hij de spil van de Calvinistische beweging te Antwerpen, waar hij o.m. een verweerschrift van Loyseleur in het Ned. vertaalde. In 1560 is hij predikant te Dordrecht, later rector der Lat. school te Leiden en bevriend met Maurits van Nassau.

Lit.: Biogr. Nat.; Nned. Biogr. Woordenboek; Biogr. Woordenboek van Prot. Godgeleerden in Ned. *Erens.*

Bastion, vijfhoekig vooruitspringend werk op de → saillanten van vestingfronten, waarop geschut voor het flankement voor de aangrenzende → courtines

Bastion.

(zie fig.). Eerste verschijnen in de oud-Italiaansche bevestigingswijze. Ontstaan uit de halfronde basteien der late M. E. Laatste vorm als bastionnet-caponnière bijv. der Ned. forten van vóór 1885. → Bastei.

Bastkever, → Schorskever.

Bastogne, → Bastenaken.

Bastuba, → Tuba.

Bastvezel. Hieronder verstaat men vezels, die meestal door een rotingsprocédé (→ Roten) uit bast of stengels van verschillende planten worden gewonnen; voornaamste zijn: vlas, hennep, jute, rameh.

Bastwortels, → Vogellijm.

Basuel, Philippus Claudius, priester en organist van de stad Mechelen, 17e eeuw, schreef bij gelegenheid van het „negenste gulde jaer van onse bekeeringe tot den waerachtigen Godt” het Bly-eynden-de-treur-spel van het Leven ende wondere daeden van den H. Rombout, in 4 bedr. en in Alexandrijnen, opgevoerd door de kamer De Peoene op 12, 15, 16 en 17 Juli 1680; knap geleid spel, sobere, sappige bewoording met litteraire allures; naast tafereelen van verregaande smakeloosheid en vettig realisme tafereelen stichtend door diepen ernst en schoon geloof.

Lit.: Jan Bols, Leven en werken der Zned. schrijvers (I, 50); G. J. J. Van Melckebeke, Geschiedkundige aenteekeningen rakende de Sint-Jans-Gilde bijgenaemd De Peoene (Mechelen 1862); Joz. van den Eynde, Van het leven en de wondere daden van den H. Rombout, gezuiverde en in moderne spelling overgeschreven en toegelichte uitgave van den ouden tekst (Mechelen 1928). *Godelaine.*

Bas-Warneton, → Neerwaasten.

Baszpommer, → Bomhart; → Fagot.

Bat. Bij ping-pong is b. een klein racket, heelemaal van hout, met een blad van ca. 15 bij 20 cm. Dit blad is bij de duurdere kwaliteiten bekleed met schuurpapier, kurk of rubber, zoodat men er het celluloid balletje goed effect mee kan geven.

Bat is bij cricket het slaghout, waarmee de slagen gedaan moeten worden. Het hout is $3^{1}/_{4}$-$4^{1}/_{4}$ inch (10,8 cm) breed, het heeft een platten kant voor het slaan, en een bollen achterkant, alsmede een steel of handvat. De lengte in haar geheel is 36 inch (96,5 cm).

Bat was bij de Israëlieten een inhoudsmaat van ruim 35 l, gebruikt voor vloeistoffen.

Bat'a (uitspr. Batja), Tomás, zoon van een Moravisch schoenfabrikantje, * 1871, † 1932 door een vliegongeluk. Heeft in Zlin (Moravië) een schoenfabriek opgericht, die tot het grootste schoenenbedrijf van Europa is uitgegroeid, met een dagproductie van 75 000 paar en met export naar alle deelen der aarde, o.a. naar Oost-Indië. Met aanverwante bedrijven, o.m. leerfabrieken, in 1927: 11 500 employés in Tsjechoslowakije. Bat'a-schoenfabriek te Best (N.B.) in aanbouw (1933). *G. de Vries.*

Bataafsch Brabant, naam van het Ned. gewest Brabant in de eerste jaren van de Bataafsche Republiek, welke naam te kennen moest geven, dat de volslagen onderworpenheid van het generaliteitsland Staats-Brabant vervangen was door zelfstandigheid. Theoretisch kwam die zelfstandigheid tot stand op 31 Maart 1795, maar pas in den nacht van 29 Febr. op 1 Maart 1796 werd tot toelating der afgevaardigden van Bataafsch Brabant tot de Staten-Generaal besloten, waardoor het gewest inderdaad als achtste provincie erkend werd.

Bij de Constitutie van 1798 werd het Westelijk gedeelte (grenslijn iets ten Oosten van Breda) met de Zeeuwsche en Zuid-Hollandsche eilanden administratief vereenigd tot het departement van de Schelde en

VRYHEIT. GELYKHEIT. BROEDERSCHAP.

A°. 1795 N°. 37

ROTTERDAMSCHE COURANT.

Donderdag den 26 Maart.

Het Eerste Jaar der Bataafsche Vryheit.

NB. Deze COURANT, met het BYVOEGSEL, word voor den gewonen prys uitgegeven.

Indicatie der Bataafsche vrijheid in de Rotterdamsche Crt. van 26 Maart 1795.

de Maas, terwijl het Oostelijk gedeelte een eigen bestuur kreeg als departement van de Dommel. De Constitutie van 1801 hereenigde wederom de beide deelen als departement Brabant (1801—1806). Dit was ook het geval onder het koninkrijk Holland. Het gewest omvatte het gebied van de tegenwoordige provincie Noord-Brabant, behalve het land van Geertruidenberg en het land van Heusden. Verder miste het de graafschappen Bokhoven en Megen, het land van Ravenstein, de baronie van Boksmeer, de heerlijkheid Oefelt en de commanderij van Gemert, die tijdens de oude republiek onder vreemde souvereiniteit gestaan hadden. Deze streken werden op 5 Jan. 1800 door Frankrijk, dat ze bij de veldtochten van 1794 en 1795 bezet had, aan de Bataafsche Republiek afgestaan, welke afstand in 1801 en 1803 door den keizer van het H. Roomsche Rijk en door den keurvorst van Beieren bekrachtigd werden. Tot 1805 bleven deze gewesten onder provisioneel bestuur en werden toen bij het departement Brabant ingelijfd. Tijdens de Bataafsche Republiek bleven de enclaves van Baarle-Hertog en Luiksgestel buiten het gebied van Brabant.

Lit.: Geschiedkundige Atlas van Nederland, kaart 13, de Fransche Tijd, 1795—1815, met tekst (1926); Goosens, Het keerpunt van Brabant, 1 Maart 1796 (1930). *Verberne.*

Bataafsche apotheek, vertaling van de in 1805 door het staatsbewind der Bataafsche Republiek uitgegeven Pharmacopoea Batava, de eerste Ned. landspharmacopee (→ Pharmacopee).

Bataafsche Jacobijnen, → Unitarissen.

Bataafsche Petroleum Maatschappij, B. P. M., opgericht in 1907 als dochtermij. van de Kon. Ned. Mij. tot Exploitatie van Petroleumbronnen („Koninklijke" ofwel „Royal Dutch") en van de Shell Transporting and Trading Comp. („Shell") bij gelegenheid van de fusie dezer beide groepen.

Tegelijkertijd met de „Bataafsche" werd de A n g l o - S a x o n O i l C o m p a n y in het leven geroepen, waarbij de eerste uitsluitend de winning en bereiding van de ruwe olie ten doel had, de laatste hoofdzakelijk het transport en den verkoop der producten.

De „Koninklijke" en de „Shell" zijn sindsdien uitsluitend holding-companies, de eerste officieel Hollandsch, de laatste officieel Engelsch, terwijl de verdeeling der aandeelen is resp. 60% en 40%.

Het kapitaal der Bataafsche, dat oorspronkelijk 80 000 000 gld. bedroeg, is sindsdien, bij de voortdurende uitbreiding van hare exploitatie in Ned.-Indië, herhaaldelijk verhoogd en bedroeg in 1931: 300 000 000 gld. De productie omvat 95% der totaalproductie van Ned.-Indië en was in 1931: 3 811 902 kg ton tegen 3 906 399 kg ton in 1928. Zij is verdeeld over de „administraties": Balikpapan op en Tarakan bij Borneo; Pladjoe en Pangkalanbrandan resp. op Zuid- en Noord-Sumatra; Tjepoe op Java.

Het hoofdkantoor der Bataafsche is in Den Haag. De centraliseering is ver doorgedreven. De winsten bedroegen in 1931: 21 652 710 gld. tegenover 95 265 190 gld. in 1928.

Verder → Koninklijke Petroleum Mij.

Bataafsche Republiek, naam van den Ned. Staat sedert den ondergang van de oude Republiek der Vereenigde Nederlanden (1795) tot de vestiging van het koninkrijk Holland (1806).

Bataafsche vlag, vlag van de Bataafsche Republiek. Zij was geheel gelijk aan de oude Hollandsche vlag (rood-wit-blauw), doch voerde, wat de marine betreft, in de roode baan een langwerpig vierkant wit vlak (jack) met afbeelding van de vrijheidsmaagd, wier eene hand een speer hield, waarop de vrijheidshoed, en de andere rustte op een schild, versierd met de Romeinsche fasces. De vlag bleef in gebruik tot 1807, toen koning Lodewijk Napoleon ook voor de marine de oude Nederlandsche als koninklijke Hollandsche vlag voorschreef, welk bevel echter niet overal (o.a. in Zeeland) werd uitgevoerd. *Verberne.*

Bataafsche vrijheid. De regeeringsverandering van 1795 geschiedde in menig opzicht naar het model van de Fransche revolutie van 1789. De leuze „Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap" deed opgeld en daarom begon op 1 Febr. 1795 het „eerste jaar der Bataafsche vrijheid", welke indicatie in dagbladen en officieele stukken als dateering naast de gebruikelijke gedurende eenigen tijd gebezigd werd (zie afb.). *Verberne.*

Bataafsch legioen, oorspronkelijke benaming van een in Frankrijk (1792) in overleg met Dumouriez, toen minister van Buitenlandsche Zaken, gevormd korps van uitgeweken Nederlandsche patriotten, voor wie toen de naam Bataven in gebruik kwam. Het korps werd opgericht na het aftreden van Dumouriez als „légion franche étrangère". Het zou, onder bevel van kolonel Mascheck, met Daendels als luitenent-kolonel, actief deelnemen aan een oorlog tegen de Ned. Rep. Van de 2 800 man, die het korps telde, waren de officieren inderdaad „Bataven" (bijv. Chassé, de Winter, van Boecop, Daendels), doch van

de soldaten nauwelijks een 300. Verder bestond het uit Zuid-Nederlanders (Brabanders, Luikenaren) en Zwitsers. Het nam deel aan den veldtocht van Dumouriez in de Z. Ned. en in Staats-Brabant, welke eindigde met de nederlaag bij Neerwinden (1793). Na den val van Dumouriez werd het Bataafsche legioen samengesmolten met het Fr. leger. Bij den inval der Franschen in 1794 en 1795 was Daendels brigade-generaal in het Fransche leger. *Verberne.*

Bataat (Ipomoea batatas) of zoete aardappel (sweet potatoe) wordt in alle tropische landen verbouwd om de eetbare knollen. De plant heeft kruipende stengels en knolvormende wortels, welke laatste 3 à 4 mnd. na het uitplanten worden geoogst. De langwerpige wortelknollen bevatten behalve zetmeel veel suiker en zijn iets voedzamer dan aardappelen.

De b. is inheemsch in tropisch Z. Amerika en wordt thans ook in Azië veel als volksvoedsel gebruikt. Men eet de knollen gekookt of gepoft; ook wel nadat ze geschild en in reepjes zijn gesneden, in klapperolie gebakken, eventueel nog gemengd met stroop van palmsuiker.

Van een normaal geslaagden aanplant bedraagt de opbrengst ongeveer 7 000 kg oogstdroge knollen per ha. Botanisch behoort de b. tot de orde der Tubiflorae, familie der Convolvulaceae, het geslacht Ipomoea en de soort Ipomoea Batatas. De soort is zeer variabel, zoowel in bladvorm als in kleur en vorm van knollen.

Lit.: v. Gorkom, O.I. Cultures (II ²1918). *Dijkstra.*

Batabwa, volksstam in Belg. Kongo, op den W. oever van het Tanganjika-meer, ten Zuiden van 6° 45′ Z. Ze worden soms ook Bamaroengoe genoemd. → Kongo (Ethnographie).

Bataille, **1°** Henry, Fransch tooneelschrijver van de psychologisch-realistische richting. * 1872 te Nimes, † 1922 te Rueil. Begon met een bundel vaag symbolistische verzen (La chambre blanche, 1895), om zich nadien uitsluitend te wijden aan tooneelwerk, dat bij voorkeur een rake, maar dikwijls onbescheiden ontleding van de zinnelijkheid geeft, in naar het leven geteekende liefdesverhoudingen, waar toch alle diepe poëzie en pathetische teederheid niet vreemd aan zijn. Dit lyrisme vertoont vooral zijn laatste productie.

Werken: La lépreuse (1896); Ton sang (1897); Résurrection (1902); Maman Colibri (1904); La marche nuptiale (1905); Poliche (1906); La femme nue (1908); Le scandale (1909); La vierge folle (1910); Le phalène (1913); L'homme à la rose (1920); La tendresse (1921); La possession (1921); La chair humaine (1922). — Uitg.: Théâtre Complet (11 dln. Flammarion Parijs). — Lit.: P. Blanchart, H. B. son oeuvre (Parijs 1922); G. de Catalogne, H. B. ou le romantisme de l'instinct (Parijs 1925); J. Besançon, Essai sur le théâtre d' H. B. (1928). *Baur.*

2° Nicolas, Fransch tapijtwever uit de 14e eeuw, voor het eerst documentair vermeld in 1373. Van hem zijn de tapijtwerken, tooneelen uit de Apocalypse voorstellend, naar teekeningen van Jean de Bandol, in de kathedraal van Angers voor de hertogin van Anjou (na 1377). * ong. 1340, † voor 1400.

Lit.: Barbier de Montault, Tapisserie du sacre d'Angers (1868); Guiffrey, Nic. B., tapissier parisien (1884); Bouchot, Les primitifs français (1904). *Knipping.*

Batak-Instituut, → Bataksch Instituut.

Bataklanden (zie plaat tegenover kolom 128). Geographisch behooren hiertoe de bovenlanden van Langkat, Deli, Serdang en Asahan, de Karohoogvlakte, de bovenstreken van Batoebara tot aan het Toba-meer en Tapanoeli. Administratief behooren zij tot de res. Tapanoeli en het gouv. Oostkust van Sumatra. Centrum is het Toba-meer (900 m boven zee), omgeven door een landschap met een hoogvlakte-karakter en verdeeld in afzonderlijke plateau's: Karo- en Timoerhoogvlakte, Pakpak of Dairilanden en Toba-hoogvlakte, samen vormend het N. deel der Bataklanden. Het Z. deel behoort morphologisch tot Midden-Sumatra met evenwijdige gebergten en tusschenliggende lengtedalen, o.a. van Batang Toroe. De afwatering geschiedt naar twee zijden: Oostwaarts naar Str. Malaka en Westwaarts naar den Ind. Oceaan. De gebergten zijn grootendeels met oerwouden bedekt; de Karolanden zijn een grasvlakte. De Bataklanden zijn van nature scherp geïsoleerd en pas door aanleg van wegen gedurende de laatste decennia meer ontsloten. (Zie kaart in kol. 107/8).

Landbouw en veeteelt, benevens het winnen van boschproducten zijn de hoofdbestaansmiddelen. De varkensteelt is van beteekenis. Sedert 1908 zijn de Eur. cultures binnengedrongen; rubber in de buurt van de Batang Toroe, terwijl de Dairilanden geworden zijn tot een theedistrict. De boschproducten van N.W. Tapanoeli (benzoë, rotan, kamfer) worden veel uitgevoerd over Baroes. De kamferwinning is sterk achteruitgegaan. *v. Vroonhoven.*

Voor bevolking, → Ned. Indië (Bevolking).

Batakpaard, vroeger half verwilderd in de Bataklanden voorkomend; thans wordt er meer aandacht aan de fokkerij en houderij geschonken, nu het gouvernement er zich mee is gaan bemoeien. Het is een klein ponypaard (schofthoogte ca. 1,15 m, max. 1,40 m), geschikt als luxetuigpaard, de grootste ook als rijpaard; draaft uitstekend, is levendig, sterk van bouw, maar vertoont nogal veel afwijkingen in lichaamsbouw en beenstanden. Uitvoer heeft plaats naar Java, Britsch-Indië, Malaka, enz. In de laatste jaren gekruist met Sandelwoodpaard met uitstekend resultaat; o.a. worden ze er grooter en handelbaarder door. *Verheij.*

Bataksche talen. Onder den naam Bataksch pleegt men samen te vatten een aantal aan elkaar nauw verwante, maar niettemin zoowel in phonetisch als in grammaticaal opzicht van elkaar onderscheiden talen van midden-Sumatra, nl. het Karo, het Pakpak of Dairi, het Simeloengoen of Timoer, het Toba en het Mandailing. Van deze talen is het Toba het best bestudeerd; daarop volgt het Karo; de andere talen zijn nog slechts oppervlakkig bekend. Het zijn morphologisch de rijkst ontwikkelde talen van Sumatra, van het gewone Indonesische type overigens. Het vocabularium bevat een vrij groot aantal Sanskrit woorden, die echter mogelijkerwijze van Java uit geïmporteerd zijn; ook Arabische woorden hebben er hun weg heen gevonden; voorts Maleische, Javaansche en Menangkabausche woorden. Men heeft in de Bataksche talen, evenals in andere Indonesische talen, verscheidene bijzondere talen, waarvan de zgn. Andoeng-taal der wichelboeken er een is. Het Bataksch werd vroeger met een eigen alphabet geschreven, dat weliswaar als de meeste andere alphabetten van den Indischen Archipel van Pallawa-herkomst is, maar niettemin een geheel eigen type heeft (→ Indische alphabetten).

BATAKLANDEN

Schaal 1: 2'150'000

De Bataksche literatuur omvat naast een groot aantal volksverhalen, door Voorhoeve behandeld in zijn Leidsche dissertatie, een groot aantal wichelboeken of poestaha's. Meestal is boomschors het materiaal, waarop geschreven is.

Van der Tuuk schreef een uitstekende spraakkunst benevens een woordenboek van het Toba en publiceerde een bloemlezing van stukken in verschillende Bataksche talen; als zendeling naar het toenmaals nog ontoegankelijke land uitgestuurd, vertaalde hij ook stukken van het Nieuwe Testament in het Toba.

Het Karo is voornamelijk beoefend door M. Joustra. *Berg.*

Bataksch Instituut, ook wel Batak-Instituut genoemd, opgericht te Leiden op 30 Sept. 1908, een vereeniging van denzelfden aard als het → Bali-Instituut, thans eveneens gevestigd in Amsterdam. Het heeft op ongeregelde tijden verscheidene nuttige werkjes over de Bataklanden doen verschijnen, waarvan de Batakspiegel het voornaamste is. In tegenstelling tot het Bali-Instituut werkt het Bataksch Instituut ook in Indië zelf; het geeft er landbouwvoorlichting (sinds 1911) en handwerkonderwijs (sinds 1914) en onderhoudt sinds 1923 te Raja bij Brastagi (S.O.K.) een Batak-museum. Aan het B.I. werkt een vast archivaris; de naam Joustra is met het B.I. onafscheidelijk verbonden. *Berg.*

Batalha, stad in Estramadura (Portugal); 4 000 inw. Vooral bekend door het vroegere Dominicanerklooster S. Maria da Victoria, dat nu tot nationaal monument van Portugal verklaard is. Het werd in 1388 door Jan I na zijn overwinning op Castilië gesticht en uit lichtgekleurde glanzende kalkzandsteen, die den aanblik van marmer geeft, in laat-Gotischen, wat overdadigen stijl opgetrokken.

Bataljon, in Ned.: afdeeling onbereden soldaten, sterk 800 à 1 000 man; is een deel van een regiment en ingedeeld in compagnieën; de commandant van een b. is een hoofdofficier.

In België: infanterie- of genie-troepenafdeeling van 600 tot 800 man sterk, onder een majoor. Het b. is bij de infanterie samengesteld uit 3 compagnies geweerschutters en een compagnie mitrailleuses, ofwel uit 3 compagnies mitrailleuses, alsdan b.-mitrailleuses geheeten; bij de genie uit 2 compagnies pioniers. *V. Coppenolle.*

Bataljonsarts, officier van gezondheid, ingedeeld bij een onderdeel (bataljon) van het leger te velde. → Militaire geneeskundige dienst.

Batam Archipel (Battam Arch.), begrensd ten N. door Str. Singapore, ten O. door Str. Riouw, ten Z. door Str. Dempo en Str. Doerian, ten W. door Str. Doerian. Tal van eilandjes, niet alle bewoond, leveren goede houtsoorten. De Orang Laoet komen hier ook nog voor.

Batanea, een prov. van het rijk van Agrippa II. B. komt overeen met de Oud-Testamentische landstreek Basan, doch omvat slechts een klein gedeelte daarvan, volgens Flav. Jos. ongeveer de vruchtbare vlakte, die thans En Noekra heet.

Batan-eilanden of Bashi-eil., de N. groep der Filippijnen, behoorend aan de Ver. Staten; door de Bashi-straat van Formosa gescheiden; vulkanisch; rijk aan kopererts en.

Batang. 1° r e g e n t s c h a p, afd. Pekalongan, provincie Midden-Java, omvat de districten Batang, Bandar, Soebah en Bawang. Is in het N. vlak, loopt naar het Z. op. Op de Zuidgrens ligt het Diengplateau (2 045 m). De bevolking plant veel rijst en maïs. De batik-industrie en -handel is van beteekenis. Suiker, koffie, thee en nog eenige andere producten worden op cultuurondernemingen geteeld. De Semarang-Cheribon Stoomtram (S.C.S.) doorsnijdt dit ressort. Het zielental bedroeg eind 1930: 259 Europeanen, 293 794 Inheemschen, 2 449 Chineezen en 52 andere Vreemde Oosterlingen. Opp. 859,93 km², bevolkingsdichtheid 344,9 per km². De bevolking is Javaansch.

2° H o o f d p l a a t s van regentschap en district Batang, warm klimaat, belangrijke pasar (inlandsche markt), heeft vele batikkerijen, ligt aan de S.C.S.-lijn tusschen Pekalongan en Semarang. Inwonertal eind 1930: 28 658 zielen, waaronder 60 Europeanen en 1 430 Chineezen. Wordt bezocht door een der pastoors van Tegal. *Brokx.*

Batangas, hoofdstad der gelijknamige provincie aan de Zuidzijde van het eiland Luzon (Filippijnen), 13° 30′ N., 121° O. In 1927: 41 000 inw.

Batang Gadis, rivier op Sumatra, ontspringt op de grens van de Padangsche Benedenlanden en Tapanoeli, stroomt in een lengtedal naar het N.W. en daarna door een dwarsdal Westwaarts naar den Ind. Oceaan.

Batanghari of D j a m b i, rivier op Sumatra; ontspringt in de Padangsche Bovenlanden; 800 km lang, met een zeer groot stroomgebied. Bij normalen waterstand bevaarbaar tot Djambi, 160 km van de kust.

Batang Koeantan of r i v i e r v a n I n d e r a g i r i (Sumatra). Het centrale deel der Padangsche Bovenlanden behoort tot den bovenloop. Neemt de Oembilin op en voert dus ook het water af van het Singkarakmeer.

Batang Loepar, gebergte op de grens van de Wester-afd. van Borneo en Serawak, waarop de gelijknamige rivier ontspringt. De bewoners waren vroeger beruchte koppensnellers.

Batang Nila, belangrijke rechterzijrivier van de Kampar (Sumatra).

Batang Toroe of B a t a n g T a r o, rivier op Sumatra; doorstroomt het landschap van Silindoeng in een lengtedal, centrum Taroeroeng, ontspringt ten Z. van het Toba-meer en voert het water naar den Ind. Oceaan.

Batanta (N.O.I., 0° 45′ tot 0° 51′ Z., 130° 23′ tot 130° 55′ O.), eiland van de Radja-ampatgroep, aan de W. kust van den Vogelkop van Ned. Nieuw-Guinee: onderafdeeling Sorong, residentie Ternate, gouvernement der Molukken.

Batara Goeroe is een naam, die in den Indischen Archipel (vooral op Java en op Bali) veelal gegeven wordt aan Sjiwa als opperwezen, wellicht ten gevolge van identificatie met een oud-inheemsche oppergodheid. De vroegere meening, dat de op Java veelvuldig uitgebeelde zwaarlijvige man B.G. zou zijn, is door Poerbatjaraka op goede gronden bestreden; deze houdt de figuur voor een voorstelling van Agastya, den apostel van Zuid-Indië (en Indonesië). *Berg.*

Batatas, → Bataat.

Batava Castra (a n t. g e o g r.), garnizoen van een cohort Bataven in Raetia, bij de samenvloeiing van Inn en Donau, teg. Passau. *Davids.*

Bataven, vroeger ook ten onrechte Batavieren genoemd, een Germaansch volk, verwant aan de Kaninefaten, misschien ook aan de Chatten, vestigden zich in de eerste eeuw v. Chr. op het eiland der Bataven, de Betuwe. Zij verspreidden zich in een niet nader te bepalen omtrek. Zij hadden een zekere beschaving bereikt, zooals blijkt uit de vondsten in de „woerden”, vluchtheuvels, die zich bevinden in de Lijmers, de Ooy bij Nijmegen, de Betuwe, Maas en Waal en schaars ten Z. van de Maas. Ook aan den Rijn in Holland en in de duinstreek. Zij kenden La Tène-aardewerk, werktuigen van been, vischnetten, bronzen vischhaken en messen, hamers van steen. Zij stonden onder Romeinschen invloed en sloten met de Romeinen een verbond. Zij hadden houten huizen en stallen, tot flinke hoeven vereenigd. Van versterkingen tegen een vijand geen spoor, hetgeen op groote veiligheid wijst. Ook vinden wij nederzettingen op den beganen grond, die dijken veronderstellen. Hun hoofdplaats en vluchtburcht lag op de Nijmeegsche heuvels, ten O. van de tegenwoordige stad bij den Kopschen Hof. Misschien was deze burcht het door Julius Civilis in 70 n. Chr. verwoeste Oppidum Batavorum. Want de Bataven kwamen in 69 n. Chr. in opstand tegen de Romeinen, waarbij de Kaninefaten onder Brinno zich aansloten. Het eiland der Bataven ging voor de Romeinen verloren, Aquilius alleen hield daar nog een wijle stand, Gallische en Germaansche benden sloten zich bij den opstand aan en de Rijnvloot viel Civilis in handen. Van alle kanten, ook uit vrij Germanje, kreeg hij versterking. Met deze macht sloeg hij het beleg voor Castra Vetera (Xanten) en verloor den gunstigen tijd. Een ontzettingsleger daagde op. Intusschen had de Rom. keizer Vespasianus zijn tegenstander Vitellius volkomen overwonnen. De Romeinsche bevelhebber Vocula dwong Civilis het beleg op te breken. Een oogenblik nog keerde de kans, toen een oproer in het Romeinsche kamp tot den moord op Hordeonius Flaccus en de vlucht van Vocula leidde. Nu kwamen ook de Galliërs in opstand en de brand van Rome's kapitool gold als het einde van Rome's macht. Vocula, die het leger had pogen te reorganiseeren, werd door zijn soldaten vermoord, Vetera en Mogontiacum (Mainz) moesten zich overgeven. Maar de samenwerking tusschen Germanen en Galliërs liet veel te wenschen over. In het voorjaar van 70 daagden nieuwe legioenen onder Petilius Cerialis en een nieuwe vloot op. Civilis alleen hield stand en wierp zich nog onverhoeds op Trier, dat weer in Romeinsche handen was gevallen. Hij werd tenslotte door Cerialis teruggeslagen, kon zich ook te Vetera niet handhaven, moest naar Oppidum Batavorum terugtrekken en dit opgeven, na het in brand te hebben gestoken. Nog wist Civilis eenige maanden in en om het eiland der Bataven stand te houden. Hij moest echter (op den afgebroken brug over de Nabalia, ligging onzeker) onderhandelen en eenige dagen later volgde de overgave. Sindsdien zijn de Bataven weer de trouwe bondgenooten der Romeinen. Naar hen werd Patavium (Passau) genoemd; na 480 komt hun naam niet meer voor.

B r o n: Tacitus, Hist. (IV). — L i t.: Blok, Gesch. van het Ned. Volk (^{3}I, 28-34); Holwerda, Nederland's Vroegste Gesch. (^{2}125-142). *W. Mulder S.J.*

Batavia. I. Afdeeling (residentie).

De afdeeling B., provincie West-Java, omvat de regentschappen Batavia, Meester-Cornelis en Krawang. Is 8 126,7 km² groot; hiervan zijn 228 164 ha droge

Gezicht op Batavia in 1682. Uit: Nieuhof, „Zee- en landreize door verscheiden gewesten van Oost-Indien”.

en 323 473 ha natte (sawahs) bouwvelden der inlandsche bevolking. De vorm van het inlandsch grondbezit is erfelijk individueel. Het aantal erfpachtsperceelen voor groot-landbouw is 39 tot een totaaluitgestrektheid van 10 825 ha. Het oppervlak particuliere landerijen-plantages met overheidsrechten bedroeg eind 1931 nog 263 169 ha, toebehoorend aan 54 ondernemers. Van de particuliere landerijen — een rechtstoestand, die niet gewenscht wordt — zijn van 1919—'31 door het gouvernement teruggekocht 101 542 ha; de teruggkoopsom hiervan bedroeg in totaal 40 872 280 gld. Deze terreinen zijn met inlandsche rechten aan de inheemsche bevolking dan wel meest in erfpacht aan niet-inlanders uitgegeven. Vrijwel de geheele afdeeling is vlakte. De voornaamste cultuur van de Inlandsche bevolking en ook van de ondernemingen is rijst. Het aantal rijstpelmolens bedraagt 90. Zielental bedroeg eind 1930: 38 561 Europeanen, 2 440 128 Inlanders, 149 225 Chineezen en 9 121 andere Vreemde Oosterlingen, in totaal 2 637 053 zielen; bevolkingsdichtheid 300 per km². De inlandsche bevolking is in hoofdzaak Soendaneesch. In en rond de stad Batavia wonen Batavianen, een mengsel van landaarden en rassen; hun voertaal is Batavia-Maleisch. *Brokx.*

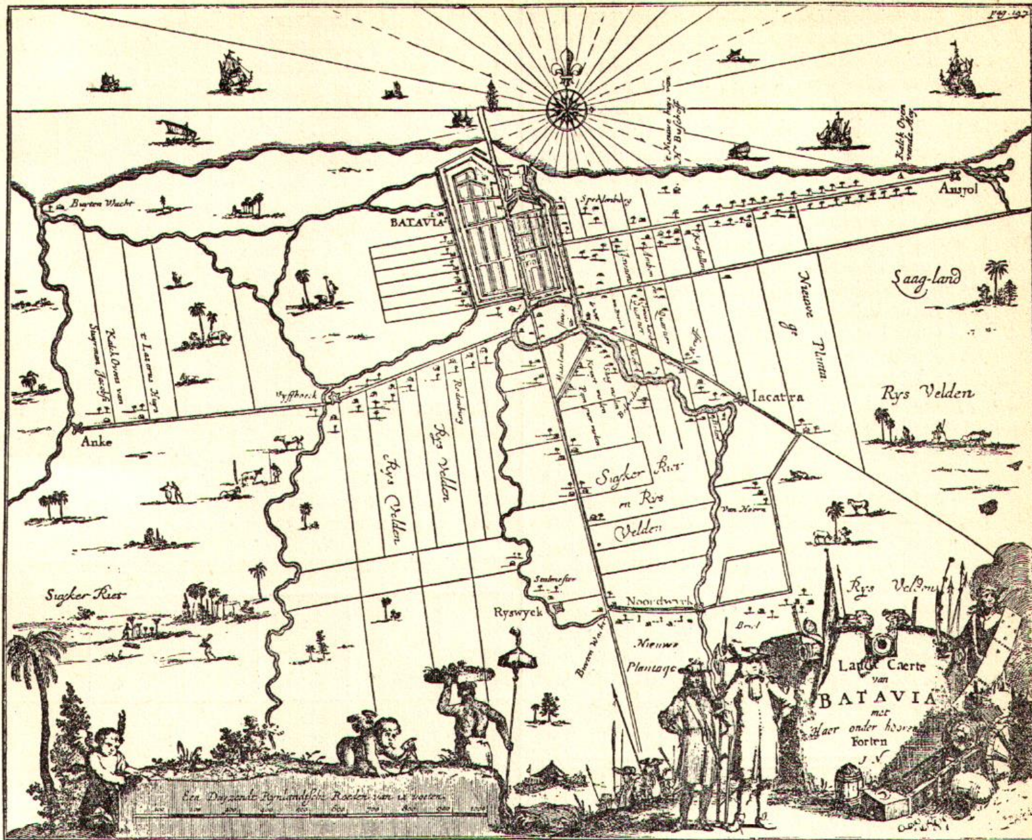
II. Regentschap.

Het regentschap B., afdeeling Batavia, provincie West-Java, omvat de districten Batavia, Weltevreden, Tangerang, Balaradja en Maoek, bestaat geheel uit laagland. Het klimaat is warm. Op menig gebied is dit regentschap bij andere ressorten ten achter, doordat de aanwezigheid van vele particuliere landerijen de ontwikkeling in den weg staat. Het wegennet en irrigatie laten te wenschen over. Ook desawezen en volksonderwijs ontwikkelden weinig. De inlandsche bevolking is in het algemeen arm. Niet minder dan 514 000 zielen wonen op particuliere landerijen buiten de gemeente gelegen. Te Tangerang in dit regentschap ontwikkelde zich onder Fransche leiding een hoedenindustrie. De hoeden worden gevlochten van bamboe en palmblaren. In tegenstelling met andere regentschappen zijn in dit ressort vele Chineezen landbouwer. Door bijzonder omstandigheden, verband houdend met de geschiedenis van dit gebied, hebben zij grondrechten verkregen, die elders niet voorkomen. De niet-inlandsche cultuur op en buiten de particuliere landerijen is in hoofdzaak rijst. Staatsspoorlijnen doorsnijden dit regentschap in vier richtingen. Zielental eind 1930: 31 422 Europeanen, 800 630 Inheemschen, 112 113 Chineezen en 6 573 andere Vreemde Oosterlingen. Opp. 1 476,89 km², bevolkingsdichtheid (de gemeente Batavia niet inbegrepen) 645,1 per km². De inlandsche bevolking is rondom en in de stad Batavia een mengelmoes van landaarden en rassen, verderop is deze bevolking Soendaneesch. Batavia is in 1924 een regentschap geworden; tevoren werd dit ressort bestuurd door een zelfstandig patih. *Brokx.*

III. Gemeente (zie plaat t/o kol. 705, dl. III).

De stad B. is de zetel van de regeering van Ned. Indië, hoofdplaats van de prov. West-Java, van de afdeeling Batavia en van het regentschap Batavia; gemeente; bisschopsstad.

Historie. Ten tijde, dat de eerste Nederlanders

Kaart van Batavia met omgeving in 1682.
Uit: Nieuhof, „Zee- en landreize door verscheiden gewesten van Oost-Indien”.

Java bezochten, lag ter plaatse, waar later de stad Batavia zou verrijzen, een negorij, Djakatra genaamd (Jav. Djajakerta of Djajakarta), zetel van een pangéran, die vazal was van den vorst van Bantam. Met dien vazal werd in 1610 een overeenkomst gesloten, waardoor de Nederlanders vasten voet in Djakatra kregen. Jan. 1611 verkregen zij te Djakatra een stukje grond, waarop een huis gebouwd werd. Aldra bleek de vestiging in Djakatra de voorkeur te verdienen boven die in Bantam. Doch ook te Djakatra liet de veiligheid te wenschen over, waarom J. Pz. Coen Djakatra in Juli 1618 een bezetting gaf. Deze sterkte bleek echter te zwak, zoodat Coen eenige maanden later een fort deed bouwen. Nauwelijks was men daarmede klaar gekomen, of de Djakatranen, bijgestaan door de Engelschen, vielen het fort aan. Coen zeilde Jan. 1619 naar de Molukken om versterking te halen. Eind Febr. sloot Van Raey een verdrag met Djakatra en de Engelschen, waarbij fort, goed en mannen zouden worden overgegeven; fort en goed aan de Djakatranen, de mannen aan de Engelschen. Doch toen trad de vorst van Bantam, de leenheer van Djakatra, tusschenbeide. Het verdrag werd niet uitgevoerd; de bezetting bleef ingesloten, doch het werd haar verder niet lastig gemaakt, noch door de Engelschen, noch door de Djakatranen. Stemming en gedrag van de bezetting lieten zeer veel te wenschen over. Om er den moed in te houden werd er danig gefeest. Op den 12en Maart liet Van Raey „alle officiers ten eeten haelen. En sv bedroncken met malcanderen het fort Batavia”. Mei 1619 was Coen ter reede van Djakatra terug, veroverde de versterkingen der vijanden en legde geheel de negorij Djakatra in asch. De versterking der Hollanders bleef den naam Batavia behouden. Hiermede was B. gesticht. In 1620 liet Coen een nieuw fort bouwen, het „Kasteel” genoemd. Coen wilde van B. een volkrijke stad maken met een overheerschend Nederlandsch element, stond daarvoor grond af, ook aan Chineezen en aan Inlanders. Dit is het begin van het ontstaan van de particuliere landerijen in en rond B., hetgeen veel later groote moeilijkheden zou geven. De niet-Europeesche bevolking van B. was allerbontst. Er leefden allerlei landaarden en rassen, vooral veel Chineezen. De stad B. groeide zeer snel. Na eenige tientallen van jaren had zij het aanzien van een typisch Hollandsche stad. De huizen hadden het voorkomen van vaderlandsche woningen, ze waren aan elkaar gebouwd. Ook grachten ontbraken niet. Hierdoor was het in de stad zeer warm en ongezond. Toen na verloop van jaren de ommelanden van B. veiliger werden, lieten de notabelen al vrij spoedig buiten de stad de landhuizen bouwen. Met de jaren vermeerderde het aantal dezer landhuizen, zoodat allengs hoe langer hoe meer Europeanen

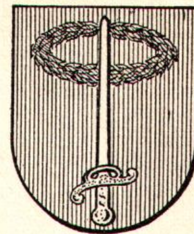
het oude B. als woonstad verlieten en zich meer naar het Zuiden, het Oosten en Westen gingen vestigen. Zoo ontstonden Noordwijk, Rijswijk en Weltevreden. Gouverneur-generaal Daendels gaf in 1809 last tot het bouwen te Weltevreden van een nieuw Regeeringsgebouw, naderhand het Paleis en ook wel het Groote Huis genoemd. Tijdens het bestuur van den commissaris-generaal Du Bus de Ghisignies werd dit nieuwe gebouw voltooid en betrokken. Nadien is oud-Batavia als woonstad voor de Europeanen allengs geheel verlaten, terwijl als zoodanig Weltevreden, thans officieel Batavia-Centrum geheeten, gestadig groeide, in hoofdzaak in Zuidelijke richting. Tijdens het Engelsche tusschenbestuur, van 1811—1816, was B. de zetel van het Engelsche bestuur, zooals na 1816 de Ned. regeering te B. zou zetelen.

Ligging, klimaat en bevolking. B. is gelegen aan de Tjiliwoeng (106° 48′ O., 6° 7′ Z.). Degemiddelde dagtemperatuur is er 28,8°C, de gemiddelde nachttemperatuur 23,3°C. Maximum en minimum temperatuur is 33,4°C, resp. 20,4°C. Vooral in de kenteringmaanden — Maart—April, Oct.—Nov. — is het dikwijls zeer warm. Lengte van dag en nacht schommelen zeer weinig. Het vroegst komt de zon op in Nov. (5,57 v.m.), het laatst in Maart (6,29 v.m.); het vroegst gaat de zon onder in Mei, Juni, Oct. en Nov. (6,14 en 6,16 n.m.), het laatst in Februari (6,47 n.m.). De regenval is het grootst in Jan. en Febr., het gemiddelde bedraagt dan 303 en 317 mm; het kleinst is de regenval in Aug., het gemiddelde is dan 42 mm. Het jaargemiddelde is 1 806 mm. B. had eind 1930 435 184 inwoners. Hiervan waren:

	Europeanen	Inlanders	Chineezen	Andere Vreemde Oosterlingen	Totaal
Mannen	16.012	164.816	40.868	3.429	225.125
Vrouwen	15.118	161.162	30.820	2.959	210.059
Totaal	31.130	325.978	71.688	6.388	435.184

Onder de Europeanen komen nogal wat vreemdelingen voor. Hiervan zijn Duitschers en Engelschen het grootst in aantal. Ook het getal Japanners — zij zijn bij de jongste volkstelling, waaraan bovenstaande cijfers zijn ontleend, als Europeanen geteld — is vrij aanzienlijk. De Inlanders zijn van allerlei landaard; de meesten zijn Batavianen, Soendaneezen en Javanen; de taal, die er gesproken wordt, is een eigenaardig soort Maleisch, sterk beïnvloed door het Javaansch, het Soendaneesch en het Balisch (vroegere Balische slaven). De andere vreemde Oosterlingen zijn meest Arabieren en diverse rassen van Voor-Indië.

Batavia als regeeringscentrum. B. is de zetel van de Nederlandsch-Indische regeering. De gouverneur-generaal heeft er zijn paleis, gelegen aan het Koningsplein en aan Rijswijk; meestentijds verblijft Z.E. echter te Buitenzorg. De Volksraad, alsmede het College van Gedelegeerden, vergaderen en hebben kantoren in het Volksraadsgebouw in het Hertogspark. De Raad van Indië heeft zijn bureaux mede in het Hertogspark. Te B. zijn verder gevestigd de departementen van Binnenlandsch Bestuur, van Justitie, van Financiën, van Burgerlijke Openbare Werken, van Onderwijs en Eeredienst en van Marine; dan het Hooggerechtshof, het Hoog Militair Gerechtshof, de Algemeene Rekenkamer en tal van centrales van belangrijke overheidsdiensten. De onder volgende landen hebben te B. hun consul-generaal: de Ver. St. van Amerika, België, Engeland, China, Cuba, Duitschland, Frankrijk, Japan, Noorwegen, Spanje en Zweden; andere landen zijn er vertegenwoordigd door een consul. Te B. is ook nog gevestigd de Provinciale Raad van West-Java en het College van Gedeputeerden uit dien Raad.

Wapen van de stad Batavia.

Batavia als economisch centrum. B., meest genoemd een ambtenarenstad, is ook een groote handelsstad. Zoowel import als export zijn van beteekenis. Te B. hebben tientallen groote import- en exportfirma's óf hun hoofdkantoor óf belangrijke filialen.

De in- en uitvoer bedroeg over de laatste vijf jaren:

Invoer			Uitvoer		
Jaren	Bruto gewicht in 1 000 kg	Waarde in 1 000 gld.	Jaren	Bruto gewicht in 1 000 kg	Waarde in 1 000 gld.
1927	384.627	173.652	1927	292.888	237.147
1928	382.704	188.355	1928	323.844	215.676
1929	467.262	207.400	1929	284.974	182.806
1930	450.572	170.589	1930	263.272	147.920
1931	418.991	123.185	1931	265.777	102.811

De Javasche Bank, N.I. Escompto Mij., Factorij der Nederlandsche Handel Mij. en de N.I. Handelsbank hebben hun hoofdkantoor te B.; mede zijn te B. gevestigd de volgende banken: The Chartered Bank of India, Australia and China, The Bank of Taiwan Ltd., The Yokohama Specie Bank Ltd. en de Hongkong & Shanghai Banking Corporation. B. heeft verder hoofdkantoren van de Koninklijke Paketvaart Maatschappij, de Stoomvaart Mij. „Nederland", de Rotterdamsche Lloyd en de Java—China—Japan Lijn, alsmede hoofdkantoren van de Batavia Petroleum Maatschappij en de Nederlandsche Koninklijke Petroleum Maatschappij. B. heeft een zeer goede haven te Tandjoengpriok. Het aantal binnengekomen schepen bedroeg:

Stoom- en motorschepen			Zeil-en motor-zeilschepen	
Jaren	Aantal	Inhoud in 1 000 m³ netto	Aantal	Inhoud in 1 000 m³ netto
1920	1.858	9.570	2.127	61
1925	2.269	13.639	2.696	80
1927	2.631	15.632	2.587	74
1928	2.891	18.104	2.590	72
1929	3.205	20.263	3.351	100
1930	3.134	19.182	3.158	83
1931	2.777	17.363	3.097	89

Het aantal vandaar vertrokken schepen was ongeveer even groot. Grootindustrie heeft B. vrijwel

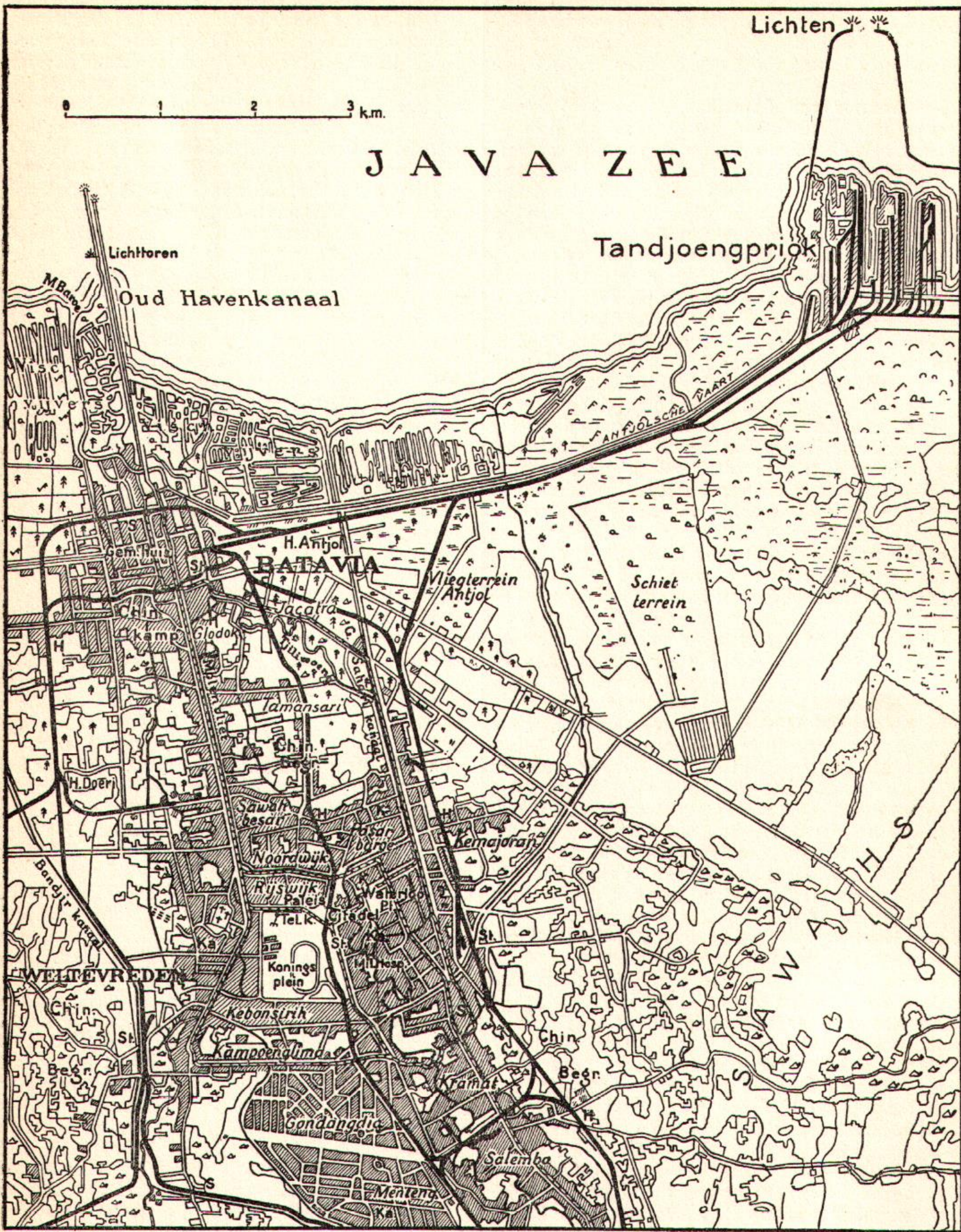
niet. General Motors is meer een montagewerkplaats dan auto-industrie. Een bierbrouwerij is voorjaar 1933 geopend. Kleinindustrie komt wel voor, vooral meubelen en koolzuurhoudende dranken. B. heeft een gouvernements-opiumfabriek.

Het bestuur van Batavia wordt gevoerd zoowel door organen van de centrale overheid als door de organen van de gemeente. Voor de centrale overheid is B. verdeeld in de districten Batavia en Weltevreden. De districten zijn onderverdeeld in onderdistricten, die weer verdeeld zijn in wijken. Deze wijken zijn administratieve eenheden en geen desa's of kampongs, welke volkseenheden zijn en waaruit elders de onderdistricten zijn opgebouwd. B. is door haar historie de eenige stad op Java, welke niet uit desa's of kampongs bestaat. Dit gemis aan volkseenheden maakt het besturen van B. moeilijker dan van eenige andere stad op Java. Het centrale bestuur heeft in de stad bevoegdheden op menig gebied; zoo is de politie orgaan van de centrale overheid en niet van de gemeente. Aan het hoofd der wijken, onderdistricten en districten staan wijkmeesters, onderdistrictshoofden (assistent-wedana's) en districtshoofden (wedana's), allen ondergeschikt aan den regent van Batavia, bijgestaan door de Europeesche ambtenaren van het binnenlandsch bestuur. Chineezen, Arabieren en andere vreemde Oosterlingen hebben hun eigen hoofden met den titel van majoor, kapitein, luitenant en wijkmeester. Sedert 1905 is B. een gemeente. Aanvankelijk werd de gemeenteraad van B. voorgezeten door den assistent-resident ter plaatse, sedert 1916 door een burgemeester; vanaf 1926 heeft B. ook zijn wethouders. Aan de gemeente werden bepaalde werkzaamheden opgedragen. De eerste begrooting (1905, over negen maanden) bedroeg 299 440 gld. Nu nog bestaat de taak der gemeente in hoofdzaak in verrichtingen op hygiënisch terrein. Op onderwijsgebied heeft de gemeente een aanvullende taak. Het totaal der uitgaven voor den gewonen dienst 1932 werd begroot op 6 264 677 gld. Het restant der leeningschuld, door de gemeente Batavia aangegaan, bedroeg eind 1931 in totaal 23 793 500 gld. De ingezetenenschap van Indische steden is uitermate vlottend, hetgeen voor de stabiliteit van gemeenteraden bijzondere bezwaren oplevert. Bij een bezetting van eerst 25, later 27 leden (15 Europeanen, 8 Inheemschen en 4 Chineezen), had de gemeenteraad van B. in de eerste 25 jaren van haar bestaan 269 vacatures of rond 11 per jaar.

Aanzien van tegenwoordig Batavia. De groei in de 19e eeuw was geleidelijk; na 1900 nemen groei en bloei zeer snel toe door intensiveering van overheidsbemoeienis op elk gebied en door de ontplooiing van heel Indië. Geheel nieuwe woonwijken ontstonden, terwijl oudere woonbuurten omgezet werden in winkel- en kantoorstraten. Deze nieuwe wijken, in hoofdzaak Gondangdia en Nieuw Menteng, waar bijna uitsluitend Europeanen wonen, hebben een totaal ander aanzien dan het oudere deel van B. Waren vroeger de huizen ruim, maar weinig sierlijk, staande op uitgestrekte erven, waaraan weinig zorg werd besteed, de later gebouwde woningen zijn bescheiden van omvang, hebben het aanzien en het comfort van villatjes, terwijl de erven veel kleiner zijn, met meest goed onderhouden tuinen. De nieuwe wijken van B. zien er dan ook frisch en vriendelijk uit, gelijken min of meer op Hollandsche villadorpen. In de oudere wijken, waar in hoofdzaak Europeanen wonen is veel verbouwd. Vele oudere grootere huizen verdwenen om plaats te maken voor kleinere woningen. Toch hebben die buurten het aanzien van B. uit het begin dezer eeuw nog niet verloren. Vrijwel alle Europeesche winkels van B., waarvan de voornaamste in de buurt Noordwijk, Rijswijk en Rijswijkstraat worden aangetroffen, zijn in de laatste 20 jaar gebouwd of verbouwd. Mede bouwde of verbouwde men in dezelfde periode bijna alle banken, groothandelslichamen en hotels. De hotels, waarvan de grootste zijn het Hotel des Indes, het Hotel der Nederlanden en het Hotel des Galeries, liggen in de winkelbuurt, de banken en groothandelskantoren in de benedenstad. In deze benedenstad, oud-Batavia, wonen nog uitsluitend Chineezen en inlanders. Veel is daar behouden van hetgeen vroeger was. Sommige punten zijn hier zeer pittoresk. Zindelijkheid en orde laten echter nog zeer veel te wenschen over, hoewel de gemeente hierin zeer veel verbetering bracht. De Chineezen wonen verder in hoofdzaak in de buurten Pasar Baroe en Senen van Weltevreden. Eertijds mochten de Chineezen — en ook andere vreemde Oosterlingen — alleen in hun aangewezen wijken wonen. Deze bepaling is sedert opgeheven, maar niettemin is het gros der Chineezen in hun vroegere wijken blijven wonen. In die wijken hebben de Chineezen hun winkels, hun ambachtswerkplaatsen en hun hotels. De inlandsche bevolking woont over de geheele stad verspreid, behalve in de duurdere of in de typisch Chineesche buurten. In het algemeen is de huisvesting van deze bevolkingsgroep in B. zeer slecht. De gemeente doet moeite, daarin verbetering te brengen, doch het zal nog jaren duren en schatten van geld kosten, vooraleer veel, dat verdwijnen moet, opgeruimd is. Aan verbetering van de belangrijke wegen te Batavia is van 1919—'29 bijna $2^1/_4$ millioen gld. uitgegeven. Eind 1929 was 1 246 000 m^2 geasphalteerd; nog 350 000 m^2 viel toen te asphalteeren.

Batavia als woonstad. B. is geen mooie, maar wel een schilderachtige stad. Vooral in de Europeesche wijken is B. niet ongezond. Vroeger was dat heel anders. Malaria, cholera, typhus kwamen toen veel voor. Door waterleiding, betere afwatering, demping van poelen, het schoonhouden van vischvijvers enz. kwam zeer veel verbetering in den gezondheidstoestand. Toch heerschen in vele inlandsche en Chineesche wijken nog ernstige onhygiënische toestanden. Het jaarlijksch sterftecijfer van de inlandsche bevolking is 27,7‰ en voor de totale bevolking 25,9‰. De medische voorziening van B. is voldoende. Bekende ziekenhuizen zijn: het Militair-hospitaal, het Centraal Burgerlijk Ziekenhuis, St. Carolus, het Ziekenhuis Tjikini en het Ziekenhuis der Koninklijke Paketvaart Maatschappij. De winkels te B. bieden ook den Europeaan alles, waaraan hij behoefte heeft. Voor woning, kleeding en voedsel kan hij terecht zoowel in Europeesche als Chineesche zaken. Vrijwel alles, wat in een grootere Europeesche stad te koop is, kan in Batavia's winkels worden aangekocht. De prijzen van sommige artikelen, vooral import-artikelen, zijn duurder dan in Nederland, andere artikelen zijn daarentegen goedkooper. De huishuur is vrij hoog, bedraagt vrij spoedig 100 gld. per maand. Het gebruik van waterleiding, gas en electriciteit is algemeen. Scholen heeft B. van allerlei aard, zoowel voor de Europeesche als voor de niet-Europeesche bevolking. Er zijn openbare (gouvernements- en gemeentescholen) en bijzondere scholen. Elementair onderwijs aan Inheemschen wordt gegeven op volks- en schakelscholen, lager onderwijs op Westerschen grondslag

BATAVIA

▨ Steenen huizen. ▭ Inl. Kampongs. St.=Station. H.=Halte. ⸸⸸ Klappertuin. ▬ Spoorwegen. ═ Tramwegen.

Plattegrond van Batavia met naaste omgeving.

aan Europeanen, Chineezen en Inheemschen resp. aan de Europeesche, Hollandsch-Chineesche en Hollandsch-Inlandsche scholen. Verder telt B. meerdere scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs, waarop de algemeene middelbare scholen aansluiten, het gymnasium Willem III, dat een H.B.S. vijfjarigen cursus en geen gymnasium is, eenige particuliere H.B.S.-en (3- en 5-j. c.), een lyceum en een handelsschool. Voor technisch en vakonderwijs heeft B. mede eenige instellingen. Cursussen ter opleiding voor de lagere en hoofdakte, alsmede voor diverse bijzondere lagere akten worden te B. gegeven. Aan de bestuursschool te B. wordt aan inlandsche bestuursambtenaren, die in de practijk goed voldeden, in een tweejarigen cursus de theoretische kennis bijgebracht, die zij in hoogere ambten bij den bestuursdienst noodig hebben; mede worden aan deze school Europeesche jongemannen opgeleid voor het binnenlandsch bestuur buiten Java en Madoera als civiel gezaghebber. Het hooger onderwijs is te B. sedert eenige jaren vertegenwoordigd door een medische hoogeschool en door een rechtshoogeschool, waaraan zoowel Europeanen als Inlanders en Chineezen studeeren. De medische hoogeschool is in de plaats gekomen van de school tot opleiding van inlandsche artsen. Behalve de boekerijen van deze beide hoogescholen heeft B. eenige bibliotheken, w.o. die van het Bataviaasch Genootschap, gevestigd in het museum, een schat van werken heeft op het gebied van taal-, land- en volkenkunde. In 's lands oud archief Molenvliet ligt nog veel onbewerkt materiaal op het gebied van Indische geschiedenis. B. heeft zijn schouwburg, die echter alleen dienst doet, als artisten B. bezoeken. Vrij dikwijls geschiedt dit, vooral door musici, die alleen of in kleine groepen tourneeren. In de latere jaren werd B. door kunstenaars van grooten naam bezocht. De kunstkringen verrichten op dit gebied verdienstelijk werk. Grootere gezelschappen (tooneel, opera) zijn zeldzamer, doch komen voor. De stafmuziek, tot voor weinige jaren een corps van uitstekende reputatie, viel als slachtoffer van de jongste malaise. De grootste hotels en een enkel restaurant hebben soms verdienstelijke musici in dienst. Het aantal bioscopen te B. is legio. Het vereenigingsleven te B. is zeer ontwikkeld, zoowel op politiek, sociaal, als wetenschappelijk gebied. De politieke partijen der Europeanen: Indische Katholieke Partij (I.K.P.), Christelijk Sociale Partij (C.S.P.), Vaderlandsche Club (V.C.), Indo-Europeesch Verbond (I.E.V.) en nog eenige andere hebben te B. hun hoofdbestuur. Ook onder Inheemschen en Chineezen komen veel vereenigingen voor. Te B. verschijnt een drietal Europeesche dagbladen: het Bataviaasch Nieuwsblad, het Nieuws van den dag voor N.I. en de Java Bode, meerdere inlandsche en eenige Chineesche bladen. Tot de bezienswaardigheden van B. behoort het museum van het Bataviaasch Genootschap, dat een groote hoeveelheid ethnographica herbergt, en het aquarium in de benedenstad bij den vischpasar (pasar ikan). De afstanden te B. zijn enorm. Daarom wordt het gemis aan een behoorlijk trambaannet ten zeerste gevoeld. De beide trams, die B. thans heeft, voldoen niet aan matige eischen. Voor korten tijd is de Nederlandsch-Indische Tram Maatschappij opgericht, waarin ook de gemeente deelneemt, welke het tramvraagstuk tracht op te lossen. Groote afstanden en gemis aan voldoende en behoorlijke trams ontwikkelden in hooge mate het taxibedrijf, vooral als kleinbedrijf. Bekend vervoermiddel is de sado, klein wagentje, met een inlandsch paard bespannen, waarin koetsier en passagier rug aan rug (dos à dos) zitten. Ten slotte is de fiets bij alle rassen zeer populair.

Katholiek Batavia. Bijna twee eeuwen zou B. de hoofdstad zijn van Nederlandsch-Indië, vooraleer het zijn eersten priester kreeg. In den Compagniestijd gold: „dat geen andere godsdienst of religie gepleecht, veel min geleert of voortgeplant zal worden, hetzij in het heymelick of openbaar, als de Gereformeerde Christelijke Religie". Toch „hielp het weinig of men hun (de Kath. priesters) al het verblijf in de stad B. ontzeide, hen voor den landraad bracht, hen in de Waterpoort opsloot, hen naar het Vaderland zond, etc., telkens kwamen er weer nieuwe van Macao, Manilla en elders". Eerst in 1807 werd aan de priesters J. Nelissen en L. Prinsen vergunning verleend, in Nederlandsch-Indië dienstwerk te gaan verrichten. 10 April 1808 werd voor het eerst te B. in het openbaar de H. Mis opgedragen. Aanvankelijk werd het H. Misoffer voor de geloovigen opgedragen in een kazerne; daarna heeft een gebouwtje, kapel genaamd, op Pasar Senen, als kerk dienst gedaan tot in 1828, dank zij den steun van den commissaris-generaal burggraaf Du Bus de Ghisignies, een aan het Waterlooplein gelegen pand kon worden aangekocht. Hierop is de eerste Kath. kerk van B. gebouwd, die 1830 plechtig werd ingezegend. 20 Sept. 1842 kreeg B. zijn eersten bisschop in mgr. J. Grooff. Hij werd in 1847 opgevolgd door mgr. Vrancken, onder wiens langjarig en zegenrijk bestuur B. o.m. de eerste Katholieke school kreeg. 1856 openden de zz. Ursulinen hun school te Noordwijk. 1855 is de Vereeniging van den H. Vincentius a Paulo opgericht, welke zich hoofdzakelijk bezighield met de verzorging van weezen of verlaten kinderen. In 1890, onder het bestuur van den derden bisschop, mgr. Claessens, stortte de oude kerk te B. in. Na vele wederwaardigheden is op dezelfde plaats de kathedraal, welke nu de trots is van B., in 1900 ingezegend door mgr. Luypen. Langzaam was het Katholieke leven te B. gegroeid, tot na 1900 die groei van jaar tot jaar versnelde. Niet alleen nam het aantal Katholieken sedert dien hand over hand toe, maar de Katholieken kwamen nu uit andere kringen. Het Kath. vereenigingsleven ontwikkelde zich aan alle zijden; op allerlei gebied is groote activiteit, overal is ontplooiing. Begin 1906 openden de broeders van den H. Aloysius van Gonzaga de eerste Kath. school voor jongens. Thans telt B. drie parochies, waarvan twee bediend door de pp. Jezuïeten en de derde door de pp. Franciscanen, met tezamen 22 priesters. Het aantal Katholieke Europeanen bedroeg in 1932: 7 730, dat van de Katholieke niet-Europeanen (Inheemschen en Chineezen) 236. Aan het Katholieke onderwijs wijden zich 15 broeders, terwijl 171 zusters onderwijs geven aan de vrouwelijke jeugd, zieken verplegen, dan wel zorgen voor armen en verwaarloosden. Katholieke scholen: twaalf Europeesche lagere scholen, twee mulo-scholen, twee H.B.S. met 3-j. c., een H.B.S. met 5-j. c., een algemeen middelbare school, een kweekschool, cursussen voor vreemde talen, handwerken, stenographie en muziek, ettelijke fröbelscholen en eenige inlandsche scholen; aan een drietal dezer scholen is een internaat verbonden. Van de Katholieke vereenigingen zijn te noemen: de Derde Orde van St. Franciscus, Maria-congregaties, St. Maria-Elisabeth vereeniging, St. Melaniawerk, Strada-vereeniging, Katholiek Sociale Bond, Secretariaat voor R.K. ambtenaren en particuliere werknemers, Katholieke Jongelingen Bond, Katholieke

Padvinders Bond, Leo Comité, Katholieke Onderwijzers Bond, Indisch Katholiek Wetenschappelijke Vereeniging, Indisch Katholieke Partij, Pastoor Verbraak-stichting, R.K. Onderofficierenbond „St. Ignatius”, R.K. Militair Tehuis, Ind. Kath. Radio Omroep Stichting en het R.K. Ziekenhuis St. Carolus.

L i t. : Encyclopaedie van Ned.-Indië; Ned.-Indië onder leiding van H. Colijn, Indisch Verslag 1932 (II); De Kath. Missie in Ned.-Indië, Jaarboek 1932 van het Centraal Missiebureau te Batavia ; J. H. van der Velden, de R.K. Missie in Ned.-Indië 1808-1908. *Brokx.*

Batavia, 1° plaats bij den Coppename-mond in S u r i n a m e ; van 1823 tot 1897 verblijfplaats van de melaatschen, waar na mgr. Grooff de Eerbiedw. P. Donders meer dan 26 jaren gewerkt heeft en 14 Jan. 1887 gestorven is.

2° Naam van verschillende plaatsen in de V e r. S t. v a n A m e r i k a. a) B. in den staat N e w Y o r k (43° N., 78° 12′ W.) is het handelscentrum van een rijke landbouw- en fruitteeltstreek en bezit belangrijke industrieën (o.a. landbouwmachines); in 1930: 17 357 inw. b) B. in den staat I l l i n o i s (41° 48′ N., 88° 25′ W.); in 1930: 5 045 inw.

Bataviaansch-Maleisch, speciale vorm van de lingua franca, het zgn. laag- of pasar-Maleisch. Batavia is de poort van de Soenda-eilanden en Midden-Java, het land der Javaansche hoogcultuur; vandaar dat er veel Soendasche en Javaansche woorden in het B. M. voorkomen. Ook de vreemdelingen, die de havenstad bezochten, hebben natuurlijk hun invloed niet gemist. De Nederlandsche leenwoorden bepalen zich vooral tot het huishoudelijk gebied; bijv. djongos = jongen; setal = stal; pelanel = flanel, enz. Veel baren (= nieuw aangekomen Nederlanders), die nog geen Maleisch kennen, nemen inlanders als huisbediende; daardoor leeren deze laatsten de huishoudelijke woorden. Daarnaast zijn er nog Engelsche en Arabische leenwoorden; ook talrijke Portugeesche vormen hebben zich kunnen handhaven. → Batavia.

L i t. : Jac. v. Ginneken, Handboek der Ned. Taal (I [2]1928).

Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen (thans: Koninklijk), opgericht in 1778, een der oudste en stellig het meest belangrijke wetenschappelijke genootschap in Zuid-Oost-Azië. Vooral sinds zijn herleving omstreeks 1840 heeft het omvangrijk en waardevol werk verricht op het gebied van taalkundig, cultuur-historisch en oudheidkundig onderzoek van den Indischen Archipel, inzonderheid van de hoofdeilanden. In 1926 is het uitgebouwd tot een soort Academie van Wetenschappen. Het geeft verschillende belangrijke tijdschriften uit (Tijdschrift, Verhandelingen, Notulen) en heeft een uitstekend museum in Batavia. *Berg.*

Batavieren, → Bataven.

Batavierlijn, een stoomvaartlijn, welke een geregelden vracht- en passagiersdienst onderhoudt van Rotterdam op Londen. Batavier was de naam van het eerste Ned. stoomschip, dat omstreeks 1830 in de vaart werd gebracht van Rotterdam op Londen door de Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, welke door Gerhard Moritz Roentgen in 1882 was opgericht. De stoomschepen van de tegenwoordige Batavierlijn dragen nog alle den naam Batavier (I, II, III, enz.). De directie wordt gevoerd door de firma Wm. H. Müller te Rotterdam. *Bijvoet.*

Batavische Gebroeders, treurspel door Joost van den Vondel, verschenen in 1663, verhaalt hoe Claudius Civilis in Romeinsche ballingschap werd gevoerd, nadat zijn broer Julius Paulus door Nero’s stadhouder Fonteius Capito verraderlijk om het leven was gebracht. Het stuk had weinig succes, het beleefde slechts drie opvoeringen in den Amsterdamschen Schouwburg en wordt tot Vondels zwakkere werken gerekend. Toch bevat het uitstekende fragmenten, bijv. in het tweede gedeelte de Reij van Batavische vrouwen, die het leven der Batavieren bezingt.

L i t. : dr. J. A. Worp, Geschiedenis van den Amsterdamschen Schouwburg (1920, 95). *Asselbergs.*

Batavodurum, plaatsnaam uit de 1e eeuw n. Chr., onzeker van ligging. → Nijmegen; → Oppidum Batavorum.

Bateke, volksstam in Afrika, die grootendeels in Fransch Kongo woont. In Belgisch Kongo treft men de Bateke aan ten Z. van den Stanleypool en langs den linkeroever van den Kongostroom tot ongeveer Koenzoeloe. → Kongo (Ethnographie).

Batenburg, gem. in Gelderland, in het Z. van het Land van Maas en Waal, aan de Maas. Opp. 730 ha; omvat, behalve het dorp B., de buurtschappen Lienden en Laak; samen ruim 500 inw., waarvan ruim 400 Kath. De bodem bestaat uit rivierklei; landbouw en veeteelt. Van het vroegere kasteel Batenburg bestaan nog enkele bouwvallen (ringmuur met bastions, een ronde toren en overwelfde kelders). In de Ned. Herv. kerk (16e eeuw) een doopvont (13e eeuw), oude grafzerken en familiewapens.

Bateson, W i l l i a m, bioloog, aanvoerder van de Mendelisten in Engeland. Hij schreef het eerste handboek van de moderne erfelijkheidsleer (1902) en wijdde het grootste deel van zijn wetenschappelijke bedrijvigheid aan erfelijkheidsonderzoek; * 1861, † 1926. Zijn voornaamste medewerkers waren Saunders, Punnett, Doncaster, Durham en Pellew.

Hij was achtereenvolgens professor in de biologie te Cambridge, directeur van het John Innes Horticultural Institution en professor in de physiologie aan het Royal Institution.

W e r k e n : Materials for the study of Variation (1994); Mendels principles of Heredity, met ondertitel „A defence” gericht tegen de biometrici, die de geldigheid van de Mendelsche splitsingswetten bestreden (1902); Segregation (1926); oorspronkelijke bijdragen in tijdschriften. *Dumon.*

Batetela. In 1895 richtte Léopold II een dubbele expeditie in tegen de → Mahdisten (aanhangers van den Mahdi), welke de N.O. grens van Kongo-Vrijstaat bedreigden. De eerste groep stond onder het commando van Chaltin met acht officieren en ongeveer 1 200 man. De tweede, tellende 5 000 soldaten van den stam der Batetela, werd aan Dhanis, den overwinnaar der Arabieren, toevertrouwd, met hooger bevel op beide legerkorpsen. Hij kreeg opdracht de oevers van den Opper-Nijl te bezetten, waarvan het bezit door Engeland aan Kongo was afgestaan geweest door het verdrag van 1894.

In het Aroewimiwoud ontstond er een muiterij door de moeilijkheden van den tocht veroorzaakt. De voorhoede van Dhanis’ legerkorps vermoordde haar officieren, keerde terug en versloeg achtereenvolgens de verschillende groepen, welke zich niet bij haar wilden aansluiten.

Kongo-Vrijstaat beschikte niet over de noodige macht om de muiterij spoedig te bedwingen. Nochtans begon aanstonds de achtervolging. Luitenant Josué

Henry, met 80 soldaten, werd daarmee belast; weldra werd hij door andere troepen geholpen. Maar de Batetela, steeds dreigend en na elke nederlaag in de inlandsche dorpen of in de wildernis van het bergland of van het oerwoud schuilend, versterkt door de muitelingen van Loeloeaburg, hun rasgenooten, plunderden sommige gewesten van Kongo gedurende lange jaren. Hun laatste groepen werden eindelijk uiteengedreven door Malfeyt in 1901, toen zij op het punt stonden Katanga te overrompelen. *Monheim.*

Bath, 1° plaats in Ned., ➔ Rilland-Bath.

2° De beroemdste Eng. badplaats, in het graafschap Somerset (51° 23′ N., 2° 21′ W.), aan de Avonrivier; 69 000 inw. De warme minerale bronnen, de eenige in Engeland, waren reeds bij de Romeinen bekend (Aqua Solis): één van de „Roman baths" is nog zeer goed bewaard gebleven. Het water (40—49°C) is gipshoudend en wordt speciaal aangewend voor chronische spierrheuma; voor drinkkuren wordt het CO_2-houdend gemaakt. *G. de Vries.*

Kunst te Bath. Resten van Romeinsche Thermen. De oude stad was om de abdij heen gebouwd, werd echter door John Wood uit Yorkshire (1725) uitgebreid over de heuvels naar het Noorden (Milsom Street, Queen Square, Circus). Wood's zoon zette het bouwplan van zijn vader voort: Royal Crescent, halvemaan-vormig plein met uitzicht op het dal van de Avon. De ligging der stad gaf aanleiding tot het aanleggen van meerdere zulke parken in den vorm eener wassende maan. In 1789 werd de stad nog verder over de heuvels uitgebreid volgens de plannen, die Robert Adam gemaakt had (1777—'82). De abdij, die in het begin der 16e eeuw begonnen was, werd ongeveer een eeuw later voltooid; haar kerk is drieschepig, met rechthoekigen toren boven de viering. Zij geraakte in verval, werd echter volgens de plannen van sir George Gilbert Scott (1864—'73) herbouwd.

Lit.: Mowbray A. Green, The 18th century Architecture of Bath (1904). *Knipping.*

Bath, Order of the, Engelsche onderscheiding, door Hendrik IV in 1399 gesticht, in 1725 door George I als militaire orde vernieuwd, sedert 1847 ook voor burgers; drie klassen. Devies: „Tria iuncta in uno" en: „I serve" op het lint. Teeken: op rooden band een ovaal medaillon van goud met het devies. In het midden een schepter en drie kronen van goud, een distel en een roos op rooden grond.

Bathildis, ook Balthildis, Heilige, Frankische koningin; † 30 Jan. 680 (681) te Chelles bij Parijs en aldaar begraven. Zij kwam als Angelsaksische slavin in het huis van den hofmeier Erchinoald en huwde in 649 met Clodwig II. Na zijn dood (657) nam zij voor haar minderjarigen zoon Clotarius III het regentschap waar en toonde zich vrijgevig tegenover armen, gevangenen en kloosters. Feestdag 26 Jan. of 3 Febr. *J. v. Rooij.*

Bath-metaal, een soort messing, bestaande uit 55% of meer koper en de rest zink. De toepassing is zeer algemeen in den machinebouw, alsook voor kunstvoorwerpen.

Bathochroom, ➔ Kleurstof.

Batholiet (< Gr. bathos = diepte, lithos = steen), meestal granietische dieptegesteentemassa's, die op onregelmatige wijze in de aardkorst liggen, zulks in tegenstelling met laccoliten, die magma-intrusies evenwijdig aan bepaalde laagvlakken in de aarde voorstellen. Een groote intrusie noemt men eerst dan batholiet, indien men niet weet, welke gesteenten er onder voorkomen, m.a.w. wanneer de ondergrond onbekend is. Door de erosie kunnen de bedekkende lagen weggevoerd worden en kan het dieptegesteente aan den dag komen. De afmetingen zijn zeer groot. Zoo beslaat de Brocken-batholiet in den Harz ± 200 km² en de intrusie van Eibenstock in het Ertsgebergte ± 600 km². De meest gangbare meening over het ontstaan der b. is, dat onder zekere invloeden het magma zich in gloeiend vloeibaren toestand naar boven toe beweegt en zich in de vasteaardkorst insmelt. De afkoeling geschiedt langzaam, waardoor het gesteente een grove kristalliniteit bezit. Tevens zal in de meeste gevallen het magma zich differentieeren in een basisch en een zure fractie, die verschillende gesteenten opleveren. Bij deze gefractionneerde kristallisatie kunnen zich soms aanzienlijke hoeveelheden magmatische ertsen afscheiden. Tevens kunnen zich in de omgeving der b. hydrothermale ertsen afzetten, die vaak van groot economisch belang zijn. Doordat de insmelting op onregelmatige wijze plaats heeft, kan men, indien door de erosie de deklagen verwijderd zijn, soms midden in de intrusiefmassa sedimentaire gesteenten aantreffen, die als resten van het dak opgevat worden (zgn. dakhangers). Deze dakhangers vertoonen, evenals het omringend gesteente, meestal een zgn. contacthof, d.w.z. een zone van gesteenten, die door warmtetoevoer en misschien door toevoer van magmatische materie sterk veranderd zijn.

In vrijwel alle geologische tijden hebben zich batholieten gevormd. Men kent er reeds uit het Archaeïcum. Zij komen in bijna alle plooiingsgebergten voor en er zijn aanwijzingen, die erop duiden, dat gelijktijdig met de plooiing het magma opsteeg. De groote granietintrusies van Baveno (aan het Lago Maggiore) en van de Disgrazia (Berninagroep) worden wel als batholieten opgevat, die tijdens de Tertiaire orogenese opstegen.

Indien een batholiet zich tot dicht aan de aardoppervlakte insmelt, dan is het mogelijk, dat door den gasdruk in het bovenste gedeelte in den batholietkoepel de aan de oppervlakte liggende aardlagen doorbroken worden; er kan dan een vulkaan ontstaan.

Lit.: Cloos, Das Batholitenproblem (1923). *Hofsteenge.*

Bathonien, onderafdeeling van den Dogger. ➔ Juraformatie.

Bathory, Zevenburgsch geslacht, afstammend van Zuid-Duitsche kolonisten, waarvan verschillende vertegenwoordigers een rol hebben gespeeld. De wojwode Stephan B. werd in 1575 koning van Polen († 1586); zijn broeder Sigismund in 1595 als zelfstandig heerscher over Zevenburgen door de Hongaarsche kroon erkend († 1612). Andreas B. werd in 1583 kardinaal. De laatste van het geslacht was Gabriël, de zoon van koning Stephan († 1613). *v. Gorkom.*

Bathron is een term uit de Grieksche bouwkunst, beteekent: trap of voetstuk.

Bath Stone, een in Somersetshire (Eng.) voorkomende zandsteen, witgrijs, fijnkorrelig en zacht; wordt bij bouwwerken toegepast.

Bathuel, zoon van Nachor en Melcha, neef van Abraham, vader van Laban en Rebekka.

Bathurst, 1° stad in Nieuw Z. Wales (Austr., 33° 28′ Z., 149° 31′ O.), in de Downs; 9 600 inw. Het is de eerste stad, die werd gesticht, nadat in 1813 de overschrijding der Blauwe Bergen gelukt was.

Van ouds veeteelt en akkerbouwcentrum (vnl. tarwe en haver); de goudmijnbouw was er vorige eeuw van veel belang, beteekent nu weinig meer. Uitvoer van agrarische producten en wat goud per spoor naar Sydney. *Zwagemakers.*

2° Hoofdplaats van de Britsche Gambiakolonie, in West-Afrika; havenstad met 10 000 inw., aan de monding van den Gambiastroom.

Bathyaal (< Gr. bathus = diep) worden marine sedimenten genoemd, die afgezet zijn in een zee, in diepte varieerend tusschen 200 en 1 000 m. Bathyale sedimenten , bijv. kalksteenen en dolomieten, worden op vele plaatsen op aarde aangetroffen. Zij zijn vaak gekenmerkt door een speciale fossiele fauna, waaronder weinig planteneters, daar door het weinige licht geen plantengroei mogelijk is. Men treft in het algemeen vele cephalopoda, decapoda en visschen aan. *Hofsteenge.*

Bathyllus, historisch-onzekere persoonlijkheid, alleen bekend uit een geïnterpoleerd leven van Vergilius. Hij zou dezen dichter geplagieerd hebben en daarvoor de bekende afstraffing hebben gekregen: „sic vos non vobis vellera fertis oves", enz.

Bathyllus van Alexandrië, Griek, vrijgelatene van Maecenas; voerde met Pylades ten tijde van Augustus te Rome de pantomime in, B. het komische, Pylades het tragische genre.

Batidaceae (plantk.), de eenige familie van de reeks Batidales. Het eenige geslacht Batis heeft ook slechts één vertegenwoordiger, Batis maritima. Dit kleine houtachtige struikgewas komt voor in Amerika van Florida tot in Brazilië en verder in Californië en op de Sandwich-eilanden. Het is in het bezit van dikke bladeren en past zich zeer goed aan op zoutrijke gronden. Wetenschappelijke waarde heeft deze plant niet, hoewel dit gewas mogelijk een gedegenereerd type van een hooger ontwikkelde groep kan zijn. *Bouman.*

Batiffol, Pierre Henri, geleerd en gevierd Fransch kerkhistoricus, * 27 Jan. 1861, † 13 Jan. 1929; uit de school van Duchesne en in Rome van de Rossi. Rector van het Institut cath. te Toulouse (1898—1906), dat hij tot bijzonderen bloei bracht. Bij de reactie op het modernisme zag hij enkele zijner opvattingen gewraakt en moest hij genoemd rectoraat neerleggen, maar bleef een vroom priester en gehoorzaam zoon der Kerk. Hij bewoog zich vooral op het gebied van het N. T., oud-Christ. literatuur en liturgiegeschiedenis. Hij was medewerker aan de Revue Biblique, Rev. Apologétique, Bull. d'anc. lit. et d'archéol. chrét.; stichter van het Bull. de lit. ecclésiastique, president van de Amis de l'art liturgique met grooten invloed als zoodanig op clergé en volk. Hij trad op tegen het modernisme, vooral op het gebied der N. T.-exegese, en was theoretisch zoo goed als practisch werkzaam bij de moderne hereenigingspogingen der Kerken. Verscheidene eeretitels en wetenschappelijke onderscheidingen vielen hem ten deel in binnen- en buitenland en hij was een der weinige Kath. geleerden, die ook door andersdenkenden werd bestudeerd en gewaardeerd.

Voorn. werken: Hist. du bréviaire romain (1893); Etudes d'hist. et de théol. positive (1902 en 1905); L'église naissante et catholicisme (1909); Le Catholicisme de St. Augustin (1920); Le Siège Apostolique (1924) (deze drie werken vormen een geheel en een hist. pracht-apologie der Kerk tot haar volgroei in de 5e eeuw); Orpheus et l'Evangile (1910); Leçons sur la Messe (1919; wetenschappelijke vulgarisatie van de ontwikkelingsgeschiedenis der Mis); Et. de lit. et d'archéol. chrét. (1919). — Lit.: Lagrange, Vie intellectuelle (II 1929): Morin, Hochland (XXVI, 1). *J. Sassen.*

Batikken (zie plaat tegenover kolom 129). Het woord beteekent etymologisch: schrijven of teekenen, en is van inheemschen oorsprong. Brandes' daarop berustende opvatting (geuit in 1887), dat de batikkunst van inheemsch-Javaanschen oorsprong was, is onhoudbaar gebleken, vooral door de onderzoekingen van Rouffaer. Deze heeft er de aandacht op gevestigd, dat de batiktechniek volgens de berichten van de Europeesche reizigers van de 15e tot de 18e eeuw in Voor-Indië inheemsch was, en dat er omstreeks 1700 een geweldige export van gebatikte goederen plaats vond uit Koromandel. Intusschen is de herkomst er van nog niet zeker. Rouffaer vermoedt (Encycl. Ned.-Indië I, 201b), dat de kunst in Voor-Indië ontstaan is, vandaar naar Java is overgebracht en van Java uit weer verbreid is naar China en Japan, in welke laatste landen echter het batikken niet ingeburgerd is. Intusschen is Java hét land van de batikkunst bij uitnemendheid geworden. Oudtijds was b. er een luxe-handwerk van de vrouwen van hoogen stand; het hoorde dus thuis in den Hindoe-Javaanschen kring, hetgeen in overeenstemming is met Rouffaer's theorie, dat de kunst op Java geïmporteerd is. R. meent echter, dat het niet van Oost-, doch van Midden-Java uit zich over de rest van het eiland verspreid heeft. Er zijn thans ruim 1 000 patronen bekend, alle met Javaansche namen, die men opgesomd vindt op blz. 454—495 van het standaardwerk van Rouffaer en Juynboll, De Batikkunst in Nederlandsch-Indië (Utrecht 1914, doch tusschen 1900 en 1905 geschreven). De verschillende patronen hadden deels sociale beteekenis, doordat zij op zware straffen slechts door bepaalde groepen van personen gedragen mochten worden, vaak slechts bij bepaalde gelegenheden, deels gevoelswaarde, doordat zij allegorische of symbolische voorstellingen bevatten, waarmede men (vooral vrouwen tegenover mannen) gevoelens jegens anderen wilde uitdrukken. In de gouvernementslanden, die aan geldig inheemsch gezag onttrokken waren, kwam men er echter toe patronen te gaan dragen boven zijn stand, en nu dit misbruik ook in de vorstenlanden insluipt, gaat daarmee de sociale beteekenis der patronen langzamerhand verloren. Schmutzer heeft bij zijn pogingen, om beelden voor den Katholieken eeredienst te scheppen naar Javaanschen trant, van de sociale waarden der patronen echter weer gebruik gemaakt. Een andere factor, die de door inheemschen aangevoelde waarde der patronen ondermijnt, is, dat de bewerking der doeken niet langer uitsluitend door adellijke dames geschiedt als luxe bezigheid, maar dat het, sinds ong. 1850, een huisindustrie geworden is, waarin volksvrouwen een bestaan vinden, en zelfs fabrieksnijverheid, waaraan mannen medewerken. Aan fabrieksgoed kan uiteraard nooit de half magische, half religieuze kracht worden toegekend, die de eigengemaakte stukken bevatten. Daarom is de onder Europeanen verbreide opvatting, dat batikpatronen om kleur en teekening geliefd zijn en dat dus de Europeesche industrie een goede kans op verovering van de markt heeft, wanneer zij kleur en teekening goed weet na te bootsen of zelfs mooie patronen weet te scheppen, fundamenteel valsch, en slechts de materieele nood der Javanen, die de duurdere eigen maaksels niet kunnen betalen, heeft de Eur. industrie terrein doen winnen. Eveneens vloeit

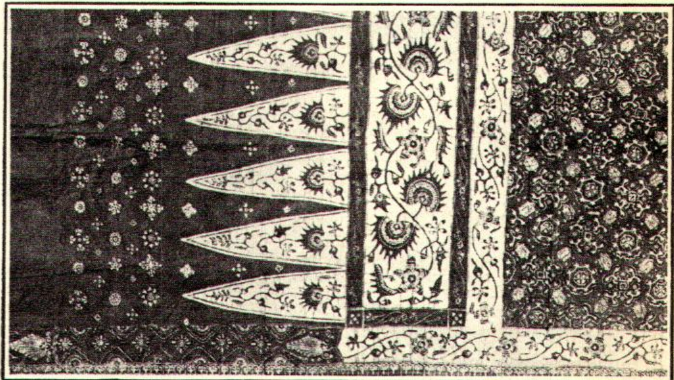
BATIKKEN

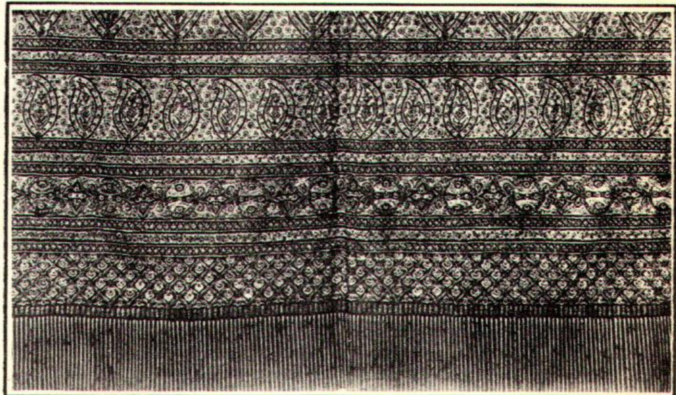
Het batikken van kains.

Gebatikte slendang.

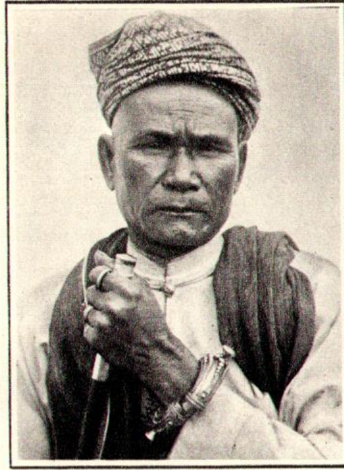

Tweezijdig gebatikte sarong uit Djambi.

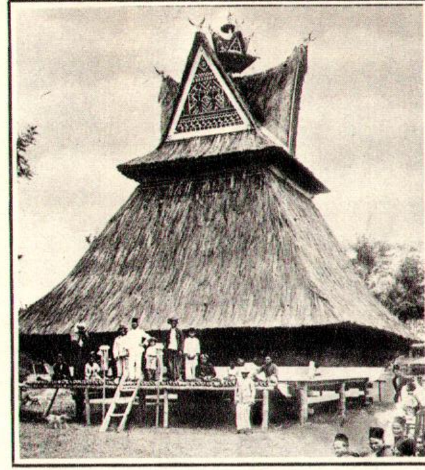

Eenzijdig gebatikte Koromandelsche doek.

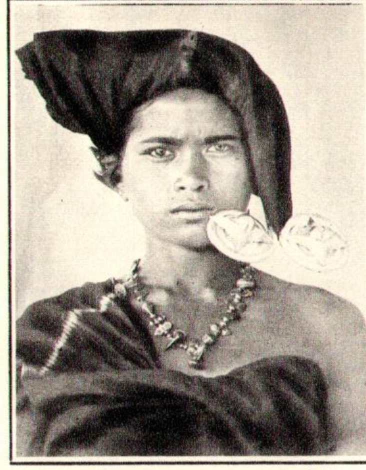
BATAKS

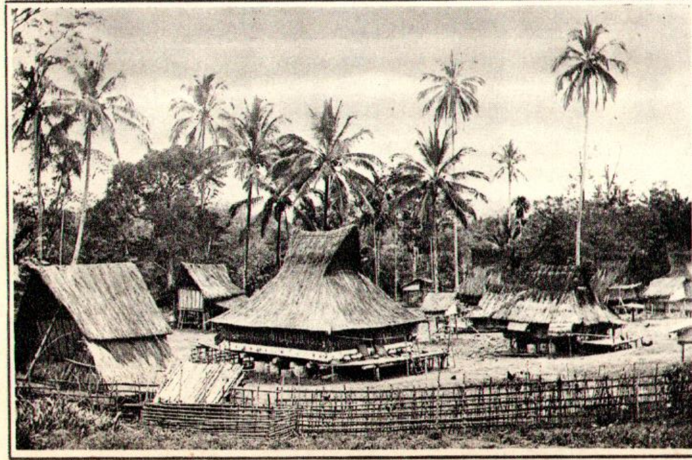
Batakker, hoofd van een stam.

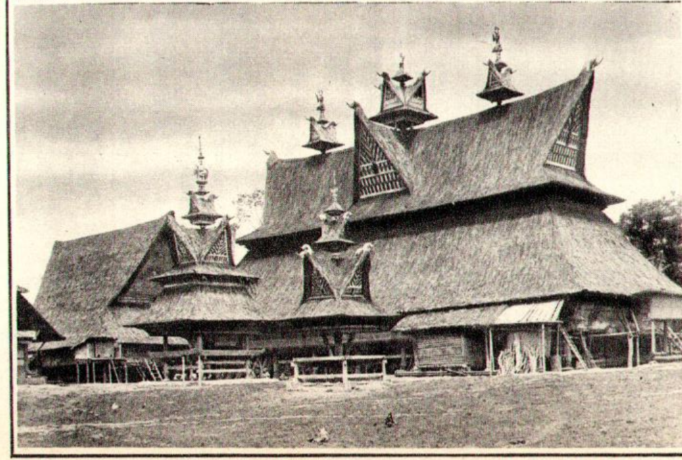
Karo-Batakhuis.

Karo-Bataksche vrouw met typische sieraden.

Bataksche kampong (kampong Pinem).

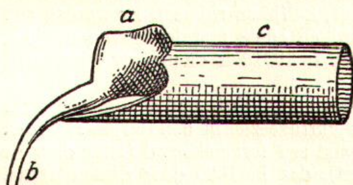

Huis van een Bataksch stamhoofd. Op den voorgrond in het midden een duiventil, links daarvan een schedelhuisje.

uit het bovenstaande voort, dat onze waardeering van batikwerk op geheel andere gronden berust en uit geheel andere gevoelens voortkomt, dan bij de Javanen het geval is. *Berg.*

Aanvankelijk hebben de Europeanen trouwens weinig belangstelling voor de batikindustrie getoond. Gouverneur-gen. van Goens schrijft in 1656 over het „schilderen", dan komt Chastelein, raad van Indië, met een kort bericht en daarna in 1787 resident de Rovere van Breugel: „Cajoe soga is de bast van een boom, alzoo genaamt, welkers afkooksel dient om de batiks bruijn te verwen." En later: „De damar catja wordt het meest gezogt op Java tot het maaken van batiks." Eerst veel later nam de belangstelling in Eur. voor batikken toe.

Bewerking. In grove trekken is de bewerking van de b. als volgt: 1° het doek wordt op de vereischte lengte gesneden of gescheurd; 2° de stukken worden in water gespoeld ter (gedeeltelijke) verwijdering van appret of finish; 3° in olie gedompeld, wordt het absorbeeringsvermogen voor de verven vergroot; 4° met een gesmolten mengsel van was en hars worden de plaatsen, welke niet geverfd moeten worden, aan beide zijden van het doek bedekt; 5° het doek wordt ondergedompeld of herhaalde malen overgoten met de hoogstens lauw-warme verfstof; 6° het was- en harsmengsel wordt in kokend water afgesmolten en de doeken gespoeld; 7° de doeken worden gelijkmatig nat gemaakt met een sago-oplossing in kokend water, teneinde opnieuw appret aan te brengen.

Batikinstrument (tjanting). a. Wasreservoir. b. Kanaal voor toevoer van de was naar de te behandelen plaats, (a en b beide van koper.) c. Rieten handvat.

Dessins. Men maakt onderscheid tusschen de volgende hoofdgroepen: 1° de zuivere Javaansche dessins, tegenwoordig hoofdzakelijk in de Vorstenlanden gemaakt met als kleuren soga-bruin tegen donker indigo-blauw; 2° de doeken in Batavia, Semarang, Soerabaja en nabijgelegen kustplaatsen, waar zich allerlei invloeden hebben doen gelden.

Dikwijls gebeurt het, dat de batikster sommige wasplekken, vooral bij de met sogamengsels te kleuren gedeelten, met de vingers stuk knijpt, met de bedoeling adertjes in bde teekening te brengen. Deze techniek wordt echter alleen toegepast op de met sogamengsels te kleuren gedeelten v a n e e n w i t f o n d; nooit ten opzichte van de blauwe plekken. Zij wordt n i e t toegepast bij v o r s t e l ij k e p a t r o n e n en in de Vorstenlanden bijna geheel achterwege gelaten.

Het **kenmerk** van een goede batik is niet alleen, dat de blauwe partijen scherp afgelijnd zijn, maar ook, dat de witte stippels van de isèn (opvulmotieven) scherp rond en helder wit zijn. De Javaansche kenner kijkt het eerst naar deze figuren. De verschillende benamingen bij batiks: kain-soga, kain prada, kain-parang-roesak e.d. hebben betrekking op kleuren-combinaties, teekening, herkomst, enz.

Hoofddoek, p a g i - s o r é, beteekent letterlijk: dag-avond, d.w.z. men kan den hoofddoek zoodanig gebruiken, dat nu eens de figuurranden van den eenen driehoek, een andermaal die van den anderen driehoek zichtbaar worden. Evenals voor den hoofddoek kan ook voor de bebeds of kains de term pagi-soré worden gebruikt. Het patroon van de eene helft van het doek is dan anders dan dat van de andere helft, zoodat men om beurten de eene of andere helft als w i r o n (d.i. met plooienbundel) kan benutten.

K a i n P r a d a (met goudblad belegde doeken). In deze batiks wordt een zekere luxe gelegd door ze met bladgoud te beleggen. Niet alle patronen leenen zich voor deze techniek, omdat een goede verdeeling van het bladgoud over het geheele vlak een eerste vereischte is voor artistiek werk.

K a i n - p a r a n g - r o e s a k (dit patroon mag alleen door den vorst gedragen worden) leent zich buitengewoon voor belegging met bladgoud.

K a i n - t r i t i k en k a i n - k e m b a n g a n (gekleurde doeken). De figuren van een k. tr. worden gevormd door de stof langs een vooraf aangegeven lijn door te rijgen en dit rijgsel tot een stijve plisseering samen te trekken. Bij onderdompeling dringt de verfstof niet tusschen de plooitjes, zoodat kleine plekken uitgespaard worden. Kain-kembangan wordt eveneens door uitsparing verkregen. Na de tritiek-figuren op gewone wijze te hebben gevormd, worden bepaalde gedeelten van den doek met pisangblad omwonden om ook hier het doordringen van de verf te beletten.

T j a p p a n s (gestempelde doeken). Bij de goedkoope doeken, welke bij groote hoeveelheden op de markt verkocht worden, heeft het batikken plaats gehad met de t j a p (wasstempel). Oorspronkelijk van hout, zijn deze stempels nu van rood koper. Bij nauwkeurig toezien is de tjappan wel van de batikkan te onderscheiden. Elk foutje in den stempel herhaalt zich. Het karakteristieke van het handwerk ontbreekt geheel en al. Typisch is, dat het toelissen (d.i. het aanbrengen van wasfiguren met een tjanting, een roodkoperen reservoir, waaruit het vloeibare was- en harsmengsel vloeit), uitsluitend gedaan wordt door vrouwen, het tjappen door mannen.

Batikproeven in Nederland. Op het eind van de vorige eeuw nam ook onder de kunstnijveren in Nederland de belangstelling voor de batiktechniek toe. Lion Cachet komt de eer toe, de batiktechniek in ons land het eerst toegepast te hebben. Het verschijnen van een geïllustreerde monographie over Ind. batikkunst, door G. P. Rouffaer, was een aansporing om op den ingeslagen weg voort te gaan. Er volgde batikwerk van: Dijsselhof, Nieuwenhuis, Thorn Prikker, Roelofsen, Chris Lebeau, e.a. Het gemis aan goede kleurrecepten stond de uitbreiding van de batiktechniek in den weg. Te dien einde werd in Sept. 1900, onder leiding van dr. Greshoff, een batikonderzoek ingesteld. Een half jaar is aan dezen arbeid besteed, met als voornaamste doel: verfrecepten uit te vorschen, die het onzen kunstnijveren mogelijk maakten, de kleuren van de Ind. batiks zoo dicht mogelijk te benaderen. Het onderzoek strekte zich eveneens uit tot de wasmengsels. Na beëindiging van het onderzoek is door mej. M. Weerman een proeflap vervaardigd, overeenkomstig een tijdens het onderzoek uitgewerkte methode. De bewerkingen, welke deze proeflap heeft ondergaan, zijn beschreven in een „Beschrijving eener proeflap, als voorbeeld van batikverven in zes kleuren", door Meta Weerman.

L i t.: Th. St. Raffles, History of Java (I 1817, 168-171); G. P. Rouffaer en dr. H. H. Juynboll, De Batikkunst in Ned. Indië en haar geschiedenis (1900-

'14); H. A. J. Baanders, Over nieuwe proeven van batiktechniek in Nederland (1901); J. E. Jasper en Mas Pirngadi, De inl. Kunstnijverheid in N.I. (III, De Batikkunst, 1916); J. D. Daubanton, De Batikindustrie op Java (1916). *J. Rutten.*

Batioesjkow, Konstantin Nicolajewitsj, Russisch dichter van de groep Arzamas. * 29 Mei 1787 te Wologda, † 17 Juli 1855. Als soldaat begonnen en in den strijd tegen Napoleon gekwetst (1807), werd B. gezantschapsattaché te Napels, maar bracht na 1822 zijn leven in zwakzinnigheid door. De vaak aangrijpende elegieën van B. (bijv. Tasso's dood) geven uiting aan een innerlijke verscheurdheid, die hem reeds verbindt met Byron en Poesjkin; toch leerde hij vooral van Voltaire en Gellert, van Goethe en Schiller, en een deel van zijn werk is zelfs zuivere Anacreontiek, „poésie légère", van den Franschen slag. Als Horatius- en Tibullusvertaler en nabootser van de klassieke metrische vormen heeft B. beteekenis voor den bloei der neo-Klassiek in Rusland.

Uitg.: Saitow en Majkow (Leningrad 1887, met uitvoerige biogr. door Majkow). — Lit.: J. K. Grot, B. (Leningrad 1887); E. Lo Gatto, Storia della letteratura Russa (III Rome 1929, 58 vlg.). *Baur.*

Batis, → Batidaceae.

Batist (cambrics, kamerdoek, nainsouk), fijn platweefsel, doorzichtig en toch dicht. Materiaal: fijne katoenen garens, ook gekamd macogaren. Zacht geappreteerd. De minst dichte soort heet batistclaire, stijf geappreteerd. Wit, bedrukt, met satijnof ajourstrepen in gaasbinding versierd, enz. Wolbatist is uit dun kamgaren gemaakt. Linnen batist bestaat uit fijne linnen garens. Glasbatist heeft een glasachtig doorzichtig uiterlijk. Het is hard en stijf en behoudt het glasachtig karakter ook na het wasschen. Komt het meest voor in wit, echter ook in lichte tinten. Glasbatist wordt vnl. gebruikt voor kragen, manchetten op japonnen en voor babyjurkjes, schortjes en mutsjes. De beste kwaliteiten komen uit Frankrijk. Fijnste linnenweefsels tot 80 draden per cm, los geweven. Linon en linnen → voile zijn batist.

Batjan, 1° sultanaat, landschap staande onder den sultan van B. Voornaamste eilanden: → Batjan-Archipel. Opp. 332 150 ha; 9 600 inw., waarvan 5 100 onderhoorigen van den sultan. Deze verblijft op de hoofdplaats Laboeha, ook Batjan genaamd.

2° Onderafdeeling der residentie Ternate, gouvernement der Molukken (N.O.I.), bestaande uit het sultanaat B., het eil. Moeari en de Obi-, Kehiken Lawin-eilanden. Hoofdplaats Laboeha; civiel bestuur; 18 000 inwoners.

3° (Ook Seki) Grootste eiland van den Batjan-archipel (N.O.I.). *Cappers.*

Batjan-archipel, eilandengroep in de Moluksche Zee (N.O.I., tusschen 0° 5' en 1° Z., 127° 4' en 128° O.), behoorende tot de onderafdeeling Batjan, residentie Ternate, gouvernement der Molukken. De B.-a. bestaat uit het sultanaat Batjan en het onder rechtstreeksch bestuur staande Laboeha met het fort Barneveld. Voornaamste eilanden: Batjan (Seki), Kasiroeta, Latalata en Mandioli. Opp.: 3 321 km². De B.-a. is door Straat Patientie van Z. Halmahera gescheiden.

Opbouw en reliëf: zeer bergachtig (Sibéla 2 199 m) en rijk beboscht; in het Z. van vulkanische formatie.

Klimaat: tropisch. In den O. moesson staat veelal Z. tot Z.O. wind; in den W. moesson Noordenwind. Gemiddelde jaarlijksche regenval 2 293 mm.

Flora: Vele houtsoorten, damar- en copalboomen (Dipterocarpaceeën en Agathis Alba), wilde muskaatnoot en kruidnagel, verder sago, kokos, enz.

Fauna: herten, wilde zwijnen, apen (de eenigste in de Molukken), papegaaien, parkieten en enkele paradijsvogels.

Bevolking: ca. 10 000 inw., waarvan slechts ca. 1 300 eigenlijke Batjanners, die van Alfoerschen oorsprong zijn; voor de rest immigranten van Ternate en Tidore; allen Mohammedaan; alléén te Laboeha en Tomori zijn ± 650 Protestanten.

Bestaansbronnen: de bevolking leeft van jacht, visscherij en tuinbouw. Zij verzamelt boschproducten als damar, copal enz. 2 700 ha land zijn ontgonnen door de Batjan Archipel Mij. en de firma Diepenheim (kokos, koffie en rubber). Er worden ook aardolie, steenkool en edele metalen gevonden (nog niet in exploitatie). In 1931 had de uitvoer een waarde van 107 575 gld.

Geschiedenis: 1520 onder Simon Correa kwamen de eerste Portugeezen in den Batjan-archipel. Er werd te Laboeha een fort gebouwd (later door de Spanjaarden bezet), dat in 1609 door Simon Janzs. Hoen werd veroverd. Het kreeg den naam Barneveld. De Paters Jezuïeten Alvarez, Vaz Nunez, Koenraads e.a. brachten er het Christendom. Pater Nunez bekeerde in 1549 den sultan van Batjan. Na de uitdrijving der Portugeezen verdween ook stilaan het Katholieke geloof. Het zelfbestuur bleef zich tot op heden handhaven. 8 Juni 1910 legde de sultan de „korte verklaring" af, waardoor aan het gouvernement meer de vrije hand wordt gelaten, wat vooral noodig was na de oprichting der Batjan Mij. In 1914 werd de geheele bevolking ontwapend.

Lit.: Mededeelingen van het Encyclopaedisch bureau, aflevering I Batjan (Weltevreden 1922); W. H. Coolhaas, Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van Ned. Indië (LXXXII 1926, 403-485); B. J. J. Visser M.S.C., Onder Portugeesch-Spaansche Vlag, De Kath. Missie van Indonesië 1511-1605 (1926); C. Wessels S.J., de Kath. Missie in het sultanaat Batjan (Molukken) 1557-1609, in Historisch Tijdschrift (VIII 1929, nr. 2 en 3). *Cappers.*

Batka, Richard, muziekcriticus; * 14 Dec. 1868 te Praag, † 24 April 1922 te Weenen; gaf verschillende tijdschriften op muziekgebied uit (o.a. de Neue musikalische Rundschau, Der Merker), waarin feuilletons verschenen. Schreef verschillende biographieën, een Geschichte der Musik in Böhmen (I 1906) en andere publicaties.

Batmen, gem. in Overijsel; opp. 2 771 ha; ca. 1 800 inw., bijna allen Ned. Herv.; grootendeels landbouwende bevolking. B. ligt tusschen Schipbeek en Dortherbeek, op een afstand van ± 10 km ten O. van Deventer; aan de spoorlijn Deventer—Almeloo.

De Ned. Herv. Kerk is de vroegere Lieve Vrouwekerk uit het einde der 13e eeuw met vierkanten toren in vier geledingen. Herbouw had plaats in de 15e eeuw. Bij de vergrooting van het gebouw in 1870 kwamen muurschilderingen aan den dag, voorstellende den dood der tienduizend martelaren, profeten met spreukbanden, waarop de tien geboden en een Christushoofd. Deze fresco's zijn later gedeeltelijk weer overgewit.

Bato, de mythische stamvader der → Bataven.

Bato de Dalmatiër verwekte in 6 n. Chr. in zijn geboorteland opstand tegen de Romeinen. Dit vond navolging in Pannonië. Messalinus overwon B., die zich met de Pannoniërs vereenigde. In 8 nam B. zijn naamgenoot B., den leider der Pannoniërs, verraderlijk gevangen en liet hem dooden. In 9 onderwierp B. zich aan Tiberius tijdens de belegering van Andetrium: hij werd geïnterneerd in Ravenna. *Davids.*

Bato de Pannoniër verwekte onder de Breuci, een Pannonische stam, in 6 na Chr. een opstand tegen de Romeinen, in navolging van de Dalmatiërs. → Bato de Dalmatiër.

Batoe, bijgenaamd de Goede, was een neef van den Mongolen-khan Oktaï of Ogotaï. Hij kreeg in 1237 van den laatsten het bevel, alles tot aan den Donau te veroveren. Om B. tot daden aan te zetten, kreeg deze den onversaagden krijger Soeboetaï als leider naast zich. Tevens zou deze den generalen staf adviseeren. Geen wonder, dat weinig veroveraars zoo wild geleid zijn, als de onbeduidende B. Onophoudelijk werd hem door Soeboetaï de les gelezen; zijn jeugdige neven bespotten hem, vooral Goejoek, een dronkaard, en Boere, een houwdegen. Die onversaagde krijgers waren de oorzaak, dat B. een veroveraar werd, ondanks zich zelf. Achtereenvolgens overwon hij in vreeselijke slagen de Russen aan de rivier de Sit (ten N. van Moskou) in 1238, de Polen bij Chmielmik in 1240, de Hongaren op de heide van Mohi aan de rivier Sajo in 1241. Hiermede was heel Groot-Rusland door de Mongolen veroverd. Daarna trokken ze naar Zuid-Rusland, alwaar in hetzelfde jaar, dat de Polen verslagen werden, na een buitengewone heftige verdediging Kiew werd veroverd. Vorst Dimitri lieten zij in leven. Toen trok B. met een der vier afdeelingen, waarin hij zijn leger had gesplitst, naar Hongarije en nadat hier slag geleverd was, werd dit land door de wilde horde op een ontzettende wijze vernield; bij duizenden werden de inwoners gedood. Men zegt, dat er bij Mohi slechts 15 Hongaren ontkwamen. Daarna drongen de legerscharen van B. zelfs door tot in Illyrië en Dalmatië. Bela IV, de koning der Hongaren, kwam als een vluchteling bij Frederik van Oostenrijk aan en verzocht keizer Frederik II om hulp. Ongetwijfeld was het diens taak geweest, de Christelijke cultuur uit het dreigende gevaar te redden; de paus had hem daarin kunnen steunen. Doch zelfs in dezen noodtoestand werd de hangende strijd tusschen paus en keizer geen moment bijgelegd; de keizer hielp dus niet. Hertog Hendrik de Vrome van Neder-Silezië nam zijn taak over. Deze held viel met de kern zijner Christelijke legermacht bij Liegnitz (9 April 1241) onder de slagen der heidensche horden. Hun heldenmoed had echter op B. en de zijnen een grooten indruk gemaakt, welke nog werd versterkt, doordat de aanvallen der Mongolen op Bohemen en Mähren werden afgeslagen. Zij keerden nu naar Kroatië terug. Deze veroveringstochten waren door B. slechts ondernomen, omdat zijn dienaar Soeboetaï, de eigenlijke overwinnaar, het zoo wilde. Intusschen had B. de tijding ontvangen, dat Oktaï gestorven was. Hij besloot door Servië en Bulgarije terug te trekken. Hoewel er veel door de Mongolen is vernield, was door dit laatste besluit de Westersche cultuur gered. B. hield het Zuidelijk deel van Rusland voor zich en stichtte daar een onafhankelijk rijk, bekend onder den naam van het R i j k d e r G o u d e n H o r d e (< gouden ordoe = koningstent); ook wel naar de landstreek Kiptsjak of Kaptsjak geheeten, met de hoofdstad Sarai aan de Wolga. Het strekte zich Noordwaarts tot Nowgorod uit, zóó dat de vorstendommen der Ruriks onder opperhoogheid van B. bestaan bleven. Sterfjaar van B. is onbekend; zijn dynastie bleef twee eeuwen heerschen, tot ze bezweek voor de Russen. Zie kaart bij → Mongoolsche Rijken.

B r o n n e n : Ssanang Setzène, Histoire des Mongols, publiée et traduite par Schmidt (Petersburg 1829 ; nouv. éd. par E. Hoenisch, Berlijn 1904). Gewaarschuwd moet worden tegen het gebruik van het Königinhofer handschrift, een vervalsching uit de 19e eeuw en het boek van Palacky, Der Mongoleneinfall 1242, waarin dit handschrift is benut. — L i t. : J. Curtin, The Mongols (1908) ; E. H. Parker, A Thousand Years of the Tartars ([2]1924). Uitgebreide bronnen- en literatuuropgave in: Dr. J. Loserth, Geschichte des späteren Mittelalters 1197-1492. *Slootmans.*

Batoe-Angoes, vulkaan in de Minahasa, gelegen aan straat Lembeh. De Batoe Angoes, die een breeden platten top bezit, is met de Goenoeng Batoe angoes baroe een onderdeel van de vulkaangroep der Goenoeng Tonkoko.

Batoe-eilanden, een groep van 3 groote en 48 kleine eilanden ten W. van Sumatra tusschen Nias en de Mentawai-eil; de drie hoofdeilanden zijn Pini, Tanahmasa en Tanahbala; veel klapperaanplantingen; behooren tot de res. Tapanoeli.

Batoek, actieve vulkaan op Midden-Java.

Batoelapa, → Masenrenpoeloe.

Batoem, haven aan de Zwarte Zee; hoofdstad der autonome Sovjet-republiek Adsjaristan (Trans-Kaukasië); 65 000 inw.; belangrijke petroleumhaven; sedert 1878 Russisch.

Batoer, 1° u i t g e d o o f d e v u l k a a n in de residentie B a n t a m op Java, met een hoogte van ± 680 m. De Batoer vormt samen met den Gedeh het N.W. voorgebergte van Java.

2° V u l k a a n op B a l i, gelegen in het O. deel van het vulkanische gebergte, dat Bali van Oost naar West doorloopt. Door de hoogvlakte van Tjatar is de Batoer met het centrale gebergte verbonden. Het Batoercomplex bestaat uit een 2 250 m hooge ringwal van trachiet, die een vlakte (gemiddeld 1 000 m boven zeeniveau) omsluit. In het midden dezer vlakte verheft zich de eigenlijke vulkaan, de G. Batoer, die nog in het actieve stadium verkeert. De G. Batoer bezit twee topkraters en eenige nevenkraters. Op de O. helling bevindt zich een heilig meer; op de Z. helling ligt de kampong Batoer met een bij de Baliërs in hoog aanzien staanden tempel. *Hofsteenge.*

Batoe-Radja, stad in de res. Palembang, eenige tientallen meters boven zeeniveau, aan de samenvloeiing van de Oganrivier en de Aek Langkajab.

Batoe-Tara of K o m a b a, een vulkaan, gelegen in de Banda-zee.

Baton, 1° in de Grieksche myth. s c h i l d - k n a a p van Amphiaraus, met wien hij in den slag der zeven helden tegen Thebe door de aarde werd verzwolgen.

2° Oud-Grieksch d i c h t e r der Nieuwe Comedie uit de eerste helft der 3e eeuw v. Chr.; in de schaarsche fragmenten valt hij de pseudo-philosophen aan, maar prijst Epicurus.

Baton van Sinope, Grieksch rhetor en historicus uit de tweede helft der 3e eeuw v. Chr. (?), wiens hoofdwerk handelde over Perzië. Weinig fragmenten zijn bewaard.

Baton, 1° H e n r i, virtuoos als doedelzakspeler; * 1710 te Parijs, † 1758 aldaar; zijn broer

Charles B. was meester op de vielle of draailier. De laatste heeft werken geschreven voor twee vielles: Suite, op. 1 (1733); La Vielle amusante, op. 2; Amusements d'une heure, op. 4. Hij publiceerde tevens „Mémoire sur la vielle en D la ré" in de Mercure de France (1757) en heeft deelgenomen aan den strijd der buffonisten met een werk, getiteld: Examen de la lettre de M. Rousseau sur la musique française (1753—1754). *Piscaer.*

2° Rhené, → Rhené-Baton.

Batoni, Pompeo Girolamo, Ital. schilder uit de 18e eeuw. * 1708 te Lucca, † 1787 te Rome. Na in zijn jeugd bij zijn vader de goudsmeedkunst beoefend te hebben, ging hij zich door toedoen van zijn voogd Alessandro Giunigi en der schilders Brugeri en Lombardi op de schilderkunst toeleggen. In Rome (1728) bestudeerde hij de antieke sculptuur en de fresco's van Raffaël in het Vaticaan. Om in het onderhoud van zijn familie te voorzien, begon hij met het schilderen van waaiers en het maken van miniatuurportretten, totdat door altaarstukken voor de kerken van den H. Gregorius en van den H. Celsus de aandacht op hem viel. Sindsdien was hij na Raphaël Mengs de meest gevierde schilder van Rome. Met hem is hij er de vertegenwoordiger van het neo-Klassicisme („Mengs is de schilder der philosophie, B. die der natuur", Onofrio Boni). Van hem ging invloed uit op de Fransche school van het eind der 18e en het begin der 19e eeuw.

Voorn. werken: Magdalena (1740; Dresden, Gallerie); De Kunsten (1740; Frankfort); Bruiloft van Psyche (Berlijn); Val van Simon den Toovenaar (Rome, St. Maria der Engelen); Portretten. — Lit.: Boni, Elogio di P. G. B. (1787). *Knipping.*

Bâton Rouge, hoofdstad van den N.Amer. staat Louisiana, 30° 30′ N., 91° 15′ W. In 1930: 30 727 inw. (21 782 in 1920). Ligt aan den Mississippi, die tot hier voor zeeschepen bevaarbaar is, en werd wegens het overstroomingsgevaar op den hoogen linkeroever (bluffs) der rivier gebouwd. B.R. is een kruispunt van spoorwegen, bezit een luchthaven en een goed geoutilleerde rivierhaven. Haar industrie verwerkt de producten, die in haar omgeving gewonnen worden (vooral suiker, rijst en hout), en produceert scheikundige meststoffen. Belangrijke petroleumraffinaderij van de Standard Oil. De aardolie wordt door buisleidingen uit Oklahoma aangevoerd, en per tankwagens of -schepen uit Mexico, Texas en Californië. In 1929 werden door de haven 397 000 ton (906 kg) goederen geïmporteerd en 1 452 000 (vooral suiker en katoen) uitgevoerd; bovendien werden 69 000 ton door de kustscheepvaart aangebracht en 2 379 000 verzonden. B.R. is een der oudste nederzettingen van de Franschen in Louisiana en bezit nog vele oude gebouwen, meestal in Spaanschen stijl opgetrokken. B.R. is de zetel van de Louisiana State University, die in 1930-'31 door 2 452 studenten werd bezocht. *Polspoel.*

Batrachii, → Kikvorschen.

Batrachomyomachia (Gr., = kikvorschen- en muizenoorlog), Grieksch komisch heldengedicht, niet gaaf overgeleverd, als parodie bedoeld op de Ilias, niet van Homerus, waarsch. geschreven in de 5e eeuw v. Chr. De oorlogvoerders zijn kikkers en muizen. Bilderdijk heeft het in het Nederlandsch bewerkt.

Voorn. uitg.: A. Ludwich (Leipzig 1896). *V. Pottelbergh.*

Batrachospermum, → Kikkerdrilwier.

Batroen, → Botrijs.

Batschia, → Humboldtia.

Batsheers, Belg. gem. in de prov. Limburg, ten Z.W. van Tongeren; ruim 150 inw.; opp. 227 ha. Vruchtbare leemgrond. Kerk uit de 18e eeuw.

Batsjioko. De meest verscheidene schrijfwijzen vindt men voor dezen Afrikaanschen volksstam: Badjok, Kioko, Chibokwe, enz. Zij wonen gedeeltelijk in Portugeesch, gedeeltelijk in Belgisch Kongo. In Belgisch Kongo treft men drie groepen aan: een belangrijke groep op den linkeroever van Opper-Kasai, tusschen 6° en 9° Z.; een tweede groep in de nabijheid van Dilolo; een derde groep, minder belangrijk, te midden der Basjilele. → Kongo (Ethnographie). *De Jonghe.*

Batsjka (Servisch: Backa, Hong.: Bacska), landstreek in het N. van Zuid-Slavië tusschen Donau en Theiss, zeer vruchtbaar door löss en zwarte aarde. Veel landbouw (tarwe, maïs, wijn) en veeteelt. De bevolking (± 80 per km²) bestaat uit Serven, Magyaren en Duitschers, is overheerschend Kath., met daarnaast veel Gr.-Kath. en wat Protestanten. Steden: Novi Sad (Neusatz 39 000 inw.), Subotitsa (Maria-Theresiopel 104 000 inw.), Zombor (31 000 inw.), Zenta (30 000 inw.).

Geschiedenis: in 1699 kwam B. aan den keizer, was toen bijna onbewoond en werd in de 17e eeuw ontgonnen door bovengenoemde volken. B. kwam in 1920 aan Zuid-Slavië. *Hoek.*

Batsman, in het cricketspel de speler, die het slaghout hanteert.

Batta, 1° Alexandre, zoon van Pierre B., cellist, * 1816 te Maastricht, † 1902 te Versailles. Het eerste onderricht genoot hij van zijn vader, daarna studeerde hij bij Platel aan het conservatorium te Brussel. In 1834 behaalde hij den eersten prijs als cellist (tegelijk met Demunck), ging naar het buitenland en verbleef hoofdzakelijk in Parijs, waar hij als virtuoos zéér gevierd was. Hij heeft romances voor cello uitgegeven, fantasieën, variaties, enz. *Piscaer.*

2° Pierre, violoncelleeraar aan het conservatorium te Brussel; * 1795 te Maastricht, † 1876 te Brussel.

Battagio, Giovanni, ook Battacchio, Ital. bouwmeester en terra-cotta-werker, werkzaam in Lodi, einde 15e eeuw. Bouwstijl verwant met Bramante's Sacristie van S. Satiro te Milaan. Als terracottawerker is hij realistisch, doch van minder belang.

Voorn. werken: gevel van Palazzo Landi te Piacenza (1484); kerk der Incoronata te Lodi; versieringen in de S. Marcellino te Milaan. — Lit.: Malaguzzi-Valeri, L'arte alla corte di Lodovico il Moro (II 1915, 235 vlg.); Venturi, Storia dell arte italiana (VIII 2, 1927, vlg. Index).

Battaglia, plaats in Italië met keukenzouthoudende bronnen, radio-actieve modderbaden. Behandeling van rheuma en jicht.

Battarisme (< Gr. battarizein = stamelen), haastig spreken, waarbij de spreker soms geheele lettergrepen weglaat, spraakklanken met elkaar verwisselt en soms plotseling ophoudt, om adem te halen. → Broddelen.

Battel, Wouter van, glasschilder van Mechelen; kwam met „ghesellen" te Lier zijn spel van St. Gommeer opvoeren in 1446; medestichter in 1471 van de rederijkerskamer de Peoene, te Mechelen.

Lit.: G. J. J. Van Melckebeke, Gesch. Aenteek.. rakende de St. Jansgilde, bijgenaamd de Peoene (1862 13)

Battement (Fr.; muziekterm), een versiering, waarvoor geen afzonderlijk teeken bestaat, maar die in noten wordt uitgeschreven. Er wordt onder verstaan een triller met de onder-secunde; de bij trillers gebruikelijke naslag wordt eveneens door sommigen b. genoemd.

Batten (cricket), het slaan met een slaghout (bat) naar een geworpen bal, met het oogmerk runs (loopen) te maken.

Battenoord, → Nieuwetonge (Z. H. gem.).

Batterij (in Ned.), **1°** bij de landmacht, legeronderdeel, bestaande uit één tot zes kanonnen van hetzelfde kaliber, tezamen opgesteld voor de beschieting van één doel. → Legerorganisatie. Twee à drie batterijen vormen een afdeeling. B. noemt men ook de tijdelijke of permanente beschermende inrichting, die rondom de kanonnen is opgesteld, bijv. kustbatterij, pantserbatterij. *Nijhoff.*

2° B. aan boord beteekent óf alle aanwezige vuurmonden, dan wel de aanwezige vuurmonden van een bepaald kaliber. De meest gebruikelijke verdeeling is die in zware batterij, middelbare en lichte batterij. De grens tusschen de eerste twee ligt ongeveer bij 20 cm inwendigen diameter, die tusschen de laatste twee ongeveer bij 10 cm. Ook spreekt men van anti-torpedo-batterij en anti-luchtbatterij, waarmede dan het doel, waarvoor de batterij dient, wordt aangegeven. Meestal is de anti-luchtbatterij ook als anti-torpedobatterij te gebruiken. Is de b. in groepen onderverdeeld, dan spreekt men van b.-divisiën. *Cikot.*

In België is b. een artillerie-eenheid, bestaande uit twee secties elk van twee kanonnen van hetzelfde kaliber onder een kapitein. Drie b. vormen een groep. Alleen de infanterie-batterij van mortieren 7 cm 6 bestaat uit 3 peletons van 4 stuks.

Militaire tactiek: in batterij wil zeggen: ter beschieting van een doel opgestelde automatische vuurwapens en vuurmonden. *V. Coppenolle.*

Batterijkijker, prismakijker op drievoet, bestemd voor de waarneming der artillerie; kan tevens dienen om een batterij in de richting te brengen.

Batteux, abbé Charles, Fransch letterkundige en aestheticus, de toonaangevende en volledigste theoreticus der neo-Klassiek in West-Europa. * 6 Mei 1713 te Alland'hui bij Reims, † 14 Juli 1780 te Parijs; werd in 1761 in de Académie Française opgenomen.

Het werk, waarmede B. — die ook de geschiedenis der wijsbegeerte beoefende — voortleeft in de aesthetica en de letterkundige critiek, heet: Cours de belles lettres (1747). Het eerste tractaat hiervan, Traité des beaux arts réduits à un même principe (1746), had tot doel, geheel in 18e eeuwsch verlichten geest, de theorie der fraaie kunsten, met haar tallooze „regels", terug te voeren op één grondbeginsel: nl. den Aristoteliaanschen regel der Mimesis of „nabootsing van de schoone natuur". Alle kunsten moeten nl. zich beijveren een excerpt van de fraaiste natuur te geven, een soort anthologie van alle natuurvoortreffelijkheden, tot een geheel herschapen, dat mooier zou zijn dan de natuur, zonder nochtans op te houden natuurlijk te zijn. De strijd tegen B.'s opvattingen beteekende in de Germaansche literaturen tevens bevrijding uit den knel van de Fransche pseudo-Klassiek (J. E. Schlegel en Klopstock in Duitschland, van Alphen bij ons).

Lit.: M. Schenk, Ch. B. und seine Nachahmungstheorie in Deutschland (Leipzig 1909). *Baur.*

Batthyany, Hongaarsch magnatengeslacht, sedert 1630 in den gravenstand, terwijl de jongere lijn Batthyany-Strattmann in 1764 in den rijksvorstenstand werd verheven. Het bekendst zijn:

1° Karel Lodewijk die als veldheer optrad, in den Oostenrijkschen Successie-oorlog († 1772). Het geslacht B. speelde een rol in den Hongaarschen opstand 1848—'49 en bestaat thans nog. *v. Gorkom.*

2° Kasimir, graaf van B., Hongaarsch liberaalgezind politicus. * 4 Juni 1807, † 13 Juli 1854 te Parijs. Nam deel aan den opstand van 1848 en versloeg tweemaal de Oostenrijksche troepen. Toen Kossuth Hongarije voor onafhankelijk verklaarde, benoemde hij B. tot minister van Buitenlandsche Zaken, doch beiden moesten na de catastrophe bij Villagos (1849) naar Turkije op de vlucht gaan. B. werd te Sjoemla opgesloten, doch kon later naar Frankrijk ontkomen; hij overleed te Parijs aan de cholera.

Lit.: L. Tóth, Gr. B. Kásmer és emlékivatai in Budapesti Szemle (1893); F. Eckhart, Introduction à l'histoire hongroise (Parijs 1928; ook in het Italiaansch, Milaan 1929). *Lousse.*

3° Lodewijk (Lajos), graaf van B., Hongaarsch liberaalgezind politicus. * 9 April 1809 te Pressburg (thans Bratislava), † 6 Oct. 1849 te Pest. In 1848 eerste minister zonder portefeuille in het eerste Hong. ministerie, doch weldra door de radicale partij van Kossuth overvleugeld, daar hij aan de unie van zijn land met Oostenrijk bleef vasthouden. In 1849 trachtte hij bemiddelend op te treden tusschen de overwinnende Oostenrijkers en de revolutionnaire regeering van Hongarije. Toen deze naar Debredczin week, bleef hij te Pest, werd 8 Jan. 1849 door Windischgrätz gevangengenomen, en weldra terechtgesteld.

Lit.: → B., Kasimir; M. Horváth, Graf Ludwig B., ein politischer Märtyrer (Hamburg 1850); E. Friedrich, Gr. B. L. utolsó napjai (De laatste dagen van graaf B. L.), in Szazadok (1927). *Lousse.*

Battiaden, de afstammelingen van → Battus van Thera.

Battice, Belg. gem. in de prov. Luik, ten N.O. van Herve; ruim 3 100 inw.; opp. 2 005 ha. Heuvelachtige landbouwgrond; veeteelt, boter en kaas; steenkool. Kasteelen: Biomont, Crèvecoeur, Rosmel. Vroeger belangrijke rechtbank. B. werd in 1914 verwoest.

Batting, → Badding.

Battista Spagnuoli, → Baptista Mantuanus.

Battke, muziektheoreticus; * 1863 te Schiffusz (Oost-Pruisen), † 1916 te Berlijn. Studeerde o.a. aan de Kgl. Hochschule te Berlijn. Bekend leeraar en dirigent. Stichtte in 1900 een Seminar für Musik. Schreef meerdere werken over theorie en aesthetiek, o.a.: Elementarlehre der Musik (1898), Tonsprache und Muttersprache (1908), en verzamelde vele liederen ten gebruike van het volksonderricht. *H. Andriessen.*

Battle, abdij, niet ver van de Engelsche Zuidkust gelegen, bij Hastings; opgericht ter plaatse van en ter herinnering aan den inval der Normandiërs onder Willem den Veroveraar, die aldaar 14 Oct. 1066 de Angelsaksen in een bloedigen strijd versloeg.

Battle Creek, spoorwegknooppunt in den N. Amer. staat Michigan, aan de monding van de Battle Creek in de Kalamazoo, 42° 20′ N., 85° 13′ W.; vlieghaven. In 1930: 43 573 inw. Handelscentrum van een rijk landbouwgebied. IJzergieterij, productie van machines en voedingsmiddelen. Internationaal bekend sanatorium.

Battus van Thera, historisch-legendarische stichter van Cyrene (ca. 630 v. Chr.). B. raadpleegt de Pythia om genezing te bekomen van een spraakgebrek; de profetes zendt hem naar Libië, waar hij Cyrene sticht en waar hij geneest. Bij de markt aldaar werd het graf van den held getoond.

Battuta (Ital.; muziekterm), maatslag. De term a battuta geeft aan, dat de vrije voordracht geëindigd is en de strenge maatorde weer vereischt wordt. De aanduiding ritmo di tre of di quatro battute beteekent, dat de opeenvolgende 3 of 4 maten als rhythmische eenheid moeten worden beschouwd. Vgl. Beethoven, Scherzo der 9e symphonie.

Batua, een gouw, tegenwoordig de Betuwe.

Batwa, naam, gegeven aan talrijke dwergstammen of pseudo-dwergstammen, die temidden van Kongoleesche volksstammen wonen. Het zijn gewoonlijk rondzwervende stammen, die leven van jacht en roof. Zij kennen geen hakbouw. Hun wapens zijn boog en pijl. Uiterst primitief op economisch gebied, hebben zij familiale inrichtingen en godsdienstige begrippen, die gelijk staan met die van meer ontwikkelde volksstammen. → Kongo (Ethnographie).

Lit.: Schebesta, Bambute. Die Zwerge vom Kongo (Leipzig 1932). *De Jonghe.*

Baty, Gaston, acteur en regisseur, * 1885 te Pelussin. B. is een der pioniers van de moderne tooneelinrichting en wijze van opvoeren. Als geloovig Katholiek zoekt hij op het tooneel een religieuze synthese van alle kunsten te bereiken. Volgens hem is het dan ook bij een tooneelopvoering niet de schrijver, doch in de eerste plaats de regisseur, die scheppend werk verricht. B. begon te Parijs in samenwerking met Firmin Gémier en stichtte in 1922 het theater Chimère. In 1924 en 1925 was hij directeur van de Studio des Champs Elysées, in 1928 van het Théâtre de l'Avenue, in 1930 van het nieuwe Théâtre Pigalle. Van zijn hand verschenen tal van bijdragen in de tijdschriften „Bulletin de la Chimère" en „Masques", terwijl zijn in 1927 verschenen boek „Le masque et l'encensoir" veel bekendheid verkreeg. *v. Thienen.*

Batycles van Magnesia aan de Maeander, typische vertegenwoordiger van de Archaïsche reliëfkunst in Griekenland; vervaardigde ca. 550 v. Chr. den troon voor het bronzen beeld van Apollo te Amyclae (bij Sparta), waarbij de in reliëf aangebrachte voorstellingen eenvoudig naast elkander geplaatst zijn zonder verder innerlijken samenhang. *W. Vermeulen.*

Batypnoë, het dieper worden der adembeweging bij bewuste ademhaling, bijv. bij het spreken.

Bauberger, Wilhelm, Duitsch schrijver van onderhoudende Katholieke volks- en jeugdromans. * 3 Mrt. 1809 te Tannhausen, † 8 Febr. 1883 aldaar.

Hoofdwerk: Die Beatushöhle (De Beatuskluis, ook in het Ned. vertaald, 1839). — Uitg.: Sämtliche Schriften (1843-'64).

Baucis, → Philemon.

Baud, Jean Chrétien, gouverneur-generaal van Ned.-Indië, later minister van Koloniën; * 1789. B. kwam omstreeks 1811 naar Java en was daar getuige van de hervormingen, die Raffles en de commissarissen-generaal in het bestuur van Indië aanbrachten. Na in Indië van 1819 tot 1821 algemeen secretaris geweest te zijn, keerde hij in 1821 naar Nederland terug, waar hij het initiatief nam tot oprichting van de Ned. Handelmaatschappij, die hij als secretaris een tijd lang diende. In 1825 werd hij directeur voor de zaken der Oost-Indische bezittingen en hielp als zoodanig het cultuurstelsel mede invoeren. In 1833 vertrok hij met een speciale opdracht naar Indië, verving er eerst v. d. Bosch als gouverneur-generaal ad interim om vervolgens tot 1836 gewoon gouverneur-generaal te zijn. In Nederland teruggekeerd, werd hij in 1838 lid van den Raad van State. In 1840 werd hij minister van Koloniën, welke post hij tot 1848 vervulde. Hij deed zich daarbij kennen als voorstander van de volstrekte heerschappij van het moederland, waarbij echter scherp gewaakt zou moeten worden tegen machtsmisbruik. Het was een speling van het lot, dat juist in de bewindsjaren van B., die ondanks zijn utopistische opvatting van koloniale staatkunde een bekwaam bestuursman was, de geestelijke basis voor de latere „ethische" opvatting gelegd werd; hijzelf werkte haar bovendien in de hand door mede-oprichter te zijn van 't Koninklijk Instituut voor de taal-, land- en volkenkunde van Ned.-Indië (1851). Van 1850 tot 1858 was B. lid van de Tweede Kamer, waar uiteraard vooral Indië zijn aandacht had. *Berg.*

Baudartius, Willem, fel Contra-Remonstrantsch predikant, * 1565 te Deinse (Vl.), † 1640 te Zutphen; een der vertalers van den Statenbijbel. Zijn gevoelens blijken uit de: Memorijen ofte cort verhael der gedenckweerdichste so kercklicke als werltlicke gheschiedenissen (2 dln. Arnhem 1624—'25). Dit onbeholpen verzamelwerk van allerlei documenten, zonder eenigen stijl, heeft als bronnenverzameling voor de geschiedenis van het Bestand beteekenis.

Baude, 1° Henri, Fransch schrijver van de school der Rhetoriqueurs, * ca. 1430 te Moulins, † ca. 1496 te Parijs. Voor een verloren gegane → moraliteit, waarin hij de omgeving van den koning hekelde, werd hij (1486) eenige maanden gevangen gezet. De bewaarde werken zijn Lamentacions, Testaments en Lectres in den stijl van Villon en de Basoche, vol scherpe satire tegen geestelijkheid, gerecht en hovelingen; een bepaald gedeelte ervan is grof obsceen.

Uitg.: J. Quicherat (Parijs 1856); M. Schwob, Parnasse satyrique du 15e siècle (3 dln. Parijs). — Lit.: H. Guy, Histoire de la poésie française au 16e siècle (Parijs 1910, 21 vlg.). *Baur.*

2° Jan Baptist, Vlaamsch dichter en tooneelschrijver uit de 18e eeuw, ijverig lid van de Brugsche Kamer De Dry Sanctinnen.

Baudelaire, Charles, Fransch dichter van de school der → Parnassiens, hoewel reeds afgeweken van enkele hoofdkenmerken dezer richting. * 9 April 1821 te Parijs, † 31 Aug. 1867 aldaar, verlamd en aphasiek ten gevolge van een vroeg opgedane geslachtsziekte en van een leven van stelselmatige alcohol-, opium- en hasjisjverdooving (Paradis artificiels, 1860) en van „elegante" liederlijkheid, onder meer met een Mulattin, zijn „Vénus noire", Jeanne Duval (Infâme à qui je suis lié, comme le forçat à la chaîne).

Ch. Baudelaire.

Eenig kind van ouders uit den beteren stand, die al te ongelijk in leeftijd waren, wordt B. nog jong gewonnen voor het → Dandyisme op zijn Beau Brummel's, en werkt dezen „godsdienst van de heldhaftige elegantie" uit — op den grondslag eener van zijn vader geërfde, uiterlijke voornaamheid — tot een → aesthetisme, dat de schoonheidswaarden voor de absoluut hoogste in de rangorde der levenswaarden verkondigt, en in een donker, pessimistisch getint epicurisme uitmondt. In zijn S a l o n s (1845 vlg.), critiek der plastische kunsten, die met onbetwistbaar gezag de grootheid van Manet, Daumier, Delacroix e.a. vooruitzag, en in zijn schaarschere letterkundige critiek, gaat hij uit van het l'art pour l'art-beginsel. Zijn politieke idealen schommelden tusschen het meest verregaand → Proudhonisme, voor hetwelk hij in 1848 op de barricaden stond, en het hoogmoedig aristocratisme van later: „Je me fous du genre humain".

In de wereldletterkunde leeft B. voort met zijn eenigen verzenbundel, L e s f l e u r s d u m a l (begonnen in 1841, verschenen in 1857, ²1861), die om een aantal stukken (nl. Les Bijoux , Le Léthé, A celle qui est trop gaie, Lesbos, Les métamorphoses du vampire) gerechtelijk vervolgd werd. Uitgegaan van de betwistbare stelling: „Il faut peindre les vices tels qu'ils sont", gaf B. in dezen naar versvorm en taalharmonie heerlijken bundel een poëzie van morbiede zinnelijkheid en als aangekweekte perversiteit (bijv.: Le vin de l'assasin, Une charogne, Delphine et Hippolyte, Le serpent qui danse, Femmes damnées), maar tevens een poëzie van stuurlooze wanhoop in het genot, hopelooze ontreddering, hunkerend doodsverlangen, schaamteloos satanisme, zuivere idealiseering der vrouw en snikkende Godsaanbidding tegelijk (bijv. Spleen, Le gouffre, L'idéal du poète, Le possédé, Le reniement de S. Pierre, De profundis clamavi). Een aantal der onvergetelijkste gedichten (L'albatros, Correspondances, Le mauvais moine, Le cygne, L'homme et la mer, Harmonie du soir, Les sept vieillards, Les petites vieilles, enz.) kondigen reeds den stijl en gevoelstoon van het → Symbolisme aan: een gevoelstoon, waarvan V. Hugo getuigde, dat hij een „frisson nouveau" in de lyriek bracht en die culmineert in den cultus van een kunstmatigcomplexe, verdorven moderniteit — vaak in gezochte zonderlingheid ontaard („le beau est toujours bizarre!") — waarbij de geheime schanden van de oververfijnde stadscultuur verheerlijkt en tegelijk haar ondraaglijke slavernij aangeklaagd worden. Door deze innerlijke gespletenheid werd B. de meester van de decadente lyriek bij de Westersche kunstenaarsgeslachten na 1890: bijv. Verlaine, Huysmans, Rollinat, de Régnier, Verhaeren, de Noailles in Frankrijk; Van Langendonck en de generaties van 1905 in de Nederlanden; St. George, R. Dehmel, R. v. Schaukal in Duitschland; Jakoebowitsj, Annensky in Rusland; Z. Przesmycki, St. Przybyszewski in Polen; Swinburne, Pater, O'Shaughnessy, O. Wilde in Engeland; J. Alcover in Spanje; d'Annunzio in Italië.

Met zijn P e t i t s p o è m e s e n p r o s e (1864) werd B. de wegwijzer naar het rhythmisch proza dat, na 1900, eenige toekomst in de Europeesche poëzie blijkt te hebben. Zijn vertalingen uit de Quincey en vooral de meesterlijke uit Edg. Poe (5 dln. 1856 vlg.) maakten West-Europa vertrouwd met de vreemde sidderingen des geestes van deze Angelsaksische fantasten. Daarbij behoorde B. tot de vroegste Wagnerpropheten van Frankrijk.

Reeds A. France zag B. als zijnde „moins le poète du vice que celui du péché". Sindsdien hebben jonge Katholieken en Katholiceerenden (Le Goffic, de Reynold, Fr. Porché, St. Fumet e.a.) het waagstuk bedreven Les fleurs du mal voor Katholieke poëzie uit te geven; maar de schrijnende tweeslachtigheid in een ziel, die haar zonde bemint en verafschuwt, is niet de specifiek Katholieke levenshouding, welke zich uit niet in smartelijke velleïteiten, maar in sterke wilsdaden. De eigen geest van B. spreekt zich uit in machtspreuken als: „Le plus parfait type de Beauté virile est Satan" en „Saint Pierre a renié Jesus, il a bien fait!" Zie verder L e R e b e l l e e.a. stukken.

Dit neemt trouwens niet weg, dat B. als Katholiek zijn leven besloot; noch ook dat zijn aanhoudend gestegen invloed de uitzonderlijke grootheid van zijn dichterschap bevestigt, en een heele poëtische strooming beheerscht: het B a u d e l a i r i s m e.

U i t g.: Oeuvres complètes, édition critique et définitive (Parijs 1920 vlg.). — L i t.: Asselineau, B., sa vie et son oeuvre (Parijs 1869); Ch. Cousin et Spoelberch de Lovenjoul, C. B. souvenirs, correspondance, bibliographie (Parijs 1872); A. Holitscher, C. B. (Berlijn 1904); A. Cassagne, Versification et métrique de B. (Parijs 1906); E. Crépet, B. (Parijs 1907); M. Turquet, Influence of B. in France and England (Londen 1913); M. Franke, Das Artifizielle in der franz. Literatur (Leipzig 1913); C. Mauclair, C. B. (Parijs 1916); G. de Reynold, C. B. (Parijs 1920); F. Brie, Aesthetische Weltanschauung (Freiburg 1921); E. Raynaud, C. B. (Parijs 1922); P. Flotte, B., l'homme et le poète (Parijs 1922); G. Kahn, C. B. (Parijs 1925, met bibliogr.); F. Porché, Vie douloureuse de C. B. (Parijs 1926); S. Fumet, C. B. (Parijs 1926); J. Royère, C. B. (Parijs 1927); L. Lemonnier, Les traducteurs de Poe en France (Parijs 1928); P. Quennell, B. and the symbolists (Londen 1929); S. Rhodes, The cult of Beauty in C. B. (2 dln. Londen 1929); P. Klassen, B. (Weimar 1931); De Smaele, B. en het Baudelairisme in de Ned. Letterkunde (Gent 1934). *Baur.*

Baudewijn, p r i n s, hertog van Saksen, prins van Saksen-Koburg-Gotha, zoon van den graaf van Vlaanderen, neef van koning Leopold II van België, broeder van koning Albert I, vermoedelijk troonopvolger na den dood van koning Leopold's eenigen zoon. Zijn schielijk overlijden deed de erfrechten overgaan op zijn broeder Albert. * 3 Juni 1869 te Brussel, † 20 Jan. 1891 aldaar.

Baudewijns (B o u d e w i j n s), A d r i a e n F r a n s, schilder en graveur te Brussel, in 1665 lid van het Lucasgilde. * 1644, † 1711. In zijn jeugd naar Frankrijk, waar hij met Genoels en van Huchtenburg ontwerpen voor tapisserieën teekende. Na 1671 te Brussel gebleven, waar hij als schilder, vooral van landschappen in Ital. stijl, in aanzien was. Zijn kunst is bescheiden, niet zonder charme.

L i t.: Houbraken, Groote Schouburgh; Alfr. Michiels, l'Art flamand (1877). *Schretlen.*

Baudin, 1° C h a r l e s, Fransch admiraal. * 11 Juli 1784 te Sedan, † 7 Juni 1854 te Ischia (Napels). Zoon van den revolutionnair Baudin des Ardennes. Nam deel aan de expeditie van Nicolas Baudin naar Australië (1800—'04). Verloor den rechter arm in een gevecht tegen de Engelschen in de Indische Zee (1808). Na den slag bij Waterloo wilde hij een poging doen, Napoleon door de Engelsche kruisers heen naar Amerika te brengen, maar de keizer weigerde. Onder de Restauratie ontslagen, trad hij na 1830 wederom in werkelijken dienst. 1838 schout-bij-nacht en opperbevelhebber van de expeditie naar Mexico. 1839 vice-

admiraal. 1841 minister van marine. 1841—'47 zeeprefect te Toulon. Overleed slechts korten tijd nadat hij tot admiraal was verheven. In 1883 werd de naam van B. aan een Fr. pantserschip gegeven.

Lit.: Jurien de la Gravière, La marine de 1812; id., Une expédition d'outre-mer en 1838 (Revue des Deux Mondes LXXIII); R. Jouan, Histoire de la marine française (II Parijs 1932). *Lousse.*

2° Jean-Baptiste Alphonse Victor, Fransch arts en politicus. * 20 April 1811 te Nantua (Ain), † 3 Dec. 1851 te Parijs. Aanhanger van de denkbeelden van Saint-Simon en lid van geheime vereenigingen onder de Juli-monarchie. Afgevaardigde in de Wetgevende Vergadering (1849), 3 Dec. 1851 op een barricade in den Faubourg St. Antoine door een troep soldaten neergeschoten. In 1889 werd zijn lichaam naar het Panthéon overgebracht; op het kerkhof te Montmartre werd voor hem, als martelaar der vrijheid, een gedenkteeken opgericht en, in 1901, een tweede in den Faubourg St. Antoine zelf.

Werk: Les inflammations intestinales. *Lousse.*

Baudiot, Charles Nicolas, violoncelvirtuoos; * 1773 te Nancy, † 1849 te Parijs; leerling van den cellist Janson en in 1802 diens opvolger als leeraar aan het conservatorium te Parijs. Hier schreef hij met Levasseur en Baillot de cello-methode, die officieel aan het conservatorium moest worden gebruikt. In 1816 werd hij eerste violoncellist aan de koninklijke kapel, in 1832 gepensionneerd.

Werken: vooral composities voor cello, 3 strijkkwartetten, een Méthode complète de violoncelle, op. 25; Traité de transposition musical op. 35 (1837). Hij schreef een handleiding voor componisten, waarin hij hen wilde aantoonen, hoe zij voor violoncello kunnen en moeten schrijven (1849). *Piscaer.*

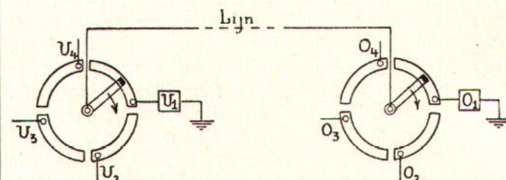
Baudissin, 1° Wolf Heinrich Friedrich Karl, graaf von, Duitsch letterkundige, die o.m. met dertien stukken de groote Shakespearevertaling van Tieck en Schlegel hielp voltooien, welke een zoo aanzienlijken invloed op de Duitsche romantiek uitoefende. Ook uit Molière, Goldoni, Gozzi, e.a. vertaalde hij. * 30 Jan. 1789 te Rantzau, † 4 Apr. 1878 te Dresden.

2° Wolf Wilhelm Friedrich, graaf von, Prot. Duitsch Oud-Testamenticus en oriëntalist. * 26 Sept. 1847 op Sophienhof bij Kiel, † 6 Febr. 1926 te Berlijn. Doceerde O. T. aan de universiteiten van Straatsburg (1876), Marburg (1881), Berlijn (1900). Zijn meeste werken zijn godsdienst-geschiedkundige studies omtrent de betrekkingen tusschen de andere Semietische godsdiensten en de Joodsche en Christelijke godsdiensten. Zijn belangrijkste werken zijn: Studien zur semitischen Religionsgesch. (2 dln. Leipzig 1876—1878); Adonis und Eschmun (1911); Kyrios als Gottesname im Judentum und seine Stelle in der Religionsgeschichte (1926). *Brans.*

Baudot, Anatole de, Fransch architect. * 14 Oct. 1834 te Sarrebourg, † 1915. Leerling van Labrouste en Viollet le Duc. Was een overtuigd aanhanger van de theorieën van Viollet le Duc. Werd aangesteld als rijksbouwmeester en inspecteur van den rijksgebouwendienst in Frankrijk. Tevens was hij ook werkzaam als restaurateur van vele oude gebouwen.

Werken: de kerken te Privas (Ardèche), Rambouillet, enz.; restauraties aan het kasteel te Blois, den dom te Puy en Velay; voltooide den toren van den dom te Clermont-Ferrand. — Lit.: Bénézit, Dict. des peintres. *de Stuers.*

Baudot-telegraaftoestel. In 1875 dacht de Franschman Baudot een stelsel uit, waardoor dezelfde telegraaflijn tegelijkertijd vier (soms zes) verbindingen tot stand kon brengen. In den uitzend- en den ontvangpost loopen twee armen, welke met de lijn verbonden zijn, synchroon. Zij glijden langs vier sectoren, welke eenerzijds met de uitzenders, anderzijds met de ontvangers verbonden zijn (zie figuur). Daar de armen op 180 t/min draaien, moet iedere bediende 3 letters/sec doorsturen. De eigenaardigheid van het stelsel is nu, dat elke bediende de door te sturen letter kan voorbereiden, terwijl de lijn ten dienste staat van de drie andere bedienden. Elke

Schematische voorstelling van de werkingswijze van het Baudot-telegraaftoestel.

sector van den uitzender is verdeeld in vijf contactstukken, welke met de vijf toetsen van het Baudotklavier verbonden zijn. De Baudot-signalen zijn samengesteld uit vijf stroom-impulsies, welke verschillende combinaties zijn van + en — impulsies. Deze worden ontvangen in vijf electromagneten, die vijf selectoren sturen, waarvan de combinatie den stand van het typenrad bepaalt, waartegen op het juiste oogenblik een papierstrook gedrukt wordt (→ Druk-ontvangst). *Gillon.*

Baudouin, Louis Marie, Eerbiedwaardige, priester uit den tijd der Fransche revolutie, bijgenaamd „apostel der Vendée. * 2 Aug. 1765 te Montaigu (Vendée), † 12 Febr. 1835 te Chavagnes-en-Paillers. Hij weigerde in 1792 den eed op de Constitutie af te leggen, kwam in de gevangenis en ontvluchtte naar Spanje. Van 1797—1800 oefende hij in het geheim de zielzorg uit te Les Sables d'Olonne en was sedert 1801 pastoor te Chavagnes. Onvermoeid werker als hij was, gaf hij bovendien zijn krachten aan de opleiding van priester-studenten. Het werk van B. leeft nog steeds voort in zijn twee stichtingen: de Ursulinen van Jesus (Ursulinen van Chavagnes) en een congregatie van seculiere geestelijken, zonen (of kinderen) van de Onbevl. Ontvangenis van Maria, bekend als: Pères de Chavagnes. Het decreet tot inleiding van het proces zijner zaligverklaring dateert van 7 Sept. 1871. *J. v. Rooij.*

Baudouin de Sebourg, fantastische Fransche kruisvaartroman uit het begin der 14e eeuw. De held is de zoon van den koning van Nijmegen, wordt seneschalk van den graaf van Vlaanderen, wiens dochter hij o.a. schaakt; beleeft allerlei avonturen, waarin de kracht van zijn vierkante vuisten en de drang van zijn zinnelijkheid hem telkens opnieuw verwikkelen; verbonden met de galante en ridderlijke avonturen van zijn broeders Esmoreit, Gloriant en Alexander; in verband gebracht met de kruistochten en met de mythische geschiedenis van Godfried van Bouillon. Want de held wordt koning Boudewijn, derde koning van Jerusalem, al blijft er van diens geschiedenis weinig meer dan de naam over. Sommige motieven zouden wel op oudere Dietsche liederen kunnen

berusten. De dichter is ook een Fransch-schrijvend Vlaming. Onze abele spelen hebben er uit geput. Er heeft een Dietsche bewerking van bestaan, waarvan nog 315 vv. overblijven.

U i t g. : L. Bocca (2 dln. Valenciennes 1841).

V. Mierlo.

Baudouinville, → Boudewijnstad.

Baudour, gem. in de prov. Henegouwen, ten W.N.W. van Bergen; opp. 2 359 ha, 4 500 inw.; rivier de Haine in de nabijheid; bosch van B.; heuvelachtige streek, met bosschen en weiden; zandachtige kleigrond; landbouw; potaarde; steenkool; pottenbakkerij; porseleinfabrieken, houthandel. Kasteelen van Mont-Garni, de Fuisseaux en Le Louchier; merkwaardige Gotische kerk; oude belangrijke heerlijkheid.

V. Asbroeck.

Baudrand, B a r t h é l e m y, Jezuïet, ascetisch schrijver; * 18 Sept. 1701 te Névache, † 3 Juli 1787 te Vienne. B. was een geliefd en veel gelezen schrijver en bijna al zijn ascetische werken zijn meermalen herdrukt en vertaald tot op den dag van heden. Zijn gezamenlijke geschriften zijn het best uitgegeven door Migne (2 dln. Parijs 1855).

L i t. : C. Sommervogel, Bibliothèque de la Comp. de Jésus (I, 1020-1048). *J. v. Rooij.*

Baudrillart, 1° A l f r e d, Fransch prelaat en kerkhistoricus, Oratoriaan. * 6 Jan. 1859 te Parijs; rector van het Institut Catholique aldaar, sinds 1918 lid van de Académie Française; mede-uitgever van den Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastique (Parijs 1909 vlg.).

V o o r n. w e r k e n : Philippe V et la cour de France (5 dln. 1890 vlg.) ;Vie de mgr. d'Hulst (2 dln. 1901 vlg.) ; L'Eglise catholique, la Renaissance et le Protestantisme (1904) ; Quatre cents ans de Concordat (1905). — L i t. : C. d'Habloville, Grandes figures de l'Eglise contemporaine (Parijs 1925).

2° H e n r i J o s e p h L é o n, Fr. economist, vader van mgr. H. M. A. Baudrillart, hoogleeraar in de economie aan de Ecole des ponts et chaussées, leider van het „Journal des économistes", „Journal des débats" en „Journal constitutionel". In zijn economische werken komt het zedelijk-wijsgeerig element sterk uit.

W e r k e n : Jean Bodin et son temps (1853) ; Publicistes modernes (1863) ; Manuel d'économie politique (1872) ; La famille et l'éducation en France dans leurs rapports avec l'état et la société (1874) ; Histoire du luxe privé et public (4 dln. 1878-'80) ; Des rapports de l'économie politique et de la morale (1883) ; Les populations agricoles de la France (1885-'93). — L i t. : Mémoires de l'académie des sciences morales et politiques (serie 2 XIX) ; Journal des économistes (1892) ; Handwörterbuch der Staatswissenschaften.

M. Verhoeven.

Baudry, P a u l J a c q u e s A i m é, Fransch portret-, genre- en decoratieschilder. * 7 Nov. 1828 te Napoléon (Vendée), † 17 Jan. 1886 te Parijs. Leerling van Drolling en de Ec. des Beaux Arts. 1850 wint hij den Prix de Rome, 1880 werd zijn werk bekroond met de eeremedaille in de Parijsche Salon. Hij studeerde ook nog in Italië naar de werken van Raffael, Titiaan en Correggio. Plafond- en wandschilderingen.

W e r k e n : decoratieschilderingen voor den foyer van de Opera te Parijs (1866-1872), voor het kasteel te Chantilly, enz. ; schilderijen van hem o.a. in de musea te Nantes, Lille, Bordeaux, en in het Luxembourg te Parijs. — L i t. : Bellier-Auvray, Dict. gén. des peintres ; Ch. Ephrussi, Paul Baudry, sa vie et son oeuvre (Parijs 1878). *de Stuers.*

Baudry-Lacantinerie, M a r i e P a u l G a b r i e l, Fransch rechtsgeleerde, * 14 Juni 1837 te St. Sauveur de Nuaille; studeerde te Poitiers en werd vervolgens professor te Poitiers en in 1871 te Bordeaux. In 1886 werd hij aldaar deken der rechtsgeleerde faculteit. Zijn „Précis de Droit Civil" was langen tijd klassiek in de Fransche en Belgische rechtsfaculteiten. Zijn groote werk is echter zijn „Traité théorique et pratique de Droit Civil", waarvan de derde uitgave vanaf 1907 in 29 deelen met de medewerking van de meest vooraanstaande Fransche juristen verscheen. Dit werk werd in de laatste jaren aangevuld door prof. Bonnecase van de universiteit van Bordeaux: 5 deelen van dit „Supplement" zijn van 1924-'33 verschenen.

Baudry-Lacantinerie wordt terecht beschouwd als een der laatste groote vertegenwoordigers van de verklarende rechtsschool (école d'exégèse), die bij de interpretatie der wetten hoofdzakelijk aan den wettekst getrouw bleven — terwijl de wetenschappelijke verklaringsleer (école scientifique), waarvan de eerste groote vertegenwoordiger prof. Geny is geweest, ook ruime medezeggenschap toekent aan de maatschappelijke verhoudingen en de gegevens der menschelijke rede.

L i t. : Bonnecase, Supplément (I, 372). *Orban.*

Bauer, 1° B r u n o, vrijzinnig Duitsch bijbelkundige. * 6 Sept. 1809 te Eisenberg. † 15 April 1882 te Rixdorf. Bestudeerde vooral het eerste Christendom. Behalve enkele werken over politieke geschiedenis, schreef B. zijn meeste studies over het N. T. De radicale bijbelcritiek van Bauer, vaak voorgedragen in den vorm van scherpe polemiek, ontstond en groeide onder den invloed van de Hegeliaansche philosophie, welke de feiten der geschiedenis verklaart als producten of constructie van de reflexie of speculatie; speciaal de godsdienstige ideeën concretiseeren zich in geschiedkundige legendarische verhalen. Bijzonderen nadruk legt B. op een beïnvloeding van het eerste Christendom door het Hellenisme.

W e r k e n : o.a. Kritik der Evangelien und Geschichte ihres Ursprungs (4 dln. Berlijn 1850-1852) ; die Apostelgeschichte (Berlijn 1850) ; Kritik der paulin. Briefe (3 dln. Berlijn 1850-1852) ; Das Evangelium (Berlijn 1880). *Brans.*

2° G u s t a v, Duitsch staatsman, * 1870 te Darkehmen (O. Pr.). Eerst bediende, dan sedert 1912 soc. rijksdagafgevaardigde. In Oct. 1918 min. van Arbeid; in Juni 1919 rijkskanselier, onderteekent het verdrag van Versailles. In 1920 ontslag, daarna min. van Fin. en later van Verkeerswezen in het kabinet Müller. Van Mei 1921 tot Nov. 1922 min. van Fin. in het kabinet Wirth. Gewikkeld in Barmatschandaal, 1925 uit de soc. dem. partij gesloten, later gerehabiliteerd. *Cosemans.*

3° K l a r a (pseud.: Kl. D e t l e f), Duitsche schrijfster, die de stof voor haar feuilletonistische vertelkunst ontleent aan het leven van de Russische hoogere kringen. * 23 Juni 1836 te Swinemünde, † 29 Juni 1876 te Breslau.

H o o f d w e r k e n : Nora (1871) ; Schuld und Sühne (1871) ; Benedikta (1876) ; Russische Idyllen (1878).

4° L e o p o l d, Oostenrijksch bouwmeester, van 1913—'18 prof. aan de Academie van Weenen, leerling van Otto Wagner, ijvert voor zakelijke en doelmatige woningconstructie. * 1872 te Jagerndorf (Oostenrijk).

5° M a r i A l e x a n d e r J a c q u e s, Holl. schilder, etser, lithograaf en illustrator (zie plaat tegenover kolom 160). * 25 Januari 1846 te Den

Haag, † 18 Juli 1932 te Amsterdam. Leerling van de Haagsche academie en van S. van Witzen. Rijke fantasie en bijzonder kleursentiment. Werkte in Konstantinopel, Frankrijk, Egypte en in 1896 in Engelsch-Indië, Rusland en Ned.-Indië. Hij is vooral beroemd als etser en teekenaar van Oostersche onderwerpen. Zijn graphisch werk onderscheidt zich door een virtuoos luchtig lijnenspel, een groot uitbeeldingsvermogen, een rijkdom in de compositie en beheersching van de techniek. Ook als lithograaf was hij persoonlijk en zeer sterk. Zijn composities zijn vaak zeer doorwerkt, wel overwogen, de figuren goed gearrangeerd in de omringende architectuur, groot van visie en nimmer zich al te zeer verliezend in het detail. Was ook als schilder een der belangrijkste onder de modernen. Werken van hem bevinden zich in de meeste musea van Holland.

L i t. : Marius, De Holl. schilderkunst; Jan Veth, Notities; Alb. Plasschaert, Holl. schilderkunst; Gram, Onze schilders in Pulchri Studio (1880-1904).

de Stuers.

6° M o r i t z, componist, dirigent en musicoloog; * 8 Apr. 1875 te Hamburg. Van belang zijn de studies van B. over Schubert, in het bijzonder: Die Lieder Franz Schuberts (I 1915).

7° P e t e r, Duitsch Katholiek schrijver van gedichten, legenden, novellen en letterkundige kritiek. * 5 Juli 1885 te Worms.

W e r k e n : Der heilige Bund (gedichten, 1919); Die Gotteswiese (1919); Der Organist von Silberbuchen (1921); Die Weggetreuen (1922); Das Dreigespann (1923); Der Geschwisterhof (1924).

8° W a l t e r, Duitsch dichter van Christelijk getinte arbeidspoëzie. * 4 Nov. 1904 te Merseburg.

W e r k e n : Kameraden, zu Euch spreche ich (1929); Stimmen aus dem Leuna-Werk (1930).

Bauera (p l a n t k.), de eenige vertegenwoordiger van de onderfamilie Baueroideae, behoorend tot de steenbreekachtigen (Saxifragaceae), is inheemsch in Australië. De drie soorten van dit geslacht zijn struikgewassen.

Bäuerl, → Peuerl.

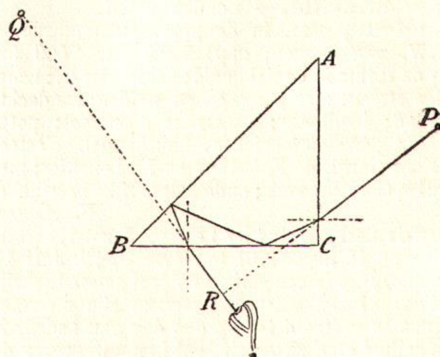
Bäuerle, 1° A d o l f, Oostenrijksch-Duitsch tooneel- en romanschrijver in den volkstrant; schiep enkele specifiek-Weensche volksliederen. * 9 Apr. 1786 te Weenen, † 20 Sept. 1859 te Bazel.

U i t g. : O. Rommel, Ausgewählte Werke (2 dln. 1910 vlg.). — L i t. : R. Fürst, Raimunds Vorgänger (1907).

2° H e r m a n n, componist van kerkelijke muziek in den Palestrina-stijl en als musicoloog specialist op het gebied der 16e eeuwsche kerkmuziek, * 24 Oct. 1869 te Egersberg (Wurttemberg). Hij promoveerde in 1906 te Leipzig op een belangrijk proefschrift over: Die 7 Buszpsalmen Lassos, en redigeert sinds 1903 een Bibliothek altklassischer Kirchenmusik in moderner Notation (werken van Palestrina, Lasso, Vittoria en Fux). Publiceerde verder over: Liturgie (1908); Der Vatikanische Choral in Reformnotation (1907).

Reeser.

Bauernfeind, p r i s m a v a n, wordt gebruikt bij het landmeten om rechte hoeken uit te zetten. Het is een driehoekig glazen prisma, met een gelijkbeenigen rechthoekigen driehoek tot grondvlak. Grond- en bovenvlak, benevens het opstaande zijvlak van de schuine zijde, zijn verfoelied, werken dus als spiegels. Over het prisma A B C heen ziende, viseert men een baak Q, de baak P wordt dan door een hulp zoodanig geplaatst, dat het beeld, door het prisma waargenomen, met Q samenvalt. De gang van de lichtstralen in het prisma is in de afb. voorgesteld. Het prisma is gewoonlijk op een klein opklapbaar

Prisma van Bauernfeind.

handvat gemonteerd, waardoor het geheel een gemakkelijk in den zak mee te nemen, handig instrumentje vormt.

Het p r i s m a k r u i s v a n B. bestaat uit twee boven elkaar geplaatste prisma's, waarvan de schuine zijden loodrecht op elkaar staan. Kijkt men door het gemeenschappelijke zijvlak, dan ziet men de beelden van twee bakens samenvallen, indien zij met het standpunt van den waarnemer op een rechte lijn liggen.

Jong.

Bauernfeld, E d u a r d v o n, Duitsch-Oostenrijksch blijspeldichter, wiens gevatte satire de behoudsgezinde voorname Weensche kringen van voor 1848 met scherp-liberale strekking van Fransche herkomst ten tooneele voert vooral in zijn meesterstuk G r o s z j ä h r i g (1846). * 13 Jan. 1802 te Weenen, † 8 Aug. 1890.

U i t g. : Ausgewählte Werke (4 dln. 1905). — L i t. : B. Stern, B. (Weenen 1890); E. Horner, B. (Weenen 1900); W. Zentner, Studien zur Dramaturgie B.'s (Berlijn 1922).

Baur.

Bauffe, gemeente in de prov. Henegouwen, ten N.W. van Bergen; opp. 765 ha, 700 inw.; zandachtige kleigrond; landbouw; kasteel van Flée.

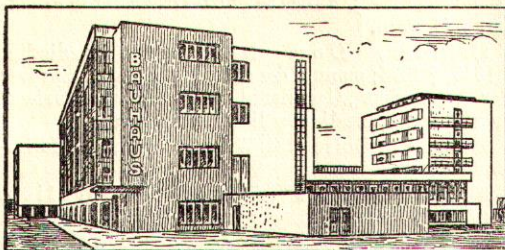
Bauffe, V i c t o r, Holl.(?) landschapschilder. * 1849, † 31 Oct. 1921 te Den Haag. Leerling van J. H. Weissenbruch. Hij werkte o.a. veel te Noorden bij Nieuwkoop, daarna ook te Kortenhoef, Renkum, Voorschoten, enz. Schilderde in den beginne sterk onder invloed van Weissenbruch e.a. meesters van de Haagsche School. Maakte ook enkele stillevens.

L i t. : Alb. Plasschaert, Holl. schilderkunst.

Baugnies, Belg. gem. in de prov. Henegouwen, ten Z.O. van Doornik; 600 inw., opp. 530 ha. Landbouw; kerk met gedeelten uit de 12e en 13e eeuw; kapel van O. L. Vrouw, bedevaartplaats.

Bauhaus-groep, naam gegeven aan beoefenaren van kunstvakken, voornamelijk architecten, die gestudeerd en gedoceerd hebben aan het Bauhaus te Dessau (gebouwd in 1925 door Walter Gropius, opgeheven 1933), een onderwijs-inrichting waar gestreefd werd door groote zakelijkheid in de architectuur en bij het vervaardigen der gebruiksvoorwerpen,

zonder ornament of bijkomstigheden, aesthetische bevrediging te schenken en een nieuwe kunst te scheppen. *Thunnissen.*

Het Bauhaus te Dessau.

Bauhin, 1° Caspar, Zwitsersch plantkundige, zoon van een uitgeweken Franschen dokter, broeder van Jean B., * 1560, † 1624 te Bazel. Hij studeerde achtereenvolgens te Bazel, Padua, Montpellier, Parijs en Tübingen. Hij werd professor in de plantkunde te Bazel. Door zijn vele reizen kende hij veel plantkundigen, wat hem mogelijk maakte een zeer uitgebreide plantenverzameling aan te leggen.

Werken: Prodromus theatri botanici (1620); Pinax theatri botanici (1623), waar 6 000 plantensoorten in beschreven worden; is zeer goed wat nomenclatuur betreft.

2° Jean, broeder van Caspar B., eveneens plantkundige, * 1541, † 1613 te Bazel. Een zeer belangrijk plantkundig werk van zijn hand is „Histoire universelle des plantes", in 1650—'51 uitgegeven als Historia plantarum universalis. Er worden 5 000 plantensoorten in beschreven met 3 500 afbeeldingen. *Bouman.*

Bauhinia, een plantengeslacht van de familie der peulgewassen (Leguminosae), en van de onderfamilie der Caesalpinioideae; komt in de tropen met 200 soorten voor als boomen, struiken en slingerplanten. Van vele soorten worden de zaden geroosterd gegeten, o.a. in Zuid-West Afrika die van B. esculenta en B. macrantha. In tropisch Azië en Afrika wint men olie van B. tomentosa. Sommige leveren een goede soort hout, bijv. in Indië en China de B. acuminata. De bastvezels van vele soorten gebruikt men voor het vervaardigen van touwen, netten en weefsels. Daarnaast leveren ze gom, kina, roode of blauwe plaatselijk gebruikte verfstoffen, of dienen als volksgeneesmiddel. Als sierplant worden in het Oosten ook enkele soorten aangekweekt. *Bouman.*

Bauhinieae, een der peulgewassen (Leguminosae), bestaat uit drie geslachten, waarvan slechts twee van beteekenis zijn, nl. Cercis en Bauhinia.

Bauhinische klep (valvula Bauhini of coli) is gelegen bij den overgang van den dunnen in den dikken darm. De klep is een trechtervormige plooi en zoo geplaatst, dat wel de inhoud van den dunnen naar den dikken darm kan passeeren, maar niet omgekeerd.

Bauhütte, werkruimte der bij een bouw werkzame bouwvaklieden; later organisatie der bouwlieden in den vorm van gilden; voor enkele bedrijven, die niet genoeg werk konden vinden in één stad, werden grootere gilden-organisaties toegelaten; zoo werd bij het bouwen van een dom de Bauhütte van elders ontboden. Men treft de B. reeds aan sinds de 13e eeuw.

Baukema, 1° Philips, Holl. schilderes. * 1863 te Ede. Zij schildert en teekent vooral landschappen, boschgezichten en soms bloemstillevens. Werkte o.a. in Heelsum, Tiel, Arnhem. Een talent, dat, zonder zich te veel in het detail te verliezen, gaarne zich verdiept in een uitvoerige uitbeelding. Zij teekent ook portretten.

Lit.: Alb. Plasschaert, Holl. schilderkunst.

2° S., Holl. schilder; * 3 Apr. 1852 te Oudemirdum (Friesland). Tot 1877 was hij teekenonderwijzer o.a. aan de academie Minerva te Groningen. In 1879 deed hij examen M.O. Werd directeur en leeraar der Arnhemsche teekenschool. Schilderde portretten, genrestukken en landschappen. *de Stuers.*

Lit.: Alb. Plasschaert, Holl. schilderkunst.

Bauldewijn (Baudouyn), Noël (Natalis), Ned. componist; † 1529 te Antwerpen, waar hij van 1513 tot 1518 kapelmeester was der O.L. Vrouwekerk. B. schreef motetten, waarvan vele in druk verschenen, en missen (o.m. op het lied „Myns liefkens bruyn oghen"), die meestal in hs. bewaard bleven. *Lenaerts.*

Baulers, gem. in Waalsch-Brabant, 1 000 inw.; opp. 1 074 ha; landbouw.

Baulig, Henri, Fransch geograaf, prof. aan de rijksuniversiteit te Straatsburg. Volgeling der Amer. school voor geomorphologie van W. M. Davis en J. K. Gilbert, wiens laboratorium hij in Amer. bezocht. Bestudeerde bijzonder de evolutie der erosie-schiervlakten, in zijn meesterwerk: Le plateau du Massif Central. B. helt over naar het eustatisme, de absolute verticale rijzingen en dalingen van het zeeniveau als primordiale oorzaak van de jongste erosiemorphologie der aardoppervlakte. * 1878.

Werken: Questions de morphologie vosgienne et rhénane (Ann. de géogr. 1922); La notion du profil d'équilibre (Kairo 1926); Le plateau central de la France et sa bordure occidentale (Parijs 1928); Amér. Septentrionale (Canada et Etats-Unis) (Geogr. Universelle, XIII Parijs 1933). *Lefèvre.*

Baum, 1° Oskar, Duitsch schrijver van idealistische romans, die veelal spelen in de wereld der blinden, waartoe B. zelf sedert 1894 behoort. * 21 Jan. 1883 te Pilsen.

Werken: Die Memoiren der Frau Marianne Rollberg (1904); Die böse Unschuld (1907); Das Leben im Dunkeln (1909); Die verwandelte Welt (1919); Die Tür ins Unmögliche (1920); Die neue Wirklichkeit (1921); Die Frauen und ich (1928); Nacht ist umher (1929).

2° Paul, Duitsch landschapschilder. * 22 Sept. 1859 te Meissen, † 1932. Werkte eerst aan de Porzellan Manufaktur te Meissen. Studeerde daarna aan de acad. te Dresden, en vervolgens te Weimar (bij Th. Hager). Hij reisde, behalve in Duitschland, ook in Frankrijk, Holland, België en Italië. Zijn talent ontwikkelde zich hoofdzakelijk onder den invloed van de Fransche en Belg. neo-impressionisten Seurat, Signac, v. Rijsselberghe e.a.

Lit.: J. Meier-Graefe, Entwicklungsgesch. der mod. Kunst; F. v. Bötticher, Malerwerke des 19. Jahrhs.

3° Vicki, Duitsch schrijfster van overdreven geprezen, gewild-moderne romans, waarvan vooral de laatsten slap van bouw, oppervlakkig van psychologie en vol ongezonde sensatie zijn. * 24 Jan. 1888 te Weenen.

Werken: Frühe Schatten, das Ende einer Kindheit (1920); Ulle der Zwerg (1924); Feme (1926); Helene Willfuer (1929); Menschen im Hotel (1929).

Baumann, 1° Alexander, Oostenrijksch-Duitsch blijspeldichter, die met een nog zeer verlitteraird dialect in den dialoog en in de liederen

komische werking bereikt. * 7 Febr. 1814 te Weenen, † 26 Dec. 1857 te Graz.

Hoofdwerk: Das Versprechen hinterm Herd (1848). — Lit.: W. Jaffé, A. B. (Weimar 1913).

2° Emile, Fransch, Katholiek romanschrijver van nationalistische richting en van streng ethische probleemstelling. * 1868 te Lyon. De sterk gesloten, als drama's voortschrijdende romans van B. schilderen bij voorkeur kloeke mannenzielen, die op het aambeeld van bekoring en leed beproefd worden, maar in hun strijd de sterkte der genade ondervinden.

Voorn. werken: La fosse aux lions (1911); L'immolé (1912); Le baptême de Pauline Ardel (1913); Le fer sur l'enclume (1913-'20); Job le prédestiné (1923); L'abbé Chévoleau. — Lit.: H. Bahr in Hochland (1918, 1921); V. Klemperer, Die moderne französische Prosa (II Leipzig 1923, 69 vlg.). *Baur.*

3° Oskar, Afrika-reiziger en geograaf. * 25 Juni 1864 te Weenen, † 12 Oct. 1899 aldaar; studeerde te Weenen in geographie en natuurwetenschappen; onderzocht in 1883 het Dormitorgebergte in Montenegro; als geograaf deel uitmakend van de Oostenrijksche Kongo-expeditie, deed hij in 1885 zijn eerste reis in Afrika; in 1888 maakte hij met Hans Meyer reizen in Duitsch-Oost-Afrika en in de volgende jaren zette hij deze onderzoekingen voort, o.a. in Oesambara, de gebieden ten Z. en ten W. van het Victoria-meer, waar hij vaststelde, dat de Kagera de eigenlijke bronrivier van den Nijl is. Zanzibar, Pemba en Mafia werden door B. wetenschappelijk onderzocht. Van 1896—1899 was hij Oostenrijksch consul in Zanzibar.

Werken: Beiträge zur Ethnographie der Kongo (1887); Fernando Po (1888); In Deutsch-Ostafrika (1890); Usambara (1891); Durch Massailand zur Nilquelle (1894); Der Sansibar-Archipel (1896-1899); Afrikanische Skizzen (1900). *v. Velthoven.*

Baumbach, 1° Max, Duitsch beeldhouwer. * 28 Nov. 1859 te Wurzen. Leerling van de Berlijnsche Kunstgewerbeschule (1881—1884) en het atelier van R. Begas. In 1885 eerste tentoonstelling te Berlijn. Zijn werk werd te Berlijn en te München bekroond met de kleine gouden medaille. In 1893 de groote gouden medaille te Weenen, daarna nog een medaille te Chicago. Na voltooiing van het Kaiser-Friedrich Monument te Worth in 1895 werd hij benoemd tot professor en lid van de Kon. Pruis. acad. van Schoone Kunsten.

Werken: bronzen ruiterstandbeeld van koning Albert in Dresden (1901); monument van hertog Albrecht van Pruisen in den dom te Berlijn (1903); portretbustes van Fr. Haase, Ludw. Pietsch, Fr. Spielhagen e.a. — Lit.: Deutsches Zeitgenossenlex. (Leipzig 1905). *de Stuers.*

2° Rudolf, populair Duitsch dichter van gezonde, ietwat zoetige volksliederen, die om hun gemakkelijken, vlotten gang in de studentenliedboeken opgenomen werden. * 28 Sept. 1840 te Kranichfeld, † 21 Sept. 1905 te Meiningen.

Hoofdwerk: Lieder eines fahrenden Gesellen (1878); Spielmannslieder (1882). — Lit.: K. Fuchs, R. B. (Leipzig 1898); A. Selka, R. B. (1924).

Baumé (graden). Door Baumé is een areometer ingevoerd met een bijzondere schaalverdeeling, die in de techniek nog steeds in gebruik is. Volgens het Bureau of Standards te Washington is deze schaal als volgt berekend: voor vloeistoffen zwaarder dan water geldt de formule: s = 145/145—n (bij 60°Fahrenheit); voor vloeist. lichter dan water: s = 140/130 + n. Hierin is s het soortelijk gewicht en n het aantal graden Baumé der vloeistof. *v. d. Beek.*

Baumeister, Willi, Duitsch schilder uit den groep der „Konstruktivisten”. Legt zich in later tijd vnl. op monumentale vlakke sierschilderkunst toe (wanddecoraties). * 1889 te Stuttgart, woont in Frankfort a/d Main.

Baümer, Dom Suitbert, Benedictijn, * 1845, † 1894; monnik der abdij van Beuron, schrijver der belangrijke „Geschichte des römischen Breviers” en van andere studies op liturgisch gebied.

Baumes-Colles, Wet van, → Colles-Baumes, Wet van.

Baumgarten, 1° Alexander Gottlieb, Duitsch wijsgeer, aanhanger van Wolff, * 1714, † 1762; hoogleeraar te Frankfurt a.O. B. vulde het stelsel van Wolff aan met een aesthetica, die de regels voor het juiste waarnemen zou moeten geven, zooals de ethica voor het juiste willen en de logica voor het juiste denken. Hij heeft groote verdienste voor de schepping der Duitsche wijsgeerige terminologie. Kant beschouwde B. als den voornaamsten metaphysicus van zijn tijd.

Werken: Metaphysica; Ethica philosophica; Aesthetica; Philosophia generalis. — Lit.: E. Bergman, Die Begründing der deutschen Aesthetik durch A. G. Baumgarten und G. F. Meier (Leipzig 1911). *F. Sassen.*

2° Franziska, lector in de psychotechniek te Bern; * 1888 te Lodz (Polen). Zij publiceerde o.a. Beiträge zur Berufskunde des Versicherungswesens, I Zur Psychologie und Psychotechnik des Versicherungsagenten (1924), II Zur Psychotechnik und Charaktereologie des Regulierungsbeamten (1925); Die Berufseignungsprüfungen (1928); tezamen met G. Fabian: Psychotechnik der Menschenwirtschaft (1930).

Baumgartner, Alexander, Duitsch Jezuïet en vooraanstaand litterairhistoricus, van grondig en veelzijdig weten, maar van een dogmatische beperktheid, die o.m. ook Goethe (2 dln. 1885) in zijn hoogste kunstenaarschap niet wist te erkennen. Zijn onvoltooide Geschichte der Weltliteratur (6 dln. en supplement, Freiburg 1897—1912) is een stevige aaneenschakeling van afzonderlijke monographieën der onderscheiden letterkunden uit Oost en West, waar dus de comparatistische beschouwingswijze totaal vreemd aan bleef. Ook Vondel's leven beschreef hij (1882). * 27 Juni 1841 te St. Gallen, † 5 Sept. 1910 te Luxemburg.

Lit.: O. Pfülf in Stimmen aus Maria-Laach (1910); N. Scheid, A. B. (Luxemburg 1911). *Baur.*

Baumhauer, Felix, Duitsch schilder, vooral van onderwerpen uit de Christelijke kunst. Muurschilderingen, kerkramen (van een opvallende helderheid en doorzichtigheid). Zijn Madonna's hebben een wat droomerige uitdrukking. * 1876 in Lüdingshausen (Westfalen), nu professor in München.

Voorn. werken: Kruisweg in den dom van Bamberg (1920); vensters in de Lieve Vrouwekerk van Worms (1921); mozaïeken in de kathedraal van St. Louis (Ver. Staten, 1924-'25).

Bäumker, 1° Clemens, Duitsch nieuw-Scholastiek wijsgeer en geschiedschrijver, vooral bekend door de „Beiträge zur Geschichte der Philosophie des Mittelalters” (Beiträge-B.), een serie monographieën, sinds 1891 onder zijn leiding uitgegeven. * 1853, † 1924, hoogleeraar te Breslau, Bonn, Straatsburg en München.

Werken: Das Problem der Materie in der griech. Philosophie; Die Impossibilia des Siger von Brabant;

Witelo, Die christliche Phil. des Mittelalters (in Hinneberg's Kultur der Gegenwart); Der Platonismus des Mittelalters. *F. Sassen.*

2° W i l h e l m, Duitsch Katholiek theoloog en beoefenaar van de geschiedenis der muziek; * 1842 te Elberfeld, † 1905 te Rürich. Hij studeerde te Münster en Bonn, was van 1869—'92 kapelaan te Niederkrüchten en daarna pastoor te Rürich. In 1889 werd hij doctor honoris causa in de theologie aan de universiteit te Breslau.

W e r k e n: zette het werk voort van Meister: Das katholische deutsche Kirchenlied in seinen Singweisen (4 dln. 1886-1911). Verder: Niederländische geistliche Lieder nebst ihren Singweisen aus Hss. des 15. Jh. (1888); Ein deutsches geistliches Liederbuch mit Melodien aus dem 15. Jh. (1895). *Piscaer.*

Baumstark, A n t o n, Duitsch oriëntalist, was achtereenvolgens hoogleeraar te Bonn, Utr. en Nijmegen (tot 1930), doceert nu te Münster en te Bonn. Schreef werken op het gebied der Oostersche talen, literatuur en patrologie, der liturgiegeschiedenis, de Oostersch-Christ. archeologie en der klassieke philologie. Gaf uit van 1901—1905 en na 1911 de „Oriens Christianus". * 1872 te Konstanz.

V o o r n. w e r k e n: Aristoteles bei den Syrern vom 5. bis 8. Jahrh. (1900); Die christl. Literaturen des Orients (1911-'12); Die Messe im Morgenlande (1916): Gesch. der syrischen Literatur mit Ausschluss der christl.-palastinischen Texte (1922). *Knipping.*

Baur, 1° E r w i n, Duitsch geneticus (* 1875), heeft o.a. door zijn Antirrhinum-onderzoek veel bijgebracht tot de betere kennis van het gedrag der erffactoren. Zijn handboek „Einführung in die Vererbungslehre" (7-11 1930) behoort tot het degelijkste op dit gebied. In 1927 stichtte hij te Müncheberg het Kaiser-Wilhelm-Institut für Vererbungsforschung, waarvan hij thans nog directeur is; hij is tevens hoogleeraar aan de Landwirtschaftliche Hochschule te Berlijn. Met M. Hartmann bezorgt hij de uitgave van het monumentale „Handbuch der Vererbungswissenschaft" in 33 afleveringen, waarvan reeds 18 zijn verschenen. *Dumon.*

2° F e r d i n a n d C h r i s t i a n, vrijzinnig Duitsch bijbelkundige. * 21 Juni 1792 te Schmieden (Wurttemberg), † 2 Dec. 1860 te Tübingen. Benoemd in 1825 tot prof. van kerk- en dogmageschiedenis aan de universiteit van Tübingen. Schreef talrijke werken. B. heeft vooral de geschiedenis van het eerste Christendom bestudeerd. Hij is de stichter van de zgn. School van Tübingen, welke het Christendom foutief verklaart, doordat zij ook op den Christelijken godsdienst het te algemeen philosophisch Hegeliaansch princiep van de thesis, antithesis, synthesis toepassen wil, en een objectieve critiek der historische bronnen verwaarloost.

W e r k e n: o.a. Symbolik und Mythologie (Stoccarda 1824-1825); Paulus der Apostel Jesu Christi (Stoccarda 1845, Leipzig 1866-'67; postume uitgave van E. Zeiler); Vorlesungen über die christ. Dogmengeschichte (4 dln. Leipzig 1865-1867); Geschichte der christl. Kirche (5 dln. Tübingen 1863-'77). *Brans.*

3° F r a n k, professor in de literatuurgeschiedenis aan de universiteit te Gent. * 1887 te Vilvoorde. Schreef onder pseudoniem A r a n B u r f s essays over Vlaamsche dichters, o.a. Onze dichters der Heimat (1909). Na een degelijke studie over Gezelle's jeugd en leerarend priesterschap: Uit Gezelle's Leven en Werk (1930), bezorgt hij thans met dr. Allossery en De Cuyper de jubileumuitgave van Gezelle's werken. *A. Boon.*

4° G e o r g e, zoöloog; * 1859 te Weisswasser, † 1898 te München. Na zijn studies in het zoölogisch instituut te Leipzig en in het geologisch-palaeontologisch instituut te München, werd hij professor in de vergelijkende osteologie te Worcester en daarna te Chicago. Hij leverde verschillende vergelijkend-anatomische studies over het geraamte der gewervelde dieren en een beschrijving over schildpadden en hagedissen van de Galapagos-eilanden. Van zijn studies over den hand- en voetwortel der gewervelde dieren verscheen slechts het eerste deel „Batrachia" (Jena 1888). *Willems.*

5° K a r l, Duitsch beeldhouwer. * 21 Dec. 1881 te München. Leerling van de acad. te München (onder Ad. Hildebrand). Werd eenige malen bekroond, o.a. in 1908 met zijn ontwerp van het Ludwigdenkmal te Bamberg. Eerst na de tentoonstellingen te München in 1908 werd zijn werk meer en meer bekend en kreeg hij meerdere opdrachten. Van zijn werken zijn te vermelden: een liggende Narcissusfiguur en het grafmonument van Freifrau von Bodmann te Freiburg.

L i t.: Die Kunst (IX 1904); Kunst für Alle (XIX, 481). *de Stuers.*

6° N i c o l a a s, Holl. zeeschilder; * 12 Sept. 1767 te Harlingen, † 28 Mrt. 1820 aldaar. Leerling van zijn vader J. A. B. Hij schilderde aanvankelijk landschappen en stadsgezichten, daarna zeegezichten en zeegevechten, enz.

W e r k e n: o.a. in het Rijks Mus. te Amsterdam en in het gem. mus. te Den Haag. — L i t.: Catalogus Rijks Mus. te Amsterdam; Van Eynden en v. d. Willigen; Immerzeel, De Levens en Werken (I). *de Stuers.*

Bauschinger, een Duitsch wis- en bouwkundige; * 1843 te Neurenberg. † 1893 te München; heeft veel bijgedragen tot de ontwikkeling van het onderzoek van bouwstoffen. Hij nam het initiatief tot het brengen van internationale eenheid in de verschillende proefmethoden.

Baussart, E l i e, Fransch-Belgisch publicist van Katholieke denkrichting, die in zijn tijdschriften Catholique (1911 vlg.) en vooral Terre wallonne (1919 vlg.) een gezonde decentralisatie op regionalistischen grondslag voorstaat. * 1887 te Couillet.

Baussnern, W a l d e m a r v o n, dirigent en componist, * 29 Nov. 1866 te Berlijn; een der bekendste musici in Duitschland uit de eerste 15 jaren van deze eeuw; is sinds 1923 secretaris der Akademie der Künste te Berlijn. Schreef talrijke composities op elk gebied, zonder tot een persoonlijken stijl te geraken.

Bautain, L o u i s, philosoof en theoloog, eclecticist; * 1796, † 1867 te Parijs; van atheïsme tot het geloof teruggekeerd (1824), werd hij priester (1828), maar bleef tegenstander der Scholastiek. Enkele zijner geschriften werden veroordeeld door het kerkelijk gezag, waaraan hij zich onderwierp. In 1850 werd hij vicaris-generaal van het bisdom Parijs en was kort daarna tevens prof. aan de Sorbonne. In zijn philosophisch systeem huldigt hij het traditionalisme en fideïsme. *J. Sassen.*

L i t.: De Régny, L'abbé B., sa vie, ses oeuvres (1884); Denzinger-Bannwart Enchiridion (no. 1622-1627).

Bautersem, Belgische gem. in de prov. Brabant, aan den weg Leuven—Tienen, ruim 10 km van Leuven; opp. 535 ha, ong. 1 200 inw. Oneffen, zandig terrein; landbouw; bosschen. Kasteel.

Bautersem, Brabantsche ministeriale familie, geheeten naar het plaatsje in Brabant, arr. Leuven,

kanton Thienen. Zij komt het eerst voor in 1130, verder in de 13e en 14e eeuw.

L i t.: Ganshof, Etude sur les Ministériales etc. (127/128).

Bautken, L i e v e n, of Lieven Boghaert(?), Capellaen ende Facteur van de Barberisten binnen der stede van Ghendt, schreef een gedicht (21 strophen) op de geboorte van keizer Karel, bewaard in Marcus van Vaernewyck's Warachtighe Historie van..... Carolus de vijfste: in de eerste uitg. (1561) wordt het gedicht toegeschreven aan Lieven Boghaert, in de tweede (1564) aan Lieven Bautken.

L i t.: Fr. Van den Haeghen, Bibl. Gantoise (I Gent 1858, 149 en 181).

Bautoen, J a n, boer uit de Nieuvaart (De Klundert), die een in het moeras verborgen H. Hostie opgroef (ca. 1300). Deze gebeurtenis heeft de stof geleverd voor het mirakelspel „Van den → Sacramente van der Nieuwervart".

L i t.: N. Ned. Biogr. Woordenboek.

Bautta (bauta), Venetiaansch kleedingstuk, een halflange, zwarte schoudermantel met capuchon, vervaardigd van fluweel, zijde of kant. De b. was in

Bautta.

Venetië in de 18e eeuw voor mannen en vrouwen het kleedingstuk bij uitstek voor carnaval en werd dan gedragen over den → tabarro en in combinatie met het witte, langneuzige masker, dat den mond vrijliet, terwijl over den capuchon de driekantige hoed werd gedragen. Terwijl alle andere verkleedingen buiten den carnavalstijd niet waren gepermitteerd, mocht dit stuk ook van 5 Oct. tot 16 Dec. gedragen worden, benevens op allerlei wereldlijke en kerkelijke feestdagen. Zoo werd de b. in het laat 18e eeuwsch Venetië tot het algemeene modekleed.

L i t.: P. Molmenti, La storia di Venezia nella vita privata (Bergamo 1908); Fogolari, In tabarro e bauta, in Settecento Veneziano, spec. nummer v. d. Illistrazione Italiana (1924-'25). *v. Thienen.*

Bautzen, stad in de Saksische Opper-Lausitz aan de Spree; 40 000 inw., overwegend Prot. Boven de stad ligt de vesting Ortenburg, gedeeltelijk nog uit de 10e eeuw. B. is een belangrijke industriestad (textiel, machines). Op 20 en 21 Mei 1813 versloeg Napoleon bij B. de Pruisen en de Russen. Door nederlagen van Fransche maarschalken gingen de vruchten van deze overwinning echter weder verloren.

Bauwens, 1° C o r n e l i s A., stadsonderwijzer te Lier en destijds befaamd letterkundige, schrijver van een vijftal treurspelen en twee blijspelen. * 1758, † 23 Aug. 1824 te Sas-van-Gent.

W e r k e n: treurspelen: Cleomire, ersteld Pheniciën of de zegepralende godsdienst; St. Gommar; De Furie van Lier; Gabiana; Adelson en Salvanie. Blijspelen: Anselmo en Pasquin; De Dwaesheid der Minnaers. *Godelaine.*

2° I s i d o o r, geneesheer, schrijver van een onvoltooid medisch woordenboek, van een paar bekroonde tooneelstukken: het blijspel Hertog Philips (1894), het treurspel Twee Tygerinnen (1897), van het zangspel Quinten Metsys en het historisch melodrama Iwein van Aalst (1886), romantisch, volksch, simplistisch met enkel op effect berekend uiterlijk gebeuren. * 1855, † 1918 te Aalst (België).

L i t.: Valery d'Hondt, Isidoor Bauwens' levens- en boekbeschrijving (Aalst). *Godelaine.*

3° L i e v e n, Gentsch industrieel uit een familie van leerlooiers, die met gevaar voor zijn leven de machines voor mechanische katoenspinnerij uit Engeland naar het vaderland overbracht en aldaar verbeterde. * 14 Juni 1769 te Gent, † 17 Maart 1822 te Parijs. Richtte fabrieken op te Passy (1798), te Gent (1799) en te Drongen, bij Gent. Poogde na 1814 zijn verloren fortuin te herwinnen door de verwerking van zijde-afval. Voerde, als bestuurder der gevangenis te Gent onder het Napoleontisch regime, aldaar het stelsel in der werkverschaffing aan de gevangenen.

L i t.: L. Hebbelynck, Biographie de Liévin Bauwens (1853); Biographie nationale de Belgique (II). *Elias.*

Baux, L e s, Fransch stadje van 200 inw. in het dept. Bouches-du-Rhône, ten N.O. van Arles; tegen een berg gelegen; bezit schilderachtige ruïnes. In de M.E. een groote stad; de Seigneurs van B. waren de stamvaders van het huis van Oranje. In de nabijheid veel bauxiet.

L i t.: Lenthéric, les Villes mortes du Golfe du Lyon (1875).

Bauxiet (ontdekt door Berthier in 1822 bij Les Baux, bij Arles in de Provence; vandaar de naam), mineraal van de samenstelling $Al_2O_3 + 3H_2O$. Bauxiet is een verweeringsproduct van stollingsgesteenten, die rijk zijn aan aluminium. B. is een belangrijk bestanddeel der terra rossa en van lateriet. → Aluminiumertsen. In zuiveren toestand is het een witte stof. Behalve in Frankrijk wordt b. gevonden in de Vereenigde Staten (Arkansas, Georgië, Alabama). Verder in Ierland, Stiermarken, Dalmatië en Italië. In Frankrijk is in 1930 meer dan 630 000 ton gewonnen. In 1929 was het wereldverbruik 1 883 000 ton, waarvan o.m. geleverd door: Frankrijk 600 000, Vereenigde Staten 370 000, Hongarije 250 000, Italië 197 000, Ned. Guyana 190 000. Het mineraal dient voor de bereiding van aluminium.

Bauxietsteenen, een soort vuurvaste steen, bestaande uit 60% aluminiumoxyde en 40% leem. Als vuurvast materiaal behoort het tot de meest resistente soorten. Het smeltpunt ligt boven 1 800°.

Bavay, L a u r e n t d e, directeur der tuinbouwschool te Vilvoorde bij Brussel, pomoloog en schrijver; * 1795, † 1855.

St. Bavo. Naar een ets van Leendert van der Cooghen.

Bavegem (⟨ Bavo(?) persoonsnaam, heim = woonplaats), een der oudste gemeenten in de prov. O. Vlaanderen, 13 km ten W. van Aalst. Opp. 982 ha; 1 500 inw. Landbouw. In de 10e eeuw reeds een bidplaats, is B. vermeld in een charter van 976, waarbij Otto II de St. Baafsabdij van Gent in het bezit van haar goederen bevestigt.

L i t. : De Potter en Broeckaert (5e red., J); Oudheidkundige Inventaris van O. Vl. (7e afl. 1916).

Bavel, → Ginneken c.a. (N. Br. gem.).

Baveno, luchtkuuroord aan het Lago Maggiore.

Baviaan, → Aap.

Bavikhove, of B a v i c h o v e, Belg. gem. in de prov. West-Vlaanderen, ten N.O. van Kortrijk, op den linkeroever van de Leie; opp. 668 ha, 1 900 inw. Zand- en kleigrond; landbouw, vlas; kerk uit de 13e eeuw; oude heerlijkheid.

Bavinck, H e r m a n, hoogleeraar in de Gereformeerde dogmatiek; Christelijk paedagoog. * 1854 als dominees-zoon te Hoogeveen, † 1921 te Amsterdam. In 1882 benoemd tot hoogleeraar aan de Theol. Sch. te Kampen; werkte met succes aan de vereeniging der Gereformeerde kerken. Sinds 1902 hoogleeraar aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, waar ook zijn paedagogische werkzaamheid begon. Hij is een der eerste mannen van erkende geleerdheid in Nederland, die de opvoedkundige wetenschap beoefenden: „hij heeft de paedagogiek voor ons gerukt uit de schoolboekenhoek": herinnert door zijn philosophisch en historische instelling sterk aan het werk van Willmann; is een stelselbouwer van vaste beginselen, weet het werk van andersdenkenden te waardeeren, maar is slecht te spreken over de moderne paedagogiek; groot mensch, groot Christen naar de Gereformeerde opvatting, groot geleerde en vruchtbaar schrijver. Hij was lid van de Eerste Kamer, van de Koninkl. Acad. van Wetensch., voorzitter van den Onderwijsraad, afd. lager onderwijs.

W e r k e n : Gereformeerde Dogmatiek, in 4 deelen verschenen in 1895 en meerdere malen herdrukt; Beginselen der psychologie (1897); Paedagogische beginselen (1904); De opvoeding der rijpere jeugd (1916); De nieuwe opvoeding (1917); Bijbelsche en religieuze psychologie (1920); Verzamelde opstellen op het gebied van godsdienst en wetenschap (1921). — L i t. : ds. J. H. Landwehr, Prof. dr. Herm. Bavinck herdacht door een zijner oud-leerlingen (1921); fr. S. Rombouts, Prof. dr. H. B., gids bij de studie van zijn paedagogische werken (1922); J. Brederveld, Hoofdlijnen der paedagogiek van dr. H. B. met critische beschouwing (1927). Bij Landwehr vindt men een volledige lijst van B.'s geschriften.

Rombouts.

Bavinkhove, gemeente en kerspel in kanton Kassel (Fr. Vlaanderen). 800 inw. Vlaamschsprekend. Landbouw.

Bavius of V a v i u s, slecht Romeinsch dichter, laatste eeuw v. Chr.; trachtte Vergilius tegen te werken.

Bavo, A l l o w i n u s, Heilige, belijder. (Zie afb.) Geb. in Haspengouw uit een adellijke familie, † op een 1en Oct. omstreeks 650, waarschijnlijk te Gent. Trad in het huwelijk met een dochter van graaf Adilio, die het leven schonk aan een dochter Agletrudis. Na den dood zijner echtgenoote kwam hij in betrekking met den H. Amandus en werd door zijn voorbeeld en prediking tot een deugdzamer leven bewogen. Hij schonk al zijn goederen weg en begaf zich naar Gent, waar de H. Amandus voor kort de twee abdijen van S. Pieter en van Ganda had gesticht. In deze laatste abdij werd Bavo opgenomen. Na den H. Amandus een tijdlang op zijn apostolische tochten te hebben vergezeld, vestigde hij zich als kluizenaar in de abdij van Ganda, later naar zijn naam St. Baafsabdij genoemd. De H. Bavo is patroon van de bisdommen Gent en Haarlem. Feest op 1 Oct., vandaar het woord Bamis (Baafmis). → Bâmespacht.

L i t. : Vita Bavonis, ed. Krusch, Monumenta Germaniae Historica rerum Merovingicarum (IV, 527); Van der Essen, Etude critique et littéraire sur les Vitae des Saints Mérovingiens de l'Ancienne Belgique (Leuven 1907). *De Schaepdrijver.*

V o o r s t e l l i n g i n d e k u n s t. B. wordt afgebeeld als gekroonde Vlaamsche graaf met zwaard, scepter, boek en valk; geneest bezetenen, geneest een overredene. Als monnik zijn aanneming door den H. Amandus en in eenzaamheid mediteerend. Piolin kent hem als attributen nog toe een boom, een wagen, een kerk en een steen.

Bavo, S i n t, godsdienstig weekblad voor het bisdom Haarlem; verschijnt sinds 1 Jan. 1898.

Bavokerk, S t., te Haarlem, kathedrale kerk, door ir. J. Cuypers gebouwd; gewijd in 1898. Belangrijke baksteenbouw, rijk gedetailleerd.

L i t. : De Kathedrale kerk te Haarlem (1923; beschreven door Th. M. P. Bekkers en C. N. J. Meysing).

Bawean, een eilandje, in de Java-zee gelegen, ten N. van Soerabaja en tot deze afdeeling behoorend. Het middengedeelte bestaat uit een vulkanisch bergland met den Goenoeng Besar als top (660 m). Er liggen een bergmeer en eenige warme zwavelbronnen. De hoofdplaats is Sangkapoera, aan de Zuidkust gelegen, een haven voor schepen, varend tusschen Soerabaja en Bandjermasin. Het eilandje is dicht bevolkt: in 1930 woonden er 29 837 menschen. Er is veel rijstbouw; de sawah's worden meestal door de vrouwen bewerkt. Men vervaardigt slendangs en sarongs voor den uitvoer. Verder is er een uitgebreide vischvangst, maar het hoofdbestaansmiddel wordt gevormd door den handel: het kleine eiland biedt geen onderhoud voor alle bewoners, zoodat vele mannen bijna altijd in den vreemde zijn, handel drijvend in alle deelen van den Archipel. *v. Velthoven.*

Bawit, een oud-Koptisch klooster bij Hermopolis (Midden-Egypte), gesticht door den H. Apollo (395), leerling van den H. Pachomius. Het beleefde een tijd van grooten bloei (was eens door ruim 500 monniken bevolkt), maar werd in de 10e eeuw door de Arabieren verwoest. De belangrijke resten werden eenigen tijd geleden door Chassinat, Clédat (1901—1904) en Maspéro (1913) uit het zand gegraven. Binnen een grooten ringmuur lagen twee kloosters (één voor mannen, één voor vrouwen), twee kerken, de eene uit gedroogde tegels, de andere (grootere) uit groote vierkante steenblokken gebouwd, een pelgrimshuis en een groot aantal kapelletjes en cellen, alsmede een uitgestrekte doodenstad. De kerken hebben nog resten van muurschilderingen en zijn in rijke plastiek geornamenteerd. Ook de kapellen zijn rijk aan inschriften en schilderingen (uit de 6e—9e eeuw), die tooneelen uit het O. en N. Testament op sterk realistische wijze behandelen, verder den tronenden Christus, Maria met Engelen en Heiligen, symbolische voorstellingen en jachttooneelen. De beste dezer schilderingen bevinden zich nu in Kaïro en in het Louvre te Parijs.

L i t. : J. Clédat, Le Monastère et la Nécropole de B. (2 dln. Kaïro 1904—'12); Dict. d'Archéol. chrét. et de Lit. (II 203-251). *Knipping.*

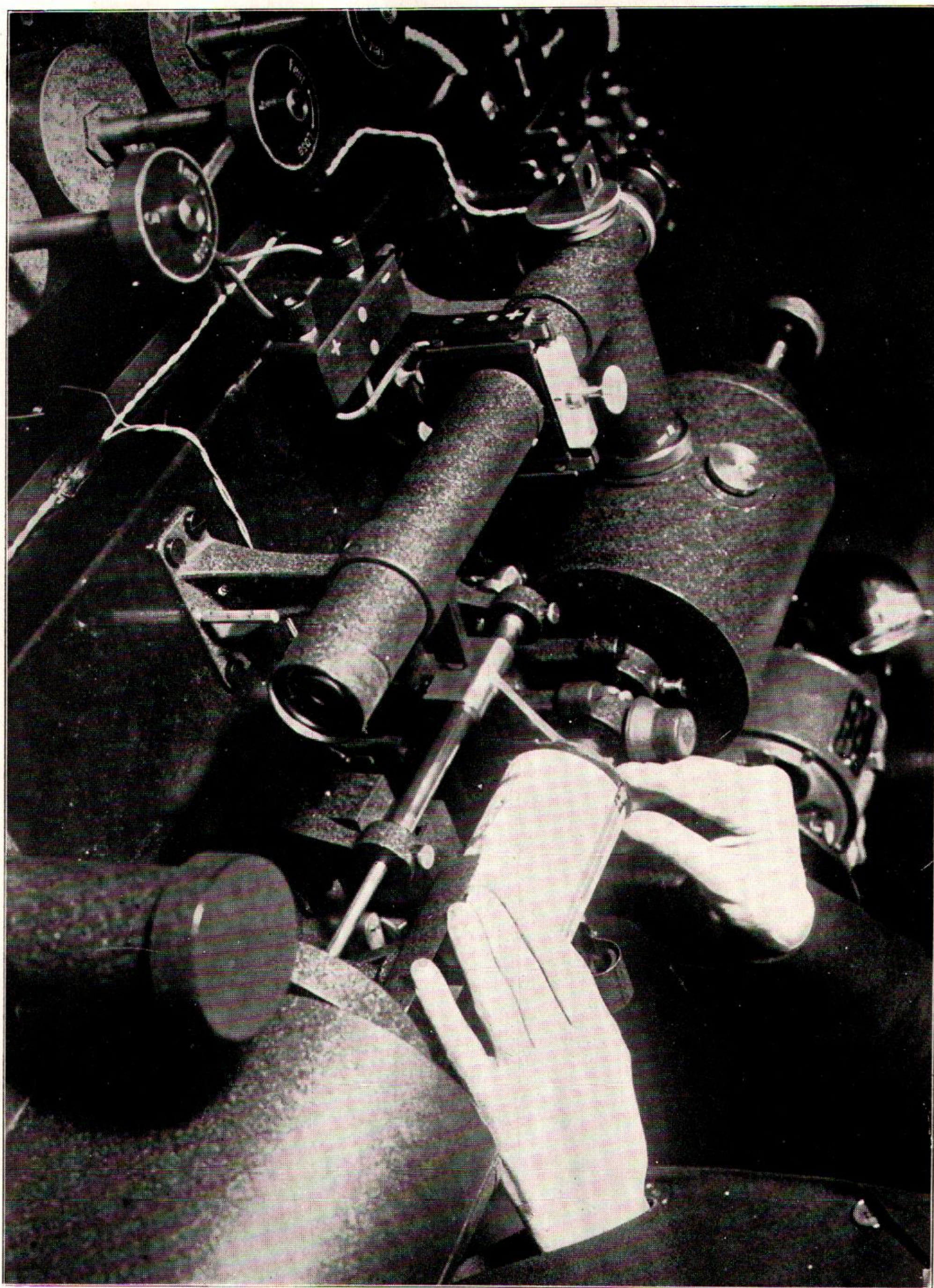
Bax, 1° A r n o l d, een der meest vooraanstaande nieuwere Engelsche componisten, * 8 Nov.

M. A. J. BAUER

Oostersche stadspoort. Aquarel.

BEELD-TELEGRAPHIE

De beeld-telegraphie-installatie op het hoofdtelegraafkantoor te Berlijn. Het origineel wordt op den cylinder bevestigd. Het kastje met den witten knop bevat de Kerr-cel.

1883 te Londen; schreef talrijke werken op nagenoeg elk gebied, waarin hij zich als een volgeling van de impressionistische muziek doet kennen, met veelszins persoonlijke elementen. *Reeser.*

2° **J a c o b u s**, bisschopzendeling van de congregatie van Scheut. * 26 Juni 1824 te Weelde (Antw.), † 4 Jan. 1895 te Si-jing-tze (Mongolië). Priester te Mechelen (1853), onderpastoor te Scherpenheuvel (1854), trad in de pas gestichte congr. van Scheut (1863). Bestuurder te Scheut (1865); als apostolisch provicaris naar Mongolië in 1871. Eerste apostolisch vicaris van Mongolië en titulair-bisschop van Adras (1874); gewijd te Si-wan-tze 1875. Bij verdeeling van Mongolië in drie vicariaten, in 1883, behield hij Midden-Mongolië. *Allossery.*

Baxter, R i c h a r d, Engelsch schrijver van het klassiek Puriteinsch devotieboek „The Saints Everlasting Rest" (1650) en andere stichtelijke literatuur voor Protestanten.

* 1615, † 1691. Oefende de zielzorg uit in Kidderminster van 1641 tot 1662, maar werd na de Restauratie herhaaldelijk vervolgd door de Staatskerk. Heeft enorm veel geschreven, meer dan 150 werken. Alleen zijn „Saints Everlasting Rest" en zijn autobiographische „Reliquiae Baxterianae" (uitg. 1696) zijn bekend gebleven. Zijn theologische opvattingen waren piëtistisch, ondogmatisch, vaag-Armeniaansch. Zijn stijl is ongekunsteld, monotoon, populair. *Pompen.*

Bay, 1° M a r i a C a e c i l i a, ook: B a ij, abdis van het klooster S. Pietro in Montefiascone; * 4 Jan. 1694 te Montefiascone, † 6 Jan. 1766. Zij was rijk begenadigd en had gedurende haar leven veel vernedering en lijden te doorstaan. Haar eenvoudige openbaringen worden veel gelezen.

U i t g.: P. Bergamaschi (2 dln. Viterbo 1923—'25). *J. v. Rooij.*

2° M i c h a e l d e, → Bajus.

Baya, stamgroep van de Adamanye, behoorend tot de Soedan-Manfoe's; → Afrika (Bevolking).

Bayanzi, → Bajanzi.

Bayard, 1° J e a n, Fransch tooneelschrijver van tallooze blijspelen en libretti, dikwijls als medewerker van Scribe. * 1796 te Charolles, † 1853 te Parijs.

U i t g.: Théâtre (12 dln. Parijs 1855 vlg.).

2° P i e r r e d u T e r r a i l, s e i g n e u r d e, streed als veldheer in meerdere Italiaansche veldtochten onder Karel VIII, Lodewijk XII en Frans I en werd als laatste voorbeeld van het middeleeuwsche ridderideaal, „le chevalier sans peur et sans reproche". * 1476 op het slot Bayard (dept. Isère). Na den slag bij Marignano (1515) gaf hij den ridderslag aan koning Frans I. Op 30 April 1524 werd hij bij den terugtocht van het Fransche leger uit Noord-Italië bij de rivier de Sesia doodelijk gewond.

L i t.: Poirier, Vie de Bayard (1889); Wille, Bayard (1901); Plan, Histoire du chevalier Bayard (1913). *v. Gorkom.*

Bay City, belangrijk verkeerscentrum (scheep- en luchtvaart, spoorwegen) in den N. Amer. staat Michigan, 43° 35′ N., 83° 50′ W., gelegen aan de beide oevers van de Shiawasseerivier, niet ver van haar monding in de Saginawbaai (Huronmeer), te midden van Michigan's steenkoolvelden en van een rijke landbouwstreek (suikerbieten). In 1930: 47 355 inw. Voornaamste bestaansmiddelen: visscherij; houtbewerking en houthandel; suikerfabrieken; machine- en scheepsbouw; zoutfabrieken en zouthandel; uitvoer van gezouten visch en van steenkool. *Polspoel.*

Baye, A m o u r A u g. L o u i s, Fransch archeoloog. Ontdekte de praehistorische grotten rond Baya, onderzocht Frankische en Gallische begraafplaatsen, en deed ethnographische studiereizen o.m. in Engeland, Hongarije, Rusland.

W e r k e n: Archéologie préhistorique (1880); L'Industrie Anglo-Saxonne (1889).

Bayer 205 (Germanin) in een gecompliceerd ureumderivaat uit de aromatische groep, dat talrijke aminobenzoëzuurresten in peptidevormige verbinding bevat. Het is een grijs bittersmakend poeder, dat sterke trypanosomen doodende eigenschappen heeft en het krachtigst werkzame middel is voor de behandeling van de slaapziekte. Zijn werking werd voor het eerst in Afrika bestudeerd in 1921 en '22 door een door de I. G. Farbenindustrie uitgeruste expeditie onder leiding van prof. Kleine.

In het eerste stadium van slaapziekte brengt B. vrijwel steeds genezing, in het tweede stadium bij 30—40% der gevallen. Intraveneuze (in de aders) toepassing verdient het meest aanbeveling, echter ook intramusculaire inspuiting is mogelijk.

B. kan nadeelige gevolgen voor de nieren hebben. *E. Hermans.*

Bayer, J o h a n n e s, sterrenkundige, * 1572, † 1625. Publiceerde in 1603 in sterrenkaart, waarop hij voor het eerst de sterren aanduidt door de letters van het Grieksche alphabet. De helderste ster heet meestal α, enz. Dit plan is voor de heldere sterren bijgehouden; later zijn ook Latijnsche letters en nummers gebruikt.

Bayes, R e g e l v a n. Deze luidt in het eenvoudigste geval aldus: wanneer een waargenomen gebeurtenis E door een van meerdere, a priori even goed mogelijke, oorzaken kan zijn teweeggebracht, dan is de → wiskundige kans, dat de oorzaak U_i werkzaam was, gelijk aan de kans, dat de gebeurtenis E door U_i tot stand komt, gedeeld door de → totale kans, dat E tot stand komt. *J. Ridder.*

Bayeu Subias, F r a n c i s c o, Spaansch schilder; * 9 Mrt. 1734 te Saragossa, † 4 Aug. 1795 te Madrid. Leerling van José Luxan en van Ant. Gonsalez Velasquez te Madrid. Door bemiddeling van Ant. Raph. Merys kreeg hij opdrachten voor decoratie aan het nieuwe kon. paleis te Madrid, de kerken, kapellen, kasteelen te Aranjuez, S. Ildefonso, de Franciscanerkerk te Madrid, de kathedraal te Toledo, enz. Werkte in een eenigszins academische conventioneele opvatting. Hij was de zwager van Franc. Goya.

L i t.: P. Lafond, Les Bayeu, Revue de l'art anc. et mod. (XXII, 173). *de Stuers.*

Bayeux, arr. hoofdstad in het dept. Calvados (Fr., 49° 30′ N., 30° W.); 7 500 inw. (1926); 8 km van de zee in een vruchtbare vlakte; katoen; boter.

B. was een bisdom sinds de 4e eeuw; 1802 vereenigd met het opgeheven diocees Lisieux.

De kathedraal Notre-Dâme is in Normandisch-Gotischen stijl opgetrokken (13—15e eeuw); verder een archeologisch museum met het bekende t a p ij t - w e r k van B. (zie afb. kol. 163).

L i t.: Jean Valery-Radot, La cathédrale de B. (z.j.).

Bayle, P i e r r e, veelwetend Fransch geleerde en verlichtingsphilosoof; * 18 Nov. 1647 te Carlat (Fr.), † 28 Dec. 1706 te Rotterdam; zoon van Hugenotisch geestelijke, onder invloed der Jezuïeten overgegaan tot het Katholicisme, na 1½ jaar weer teruggekeerd

Tapijt van Bayeux. Fragment, voorstellende de kroning van Harold.

tot Protestantisme; prof. der wijsbegeerte te Sédan en te Rotterdam, afgezet wegens vrijdenkerij.

Scherp critisch verstand, dat aan alles twijfelt, behalve aan de onhoudbaarheid van ieder dogmatisch standpunt: openbaringsgeloof en wetenschappelijk verstand staan in onverzoenbare tegenspraak tegenover elkaar; zedelijkheid is onafhankelijk van godsdienstige overtuiging, daarom zijn noodzakelijk scheiding van Kerk en Staat en absolute verdraagzaamheid. Zijn werken oefenden grooten invloed uit op de verbreiding der liberale gedachte.

Hoofdwerk: Dictionnaire historique et critique (4 dln. Rotterdam 1740). *de Bruin.*

Baylen, stad in Spanje, aan de Z. helling der Sierra Morena, aan de spoorlijn van Puente Genil naar Linares; 7 500 inw.; loodmijnen en loodgieterijen.

Capitulatie van Baylen. 23 Juli 1808 moet de Fr. generaal Dupont zich aan den Spaanschen aanvoerder Castanos overgegeven. Gevolgen van bijz. beteekenis: heel Spanje komt nu in opstand; opleving van het nationaal verzet in Duitschland; Napoleon's milit. prestige verzwakt. *V. Claassen.*

Baylon, Paschalis, → Paschalis Baylon.

Bayly, Ada Ellen, Eng. romanschrijfster onder pseudoniem Edna Lyall. * 1857, † 1903. Suffragette, verdedigster van vrouwenrechten, enz. Haar meest bekende romans zijn: Donovan (1882), waarin een godsdienstig liberalisme wordt geïdealiseerd; We Two (1884), een vervolg van den eersten; In the golden Days (1885), een historische roman van de 17e eeuw.

Bay-olie, aetherische olie, welke wordt verkregen uit de bladeren van verschillende soorten baaibessenboomen (Pimenta acris), die op de West-Indische eilanden en vooral op Dominica gekweekt worden. Gele, aan de lucht bruin wordende vloeistof met kruidnagelachtigen reuk. Wordt gebruikt in de reukstoffen-industrie; opgelost in alcohol als haargroeimiddel en tegen tandpijn aanbevolen. Door distilleeren van Bay-olie met rum verkrijgt men de Bay-rum welke in warme landen als verfrisschend waschmiddel wordt gebruikt.

In Ned. wordt ook laurierolie als „balsem van Baai” gebruikt als rheumatiekmiddel; verwekt dikwijls jeuk en uitslag. *Hoogeveen.*

Bayonne, 1° arr.-hoofdstad in Frankrijk, dept. Basses-Pyrénées (43° 30′ N., 1° 28′ W.), aan de Adour, 6 km van zee; 31 727 inw. (1931). Eindpunt der passen door de Pyreneeën; handelsstad, maar zandbanken bemoeilijken de scheepvaart. Scheepsbouw, wol, wijn, chocolade. Sinds de 8e eeuw bisschopszetel; veel Baskische invloed.

Bezienswaardig zijn de 18e eeuwsche Gotische kathedraal, de H. Geestkerk van een uitzonderlijke Gotiek (15e eeuw), oud kasteel (15e eeuw) en bruggen over de Adour en de Nive.

Om de Middellandsche Zee en Spanje voor Eng. te sluiten, wilde Napoleon een familielid (Joseph) op den Spaanschen troon; misbruikte daartoe de oneenigheid tusschen Karel IV v. Sp. en diens zoon Ferdinand. Op de samenkomst van B. (Apr.—Mei 1808) deed Karel afstand en werd Ferd. daartoe door Napoleon gedwongen.

Lit.: Ducéré, Dict. Hist. de B. (2 dln. 1911-1915).

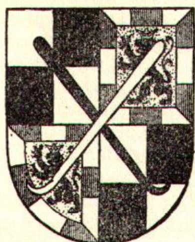
2° Stad in den staat New Jersey (N. Amerika, 40° 40′ N., 74° 7′ W.), onmiddellijk ten Z. van Jersey City op het uiteinde van de lange smalle landtong, die de baai van New York van de baai van Newark scheidt; door een brug met Staten Island verbonden. In 1930 88 979 inw. B. is een der voornaamste wereldcentra voor het raffineeren van petroleum. Het bezit een uitgestrekt waterfront en groote steenkooldokken, van waaruit deze brandstof over de verschillende deelen van Groot-New York wordt verdeeld. Zeer belangrijke metaal- en textielnijverheid (zijde); productie van zeep en parfumerie-artikelen. B. werd rond de jaren 1665—'70 door Nederlanders gesticht. *Polspoel.*

Bayot, Alphonse, Belgisch Romanist, hoogleeraar te Leuven. * 1876 te Chapelle-lez-Herlaimont; specialiseerde zich in de studie en tekstkritische uitgave van de middel-Fransche epiek en didactiek.

Werken: Le roman de Gillion de Trazegnies (1903); La légende de Troie à la Cour de Bourgogne (1908); Oeuvres de Jacques de Hemricourt (1910); Gormont et Isembart (1914); Le poème moral (1929).

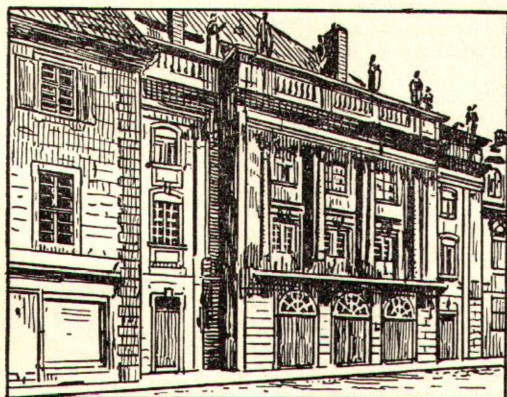
Bayou, een Engelsche corruptie van het Fransche woord boyau (= darm), is de naam, die in het Z. van de Vereenigde Staten gegeven wordt aan moerassige, ondiepe meren of zijarmen, die door een rivier ten gevolge van meanderdoorbraak werden achtergelaten.

Bayreuth, hoofdstad van het regeeringsdistrict Opper-Franken in een door den Rooden Main doorstroomd keteldal tusschen Fichtelgebergte en Frankische Jura. 35 000 inw., overwegend Prot. Veelzijdige industrie: textiel, machine-, porcelein-, piano-, chocolade-, suiker-, zeep- en oliefabrieken. De stad wist haar karakter van 18e eeuwsche markgravenresidentie op merkwaardige wijze te behouden. Friedrich Liszt ligt op het kerkhof van B. begraven. B. is de stad van Jean Paul en (waardoor zij beroemd werd) van Richard Wagner, en door dezen laatste het centrum der beoefening van het Wagneriaansche muziekdrama. *Lips.*

Wapen van Bayreuth.

In 1871 vestigde Wagner zich hier en een jaar later legde hij den eersten steen voor het „Festspielhaus", waarvan de stichting niet alleen tot doel had de opvoering van Wagner's muziekdrama's, geheel volgens de bedoelingen van den componist, maar ook van andere Duitsche muziek-dramatische werken. Door het ondernemen van kunstreizen in en buiten Duitschland bracht Wagner de eerste gelden, benoodigd voor de

Bayreuth. Opera.

stichting en bouw van een school ter opleiding der artisten, bijeen. Voorts verleenden de met dit doel in vele Europeesche steden opgerichte Wagnervereenigingen haar medewerking in het bijeen brengen van het kapitaal. Ook koning Lodewijk II van Beieren schonk zijn financieelen steun aan de onderneming. In den zomer van 1876 werd het Festspielhaus geopend met de uitvoering van den geheelen Ring des Nibelungen, die op 13 Augustus aanving onder leiding van Hans Richter. De cyclus werd in denzelfden zomer nog tweemaal herhaald. De uitvoeringen leverden zoo'n belangrijk deficit op, dat zij eerst in 1882 hervat konden worden. Op 26 Juli van dat jaar beleefde het „Bühnenweihfestspiel" Parsifal te B. zijn eerste opvoering, onder leiding van Hermann Levi.

Wagner had den Parsifal slechts voor B. bestemd. Het was zijn bedoeling, dat dit werk nooit op eenig ander tooneel het publiek als amusement voorgezet zou worden. Nadat echter in 1913 de wettelijke termijn voor de bescherming van Wagner's werken was afgeloopen, is de Parsifal in alle belangrijke Europeesche en Amerikaansche steden opgevoerd.

Nadat Wagner in 1883 gestorven en in den tuin van villa Wahnfried, welke villa hij te B. bewoonde, begraven was, heeft zijn vrouw, Cosima, de leiding der Festspiele, die als regel om de twee jaar plaats hadden, overgenomen, daarbij geassisteerd door haar zoon Siegfried, die allengs de leiding geheel in handen nam. Sedert zijn dood berust de leiding bij zijn weduwe, Winnifred Wagner.

Richard Wagner's erfgenamen hebben het Festspielhaus in zooverre aan zijn oorspronkelijke bestemming onttrokken, dat 't onder hun leiding slechts aan de uitvoering van Wagner's werken is dienstbaar gemaakt. Tot op den huidigen dag gelden de Bayreuther Festspiele als de traditioneele opvoeringen van Wagner's muziekdrama's; in de latere jaren zijn ze qualitatief wel door opvoeringen in andere theaters geëvenaard. De Festspiele zijn ten gevolge van den oorlog van 1914—1923 onderbroken geweest.

Bekende Bayreuther dirigenten zijn, behalve de reeds genoemde: Michaël Balling, Karl Muck, Franz von Hoeslin, Wilhelm Furtwaengler, Arturo Toscanini en Karl Elmendorf. *Hanekroot.*

Bay-rum, aromatische vloeistof, verkregen door destillatie van de bladeren van Pimenta acris met rum of door oplossen van Bay-olie in rum.

Bays, Margaretha, gestigmatiseerde, lid van de derde orde van den H. Franciscus; * 8 Sept. 1815 te La Pierraz (Zwitserland), † 27 Juni 1879 aldaar. Zij was naaister en bezat een kinderlijken eenvoud. 8 Dec. 1854 werd zij op de voorspraak van Maria op wonderbare wijze genezen van kanker en sinds dien tijd droeg zij de wondteekenen des Heeren (1854—'73 zichtbaar, verder onzichtbaar). Op Vrijdagen en in den Vastentijd verdroeg zij ondraaglijke pijnen. Zij werd begraven in de parochiekerk van Siviriez. Het proces van haar zaligverklaring is aanhangig. *J. v. Rooij.*

Baijum, dorpje van ongeveer 150 inw. in de Friesche gem. Hennaarderadeel.

Baza, stad in Spanje (37° 10′ N., 2° 44′ W.), het Romeinsche Basti. Was in den Moorschen tijd een rijke handelsstad; thans vervallen. 16 000 inw.; Kath.

Bazaar is de Perzische naam voor een complex van winkelstraten in Perz. steden, later wordt het woord meer algemeen voor elke winkelwijk in Oostersche steden gebezigd, vnl. door de Europeanen. De Arab. naam is Suk, de Turksche Tsjarsji. In Perzië is de b. een net van elkaar kruisende enge straten, die met koepels en bogen overwelfd zijn. Aan elken boog beantwoordt aan beide zijden der straat een overwelfde nis met platten bodem, waarop de verkooper zijn waren uitstalt. Achter deze winkelruimte bevinden zich de magazijnen. Op de kruispunten der straten is vaak een fontein aangebracht. Midden in het door verschillende straten omgeven blok ligt de „Chane" of „Khan", vaak twee verdiepingen hoog, die als opslagplaats of kantoor dienst doet. In grootere bazaars bevinden zich soms badhuizen en kleine moskees. Bekende b. in Isfahan (Perzië); kleiner zijn de Syrische (Aleppo) en Turksche bazaars (Konstantinopel). Soms komen de bazaars uit vrome stichtingen voort: hun opbrengst dient dan tot onderhoud eener moskee of Madrasa. In Indië is dit woord tot pasar, passer, passar geworden.

Thans noemt men in de Europeesche steden de groote winkels, waarin een groote verscheidenheid van artikelen te koop is, bazaar. *Knipping.*

Bazaine, François Achille, maarschalk van Frankrijk, dapper soldaat, goed aanvoerder maar geen veldheer, * 13 Febr. 1811 te Versailles, † 23 Sept. 1888 te Madrid. Als onderofficier naar Algerië ('32); nam als off. deel aan de veldtochten in Sp., Algerië, de Krim en Italië. 1 Oct. 1863 werd hij tot opperbevelhebber van het Fr. bezettingsleger in Mexico en 5 Sept. 1864 tot maarschalk benoemd. Tegenover keizer Maximiliaan speelde hij een dubbelzinnige rol. Hoewel hij na zijn terugkeer (1867) zeer koel door Napoleon III werd ontvangen, werd hij niettemin tot commandant van het 3e armeekorps benoemd en in 1869 aan het hoofd van de keizerlijke garde gesteld. Bij het uitbreken van den Fr.-D. oorlog werd hij belast met het bevel over het linker-vleugelleger van het Fr. Rijnleger en vervolgens over het Rijnleger zelf, maar was niet tegen de hem opgedragen taak opgewassen. Hij werd weldra binnen de vesting Metz geworpen en moest zich 27 Oct. 1870, met 173 000 man, aan den vijand overgeven. Na den oorlog werd hij door een krijgsraad ter dood veroordeeld, doch deze straf werd in 20 jaar vestingstraf veranderd (10 Dec. 1873). Het gelukte hem echter te ontvluchten. Hij trok zich met zijn familie naar België terug (tot 1875) en ging daarna naar Madrid.

L i t.: La Guerronière, L'homme de Metz (Brussel 1871); Dalsème, L'affaire Bazaine (Parijs 1872); Stompor, Bazaine und die Rhein-Armee (Leipzig 1872); Humbert, Bazaine et le drame de Metz (Parijs 1929). *Lousse.*

Bazalgette, Léon, Fransch letterkundig criticus. * 1865, † 6 Jan. 1929. Zijn Magazin international (1895 vlg.) werd een orgaan van letterkundige bemiddeling tusschen Frankrijk en de moderne Germaansche en Slavische letterkunden. B. deed veel voor de verspreiding van de werken van W. Whitman, Verhaeren, Tolstoj, Kn. Hamsun, e.a.

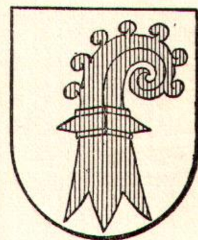
Bazalt, → Basalt.

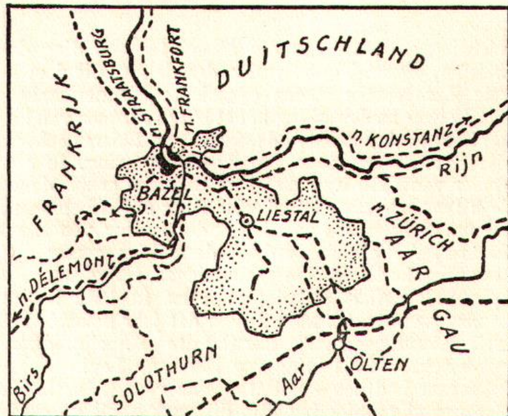
Bazard, Saint-Amand, volgeling van Saint-Simon en medewerker aan het voornaamste werk der Saint-Simonisten: Doctrine de Saint-Simon; * 19 Sept. 1791 te Parijs, † 29 Juli 1832 te Courtry. B. had behoord tot de samenzwering der Fransche Carbonari en had in relatie gestaan met Lafayette; hij wilde echter medewerken aan een nieuwen positieven opbouw der maatschappij, leerde de denkbeelden kennen van den graaf Saint-Simon en nam weldra een eerste plaats in onder diens leerlingen. Met Olinde Rodrigues en Enfentin nam hij de leiding der school van Saint-Simon en van het weekblad „Le Producteur" op zich. Dit weekblad stelde den productieven arbeid op den voorgrond; de arbeidsidee zou de heele samenleving vervormen; tot nu toe was de maatschappij een militaire geweest; in de nieuwe maatschappij moest ieder werken, maar met dit werken werd niet uitsluitend handenarbeid bedoeld; alle productieve klassen moesten vrijgemaakt worden en verheven door middel der industrieele associatie. B. werkte later mede aan de periodieken: L'organisateur, en: Le globe. In reeksen van voordrachten verkondigde B., dat de maatschappij moest worden gereorganiseerd als een geheel, gehoorzamend aan een vaste leiding; ieder moest er een plaats hebben naar zijn geschiktheid en ieders inkomen moest beantwoorden aan zijn prestatie; in de bestaande maatschappij wordt op goed geluk af geproduceerd; er is geen evenwicht tusschen voortbrenging en verbruik; er zijn in de maatschappij organische en critische perioden geweest; voorbeelden der organische perioden zijn o.a. de middeleeuwen; van critische perioden o.a. de hervorming der 16e eeuw; erfenissen moeten komen ten bate van den staat; een groote centrale bank moet belast worden met het verdeelingswerk en moet de productiemiddelen toevertrouwen aan de meest geschikte arbeidenden; de maatschappij zal ingedeeld worden in drie klassen: mannen der kunst, geleerden en industrieelen; naast een algemeene is voor elke klasse een speciale opvoeding vereischt. Aan mevrouw Bazard werd de leiding van de vrouwelijke adepten der Saint-Simonisten toevertrouwd. Wegens oneenigheid met Enfentin omtrent de kwestie der vrouw in het Saint-Simonisme trad Bazard uit de school. Men zou B. een voorlooper kunnen noemen van sommige fascistische en nationaal-socialistische denkbeelden. En van die eener plan-economie.

L i t.: Quack, Socialisten, Personen en stelsels (III); J. Ruppert, Das soziale System Bazards (1890). *M. Verhoeven.*

Bazel, 1° (Waas) gemeente in de prov. O. Vlaanderen, 7 km ten Westen van Temsche, opp. 1 694 ha, 4 500 inw. Landbouw en klompenmakerijen. Van de kerk is het koor van 1560; de hooge spitstoren en de beuken zijn in Gotischen stijl herbouwd in de 19e eeuw. Het kasteel van Wissekerke, oorspronkelijk een versterkte burcht uit de 10e eeuw, is nu grondig en sierlijk omgewerkt. *Blancquaert.*

2° Kanton van het Zwitsersch eedgenootschap, grenst in het N. en N.O. aan Baden, in het W. aan den Elzas. Sinds 1833 gesplitst in twee halfkantons: Bazel-stad (37 km², 154 000 inw.), waartoe alleen de gelijknamige stad met onmiddellijke omgeving behoort, en Bazel-land (427 km², 82 000 inw.), dat een deel van het Jura-plateau omvat, doorsneden door de dalen van Birs en Ergolz, en in het Z. begrensd wordt door de ketens van Hauenstein en Passwang. Door economische banden zijn beide deelen evenwel nauw verbonden. Het gebied is rijk aan romantische

Wapen van Bazel-land.

Situatiekaartje van Bazel-land.

berg-ruïnen. Bloeiende groente- en fruitteelt. Van de industrie is vooral de fabricatie van zijdelinten, veelal nog als huisindustrie beoefend, belangrijk, verder nog katoen, passementen, chemische industrie, machinebouw en bierbrouwerijen. De Katholieken hooren tot het bisdom Bern. Op het gebied van onderwijs en sociale voorzorg staat het land bovenaan.

3° Hoofdstad van het halfkanton Bazel-stad. tweede stad van Zwitserland. Ruim 154 000 inw., waarvan 30 % Kath. en 62.5 % Protestant. B. ligt aan beide oevers van den Rijn, die hier in de Bovenrijnsche laagvlakte treedt. Op den hoogen linkeroever Groot-Bazel, rechts van den Rijn, laag gelegen, Klein-Bazel. Beide stadsdeelen zijn door drie bruggen met elkaar verbonden. De in 1460 door paus Pius II gestichte universiteit werd door Erasmus tot hoofdzetel van het Humanisme gemaakt; in 1930 nog door 1 460 studenten bezocht. Voor industrie, → Bazel, 2° (kanton). Vanuit verkeersoogpunt is Bazel een hoofdtoegangspoort van Zwitserland; meer dan de helft van den in- en uitvoer van het land gaat over deze stad. De spoorwegen links en rechts van den Rijn en door de Bourgondische Poort vinden hier aansluiting aan het Zwitsersche net. B. neemt als Zuidelijkste haven deel aan de Rijnscheepvaart (1927: 286 600 ton); een zijtak voert over Hüningen naar het Rhône-Rijnkanaal. Er bestaan plannen om nog verder stroomopwaarts tot het Boden-meer den Rijn bevaarbaar te maken. *Lips.*

Wapen van Bazel-stad.

Bazel is verdeeld in vijf parochies en behoort tot het bisdom Bazel-Lugano.

Kunst te Bazel. De oude Rijnbrug werd in 1226 gebouwd. Eerst in 1850 bij den aanleg der spoorlijnen ging men er toe over den muurring om de oude stad te doorbreken. De oude stad is zeer onregelmatig aangelegd, de nieuwe echter, met breede, rechte straten en typisch Noord-Zwitsersche één-familiehuizen, wordt aangenaam door tuin- en park-aanleg onderbroken. De kathedraal (het Münster) is in zijn oudste deelen (Romaansch middenschip en galerijen) van de eerste helft der 12e eeuw. Na den grooten brand van 1185 moest veel worden vernieuwd en bijgebouwd (koor onder invloed der Fransche Gotiek met veelhoekigen kooromgang: begin 13e eeuw; de rijk met beeldhouwwerk versierde Galluspoort en het voorportaal). Na een aardbeving (1356) moesten gewelven en koor worden gerestaureerd, in 1421 kwam de St. George-toren gereed, in 1488 de Martinustoren en de laat-Gotische kruisgang. In de kerk bevindt zich de graftombe van Erasmus van Rotterdam.

Een hallenkerk is de door Hans Niesenberger (1492) gebouwde St. Leonhards-kerk. Uit de 14e eeuw dateert de oude Franciskanerkerk (nu Historisch Museum). Typisch voorbeeld van modernen betonbouw is de in 1925 door Moser gebouwde Antoniuskerk met merkwaardige gebrandschilderde ramen. Het raadhuis in Bourgondische laat-Gotiek opgetrokken (1504—'13), moest reeds in 1535 aan de achterzijde vernieuwd worden, terwijl in 1904 het heele gebouw grondig gerestaureerd werd. Van de poorten zijn de Spalentor (St. Paulus-poort) en de Sankt Johanntor de bekendste. Van de vroegere gevelfresco's zijn alleen nog maar de ontwerpen (enkele van Hans Holbein) over. Verder rijke gevels van patriciërswoningen in Renaissance- en Rococo-stijl (Weisse Haus, Reichenstein, His. Burckhardt, Seiden-hof, enz.). Het museum bevat schilderwerk van Holbein, Böcklin, Schongauer, Dürer, Grünewald, Hans Baldung Grien, Manuel Deutsch, Stimmer, Sandreuter e.a. Verder → Bazeler antipendium.

Lit.: Sainte-Marie-Perrin, Bâle, Bern et Genève (1909, in de serie: Les villes d'art célèbres); Dehio, Handb. der deutschen Kunstdenkmäler (IV 1926); Städtebau in der Schweiz (1929). *Knipping.*

Concilie van Bazel. Krachtens vroegere conciliebesluiten riep paus Martinus V in 1431 een algemeene kerkvergadering te Bazel bijeen. Hij deed dit ongaarne, wijl hij de moeilijkheden voorzag, die uit den sterk heerschenden geest van → Conciliarisme zouden voortvloeien. Slechts weinig bisschoppen en abten verschenen aanvankelijk; doch groot was het aantal doctoren en theologen. Om de weldra blijkende, inderdaad sterk conciliaristische gezindheid, en bovendien steunend op verkeerde inlichtingen, hief Martinus' opvolger Eugenius IV reeds eenige dagen na de openingszitting het Concilie weer op en beriep het opnieuw naar Bologna. Doch de vergaderden bleven bijeen en stelden een reglement van orde op, waarbij het overwicht der beslissingen kwam te liggen bij de lagere geestelijkheid, professoren en doctoren, niet bij paus en bisschoppen (soort van parlementair-constitutioneel kerkbestuur). In 1433 erkende Eugenius nochtans het Concilie, dat nu heilzame hervormingsmaatregelen voorschreef, maar tegenover het opperhoofd der Kerk steeds meer aanmatigend optrad en in diens rechten ingreep. De paus wilde hierop de vergadering naar Ferrara verlegd zien (later naar Florence; → Ferrara-Florence, Concilie van). Slechts een minderheid voldeed aan dit bevel; de meesten weigerden opnieuw en bleven te Bazel. Van nu af is dit Concilie schismatisch. Het suspendeerde in 1438 den paus, verklaarde hem het jaar daarop tot ketter en zette hem af, terwijl het hertog Amadeus VIII van Savoye tot tegenpaus (Felix V) verhief. Hiermee verloor de vergadering alle aanzien; nog tot 1449 bleef een groep ontevredenen in onvruchtbaren arbeid bijeen. De decreten tusschen 1433 en '37 uitgevaardigd gelden als oecumenisch in zoo ver ze door den paus zijn bekrachtigd.

Lit.: Pastor, Gesch. der Päbste (I 5-7 1925, 290 vlg.); Hefele-Leclercq, Histoire des Conciles (VII, 2e gedeelte, 663 vlg.). *Gorris.*

Confessie van Bazel, een geloofsbelijdenis, door Oswals Myconius volgens ontwerp van Oecolampadius opgesteld en in 1534 door den Raad van de stad afgekondigd. De nuchtere anti-Luthersche avondmaalsleer, in deze Confessie vervat, verwekte zulk een tegenstand, dat Bonifacius Amerbach een andere belijdenis opstelde.

Lit.: K. Müller, Die Bekenntnisschriften der ref. Kirche (1903); dr. Konr. Algermissen, Handbuch der Konfessionskunde (1930) *Wachters.*

Vredes van Bazel. Frankrijk (Barthélemy) sluit met Pruisen (Hardenberg, 5 April) en Spanje (Yriarte, 22 Juli) in 1795 vrede. Pruisen erkent bij voorbaat den linker-Rijnoever als Fr. bezit; Spanje staat zijn deel van San Domingo aan Fr. af en sluit met Fr. een verbond tegen Engeland. Beteekenis: de Fr. régiciden-

republiek door vorsten erkend; de coalitie verzwakt, overwinning van Fr. op Oostenr. vergemakkelijkt; Fr. krijgt zijn „natuurlijke” grens (Rijn). *V. Claassen.*

Bazel en Lugano, grootste b i s d o m van Zwitserland, vereenigt de gelijkgerechtigde bisdommen Bazel en Lugano.

Het bisdom Bazel (met bisschop) omvat de kantons Luzern, Bern, Solothurn, Zug, Aargau, Thurgau, Bazel en Schaffhausen; telt ca. 585 000 Katholieken (op 1 115 000 inw.); is verdeeld in 32 dekenaten en 422 parochies. Het bisdom Lugano (met apost. administrator) omvat het kanton Tessino; telt ca. 140 000 Kath. (op 153 000 inw.); bestaat uit 24 vicariaten, 190 parochies met Romeinschen en 55 parochies met Ambrosiaanschen ritus.

G e s c h i e d e n i s. Het oude bisdom Bazel, ontstaan in 346 [zetel Augusta Rauracorum, vanaf de 5e eeuw Bazel, in de Reformatie naar Pruntut (Porrentruy) verplaatst], werd in 999 vorstendom. In 1792 werd de bisschop verdreven door Fransche revolutionnaire troepen; zijn wereldlijke macht werd opgeheven. In 1828 werd het bisdom hersteld (zetel Solothurn) en in 1888 met het bisdom Lugano vereenigd.

L i t. : J. Trouillat, Monuments de l’ancien évêché de B. (3 dln. 1858); U. Stutz, Die päpstl. Diplomatie unter Leo XIII (1926); J. Kaelin, Das Bistum Basel 1828-1928 (gedenkschrift 1928); K. Müller, Die kath. Kirche in der Schweiz (1928); U. Lampert, Kirche und Staat in der Schweiz (1929).

Bazel, K a r e l P e t r u s C o r n e l i s d e, architect; * 14 Febr. 1869 te Den Helder, † 28 Nov. 1923 (plotseling). Was o.a. werkzaam bij dr. P. Cuypers, vestigde zich in 1900 als architect. Bouwde veel landhuizen en groote gebouwen, o.a. Ned. Handelmaatsch. te Amsterdam; ontwierp glaswerk, meubels; werkte meestal op systeem. Een evenwichtig decoratief kunstenaar, waarvan het werk een eigen karakter heeft en uitmunt door goede verhoudingen. *Thunnissen.*

Bazeldijk, dijk tusschen Alblasserwaard en Vijfheerenlanden in de prov. Zuid-Holland.

Bazeler antipendium, een met plaatgoud beslagen houten voorstuk, door keizer Hendrik II geschonken voor het altaar van den dom van Bazel. Het werd met vele andere kunstschatten in 1836 verkocht en kwam aldus aan het Cluny-museum in Parijs. Het B. a. dateert uit het begin der 11e eeuw en is een product van de edelsmeed-school van Regensburg (volgens anderen van Reichenau of Trier). Het werk, in ornamentiek en costumeering laat-antiek, vertegenwoordigt echter in gelaatsuitdrukking, symmetrie, lichaamshouding en uitvoering (sterk van den vlakken achtergrond afgeteekend reliëf der gestalten) de heerschende Ottoonsche kunst. Voorgesteld wordt Christus met wereldbol in de linkerhand, de rechter zegenend opgeheven, terwijl aan Zijn voeten de gekroonde schenkers neerliggen; naast Hem staan de H. Benedictus en de drie aartsengelen. Het onderschrift luidt: Prospice terrigenas clemens mediator vsias (= Zie neer op ons, aardgeborenen, o goedertieren Middelaar der natuur, nl. Christus, Die de menschel. en goddel. natuur in Zich vereenigt). Het opschrift geeft in hexameter de afgebeelde gestalten aan: Qvis sicvt hel (wie is als God: Michaël) fortis (de kracht Gods: Gabriël) medicvs (de geneesheer: Raphaël) soter (de Verlosser) benedictvs. *Knipping.*

Bazias, stad in Roemenië (44° 48′ N., 21° 24′ O.), begin van het Donau-dwarsdal door het Banater Gebergte.

Bazielkruid of b a l s e m k r u i d, O c i m u m, is een lipbloemengeslacht en omvat een 60-tal soorten, waarvan verschillende in de geneeskunde of als specerij gebruikt worden. Het g e w o n e b., Ocimum basilicum, wordt hier speciaal voor de worstfabricage gekweekt. Het h e i l i g e b., Ocimum sanctum, is een van de heiligste planten bij de Indiërs.

Bazile, naam van een der dramatis personae uit Le Barbier de Sévilla van Beaumarchais (1775). Een voorbeeld van de ongunstige beteekenis, die een naam krijgen kan door een bepaald tooneelpersoon. → Barbacole; → Bobèche.

B. is de lasteraar en rustverstoorder.

Bazin, 1° F r a n ç o i s E m a n u e l J o s e p h, componist en muziekleeraar; * 1816 te Marseille, † 1878 te Parijs. Hij was leerling van het Parijsche conservatorium, waar hij in 1840 den Prix de Rome behaalde met de cantate „Louyse te Montfort”. Na zijn terugkeer uit Italië (1844) vestigde hij zich als zangleeraar, werd in 1849 harmonieleeraar aan het conservatorium, en volgde in 1871 aan deze inrichting A. Thomas op als compositieleeraar, bij diens benoeming tot directeur. In 1872 werd hij opvolger van Carafa als lid der „Académie”.

W e r k e n : van zijn 9 komische opera’s is er geen enkele op het repertoire gebleven; het meeste succes had hij nog met: Le voyage en Chine. Schreef nog: Cours d’harmonie théorique et pratique; La musique à St. Malo (1886). *Piscaer.*

2° H e n r y E m i l e, Fr. ingenieur († 1917), van wien met name op het gebied der hydrodynamica enkele formules bekendheid hebben verworven. Bij de strooming van vloeistoffen door open kanalen geldt Chezij’s formule: $V = C\sqrt{RI}$, waarin V de gemiddelde snelheid der vloeistofdeeltjes, R de verhouding tusschen de natte doorsnede en den natten omtrek van het kanaalprofiel, de zgn. hydraulische straal, I het verhang van de vloeistof voorstelt en C een coëfficiënt, die afhankelijk is van de geaardheid der wanden.

Volgens B. is nu

$$C = 87/(1 + \frac{\gamma}{\sqrt{R}})$$

waarbij γ varieert van 0,06 (voor zeer gladde) tot 1,75 (voor bijzonder weerstandbiedende wanden). De maximumsnelheid in een profiel van een open kanaal of rivier ligt even onder den waterspiegel; de snelheden der waterdeelen in eenzelfde verticaal zijn voor te stellen als een parabool. *P. Bongaerts.*

3° R e n é, Fransch romanschrijver van Katholiek-idealistische beginselen. * 26 Dec. 1853 te Angers, † 20 Juli 1932; sinds 1903 lid van de Académie Française. In zijn vroegste werk, dat zelden te Parijs, meestal in de rustige provincie speelt, is B. nog wat aarzelend en vrouwelijk sentimenteel; omstr. 1900 durfde hij de groote tijdsproblemen (landsvlucht, nationalisme, enz.) en de heldhaftigste verzakingen aan in goed- gebouwde, boeiende verhalen, die tevens het ethisch peil van den Franschen roman aanzienlijk hielpen verheffen, zonder in oppervlakkige strekking of loggen preektoon te vervallen.

V o o r n. w e r k e n : Ma tante Giron (1886); Une tache d’encre (1888); La sarcelle bleue (1892); De toute son âme (1897); La terre qui meurt (1899); Les Oberlé (1901); Donatienne (1902); L’isolée (1905); Le blé qui lève (1907); Mémoires d’une vieille fille (1908); La

barrière (1910); Davidée Birot (1912); Les nouveaux Oberlé (1919); Notes d'un amateur de couleurs (1920). — Bloemlezing: Metterlé, Pages Choisies (Parijs z.j.). — Lit.: Lecigne, R. B. (Parijs 1901); J. Mazin, R. B. (Parijs 1905). *Baur.*

Bazuin, ook trombone genaamd, behoort tot de groep der koperen blaasinstrumenten. De meest gebruikelijke omvang is van ongeveer groot E tot bes ééngestreept. De bijnaam schuiftrompet wijst op het in- en uitschuiven der buizen, waardoor het voortbrengen van alle chromatische tonen mogelijk is. Dit „schuiven" bij de b. beteekent een feitelijk verstemmen van het instrument, waardoor zeven zgn. posities, elk met eigen grondtoon, mogelijk worden. De eerste natuurtoon van elke positie is een zgn. pedaaltoon. Oorspronkelijk waren op de b. alleen natuurtonen mogelijk. Behalve de schuiftechniek wordt sinds lang op de b. het systeem van pistons toegepast. Men stelt dit systeem echter muzikaal niet hoog, omdat de hierdoor voortgebrachte tonen minder edel van klank zijn. De familie der b. bestaat uit alt-, tenor- en basbazuin. De tenorbazuin is de meest gebruikelijke. R. Wagner schrijft ook een contrabas-b. voor. De b. komt in het orgel als pedaalregister van 16 voet en 32 voet voor. *H. Andriessen.*

Bazuin, De, apologetisch weekblad, bestemd vooral voor gratis verspreiding. Opgericht 1911 door H. van Wely, tegenwoordig onder redactie van Th. Welter O.P. en F. Otten (Vragenbus). Verschijnt te Amsterdam.

Bazzania, een levermos van de reeks van de Jungermanniales. Het geslacht B. is in ongeveer 250 soorten over de geheele aarde verspreid; een van de meest voorkomende is B. trilobata, de drielobbige B.

Bazzi, Giovanni Ant., → Sodoma.

B.C.G.-vaccin, afkorting van Bilié-Calmette-Guérin-vaccin, aldus genoemd naar de professoren Calmette, onder-directeur van het Instituut Pasteur te Parijs († Oct. 1933), en Guérin, oud-bestuurder van het Inst. Pasteur te Rijssel, dir. van het tuberculoselaboratorium van het instituut Pasteur te Parijs, die vanaf 1906 onderzoekingen deden naar onvatbaarmaking tegen tuberculose, mede naar aanleiding van de ervaring, dat weerstand tegen een tuberculeuze infectie, dien de volwassen mensch niet zelden bezit, zou kunnen worden toegeschreven aan het doorstaan eener lichte infectie in de jeugd. Zij bezigden hiertoe een vaccin, vervaardigd uit sterk verzwakte runder-tuberkelbacillen. Teneinde de virulentie voldoende te verzwakken, kweekten zij een stam van deze runder-tuberkelbacillen op een galhoudenden voedingsbodem en entten deze cultuur gedurende 13 jaren om de 14 dagen op gal (bilis) over.

Daar het vaccin preventief moet werken, dus vóórdat een besmetting met tuberkelbacillen heeft plaats gehad, wordt het in den regel toegediend aan zuigelingen, voordat zij 10 dagen oud zijn, en wel óf driemaal, om den anderen dag, door den mond, óf in sommige gevallen, sterk verdund, onder de huid. Bij toediening aan ouderen, bijv. verpleegsters in sanatoria, geschiedt dit steeds onderhuids. In Frankrijk zijn reeds honderdduizenden kinderen met dit vaccin behandeld.

De tot dusverre opgedane ervaringen schijnen de onschadelijkheid dezer behandeling te bevestigen, alsmede een daaruit volgende onvatbaarheid voor tuberculose gedurende enkele jaren. Toch zullen de onschadelijkheid en de voorbehoedende werking van het B.C.G.-vaccin door de, gedurende vele jaren zorgvuldig bij te houden statistieken nog moeten bevestigd worden.

In Nederland wordt het vaccin aan de geneesheeren verstrekt door het Rijks-Serologisch Instituut te Utrecht en wel door bemiddeling van de leiders van de Consultatiebureaux voor Tuberculose-bestrijding. Dit B.C.G.-vaccin bestaat uit een emulsie van levende tuberkelbacillen Calmette-Guérin in glucose-oplossing ter sterkte van 10 mg bacillen per cm^3. *Veeger.*

In België wordt het B.C.G.-vaccin voorbereid volgens de methode van het instituut Pasteur te Parijs, door het instituut Pasteur te Brussel, de instituten voor Gezondheidsleer en Bacteriologie der Rijksuniversiteiten te Gent en Luik, het instituut voor Gezondheidsleer te Bergen, en door deze instituten aan de geneesheeren op schriftelijke aanvraag verstrekt.

In 1931 werd door het ministerie van Binnenlandsche Zaken en Volksgezondheid een beschrijving van de eigenschappen en het gebruik van het B.C.G.-vaccin aan al de Belgische geneesheeren verstrekt.

Vanaf 1924 tot 1933 werden ongeveer 10 000 kinderen met dit vaccin in België behandeld; geen enkel ongeval werd tot nu toe waargenomen. *Heymans.*

Bdelliumgom, op myrrhe gelijkende gomhars.

Be (scheik.), symbool voor het chemisch element beryllium.

Beaarding, oude naam voor het kerkelijk begraven, zonder voorafgaanden dienst in de kerk.

Beachcomber, → Morton.

Beachy Head, krijtkaap aan de Zuidkust van Engeland, tusschen Brighton en Hastings.

De zeeslag bij kaap Beachy Head vond plaats op 1 Juli 1690, in den negenjarigen oorlog tusschen Frankrijk eenerzijds, Nederland en Groot-Brittannië anderzijds. De resp. admiraals waren Tourville, Cornelis Evertsen en Torrington. Tourville behaalde de overwinning. Evertsen onttrok zijn vloot aan nog grootere verliezen, door bij het optreden van windstilte met staande zeilen ten anker te gaan. Voor zijn tegenstander deze manoeuvre had onderkend, was diens vloot door den stroom zoover afgedreven, dat Evertsen buiten schot was. *Cikot.*

Beaconsfield, → Disraeli.

Beademing (exsufflatio, insufflatio), liturgische handeling, verzinnebeeldend den goddelijken geest, gebruikelijk bij het toedienen van het Doopsel, de wijding van het doopwater en de wijding van het chrisma. → Handelingen en gebaren, liturgische.

Beagle-kanaal, in Z. Amerika gelegen, eig. een zeestraat, ten Z. van Vuurland; de eilanden Navarin en Hoste worden hierdoor van de Zuidkust van Vuurland gescheiden.

Béarn, Oostelijk deel van het Fr. dept. Basses-Pyrénées aan de Spaansche grens; bewoond door Basken. Een mooi, vochtig klimaat; maïs in de vlakte, wijn tegen de hellingen, veeteelt op de bergweiden. Graafschap uit de 7e eeuw; in 1920 bij Navarre gevoegd, in 1589 met Hendrik IV aan Frankrijk. Hoofdstad Pau.

Lit.: Cadier, Les états de B. (1888).

Bearne, David, Engelsch Jezuïet en schrijver, bekeerling. * 1856; van aanzienlijke afkomst; bekeerd in 1877; Jezuïet in 1887; priester gewijd in 1896.

Werken: Ridingdale Stories; The Golden Stair; The Ridingdale Boys; Stories from the Bright Ages; Paying the Price; Lance and his Friends; Barnaby Bright; Francis Apricot; Roddy; Claude Denvil, e.a.

Beas-rivier, zijrivier van de Satladzj, een der vijf stroomen in het Vijfstroomenland (Pendsjaab).

Beata, 1° ook B e n e d i c t a genoemd, Heilige maagd. Zij wordt in het Martyrologium van Usuard op 29 Juni vermeld en in Sens (Fr.) op 6 Sept. vereerd. Haar leven is onbekend.

L i t. : Acta S.S. Jun. (VII 1709, 450 vlg.).

2° Ook Beroma of Beronia genoemd, Heilige martelares uit Afrika. Zij komt onder den naam Beronia in een der oudste Martyrologia voor en is zoo in de middeleeuwsche martelaarsboeken overgenomen. Feestdag 8 Maart.

L i t. : Acta S.S. Mart. (I 1668, 756).

Beata nobis Gaudia, Pinkster-hymne (Metten), s dert de 10e eeuw algemeen in de West. liturgie.

Beatenberg, ook S a n k t B., dorp in het Zwitsersche kanton Bern ten N. van het Thuner-meer. 1 150 m boven zee; ligt beschermd tegen N. en N.O. winden. Luchtkuuroord, zeer geschikt voor longpatiënten.

Beaticum, middeleeuwsche naam voor de H. Teerspijze, thans gewoonlijk Viaticum genoemd.

Beatificatie, → Zaligverklaring.

Beaton (B e t h u n e), 1° D a v i d, kardinaal, aartsbisschop van St. Andrews, leider der Katholieke partij in Schotland, strijder tegen de invoering van de Reformatie en voor de zelfstandigheid van Schotland. * ca. 1494, als zoon van John B. van Balfour, † 1546 te St. Andrews. Studeerde te St. Andrews, Glasgow en Parijs; bisschop van Mirepoix in Fr. (1537), kardinaal (1538); een jaar later aartsbisschop van St. Andrews en primaat van Schotland. Zijn staatkundige arbeid begon met verschillende opdrachten van Jacobus V voor Fr., waarvan David dankbaar gebruik maakte om den koning steeds dichter tot dat land te brengen en hem te weerhouden op de aanbiedingen van Hendrik VIII in verband met diens godsdienstige politiek in te gaan. In 1528 werd hij zegelbewaarder en in 1543 kanselier. Zijn krachtig optreden voor de Katholieke zaak leidde tot de veroordeeling van den populairen Lutherschen predikant George Wishart. Uit wraak werd hij 29 Mei op zijn kasteel vermoord. De beschuldigingen van wreedheid en immoraliteit zijn deels overdreven, deels onwaar.

L i t. : Lyndsaye, Tragedy of David Cardinall and archbishoppe of Sainct Andrewes (Londen 1546); Herkless, Cardinal B., Priest en Politician (Edinburgh 1891); The Cath. Encyclop. (II, 372-374).

2° J a m e s, neef van David, laatste Katholieke bisschop van Glasgow. * 1517, † 1603; zoon van John Bethune van Auchmuty. De jaren van 1560 bracht hij als ambassadeur van Schotland te Parijs door. *Wachters.*

Beatrice, naam der geliefde van → Dante.

Beatrix, Heilige, martelares uit Rome (in oude bronnen altijd V i a t r i x genoemd). Zij werd samen met Simplicius en Faustinus onder Diocletiaan gemarteld en aan de Via Portuensis begraven. Feestdag 29 Juli.

Beatrix, dochter en erfgename van Reinald III van Bourgondië. † 1184. Om B. als erfgename van Reinald onschadelijk te maken, nam haar broer Willem haar gevangen. Door keizer Frederik Barbarossa bevrijd, huwde deze haar te Würzburg in 1156 en kon daardoor het erfdeel van zijn vrouw, Opper-Bourgondië, ook Franche-Comté genoemd, aan zijn rijk toevoegen.

Beatrix van Dampierre, gravin van Holland, echtgenoote van Floris V, na eerst verloofd te zijn geweest met Floris den Voogd.

Beatrix van Lotharingen, gravin van Toscane, dochter van Frederik van Opper Lotharingen. † 1076. B. was gehuwd met Bonifacius III van Toscane. Uit dit huwelijk is Mathilde van Toscane geboren. Weduwe geworden, hertrouwde B. in 1054 met Godfried van Lotharingen, den hardnekkigsten vijand van keizer Hendrik III. Zoowel tijdens het leven van haar gemaal, die een zeer zelfstandige politiek voerde, als na diens dood in 1069, toonde B. zich een toegewijd bondgenoote der pausen. Zij streed eveneens voor een kerkelijke hervorming in den geest van Gregorius VII. Dit gaf den geschorsten kardinaal Hugo aanleiding, in zijn mateloos overdreven rede vol beschuldigingen tegen dien paus op den Rijksdag van Worms in 1076, de schandelijkste dingen te vertellen over diens verhouding tot B., keizerin Agnes en Mathilde van Toscane.

L i t. : → Gregorius VII, Mathilde van Toscane, Koenraad II en Hendrik III. *Slootmans.*

Beatrijs. Beroemd en zeer verspreid middeleeuwsch M a r i a - m i r a k e l : een „nonne, costerse”, wordt door de liefde zóó overmand, dat zij zich door den jongen ridder, dien zij van haar twaalfde jaar bemind had, laat ontvoeren. Zeven jaar leven ze samen; maar den man „ontbrac die eerste trouwe”. Zeven jaar moet zij nu met hare kinderen bedelend omzwerven, levend van ontucht. Tot zij eens bij haar vroeger klooster komt, waar zij in een droom gewaarschuwd wordt naar het klooster terug te gaan. Zij gehoorzaamt: Maria, van wie zij eens smeekend om erbarming had afscheid genomen, wier getijden zij dagelijks had gebeden om de genade van boete, had al die jaren haar plaats ingenomen en voor haar gediend. Dus werd de zondares bekeerd, Maria te love, die hare vrienden in den nood niet verlaat. Het thema wordt voor het eerst aangetroffen, nog wel in tweevoudigen vorm, bij Caesarius van Heisterbach (einde 12e, begin 13e eeuw). In de meeste Europeesche talen is het behandeld geworden. Veruit het meesterstuk is de Middelnederlandsche B. Dit is veel meer dan een Maria-legende: het is een brok volle menschelijkheid. Hier ligt al de ellende der zonde in uitgebeeld, met al hare wanhopige overmacht, die boete en gebed en kastijding bezwijken doet voor den drang der aardsche liefde, waar die eenmaal in het hart werd toegelaten; met dat schrijnend bewust-zijn van het kwade in de daad zelf, en toch, met dit geloof en die liefde, die te voren om vergiffenis smeekt, die bij Maria redding zoekt; de psychologische kracht en diepte, waarmee die tragiek werd gevoeld en uitgebeeld is eenig. Maar grooter dan de zonde is de barmhartigheid Gods en de goedheid van Maria. Een meesterstuk, niet slechts om die psychologische diepte, die trouwens overal aangevoeld wordt: bij de afspraak, bij de ontmoeting, in de werking der wroeging bij de eerste vreugde, in de hartstochtelijke liefdesontboezeming met het plotse besef der eigen ellende; maar ook door de directheid, de natuurlijkheid, den eenvoud van het verhaal, de ongedwongenheid der samenspraken, de innigheid der gebeden; door de bezonkenheid en beperking bij allen overvloed, door de kieschheid en den eerbied voor het heilige. Steeds heeft de dichter onze sympathie weten te bewaren voor de zondares in de hoogheid van haar voelen en in de zelfopofferende liefde voor haar kinderen.

En daarboven hangt de Liefde in het gemoed en de ridderlijkheid in heel het vertoon; dit gedicht is nog ontstaan in den tijd der hooge ridderlijkheid, vóór het einde der 13e eeuw (door Diederic van Assenede?). Nog in onzen tijd trekt de legende de dichters aan. Karl Vollmöller breidde ze uit in 1911 tot een machtige pantomime, die door Max Reinhardt geregisseerd werd Boutens dichtte ze om in een strophisch gedicht met gekunstelde versvormen; Herman Teirlinck tot een spel: „Ik dien", waarin de vrome legende geheel ontkerstend wordt. „Beatrijs" door Felix Rutten (1918) blijft trouw aan den Katholieken geest, zonder er de eenvoudige grootheid van te hebben bewaard. Het legende-spel „Vallis Gratiae" van Amos Anderson (1924) behandelt de oude middeleeuwsche legende als een stuk leven uit het middeleeuwsche Finland. Over den oorsprong der legende werd niets ontdekt.

U i t g.: J. J. Gielen (1931); D. C. Tinbergen in Van alle tijden (1932). — L i t.: J. Guiette, La Légende de la sacristine (Parijs 1926); D. Stracke S.J., B. in de wereldliteratuur (Brussel 1930). *V. Mierlo.*

Beatrijs van Nazareth, zoogenaamd naar de Cisterciënserinnen-abdij van O. L. Vrouw van Nazareth, bij Lier; mystieke schrijfster van het oudst bewaarde, zeker gedateerde Dietsche proza. Zij moet in het Dietsch een soort van autobiographie hebben opgesteld, met het verhaal van haar inwendig leven, met visioenen en geestelijke verhandelingen, dikwijls van allegorischen aard. Wij kennen er de meeste nog van, door de samenvatting, die haar Latijnsche levensbeschrijver er van gegeven heeft. In het Dietsch bleef alleen gespaard de verhandeling van: S e v e n M a n i e r e n v a n M i n n e n. Heel uitvoerig is het niet; toch beteekent het een eerste, machtige poging in stamelende menschentaal, die meermalen tot ware kunst opstijgt, om den opgang der ziel naar God langs zeven manieren, trappen of wijzen, voor te stellen. Gedragen door een hooge opvatting van den liefdedienst en een onstuimigen drang naar God, met eenige mooie, reëele beelden uit het leven, is het een schrift van blijvende waarde voor de geschiedenis der mystiek in de volkstaal. Het ontstond misschien nog vóór 1235. B. werd geboren ca. 1200 als dochter van een Bartholomeus van Thienen, die drie Cisterciënserinnen-abdijen stichtte, waar zij achtereenvolgens verbleef: te Bloemendaal, Maagdendaal en sedert 1236 te Nazareth. Ze overleed 1268.

U i t g.: L. Reijpens en J. Van Mierlo (Leuven 1927). Vertaald door A. Helman (Utrecht 1928); door J. van de Kun S.J. (Antwerpen, Bloemen van Ons Geestelijk Erf) en Caeymans (Antwerpen 1929). *V. Mierlo.*

Beattie, J a m e s, Schotsch dichter en prof. in de philosophie te Aberdeen. * 1735, † 1803. Als philosoof populair, maar zeer oppervlakkig; meer bekend om zijn „The Minstrel" (1771), een lang didactisch gedicht in de Spenser-strophe over de psychologische ontwikkeling van den dichter (voorlooper van Wordsworth's Prelude en van de Romantiek). Invloed van Percy's Reliques.

Beatus, → Zalige.

Beatus, Heilige, volgens de legende de eerste apostel van Zwitserland; † 112. Daniël Agricola, een barrevoeter uit Bazel, is de auteur van deze legende in 1511 en hij baseerde zich hierbij op een der drie levens van den heiligen B. van Vendôme. Latere levensbeschrijvers van den Zwitserschen Heilige steunen allen op dezen totaal oncritischen tekst, ook de H. Canisius, wiens werk aanleiding was tot vereering van B. als landspatroon. De vereering van B. in Zwitserland gaat terug tot op de 12e eeuw en sedert de 15e eeuw is de bedevaart naar „Sankt Batten" bekend. Het is een onopgeloste kwestie, of B. een nationale Heilige is, of samenvalt met den Franschen heiligen Beatus. Feestdag (ook van den Franschen B.) 9 Mei. B. wordt afgebeeld als kluizenaar met stok en rozenkrans, meermalen vergezeld van een draak.

L i t.: J. Stammler (Bern 1904); H. Moretus in Anal. Boll. (XXVI 1907, 423-453). *J. v. Rooij.*

Beatus Rhenanus, 1° Humanist; scherpzinnig handschriftenkenner en voorzichtig tekstcriticus. * 1485 te Schlettstadt, † 1547 te Straatsburg. Hij gaf o.a. Tacitus uit en schreef een goede gesch. van Duitschland; vriend en biograaf van Erasmus.

2° Pseud. van Theodor → B i r t.

Beatus van Liébana, Spaansch priestermonnik uit de 8e eeuw van de abdij van Liébana bij Santander (Sp.), gaf in 776, waarsch. gedreven door de meening, dat een spoedig wereldeinde (in 800) te wachten was, een commentaar uit op de Apocalyps, die reeds tijdens zijn leven sterk de aandacht trok (nog twee uitgaven: in 784 en 786). Het is een soort catena zonder originaliteit, maar die voor ons vele oude teksten bewaard heeft. Zijn bronnen zijn hoofdzakelijk de H. Hiëronymus, Augustinus, Ambrosius, Fulgentius van Ruspe, Gregorius de Groote, Irenaeus en Isidorus van Sevilla. Belangrijk is vooral de verluchting van Beatus' commentaar geworden voor de Spaansche en Romaansche kunst en iconographie. Het oudste van de 30 bekende geïllustreerde hss. van dezen commentaar, is niet vroeger dan het einde der 9e eeuw en van onbeholpen uitvoering (nu in de abdij van Silos); in de volgende eeuwen werd het vooral door de schrijversscholen van Leon en Castilië gecopieerd en allengs vaardiger verlucht. Verder schreef B. tegen adoptianistische ketterij van Elipandus van Toledo, in welk geschrift vooral zijn grondige kennis der H. Schrift tot uiting komt. Men kent hem eenige hymnen toe (bijv. ter eere van den H. Apostel Jacobus), die later in de Mozarabische liturgie zijn overgenomen.

W e r k e n: Beati presbyteri hispani Liebanensis in Apocalypsim ac utriusque foederis paginas commentaria (uitg. Madrid 1770 door Florez, en Rome 1930 door H. A. Sanders); Liber adversus Elipandum, sive de adoptione Christi Filii Dei (Migne. P. L. 96, kol. 859-1030). — L i t.: Ramsay, The mss. of the Commentary of Beatus de Liebana on the Apocalyps, in Revue des bibliothèques (1902, 9); Goddard King, Divagations on the Beatus, in Art Studies (1930); Neuss, Die Apocalypse des hl. Johannes in der alt-span. und altchristl. Bibelillustration: Das Problem der Beatus Hss. (1931). *Knipping.*

Beatus ille. Beátus ille, qui procul negótiis, Patérna rura bobus exercet suis (Lat.) = „gelukzalig de mensch, die ver van het zakenleven, zijn erfgoed bewerkt met eigen runderen". Dit is de vertaling van prof. J. J. Hartman in zijn buitengewoon boek: Beatus ille (Leiden, S. C. Doesburg 1913, blz. 131 vlg.). Uitdrukkelijk wil hij (blz. 128) niets weten van een „idyllische beschrijving van landelijke bezigheden enz.", maar noemt het met Simon Karsten „een satiretje, of om met Tuckwell te spreken, een conversation" (blz. 129). *Brouwer.*

Beau Brummel, → Brummel.

Beaucaire, mooi stadje van 8 480 inw. (1926) aan de Rhône, in het Fr. dept. Gard (43° 49′ N., 4° 39′ O.). In de M. E. bekende jaarmarkten. In de

nabijheid het Romeinsche Ugernum. Sinds 1226 aan Frankrijk. In 1576 een der veiligheidsplaatsen van de Hugenoten.

Beaucamps-Ligny, gem. en kerspel in kanton Harbodem (Haubourdin) in Fr. Vlaanderen, 600 inw. Franschsprekend. Landbouw. Jongenspensionaat der Broeders Maristen; meisjespensionaat der Zusters van het Kindeke Jezus (Rijsel).

Beauce, Fransch landschap ten Z. van Parijs (grootte ca. Friesland); Tertiaire kalk, bedekt met vruchtbaar leem; de korenschuur van Parijs (tarwe en suikerbieten). Vlakke plateau's, doorsneden door vele beken, met vele dorpen en boomgaarden. Veel grootgrondbezit. Belgen als seizoenarbeiders.

Beaucens, plaats in de Pyreneeën op 480 m hoogte. Zacht klimaat, weinig nevel, lithiumhoudende bronnen. Behandeling van rheuma, jicht en neuralgie.

Beauchamps, 1° C h a r l e s L o u i s, balletmeester, dansleeraar van Lod. XIV, medewerker van den operacomponist Lully e.a. (in de blijspelen van Molière), choreograaf. * 1636, † 1705 te Parijs. Onder zijn leiding valt de overgang van het ballet de cour naar het tooneelballet. Hij voegde de dansmomenten als divertissementen, als rustpunten, tusschen de opera-acten in. *Terlingen-Lücker.*

2° P i e r r e F r a n ç o i s G o d a r d de, muziekhistoricus. * 1689 te Parijs, † 1761 aldaar; schreef: Recherches historiques sur les théâtres de France depuis l'année 1161 jusqu'à présent (1735) en: Bibliothèque des théâtres (1746 ; een opsomming van opgevoerde drama's, opera's, enz., benevens aanteekeningen over verschillende toonkunstenaars). *Piscaer.*

Beauduin, N i c o l a s, Fransch dichter van de richting van het zgn. Paroxysme. Zijn poëzie, naar eigen bevestiging de vrucht van brandend-visionnaire toestanden en een bestendige exaltatie, vertoont eenige ongelijkmatigheid van vorm en stijl; maar indrukwekkend is desondanks de schildering van den innerlijken strijd tusschen de steeds hongerige zinnen en den drang naar zuiverheid en spiritualistische verheffing in den dichter. Vooral B.'s verzen van na den oorlog, duidelijk door Rabindr. Tagore beïnvloed, vertoonen in trouwens weelderig-exotische beelden en in vormen, die, als bij Tagore, gaarne het vrije vers tot een zacht rhythmisch proza laten vervloeien, de gevaarlijke vermenging van Oostersche mystiek en zwoele zinnelijkheid. * 10 Sept. 1881 te Poix (Somme).

W e r k e n : Le chemin qui monte (1908) ; Les triomphes (1909) ; La divine folie (1910) ; Les deux règnes (1911) ; Les cités du Verbe (1911) ; Les princesses de mon songe (1912) ; Les soeurs du silence (1912) ; L'offrande héroïque (1916) ; Rhythmes et chants dans le Renouveau (1920) ; Signes doubles (1921) ; Les enfants des hommes (mystère, 1922) ; L'homme cosmogonique (1922) ; Synopsis (1927).

L i t. : H. Maassen, La poésie paroxyste ; J. Muller et G. Picard, Les tendances présentes de la littérature française (Parijs 1913). *Baur.*

Beaufays, Belg. gem. in de prov. Luik, ten Z.O. van Luik; ruim 900 inw.; opp. 676 ha; bergachtig. Kasteelen: Tiège, Bruyères, Wéhiret, Abbaye. B. leed veel schade in 1914.

Beaufort, gem. in het groothertogdom Luxemburg, ten W. van Echternach; opp. 1 374 ha, ong. 1 200 inw. Aantrekkelijke wandelingen in de omgeving; rijk versierde kerk; ruïne van oud kasteel van B.

Beaufort, tak van het **Huis Plantagenet.**

1° H e n r y, kardinaal en staatsman.* 1374 of 1375, † 1447 als bisschop van Winchester. Hij was een zoon van John of Gaunt, hertog van Lancaster en daardoor een halfbroer van den Eng. koning Hendrik IV, al stamde hij dan ook uit een concubinaat met Catharina Swynford. Door Richard II werden de kinderen in 1396 gewettigd. Na studies te Oxford tot priester gewijd, maakte hij spoedig promotie en beklom in 1398 den bisschoppelijken zetel van Lincoln, dien hij in 1405 verliet voor Winchester. Op het Concilie van Konstanz wist hij een compromis tot stand te brengen tusschen keizer Sigismond met de Eng. legatie, die eerst de reformatie van de Kerk verlangden, en de kardinalen, die de onmiddellijke keuze van den paus voorstonden. Uit dankbaarheid bekleedde de nieuwe paus Martinus V B. met het kardinalaat en benoemde hem tevens tot legaat van Eng., Wales en Ierland, welke waardigheid hij wegens protest van den aartsbisschop van Canterbury, met beroep op zijn rechten bij den koning, niet kon aanvaarden. Zijn deelname aan den kruistocht tegen de Hussieten na zijn benoeming tot legaat van Duitschland, Hongarije en Bohemen liep uit op een mislukking. De dood van Martinus V maakte aan deze missie een einde (1431). Als bisschop ontplooide hij geen groote kracht, maar zijn roem ligt meer in zijn optreden als staatsman. Tot driemaal toe was hij kanselier van Eng. en als zoodanig toonde hij zich een bekwaam financier en ijveraar voor den vrede. Bij zijn vredespogingen met Fr. werd hij jarenlang gedwarsboomd door Humphrey, hertog van Gloucester, die hem bij den koning wist te verdringen, maar na 1440 het onderspit moest delven. Het sombere verhaal, dat Shakespeare van zijn dood heeft gegeven, mist elken historischen grondslag. Hij werd begraven in de onder hem voltooide kathedraal van Winchester.

L i t. : K. Vickers, Humphrey, duke of Gloucester (Londen 1907) ; L. B. Radford, Henry B., bishop, chancellor, cardinal (Londen 1908) ; Dict. Hist. Géogr. Eccl. (VII, 128-131).

2° J o h n, graaf van Somerset, broer van Henry * ca. 1373, † 1410. Hij steunde Richard II in de machtsbeperking der lords, waarvoor hij tot markies van Dorset verheven werd, een titel, die hem na de afzetting van Richard in 1399 weer werd ontnomen. Later voerde hij het commando over de Eng. vloot. Zijn dochter Jane huwde met Jacobus I, koning van Schotland.

3° T h o m a s, broer van Henry en John, kanselier van Eng., † 1426 te Greenwich. Hij nam actief deel aan het onderdrukken van den opstand in het N. van Eng. en aan den strijd met Fr., waar hij een tijdlang gevangen zat. *Wachters.*

Beaufort, 1° sir F r a n c i s, Britsch admiraal en hydrograaf, * 1774, † 1857. De → B e a u f o r t - s c h a a l (1806) voor windkracht en, in mindere mate, de B e a u f o r t - n o t e e r i n g van het weer, door middel van letters van het alphabet, worden nu nog in de meteorologie gebruikt.

2° L o u i s de, geschiedschrijver; voorlooper van Niebuhr in de critische beschouwing der oudste Rom. geschiedenis. Hij schreef in het Fransch. * 1703 te Den Haag, † 1795 te Maastricht.

L i t. : Nieuw Ned. Biogr. Woordenboek (VI, 85).

3° W i l l e m H e n d r i k de, jurist, staatsman en verdienstelijk geschiedschrijver. * 1845 te Leusden, † 1918 te Den Haag. Werd in 1877 lid van de Tweede

Kamer (Liberaal). In het ministerie Pierson-Borgesius (1897—1901) was hij minister van Buitenlandsche Zaken. In zijn ambtsperiode als zoodanig valt de eerste Haagsche Vredesconferentie (1899), waarvan hij het eere-voorzitterschap bekleedde, terwijl hij op de tweede vredesconferentie (Den Haag 1908) optrad als gedelegeerde van de Ned. regeering. Ook had hij zitting in het bestuur van de Carnegie-stichting en was hij langen tijd lid van de redactie van „de Gids”.

Werken: o.a. Geschiedkundige opstellen (1892); Staatkundige Opstellen (1904); Nieuwe Geschiedkundige Opstellen (1911); dl. II van de Gesch. van onzen tijd van P. L. Muller (1913). *Verberne.*

Beaufort-noteering, → Beaufort, sir Francis.

Beaufort-schaal. Oorspronkelijk werd de kracht van den wind door de zeevarenden genoemd naar de zeilen, die op een volgetuigd schip nog konden worden gevoerd. Zoo sprak men van bramzeilskoelte, gereefde marszeilskoelte enz. Ter nadere aanduiding en ter bevordering der eenheid ontwierp in 1805 de (latere) Eng. admiraal Beaufort een schaal, welke naar hem genoemd werd en bij de zeevarende naties ingang vond. In deze schaal werden de verschillende windkrachten door getallen van 1 tot 12 voorgesteld. Zij waren gebaseerd op een volgetuigd schip uit zijn tijd; waarnemers op deze schepen verkregen al spoedig voldoende ervaring om volgens deze schaal ook op ander soort schepen de windkracht te schatten. Dergelijke waarnemers waren in staat ook op de latere stoomschepen dezelfde schaal toe te passen en hun kennis op jongere waarnemers over te planten. Hoe wel de tegenwoordige zeevarenden meestal hun zeemanschap alleen nog maar op stoomschepen opdoen, is het in de praktijk gebleken, dat zij door nauwkeurig acht te geven op de schattingen van oudere en meer ervaren personen, spoedig met de toepassing der schaal vertrouwd raken. De schaal wordt dan ook nog algemeen gebruikt en het schatten van de windkracht aan boord der schepen geschiedt over het algemeen nauwkeurig. Aan den wal, waar men zich vroeger tot windschattingen bepaalde, gebruikt men tegenwoordig ter beoordeeling van den wind verschillende toestellen om windsnelheid en -druk te meten. Bij de Beaufortschaal heeft men voor de verschillende windkrachten, de gemiddelden voor windsnelheid en druk bepaald, waardoor men in staat is bij waarnemingen met deze instrumenten toch de windkracht volgens genoemde schaal op te geven. Er bestaan groote verschillen in de bepalingen van de gemiddelden; ten einde hierin eenheid te brengen is men de laatste jaren met succes bezig dit internationaal te regelen. In de schaal op kol. 183-184 zijn de kolommen1, 2 en 3 volgens de oorspronkelijke schaal, zooals Beaufort die ontwierp. Kolom 6 is snelheid op 6 m hoogte boven het niveau, dat vrij van huizen, boomen e.d. is, volgens de conferentie van het Internationaal Meteor. Comité te Weenen 1926. Kolom 8 is de classificatie volgens de resolutie der conferentie te Hamburg in 1932. Kol. 7 geeft een globaal equivalent voor den winddruk, ook stuwdruk genoemd, voor groote oppervlakten, hetwelk men nog doende is internationaal vast te leggen. *Wissmann.*

Beaugency, Fransche vesting aan de Loire in het dept. Loiret (47° 50′ N., 1° 40′ O.); 3 300 inw. (1926). Wijnbouw. Kerkgebouwen uit de 10e—12e eeuw; Renaissanceraadhuis. Bekende slag 8 Dec. 1870, door de Duitschers gewonnen.

Beaugrant, Guyot, de, ook de Beaugran of Beaulgrant, Vlaamsch beeldhouwer uit Mechelen, waar hij werkte voor de regentes Margaretha. † 1551 te Bilbao. In Brugge decoreerde hij met Glosencamp, Rasch e.a. den schoorsteenmantel van „het Vrije” (gedachtenis der overwinning van Karel V op Frans I). In 1533 ging hij naar Spanje; te Bilbao in de Sint Jacobskerk bevindt zich nog een altaarstuk van hem op het hoofdaltaar. *Knipping.*

Beauharnais, 1° Alexander, graaf; Fr. generaal, * 1760 op Martinique, † 1794 te Parijs; maakt den Amer. vrijheidsoorlog mee; heeft, als lid van de Constituante ruim aandeel aan de besluiten van 4/5 Aug. 1789; 1793 commando over het Rijnleger, neemt ontslag en wordt geguillotineerd als medeplichtige(?) aan het verlies van Mainz aan de Pruisen. Uit zijn mislukt huwelijk met Joséphine, de latere echtgenoote van Napoleon I, twee kinderen: Hortense en Eugène.

2° Eugène; door Napoleon als zoon geadopteerd; de keizer vond in E., die wel talenten had, een gedwee helper. * 1781 te Parijs, † 1824 te München. E. maakte den Ital. veldtocht en de Egypt. expeditie mee; 1805 Fr. rijkskanselier en vice-koning van Italië; huwt Augusta van Beieren; onderscheidt zich op den tocht naar Rusl. en bij Lützen (1813). Leeft na 1815 in Beieren als hertog van Leuchtenberg en prins van Eichstadt.

3° Hortense, koningin van Holland van 1806—’10, huwde in 1801 op aandrang van Napoleon met zijn broer Louis, ofschoon zij niets voor elkaar voelden; sinds 1807 gescheiden. * 1783 te Parijs, † 1837 te Arenberg (Zwitserland). De jongste van hun drie zonen was de latere Nap. III; 1815 werd H. uit Fr. verbannen. *V. Claassen.*

4° Joséphine, keizerin der Franschen, eerste echtgenoote van Napoleon I Bonaparte; * 23 Juni 1763 op het eiland Martinique, † 29 Mei 1814 te Malmaison. Dochter van den havenmeester Joseph Tascher de la Pagerie; huwde in 1779 met vicomte Alexandre de Beauharnais, die in 1794 werd geguillotineerd; uit dit eerste huwelijk werden geboren Eugène en Hortense. Tijdens het schrikbewind zat Joséphine in de gevangenis. 9 Maart 1796 huwde ze met generaal Napoleon Bonaparte, die haar 5 Dec. 1804 de keizerskroon opzette. Wijl Napoleon een erfgenaam en troonopvolger wilde en Joséphine in dit tweede huwelijk kinderloos bleef, werd een echtscheiding bewerkt (1809). Joséphine leefde daarna te Malmaison met haar hofhouding en titel, en bleef met Napoleon in verbinding.

Uitg.: Briefwisseling met Napoleon (2 dln. 1833; laatste uitg. in het Duitsch door H. Szasz, 1929). — Biographie: Turquan (2 dln. 1895-’96); Masson (3 dln. 1899-1901); Gérard d’Houville (1925); Driault (1930); Mc Noir Wilson (1930); E. A. Rheinhardt (1932).

Beaujolais, beroemde Fr. wijn uit het landschap tusschen Loire en Saône, ten N.W. van Dijon. Centrum Beaujeu.

Beaujon, Antoine, hoogleeraar te Amsterdam, opvolger van Pierson, economist der Ned. school van den vrijhandel, bekend door zijn werk: Handel en handelspolitiek. * 28 Juni 1853 te Den Haag; † 12 Dec. 1890 te Heidelberg. Was werkzaam aan het ministerie van Financiën en werd buitengewoon hoogleeraar in 1884; was hoofdredacteur van het statistisch jaarboek van het Koninkrijk der Nederlanden en zijn koloniën en van het in 1885 opgerichte tijdschrift: Bijdragen van het Statistisch Instituut. Sinds

Beaufort-schaal

1	2	3		4	5	6	7	8
Schaal-nummer	Benaming	Zeilschepen		Nadere aanduiding van den wind	Verschijnselen op het land	Snelheid in m per sec.	Druk in kg per m²	Classificatie. Hamburg 1932
0	stil	geen vertier		stilte	stil; rook stijgt recht omhoog	0—0,5	0—0,02	kalm
1	flauw en stil	er is stuur in het schip		zwakke wind	windrichting af te leiden uit de richting van den rook	0,6—1,7	0,02—0,18	lichte winden
2	flauwe koelte	in glad water loopt een goed bezeild linieschip „ruimschoots" zeilende	1 à 2 mijl		even merkbaar voor het gevoel; windvaan begint mee te draaien	1,8—3,3	0,20—0,68	
3	lichte koelte		3 à 4 mijl	matige wind	beweegt of strekt een wimpel en beweegt bladeren en kleine twijgjes	3,4—5,2	0,72—1,69	
4	matige koelte		5 à 6 mijl		kleine takken komen in beweging; stof waait op	5,3—7,4	1,76—3,42	matige en sterke winden
5	frissche bries	„vol en bij" kunnen gevoerd worden	boven bramzeilen	krachtige wind	golfjes op de binnenwateren	7,5—9,8	3,51—6.00	
6	stijve bries		bramzeilen en één rif in de marszeilen		kleine boomen en groote takken komen in beweging	9,9—12,4	6,23—9,61	
7	harde wind		dubbel gereefde marszeilen	stormachtige wind	boomen komen in beweging; het gaan wordt bemoeilijkt	12,5—15,2	9,77—14,44	
8	stormachtig		marszeilen met 3 reven		groote boomen komen in beweging, takjes breken af; het gaan wordt zeer bemoeilijkt	15,3—18,2	14,63—20,70	stormen en orkanen
9	storm		dichtgereefde marszeilen en onderzeilen	storm	gebouwen kunnen lichte schade bekomen (pannen waaien af, enz.)	18,3—21,5	20,93—28,89	
10	zware storm	nog juist het dichtgereefd groot marszeil en gereefde fok			gebouwen kunnen grootere schade bekomen; boomen worden ontworteld	21,6—25,1	29,16—39,38	
11	zeer zw. storm	alleen storm stagzeilen		orkaan	vernielende werking en groote beschadiging van gebouwen	25,2—29,0	39,69—52,56	
12	orkaan	de zeilen waaien uit de lijken				> 29.0	> 52.56	

1888 was hij lid der redactie van de Economist. Zijn geschriften laten zich verdeelen in 3 groepen: practisch-economische, theoretisch-economische en statistische. Naar aanleiding van „Merchant Shipping Act" van 1876, schreef B. „Zeewaardigheid van schepen" en op de prijsvraag, door het comité ter voorbereiding der „International Fisheries Exhibition" in 1882 uitgeschreven, zag zijn bekroond werk „History of Dutch Seafisheries" het licht. In 1888 schreef B. „Handel en handelspolitiek", dat ten doel had de theorie te geven van den internationalen ruil en dat dienstbaar werd gemaakt aan de bestrijding van het protectionisme. Van protectionistische zijde werd het bestreden door Armand Diepen in diens werk: „De jongste uitingen van het anti-protectionisme", waartegen B. zich verdedigde met zijn opstel: „Een leerboek van protectionisme" in de Economist van 1889. Naar aanleiding van Leon Walras' „Eléments d'économie politique" schreef B.: „Wiskunde in de economie". In de Revue d'économie politique schreef hij: „A propos de la théorie du prix", waardoor hij de belangstelling voor de grenswaardeleer trok. Als directeur van het Statistisch Instituut en door bijdragen in binnen- en buitenlandsche publicaties, maakte hij zich verdienstelijk voor de statistiek.

Lit.: N. G. Pierson, A. Beaujon, De Economist (1891); Handwörterbuch der Staatswissenschaften. *M. Verhoeven.*

Beaulieu, wintersportplaatsje in de Fransche Riviera, ten O. van Nizza in het dept. Alpes-Maritimes; 2 250 inw. (1926). Zeer beschutte ligging, sterke isolatie, vandaar de bijnaam Petit Afrique.

Beaumanoir, Philippe de Remi, seigneur de, Fr. rechtsgeleerde en dichter; * 1246, † 1296. Uit een adellijke familie van Bretagne gesproten, bracht hij klaarblijkelijk verscheidene jaren van zijn jeugd in Engeland door als page, om er het hofleven en de krijgskunst te leeren. Daarna leefde hij in Frankrijk als rechter op vele plaatsen. In zijn gedichten verwerkte hij de oudste legenden van zijn geboorteland. Zijn voornaamste werk echter, vervaardigd in 1280—'83 onder den titel Coutumes de Beauvaisis, is een opteekening van het toen geldende gewoonterecht, niet slechts van Beauvaisis, doch ook het gemeenschappelijke van geheel Frankrijk. Hij wijzigde het echter niet zelden volgens het Romeinsche en canonieke recht, dat hij uitstekend kende. Ook verwerkte hij hierin de ordonnances der Fransche koningen. Het heeft echter weinig invloed gehad op de latere juridische literatuur.

Lit.: H. Bordier, Philippe de Remi, sire de Beaumanoir, 1246—1296 (2 dln. Parijs 1869—'73, met platen). *v. d. Kamp.*

Beaumarchais, Pierre Augustin Caron, genoemd de, Fransch tooneelschrijver en onmiddellijk wegbereider van de Omwenteling van 1789 (la révolution déjà en action, noemt hem Napoleon I). * 24 Jan. 1732 te Parijs, † 18 Mei 1799 aldaar. Door zijn wrok om de omkoopbaarheid van het gerecht, waarmede hij in langdurige processen te doen had (zie Mémoires pour le Sieur B., 1774 vlg.), kwam deze zoon van een uurwerkmaker, die achtereenvolgens alle maatschappelijke rangen had bekleed, tot de wrange hekeling van het ancien régime. In de wereldletterkunde leeft Beaumarchais met Le Barbier de Séville (1775) en Le mariage de Figaro (1781, pas toegelaten in 1784): twee blijspelen in proza, die (vooral het laatste) de levendige, bonte intrigue, den schitterenden, vlotten, nerveuzen dialoog en de gekruide scherts van de klassieke comedie verbinden met de politiek-sociale tijdssatire in onbeheerschte heftigheid. Figaro is de aanklager van alle sociaal onrecht, alle adelsprivilegiën, alle verdorvenheid en hypocrisie der hoogere standen; de spreekbuis, op het tooneel, voor al de strevingen van den tiers état, zooals de Revolutie dien zal uitwerken. De graaf Almaviva, de luchthartige Brid'oison, en de jonge Cherubin werden spreekwoordelijke figuren; Mozart maakte Figaro onsterfelijk in een opera. De pogingen van B. op het gebied van het burgerlijk drama behaalden minder bijval.

P. A. C. de Beaumarchais.

Uitg.: tekstkritische door de Marescot en de Heylli (4 dln. Parijs 1869 vlg.); — Bloemlezing: Bonnefon, Pages choisies (Parijs 1902). — Lit.: H. Cordier, Bibliographie des oeuvres de B. (Parijs 1883); L. de Loménie, B. et son temps (Parijs [4]1880); E. Lintilhac, B. et ses oeuvres (Parijs 1887); P. Toldo, Figaro et ses origines (1893); A. Hallays, B. (Parijs 1897); F. Funck-Brentano, Figaro et ses devanciers (Parijs 1910); A. Seligmann, Figaro's Hochzeit in d. deutschen Lit. (Troppau 1910); A. Bettelheim, B (München [2]1911); E. Ziegler, Das Drama der Revolution (Berlijn 1911); A. Seligmann, L'influence du mariage de Figaro sur la littérature française (1914). *Baur.*

Beaumont, 1° Belgisch stadje, in het Z. van de prov. Henegouwen, ten Z. van Thuin; 1 700 inw., opp. 696 ha. Rotsachtig, kalk- en leisteen; landbouwnijverheid; rivieren van B. en van Feaux. Ruïne van versterkt kasteel, „Tour Salamandre".

Zeer oude nederzetting, machtige vesting in de M.E., herhaaldelijk verwoest door oorlog en ziekte. *V. Asbroeck.*

2° Stad in den N. Amer. staat Texas, 30° 10′ N., 94° 5′ W.; spoorwegknooppunt aan de tot hier voor zeeschepen bevaarbare Neches; handelscentrum van Z.O. Texas en Z.W. Louisiana, een streek met dichte pijn- en cypresbosschen, uitgestrekte rijstvelden en rijke petroleumbronnen, waarvan B. de producten verwerkt. Het heeft zich vooral tengevolge van de groote vlucht der petroleumindustrie ontwikkeld en telde in 1930: 57 732 inw. In 1929 exporteerde de haven 830 000 ton (906 kg) en importeerde er 205 000; bovendien werden 80 000 ton door de kustscheepvaart aangebracht en 10 403 000 verzonden. *Polspoel.*

Beaumont, → Jan van Beaumont.

Beaumont, 1° Christophe de, aartsbisschop van Parijs, bijgenaamd de Fransche Athanasius. * 26 Juli 1703 op het kasteel la Roque, † 12 Dec. 1781 te Parijs. Na verschillende kerkelijke functies werd hij in 1741 bisschop van Bayonne, vier jaar later van Vienne en in 1746 van Parijs. Zijn regeering stond in het teeken van strijd. Hij was in voortdurend conflict met het parlement, omdat hij in verband met de Jansenistische woelingen had voorgeschreven,

niemand de Sacramenten der Stervenden toe te dienen zonder vertoon van een biechtbewijs, uitgereikt door een geapprobeerden priester. Verder streed hij tegen de Jansenisten en de Encyclopaedisten, bij wier aanvallen hij de krachtige beschermer der Jezuïeten was. Tot viermaal toe werd hij uit zijn diocees verbannen. Zijn geestelijkheid volgde hem in trouwe gehoorzaamheid. Hij was enthousiast voor de kerkelijke liturgie en een vriend der armen. Zijn overtuiging en ridderlijk karakter dwongen zelfs zijn vijanden eerbied af (brief van J. J. Rousseau). Zijn waarschuwingen voor het gevaar eener revolutie sloeg men in den wind.

L i t. : Biographie van E. Régnault, Christ. de B. (2 dln. Parijs 1882); Dict. Hist. Géogr. Eccl. (VII 1933, 204-206). *Wachters.*

2° F r a n c i s, Engelsch tooneelschrijver, wiens naam onverbrekelijk met dien van John Fletcher verbonden is. * 1584, † 1616. Studeerde voor rechtsgeleerde, maar werd uitsluitend dramaturg; vriend van Drayton en Jonson, en werkte samen met Fletcher van 1605 tot zijn dood. Hun gezamenlijke tooneelstukken werden gedrukt in 1647. Hun levendigste, luchtigste, meest gevarieerde blijspel, dat nog altijd als volop modern aandoet, is „The Knight of the Burning Pestle” (1609); hun meest Shakespaereaansch drama, maar zonder Shakespeare’s diepgang: „Philaster” (1610); hun meest pakkende en tragisch-ontzettende „The Maid’s Tragedy” (1611). B. alleen schreef in 1613 een „Masque”, een der beste en dichterlijkste, die er bestaan. In de uitgave van 1647 staan 34 tooneelstukken op naam van B. en Fletcher, doch slechts aan een twaalftal heeft B. meegewerkt.

U i t g. ontelbaar; de voornaamste en nieuwste zijn: de groote Variorum-uitgave, onder leiding van A. H. Bullen (in 12 dln., sedert 1904); de uitgave van A. Glover en A. Waller (in 10 dln., sedert 1905). *Pompen.*

3° J e a n B a p t i s t e A r m a n d L o u i s L é o n c e E l i e d e, Fransch geoloog en de grondlegger van onze kennis van de geologie van Frankrijk, senator en permanent secretaris van de Académie des Sciences. * 25 Sept. 1798 en † 22 Sept. 1874 te Canon (Calvados). B. studeerde aan de Ecole Polytechnique, waar hij in 1824 het diploma van mijningenieur behaalde, werd professor aan de Ecole des Mines en aan het Collège de France (1832); hij werd benoemd tot lid van verscheidene geleerde genootschappen, de Royal Society te Londen, e.a. Met Dufresnoy publiceerde hij voor de tentoonstelling van 1855 d e e e r s t e g e o l o g i s c h e k a a r t v a n F r a n k r i j k. Als een van de eersten verwerpt hij de heerschende opvatting van de gelijktijdigheid van alle gebergtevorming, ziet het verband tusschen discordantie en plooiing en schept het begrip der orogenetische perioden.

W e r k e n : Recherches sur quelques-unes des révolutions de la surface du globe, Annales des Sciences naturelles (XVIII en XIX 1829—’30); Note sur les systèmes des montagnes, een artikel in D’Orbigny’s Dictionnaire des sciences naturelles, later afzonderlijk gepubliceerd (Parijs 1852). *Jong.*

4° Sir J o h n, Engelsch dichter, oudere broeder van Francis B., schreef eenige vrome Puriteinsche gedichten en een (nu verloren) gedicht in 8 boeken: „The Crown of Thorns”.

5° S i m o n v a n, Ned. dichter, rechtsgeleerde en staatsman; * 1574 te Dordrecht, † 1654 te Den Haag. Bekleedde hooge staatsbetrekkingen als afgevaardigde van Zeeland ter Algemeene Vergadering van de Staten, buitengewoon gezant naar Zweden en Polen, pensionaris van Middelburg 1623—’34, van Rotterdam 1634-’49 en was een oorspronkelijk dichter, wiens sonnetten vooral een groote frischheid bewaarden.

W e r k e n : Rymspreucken (na 1630); Grillen naar Martialis; Tijdsnipperingen, Rijmen en Verzen (Den Haag 1638). — L i t. : J. Tideman, Gedichten van Simon van Beaumont (Utrecht 1843). *Asselbergs.*

6° S i m o n v a n, bezitter van een belangrijken plantentuin, waarvan Kiggelaar in 1690 een catalogus uitgaf en waaruit de hortus medicus te Amsterdam veel materiaal ontving. * 1641 of 1642, † 1726 te Den Haag. Linnaeus roemt zijn verdiensten voor de plantkunde en den invoer van vreemde gewassen.

Beaumontgeweer, achterlaadgeweer met grendelsluiting, dat in 1871 in het Nederlandsche leger is gewijzigd. Het voldeed als zoodanig niet en is in 1895 vervangen door het thans nog in gebruik zijnde Mannlichergeweer.

Beaumont sur Oise, Fransch stadje van 5 170 inw. (1926) in het dept. Seine et Oise, ten N. van Parijs. Kerk uit de 13e eeuw. Industrie.

Beaune, arr.-hoofdstad in het Fr. dept. Côte d’Or (47° 1′ N., 4° 52′ O.); 11 860 inw. (1931). Oude vesting; kathedraal (12e—15e eeuw), oud ziekenhuis. Wijnbouw. De stad kwam in 1477 met Bourgondië aan Frankrijk.

In genoemd ziekenhuis bevindt zich het beroemde B e a u n e - a l t a a r, schilderwerk door Rogier van der Weyden, voorstellend het Laatste Oordeel. Vervaardigd in opdracht van Nicolas Rolin, kanselier van Philips den Goeden, hertog van Bourgondië, voor het hospitaal van Beaune (1448). Op den buitenkant der vleugels zijn Rolin en zijn gemalin knielende afgebeeld met hun patroonheiligen. Rijp werk van den meester. Zie pl. bij Rogier v. d. Weijden.

L i t. : F. Winkler, Rogier v. d. Weyden u. der Meister v. Flémalle; Mely, Gaz d.b. Arts (XXXV 1906); M. J. Friedländer, Alt-Niederl. Malerei (II).

Beaune, F l o r i m o n d d e, Fr. wiskundige. * 27 Sept. 1601, † 19 Aug. 1652. Eerst officier, later Conseiller Royal te Blois. Was bevriend met Descartes, met wien hij over wiskundige onderwerpen correspondeerde en wiens Géométrie hij voorzag van een commentaar, die door Descartes zelf hoog wordt geroemd: Notae Breves in Geometriam Renati Des Cartes, opgenomen in de tweede Latijnsche editie van de Géométrie door van Schooten (Amsterdam 1659). Voor de geschiedenis van de infinitesimaalrekening zijn van belang de k r o m m e n v a n d e B e a u n e, die gedefinieerd zijn door een eigenschap van hun raaklijnen. *Dijksterhuis.*

Beauneveu, A n d r é, schilder, boekverluchter en beeldhouwer, geboren midden 14e eeuw te Valencijn, † ca. 1413 te Bourges.

V o o r n. w e r k e n : versiering van het kasteel van Yolanthe van Bar te Nieppe (1360), op bevel van koning Karel V le Sage; beelden voor de abdij van St. Dénis; verluchting van psalter voor den hertog van Berry; grafmonumenten in de basiliek van St. Dénis (van Philips VI van Valois, Jan den Goeden, koningin Johanna van Bourgondië, Karel V). Hem wordt met eenige waarschijnlijkheid een graf-beeld voor het monument van Philips VI toegeschreven, dat nu in het Louvre berust. — L i t. : Marcon, Catalogue raisonné du musée de sculpture comparée (1892, 35-42).

Beaunier, A n d r é, Fransch romanschrijver en letterkundig criticus, die vooral in de Revue des deux mondes optrad. * 22 Sept. 1869 te Evreux, † 10 Dec. 1925 te Parijs. B. verbindt als criticus de

documentaire werkwijze van den oud-leerling der Ecole Normale met de smaak- en stijlvolle gratie van den schoonheidsgenieter.

V o o r n. w e r k e n: La poésie nouvelle (1902): Picrate et Siméon (1904); Le roi Tobol (1905); La fille de Polichinelle (1909); Eloges (1909); Trois amies de Chateaubriand (1910); L'homme qui a perdu son moi (1912); Visages de femmes (1913); Les idées et les hommes (3 dln. 1913 vlg.); Joseph Joubert (3 dln. 1918 vlg.); Mme. de la Fayette (1922); Sous le regard de la Déesse (1923); Eloge de la frivolité (1925). *Baur.*

Beaupré-eilanden, → Loyalty-eilanden.

Beauraing, gem. in de prov. Namen, ten N.O. van Rochefort; ruim 1 800 inw., grootendeels Kath.; opp. 2 086 ha; landbouw, steengroeven. Merkwaardigheid: oud kasteel. Plaats, waar vijf kinderen uit de familiën Voisin en Degeimbre en later nog de arbeider Tilman Côme verklaren de Allerheiligste Maagd Maria te hebben gezien en gehoord in den loop der maanden Nov., Dec. 1932 en Jan. 1933. Naar aanleiding daarvan buitengewoon talrijke toevloed van pelgrims. Bouw eener groote kerk in voorbereiding. Wat de waarde der visioenen en genezingen betreft, achten godgeleerden van naam nog de grootste reserve geboden. Men doet goed, daaraan niet te groote waarde te hechten. Onafhankelijk daarvan kan men echter vrij Maria ter plaatse vereeren. *Ghoos/Brandsma.*

Beauregard, P i e r r e G u s t a v e T o u t a n t d e, Noord-Amerikaansch generaal. * 28 Mei 1818 in Louisiana, † 21 Febr. 1893 te New Orleans. Hij heette eigenlijk Toutant, doch noemde zich B. naar de plantage van zijn vader. In 1833 ging hij naar militaire school te Westpoint en werd in 1838 officier bij de artillerie in het leger der V.S. Onderscheidde zich in den oorlog tegen Mexico (1847). Tijdens den Secessie-oorlog koos hij de zijde van de Zuidelijke Staten, werd spoedig tot generaal benoemd, overwon in den slag aan de Bull Run (20 Juli 1861), versterkte en verdedigde Charleston (1863) en werd zelfs voor korten tijd tot opperbevelhebber der gezamenlijke legers verheven (Oct. 1864). Na den oorlog leefde N. als eigenaar eener plantage.

L i t.: A. Roman, Military operations of gen. B. (1884); Dictionary of American biography, onder redactie van A. Johnson (II Londen-New York 1929). *Lousse.*

Beaurepard, → Mont Cornillon.

Beausaint, Belg. gem. in de prov. Luxemburg, ten Z.W. van Laroche; 670 inw.; opp. 2 592 ha. Moerassige verweeringsgrond; veeteelt, bosschen; kasteel van B. Het is een oude heerlijkheid.

Beausoleil, stad in het Fr. arr. Nice, dept. Alpes-Maritimes, nabij Monte Carlo; 13 000 inw. (1931); bekende winterbadplaats.

Beauvais, hoofdstad van het Fr. dept. Oise, ten N.W. van Parijs in het landschap Beauvaisis (49° 27′ N., 2° 4′ O.), vruchtbaar leemgebied. 18 740 inw. (1931). Bisschopszetel. In de oudheid Bellovacum, centrum van een Belgischen stam. In 1358 brak hier de → Jacquerie uit. Karel de Stoute ontmoette in 1472 grooten tegenstand der vrouwen van B., onder aanvoering van Jeanne Hachette. Industre (tapijten, knoopen, borstels, enz.).

L i t.: Labande, Histoire de B. (1892). *Heere.*

Het oudste deel van de k a t h e d r a a l is uit na-Karolingischen tijd (990). Met den Gotischen bouw werd omstreeks 1225 begonnen, doch wegens geldgebrek moest men in 1272 ophouden: het koor was gereed gekomen. In 1290 stortte het gewelf in. Men trachtte dit nu verder te voorkomen door de pijlers te verdubbelen en zoodoende de spanwijdte te verminderen. De overdadig versierde gevel is uit de late middeleeuwen. De kathedraal van Beauvais wordt de laatste groote schepping der Fransche Gotiek genoemd.

L i t.: Dehio en v. Bezold, Die kirchliche Baukunst des Abendlandes (1884); Leblond, La cathédrale de B. (1926).

T a p ij t w e r k v a n B e a u v a i s. Hoewel de weverijen van B. reeds eerder vermaardheid genoten, werden ze toch eerst door Colbert (1661) georganiseerd. Na een korte periode van verval kwamen ze in 1726 tot nieuwen bloei, die slechts onder de Revolutie voor korten tijd onderbroken werd. Het tapijtwerk, dat vervaardigd wordt, is hoofdzakelijk bestemd als meubelbekleeding en als hanggordijn en trekt vooral de aandacht door zijn rijke bloemenornamentiek. Men werkt met kettingen, waarin wol en zijde zijn vermengd: dit geeft het weefwerk vastheid, doch tegelijk grooteren glans.

L i t.: Bousson, La manufacture nationale de tapisserie de B. (1904). *Knipping.*

Beauveau, R e n a t u s F r a n c i s c u s d e, was in 1700 bisschop van Bayonne. Werd in 1708 bisschop (46e) van Doornik. Later, 9 Juli 1713, aartsbisschop van Tolosa en daarna metropolitaan van Narbonne.

Beauvechain, → Bevekom.

Beauvoorde, → Wulveringen.

Beauwelz, Belg. gem. in de prov. Henegouwen, ten Z.W. van Chimay; 600 inw.; opp. 609 ha; rotsachtige ondergrond; vijver van 40 ha opp.; veeteelt, kaas.

Beauxamis, T h o m a s, ook Bellamicus genoemd, Karmeliet, bekend prediker en schrijver uit de 16e eeuw; * 1524 te Parijs, † 1 Mei 1589 aldaar. Hij bekleedde eenigen tijd het ambt van hofprediker onder Catharina de Medici, Karel IX en Hendrik III, en was kerkelijk legaat onder Hendrik III.

L i t.: Hurter (^{3}III, 268 vlg.); Bibliotheca Carmelitana (II 803). *J. v. Rooij.*

Beauxiet, → Bauxiet.

Beaverbrook, W i l l i a m M a x w e l l A i t k e n, Engelsch publicist; * 25 Mei 1879 te Newcastle. Na een succesvolle handelsloopbaan in Canada in 1910 in de politiek gegaan. In 1918 Engelsch minister; na den wapenstilstand teruggetreden uit de politiek, wijdde zich daarna geheel aan The Daily Express, in welk blad hij reeds financieel geïnteresseerd was. Stichtte in 1921 The Sunday Express, thans, na groote moeilijkheden een der populairste Engelsche Zondagsbladen. Verschafte zich overheerschende invloeden in The Evening Standard. Staat met zijn bladen een politiek voor, die de absolute autarkie van het Britsche keizerrijk nastreeft. *Weterings.*

Beaver Indianen, stam der → Indianen van N. Amerika, Mackenzie-gebied; in het huidige Britsch-Columbia (Canada).

Beaverteen of B e v e r t e e n, → Bever.

Bebber, W i l h e l m J a c o b v o n, Duitsch meteoroloog, aan de Deutsche Seewarte te Hamburg. Classificeerde weerstypen en bepaalde de depressiebanen over W. Europa. * 10 Juli 1841 bij Emmerik, † 1 Sept. 1909 te Hamburg.

Bebel, A u g u s t, stichter en leider der Duitsche Sociaal-Democratische Partij, volksredenaar, bestrijder van het kapitalisme en meer agitator dan theoretisch

socialist. * 22 Febr. 1840 te Keulen-Deutz, † 13 Aug. 1913 te Zürich. B. was de zoon van een onder-officier, werd schrijnwerker; sloot zich aan bij een vereeniging tot ontwikkeling der arbeiders te Leipzig, verklaarde zich eerst tegen het algemeen kiesrecht, wijl de arbeiders onvoldoende politieke ontwikkeling bezaten; bestudeerde de geschriften van Lassalle; zijn omgang met Liebknecht en de studie van de werken van Karl Marx wonnen hem voor het Socialisme; in 1866 werd hij lid der Internationale. Bij de invoering van het algemeen kiesrecht werd hij tot afgevaardigde gekozen van den Saksischen Landdag en later van den Rijksdag. Met korte onderbrekingen duurde zijn parlementaire loopbaan 40 jaren. Als demagoog werkzaam, kreeg hij grooten invloed onder de arbeiders; van de twee Duitsche fracties van het Socialisme wist de partij van Liebknecht en Bebel bij de arbeidersvereenigingen den grootsten invloed te verkrijgen en Liebknecht en Bebel bestreden samen de partij van Schweizer, den leider der Lassalleanen; zij riepen in 1869 een congres samen te Eisenach, om een zelfstandige arbeiderspartij te stichten en zoo kwam de Duitsche sociaal-democratische arbeiderspartij tot stand. In 1870 onthield B. zich van stemming voor de oorlogsuitgaven en werd door Marx in het gelijk gesteld. Wegens zijn protest tegen de annexatie van Elzas-Lotharingen werd hij tot twee jaren kerkerstraf veroordeeld. Ten einde de partij van Lassalle te winnen, werden op het Congres te Gotha verscheidene concessies gedaan en B. werkte mee aan de vereeniging der volgelingen van het program van Eisenach met die van Lassalle. Hij verdedigde met Liebknecht, Singer en Auer het program van Erfurt tegen de linker- en rechterzijde van het Congres en verklaarde zich tegen het revisionistisch streven van Bernstein en tegen het anarchisme. B. handhaafde den klassenstrijd tegen den heerschenden staat, maar hij verzwakte den klassenstrijd door vele concessies; in 1877 kwam hij op voor de verdediging des vaderlands en stemde in 1913 voor het budget van een verdedigingsoorlog. B. nam deel aan alle congressen der Internationale. Zijn werk Die Frau und der Sozialismus beleefde tientallen van uitgaven en werd in bijna alle talen der beschaafde landen vertaald.

W e r k e n: Unsere Ziele (1870); Der deutsche Bauernkrieg (1876); Die Frau u. der Sozialismus (1879): Aus meinem Leben (3 dln. 1910-'14). — L i t.: Quack, Socialisten, Personen en stelsels; H. Wendel, Aug. Bebel, ein Lebensbild (1913). *M. Verhoeven.*

Beboki, een radjaschap op Timor, in Beloe.

Bebossching, → Irrigatiewerken.

Bebouwing, → Bouwverordeningen; → Uitbreidingsplan.

Bebung (D.; Fr. balancement) (m u z i e k) was een licht beven van den toon op het → clavichord welk effect verkregen werd door den vingerdruk op den neergedrukten toets afwisselend te vergrooten en te verminderen. De tangent, die daarbij tegen de snaar bleef, correspondeerde op deze bewegingen, en deelde daardoor den toon een eigenaardig vibrato mede. Op de tegenwoordige klavieren is uit den aard der zaak (toonvorming door hamerstoot) deze speelwijze niet mogelijk. *W. Andriessen.*

Bec, voormalige Benedictijner abdij in Normandië; gesticht 1034; bloeiende kloosterschool onder leiding van Lanfranc en Anselmus van Canterbury; tijdens de Fransche revolutie verwoest.

Becanus, 1° J o h a n n e s G o r o p i u s, de eerste Nederlander, die aan vergelijkende taalwetenschap deed. Kiliaen steunt voor een groot deel op hem. * 1518 te Hilvarenbeek, † 1572 te Maastricht. B. bracht het voornaamste deel van zijn leven te Antwerpen door, waar hij een beroemd medicus was. Later echter wijdde hij zich geheel aan de taalstudie. Van hem stamt de beroemde verklaring, dat het Antwerpsche dialect de oudste taal der wereld is, immers duyts = douts; en duytse taal is dus „deoudste" taal!

V o o r n. w e r k e n: Origines Antverpianae (1569). — L i t.: Biographie nationale de Belgique (8, 120 vlg.); A. Kluyver, Proeve eener critiek op het wdb. van Kiliaan (Diss. Leiden 1884, 30-45); K. Kooiman, Spieghels Twe-spraack (Diss. Leiden 1913, 76-80); C. G. N. de Vooys, Gesch. van de Ned. taal (1931, 60). *Offermans*

2° M a r t i n u s, Jezuïet (familienaam waarschijnlijk S c h e l l e k e n s), controversist; hoogleeraar te Keulen, Würzburg, Mainz en Weenen. Biechtvader van keizer Ferdinand II. * 6 Jan. 1563 te Hilvarenbeek, † 24 Jan. 1624 te Weenen.

V o o r n. w e r k e n: Analogia veteris et novi Testamenti; Manuale controversiarum huius temporis. — L i t.: N. Ned. Biogr. Woordenb. (IV, 93); Sommervogel, Bibl. de la Comp. de Jésus (I, 1091-1111; VIII, 1789; XI, 1598); Dict. Hist. Géogr. Eccl.

Beccadelli, A n t o n i o, Italiaansch Humanist, beroemd om zijn uitstekende kennis van het Latijn maar ook om zijn frivoliteit. * 1394 te Palermo (Panormus) en daarom Panormita genoemd, † 6 Jan. 1471 te Napels.

W e r k e n: o.a. Hermaphroditus, een verzameling epigrammen (Bologna 1425, nieuwe uitg. Koburg 1824, Parijs 1893); De dictis et factis Alphonsi regis Aragoniae (1455, Duitsche uitg. 1925). Zijn brieven werden verzameld in Antonii Panormitae familiarium liber Napels 1470), later in Antonii Beccatelli . . . Epistolarum Gallicarum libri IV (Napels 1746). — L i t.: Barozzi en Sabbadini, Studî sul Panormita e sul Valla (Florence 1891); M. v. Wolff, Leben u. Werke des Antonio Beccadelli (Leipzig 1894). *Ulrix.*

Beccafumi, D o m e n i c o, bijgenaamd i l M e c h e r i n o, Ital. schilder, die omstreeks 1510 te Rome werkte en Michelangelo en Raffaël bestudeerde, daarna in Siena zich vestigde en tot 1512 met Il Sodoma samenwerkte. Schilderde verder in Pisa en Genua (verloren fresco's in Palazzo Doria). Tusschen 1518 en 1546 werkte hij aan den vloer van Siena's dom. Goed colorist; invloed van Michelangelo, Perugino, fra Bartolommeo en Il Sodoma.

V o o r n. w e r k e n: Stigmata der H. Catherina (Siena, Accademia); Christus in de onderwereld (ibidem); Geboorte der H. Maagd (ibidem). — L i t.: von Trotta-Treyden, Das Leben und die Werke des seneser Malers D.B., genannt Mecarino (1913); Voss. Die Malerei der Spätrenaissance in Rom und Florence (I 1920, 198 vlg.). *Knipping.*

Beccari, O d o a r d o, Italiaansch plantkundige, * 1843, † 1922 te Florence. Hij studeerde te Pisa, ging vervolgens naar Engeland, maakte in 1865 met Doria een reis naar Borneo, in 1870 met Antinori naar Abessinië, in 1871—'73 met d'Albertis naar Nieuw Guinea, Kei- en Aroe-eilanden en Celebes. In 1875 ging hij weer naar Nieuw-Guinea. In 1876 werd hij directeur van de hortus en het plantkundig museum te Florence, waar zijn verzamelingen bewaard worden. Gedurende zijn laatste levensjaren bestudeerde hij vooral de Aziatische Palmae.

W e r k e n: Reisbeschrijvingen, Malesia raccolta d'osservazioni botaniche interno alle piante dell' Arcipelago indomalese e papuano (3 dln. Florence 1877-'89). *Bouman.*

Beccaria, Cesare, Italiaansch rechtsphilosoof en econoom. * 1738 te Milaan, † 1794; zoon van markies Giovanni Saverio Beccaria en van Donna Maria Visconti da Rho. B. was een publicist, wiens werken van zeer uiteenloopenden aard zijn. Hij dankt zijn vermaardheid en roem aan zijn boek: Dei delitti e delle pene (Over misdrijven en straffen), uitgegeven te Livorno in 1764, dat hetzelfde jaar nog verschillende uitgaven kende en spoedig in vele talen vertaald werd. De Fransche vertaling verscheen met een lange inleiding van Voltaire. In dit werk oefent B. een uiterst scherpe critiek op het bestaande strafrecht en het heerschende straffenstelsel, en vooral op de willekeurige macht der rechters, de wreedheid der lichamelijke straffen, het overdreven toepassen der doodstraf, welke de rechters door allerlei middelen gruwelijker trachtten te maken; hij hekelt de inquisitoriale en geheime rechtspleging, welke te dien tijde in gebruik was, en vooral de pijnbank als middel van onderzoek. B., die een groote vermaardheid verwierf, ook buiten Italië, wordt beschouwd als een van de stichters der klassieke school in het strafrecht. Het is ook onder meer aan zijn invloed toe te schrijven, dat in het begin der 19e eeuw de vrijheidstraf voor vele misdrijven in de plaats van de doodstraf werd opgelegd.

Voorn. werken: Dei disordini a dei remedi delle monete nello Stato di Milano (1762); Dei delitti e delle pene (1764); Ricerche intorno alla natura dello stile; Lezioni o elementi di economia publica. — Uitg.: Opere (2 dln. Milaan 1821-'22). — Lit.: C. Cantu, Beccaria e il diritto penale (Florence 1862); Baradez, Etude sur Beccaria (Besançon 1898); F.Scaduto, C. Becc. (Palermo 1913); U. Spirito, Storia del diritto penale italiano (I Da Beccaria a Carrara, Rome 1925); Alex. Passerin d'Entrèves, B., in Görres, Staatslexikon ([5]1926); De Marchi, Cesare Becc. e il processo penale (1929). *Collin.*

Beccos, → Joannes Beccos.

Becelaere, → Beselare.

Becerra, Gaspar, Spaansch schilder, beeldhouwer en bouwmeester, die omtrent 1550 naar Italië trok en daar onder den invloed kwam van de navolgers van Michelangelo. Zoo hielp hij Vasari bij de decoratie van de groote zaal van het Palazzo della Cancelleria te Rome, voerde een „Geboorte van Maria" uit in de kapel van Lucrezia della Rovere in de Trinità dei Monti, illustreerde het anatomie-boek van den medicus Valverde (1556). Spoedig daarna vestigde hij zich in Valladolid, beeldhouwde voor de kathedraal van Astorga en werd in 1563 hofschilder van koning Philips II (schilderwerk in het Pradopaleis en het Alcazar van Madrid; 1734 verwoest), maakte een liggenden gestorven Christus (voorstelling, die langen tijd op Goeden Vrijdag groote volksvereering genoot) en een Geeseling. Hij is een der meest bekende italianiseerende manieristen uit Spanje, zijn werk is echter hard en droog en zonder veel levensgevoel. * ong. 1520 in Baëza (Andalusië), † 1570 of 1571 te Madrid. *Knipping.*

Bech, gem. in het groothertogdom Luxemburg, ten Z. van Echternach; opp. 2 331 ha, ong. 1 000 inw., drie parochies.

Béchard, beenkern van, de verbeeningskern van de onderste epiphyse van het dijbeen. Deze beenkern zou bij een voldragen vrucht aanwezig zijn en bij een onvoldragen vrucht nog niet. Men heeft echter ingezien, dat dit onderscheidingsteeken niet deze waarde heeft.

Becher, 1° Alfred Julius, een van de hoofdleiders der omwenteling van 1848 te Weenen. * 1803 te Manchester, 23 Nov. 1848 te Weenen gefusilleerd.

2° Erich, wijsgeer en ervaringszielkundige; * 1 Sept. 1882 in Reinshagen (Rijnland), † 5 Jan. 1929 te München; leerling van B. Erdmann; prof. te Münster en München. Zelfstandig, maar oppervlakkig denker; uitgaande van de natuurwetenschappen komt B. in de kennisleer tot een critisch realisme (neemt een werkelijkheid aan onafhankelijk van ons denken), in de metaphysiek tot een deductief verwerken van de inductieve waarnemingsgegevens. Het meest bekend is hij door de aanname van een „fremddienliche Zweckmässigkeit" in de natuur, waaruit hij concludeert tot een „überindividuellisch seelische", dat hij later God noemde, wien hij echter geen absolute volmaaktheid toekende; waarom de menschen met Hem mede moeten werken, om het kwaad in de wereld te overwinnen; zedelijkheid bestaat in het bevorderen van het maatschappelijk geluk.

Werken en leven in: Die deutsche Philosophie der Gegenwart in Selbstdarstellungen (I Leipzig 1921). *de Bruin.*

3° Johann Joachim, Duitsch mercantilist (Kameralist), een der eerste en meest invloedrijke schrijvers van Duitschland over economische problemen. * 1625 (volgens eigen opgave 1635) te Spiers, † 1682 te Londen. Legde zich toe op de toenmaals opkomende natuurwetenschappen en op de zgn. kameralistiek; publiceerde een honderdtal geschriften op verschillend gebied, zooals: scheikunde, natuurkunde, politiek en economie. Zijn voornaamste economisch werk is: Politischer Discurs von den eigentlichen Ursachen des Auf- und Abnehmens der Städte, Länder und Republiken, in specie wie ein Land volkreich u. nahrhaft zu machen u. in eine rechte Societatem civilem zu bringen (1668). Ofschoon B. mercantilist is, hecht hij toch groote beteekenis aan den landbouw, want zonder den arbeid der boeren zou de handwerksman niets te bewerken en zonder boer en handwerksman zou de koopman niets hebben te verhandelen. B. stond onder den invloed van Hollandsche economisten als Pieter de la Court en zegt van Holland, dat de handel dit land volkrijk heeft gemaakt, het in staat heeft gesteld zich voedsel te verschaffen en dat er een „rechte Gemeinschaft" is geschapen.

Werken: behalve bovengenoemde: Moral Discurs von den eigentlichen Ursachen des Glücks u. Unglücks (1669); Psycho-sophia oder Seelen Weisheit . . . (1678).

Lit.: P. Mombert, Geschichte der Nationalökonomie (1927, 161 vlg.); Handwörterbuch der Staatswissenschaften ([4]II, 447). *M. Verhoeven.*

Bechi, Giulio, Italiaansch romanschrijver, schreef zedenromans, vaak met politieken ondergrond en met een program van wereldverbetering en sociale hervorming. * 20 Aug. 1870, † 1917 te Görz.

Werken: o.a. Tra il bianco e il nero, bozzetti africani (1898); Caccia grossa, scene e figure del banditismo sardo (1899); La gaia brigata; Lo spettro rosso (1909); I seminatori (1913).

Bechstein, 1° Johann Matthaeus, houtvester en vooral bekend als ornitholoog, entomoloog en botanicus; * 1757 te Waltershausen, † 1822 te Dreiszigacker. Studeerde theologie te Jena en werd daarna leeraar aan een onderwijsinrichting te Schnepfenthal; in 1795 richtte hij nabij Waltershausen een school op voor boschbouwkunde en stichtte het genootschap voor bosch en jachtkunde, vanwaar uitging

het tijdschrift „Diana"; in 1800 werd hij eerste directeur der acad. voor boschbouw te Dreiszigacker.

W e r k e n: Spaziergänge auf alle Tage im Jahre (8 dln. 1790-'93); Naturgesch. der Stubenvögel (Gotha 1800; [5]1870 door E. Berge, Leipzig); Gemeinnützige Naturgeschichte Deutschlands (4 dln. Leipzig [2]1801-1809); Naturgesch. der Vögel Deutschlands ([2]1804-'09); Forst- und Jagdwiss. nach allen ihren Teilen (14 dln. Erfurt 1810-'27). *Willems.*

2° F r i e d r i c h W i l h e l m K a r l, pianofabrikant; * 1 Juni 1826 te Gotha, † 6 Maart 1900 te Berlijn. Werkte eerst in verschillende Duitsche pianofabrieken, maakte studiereizen naar Londen en Parijs, waar hij bij Pape en Kriegelstein werkte, en richtte in 1856 een eigen fabriek op te Berlijn. Deze groeide in den loop der jaren uit tot een der voornaamste pianofabrieken ter wereld; in 1897 werd een vierde fabriek in werking gesteld, en het naar aanleiding van den 100en terugkeer van Bechstein's geboortedag uitgegeven herinneringsboek (1926) vermeldt, dat de firma B. tot dien 130.000 instrumenten afleverde. De nood der tijden bracht de fabriek in 1932 in ernstige financieele moeilijkheden. Bechstein's instrumenten behooren tot het beste, wat de Duitsche pianofabricage heeft voortgebracht. *W. Andriessen.*

3° L u d w i g, Duitsch Germanist, die, op het spoor der Grimms, vooral de folklore beoefende. * 24 Nov. 1801 te Weimar, † 14 Mei 1860 te Meiningen.

H o o f d w e r k: Sagenschatz und Sagenkreise des Thüringer Landes (4 dln. 1835 vlg.); Deutsches Märchenbuch (1844). — L i t.: Th. Linschmann, L. B.'s Schriften (1907).

4° R e i n h o l d, zoon van Ludwig B., Duitsch Germanist uit de school van K. Bartsch; specialiseerde zich in de tekstkritiek van middel-Hoogduitsche werken (Gottfrid v. Strassburg's Tristan; U. v. Lichtenstein). * 12 Oct. 1834 te Meiningen, 5 Oct. 1894 te Rostock.

L i t.: W. Golther in Allgem. D. Biogr. (XLVII 1903).

Becht, E d u a r d, Holl. schilder, etser en kunstcriticus. * 25 April 1868 te Den Haag. Studeerde aan de Haagsche academie. Behalve eenige schilderijen, etste hij enkele platen in het vernis-mou-procédé. Hierin bereikte hij soms verrassende effecten, o.a. in sommige landschappen. Schilderde ook enkele figuurstukken en schreef enkele artikelen over kunst. Hij was als kunstcriticus verbonden aan de Avondpost.

L i t.: Alb. Plasschaert, Holl. schilderkunst.

Bechtel, F r i e d r i c h, taalkundige, * 1855 te Dürlach, † 1924 te Halle, van 1884 af hoogleeraar te Halle in de taalkunde. Zijn werken handelen inzonderheid over de oud-Grieksche taal: Die Vokalkontraktion bei Homer (1908); Die historischen Personennamen des Griechischen (1917). Op zijn: Sammlung der griech. Dialektinschriften (1892) volgde zijn standaardwerk: Die griech. Dialekte (3 dln. 1921—'24), tot hiertoe de volledigste beschrijving der oud-Grieksche dialecten. *V. Pottelbergh.*

Bechterew, W l a d i m i r, Russisch neuroloog, * 1859 te Wjatka, † 1927 te Moskou. B. was hoogleeraar te St. Petersburg en te Kazan. Hij is de grondlegger der psychoreflexologie (iedere neuropsychische handeling kan worden teruggebracht tot een reflex). Hiermede sloot hij aan aan Pavlow's proeven over voorwaardelijke reflexen bij dieren: de methode der voorwaardelijke reflexen werd door B. overgenomen en niet slechts in dier-psychologie, maar ook in andere takken van psychologie toegepast.

W e r k e n: Objektive Psychologie (3 dln. 1907-'12); Grundzüge der Reflexologie des Menschen (1918); Die kollektive Reflexologie (1921). *v. Dael.*

Beck, 1° J a k o b S i g i s m u n d, Duitsch wijsgeer, * 1761, † 1840; te Königsberg leerling van Kant, later hoogleeraar te Rostock. B. verwerpt de opvatting van Kant, dat ons van buiten een indruk toekomt, die aanleiding geeft tot onze voorstellingen, en bereidt daardoor de verdere ontwikkeling van het Kantianisme voor.

W e r k e n: talrijke leerboeken van alle onderdeelen der wijsbegeerte. *F. Sassen.*

2° J o h a n n B a p t i s t, schrijver over muziek, vooral over de troubadours; * 1881 te Gebweiler (Elzas-Loth.); bezocht hier het gymnasium en ontving muziekonderricht van den organist Brumpt, waarna hij zijn studies te Parijs voortzette. Hij promoveerde te Straatsburg; zijn dissertatie was de inleiding tot een veel omvattend werk over de lieder-hss. der troubadours. B. sluit zich geheel aan bij de theorie van Runge en Riemann, door het rhythme der melodieën ook af te leiden uit de versmaat van den tekst. Nieuw is echter zijn leer, om de mode, zooals men deze bij de mensuraal-theoretici aantreft, toe te passen op de rhythmiek van den tekst.

W e r k e n: Die Melodien der Troubadours (1908); Der Takt in den Musikaufzeichnungen des 12. und 13. Jahrhunderts (Riemann-Festschrift 1909); La musique des Troubadours (Musiciens célèbres, 1910); Corpus Cantilenarum Medii Aevi, Les chansonniers des Troubadours et des Trouvères (2 dln. 1928). *Piscaer.*

3° J o s e p h, Zwitsersch Katholiek theoloog, paedagoog en socioloog, hoogleeraar aan de Kath. staatsuniversiteit te Freiburg. * 28 Oct. 1858 te Sursee (kanton Luzern). Met Decurtins en Feigenwinter was hij een der leidende figuren der Katholieke sociale beweging in Zwitserland, speelde een gewichtige rol in de „Union de Fribourg" en was bestrijder van het staatssocialisme. Sedert 1891 was hij hoogleeraar in de pastoraal aan genoemde universiteit; van 1902—'06 was hij hoofdredacteur der „Monatschrift für christ. Sozialreform".

W e r k e n: Die Kath.-soziale Bewegung in der Schweiz (1903); Volkswirtschaft u. Sittengesetz (1908); Ueber Socialpädagogik (1911). *M. Verhoeven.*

4° L e o n h a r d, schilder te Augsburg, werkte veel in dienst van keizer Maximiliaan. Zijn kunst is sterk beïnvloed door Burckmaier. Men kent ook miniaturen van hem en een groot aantal houtsneden, die lang niet de verdiensten hebben van zijn schilderwerk. * 1480 te Augsburg, † 1542 aldaar.

L i t.: S. Laschitzer, Die Heiligen aus der Sipp- und Magschaft des Kaisers Maximilian I (Wiener Jahrbuch 1887). *Schretlen.*

Beckboog, → Koolbooglamp.

Becke, F r i e d r i c h, Oostenrijksch mineraloog en petrograaf van groote beteekenis. * 31 Dec. 1855 te Praag. Op 19-jarigen leeftijd ving hij zijn studie te Weenen aan onder leiding van Tschermak. Na in 1878 zijn studietijd beëindigd te hebben, werd hij in 1882 benoemd tot buitengewoon, in 1886 tot gewoon leeraar in de mineralogie te Czernowitz. In 1890 werd B. professor aan de Duitsche universiteit te Praag; in 1898 tenslotte hoogleeraar aan de Weensche hoogeschool, waar hij tot 1927 doceerde. B. heeft uitgebreide onderzoekingen verricht op het terrein der kristaloptica, terwijl hij ook veel publiceerde over kristallijne schiefers. Verder werkte hij o.a. mede aan Tschermak's „Lehrbuch der Mineralogie" (8e uitgave 1921) en was van af 1907 medewerker aan Tscher-

mak's mineralogische und petrographische Mitteilungen. *Hofsteenge.*

Lichtlijn van Becke. Indien men een mineraalfragment inbedt in een vloeistof met een verschillenden brekingsindex en het geheel door een microscoop beschouwt, dan zal, als men den stand van den tubus wijzigt, een lichtende lijn op de grens der twee media optreden. Is de brekingsindex (n) der vloeistof $> n_{mineraal}$, dan beweegt zich, bij het opschroeven van den tubus, de lichtlijn naar de vloeistof toe; is daarentegen $n_{vloeistof} < n_{mineraal}$, dan beweegt zich de lichtlijn naar het centrum van het mineraalpartikel. Het blijkt dus, dat bij het vergrooten van den afstand tusschen het voorwerp en het objectief, de lichtlijn zich beweegt naar de tusschenstof met den grootsten brekingsindex. In de petrographie wordt deze methode herhaaldelijk toegepast. *Hofsteenge.*

Indeeling van Becke der chemische bestanddeelen van een gesteente. Becke onderscheidt de volgende groepen: 1° SiO_2 (Si); 2° $CaO + K_2O + Na_2O = L$; 3° $Al_2O_3 + Fe_2O_3 + FeO + MgO = U$. Uit chemische analysen van gesteenten kan men de hoeveelheid aan Si, L, en U in moleculair procenten uitdrukken. Becke bracht de totaalsom op 20 en projecteerde vervolgens de analysen in een gelijkzijdigen driehoek met als hoekpunten Si, L en U. Becke heeft deze methode uitgedacht, om van de metamorphe gesteenten na te gaan, of zij uit eruptiva dan wel uit sedimenten zijn ontstaan. Uit Becke's onderzoekingen bleek, dat de projecties van eruptiva en metamorphe eruptiva een bepaald gebied binnen den driehoek innemen, gescheiden van dat der sedimenten. *Hofsteenge.*

Becker, 1° Albert Ernst Anton, componist van orkestwerken (o.a. een symphonie in g, door de Gesellschaft der Musikfreunde in Weenen bekroond, 1861), koorwerken (o.a. een groote mis in b, 1878), twee bundels Minnelieder aus dem 13. Jahrh. (bewerking van melodieën uit het zgn. liederenhandschrift van Jena) en kamermuziek. * 13 Juni 1834 te Quedlinburg, † 10 Jan. 1899 te Berlijn. *Reeser.*

2° Diedrich, organist te Ahrensburg (Holstein), later stadsmusicus te Hamburg, † 1679 aldaar; uitmuntend violist.

Werken: B. heeft gepubliceerd: Musikalische Frühlingsfrüchte (3-5-stemmige kamersonates met basso continuo, Hamburg 1668; ook uitgegeven door P. Phalèse, Antwerpen); dit werk heeft even groote waarde als de eerste kamersonates van Rosemüller. Verder 2-stemmige sonates en suites met dubbelen basso continuo (2 dln. 1674-1679). Een sonate werd in Einstein's Zur deutschen Literatur für Viola da Gamba (1905) uitgegeven. Eenige geestelijke en wereldlijke gezangen bleven in hs.

3° Frederik (Fridolin), Holl. schilder. * 24 Mrt. 1830 te Den Haag, † 2 Maart 1895 aldaar. Schilderde portretten, genrestukken en landschappen en behoorde tot den vriendenkring der Marissen. Dit was niet zonder invloed op zijn werk.

Lit.: Alb. Plasschaert, Holl. schilderkunst.

4° Fritz, Duitsch bouwmeester, werkt veel samen met E. Kutzner in Dusseldorf. Sinds 1919 is hij aldaar professor aan de Staatliche Kunstakademie. * 1882 te Worms a/d Rijn.

Voorn. werken: woon- en landhuizen in Dusseldorf en omgeving; huis van den intellectueelen arbeider op de „Gesolei" (1926) te Dusseldorf.

5° Gundahl Carl Johann, Duitsch schilder en illustrator. * 4 April 1856 te Ballweiler, † 1925. Leerling van de acad. te München. Daarna leeraar aan de Städt. Gewerbeschule te Kiel; 1882 wederom te München, studeerde bij Gabr. Max. Schilderde en teekende figuur en landschap. Hij werkte in de buurt van Braunau. Sedert 1905 begon hij zich toe te leggen op fresco-schildering. Kreeg opdrachten om kerken te versieren, o.a. de St. Maximilianskirche en de St. Annakirche te München. Was ook als teekenaar verbonden aan de Fliegende Blätter.

Werken: wandschilderingen o.a. in de Kath. kerk te Fremdingen bij Nördlingen; schilderijen o.a. in de Sezessions Galerie en de Neue Pinakothek te München. — Lit.: Franz Wolter, Die Christl. Kunst (II, 173-177); Kunst für Alle (XVII, 331; XXI, 236; 336, 427; XXIII, 216). *de Stuers.*

6° Hugo, violoncellist; * 13 Febr. 1864 te Straatsburg; leerling van zijn vader Jean B. en van Kanut Kündinger, later ook van Friedrich Grützmacher Sr., Karl Hess, Piatti en Jules de Swert. B. vormde een eigen methode op physiologische basis. Van 1890 tot 1906 was hij cellist in het Heerman-kwartet. In 1901 volgde hij Piatti op als cellist bij de Londensche Maandagconcerten, in 1896 werd hij Koninklijk Pruisisch professor, in 1902 lid van de Koninklijke Zweedsche Academie te Stockholm en in 1909 leeraar aan de Kgl. Hochschule für Musik te Berlijn. Voorts is hij bekend door zijn medewerking in het Trio Flesch-Friedberg. B. componeerde een celloconcert in A-dur, variaties en andere cellostukken. *Hanekroot.*

7° Jean, violist; * 11 Mei 1833 te Mannheim, † 10 Oct. 1884 aldaar. Leerling van Al. Kettenus en Vincenz Lachner. Na korten tijd concertmeester te Mannheim te zijn geweest, ondernam B. groote reizen als virtuoos. In 1866 richtte hij te Florence het Florentiner Quartett op, dat zich groote bekendheid verwierf, tot het in 1880 ontbonden werd.

8° Jérome, Belgisch officier, ontdekkingsreiziger ten dienste van het Belgisch Comiteit der Internationale Afrikaansche Vereeniging. * 1850. Vertoefde van 1880 tot '88 op den oever van het Tanganjika-meer. Zijn vertrouwen in de Arabieren werd door de feiten tegengesproken, toen de slavenhandelaars de posten van den Staat overvielen.

9° Johan, Holl. schilder, etser en lithograaf; * 11 Sept. 1870 te Soerabaja. Eerst opgeleid voor den handel, was hij daarin een korten tijd werkzaam. Leerling van de Haagsche acad. Na een verblijf van een jaar te Londen, waar hij lessen gaf, keerde hij weer naar Holland terug en schilderde veel landschappen, o.a. uit de omstreken van Den Haag, in Overijsel en Gelderland.

Lit.: Alb. Plasschaert, Holl. schilderkunst.

10° Johannes Robert, Duitsch schrijver van de expressionistische, later van de pacifistisch-communistische richting, hoewel in den beteren stand te München geboren op 22 Mei 1891. De politieke lyriek, waarin deze burgerjongen, niet zonder pathos en valsche rhetoriek, het proletariaat tot de revolutionnaire daad opwekt, vervlakt steeds meer tot berijmd journalisme.

Werken: De profundis Domine (1913); Verfall und Triumph (1914); Das neue Gedicht (1918); Ewig in Aufruhr (1920); Der Leichnam auf dem Thron (1925); Arbeiter, Bauern, Soldaten (1925); Der einzig gerechte Krieg (1926); Ein Mensch unserer Zeit (1930); Graue Kolonnen (1930). *Baur.*

11° Johann Philip, Duitsch staatkundige, schrijver en revolutionnair. * 19 Maart 1809 te Fran-

kenthal in de Palts, † 1886. Reeds vóór 1830 werd hij lid van revolutionnaire vereenigingen. Wegens de aanvallen, die hij te verduren had, verhuisde hij in 1837 naar Zwitserland, verwierf het burgerrecht te Biel en stelde zich in dienst van Ochsenbein, bij diens strijd tegen den Sonderbund. In 1848—'49 begaf hij zich wederom naar Duitschland, met het doel om Hecker in den Badenschen opstand bij te staan. Werd lid van de pas gestichte socialistische partij en een vurig propagandist voor de Eerste Internationale.

W e r k e n: Geschichte der Süd-deutschen Mai-Revolution des J. 1849. Vorbote (Genève 1866); Neue Stunden der Andacht: satyrische Psalmen in Reimform (Zürich 1868); Wie und wann (1869). *Lousse.*

12° J o s e p h B l a s i u s, prof. in de theol. en lid van het domkapittel te Mainz; * 3 Febr. 1857 te Gonsenheim, † 28 Mei 1926 te Mainz. Hij studeerde aan het Coll. Germanicum te Rome, en was verbonden aan het groot-seminarie te Mainz achtereenvolgens als assistent, professor in moraal, later dogmatiek, en regens. B. schreef verschillende werken.

13° J u l i u s, Duitsch schrijver van mystisch-getinte tooneelstukken, die bij de middeleeuwsche tooneeltraditie aansluiten en van enkele romans. * 29 Mrt. 1887 te Aschaffenburg.

W e r k e n: Das letzte Gericht (1919); Der Schächer zur Linken (1923); Das Friedensschiff (1926); Gilgamesch (1928).

14° K a r l F e r d i n a n d, Duitsch organist en muziekleeraar; * 17 Juli 1804 te Leipzig, † 26 Oct. 1877 aldaar. B. is vnl. bekend door zijn muziekhistorische verzameling en publicaties op dit gebied, in het bijzonder: Systematisch-chronologische Darstellung der Musikliteratur (1836, aanvulling 1839); Die Tonwerke des 16. und 17. Jahrh. (²1855); Die Hausmusik in Deutschland im 16., 17. und 18. Jahrh. (1840); e.a. Gaf J. S. Bach's vierstemmige kerkzangen (1843) en een Evangelisches Choralbuch (1844) uit.

15° N i c o l a u s, Duitsch dichter van conservatief-patriottische liederen, o.m. van „Sie sollen ihn nicht haben, den freien deutschen Rhein", het voorbeeld van da Costa's: Aan Nederland, in de lente van 1844 (slotzang) en van H. van Peene's V l a a m s c h e L e e u w. * 8 Oct. 1809 te Bonn, † 28 Aug. 1845 te Hünshoven.

U i t g.: Gedichte (1841). — L i t.: A. Jacob, in De Nieuwe Taalgids (1915, 132); W. Deetjen, Sie sollen ihn nicht haben (1920).

16° P h i l i p p A u g u s t, Duitsch Romanist, die zich met tekstkritiek van middel-Fransche werken, Fransche metriek, oud-Fransche en Spaansche literatuurgeschiedenis, later ook met de studie van Marot, Pascal, Molière e.a. ophield. * 1 Juni 1862 te Mülhausen (Elzas), hoogleeraar te Leipzig.

H o o f d w e r k e n: Der Südfranzösische Sagenkreis (1898); Geschichte der spanischen Literatur (1904); Grundriss der altfranzösischen Literatur (1907); Clément Marot (1926); Aus Frankreichs Frührenaissance (1927). — L i t.: Hauptfragen der Romanistik, Festschrift für Ph. A. B. (Heidelberg 1922).

17° W i l h e l m A d o l f, van 1836 af hoogleeraar te Leipzig in de wetenschap der klassieke Oudheid. Buiten belangrijke werken over antieke cultuurgeschiedenis, als: Charikles oder Bilder altgriech. Sitte (uitg. door Göll 1846) en: Gallus oder Römische Szenen aus der Zeit Augusts (uitg. door Göll 1880), was zijn hoofdwerk het in 1843 verschenen: Handbuch der römischen Altertümer, dat in de latere bewerkingen van Marquardt en Mommsen nog immer gebruikt wordt.

Beckerich, gem. in het groothertogdom Luxemburg, ten N.O. van Aarlen; opp. 2 841 ha, 1 800 inw.; vijf parochies.

Becket, T h o m a s, Heilige, martelaar voor de vrijheid der Kerk, aartsbisschop van Canterbury en kanselier van Eng., * 1117 te Londen, † 1170 te Canterbury. Zijn ouders, die uit Normandië naar Eng. waren overgestoken, lieten hem in Parijs en Londen studeeren. Door de gunst van aartsbisschop Theobald van Canterbury, in wiens dienst hij was getreden, en die hem op zijn reizen meenam, kon hij zich aan de universiteiten van Bologna en Auxerre nog bekwamen in het kerkelijk en burgerlijk recht. In 1154 benoemde Theobald hem tot zijn aartsdiaken. Zijn leven nam een andere richting, toen hij door koning Hendrik II, tot wiens troonsbestijging hij veel had bijgedragen, tot kanselier werd benoemd (1156). Hendrik wilde den staat uit het verval, waartoe zijn voorganger Stephanus dien gebracht had, oprichten. B. stond hem daarin trouw ter zijde. Beiden waren één van geest en één van hart, ook één in hun liefde voor pracht en praal. B. volgde Hendrik, die niet altijd rechtvaardig was in de keuze zijner middelen, tot in zijn caesaro-papistische maatregelen. Een jaar na den dood van Theobald werd B. aartsbisschop van Canterbury (1162). Hij legde het kanselierschap neer en was van nu af de onwrikbare strijder voor de rechten van zijn Hemelschen Koning. Van laveeren was nu geen sprake meer. Met den Eng. koning, die den staat steeds machtiger wilde maken ten koste van de Kerk, volgde de eene botsing op de andere, de vriendschap werd vijandschap. Deze bereikte haar hoogtepunt, toen Hendrik zich op den Rijksdag van Clarendon (1164) ontpopte als de man, die het leven van de geestelijkheid permanent onder de contrôle van den souverein gesteld wilde zien en de stichting van een van den koning afhankelijke nationale Kerk beoogde. In 16 artikelen liet hij de rechten des konings ten opzichte van de Kerk samenvatten. Deze zgn. rechten noemde hij „consuetudines avitae, voorvaderlijke gebruiken" en op dien grond eischte hij hun herstel. Door deze eischen overbluft en door de sterke pressie van den koning in het nauw gedreven, aanvaardde B. na lang aarzelen deze Constituties van Clarendon. Maar nauwelijks had paus Alexander III zijn veto uitgesproken, of B. herriep de hem afgedwongen toestemming. Een lange lastercampagne volgde, waarbij al zijn daden en heel zijn financieel beheer als kanselier aan de meest hatelijke critiek werden onderworpen, zoodat men hem zelfs van hoogverraad beschuldigde. Aan deze onwaardige behandeling wist hij zich te onttrekken door een heimelijke vlucht naar Fr. (1164). Koning Lodewijk XII ontving hem hartelijk. Daarna maakte hij zijn opwachting bij paus Alexander III in Sens. Deze was zoozeer van zijn onschuld overtuigd, dat hij van een ontslagaanvrage van B. als aartsbisschop van Canterbury niets wilde weten. Na jarenlange onderhandelingen tusschen Hendrik, den paus en B. kwam in 1170 een verzoening tot stand, die niet van langen duur kon zijn, omdat beide partijen hun standpunt met betrekking tot de Clarendonsche artikelen handhaafden. Op 1 Dec. landde hij onder groote geestdrift in Eng. Vier weken later werd hij in zijn kathedraal tijdens de vespers door enkele edelen vermoord. In de vijandige uitdrukkingen van den koning, aan het adres van B. gericht, schijnen zij een aanleiding te hebben gevonden om de koninklijke gunst te winnen door hem van dezen tegenstander te verlossen. Groote verslagenheid

heerschte en de koning zag zich gedwongen, wilde hij de volksgunst niet verliezen, openbare boete te doen voor een misdaad, die hij wel niet direct bedreven, maar toch door zijn vijandige houding geprovoceerd had. In 1174, een jaar na Becket's heiligverklaring, bezocht hij als pelgrim diens graf. Feest 29 Dec.

Lit.: E. A. Abott, St. Thomas of Canterbury, his death and miracles (2 dln. Londen 1898). Voor den tekst van de constituties van Clarendon, zie Stubbs, Select charters and other illustrations of English constitutional history (Oxford 1870, [9]1913). Het artikel van de Enc. Britannica (III, 289-290) is weinig waardeerend. *Wachters.*

Beckford, William, de zonderlinge schrijver van „Vathek". * 1759, † 1844; zoon van een Londensch koopman, die een millioenenfortuin gemaakt had in West-Indië; onderricht van huisleeraren; fantasie ontvlamd door de verhalen van 1001 Nacht. Bracht 20 jaar (1777—'96) meestal in het buitenland door, in Zwitserland, Italië, Frankrijk, Portugal en Spanje; besteedde millioenen aan fantastische bouwerijen op zijn landgoed Fonthill in Wiltshire, waar hij leefde als boeken- en curiosa-verzamelende kluizenaar; en toen zijn fortuin in 1822 een knak had gekregen, zette hij op kleinere schaal zijn levenswijze voort te Bath, waar hij stierf in 1844. Oostersche weelde van verbeelding en sombere hartstocht hebben gedurende de 18e eeuw nergens in Europa een rijker en kunstvoller uiting gevonden dan in B.'s Vathek, geschreven te Fonthill in klassiek Fransch proza in 1783, en uitgegeven in 1787 te Parijs en Lausanne en opnieuw in 1815; herdrukt door St. Mallarmé in 1876 en 1893. Een slechte Engelsche vertaling verscheen in 1786 (vóór het Fransch origineel!), en is tallooze malen herdrukt. Een nieuwe vertaling door H. B. Grimsditch verscheen in prachtuitgave in 1929. Van B.'s andere werken verdienen vooral zijn fantastische en levendige reisbeschrijvingen in helder klassiek Engelsch vermelding; zij dateeren van 1783, 1834 en 1835.

Lit.: Lewis Melville, Life and Letters of W. B. (1910). In 1912 heeft L. Melville voor het eerst uitgegeven The Episodes of Vathek in het Fransch en Engelsch. Vathek en The Episodes, uitg. G. Chapman (2 dln. 1929). De reisbeschrijvingen zijn in prachteditie in twee deelen uitgegeven door G. Chapman in 1928 (The Travel Diaries of W. B.). Volledige bibliographie, ook van andere werken, door G. Chapman en J. Hodgkin (1930); Life, J. W. Oliver (1933). *Pompen.*

Becking, Gustav, musicoloog, * 4 Maart 1894 te Bremen; studeerde muziekwetenschap te Berlijn en Leipzig, promoveerde in 1920 op een proefschrift, getiteld: Studien zu Beethovens Personalstil, Das Scherzothema; werd in 1922 privaatdocent te Erlangen, kort daarop hoogleeraar, en ging in 1930 als zoodanig naar Praag. Publiceerde verder o.a.: Der musikalische Rhythmus als Erkenntnisquelle (Augsburg 1928) en gaf de „Veröffentlichungen des Musikwissenschaftlichen Seminars der Universität Erlangen" uit. *Reeser.*

Beckman, Max, Duitsch schilder, * 12 Febr. 1884 te Leipzig. Leerling aan de acad van Weimar. Daarna studies te Parijs en te Florence. Schilderde figuur, genre en landschappen. Daarna ook kerkelijke composities, o.a. een Kruisiging (nu in het mus. te Weimar).

Lit.: Zeitschrift für b. Kst. (1907, 259).

Beckmann, 1° Ernst Otto, natuurkundige, * 4 Juli 1853 te Solingen, † 13 Juli 1923 te Berlijn. Werd in 1882 privaatdocent voor chemie en pharmacie aan de Techn. Hoogeschool te Brunswijk, in 1891 directeur van het physico-chemisch instituut der universiteit te Giessen, in 1912 professor en directeur van het chemisch instituut te Berlijn. Behalve om een groot aantal publicaties is hij bekend om den naar hem genoemden thermometer met veranderlijke kwikvulling.

2° Gustav, Duitsch musicoloog en dirigent, * 28 Febr. 1883 te Berlijn; publiceerde: Das Violinspiel in Deutschland vor 1700 (1918; proefschrift 1916), waarbij in 1921 een uitstekende Beispielsammlung verscheen (uitg. Simrock).

Beckx, Petrus, Jezuïet, 22e generaal der Orde. In 1853 gekozen; deed in 1884, wegens hoogen leeftijd, afstand. * 8 Febr. 1795 te Sichem (België), † 4 Maart 1887 te Rome.

Lit.: Verstraeten, Leven van den H.E. Pater Petrus Beckx (Antwerpen 1889).

Beclers, Belg. gem. in de prov. Henegouwen, ten O. van Doornik: opp. 1 334 ha, ca. 1 200 inw. Landbouw. Kasteelen van Pétrieux en du Roy; kerk met Gotischen toren.

Becoringhen, Van vier, werk van Ruusbroec; tegen de zucht naar zingenot, den geest van pharizeïsme, den geestelijken hoogmoed, de valsche ledigheid.

Becque, Henri, Fransch tooneelschrijver, de voornaamste figuur uit Le Théâtre libre. * 9 Apr. 1837 te Parijs, † 12 Mei 1899 aldaar.

Voorlooper van het naturalisme op het tooneel, zoekt B. zijn kracht in overzichtelijken, eenvoudigen bouw van de handeling, eerlijke, nuchtere onopgesmuktheid van den dialoog en een teruggave van karakterwerkelijkheden die alle vermooiende idealiseering uitsluit. Vooral de Fransche vrouw ontgeldt het dikwijls bij hem. De atmosfeer van B.'s meeste stukken wordt daardoor donker, pessimistisch; en daar de kijk, dien hij op de wereld heeft, uitgesproken materialistisch is, geeft dat alles bij de opvoering een onmeedoogende hardheid, waartegen een reactie in den zin van het lyrische, ook wel het luchthartige, oppervlakkige tooneel-als-amusement niet zou uitblijven.

Voorn. werken: Les corbeaux (1882); La Parisienne (1885); Les Polichinelles (1891). — Uitg.: Oeuvres complètes (7 dln. Parijs 1924 vlg.). — Lit.: F. Dubois, H. B. (Parijs 1888); A. Got, H. B. (Parijs 1920); E. Dawson, H. B. (Parijs 1923); Arnatowitsj, H. B. (3 dln. Parijs 1927); L. Treich, H. B. (1927). *Baur.*

Bécquer, Gustavo Adolfo, Spaansch dichter, * 1836 te Sevilla, † 1870 te Madrid. B., bijgenaamd De Arme Poëet trekt van Sevilla naar Madrid, waar hij met vertaalwerk en het schrijven van dagbladartikelen in zijn noodzakelijk onderhoud voorziet. Zijn werken, deels in proza, deels in poëzie, zijn melancholisch van stemming, eenvoudig, vloeiend en melodieus. B. uit zijn dichterlijke visie met bewonderenswaardige kunst.

Werken: Leyendas (invloed van Hoffmann?); Rimas (invloed van Heine?), na zijn dood gedrukt. — Lit.: Monogr. van J. Andres Vasquez (1929). *Borst.*

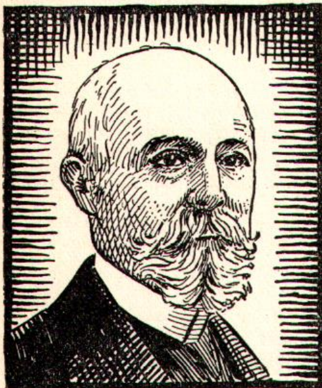
Becquerel, 1° Alexandre Edmond, natuurkundige, * 24 Mrt. 1820 te Parijs, † 13 Mei 1891 aldaar. Zoon van Antoine César B. Leverde eerste bruikbare photo van het zonnespectrum en van infraroode stralen.

2° Antoine César, natuurkundige, * 7 Mrt. 1788 te Chatillon-sur-Loing, † 18 Jan. 1878 te Parijs. Hij construeerde bijna tegelijkertijd met Daniell het

eerste constante galvanische element; verder is van hem de nauwkeurige bepaling van thermo-electrische krachten.

Lit.: Bassal, Eloge biograph. de A. C. B. (Parijs 1879).

3° Henri Antoine, natuurkundige, * 15 Dec. 1852 te Parijs, † 25 Aug. 1908 te Le Croisic. Zoon van Alexandre Edmond B. Werd in 1908 permanent secretaris van de Parijsche academie. In 1876 vond hij de draaiing van het polarisatievlak door het magnetisch veld. Door het onderzoek naar de werking van infraroode stralen op phosphoresceerende stoffen kwam hij op de uraanverbindingen, waarvan hij in 1896 de radioactieve werking vond. In den electroscoop vond hij een middel om deze naar hem genoemde stralen te onderscheiden (α-, β- en γ-stralen). In 1903 kreeg hij met het echtpaar Curie den Nobelprijs voor natuurkunde.

Henri Becquerel.

Lit.: Revue générale des sciences (1908, 802); Victor Junk, Die Nobelpreisträger (Leipzig 1930).

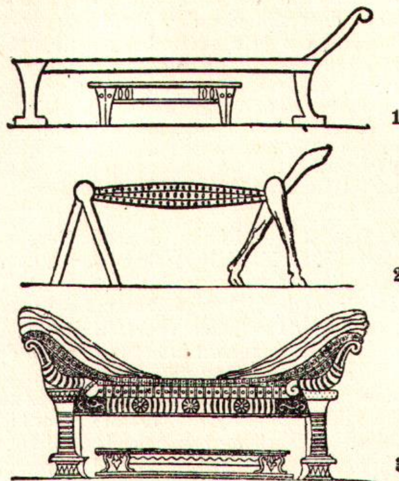
J. v. Santen.

Becquereleffect, ontdekt in 1839 door E. Becquerel, die vond, dat bij belichting van een der beide zich in een electrolytische vloeistof bevindende electroden, deze een → potentiaalverschil vertoonen; dit is enkele microvolts bij toepassing van goud- of platina-electroden; sterkere effecten met → Seleniumelectroden of zulke, die een oxydhuid bevatten. Oorzaak van het B. is vermoedelijk het → photo-electrisch effect, zoodat door lichtabsorptie in het huidje electronen worden vrij gemaakt, die in de vloeistof treden, waardoor deze electrode pos. wordt; soms echter (langgolvig licht) kan zij neg. worden. Sommigen beschouwen photochemische werkingen als oorzaak van het B. Voor lichtsterktemeting vindt het B. weinig toepassing, omdat de zgn. photogalvanische stroom ingewikkeld afhangt van electrodenoppervlak, golflengte en intensiteit van het licht.

Lit.: B. Gudden, Lichtelektrische Erscheinungen (Berlijn 1928). *Custers.*

Bed (in de meubelkunst) is een houten of metalen meubel, tot rusten bestemd en voorzien van matras, dekens, kussens, enz.

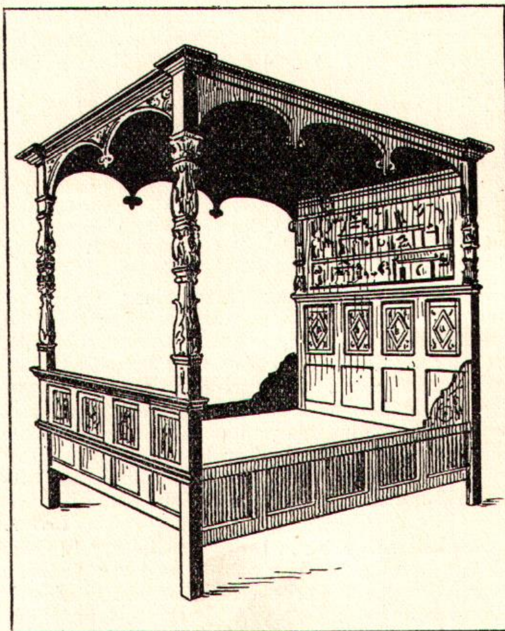
Bed in de Oudheid. Bij Egyptenaren, Assyriërs, Meden en Perzen vindt men het b. rijk versierd met metaal, paarlemoer en ivoor. Bij de Grieken bestond het uit een houten, soms bronzen geraamte met dwarslatten, waarop men kussens legde; voor versiering gebruikte men kostbaar hout en ivoor, terwijl de voeten van het b. soms van zilver waren. De rijken belegden het b. met kostbare kussens en dekens. Speciale fabricatie in Milette, Korinthe en Carthago. Het Romeinsche b. was hoog, zoodat men er een bankje bij gebruikte; aan het hoofd- en voeteneinde lagen smalle kussens; dikwijls hingen kostbare kleeden af tot op den grond. Het geraamte was, evenals bij de

Vormen van het bed in de oudheid: 1 en 2 Egyptisch, 3 Romeinsch.

Grieken, veelal van brons en met zilver ingelegd; keizer Elegabalus bezat zelfs een b. geheel van zilver. Men had lage b. voor zieken, voor het opbaren van dooden, rustbedden voor lezen, enz., overeenkomend met onze sofa's. *W. Vermeulen.*

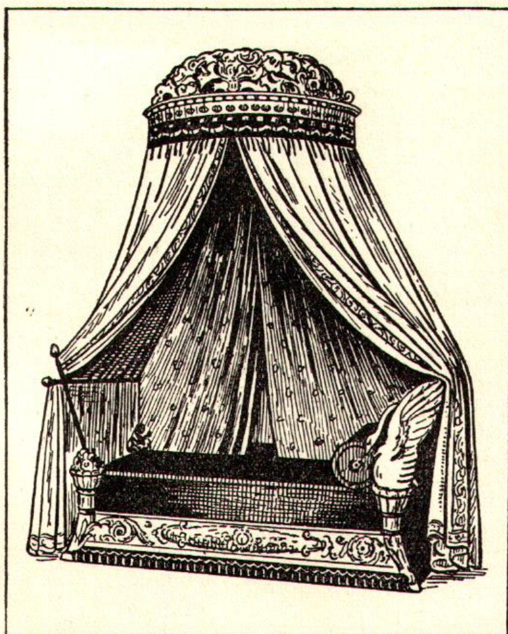
Nog zeker tot in de 6e eeuw bleven de aanligbedden aan tafel bestaan. Tot aan de 13e eeuw zijn de bedden

Renaissancebed (ca. 1600).

meestal van brons en door kussens zoo opgehoogd, dat men er ongeveer in zittende houding in moest rusten. Geheel ontkleed wikkelde men zich in een laken. De houten bedden, die in de 12e eeuw in zwang komen,

zijn vaak rijk met snij- en beeldhouwwerk versierd, dek en matras zijn rijk geborduurd. Aan dwarsbalken of aan een hemel worden bedgordijnen opgehangen, een gewoonte, die tot in de 19e eeuw blijft voortbestaan. Meestal hing bij het bed (nog in de 13e en 14e eeuw) een nachtlampje. De bedden worden luxueuzer: een door vier pooten gedragen balustrade, aan een der lange kanten middenin geopend, om aldus den toegang tot het bed te vergemakkelijken. Men ligt laag, alleen het hoofd is hooger gelegen. In de 14e eeuw is het vooral het beddek, dat de belangstelling der sierkunstenaars heeft, en waarvoor zijde, fluweel en soms goudlaken gebezigd worden. Men gebruikt twee lakens, zooals tegenwoordig. Uitermate groote afmetingen krijgt het 15e-eeuwsche bed; veeren matrassen raken in gebruik („Sterfbed van Maria" van Hugo v. d. Goes, ong. 1480). Omstreeks denzelfden tijd

Empirebed (ca. 1810).

komen in Frankrijk de zgn. paradebedden in zwang. Hierop liggend ontving de koning gezanten, enz. Sinds de 16e eeuw zijn alkoven bekend. Eind 19e eeuw gaat de hemel verdwijnen en worden de bedden eenvoudiger. In den laatsten tijd hebben stalen bedden, zgn. veldbedjes en opklapbedden de oudere vormen verdrongen.
L. v. d. Broek.

Beda, bijgenaamd Venerabilis (de Eerbiedwaardige), Heilige, Benedictijn, kerkleeraar en geleerde; * 673 (of 674) in Northumberland (Eng.), † 26 Mei 735 in het klooster te Yarrow. Ging op 7-jarigen leeftijd naar de kloosterschool te Wearmouth, verhuisde in 682 met abt Ceolfrid naar het nieuwgestichte klooster Yarrow, behoorde met den abt tot de eenigen, die aan de groote pest van 686 ontkwamen, ontving in 692 de diaconaats- en in 703 de priesterwijding. B. was een stipt en plichtgetrouw kloosterling en een ijverig leeraar met universeele kennis; was buitengewoon vertrouwd met de geschriften der oude Christelijke en heidensche schrijvers en schreef tal van werken op elk gebied der toenmaals bekende wetenschap.

Zijn grooten roem heeft B. vooral te danken aan zijn geschiedkundig werk in vijf boeken: „Historia ecclesiastica gentis Anglorum", dat de kerkelijke en politieke geschiedenis van Engeland behandelt vanaf den inval van Caesar in Brittannië tot het jaar 731. Om dit werk van groote historische betrouwbaarheid, dat een rijke verzameling van bronnen en gegevens bevat, wordt B. de „Vader der Engelsche geschiedschrijving" genoemd. Waar B. soms in dit werk wegens politieke toestanden niet alles onomwonden kon neerschrijven, heeft hij toch zoo'n weergave gekozen, dat bedoeling en werkelijke toedracht der geschiedkundige feiten duidelijk worden en een betrouwbaar licht valt op verschillende duistere vraagstukken uit dien tijd. Zijn werk: „De sex aetatibus mundi" is mede de grondslag voor de universeele kronieken der middeleeuwen. In zijn exegetische werken over Oude en Nieuwe Testament neemt B. vooral de allegorische verklaring aan, die hij met zorg uit de Grieksche en Latijnsche Vaders verzamelt.

B. is de eerste wetenschappelijke theoloog der middeleeuwen en een voorlooper van de Scholastiek. Zijn geschriften hadden nog lang een grooten invloed. Paus Leo XIII heeft B. op 13 Nov. 1899 tot Doctor Ecclesiae verheven. Feestdag 27 Mei.

Werken: in Migne P. L. (XC-XCV). — Lit.: K. Werner ([2]1881); G. F. Browne, The Venerable Bede ([2]1928).

Verder schreef B. over cosmologie, chronologie en rekenkunde. In zijn cosmologisch werk: De natura rerum liber, maakt hij gebruik van het gelijknamige geschrift van Isidorus van Sevilla, maar tevens van de aan dezen onbekende Historia Naturalis van Plinius Maior, waardoor zijn werk op hooger wetenschappelijk peil staat. Over chronologie handelt: De temporum ratione (na 716), een uitwerking van het in 703 geschreven: De temporibus. Hierin wordt de berekening van het Paaschfeest geleerd en een theorie van eb en vloed behandeld, waarin de oudste vermelding van het begrip havengetal voorkomt Het aan rekenkunde gewijde hoofdstuk: De loquela per gestum digitorum, vormt de oudste en voornaamste bron voor onze kennis der middeleeuwsche vingerrekening. Ten onrechte staat op naam van Beda een geschrift uit de eerste helft der 9e eeuw: De mundi caelestis terrestrisque constitutione liber, waarin de planetentheorie van Heraclides (Mercurius en Venus satellieten van de zon) wordt aanvaard.

Uitg.: Bedae Presbyteri Anglosaxonis opuscula complura de temporum ratione, ed. Joh. Noviomagus (Keulen 1537); Migne, Patrologia Latina (XC).
Dijksterhuis.

Voorstelling in de kunst. Bij Rosweyden (27 Mei) voorgesteld als middeleeuwsch klerk met bonnet, in de eene hand een kruik, in de andere een boek. Op de titelpagina van den Homiliarius Doctorum (1498) zonder bonnet en alleen met een boek. Hij wordt verder afgebeeld, schrijvend in zijn cel.

Bedagei, landschap met gelijknamige rivier in het gouv. Oostkust van Sumatra.

Bedaja, → Bedojo.

Bedak, poeder, uit rijstmeel bereid, dat op Java gebruikt wordt als toiletartikel, ongeveer op de wijze, waarop wij talkpoeder gebruiken.

Bedammen, → Bedijken.

Bedanye, Neder-Koesjietische stam van de Hamieten; → Afrika (Bevolking).

Bédarieux, oud Fr. industriestadje (laken, leer), 8 000 inw. (1926), in het arr. Béziers, dept. Hérault (43° 30′ N., 3° 10′ O.). Kerk uit de 15e eeuw.

Bedburg, of „B e t h a u s", voormalig Premonstratenser klooster in het diocees Keulen. Het werd in 1124 als dubbelklooster gesticht door Arnold II, graaf van Kleef; later alleen voor zusters; 1519 verwereldlijkt; na verschillende veranderingen te hebben ondergaan in 1802 opgeheven.

L i t. : Ch. Hugo, S. Ord. Praem. annales (I, 241-245) ; L. Sloet, Het hoogadellijk, vrij wereldlijk stift de B. bij Kleef en zijne juffers (1879).

Beddegoed bestaat tegenwoordig meestal uit een staaldraadmatras, waarop een matras met kapok gevuld; verder uit wollen of molton-dekens, peluw en hoofdkussen, eveneens met kapok gevuld. De lakens zijn meestal van katoen, linnen of flanel. De veeren bedden uit ouden tijd zijn broeierig warm en moeilijk te hanteeren evenals de springmatrassen. In België wordt dikwijls wol ter opvulling gebruikt. Voor kinderen is zeegras aan te bevelen. Paardenhaar is een geschikte, maar dure vullingsstof. De lakens mogen niet te kort zijn; het is doelmatig de bovenste deken van knoopen te voorzien, ongev. 50 cm van den bovenrand af en daarop den overslag van het laken, waarin knoopsgaten zijn aangebracht, te bevestigen. *Droog.*

Bedding, 1° van een r i v i e r, de terreingeul waardoor een rivier stroomt. Het gedeelte, dat bij middelbaren rivierstand of bij normalen vloed door de rivier wordt ingenomen, heet het zomerbed. Het geheele terrein, ingesloten tusschen de hooge oevers of tusschen de dijken, wordt het winterbed genoemd. Bij hooge waterstanden neemt het werkzame winterbed deel aan den waterafvoer, terwijl het overige gedeelte dienst doet tot waterberging. *J. ten Brink.*

2° In de k r ij g s k., vloer, waarop een kanon bij het schieten wordt opgesteld om het omwoelen en het indringen van den vuurmond in den grond te voorkomen. In eenvoudigen vorm soms door de onderdeelen der artillerie medegevoerd (noodbedding). Zwaar geschut in vaste opstellingen heeft dikwijls een b. van beton. *Nijhoff.*

3° (T e c h n.) Onderdeel rond den toe- of doorlaat van afsluiter of veiligheid, waarop de afsluitklep rust; wordt met het oog op de door te laten substantie van een daartegen bestand materiaal vervaardigd. → Zitting.

Beddoes, T h o m a s L o v e l l , de Engelsche schrijver van „Death's Jest Book". * 1803, † 1849. Zoon van een beroemd en welgesteld geneesheer, studeerde te Oxford, schreef drama's, en woonde van 1825 af in Duitschland (Göttingen, Würzburg, Zürich, Berlijn, Frankfort), waar hij deel nam aan verschillende revolutionnaire intriges. Hij stierf onder geheimzinnige omstandigheden te Bazel. „Death's Jest Book or The Fool's Tragedy" werd begonnen in 1825 en hij heeft eraan gewerkt tot zijn dood. Uitg. door zijn vriend T. E. Kelsall in 1850. Een fantastisch historisch griezeldrama in blanke verzen met prachtige liederen.

L i t. : Grete Moldauer, monogr. (Weenen 1924) ; Werken uitg. E. Gosse (1928) ; Bloemlezing van F. L. Lucas (1932). *Pompen.*

Bede, 1° (ook p e t i t i o, p r e c a r i a). B. was oorspronkelijk waarschijnlijk de som gelds — slechts korten tijd was het een tegemoetkoming in natura — op verzoek van den landsheer door de onderdanen bijeengebracht als steun bij het uitoefenen van diens taak als landsheer. De beden werden onderscheiden in gewone en buitengewone. De gewone, die reeds in de 12e eeuw vaste heffingen zijn geworden, moesten op bepaalde tijden (bijv. een- of tweemaal per jaar) of bij bepaalde gelegenheden (bijv. huwelijk van den landsheer) worden opgebracht; weigering was onmogelijk. De buitengewone beden konden rechtens worden geweigerd, hoewel weigering practisch nog grooter moeilijkheden meebracht. De Statenvergadering, het volk vertegenwoordigende, moest de beden inwilligen en dankt daaraan juist, dat zij zoo lang bleef voortbestaan, terwijl ze, door het stellen van voorwaarden, nog zijdelings invloed kon uitoefenen op de regeering (→ Precarium).

2° (G o d s d.), → Gebed.

Bedeau, M a r i e A l p h o n s e, Fransch generaal. * 10 Aug. 1804 te Vertou bij Nantes, † 30 Oct. 1863 aldaar. Trad in 1825 als luitenant in het leger. Werd in 1831 kapitein-adjudant van generaal Gérard; nam in diens staf aan de belegering van Antwerpen deel (1832) en werd hier als parlementair naar Chassé gezonden. Van 1836 tot '47 onderscheidde hij zich in Algerië en was, in Juli—Oct. 1847, waarnemend gouverneur-generaal van dit land. Vervulde een zeer gewichtige rol tijdens de revolutie van 1848 en de Tweede Republiek, o.a. als min. van oorlog en militair-gouverneur van Parijs. Bij den coup d'état van 2 Dec. 1851 werd hij gevangen genomen en vervolgens verbannen; hij ging naar België en leefde daar teruggetrokken te Brussel. Na de amnestie van 1859 keerde hij naar Frankrijk terug. *Lousse.*

Bedeguar, ook rozenspons of slaapappel, gal aan rozen, veroorzaakt door larven van de rozengalwesp (Rhodites rosae L.).

Bedeguar.

Bedekkingsvermogen, 1° uitstrijkbaarheid van een verf; het min of meerdere gemak, waarmede de verf zich over een gegeven oppervlak laat uitstrijken. Niet te verwarren met → dekvermogen van een verf.

2° Het afdekkingsvermogen van een verf; het vermogen om het onderliggend materiaal te beschermen tegen schadelijke invloeden.

Bedekovics, 1° F r a n z, Hongaarsch edelman. * 1755, † 1825. Afgevaardigde van Kroatië. Vervulde ook hooge functies aan het hof van keizer Franz I van Oostenrijk, dien hij op verschillende veldtochten vergezelde.

2° K o l o m a n, Hongaarsch edelman. Minister voor Kroatië in het kabinet Andrassy (1867).

Bedekte knoppen zijn, in tegenstelling met naakte knoppen (bijv. walnoot), jonge spruiten aan planten, voorzien van een aantal schubben, vervormde bladeren of deelen van bladeren, die de jonge bladeren en/of bloemen in het ongunstige jaargetijde beschermen.

Bedektzadigen (Angiospermen, < Gr. aggeion = vat, sperma = zaad) vormen die groep van zaadplanten, waarvan de zaden in vruchtbladeren opgesloten zijn. Voor de bevruchting komt de stuifmeelkorrel op den stempel en groeit vandaar met een stuifmeelbuis naar het eitje. Men noemt deze groep dan ook wel stempelplanten (Stigmateae, < Gr. stigma = stempel).

Bedelaarsopera, → Ballade-opera.

Bedelarij is het herhaalde bedelen, of vragen van aalmoezen door iemand, die armoede heeft of armoede veinst; ook de toestand van degenen, die zich aan bedelarij overgeven. De openbare onderstand en de private liefdadigheid zorgen voor de armen. De gezonde mensch, die geen inkomsten heeft, dient door werken in zijn behoeften te voorzien. B. wordt dan ook als een sociaal kwaad beschouwd, waartegen de maatschappij zich heeft te vrijwaren. B. geeft overigens aanleiding tot misbruiken van allerlei aard: afpersing, diefstal, kindermishandeling, enz.

B e l g i ë. De wet van 27 Nov. 1891 (gewijzigd door die van 15 Febr. 1897) en de wet van 15 Mei 1912 op de kinderbescherming, regelen de beteugeling van de landlooperij en de bedelarij. De wet rangschikt de bedelaars en de met bedelaars gelijkgestelde personen in verschillende categorieën. Voor elke categorie wordt het meest geschikte stelsel aangewend in de door den staat ingerichte instellingen: te weten in de bedelaarsgestichten, de toevluchtshuizen, de weldadigheidsgestichten.

D e b e d e l a a r s g e s t i c h t e n zijn verbeterhuizen, uitsluitend bestemd tot interneering: 1° van de personen, die de rechterlijke macht ter beschikking stelt van de regeering, zooals de uitbuiters der liefdadigheid, de dronkaards, degenen, die zich aan de de ontucht overgeven, enz.; de vrederechter kan op hen interneering van 2 tot 7 jaar toepassen; 2° van de landloopers en de bedelaars, die strafrechterlijk veroordeeld zijn tot een straf, welke in bijkomende orde het ter beschikking stellen van de regeering nasleept; deze interneering, welke aanvangt na het verlaten der gevangenis, kan gaan van een tot zeven jaar. De minister van Justitie mag te allen tijde een geïnterneerde in vrijheid stellen, indien hij oordeelt, dat een langere interneering niet noodzakelijk is. Al deze geïnterneerden zijn aan werkplicht onderworpen; zij ontvangen een loon, waarvan een gedeelte wordt ingehouden om bij het verlaten van het gesticht aan den belanghebbende overhandigd te worden.

De t o e v l u c h t s h u i z e n zijn liefdadigheidsinrichtingen, waar worden ondergebracht degenen, die voor gewone bedelarij, zonder eenige bezwarende omstandigheid, ter beschikking der regeering worden gesteld, alsook de personen van meer dan 18 jaar, die, op verzoek der gemeente-overheid, er in toestemmen voor een jaar — termijn welke kan verlengd worden — geïnterneerd te worden. Werkplicht en loonuitkeering zijn ook hier aan de basis van het stelsel.

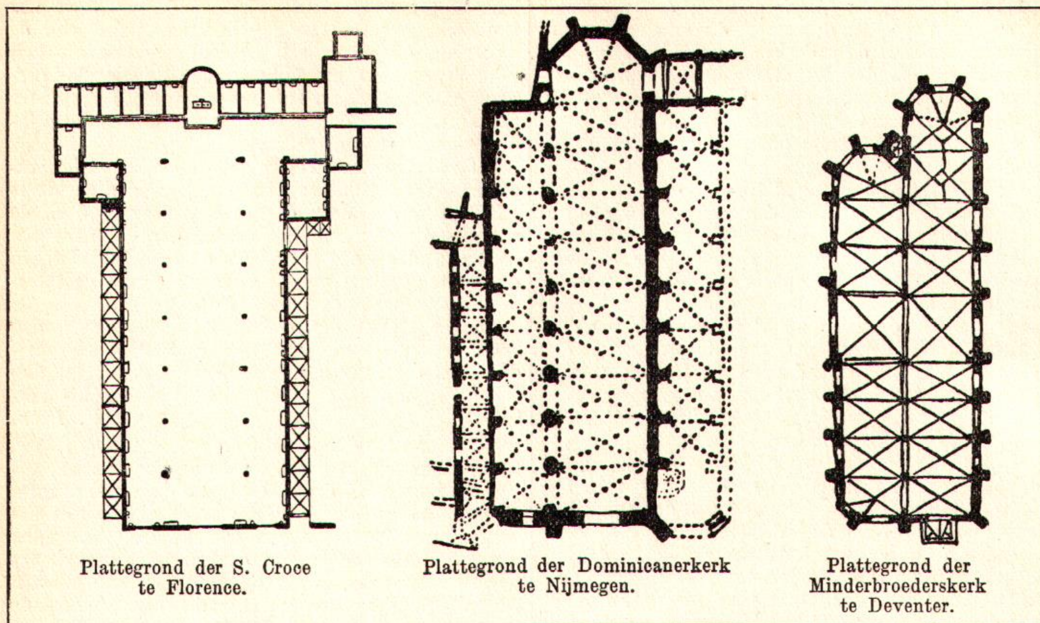
De w e l d a d i g h e i d s g e s t i c h t e n zijn bestemd om de jeugdige misdadigers en de kinderen, die misdadige neigingen vertoonen, te herbergen. Wanneer minderjarigen van minder dan 18 jaar zich gewoonlijk aan bedelarij of landlooperij overgeven, kan de kinderrechter krachtens de wet van 15 Mei 1912 ofwel ze aan hun familie terug geven met opdracht er voortaan beter over te waken, ofwel ze tot hun meerderjarigheid toevertrouwen aan een bepaald persoon, aan een vereeniging, of aan een openbare of private instelling van weldadigheid of van onderwijs, ofwel ze ter beschikking stellen van de regeering, die ze in een weldadigheidsgesticht kan interneeren, of ze insgelijks aan hooger bedoelde personen of vereenigingen kan toevertrouwen. De minister van Justitie doet de plaatsen inspecteeren, waar minderjarigen zijn ondergebracht.

De kosten van inrichting der openbare bedelaarsgestichten, toevluchtshuizen en weldadigheidsgestichten worden door den staat gedragen; doch de onderhoudskosten van den geïnterneerde kunnen ten laste gelegd worden hetzij van de familie, hetzij, in de meeste gevallen, van de gemeente, waar de geïnterneerde zijn bijstandswoonst heeft.

In het stelsel der Belgische wetgeving worden bedelaars en landloopers niet behandeld als misdadigers, die men moet straffen, maar als hulpbehoevenden, die men moet opbeuren en zedelijk verheffen. *V. Boon.*

N e d e r l a n d. Krachtens art. 432 W. v. Str. is het in het openbaar bedelen strafbaar met hechtenis van ten hoogste 12 dagen. Gepleegd door drie of meer personen boven den leeftijd van 16 jaar wordt het gestraft met hechtenis van ten hoogste 3 maanden (art. 433). Bovendien kan de bedelaar, zoo hij tot werken in staat is, in een rijkswerkinrichting worden geplaatst voor ten hoogste 3 jaar; dit is een bijkomende straf (art. 434). Dezelfde straffen zijn gesteld op → landloopen en op de overtreding van een geheel ander karakter, → souteneurschap. B. is een zeer eigenaardig strafbaar feit. De berechting geschiedt vaak op verzoek van den bedelaar zelf, die daardoor onderdak in een rijkswerkinrichting wenscht te krijgen. De politie spoort dit strafbaar feit veelal niet zelf op. Slechts enkele rechtbanken zijn gul met het opleggen der door de schuldigen gewenschte plaatsing in een rijkswerkinrichting. Daarom wordt de berechting grootendeels op deze rechtbanken geconcentreerd. Het verblijf in de rijkswerkinrichtingen, in Veenhuizen, van zoovele bedelaars en landloopers tezamen werkt in het algemeen immoraliseerend. Pogingen tot verbetering zijn tot nog toe vrijwel mislukt. De rechtsgrond van de bestraffing van bedelarij is hoofdzakelijk gelegen in de gevaarlijkheid der bedelaars, in dien zin, dat men allerlei misdrijven en met name overlast op het platteland van hen vreest. Deze rechtsgrond is bedenkelijk, omdat bedelaars dan in den grond gestraft worden voor misdrijven, die men hun niet bewezen heeft. Een statistisch onderzoek, in het begin dezer eeuw ingesteld, heeft de vermeende gevaarlijkheid niet kunnen aantoonen. B. kan onder omstandigheden onbehoorlijk zijn. De Ned. wet is, in tegenstelling tot het oorspronkelijk ontwerp voor het Wetboek, en in tegenstelling tot latere ontwerpen, stellig te ruim in de strafbaarstelling. De oplossing van het vraagstuk der bedelarij ligt wel in drie punten: 1° zooveel mogelijk voorkomen, door maatschappelijke maatregelen; 2° voorzoover iemand tot bedelen komt, den bedelaar verzorgen in particuliere gestichten (het Leger des Heils is hierin wel vooraan; men denke verder o.a. aan de Katholieke inrichting Luctor et Emergo te Nijmegen); 3° voorzoover de bedelaar strafwaardig optreedt, bijv. met bedrieglijke middelen of zoo, dat hij zijn gezin schuldig verwaarloost, hem straffen.

L i t: o.a. Geschriften van de Nederlandsche Vereeniging voor Armenzorg en Weldadigheid (L en LI 1930-'31); W. Pompe, in De Gemeenschap (Maart 1932).
Pompe.

Plattegrond der S. Croce te Florence.

Plattegrond der Dominicanerkerk te Nijmegen.

Plattegrond der Minderbroederskerk te Deventer.

Bedell, William, Anglic. bisschop van Kilmore in Ierland van 1629—'42, schrijver van vele theologische werken in het Latijn en Engelsch, vooral bekend wijl men aan hem de eerste Iersche vertaling van het O. T. toeschrijft. * 1571 te Black Notley (Essex, Eng.), † 1642 te Drumlor (Ierland). Stud. Cambridge, huiskapelaan van Sir Henry Watton, Eng. gezant te Venetië, waar hij Paolo Sarpi ontmoette; rector van het Hornnigshearth in 1615, proost van Trinity College, Dublin, in 1627. De Iersche bijbelvertaling is niet van hemzelf afkomstig, maar is op zijn last vervaardigd door Maoilin Mac Bruadadha, Murtogh O Cionga en Dennis Sheridan. Deze vertaling werd pas gedrukt in 1685.

Lit.: Two biographies of W. B. (1902); Felim O Briain, Analecta Franciscana Hibernica (1933).

O Briain.

Bedelorden. Over het ontstaan en de beteekenis der B. is in de laatste jaren veel gedisputeerd. Vooral trok daarbij de aandacht: de verhouding der B. tot de zgn. Armoedebeweging der 12e eeuw en verder de vraag, welk aandeel paus Innocentius III in het stichten der B. heeft gehad. De naam Bedelorden is eerst in de tweede helft der 13e eeuw ontstaan, als benaming van de Orden, wier leden door bedelen in hun levensonderhoud voorzagen. Juister zou eigenlijk de naam Armoede-orden zijn, want in de strenge onderhouding der armoede van Christus en de Apostelen bestond het karakteristieke der B. Zij wilden geen bezit, ook niet voor het klooster. Het eigendomsrecht van die goederen, welke de schenkers zonder eenig voorbehoud afstonden, werd later door den Apostolischen Stoel overgenomen.

Het ontstaan der B., waarvan de eerste is de door Franciscus van Assisi gestichte Minderbroedersorde (1209), is de verwerkelijking van het idee der navolging van de armoede van Christus, zooals dit geheel de 12e eeuw door telkens weer de geesten trok. Als bijzondere karaktertrekken onderscheidden ze verder nog van de bestaande oudere Orden: het sterk op den voorgrond treden van het actieve leven, het geheel afzien van stabiliteit (het blijven leven in een bepaald klooster), de vestiging midden tusschen de bevolking der steden. In de ontwikkelingslijn, die de B. verbindt met het voorafgaande Ordewezen, neemt een heel bijzondere plaats in: de door St. Norbertus gestichte Orde van Premonstreit.

In het begin werden tot de B. gerekend: Minderbroedersorde, Dominicanerorde; even later: Karmelieten, Augustijner Eremieten; en ten slotte nog verschillende andere, als Servieten, Minimen, Jezuïeten, enz. Het Kerkelijk Wetboek (can. 621) geeft bepalingen over het bedelen der B. (vgl. Vermeersch-Creusen, Epitome Juris Can. I).

Lit.: P. Mandonnet, Les origines de l'Orde de Poenitentia (Fribourg 1898); Lambermond, Der Armutsgedanke des hl. Dominikus (Zwolle 1926); Coll. Franc. Neerl. (I 1927, 68 vlg.); Ons Geestelijk Erf (VII 1933, 188 vlg.); Doelle, in: Lex. Theol. Kirche (II, 266 vlg.).

v. d. Borne.

Kerkenbouw der Bedelorden. Ofschoon hiervoor geen algemeen geldende voorschriften bestonden (er werd zelfs door Humbertus de Romans O.P. omtrent 1270 geklaagd over gebrek aan eenheid in het bouwen), valt toch vanaf het begin een met den tijdgeest samenvallend streven naar eenvoud in bouwplan en versiering te bespeuren. De bepaling van den H. Dominicus om de kerken niet hooger dan 30 voet, zonder steenen gewelf, marmer of mozaïek te bouwen, werd op het generaal-kapittel van 1297 geschrapt, was echter reeds eerder niet meer nageleefd; de aansluiting aan den bouwtrant der Cisterciënsers, in 1260 op het generaal-kapittel der Minderbroeders in Narbonne voorgesteld, werd, op het verbod van torens na, niet doorgevoerd. In midden-Italië waren

het vooral de Bedelorden, die den weg naar de Gotiek baanden, meestal in den geest van den Zuid-Franschen baksteen-bouw. Gotisch zijn bijvoorbeeld de Franciscus-basiliek te Assisi, de Frari in Venetië, de S. Chiara van Assisi, de S. Francesco in Viterbo en Perugia. Aanvankelijk waren de kerken een- of drieschepig, vlak gedekt (zelden gewelfd), met dwarsbeuk en in het O. een rij kapellen, waarvan de middelste ruimte gaf voor het koor (S. Croce in Florence; zie plattegr.). In de steden van het Noorden waren het meestal de burgers, die de kerken bouwden, waaruit aansluiting aan den heerschenden kerkenbouw volgde. In het begin waren het dan basilicale kerken met klein koor en zonder dwarsbeuk, zoodat het grootste deel voor de leeken gereserveerd bleef; in den aanvang der 14e eeuw (door grooter aantal kloosterlingen) werd het koor verlengd. Een drie-schepige pseudobasiliek is bijv. de Dominicanerkerk in Maastricht en de Franciscaner- (zgn. Broeren-)kerk te Bolsward. Daarnaast ontstond de zgn. zaal- of hallenkerk, later met één lageren zijbeuk, ofwel als een samenstel van twee even hooge beuken (tweeschepige hallenkerk), zonder toren, met alleen dakruiter (Dominicanerkerken S. Jacques te Parijs en Toulouse). In Ned. werd de tweeschepige hallenkerk met smalleren zijbeuk ongeveer regel: Dominicanerkerk in Nijmegen (1375); de derde Zuiderbeuk werd in 1866 door dr. P. J. H. Cuypers aangebouwd; zie plattegr.). Soms had elk der beuken een eigen koorsluiting; in den hoek van beide koorsluitingen verrees dan een kleine, achtkantige traptoren (Kampen, Deventer; zie plattegr.). Sinds einde 16e eeuw sloot men in verschillende Minderbroederskerken het koor door een jubee af (bijv. in de kloosterkerk te Venray, in 1926 verbrand, en in Weert). Op dit jubee bevindt zich het orgel, voor de beide flanken staan zij-altaren.

L i t.: Burckhardt, Cicerone (II z.j.); Biebrach. Franziskaner und Dominikaner-Kirchen in Umbrien und Toskane, in Beiträge zur Bauwissenschaft (1908—1909); Gillet, Histoire artistique des Ordres Mendiants (1912, 29-62); Dehio, Geschichte der deutschen Baukunst (II 1921); Krautheimer, Die Kirchen der Bettelorden in Deutschland (1925); Vermeulen, Handb. tot de gesch. der Ned. Bouwkunst (I 1928, 393 vlg.). *Knipping.*

Bedevaart.

I. Godsdienstig. B. is het groepsgewijs t r e k k e n (Duitsch: wallen, vandaar Wallfahrt) naar een heiligdom, zoodat het daar druk is van v r e e m d e n (Latijn: peregrini, vandaar peregrinatio; Fransch pèlerin, waarvan pèlerinage), die er k o m e n b i d d e n en v r a g e n (Nederlandsch: bede, vandaar bedevaart) onder allerlei vormen en ceremoniën: stil (Stille Omgang bijv. naar en in Amsterdam ter eere van het H. Sacrament van Mirakel) of zingend en luide gezamenlijk biddend, onder meevoering van banieren, vaandels, emblemen en beelden, of ook dansend en springend (Springprocessie te Echternach). Soms spreekt men alleen van v a a r t, zooals te Boxmeer van den tijd (week na H. Sacramentsdag) waarin de „vreemden" komen om te bidden bij het H. Bloed, elders, als te Aken en Maastricht, van h e i l i g d o m s v a a r t; om het groepsgewijs trekken spreekt men ook vaak van p r o c e s s i e, zooals in den regel, als men spreekt van de b. naar Kevelaer, ook wel van de b. naar Lourdes en andere plaatsen. De grondgedachte is, dat God aan bepaalde plaatsen een bijzondere zegening of heiliging heeft verbonden en men daar moet heengaan om deze deelachtig te worden. Zoo moesten de Joden telken jare naar Jerusalem gaan om in den éénen tempel voor geheel het volk te komen bidden en offeranden op te dragen. De jaarlijksche b. was bij het Joodsche volk evenals ook bij vele anderen tevens een middel tot bevestiging van de volkseenheid en de gemeenschap. Vele volkeren hebben aldus hun heilige plaatsen. Voor de Mohammedanen is een bezoek aan Mekka het ideaal en de bron van zeer bijzondere heiliging. Wie Mekka heeft bezocht, is daar van zijn zonden gereinigd en een heilige hadsjii geworden, wiens tusschenkomst bij God veelvermogend is. De b. naar Mekka is een der fundamenteele instellingen van den Islam, waardoor Gods zegen telkens weder over het volk wordt gebracht. In Engelsch-Indië is de rivier de Ganges de heilige stroom, waarin men zich onder allerlei riten en ceremoniën komt baden om van alle zonde gereinigd, voor alle kwaad behoed en van alle zegening vervuld te worden. Ook de Grieken en Romeinen alsook de Germanen hadden hun heilige bronnen, waar men zich moest baden, hun heilige eiken of andere boomen, hun heilige bergen en heilige steden, waar men een inniger vereeniging met de godheid zocht en een bijzondere bescherming kwam afsmeeken (orakel te Delphi, H. Eik door Bonifatius in Hessen geveld, Helgoland). Voor de Christenen waren van ouds vooral de plaatsen of „staties" van het Leven en Lijden des Heeren heilig en gold het bezoeken daarvan als bron van zegening. In de Brieven van den H. Hiëronymus en de Kerk. Gesch. van Theodoretus wordt er reeds uitdrukkelijk melding van gemaakt. Ook werden de graven der apostelen Petrus en Paulus te Rome, later ook het graf van St. Jacobus (San Jago of Santiago) te Compostella in Spanje druk bezochte bedevaartsoorden. Zoo kreeg men velerlei „genade-oorden". Daar bewaarde men gedachtenissen aan vereerde personen, relikwieën, tafereelen uit hun leven. Hoe groote waarde men vooral aan de H. Plaatsen in Palestina hechtte, blijkt uit de onderhandelingen door Karel den Grooten met succes met sultan Haroen al Rasjid gevoerd om deze voor de Westersche bedevaarten opgesteld te krijgen en nog sterker uit de Kruistochten, ondernomen om ze weder in het bezit der Christenen te brengen. Velen beschouwden den kruistocht tevens als een bedevaart en bleven ook niet zelden op de H. Plaatsen om ze geregeld te vereeren. Hadewych spreekt van haar vrienden aldaar. Jacobus van Vitry schrijft er uitvoerig over in zijn Annalen. De Orde der Karmelieten dankt daaraan haar opkomst in de 12e en 13e eeuw. Deze b. worden niet zelden ondernomen zeer in het bijzonder tot uitboeting van zonden en herhaaldelijk ook als boete opgelegd. In oude vonnissen, ook in Nederland, werd vrij dikwijls een grootere of kleinere b. als straf gegeven (zie Bedevaart II. j u r i d i s c h in dit artikel). Zeer dikwijls ook maakte een b. het voorwerp uit van een belofte ter verkrijging van een gunst. Zoo werden de bedevaartplaatsen oorden van biecht en boete en de b. een gewone vorm van boete en straf en daarnaast een geliefde godsvrucht ter verkrijging van gunsten. Een b. werd daarbij vaak aan zeer strenge voorwaarden gebonden, men ging te voet, in armoede, enz., zoodat voor de „arme" pelgrims toevluchtshuizen moesten worden gebouwd, het pelgrimsgewaad het symbool was van armoede en soberheid. In de b. zag men ook een beeld van het leven, dat een „pelgrimagie" is naar den hemel. Geleidelijk ontstond aldus ook een meer g e e s t e l ij k e opvatting van de b. Vooral toen de H. Plaatsen voorgoed in de macht der Moham-

medanen waren, voelde men bij den opbloei van de godsvrucht tot het H. Lijden in den tijd der Moderne Devotie behoefte aan een geestelijke b. naar het H. Land. Typisch is hier het werkje van den Karmeliet Jan Pascha: Een devote maniere om gheestelijck pelgrimagie te trecken tot den heylighen lande (Leuven 1563—1576), waarin men in den geest naar Jerusalem reist en daar den Kruisweg doet. Dit boekje vond veel verspreiding en droeg veel bij tot invoering van den Kruisweg in den huidigen vorm. Daarnaast bleef de luisterrijke viering van godsdienstige feesten aanleiding tot b., die heel licht periodiek werden. Vooral de Maria-vereering deed vele bedevaartplaatsen opkomen, bijv. in Nederland: de Zoete Lieve Vrouw van Den Bosch, Onze Lieve Vrouw ter Nood te Heiloo, Maria van Sevenwouden te Bolsward, „Us Ljeaffrou" (met Friesche kap) te Hemelum, „de Sterre der Zee" te Maastricht, enz. Beroemde Maria-heiligdommen buiten Nederland zijn van ouds in België: Halle en Scherpenheuvel, in Fr. Lourdes, in Zwl. Einsiedeln, in Sp. Montserrat bij Barcelona, in Ital. Loreto, in Polen Czenstochowa, in Beieren Altötting, in het Rijnland Kevelaer, sinds het begin dezer eeuw in Portugal Fatima, in België in den allerlaatsten tijd Beauraing. Behalve de Maria-b. blijft de godsvrucht der Katholieken ook de b. in eere houden naar het graf of de plaats van vereering van andere Heiligen. Men blijft naar Rome gaan naar het graf der apostelen, naar Echternach (H. Willibrord), naar Fulda en Dokkum (H. Bonifatius, tot wiens vereering de kruistochtprediker Olivier in 1214 meer dan 12 000 pelgrims te Dokkum vond en waar nu nog ieder jaar meerdere duizenden samenkomen), Egmond (H. Adelbert), Brielle (H. martelaren van Gorkum), Schiedam (H. Liduina), Assisi (H. Franciscus en H. Clara), Padua (H. Antonius), Napels (Bloed van den H. Januarius), enz. De geestelijke b. naar de graven der Heiligen en andere H. Plaatsen leeft nog voort in de „Staties", waarnaar bij de H. Mis het Missale verwijst en aan welker gedachtenis door de pausen de zgn. „Statie-aflaten" zijn verbonden. De b. naar Rome wordt nog bijzonder bevorderd door de Jubilé-aflaten, waardoor de geloovigen ten tijde van een Jubilé naar Rome worden getrokken en de banden der geloovigen met Rome als middelpunt der Christenheid weder enger worden aangehaald. Ook hier de b. als middel ter bevestiging der eenheid. *Brandsma.*

Over de eerste bedevaarten in de Z. Nederlanden ontbreekt het aan bijzonderheden. Wel mag verondersteld worden, dat een volk zooals het Z. Nederlandsche, gekerstend door de pelgrims-geloofsverkondigers, al heel spoedig met bedevaarten vertrouwd werd. En dat het in de Z. Ned. gewesten aan bedevaartplaatsen niet heeft ontbroken, zelfs vóór de 10e eeuw, mag afgeleid worden uit het feit, dat voor het Merovingische tijdvak alleen niet minder dan 82 Heiligen in België vermeld worden. *De Schaepdrijver.*

Lit.: J. Marx, Das Wallfahren in der katholischen Kirche (Trier 1842; historisch-critisch); Georg Ott, Marianum (Regensburg 1877); A. D. R., Les Vierges miraculeuses en Belgique (Doornik 1878); J. A. F. Kronenburg, Maria's Heerlijkheid in Nederland (VI 1909); Maria's heiligdommen in Nederland en België (Den Bosch z.j.).

Bedevaart voor den koek heet de bedevaart naar Wannegem-Lede in Vlaanderen, waar de H. Machutus wordt aangeroepen tegen buikpijn door darmverstopping, hetgeen aangeduid wordt met „den koek"; de bedevaartgangers koopen drie koeken, waarvan één wordt geofferd, de beide andere thuis bij het houden van een noveen worden gegeten.

Lit.: J. H. Nannings, Brood- en Gebakvormen en hunne Beteekenis in de Folklore (1932, 141). *Knippenberg.*

Bedevaarten onder de Republiek, → Plakkaten.

Bedevaart in de liturgie. De Kerk rekende niet alleen de bedevaarten onder de goede werken en verrijkte ze met aflaten, zij legde ze ook als sacramenteele boete op. Verder voorzag zij, tegelijk met de burgerlijke overheid, van geleidbrieven hen, die ze ondernamen, te weten: na verplichte Biecht en H. Communie, of na ontvangst van een plechtigen zegen over persoon en uitrusting; gelijk zij hen ook zegende bij terugkeer. Het Rituale Romanum bevat heden nog zulk een dubbelen zegen (Benedictio peregrinorum). De eerste bevindt zich ook, bijna volledig, in het Brevier, als aanbevolen gebed bij het aanvaarden eener reis. Zie verder → Processie.

Lit.: A. Franz, Die kirchlichen Benediktionen im Mittelalter (Freiburg i. Br.). *Louwerse.*

II. Juridisch. In het strafrecht der M. E. een straf, die zoowel door den kerkelijken als wereldlijken rechter voor de meest verschillende misdrijven werd opgelegd. Zij ontstond in het kerkelijk recht uit de verbanning; men schreef den misdadiger nl. voor, gedurende dezen tijd een bepaalde bedevaartplaats te bezoeken. Zoo bijv. veroordeelde Petrus Damianus als pauselijk legaat in 1059 simonistische geestelijken van Milaan tot bedevaarten naar Rome en Tours. Voorts werden vaak Jerusalem en Santiago de Compostela, het Jerusalem van het Westen, aangewezen.

Sinds de 2e helft der 13e eeuw vindt men deze straf ook in het wereldlijk recht. Aanvankelijk legde de misdadiger deze aan zichzelf op in het vrede-contract met het slachtoffer of diens familieleden. Later werd ze wettelijk voorgeschreven. In de 14e en 15e eeuw was zij in België zelfs de straf, die door den wereldlijken rechter het meest werd opgelegd. Men had lange lijsten van bedevaartplaatsen voor alle soorten misdrijven, van moord tot de geringste overtreding.

Lit.: Et. v. Cauwenbergh, Les Pèlerinages expiatoires et judiciaires dans le droit communal de la Belgique au moyen âge (Leuven 1922). *v. d. Kamp.*

Bedevaartmaaltijd heet een oud Antwerpsch gebruik, om op Witten Donderdag in het St. Julianus Hospitaal twaalf armen feestelijk te onthalen aan een welvoorzienen disch.

Bedevaartplaatsen, → Bedevaart; voor Nederlandsch-Indië, → Islam; Java (Godsdienst); Kramat.

Bedford, 1° stad in den N. Amer. staat Indiana, 38° 50′ N., 86° 30′ W., vooral bekend om haar kalksteen, een der meest gewilde bouwmaterialen van de Vereenigde Staten. In 1930: 13 208 inw.

2° Oude stad in Engeland aan de Ouse (52° 8′ N., 0° 28′ W.), hoofdstad van het graafschap Bedfordshire; 40 000 inw.; marktplaats; groote fabrieken voor landbouwmachines. De omgeving van Bedford Levels in het district Holland werd drooggelegd onder den Hollandschen ingenieur Vermuyden, ca. 1630. *G. de Vries.*

Bedford, John Plantagenet, hertog van, derde zoon van koning Hendrik IV van Eng., broer van Hendrik V, die hem in 1414 tot hertog van B. verhief. * 1389, † 1435. Hij verdedigde Noord-Eng.

tegen de invallen der Schotten en bestuurde Eng. tijdens het verblijf van Hendrik in Fr. Na Hendrik's dood (1422) moest, krachtens het verdrag van Troyes, diens zoon den troon beklimmen. Aan B. had Hendrik het regentschap over Eng. en Fr. opgedragen. Vooral Fr. bracht hem zorgen, want de verdragen mochten nog zoo plechtig zijn, eenige provincies mochten zich hebben onderworpen, van een rustig bezit was geen sprake. Met den steun van Philips van Bourgondië versloeg B. het eenige weerbare Fr. leger van den dauphin bij Verneuil in Aug. 1424. Zijn succes bleef voortduren tot het beleg van Orleans, dat na een half jaar in April 1429 door het optreden van de H. Jeanne d'Arc opgebroken moest worden. Hij stuurde aan op minnelijke schikking, maar de gevolgde vredesonderhandelingen te Arras (1435) leidden door de overdreven eischen der Engelschen tot geen resultaat. Hij stierf te Rouen, waar zijn lijk in de kathedraal werd bijgezet. Voor de bevrijding van Jeanne d'Arc gaf hij zich geen moeite. *Wachters.*

Bediende (Belg. Recht), = beambte in een private onderneming. De wet van 7 Aug. 1922 (zie onder), die het arbeidscontract van den bediende regelt, heeft opzettelijk geen bepaling gegeven van den b., wat aanleiding geeft tot moeilijkheden. De wet van 9 Juli 1926 op de Werkrechtersraden bepaalt echter in art. 4: Bediende is hij, die gewoonlijk en voor rekening van een patroon geestesarbeid verricht, gedurende het gansche jaar, of op zekere tijdstippen. Volgt een serie beroepen, die bij het bediendenberoep moeten gerangschikt worden.

Het practisch belang nu van het voorgaande komt neer op het volgende: de werkman valt onder toepassing van de wet op het arbeidscontract; de bediende onder toepassing van de wet op het dienstcontract. Maar wanneer de b. meer dan 24 000 frs. per jaar verdient, valt ook deze niet meer onder de wet van 1922 en wordt zijn toestand geregeld door de bepalingen van het B.W.

Voornaamste bepalingen der wet van 1922: Het contract kan worden nietig verklaard, wanneer het overeengekomen loon meer dan de helft minder is, dan het in de plaats gebruikelijke (art. 6). Gedurende de eerste 30 dagen bij ziekte of ongeval behoudt de bediende recht op het overeengekomen loon (art. 8). Duurt de onmogelijkheid tot arbeiden langer dan een maand, dan kan de patroon het contract doen eindigen, doch moet dan een schadeloosstelling betalen van 3 maanden loon (art. 9). Gedurende den termijn van opzegging kan de bediende, om een andere betrekking te zoeken, twee maal per week uitgaan, mits dit tezamen niet langer is dan een dag arbeid (art. 13). De vrouwelijke inwonende bediende kan het contract doen eindigen, wanneer de vrouw des huizes sterft of vertrekt (art. 19). Het beding, dat den bediende verbiedt na afloop van het contract een eigen zaak te beginnen of bij concurrenten in dienst te treden, is nietig (art. 20). Alle waarborgsommen tot nakoming van het contract moeten worden geplaatst op de Banque Nationale, de Caisse générale d'épargne of het Grootboek der nationale schuld (art. 26).

Voor Nederland, → Kantoorbediende; Winkelbediende.

Bedienen is het toedienen van de verschillende genademiddelen der H. Kerk als voorbereiding voor den overgang tot het leven na den dood. Deze genademiddelen zijn: het Sacrament der Biecht; het H. Oliesel, de H. Communie als Teerspijze. Hieraan wordt dan nog toegevoegd de Pauselijke Zegen met vollen aflaat in het oogenblik van sterven. Iemand alle genoemde Sacramenten toedienen heet: ten volle bedienen. De bediening is voor den zieke steeds een groote weldaad en heel bijzonder, wanneer hij in staat van doodzonde is. Wie in stervensgevaar geraakt, heeft de zware verplichting voor zijn dood de H. Communie te ontvangen en, wanneer hij in staat van doodzonde is, ook te biechten. Het ontvangen van het H. Oliesel is niet onder zware zonde verplicht. Een goed Katholiek zal echter niet nalaten, alle drie deze Sacramenten in stervensgevaar te ontvangen. Volgens het Kerkelijk Recht is het de eigen taak der parochiegeestelijken, hun parochianen te bedienen; zij zijn uit strikte rechtvaardigheid daartoe verplicht, als de geloovigen er om vragen. Andere priesters zijn uit naastenliefde ertoe verplicht in noodgeval. Verder rust op alle menschen een plicht van naastenliefde, om naar vermogen mede te werken, dat een zieke tijdig bediend worde, hetzij door een priester te ontbieden, als de zieke er om vraagt, maar ook door een priester er van in kennis te stellen, dat iemand ziek is, opdat deze den zieke voorlichte en zoo noodig aanspore om de H. Sacramenten te ontvangen. Een bijzondere taak heeft hier de geneesheer. Deze immers kent in den regel beter en eerder het gevaar, waarin de patiënt zich bevindt; op hem rust dus de plicht, om zoo noodig den zieke zelf of de familie of een priester te waarschuwen. Vrees, dat de mededeeling een ongunstigen invloed op den zieke zal uitoefenen, mag geen motief zijn, om hem bloot te stellen aan het gevaar om zonder bediening te sterven. Het eeuwig heil mag niet worden verwaarloosd uit vrees voor een tijdelijk nadeel. Bovendien is de vrees, dat de patiënt van deze mededeeling nadeel zal ondervinden, veelal overdreven. De meeste geneesheeren zijn door een langdurige ondervinding tot de overtuiging gekomen, dat een voorzichtige voorbereiding met de spoedig daarop gevolgde bediening in den regel geen nadeelige gevolgen heeft; integendeel bijna altijd aan den zieke groote gerustheid geeft. Men moet met de bediening ook niet wachten tot het uiterste stervensgevaar, opdat aan den zieke niet de gelegenheid ontnomen worde, zich goed voor te bereiden en met vol bewustzijn de H. Sacramenten te ontvangen en aldus zooveel mogelijk deelachtig te worden aan de rijke uitwerkselen: genade, troost en kracht in het lijden en soms lichamelijke genezing. *Bender.*

Bediening, 1° (liturgische term), → Bedienen.

2° (Onderwijs), → Benoeming.

Bédier, Joseph, Fransch Romanist en litterairhistoricus der middeleeuwen. * 28 Jan. 1864 te Parijs, hoogleeraar bij het Collège de France, sedert 1920 lid van de Académie Française. Smaakvolle aanvoeling van den middeleeuwschen geest stelde B. in staat den bijna geheel verloren Tristan van Thomas en Béroul, naar de bewaarde vreemde bewerkingen ervan, te repristineeren (1902 vlg.). Zijn schrandere en grondige commentaren (o.m. Chanson de Roland, 1927 vlg.) maken hem tot den grootsten Romanist van Frankrijk na G. Paris en P. Meyer (zie ook Etudes critiques, 1903). Maar vooral blijft zijn naam gehecht aan Les légendes épiques (4 dln. 1908 vlg., [2]1914—'21): een indrukwekkende poging om de geheele epische productie der middeleeuwen naar haar oorsprong vrijwel geheel los te maken van de vroegste, mondelinge

volksoverleveringen, die het historisch gebeuren raken, dat erin verwerkt is. B. maakte ze tot een zuivere, bewuste kunstschepping, niet ouder dan de 12e en 13e eeuw, geschreven door reizende joculatores of speellieden, met het oog op de bedevaarten naar die kloosters, waar de grafsteden of de reliquieën der groote heldenfiguren uit den Merovingischen en Karolingischen tijd vereerd werden. Niet aan de gepoëtiseerde en door geleidelijke agglutinatie vermeerderde volkstradities dus, maar, met behulp van de geïnteresseerde monniken dier abdijen, aan Latijnsche Vitae en andere documenten werd de epische stof rechtstreeks ontleend. Niet alles in B.'s theorie was nieuw: reeds hadden W. Ker (Epic and romance, 1896) en Ph. A. Becker (Grundriss der altfranzösischen Literatur, 1907) in die richting gewezen; maar B. bouwde de theorie uit tot een gesloten geheel van imponeerenden omvang. Zooals meestal met algemeene theorieën gebeurt, wordt ook thans reeds de stelling der volslagen discontinuïteit van middeleeuwsche volkstradities en letterkundige epiek, in de absolute geldendheid, die B. ervoor opeischt, scherp aangevallen. F. Lot (Romania, 1926) bracht er bedenkingen tegen in, die het vermoeden wettigen, dat andere bronnen dan de monacale voor den oorsprong der epiek moeten worden aanvaard.

Lit.: J. Salverda de Grave, in De Gids (II 1914, 432); G. Busken Huet, in De Beweging (II 1909, 282); J. Nothomb S.J., in Essais pédagogiques (Brussel 1928). *Baur.*

Bedilzucht is de ondeugd, waardoor de mensch geneigd is, anderen kleingeestig te becritiseeren, zich met andermans zaken te bemoeien en aan iedereen in alles zijn wil op te dringen.

Beding ten gunste van derden (Belg. Recht). Beding is een rechtsterm en duidt de wilsuitdrukking aan, waardoor iemand iets in zijn voordeel bepaalt.

Volgens art. 1119 B.W. kan in het algemeen niemand iets in eigen naam bedingen dan voor zichzelven, zoodat het b. ten gunste van derden in principe waardeloos is. De wet gaat uit van het idee, dat degene, die iets ten voordeele van een derde bedingt, daarbij geen in geld waardeerbaar belang heeft, en derhalve de uitvoering van dat b. in rechte niet vervolgen kan.

Ieder maal echter, dat de stipulant een geldelijk belang bij de uitvoering van het b. ten gunste van een derde heeft, kan hij er ook de naleving van opeischen. Dit is volgens art. 1121 B.W. het geval, wanneer het b. ten gunste van een derde de voorwaarde is van een b., dat men voor zichzelven maakt, of wanneer het b. ten gunste van een derde de voorwaarde is van een schenking. Feitelijk blijft er van het verbod van art. 1121 B.W. niet veel meer over.

Het b. ten gunste van een derde doet zich vooral voor in het contract van verzekering op het leven. In dat geval komt het kapitaal, dat ten gunste van een bepaalden persoon bedongen werd, rechtstreeks aan den derde toe, maar de assurantie-premiën, die de stipulant betaald heeft, maken een schenking ten voordeele van den beneficiaris der verzekering uit, zoodat zij aan de regels van inbreng en inkorting onderworpen zijn. *Kluyskens.*

Voor Ned. Recht, → Derdenbeding.

Bedingham, 1° Engelsch componist uit de tweede helft der 15e eeuw. Verscheidene zijner werken bleven bewaard in de codices van Trente. Moderne herdrukken vindt men in de Denkmäler der Tonkunst in Oesterreich (VII, XI en XXXI).

2° John, ook Bedyngham, Eng. componist uit de tweede helft der 16e eeuw.

Bedingter anlaut noemt men den → anlaut, zooals deze zich onder den invloed van sandhi ontwikkelde. → Bedingter auslaut. De klanken van een woord immers zijn van de verschillende plaatsing van het woord in den zin afhankelijk, wijl de woorden, die tot een gedachte-eenheid vergroeid zijn, ook meestal met elkaar verbonden uitgesproken worden. Daarom vindt men den anlaut van een woord zoo vaak afhankelijk („bedingt") van den auslaut van het voorafgaande. Reeds in het oud-Indisch veranderde de anlaut soms tengevolge van een onmiddellijk voorafgaanden auslaut. En zoo vindt men ook in het Ned. gevallen als: in 't fuur ⟨ in 't vuur; of se! ⟨ of ze! → Sandhi. *Weijnen.*

Bedingter auslaut noemt men den → auslaut, zooals deze zich tengevolge van sandhi ontwikkelde. → Bedingter anlaut. Immers de klanken van een woord zijn van de verschillende plaats van het woord in den zin afhankelijk, wijl de woorden, die tot een gedachte-eenheid versmolten zijn, meestal ook met elkaar verbonden uitgesproken worden. Daarom is de auslaut van een woord ook afhankelijk („bedingt") van den anlaut van het volgende. Zoo wordt bijv. Ned. op den boom: obdemboom en zijn de b en m voorbeelden van bedingter auslaut. Reeds in het oud-Indisch veranderde de auslaut soms tengevolge van een bepaalden anlaut van het volgende woord. → Sandhi. *Weijnen.*

Bedja-Bedzja, Neder-Koesjietische stam van de Hamieten; → Afrika (Bevolking).

Bedjakje, → Ziekenjakje.

Bedkruik, steenen of metalen flesch, ook wel een gummizak, welke, met heet water gevuld, in bed gelegd wordt om dit te verwarmen. De electrische bedkruik bevat een in een warmte-accumuleerende massa opgenomen verwarmingselement. Na een aansluiting op het lichtnet van hoogstens 10 min blijft de b. meerdere uren flink warm. Mag nooit ingeschakeld in bed gelegd worden. Stroomverbruik ca. 0,5 kWh.

Bedlington, industriestad in het graafschap Northumberland in Engeland (55° 7′ N., 1° 38′ W.). 30 000 inw. Kolenmijnen.

Bednyj Demjan, → Pridworow.

Bedoeg, een seinbekken, waarop op Java geslagen wordt voor allerlei gelegenheden, alarm, oproep, enz. Men geeft er ook de tijden voor de Mohammedaansche godsdienstoefeningen mee aan (→ Bang), en daar deze op vaste tijdstippen vallen, is de bedoeg tevens een tijdsein.

Bedoeïnen (⟨ Arab. badawi = bewoner van de vlakte), veeteeltdrijvende nomaden uit het binnenland van Arabië. Honger en dorst, avonturenlust en vraag naar nieuwe weiden dreef hen naar Noord-Afrika, Syrië en Mesopotamië (→ Arabieren).

De B. zijn slanke, magere, geharde menschen, die leven van hetgeen schaap en kameel hun leveren aan melk en vleesch, boter en wol. Lang wit kleed, hoofddoek; wapens, tenten en waterzak; tapijten als tentversiering. Zie pl. bij Arabië.

Lit.: E. Banse, Das Beduinenbuch (1931). *Heere.*

Bedojo (Jav.; uitspr. o als in kom). De oorsprong van den naam ligt in het duister. Op Oost-Java komt hij in de Hindoe-Javaansche periode niet voor. Mogelijkerwijze is het woord terug te brengen op Sanskrit

boeddhaja(h) en verstond men er Boeddha-priesteressen of in elk geval priesteressen onder. De priesteressen in Achter-Indië zijn nl. qualitate qua ook (tempel)danseressen en staan veelal in sexueele relatie tot den koning of den opperpriester. Op Java zijn tegenwoordig de bedojo's kratondanseressen, die in een groep van negen plegen op te treden en meestal tevens bijvrouwen zijn van den vorst. → Srimpi. *Berg.*

Bédos de Celles, Benedictijn, de geleerdste orgelbouwer en -kenner van zijn tijd. * 1706 te Caux bij Béziers, † 1779 te Toulouse in het Benedictijner klooster aldaar. Schrijver van het zeer belangrijke werk: L'art du facteur d'orgues (3 folio-banden). Het boek. dat o.a. zeer bijzondere teekeningen bevat, is de grondslag voor alle latere orgelbouwkundige geschriften. *H. Andriessen.*

Bedplaat bij een machine is het onderstel, waarop de overige deelen steunen. → Frame.

Bedr al Dzjamali, → Badr al Dzjamali.

Bedreiging, 1° (Ned. Recht) is a) een misdrijf, duidelijk omschreven in art. 285 W. v. Str. In de rechtspraak op dit artikel komt tot uiting, dat strafbare bedreiging niet is: bedreiging met iets anders dan feitelijkheden (Hooge Raad 19 Nov. 1923, Ned. Jurisprudentie 1924, blz. 153), evenmin een bedreiging, die niet zulk een indruk kan maken, dat de persoonlijke vrijheid van den bedreigde in het gedrang komt.

b) Bedreiging is ook een middel, waarmede sommige misdrijven worden gepleegd, bijv. het misdrijf, omschreven in art. 95 W. v. Str., welk misdrijf wordt gepleegd door geweld of bedreiging met geweld. Men zie ook de artikelen 138, 180, 246, 248ter, 284 W. v. Str.

2° Belg. Recht. Art. 483 W. v. Strafrecht l. 2 verstaat onder b. „alle middelen van zedelijken dwang door vrees voor een nakend kwaad". B. is a) een zelfstandig misdrijf. Als zoodanig is strafbaar de b. met een aanslag op personen of eigendommen, op welke wijze dan ook, die strafbaar is met doodstraf of dwangarbeid (art. 327—329) of opsluiting (art. 330). De straf is verschillend voor de verschillende gevallen en bestaat in gevangenisstraf tot ten hoogste 3 jaar en geldboete tot ten hoogste 500 frs. b) Een middel, waarmee een misdrijf wordt gepleegd, bijv. wederspannigheid (art. 269), aanranding der eerbaarheid (art. 373), verkrachting (door „erge bedreigingen") (art. 375). c) Een strafverzwarende omstandigheid, bijv. bij diefstal (art. 468—474). *v. d. Kamp.*

3° Opvoedk. B. is de aankondiging van een bepaalde straf of een straf in het algemeen. Iedere b. moet uitgevoerd worden. Daarom zij men voorzichtig, vooral met de eerste, die bindt aan een onzekere toekomst. Zeer bovenmate onpaedagogisch is de bedreiging met zulke vreeselijke straffen, dat angst ontstaat of toeneemt, want angst is een gevaarlijke vijand voor normale ontwikkeling. *p. Gervasius.*

Bedriacum of Betriacum, in de Oudheid stadje in N. Italië (teg. waarsch. Calvatone), aan het strategisch belangrijk punt, waar de wegen Verona-Cremona en Mantua-Cremona samenkomen. Veldslagen April en Oct. 69 n. Chr.

Bedrieglijke nootschrijvingen, → Trugschlusz.

Bedrog. 1° Ned. en Belg. Burg. Recht. B. is een bedrieglijke kunstgreep, waarvan iemand gebruik maakt om de tot een rechtshandeling vereischte toestemming van een ander te verkrijgen. Art. 1357 Ned. B.W. (art. 1109 Belg. B.W.) verklaart, dat de door bedrog verkregen toestemming niet van waarde is. De bedrogene kan dan ook in rechten de opheffing van de rechtsgevolgen zijner toestemming vorderen, indien dat de tegenover hem gebezigde kunstgrepen (aldus art. 1364 Ned. B.W.; art. 1116 Belg. B.W.; een enkele kunstgreep is echter voldoende) van dien aard geweest zijn, dat hij, zonder dezelve, klaarblijkelijk de verbintenis niet zou hebben aangegaan. In het B.W. is van bedrog sprake: bij erkenning van kinderen (art. 337 Ned. B.W.), bij testamenten (art. 940 Ned. B.W.), bij aanvaarding of verwerping van nalatenschappen (art. 1099 en 1111 Ned. B.W.; art. 783 Belg. B.W.), bij boedelscheiding (art. 1158 Ned. B.W.; art. 887 Belg. B.W.), bij overeenkomsten (art. 1357 en 1364 Ned. B.W., 1109 en 1116 Belg. B.W.), bij betaling (art. 1434 Ned. B.W.), bij spel en weddenschap (art. 1828 Ned. B.W.; art. 1967 Belg. B.W.), bij dading (art. 1896 Ned. B.W.; art. 2053 Belg. B.W.), en in het Ned. W.v.K. bij wisselacceptatie (art. 119 Ned. W. v. K.). Niet slechts door leugen en overdrijving kan men zich aan b. schuldig maken, doch ook door zwijgen, nl. wanneer spreken plicht was geweest, teneinde de bij de wederpartij bestaande valsche voorstellingen op te heffen. B. kan, behalve tot herstel in den vorigen toestand, ook verplichten tot schadevergoeding wegens onrechtmatige daad. *Petit/V. Dievoet.*

2° Belg. Strafrecht. Er is b., wanneer een persoon een ander persoon, met het inzicht, om zichzelven of anderen een onwettig voordeel te verschaffen, in dwaling brengt nopens zekere feiten. De Belgische strafwet straft: 1° het b., gepleegd door personen, belast met leveringen, aannemingen of regieën voor rekening van het leger of van het zeewezen, aangaande den aard, de hoedanigheid of de hoeveelheid van de werken of den arbeid of de geleverde zaken (art. 297 W. v. Str.) en de openbare ambtenaren of agenten, die aan dit b. deelnemen; 2° het b. omtrent de identiteit, den aard of den oorsprong der verkochte zaak (art. 498 W. v. Str.); 3° het b. omtrent de hoeveelheid van de verkochte zaken (art. 499, 1° W. v. Str.); 4° het b., gepleegd door de in een overeenkomst van huur betrokken partijen omtrent de hoeveelheid van het geleverd werk, indien deze moet dienen om het bedrag van het loon vast te stellen (art. 499, 2° W. v. Str.). In het Burgerlijk Recht wordt b. meestal → arglist geheeten. *Collin.*

3° In de moraal. Onder b. in algemeenen zin valt iedere opzettelijke en kunstmatige misleiding van den evenmensch door valsche voorspiegelingen, gefingeerde voorwendsels, sluwe kunstgrepen, listig ontveinzen der waarheid, enz. Het is een uitvloeisel van een arglistig gemoed (astutia, een vorm van valsche voorzichtigheid) en is onmiddellijk in strijd met de waarachtigheid en den Christelijken eenvoud in handel en wandel, en met de eerlijkheid en de goede trouw in het verkeer aan den evenmensch verschuldigd (cf. Ps. 5. 7; Prov. 11. 20; 12. 17; 20. 22; 1 Petr. 2. 1). Dit geldt evenzeer van het vroom b. in den eigenlijken zin, dat door valsche en bedrieglijke middelen de overwinning van het goede en den godsdienst wil bevorderen; voor een goed doel mogen slechts ware en eerlijke middelen worden aangewend (Rom. 3. 8). Niet zelden echter wordt vroom b. in een oneigenlijken zin gebezigd voor onschuldige verschalking ten goede,

waaraan iedere leugenachtigheid en dubbelhartigheid vreemd is.

Meer bepaaldelijk vallen onder b. die vormen van misleiding, waardoor het recht van den evenmensch of van de gemeenschap geschonden wordt (onrechtmatig b.); hier wordt b. een vergrijp tegen de rechtvaardigheid, dat, voorzoover het ruilrecht wordt geschonden, tot herstel van het aangedane onrecht en van de daadwerkelijk toegebrachte schade verplicht. Zoodanig b. is aanwezig, als men, door positieve misleiding of door arglistig verzwijgen of ontveinzen van wat men rechtens verplicht is te openbaren (bijv. verborgen gebreken), den ander bij het stellen van een rechtshandeling beïnvloedt en in zijn vrijheid van handelen belemmert; en verder in al die gevallen, waarin men door welkdanig b. ook iemand in zijn rechtmatig bezeten geestelijke, lichamelijke of uitwendige tijdelijke goederen of in zijn rechtelijke aanspraken daarop schaadt. Overeenkomsten en andere rechtshandelingen, onder invloed van dusdanig b. (dolus) tot stand gekomen, zijn volgens het natuurrecht vanwege de veroorzaakte dwaling en het schenden der goede trouw in sommige gevallen volstrekt nietig, in andere vernietigbaar, in weer andere blijft de verbindende kracht der overeenkomst onaangetast; dit hangt af van den aard der veroorzaakte dwaling en van den invloed, dien het b. op het aangaan der overeenkomst uitoefent; maar in alle gevallen is de pleger van het b. verplicht, de daadwerkelijk toegebrachte schade te vergoeden. Overigens behoeft het natuurrecht hier de nadere omschrijving door het positieve kerkelijk en burg. recht, welks normen daarom, voor zoover zij niet met het natuurrecht in strijd zijn, ook in geweten gelden (cf. C.I.C. can. 103—104; B.W. 1357, 1364). Het meest voorkomende is het gewinzuchtig b. (fraus), dat in handel en verkeer, vooral bij overeenkomsten, en met name bij koop en verkoop, door opzettelijke misleiding of listig zwijgen bij het aangaan, of door arglistig weigeren of ontduiken bij de uitvoering der verbintenis, aan het recht van de andere partij te kort doet om zichzelf of een derde te bevoordeelen. Het is een zonde van onrechtvaardigheid, die in de ongeregelde hebzucht haar wortel heeft. Met uitbuiting van den nood van den evenmensch door woeker vormt het de twee hoofdtypen van onrechtmatige vervreemding van andermans goed in het vrijwillige goederenverkeer (naast diefstal en roof, buiten het vrijwillige verkeer om), die dan ook in de H. Schrift (cf. Lev. 19. 11; 35 vlg.; Prov. 11. 1; 16. 11; 20. 10; 17. 6; 1 Cor. 6. 8; 1 Thess. 4. 6) en de documenten der Kerk. Trad. (cf. X de empt. et vend. 3. 17) herhaaldelijk worden gebrandmerkt. In zijn klaarblijkelijkste en meest nadeelige verschijningen wordt het ook voor het burg. forum bestraft (W. v. Str. II, tit. 25 en 26). Speciale vormen, naast bedrog in strafrechtelijken zin, zijn valsche munt, valschheid in zegels en merken, valschheid in geschriften, bedrieglijke bankbreuk, oneerlijke concurrentie e.d. Schoon van algemeen zedelijk standpunt veelal niet te rechtvaardigen, mogen toch niet als eigenlijk gezegd b., of althans niet als onrechtmatig b., worden aangemerkt verschillende conventioneele trucs, overdrijvingen e.d., in handel en reclame, die, tot de algemeene handelszeden behooren en daarom door ieder worden doorschouwd of althans door de wederzijdsche vrijheid daartoe zijn verrekend en zoo het karakter van onrecht missen. Waar deze geoorloofde of niet-onrechtvaardige trucs eindigen en eigenlijk b. begint is dikwijls moeilijk uit te maken; het W. v. Str. kan zeker de norm niet zijn, daar voor het burg. forum alleen de allerergste misdrijven kunnen worden bestraft; de opvatting en practijk van ervaren en gewetensvolle mannen van het vak is in den regel een veilige gids. Overigens blijft het vooral van het standpunt der publieke moraal van het allergrootste belang, dat alles wat naar sluwheid en bedrog zweemt, zooveel mogelijk uit de handelszeden worde gebannen; het is uitermate bedenkelijk, als door speculatie op de dwaasheid en de grillen van het publiek, de zedelijke en rechtelijke begrippen worden verward en verwaterd.

Lit.: St. Ambrosius, De officiis ministrorum (1. 3, c. 9-11; M. P. L. 16, 163-166); St. Thomas Aq., Summa theol. (II II, q. 55, q. 77, q. 118 a. 8); St. Alph. de Lig., Theol. mor. lib. (III, 714, 715, 806, 808 vlg.); de Lugo, De just. et jure (disp. 22, 67 vlg.); Banez, De jure et just. (q. 77); Dict. Théol. Cath. (VI, 785 vlg. s.v. fraude); Marres, De justitia (II [2]1888, 40 vlg., 342 vlg.); F. X. Linsenmann, Lehrbuch der Moraltheol. (1878, 570 vlg., 589 vlg.); Sweens, Inst. theol. de just. ([2]1913, 459 vlg., 520 vlg.); Duynstee, Burg. recht en zielzorg ([3]1932, 152 vlg.). *Buijs.*

Bedrijf, → Bedrijfsorganisatie.

Bedrijfsbegrooting is de, in cijfers weergegeven, prognose van de werkzaamheid van het bedrijf eener onderneming voor een kortere of langere, in de toekomst gelegen periode, en de daarmede gepaard gaande waardenverplaatsingen. Daarnaast spreekt men ook van b. van publiekrechtelijke bedrijven, die hun door wet of verordening wordt voorgeschreven.

Doel: 1° een program te geven, waarin de toekomst mogelijkheden — na onderzoek van alle het bedrijf beïnvloedende factoren — concreet zijn vastgelegd en dat als zoodanig dus als richtsnoer dient; 2° een contrôle-middel (budget-contrôle); 3° de samenstelling van een geschatte winst- en verliesrekening en een balans voor het einde der bedrijfsperiode.

Grenzen. De b. is een schatting; geschat kan slechts worden datgene waarvoor voldoend betrouwbare gegevens ter beschikking zijn, en voor een tijdvak, dat afhangt van den aard van het bedrijf en het daarin voortgebrachte product.

Uitgangspunt: meestal de afzet; ook de productie-capaciteit, de financieele middelen, de inkomsten en de uitgaven. Welk punt van uitgang zal worden gekozen, hangt weer geheel af van den aard van het bedrijf, de positie van de onderneming en de gegevens, waarover kan worden beschikt. Een belangrijk onderdeel der b. is de kostenbegrooting.

Lit.: Mc. Kinsey, Budgetary Control (1922); M. Lohmann, Der Wirtschaftsplan des Betriebes und der Unternehmung (1928). *C. Janssens.*

Bedrijfsbelasting. 1° Ned. Recht. a) Tot 1914 werd in Ned. krachtens de wet van 2 Oct. 1893, Stbl. 149, een belasting op bedrijfs- en andere niet-vermogensinkomsten geheven. De inkomsten uit vermogen werden tot 1914 getroffen door de vermogensbelasting. In 1914 is de bedrijfsbel. afgeschaft en vervangen door de inkomstenbel., die alle inkomsten treft zonder onderscheid, of zij uit onderneming en arbeid dan wel uit vermogen vloeien.

b) Afkorting voor:

Zakelijke belasting op het bedrijf (Ned. Bel. recht), een belasting, welke een gemeente krachtens art. 282 gem. wet mag heffen van zoodanige ondernemingen en inrichtingen (ook van publiekrechtelijke lichamen), 1° welke binnen de gem. een bedrijf uitoefenen anders dan in stations en 2° waar ten minste

gemiddeld tien arbeiders werkzaam zijn, die minder verdienen dan een bedrag, vast te stellen bij alg. maatregel van bestuur. Deze is vastgesteld bij K.B. van 12 Juli 1921, Stbl. no. 936, waarin de loongrens is bepaald op een jaarloon van 2 500, 2 300 en 2 000 gld., resp. voor de drie klassen van de gemeenten, genoemd in bijl. D van het Bezoldigingsbesl. voor Burgerlijke Rijksambtenaren 1920, Stbl. no. 37. Maatstaf voor de heffing van deze bel. is het gemiddeld aantal van zoodanige arbeiders. Zij wordt verder geregeld bij gem. verordening, doch mag nooit meer bedragen dan 12 gld. per arbeider. Over 1931 werd zij in 90 gemeenten geheven; haar opbrengst bedroeg in totaal 2 270 000 gld. *Smeets.*

2° Belg. Recht. De b. wordt geheven op de inkomsten, voortgebracht door de uitoefening van hetzij welk beroep of bedrijf. Behoort tot de groep der rechtstreeksche (indirecte) belastingen en vormt een der inkomstenbelastingen. De b. vervangt het vroegere patentrecht.

Grondslag is het netto inkomen, voortgebracht door de uitoefening van hetzij welk beroep of bedrijf, en namelijk op:

a) de winsten van de nijverheids-, handels- of landbouwbedrijven; b) de bezoldigingen, toegekend aan derden, niet verbonden door een contract van aanneming; c) de bezoldigingen van beheerders, commissarissen of vereffenaars van vennootschappen op aandeelen; d) de baten van vrije beroepen, ambten of posten. Zekere minima, die veranderen naar gelang van het aantal inwoners der gemeenten en naar gelang van de gezinslasten van den belastingschuldige, worden van de belasting forfaitair vrijgesteld.

Bedrag. Het tarief verandert naargelang het inkomen (progressieve belasting), de gemeente door den belastingschuldige bewoond, en diens gezinslasten. De barema's of schalen, uitgewerkt per klasse van gemeenten, zijn vastgesteld door Kon. Besluit.

Wijze van inning. De belastingschuldige moet ieder jaar een aangifte doen. De personen, die een nijverheids-, handels- of landbouwbedrijf of een vrij beroep uitoefenen, betalen rechtstreeks in handen van den ontvanger op voet van den aanslag, volgens hun aangifte opgemaakt, zoo deze rechtzinnig wordt bevonden. De bedrijfsbelasting, verschuldigd door personen, die in dienst van anderen staan, wordt in beginsel afgehouden aan de bron, en door den werkgever ter ontlasting van den belastingschuldige aan den ontvanger overgemaakt.

Lit.: prof. G. Béatse, Impôts sur les revenus (1925); Fr. Requette, Traité des impôts sur les revenus (1928); Art. Claes en Ed. Gilet, Les Impôts directs (1930); Ch. Smeth en J. Carmois, Dictionnaire Fiscal (1929), aangevuld door Supplément (1931). *De Weerdt/Rondou.*

Bedrijfscontrôle (landbouw), → Landbouw.

Bedrijfscrediet ontvangt een onderneming ter voorziening in haar behoefte aan meerder los werkkapitaal, indien zij reeds over het noodzakelijke anlagecrediet beschikt. B. geniet de onderneming dus ter financiering van die vermogensbestanddeelen, welke, zonder dat het bestaan der onderneming zelve wordt aangetast, kunnen worden geliquideerd, zooals daar zijn de vrij verkoopbare voorraden en de gemakkelijker inbare vorderingen. Veelal zal het b. worden verkregen bij een bank (in rekening-courant, door verdisconteering of anderszins) of in den vorm van leverancierscrediet. → Landbouw. *Huysmans.*

Bedrijfsdemocratie, → Bedrijfsorganisatie.

Bedrijfsdrukte is een graad van productieve benutting van de in het bedrijf beschikbare capaciteit. Zij kan bepaald worden zoowel voor het bedrijf in zijn geheel als voor zijn onderdeelen. Haar uitdrukkingsvormen zijn: eenheden voortgebracht product, eenheden van dienstprestaties, uren nuttige aanwending, verbruik aan grondstoffen of uitbetaalde loonen. Van beteekenis als factor in de kostprijsberekening. Het is voor een doelmatige verkoops- en prijspolitiek van belang te weten, hoe de verschillende kosten open afgaan met een wisselende b.; te kennen hun mate van afhankelijkheid van die b. Bij de berekening van den normaalkostprijs gaat men uit van een normale b., d.i. een voor een bepaalden bedrijfstak gemiddeld bereikbare b. Deze prijs is van belang voor de vergelijking van eigen kosten met kosten van andere bedrijven. Verder speelt de b. een rol in de zgn. rentabiliteitsberekeningen bij de oprichting van nieuwe ondernemingen, de wijziging in bestaande voortbrengingsmethoden en het ter hand nemen van de fabricage van nieuwe producten. Meer in het algemeen wordt de belangrijkheid van den factor b. bepaald door: de kapitaal-intensiviteit van het bedrijf, d.w.z. door de meerdere of mindere mate, waarin gelden zijn vastgelegd in machines, installaties, gebouwen en andere langduriger gebruikte hulpmiddelen; den aard van het bedrijf en het daarin bestaande directe of meer indirecte verband tusschen kosten- en prestatie-eenheden.

Lit.: Simon-Saarloos, Kostprijsberekening en Administratieve Fabrieksorganisatie ([3]1920); H. Peiser, Der Einflusz des Beschäftigungsgraden auf die industrielle Kostenentwicklung (1924); Müller-Bernhardt, Industrielle Selbstkosten bei schwankendem Beschäftigungsgrade (1925); J. M. Clark, Studies in the Economics of Overhead Costs ([2]1926); Schmalenbach, Grundlagen der Selbstkostenberechnung und Preispolitik ([5]1930). *C. Janssens.*

Bedrijfseconomie, → Bedrijfshuishoudkunde.

Bedrijfshuishoudkunde, ook genoemd bedrijfsleer of bedrijfseconomie, is geen zelfstandige wetenschap, doch een onderdeel van de economie. Evenals de economie zoowel theoretische als practische wetenschap is, draagt ook de b. dit gemengd of dubbel karakter. Terwijl de economie zich bezig houdt met de individueele en maatschappelijke verschijnselen onder het opzicht van het economisch-rationeele welvaartsstreven van de maatschappij, beziet de b. meer in het bijzonder de handelingen, die binnen het bedrijf en de onderneming geschieden en wel onder het opzicht van het rationeele streven naar het ondernemingsdoel, d.i. de welvaart van de onderneming en de tot deze organisatie behoorende groepen van personen, welke welvaart gewoonlijk gemeten wordt met den niet gelukkigen maatstaf van de kapitaalwinst. Kort samengevat zou men kunnen zeggen, dat de economie vooral het economisch organisme der maatschappij als geheel en den onderlingen samenhang der organen beschouwt en dat de b. de cellen van dit organisme in haar samenstelling en levensuitingen bestudeert. De overtuiging, dat het economisch organisme niet volledig kan worden verstaan en nog minder kan worden geleid, wanneer ook niet het innerlijke leven der ondernemingen en eventueel andere bedrijfsvormen behoorlijk gekend is, heeft geleid tot opbloei van de wetenschappelijke beoefening der b., welke systematisch pas ter hand is genomen tegen het einde der 19e eeuw. In Nederland heeft de b. voor het eerst een plaats in het hooger onderwijs gekregen aan de Technische Hoogeschool

te Delft, waar prof. dr. J. G. Ch. Volmer in 1909 als buitengewoon hoogleeraar optrad. Sinds de oprichting der Ned. Handelshoogeschool te Rotterdam in 1913 staat de b. aldaar, evenals in Amsterdam (handelsfaculteit 1922) en in Tilburg (R.K. Handelshoogeschool, Hoogeschool voor Economische en Sociale Wetenschappen, 1927) met de economie in het middelpunt der studie. Doch ook vóór deze systematische beoefening hadden sommige economie-beoefenaars aan de eene zijde en mannen van de practijk en de met hen nauw in contact staande beoefenaars van de accountancy en het boekhouden, aan den anderen kant, zich met speciale vraagstukken bezig gehouden. Bij de keuze dier vraagstukken stond met name bij de laatste groep van beoefenaars het practische doel voorop, om in de gegeven omstandigheden zich voordoende bedrijfsproblemen op te lossen. Studiën op het gebied van het bedrijfsbeheer, de balansleer, kostprijsvraagstukken en financiering zagen het licht. De groeiende beteekenis van de moderne groote ondernemingen en het inzicht in de essentieele belangrijkheid van deze voor de algemeene welvaart, heeft echter in de latere jaren de belangstelling geprikkeld der economisten, die inzien, dat zonder een diepgaande kennis van de ondernemingsproblemen een vruchtdragende beoefening der economie niet meer mogelijk is. Zonder deze kennis van het steeds ingewikkelder wordend ondernemingsleven ontbreekt echter aan de economische en aan de sociale politiek de zoo noodzakelijke reëele basis. Juist nu de overtuiging steeds meer doordringt, dat het vrije en ongebonden nastreven van de grootst mogelijke rentabiliteit in de onderneming de juiste economische orde niet brengen kan, en dus gezocht moet worden naar een ander concreet ordenend beginsel, is het objectieve kennen van het ondernemingsleven een punt van essentieel belang. Practische, uitvoerbare en met de ethische normen overeenstemmende richtlijnen kunnen niet worden opgesteld zonder deze kennis. De onderwerpen, die de b. behandelt, kunnen in enkele groepen worden ingedeeld: 1° de externe en interne organisatie van het bedrijf en de onderneming (bijv. de ondernemingsvormen, de ondernemingsconcentraties, de vestigingsplaats, organisatie van den arbeid, de leiding, de loonstelsels); 2° de financiering; 3° de kostprijs; 4° de balansleer en de waardeering; 5° de winst en de winstverdeeling. De jeugd van dezen tak van wetenschap brengt mee, dat een algemeen samenvattend leerboek, dat als standaardwerk kan gelden, niet bestaat, alhoewel meer of minder gelukte pogingen in die richting zoowel in het buitenland als in Nederland niet ontbreken. De publicaties betreffen in hoofdzaak monographieën, die een of ander onderdeel der b. vaak zeer uitvoerig en diepgaand behandelen.

L i t.: prof. dr. M. J. H. Cobbenhagen, De Bedrijfshuishoudkunde als wetenschappelijk studievak; haar object en grondbegrippen (overdruk uit het Maandblad voor het Boekhouden, 1932); prof. dr. ir. J. Goudriaan Jr., Bedrijfsleer als theoretische en als toegepaste wetenschap (1926); dr. C. Huysman, Leerboek der bedrijfshuishoudkunde (1930); prof. dr. M. J. H. Cobbenhagen, De Verantwoordelijkheid in de onderneming (1927); Semaines Sociales de France, Les nouvelles conditions de la vie industrielle (1929); Semaines Sociales de France, La Morale Chrétienne et les affaires (1931); J. G. de Jongh, dr. J. G. Ch. Volmer, Th. Limperg Jr., dr. W. J. Polak, dr. M. J. H. Cobbenhagen en dr. ir. J. Goudriaan Jr., Bedrijfseconomische Studiën (1932).

Cobbenhagen.

Bedrijfshygiëne omvat behalve de → beroepshygiëne, die in hoofdzaak de gezondheid van het personeel behartigt, ook de bescherming tegen schade en hinder aan omwonenden en omgeving toegebracht door de aanwezigheid van onhygiënische bedrijven, waarvoor dan vooral fabrieken en werkplaatsen in aanmerking komen.

Brand- en explosiegevaar (kruitmagazijn), hinder voor gezonden en zieken door geraasmakende werkzaamheden, rook en roet van schoorsteenen, stank van vetsmelterijen enz., die sluiten van ramen en vensters noodig maken, vervuiling van bodem en water door afvalproducten (wasscherijen, beender- en lijmfabrieken enz.) zijn even zoovele schadelijkheden, die hinder voor gezondheid en rust der omwoners opleveren of nadeelig zijn voor de gemeenschap. De Ned. → h i n d e r w e t (in België de „Wet op de gevaarlijke, ongezonde of hinderlijke inrichtingen”) voorziet zooveel mogelijk in deze bezwaren: luid geraas kan door geluiddempende muren, roet en rook door hooge schoorsteenen, onvolledige verbranding door betere roosters, waterverontreiniging door zuivering van afvalwater voorkomen worden, en de hinderwet geeft in vele gevallen de bevoegdheid daartoe maatregelen te nemen; terwijl ook de gemeentewet toelaat verordeningen betreffende de openbare orde, zedelijkheid en gezondheid te maken (politieverordening en bouwverordening) en te doen naleven. *Droog.*

Bedrijfskapitaal is het geheel van middelen, dat noodig is om een bepaalde onderneming te financieren. Men onderscheidt b. in eigen kapitaal en vreemd kapitaal, naargelang het zgn. uit eigen middelen is verkregen, dan wel ter leen is genomen.

Bedrijfskosten van een bemalingsinrichting zijn de kosten, welke bijv. op de installatie drukken, zuiver als gevolg van de exploitatie daarvan, dus zonder berekening van rente en afschrijving. Daarin zijn dus begrepen de kosten van toezicht, bediening, verbruikte materialen, brandstoffen (resp. kolen, benzine, ruwolie, electriciteit), reparatie en onderhoud. Een zoo nauwkeurig mogelijke begrooting der b. is voor de berekening van de rentabiliteit van een onderneming een eerste vereischte. Ook → Kostprijs.

P. Bongaerts.

Bedrijfsleer, → Bedrijfshuishoudkunde.

Bedrijfsleiding. De grondleggers van de wetenschappelijke b. zijn geweest F. W. Taylor († 1915) en H. Fayol († 1925). Zij onderzochten de voorwaarden, die zoowel den leidenden als den uitvoerenden arbeid in het bedrijf beheerschen en bouwden op grond daarvan een organisatiesysteem op, waardoor de hoogste effectiviteit in het bedrijf kon worden bereikt. Taylor ging daarbij uit van den uitvoerenden arbeid en bouwde van die zijde uit zijn systeem op, Fayol begon met den leidenden arbeid. De groote fout van Taylor (Taylorstelsel) is geweest, dat hij met den mensch als mensch te weinig rekening hield. Fayol vermeed in zijn stelsel (Fayolisme) deze fout. Organisatievormen der leiding, die vnl. in deze stelsels hun oorsprong vinden, zijn:

1° functioneel beheer; de leidende arbeid wordt verdeeld volgens functies; één man neemt een functie waar in alle of meerdere afdeelingen;

2° militaire organisatie; het geheele beheer is een hiërarchie, waarbij elke opvolgende instantie ondergeschikt is aan de voorafgaande; ieder is verantwoordelijk voor zijn afdeeling; één man neemt dus alle functies waar in één afdeeling;

3° de Line and Staff organisatie; de zorg voor de uitvoering van den arbeid wordt gescheiden van de voorbereiding van den arbeid, de planning. Het eerste deel omvat de line, het tweede deel de staff. Het systeem bestaat in werkelijkheid meestal uit een combinatie van 1 en 2.

L i t.: H. Fayol, Administration Industrielle et Générale (1920); F. W. Taylor, Principles of Scientific Management (1923); O. Sheldon, The Philosophy of Management (1930). *C. Janssens.*

Bedrijfsorganisatie. Geschiedkundige ontwikkeling. Toen de door het economisch liberalisme sinds het einde der 18e en het begin der 19e eeuw gepredikte algemeene welvaart, als gevolg van volkomen doorvoering van individualisme, vrijheid en internationalisme, vooral voor de arbeiders uitbleef, werd langs twee wegen beproefd verbetering te brengen in het economisch lot der arbeidersklasse: de sociale wetgeving en de vorming van vakvereenigingen. Deze vakvereenigingen waren strijdvereenigingen, die door de inschakeling van macht beproefden, het economisch resultaat van het productieproces — dit in den ruimsten zin genomen — voor de arbeiders te verbeteren. Geheel onafhankelijk van deze strijdvereenigingen der arbeiders kwam er sinds de zeventiger jaren der vorige eeuw, toen, naar algemeene erkenning, het hoogkapitalisme zijn intrede in het economisch leven deed, aaneensluiting tusschen de ondernemingen van hetzelfde bedrijf. De trusts en kartels en vele andere vormen van aaneensluiting beginnen te ontstaan. Geleidelijk nu wordt een deel van die vereenigingen van ondernemers-kapitalisten vakvereenigingen en als zoodanig strijdvereenigingen der werkgevers tegenover de strijdvereenigingen der arbeiders in hetzelfde complex van ondernemingen, het bedrijf. Zetten de arbeiders met hun vakvereenigingen een werkstaking door, de werkgevers beginnen antwoord te geven met hun vereeniging en kondigen een uitsluiting af. In vele gebieden wordt het een wedstrijd, welke partij met haar strijdmiddel, staking of uitsluiting, zal beginnen.

Een groot deel van het bedrijfsleven verkeert nog in dezen toestand. Telkens opnieuw breekt de strijd uit en het perspectief van een anderen toestand is nauwelijks te zien. In een ander deel van het bedrijfsleven echter hebben de vakvereenigingen van beide partijen hun toevlucht genomen tot → collectieve arbeidsovereenkomsten, als vredestractaten, die voor één of enkele jaren de minimumvoorwaarden vaststellen, waarop de arbeiders in dienst kunnen worden genomen. Ook als vredesovereenkomst in het bedrijfsleven is de collectieve arbeidsovereenkomst ten zeerste overschat. Van den kant der werkgevers beoogde men dikwijls niets anders dan het bevorderen van zekere rust en regelmatigheid in de ondernemingen, soms zelfs het voorbereiden van strijd op het meest geschikte tijdstip. Bij de arbeiders was de collectieve arbeidsovereenkomst dikwijls een onderdeel van hun strijdpolitiek.

Het gewone type collectief arbeidscontract opent geen perspectief. Het loonvraagstuk, het vraagstuk der werkgelegenheid, worden geen stap verder gebracht met het sluiten van deze overeenkomst. De arbeidersleiders, die hun handteekening hebben gezet, zijn nog even wijs omtrent de economische mogelijkheden van het bedrijf. De leiders der ondernemingen zijn evenmin iets wijzer geworden. Zij moeten maar zien, of zij de verhoogde kosten der arbeidsvoorwaarden in den prijs terugvinden.

Economische bedrijfsorganisatie. Vakvereeniging en collectieve arbeidsovereenkomst hebben sinds 1913 in het Ned. → b o e k d r u k k e r s b e d r ij f een heel bijzondere economische beteekenis gekregen. Omstreeks 1910 was dit bedrijf er een, welks ondernemingen als zoodanig in een deerniswaardigen economischen toestand verkeerden. Dit was uitsluitend te wijten aan de ongebreidelde vrije concurrentie. Als gevolg daarvan voortdurend loonconflicten en toch in verhouding tot bedrijven met ongeschoolde krachten veel te lage loonen; in verhouding tot den omvang van de ondernemingen en de gevraagde werkzaamheid zeer lage belooningen voor de leiders der ondernemingen; zeer dikwijls volstrekt geen winst; talrijke faillissementen.

In 1910 nu heeft men in dit bedrijf naar het middel van de vakvereeniging gegrepen, ten einde in den economischen toestand der ondernemingen een grondige verandering teweeg te brengen. Dit verschijnsel op zichzelf vertoont geen principieel verschil met de kartelvorming, maar zeer spoedig werd aan het middel der vakvereeniging in het plan der economische leiding der werkgevers dit andere groote middel verbonden: de arbeiders bondgenooten in de bedrijfspolitiek door een collectief arbeidscontract met v e r p l i c h t l i d m a a t s c h a p.

Het eerste collectief contract, 1914-'16, luidde een geheel nieuw economisch stelsel, dat der economische bedrijfsorganisatie, in. Prijspolitiek en andere bedrijfspolitiek werd voor de gezamenlijke ondernemingen mogelijk. Immers handhaving daarvan kon door het verplichte lidmaatschap, later ook door contracten met de bonden der leveranciers (papierhandelaren, lettergieterijen, handelaren in graphische artikelen), worden afgedwongen. Een geheel systeem van regelen werd — volmaakter nog sinds het collectief arbeidscontract 1917-'19 — ingevoerd. Rechtspraak over arbeids- en prijsgeschillen; tariefcommissies; systematische bestrijding van drukkerijen in huurkoop, enz. Kortom, het boekdrukkersbedrijf werd een economisch geheel van werkgevers en werknemers, weldra de honderd procent van beide groepen omvattende, waarin steeds meer op de basis der redelijkheid, binnen de grenzen van het economisch mogelijke, aan werkgevers en werknemers een bestaan werd verzekerd.

Niet lang heeft dit stelsel der economische bedrijfsorganisatie ongeschonden stand gehouden. Daarvoor zijn tal van redenen aan te wijzen. Tal van andere bedrijven, voor welke deze opbouw even dringend en noodzakelijk was, bleven afzijdig, terwijl in het boekdrukkersbedrijf een vastberaden en deskundige economische leiding weldra kwam te ontbreken. Het economisch liberalisme bleek nog zeer machtig in de publieke opinie. De leiding in het boekdrukkersbedrijf zelf deinsde daarvoor terug. Een matelooze, verre van objectieve critiek barstte los, terwijl de regeering, die behalve voor uitbouw ook voor afweer van niet denkbeeldige gevaren had zorg te dragen, geheel in haar taak te kort schoot.

Bedrijf. Met dat al was het begrip bedrijf, zoowel in de practijk van het economisch leven, als in de economische wetenschap doorgedrongen. Onder bedrijf werd van nu af verstaan: het geheel van ondernemingen in denzelfden tak van productie of distributie. Of ook: het geheel van ondernemingen in denzelfden tak van handel, transport, nijverheid of landbouw. De begrippen onderneming en bedrijf werden voortaan scherp uiteengehouden. Onderneming werd het zelfstandig

onderdeel van kapitaal en arbeid, dat, met andere min of meer gelijkwaardige onderdeelen, het bedrijf opbouwt. Daarmede werd ook bereikt, dat door overheid en particulier initiatief het bedrijf als een eenheid op velerlei gebied — sociaal, economisch, juridisch — werd gezien, wat in de naaste toekomst tot zeer belangrijke gevolgen moet leiden.

Bedrijfsradenstelsel. Op het einde van den oorlogstijd was de vakbeweging der arbeiders in Ned. tot groote macht gekomen. Waar de arbeiders streden om vermeerdering van het geldloon, daar wonnen zij ook. Voor veel arbeidersgroepen was de verhooging van het geldloon meer dan een schijnsucces; in sommige bedrijven stegen de loonen zóó hoog, dat de arbeidersgezinnen de beschikking kregen over goederen en diensten, waaraan zij in den tijd vóór den oorlog niet hadden kunnen denken.

Het jaar 1919 is het jaar van de talrijke arbeidsconflicten, die bijna alle met groot succes voor de arbeiders eindigden. Geen wonder dan ook, dat de stemming onder de Ned. arbeidersbevolking een zeer opgewekte was en dat men gaarne het oog richtte naar een toekomst, die den handenarbeid een beter lot beloofde.

Over de Oostgrenzen kwam het tooverwoord „socialisatie”. Daarmee kwam echter geenszins een klaar begrip van wat er in afzienbare toekomst ten bate van de arbeidersmassa kon gebeuren. Maar zooveel was zeker, dat de socialisatieleuze beteekende: afschaffing van het privaat bezit der productiemiddelen, afschaffing van het particulier ondernemers-initiatief. Voor hem, die de oplossing zocht in een samengaan van ondernemers-kapitalisten en arbeiders bedrijfsgewijze en de vele goederen, door de economische organisatie van het boekdrukkersbedrijf in het bijzonder voor de arbeiders verkregen, beschikbaar wilde gaan stellen voor alle arbeiders, was het dus betrekkelijk spoedig beslist, dat hij aanvankelijk althans van de socialistische arbeiders niets had te verwachten. Daarmee was eigenlijk vanzelf aangewezen, dat een eerste poging moest worden gedaan bij de Christelijke vakbeweging, die altijd openlijk den grondslag der solidariteit had erkend. En toen om tot dusver onverklaarde redenen de Prot.-Chr. vakbeweging zich afzijdig hield, bleef de destijds reeds zeer sterke Kath. vakbeweging over, om het initiatief te nemen tot ingrijpende verandering in de sociaal-economische verhoudingen in het bedrijfsleven.

De belangrijkste en meest practische hervorming, die moest worden ingevoerd, was het overbrengen van de rechtspositie der arbeiders in het boekdrukkersbedrijf naar het geheele verdere bedrijfsleven. Men besloot tot de uitvaardiging van een Paaschmanifest, waarvan dit het belangrijkste onderdeel zou zijn. De vertegenwoordigers der Kath. grootwerkgevers wilden hieraan echter slechts medewerken, indien de uitspraak over de wenschelijkheid en mogelijkheid van deze hervormingen aan een congres werd overgedragen. Daartoe werd dan ook besloten. Het Bedrijfsradencongres der R. K. Vakbeweging werd in Juli 1919 te Den Haag gehouden. Driehonderd afgevaardigden, honderdvijftig van werkgevers- en werknemerszijde ieder, samengebracht in snel gevormde bedrijfsraden, namen actief deel aan dit luisterrijk congres. Er moest echter, naar de meening van den initiatiefnemer, verder worden gegaan ten aanzien van de rechtspositie der arbeiders. Naast de individueele rechtsgoederen — beschermde plaats in de onderneming der dagelijksche werkzaamheid, geldige reden bij ontslag — naast de arbeidsrechtspraak door colleges van werkgevers en arbeiders, moest er komen: medezeggenschap in de bedrijfspolitiek. Het beginsel der medezeggenschap van de collectiviteit der arbeiders deed zijn intrede in het Ned. bedrijfsleven.

Door de heftige bestrijding, die de vertegenwoordigers der grootwerkgevers ten beste gaven, kon de in het Paaschmanifest geformuleerde conclusie nog niet anders luiden dan aldus: „De organisaties der werknemers worden door de organisaties der werkgevers geraadpleegd, ten aanzien van de prijsregelingen en de overige bedrijfspolitiek in verband met de arbeidsvoorwaarden”.

Een derde gedeelte uit het Paaschmanifest verdient wel zeer bijzondere aandacht. De laatste conclusie van het Paaschmanifest luidde als volgt: „De R.K. Centrale Raad van Bedrijven — dit was het lichaam, dat in 1919 door de R.K. Vakbeweging in het leven werd geroepen — tracht ten spoedigste te komen tot de publiekrechtelijke organisatie van het bedrijfsleven in Nederland. Zij tracht de bedrijven te maken tot organen van den Ned. staat, die grondwettelijk en door een Bedrijvenwet (weldra Bedrijfsradenwet) de bevoegdheden erlangen tot het vervaardigen van bedrijfs- en arbeidsregelingen en tot het uitoefenen van bedrijfs- en arbeidsrechtspraak.”

Toen weldra weinig of niets meer van het bedrijfsradenstelsel en den R. K. Centralen Raad van Bedrijven over was — de grootwerkgevers verlamden bij het begin der economische crisis 1920-’23 alle activiteit — was deze conclusie de meest blijvende winst. De gedachte der publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie had haar intrede gedaan in practijk en wetenschap. Zij raakte niet meer weg uit de openbare belangstelling en luidde een der grootste hervormingsstelsels van het economisch leven in.

Bedrijfsorganisatie in den Hoogen Raad van Arbeid. De ontwikkeling tot economische bedrijfsorganisatie en tot het bedrijfsradenstelsel kon niet ontgaan aan den minister van Arbeid, mr. P. J. M. Aalberse, die in 1918 als zoodanig was opgetreden. Hij legde aan den door hem ingestelden Hoogen Raad van Arbeid een aantal vraagpunten over dit onderwerp voor, die in de Commissie XII van den Raad, onder leiding van dr. W. H. Nolens, allereerst werden behandeld. Twee jaren werden door deze commissie aan haar arbeid besteed en het resultaat ervan werd neergelegd in een prae-advies.

Drie standpunten traden vooral op den voorgrond. Dat van de liberaal-economische werkgevers, die den staat geheel buiten dit complex van vraagstukken wilden houden; dat van de voorstanders van een wettelijke regeling tot publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie; en eindelijk van een groep, die zich aansloot bij een in 1911 reeds vaag ontwikkeld denkbeeld (door de commissie ingesteld door de „Vereeniging van voorzitters en secretarissen van Kamers van Arbeid in Ned.”) van de verbindendverklaring van collectieve arbeidsovereenkomsten (→ Bindendverklaring, → Collectieve arbeidsovereenkomst). Bij het voorstel voor een wettelijke regeling tot publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie was als bijlage gevoegd de Proeve van Wet (gepubliceerd in prof. dr. J. A. Veraart, Beginselen der Economische Bedrijfsorganisatie, 1921).

De behandeling van het prae-advies in de plenaire zitting van den Hoogen Raad van Arbeid bracht de groote verrassing, dat een tusschenvoorstel of beter nog

een grootste-gemeene-deeler-voorstel van de voorstellen tot publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie en tot verbindend-verklaring van collectieve arbeidsovereenkomsten met groote meerderheid (20—7 stemmen) aan den minister werd geadviseerd. Dit voorstel luidde aldus: Afgezien van de problemen tot verbindendverklaring van de collectieve arbeidsovereenkomsten en van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie in den zin van bijlage 3 (de reeds genoemde Proeve van Wet) van het prae-advies van Commissie XII, spreekt een groote meerderheid in den Raad (20—7) als haar meening uit, dat in ieder geval de overheid thans geroepen is tot het nemen van een aantal maatregelen, die bevorderlijk kunnen zijn voor den vrede in het bedrijfsleven en kunnen dienen om de zoo gewenschte decentralisatie bij opbouw en uitvoering der sociale wetgeving te verkrijgen. Deze meerderheid meent, dat de volgende maatregelen thans bij de wet zouden kunnen worden voorbereid:

1° Een aantal ondernemingen, behoorende tot die takken van handel, nijverheid, transport, landbouw, waar reeds geruimen tijd sprake is van regelmatig overleg tusschen de organisaties van werkgevers en werknemers, kunnen in publiekrechtelijke lichamen, zoogenaamde bedrijven, worden georganiseerd.

2° In elk dezer bedrijven komt tot stand een bedrijfsraad, samengesteld uit een even groot aantal werkgevers- en werknemersafgevaardigden, gekozen op den grondslag van evenredig kiesrecht door de vakvereenigingen, voorzoover die werkgevers en werknemers van het bedrijf omvatten, en verder uit door den minister van Arbeid, Handel en Nijverheid te benoemen personen als vertegenwoordigers van het algemeen belang, onder wie de voorzitter van den bedrijfsraad.

3° De bedrijfsraad krijgt tot taak: a) de vakvereenigingen in het bedrijf te adviseeren over te sluiten collectieve arbeidsovereenkomsten; b) mee te werken aan de uitvoering van de sociale wetgeving, in zoover de verschillende sociale wetten die medewerking vaststellen; c) den minister van Arbeid, H. en N. en de vakvereenigingen van het bedrijf te adviseeren over sociale en economische toestanden van het bedrijf, en in aansluiting hiermede het in overweging geven van maatregelen, hetzij door den wetgever, hetzij door de regeering, hetzij door den bedrijfsraad te nemen.

4° Komt een wettelijke regeling omtrent het stellen van algemeen bindende regels voor werkgevers en arbeiders ten aanzien van de arbeidsvoorwaarden in een bepaald bedrijf tot stand, dan zal de bedrijfsraad: a) den minister hebben te adviseeren omtrent het stellen van zoodanige algemeen bindende regels ten aanzien van dat bedrijf; b) met rechtspraak moeten worden belast omtrent de uitvoering van zoodanige algemeen bindende regels.

Van deze of een andere regeling kwam echter niets. De minister legde het advies van 1923 eenvoudig naast zich neer. De zaak kwam weer voor het eerst aan de orde, toen minister Verschuur kort na zijn optreden in 1929 zijn ontwerp Bedrijfsradenwet bij den Hoogen Raad van Arbeid aanhangig maakte. Deze heeft echter met Bedrijfsorganisatie weinig of niets te maken (→ Bedrijfsradenwet).

Publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie. De zaak der publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie blijft als voornaamste resultaat van de hier geschetste ontwikkeling als sociaal-economisch systeem van de toekomst aanhangig. De uit het oogpunt van menschenwaarde en redelijke voorziening in redelijke behoeften volkomen onhoudbare kapitalistische organisatie van het economisch leven roept om deze hervorming. Zij bergt in zich de rechtspositie der arbeiders individueel en als collectiviteit (→ Medezeggenschap). Zoo bevordert zij een gezonde bedrijfsdemocratie. Zij houdt in een organisatie van de productie, die o.a. het crisisverschijnsel en de daarmee samenhangende werkloosheid bestrijdt. Zij beteekent een arbeidsloon en voorzieningen in tijden van nood, die de menschenwaarde der arbeiders recht doen. Zij beteekent belemmering van overmatige ondernemerswinst en kapitaalrente. Zij decentraliseert de sociale wetgeving en past die aan aan de behoeften van bepaalde groepen. Zij voert de bestaande en te behouden sociale wetgeving in het bedrijfsleven zelf uit. Zij grijpt heen over de grenzen van de landen en verbindt uiteindelijk de bedrijven van de geheele wereld tot verspreiding der juiste rechtsbeginselen en tot ordening van een redelijke productie. Kortom, zij vervult de redelijke idealen voor het sociaal-economische en vele juridische vormen van de geheele menschenmaatschappij.

Lit.: prof. dr. J. A. Veraart, Vraagstukken der Economische Bedrijfsorganisatie (1917); mr. L. G. Kortenhorst en mr. J. A. Veraart, Praeadviezen over de collectieve arbeidsovereenkomst (1919); prof. dr. J. A. Veraart, Beginselen der Economische Bedrijfsorganisatie (1921); prof. dr. H. W. C. Bordewijk, dr. J. van den Tempel en prof. dr. J. A. Veraart, Is publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie wenschelijk ? Zoo ja, in welken vorm ? (1921); jhr. G. W. van der Does, Ontwikkeling van de Bedrijfsorganisatie in de Typografie; F. M. Wibaut, Economische Bedrijfsorganisatie; prof. dr. H. W. C. Bordewijk, Het tegenwoordige stadium der Economische Bedrijfsorganisatie (1923); dr. R. E. Smits, Beschouwingen over economische bedrijfsorganisatie in hare beteekenis voor de maatschappelijke welvaart (1924); prof. dr. J. A. Veraart, Medezeggenschap en Bedrijfsorganisatie (1931). *Veraart.*

In België.

Hier ontbreekt nog de basis, waarop een systeem van publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie zou kunnen opgebouwd worden, nl. een wet op de → Collectieve Arbeidsovereenkomst. Toch bestaat hier en daar een begin van collectieve bedrijfsregeling, hoewel nog in zeer bescheiden mate: in 1930 (meer recente cijfers waren niet te achterhalen) waren te zamen 329 000 industrie-arbeiders bij gemeenschappelijke overeenkomsten betrokken. Overigens, de Belgische vakvereenigingen ontberen een wettelijk statuut en bezitten geen rechtspersoonlijkheid. Wel is er een wet op de → Beroepsvereenigingen van 31 Maart 1898, doch er zijn zeer weinig vakvereenigingen, die zich aan de door die wet gestelde voorwaarden onderwerpen.

Hoewel dus de grondslag, de C.A.O., ontbreekt voor het instellen van een publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie, toch werd het vraagstuk aan Katholieke zijde niet uit het oog verloren. De theoreticus, die de kwestie grondig uiteenzette, is de Leuvensche prof. M. Defourny, met zijn werk: Vers la réorganisation corporative. Verder hebben de Sociale Weken, te Leuven in 1932 en 1933 door het Alg. Secretariaat der Kath. Sociale Werken ingericht, daaraan lessen gewijd. De Kath. werkgevers, gegroepeerd in het Alg. Christelijk Verbond van Werkgevers, hebben eveneens op hun eerste congres, gehouden te Kortrijk in Sept. 1933, het vraagstuk besproken. Sommige Kath. werkgevers hebben spontaan in hun onderneming een zekere bedrijfsorganisatie verwezenlijkt ten voordeele van hun personeel, sommigen in vorm van fabrieksraden, anderen door het inrichten van een Socialen Dienst.

Opvallend is het wel, dat de uitbreiding der Christelijke vakbeweging in enkele ondernemingen een einde heeft gesteld aan de bestaande fabrieksraden, wat er wel op schijnt te wijzen, dat de arbeiders min of meer wantrouwig stonden tegenover deze instellingen en hun voorkeur gaven aan hun syndicale organisatie.

Van staatswege uit beschouwd bestaan er consultatieve organismen, die bijdragen tot een vreedzame bedrijfsregeling, en die als uitgangspunten zouden kunnen dienen voor een publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie. Onder deze organismen dienen vermeld de door de wet van 16 Aug. 1887 ingerichte arbeids- en nijverheidsraden, waarin werkgevers en werknemers zouden samenkomen, ten einde de algemeene belangen te bespreken omtrent de nijverheid, voor zoover de arbeiders er in betrokken zijn. De bedoeling was vooral een plaatselijke bedrijfsvertegenwoordiging te voorzien met bijzondere afdeelingen volgens de vakken. Deze wet werd niet toegepast. → Arbeidsconflict (België); → Arbeidsraad (België).

Een meer doelmatige en degelijke verwezenlijking is die der → paritaire commissies, door ministerieele besluiten ingericht sinds 1919. Naast de nationale commissies voor bepaalde nijverheden, treft men ook gewestelijke commissies aan voor gewesten met specifieke gelocaliseerde nijverheden. De nationale commissies bestaan uit een gelijk aantal werkgevers- en werknemersafgevaardigden, benoemd door ministerieel besluit. Hoewel deze commissies bij de oprichting hun bevoegdheid slechts beperkt zagen tot den arbeidsduur, hielden zij zich weldra bezig met andere vraagstukken betreffende de arbeidsvoorwaarden; zoo zien wij hen vaak loonovereenkomsten vaststellen, bijzondere regelingen uitvaardigen in verband met den acht-urigen arbeidsdag (→ Achturenwet), enz. Gewestelijke of regionale commissies kunnen op aanvraag van een der partijen opgericht worden, na goedkeuring van de nationale commissie.

Het ligt voor de hand, dat de paritaire commissies kunnen uitgroeien tot een hechte bedrijfsorganisatie. Doch om dit te verwezenlijken zouden enkele hervormingen dienen doorgevoerd, die reeds door het algemeen Christelijk Vakverbond van België werden voorgesteld. De voornaamste zijn: vervollediging der paritaire commissies, verbindendverklaring van de besluiten der nationale commissies, uitbreiding van hun bevoegdheid tot de contrôle over de toepassing der sociale wetten en tusschenkomst in verband met de voortbrenging en den verkoop der producten.

L i t.: R. Carels, Over bedrijfsorganisatie (1920); prof. Defourny, Vers la réorganisation corporative (Brussel 1926); Verslag 10e Congres van het A.C.V. (Brugge 1932); Verslagen der Vlaamsche Sociale Weken van Leuven van 1932 en 1933. *Kuypers.*

Bedrijfspolitiek, → Bedrijfsorganisatie.

Bedrijfsraad, → Bedrijfsorganisatie.

Bedrijfsradenstelsel, → Bedrijfsorganisatie.

Bedrijfsradenwet (N e d., wet van min. Verschuur 7 April 1933, inzake instelling bedrijfsraden, Stbl. no. 160). Door de Kroon kan een bedrijfsraad worden ingesteld in elk bedrijf, „waarin de omstandigheden daartoe aanleiding geven". Onder „bedrijf" volgens de Mem. van Toelichting te verstaan: „Een complex van ondernemingen, die een soortgelijk product voortbrengen". De wet handelt dus niet — zooals het Duitsche „Betriebsrätegesetz" — over ondernemingsraden, fabrieksraden of zgn. „kernen", die ingesteld worden voor de arbeiders van een bepaalde fabriek of onderneming, doch over bedrijfsraden, waarvan de werkkring zich uitstrekt over de sociale verhoudingen in een bepaalden tak van productie (→ Bedrijfsorganisatie).

Men zal veelal als regel kunnen aannemen — aldus de Memorie van Toelichting — dat alleen die bedrijven rijp zijn voor een bedrijfsraad, waarin het organisatorisch overleg tusschen werkgevers en arbeiders voldoende gevorderd is.

De bedrijfsraad kan worden ingesteld hetzij voor het geheele land, hetzij voor een gedeelte des lands en verder voor het geheele bedrijf (bedrijfstak) of voor een gedeelte van het bedrijf of voor een bepaalde groep van ondernemingen. De wet geeft hier de noodige vrijheid zich bij de practijk van het bedrijfsleven aan te sluiten.

Het minimum aantal leden van den bedrijfsraad is gesteld op 6 en het maximum op 20. De Kroon bepaalt het aantal. Deze leden worden benoemd voor de helft door een of meer vakvereenigingen van werkgevers, die de minister van Sociale Zaken daartoe aanwijst en voor de andere helft door een of meer eveneens door den minister daartoe aangewezen vakvereenigingen van arbeiders, wier leden allen of voor een gedeelte in het betrokken bedrijf werkzaam zijn. Daarenboven kunnen door den minister aan den bedrijfsraad nog een aantal leden en een voorzitter worden „toegevoegd", mits het personen betreft, die niet werkzaam in het bedrijf zijn, waarvoor de bedrijfsraad is ingesteld. Het is mogelijk, dat een dergelijke voorzitter slechts wordt toegevoegd voor bepaalde werkzaamheden van den raad, bijv. alleen wanneer de bedrijfsraad optreedt bij de beslechting van geschillen. Wanneer de minister geen onpartijdigen voorzitter aanwijst, of dezen alleen aanwijst voor bepaalde werkzaamheden, wijst de bedrijfsraad zelf uit zijn midden een werkgever-voorzitter en een arbeider-voorzitter aan, die om beurten telkens voor een half jaar als voorzitter optreden, tenzij bij door den minister goedgekeurd reglement door den bedrijfsraad anders is bepaald.

Alvorens tot de instelling van een bedrijfsraad door de Kroon wordt overgegaan, wint de minister van Sociale Zaken het advies in van een door hem aangewezen of samengestelde commissie. Ten aanzien van de samenstelling van deze commissie is de minister geheel vrij, doch in de Memorie van Toelichting wordt gezegd, dat uiteraard in ieder geval gezaghebbende personen uit de kringen van werkgevers en arbeiders zullen worden uitgenoodigd in die commissie zitting te nemen.

Omtrent den internen gang van zaken in den bedrijfsraad kan worden gezegd, dat de raad zoo mogelijk ten minste 6 maal per jaar bijeenkomt in niet-openbare vergaderingen, tenzij bij door den minister goedgekeurd reglement anders is bepaald. Geen besluit mag worden genomen, zoo niet de helft der leden, behoorende tot den kring der werkgevers en de helft der leden, behoorende tot den kring der arbeiders, aanwezig is. De regeling van het stemrecht wordt overgelaten aan den bedrijfsraad zelf, die daarvoor een reglement vaststelt, dat door den minister moet worden goedgekeurd.

De bedrijfsraad kan optreden als orgaan van o v e r l e g, als orgaan van a d v i e s en als orgaan van u i t v o e r i n g in algemeenen zin en ook in het bijzonder ten aanzien van bepaalde met name genoemde wetten, en ten slotte als orgaan van b e s l e c h t i n g van geschillen en van

bemiddeling. In de wet komen ook nog eenige bepalingen voor over een mogelijk optreden van den bedrijfsraad als zgn. „verordenend" orgaan, doch alvorens deze bepalingen effect zullen kunnen sorteeren, zal een nadere wettelijke regeling noodig zijn.

Als orgaan van **overleg** is de bedrijfsraad bevoegd — niet verplicht — tot:

1° het ontwerpen van arbeidsvoorwaarden, zoo mogelijk in den vorm van een collectieve arbeidsovereenkomst;

2° het ontwerpen van regelen ter bevordering van een goede vakopleiding in de vakschool, op vakcursussen en in de werkplaats;

3° het overwegen van maatregelen ter voorkoming en bestrijding van werkloosheid en ter verruiming der werkgelegenheid;

4° het bevorderen van het overleg tusschen den werkgever en de arbeiders in de afzonderlijke ondernemingen, door middel van een daartoe strekkend orgaan;

5° het bevorderen van het tot stand komen van fondsen en andere instellingen in het belang der arbeiders, hetzij voor het geheele bedrijf, hetzij voor een of meer ondernemingen in dat bedrijf; benevens, op verzoek van belanghebbenden, het uitoefenen van toezicht op die fondsen en instellingen en de uitvoering of het deelnemen aan de uitvoering van de reglementen betreffende die fondsen en instellingen;

6° het bespreken van de technische en commercieele aangelegenheden van het bedrijf, voorzoover van invloed op de positie van den arbeider;

7° het verzamelen van statistische gegevens betreffende het bedrijf;

8° het bevorderen van al die maatregelen, welke de goede verstandhouding tusschen werkgevers en arbeiders in het bedrijf kunnen versterken.

Als orgaan van **advies** in algemeenen zin zal de bedrijfsraad gevraagd of ongevraagd van advies kunnen dienen aan overheid en particulieren over onderwerpen, die betrekking hebben op den arbeid in het bedrijf. Van beteekenis is, dat het advies van den bedrijfsraad door den minister moet worden ingewonnen, wanneer de minister als hoogste instantie moet beslissen over een hooger beroep, ingesteld tegen een voorschrift van een ambtenaar, die belast is met de uitvoering resp. van de Arbeidswet, de Caissonwet, de Stuwadoorswet, de Steenhouwerswet en de Veiligheidswet. Dit advies behoeft alleen niet ingewonnen te worden in „spoedeischende gevallen", en mag niet worden ingewonnen, wanneer hij, die het beroep instelt, daartegen bezwaar maakt. Wanneer de ministerieele beslissing afwijkt van het advies van den bedrijfsraad, moeten de beslissing van den minister en het advies van den bedrijfsraad in de Staatscourant worden gepubliceerd.

De bedrijfsraad moet verder zijn medewerking verleenen bij de uitvoering van wetten en algemeene maatregelen van bestuur, welke deze medewerking vorderen. Hier treedt de bedrijfsraad op als orgaan van **uitvoering** in algemeenen zin.

Als orgaan van advies en uitvoering in bijzondere gevallen treedt de bedrijfsraad op ten gevolge van een aantal wetswijzigingen, die de Bedrijfsradenwet aanbrengt in een aantal sociale wetten, nl. de Arbeidswet, de Invaliditeitswet, de Ongevallenwet en de Ziektewet. Deze wetswijzigingen komen in hoofdzaak hierop neer, dat telkens, wanneer in deze wetten verwezen werd naar de vakvereenigingen van werkgevers of arbeiders, nu de bedrijfsraad, wanneer deze bestaat, wordt ingeschakeld.

Ten slotte kan de bedrijfsraad optreden als orgaan tot **beslechting van geschillen** en van **bemiddeling.** Uiteraard bestaat de mogelijkheid, dat de bedrijfsraad bij collectieve arbeidsovereenkomst of bij een andere regeling, die in het bedrijf tot stand komt, wordt aangewezen als arbitrage-commissie, doch ook wanneer de bedrijfsraad niet als een zoodanige commissie is aangewezen, mag hij eigener beweging pogingen aanwenden om een geschil, dat ontstaat of dreigt te ontstaan, op te lossen of te voorkomen. Bij wijziging van de Arbeidsgeschillenwet is vastgelegd, dat de zgn. Rijksbemiddelaars zich moeten onthouden van tusschenkomst of van verdere tusschenkomst in een geschil, wanneer hun blijkt, dat de bedrijfsraad pogingen aanwendt om het geschil te vereffenen.

De wet kent de zgn. verordenende bevoegdheid aan den bedrijfsraad niet toe, doch regelt slechts de procedure, die bij het totstandkomen en uitvaardigen van eventueele verordeningen moet worden gevolgd, voor het geval die verordenende bevoegdheid bij nadere wet aan den bedrijfsraad mocht worden verleend.

De kosten van een bedrijfsraad zullen in het algemeen gedragen worden door de vakvereenigingen van werkgevers en van arbeiders, die in den bedrijfsraad zijn vertegenwoordigd. Daarnaast kan een overheidssubsidie worden verleend, wisselende tusschen 500 gld. en 2 000 gld. per jaar per bedrijfsraad. De wet heet Bedrijfsradenwet.

Lit.: Commentaar, uitgegeven door het Verbond van Ned. Werkgevers en Centraal Overleg in Arbeidszaken voor Werkgeversbonden; Advies van den Hoogen Raad van Arbeid over een voorontwerp van een Bedrijfsradenwet. *Veraart.*

Bedrijfsregeling (middenstand), → Distributie.

Bedrijfsschap, vertaling van het Lat. woord ordo, waarmee in de encycliek „Quadragesimo Anno" de organisatie wordt aangeduid, die de werkgevers en de werknemers van een bepaalden bedrijfstak moet vereenigen. Gesteld tegenover de huidige maatschappelijke „klassen" en de daaruit voortvloeiende klassentegenstellingen, zooals deze tusschen vragers en aanbieders op de arbeidsmarkt tot uiting komen, is het b. een ordelijke aaneensluiting van diegenen, die in weliswaar naar rang verschillende, maar niettemin door het gemeenschappelijke van het object verwante functies werkzaam zijn.

De eenheid, die hier door het gemeenschappelijke doel, het gemeenschappelijke object verkregen wordt, is uiteraard op haar terrein binnen zekere grenzen autonoom, waarvoor een publiekrechtelijke regeling onontbeerlijk is. De verschillende b. dienen verder te worden ingepast in een algemeen verband, waarvoor het algemeen welzijn richtsnoer van het handelen is. Verder → Beroepsorganisatie. *de Mast.*

Bedrijfsstelsels (landbouw), → Landbouw.

Bedrijfsstofwisseling, → Stofwisseling.

Bedrijfsuitkomst. In de psychotechniek tracht men de waarden van de proeven te bepalen door keuringsresultaten te vergelijken met de individ. prestaties bij de uitoefening van het beroep. Deze prestaties noemt men b. De b. kunnen subjectief en objectief zijn. Men noemt ze subjectief, indien de waardeering van de individueele prestaties der arbeids-

krachten afhankelijk is van een persoonlijken indruk van een bedrijfsleider; objectief, indien deze prestaties worden gemeten aan de hand van de hoeveelheid en hoedanigheid van de productie.

De objectieve b. hebben alleen dan waarde, indien de beoordeelden onder volkomen gelijke voorwaarden gewerkt hebben. In de werkelijkheid kan men om die reden bijna nooit een objectieve b. tot vaststelling van de waarde der psychotechnische proeven krijgen.

De betrouwbaarheid der subjectieve b. kan men vergrooten door meerdere personen onafhankelijk van elkaar een dergelijk oordeel te laten geven. Indien dan aangaande een psychotechnisch gekeurde de meeningen der beoordeelaars uiteenloopen, mag men hem niet meerekenen bij de waardeering (ijking) van de proeven. → Landbouw. *de Quay.*

Bedrijfsvereeniging in Ned. is een rechtspersoonlijkheid bezittende vereeniging, welke opgericht is eenerzijds door één of meer centrale organisaties van werkgevers, anderzijds door vakcentrales of daarbij aangesloten vereenigingen van arbeiders, en welke ten doel heeft de uitvoering van een wettelijk geregelde verzekering. Het begrip bedrijfsvereeniging in Ned., voor het eerst voorkomend in de Land- en tuinbouwongevallenwet 1922, is in de Ziektewet tot verdere ontwikkeling gekomen. De b. in de Ziektewet heeft, behalve de uitvoerende bevoegdheid, verordenende bevoegdheid, inzoover zij haar eigen organisatie autonoom kan vestigen, en rechtsprekende bevoegdheid, inzoover zij zelf een scheidsgerecht instelt. Deze bevoegdheden worden verleend door de erkenning door den minister van Arbeid. Het toezicht op de uitvoerende bevoegdheid is opgedragen aan een daartoe ingesteld college van toezicht. Het aantal bestuursleden, aangewezen door de vereenigingen van arbeiders, moet minstens even groot zijn als het aantal bestuursleden, aangewezen door de vereenigingen van werkgevers. Om een b. te kunnen vormen, moeten de arbeiders, voor risico der vereenigingen verzekerd, minstens 2 1/2 millioen gulden loon per jaar ontvangen. → Sociale verzekering.

Lit.: v. Bruggen en v. Lakerveld, de Ziektewet (1930); Tien jaren Raden van Arbeid (1930). *Struben.*

Voor België, → Arbeidsongeval; → Arbitrale Commissie.

Bedrijvende vorm, → Activum.

Bedrijvenwet (Ned. Recht). Volgens art. 88 der Comptabiliteitswet 1927, Stbl. 259, kunnen bepaalde takken van Rijksdienst (→ Staatsbedrijven) op andere wijze worden beheerd dan in deze wet voor de Rijksbegrooting en de Rijksrekening in het algemeen is bepaald. Voorts bepaalt dit artikel, dat voor het beheer van deze takken van Rijksdienst de noodige algemeene regelen bij de wet zullen worden vastgesteld. Deze algemeene regelen omtrent het beheer dezer diensttakken zijn vervat in de Bedrijvenwet van 21 Juli 1928 (Stbl. 249); de wet, welke deze diensten als bedrijf aanwijst, kan aanvullingen of afwijkingen van deze algemeene wet bevatten. Vóór de Bedrijvenwet 1928, Stbl. 249, gold de Bedrijvenwet 1912, Stbl. 85 (houdende regeling van de begrootingen en rekeningen der staatsbedrijven).

De diensten, die als → staatsbedrijf zijn aangewezen, zijn 1° de Algemeene Landsdrukkerij, aangewezen bij de wet van 21 Dec. 1928, Stbl. 474; 2° de Rijksmunt, aangewezen bij de wet van 21 Dec. 1928, Stbl. 483; 3° de Artillerie-inrichtingen, aangewezen bij de wet van 29 Dec. 1928, Stbl. 511, gewijzigd bij de wet van 18 Maart 1931, Stbl. 110; 4° de Posterijen, Telegrafie en Telefonie, aangewezen bij de wet van 29 Dec. 1928, Stbl. 514; 5° de visschershaven te IJmuiden, aangewezen bij de wet van 29 Dec. 1928, Stbl. 515; 6° de Staatsmijnen in Limburg, aangewezen bij de wet van 29 Dec. 1928, Stbl. 516, gewijzigd bij de wet van 18 Maart 1931, Stbl. 109.

De financiën dezer bedrijven zijn gescheiden van de overige financiën van het Rijk. Zij hebben een eigen begrooting en eigen rekening, sinds de Bedrijvenwet 1928 op commercieele leest geschoeid. De bedrijven, die kunnen worden gedefinieerd als bestuurseenheden met financieele zelfstandigheid, bezitten geen rechtspersoonlijkheid; hun financieele zelfstandigheid is van intern-administratieven aard.

Volgens art. 21 der Bedrijvenwet wordt van de geldelijke betrekking tusschen het Rijk en een bedrijf, voortvloeiende uit de bepalingen dezer wet, door den minister van Financiën en door het bedrijf een rekening-courant aangehouden, terwijl, indien noodig, ook van de geldelijke betrekkingen tusschen de onder deze wet vallende bedrijven onderling rekeningen-courant zullen worden aangehouden, een en ander volgens regelen, bij algemeenen maatregel van bestuur te stellen. Deze algemeene maatregel van bestuur is vastgesteld bij besluit van 14 Mei 1930, Stbl. 182. *Stoer.*

Bedsa, plaats in Britsch-Indië, ten Zuid-Oosten van Bombay. Hier bevindt zich een groep in de rotsen uitgehouwen Boeddhistische kloosters met als middelpunt de ong. 175 voor Chr. eveneens uit de rots gekapte Tsjaitja-hal, verwant aan de rotstempels van Ajanta en Bhadsja. Het middenschip heeft een door 36, oorspronkelijk beschilderde achthoekige pijlers gedragen tongewelf. De pijlers zijn naar binnen ingebogen en dragen klokkapiteelen, op wier breeden abacus groepen dieren (stieren, olifanten) liggen (verwantschap met de Perzische kunst van Persepolis).

Lit.: Fergusson en Burgess, The cave temples of India (1880); Coomaraswami, Geschichte der indischen und indonesischen Kunst (1927). *Knipping.*

Bedschakelaar dient om, onafhankelijk van den schakelaar bij de deur, het electr. licht aan en uit te doen. → Schakelaar.

Bedstede, ouderwetsche slaapplaats, met haar

Hollandsch binnenhuis met bedstede.

door betimmering vernauwden ingang eigenlijk een diepe kast, die men met deuren of gordijnen

zelfs overdag nog voor licht en lucht kan afsluiten. Ze is gewoonlijk vochtig en vormt een ideaal asyl voor ziektebacteriën (tuberculose) en menschelijke parasieten. Soms bevindt zich aan het voeteneinde nog een kribbe voor een zuigeling.

In een b. kan de geneesheer een zieke moeilijk onderzoeken of behandelen, omdat deze maar van één zijde te bereiken is. Ook is ze vaak te hoog (bezwaar voor oudere menschen).

Meestal is de b. berekend op meerdere personen en biedt dan vaak te weinig ruimte, zoowel in breedte als lengte, zoodat gebruikers hun beenen niet kunnen uitstrekken. Ook de trap, waaronder de b. dikwijls gebouwd werd, neemt soms een groot stuk van de ruimte weg, zoodat men zich moeilijk kan oprichten. Bij voorkeur werd de b. vroeger in de woonkamer aangebracht en wel in den achterwand; er bleef dan geen plaats voor een raam over en doorluchting van de ruimte was uitgesloten. In dit ééne vertrek werden de bedden geschud en opgemaakt, werd soms het eten gekookt, werd 's winters de wasch bij de kachel gedroogd, werd 's avonds gerookt, en moet dus een vochtige, stoffige, zwoele lucht hangen. Uit hygiënisch oogpunt is deze „behaaglijke" broeikas-atmosfeer niet streng genoeg te veroordeelen. Onder de b. bevindt zich vaak een bergplaats (aardappelen, vuile wasch!). Wanneer de b. op den beganen grond is aangebracht, dus practisch in alle plattelandswoningen, werd dit keldertje vaak tot den onderkant der fundeering uitgediept. Afsluiting tegen vocht en bodemstank was echter meestal zeer onvoldoende. Vele bouwverordeningen verbieden tegenwoordig het maken van bedsteden of eischen bepaalde verbeteringen (grootere afmetingen, ventilatie-raampje in den bedstedewand, luchtdichte afsluiting of steenen overwelving van den kelder).

Het gebruik van b. kan echter beter geheel worden uitgeroeid. → Arbeiderswoning.

L i t.: dr. E. Droog, Kath. Soc. Weekblad (7 Mei 1910).

Bedum, gem. in de prov. Groningen, ten N. van de stad Groningen; bestaat uit de kom en de dorpen: Onderdendam, Zuidwolde, Noordwolde en de gehuchten Westerdijkshorn, Willemsstreek, Onderwierum, Terlaan, de Poel, Ellerhuizen en Noorderhoogebrug. Ca. 6 000 inw., ca. 6% Kath. Opp. 5 035 ha, waarvan 2 364 ha bouwland en ± 2 100 ha grasland, 220 ha tuinbouw met glascultuur en warenhuisbouw. Industrie: Coöp. fabriek van Melkproducten, met 2 000 leden en ± 140 arb.; grootste van Europa; omzet in 1929 35 millioen gld. Verder: rijwielfabriek (Veeno), steen- en pannenfabrieken, electr. groentenzouterij; landbouwwerktuigenfabriek, betonindustrie. Verschillende bankinstellingen. Kantongerecht te Onderdendam. De dorpen B., Onderdendam en Zuidwolde hebben ieder een Ned. Herv. en Geref. kerk. Bedum bovendien een Chr. Geref. kerk en een Kath. kerk. De parochie te Bedum werd na de hervorming opnieuw opgericht in 1642.

In het begin der 9e eeuw arbeidden in B. de evangeliepredikers Ludger en Wilfridus. De laatste legde dijken aan. Het wapen van B. met spade, kruis en wetstafel herinnert aan zijn wereldlijken en geestelijken arbeid. ± 810 werd hij door de Noormannen vermoord. In 1536 werd het dorp B. door de Gelderschen verbrand.

B., oudtijds Bederawalda, beteekent waarschijnlijk: wal (of dijk) van het bed der (rivier) Aa. Een andere opvatting is afgeleid van Bedeheim (plaats om te bidden). *Nijenhuis.*

Bedwants, andere naam voor → Wandluis.

Bedwateren (E n u r e s i s n o c t u r n a), nachtelijke onwillekeurige urineloozing, zoo genoemd in tegenstelling met de enuresis diurna, welke overdag en niet in bed plaats heeft.

Wanneer b. bij kinderen na voltooiing van het derde levensjaar geregeld voorkomt, moet dit beschouwd worden als een ziekelijke afwijking. De oorzaak is in de meeste gevallen van zenuwachtigen aard, doch kan ook aan plaatselijke aandoeningen der urinewegen te wijten zijn. Dikwijls treft men het b. bij zwakzinnige en idiote kinderen aan. Het geneeskundig schooltoezicht herkent de daaraan lijdende scholieren vaak gemakkelijk aan de kwalijk riekende urinelucht, welke zij in hun omgeving pl gen te verspreiden.

Meestal verdwijnt de afwijking na het intreden van de puberteit vanzelf. In enkele zeldzame gevallen blijft zij gedurende het verdere leven bestaan, waardoor de lijder onmaatschappelijk wordt.

Geneeskundige behandeling, die grootendeels psychisch moet worden aangewend, kan tot genezing leiden, doch slaagt dikwijls niet en moet gedurende langen tijd, liefst in een vreemde omgeving, worden voortgezet. *v. Kranendonk Duffels.*

Bedwelmende middelen zijn middelen, die de functies van het centrale zenuwstelsel geheel of gedeeltelijk kunnen opheffen.

Bedijken, het omringen met een dijk of dam van een door aanslibbing verhoogd gedeelte van den zee- of rivierbodem. → Aanwas.

Bedijking, het bedijken; ook: de aangelegde dijken. Men spreekt bijv. van de bedijking van den Wieringermeerpolder.

Beêbieren heetten oudtijds feestelijke samenkomsten uit dankbaarheid voor bewezen burenhulp.

Beecher, H e n r y W a r d, Amer. Puriteinsch zeer welsprekend dominé, broer van Harriet. * 1813 in Connecticut, † 1887 in Brooklyn, New York, waar hij sedert 1847 de leiding had van de Plymouth congregational Church. Zijn theologie ontwikkelde zich zeer snel tot een liberaal ondogmatisch Christendom; en grootendeels door zijn bezielende woorden en geschriften zijn de Congregationalists in Amerika van een kleine, achterlijke sekte uitgegroeid tot een machtige, vooruitstrevende organisatie. *Pompen.*

Beecher-Stowe, H a r r i e t E l i z a b e t h, → Stowe.

Beeching, H e n r y C h a r l e s, Anglicaansch geestelijke, letterkundig criticus en historicus. * 1859, † 1919. Kanunnik van Westminster Abbey in 1902, deken van Norwich in 1911. Gaf een paar versbundels uit, verschillende preeken, een goede uitgave van Milton's gedichten in 1900, en van Shakespeare's sonnetten in 1904. Artikelen, essays, enz.

Beechworth, stadje in Victoria (Austr.), 270 km ten N.O. van Melbourne; 4 900 inw. Door spoorlijn met Melbourne verbonden, heeft B. om zijn mooie ligging aan de N.W. afhelling der Vict. Alpen veel toeristenbezoek. Voornaamste bron van bestaan is de goud- en tinwinning; B. is ook marktplaats voor landbouwprod. van den omtrek. *Zwagemakers.*

Beechy, 1° sir F r e d. W i l l i a m F. R. S., Engelsch marine-officier en ontdekkingsreiziger, * 1796, † 1856. In 1848 nam hij deel aan de Noordpool-expeditie van Buchan en John Franklin, waarvan hij een verslag uitbracht. In 1819 was hij onder sir E. Parry in den Arctischen Archipel. Met zijn broer

H. W. Beechey bereisde hij in 1821 de N. kust van Afrika en onderzocht de streken van de oude Pentapolis. In 1825 werd hij met de Blossom om Kaap Hoorn gezonden naar de Beringstraat om samen te werken met de expeditie van J. Franklin en Parry, in hun poging de N.W. doorvaart te vinden. Drie jaren was hij in dit gebied en ontdekte o.a. de Kotzebue Sont, punt Barrow en Bonin-eiland. Later was hij voorzitter van het Engelsche Koninklijk Aardrijkskundig Genootschap (Royal Geographical Society).

Werken: Voyage of discovery towards the North Pole (1818); Proceedings of the expedition to explore the Northern Coast of Africa (1827); History of the Cruise of the Blossom between 1825-'28 (1831).
de Visser.

2° Sir William, Engelsch portretschilder. Hij studeerde in de Royal Academie onder Zoffany en copieerde veel Reynolds. Werd portretschilder van koningin Victoria. * 1753 te Burdford, † 1839 te Londen.

Lit.: Redgrave, A Century of Painters (I z.j., 337-341); Dayot, La peinture anglaise (1908).

Beeck, Martin van der, → Becanus (Martinus).

Beeckman, 1° Isaac, Ned. geleerde, * 10 Dec. 1588 te Middelburg, † 19 Mei 1637 te Dordrecht. Aanvankelijk theoloog, later medicus, 1619 conrector van de Lat. school te Utrecht, woonde vanaf 1620 te Rotterdam, waar hij 1624—'27 conrector van de Lat. school was. Van 1627 tot zijn dood was hij rector van de Lat. school te Dordrecht, die hij tot grooten bloei bracht. B. is een autodidact van bijzondere begaafdheid op het gebied der natuurwetenschappen, die in zijn tijd een groote reputatie genoot en die veel invloed op de ontwikkeling der physica zou hebben kunnen uitoefenen, indien hij zijn denkbeelden had gepubliceerd. Hij verzamelde zijn aanteekeningen in een omvangrijk handschrift, het Journael, dat in 1905 door C. de Waard is teruggevonden en dat sindsdien, vrijwel persklaar, op publicatie wacht. B. kwam in 1618 te Breda in kennis met Descartes, met wien hij natuurkundige problemen, de muziektheorie, de hydrostatica en de valbeweging betreffend, bestudeerde. Descartes roemt den heilzamen invloed, die hun omgang op zijn ontwikkeling heeft gehad. Het belangrijkste werk van B. ligt op het gebied van de dynamica der valbeweging; samen met Descartes gaf hij 1618 de eerste dynamische afleiding van de valwet, waarbij waarschijnlijk de physische gedachtengang van hem, het mathematische hulpmiddel (graphische voorstelling) van D. afkomstig was. In zijn denkbeelden over traagheid en luchtdruk is hij eveneens zijn tijd vooruit.

Lit.: Milhaud, Descartes savant (Parijs 1921); Oeuvres de Descartes, ed. Adam et Tannery (X Parijs 1908); E. J. Dijksterhuis, Val en Worp (1924).
Dijksterhuis.

2° Johan, Vlaamsch architect en academieleeraar, ging door voor een der knapste tooneelisten van Vlaanderen. Alleen een paar lijkdichten verschenen in druk. * 2 Juni 1785 te St. Gillis-bij-Dendermonde, † 23 Febr. 1870 te Dendermonde.

Lit.: J. Broeckaert, Leven en Werken der Zned. Schrijvers (I, 63). *Godelaine.*

Beefgras, → Trilgras (Briza).

Beegden, gem. in Ned. Limb., gelegen 5 km ten Z.W. van Roermond. 764 inw. (1932), uitsluitend Kath. Landbouw, baksteenfabriek.

Beek, 1° gem. in Ned. Limburg, gelegen 13 km ten Z. van Sittard; omvattend het dorp Beek en de gehuchten Neerbeek, Grootgenhout, Kleingenhout, Kelmond, Oensel, Geverik en Kerensheide; 5 440 inw. (1933), waarvan 95% Kath. en 5% Prot. Te Beek industrie (sigarenfabrieken, cementsteenfabrieken, baksteenfabrieken); in de gehuchten landbouw en veeteelt. Drie parochies: Beek, Genhout en Neerbeek. Toerisme; sportpark; oudheidkundig museum van dhr. Beckers. Belangrijke fruitveiling.
v. Thiel.

2° → Bergh (Geld. gem.).

3° → Ubbergen (Geld. gem.).

4° → Princenhage (N. Br. gem.).

5° (ook: Beeck), Belgische gem. in de prov. Limburg, ten N. van Bree; ong. 650 inw.; opp. 1 590 ha; zandgrond; kanaal. Merkwaardige Gotische kerk; kasteel Ghen-Aa.

Beek, de, een klein watertje uit de duinen, dat in Den Haag de vijvers in het Haagsche Bosch voedt.

Beek, 1° A. van der, Holl. graveur, werkzaam in het eerste kwart der 19e eeuw. Graveerde in stippelprocédé en werkte naar composities en teekeningen van H. W. Caspari, N. Sonnenberg, A. Bergman, e.a. Met D. Sluijter graveerde hij het fraaie portret van P. Chevallier naar Ch. H. Hooges.
de Stuers.

2° Henricus van, bisschop. * 24 Maart 1816 te Amsterdam, † 14 Oct. 1884 te Breda. Studeerde te Hageveld en Warmond. 1842 priester gewijd, kapelaan te Den Haag. 1848 professor te Hageveld, 1851 deken van Haarlem, 1862 vicaris-generaal van het bisdom Haarlem. 1874—'84 bisschop van Breda. Tijdens zijn episcopaat is de administratie van de tijdelijke goederen van het bisdom nauwkeurig geregeld en een nieuw klein-seminarie gebouwd.

Lit.: Neerlandia Catholica (1888) en Katholiek Nederland (1930). *de Haas.*

3° J. L. van der, Holl. graveur. Werkte op het eind van de 18e eeuw, vermoedelijk in Amsterdam. Graveerde portretten, hist. prenten en boekillustraties. Zijn werken zijn gedateerd van 1782, 1794 en 1814. Graveerde eveneens in stippelprocédé.

4° P. van der, Holl. graveur. Werkzaam in het eerste kwart der 19e eeuw. Stippelgravures. Vermoedelijk leerling van L. Portman. Werkte ook wel gemeenschappelijk met den graveur A. van der Beek, vermoedelijk zijn broeder.

Lit.: Kramm, De Levens en Werken (65-66).
de Stuers.

Beekbergen, dorp in de gem. Apeldoorn. Ongeveer 1 300 inw., meest Ned. Herv. Landbouw, hoenderteelt, vreemdelingenverkeer, en door het heldere water der beekjes, die van de Oost-Veluwe afstroomen, wasscherijen. De Ned. Herv. kerk (13e en 14e eeuw) is in 1905 gerestaureerd. In een prachtige omgeving liggen tusschen B. en Loenen de stichting Het Hoogland en Troelstra-oord. *Heijs.*

Beekbezinking noemt men die grondsoort, die ontstaat door materiaalsedimentatie in beken. Een speciaal soort zijn de zgn. groengronden, die zich in den winter, wanneer de beken buiten hunne oevers treden, afzetten. Locaal bevatten de groengronden soms mergel en ijzeroer. Dergelijke gronden vindt men o.a. langs de Overijselsche Vecht, Dinkel, Regge, Geleen en Dommel. Volgens van Baren dateert de vorming van beekbezinking pas van na de vorming van het laagterras der rivieren. *Hofsteenge.*

Beekdalen zijn negatieve terreinvormingen, veroorzaakt door de uitschurende werking van stroomend water met de daarin aanwezige transportabele, niet oplosbare stoffen. Fossiele beekdalen, die tijdens het Diluvium zijn gevormd, werden o.a. bij Wageningen in den Z. Veluwezoom aangetoond. *Hofsteenge.*

Beek en Donk, gem. in N. Brabant ten N. van Helmond, bestaat uit twee parochiedorpen Beek en Donk; 3 200 inw., bijna allen Kath.; opp. 1 613 ha. Landbouw en veeteelt; veel industrie (ijzerdraad, draadnagels, bouten, sluitringen, lascheinden; verder naaigaren, gebreide kleedingstukken e.d.). Oude toren (ca. 1400); staat bij het dorp Beek, waarin drie klokken, in 1801 gegoten door Henricus Petit. Het huis Eikenlust heeft nog het oude poortgebouw van ± 1500. *v. Velthoven.*

Beekforel, → Forel.

Beekkerk, Herman Wouter, Holl. schilder; * 12 Nov. 1756 te Leeuwarden, † 3 Juni 1796 aldaar. Kreeg eerst teekenonderricht in Leeuwarden, daarna van 1773—'76 te Amsterdam van Johan van Dregt. Vestigde zich te Leeuwarden. Schilderde vnl. landschappen, veestukken, historische composities en enkele kerkschilderingen en altaarstukken.

Lit.: Immerzeel, De Levens en Werken; v. Eijnden en v. d. Willigen (II, 421); W. Eeckhoff, Beschrijving van Leeuwarden (II, 347). *de Stuers.*

Beekman, 1° Antoon Albert, waterstaatkundige. * 5 Jan. 1854 te Amsterdam; doorliep van 1870—1873 de Kon. Militaire Academie te Breda; tot 1880 genie-officier. Daarna leeraar, achtereenvolgens te Zutphen, Schiedam en Den Haag. Maakte een diepgaande studie van de Ned. waterstaatkundige toestanden in het verleden en het heden. B. is (met anderen) de grondlegger van den Geschiedk. Atlas van Nederland. In 1914 werd B. dr. honoris causa (universiteit Groningen).

Werken: Tactiek en Versterkingskunst; Het Dijken Waterschapsrecht in Nederland voor 1795 (2 dln. 1904-1906); Polders en droogmakerijen (1909-1913); vele kaarten en verklarende beschrijvingen van den Geschiedk. Atlas van Nederland; Nederland als polderland ([3]1932). *v. Velthoven.*

2° Elias, vaandrig in het Staatsche leger; bekend door de verdediging van Aardenburg met 36 à 38 soldaten en 175 weerbare burgers tegen den Franschen generaal de Nancré, die het plaatsje op 25 en 26 Juni 1672 trachtte te overmeesteren met 8 à 9 000 man voetvolk en 900 ruiters. De Franschen trokken, nadat Beekman versterking had ontvangen (160 man), terug met een verlies van 500 man aan dooden en gewonden en 620 gevangenen. *v. Voorst.*

Beekprik, → Prik.

Beekpunge, Veronica beccabunga van de familie der leeuwenbekachtigen of helmkruiden (Scrophulariaceae), is een op vochtige plaatsen veel voorkomende plant.

Beekvliet, klein-seminarie. Zie 's → Hertogenbosch (bisdom).

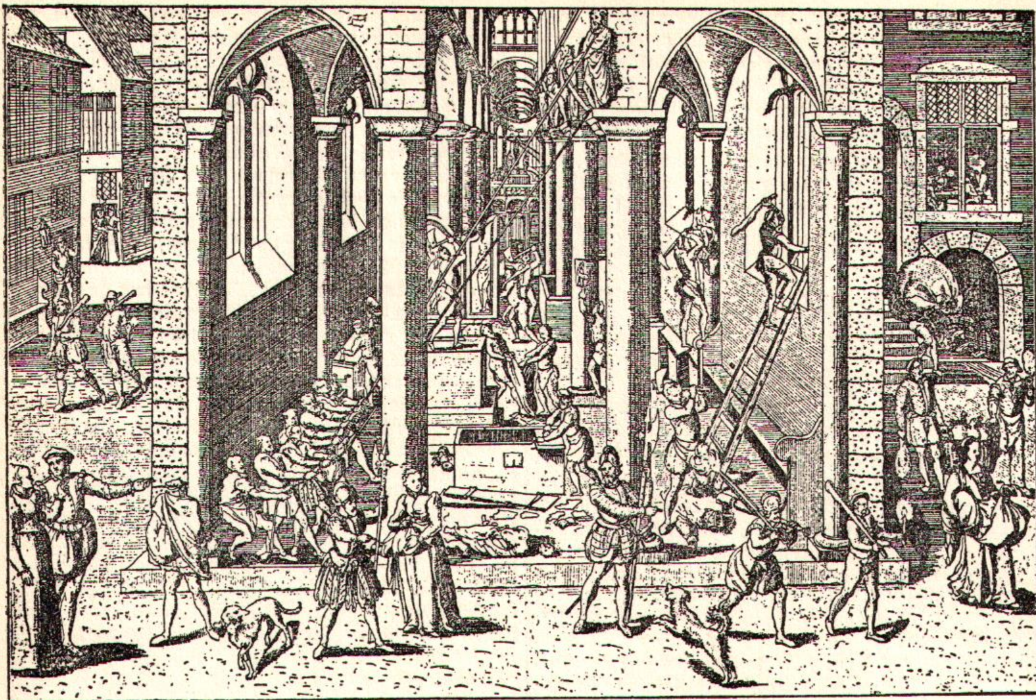
Beekvlookreeft of zoetwatergarnaal (Gammarus pulex) behoort tot de familie der vlookreeften. Zijdelings afgeplat lichaam; met drie paar zwemen drie paar springpooten aan het achterlijf; komt voor in snelstroomende wateren.

Beelaerts van Blokland, 1° Frans, Ned. staatsman en diplomaat. * 21 Jan. 1872 te Den Haag. Studie te Leiden. Werd in 1903 commies-griffier van de Tweede Kamer. Van 1909—'19 was hij minister-resident te Peking met den persoonlijken titel van buitengewoon gezant en gevolmachtigd minister. Na zijn terugkeer in Nederland werd hij gedetacheerd aan het departement van Buitenlandsche Zaken. In 1921 werd hij met minister van Karnebeek en dr. Moresco aangewezen als vertegenwoordiger van Nederland op de conferentie van Washington. Na het vertrek van minister van Karnebeek trad B. v. B. op als leider van de Ned. delegatie, om na de totstandkoming van het Negenmogendhedenverdrag wederom zijn functie in Den Haag op te nemen. Bij de ministercrisis van 1923 (naar aanleiding van de verwerping van de Vlootwet) werd B. v. B. belast met de vorming van een extra-parlementair kabinet, in welke opdracht hij niet kon slagen. In 1927, kort na zijn benoeming tot gezant te Brussel, aanvaardde hij de portefeuille van Buitenlandsche Zaken, toen minister van Karnebeek, wegens het verwerpen van het Nederlandsch-Belgisch verdrag in de Eerste Kamer, zijn functie neerlegde. Tot 1933 is B. v. B. onder de opvolgende ministeries in functie geweest. Als vertegenwoordiger van ons land bij den Volkenbond trok hij de aandacht door zijn helder inzicht in de internationale verhoudingen en door zijn kordaat optreden ten gunste van de internationaletoenaderingsgedachte. Een herziening van het verdrag tusschen Nederland en België werd tijdens zijn ministerschap niet bereikt. April 1933 werd B. v. B. vice-president van den Raad van State. *Verberne.*

Jhr. mr. F. Beelaerts van Blokland.

2° Gerard, Ned. jurist en staatsman. * 1772, † 1844. Werd in 1802 procureur-generaal bij den Raad van Justitie in de Kaapkolonie, toen dit gebied onder Ned. gezag terugkeerde. Ook trad hij op als gemachtigde van Gijsbert Karel van Hogendorp bij diens bekende kolonisatiepoging. Na de herovering van de Kaap door de Engelschen in 1806 bleef B. v. B. nog tot 1817 in Engelschen dienst. Toen keerde hij naar Nederland terug. Na eenigen tijd bij de rechterlijke macht werkzaam te zijn geweest, werd hij in 1823 lid van de Tweede Kamer. Dit bleef hij tot 1841, ook toen hij in 1837—'39 optrad als minister van Financiën. Als kamerlid trok hij de aandacht als verdediger van de handelsvrijheid en bij de behandeling van juridische kwesties. In 1841 werd B. v. B. lid van den Raad van State. *Verberne.*

3° Gerard Jacob Theodoor, Ned. jurist en staatsman. * 1843, † 1897. Studie te Leiden. Na zijn promotie in de rechtsgeleerdheid werkzaam achtereenvolgens als adjunct-commies, commies en referendaris aan het departement van Justitie, tot 1883, toen hij gekozen werd tot kamerlid (Antirevolutionnair). Van 1888 tot 1891 bekleedde hij het voorzitterschap van de Tweede Kamer. Ook nam hij de functie waar van diplomatiek vertegenwoordiger van de Zuid-Afrikaansche Republiek bij de Europeesche

Oude gravure, voorstellende den beeldenstorm.

hoven, behalve bij het Engelsche. Meermalen weigerde hij zitting in een ministerie; eveneens werd hem driemaal vruchteloos een professoraat aangeboden.
Verberne.

Beeld. 1° In de stijlleer is b. een indirecte naam; men noemt nl. iets niet met zijn eigen gebruikelijken naam, doch met den naam van iets anders, dat er op lijkt of er eenig verband mee heeft. Bijv. „Je bent een ezel!" → Troop.

Lit.: dr. Jac. van Ginneken, De beeldspraak in het alg. (Leuvensche Bijdragen, X 1912).

2° In de natuurk., → Afbeelding.

3° → Beeld Gods.

Beeldconstructie, → Afbeelding (natuurk.).

Beeldemaker, Adriaen Cornelisz., schilder, * 1625 te Rotterdam, † 1690 te Den Haag; werkzaam te Leiden, Dordrecht en Den Haag. Hij schilderde voornamelijk portretten, die aan Maes herinneren, maar veel zwakker zijn; ook wel jachtscènes in landschappen. Zijn zoon Frans († 1728) en nog twee naamgenooten Cornelis en Johannes werkten in zijn trant. *Schretlen.*

A°. 1653
A · beeldemacker

Signatuur van A. Beeldemaker.

Beeldenaar, afbeelding van een persoon op een munt of penning.

Beeldende kunsten zijn volgens de meest algemeene en meest verantwoorde beteekenis die kunsten, welke een bepaald gegeven uitbeelden in de ruimte. Hieronder vallen dan de beeldhouwkunst, de schilderkunst en alle daarmee verbonden kunsten, als teeken-, graveer- en etskunst, alsmede de photographische kunst. Dessoir neemt het „uitbeelden" zeer breed en betrekt dan de bouwkunst ook onder de b. k. Verder veronderstelt hij, dat de b. k. zijn de kunsten van het rustige (niet dus van de beweging), waar de elementen naast, niet na elkaar bestaan, en komt er dan toe de mimische kunsten (mimiek, poëzie en muziek) uit te sluiten. Toch is ook de beweging veelal van uitbeeldend karakter en men zal bijv. moeten bekennen, dat de filmkunst in groote mate uitbeeldend vermogen bezit. Enkelen nemen het begrip b. k. zoo eng, dat ze alleen beeldhouwkunst daaronder willen ordenen. De term heeft dus geen vaste beteekenis; de boven aangegeven opvatting is echter de meest verantwoorde.

Lit.: Utitz, Grundlegung der allg. Kunstwissenschaft (II 1914, 28-39); Dessoir Aesthetik und allg. Kunstwissenschaft (1923, 310 vlg.). *Knipping.*

Beeldendienst, → Beeldenvereering.

Beeldenmuur, → Iconostase.

Beeldenstorm. De B. is een woeste, plotseling tot uitbarsting gekomen beweging in de Nederlanden, waarbij op barbaarsche wijze de beelden en kerkramen in de Katholieke kerken en kloosters werden stukgeslagen, de H. Hostiën over den grond gestrooid en andere gruwelijke heiligschennissen bedreven, kostbare gewaden en boeken verscheurd en tallooze schatten van middeleeuwsche kunst vernield werden. Zij begon 10 Aug. 1566 in de buurt van St. Omer en sloeg weldra over naar Antwerpen, Gent, Holland (Delft 24 Aug.) en naar het Noorden en duurde de geheele maand Augustus door.

Van het geheele land bleven alleen Luxemburg, Artois, Namen en Henegouwen voor den geesel gespaard. In Vlaanderen alleen werden 400 kerken geplunderd. Door panischen schrik verlamd, zag de overheid meest overal werkeloos toe; de landvoogdes Margaretha was niet in staat krachtig op te treden, daar zij niet op het leger rekenen kon, welks aanvoerders grootendeels tot het verbond der edelen behoorden. Eerst toen de storm eenigszins geluwd was, kwamen de Katholieken tot bezinning en beloofden aan Margaretha hun steun; de rust was nu spoedig hersteld. Om den ongehoorden smaad, den godsdienst aangedaan, te wreken, zond Philips II Alva naar ons land.

Wie draagt de verantwoordelijkheid van den beeldenstorm? Nuyens meent, dat hij is uitgegaan van de Calvinistische consistories en predikanten en volgens een te voren opgesteld plan, om zich door een plotselingen overval van de Katholieke kerken meester te maken. Ofschoon een vooropgezet plan moeilijk te bewijzen is, „was de beeldenbreking stellig een uiting van Gereformeerden geloofsijver" (Knappert, blz. 389). Jarenlang hadden de Calvinistische predikanten, die de beeldenvereering en vele Katholieke practijken als afgoderij beschouwden, in heftige bewoordingen hun volgelingen opgezweept. En talrijke voorbeelden zijn bekend, dat predikanten en leden van consistories een leidende rol bij de excessen speelden. De Calvinistische leiders, die de beweging ontketend hadden, waarbij zich spoedig ook ongure elementen uit niet-godsdienstige motieven aansloten, hadden haar spoedig niet meer in handen en hebben haar in dezen vorm niet gewild. Doch „slechts zagen zij er een (taktische) fout, geen misdaad in" (Knappert, blz. 391).

L i t. : W. Nuyens, Gesch. der Ned. beroerten (I, 2, 100-145); L. Knappert, Het ontstaan en de vestiging van het Protestantisme in de Nederlanden (382-400); Corpus iconoclasticum, Documenten over den Beeldenstorm van 1566, I Haarlem door J. Kleyntjens en B. Becker, II Nijmegen door F. van Hoeck (1929).

J. de Jong.

Beeldenstrijd. 1° I n h e t O o s t e n. Keizer Leo van Byzantium beval in 726 de verwijdering van alle voorstellingen van heiligen en engelen en in 730 de vernietiging van alle afbeeldingen van Christus, Maria en de heiligen. Dat de vereering vooral bewezen werd aan iconen of losse schilderstukken blijkt uit een bevel, om de beelden hooger te hangen, opdat de geloovigen ze niet meer konden kussen. De patriarch Germanus, die zich verzette, werd tot abdicatie gedwongen. De pausen Gregorius II en III excommuniceerden de beeldstormers, maar keizer Leo en zijn opvolger Constantijn Copronymus voerden hun besluit met geweld door. De monniken. die zich het krachtigst verzetten, werden gruwzaam vervolgd. Eerst keizerin Irene maakte een eind aan de vervolging, en de overwinning werd bekroond door de definitie van het tweede Concilie van Nicea (787), dat de beeldenvereering goedkeurde en aanbeval. Opnieuw woedde de vervolging onder Leo V den Armeniër (813—830) en zijn opvolgers, totdat er in 842 onder keizerin Theodora voor goed een eind aan kwam.

2° I n h e t W e s t e n. De b. van keizer Leo III en zijn opvolgers was niet naar het W. overgeslagen. Maar de besluiten van Nicea (787) waren in zoo'n onjuiste Latijnsche vertaling aldaar bekend geworden, dat men weigerde, het Concilie te erkennen. Karel de Groote liet het protest tegen Nicea door zijn theologen opnemen in de Libri Carolini en ook officieel afkondigen op de synode van Frankfurt (794). Ten onrechte werd verklaard, dat de beelden of voorstellingen u i t s l u i t e n d tot doel mochten hebben versiering der kerken en beleering der geloovigen. De stemming tegen de beeldenvereering werd nog scherper onder Lodewijk den Vromen. Maar tegenover bestrijders als Claudius van Turijn en Agobard van Lyon stonden verdedigers op als Jonas van Orleans en Dungal van St. Denis en de b. hield weldra voor goed op, nadat Anastasius Bibliothecarius een juiste vertaling der besluiten van Nicea had gepubliceerd. Voor de b. in de Reformatie, → Beeldenstorm.

L i t. : Dict. Théol. Cath. (VII 1922, 577-590; 774-783); Lexikon f. Theol. u. Kirche (II 1931, 346 vlg.).

Franses.

Beeldenvereering. I. Christelijk.

B. is godsdienstige vereering der beelden van God, Christus, de heiligen. In het O. T. verboden (Ex. 20. 4; Lev. 26. 1). Het N. T. zwijgt erover. De Kath. geloofsleer stelt de geoorloofdheid en het nut der beeldenvereering vast (Conc. van Nicea II Denz. 302 vlg.; Conc. van Trente, Denz. 984 vlg.). Het Conc. van Nicea beroept zich op de traditie. De b. is een relatieve vereering, geen absolute; d.i. het beeld wordt niet vereerd om zichzelf, om eigen aard en qualiteiten, maar alleen als voorstellende een vereerenswaardige persoon. Het motief der vereering is niet de vereerenswaardigheid van de zaak, die beeld is, maar van den persoon, die is uitgebeeld. Het Conc. van Trente stelt vast (Denz. 986): „In het beeld zelf ligt geen kracht, waarom het is te vereeren. . . . de eer, die aan de beelden wordt gebracht, gaat tot het prototype, dat wordt uitgebeeld, zoodat wij door de beelden, die wij kussen en voor welke wij het hoofd ontblooten en knielen, Christus aanbidden, en de heiligen, wier afbeeldsel ze zijn, vereeren." De b. is dus dogmatisch verantwoord en de gelijkstelling van b. met afgoderij volstrekt ongegrond. Het verbod in het O. T. werd den Joden gegeven om het gevaar voor afgoderij, uit de heidensche omgeving en de neiging der Joden zelf voortkomend, te ontgaan. Een beeld is vereerenswaardig om de vereerenswaardigheid van den uitgebeelden persoon en niet om de kerkelijke wijding van het beeld. Hierdoor wordt het beeld aan profaan gebruik onttrokken en voor den eeredienst bestemd.

L i t. : It. Beissel, Verehrung der Heiligen usw. 1890-1892.

Kreling.

Geschiedenis. Voor de eerste eeuwen is het woord eigenlijk onjuist en moest men spreken van afbeeldingen. Losse beelden werden destijds nog niet gemaakt (uitgezonderd misschien: de jeugdige Christus als Goede Herder en als Leeraar) en het Oosten kent nog steeds uitsluitend schilderingen en mozaïeken. Wel spreekt reeds Irenaeus (ca. 180) over C h r i s t u s b e e l d e n, maar daar schrijft hij tegen → gnostieken, die dergelijke beelden maakten om ze dan naast die van Pythagoras, Plato, Aristoteles te bekransen en te eeren. Losstaande beelden zouden te veel gelijken op de heidensche godenbeelden en daardoor tot denzelfden cultus, tot afgoderij, kunnen verleiden. Religieuze voorstellingen daarentegen als wandschildering, als reliëf op sarcophagen, als mozaïek, vindt men reeds in de eerste eeuwen vooral in de

catacomben. Eerst symbolen, bijbelsche figuren en tafereelen, weldra ook voorstellingen van Christus, Maria, de Apostelen en andere heiligen. Na de vervolgingen nam dit zeer sterk toe in de grootsche kerkgebouwen vooral in het Oosten. Aanwezigheid van religieuze voorstellingen beteekent echter nog niet per se b. Aanvankelijk was de bedoeling: passende versiering der liturgische plaatsen en onderrichting der geloovigen. Nog Gregorius de Groote legt ca. 600 sterk den nadruk op dit dubbele element. Op de zijwanden boven de zuilen bracht men bij voorkeur de geschiedenis van Oud en Nieuw Testament in beeld, in de concha van de apsis den verheerlijkten Christus met de apostelen en de symbolen der Evangelisten. In de 4e eeuw worden de eerste getuigenissen gevonden van eer aan de beelden bewezen. Geleidelijk nam dit toe naarmate het gevaar voor afgoderij, door den ondergang van het heidendom, verminderde. In het Oosten droeg tot de verbreiding bij het geloof in de zgn. Achiropoïeten, die door geen menschenhand gemaakt, maar van den hemel neergedaald zouden zijn. Ook in huis had men later beeltenissen (iconen), waaraan men eer bewees. Het verbod der synode van Elvira (ca. 300) om kerken te beschilderen, en protesten van Eusebius van Caesarea en Epiphanius hebben de b. niet kunnen tegenhouden en toen zij in de 8e en 9e eeuw door de keizers werd bestreden, werd zij krachtig verdedigd door kerkelijke schrijvers en ten slotte officieel goedgekeurd en aanbevolen door het zevende Alg. Concilie (Nicea 787).

L i t. : Dict. Theol. Cath. (VII 1922, 766-844) ; Lexikon für Theol. und K. (II 1931, 348 vlg.). *Franses.*

Liturgie. De beeldenvereering, in het bijzonder de openbare, wordt door de Kerk geregeld door verschillende voorschriften en bepalingen, bij welke aanstonds het verschil in het oog springt tusschen het Oosten en het Westen. Niet slechts waren losstaande beelden, zooals die in het W. bijna uitsluitend in gebruik zijn, in het O. over het geheel slechts kort, en dan nog in beperkte mate, in gebruik, en kent men er feitelijk slechts: óf geheel vlakke (schilderijen, émails) óf vlak-reliëfs (in hout, steen, ivoor), maar de vereering zelf heeft er een verschillend karakter, alhoewel op hetzelfde beginsel berustend, nl. dat de eer aan de beeltenis van een persoon bewezen, een betrekkelijke is, d.w.z. niet die afbeelding maar den persoon zelve geldt. In het O. wordt daarbij aan die beelden feitelijk een plaats onder de → Sacramentaliën toegekend, d.i. onder die gewijde voorwerpen waarvan het godvruchtig gebruik op zichzelf heilveroorzakend is; iets wat in het W. minder op den voorgrond treedt. Vandaar, dat aan de liturg. wijding der beelden ginds meer gewicht wordt gehecht dan hier, en het gebruik er van (in het bijzonder het private) dat van de relieken in het W. evenaart. Hierbij sluit zich aan, dat in het O. de uiterlijke vorm strenger is (hiëratisch), en ook nauwer aan traditie gebonden. Wel schrijft ook in het W. de Kerk voor, met de tradities niet te breken, maar zij laat overigens vrijheid, onder toezicht der bisschoppen. Door nadere voorschriften regelt zij zekere punten, als die van aureool of stralenkrans, van de stoffen, waaruit openbaar te vereeren beelden vervaardigd moeten zijn, van hun plaatsing (→ Patroonheilige), verder van hun omsluiering op zekere tijden, van hun zegening (plechtige bisschoppelijke, eenvoudige), van de liturgische eerbewijzen (bewierooking, groet: buiging, knieling, enz.), van de plechtige → kroning van beelden van Jesus of Maria. Kenschetsend voor de vereering der beelden in het O. is, dat er daar op de kalenders feesten voorkomen, waarvan beelden het voorwerp zijn (Pontificale rom., Caeremoniale episcop., Rituale rom., Decreta authentica der Riten-Congr., Wetboek van het Kerkelijk Recht). *Louwerse.*

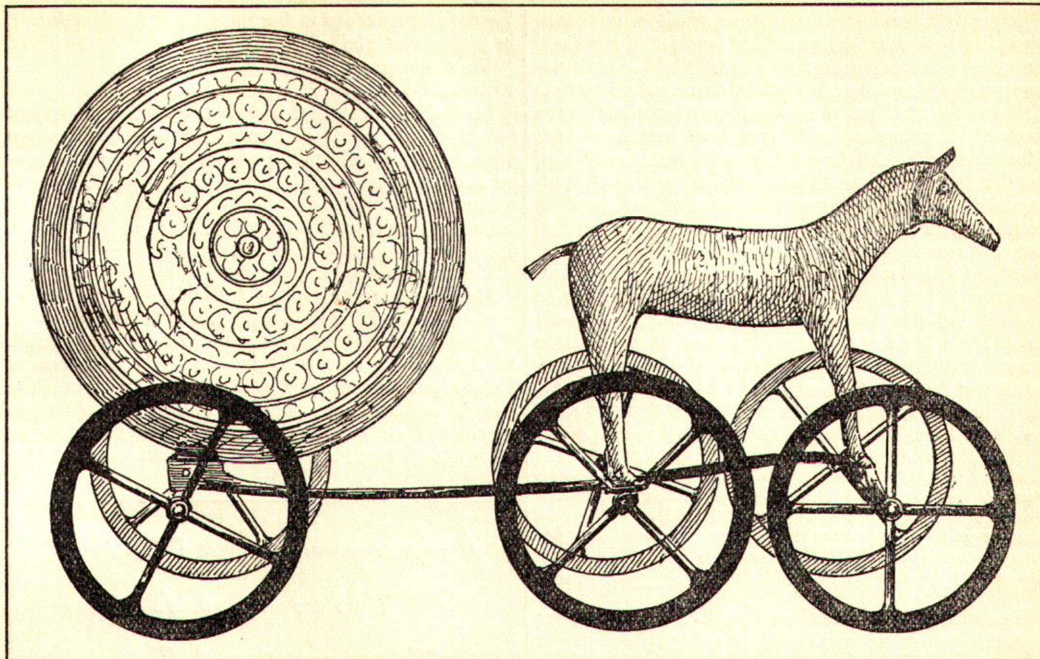
II. Buiten-Christelijk.

1° P r a e h i s t o r i s c h. Of de godheid in het o u d - s t e e n e n tijdperk in beeld werd voorgesteld en onder beeldvorm vereerd, hangt af van de beteekenis, die men aan de steenen vrouwenbeeldjes met weelderige lichaamsvormen uit dit tijdperk toeschrijft. Moeten ze inderdaad als vruchtbaarheidsgodinnen verklaard worden, dan moet ook de vereering van beelden der godheid tot in dien tijd opklimmen. In het n i e u w - s t e e n e n tijdperk vindt men in de graven vaak een reliëfbeeld van een vrouwelijk wezen, dat hoogst waarschijnlijk wel een godin voorstelt, maar op welke manier dit beeld vereerd werd, is onbekend. In het b r o n z e n tijdperk vindt men beeldjes van stieren, die waarschijnlijk als amuletten dienst deden, uit hout gesneden mannelijke beeldjes, die vruchtbaarheidsgoden voorstelden, de afbeelding van de zon op haar zonnewagen uit den Hallstatt-tijd, die waarschijnlijk rondgereden werd om den weldoenden invloed der zon over de streek te verspreiden. Er zijn ook beelden van dieren (bison, beer) in deze tijdvakken, die naar veler meening cultusobject waren.

2° E t h n o l o g i s c h. Kenmerkend voor het Hoogste Wezen der oerculturen is de afwezigheid van beelden in zijn eeredienst. Een eerste poging om het Hoogste Wezen voor te stellen vormen de figuren, die, ter gelegenheid der inwijdingsceremonies, in schors uitgesneden of op den grond uitgeteekend, maar daarna weer vernietigd werden. De gewoonte, die later ontstond om de dooden onder vorm van een houten beeldje, dat echter niets met een portret van den doode te maken had, voor te stellen of den schedel met klei aan te vullen en zoo een hoofd te modeleeren, verder de voorstelling onder beeldvorm van de stamouders, van het totemdier op rotswanden, houten palen, enz. kunnen tot de ontwikkeling van de beeldenvereering hebben bijgedragen. → Fetisjisme; → Totemisme ; → Polytheïsme ; → Maskers; → Wajangpoppen.

3° C u l t u u r v o l k e r e n. Meest alle volkeren met een hoogere cultuur hebben beelden van hun hoogere wezens. Uitzondering hierop maken de oude Litauers, de Joden, de Mohammedanen. (Voor de Christenen, zie onder.) De Japanners kennen beeldenvereering alleen onder den invloed van het Boeddhisme, de Perzen waarschijnlijk alleen onder den invloed van Babylon, de Romeinen onder den invloed van Griekenland.

De goden werden meest altijd onder menschelijke gedaante uitgebeeld. Goden met vele koppen, armen en beenen vindt men in Indië, bijzonder ook in het Noordelijk Boeddhisme; goden onder dierlijke gedaante in Egypte, gemengde dierlijke en menschelijke vormen vooral in Indië en Gallië; goden op een dier staande bij de Hethiten en ook in Indië. Verder nog goden onder koningsgedaante op Java. Aan die godenbeelden werden offers opgedragen en wel vaak in een vorm, die laat veronderstellen, dat het beeld op een of andere manier geacht werd van het offer te genieten. In Egypte werd het beeld der godheid spijs en drank voorgezet, 's morgens werd het gewekt, gewasschen

Beeldenvereering. Zonnewagen van Trundholm.

en gekleed, 's avonds weer ter ruste gelegd. De meeste volkeren kennen ook processies met godsbeelden. Vaak ook worden de goden, die niet helpen, getuchtigd. Uit dit alles blijkt, dat men het beeld toch als iets meer dan als een levenloos ding beschouwde, maar daar mag men toch niet uit besluiten, dat de godheid met het beeld geïdentificeerd werd. Het is voor ons zeer moeilijk de juiste gemoedsgesteltenis der afgodendienaars te begrijpen. We zouden bijna voor iederen godsdienstvorm afzonderlijk moeten kunnen nagaan, hoe de beeldenvereering er ontstaan is.

L i t. : C. Clemen, Bilderverehrung, in Die Religion in Geschichte und Gegenwart (I, 1098-1102); Images and Idols (verschillende auteurs), Encyclopaedie of Religion and Ethics (VII, 110-160). *Bellon.*

De identificeering van den god met het beeld is noch bij de G r i e k e n, noch bij de R o m e i n e n te bewijzen. Sinds de 5e eeuw v. Chr., toen men ook menschen ging uitbeelden, werden de godenbeelden steeds volmaakter uit een oogpunt van kunst. Rome, dat zich aanvankelijk zeer heeft verzet tegen den cultus van anthropomorphische beelden (Cato), volgde weldra in ieder opzicht het voorbeeld van Griekenland. Dat ook hier een beeld ten slotte symbool bleef, volgt o.a. duidelijk uit den plicht om de keizerbeelden te aanbidden, terwijl de keizer elders leefde. *Slijpen.*

Beeld Gods. Een beeld van iets is datgene, wat als gelijkenis van iets is voortgebracht. Volgens de H. Schrift is de mensch als een gelijkenis van God door God voortgebracht (Gen. 1. 26; 5. 1—3); alleen de mensch wordt in onderscheid met de andere aardsche schepselen beeld Gods genoemd, omdat de mensch alleen, krachtens zijn geestelijke ziel en qualiteiten, op God, den zuiveren Geest, gelijkt. Wijl de mensch krachtens zijn geest heerscht over de aarde, ziet de H. Schrift in deze heerschappij het beeldschap Gods zich uiten (Gen. 1. 26). Beeld Gods te zijn komt den mensch dus van nature toe. Maar door de bovennatuurlijke verheffing wordt hij als b. G. vervolmaakt. Door de genade krijgt hij een bijzondere gelijkenis met Gods natuur; door zijn bovennatuurlijke kennis van en liefde tot God lijkt hij op den Drieëenen God, in Wien krachtens de Goddelijke kennis en liefde de Goddelijke personen voortkomen.

L i t. : Diekamp, Kath. Dogmatik (II, § 23); A. Struker, Die Gottebenbildlichkeit des Menschen in der christlichen Litteratur der ersten zwei Jahrhunderte. *Kreling.*

Beeldhouwkunst (a e s t h e t i c a) is de nabootsende kunst om een geestelijken inhoud in de ruimte uit te beelden en wel in drie afmetingen. De schilderkunst kan ook het tridimensionale uitbeelden; doordat zij dit echter in een vlak doet, stelt zij ons slechts den schijn der derde afmeting, de diepte, voor oogen (perspectief). De b. gebruikt het geometrisch lichaam voor haar gegeven, den meest volkomen zinnelijk waarneembaren vorm, die niet enkel op 's menschen gezichtsvermogen, doch ook op zijn tastvermogen is aangewezen. Deze plastische vorm is ondergeschikt 1° aan den geestelijken inhoud; 2° aan de bestemming van het beeldwerk (bijv. aan de architectuur gebonden of vrij-staand); zie ook → Bouwbeeldhouwkunst; 3° gedeeltelijk aan het materiaal (graniet eischt andere vormgeving dan bijv. brons). Wat het materiaal betreft, bestaat er veeleer een wisselwerking, niet ongelijk aan die, welke er is tusschen geestelijken inhoud en den vorm: de vorm moet in harmonie zijn met den natuurlijken aard van het materiaal (hij moet het marmer „bezielen”, doch niet den bijzonderen aard van het marmer trachten weg te tooveren). Elk beeldhouwwerk zal dus de voor

zijn geestelijken inhoud meest expressieve tridimensionaliteit moeten bezitten. Deze bepaalt in elk geval de mate van streven naar natuurwaarheid bij den nabootsenden kunstenaar. Het is derhalve onjuist te denken, dat afwijken van de natuurgetrouwheid per se aan de kunstschoonheid van het beeldhouwwerk afbreuk doet. „Men kan een groot beeldhouwer zijn, zonder zich de juiste uitbeelding der organische samenstelling van een menschenlichaam tot taak te stellen" (Pinder). Ondergeschikt aan den vorm is ten slotte de kleur, welke aan het beeld gegeven zal worden (→ Polychromie). In grove lijnen onderscheiden we: 1° het eigenlijke b e e l d, dat een meer in zichzelf besloten leven uitdrukt: standbeeld, portretbuste enz.; 2° de g r o e p, die een zeker naar buiten treden van dat leven verbeeldt, altijd binnen het verband van de groep; 3° het r e l i ë f, een overgangsvorm naar de schilderkunst, waarin zich dan ook meer de eischen van deze laatste kunnen doen gelden.

L i t.: Kuhn, Gesch. der Kunst. Plastik I (1890), inleiding; Hildebrand, Das Problem der Form (1897); Pinder, Der Begriff des Plastischen in der spätmittelalterlichen Kunst Deutschlands in Die Deutsche Plastik vom ausgehenden Mittelalter bis zum Ende der Renaissance I [z.j. (1924)]; Hermann Cohen, Aesthetik des reinen Gefühls (II z.j., blz. 240-308). *Knipping.*

Technieken der beeldhouwkunst. De beeldhouwer begint, evenals de schilder, zijn gedachte op papier te schetsen. Zijn gegeven denkt hij zich steeds „en relief" en niet gelijk de schilder in het vlak. Zijn schets dient hem dan ook uitsluitend om het idee vast te leggen, niet de verdere uitvoering daarvan. Daartoe gaat hij over tot het „schetsen in klei", d.w.z. het maken van zijn ontwerp in drie dimensies, in tegenstelling van zijn schets, waarbij hij zich slechts van twee dimensies kan bedienen. Het begrip schets houdt in, dat zijn maaksel slechts de opzet, compositie, omvang, enz. in hoofdzaak zal behandelen. Zijn deze zaken eenmaal naar zijn intenties geregeld, dan eerst gaat hij over tot het maken van een model, waarin alle details, enz. uitvoerig en zorgvuldig behandeld worden. Van het materiaal, waarin zijn ontwerp zal worden uitgevoerd, bezorgt hij zich een blok, dat de grootste breedte, diepte en hoogte van zijn model in klei zal hebben. Op dit blok worden de verschillende punten gezet en lijnen getrokken, waarmede het model als het ware op alle zijden van het blok geprojecteerd is. Ter bepaling van de verschillende diepten, welke hij vervolgens moet hakken om het beeld te voorschijn te brengen, bedient hij zich van verschillende passers en meetwerktuigen, die hem de juiste diepte kunnen bepalen. Het beitelen in steen vereischt groote ervaring, omdat men door een onjuiste behandeling bepaalde materialen, bijv. marmer, zgn. „dood" kan hakken, d.w.z. den glans verdrijven. Het boetseeren geschiedt in den regel in klei, die voor dit doel speciaal geprepareerd is. Voor werken van grooteren omvang wordt vooraf een geraamte uit hout of ijzerdraad vervaardigd, opdat de klei niet uit elkaar zal vallen. De beeldhouwer werkt vooral met zijn duim en vingers. Voor fijnere details gebruikt hij boetseerstiften, houten pennen in verschillende vormen en afmetingen. Wordt het boetseeren voor eenigen tijd gestaakt, bijv. des avonds, dan wordt het boetseerwerk bedekt met vochtige doeken om het opdrogen der klei te voorkomen. Is nu de modeleur gereed met zijn werk, dan wordt vervolgens het model in gips gegoten en verkrijgt men het zgn. → afgietsel. Voor fijnere werken met weinig reliëf wordt ook wel, in plaats van klei, was gebruikt. *Swillens.*

Voor de **geschiedenis** der b., zie onder de verschillende landen.

Beeldkromming (n a t u u r k u n d e), beeldfout (→ Afbeelding), hierin bestaande, dat de beeldpunten bij een optische afbeelding niet in één plat vlak, maar op een gebogen oppervlak liggen. Men heeft, gebruik makende van de nieuwere glassoorten van Schott, lenzen geconstrueerd, waarbij de b. is opgeheven, tegelijkertijd met het astigmatisme. *Rekveld.*

Beeldlijn, → Afbeelding.

Beeldoppervlak, → Afbeelding.

Beeldpunt, → Afbeelding.

Beeldschrift staat tegenover → klankschrift. In het beeldschrift (ook ideographische teekens of pictographie genoemd), een vorm van primitieve kunst, werden oorspronkelijk alleen de dingen en begrippen, en niet de woorden, door afbeeldingen voorgesteld. Het is dus onmiddellijk en voor iedereen

Voorbeelden van beeldschrift, ontleend aan de Egyptische hiëroglyphen. Men teekende dus het beeld om het begrip op papier weer te geven. Bij de eerste drie voorbeelden ziet men, dat het teeken ook de waarde gekregen heeft van een klank, die in het Egyptische w o o r d voorkwam.

verstaanbaar. Later hebben sommige beeldschriften zich verder ontwikkeld, als bijv. dat van het Chineesch, dat woordenschrift werd: aan elk eenlettergrepig woord beantwoordt een speciaal teeken; m.a.w. hier wordt het heele woord door één teeken weergegeven. Het b. is figuratief, als het bijv. een man of een huis voorstelt door hun graphische afbeelding, of symbolisch, als het bijv. een struisvogelveer gebruikt om de rechtvaardigheid weer te geven. Het voordeel van b. bestaat hierin, dat er geen bepaalde klanken als bemiddelaars behoeven op te treden om den gedachten-inhoud begrijpelijk te maken. Nadeelen echter vindt men in het feit, dat het aantal beelden veel te gering is voor het onbeperkt aantal voorstellingen of begrippen, en dat vele van deze moeilijk of niet door afbeeldingen kunnen worden weerg geven, al bedient men zich nog volop van symbolen.

Men vindt b. op rotsen, steenen, leder, boomschors, enz. Het komt voor in den steen- en bronstijd van Europa, bij de Australiërs, de Micronesiërs, de Polynesiërs, de Eskimo's en de Indianen van N. en Centraal-Amerika. Een beroemd Indiaansch beeldschrift is bijv. „Walam-Olum" van de Lenape-Indianen. Tot het figuratieve schrift kan ook gerekend worden het knoopschrift van de Inka's, den heerschenden stam in Peru ten tijde der verovering door de Spanjaarden. Het hiëroglyphen- en spijkerschrift is ten deele figuratief, ten deele klankschrift. Beide schriftstelsels hebben zich tot gewoon klankschrift ontwikkeld. → Alphabet; → Schrift.

L i t.: Weule, Vom Kerbstock zum Alphabet; Th. W.

Danzel, Die Anfänge der Schrift; H. Jensen, Geschichte der Schrift (Hannover 1925); Ebert, Reallexikon der Vorgeschichte (Berlijn 1927, s.v. Schrift). *Weijnen.*

Beeldspraak, spreken in beelden, figuurlijke of overdrachtelijke taal. B. ontstaat, wanneer wij den indruk, door een ding of gebeurtenis vroeger op ons gemaakt, voelen ineenvloeien met een indruk van het tegenwoordig oogenblik, en dit uitspreken door woorden, die eigenlijk bij dat vroegere passen, met dit tegenwoordige te verbinden. Dat ineenvloeien steunt op de gelijkenis, die werkelijk of althans voor ons gevoel bestaat tusschen het vroegere en huidige; gewoonlijk gaan uiterlijke, objectieve gelijkenis en subjectieve indruksgelijkenis tezamen. De r e d e n van b. is behoefte: b. wordt uit nood geboren; men wil zijn eigen indruk bij een ander wekken en kan het niet anders dan door te herinneren aan een vroegeren indruk, ook den ander in den geest. S o o r t e n: men onderscheidt gevoels-, verstands- en verbeeldingsbeeldspraak, naar gelang de overeenkomst of het verband van beeld en verbeelde door het gemoed gevoeld, door het verstand begrepen, door de phantasie gezien wordt. E i g e n s c h a p p e n: b. moet zuiver zijn, d.i. geheel beantwoorden aan gevoel, verstand, verbeelding, al naar de soort. Een b. kan onzuiver zijn voor het verstand en toch zuiver voor het gevoel; b. moet oorspronkelijk zijn, minstens nieuw van voorstelling; versleten b. (→ Cliché) is immers niet in staat den gewenschten indruk van vroeger bij een ander wakker te roepen; b. moet ook edel zijn: een beeld kan op zich of in bepaalde omgeving grof of belachelijk wezen.

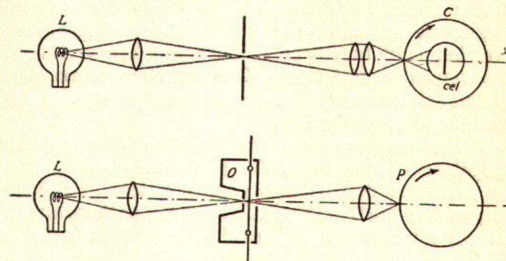
L i t.: P. Zeegers, De theorie der beeldspraak (Studiën, LXX vgl.); G. Gezelle, Loquela; Weinel, Die Bildersprache Jesu (1900); A. Wünsche, Die Bildersprache des Alten Testamentes (1906-'07); J. v. Ginneken, Het Gevoel in taal en woordkunst (Leuv. Bijdr. X, afl. 1-2, 1912); H. Padberg, De mooie Taal (1924). *v. d. Eerenbeemt.*

Beeld-telegraphie, het electrisch overzenden van beelden door middel van stroom-impulsies, welke analoog zijn aan die van de telegraphie. Vóór 1850 uitgedacht, heeft ze zich eerst onlangs uitgebreid, en wordt nu veel, vooral door nieuwsbladen, gebruikt. Zie plaat t/o kolom 161.

Voornaamste onderdeelen:

1° de u i t z e n d e r, waarin het beeld „afgetast" en de stroom-impulsies voortgebracht worden; deze kan op verschillende principiepen berusten. Vooral wordt nu de „photocel" gebruikt. Het op een cylinder C vastgemaakte en ronddraaiende beeld (eerst op doorschijnende film afgedrukt) wordt door een lichtstraal schroefvormig afgetast: naarmate de helderheid van het belichte punt grooter of kleiner is, wordt meer of minder licht naar de photocel doorgelaten, waardoor deze meer of minder stroomt levert.

2° De o n t v a n g e r werkt soms op electrochemische wijze (invloed van een stroom op een met jodium en stijfsel bestreken papier), nu echter meer electrisch. De aankomende stroom-impulsies worden gestuurd in een oscillograaf O, waarvan de trildraad min of meer het van L aankomende licht afspert. De zoo gemoduleerde lichtstraal wordt dan geconcentreerd op een photographisch papier P, dat ook een schroefvormige beweging heeft. De uitslag is een lijn, waarvan de breedte met de hevigheid der stroomimpulsies verandert (zie fig. 1). Ook gebruikt men de Kerr-cel (in 1926 door Karolus uitgedacht), welke berust op het Kerr-effect. De stroom-impulsies worden versterkt en aangelegd aan een condensator, waarin zich nitrobenzol bevindt. Deze wordt daardoor meer of minder dubbelbrekend, en zal dus een gepolariseerden lichtstraal in veranderlijke mate tegenhouden volgens de hevigheid der stroom-impulsies. De uitslag is in dit geval een lijn met constante breedte, maar veranderlijke intensiteit (zie fig. 2).

Beeldtelegraphie. Boven: schema van uitzender. Onder: schema van ontvanger.

De goede overzending der beelden vereischt een volkomen synchronisatie van uitzender en ontvanger. Dit wordt dikwijls verkregen door middel van een phonisch rad (insgelijks gebruikt voor de synchronisatie van televisie-toestellen).

L i t.: H. E. Ives, Picture transmission over telephone lines (Bell System Technical Journal 1925, 187). *Gillon.*

Beelen, J a n T h e o d o o r, Nederlandsch Kath. biblist en Oriëntalist; * 12 Jan. 1807 te Amsterdam, † 31 Maart 1834 te Leuven. Benoemd in 1833 tot prof. van de H. Schrift aan het Groot-Seminarie van Luik, in 1836 tot prof. aan de na de Fransche revolutie heropgerichte Leuvensche Universiteit, waar B. het initiatief nam tot een vernieuwde studie van de Oud- en Nieuw-Testamentische exegese en van de Oostersche talen. Zijn meest verspreide publicatie is zijn gecommentarieerde Nederlandsche vertaling van het Nieuwe Testament (Het N.T.O.H.J.C. volgens den Lat. tekst der Vulg. in het Nederduitsch vertaald en in doorloopende aanteekeningen uitgelegd, 3 dln. Leuven 1859—1869), en van enkele boeken van het O.T., daarbij inbegrepen een verdienstelijke commentaar op de Psalmen (Leuven 1878). Sedert 1926 verschijnt bij K. Beyaert, Brugge, een nieuwe bijgewerkte uitgave van Beelen. Het O. en N.T. vroeger bewerkt door mgr. Beelen, hoogl. te Leuven, en andere medewerkers; opnieuw bewerkt door Camerlijnck, Ceuppens O.P., Dignant, Keulers, Roelands S.J., Rijckmans, Van der Heeren, van Grinsven. Als een der eersten onder de Katholieken stelde hij een Grammatica samen van het Nieuw-Testamentisch Grieksch (Leuven 1857). Als exegeet trachtte B. vooral den letterlijken zin van de H. Schrift vast te stellen, en sprak zich uit tegen de pluraliteit van den letterlijken schriftuurzin.

L i t.: J. Coppens, Ephem. Theol. Lov. (1932, 609-611); G. Rijckmans, ib. (688-690). *Brans.*

Beelmeon, → Baalmaon.

Beelt, C o r n e l i s, schilder, werkzaam te Haarlem in de 2e helft van de 17e eeuw; er is weinig van zijn leven bekend. Eenige musea (o.a. te Haarlem) bezitten schilderijen van hem (strandgezichten en landschappen), die niet onverdienstelijk zijn en aan Iz. van Ostade en Claes Molenaer herinneren.

L i t.: v. Wurzbach, Niederl. Künstlerlex. *Schretlen.*

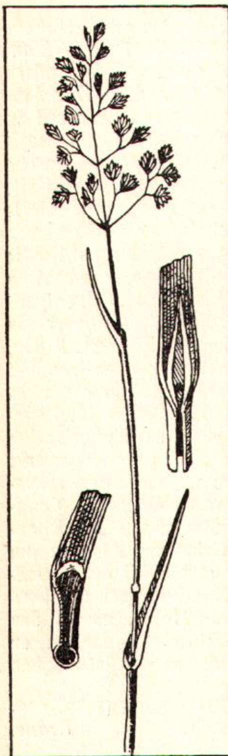
Beëlzebub, 1° (Baälzebub) naam van een in de Filistijnsche stad Accaron vereerde godheid (4 Reg. 1.2.6.16). Deze naam beteekent „heer der vliegen” en werd waarschijnlijk aan den god gegeven, omdat hij volgens de opvatting der Filistijnen de vliegenplaag over het land bracht en het daarvan kon verlossen. Zoo vereerden de Grieken Zeus als vliegenafweerder. Als orakelgod werd B. o.a. door koning Ochozias geraadpleegd (4 Reg. 1.2).

2° Benaming van den vorst der duivelen in den Vulgatatekst van het N.T. (Mt. 12.24; Mc. 3.22; Lc. 11.15). In het Grieksch vindt men telkens Beëlzebul, wat de juiste lezing is. Dit woord wordt verklaard als „heer van den mest”, omdat de afgodendienst in de latere Joodsche literatuur met sibul (mest) aangeduid werd. Anderen vatten het op als „heer der woning”, d.w.z. van het verblijf der booze geesten; Mt. 10.25 schijnt op die beteekenis te zinspelen.
Keulers.

Beemd, drassig land, dat gewoonlijk of reeds bij een waterstand, die eenigszins boven den normalen is, onder water staat.

Beemdchampignon, → Weidechampignon.

Beemdgras, grassoort, welke vroeg, smakelijk en voedzaam is. Men onderscheidt: v e l d - b. (Poa pratensis) en r u w - b. (Poa trivialis) ; het eerste groeit vooral op hoogen zandgrond, het tweede op klei, veen en lagen zandgrond.

Veldbeemdgras.

Beemdlangbloem (F e s t u c a p r a t e n s i s), goede grassoort, welke lang doorgroeit en voedzaam is.

Beemdooievaarsbek (G e r a n i u m p r a t e n s e), familie der ooievaarsbekken (Geraniaceae). Grootbloemige, overjarige plant. Groeit op beschaduwde vochtige plaatsen. Heeft insectenbestuiving.

Beemdvossestaart (A l o p e c u r u s p r a t e n s i s), grassoort met lange groeiperiode en groote hooiopbrengst. Groeit het meest op lage veenweiden.

Beemster, droogmakerij en gem. in de prov N.H., ten N. van Purmerend; opp. 7 098 ha; één groot dorp: Midden-Beemster, verder landelijke bebouwing. Op 1 Jan. 1932: 5 212 inw. De Kath. (1/5 der bevolking) behooren grootendeels tot de parochie B., enkelen tot Purmerend en Schermerhorn. Na de Haarlemmermeer is de B. de grootste droogmakerij van N.H., onder leiding van Leegwater drooggelegd van 1607—1612; het werk werd gefinancierd door Amsterdamsche en Haagsche kooplieden. Op de oude zeeklei worden veeteelt, land- en tuinbouw uitgeoefend; industrie ontbreekt vrijwel. De tramlijn Purmerend—Alkmaar gaat door de B. *van der Meer.*

Been, 1° (l i d m a a t), noemt men de achterste ledematen van den mensch. Het bestaat uit het bovenbeen, het gedeelte van bekkengordel tot knie, het onderbeen vanaf knie tot enkel en uit den voet. → Skelet. Voor menschelijke anatomie, → Ledematen.

2° Been of b o t is de meest harde en vaste vorm van steunweefsel, waaruit het geraamte der gewervelde dieren, met uitzondering van de haaiachtigen en rondbekken, hoofdzakelijk is opgebouwd. → Beenderen.

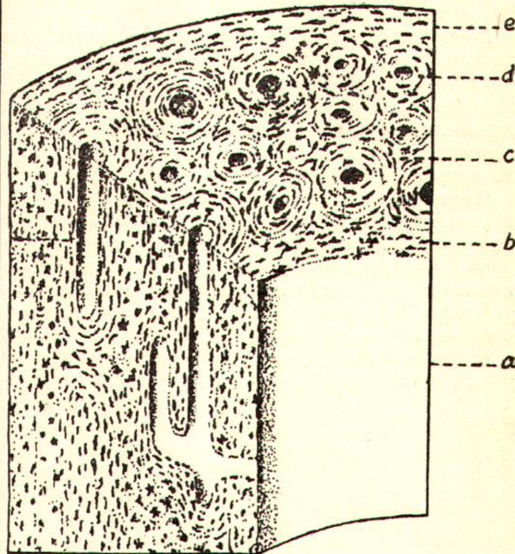
S a m e n s t e l l i n g. Men kan in b. een organische en een anorganische substantie onderscheiden. De organische of grondsubstantie (osseïne) vormt een onverkalkt, lijmgevend weefsel, opgebouwd uit tot bundels gerangschikte, uiterst fijne fibrillen, waarin stervormig vertakte beencellen of beenvormers (osteoblasten), door fijne protoplasma-uitloopers onderling samenhangend, liggen ingebed. De anorganische substantie (beenderaarde) is een mengsel van phosphorzure en koolzure kalk met geringe hoeveelheden phosphorzure magnesia en fluorcalcium. De organische substantie geeft aan b. elasticiteit, de anorganische hardheid. Procentsgewijze wordt 36% organische substantie, 55% phosphorzure kalk, 8% koolzure kalk, 1% phosphorzure magnesia en in het email der tanden 1% fluorcalcium aangetroffen. Deze samenstelling is echter zeer wisselend en verandert sterk, o.a. naar leeftijd. In de jeugd bevat b. meer organische substantie en is dientengevolge meer elastisch, geneest gemakkelijker bij beenbreuken; op ouderen leeftijd bezit b. meer anorganische substantie, is dan harder doch minder buigzaam en geneest moeilijker. Ook de meer naar buiten gelegen compacte massa van b. (compacta) bevat meer anorganische substantie dan de meer naar binnen gelegen spongieuze massa (spongiosa). Wordt b. in verdund zoutzuur gelegd, dan worden de kalkzouten opgelost en blijft alleen de organische substantie over, die nu zeer buigzaam en gemakkelijk te snijden is. Bij gloeien wordt b. eerst zwart, daarna krijtwit, waarbij alleen de anorganische substantie overblijft, die broos doch zeer hard is; ook na langdurig koken verdwijnt de organische substantie. Na elk dezer behandelingen blijft b. zijn vorm behouden.

O n t s t a a n s w i j z e en g r o e i. De grondvorm, waarin b. wordt gevormd, is door bindweefsel of kraakbeen gepraeformeerd. In het eerste geval hoopen zich in het embryonale weefsel beencellen op, die tusschen zich de grondsubstantie afscheiden, waarin later de kalkzouten worden afgezet. Naar gelang het verbeeningsproces (ossificatieproces) vordert, komen de beencellen als plasma-eenheden, onderling door fijne uitloopers verbonden, in de grondsubstantie te liggen. Deze bindweefselverbeening treft men o.a. aan in de dekbeenderen van den schedel. In geval een reeds embryonaal aangelegd kraakbeenig skeletstuk door b. wordt vervangen, moet men onderscheid maken tusschen perichondrale en enchondrale beenvorming. Bij p e r i c h o n d r a l e beenvorming wordt vanuit het perichondrium (een het kraakbeen omgevende min of meer verdichte bindweefsellaag) buiten op het kraakbeenmodel een beenmantel gevormd. Bij e n c h o n d r a l e beenvorming woekeren van de oppervlakte bloedvaatjes het kraakbeen binnen, die beencellen meevoeren. Deze beencellen worden in concentrische lagen om de bloedvaatjes gerangschikt en zetten nu de beenlamellen af. Door steeds

verder voortwoekeren der bloedvaatjes wordt ten slotte het geheele kraakbeen geresorbeerd en door been of beenmerg vervangen. Ook kan door binnendringende bloedvaatjes beenvormend materiaal naar een centraal punt van het kraakbeen worden vervoerd. De verbeening gaat dan uit van dit centrum (ossificatiecentrum) en schrijdt van hier onder oplossing van het kraakbeen naar de oppervlakte voort. Ook in deze gevallen zijn het de osteoblasten, die tusschen zich de grondsubstantie (osseïne) afscheiden, waarin later de kalkzouten optreden.

Perichondrale en enchondrale beenvorming kunnen in hetzelfde kraakbeenmodel plaats grijpen. Bij lange skeletstukken begint de beenvorming perichondraal, doordat om het middenstuk (diaphyse) vanuit het perichondrium een beenen mantel wordt afgezet, die het middenstuk als een manchet omgeeft. De uiteinden (epiphysen) van het kraakbeenmodel blijven voorloopig nog kraakbeenig en steken buiten de manchet der beenige diaphyse uit. In de dikte neemt nu de beenmantel toe, doordat steeds nieuwe lagen tegen de oppervlakte worden afgezet (appositioneele groei). Binnenin wordt door binnendringende bloedvaten en vooral door bijzondere cellen (beeneters of osteoklasten) het kraakbeen geresorbeerd. Naarmate dit in de richting der epiphysen voortschrijdt, begint ook de enchondrale beenafzetting (de spongiosa), waarin uitspringende balken der kraakbeenige epiphysen blijven bestaan en daardoor een vaste verbinding houden met de diaphyse. In de lengterichting groeit de beenmantel der diaphyse uit, doordat de epiphysen, die nog steeds onder uitzetting hunner kraakbeenige grondmassa in dikte, vooral echter in lengte uitgroeien (interstitieele groei), steeds hooger door de nieuw afgezette beenlagen der diaphyse worden omvat. Binnenin wordt door verdere afbraak van het nog aanwezige kraakbeen en gedeeltelijk ook van het enchondraal gevormd been de mergholte gevormd. Van den anderen kant echter wordt, naarmate het been in de lengte groeit, binnenin in de richting der steeds verder uitschuivende epiphysen nieuw enchondraal been gevormd. Opbouw van buiten, afbraak van binnen houden ten slotte gelijken tred. Ook in de kraakbeenige epiphysen begint eindelijk de beenvorming en wel van een centraal gelegen enchondraal beenweefsel, dat van hier zich onder oplossing van het kraakbeen naar de oppervlakte uitbreidt en met de nu ook hier begonnen perichondrale beenvorming het ossificatieproces voltooit. Op de gewrichtsvlakken blijft echter een kraakbeenkapsel behouden. Ook tusschen epiphysen en diaphyse blijft, zoolang het beenstuk nog niet zijn definitieve lengte heeft bereikt, een kraakbeenschijf bestaan, die er voor zorgt, dat nog steeds groei in de lengte kan plaats hebben. Eerst dan, wanneer de volwassen toestand intreedt (bij den mensch op ca. 20-jarigen leeftijd), verdwijnt deze laatste rest van het kraakbeenmodel. Verbeening van korte skeletstukken zooals wervels, hand- en voetwortelbeentjes geschiedt enchondraal en verloopt meestal op dezelfde wijze als de verbeening der epiphysen der lange → beenderen.

A n a t o m i e. Wordt een beenstuk dwars doorgesneden, dan treft men op de sneevlakte de volgende onderdeelen aan. Naar buiten ligt om het been het → beenvlies (periost) als een noodzakelijke bescherming van het daaronder liggende been, daar dit onbedekt te gronde gaat. Op het beenvlies volgt de harde beenmassa, waaraan te onderscheiden valt de naar buiten gelegen schorslaag of compacta en de naar binnen gelegen spongiosa. In de compacta vindt men talrijke openingen (0,03—0,12 mm middellijn),

Beenweefsel. a = beenholte, b = binnenwand, c = beencellen, d = kanaal van Havers, e = buitenwand.

die in lengterichting kanalen (kanalen van Havers) vormen en die onderling door dwarsverbindingen (Volkmannsche kanalen) samenhangen. Om deze kanalen vindt men de beenlamellen (Haversche lamellen) in concentrische lagen gerangschikt, waarin eveneens concentrisch geordend de beencellen met hun fijne uitloopers liggen ingebed. De Haversche kanalen dienen tot opname van zenuwen en bloedvaten, die vanuit het beenvlies of als vertakkingen van in de buurt liggende groote zenuwen en bloedvaten binnendringen. Naar buiten openen de Haversche kanalen in het beenvlies, naar binnen in het beenmerg. Op de compacta volgt de enchondraal aangelegde spongiosa, bestaande uit een systeem van kanalen en holten, opgevuld met merg, en omgeven door uit beenweefsel opgebouwde wanden. Het geheel vertoont een sponsachtigen bouw. De balkjes en dwarsbalkjes zijn echter zoo gerangschikt, dat bij aanwending van de geringste hoeveelheid materiaal de grootste steunkracht wordt verkregen. Bij de pijpbeenderen heeft deze spongiosa grootendeels plaats gemaakt voor de centrale mergholte. Korte beenderen bestaan hoofdzakelijk uit spongiosa, terwijl de compacta niet of bijna niet ontwikkeld is. Het beenmerg, dat in kanalen en holten wordt aangetroffen, is aanvankelijk zeer bloedrijk (rood beenmerg); later wordt hierin (vooral in de groote holten der pijpbeenderen) veel vet afgezet en krijgt het merg een gele kleur (geel beenmerg). De roode bloedlichaampjes vinden hun ontstaan in het roode beenmerg.

T e c h n i s c h e v e r w e r k i n g. Been wordt tot velerlei voorwerpen, als knoopen, knoppen, meshefsten, pijpenroeren, toetsen van pianoborden, enz., verwerkt. De beenderaarde wordt tot beendermeel vermalen en wordt dan als meststof gebruikt. Als

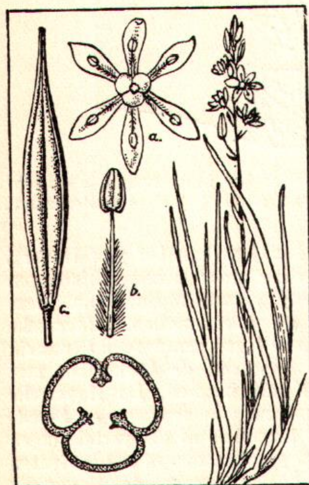
bijproduct wordt bij de beendermeelfabricatie uit b. lijm gewonnen. Ook weet men door uitkoken het vet te extraheeren, dat o.a. als grondstof bij de zeepfabricatie dient. *Willems.*

3° In de m e e t k u n d e, → Hoek; Driehoek; Trapezium.

Beenbeweging, de beweging der beenen, het voetwerk genaamd, één der belangrijkste onderdeelen der bokssport. De b. speelt een aanzienlijke rol zoowel bij aanval als bij verdediging. De voornaamste b. zijn achter- en voorwaartsche passen, en zijwaartsche sprongen achterwaarts, uitvallen voor- en schuinvoorwaarts.

Beenbrand, heftige ontsteking van een beenstuk, tot gevolg hebbende, dat een deel van het aangedane bot afsterft. Dit afgestorven beenstuk komt na verloop van enkele weken tot maanden los te liggen. Zoo'n losliggend dood beenstuk wordt s e q u e s t e r genoemd. Het proces gaat met ettering gepaard, waardoor → fistels ontstaan. *v. Haeff.*

Beenbreek, N a r t h e c i u m o s s i f r a g u m, familie der lelieachtigen (Liliaceae), zoo genoemd, omdat het vee door het eten van deze planten broze beenderen zou krijgen. Zwak vergiftig en komt algemeen voor op moerassige hei- en veenstreken.

Beenbreek.
a. bloem, b. meeldraad, c. vrucht.

Beenbreker, → Zeearend.

Beenbreuk (Fractura ossium), opheffing van den normalen samenhang van de beenige lichaamsdeelen, in den regel veroorzaakt door geweld (traumatische fractuur), soms ook zonder aantoonbaar geweld bij veranderingen in de beenstructuur (spontane of pathologische fractuur), zooals voorkomt bij gezwelvorming, ontsteking of voedingsstoornis in het been. De samenhang kan geheel zijn opgeheven (Fractura completa) of slechts ten deele, zoodat de beenstukken niet geheel los van elkaar zijn (Fractura incompleta). Naar de wijze van breken onderscheidt men: b. door afscheuring, door buiging, door afdraaiing, door indrukking, door verbrijzeling. Het been kan breken op de plaats van het inwerkend geweld (directe fractuur) of op een afstand daarvan (indirecte fractuur).

V e r s c h i j n s e l e n: 1° plaatselijke zwelling door bloeduitstorting, omdat steeds bloedvaten mede verwond worden; 2° plaatselijke drukpijnlijkheid; 3° plaatselijke misvorming; 4° abnormale stand; deze ontstaat direct door het inwerkend geweld, door de zwaartekracht en door de reflectorisch optredende spiertrekkingen; 5° abnormale beweeglijkheid; 6° het voel- en hoorbaar wrijven der beenstukken over elkaar (crepitatie); 7° onbruikbaarheid van het gewonde lichaamsdeel. Als complicaties kunnen optreden verlamming door verwonding van zenuwen, verwonding der huid (Fractura complicata), waarbij geheel nieuwe gevaren optreden door de kans op infectie.

V e r l o o p. Vanuit de wondvlakten wordt nieuw granulatieweefsel gevormd, overgaande in bindweefsel, dat de breukstukken omhult. Meestal wordt in het beenweefsel na een aantal weken nieuw been gevormd (beenweer of callus). Geschiedt dit zeer laat, dan spreekt men van vertraagde callusvorming; wordt de breuk niet meer vast, dan spreekt men van pseudarthrose.

B e h a n d e l i n g. De eerste behandeling tracht met een noodverband (spalken) de beenstukken zoo te fixeeren, dat verdere complicaties of verschuivingen der breukstukken bij het transport voorkomen worden. Bij de eigenlijke behandeling is het beginsel om de callus te laten groeien bij goeden stand der breukstukken. Daartoe moeten de breukstukken in den goeden stand gebracht worden (gezet, gereponeerd), al of niet onder verdooving in één zitting of door langzame rekking in een → rekverband. De goede stand wordt onderhouden door een fixeerend verband (spalkverband, gipsverband) of in een rekverband. Gelukt de repositie niet langs dezen weg, dan wordt operatie noodig, evenals bij pseudarthrose en verlammingen.

Bij gecompliceerde fractuur is de eerste zorg voorkomen en bestrijden der infectie. *Krekel.*

Beencellen, → Been.

Beenderasch, b e e n d e r a a r d e, ontstaat door verhitting van beenderen van zoogdieren onder toetreding van lucht. De aldus overblijvende massa bevat ongeveer 85% calciumphosphaat, 12% calciumcarbonaat, 1% magnesiumcarbonaat, en 1 tot 2% calciumfluoride. De toepassing bestaat in het gebruik als kunstmeststof, in de glasindustrie voor het maken van melkglas. Ook in de emailbereiding wordt het gebruikt (als vertroebelingsstof). Vroeger diende het ook voor de bereiding van phosphorus. *v. d. Beek.*

Beenderbreccie, gesteentelagen, bijna geheel opgebouwd uit beenderfragmenten van fossiele gewervelde dieren. Beenderbreccies zijn o.a. bekend uit het Rhétien (Juraformatie).

Beenderen worden de harde, uit beenweefsel opgebouwde deelen van het geraamte der gewervelde dieren genoemd. Dikwijls maakt men de volgende onderscheiding: 1° l a n g e o f p ij p b e e n d e r e n met meest sterk ontwikkelde compacta en sterk gereduceerde spongiosa, waarvoor een centrale mergholte in de plaats treedt. Hiertoe behooren de lange beenderen der ledematen. 2° P l a t t e b e e n d e r e n, die meestal dienen om een holte te omsluiten en de daarin liggende organen te beschermen. Zij bestaan uit twee platen compact beenweefsel, waartusschen zich een dunne laag spongiosa, opgevuld met merg en vele bloedvaten, uitbreidt. Hun groei geschiedt meestal in de vlakke afmeting van de randen uit en in de dikte vanuit een centraal punt. Men rekent hiertoe de beenderen der schedelholte, van het bekken, het schouderblad en de ribben. 3° K o r t e b e e n d e r e n, die in alle dimensies gelijk ontwikkeld zijn. Het beenweefsel bestaat hoofdzakelijk uit spongiosa met gering ontwikkelde schorslaag, zoodat een werkelijke compacta ontbreekt. Hiertoe behooren de beentjes van den hand- en voetwortel en wervels. 4° S e s a m b e e n d e r e n, aldus genoemd, omdat hun vorm op een sesamzaad gelijkt. Zij ontstaan door verbeening van een band- of peesgedeelte, zooals de

knieschijf, het achtste handwortelbeentje en de twee beentjes naast den grooten teen.

Naar hun ontstaan kan men de beenderen verdeelen in dekbeenderen (ossa investientia of allostosen), wanneer zij in bindweefsel ontstaan, en vervangingsbeenderen (ossa substituentia of autososen), wanneer zij in kraakbeen ontstaan en dit geheel of gedeeltelijk verdringen. → Been (2°). *Willems.*

Beenderentuberculose, beter nog g e - w r i c h t s t u b e r c u l o s e, omdat de tuberculose van been, zonder dat een naburig gewricht tevens aangedaan is, zeldzaam voorkomt. Dit komt, doordat de tuberculose zich bij voorkeur ontwikkelt in beenweefsel, dat vlak bij een gewricht is gelegen, zoodat spoedig tevens het zieke gewricht geheel aan de tuberculose ten offer valt, waardoor het stijf en pijnlijk wordt. De genezing vergt vooral bij volwassenen veel tijd, in sommige gevallen zelfs tien of meer jaren. Behalve de stijfheid van het gewricht kan de tuberculose ook tot gevolg hebben, dat op den duur een min of meer sterke verminking ontstaat. Bij de ernstigste vormen van b. en gewrichtstuberculose kan de lijder te gronde gaan; dit is echter zeldzaam. Voor de behandeling zijn vele maatregelen aangewezen. Zee- en bergklimaat hebben een gunstigen invloed, alsmede een bepaald vitaminerijk voedsel; ook de plaatselijke behandeling met doelmatige verbanden, bestralingen, eventueel operatieve maatregelen kunnen de genezing bespoedigen. *v. Haeff.*

Beenderkool (Spodium) of beenzwart. Door verhitting van beenderen van zoogdieren buiten toetreding van lucht ontstaat een product, dat voor 6 tot 12% uit koolstof bestaat en verder uit calciumphosphaat (80%), calciumcarbonaat (8%), calciumsulfaat, alkalizouten, een weinig ijzeroxyde en wat gebonden stikstof.

B e r e i d i n g. De beenderen worden in verticaal staande gesloten ijzeren (ook wel chamotten) retorten verhit door de verbrandingsgassen van een ernaast gestookt vuur. De gevormde b. valt omlaag in een ruimte, waar ze wordt gekoeld, en vandaaruit verder getransporteerd.

T o e p a s s i n g. De groote toepassing van b. is het ontkleuringsvermogen, waarvan men o.a. gebruik maakt in de suikerraffinaderijen en de olieindustrie. Dikwijls wordt het te ontkleuren materiaal over b. gefiltreerd, zoo bijv. oplossingen van ruwe suiker. Bij een temp. van 60° gaat dit het beste. Ook drinkwater wordt vaak over b. gefiltreerd. In de geneeskunde vindt b. toepassing als absorptiemiddel voor vergiften. In het laboratorium en in de pharmaceutische industrie dient b. veel voor het zuiveren van allerlei producten. Ook de techniek der oliën en vetten verbruikt een groote massa van dit product voor de ontkleuring der ruwe, vaak donkerbruin gekleurde producten.

L i t. : L. Singer, Anorganische und organische Entfärbungsmittel (1929). *v. d. Beek.*

B. heeft het vroegere lampenzwart, dat meestal uit roet was samengesteld, geheel verdrongen, daar het zeer constant in gehalte is en dus ook van kleur, een eigenschap, die lampenzwart niet bezit, omdat roet niet steeds van dezelfde grondstoffen afkomstig is, en daardoor somtijds bruin, rood-bruin, geel-bruin, blauwachtig en grijs is. *Swillens.*

Beenderlijm wordt vervaardigd door bewerking van beenderen met stoom. Men ontdoet de gesorteerde beenderen van vet en stof, maakt ze in een wals fijn tot de grootte van een hazelnoot, wascht ze met koud water en laat ze eenige dagen liggen in zwaveldioxydhoudend water, zoodat kleur- en reukgevende bijstoffen verdwijnen. In een stoomketel wordt de lijmstof onder een druk van $1^1/_2$ atmospheer in lijm veranderd. Na ongeveer een half uur wordt de stof weer onder normalen druk gebracht en met kokend water bedekt; na 2 uur is er 18% lijm door het water opgelost; nu wordt het water afgegoten en de stof nog eenige malen beurtelings door stoom en water bewerkt; de verwerking van de dan ontstane stof tot vaste lijm geschiedt op dezelfde wijze als bij uit leder gemaakte lijm. De b. heeft een melkachtige kleur.

Beendermeel, kunstmeststof; bevat phosphorzuur en stikstof. Wordt weinig gebruikt; werkt alleen goed op zure en humusrijke gronden. B. wordt ook als voederstof gebruikt.

Beendervet, door extractie uit beenderen gewonnen vet voor zeep- en kaarsenindustrie; smeervet.

Beenenschaats, de oervorm van de schaats, dateerend van ong. 1150, vervaardigd uit dierenbeenderen, vooral schenkels van paarden. Zeer sterk drogen maakte deze b. ijzerhard.

Beeneter, een slepende ontsteking van het beenweefsel, meestal van tuberculeuzen aard.

Beeneters of osteoklasten zijn bepaalde groote cellen, die door bloed worden meegevoerd naar bepaalde plaatsen in been en dit aanvreten en oplossen. → Been (2°).

Beenfistel, → fistel, waarvan de inwendige opening uitmondt in een beenholte. Oorzaak meestal een → sequester, ontstaan na chronische of acute beenmergontsteking of door een vreemd lichaam (bijv. projectiel). Behandeling bestaat in verwijdering van vreemd lichaam of van sequester, als de ontsteking tot rust is gekomen.

Beenhaak, haakvormig chirurgisch instrument, waarmee bij operaties beenstukken aangehaakt en gefixeerd of verplaatst kunnen worden.

Beenhuid, → Beenvlies.

Beenmergontsteking (Osteomylitis), een op jeugdigen leeftijd voorkomende heftige ontsteking van het beenmerg, gepaard gaande met hooge koorts en veelal hevige pijn. De behandeling eischt meestal een operatief ingrijpen, waarbij de ontstoken plaats door het wegbeitelen van een stukje beenschors bloot gelegd wordt. *v. Haeff.*

Beennaad is de vereeniging van twee beenstukken 1° direct door spijkers, schroeven of draad (metaal, kangoeroepees); 2° indirect door spalkjes (van metaal of levend of dood been); toegepast bij beenbreuk of pseudarthrose.

Beennecrose, → Beenbrand.

Beenschubben, → Schubben.

Beensclerose, verdichting van de structuur van het beenweefsel. Komt meestal plaatselijk voor in aansluiting aan de een of andere ontsteking van het beenweefsel.

Beensplinter (sequester), los beenstuk, dat zijn samenhang met de omgeving verloren heeft door trauma of ziekteproces (vaak beenmergontsteking).

Beensplintertang (sequestertang), chirurgisch instrument, dat beensplinters onwrikbaar kan vastpakken ter fixatie of verwijdering.

Beenstanden (v e e t e e l t) zijn bij de gebruiksbeoordeeling vooral bij het paard van belang. In normalen stand moet het paard vierkant staan, zóó dat voor- en achterbeenen en van terzijde gezien

linker- en rechterbeen elkaar dekken. De voornaamste afwijkingen in voor- en achterbeenen zijn: bodemwijd en bodemnauw; O en X beenen; Fransche- en toontredersstand; gestrekte stand; onderstandigheid; steile kogels; weeke kogels; beervoetigheid; terwijl nog bij de voorbeenen kunnen voorkomen: bokbeenigheid en holle knieën. *Verhey.*

Beentang, chirurgisch instrument, tangvormig gebouwd in verschillende maten, om bij operaties beenstukken te kunnen fixeeren en bewegen.

Beentje-over rijden, een soort van schaatsenrijden, waarbij bij iederen slag het eene been over het andere wordt geslingerd en tevens sierlijke figuren in het ijs worden gesneden.

Beentransplantatie, het overbrengen van een stuk been op een plaats, waar dit om een of andere reden gewenscht wordt. → Albee (operatie van).

Beenverharding, → Beensclerose.

Beenverweeking, → Osteomalacie.

Beenvisschen (T e l e o s t e i) zijn de meest vormrijke orde der visschen. Van de ongeveer 12 000 bekende vischsoorten behooren er 95% tot de b. Hun geraamte is hoofdzakelijk uit been opgebouwd, vooral de schedel telt vele beenstukken; de kieuwen zijn bedekt door een kieuwdeksel (operculum); de huid is voorzien van echte schubben en wel uitsluitend rond- of kamschubben. Deze schubben zijn hoofdzakelijk uit kalk opgebouwd en bedekt door een laagje „guanine”, een uitscheidingsproduct der huid. Soms zijn de schubben microscopisch klein en in de huid verborgen (aal).

Fossielen der beenvisschen worden reeds in Trias gevonden. *Willems.*

Beenvlies (periost, < Gr. peri = om, osteon = been) is een om het been heenliggend bindweefselvlies en een voor het been zeer gewichtig orgaan. Het bezit een rijk bloedvatennet, dat in het kanalensysteem en de mergholten van het been doordringt en daar voor opbouw en voeding het noodige materiaal aanvoert. Onbedekt been sterft dan ook spoedig af, daar het van de bestanddeelen, die voor het instandhouden noodzakelijk zijn, verstoken blijft. Men kan aan het vlies onderscheiden een naar buiten gelegen gedeelte: pars fibrosa, bestaande uit elkander kruisende vezelige bindweefsellagen, waartusschen de pezen der skeletspieren vastgrijpen, en een naar binnen gelegen gedeelte: pars synovialis of cambiumlaag, met een losser en meer cellenrijk weefsel, waarin, zoolang het been groeiend is, de osteoblasten worden aangetroffen. Waar twee tegen elkander grenzende beenderen een gewricht vormen, grijpt het beenvlies van het eene been op het andere over en vormt om de gewrichtsspleet het gewrichtskapsel of de gewrichtsbeurs. Het bindweefsel is hier veel sterker en dikker ontwikkeld en scheidt meestal een gele taaie vloeistof af, die als gewrichtssmeer dient om de gewrichtsvlakken meer glijbaar te maken. → Been. *Willems.*

Beenvliesontsteking (Periostitis) komt zelden op zichzelf staande voor. Meestal zijn het beenweefsel en het beenmerg er tevens bij betrokken. Bij acuut verloop is de oorzaak een infectie met etterbacteriën, bij chronisch verloop is de tuberkelbacil veelal de oorzaak. *v. Haeff.*

Beenvormers, → Been.

Beenweefsel, → Been.

Beenweer (→ Callus), beenige verbinding, die bij → beenbreuk ontstaat tusschen de breukuiteinden.

Beenzwart, → Beenderkool.

Beenzweer (Ulcus cruris), weefselverlies aan de oppervlakte van het onderbeen, dat slechts traag of in het geheel niet door vorming van nieuwe weefsels wordt aangevuld.

O o r z a a k : 1° ontsteking (tuberculose, syphilis); 2° trauma (bevriezen, verbranden); 3° zenuwstoornis; 4° voedingsstoornis door slechte bloedverzorging, waartoe de meest voorkomende vorm behoort, die in den regel optreedt in vereeniging met aderspatten (Ulcus varicosum).

B e h a n d e l i n g : bij alle soorten de zweer in zuiveren toestand brengen en houden, daarnaast de oorzaak bestrijden; bij het Ulcus varicosum bijv. door de bloedsverzorging te verbeteren (hoogleggen van been, elastisch verband) en de aderspatten te behandelen. *Krekel.*

Beer, 1° → Beerachtigen.

2° Volwassen mannelijk varken.

Beer, m e s t, bestaande uit menschelijke uitwerpselen. Het gebruik van b. in de groententeelt is niet hygiënisch.

Beer (bouwk. vakterm), → Steunbeer.

Beer, G r o o t e, (sterrenkunde) → Ursu major.

Beer, K l e i n e, (sterrenkunde) → Ursa minor.

Beer, 1° A r n o l d d e, geestelijke, * te Oosterwijk, † 1579 als kapelaan aan St. Pieter te Leuven. Stichtte een beurs aan het Pauscollege aldaar.

L i t. : N. Ned. Biogr. Woordb. (VI).

2° A u g u s t, natuurkundige, * 1 Aug. 1825 te Trier, † 18 Nov. 1863 te Bonn, waar hij sinds 1855 professor was. Bekend door de naar hem genoemde absorptiewet in een medium: twee oplossingen van de concentraties c_1 en c_2 en de dikten h_1 en h_2 laten evenveel licht door als $c_1 h_1 = c_2 h_2$ (1852). *J. v. Santen.*

Wet van Beer. Volgens deze wet is de absorptiecoëfficiënt van een oplossing evenredig aan de concentratie der daarin opgeloste absorbeerende stof. Dit komt hierop neer, dat, onafhankelijk van de dikte der absorbeerende laag, de hoeveelheid geabsorbeerd licht alleen afhankelijk is van de h o e v e e l h e i d absorbeerende stof in die laag. De W. v. B. gaat alleen op bij die stoffen, die bij verdunning geen verandering (dissociatie, hydrolyse, e.d.) ondergaan. Vooral in verdunde oplossingen gaat de W. v. B. goed op, daar dan bij verdunning de kans op chemische veranderingen klein is. Zij vindt practische toepassing in de → kolorimetrie. *A. Claassen.*

3° F r a n z, bouwmeester uit Vorarlberg, * ca. 1660, † 1726; één van degenen, die druk het zgn. „Vorarlberger Schema” toepasten, waarin naar groote soepelheid en zwierigheid in kerkenbouw gestreefd werd.

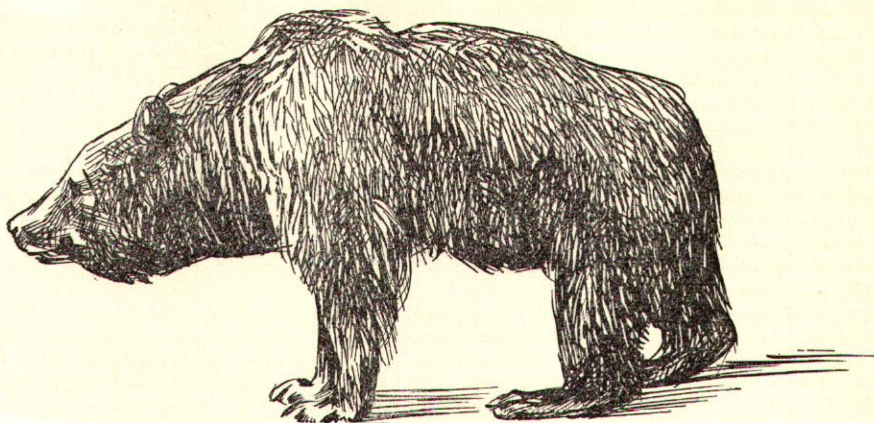
V o o r n. w e r k e n : Kloosterkerken van Irsee, St. Urban, Rheinau, Weissenau.

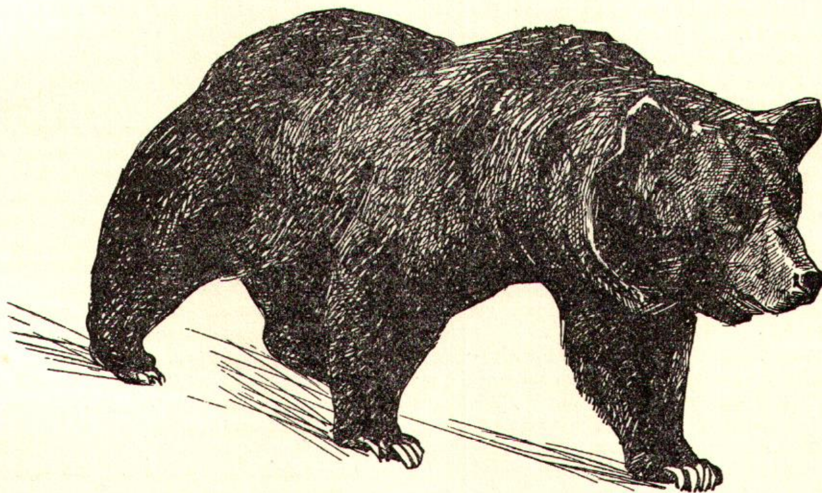
4° J a k o b L i e b m a n n, → Meyerbeer.

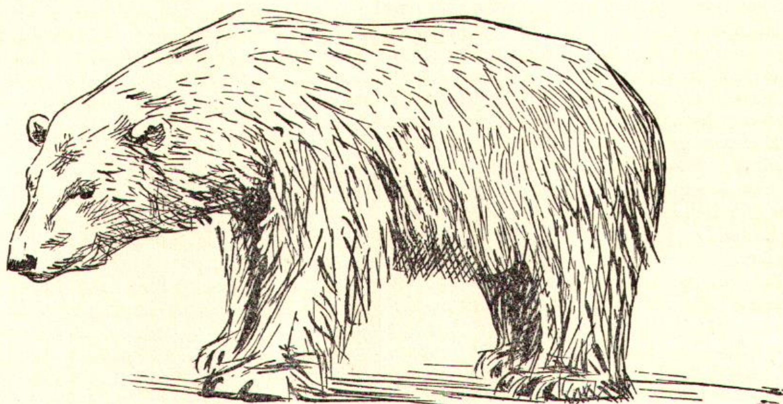
5° P i e t e r d e, Brabantsch priester-dichter der 17e eeuw. Schreef: Gheestelijcke Rijmkonst (Antwerpen 1657).

6° R i c h a r d, → Beer-Hofmann.

7° T a c o H a j o d e, Ned. letterkundige; * 18 Nov. 1838 te Maarseveen, † 1913 te Amsterdam. H.B.S.-leeraar te Goes en later te Amsterdam, redigeerde het maandblad „Noord en Zuid”, schreef eenige werkjes van geringe letterkundige waarde, doch had beteekenis wegens zijn groote vakkennis. *Asselbergs.*

1.

2.

3.

1. Bruine beer (Ursus arctos). 2. Grijze beer (Ursus horribilis). 3. IJsbeer (Thalarctos maritimus).

Beerachtigen, Ursidae, eene familie van roofdieren, waarvan de verschillende soorten over Europa, Azië, Amerika en misschien over een deel van N. W. Afrika verspreid zijn; uit de Romeinsche Oudheid is nog bekend de naam van den Numidischen beer, thans uitgestorven. In het Diluvium leefde de holenbeer, iets grooter dan de bruine beer, waarvan vele overblijfselen in Europa gevonden zijn.

Beren zijn alleseters en in verband daarmee bevat het gebit een aantal groote knobbelkiezen; zij zijn zoolgangers, d.w.z. bij het loopen raakt de geheele voet den grond. Alle soorten zijn gemakkelijk te temmen en toonen dan slimme dieren te zijn. Zie afb.

Soorten. De bruine beer bewoont haast alle hooggebergten van Europa: Pyreneeën, Karpaten, Transsylvanische Alpen, den Balkan, de Skandinavische Alpen, den Kaukasus en Oeral, geheel Rusland, geheel Noord- en Midden-Azië en in Afrika misschien den Atlas; hij voedt zich met planten, fruit, insecten en kleine dieren, hij klimt goed en zoekt graag naar honig. In N. Amerika leeft de zwarte beer of baribal; in Canada de groote en gevaarlijke grijze (grizzly-)beer. De ijsbeer bevolkt de kusten der Noordelijke Poolzee, is een uitstekend zwemmer en voedt zich met robben, jonge vogels, eieren en wier. Op Sumatra, Borneo en Banka leeft de kleine Maleische beer, door de inlanders Broeang genoemd, een klein ongevaarlijk dier, dat echter op Borneo het grootste en gevaarlijkste roofdier is. In Japan en Tibet leeft de kraagbeer of Koema met eene groote V-vormige witte teekening boven op de borst. In Voor-Indië komt de lippenbeer voor met groote sikkelvormige klauwen en stompen snuit met ver uitsteekbare lippen; zijn voedsel bestaat hoofdzakelijk uit vruchten en insecten.

Tegenwoordig worden als afzonderlijke familie afgescheiden de kleinberen (Procyonidae). De bosschen van het Himalaya-gebergte worden bewoond door den Panda of rooden katbeer, die zoo groot is als een kater en wiens voedsel hoofdzakelijk uit vruchten en honig bestaat. Over geheel Amerika zijn de waschberen verspreid, die om hun pels veel vervolgd worden; zij voeden zich met eieren, vogels en zoogdieren; een Z. Amerikaansche soort geeft de voorkeur aan kreeften en krabben. In het Noorden van Z. Amerika komen de neusberen voor, die een slurfvormigen snuit bezitten; in gevangenschap worden zij spoedig zeer mak; zij leven van vruchten, eieren en insecten. *Keer.*

Beerblock, Maurice, Fransch-Belgisch dichter van het → expressionisme, die ook als vertaler uit de Engelsche letterkunde (J. K. Jerome, O. Henry, H. de Vere) verdienste heeft. * 21 Sept. 1880 te Verviers.

Werk: L'atelier, poèmes.

Beerbohm, Max, Engelsch caricatuur-teekenaar en essayist; halfbroeder van sir Herbert Beerbohm Tree, den tooneelspeler. * 1872 te Londen, studeerde Charterhouse en Oxford, huwde een Amerikaansche, en ging wonen te Rapallo in Italië. Is in Engeland vooral bekend om zijn geestige en fijne, elegante caricaturen. Schrijver van keurig, ietwat gekunsteld proza. Zijn eerste werk, op 24-jarigen leeftijd, was getiteld The Works of M. B.

Latere werken: More (1899); Yet again (1909); Zuleika Dobson or An Oxford Love-Story (1911); A Christmas Garland (1912, parodieën o.a. op A. C. Benson, Chesterton, Wells, Conrad, Bennett, Shaw); And Even Now (1920); Things New and Old (1923); The Dreadful Dragon of Gray Hill (1928).

Beerbohm Tree, sir Herbert, → Tree.

Beerdiertjes, Tardigrada, een groep van meestal bij de spinnen ingedeelde, microscopisch kleine dieren, die op vochtige plaatsen, op mos, muren enz. of in zoetwater (dakgoten, wijwatervaten) leven. Zij zijn te kennen aan de 4 paar korte pooten, die klauwtjes dragen, en aan de trekkende beweging van het lichaam. Droogt het water uit, dan omgeeft zich het diertje met een chitinehuid, waarin het lang kan blijven leven. B. zijn over de geheele aarde verspreid. *M. Bruna.*

Beerendruif, Arctostaphylos, een plant van de familie der heideachtigen (Ericaceae) en de onderfamilie der Arbutoïdeae. Met ongeveer 18 soorten komt dit geslacht meest voor in Westelijk N. Amerika, in struikvorm. De gewone b. (A. uva ursi) treft men in naaldwouden en heidevelden aan op het geheele Noordelijke halfrond. De weinig smakelijke vruchten worden soms door de Laplanders gegeten. De bladeren worden gebruikt voor nier- en blaasziekten; verder dient dit gewas nog voor de bereiding van looistoffen en een zwarte kleurstof. *Bouman.*

Beerendruifbladen, uva-ursi bladen, enkelvoudige, kortgesteelde, tot 2,5 cm lange, ovaal-langwerpige, of lancetvormige, omgekeerd-eironde, gladde, groene bladeren van arctosthaphylos uva ursi, een altijd-groene, boschbesachtige heester, die in naaldbosschen en op heiden, zoowel in Skandinavië als in Midden- en Zuid-Europa in het wild voorkomt. B. zijn van andere vacciniumsoorten te onderscheiden, doordat hun waterig aftreksel met ferrosulfaat een blauw-violette verkleuring geeft. Bestanddeelen: de glucosiden arbutine en ericoline, die bij splitsing o.a. hydrochinon geven, verder looistof, chinazuur, galluszuur. Gebruikt als → afkooksel tegen blaaskatarrhen.

Lit.: Ned. Pharm. Ed. (V). *Hillen.*

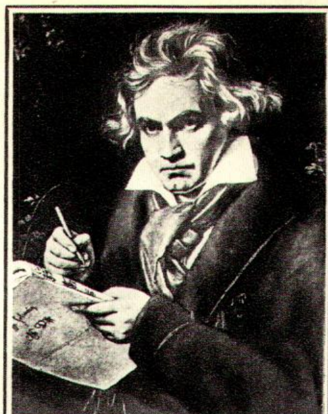
Beerenhouderij, in Ned. een vereeniging van enkele varkensfokkers, die een of meer beeren ter dekking van zeugen houden. In sommige streken leidt men den beer naar de zeugen (zgn. padbeeren). Voor het houden van raszuivere beeren worden in Nederland en in België aan de beerhouders premies gegeven. Het is dan noodzakelijk, dat de beerhouder behoorlijk en geregeld een dekboek (springlijst) bijhoudt.

In België wordt elke private uitbating van een of meer beeren een b. genoemd. *Verhey.*

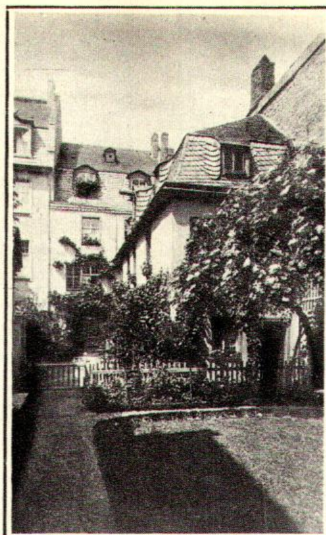
Beer-Hofmann, Richard, Duitsch-Oostenrijksch dichter van de → neo-Romantische richting. * 11 Juli 1866 te Weenen. Als geboren Jood in den kring der Blätter für die Kunst (→ St. George) opgenomen, begon B.-H. met kleinepiek vol Weensche atmosfeer en een roman, maar oogstte meer bijval met enkele treurspelen, waarvan het laatste zijn stof aan den Bijbel ontleent en met de nadruk de roeping van het Joodsche volk tot God's uitverkorene verkondigt. Der Graf von Charolais (1905) hervat het thema van Ph. Massinger's gruwelstuk: The fatal dowry, maar verrijkt het met de diepe symboliek der moderne levensverhoudingen.

Werken: Novellen (1893); Der Tod Georgs (roman, 1900); Der Graf von Charolais (1905); Jaakobs Traum

BEETHOVEN

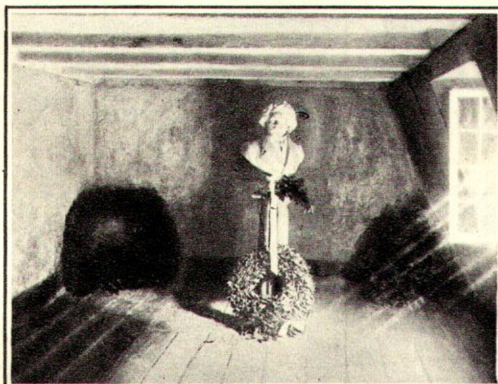
Ludwig van Beethoven.

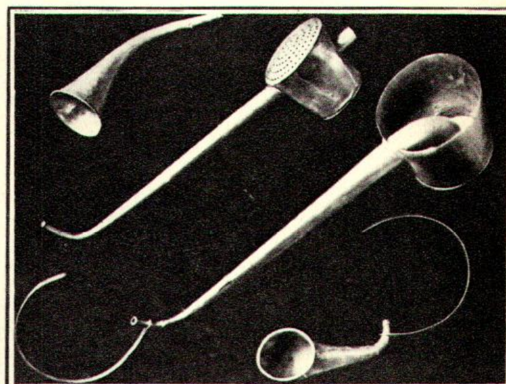
Het geboortehuis van Beethoven te Bonn.

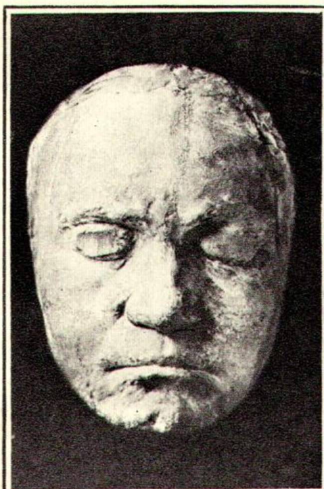
Thérèse von Brunswick.

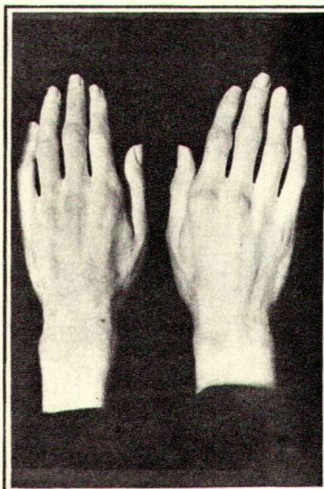
Beethoven's geboortekamer.

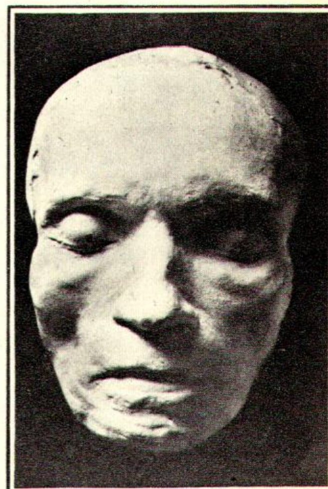
Hoorapparaten.

Masker, tijdens het leven gemaakt.

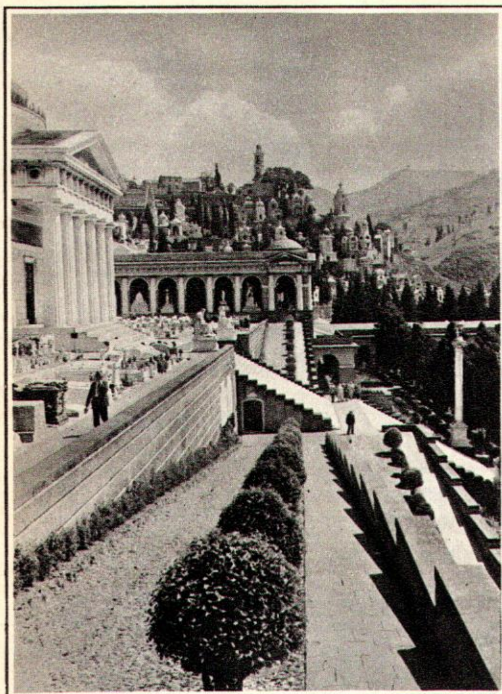

Beethoven's handen.

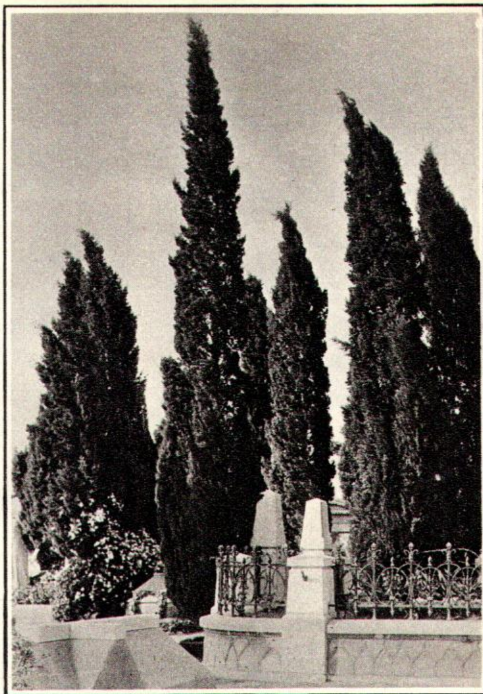

Doodenmasker.

BEGRAAFPLAATSEN

Het Campo Santo te Genua.

Een begraafplaats te Nizza.

Een Duitsche oorlogsbegraafplaats te St. Laurent Blangy.

(1918; eerste dl. van de trilogie: Historie von König David); Schlaflied für Mirjam (1919). — Lit.: Th. Reik, Das Werk B.-H.'s (Weenen 1919). *Baur.*

Beëri, 1° een Hethiet, vader van Esau's vrouw Judith (Gen. 26. 34); 2° vader van den profeet Osee (Os. 1. 1).

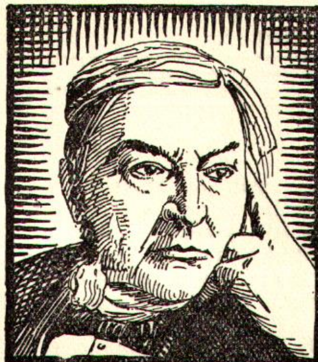
Beerlegem, gem. in de prov. O. Vlaanderen, 20 km ten Z. van Gent. Opp. 225 ha; 400 inw. Landbouw.

Beermaki, arctocebus calabarensis, halfaap bij de Nigermonding en in West-Afrika, met groote oogen en ooren en wolligen pels; de staart ontbreekt bijna geheel; een spoor van een wijsvinger is aanwezig in den vorm van een wrat.

Beermarter, arctitis binturong, vertoont overeenkomst met marter en met waschbeer; leeft in Indië.

Beernaert, 1° Adolf, Vlaamsch dichter van verschillende bundels huiselijke poëzie. * 1825 te Evergem, † 1883 te Alveringem.

2° Auguste, Belgisch Katholiek staatsman; * 26 Juli 1829 te Ostende, † 6 Oct. 1912 te Luzern. 1873 min. van Openbare Werken in het min. Malou, 1876 verkozen als volksvertegenwoordiger te Tielt (W. Vl.). Na 1884 (val van het min. Frère-Orban) terug als minister van Openbare Werken in het min. Malou, zelf in Oct. van dat jaar kabinetsformateur. 1884—'94 eerste minister, tevens min. van Financiën. Onder zijn beleid: herziening van de Grondwet met algemeen stemrecht; 1886 stichting der Vlaamsche Academie; 1889 verbetering der wet op het gebruik van het Nederlandsch in strafzaken. Breed van gedachten en verdraagzaam, leidde B. de Kath. partij in de richting eener politiek van sociale hervorming (heftige tegenstand onder leiding van Woeste). De strijd om de evenredige vertegenwoordiging, waarvan B. voorstander was, bracht hem ten val (1894, hervorming pas doorgevoerd in 1899). Was van 1895—'99 voorzitter der Kamer van Volksvertegenwoordigers. Bestrijder van de koloniale politiek der regeering, alhoewel hij Leopold II bijstond in zijn koloniaal werk. B. behaalde in 1910 den Nobelprijs voor den Vrede, ingevolge zijn activiteit op de Vredesconferentie te Den Haag.

Aug. Beernaert.

Lit.: Van der Smissen, Leopold II et B. d'après leur correspondance inédite, 1884—'94 (2 dln. Brussel 1920). *Elias.*

3° Euphrosine, Belg. landschapschilderes. * 11 April 1831 te Oostende, † 6 Juli 1901 te Brussel.
Werken: in verschillende musea in België, o.a. te Antwerpen, Brussel, Brugge, Gent, Leuven, Oostende, Namen enz. — Lit.: Kramm, De levens en werken; Chronique des arts (1901, 215). *de Stuers.*

Beernem, gem. in de prov. West-Vlaanderen, ten Z.O. van Brugge; ruim 5 000 inw., opp. 2 947 ha. Zandachtige grond; kanaal; landbouw; weldadigheidsinrichting voor meisjes; kasteelen van: Beernem, Reygerloo, Bloemendal, Bulskamp, Meerberg, Drie koningen, Wildenborg. Oude heerlijkheid. *V. Asbroeck.*

Beer Poortugael, jhr. J. C. C. den, gep. luitenant-generaal, lid van den Raad van State, lid van het „Institut de Droit international", van 1 Febr. tot 20 Aug. 1879 min. van Oorlog, bekend deskundige op het gebied van oorlogs- en neutraliteitsrecht, gevolmachtigd gedelegeerde van Nederland op de 1e en 2e Vredesconferentie te Den Haag en op de Conferentie van Genève in 1906. * 1832, † 1913.
Werken: o.a. Het oorlogsrecht (1872 en 1882); Het Internationaal maritiem recht (1888); Oorlogs- en neutraliteitsrecht (1900); Oorlogs- en neutraliteitsrecht op den grondslag van de conferentie van Genève 1906 en de twee Haagsche Vredesconferenties (1907). *Nijhoff.*

Beerput, ondergrondsch reservoir, waarin de faecaliën, meestal tezamen met andere afvalstoffen van woningen (wasch-, schrob- en keukenwater), worden verzameld. B. kunnen afzonderlijk zijn of door een overstort met de rioleering zijn verbonden. Ze dienen waterdicht (beton of metselwerk) te zijn en nu en dan door een verplaatsbaar pomptoestel pneumatisch geledigd te worden; wenschelijk is ook een ventilatiepijp.
Lit.: Carl Flügge, Grundriss d. Hygiene (1927). *Droog.*

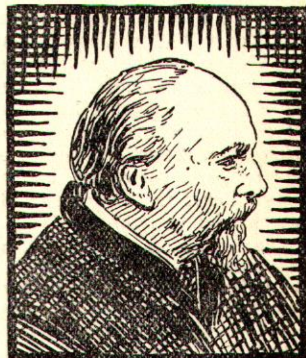
Beerrob (Arctocephalus ursinus), → Pelsrob.

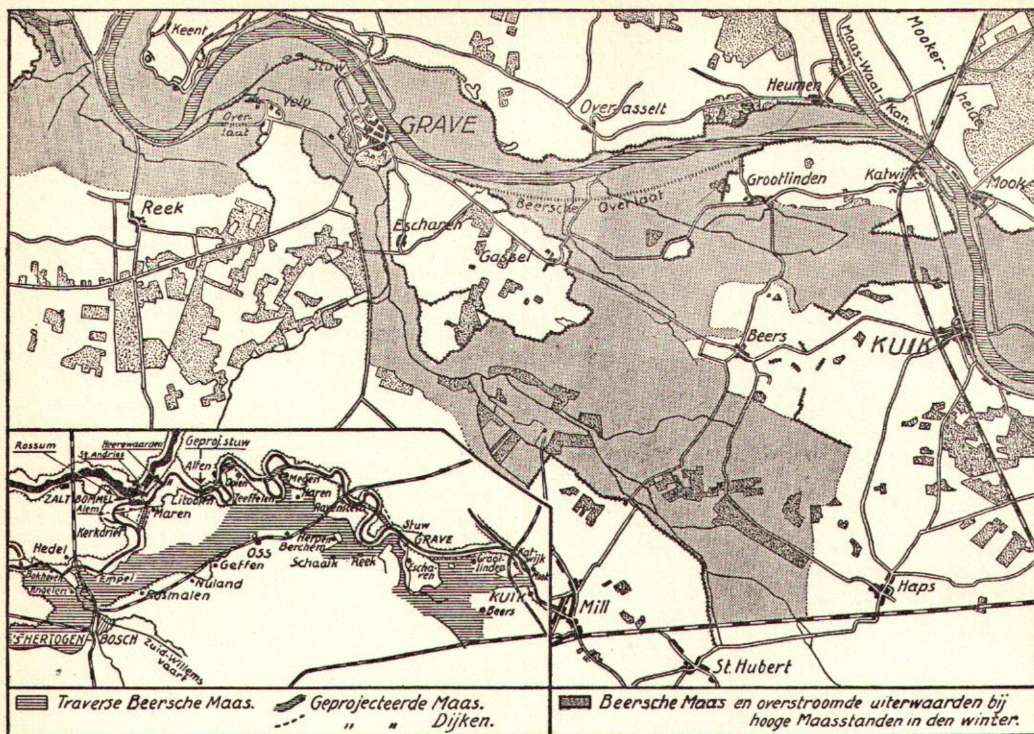
Beerrups, → Beervlinder.

Beers, 1° gem. in N. Brabant, ten Z.O. van Grave; ca. 900 inw. (Kath.); opp. 1 115 ha. Landbouw en veeteelt; een weinig industrie. De beruchte → Beersche Maas is naar dit dorpje genoemd.

2° Dorpje van bijna 200 inw. in de Friesche gem. Baarderadeel.

Beers, 1° Jan van, Vl. dichter. * 1821 te Antwerpen, † 1888 aldaar. Reeds als student in kleinseminarie te Mechelen door geloofstwijfels gekweld; later vrijzinnig. Onder-bibliothecaris te Antwerpen, 1849 leeraar aan normaalschool te Lier, 1860 aan Athenaeum te Antwerpen. In een week-vrouwelijken huiskring opgevoed, ooglijder en zwak van gestel, schreef hij zijn heele leven door zwaarmoedige, vaak ziekelijk-sentimenteele verzen (De Zieke Jongeling, uit eersten bundel, toen zéér populair, later geparodieerd; De Blinde, De Zoon van den Metseldiender). Over zijn later werk, een toenadering tot de buitenwereld, straalt meer zon en licht. Confiteor, uit Rijzende Blaren, is een pleidooi voor zijn vrijzinnige levens opvatting. Hij dichtte ook zangerige, maar sentimenteele cantates, als De Oorlog, door P. Benoit getoonzet. Zeer populair, ook in Holland, waar hij dikwijls met buitengewoon succes voorlas. Dat dankte hij aan

Jan van Beers.

Beersche Maas.

zijn gemoedelijken toon en aan den keurigen vorm; de visie is dikwijls vaag en zwak.

W e r k e n: Jongelingsdroomen (1853); Levensbeelden (1858); Gevoel en Leven (1869); Rijzende Blaren (1884), met den vijfjaarlijkschen prijs bekroond. — L i t.: Pol de Mont, Drie groote Vlamingen (1901).
A. Boon.

2° J a n v a n, Belg. historie- en genreschilder, * 27 Maart 1852 te Lierre (bij Antwerpen). Zoon van den Vlaamschen dichter Jan van B. Leerling van de Antwerpsche academie. Tusschen 1870 en 1880 schilderde hij hoofdzakelijk historiestukken, onderwerpen uit de geschiedenis van Vlaanderen. Na 1880 genretafereelen met sierlijke, modieuze vrouwenfiguren, ook voortreffelijke portretten, o.a. het portret van Peter Benoit (mus. te Antwerpen). B. heeft ook voor den kunsthandel gewerkt.

W e r k e n: o.a. in de musea te Antwerpen en te Amsterdam. — L i t.: Cat. Sted. Mus. te Amsterdam; Pol de Mont in het Schilderboek van M. Roozes Westervoorde, Jan v. Beers in de Nieuwe Gids (1887).
de Stuers.

Beersche Maas, een periodiek tijdelijke afvoer van het Maaswater, dat ten gevolge van de werking van den → Beerschen Overlaat uit de rivierbedding is afgeleid. De traverse van de B. M. loopt van Escharen en Gassel tot Den Bosch: de breedte bedraagt op enkele plaatsen 500 m, doch wisselt overigens van 2 500 tot 4 000 m. *J. ten Brink.*

Beersche Overlaat, bestond voor 1880 uit twee onbedijkte gedeelten op den linkeroever van de Maas. De bovenmond van den B.O., lang 800 m, gelegen tusschen Kuik en Mook, begon te werken, wanneer te Grave een peil van omstreeks 10 m +N.A.P. was bereikt. Ten behoeve van den aanleg van den spoorweg Nijmegen—Venlo is de bovenmond tusschen 1880 en 1882 afgesloten. De benedenmond, oorspronkelijk lang 2 500 m, is verbreed tot 4 100 m. De benedenmond begon te werken bij een waterstand te Grave van 10,35 m +N.A.P. In 1922 is in de B.O. een kade aangebracht, aansluitende aan den dijk van den sluispolder van Linden en aan de benedenzijde aan den dijk van den polder van Gassel en Escharen. De hoogte van de kade is zoodanig, dat de overlaat over de geheele lengte begint te werken bij een waterstand van 10,80 m +N.A.P. te Grave overeenkomende met ongeveer 5 m boven den middelbaren rivierstand.

Voor de verbetering van het afvoerend vermogen van de rivier de Maas zal worden uitgegaan van een hoogsten stand te Grave van 10,80 m +N.A.P. bij een maximum te verwachten afvoer van 3 200 m² per sec. (Rapport betreffende de verbetering van de Maas voor groote afvoeren, door dr. C. W. Lely, hoofdingenieur van den Rijkswaterstaat). De tot 10,80 m +N.A.P. te Grave verhoogde B.O. zal dan tijdens de uitvoering der rivierverbetering als veiligheidsklep blijven bestaan, totdat door waarneming van de verandering der hooge standen tijdens de uitvoering met voldoende zekerheid kan worden vastgesteld, dat de stand van 10,80 m +N.A.P. te Grave inderdaad bij den maximum afvoer niet noemenswaard zal worden overschreden.

Als dit is vastgesteld, kan ten slotte als laatste werk van de rivierverbetering beneden Grave de B.O., die tijdens de uitvoering der verbeterwerken, waarmede uiteraard in hoofdzaak van beneden af moet worden

begonnen, vanzelf geleidelijk minder zal gaan werken, tot bandijkshoogte worden opgevoerd.

Mocht de waarneming van de verandering der hooge standen tijdens de uitvoering leiden tot de gevolgtrekking, dat de stand van 10,80 m + N.A.P. te Grave bij den maximum afvoer nog noemenswaard zou worden overschreden, dan zullen de rivierwerken nog zoodanig moeten worden uitgebreid als noodig is om een definitieve opheffing van den B.O. te bereiken. *J. ten Brink.*

Beerse, gem. in de prov. Antwerpen, ten W. van Turnhout, met 5 245 inw. (einde 1930), Kath. Opp. 2 973 ha. Kanton en dekenaat Turnhout. Heide- en zandgronden, landbouw. De ondergrond bevat klei: steenbakkerijen; fabrieken van cement, zeep en kopersulfaat. B. behoorde eertijds aan de heeren van Renesse, later aan die van Turnhout; vormde tot 1776 één parochie met Vosselaar, eerst onder het patronaat van het vrouwenklooster van Groot-Bijgaarden, later van de St. Michielsabdij van Antwerpen. De pastorie van 1776 draagt het wapen van prelaat De Vos. St. Lambertuskerk, gebouwd in 1909, met toren van 1562 en ouden Calvarieberg. St. Corneliuskapel uit de 15e eeuw: het oude altaarstuk (uit de school van Jan Lombard) staat thans in de kerk. Kasteel Tempelhof: men vond er in 1880 een uitgeholden versteenden eik, die in het Gallo-Romeinsch tijdvak tot put diende. Monument der gesneuvelden 1914—'18, door J. Cleirens.

L i t.: Van den Eynde, Historische aanteekeningen rakende de heerlijkheid Beersse, de kerk en de kapel van den H. Cornelius (Turnhout 1892); Taxandria (1931); Oudheid en Kunst (1932). *Lauwerijs.*

Beersel, 1° Belg. gem. op het hoogste punt der prov. A n t w e r p e n (50 m), $14^1/_2$ km ten O. van Mechelen. Opp. 787 ha; ca. 3 200 inw. Zand- en leemgrond. Steenbeek. Klompenmakerijen. St. Remigiuskerk met toren uit de 15e eeuw.

2° Gem. in Z. B r a b a n t, ten Z. van Brussel; opp. 632 ha, ong. 2 500 inw.; landbouw, kaasmakerijen (Brusselsche of stinkaardkaas). Merkwaardig middeleeuwsch, thans gedeeltelijk gerestaureerd burgslot, verwoest door de Brusselaars in 1488.

L i t.: A. Wauters, Hist. des Environs de Bruxelles (III 1854); Teirlinck-Stijns, Beersel bij Brussel (1883).

Beersmans, 1° C a t h a r i n a, Belgisch tooneelspeelster, * 30 Aug. 1845 te Turnhout, † November 1899 te Rotterdam; autodidacte, debuteert in Vlaamsche schouwburgen, o.m. te Brussel onder F. van de Sande (1857), verwerft in een prijskamp onder Belgische tooneelisten (1869) den prijs van beste speelster, maakt deel uit van het eerste gezelschap van den officieelen Ned. Schouwburg te Gent (1871), gasteert in Holland (1872), creëert er de Koningin Louise, in Multatuli's Vorstenschool, wordt opgemerkt en geëngageerd bij het Rotterdamsch tooneelgezelschap (1877). In 1878 heet ze de eerste rol der schouwburgen van Holland en België te zijn. Buiten een ziekverlof wegens overspanning (1894), werkt ze onverpoosd door tot aan haar dood.

L i t.: M. Sabbe, L. Monteyne en H. Coopman Thz., Het Vlaamsch tooneel (1927).

2° M a r i a H o r t e n s i a, in de tooneelwereld M i n a, dochter van Catharina B. en echtgenoote van den Vlaamschen acteur Jan Dilis. * 21 Nov. 1863 te Antwerpen. Opgeleid tot tooneelspeelster in Holland, maar werkzaam in België. *Godelaine.*

Beerst, gem. in de prov. West-Vlaanderen, ten N. van Diksmuiden; ca. 1 100 inw.; opp. 1 165 ha; landbouwstreek; merkwaardige kerk en kasteel; vernield gedurende den wereldoorlog.

Beerstraten, naam eener schildersfamilie; er zijn drie leden bekend, waarschijnlijk broeders: A b r a h a m, J a n A b r a h a m s z en J o h a n n e s, allen werkzaam in het midden der 17e eeuw te Amsterdam. Hun werken zijn moeilijk te onderscheiden, wat gedeeltelijk komt, omdat zij allen dezelfde onderwerpen schilderen, nl. meest stadsgezichten (veelal bij winter) en Zuidelijke zeehavens. De verdienstelijkste is J a n A b r a h a m s z, † 1666, van wiens kunst het Rijks Museum eenige zeer goede stalen bezit. Men kent van hem ook vele teekeningen, evenals de schilderijen voluit gesigneerd. Ten slotte heeft men door een handteekening nog een vierde van den naam, A n t o n i e B., ontdekt, die wat zwakker, eveneens dezelfde onderwerpen schildert.

L i t.: 't Hooft in Oud-Holland (1904); v. Wurzbach, Niederl. Künstlerlex. *Schretlen.*

Beert, Waalsch B r a g e s, gem. in Z. Brabant, arr. Brussel, op de taalgrens, met bijna uitsluitend Vlaamsche bevolking; ruim 500 inw.; opp. 298 ha; landbouw.

Beerta, gem. in de prov. Groningen, ten N. van Winschoten; bestaat uit de kom, Nieuwbeerta, Ulsda en Drieborg. Ca. 4 000 inw., bijna allen Prot.; opp. 4 630 ha, bijna geheel uit kleigrond bestaande, in gebruik voor landbouw. In Nieuwbeerta is een coöperatieve proefboerderij opgericht ter voorlichting van de leden der plaatselijke landbouworganisaties. De teelt van bloembollen breidt zich uit. B. bleef bij de Dollart-vloeden der 13e, 14e en 15e eeuw gespaard; het Oosten der gemeente verdronk en werd later weer ingedijkt. *Nijenhuis.*

Beervelde, gem. in de prov. O. Vlaanderen, tusschen Gent en Lokeren, 1 066 ha; 2 900 inw. Landbouw.

Beervlinder, bruine beer, Arctia caja, vlindersoort, middelmatig van grootte. Het lijf is dik, de zuiger zwak; de voorvleugels donker met gele of witte teekening; achtervleugels rood of geel. De vlinders vliegen van Mei tot Augustus. Zelden zijn twee exemplaren precies aan elkaar gelijk. Door ze te voeden met de bladeren van den noteboom, radijsboompje of sneeuwbes, verkrijgt men donker gekleurde vlinders. Voor- en achtervleugel kunnen tijdens het vliegen verbonden worden. De r u p s is zwart, met witte wratten en lange zwarte, bruine en soms witgepunte haren. *Bernink.*

Beervoetigheid, een gebrek in de → beenstanden van een paard. Het dier is sterk week in het kogelgewricht en treedt door; er bestaat een knik tusschen kogel en hoef.

Beeschtera, bijb. levietenstad in Trans-Jordanië (Jos. 21.27; Vulg.: Bosra), wellicht = Astarot, zoodat B. een corrupte schrijving is voor Beth Aschtera (Huis van Astarte), vgl. 1 Par. 6.71 (Hebr. 56). *Simons.*

Beesd, gem. in Geld., in de Neder-Betuwe, aan den rechteroever van de Linge en aan de spoorlijn Dordrecht—Kesteren. De gem. omvat, behalve het dorp B., de dorpen Acquoij en Rhenoij en de buurtschap Mariënwaard. Gezamenlijke opp. 3 470 ha met ongeveer 2 600 inw., waarvan ca. 1 400 Ned. Herv. en 1 100 Kath. De bodem bestaat uit rivierklei en in het N. uit laagveen. Landbouw is hoofdbedrijf, daarnaast veeteelt en tuinbouw. Acquoij is de geboorte-

plaats van pastoor C. Jansen, grondlegger van het Jansenisme. Mariënwaard (Mariëndaal) is het landgoed, dat op de plaats ligt der in de 16e eeuw verwoeste gelijknamige adbij. *Heijs.*

Beesel, gem. in Ned. Limburg, gelegen 8 km ten N. van Roermond, omvattend de dorpen Beesel en Reuver en de gehuchten Bakheide, Rijkel, Bussereind, Leeuwen en Offenbeek. In 1932: 4 367 inw. Twee parochies: Beesel en Reuver. Te Reuver gresbuizen-, dakpannen- en baksteenfabrieken (ca. 400 arb.); daarnaast ook landbouw en veeteelt. Te Reuver R.K. kweekschool voor onderwijzeressen en R.K. Bijz. U.L.O.-school. Prachtige boschrijke omgeving. Te B. hoofdzakelijk landbouw en veeteelt. Om de 7 jaren wordt er het historisch spel van het draaksteken opgevoerd. *v. Thiel.*

Beest, 1° Albertus van, Holl. zeeschilder, * 11 Juni 1820 te Rotterdam, † 8 Oct. 1860 in het St. Lukas Hospital te New York. Zwierf in zijn jeugd veel op zee, leidde een avontuurlijk leven. Teekende en schilderde veel. Vormde zich in hoofdzaak door zelfstudie. Zijn werk trok de aandacht van prins Hendrik der Nederlanden. Hij vergezelde den prins op een reis naar het Oosten. Veel studies naar schepen. Daarna vertoefde hij in Amerika, woonde in Boston en New York. Kreeg hier spoedig naam, doch ging te gronde aan de gevolgen van een ruwe en ongebonden levenswijze. Vooral een uitmuntend teekenaar van vlugge. rake met sepia of O.-Ind. inkt gewasschen potlood- en krijtschetsen en penteekeningen met voorstellingen van schepen enz. Ook maakte hij eenige goede dier- en landschapstudies.

Werken: o.a. in het Mus. Fodor en in het Rijks Prentenkabinet te Amsterdam. — Lit.: A. Demmin, Le peintre de marine realiste Alb. v. Beest (Parijs 1863). *de Stuers.*

2° Petrus van, priester, * 1658 te Utrecht, † 8 Dec. 1738, studeerde en doctoreerde te Rome, was kapelaan te Leiden en pastoor te Voorburg, werd door den provicaris Th. de Kock benoemd tot aartspriester van Schieland, maar wegens zijn verstandhouding tot dezen provicaris bij plakkaat van 10 Mei 1704 door de Staten van Holl. verbannen. Hij hield zich een jaar schuil bij de kruisheeren van S. Agatha bij Cuyck, was 1705—1709 rector te Emmerik, 1709—1738 rector te Huissen en tevens 1736—1738 aartspriester van Gelderland.

Lit.: Arch. aartsbisd. Utr. (II, 145; IX, 250 en passim; XIX, 304); Knuttel, De toest. der Ned. Kath. ten tijde der Rep. (II, 48); Van der Heijden in N. Ned. Biogr. Wbk. (IV, 101). *Rogier.*

3° Sybrand van, schilder te Den Haag en Amsterdam; * 1610, † 1674; zijne schilderijen, die een levendig karakter dragen, stellen meest marktscènes of historische gebeurtenissen voor. Zijn beste werken in Den Haag (Gem. Mus. en Mauritshuis).

Lit.: O. Holland II en IX; v. Wurzbach, Niederl. Künstlerlex. *Schretlen.*

Beet, → Beetwortel.

Beetgum, dorp van ruim 1 600 inw. in de Friesche gem. Menaldumadeel.
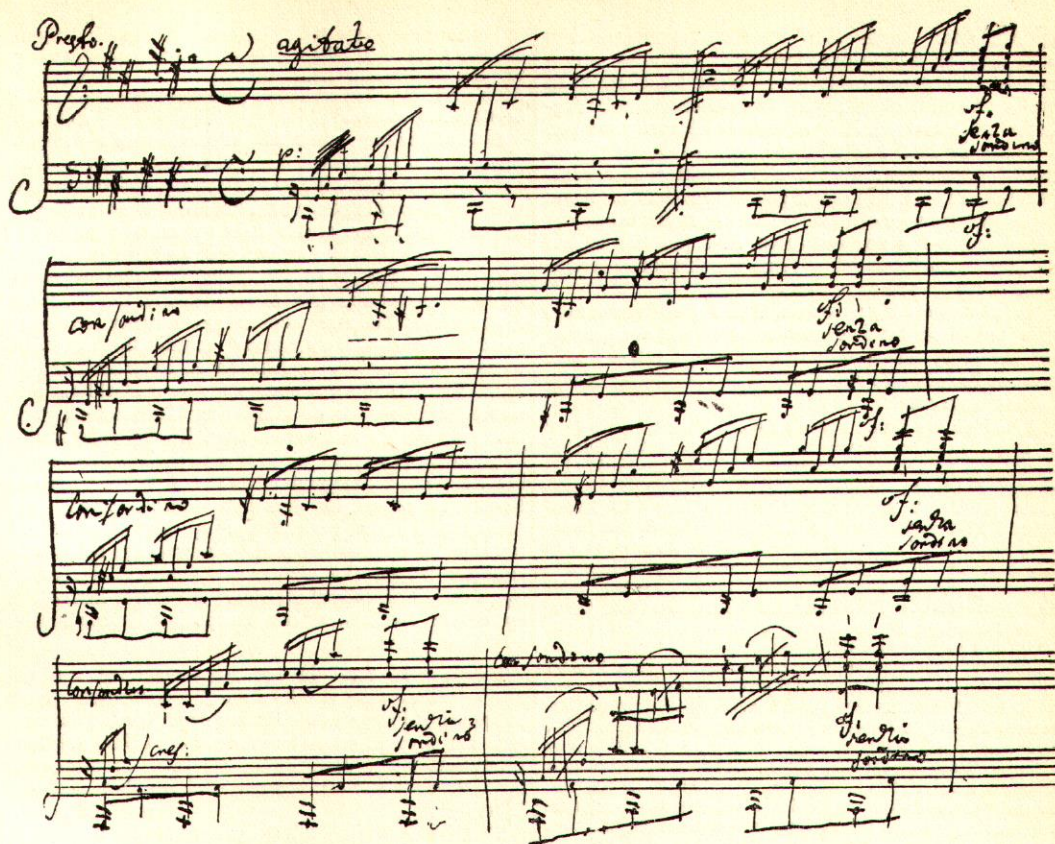
Beethoven, Ludwig van, (zie pl. t/o kolom 272; zie signatuur bij → Autograaf) een van de grootste muzikale genieën van den klassieken tijd, die door de kracht van zijn uitdrukkingsvermogen een muziek heeft geschapen, die zal blijven leven, wanneer alle andere stijlen en richtingen reeds tot het verleden zullen behooren. Hij is erin geslaagd het tijdelijke met het eeuwige te verbinden; zijn scheppingen zijn het resultaat van een worstelen om het hoogste gevoel tot uiting te brengen en getuigen van een geest, die de menschheid in liefde wil omvatten; een geest, die zich zelfs door het grootste leed niet heeft laten terneerdrukken.

Zijn muzikale beteekenis ligt vooral in de instrumentale, meer in het bijzonder in de symphonische kunst, waarin hij een hoogte heeft bereikt, als geen enkele van zijn voorgangers. De symphonie, de sonate, het strijkkwartet, kortom alle vormen op het gebied der instrumentale muziek werden door hem uitgebreid, naarmate zijn gedachten grooter werden. B. was de eerste componist van uitgesproken subjectieve muziek. Volgt hij in den aanvang nog zijn groote voorgangers en tijdgenooten, na opus 21 (zijn eerste symphonie) gaat hij zijn eigen weg. Terwijl zijn doofheid voor hem als musicus eigenlijk een groote ramp beteekende, werd het zijn scheppende kunst tot zegen. Afgesloten van elk verkeer met de buitenwereld, sloot hij zich als kunstenaar geheel in eigen wereld op en zoo werden zijn gedachten, door geen enkelen invloed gestoord, omgezet in machtige klankbeelden. Alleen in de vocale composities komt zijn gemis aan contact met de techniek der zangstem soms tot uiting: er komen passages voor, die practisch bijna onuitvoerbaar zijn (Missa Solemnis, 9e Symphonie). Op instrumentaal gebied daarentegen was hij absoluut heer en meester.

Naar verhouding van zijn leeftijd heeft B. betrekkelijk weinig geschreven; uit de nagelaten schetsen blijkt, dat hij langdurig en zorgvuldig aan een compositie werkte. Daarbij kwamen er tijden voor, waarin vaak uiterlijke omstandigheden zijn scheppingsdrang verhinderden.

Ludwig van B., * 16 Dec. 1770 te Bonn, † 26 Mrt. 1827 te Weenen, stamt uit een familie van beroepsmusici, oorspronkelijk uit Vlaanderen afkomstig. Zijn grootvader, eveneens Ludwig geheeten (* 1718 te Antwerpen, † 1773 te Bonn), was kapelmeester in den schouwburg te Bonn en zijn vader, Johann (* 1739, † 1792 te Bonn) was als tenor verbonden aan de kapel van den keurvorst, den aartsbisschop van Keulen, wiens residentiestad Bonn was. Zijn vader was ruw en drankzuchtig, zijn moeder, voor wie B. een hooge vereering had, was ziekelijk, zoodat zijn jeugd buitengewoon tragisch is geweest. Het eerste onderricht ontving B. van zijn vader en op voorbeeld van den jongen Mozart wilde ook Johann van B. zijn zoontje Ludwig voor een wonderkind laten doorgaan. Reeds op 8-jarigen leeftijd gaf B. zijn eerste concert.

Zijn tweede leermeester was de hoboïst Pfeifer en later had hij nog les van den hoforganist Van den Eeden en Rovantini; hij studeerde orgel bij pater Koch en Zeese. Van al deze musici was het onderricht naar het schijnt zeer middelmatig. Beter was het onderwijs van den hoforganist Christian Gottlob Neefe (1748—1798), die hem bekend maakte met Bach's „Wohltemperiertes Klavier”, toen nog in manuscript. Behalve van J. S. Bach was de invloed van Ph. Em. Bach op den jongen B. het sterkst, vooral door diens sonates. (Naar men zegt was Neefe de leerling van Ph. Em. Bach.) B. had intusschen reeds zulke vorderingen gemaakt, dat hij 1782 Neefe mocht vervangen als organist. 1783 werd B. benoemd als accompagnist in de hofkapel, zoodat het ongetwijfeld de practijk is geweest, die toen zijn eigenlijke leermeester was. Hij wekte aller bewondering door zijn impro-

Handschrift van Beethoven. Gedeelte uit de Mondscheinsonate op. 27. 1802.

visatiën aan het klavier en reeds nu schreef hij zijn eerste 3 klaviersonates, welke hij opdroeg aan den keurvorst van Keulen. 1787 ging hij op aanbeveling van Neefe bij Mozart in Weenen studeeren; tot lessen is het evenwel niet gekomen, hoewel hij wel voor Mozart heeft gespeeld. Kort na zijn aankomst immers werd hij teruggeroepen wegens een ernstige ongesteldheid van zijn moeder, die haar dood tengevolge had.

Belangrijk voor zijn ontwikkeling was het verkeer te Bonn met de families von Breuning en Wegeler; hier leerde hij ook graaf von Waldstein kennen. Vooral door toedoen van dezen laatste kwam B. (echter eerst in 1792) voor de tweede maal en nu voor goed naar Weenen, om bij Haydn les te nemen. Dit werd B. ook mogelijk gemaakt door een stipendium, dat hem door den keurvorst was geschonken. Het onderricht bij Haydn duurde slechts twee jaar en ook in dezen tijd was de eigenlijke leermeester niet Haydn, maar de bekende componist van Singspiele: Joh. Schenk. Met de tweede reis van Haydn naar Londen (1794), kwam er definitief een einde aan de lessen bij Haydn. B. studeerde nu contrapunt en kerkmuziek verder bij Joh. Georg. Albrechtsberger, en dramatische compositie bij Ant. Salieri, kapelmeester aan het hof. Te Weenen werd B. spoedig bekend als voortreffelijk klavierspeler en zoo kwam hij weldra in aanraking met verschillende aristocratische families: Lichnowski, Brunswick, Van Swieten, Erdödy, e.a. In dezen tijd, 1794, brak de Fransche Revolutie uit en werd het keurvorstendom van Maximiliaan Frans, zijn beschermer, opgeheven. Daar hierdoor het stipendium niet meer werd uitbetaald, werd B. genoodzaakt een tijd lang van lessen en composities te leven. Door graaf von Waldstein, die naar Weenen was verplaatst, genoot hij vooral nu veel steun van den Weenschen adel. Zoo kende vorst Lichnowski hem in 1800 een jaargeld toe (de relaties met dezen vorst werden in 1806 verbroken, omdat laatstgenoemde B. wilde dwingen voor Fransche officieren te spelen). In 1809 was hij de huisgenoot van graaf Erdödy, enz. B. was de eerste onder de groote meesters, die het wagen kon om zonder vaste aanstelling geheel van de compositie te leven. Dit werd vooral ook mogelijk gemaakt, doordat von Waldstein een groep aristocraten op B. opmerkzaam maakte, die hem in 1809 4 000 thaler per jaar garandeerden, toen hem door koning Jerôme Napoleon het ambt van kapelmeester te Kassel werd aangeboden. Zoodoende bleef B. te Weenen gevestigd. Genoemde som was in 1811 door de valuta reeds sterk gedaald; toch is het leven van B. financieel niet zoo zorgelijk geweest, als men zich gewoonlijk voorstelt. De meeste moeilijkheden ontstonden door zijn karakter en door een gehoorlijden, dat in 1802 begon en in 1818 in volslagen doofheid overging. Sedert dien kon men slechts schriftelijk met hem converseeren; zijn „Konversationshefte" zijn dan ook belangrijk biographisch materiaal. Dit lijden is vnl. oorzaak geweest van B.'s teruggetrokken, luimig karakter. Daarbij kwam nog, dat zijn neef Karl, over wien B. voogd was, hem door zijn lichtzinnig gedrag in zware zorgen bracht. Ook

op den duur toonde Karl voor de zorgen van zijn oom niet de minste dankbaarheid. Dit alles ondermijnde B.'s gezondheid. Sinds jaren teruggetrokken van de wereld, stierf hij in de benardste omstandigheden 26 Maart 1827, 's avonds om kwart voor zes.

Reeds in 1802 had B. het „Heiligenstädter Testament" geschreven, waarin zijn karakter zeer sympathiek uitkomt. B. is nooit gehuwd geweest, ofschoon hij meermalen voor een vrouw liefde opvatte; belangrijk als document is nog een driedeelige liefdesbrief aan de „Unsterbliche Geliebte"; aan wie deze brief gericht was, is tot nu toe onbekend.

In zijn werken onderscheidt men gewoonlijk drie perioden: tot de eerste behooren zijn composities tot ca. 1802, een tweede tijdperk loopt tot ca. 1812 (van de 3e tot de 8e symphonie), een derde omvat zijn laatste werken.

Instrumentale werken: 1° Voor orkest: 9 Symphonieën; Ouvertures, o.a.: Egmont (1810); Coriolan; 3 Leonore-ouvertures (I en II 1805, III 1806); Fidelio-ouverture (1814). Balletmuziek: Prometheus (1801); 2 marschen; 12 Contretänze; 12 Menuetten; 12 Ecossaisses; 12 Deutsche Tänze. Allegretto voor orkest; 11 Mödlinger Walzer, Menuette und Ländler. 2° Voor solo met orkestbegeleiding: 5 klavierconcerten; 1 vioolconcert: D-dur, op. 61, later ook bewerkt als klavierconcert; Tripelconcert; Chorphantasie; Rondo; 2 Romancen voor viool en orkest. 3° Kamermuziek: Octet, op. 103, septet, op. 20, 2 sextetten op. 71 en op. 86. kwintet op. 16 voor klavier en blaasinstrumenten, 2 strijkkwintetten, 1 klavierkwintet, 2 kwartetten voor bazuinen, 4 klavierkwartetten, 16 strijkkwartetten, 5 strijktrio's, 9 klaviertrio's, trio voor fluit, viool en altviool, trio voor 2 hobo's en althobo, 3 duo's voor klarinet en fagot, 7 variaties voor fluit en klavier, 3 variaties voor violoncel en klavier, 10 sonates voor viool en klavier, 5 sonates voor violoncel en klavier, rondo en variatie voor viool en klavier, sonate voor hoorn en klavier, trio voor klavier, klarinet en cello. 4° Voor klavier: 38 sonates: 21 variatiewerken, rondo's, bagatellen, preludiën, andante, fantaisie, dansen. 4-handig: sonate, 2 variatiewerken, 3 marschen.

Vocale werken: 1° Voor koor (soli) en orkest: o.a. Oratorium Christus am Oelberg; Mis C-dur; Missa Solemnis; opera Fidelio (1805). 2° Voor soli en orkest: o.a. Ah perfido (1796); Elegischer Gesang. 3° Voor koor: 18 canons. 4° Verder 5 liederen, aria's en 66 liederen met pianobegeleiding, o.a. An die ferne Geliebte. 7 Bundels Schotsche, Iersche, Eng. en Walesche liederen met begeleiding van klavier, viool en violoncel.

Een catalogus der werken van B. werd uitgegeven door Nottebohm (Thematische Verzeichnis, 1864) en Thayer (Chronologische Verzeichnis, 1865); De „Gesamtausgabe" zijner werken verscheen bij Breitkopf und Härtel van 1864-1867 in 24 deelen met een supplement in 1888.

Lit.: Deze is over B. en zijn werken zóó uitgebreid, dat volstaan moet worden met de opsomming der voornaamste werken. Een complete uitgave van B.'s brieven bezorgden Alfr. Kalischer (5 dln. 1906-1908); Fritz Prelinger (5 dln. 1907) en Emerich Kastner (1901). Bijzonderheden over B.'s leven vindt men in de biographieën, waarvan de bekendste zijn: G. Wegeler en Ferd. Ries, Biografische Notizen über Ludwig von B. (1838/1906); A. B. Marx, Ludwigs von B. Leben und Schaffen (1859/1901); Th. von Frimmel, Beethoven (1901); A. W. Thayer-H. Riemann, Ludwigs von B. Leben (5 dln. 1907/1923); Paul Bekker, Beethoven (1911); Vincent d'Indy, Beethoven (1911, in Musiciens Célèbres); R van Aerde, Les ancêtres flamands de B. (1928); Ed. Herriot, Beethoven (1932).

Vrijwel al zijn composities worden in een of ander werk besproken; om eenige te noemen: H. Riemann, B.'s Klaviersonaten (1817-1919, Analyse); Th. Helm, B.'s Streichquartette (1885); Grove, B. and his 9 Symphonies (1896); W. Weber, B.'s Missa Solemnis (1898); W. Nagel, B. und seine Klaviersonaten (1903/1924); H. Wetzel, B.'s Violinsonaten (I, 1924); Brunstein, B.'s Leonore-ouvertüren. *Piscaer.*

Het religieuze element in Beethoven's werken. Hoewel B. niet kerksch was, geloofde hij toch vast in een hoogere macht, die het Al bestuurt, en in de kracht van den menschelijken wil. Zijn leven is dan ook gekenmerkt door een steeds weer opgevatten strijd om een beter mensch te worden; zijn werken hebben een ethischen grondslag en strekking, bedoelen de menschelijke persoonlijkheid te veredelen en te verheffen. Reeds zijn kleinere werken geven meer dan een persoonlijke opvatting, maar vooral zijn grootere werken (de meeste symphonieën en ouverturen en de opera Fidelio) zijn een oproep tot de menschheid om mee te strijden voor de idealen van humaniteit, vrijheid en zedelijke zelfoverwinning. Die ethische strekking, welke de werken uit de tweede periode kenmerkt, komt tot een hoogtepunt in de derde periode, waarin Beethoven geheel los van het aardsche staat, zijn gedachten slechts gericht zijn op het hoogste en eeuwige. Zijn Missa Solemnis, waarvan het religieuze karakter langen tijd onbegrepen bleef, is een strijd tegen een Christendom-uit-sleur, een steeds herhaalde opwekking tot bidden, een aansporing tot een daadwerkelijk beleven.

Beets, 1° gem. in het laagveengebied van de prov. Noord-Holland, doorsneden door de spoorlijn Purmerend—Hoorn; opp. 573 ha; omvattend het dorp B. en de buurtschap Schardam aan het IJselmeer. Op 1 Jan. 1933: 466 inw., grootendeels Prot. Veeteelt met een zuivelfabriek, tuinbouw en een houtzagerij. *van der Meer.*

2° Dorp van bijna 1 700 inw. in de Friesche gem. Opsterland.

Beets, Nicolaas, dichter en prozaschrijver. Hij stond als student sterk onder den invloed van Byron, en in het algemeen van de Engelsche en Fransche Romantiek. De Engelsche humoristische literatuur (Sterne) heeft hem zeker mede tot den schrijver van de Camera Obscura gevormd; een verzameling romantisch-realistische prozastukken, welke hij onder het pseud. Hildebrand publiceerde. Dit proza kenmerkt zijn zachtaardigen, vromen inborst, die een zekeren hang naar het weemoedige en zacht-melancholische vertoont. Dit was het eigenlijke deel zijner natuur, dat hij in zijn zoogenaamden „zwarten tijd" als dweepziek, jeugdig Byronvereerder tevergeefs had trachten te forceeren tot het tragische levensgevoel van de door hem bewonderde Romantiek.

N. Beets.

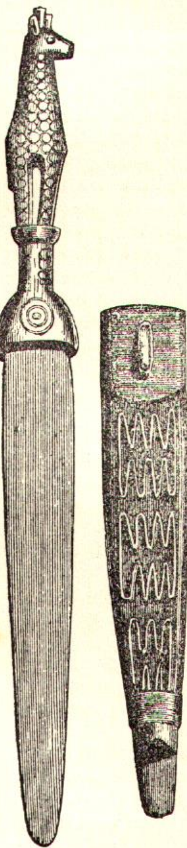
Als dichter stelde hij zijn lier herhaaldelijk in dienst van het vaderland, bij vreugdevolle en smartelijke voorvallen. Hij was in zekere mate een zuiver dichterlijk talent; als poëet van de gezeten Hollandsche burgerij en als schrijver van natuurgedichten heeft

hij daarvan blijk gegeven. Beets was daarnaast geen onverdienstelijk letterkundig essayist. * 1814 te Haarlem, † 1903; studeerde theologie te Leiden, werd in 1840 predikant te Heemstede, in 1854 te Utrecht, daarna in 1874 benoemd tot professor in de theologie aan de universiteit van dezelfde stad.

W e r k e n : gedichten-bundels : Korenbloemen (1853), Najaarsbladen (1881), Dennennaalden (1900); proza: Camera Obscura (1851 compleet); Verscheidenheden meest op letterkundig gebied. — L i t. : E. J. Potgieter, De copieerkunst des dagelijkschen levens (Krit. Stud. I); L. v. Deyssel, Nic. Beets' Camera Obscura ; P. D. Chantepie de la Saussaye, Leven van Nicolaas Beets ; A. Verwey, Het Leven van Nic. Beets (De Beweging II 1905); C. Scharten, Beets-Hildebrand (De Gids III 1914).

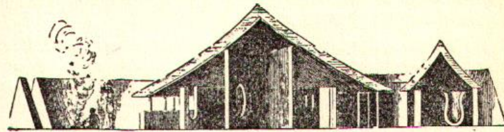
A. Sassen.

Beetsjoeana, een Bantoegroep, woonachtig in Beetsjoeanaland, W. Transvaal en in den Oranje Vrijstaat (zie kaart Afrika, staatkundig); is verdeeld in vsch. stammen, bijv. Bakwena en Barolong, hoofdzakelijk landbouwers; de Bakalahari, nog nomaden. De voornaamste stammen der Oost-B. zijn de Basoeto en Makololo; der West-B. de Barolong, Bangwaketse, Batlapi, Bamangwato en de Bakalahari. Aantal wordt geschat op ca. 200 000, waaronder 2 000 blanken verspreid wonen. Huidkleur is koffiebruin, die der Barolong lichter getint. In kleur gelijk aan de Amer. Indianen, maar kleiner in statuur; symmetrisch gebouwd; haar wolachtig. Voor ethnologische samenstelling, → Bantoe. In taal, alsook in maatsch. en staatkundige instellingen vertoonen zij zekere elementaire beschaving, en munten zelfs uit in nijverheid en kunst: houtsnijwerk, pottenbakkerij en smeedkunst. Hun dorpen zijn ook beter aangelegd dan bij de Zoeloe's; hun woningen kennen verdeeling in kamers, ook luchtverversching, hetgeen stijging in cultuur toont. Hun kralen (= dorpen) hebben hutten met kegelvormig dak, omgeven door een schaduwverstrekkende gang. Zij kennen hoofdbekleeding en schoudervellen, en zijn zacht en vredelievend, zoodat hun stamtwisten maar zelden leiden tot bloedvergieten. Hun wapenen bepalen zich tot een lichte speer (hun lievelingswapen) en schild, en zonder veel tegenstand werden zij gemakkelijk onderworpen door hun meer oorlogzuchtige buren: de Koranna's en de Kaffers. Slavernij is nauwelijks bekend.

Mestype der Beetsjoeanen.

Waar zulks mogelijk is, wordt de bodem zorgvuldig bewerkt; zij kennen geen bevloeiing. V e e t e e l t wordt beoefend. Zij hebben talrijke kudden schapen, maar weinig hoornvee, buiten de zeer gewaardeerde melkkoeien. Zij onderscheiden zoet- en zuurveld, naar den smaak van het gras. De runderpest woedt soms, maar verliezen worden snel hersteld. Zij bezitten ca. een half millioen runderen, 150 000 schapen,

Doorsnede van een Beetsjoeaansch huis.

250 000 geiten, 10 000 ezels. Paardenziekte komt veel voor, waakzaamheid hiertegen blijkt uit toezicht op invoer en verplaatsing van vee binnenslands.

De B. hebben een vaag G o d s b e g r i p ; maar geen tempels of priesters, geen afgoden of voorwerpen van vereering, behalve apen, slangen en krokodillen. De toovenaars, vooral de regenmakers, vreezen zij. Veelwijverij en besnijdenis worden toegepast. Door invloed van het Christendom is het lot der vrouw verzacht, zij is ontslagen van de zwaarste vormen van landarbeid. Zij zijn aanhangers van het → t o t e m i s m e.

Met o n d e r w ij s is door regeering en missie en zending een begin gemaakt. Er zijn 10 scholen voor blanken, 75 inboorlingscholen en 1 opleidingsschool voor inlandsche onderwijzers.

De r e g e e r i n g s v o r m der B. is monarchaal en patriarchaal, en zeer menschlievend. Aan de meeste stammen wordt volgens de beginselen, die bij de Basoeto proefhoudend gebleken zijn, een eigen gebied toegewezen, bestuurd door het stamhoofd, woonachtig in de grootste kraal en krachtens erfrecht onschendbaar. Onder deze hoofden of koningen komen de districts- en dorpshoofden, dan de rijken, de aristocraten van den stam. De macht der vorsten, overigens zeer verstrekkend, wordt bepaald door een p i t s o, den raad der magistratus minores. Het Beetsjoeana-protectoraat staat onder een commissaris, benoemd door de Britsche Kroon; hij is verantwoordelijk aan den Br. Hoogen Commissaris in Z. Afr. Het protectoraat is verdeeld in een N. en een Z. gebied, elk onder een assistent-comm., resp. te Francistown en te Gaberones; elk gebied is onderverdeeld in twee deelen onder een magistraat en politie. Hoofdzetel der regeering is te Mafeking, hoewel buiten protectoraatgebied gelegen. Rechtsspraak over blanken berust bij het Speciale Hof van het Br. protectoraat; die over inboorlingen bij de inlandsche hoofden, met recht van beroep op magistraat of ass.-commissaris. Belasting op elke hut als woning gebruikt, bedraagt 3 p. st., en 3 sh. voor een fonds voor opvoeding en alg. belangen; wordt geïnd door de hoofden, die 3% commissie ontvangen. Het land is vrij van openbare schuld.

H a n d e l e n v e r k e e r. In het O. ligt 650 km spoorweg, ter verbinding met Kaapprov. en Rhodesia; wegen geschikt voor motorverkeer verbinden de voornaamste dorpen met den spoorweg; wat daarvan meer dan 80 km verwijderd is, moet van den ossenwagen gebruik maken. Ngami, ruim 500 km van Palapye (aan den spoorweg), heeft een rijweg.

S t a t i s t i e k voor den handel ontbreekt. Inkomende rechten worden aan de Uniehaven geheven en kwartaalsgewijze wordt een vaste som door de Unie-regeering aan het protectoraat van Beetsjoeanaland betaald, behalve op sterken drank en vuurwapenen, die aan de protectoraatsgrenzen belast

worden. Alcoholische drank mag aan een inboorling verkocht noch gegeven worden. Invoer: dekens, landbouwgereedschap, huishoudelijke art. en kruidenierswaren; uitvoer: huiden, vellen, wol en vee, doch alleen boven zeker gewicht.

L i t. : Broadbent, Narrative of introduction of Chr. among Bechuana (1865); Dehérain, L'expansion des Boers (Parijs 1905); Annual Reports on B. Protectorate (Colonial Office, Londen).

Geschiedenis der Beetsjoeana. Volgens volksoverlevering stammen de B. uit een grot, nog aangewezen in het land der Bakoni, waar op een rotsplaat de voetindruk van den eersten mensch, een B., nog te zien is. Oudste historische grenzen: in het Z. de Oranje-rivier, in het O. de kust van Natal en Mozambique, in het N. Ngamimeer, in het W. Damara- en Namaqualand. Tegenwoordig kleiner door binnengedrongen Afrikaners, die hun maatsch. en econ. overwicht steeds meer vestigen. Over verbreiding der Bantoe en hun evolutie tot B., → Bantoe. Reisbeschr. van Truter en Sommerville (1801), Towan en Denavon (1808) tot Mozambique; Burchell (1812) tot de Maloppo's; Campbell (1820) tot Karichoeene. Toen bestond reeds een zendingspost te Litakoe. Smith drong 1834—'35 door tot de Limpopo. Verdere bekende reizigers waren Moffat en Livingstone; ca. 1817 heeft Moselikatze Basoeto, grondvester van de Metabele en Basoeto-natiën, als vluchteling voor Chaka het land bezocht en zich in Metabeleland gevestigd. In 1818 stichtte de Schotsche zendeling Robert Moffat een post te Koeroemaa in het centrum van Beetsjoeanaland en is daar een halve eeuw werkzaam geweest als opvoeder der B. In 1841 voegde zich bij hem David Livingstone, doorvorscher van het N. en zendeling der Bakwena. Bij de Zandrivier-conventie van 1852, waarbij Groot-Brittannië de onafhankelijkheid van Transvaal erkende, kwamen beide partijen overeen geen vuurwapenen aan inboorlingen te leveren. Expedities tegen de Bapedi en Bakwena waren noodig om deze stammen tot rede te brengen. Verkeerd ingelicht omtrent de naturellenpolitiek der Boeren (→ Bantoe) door Engelsche zendelingen ter plaatse, volgde de regeering te Londen een politiek, die geweld deed aan de bepalingen der Zandrivier-conventie. Dit leidde herhaaldelijk tot wrijving, zooals met de stammen der Bakwena en Barolong, totdat een verdrag van Paul Kruger en Marth. Wessel Pretorius met Montsioa in 1870 tot stand kwam. Dat de toegeeflijke politiek der Engelschen toch niet de juiste was, bleek wel, toen gen. Charles Warren Beetsjoeanaland moest bezetten. De Afrikaners hadden hun aloud beleid van bevrediging door organisatie voortgezet, door stichting van de republieken Goosen met hoofdplaats Vrijburg en Stellaland in 1882, op Beetsjoeanagebied; wegens voorgewende handelsbelemmering slaagde Engeland er in ze te verdeelen tusschen Gr. Brit. en Transvaal. Cecil J. Rhodes, met toepassing van zijn imperiale expansie-politiek, gebruikte het nu Britsche Beetsjoeanaland (evenals Metabele- en Mashonaland) als een rooden gordel om Transvaal Noordwaarts in te snoeren. In 1885 werd het N. deel tot een Britsch protectoraat gemaakt; het Z. deel, Britsch Beetsjoeanaland, wordt door de British S. Africa Co. beheerd; is ingelijfd in de Kaapprov. (1895).

L i t. : R. Moffat, Missionary labours and scenes in S. Afr. (1842); G. W. Stow, The native races of S. Afr. (Londen 1915).

Voor m i s s i e, zie kaart (Kerkelijke indeeling), t/o kolom 537/8, deel I.

Beetsjoeanaland bestaat uit Britsch Beetsjoeanaland tusschen Oranje- en Molopo-rivier en Br. protectoraat ten N. hiervan; grenst in het W. aan Z.W. Afr., in het N. aan Portugeesch W. Afr.; N.O. aan Zuid-Rhodesia; Z.O. aan Transvaal en Kaapprov.; is nog niet behoorlijk opgemeten en in kaart gebracht. Opp. 712 000 km²; hoogte gemiddeld 3 300 voet. De meeste bergen staan alleen; men vindt er pannen, holten, waarin water kan voorkomen, vermoedelijk ontstaan door werking van winden, of kaaltrappen en rondrollen van wild; bodem is zand of modder. Weinig bovengrondsch water. In droge waterbeddingen vindt men doorgaans water op een paar voet diepte. Waterhoudende rivieren zijn: Zambesi, Marico en Limpopo. In het N. moerassen, vooral bij het Ngamimeer. Zomers heet met koele nachten. Regenval: 15 tot 20 cm in Dec. tot April. Weinig bosch; stofstormen. Doornbosschen belemmeren het verkeer. Hoofddeel is de Kalahari, tusschen Oranje-rivier en Zambesi; het is een hoogvlakte, in het O. snel dalende naar de Limpopo en Vaal; alleen geschikt voor runderen, geiten en schapen. De O. deelen zijn het dichtst bevolkt; door dit gebied loopt de eenige spoorweg, van Kimberley over Mafeking naar Boelawayo. In de woestijnvlakten van de droge Kalahari zwerven nog Boschjesmannen en Beetsjoenastammen. Sommige inboorlingen-dorpen hebben aanmerkelijken omvang, bijv. S e r o w e met 25 000 inw. Indigo en katoen groeien in het wild, ook watermeloen. Onverantwoordelijke verwaarloozing van boomen en bosschen is oorzaak voor de opdroging van het land, evenals onverstandige veeteelt en grasbranden. Vooral de stichting van Kimberley werkte de ontbossching in de hand (brandhout en mijnstutten); toch komt er nog goed grasland voor. Er zijn veel wilde dieren, zooals antilopen (bokken), olifanten, nijlpaarden, rhinocerossen, giraffen, buffels, leeuwen, luipaarden, hyena's en jakhalzen; voorts: struisen; slangen, pofaders en cobra; verder schorpioenen, tarantula, sprinkhanen, witte mieren en muskieten en in enkele rivieren krokodillen.

L i t. : zie boven. *Besselaar.*

Beetsterzwaag, dorp van bijna 1 200 inw. in de Friesche gem. Opsterland aan de tramlijn Heerenveen—Drachten, te midden van de grootste boschgebieden van Friesland; toerisme.

Beetsyndicaten, vereenigingen van planters, die ten doel hebben de suikerbietenopbrengst van hun leden gezamenlijk en tegen de voordeeligste voorwaarden te verkoopen.

In België bestaan dergelijke vereenigingen in alle beetenstreken. Zij hebben als werkgebied een of meer gemeenten en zijn gegroepeerd in gewestelijke verbonden, die over het afsluiten der contracten met de suikerfabrieken onderhandelen. *Luytgaerens.*

Beetwortel, B e t a v u l g a r i s, van de familie der ganzevoetachtigen (Chenopodiaceae), werd vroeger B. maritima genoemd, doch thans Beta vulgaris var. maritima. Afkomstig uit het Oosten, heeft deze plant zich sterk langs de kusten van Europa verbreid en zijn er door een zorgvuldige teelkunst verschillende uiterst belangrijke variëteiten ontstaan. De oorspronkelijke wilde soort bezat dunne wortels, welke bij vele gekweekte soorten sterk verdikt zijn, zooals de landbouwvar. veevoederbieten of mangelwortelen en de suikerbieten, beta vulg. cicla en beta vulg. rapa(cea). Deze laatste heeft in de gematigde

luchtstreken den grondslag gelegd voor de zoo belangrijke suikerindustrie. In den tuinbouw treft men nog aan de roode bieten of kroten en snijbiet, welke laatste zeer dunne wortels bezit. *Bouman.*

Beetwortelsuiker, suiker (→ Saccharose), dus niet druivensuiker, glucose, enz., verkregen uit beetwortelen. → Beetwortelsuikerfabriek.

Beetwortelsuikerfabriek, inrichting, waar uit beetwortelen suiker wordt vervaardigd. Zgn. ruwsuikerfabrieken leveren een product af, dat bruin gekleurd is, nog ca. 1% asch bevat en van ± 96% polarisatie d.w.z. suikergehalte is. Steeds meer leveren de b. een wit product af, daar de beetwortelsuikersappen zich veel beter leenen tot het vervaardigen van witte suiker dan de rietsuikersappen. Het witte product, dat door de witsuikerfabrieken resp. witsuikerfabriekenraffinaderijen afgeleverd wordt, is van zeer verschillende hoedanigheid. Gewone witsuiker is in West-Europa niet voor de consumptie geschikt. Vele Ned., Tsjecho-Slowaaksche, Engelsche en tegenwoordig ook Duitsche fabrieken leveren een product af, dat met geraffineerde suiker kan worden gelijkgesteld en trouwens ook bij de fabricage zelf een soort raffinageproces heeft ondergaan. *P. van Ginneken.*

Beetwortelvijanden, → Bietenvijanden.

Beever, E. v a n, Holl. schilder, * 28 Maart 1876 te Antwerpen, † Juni 1912. Leerling van de Quellinusschool te Amsterdam en van Alex Boom, daarna van Ed. Frankfort te Amsterdam. Hij studeerde ook 3 jaren aan de Acad. te Amsterdam. Schilderde stillevens, interieur, genre en dorpsgezichten. Ook enkele etsen.

L i t. : Alb. Plasschaert, Holl. schilderkunst. *de Stuers.*

Beez, gem. in de prov. Namen, ten O. van Namen, aan de Maas; 1 000 inw., grootendeels Kath.; opp. 314 ha; landbouw; kalksteen. Merkwaardigheid: Romaansche kerk.

Bef. In de 17e eeuw benaming voor lederen platten kraag (zoo is dan ook van mantelbeffen sprake). Waar de ontwikkeling van den kraag in den loop der 17e eeuw leidt tot een vorm, smal rondom den hals en met een breed plat stuk op de borst, gaat het woord bef vooral op dit laatste over. Zoo is b. gebleven als benaming van den halstooi bij het ambtsgewaad van advocaten en predikanten, welke in de laat-17e eeuwsche bef haar oorsprong vindt. *v. Thienen.*

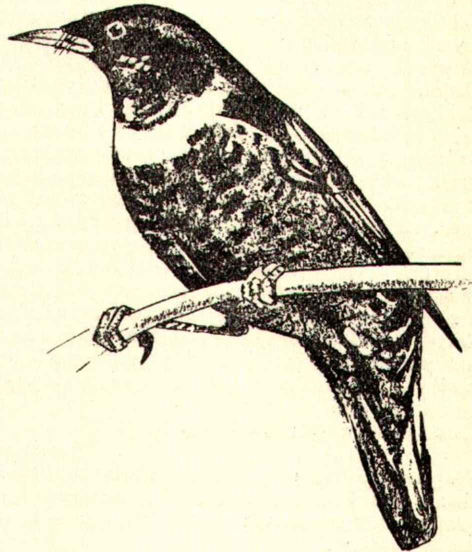
Befvorm van omstreeks 1690.

Befana (etymol. afleiding van Epiphania onzeker), een heks, die in het Italiaansche volksgeloof een zelfde rol speelt als bij ons vrouw Holle. In den Driekoningennacht wordt te Rome op de Piazza Navona (Circo Agonale) met toeters en ratels een helsch lawaai gemaakt om B. op de vlucht te drijven. De verdrijving van het oude jaar en feestelijke inhaling van het nieuwe, dat vroeger op Driekoningen gevierd werd, zou hier aan ten grondslag liggen. Door kinderen wordt een schoen of kous onder den schoorsteen geplaatst, welke 's morgens met suikergoed gevuld is (vgl. St. Nicolaas).

L i t. : H. Usener, Religionsgeschichtl. Untersuchungen (I ²1911, 218 vlg.). *J. van Rooij.*

Beffe, Belg. gem. in de prov. Luxemburg, ten O. van Marche; 350 inw.; opp. 1 109 ha. Rotsachtige, beboschte omgeving; Ourthe; heerlijke ligging.

Beflijster (T u r d u s t o r q u a t a), ook krans-, kring- of kraaglijster genoemd, zangvogel uit de familie der lijstervogels. Is grooter dan onze gewone zanglijster en merel. Kenmerkend is de groote ringvormige witte keelvlek (bef); overigens is de kleur bij het mannetje dofzwart met halvemaanvormige grijze vlekjes, ontstaan door grijze omzooming der dekveertjes; de snavel is aan den wortel geel; bij het wijfje is de kleur meer bruinachtig. De vogel komt in het voor- en najaar op den doortrek in ons land en blijft soms als wintergast; werd bij ons ook op enkele plaatsen broedend aangetroffen; broeit overigens op het hooggebergte van Skandinavië, maar ook in de Pyreneeën en andere gebergtestreken van Europa. *Willems.*

Beflijster.

Bega, linker zijrivier van de Theiss in Z. W. Roemenië en N.O. Joego-Slavië, beneden Neliki-Betsjkerek gekanaliseerd. Van deze stad loopt het ruim 100 km lange B e g a-k a n a a l evenwijdig aan de B. naar Temesvár.

Bega, C o r n e l i s, schilder en etser te Haarlem, * 1620, † 1664; leerling en navolger van Adr. v. Ostade. Bijna uitsluitend kiest hij als onderwerpen het boerenleven en kroegscènes. Deze zijn vrijwel geheel in den trant van zijn leermeester behandeld, echter veel zwakker. Hij was zeer productief. Zijn teekeningen en etsen zijn verdienstelijker dan zijn schilderwerk.

L i t. : v. Wurzbach, Niederl. Künstlerlex. *Schretlen.*

Begaafdenscholen. Worden scholen voor zwakzinnigen steeds algemeener, ook met inrichtingen voor de hoogstbegaafden werden hier en daar proeven ge-

nomen, eerst te Berlijn, later ook in Hamburg, Frankfort en in Oostenrijk. De beweging ontstond tijdens den grooten oorlog: ten gevolge van het enorme menschenverlies kwam men tot de overtuiging, zuinig te moeten zijn met de verstandelijke gaven van het volk, en met name de talenten, die ook onder de lagere standen schuilen, niet in den grond te graven. Luid klonk de leuze: Freie Bahn den Tüchtigen ! Daarom moest tusschen lager en hooger onderwijs een brug geslagen worden, die tot dusverre niet bestond: de zgn. „Aufbauschulen" werden de weg, waarlangs leerlingen met uitstekenden aanleg, die tot hun 13e jaar de gewone volksschool bezocht hadden, een der inrichtingen van het hooger onderwijs konden bereiken. Aanvankelijk speelde bij de → selectie het testonderzoek een groote rol. Voor het samenstellen van zulke begaafdentests maakte zich, naast Moede en Piorkowski, vooral W. Stern verdienstelijk. Door de invoering van de vierjarige „Grundschule", toegankelijk voor iedereen, zijn de kansen van het gewone volkskind vanzelf veel grooter geworden en heeft het probleem der begaafdenschool een eenigszins ander aspect gekregen. Het is overigens een groote vraag, of bij de selectie voor het hooger onderwijs alleen verstandelijke aanleg den doorslag moet geven: voor het bekleeden van hoogere betrekkingen zijn zeker ook traditie en een zekere cultureele standing niet te verwaarloozen factoren, terwijl de plotselinge verheffing uit minderen stand gemakkelijk kan leiden tot een overdreven gevoel van eigenwaarde met de nadeelige moreele gevaren daarvan.

L i t. : S. Rombouts, Hist. Ped. (III 1928).

Rombouts.

Begaafdheid, een begrip, vooral gebruikt in verband met het verstand. Men selectionneert de begaafden door middel van verstandstesten: → Intellectueel quotiënt.

Begard, b e g a r d i s m e, → Begijn.

Begas, 1° K a r l (d e O u d e r e), Duitsch schilder, * 30 Sept. 1794 te Hainsberg bij Aken, † 23 Nov. 1854 te Berlijn. Leerling van Philippart te Bonn, 1813 naar Parijs op het atelier van Jean Ant. Gros; deze studietijd slechts onderbroken door den oorlog; daarna keerde hij weer naar Parijs terug en vestigde zich later te Berlijn. Schilderde voor den dom te Berlijn een altaarstuk: De uitstorting van den H. Geest (1821). Schilderde vele religieuze onderwerpen doch ook genrestukken en portretten, zooals die in de musea te Keulen en de National Galerie te Berlijn.

V o o r n a a m s t e w e r k : „De doop van Christus" in de Garnizoenskerk te Potsdam (1823).

2° K a r l (d e J o n g e r e), Duitsch beeldhouwer, * 23 Nov. 1845 te Berlijn. Zoon van Karl B. Leerling van de acad. te Berlijn en van zijn broeder Reinold. Werkte ook nog bij den beeldhouwer L. Sussman. Studeerde te Rome. Werd leeraar van de acad. te Kassel. Vestigde zich daarna te Berlijn. Van zijn talrijke werken zijn te vermelden bronzen bustes van Moltke, prins Friedrich Karl en van Otto van Sparr (1882) in het Zeughaus te Berlijn; het marmeren standbeeld van den architect Knobelsdorff in de Voorhal van het Alt. Mus. te Berlijn (1887).

L i t. : Kat. der Berl. Nat. Gal. (1907, 411).

de Stuers.

Begbie, H a r o l d, Engelsch journalist en romanschrijver. * 1871, † 1930.

W e r k e n : romans, politieke en sociologische werken : The Handy Man (1900); Master Workers (1906): The Priest (1906); In the Hand of the Potter (1911): Religion and the Crisis (1913); The Proof of God (1914); enz.

Begeerlijkheid (Lat. concupiscentia, Gr. epithumia). 1° In meer a l g e m e e n e n z i n is b. het zinnelijk streef- of begeervermogen, waardoor men het door de zinnen waargenomen goed nastreeft. In dezen zin is de b. uit zich noch goed noch kwaad: het zinnelijk begeeren is goed of kwaad, al naar gelang het al dan niet trouw blijft aan de zedelijke orde, gelijk deze door de rede erkend wordt. Men onderscheidt de voorafgaande en de gevolgelijke b. (concupiscentia antecedens et consequens), naar gelang zij het oordeel der rede en het bevel van den vrijen wil voorafgaat of door den vrijen wil wordt geboden en dezen dus volgt. Natuurlijkerwijze heeft de wil geen „onbeperkte heerschappij" over de b. (potestas despotica): het redelijk en zinnelijk begeervermogen immers (wil en b.) hebben ieder hun eigen sfeer en eigen voorwerp (redelijk of zinnelijk goed): bovendien gaat zinnelijk waarnemen en begeeren vooraf aan het verstandelijk waarnemen en begeeren. Wel heeft de wil een „leidende macht" (potestas politica of dominativa), in zooverre hij macht heeft over het voorstellingsvermogen en over de uitwendige zintuigen.

2° In e n g e r e n, theologischen, meest gebruikelijken zin is b. het streven der zinnelijke begeervermogens, dat ingaat tegen de zedelijke orde, gelijk die door de natuur zelf is afgekondigd (natuurwet) en voornamelijk, gelijk die in de bovennatuurlijke openbaring is neergelegd (bovennatuurlijke zedenwet). Gal. 5. 16, 17, 24; Eph. 2. 3; 2 Petr. 2. 10; 1 Joh 2. 16; Jac. 1. 14; 4. 3; 4. 1, 2; (zie Statenbijbel Gal. 5. 16; 24; Ef. 2. 3; 1 Joh. 2. 16; Jac. 1. 14. 15;) vandaar de stereotype combinatie „ongeregelde (booze) b.". Deze beteekenis wordt soms uitgestrekt tot alle begeeren, dat ingaat tegen de wet des geestes (Rom. 7. 7, 8): zoo spreekt men vaak, vooral op den kansel en in ascetische geschriften, van de „drievoudige begeerlijkheid" naar aanleiding van 1 Joh. 2. 16. In den staat der → oorspronkelijke gerechtigheid bestond ook de b. in algemeenen zin, maar het zinnelijk begeeren was volkomen onderworpen aan de rede, gelijk deze aan God onderworpen was. Door de zonde werd die harmonie verstoord en kwam de b. in opstand tegen de rede, evenals deze tegen God was opgestaan; aanduiding daarvan vindt men in Gen. 2. 25; 3. 7—11. Die onderworpenheid van het zinnelijk begeeren aan de rede was een gave, welke krachtens 's menschen natuur niet werd gevorderd. De tegenovergestelde leer van Bajus werd door Pius V verworpen (Denz. 1026, 1055). De ongeregelde b. is dus feitelijk een gevolg van de erfzonde; daarbij is zij een bron van → dadelijke zonden, „fomes peccati", een haard van zonde (Conc. van Trente, Denz. 792). Zij blijft ook na het Doopsel; echter kan zij in den gedoopte geen zonde genoemd worden in eigenlijken zin, daar in het Doopsel al, wat den eigenlijken aard van zonde deelt, wordt weggenomen. Wanneer de b. zonde genoemd wordt door St. Paulus (Rom. 6. 12 vlg.), kan dit t.o.v. den gedoopte alleen in wijderen zin verstaan worden, in zoover de b. uit de (erf-)zonde voortkomt en tot de (dadelijke) zonde voert. Deze leer is door het Conc. van Trente als geloofspunt vastgelegd (Denz. 792).

Volgens St. Augustinus ligt in de b. een wezenlijk element der erfzonde. Hij onderscheidt in de erfzonde

het „kwaad" en de „schuld" (malum en reatus). In het Doopsel nu wordt het karakter van „schuld", dat ook de b. draagt, weggenomen: het „kwaad" echter, hierin bestaande, dat de b. strijd voert tegen de wet des geestes, blijft ook in den gedoopte.

St. Thomas preciseert St. Augustinus' leer, als hij de b. wel niet als het formeele, maar als het materieele element der erfzonde aanduidt (I, II q. 82 a. 3). De Hervorming leert, dat de b. ons schuldig maakt voor God; zij ziet er het wezen in der erfzonde, doch b. moet dan verstaan worden in wijderen zin als het ongeordend begeeren, zetelend zoowel in de hoogere, als in de lagere vermogens. De b. blijft als zonde ook in den gedoopte. Calvijn zelf erkende, dat de leer der Herv. hierin afwijkt van St. Augustinus (Instit. III, 3, 10). Logisch leidt de Herv. hieruit af, dat de uitingen der ongeregelde b., zelfs wanneer de wil er zich tegen verzet, zonde zijn. Deze leer werd gedeeltelijk overgenomen door het Jansenisme (Bajus, Jansenius, Quesnel), dat eveneens in de ongeregelde b. en in het ongeordend begeeren, ook als de vrije wil niet erin toestemt, zonde ziet, gelijk het overigens alles tot zonde stempelt, wat zonder de genade geschiedt: „de begeerlijkheid of de wet des vleesches en hare booze begeerten, welke de mensch tegen zijn wil gevoelt, zijn eene echte ongehoorzaamheid aan de wet" (Bajus. Denz. 1051).

Het standpunt der Kerk t.o.v. de uitingen der b. zet het Conc. van Trente uiteen, als het leert, dat de b. na het Doopsel weliswaar blijft, maar tot beproeving: daarom kan zij „dengenen, die niet daarin toestemmen en mannelijk met de genade van J. Chr. daartegen strijden, niet schaden. Integendeel hij, die wel zal gestreden hebben, zal worden gekroond (2 Tim. 2. 5)" (Denz. 792). Zoo stelt de Kerk ook hier tegenover het sombere pessimisme van Hervorming en Jansenisme een gezond en krachtig optimisme.

L i t. : S. Thomas Aq. (I, II q. 30 ; q. 83 a. 3) ; Dict. Théol. Vacant, art. Augustin, Concupiscence, Péché Originel ; Diekamp, Katholische Dogmatik (II [5]1921) ; Kors, La Justice Primitive et le Péché Originel d'après S. Thomas (1922) ; Gredt, Elementa Philos. Aristot.-Thom. ([5]1929) ; Mausbach, Die Ethik des hl. Augustinus ([2]1929); Bavinck, Gereformeerde Dogmatiek (III [4]1929); Geesink, Gereformeerde Ethiek (I 1931) ; Noble, Les Passions dans la Vie Morale (I en II, 1931, 1932) ; Pohle, Lehrbuch der Dogmatik (II [8]1932). *v. d. Meulen.*

Begeerte, b o o z e, in den meest algemeenen zin is ieder in de booze → begeerlijkheid wortelend verlangen (concupiscentia actualis), iedere dadelijke lust tot het kwade in onze zinnelijke streefvermogens of in onzen wil. Ze is zondig, in strijd met het negende en tiende gebod (Ex. 20. 17; Deut. 5. 25), als en inzooverre de vrije wil er in betrokken is, door ze zelve te verwekken of door in de spontaan opkomende roerselen der zinnelijkheid toe te stemmen. Meer speciaal wordt in de Katholieke moraaltheologie onder booze b. verstaan het beraden wilsverlangen, dat uitgaat naar de booze daad, of de toestemming van den wil tot het daadwerkelijk volvoeren van het kwaad: een zonde van dezelfde zwaarte (doodzonde of dagelijksche zonde) en dezelfde soort als de daad zelf, waar zich het verlangen of het voornemen op richt, volgens Mt. 5. 28: „wie een vrouw beziet om haar te begeeren, heeft reeds overspel met haar gepleegd in zijn hart". In dezen zin vormt de booze b. met de vrijwillige verlustiging in een voorgesteld kwaad en de vreugde over een bedreven kwaad de drie hoofdtypen van inwendige zonden.

L i t. : St. Thomas Aq., Summa theol. (I II, qu. 74) ; Quaest. disp. de malo (qu. 2 en 7) ; Quaest. disp. de ver. (qu. 15 en 25) ; St. Alph. de Lig. Theol. mor. (V, 12-15) ; Homo apost. (III, 47-54). *Buys.*

Begeleidende cellen, → Bast.

Begeleiders noemt men die mineralen in een ertsafzetting, die, hoewel zelf geen erts zijnde, in een bepaald genetisch verband staan met de belangrijkste ertsen der ertsafzetting.

Begenadigingswaan, term, gebruikt in de psychiatrie voor een bijzondere waanvorming, welke voorkomt bij levenslang veroordeelden, die een langdurige celstraf achter den rug hebben.

Begga, Heilige, dochter van Pepijn van Landen en Itta, en zuster van S. Gertruud; was gehuwd met Ansegisus, hofmeier onder den Frankischen koning Sigebert III. Zij stichtte in 691 een klooster te Andenne (België, prov. Namen), waar zij in 693 overleed. Haar naam wordt ten onrechte in verband gebracht met de Begijnen.

L i t. : Ghesquière, Acta SS. Belgii (V 1789, 70-111). *Lindeman.*

V o o r s t e l l i n g in de k u n s t. Begga, gekleed als begijntje, de handen gevouwen, zonder eenig verder attribuut (van Lochom); als vorstelijke vrouwe in wijden mantel en bij haar twee volkomen gelijke kloosterkerken (Beckh).

Beggar's Opera, → Ballade-opera.

Beggiatoa, → Zwavelbacterie.

Beghinen, V a n d e n t w a e l f, laatste werk van Ruusbroec, zoo genoemd, omdat het begint met twaalf begijnen, die in verzen, door Hadewych ingegeven, twaalf stemmingen in den dienst van Jesus uitdrukken; een zeer los samenhangend werk, dat handelt over de beschouwing, over den invloed der planeten, over het liturgisch leven met Jesus' lijden; het belangrijkste deel gaat over de ketterijen, waarin Ruusbroec Eckehart vooral op het oog heeft.

U i t g. : Nieuwe uitg. door J. van Mierlo (Mechelen 1932). — L i t. : J. van Mierlo, Ruusbroec's bestrijding der ketterij in : Ons Geestelijk Erf (1932). *V. Mierlo.*

Beginaccent. Bij b. valt het → intensiteits-, ook wel druk- of expiratorisch accent genoemd, op de eerste lettergreep van een woord. → Accent.

Beginlamp (Eng.: master-oscillator, Duitsch: Steuerröhre). Hieronder verstaat men bij radiozenders de eerste lamp, welke gebruikt wordt, om de frequentie van de zendgolf af te leiden. De b. geeft óf dezelfde frequentie als de zendgolf, óf een fractie van deze frequentie. In dit laatste geval wordt de frequentie van de b. één of meer malen verdubbeld of verdrievoudigd door daartoe geschikte schakelingen. De b. geeft alsdan $^1/_2$, $^1/_4$, $^1/_6$, $^1/_8$ of $^1/_{12}$ van de uiteindelijk gezonden frequentie. Meer dan driemalige verdubbeling wordt met het oog op de stabiliteit van het systeem zelden toegepast. Ten einde de b. zoo constant mogelijk te houden, kunnen speciale voorzorgen genomen worden. Ze wordt dan zeer weinig belast, electrisch gescheiden van de rest van den zender door middel van een zgn. separatorlamp. Haar spanningen worden zorgvuldig constant gehouden, terwijl ze ook wel in een thermostaat geplaatst wordt. *Dubois.*

Beginrijm, → Alliteratie.

Beginschop, bij het voetbalspel een schop, waarmede het spel begint, gedaan van het middelpunt van het veld in de richting van de doellijn der tegenpartij.

Beginsel of p r i n c i p e (< Lat. principium, Gr. archè = begin) is eigenlijk al wat op een of andere wijze aan iets anders voorafgaat. Men onderscheidt zijns- en denkbeginselen: het eerste in de zijnsorde is het laatste in de denkorde, en omgekeerd. De wetenschap der eerste beginselen heet wijsbegeerte.

Een z ij n s b e g i n s e l, dat uiteraard het zijn van iets anders bewerkt, heet oorzaak (Lat. causa); een d e n k b e g i n s e l, dat uiteraard het kennen van iets anders bewerkt, heet grond (Lat. ratio). Beginselen, die niet uiteraard maar op meer bijkomstige wijze het zijn en kennen van iets anders bewerken, heeten hiervan de noodzakelijke voorwaarde (Lat. conditio sine qua non) of aanleiding (Lat. occasio).

Eerste denkbeginselen zijn de allereerste enkelvoudige begrippen (Lat. prima simplicia) en de allereerste oordeelen (Lat. prima principia). Deze laatste zijn de denkbeginselen in strikten zin en heeten axioma's. Het zijn de beginselen, die in de verschillende onderdeelen der wijsbegeerte worden uiteengezet, bijv. wat niet wezenlijk aan iets toekomt, komt van iets anders (oorzakelijkheidsbeginsel); het goede moet worden gedaan, het kwade moet worden gelaten (moraalbeginsel). Ze moeten voor eenieder duidelijk zijn; al onze verdere kennis (conclusies) berust er op, maar zelf worden ze onmiddellijk gekend en kunnen dus nooit in strikten zin worden b e w e z e n.

Beginselen bezitten absolute geldigheid: onder geen enkel beding mag er van worden afgeweken. Ze worden toegepast in de zgn. r e g e l s, die uitzonderingen toelaten. Het allereerste denkbeginsel, tevens zijnsbeginsel, is het beginsel van tegenspraak (het axioma der axioma's): iets kan niet tegelijkertijd en onder hetzelfde opzicht zijn en niet zijn.

L i t.: Reg. Garrigou-Lagrange O.P., Dieu ([5]1928); Jos. de Tonquédec, La critique de la connaissance (1929); L. Fuetscher S.J., Die ersten Seins- und Denkprinzipien (1930); P. Manser O.P., Das Wesen des Thomismus (1932). *v. d. Berg.*

Beginselenwet (N e d. R e c h t), → Gevangeniswezen.

Begin van een uitvoering (N e d. R e c h t), → Poging.

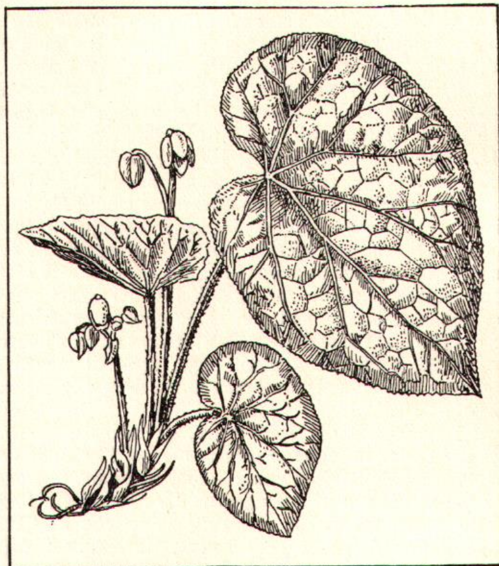
Begonia, plantengeslacht, waarvan verschillende, meest Zuid-Amerikaansche soorten gekweekt worden in serre, woning en bloementuin. Soms groote, gewoonlijk talrijke bloemen, fraai gekleurde en geteekende bladeren. De b. zijn niet winterhard. Vermenigvuldiging door zaaien of stekken. In de omgeving van Gent heeft de handelscultuur der knolbegonia's een zeer groote uitbreiding genomen: haar begoniavelden zijn wereldberoemd.

Begonia semperflorens.

L i t.: Vilmorin-Andrieux et Cie., Fleurs de Plaine Terre ([4]1894); K. Fotsch, Die Begonien (1933).

Begoniaceeën (B e g o n i a c e a e), een familie met 420 soorten; grootendeels bewoners van de tropen, met eenige soorten in gematigd klimaat; ook in de koelere streken der tropische bergen treft men vele soorten aan tot op 2 000 m hoogte; B. gemmipara zelfs tot op 3 000 m. Behalve de geslachten H i l l e b r a n d i a op Hawaii, S y n b e g o n i a op N.Guinee en B e g o n i e l l a in Columbia, welke alle drie slechts enkele vertegenwoordigers hebben, behooren de overige ongeveer 400 soorten tot het geslacht B e g o n i a en worden veelal als sierplanten gebruikt. Voor den tuin komen in aanmerking de grootbloemige knolbegonia's en als kamerplanten de bladbegonia's, waarvan de bekendste is B. r e x. De doorbloeiende B. semperflorens is zeer geschikt voor bloembedden en balconversiering. *Bouman.*

Begonia rex.

Begovic, M i l a n, Serbo-Kroatisch dichter en tooneelschrijver. * 19 Jan. 1876 te Wrlica (Dalmatië). De poëzie van M.B. is parnassiaansch van vorm: vooral de Italiaansche strophiek heeft hij, als geschoold romanist, meesterlijk nagebootst. Later ging hij tot het vrije vers over. Als dramaturg gaf B. enkele eigen tooneelspelen in verzen en vertaalde hij vooral uit Goldoni, Grillparzer en Ibsen.

W e r k e n: Pjesme (Verzen, 1896); Knjiga Boccadora (Het boek Boccadora, 1900); Zivot za Cara (Het leven bij den Isar, 1904); Knjiga sunce (Het boek van de zon, 1907). T o o n e e l: Myrrha (1902); Venus Victrix (1906); Gospogja Walewska (1906). *Baur.*

Begraafplaats. Zie plaat tegenover kolom 273. Begraafplaats heet terrein, waar overleden personen begraven worden. Ook k e r k h o f genoemd, aangezien de b. vroeger meestal bij of om een kerk lag. Bij voorkeur moet de b. vrij, op een hooge plaats, niet aan een grooten weg aangelegd worden, zoodat de lijken boven den hoogsten waterstand liggen. Indien dit onmogelijk is, dan moet de b. opgehoogd worden ofwel gedraineerd, waarbij men het draineerwater moet behandelen als rioolwater. Er moet gelet worden op de eventueele aanwezigheid van een grondwaterstroom, welke verontreinigd zou kunnen worden, en dat de meest heerschende wind niet eerst over de b. en dan over de stad strijkt. De grootte van de b. is te bepalen naar het aantal te verwachten sterfgevallen, vermenigvuldigd met het aantal jaren, dat het graf onberoerd moet blijven. De grootte van een graf is ca.

2×1 m². De graven worden in secties samengevat met oppervlakten van bijv. 30×50 m² (München) en 100×180 m² en 180×180 m² (Weenen). Voor geestelijken een afzonderlijke sectie; eveneens voor kinderen. Er is een streven om van de b. een park te maken met groote ruimte voor groen, bosch en alleeën. Voor een Kath. b. moet het grafveld de hoofdzaak blijven, aan de randen alleen parkaanleg. De plaatsing der grafteekens moet naar kunstzinnige opvattingen geregeld worden. Voor beplanting en hoofdwegen te rekenen op 20% van de opp. van de b. Behalve het genoemde zijn voor een goed kerkhof noodig in de eerste plaats een goed plan, waarin rekening gehouden wordt met: a) het zakelijk benutten van den bodem; b) gemakkelijke oriëntatie en verkeer; c) de plaatsing van bouwwerken van eenvoudige architectuur in harmonie met de omgeving, en orde en rust in die van de grafteekens; d) goed overwogen beplanting, welke de zonbestraling niet te veel beperkt. Boomen met dichte kroon te beperken tot de hoofdwegen; e) weloverwogen afscheidingen ofwel hagen, waarachter boomen, ofwel karaktervolle muren van goed baksteen materiaal (handvormsteen) met zware contreforten, afgedekt met ezelsrug, leien of pannen; f) de stemmige kapel voor de Kath., het geestelijke middelpunt, gelegen aan de hoofdallee; aan de kapel nevenruimten; g) het hoogkruis, hooggeplaatst van vier zijden zichtbaar; h) de ingangspoort, die een waardige voorbereiding moet zijn voor den doodenakker. Daarboven toepasselijke reliëfs, bijv. Christus Victor, Pietà ofwel toepasselijke opschriften. Bij den ingang administratie-gebouw, waarbij tuinderij; i) grafkruisen van hout, brons, ijzer of steen, met goede opschriften, makkelijk leesbaar en verwerkt zooals het karakter van het materiaal zulks vraagt. Geen marmer, noch gepolijst graniet; doch bijvoorbeeld kalksteen in rustige groote vormen, vlak behandeld; j) bloemversiering: de gewone veldbloem, mossoorten, vingerhoed, kamillen, klimop, wilderoos, wingerd en verder boomen als pinus, els, en voor de hoofdwegen eik, beuk, berk; k) grafkelders van gewapend beton, water- en luchtdicht. Veel middelen kan de kundige ontwerper van een b. toepassen. Op de wegkruisingen rustpunten voor het oog te maken bijv. eenvoudige fonteinen, kapelletjes, banken met hagen omzoomd.

In laag land kunnen vijvers met terrassen-aanleg gecombineerd worden; is het terrein heuvelachtig, dan boomgroepen en heuvels in het plan verwerken. Soldatengraven dienen om veel lijken te begraven. Groote, gelijk-verdeelde velden, waarin zich op rijen de graven bevinden, elk met eenvoudig kruis. Markeering door groote kruisen, hagen of lage muren. Onze landgenoot architect Ritzen ontwierp de b. voor de gevallen Duitschers in België.

Lit.: Handbuch der arch. (IV 1907, nr. 3, Halbband 8); Anton Geitner, Das Christliche Grabmal (1922), Gesellschaft für Christl. Kunst; J. Hempelmann, Die Praxis der Friedhofsgartenerei, Verlag Paul Barey (Berlijn 1927). *Thunnissen.*

De b. in het **Ned. Recht.** De → begrafeniswet geeft in art. 13—30 regelen omtrent b. Zij onderscheidt algemeene, bijzondere en eigen begraafplaatsen. Geen b. mag worden aangelegd op minder dan 50 m buiten de bebouwde kom. De toegang tot een graf of grafkelder mag niet in een kerk of ander besloten gebouw zijn. *Schaepman.*

Belg. Recht. De teraardebestelling van de lichamen der afgestorvenen moet gebeuren in daartoe ingerichte gemeentelijke b., tenzij verlof wordt gegeven om de begrafenis te doen op privaten grond.

Het decreet van 23en Prairial, jaar XII, regelt deze kwestie. Er mag slechts op 35 à 40 m afstand van de bebouwde kom der gemeenten begraven worden. Geen onderscheid mag worden gemaakt tusschen personen. Ook werd de verdeeling van de b. volgens de verschillende eerediensten impliciet door de Belgische Grondwet afgeschaft.

De politie der begrafenissen en der b. ligt in de bevoegdheid van den burgemeester. Hij is belast met de toepassing der gemeentelijke reglementen en, bij gebrek aan een reglement, handelt hij ingevolge art. 90, in fine, en art. 94 der gemeentewet. → Begrafeniswet, → Kerkhof, → Lijkverbranding.

Lit.: M. Vauthier, Précis de Droit administratif; Répert, Droit belge (II s.v. cimetière). *V. Boon.*

Liturgie. Voor de wijding der begraafplaatsen, → Kerkhofwijding. Verder → Begrafenisgebruiken.

Hygiëne. Begraafplaatsen moeten o.a. om hygiënische redenen overal aan wettelijke eischen voldoen. → Begrafeniswet. → Begraafplaats.

Vroeger dacht men over de schadelijkheid van b. veel ongunstiger dan tegenwoordig. Goed geconstateerde feiten tot bewijs dier schadelijkheid zijn althans bij behoorlijk aangelegde kerkhoven niet aangevoerd. In rotsachtige streken en bij massabegravingen kan het voorkomen, dat wegens onvoldoende bedekking der graven onaangename geuren opstijgen; maar in 't algemeen werkt de omringende grond op gassen zoo opslorpend en op ziektebacteriën zoo vernietigend, dat ook gevaar voor verspreiding van infectieziekten niet te vreezen is. De tuberkelbacil is twee maanden na den dood van den lijder nog gevonden, de cholera-viboio en de typhusbacil houden het zoo lang niet uit. Het gelukte dan ook aan Fleck in Dresden niet na onderzoek van het grondwater van 9 kerkhoven daarin kenmerkend verschil te vinden met water van elders. Na 3 maanden is gewoonlijk het rottingsproces met stankontwikkeling afgeloopen en komt vermolming met schimmelvorming tot stand. Na 7 jaren zijn de lijken der volwassenen tot op het been verteerd, die van kinderen reeds na 4 jaar. In leemen kleigrond duurt het proces langer dan in losse zand- of kiezelgronden.

Lit.: Saltet, Voordrachten over Gezondheidsleer (1913); Carl Flügge, Grundriss der Hygiene (1927). *Droog.*

Begrafenis. De kerkelijke begrafenisplechtigheden zijn zeer oud, zij dagteekenen van het ontstaan van het Christendom zelf. Wat de hoofdtrekken betreft, zijn zij dezelfde in het Oosten als in het Westen. In de onderdeelen bestaat een groote verscheidenheid, deels doordat, reeds bij den aanvang, de Kerk zich bepaalde bij het verchristenen van de bestaande (en dus uiteraard verschillende) burgerlijke gebruiken, deels doordat in den loop der eeuwen wijzigingen werden aangebracht. Oorspronkelijk onderscheidden zich de Christelijke plechtigheden door den eerbied aan het lichaam bewezen en door haar triomfantelijk karakter. Sinds heeft zich in het Westen de rouwtoon meer op den voorgrond geplaatst, onder het besef, dat het leven van velen niet dat van een strijder was geweest (verbod van alleluia-zang en van Gloria in excelsis in de 9e eeuw). In het O. bleef het oude karakter bewaard (ten deele wel door de ontkenning, theoretisch althans, van het Vagevuur).

Het Romeinsche Rituale maakt onderscheid tus-

schen drie deelen, die men overal terugvindt: de overbrenging van het lijk naar de kerk, de dienst in de kerk, de overbrenging van het lijk uit de kerk naar het graf (meerdere plaatselijke, goedgekeurde, gebruiken hechten zich hier op het voorschrift). Eigenlijk dient de geestelijkheid, processiegewijze, met kruis, wijwater- en wierookvat en kaarsen, het lijk te gaan afhalen van het sterfhuis, waar de priester den psalm „De profundis" (met antiphoon) bidt (hier en daar gevolgd door een gebed). Op weg naar de kerk wordt de ps. „Miserere" (soms nog andere) met antiphoon gezongen, onder het gelui der klokken. (Verondersteld wordt, dat het lijk daarbij gedragen wordt.) Waar dit afhalen om allerlei omstandigheden niet kan plaats vinden, wordt het vervangen door het inhalen aan de deur der kerk. Onder het vervoer dóór de kerk wordt het responsorium „Subvenite" gezongen of gebeden, waarna het Doodenofficie (zoo dit niet reeds plaats vond, of ervan werd gedispenseerd), waarna de H. Mis wordt gezongen voor den overledene, wiens lichaam midden in de kerk is geplaatst. Na afloop wordt bij het lijk zelf een absoute gedaan (voor bisschoppen 5), met wijwater-besprenkeling en bewierooking. Op weg naar het graf wordt, onder klokgelui, de antiphoon „In paradisum" gezongen, waarin de oude jubeltoon behouden bleef. De begrafenis zelf is uiterst eenvoudig, maar wordt, ook hier te lande, met plaatselijke gebruiken verrijkt. Zij wordt besloten met een laatste gebed in absoute-vorm. In het O. kent men verschil, in onderdeelen, voor bisschoppen, priesters, monniken en leeken. In het W. bestaat dit verschil hoofdzakelijk in de kleeding, die moet wezen: de liturgische hunner waardigheid. In het O. hebben zalvingen plaats van het lijk, wordt het gelaat van een priester bedekt met een sluier in de H. Mis gebruikt, en hem een Evangelieboek op de borst gelegd, welke gebruiken tijdelijk ook voorkwamen in Spanje (7e eeuw), ten deele ook te Rome. Een oud gebruik was ook, een absolutie-formule mede te geven in het graf, gegrift op een kruis of geschreven op perkament. Het laatste bleef in het O. bewaard. Een ander oud Romeinsch gebruik was, den overledene een H. Hostie mede te geven in het graf; in Spanje drupte men hem van het H. Chrisma in den mond. Verder → Begrafenisgebruiken.

L i t.: Martène, De antiquis eccl. ritibus (III); Binterim, Denkwürdigkeiten (VI); Catalani, Comment. in rit. rom., caerem. episc., pontif. rom.; Maltzer, Begräbniss-riten (Berlijn 1896). *Louwerse.*

Kerkelijke begrafenis. D e f i n i t i e. Kerkelijke begrafenis bevat drie zaken: overbrengen van het lijk naar de kerk, uitvaart in de kerk, begrafenis op het kerkhof. Zoo mogelijk moet het lijk zelf in de kerk worden gebracht, en het lichaam wordt in gewijden grond begraven, terwijl lijkverbranding in gewone omstandigheden verboden is.

Kerkelijk begraven worden mogen n i e t: vooreerst niet-gedoopten, uitgenomen catechumenen, en kinderen in den moederschoot met de gedoopte moeder gestorven.

Vervolgens gedoopten na bepaalde misdrijven nl., tenzij een duidelijk teeken van berouw den dood voorafging: publieke apostaten; zij, die publiek behooren bij een ketterschе of schismatieke sekte of bij een maçonnieke of andere dergelijke vereeniging; zij, die door uitspraak van den rechter in den ban zijn of onder persoonlijk interdict; zij, die met overleg zelfmoord pleegden, of in een duel, of gewond, ten gevolge van een duel stierven; zij, die geboden hun lijk te verbranden en andere publieke zondaars, bijv. die jarenlang hun Paaschplicht verzuimden. In twijfel beslist de bisschop der plaats.

K e r k d e r u i t v a a r t. Sterft men in eigen parochie, dan is de uitvaart per se in de parochiekerk der plaats van het sterfgeval (ook in geval van meerdere eigen parochies). Sterft men buiten eigen parochie, dan is de pastoor aldaar bevoegd, tenzij ófwel de afstand, naar het oordeel van den bisschop van den overledene, niet te groot is om te voet het lijk over te brengen (d.w.z. in het diocees Breda niet meer dan 8 km, in Utrecht geen 8 km, in Den Bosch en Roermond niet meer dan 5 km), ófwel het lijk toch, bijv. door de erfgenamen op eigen kosten, wordt overgebracht. Kardinalen en bisschoppen hebben een door den codex aangegeven kerk voor de uitvaart. Mannelijke religieuzen en de novicen (niet de postulanten), wanneer zij binnen het klooster sterven, of wanneer ze daarbuiten sterven en de afstand is niet te groot, of het lijk wordt toch naar het klooster gebracht, hebben de uitvaart in de kloosterkapel; hetzelfde geldt voor inwonend dienstpersoneel, doch alleen, wanneer deze in het klooster sterven. Vrouwelijke religieuzen en hare novicen hebben, als ze in het klooster sterven, slechts dan de uitvaart in eigen kapel, wanneer zij exempt zijn van de jurisdictiemacht van den pastoor, anders in de parochiekerk of, naar gewoonte, in eigen kapel; sterven ze buiten het klooster, dan volgen ze de algemeene wet. De bewoners van een seminarie hebben de uitvaart in de kapel van het seminarie, indien zij in het seminarie sterven.

Wanneer een kerk wettig is gekozen voor de uitvaart, en deze zulks aanneemt, dan geschiedt de uitvaart aldaar. Allen mogen persoonlijk of door een afgevaardigde kiezen, uitgenomen: jongens beneden 14 en meisjes beneden 12 jaar (voor hen mogen ouders of voogd kiezen), en geprofeste religieuzen (die geen bisschop zijn); gekozen worden kan iedere parochie- of reguliere kerk, en iedere kerk, die begrafenisrecht ontving.

P l a a t s der begrafenis op het kerkhof. Per se wordt het lijk begraven daar, waar de uitvaart plaats had, volgens het principe „ubi funus, ibi tumulus", het oude adagium „ubi tumulus, ibi funus" schijnt vervallen. Ieder, die de plaats van uitvaart mag kiezen, mag ook de plaats van begrafenis kiezen, en moet dan aldaar, met verlof van hen, aan wien het kerkhof behoort, worden begraven. Bestaat er een sepulcrum majorum (familiegraf, algemeen graf eener religieuze orde), dan heeft de begrafenis aldaar plaats, tenzij de afstand te groot zij of een ander graf wettig gekozen zij. De echtgenoote wordt, tenzij ze zelf een begraafplaats koos, daar begraven, waar haar echtgenoot of haar laatste echtgenoot begraven is.

L i t.: Coronata „Institutiones juris canonici" (vol, II n. 797 ss.); „Ned. Kath. Stemmen" (1932 p. 147 ss.. p. 207 ss., p. 343 ss.). *Beijersbergen.*

Begraven te velde (i n N e d e r l a n d) van gesneuvelde militairen geschiedt na het gevecht en wel zoodra het mogelijk is. In Ned. wordt de tegenwoordigheid vereischt van een officier van gezondheid, die den dood vaststelt en die adviseert omtrent de plaats en de wijze van begraven. Na de schouwing worden van elk lijk afgenomen het halve → herkenningsplaatje en het → veldzakboekje. In dit boekje worden aangeteekend: de datum van overlijden, de oorzaak van den dood en de plaats van begraving.

Verder ontneemt men aan het lijk brieven en briefkaarten, gelden en voorwerpen van waarde, welke eveneens in het veldzakboekje worden geïnventariseerd. Een en ander wordt gezonden aan het → Informatie-bureau van het Nederlandsche Roode Kruis, gevestigd te Den Haag.

Voor het begraven wordt bij voorkeur een droog, licht hellend terrein uitgekozen; in lage terreinen, bijv. in polderland, moet gezorgd worden, dat de bodem van elk graf minstens 0,5 m boven het grondwater gehouden wordt, ten einde het wegspoelen van de lijkengiffen te voorkomen. Dit leidt er vanzelf toe, dat men overgaat tot het maken van zgn. grafheuvels. De laatste rustplaatsen worden op de een of andere wijze kenbaar gemaakt, waarbij naam en rang vermeld worden. Lijken van paarden worden in het algemeen verbrand.

L i t.: W. S. Göbel, De zorg voor de dooden (Mavors 2e jg. 1932). *v. Leeuwen.*

I n B e l g i ë. Door besluit-wet van 5 Sept. 1917 worden blijvende begraafplaatsen verzekerd aan de militairen van de Belg. en verbonden legers, die tijdens den oorlog in België gestorven zijn. Afzonderlijke begraafplaatsen werden aldus ingericht op de gemeentelijke kerkhoven en ook elders. Betreffende de begraafplaatsen van militairen, die tot de vijandelijke legers behoorden, werd door het Tractaat van Versailles (art. 225) een accoord getroffen. *V. Dievoet.*

Begraven op zee geschiedt bij de Kon. Mar. met het volgende ceremonieel. De wacht is gewapend, de commandant met de beschikbare officieren en schepelingen zijn ongewapend aan dek. Het stoffelijk overschot, overdekt met de Ned. vlag, waarop zijn gehecht het wapen, de distinctieven en de versierselen van ridderorden en andere eereteekenen, wordt op het voorschip neergezet en in den volgenden stoet driemaal het dek rondgedragen. Voorop gaan de p ij p e r s en t a m b o e r s., het muziekkorps en het vuurpeloton. De trommen zijn met blauw vlaggedoek overtrokken, de instrumenten voorzien van een strik van blauw vlaggedoek of floers. Hierop volgt het stoffelijk overschot, gedragen door onderofficieren of manschappen afhankelijk van den rang van den overledene. Achter het lijk volgt een deel der bemanning. Bij het passeeren presenteert de wacht de wapens; de ongewapenden ontblooten het hoofd. Eventueel wordt bij den laatsten rondgang op het achterschip halt gehouden, waarna een toespraak van den commandant volgt. Hierna wordt verder gegaan tot stuurboord's valreep, alwaar, na afname van vlag en distinctieven op commando van den chef der équipage „een, twee, in Gods naam!" het lijk overboord wordt gezet. Bij het opnemen voor den rondgang en onmiddellijk voor en na het overboord zetten, geeft het vuurpeloton een salvo af. Na het eerste salvo worden voor een overleden officier minuutschoten afgegeven en wel voor een vice-admiraal 15 schoten en voor elken rang lager 2 schoten minder. *Cicot.*

Begrafenisgebruiken verschillen in stad en dorp, ook naar het gewest. Algemeen is het dragen van rouwkleederen. Op plaatsen in Limburg en Noord-Brabant dragen de vrouwen der naaste familie nog de falie. Vroeger droegen de mannen ook mantels en hoeden van bepaald model, door den doodgraver bezorgd. Voor volwassenen wordt een zwart, voor kinderen en ook voor ongehuwden hier en daar, een wit baarkleed gebruikt. Op dorpen dragen de buren vaak nog het lijk, of het wordt geplaatst op een kar, waarop eenige der naaste verwanten, meestal vrouwen, plaatsnemen; vroeger zat de weduwe op de kist. De stoet der deelnemers wordt gesloten door den hekkensluiter, op Walcheren rollensluiter genoemd, want reeds dagen tevoren waren alle hekken geopend op den lijkweg, doônweg, noodweg of reeweg, dien de stoet volgen moest. Hier en daar in Limburg en Noord-Brabant worden nog voor overleden meisjes door meisjes palmtakken, voor overleden jongens door jongens hulsttakken gedragen: grafmei of doodenmei, omdat de takken op het graf worden geplant. Plaatselijk worden de dooden nog met het gezicht naar het Oosten gericht in de groeve neergelaten. Familieleden en de andere begrafenisdeelnemers werpen ieder een schep aarde op de kist. Men siert later het graf met groen en bloemen. In Oostelijk Noord-Brabant wordt bij de begrafenis van een in kraambed gestorven vrouw een witte doek op de kist of op het graf gelegd. Een begrafenismaal besluit de uitvaart. In België wordt op sommige plaatsen uitvaartbrood aan de armen uitgedeeld. Op eenige grensplaatsen van Friesland en Drente wordt bij den terugkeer van de begrafenis een licht uitgeblazen, dat brandde zoolang de doode boven aarde stond. De rouwtijd verschilt in duur naar den graad der verwantschap. Voor b. in I n d o n e s i ë, → Ned. Indië (volkenk.).

L i t.: Herm. Grolman, Volksgebruiken bij sterven en begraven in Ned., in het Tijdschrift van het Aardr. Genootschap (XL); dr. Jos. Schrijnen, Ned. Volkskunde (I [2]1930, 339-344). *Knippenberg.*

Begrafenisgebruiken bij G r i e k e n en R o m e i n e n. **A)** G r i e k e n l a n d. In de Myceensche tijden werden de dooden in den regel begraven of (en) ingebalsemd. In den tijd van Homerus is verbranding de regel. In de 6e en volgende eeuwen werd zoowel verbrand als begraven. Van de oudste tijden af werd het lijk gewasschen, gekleed en op een praalbed uitgestrekt (ekthèsis); doodenklachten (thrènoi) en andere heftige uitingen van smart, als het slaan op de borst, vasten, het verscheuren der wangen, enz. gingen in de klassieke eeuwen geleidelijk uit het gebruik. Met die voorwerpen mede, die eens het liefste bezit waren (of symboliseerden) van den overledene, werd dan het lijk verbrand of begraven. Van de 4e eeuw v. Chr. af werden de bijgiften veelal geheel of gedeeltelijk vervangen door het „vaargeld", een obool door den doode te betalen aan Charoon, den onderaardschen veerman, die hem over den hellestroom, den Styx, naar zijn bestemming bracht. In de vroege eeuwen grepen ook, althans in voorname gevallen, lijkspelen plaats, zoo bijv. ter eere van Patroclus (Ilias).

B) R o m e. Hier waren de bijkomstige gebruiken in wezen dezelfde. De oudste gewoonte in Italië schijnt de verbranding; in den loop der 8e eeuw v. Chr. komt het begraven op en wordt overheerschend in de 7e en 6e eeuw v. Chr. Later wordt in den regel verbrand en in de laatste tijden der Republiek werden nog enkel kleine kinderen begraven. Van het begin van den Keizertijd kwam het begraven weer in voege en, onder den invloed van het Christendom, verdrong het geleidelijk de verbranding. → Columbarium. *V. Pottelbergh.*

Begrafeniskosten (N e d. R e c h t), komen, blijkens de art. 178 en 1195 2° B.W., ten laste van de nalatenschap van den begravene en zijn daarop zelfs bevoorrecht; de rechter kan dit voorrecht echter beperken tot een geringer bedrag, indien, naar stand en vermogen van den begravene, bovenmatige kosten

ten nadeele der schuldeischers aan de begrafenis zijn besteed. Niet steeds wordt de opdracht tot begraven gegeven door alle erfgenamen; het valt echter te betwijfelen, of de begrafenisondernemer, of die dezen betaald heeft, wel den erfgenaam, die niet mede opdracht heeft gegeven, persoonlijk naar evenredigheid van zijn erfdeel kan aanspreken. Vgl. Suyling-Dubois (III, 107, 108). Rouwkleeding, grafzerk en zielmissen zijn geen b., uitvaart, grafkruis en opschrift volgens sommigen evenmin.

L i t. : Vrieze, Begrafeniskosten, pr. (1932). *Petit.*

(B e l g. R e c h t) De erfgenamen, de algemeene legatarissen en, voor een evenredig gedeelte, de legatarissen onder algemeenen titel zijn gehouden de lasten van de nalatenschap te voldoen (B.W. art. 724, art. 1009, art. 1012), en onder die lasten zijn de b. begrepen. Tot de b. van den man behoort ook de rouwkleeding van zijn weduwe (B.W. art. 1481).

De b. zijn bevoorrecht op de roerende goederen van de nalatenschap. Naar Belg. Recht komen deze schulden op den tweeden rang. De aldus bevoorrechte bedragen moeten bepaald worden naar den stand en het vermogen van den overledene (Wet van 16 Dec. 1851, art. 19, 2°).

Het voorrecht wordt beperkt tot de noodzakelijke uitgaven.

L i t. : Fr. Laurent, Droit civ. (XXIX, nrs. 357-380); Suppl. (VII nr. 389).

Begrafenisfondsen bij de Romeinen. De Romeinen stelden op een eervolle begrafenis en een behoorlijk graf grooten prijs, met het oog op het rustig voortleven van de schim van den overledene in het hiernamaals. Ten einde de kosten van begrafenis en graf te bestrijden, sloten groepen van minder bedeelden zich aaneen. Op het einde der Republiek ontstonden zoo vereenigingen van s o c i i c o l u m b a r i i. De socii, deelgenooten, zonderden maandelijks een klein bedrag af, dat door den quaestor, penningmeester, geïnd werd. Bij overlijden van een socius zorgde de vereeniging voor een behoorlijke begrafenis en voor bijzetting van de asch-urn in het c o l u m b a r i u m. De aschurnen werden nl. in nissen geplaatst, die in een of meer rijen boven elkaar gebouwd werden en op een columbarium of duiventil geleken. In den keizertijd raakten de socii columbarii op den achtergrond; ze maakten plaats voor de c o l l e g i a f u n e r a t i c i a, begrafenisvereenigingen (benaming van Mommsen), of c o l l e g i a t e n u i o r u m (antieke benaming), vereenigingen van minderbedeelden. De collegia waren niet zoo zeer begrafenisfondsen, gelijk de socii columbarii bedoelden, als wel vereenigingen voor levensverzekering. Deze collegia brachten gelden bijeen om bij overlijden een zeker bedrag te kunnen uitkeeren, waaruit op de eerste plaats de kosten der begrafenis bestreden konden worden. Langzamerhand ging de zorg voor de begrafenis op den achtergrond raken en werden de bedragen, die door verschillende collegia uitgekeerd werden, voor diverse doeleinden gebruikt. In deze collegia ziet men de eerste sporen van een werkelijk levensverzekeringsidee, zooals dit door de tijden heen meer en meer volmaakt tot uiting is gekomen. → Vereenigingswezen in de Oudheid.

L i t. : W. A. E. A. v. d. Grinten, Sporen van Verzekering in de Oudheid (1931, 60 vlg.). *Davids.*

Begrafeniswet (N e d. R e c h t). Wet van 10 April 1869 Stbl. 65. Art. 1 bepaalt, dat elk overleden persoon of doodgeboren kind moet worden begraven. Tegen lijkverbranding bevat de b. geen sanctie. Ontleding en bewaring van een lijk in het belang der wetenschap vereischen beschikking van den doode of toestemming van de nabestaanden, bovendien verlof van den burgemeester. Bij lijkonderzoek op rechterlijk gezag vervallen deze vereischten, bij lijkopening of gedeeltelijke ontleding alleen het verlof van den burgemeester. Geen begraving geschiedt vroeger dan 36 uren of later dan na den vijfden dag na het overlijden. Voor begraven is verlof van den ambtenaar van den burgerlijken stand vereischt, gegeven na overlegging van een overlijdensverklaring van een geneeskundige. *Schaepman.*

B e l g. R e c h t. Geen begrafenis mag geschieden dan 24 uren na het overlijden, en mits een geschreven toelating van den ambtenaar van den burgerlijken stand (B.W.a. 77; S.W.B.a. 315). Door de wet van 21 Maart 1932 en door het Kon. Besluit van 17 October 1932 wordt de lijkverbranding toegelaten en geregeld. → Begraafplaats; → Kerkhoven; → Lijkverbranding.

L i t. : M. Vauthier, Précis de Droit admin.; Rép. prat. du Droit belge (II s.v. Cimetière).

Begraven, → Begrafenis.

Begrensd (w i s k u n d e). **1°** Een → puntverzameling E heet b., als er een positief getal G bestaat, zoodanig, dat de onderlinge afstand van i e d e r tweetal tot E behoorende punten kleiner dan G is.

2° Een → verzameling van reëele getallen is b. n a a r b o v e n, als zich een getal A laat aanwijzen, zoo dat ieder getal der verzameling kleiner dan A is; ze is b. n a a r b e n e d e n, als er een getal B bestaat, zoodanig dat ieder getal der verzameling grooter dan B is. Een naar boven én naar beneden b. verzameling van reëele getallen heet b. *J. Ridder.*

Begrinden, het opbrengen van grind voor wegverharding. → Wegenbouw.

Begrip is naar Thomistische opvatting de verstandsact (subjectief b.) of de kenvorm (objectief b.), waardoor een voorwerp van buiten in ons kennen wordt tegenwoordig gesteld, met → abstractie van het individueele of eigen bepalende. Op grond van de abstractie is ieder begrip algemeen, d.w.z. als praedicaat van meerdere subjecten zegbaar.

Inhoud van het b. is datgene, wat in het b. wordt uitgedrukt, of het geheel der kenmerken, die het bevat; omvang is de som der subjecten, waarvan het als praedicaat kan worden gezegd. Inhoud en omvang zijn omgekeerd evenredig: het b. mensch bijv. is rijker aan inhoud, maar kleiner van omvang dan het begrip levend wezen.

L i t. : J. Th. Beysens, Logica ([3]1923); M. Honecker, Das Denken (1925). *F. Sassen.*

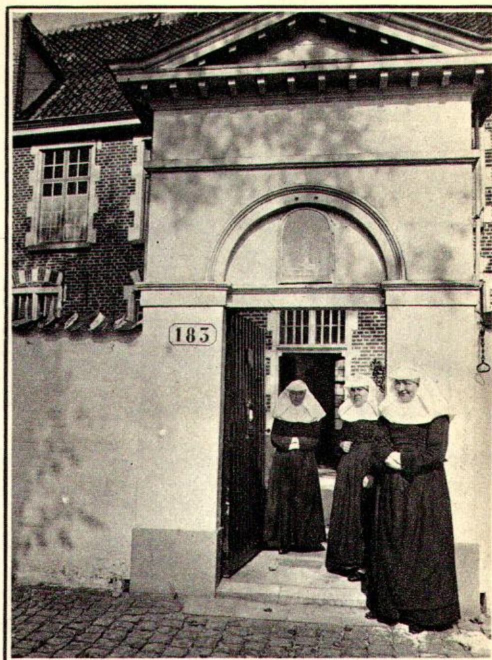
Begrippentaal is de taal, waarin hoogere, bijv. wetenschappelijke, begrippen besproken worden; zij heeft heel andere idealen dan de practische taal en zal zich altijd slechts voor bepaalde doeleinden in het leven houden, en wel als geschreven taal over philosophische of abstracte stoffen. Maar daarom is zij nog niet minderwaardig. Veeleer het tegendeel.

Begripsassociatie is het verschijnsel, dat een begrip zich in zekere mate aan een ander begrip vasthecht, zoodat wanneer het eerste begrip wordt gewekt, het geassocieerde tegelijkertijd min of meer bewust wordt. De oorzaken hiervan kunnen zoowel binnen als buiten den persoon gelegen zijn, bijv. in den klank van het woord, dat een bijna gelijkluidend woord in het geheugen roept (gelijkenis-associatie), of in een persoonlijk ondervinden van bepaalde indrukken

BEGIJNHOVEN

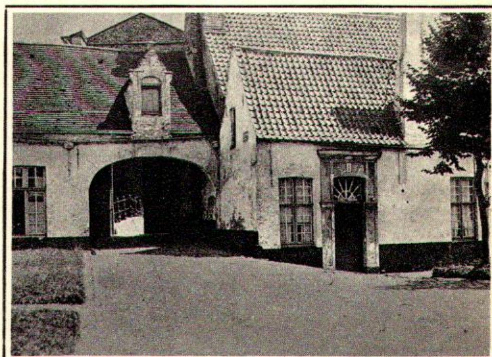
Begijnhof te Amsterdam.

Begijnen voor den ingang van hun woning in het Groot Begijnhof te Gent.

Groot Begijnhof te Gent.

Begijnhof te Brugge.

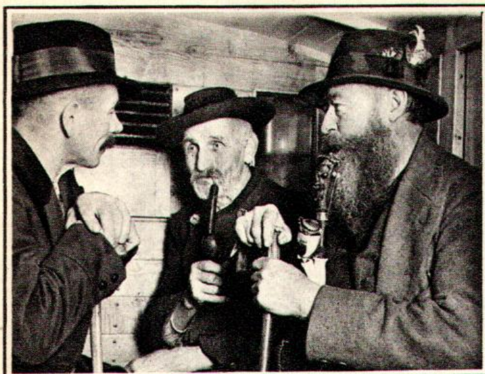

Begijnhof te Breda.

Begijnhof te Kortrijk.

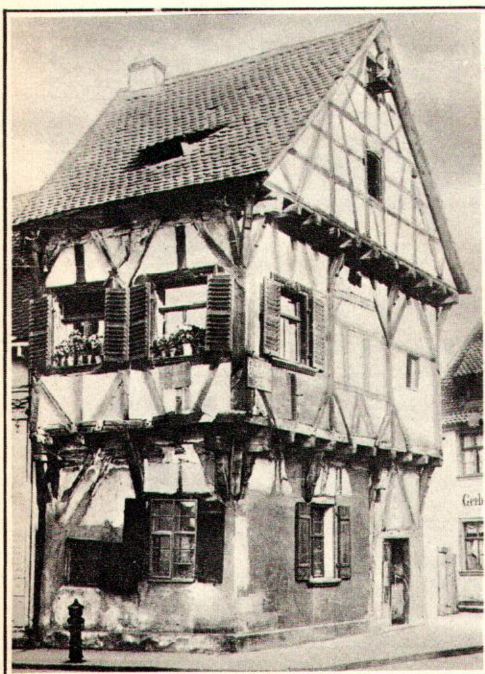
BEIEREN

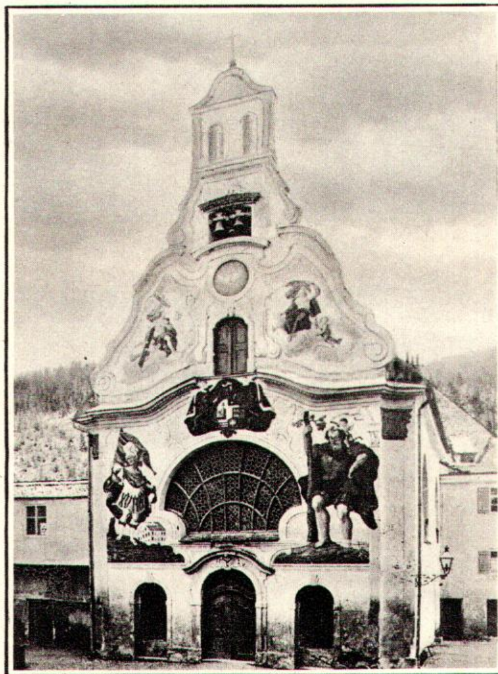
Zuid-Beiersche boerentypen.

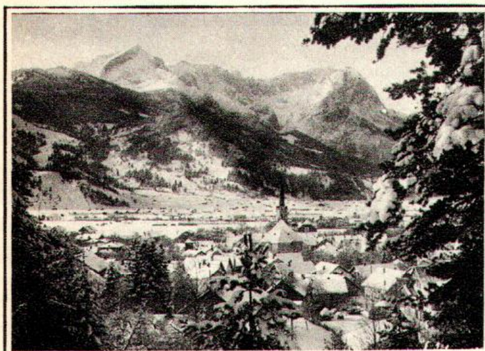
Type van Zuid-Beiersche boerinnedracht.

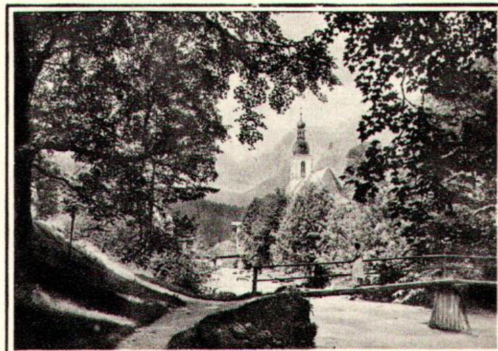
Beiersch vakwerkhuis te Forchheim.

Beschilderde kerk te Füssen.

Gezicht op Garmisch-Partenkirchen.

De Ramsau bij Berchtesgaden.

op het oogenblik, dat het eerste begrip in het bewustzijn was (contiguiteits-associatie). Deze indrukken worden dan opnieuw gewekt, zoodra het begrip bewust wordt. In de taalwetenschap speelt b. een belangrijke rol, met name bij de beteekenisontwikkeling.
v. Marrewijk.

Begroetingsformules. Bij een heele reeks volkeren en stammen over geheel de wereld verspreid, is het de gewoonte zich bij het begroeten, het afscheid nemen, het aanbieden van gelukwenschen of betuigingen van deelneming etc. te houden aan bepaalde vaste ritussen, waartoe ook zekere hoofsche b. behooren. Zoo zegt men bijv. bij de Mossi-stammen, die tusschen de beide takken van den Volta in den W. Soedan wonen, bij het bezoeken van een zieke: „Dat God U bijsta in Uw zorgen"; tegen een vertrekkenden reiziger: „Dat God met U ga en dat hij U beware op Uw reis !" (F. Froger, Manuel pratique de langue môrè, Parijs 1923). *Wils.*

Begrooting. I. Van een **staat.**

1° In **Nederland** is b. het aangeven van de maxima door den wetgever voor de bedragen, door de regeering te besteden. Het belang van het recht van b. springt in het oog, wanneer men bedenkt, dat regeeren zonder geld onmogelijk is. De staatsb. bestaat uit hoofdstukken: Huis der Koningin, Hooge Colleges van Staat en Kabinet der Koningin, hoofdstukken voor de onderscheidene departementen en voorts een hoofdstuk Onvoorziene Uitgaven. Elk hoofdstuk bevat bovendien nog een post Onvoorziene Uitgaven, waaruit overschrijving mogelijk is. Ieder hoofdstuk wordt in een of meer ontwerpen van wet vervat (art. 126 G.W.). Het tijdperk, waarvoor de begrootingen moeten dienen, mag niet langer zijn dan twee jaar (art. 125 G.W.). Er bestaan afzonderlijke b. voor verschillende instellingen en fondsen en voor de → staatsbedrijven. Verder → Provinciale begrooting; → Gemeentebegrooting. *Schaepman.*

2° In **België** is b. de ramingstaat der voorziene inkomsten en uitgaven tijdens een bepaalde tijdruimte, welke men dienstjaar of begrootingsjaar noemt. De „rekening" daarentegen is een herhalingstaat van de werkelijk verwezenlijkte inkomsten en gedane uitgaven.

De Belgische landsbegrooting moet elk jaar onder vorm van wet door de Kamers gestemd worden en alle voorziene inkomsten en uitgaven vermelden (art. 115 G.W.). Het principe der jaarlijksche stemming (art. 115, al. 1) vormt den grondslag van het Belgisch parlementair regiem; het stelt de uitvoerende macht onder contrôle van de volksvertegenwoordiging.

Het principe der specialiseering van de begrootingsartikelen (al. 2) behelst: 1° de aanwending voor het aangegeven doel van de sommen, in elk artikel vermeld; 2° het verbod, de voorziene credieten te overschrijden, tenzij de wetgevende macht zelve een krediet niet beperkend heeft verklaard wegens de onmogelijkheid, het bij benadering vast te stellen; 3° verbod, overschrijvingen van kredieten te doen.

De regeering heeft tot grondwettelijken plicht de begrooting(en), zoo rechtzinnig mogelijk opgemaakt, jaarlijks ter stemming aan de Kamers voor te leggen. Regelmatig zouden de begrootingen vóór 1 Januari van elk jaar dienen gestemd te worden. Deze regel is echter moeilijk te volgen. Wanneer de begrooting niet tijdig gestemd is, vraagt de regeering voorloopige twaalfden aan, voorschotten, berekend per maand, op de inkomsten van de begrooting, welke nog moet aangenomen worden.

Wanneer tijdens het begrootingsjaar een noodzakelijke uitgave, welke niet voorzien werd, moet gebeuren, of de voorziene credieten niet toereikend zijn, dan kan op vraag van de regeering een buitengewoon crediet door de Kamers aangenomen worden.

In theorie zou er voor den Staat maar één b. moeten zijn, maar in werkelijkheid zijn er verschillende, of beter, wordt de Landsbegrooting onderverdeeld en deze onderverdeelingen worden insgelijks b. genoemd. De gewone inkomsten van den Staat worden opgenomen in een enkele b.: de b. van landsmiddelen. De uitgaven worden onderverdeeld volgens de behoeften van de groote Staatsdiensten. Zoo heeft men in het algemeen een b. per ministerieel departement, een b. van de dotaties, welke insluit de dotatie van de civiele lijst, de dotaties van de Kamers en de dotatie van het rekenhof; voorts een b. voor de openbare schuld, een b. van de onwaarden en tegoedvindingen (oninbare belastingen en terugbetalingen aan de schatkist); eindelijk een afzonderlijke b. voor de buitengewone inkomsten en uitgaven, alsook voor de inkomsten en uitgaven bij orde. → Gemeentebegrooting, → Provinciebegrooting. *V. Boon.*

3° De b. voor **Ned. Indië** bestaat uit 12 afdeelingsgewijze begrootingen: één voor regeering en hooge colleges, negen voor de dep. van Alg. Bestuur, één voor Ind. schuld en één voor den dienst der volksgezondheid. Iedere afdeelingsgewijze begrooting bestaat uit vier hoofdstukken: A) begrooting van uitgaven, 1° uitgaven in Nederland, 2° uitgaven in N.I.; B) begrooting van inkomsten (wet op de middelen), 3° inkomsten in Nederland, 4° inkomsten in N.I., terwijl daarbuiten nog een raming voor de middelen in Ned. en een raming van de middelen in N.I. wordt opgenomen. Ieder hoofdstuk is verdeeld in posten, de posten der uitgaven bestaan uit een of meer artikelen. Iedere afdeeling is gesplitst in onderafdeelingen van welke de laatste dient voor de onvoorziene uitgaven. In de eerste helft van het jaar houdt de raad van Indië, door den gouv.-gen. gepresideerd, een begrootingsvergadering, bijgewoond door alle departementshoofden en eventueel daartoe uitgenoodigde hoofdambtenaren. Deze vergadering heeft tot doel de eindredactie vast te stellen van de begrootingsontwerpen, die door den gouv.-gen. aan den volksraad ter behandeling zullen worden aangeboden. Bij de opening van de eerste zitting van den volksraad (15 Juni of de eerstvolgende vrije dag) biedt de gouv.-gen. den volksraad deze begrootingsontwerpen aan, gedurende welker behandeling de departementshoofden als regeeringsgemachtigden bij den volksraad, die recht van initiatief en amendement bezit, voor toelichting en verdediging zorg dragen. De ontwerpen worden na behandeling en stemming door den volksraad uiterlijk 29 Aug. aan den gouv.-gen. teruggezonden. Deze stelt nu de begrooting en eventueele aanvullende begrooting (waarbij de termijn van terugzending der ontwerpen door volksraad aan den gouv.-gen. door den laatste wordt bepaald) bij besluiten (voor iedere afdeeling een besluit), in de Javasche Courant te publiceeren, vast, voor zoover hij zich met het gevoelen van den volksraad vereenigt. Is de gouv.-gen. het met den volksraad betreffende een geheele afdeeling niet eens, dan geschiedt vaststelling bij de wet, wat ook kan voorkomen bij verschil van gevoelen omtrent een onderafd., indien en voor zoover

de behoefte daaraan bestaat. Vervolgens worden de wetsontwerpen tot goedkeuring van de besluiten van den gouv.-gen. bij de wet uiterlijk 16 Nov. van hetzelfde jaar den Staten-Generaal ter behandeling aangeboden, waarna de gewone parlementaire weg wordt gevolgd. De voorbereiding en vaststelling der begrooting voor N.I. geschiedt alzoo in N.I., de eindbehandeling en wettelijke bekrachtiging in Nederland. De gouv.-gen. kan, indien noodzakelijk, de in een zijner besluiten vermelde uitgaaf doen, voordat de definitieve goedkeuring is afgekomen (I. S., hfst. 4).

B. Damen.

4° Belgisch Kongo. Luidens art. 12 der Koloniale Keure wordt de begrooting der ontvangsten en uitgaven van Belgisch Kongo jaarlijks door de Wetgevende Kamers goedgekeurd. De minister van Koloniën stelt de begrooting op en verdedigt ze. Te dier gelegenheid worden de belangen der Koloniën in de Kamers besproken. Feitelijk is er geen sprake van ééne, maar van verscheidene koloniale begrootingen; begrooting der gewone ontvangsten en uitgaven der kolonie, begrooting der buitengewone uitgaven der kolonie, begrooting der uitgaven van het Ministerie van Koloniën, begrooting der inkomsten en uitgaven voor order, begrooting der gewone ontvangsten en uitgaven van Roeandi-Oerandi, enz.

Als gevolg van art. 1 der koloniale keure, dat een scheidingslijn trekt tusschen de geldmiddelen der kolonie en die van het moederland, vallen de koloniale begrootingen niet onder de bepalingen en voorschriften der financieele wetten van het moederland, namelijk voor het toezicht van het Rekenhof. Daarentegen wordt de begrooting van het Ministerie van Koloniën op denzelfden voet gesteld als de begrootingen der andere ministeriën van het Rijk.

In principe worden de koloniale begrootingen gestemd voor een dienstjaar ingaande met 1 Januari tot 31 December. In feite heeft soms de wet der begrooting deze geldig gemaakt voor een termijn van 2 jaren.

Met de uitvoering der begrootingen is belast in de kolonie de gouverneur-generaal en, in België, het Ministerie van Koloniën. Luidens art. 12 der koloniale keuren, staat het aan den koning en aan den gouverneur-generaal vrij overschrijvingen van een artikel op een ander, en zelfs, bij hoogdringendheid, nieuwe nietvoorziene uitgaven te bevelen. Maar, in dergelijke gevallen, moet de Minister van Koloniën, binnen de drie maanden, een afschrift van het Koninklijk Besluit of van de verordening van den gouverneurgeneraal aan de Wetgevende Kamer overmaken met een wetsontwerp van goedkeuring.

Hier volgen voor de zes laatste jaren de cijfers der gewone ontvangsten en uitgaven van Belgisch Kongo:

Jaar	Gewone ontvangsten	Gewone uitgaven
1928	521.563.585	521.241.955
1929	575.619.000	574.810.492
1930	690.810.000	690.732.121
1931	625.860.190	699.564.422
1932	434.674.475	608.666.921
1933	357.736.580	725.757.940

De Jonghe.

II. Van een werk is b. de raming van de te maken kosten. Eerst wordt daartoe een voorloopige (globale) b. opgemaakt en na vaststelling van het plan van uitvoering de definitieve. Bij aanbesteding van Rijkswerken wordt het b.-cijfer (de raming) bekend gemaakt en als regel het werk gegund, wanneer dat cijfer met niet meer dan 10% is overschreden. *P. Bongaerts.*

Begrijpen is naar Thomistische opvatting de functie van het verstand, waardoor wij de wezenskenmerken van een ding kennen, d.w.z. weten, wat een ding is. Dit geschiedt in het → begrip, dat door → abstractie tot stand komt.

L i t. : J. Th. Beysens, Logica ([3]1923) ; M. Honecker, Das Denken (1925). *F. Sassen.*

Begrijpende psychologie, → Structuurpsychologie.

Bégudien, onderafdeeling van het boven-Krijt in de Basse-Provence (Frankrijk), voor een groot deel bestaande uit Pisolitische kalksteenen, genaamd naar het plaatsje La Bégude.

Béguinet, J a n B a p t i s t, Belg. landschapschilder. Werkzaam te Antwerpen. 1782 leerling van de academie aldaar. 1794 werd hij nog vermeld, als te Antwerpen werkzaam.

L i t. : Siret, Dict. des peintres (1883) ; v. d. Brander, Antwerpsche schilderschool (1883).

Beguinisme, → Begijn.

Begunstiging is in de s t r a f r e c h t w e t e n s c h a p de algemeene naam voor de strafbare hulp, die aan een misdadiger, na de voltooiing van zijn misdrijf, door een derde verleend wordt en die er toe strekt hem de voordeelen van zijn misdrijf te verzekeren, of hem aan strafvervolging te onttrekken. B. moet als zelfstandig misdrijf strafbaar gesteld worden, aangezien het niet mogelijk is den schuldige, die zijn hulp eerst na de voltooiing van het misdrijf verleent, als medeplichtige of als mededader te straffen.

1° N e d. R e c h t. Het eigenlijke begunstigingsmisdrijf is omschreven in art. 189 W.v.S. Dit art. verbiedt het opzettelijk verbergen, of bij zijn vlucht behulpzaam zijn van iemand, die schuldig is aan of vervolgd wordt ter zake van een misdrijf, alsook het vernietigen, wegmaken enz. van voorwerpen, waarmede of waarop een misdrijf gepleegd is, of van andere sporen van een misdrijf (max. straf: zes maanden gev. straf of 300 gld. boete). Intusschen is dit misdrijf niet opgenomen in Titel XXX van Boek II (art. 416—420), die het opschrift „Begunstiging” draagt. Hierin worden behandeld → heling en een tweetal → drukpersdelicten, waarvoor de naam b. hierom minder passend is, omdat zij over het algemeen niet gepleegd worden met het oogmerk een misdadiger te begunstigen, doch veeleer uit winstbejag.

2° B e l g. R e c h t. De Belg. wet noemt als begunstigingsmisdrijven: a) verschillende soorten van → heling, nl. van personen, van lijken, van kinderen, van onrechtmatig verworven voorwerpen, van goederen eens gefailleerden; b) het bevorderen of vergemakkelijken van de ontucht, het bederf of de prostitutie van een minderjarige, ten einde eens anders driften te voldoen. *Collin/Weitjens.*

Begijn, lid van een religieuze gemeenschap zonder eigenlijke kloostergeloften, voor jonkvrouwen en weduwen, die samenleven in b e g ij n h o v e n, (zie plaat tegenover kolom 304) hetzij velen tegelijk in een conventhuis, hetzij afzonderlijk, onder het bestuur van een groot-juffrouw (groot-meesteres,

magistra), ter beoefening van de evangelische raden, in een ernstig godsdienstig leven, in handenarbeid, werken van liefdadigheid en gebed, met tijdelijke beloften (steedsel) van kuischheid voor den duur van haar verblijf op het begijnhof, en van gehoorzaamheid aan de oversten en de statuten.

In de middeleeuwen had het woord een veel uitgebreidere beteekenis. Het komt op in de Zuidel. Nederlanden en de Rijnlanden, tegen het einde der 12e eeuw. Toen beteekende het, duidelijk genoeg, ketter, en bepaaldelijk A l b i g e n s. In de Chronica regia Coloniensis worden door verschillende continuatores, tusschen de jaren 1205 en 1220, de Albigenzen herhaaldelijk B e g g h i n i geheeten. Onder dien naam zijn de in de 2e helft der 12e eeuw opkomende Albigenzen te onzent bekend geraakt. Men stelt het soms voor, alsof Begghini toen reeds een algemeene naam voor ketter zou zijn geweest. Maar dit blijkt nergens, en wordt ten stelligste tegengesproken door de vroegste geschiedenis van het woord. Een gewone fout is in dezen de chronologie te verwaarloozen. Het woord was in het begin der 13e eeuw nog een nomen novum. Geen andere ketters worden door die chronica, noch door wien ook in dien tijd, begghini genoemd. Alleen en uitsluitend de Albigenzen heetten zoo; en dezen zijn aanvankelijk te onzent onder geen anderen naam bekend. Trouwens, uit diezelfde chronica blijkt, dat begghini geen algemeene naam voor ketters, maar de eigenlijke naam der Albigenzen was: sprekende van het albigeïsme wordt gezegd: „heresis quaedam cujus cultores Begghini d e n o m i n a b a n t u r", een ketterij, waarvan de aanhangers niet begghini w a r e n, maar begghini h e e t t e n: begghini was de naam zelf der Albigenzen. De nog nooit gehoorde naam dier nieuwe ketters, Albigenses of Albighini, is te onzent door het volk verbasterd geworden tot b i g g h i n i, b e g g h i n i, b e g u i n i, welke, met het vrouwelijke op -ae, de vroegste vormen zijn van het woord. Dit stelt een einde aan de zoo betwiste vraag naar de etymologie van begijn, en plaatst de geschiedenis van het beguinisme in een geheel nieuw daglicht; de vroegste beguini en beguinae waren Albigenzen, die zich echter de kettersche grondslagen dier beweging niet bewust waren en er alleen het kuischheidsideaal met godsdienstige oefeningen en gestrengheden van overnamen; wat trouwens ook weer uit de geschiedenis der vroegste begijnen blijkt, die allerlei practijken, spreekwijzen en bestrevingen met de Albigenzen gemeen hebben gehad. Want de vroegst geheeten b e g u i n i en b e g u i n a e (b e g u t t a e is niet oorspronkelijk en stamt in den zin van kwezel eerst uit de 15e eeuw) waren mannen en vrouwen uit die merkwaardige mystieke vroomheidsbeweging, die, ook te onzent in de 10e eeuw begonnen, in de 11e en vooral de 12e eeuw zich machtig had uitgebreid over zoo goed als geheel Westelijk Europa. Hiermee in verband staat, behalve de opbloei der beschaving in die machtige opwekking van het godsdienstig leven, onder de werking van Cluny in Frankrijk in de 10e, van Hirsau in Duitschland in de 11e eeuw, de ontwikkeling van het oblaten- en conversenwezen, de uitbreiding der kloosterorden, de vermenigvuldiging der abdijen, de opkomst van nieuwe orden, evenals aan den anderen kant de vele kettersche woelingen. Te onzent werd die beweging in de 12e eeuw geleid door de Premonstratensers, later door de Cisterciënsers. Vele vrome priesters hielden er zich mee bezig. De Luiksche prediker Lambert li Beges († 1177), wiens toenaam wel zal geweest zijn l i b e g u i n, schijnt de beweging bepaaldelijk te hebben geleid in de richting van het kuischheidsideaal, aansluitend bij het opkomend albigeïsme.

Vele vrouwen traden in een der reeds bestaande orden, of gingen de in het begin der 13e eeuw zich sterk vermenigvuldigende Cisterciënserinnen-abdijen bewonen. Zij, die om gelijk welke reden in geen orde wilden of konden treden, werden bijeengebracht in afzonderlijke vergaderingen en huizen, waartoe in 1215 toelating van paus Honorius III verkregen werd. Zulke begijnenhuizen bestonden er in sommige steden zeer vele: te Nijvel bijv. in het begin der eeuw 15; te Keulen in de 14e eeuw 141. In de Nederlanden ging de ontwikkeling nog een stap verder: tot de begijnenparochiën, met omheiningsmuur en poort, met de huizen en conventen langs straten opgetrokken, als parochiën, met eigen kerk en pastoor, ingericht: de b e g ij n h o v e n.

De o o r z a k e n dier beweging waren wel vooral van godsdienstigen aard, al kunnen andere, economische, sociale, demographische (het grooter aantal vrouwen) er toe hebben bijgedragen. Tot die beweging behoorden de meeste onzer heiligen uit de 13e eeuw; daarin is de mystiek in de volkstaal ontstaan, met Hadewijch, Beatrijs van Nazareth, Mechtild von Magdeburg, enz. Aanvankelijk sterk aristocratisch, werd de beweging, met de ontwikkeling der begijnhoven in de steden, steeds meer democratisch.

Van de mannen, de b e g u i n i, sloten velen zich bij de bestaande of nieuwe orden, de bedelorden, aan. Anderen, voornamelijk uit de arbeidersklasse, waartoe economische toestanden hebben bijgedragen, vergaderden eveneens in afzonderlijke conventen. Omstreeks 1250 werden ze b e g h a r d i geheeten: woord van Dietschen oorsprong, ontstaan doordat de uitgang -ijn, vr., in onze taal niet kon dienen voor de mannen. Tot den verderen stap van begardenparochiën is het niet gekomen.

B e g u i n i, b e g u i n a e heetten echter nog steeds mannen en vrouwen in de wereld, die zich toelegden op een meer dan gewoon godsdienstig leven en er de uitwendige kenteekenen, in kleedij, gedraging, enz., van aannamen, hetzij ze leefden in eigen woning of enkelen samen, hetzij ook omtrekkend, bedelend, soms dweperig predikend, over het land. Sommigen konden ook samenkomen in andere godsdienstige gemeenschappen dan de begijnen- of begardenconventen: in lazaretten, gods- of gasthuizen; zelfs voor het geven van volksonderwijs. Welke dan, naast andere namen, ook nog als beguini of beguinae konden bekend staan.

Eerst omstreeks 1240—'50, als het woord zijn oorspronkelijke beteekenis niet meer laat voelen, geraakt het ook elders, als nu ook in Frankrijk, bekend. Dan ook, niet vroeger, begint de beteekenis ervan zich uit te breiden: voor de aanhangers van allerlei kettersche of verdachte richtingen, voor de broeders en zusters van den nieuwen, of (14e eeuw) vrijen geest, de Spirituales, de Fraticelli, de derde-ordelingen, enz., zoowel als soms voor de bedelmonniken.

Die mystieke beweging, bekend sedert het einde der 12e eeuw, weer niet vroeger, als b e g u i n i s m e of begardisme, onder welken naam op die wijze zeer verschillende elementen werden opgenomen, sloeg ook meermalen in dweperijen en buitensporigheden over. Ze werd gevoelig getroffen door de veroordeeling

op het concilie van Vienne (1311, doch eerst in 1317 bekend gemaakt) van een aantal kettersche stellingen: errores beguinorum, waarin wij eerder quietisme, dan, als gewoonlijk beweerd wordt, pantheïsme zien. De Kerk stond bijzonder wantrouwig tegenover de vrije begijnen en begarden. De samenlevende begijnen bleven meestal gespaard, zelfs beschermd, al hadden ze door de onvermijdelijke verwarring, daar ook zij geen echte kloosterlingen waren, veel te lijden. In Zuid-Nederland konden de begijnhoven zich verder ontwikkelen, onder leiding meestal van de bedelorden, in het bijzonder van de Dominicanen. Na een periode van inzinking, door de Hervorming geteisterd, bloeide het instituut, door de bemoeiingen van bisschoppen en ijverige priesters, Nic. Eschius, Pelgrim Pullen bijv., met buitengewonen luister weer op in de 17e eeuw. Kort te voren hadden geleerden de begijnen doen gelooven, dat ze van hooge afkomst waren en gesticht door de H. Begga, die ze van toen af zijn gaan vereeren. De begijntjes waanden zich nu een soort van kanunnikessen en kleedden en gedroegen zich soms als zoodanig.

Na de Fransche revolutie zijn de begijnhoven, hoewel minder geteisterd dan andere religieuze orden, voorgoed gaan kwijnen, wijl ook allerlei nieuwe congregaties de taak der vroegere begijnen hebben overgenomen. In een twaalftal begijnhoven van Zuid-Nederland wonen nog soms slechts enkele begijnen, terwijl er de andere huizen betrokken worden door vrome dames of weduwen, of ook rustende priesters, die er in een stil leven van afzondering en gebed het einde hunner dagen afwachten. Alleen te Gent herinneren het klein begijnhof en het thans te St. Amandsberg gevestigde groot begijnhof aan den vroegeren bloei. Ook N.-Nederland kende de begijnen en zelfs de begijnhoven: te Breda kwamen ze reeds in de 13e eeuw; te Amsterdam in de 14e, sinds 1304; in 1346 ontstond er het tegenwoordig begijnhof. Geert Groote met zijn zusters van het gemeene leven bracht feitelijk een vernieuwing van het begijnwezen. In andere landen gedijden de begijnhoven minder. In Duitschland, waar de begijnen in de Rijnlanden bijzonder talrijk waren, gingen velen vanaf de 14e eeuw, om aan vervolging te ontsnappen, tegen de ketterij uitgesproken, tot een of andere der derdeorden over, onder verschillende benamingen, als zoo vele vertakkingen. In Frankrijk ontstonden ook eenige begijnhoven, zelfs reeds onder den H. Lodewijk, bij Parijs. Zij overleefden echter zelden de 14e eeuw.

De mannen, begarden, meestal uit den arbeidersstand, die in hun onderhoud voorzagen door handwerk (kam- en weverij vooral, de begijnen deden spinen bleekerij, doch ook anderen arbeid) of door werken van barmhartigheid, om door de veroordeeling der beguini niet getroffen te worden, verkozen het ook dikwijls tot een der derde-orden toe te treden, onder verschillende benamingen, met verschillende doeleinden, als in de 14e eeuw de lollaards, de matemanen en matewiven, die zich toelegden op ziekenverpleging en doodenbegraving: alle vertakkingen ten slotte van het begardisme.

De geschiedenis van het beguinisme als hier geschetst zal verklaren, waarom begijnen en begarden vooral in de Nederlanden en de Rijnlanden zijn verspreid geweest. De begijnhoven vooral, en de begardengemeenschappen, zijn, naast de andere vertakkingen, de eigenaardige vorm, waarin die groote mystieke beweging der 12e eeuw zich heeft opgelost. Elders gaf dezelfde beweging aanleiding tot soortgelijke instellingen, die er echter onder andere namen bekend zijn en zich minder voorspoedig hebben ontwikkeld. Zelfs de bedelorden van het begin der 13e eeuw, de Franciscanen en Dominicanen, moeten in die algemeene godsdienstige strooming beschouwd worden, als wellicht de voornaamste oplossing ervan.

Lit.: J. Greven, Die Anfänge der Beginen (Münster i.W. 1912); L. J. M. Philippen, De Begijnhoven (Antwerpen 1918); J. Van Mierlo, Het Begardisme, in Versl. en Med. der kon. Vl. Academie (Gent 1930); id., Ophelderingen bij de vroegste geschiedenis van het woord begijn ib. 1931) en de daar vermelde literatuur. *V. Mierlo.*

Begijnendijk, gem. in Belg. Brabant, N.W. van Aarschot; 2 000 inw. (Kath.); opp. 988 ha; landbouw.

Begijnenrijst was met suiker en saffraan toebereide rijst (een lievelingsspijs der begijnen), die te Breda nog in de 19e eeuw aan vorstelijke personen bij stadsbezoek werd aangeboden. Thans bestaat het gebruik niet meer.

Begijnhof, → Begijn.

Begijntje (plantk.), → Randjesbloem.

Behaard, → Haren.

Behacisme, de klank b wordt in het spreken steeds door een anderen spraakklank vervangen. B. komt voor als stamelgebrek; maar ook als dialectisch verschijnsel. → Stamelen.

Behaeghel, Pieter, Vlaamsch onderwijzer en taalkundige, die in den Spellingstrijd van 1839 heftig optrad tegen het voorstel der Commissie. * 1783 te Tielt, † 1857 te Brugge. Schreef een Nederduytsche Spraekkunst in 3 dln. *A. Boon.*

Behaghel, Otto, Duitsch Germanist, hoogleeraar te Giessen; bevorderde o.m. de studie van de Heliand- en de Veldeke-problemen; is vooral in de taalstudie gespecialiseerd. * 3 Mei 1854 te Karlsruhe. B. stichtte het Literaturblatt für germanische und romanische Philologie (1880 vlg.), een der critische hoofdorganen van dit dubbel studievak en gaf de eerste beschrijvende syntaxis van het Duitsch op historischen grondslag.

Werken: Die deutsche Sprache (1886, [8]1930); Geschichte der deutschen Sprache (1891, [5]1928); Deutsche Syntax (3 dln. 1923 vlg.); Von deutscher Sprache (verz. opstellen 1927). — Lit.: in den B.-feestbundel, uitg. W. Horn, Heidelberg 1924. *Baur.*

Behaim 1° (ook Beheim of Beham), Hans de Oudere, bouwmeester in Neurenberg, bekend sinds 1499. † 1538.

Voorn. werken: De zgn. Kaiserstallung auf der Burg (eigenlijk een Graanhuis, 1494), het Waaggebouw (1497—'98) en de verbouwing van het Raadhuis (1520).

2° Hans de Jongere, zoon van den vorige, vestingbouwer in Neurenberg, Augsburg, Ulm e.a. †1535.

3° Heinrich (Balier), misschien (volgens Dehio) zoon van Heinrich Parler de Oudere, bouwmeester. Werkzaam te Neurenberg aan het Oostkoor der S. Sebaldus-kerk (1363—'78), ontwierp de „Schöne Brunnen" en verbleef na 1378 te Praag en in Moravische steden.

Lit.: Neuwirth, Peter Parler von Gmünd (Praag 1901). *Knipping.*

4° Martin, cosmograaf, * ca. 1460 te Neuren-

berg, † 29 Juli 1507 te Lissabon; behoorde tot een voorname patriciërsfamilie en reisde als koopman naar de Nederlanden. Van 1484—'86 vergezelde hij Diëgo Cao op zijn ontdekkingstocht langs de West-Afrikaansche kust en verbleef van 1486—'90 op de Azoren. Daarna woonde hij tot 1493 te Neurenberg, waar hij zijn beroemde aardglobe vervaardigde. Daarmee stelde hij de aarde als een bol voor (zie afb. bij art. → Aardrijkskunde, deel I, kolom 183/4). Deze globe had invloed op Columbus' tocht; hij bevindt zich nu in het Germaansch museum van Neurenberg. In deze stad is een standbeeld voor B. opgericht.

L i t.: Günther, Martin Behaim (1890); Ravenstein, Martin Behaim, his life and his globe (1908).
v. Velthoven.

5° (ook Beheim), M i c h a e l, meesterzanger, * 1416 te Sulzbach bij Weinsberg, † 1474 aldaar. Na een veel-bewogen leven als soldaat en zanger in dienst aan de hoven van Duitsche, Deensche en Hongaarsche vorsten, werd hij als baljuw van Sulzbach vermoord. Een der meesterzangers, die het nauwst verwantschap toont met de oudere minnezangers.

W e r k e n. Tijdens een gedwongen verblijf te Heidelberg (na 1462) schreef hij met Mathis von Kemnat een groot heldendicht: „Friedrich I". De meeste gedichten van B. bleven in hs. Zijn „Buch von den Wienern", waarin hij de belegering bezingt van den keizerlijken Hofburg door de Weeners, is uitgegeven door Karajan (1843). Ook publiceerde deze 8 kleinere gedichten van B. — L i t.: Alfr. Külm, Rhythmik und Melodik M.B.'s (1907).
Piscaer.

6° P a u l, zoon van Hans den Oudere, vestingbouwer in Neurenberg, † 1561.

Behaïsme, godsdienstige sekte, ontstaan als afscheiding van het → Babisme. De stichter Beha-Allah (glans Gods) beriep zich erop, dat de Bâb een volmaakter openbaring voorspeld had en gaf zich uit als emanatie der godheid en als belichaming van de definitieve openbaring voor heel de menschheid. Hij noemde zich „schoonheid Gods" en „geschapen uit het licht Gods"; zijn aanhangers bewezen hem dan ook goddelijke eer.

Was het Babisme in wezen slechts een hervorming van den Sjiïetischen Islam, het Behaïsme wierp zich op als wereldgodsdienst. Alle wetten en voorschriften van den Islam werden opgeheven, monogamie gepropageerd, oorlogen veroordeeld en een broederschap der menschen als ideaal gesteld. Het kitab akdas (heiligste boek) en zendbrieven dienden als tegenhanger van de Bajan. Beha-Allah, gestorven in 1892, na zijn leven grootendeels te Haifa en Akka in Palestina te hebben doorgebracht, werd opgevolgd door zijn zoon Abbas Effendi, die door het gros der Behaïsten erkend werd. Hij accentueerde nog sterker pacifisme en internationalisme, de band met den Islam werd geheel verbroken en ideaal werd, het beste van Christendom, Islam, Boeddhisme, theosophie, enz. te vereenigen. Hij had eenig succes onder vrijzinnige kringen in Amerika, dat hij in 1912 persoonlijk bezocht; Haifa werd pelgrimsoord voor vele Amerikaansche dames. Een oncontroleerbare schatting geeft één millioen als het aantal der Behaïsten in Perzië. Abbas Effendi stierf in 1921; over de opvolging is nog geen eenstemmigheid.

L i t.: Myron W. Phelps, Abdul Baha Abbas Leben und Lehren (1922); zie verder → Babisme.
Zoetmulder.

Beham, 1° B a r t h e l, schilder en graveur, * 1502, † 1540; werkzaam te Neurenberg en München; met zijn broeder H a n s S e b a l d een der hoofdfiguren der zgn. „Kleinmeister". Hij is een oorspronkelijk talent met groote phantasie en vrijwel onafhankelijk van Dürer. Jong gestorven op een reis in Italië. Zijn gravures zijn talrijk en geven een volledig overzicht van zijn kunst. Men kent daarentegen slechts weinig schilderijen van hem; hoofdwerk is het „Kruiswonder" (in Pinacotheek te München). Hij kreeg vele opdrachten van Beiersche vorsten (portretten), waarvan er nog verscheidene bestaan. Een typische vertegenwoordiger van den rijken bloei der Zuid-Duitsche Renaissance.

Boerendans. Gravure van Hans Sebald Beham.

L i t.: Singer, „Die Kleinmeister"; Friedländer in Rep. f. Kw. XVIII.

2° H a n s S e b a l d, schilder en graveur, * 1500, † 1550; werkzaam te Neurenberg, München en Frankfort a.M.; oudere broeder van Barthel (zie boven). Schilderijen van hem zijn zeer schaarsch, maar gravures en vooral houtsneden zéér talrijk. Hij is niet vrij van Dürer's invloed, maar een belangrijk en vruchtbaar talent met veel phantasie en enorme metierkennis.

L i t.: Singer, „Die Kleinmeister". *Schretlen.*

Behang, een lange beharing bij een paard aan den achterkant van het onderste gedeelte van voor- en achterbeen; speciaal bij zware paardenrassen voorkomend, o.a. het Friesche en Shirepaard.

Behangselbesluit, K. B. ex art. 14 en 15, → Warenwet.

Behangselpapier is decoratief papier, waarmede muurvlakken in kamers bedekt worden. Het raakte in gebruik als een veel goedkooper surrogaat voor behangsels van brocaat, brocatel, zijde enz. en voor wandgobelins en wandtapijten. Omtrent de opkomst van b. tast men nog in het duister. Het oudste voorbeeld, dat bekend is (1911 gevonden in den ingang van het Christ College te Cambridge) dateert waarschijnlijk uit de eerste decennia der 16e eeuw. De eigenlijke ontwikkeling begon in Frankrijk (Rouaan), waar onder Italiaanschen invloed het zgn. domino-papier gefabriceerd werd. Dit papier, in blokdruk, versierd met kleine geometrische figuren of grotesken, werd in Italië voor boekomslagen gebezigd. In Frankrijk ging men er nu de wanden mee behangen. Aanvankelijk werden de kleine stukken papier (30—40 cm) aan den muur vastgespijkerd, eerst veel later kleefde men ze op het wandvlak. Het werd op een handpers gedrukt, met de hand volgens schablonen in gegomde kalkverven gekleurd („papier peint"). Dit dominopapier kwam druk in gebruik en in 1556 kennen we in Frankrijk het gilde van de „dominotiers, tapissiers et imagiers". Naast dit soort papieren kwam al spoedig ook gemarmerd papier (geschepte en volgens verschillende marmerdessins geschifte kleuren) in omloop. Jean Papillon (1661—1723) verbeterde het plaatsen der patronen, zoodat deze op de verschillende papier-

stukken aan elkander sloten en men zoowel horizontaal als verticaal een loopende teekening over het wandvlak kon behouden. Zijn leerling Jacques Chauvau ging er toe over ook de kleuren te drukken. Spoedig ontstonden door geheel Frankrijk drukkerijen van dit zeker minder fijn uitgevoerde papier. Fournier (1760) maakte door het aan elkander kleven van 30×40 cm-stukken de eerste rollen, ong. 12,50 m lang. In het begin der 17e eeuw was men zich gaan toeleggen op fijnere papiersoorten en trachtte men daarmee het fluweelen behang en het gobelin na te volgen. De zgn. „p l u i z e n- of v l o k k e n-” papieren, die, na met een klevend vernis bedrukt te zijn, belegd werden met verschillende kleuren fijn gehakte wol- of zijdedraden, komen sinds 1620 in Rouaan voor en worden ook in Engeland spoedig nagevolgd, maar daar gebruikt men als ondergrond in plaats van papier linnen, zijde of leer (de zgn. „Londoniana”). Engeland ging in deze techniek zelfs zóó vooruit, dat het na 1750 leverancier van Frankrijk werd. Deze „v l o k k e n-” papieren werden in houten lijsten op dikken linnen ondergrond geplakt. Zoo ontstonden paneelen en wellicht was het daardoor, dat de Franschman Reveillon in de laatste helft der 18e eeuw geïnspireerd werd, om geschilderde wandversieringen op b. na te bootsen. Zijn ontwerpen liet hij door kunstenaars van naam maken: Huet, Prieur, Lavallée-Poussin e.a. (voorbeelden in Musée des Arts Décoratifs te Parijs). Hij liet een bijzonder sterk soort papier voor zijn doel fabriceeren. Nadat zijn personeel in 1789 de werkplaats verwoest had en hijzelf als balling in Engeland was overleden, zetten Jacquemart en Bénard het werk voort. Engeland volgde. John Baptist Jackson schreef een verhandeling: „Invention of Engraving and Printing in Chiaro obscuro .... and the Application of it to the Making of Paper Hangings”. Jackson drukte in olie, graveerde zelf voor zijn doel naar Canaletto, Rembrandt, Titiaan enz. Nicolas Louis Robert uit Essônes bracht in 1799 behangselrollen uit één stuk in den handel. Men ging nu kamers met één groot tafereel of met meerdere samenhangende scènes behangen (de zgn. P a n o r a m a-papieren). Bekende voorbeelden: „De Jacht” te Compiègne, verder stukken in het Victoria and Albert Museum te Londen.

Beroemd werden naast de papieren van Jacquemart en Bénard, die van den Elzasser Zuber: „Vues de Suisse” (1804), Joseph Dufour te Parijs: „Ontdekkingsreizen van kapitein Cook” (1804), „de twaalf maanden” (1808), Jourdan Villers: „Slag van Austerlitz” (1806). Naar Amerika werd veel Fransch en Engelsch werk geëxporteerd. Aldaar verrees in 1739 de eerste fabriek van b., maar vooral sinds het begin der 19e eeuw ontstond er een ware manie van behangen.

Een ander soort papier was het naar Chineesche modellen gecopieerd zgn. C h i n e e s c h b. Reeds door de handelslui der verschillende Oost-Indische Compagnieën werden kostbare voorbeelden daarvan uit China meegevoerd, maar men begreep, dat men voordeeliger en even goed zelf door de drukpers de met de hand geschilderde vogels en bloemen (gecopieerde vaasmotieven) kon vervaardigen. In Engeland kwamen in de laatste helft der vorige eeuw vooral onder invloed van Augustin Welby Pugin papieren met Gotische patronen in zwang. In het begin dezer eeuw ging men weer terug naar de 18e, doch spoedig werd door de groote productie van mindersoortige namaaksels de fijnheid bedorven. Weer begon men het papier bij wijze van paneelen te bezigen, terwijl dan de vrijgebleven wandvlakken een met het papier overeenkomstige kleur kregen. Een tijdlang, vooral in Engeland en de Vereenigde Staten omtrent 1914, herleefde de zin voor het oude panorama-papier en vonden antieke maaksels gretig koopers. Ondanks het feit, dat de fabrieken in de laatste jaren telkens nieuwe modellen op de markt brengen, kan men toch niet zeggen, dat de kunst van het behangsel na den wereldoorlog een groote vernieuwing heeft meegemaakt. We hebben nu het, meestal effen, soms nagebootst juten enz., achtergrond-papier, waartegen schilderijen en ingelijst werk behoorlijk moeten uitkomen; daarnaast zijn vooral de effen of weinig gepatroneerde zéér hel gekleurde soorten, zelfs ongebroken goud- en zilverpapieren in gebruik. Deze worden dan in paneelen gevat; verschillende kleuren past men in een vertrek toe, soms 4 tot 5, een werkwijze, die herinnert aan den eersten Pompejaanschen versieringsstijl, waar men met verven hetzelfde effect verkreeg. Er is geglazuurd papier voor keuken en badkamer, gemarmerd voor de hall, gesatineerd, imitatie houtwerk en leer etc. In Nederland zijn als ontwerpers van b. bekend Cris Lebeau en L. Zwiers.

Behangselpapier is verkrijgbaar in uniform-rollen van 8×0,50 m. Er bestaat het goedkoope, onbedrukte, in het bad geverfde n a t u r e l-papier. Wordt de voorzijde met patroon bedrukt, dan spreekt men van bedrukt naturelpapier. Is de voorkant eerst met een grondkleur bestreken, dan heet het g e g r o n d e e r d papier. Is het bij het effenen onder de wals glanzend gemaakt, dan wordt het g e s a t i n e e r d genoemd. Een mooie ruw-soort is het zgn. i n g r a i n-papier (samengewalste lagen geverfde en ongeverfde papierstof). T e c c o en m e t a x i n imiteeren zijde, r e l i ë f-papieren geweven stoffen en leder. De opdruk wordt soms verguld, waardoor het idee van goudleer ontstaat.

L i t.: Ackerman, Wall Paper, its History, Design and Use (1923); Mc Clelland, Historic Wall Paper (1924); Mc Clelland. in The Encycl. Brittanica (XII [17]1929, 490 vlg.); Zwiers, Ons huis [z.j. (1924)]. *Knipping.*

Behar, → Bihar.

Beharing, → Haar.

Behavior (Amer., = gedrag) heeft in de moderne psychologie de beteekenis van uitwendig waarneembare reactiewijze van een levend organisme, plant, dier of mensch, in een bepaald milieu of prikkelsituatie.

Behaviorisme (Eng. Behaviorism; Duitsch: Verhaltungspsychologie; Fransch: Psychologie du comportement), psychologische richting, die zich vooral of uitsluitend toelegt op de studie van „behavior” (Amer.), d.w.z. de lichamelijke gedragswijze, die door meerderen en niet enkel door het individu zelf geobserveerd of die door een instrument geregistreerd kan worden: de bewuste reacties op spieren en klieren, alsook de onbewuste reflexen, zooals pupilreflex, verandering van bloedsomloop en ademhaling, psychogalvanische reflex, enz. Wanneer bijv. een mensch in gevaar op de vlucht slaat, interesseert de behaviorist zich enkel voor de uitdrukking van zijn gelaat, de snelheid van zijn loop, den hartslag, de zweetafscheiding, zonder zich te bekommeren om wat zich in de ziel van dien mensch afspeelt. Observatie van zulke uitwendige reacties wordt objectieve methode genoemd (vandaar o b j e c t i e v e p s y c h o l o g i e), in tegenstelling met de s u b j e c t i e v e,

die steunt op de zelfwaarneming der in het bewustzijn voorhandene psychische verschijnselen.

Het b. werd vooral verbreid in Rusland door Bechterew, en in de Ver. St. door John B. Watson sinds 1912. Gronden van zijn o n t s t a a n: 1° reactie tegen een overdreven introspectionisme en tegen dierpsychologen als Brehm en Romanes, die de dieren menschelijke kennis en gevoelens toeschreven; 2° invloed van het Amer. neo-realisme; 3° de succesvolle proeven van Pavlow, die het probleem der associatie en discriminatie bij de dieren volgens een zuiver objectieve methode, die der → voorwaardelijke reflexen, benaderde. De grondleggers van het b. trachtten deze methode ook op kind en volwassen mensch toe te passen, met verwerping van de introspectieve, subjectieve methode. Een psychisch verschijnsel is volgens hen niets anders dan een zenuwstroom, die onder invloed van een prikkelconstellatie (stimulus) in het organisme wordt opgewekt en die zich naar buiten in een musculaire of glandulaire verandering openbaart (response = antwoord; vandaar s t i m u l u s - r e s p o n s e p s y c h.). Het b. behandelt dus zijn subjecten op dezelfde manier als de physiologie; verschil tusschen beide is, dat de behavioristische psych. de reactie van het individu als een geheel, de physiologie de reactie van bepaalde organen beschouwt. R i c h t i n g e n: de radicale behavioristen verwerpen de subj. methode volledig, hetzij ze eenvoudig het bewustzijn ontkennen, hetzij ze dit als betrouwbare bron van psych. kennis loochenen, zooals J. B. Watson, A. P. Weis, W. S. Hunter; de gematigde partij, zooals H. C. Warren, H. Piéron, W. Pillsbury, R. Woodworth, aanvaarden de introspectie enkel en alleen in zooverre zij eenig licht op de uitwendige gedragswijze kan werpen; ten slotte is er nog een derde groep, die zich, gelijk Mc Dougall, wel behav. noemen, maar die inderdaad niet ver van de traditioneele psychologie afstaan.

De biologische oriëntatie van het behav. is een heilzame reactie tegen de eenzijdige bewustzijns-psychologie van Descartes en een terugkeer naar Aristoteles en Scholastiek; maar in zijn loochening van het bewustzijn maakt het zich evenzeer schuldig aan eenzijdigheid: een bewustzijnsakt is evengoed een feit als een uitwendige beweging en krachtens het argument der analogie zijn we gerechtigd aan andere menschen een zelfde bewustzijn toe te kennen als aan ons zelf. Door mensch en dier als een machine op te vatten, valt het b. in mechanisme en materialisme.

L i t.: Bechterew, La psych. objective (Parijs 1913); Watson, Psych. from the standpoint of a Behaviorist (N. York ²1924); Piéron, Psych. expérimentale (Parijs 1927). *v. d. Veldt.*

Beheer, → Vennootschap; → Gemeenschap van Goederen.

Beheeren (N e d. en B e l g. R e c h t), staat tegenover beschikken. In de algemeene bevoegdheid, dien den eigenaar ten aanzien van zijn eigen vermogen pleegt toe te komen, kan men onderscheid maken tusschen zijn bevoegdheid tot beheeren van, en zijn bevoegdheid tot beschikken over zijn vermogen. Beheeren is te omschrijven als het verrichten van handelingen, die enkel het behoud en het vruchtbaar maken van een zaak of vermogen ten doel hebben. Een scherpe grens tusschen beheeren en beschikken is moeilijk te trekken. Buiten twijfel zijn daden van beschikking bijv.: vervreemding en bezwaring van onroerend goed, schenking en verpanding van roerende goederen. Een daad van beheer daarentegen is even zeker het soliede beleggen van jaarlijksche overgespaarde gelden, die door uitloting van obligatiën of door andere schuldaflossingen zijn vrijgekomen. Evenwel, met die beleggingen komt men alras op een gebied, waar de grens tusschen beheeren en beschikken moeilijk te trekken valt. Speculatieve beleggingen bijv. zijn zeker eerder als daden van beschikking, dan als daden van beheer te beschouwen. Maar het is niet mogelijk om objectief uit te maken, hoe soliede de belegging wel moet zijn om nog een „beheersdaad” te mogen heeten. Ook van verkoopen van roerende goederen zal niet in het algemeen te zeggen zijn, of het beschikkings- dan wel beheersdaden zijn: het verkoopen van een versleten automobiel zal bijv. een beheersdaad zijn, maar de verkoop van een kostbaar schilderij zal als een daad van beschikking moeten gelden. Intusschen levert deze vage afgrenzing van beheer en beschikking voor de practijk natuurlijk geen enkel bezwaar op, zoolang maar dezelfde persoon zoowel tot beschikking als tot beheer over een bepaald vermogen bevoegd is, en dit is tenslotte het normale geval. Moeilijkheden zouden eerst kunnen rijzen, wanneer iemand het beheer over anderer goederen is opgedragen, met uitsluiting evenwel van het recht om over dezelve te beschikken. Zoo heeft bijv. de voogd het beheer van de goederen van zijn pupil, de curator het beheer over de goederen van den curandus, de man het beheer over de goederen zijner vrouw. Bedoelde moeilijkheden heeft de wetgever echter in een zekere mate kunnen ondervangen, of wel door het begrip „beheer” tamelijk ruim op te vatten, maar dan ook den beheerder aansprakelijk te stellen voor alle verzuimen in zijn beheer (op deze wijze is het beheer van den man over de eigen goederen zijner vrouw geregeld), of wel door nauwkeurig voor te schrijven tot welke beheersdaden de beheerder bevoegd is en hoe hij zich van zijn taak moet kwijten (dit systeem is gevolgd ten aanzien van voogd en curator). In het algemeen zij nog opgemerkt, dat de wetgever in zijn terminologie de onderscheiding tusschen beheeren en beschikken niet streng doorvoert, zoodat men vaak uit het verband moet opmaken, welk der twee begrippen hij op het oog heeft.

Kluyskens/Stoop.

Beheerend vennoot (complementaire vennoot, complementaris) is de vennoot, die bij een commanditaire vennootschap tegenover derden voor het geheel aansprakelijk is. Zulks in tegenstelling met den commanditairen vennoot, die niet verder aansprakelijk is dan tot het bedrag, hetwelk door hem in de commanditaire vennootschap is ingebracht. Zijn er meer beheerende vennooten, dan vormen deze samen een vennootschap onder firma (art. 19 W. v. K.). Alleen de beheerende vennoot kan de toegezegde bedragen van den commanditairen vennoot opvorderen.

Voor B e l g i ë: zie W. v. K. tit. IX Vennootschappen (art. 18—25). *J. Schouten.*

Beheerraad, → Vennootschap.

Beheim, → Behaim.

Beheim-Schwarzbach, M a r t i n, Duitsch dichter van de richting der nieuwe → zakelijkheid, en talentvol verteller. * 27 April 1900 te Londen.

W e r k: Die Runen Gottes (1927); Lorenz Schaarmanns unzulängliche Busze (1928); Die Michaelskinder (1930).

Behendigheidsgymnastiek, gymnastiek, die ten doel heeft den beoefenaar behendig, vlug te maken.

Het zijn dus oefeningen, die de practische bruikbaarheid van het lichaam kunnen verhoogen. In de oefeningen moeten daarom moeilijkheden voorkomen met betrekking tot de vaardigheid en behendigheid der leerlingen. *Custers.*

Behistoen (schrijfwijze ontleend aan Arabischen geograaf Jakoet en sinds Rawlinson meer gebruikelijk dan de inheemsch-Perzische vorm Bisoetoen), naam van plaats in Perzië met beroemde rotsreliëfs, o.a. van Darius den Grooten, dezen voorstellende met 2 officieren en 9 rebellenleiders, waaronder Gaumata en Phraortes. Boven dezen de figuur van Ahoera Mazda. Beneden en terzijde staan inschriften in Perzisch, Soesiaansch en Babylonisch spijkerschrift. Diodorus Siculus schreef het werk toe aan Semiramis. Europeesche reizigers vanaf 17e eeuw brachten de meest verschillende verklaringen (o.a. Gardanna: de 12 apostelen!), totdat Rawlinson (1835—'37) ten koste van groote inspanning de eerste goede copieën vervaardigde met een draaglijke vertaling van den Perzischen tekst. Dit was de beslissende stap tot de ontcijfering van het Babylonische spijkerschrift.

Lit.: L. W. King and R. C. Thompson, The Sculptures and Inscription of Darius the Great on the Rock of Behistun (Londen 1907). *Simons.*

Behm, Ernst, geograaf en statisticus, * 4 Jan. 1830 te Gotha, † 15 Maart 1884 aldaar; werd in 1856 verbonden aan de Geogr. Anstalt van Justus Perthes te Gotha en werd redacteur van Petermanns Mitteilungen. In 1872 toonde hij aan, dat de door Livingstone ontdekte Loealaba identiek is met den Kongo. Hij stichtte in 1866 het Geogr. Jahrbuch, dat hij tot 1878 leidde. In 1876 werd B. redacteur van het statistisch gedeelte van den Goth. Hofkalender. Bekend is vooral zijn: Die Bevölkerung der Erde (in samenwerking met H. Wagner). *v. Velthoven.*

Behn, Aphra, de eerste Engelsche schrijfster van tooneelspelen en romans. * 1640 onder den naam Aphra Amis van onbekende ouders, † 1689; leefde als kind misschien in Suriname tot 1665, huwde een rijk koopman van Ned. afkomst, Behn, die stierf vóór 1666. Werd daarna schrijfster om in haar levensonderhoud te voorzien. Ze schreef anoniem een 20-tal geestige, maar ruwe blijspelen, en bloedige treurspelen, maakte zich als schrijfster bekend en werd populair ca. 1681. Gedichten, geschiedenissen en romans o.a. Oroonoko or the Royal Slave, een voorlooper van Defoe's romans.

Lit.: Novels uitg. E. A. Baker (1905); Works uitg. M. Summers (6 dln. 1915). Hoe zij ficties als werkelijkheid uitgaf, ook in hare autobiographie, is bewezen door E. Bierbaum in Mod. Lang. Assoc. of America 28 (1914, 432-'53). *Pompen.*

Behoedzaamheid (Lat. cautio) is een integreerend onderdeel van de kardinale deugd van beleid of voorzichtigheid. Een behoedzaam mensch is geneigd alles te vermijden, wat voor hem een beletsel is om zijn einddoel te bereiken.

Lit.: S. Thomas, S. Theol. (II, II q. 49 a. 8). *Bender.*

Behoefte. De mensch bezit in zichzelven niet alles wat hij noodig heeft en al heeft hij nog zooveel vermogen, toch kan hij alles niet in eens aanschaffen, wat hij in zijn leven noodig zal hebben; hij voelt en erkent telkens opnieuw de noodzakelijkheid en hij moet telkens de mogelijkheid overwegen om het ontbrekende aan te vullen. In subjectieven zin is b. het gevoel en het bewustzijn, dat ons iets ontbreekt, verbonden met het verlangen dit ontbrekende aan te vullen.

Een wilde kan wel veel ontbreken, maar hij is er zich niet van bewust; een asceet kan wel het bewustzijn hebben, dat hem veel ontbreekt, maar hij zet het verlangen van zich af naar middelen ter aanvulling van zijn welvaartstekort. In objectieven zin is de b. de toestand van gebrek aan een bepaald iets en vervolgens de zaak, die men noodig heeft en verlangt. Hoe meer gecompliceerd een levensproces is, des te talrijker zullen de b. zijn. Uitbreiding der b. is dus op zichzelve niet te verwerpen: een toenemende beschaving brengt meerdere b. mee. Elke overdaad is echter te vermijden; ontaarding zal lijden tot onredelijke behoeftebevrediging, waaruit blijkt, dat de bevrediging der b. aan zedelijke normen moet worden onderworpen. Een doellooze toename en wijziging der b. mag niet worden bevorderd, wel echter die, welke rekening houdt met de ontplooiing der zedelijke, intellectueele en godsdienstige vorming der persoonlijkheid en der maatschappij. In verband met de lichamelijk-geestelijke natuur van den mensch kan men spreken van stoffelijke en onstoffelijke b.; naar het ontstaan der b. kan men deze indeelen in aangeboren en verworven b. Om het min of meer dringende der b. aan te geven, spreekt men van bestaans- en beschavingsbehoeften of ook wel van natuur-, stands- en weeldebehoeften. Er zijn b., die zoodanig met ons organisme verbonden zijn, dat zij zich altijd doen gelden, zooals een zekere lichaamswarmte; sommige b. treden met tusschenpoozen of periodiek op, andere komen alleen op in bepaalde omstandigheden. Naar het subject der b. kan men onderscheiden: individueele, gezins- en collectiviteitsbehoeften.

Men kan ook spreken van middellijke en onmiddellijke b., naar gelang ze gericht zijn op voorwerpen, welke direct in b. voorzien (eindgoederen, voedsel, kleeding) of op die, welke noodig zijn om eindgoederen te vervaardigen (productiemiddelen).

Het economisch-rationeele streven tracht een optimum te bereiken bij het voldoen aan de verschillende om den voorrang strijdende b. Bij een voortgezette bevrediging van eenzelfde b. binnen een bepaald tijdsbestek treedt een verzadiging in, waardoor de stoffelijke behoefte-bevredigingsmiddelen een afnemende nuttigheid verkrijgen. Bij geestelijke goederen treedt deze afnemende bevrediging niet op; hoe meer wetenschap en deugd men heeft, des te grooter wordt het verlangen naar een rijker bezit; hij die veel geld bezit, zal wel niet spoedig verzadigd zijn, wijl het geld hem veroorlooft allerlei dingen aan te schaffen; de toename van gebruiksgoederen van dezelfde soort zal echter steeds minder voldoening brengen.

Hij die economisch-rationeel handelt, zal bij beschikking over beperkte middelen, hetzij in den vorm van geld, productiemiddelen of verbruiksgoederen, een absolute verzadiging of oververzadiging vermijden en niet alles in één richting aanwenden; het grootste voordeel zal hij behalen uit de beschikbare middelen, als hij op een bepaald niveau gekomen bij de bevrediging van de gewichtigste b., zich wendt tot een minder gewichtige, maar die toch dringender is, dan de voortgezette bevrediging der eerste. Om verschillende redenen zullen b. van het heden sterker gevoeld worden dan die van de toekomst; toch moet men ook voor de toekomst zorgen. De goederenproductie zal

meer en meer rekening moeten houden met de b., wijl er in sommige landen een teveel is van bepaalde producten voor gebruik in eigen land en het buitenland deze producten niet meer afneemt. Elk redelijk budget streeft naar een evenwicht tusschen middelen en b.; een gesocialiseerde maatschappij zou stooten op het probleem van een goed opgezet behoeftenschema; de tegenwoordige economische ordening heeft tot maatstaf voor de voorziening in de b. den marktprijs, welke maatstaf wel niet volmaakt functionneert, alleen reeds hierom, wijl de prijzen een onvolmaakte uiting zijn der b. en zelfs der koopkracht en dus correctieven vereischten, maar toch niet zal kunnen worden vervangen door een regeling van bovenaf, welke een evenwicht tot stand tracht te brengen tusschen productie en behoeften.

L i t.: H. W. C. Bordewijk, Economie en behoeften; F. Cuhel, Zur Lehre von den Bedürfnissen; H. H. Gossen, Entwicklung der Gesetze des menschlichen Verkehrs; C. Menger, Grundsätze der Volkswirtschaftslehre; H. Pesch, Lehrbuch der Nationalökonomie (I); F. v. Wieser, Der natürliche Wert. *M. Verhoeven.*

Behoefte is een der belangrijkste grondbegrippen van de **economie,** de wetenschap der tijdelijke menschelijke welvaart. De b. aan bevredigingsmiddelen, of zuiverder aan gebruiksmiddelen en verbruiksmiddelen van stoffelijken en onstoffelijken aard, beheerscht voor een belangrijk deel het verzorgingsproces der menschheid. Zij leidt de productie van bevredigingsmiddelen in bepaalde richting. Door oudere economisten werden bij de behandeling van dit begrip twee groote fouten gemaakt. Vooreerst, dat zij, als bij alle andere onderdeelen van de economie, niet de dubbele beschouwingswijze, de r e a l i s t i s c h e en de d o e l m a t i g - c r i t i s c h e toepasten. Zij gingen uit van de b. als vaste gegevens, daarbij vergetende, dat ook de b. ten slotte getoetst moeten worden en wel aan het beginsel der r e d e l i j k h e i d. Niet alle b. kunnen bij wetenschappelijke behandeling zoo maar worden aanvaard. Een aantal moet worden afgesneden en onbevredigd gelaten in een redelijklevende samenleving; maar ook moet een aantal hooger worden opgevoerd en vooral bij die menschen, die door gemis aan b. beneden het redelijk peil der menschheid leven.

In verband met die eerste fout staat een tweede, niet minder groot. Niet slechts de individueele b. zijn van belang, ook de collectieve b. Dus van menschengroepen, in vereeniging, gemeente, staat. B. aan allerlei instellingen als: rechtsinstituten, leger, vloot, wegen, vervoer, enz.

Uit deze beide fouten blijkt, welk een verderfelijken invloed de liberale of individualistische levensopvatting ook op dit belangrijk onderdeel der economie heeft gehad.

Verkeerde gevolgtrekkingen bleven dan ook niet uit. Nemen wij, om ons slechts tot Nederland te bepalen, eenige der axioma's van den Utrechtschen hoogleeraar in de economie, prof. dr. C. A. Verrijn Stuart. Deze stelt in zijn „De grondslagen der Volkshuishouding": „De economie gaat uit van het ervaringsfeit, dat de mensch, overal en altijd, te worstelen heeft met een w e l v a a r t s t e k o r t." Verder „Welvaart is nu: het vermogen om aan de begeerten, welke de mensch zich bewust wordt, te voldoen." Beide stellingen zijn volslagen onjuist. Zoowel voor realistisch onderzoek — Oostersche volken en ook de Europeesche menschheid in een bepaald stadium — als voor doelmatig critisch onderzoek — uitgangspunt voor objectieve doelmatigheidscritiek: redelijke voorziening in redelijke behoeften — bezwijken deze beide stellingen. Zij zijn gedrenkt in de individualistische, subjectivistische levensopvatting van den auteur. Bij toenemende cultuur kan de b. aan bevredigingsmiddelen, vooral van lagere orde, afnemen. Een sober levend volk, dat afstand zou doen van den wirwar van b. en dientengevolge bevredigingsmiddelen, die in ons 20e-eeuwsch Europa zich vertoonen, zou veel welvarender en cultureel veel hooger staand kunnen zijn dan zoovele volken van thans.

Het vraagstuk der menschelijke b. toont zich zeer belangrijk en ingewikkeld. De groote verdeeling naar realistisch en doelmatig-critisch onderzoek staat voorop. Dan de b. der verschillende tijdperken en beschavingen en volken. Vervolgens individueele naast collectieve b. Dan de b. van hoogere en lagere orde. Vooral op de verhouding onderling in deze laatste beide groepen komt het aan. Daarmee houdt toch de noodzakelijk-toekomstige ontwikkeling van het behoefteleven ten nauwste verband. Critici als prof. Ude uit Graz — in hoeveel opzichten men het ook met hem oneens moge zijn — hebben hierbij belangrijk werk verricht.

L i t.: L. Brentano, Versuch einer Theorie der Bedürfnisse; prof. dr. H. W. C. Bordewijk, Economie en Behoefte; dr. B. Missiaen O.C., L'appauvrissement des masses; prof. dr. J. A. Veraart, Arbeidsloon. *Veraart.*

Behoud (der schepselen), ook c o n s e r v a t i e (Lat. conservatio) genoemd. De schepselen wordne door God in hun zijn behouden. De schepselen bestaan niet krachtens zich zelf, zij bestaan krachtens de Eerste Oorzaak, die alleen uit zich zelf bestaat. De schepselen bestaan, omdat God hun het zijn geeft. Niet alleen het begin van hun bestaan vraagt een oorzaak, hun bestaan zelf eischt als niet-noodzakelijk bestaan een oorzaak. Daarom strekt Gods oorzakelijkheid zich verder uit dan de schepping, waardoor de schepselen uit het niets beginnen te zijn. Gods oorzakelijkheid duurt, zoolang het bestaan van het schepsel duurt. Het b. is niet een andere daad dan de scheppingsdaad, van God, het is een voortgezette scheppingsdaad, want zoowel door de schepping als door het behoud wordt door God het bestaan aan het schepsel gegeven. Het verschil is slechts dit: door de schepping wordt het bestaan der schepselen veroorzaakt als beginnend na het niets, door het b. wordt het veroorzaakt, opdat het blijft.

Tegen de stelling van het b. door God strijdt het Deïsme, hetwelk Gods werkzaamheid tot de schepping uit niets beperkt. Krachtens de daad van b. is God in alle schepselen tegenwoordig (→ Alomtegenwoordigheid).

L i t.: S. Thomas (I, qu. 1014 a. 1. 2); Literatuuropgave: Diekamp, Kath. Dogmatik (II [6]1930-'31). *Kreling.*

Behouden-Varen-Verzekering (N e d e r l a n d) is een verzekering, waarbij aan den verzekerde vergoeding wordt toegezegd van de schade, welke deze lijdt, doordat een bepaald schip niet op de bestemmingsplaats aankomt. Hoewel met deze benaming in de practijk met name op de verzekering tegen de gevaren op z e e wordt gedoeld, kan uiteraard zoodanige verzekering ook voor het varen op de rivieren en binnenwateren worden gesloten. De behouden-varen-verzekering wordt in Ned. geregeld in den 9en titel

van het 2e boek van het Wetboek van Koophandel, terwijl met betrekking tot de verzekering bij vervoer van goederen op de rivieren en binnenwateren bijzondere bepalingen in den 10en titel voorkomen. Voorzoover de artikelen dezer titels, ofwel de polisbepalingen, daarvan niet afwijken, zijn de gewone wettelijke bepalingen inzake schadeverzekering in het algemeen toepasselijk. Doorgaans worden deze verzekeringen gesloten op condities, ter beurze te Amsterdam of te Rotterdam gebruikelijk.

In het algemeen moet het niet-aankomen een gevolg zijn van een der oorzaken, waartegen verzekerd is. Zoo heeft bijv. de verzekerde, indien het geding „vrij van molest" is gemaakt, geen recht op vergoeding van schade tengevolge van zeerooverij, e.d. Het verzekerd belang kan zijn: het schip (casco), de lading, de vracht, de verwacht wordende winst, enz. Is dit in de polis niet omschreven (hetgeen in de practijk herhaaldelijk voorkomt), dan moet de verzekerde, ingeval van niet-aankomen, aantoonen, dat hij daardoor schade heeft geleden en welk verzekerd belang hij had.

Een der belangrijkste strijdvragen bij deze verzekering is : „Wat is te verstaan onder totaal verlies van het schip ?" In de practijk wordt daarmede gelijkgesteld een zoodanige beschadiging, dat reparatie in redelijkheid niet kan worden gevergd. *Ariëns.*

Behoud van arbeidsvermogen. De wet van het b. kan in de klassieke mechanica aldus geformuleerd worden: in een gesloten stelsel kan de som van potentieel en kinetisch arbeidsvermogen door louter mechanische veranderingen niet gewijzigd worden. Louter mechanisch wordt een verandering genoemd, wanneer daarbij geen omzetting van mechanisch in niet-mechanisch arbeidsvermogen, zooals bijv. warmte, plaats heeft. Tot de potentieele energie rekent men ook de deformatie-energie van veerkrachtige lichamen. De wet van het b. steunt op een langdurige ervaring, niet zoozeer door rechtstreeksche proefneming dan wel door veelzijdige toepassing, die nooit tot tegenspraak met de ervaring leidde. Een gevolg is de onmogelijkheid van een mechanisch „perpetuum mobile", d.i. van een werktuig, dat niettegenstaande de onvermijdelijke weerstanden en zonder dat er van buiten arbeid op wordt gedaan, voortdurend in beweging blijft. In differentiaalvorm kan men de wet aldus uitdrukken: $dL = dT + dU$, waarin L de arbeid, T en U resp. het arbeidsvermogen van beweging en van plaats voorstellen.

Lit.: Handwörterbuch der Naturwissenschaften (III, 509); A. Berliner en K. Scheel, Physikalisches Handwörterbuch (319). *A. Mulder.*

Behram, → Bahram.

Behrend, William, Deensch muziekhistoricus, * 16 Mei 1861, publiceerde o.a. een biographie van Gade (Leipzig [2]1918; vertaling) en verschillende kleine studies. Gaf met Hortense Panum en O. M. Sandvik een Deensch geïllustreerd Muziek-lexicon uit (1924 vlg.).

Behrens, 1° Bertha (pseud. W. Heimburg), Duitsch schrijfster van onderhoudende jongemeisjeslectuur in de → Gartenlaube. * 7 Sept. 1850 te Thale (Harz), † 9 Sept. 1912 te Kötschenbroda.

Uitg.: Gesammelte Romane und Novellen (1890 vlg.).

2° Peter, Duitsch kunstenaar, bouwmeester en decorateur, * 1868 te Hamburg. Van 1903—1907 was hij hoofd der Düsseldorfer nijverheidsschool, sinds 1922 leeraart hij in woningkunst aan de kunstacademie van Weenen, doch brengt een groot deel van het jaar in Berlijn door. Fabrieken, decoraties in tentoonstellingszalen, vergaderlokalen en woonhuizen.

Lit.: Fritz Hoeber, P. B. (1913); Cremers, P. B. (1928). *Knipping.*

Behring, Emil von, baanbrekend bacterioloog, legde den grondslag der serumgeneeskunde. * 15 Maart 1854 te Hansdorf (West-Pruisen), † 31 Maart 1917 te Marburg ; aanvankelijk officier van gezondheid, later assistent bij R. Koch. In 1890 ontdekte hij te samen met Kitasato een serum tegen wondtetanus, in 1894 een serum tegen diphtherie. In 1895 werd hij directeur van het Instituut voor hygiëne te Marburg, waar hij tot onderzoek en tot samenstelling van sera de Behringwerken stichtte. In 1901 ontving hij den Nobelprijs.

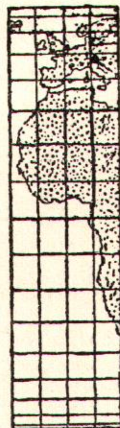

E. von Behring.

Behrmann, Walter, geograaf, * 22 Mei 1882 te Oldenburg; studeerde te Göttingen, Berlijn en München geographie en wiskunde. Werd assistent van Wagner en hield zich toen vooral met de cartographie bezig. Van 1909—'14 assistent van Partsch en Penck, ging tot de morphologie over. B. nam deel aan de Kaiserin-Augusta-Flusz-expeditie op Nw. Guinee (1912—'13); van hier uit bezocht hij China. Sedert 1923 is B. prof. aan de universiteit van Frankfurt a.d. Main.

Werken: Zur Kritik des flächentreuen Projektionen der Erdkugel (1909); Die Oberflächengestalt des Harzes (1914); Der Sepik und sein Stromgebiet (1917); Das westliche Kaiser Wilhelmsland in Neu-Guinea (1924); Rhein-Mainische Atlas (met Maull. 1929). *v. Velthoven.*

Projectie van Behrmann is een aequivalente cylinderprojectie, gebruikt als kaartprojectie. Ieder punt van een met de aarde gelijkvormigen bol wordt zoodanig op een cylinder, die den bol snijdt, overgebracht, dat de oppervlakken gelijk blijven. Daartoe worden de punten loodrecht op den cylindermantel geprojecteerd. De beide parallellen, waar de cylinder den bol snijdt, worden lengtegetrouw afgebeeld. De afstand van de parallellen bedraagt h:cos b, als h de afstand op den bol is en b de breedte. Meridianen en parallellen zijn elkaar loodrecht snijdende rechte lijnen.

Deze projectie wordt gebruikt voor de afbeelding van de gebieden in de omgeving van den aequator; de verteekening is dan het geringste, als men de snijparallellen kiest halverwege den aequator en den rand van de kaart (zie afb.). *Jong.*

Projectie van Behrmann.

Behuet' dich Gott! Behuet' dich Gott! es

wär' zu schön gewesen,/Behuet' dich Gott, es hat nicht sollen sein! (Duitsch, = God behoede u! het zou te mooi geweest zijn, God behoede u, het heeft niet mogen zijn!) Het onweerstaanbare refrein uit het lyrisch-romantisch epos van Joseph Viktor von Scheffel (1826—1886) „Trompeter von Säkkingen. Ein Sang vom Oberrhein", verschenen op Kerstmis 1853 (met jaartal 1854). Het is het afscheidslied van Werner. *Brouwer.*

Beiaard, vroeger ook beiaard, beijaard of beier geheeten. Hieronder verstaat men een stel geharmoniseerde klokken, die door aanslaan met klepels of hamers welluidende klanken en accoorden ten gehoore brengen. Kiliaen vertaalt het woord beiaart door „frequentamentum tintinnabulorum". In het Latijn wordt het werkwoord Beiaarden ook vertaald met: armonisare cum campanis, d.w.z. harmoniseeren door middel van klokken. In het Zuiden gebruikt men nog steeds de woorden beiaard en beiaarden, afkomstig van beieren, dat weer afgeleid is van baren of beren = klank geven. In het Noorden spreekt men van klokkenspel. De klank eener klok ontstaat, als haar wand wordt geslagen, hetzij van binnen uit door een klepel, hetzij van buiten af door een hamer. Bij de eerste en oudste methode, ook thans nog in gebruik en „luiden" genoemd, wordt de klok aan het zwaaien gebracht, zoodat de klepel telkens twee tegenovergestelde punten van den klokwand raakt. Voor godsdienstige plechtigheden wordt geluid, terwijl daarentegen bij blijde gebeurtenissen als de geboorte van een prins, een overwinning in oorlogstijd enz. werd gebeiaard; hierbij worden de klokwanden met houten hamers aan den buitenkant geslagen. Reeds in 1370 wordt hiervan melding gemaakt, waarbij echter alle gedachte aan muzikale prestatie is uitgesloten.

De klokken werden gegoten zonder eenige zorg voor harmonische boventonen en bespeeld door personen, meestal zonder eenige muzikale opleiding.

Uit den uurslag der in de torens opgestelde mechanische uurwerken ontstond eerst later behoefte aan geharmoniseerd klokkenspel. De uurslag dezer uurwerken, die voor het eerst omstreeks 1350 werden geconstrueerd, ontging vaak de aandacht der bevolking, daar oorspronkelijk geen voorslag den uurslag voorbereidde. Als oplossing hiervan bracht men 3 lichte klokjes, gewoonlijk bellen of schellen, aan. Ze waren onderling op een accoord gestemd en werden wekkeringschellen of appeelkens (van het Fr. appèl) genoemd. Een dgl. voorslag is nog in de 14e eeuw ontstaan.

In den loop der volgende eeuw groeit het aantal dezer schellen tot vier, zes en zelfs acht, met behulp waarvan een melodie kan worden weergegeven. Dit is het „voorspel".

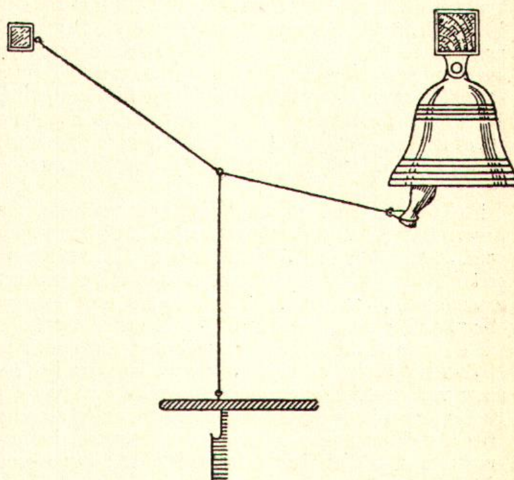
De eerste voorspelen, waarvan het oudste in de abdij te Park bij Leuven werd gebouwd in 1480, werden in werking gebracht door het draaien van een houten trommel, bezet met ijzeren staafjes, die bij de draaiing de met de hamers der klokken in verbinding staande klavieren wegduwden. De houten trommel maakte later plaats voor een ijzeren, terwijl in 1663, waarschijnlijk te Delft, de eerste bronzen trommel werd gegoten.

Deze afgestemde kleine klokjes waren bovendien ook gemakkelijk met de hand te bespelen, zoodat op het einde der 15e eeuw met de klokkenspelen volkszangen en geestelijke liederen voor de bevolking ten gehoore kunnen worden gebracht, wat veel bijval oogstte. Dit wordt in 1477 te Duinkerken en in 1481 te Antwerpen vermeld.

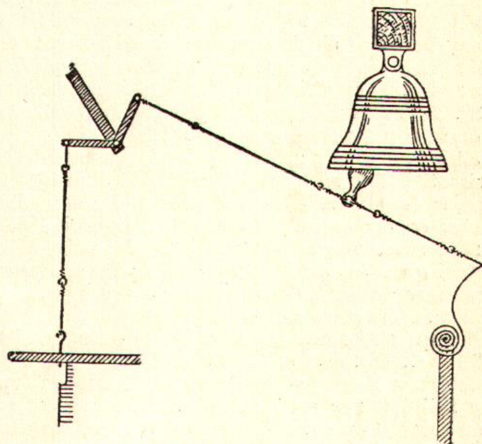
Ter vergemakkelijking van het bespelen worden in het begin der 16e eeuw klavieren gebouwd, waarvan de toetsen uit stukken bestaan en die door middel van draden in verbinding staan met de klepels, die nu ook, in tegenstelling met de vroegere hamers, in de klokken worden aangebracht (Oudenaarde, 1510).

Blijkens een publicatie in 1531 van den priester Jacob de Meyer, professor en geschiedschrijver te Ieperen en te Brugge, was dit klavierspelen toen reeds algemeen bekend. Het klavier onderging kleine wijzigingen in den loop der eeuw. Thans wordt algemeen het Mechelsch model als standaardvorm aangenomen en toegepast.

Het aantal klokken vermeerderde intusschen steeds. Omvatte een klokkenstel eerst 5 of 6 diatonische tonen, spoedig kwam men tot elf of 12 chromatische tonen, een octaaf dus; op de helft der 16e eeuw is het aantal tot 18 gestegen, dat vóór 1700, dank zij de toepassing van een voetklavier, uitgebreid wordt tot

Beiaard. Broeksysteem.

Beiaard. Tuimelaarsysteem.

22 tonen. In den loop der 17e eeuw steeg het getal tot 38 en bereikte in de 19e eeuw tot 50 toe. Het mechanis-

me tot bespeling heeft geen gelijken tred gehouden met dezen groei. De in de klok hangende klepel was met een draad van den torenmuur verbonden. Aan het midden van den draad was een andere bevestigd, die in verbinding stond met de toetsen van het klavier. Dit systeem, het zgn. broeksysteem, wordt verweten, dat de bespeler tengevolge der losse verbindingen, zijn spel niet genoeg meester kan zijn.

Jef Denijn, beiaardier der stad Mechelen, bracht hierin verbetering door zijn „tuimelaarssysteem”. Met behulp van veren, die de klepels terugroepen, en verbinding der klepels onderling heeft de beiaardier thans zijn spel volkomen in handen. De mogelijkheid een klok herhaalde malen na elkaar aan te slaan, te laten trillen, geeft een gebonden klank.

In Nederland bestaan nog een zestigtal bespeelbare beiaarden, waarvan 6 enkel met trommelklavier. Verder heeft men nog gegevens over 45 verwoeste of verdwenen beiaarden. In België zijn ongeveer 70 bespeelbare beiaarden, waarvan 9 enkel met trommelklavier. Verder nog gegevens over een honderdtal verdwenen beiaarden. Noord-Frankrijk bezit nu nog 36 klokkenspelen, waarvan een derde slechts automatisch werken kunnen. Andere Fransche gewesten bezitten nog 16 oude beiaarden waarvan 3 zonder handklavier en een twintigtal moderne klokkenspelen. Verder in Duitschland ongeveer twintig, Engeland ongeveer twaalf evenals Amerika, Spanje zes, Portugal twee en slechts enkele in Italië, Denemarken, Zweden en Noorwegen.

Beiaard, D e, maandschrift onder redactie van Gerard Brom, Frans van Cauwelaert, J. H. E. J. Hoogveld, J. A. Loeff, B. H. Molkenboer en Jos. Schrijnen, gesticht in 1916 als reactie op de beweging van het maandblad ,,Van Onzen Tijd”, welke men te zeer afhankelijk oordeelde van de Tachtiger Literatuur. De Beiaard zocht nauwer contact met het openbare Katholieke leven, en bereikte dit in zooverre het romans van Marie Koenen publiceerde, de stichting der Keizer Karel Universiteit voorbereidde, en regelmatig critiek uitbracht op gebruiken en toestanden. Letterkundig had het niet de beteekenis, die „Van Onzen Tijd” had, ofschoon werd medegewerkt door Marie Koenen, Felix Rutten, Kees Mekel, Bernard Verhoeven, Jac. Schreurs. Daarentegen kan men zeggen, dat uit het „Beiaard”-milieu de R.K. Universiteit is voortgekomen. Ook mag men in de critiek van dit maandblad een wegbereiding zien voor het optreden der zgn. „jongeren” in de Katholieke letterkunde na 1920. De Beiaard bestond 10 jaar. *Asselbergs.*

Beien (p l a n t k.), → Lepeltjeheide.

Beier, F r a n z, musicoloog, componist en dirigent, * 18 April 1857 te Berlijn, † 25 Juni 1914 te Kassel; hoofdzakelijk bekend door zijn studie J.J. Froberger und seine Suiten (diss. Rostock 1883).

Beieren, tweede staat van het Duitsche Rijk, bestaat uit twee door Wurttemberg, Baden en Hessen gescheiden deelen: Beieren rechts van den Rijn en de Rijnpalts. Zie plaat t.o. kolom 305.

Beieren rechts van den Rijn ligt tusschen 9° 1′ en 13° 50′ O. en tusschen 45° 16′ en 50° 34′ N., werd in 1920 met Koburg vereenigd en neemt met een opp. van 70 492,41 km² het Z.O. deel van Duitschland in; grenst aan Oostenrijk, Tsjecho-Slowakije, Saksen, Thüringen, Pruisen, Hessen, Baden en Wurttemberg.

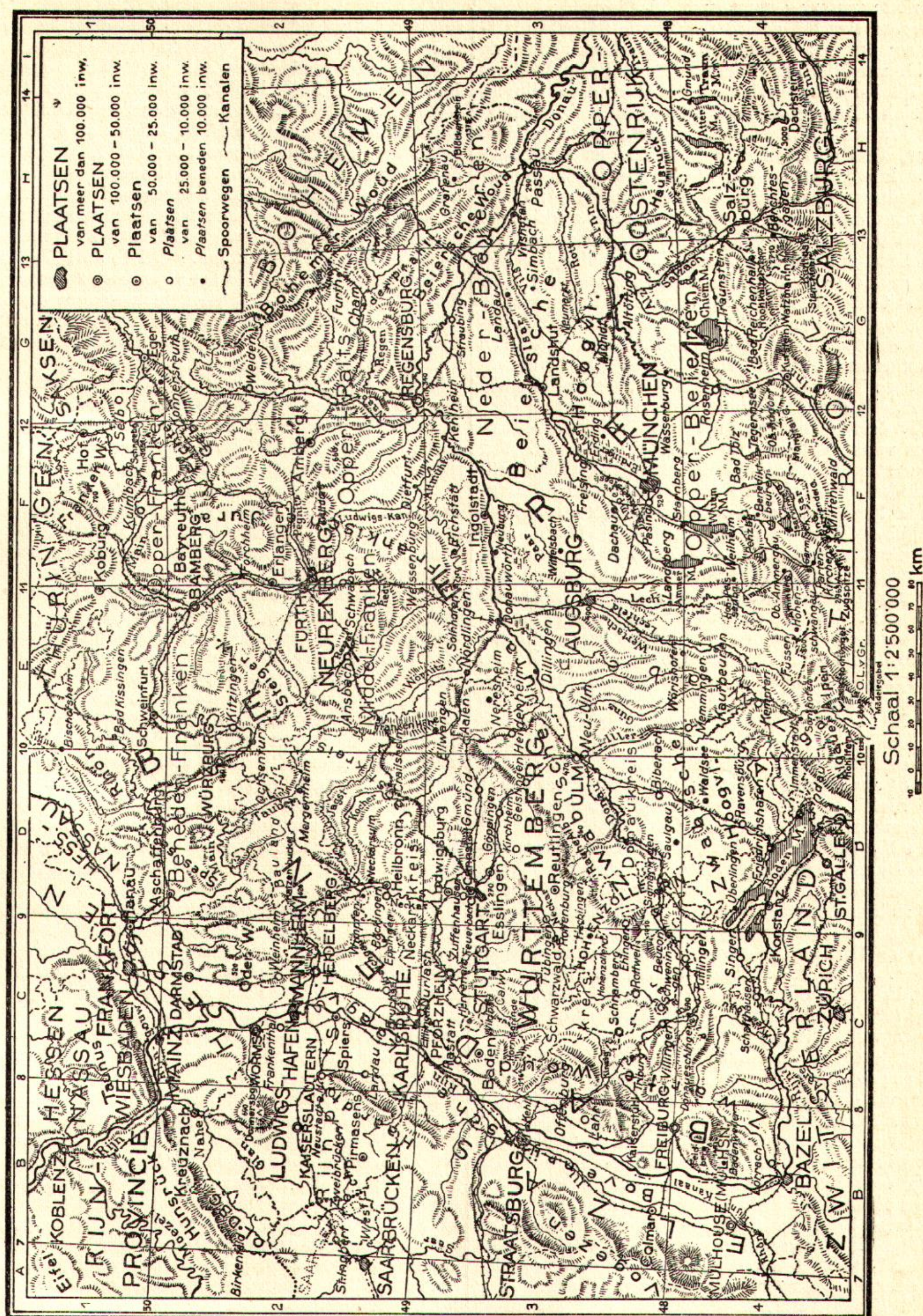
Het W. gebied, de **Rijnpalts,** ligt tusschen 48° 58′ en 49° 49′ N., omvat 5 504 km² en grenst aan Baden, Frankrijk, Pruisen en Hessen. In totaal bedraagt de opp. 75 996 (met inbegrip van Saarpfalz 76 422) km².

A) Natuurlijke landschappen en afwatering. Het land is uit verschillende landschappen opgebouwd. Het Z u i d e n van B. maakt deel uit van het Alpengebied en wel van de Noordelijke Kalkalpen, door het Inndal van de kristallijne zone gescheiden. Ze zijn te verdeelen in Allgäuer Alpen, Beiersche Alpen en Salzburger Alpen. Van de Allgäuer Alpen tusschen Boden-meer en Lech hoort slechts het middendeel, het Iller-gebied, aan Duitschland.

De randketens uit Tertiaire Nagelfluh zijn eenvoudig geplooid met sterke afhelling naar het Noorden. Door een scherpe breuklijn van het jongere Tertiaire gesteente der buitenste randketens gescheiden, volgt een gordel van Flyschgesteente (afgezet in Eoceen en Oligoceen), nog reikend tot over de Iller. Het bergland met zachte, ronde vormen is hier ten deele met bosch, ten deele met liefelijke almen bedekt. Meer Zuidelijk verheffen zich de wanden van het Gottesacker-plateau, bestaande uit harde Schrattenkalk en met merkwaardige „Karrenvelden”. De Zuidelijke ketens met echt hooggebergte-karakter vertoonen een veel ingewikkelder structuur.

De kalkgesteenten (afzettingen uit Keuper en Jura) zijn hier over de Flysch heengeschoven. Hier en daar zijn zachtere Liasleien (Allgäuschiefer) als donkerder gesteente ingevoegd. Als hoogste toppen dienen genoemd Mädelegabel (2 646 m), Krottenkopf (2 655 m), Hohes Licht (2 690 m). Oostelijk van de Lech volgen tot aan het Inndal de Beiersche Alpen. De beide buitenste zonen der Allgäuer Alpen zijn hier sterk ingekrompen. Tot de Voor-Alpen met hoogten tot 1 000 m behooren: Ammer, Isarwinkel, en Mangfallgebergte. Steil rijzen uit dit voorland de Kalkalpen op: het Wettersteingebergte met Zugspitze (2 963 m), hoogste top van het Duitsche Rijk, met meerdere kleine gletsjers tegen de flanken, het Karwendelgebergte, dat grootendeels tot Tirol behoort. Het Inndal tusschen Oberaudorf en Kufstein scheidt de Beiersche van de Salzburger Alpen. Hiervan behooren aan Duitschland: de Chiemgauer Alpen, waar de Flysch weer een breeden gordel inneemt, en tusschen Saulach en Salzach de Berchtesgadener Alpen. Hoewel de geheele Alpen door groote overschuivingen (→ Dekbladenbouw) getroffen zijn, bestaat toch tectonisch een verschil tusschen dit gebergte en de Westelijk gelegen Alpen. Terwijl in het W. plooiing plaats had, werd dit gebied sterk omhooggeheven. Hier dus een breukgebergte, waar vooral de hardheid van het gesteente beslissend is voor het reliëf. Als afzonderlijke groepen zijn te vermelden het Watzmannmassief met twee toppen (2 724 m), het plateau van het Steinernes Meer met beroemde Karrenvelden en de Hochkalter (2 600 m). Aan den voet der alpen strekt zich het voorland uit met afhelling naar het Noord-Oosten. De Z. helft is een uitgesproken moreenenlandschap. Waar eens de uit de dalen stroomende gletsjers in het voorland aaneensmolten, hebben zij een bekken uitgeschuurd, de zgn. centrale depressie, een gebied, dat Zuidelijk van Ammer en Würmsee soms meer dan 100 m lager ligt dan het jongmoreene-gebied in het Noorden. De afzettingen van de laatste Glaciatie zijn nog zeer goed bewaard gebleven; er is hier een drumlinlandschap, met als gevolg slechte afwatering en derhalve meren en hoogveenvorming. Om deze jongmoreene heen, die beperkt blijft tot den Z. gordel van het Alpenvoorland, bevinden zich de afzettingen der buitenste of oudere moreene, maar het landschap biedt hier een veel rustiger beeld,

BEIEREN, WURTTEMBERG EN BADEN

doordat verweering en transport nivelleerend werkten. Hiervoor ligt het gebied der Fluvio-Glaciale afzettingen; het is te verdeelen in Iller-Lech-vlakte, de vlakte van München (Dachauer Moos, Erdinger Moos) en de Inn-Salzach-vlakte. Tusschen deze Fluvio-Glaciale afzettingen in het Zuiden en het Donaudal ligt het vaak zeer vruchtbare Tertiaire heuvelland. Daar, waar de rivier door Zwabische en Frankische Jura heenbreekt en bij Passau het harde granietgesteente van het Beiersche Woud doorzaagt, is het dal nauw en wordt een doorbraaksdal met sterk verval gevormd (Donau-Ried bij Dillingen, Donaumoos bij Ingolstadt). De breede vlakte bij Straubing is met löss gevuld en werd daardoor de korenschuur van B.

Het Oostelijk grensgebied vormen de uit graniet en gneis opgebouwde Duitsche middelgebergten: Beiersche Woud, Bohemer Woud en Fichtelgebergte. Van laatstgenoemd gebergte voert Westelijk het Frankenwoud en Thüringer Woud over de vulkanische Rhön naar de bontzandsteentafel van de Spessart.

Een deel van de M a i n v l a k t e bij Asschaffenburg vormt het uiterste N.W. van Beieren. Van Spessart en Rhön Zuid-Oostwaarts volgt het Zwabisch-Frankische Stufenland. Het W. deel vormt de Frankische Muschelkalkplatte. Dan volgt als O. deel het Frankisch terras. De Keuperlagen, die in het W. door een zandsteenlaag zijn afgedekt, vormen hier een trap, die tot 150 m boven het voorland uitsteekt en onder den naam Hassberge, Steigerwald en Frankenhöhe bekend is. Naar het O. gaat het land over in de met verweeringsproducten van het Keuper-bergland opgevulde Middel-Frankische bekken. Behalve het Z. deel (Wörnitz en Altmühl) is ook het door de Rezat doorstroomde Middel-Frankische bekken tributair aan den Main. In een grooten boog hieromheen verloopt de Frankische Jura, opgebouwd uit kalk, in het O. begrensd door het bekken van de Naab. Het N. deel van de Jura vormt de Frankische Schweiz met nauwe rivierdalen en bekende grotten (bij Rabenstein en Muggendorf bijv.), een echt toeristengebied.

De **Rijnpalts** heeft in het Oosten deel aan de vruchtbare Bovenrijnsche Laagvlakte. Het Haardt-gebergte, de Noordelijke uitlooper van de Vogezen met Oostelijken steilrand, bestaat in hoofdzaak uit bontzandsteen. Zeer schilderachtig is het landschap rondom Dahn door de eigenaardige verweering der bontzandsteenrotsen. In het Z.W. treedt de muschelkalk aan den dag. In het Noorden hooren de vulkaankegels Donnersberg (687 m) en Koningsberg (584 m) tot de hoogste deelen van het land.

Het grootste deel van Beieren behoort tot het stroomgebied van Rijn en Donau. De diepere erosiebasis van den Rijn (bij Mainz 80 m, van den Donau bij Passau 289 m) heeft als gevolg een grootere erodeerende kracht en dus vergrooting van het stroomgebied van den Rijn ten koste van den Donau. De waterscheiding loopt over Frankenhöhe en Frankische Jura. Er bestaan plannen het kleine Ludwigkanaal, dat nu beide stroomgebieden verbindt, te vervangen door een groot Main-Donau-scheepvaartkanaal. Kleine gebieden in N. en N.O. wateren door de Saale af op de Elbe en door een zijrivier van de Werra op den Wezer. De bekoring van Zuid-B. schuilt voor een groot deel in de talrijke meren; deels liggen zij in het voorland door den gletsjer in het tongbekken uitgeschuurd, zooals bijv. Ammer-, Würm-, Staffel-, Chiemsee, deels zijn het hooge alpenmeren als Kochel-, Walchen-, Eib- en Königssee.

B) Klimaat. Beschut voor koude N. en O. winden, verkeert het gebied om het Boden-meer en het dal van den Main onder de gunstigste omstandigheden.

Temperatuurgemiddelde van het Boden-meer: Jan. —1,4°C, Juli 18,4°C; van Würzburg: Jan. —0,9°C, Juli 18,4°C. De Jura vormt een duidelijke klimaatscheiding tusschen N.W. Beieren en de Rijnpalts, met maritiem klimaat, en het Zuidelijk en Zuid-Oostelijk deel, waar het klimaat een meer continentaal karakter heeft. Kenmerkend vooral voor de hoogvlakte zijn de groote temperatuurwisselingen tengevolge van luchtdrukverschuivingen (temperatuurgemiddelde München: Jan. —2,1°C, Juli 17,5°C). In het Alpenland neemt in het algemeen de temperatuur af met de hoogte, behalve wanneer omgekeerde temperatuurtoestand intreedt, een verschijnsel, dat vooral 's winters niet zelden wordt waargenomen. Van speciale beteekenis is ook de Föhnwind.

In het Alpengebied is ook de neerslag het grootst (ca. 2 m); de meeste regen valt 's zomers, vaak in den vorm van onweersbuien. De middelgebergten hebben koele, vochtige zomers, in den winter valt er veel sneeuw, die tot laat in het voorjaar blijft liggen.

C) Bevolking. Deze telde in 1925 in totaal 7 379 000 inwoners. Dezen zijn tot drie groepen terug te brengen: Oostelijk van de Lech is de bevolking Beiersch (Bajuvaren), Westelijk overheerscht het Zwabische element (Alemannen), in het stroomgebied van Main en Rijn wonen Franken. Niet alleen in volkskarakter en dialect, ook in den vorm der nederzettingen zijn verschillen aan te wijzen. De Lech scheidt het Zwabisch-Alemannische huis (dat vooral in de lengte is gebouwd met schuur en stal onder één dak) van het uit hout, leem en steenen opgetrokken Bajuvarische huis, dat ook twee verdiepingen heeft. In het hooggebergte liggen de hoeven meer verspreid; waar op de hoogvlakte meer ruimte geboden werd en de ligging ten opzichte van het verkeer gunstig was, ontstonden kleine stadjes.

B. is overwegend Katholiek (70%), uitgezonderd de voormalige vorstendommen Ansbach, Bayreuth, Koburg, het gebied om Neurenberg en de Palts, waar de Protestantsche godsdienst overheerscht (29% der totale bevolking).

D) Bestaansmiddelen. Ondanks de sterke uitbreiding der industrie in de laatste decennia is Beieren toch een agrarisch land. Uitstekende graangebieden zijn de Noordhelft van de Beiersche hoogvlakte, de Donauvlakte van Ulm tot Neuburg en van Regensburg tot Vilshofen. Ook de dalen van Wornitz, Altmühl, Rezat, Main en de Rijnvlakte van de Palts leenen zich uitstekend voor graanbouw (rogge, gerst, haver, tarwe).

Begunstigd door het milde klimaat leveren de Rijnpalts en het Maindal fruit, groente en wijn (Frankenwein!). Tabak wordt verbouwd bij Fürth en Neurenberg. De verbouwing van hop vooral in het bekken van Middel-Frankenland gaf aanzien aan de talrijke bierbrouwerijen. De veeteelt neemt een eerste plaats in in het Alpengebied en het voorland. Door omzetting van bouwland in grasland en ontginning der woeste gronden kon de veestapel zich nog uitbreiden. De runderteelt is het belangrijkst, dan volgt de varkensteelt. Paarden- en schapenteelt gaan achteruit. Waardevol om hun houtrijkdom zijn de middelgebergten. In Fichtelgebergte, Frankenwoud en Jura overheerschen naaldboomen, Beiersche Woud en Spessart dragen ook loofwouden.

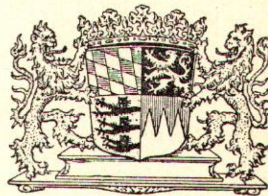
B. is arm aan d e l f s t o f f e n. Steenkool wordt

ontgonnen in het Saargebied bij St. Ingbert en in kleine hoeveelheden ook in de Opper-Palts en Opper-Franken. Van meer beteekenis is de rijkdom aan bruinkool (Peissenberg, Penzberg). B. heeft daarentegen wel de waterkracht weten te benutten (14 groote electr. waterkrachtcentrales). Het voorkomen van kwarts in het Beiersche Woud heeft een bloeiende glasindustrie in het leven geroepen. Wereldberoemd is ook de winning van lithographensteen bij Solnhofen. Steenzout wordt bij Berchtesgaden ontgonnen. Salinen vindt men nog in Traunstein en Rosenheim. De industrie verwerkt op de eerste plaats producten van het land. Zoo moeten genoemd worden de bereiding van boter en kaas in Allgäu, de leerindustrie van München, Augsburg, Neurenberg, Fürth. Het hout wordt tot allerlei gebruiksvoorwerpen, voor huishouding en bedrijf verwerkt. Om hun houtsnijwerk hebben Berchtesgaden, Oberammergau en Garmisch-Partenkirchen beteekenis. In Mittenwald worden violen gemaakt. Neurenberg is bekend om zijn speelgoedfabrieken. Vermeld werd reeds het beroemde Beiersche bier; vooral München, Erlangen, Freising, Ingolstadt, Neurenberg, Augsburg hebben groote brouwerijen. Tabak wordt verwerkt meest tot pijp- en pruimtabak. Prachtig spiegelglas leveren Fürth en Neurenberg. Het voorkomen van kaolien deed porseleinindustrie ontstaan (Nymphenburg, Amberg, Hirschau); aardewerk leveren Treuchtlingen, Bergzabern, Opper-Franken. Reeds in de M.E. waren de goudsmeden van Augsburg en Neurenberg beroemd, terwijl in lateren tijd ook Fürth en Neurenberg zich op het gebied der metaalbewerking onderscheidden. Door de goede verkeerswegen konden ook industrieën, die hun grondstoffen van elders betrekken, tot bloei komen, o.a. textiel- en ijzerindustrie in München, Augsburg, Neurenberg en Fürth. Van nog toenemende beteekenis is ook de chemische industrie; grootste fabrieken in Neurenberg (ultramarijnfabriek) en Ludwigshafen (anilinefabriek); kleinere hebben Schweinfurt, Augsburg, München. Ook het hotelbedrijf biedt velen een bestaan, terwijl tevens het voorkomen van minerale bronnen het ontstaan van talrijke badplaatsen bevorderde. Te noemen zijn Alexanderbad, Steben en Kissingen in het Noorden, Reichenhall, Berchtesgaden, Garmisch-Partenkirchen, Oberstdorf en Tölz in het Zuiden.

E) Bestuur. B. werd na de revolutie van 1918 een parlementaire democratische republiek. De volksvertegenwoordiging bestaat uit één kamer, voor vier jaar gekozen (1 lid op 128 000 inw.). Kiesrecht hebben allen boven 20 jaar. Scheiding van Kerk en Staat bestaat. Het ligt evenwel in de bedoeling der regeering, de wetgevende bevoegdheid der Duitsche volksvertegenwoordigingen om te zetten in een adviseerende, waarbij de differentiatie binnen deze lichamen bepaald zal worden niet door partijverschillen, maar door bepaalde sociale groepeeringen.

Wat de kerkelijke indeeling betreft, bestaat B. uit twee kerkprovincies, het aartsb. München-Freising met de suffragaanzetels Augsburg, Passau en Regensburg, en het aartsbisdom Bamberg met de suffragaanbisdommen Würzburg, Eichstätt, Spiers. Beieren telt (1925) 212 dekenaten, 3 261 parochies (zonder Saarpfalz), 534 rectoraten, 188 nederzettingen van kloosterorden en congregaties. Grondslag van harmonische samenwerking tusschen Kerk en Staat is het Concordaat van 29 Maart 1924 tusschen Beieren en den H. Stoel. De Protestanten hebben een opperconsistorie in München; daaronder ressorteeren de consistories van Ansbach, Bayreuth en Spiers.

Leerplicht bestaat van 6—16 jaar. Goed verzorgd is ook het hooger onderwijs. B. heeft drie universiteiten: München, Würzburg (met Kath. theologische faculteit) en Erlangen; 1 technische hoogeschool in München; 1 landbouwhoogeschool in Weihenstephan. Philosophisch-theologische hoogescholen zijn gevestigd in Freising, Passau, Regensburg, Bamberg, Augsburg, Eichstätt, Villingen, enkel met faculteiten in theologie (Kath.) en philosophie (Augsburg alleen philosophie).

Wapen van Beieren.

Nationale vlag: wit blauw.

F) Statistisch overzicht.

District	Opp. in km²	Bevolking in 1925	Bevolkingsdichtheid.
Opper Beieren	16 683	1 684 766	101
Neder Beieren	10 745	755 769	70
Rijnpalts (zonder Saargebied)	5 928	931 755	157
Opper-Palts	9 658	629 262	65
Opper-Franken	7 514	757 515	101
Middel-Franken	7 590	998 386	131
Neder-Franken	8 445	762 744	90
Zwaben	9 855	859 397	87

Gebruik van den bodem: cultuurland 71,8%, bosch 22,1%, woeste grond 4,8% der totale oppervlakte.

Van het cultuurland wordt 62,31% ingenomen door bouwland, 37,21% door grasland, 0,48% door wijngaarden.

Aandeel der bevolking aan land- en boschbouw: 43,8%, industrie: 33,7%, handel: 12,6%.

Lit.: A. Döberl, Entwicklungsgeschichte Bayerns (1916); dr. J. Reinde, Bayerische Landeskunde (1920); Haushofer Rothpletz, Bayern's Hochland und München (1924); J. Kempf, Die Bayerische Heimat (1927). — Kaarten: Topogr. Atlas von Bayern; Bayerische General-Stabskarte (1 : 50 000); Süd-West-Deutschland bis zu den Alpen (1 : 250 000); Schuster, Geologische Uebersichtskarte von Bayern rechts des Rheins (1 : 250 000), bearbeitet im Topogr. Bureau. *Lips.*

G) Geschiedenis. Beieren behoorde min of meer tot de provincies Raetia en Noricum, die in 15 v. Chr. door Tiberius en Drusus werden opgericht. Tijdens de volksverhuizing vestigden er zich de Markomannen, die wegens hun komst uit Bohemen, Bajuwaren of Bojer werden genoemd, waaruit de naam B. is ontstaan. Het eerste stamhuis is dat der Agilolfinger (555—788). Reeds in den Rom. tijd werd B. tot het Christendom bekeerd, maar het was de H. Bonifatius, die de vijf bisdommen oprichtte: Salzburg, Passau, Regensburg, Freising en Eichstätt. Karel de Groote overwon Tassilo (757—788) en voegde B. bij zijn rijk. Na het uiteenvallen van het Karolingische rijk herstelde Arnulf, zoon van markgraaf Luitpold, in 912 het

zelfstandig hertogdom. Otto de Groote ontnam het aan hertog Eberhard en schonk het zijn broer Hendrik in 947. Diens zoon, Hendrik de Twistzoeker, stond tegen Otto II op, werd afgezet in 976 en opnieuw aangesteld in 985. Diens zoon Hendrik werd in 1002 tot keizer gekozen en stierf in 1024 kinderloos. Hij is later heilig verklaard met zijn echtgenoote Cunigonda. Otto van Nordheim (1061—'70) verkreeg het hertogdom van de regentes Anna, maar, omdat hij in den investituurstrijd de zijde van den paus koos, werd het hertogdom hem ontnomen en geschonken aan het geslacht der Welfen. Hendrik de Trotsche, die zich als tegencandidaat voor het keizerschap tegen den gekozen Hohenstauf, Koenraad III, verzette, verloor in 1139 B. In 1156 schonk Frederik Barbarossa B. terug aan Hendrik den Leeuw, zoon van Hendrik den Trotschen, maar toen ook hij opstond, kwam het hertogdom in 1180 aan den Gibellijn Otto von Wittelsbach, wiens huis zich tot 1918 in B. wist te handhaven. In 1214 verwierf Lodewijk I (1183—1231) de Rijnpalts, Lodewijk III van B. (1294—1347) versloeg zijn mededinger naar het keizerschap, Ferdinand van Habsburg, in 1322 bij Ampfing, en breidde zijn huisbezit uit met Brandenburg in 1323, met Holland, Zeeland en Henegouwen door zijn huwelijk met Margaretha, dochter van graaf Willem III, met Tirol in 1342. Maar al dit gewonnene ging spoedig weer verloren: in 1363 kwam Tirol aan Habsburg, in '73 Brandenburg aan het huis Luxemburg en de Ned. gewesten aan Bourgondië in 1433. Bovendien had Lodewijk door het verdrag van Pavia in 1329 aan zijn neef Rudolf de Rijnpalts en Bovenpalts afgestaan. Zijn 6 zonen verdeelden het erfland, dat na verschillende splitsingen weer in handen kwam van Albrecht IV, den Wijzen (1467—1508), die, om nieuwe verbrokkelingen te voorkomen, in 1506 het eerstgeboorterecht invoerde. Zijn opvolger, Willem IV (1508—'50), is de Contra-Reformist, die o.a. de universiteit van Ingolstadt aan de Jezuïeten toewees. Albrecht V (1550—'79) zette na eenige weifeling deze politiek voort en voerde de besluiten van Trente in B. in. Hij was daarnaast verkwistend en kunstlievend en aan hem dankt München zijn opkomst als kunststad. Willem V (1579—'97) regeerde in dezelfde lijn en wist het bisdom Keulen voor ca. 200 jaar onder Beierschen invloed te brengen. Na zijn afstand volgde Maximiliaan I (1597—1651), die de orde herstelde en als voorzitter der Liga den strijd aanbond tegen de Prot. Unie. Als belooning verkreeg hij van den keizer, na de overwinning van den Witten Berg, de Bovenpalts en de keurstem. In het vervolg van den 30-jarigen oorlog had zijn land veel te lijden van de Zweedsche en Fransche troepen. Daarom ijverde hij voor den vrede, die in 1648 zijn verkregen rechten erkende. Zoo waren er acht keurvorsten. Maximiliaan's zoon Ferdinand, als stadhouder der Spaansche Nederlanden, overwinnaar bij Nordlingen in 1633, regeerde van 1651—'79. In den Spaanschen Successie-oorlog koos Maximiliaan II Emanuel (1679—1726), wiens zoon Ferdinand († 1699) volgens een deelingsverdrag koning van Spanje zou geworden zijn, de zijde van Frankrijk, gelijk ook in vroegere oorlogen het geval was geweest. Karel Albert (1726—'45), gehuwd met een dochter van Josef I, maakte, na den dood van Karel VI in 1740, aanspraak op een gedeelte der Oostenrijksche erflanden en liet zich zelfs tot keizer kiezen als Karel VII (1742—'45). Hij werd gesteund door Frankrijk, maar een Hongaarsch leger veroverde B., zoodat zijn zoon Maximiliaan III Josef (1745—'77) in '45 met Maria Theresia het verdrag van Füssen sloot, waarbij hij van alle aanspraken afzag. Hij regeerde als een verlicht despoot en hief in '73 de orde der Jezuïeten op. Met hem stierf de rechte linie der Wittelsbachers uit. Zijn opvolger was Karel Theodoor van de Palts (1777—'99), die de nuntiatuur te München oprichtte en, zelf kinderloos, niet ongenegen was B. aan Josef II over te doen. Maar de naaste erfgenaam, Karel van Palts-Zweibrücken, verzette zich hiertegen en voerde, geholpen door Frederik den Grooten, den onbloedigen Beierschen Successie-oorlog (1778—'79, Kartoffelkrieg). Bij den vrede van Teschen in 1779 verkreeg Josef het Innviertel. In 1784 bood Josef II België aan in ruil voor B., maar ditmaal stichtte Frederik II den Duitschen vorstenbond in 1785, waardoor Josef van zijn plan moest afzien. Maximiliaan IV Josef (1799—1825), zoon van Karel van Palts-Zweibrücken, nam deel aan den tweeden Coalitie-oorlog, maar, door Moreau in 1800 bij Hohenlinden verslagen, moest hij in 1801 afstaan aan Frankrijk: de Rijnpalts, Zweibrücken en Gulick. Door het voeren van een Fransch gezinde politiek onder minister Montgelas breidde B. zich uit, in 1803 met de bisdommen Würzburg, Bamberg, Freising, Augsburg, verder nog gedeelten der bisdommen Eichstätt en Passau, 12 abdijen en 15 rijkssteden. In 1805 aanvaardde Maximiliaan den koningstitel en verrijkte zich met de bisdommen Brixen en Trient, benevens met het Pruisische Ansbach. Zijn dochter Augusta huwde met Eugène de Beauharnais. In 1806 werd B. lid van den Rijnbond, onder verplichting in oorlogstijd 30 000 man te leveren. Naar Fransch model en in Franschen geest trachtte Montgelas de verschillende deelen tot een gecentraliseerden eenheidsstaat te maken, maar zijn anti-kerkelijke politiek leidde tot den opstand van Tirol, door Oostenrijk ondersteund. De nederlaag van Oostenrijk in 1809 gaf nieuwe voordeelen: Regensburg, Bayreuth, Salzburg en het Innviertel. Binnen 10 jaar was B.'s grondgebied verdubbeld en zijn bevolking van 1 millioen tot ruim 3 millioen gestegen. Na den slag bij Leipzig verliet B. de Fransche zijde en sloot zich door het verdrag van Ried in 1812 aan bij de bondgenooten. Generaal Wrede trachtte het Fransche leger op zijn vlucht tegen te houden, maar werd bij Hanau verslagen. Bij het Weener congres gaf B. de Oostenrijksche landen terug en verkreeg Aschaffenburg en het gedeelte van de Palts, dat aan den linker Rijnoever ligt. Tevens werd het lid van den Duitschen Bond. In 1817 kwam een concordaat tot stand, waarbij de hiërarchie werd bepaald op twee aartsbisschoppen en zes bisschoppen, door den koning te benoemen. In 1818 schonk Maximiliaan zijn volk een Grondwet, waarbij een volksvertegenwoordiging van twee Kamers werd ingesteld. Lodewijk I (1825—'48) verfraaide München met gebouwen in Griekschen stijl en was een der weinige vorsten, die den opstand der Grieken goedkeurde. Vandaar dat zijn jongere zoon, Otto, de eerste vorst van Griekenland werd in 1832. De opstanden in eigen land in 1830 beteugelde hij met strengheid, de deelnemers aan het Hambacherfeest in 1832 werden gestraft. In 1833 sloot B. zich aan bij de Preusische Zollverein. Van 1837—'47 was de overtuigde Kath. Abel de leidende minister. Hij herstelde verschillende kloosters en eischte zelfs, dat Protestantsche soldaten geknield eer zouden bewijzen aan het H. Sacrament. Hij verloor de gunst van Lodewijk, omdat hij weigerde de Spaansche danseres Lola Montez in den adelstand

te verheffen. De partijstrijd, daarover ontstaan tusschen Lolamontanen en Ultramontanen, dwong Lodewijk in 1848 afstand te doen. Maximiliaan II (1848—'64) schafte verschillende verouderde toestanden af, bijgestaan door min. K. H. von der Pfordten (1849—'59). Deze weigerde de besluiten van het Frankforter Parlement te erkennen en bedwong in 1849 een opstand, daarover in de Palts ontstaan, met behulp van Pruisische troepen. Hij verzette zich met Oostenrijk tegen de Unieplannen van Pruisen en had als ideaal voor de inrichting van Duitschland de zgn. Trias, nl. naast Pruisen en Oostenrijk een bond van middenstaten, onder leiding van B. In 1866 sloot zich Lodewijk II (1864—'86) bij Oostenrijk aan, maar werd door de Pruisen verslagen. Desondanks werd hij uit politiek oogpunt genadig behandeld: in oorlogstijd moest zijn leger zich onder Pruisisch opperbevel stellen. In 1870 was Chlodwig von Hohenlohe-Schillenfürst, van afkomst Katholiek, maar liberaal van gezindheid, eerste minister. Toen de Kath. de meerderheid behaalden, trad hij af. In den oorlog van 1870 streed B. mee o.a. bij Wörth en Sedan en stemde 23 Nov. toe in een verdrag met Pruisen, waarbij het toetrad tot het Duitsche Rijk, met behoud van zelfstandigheid op het gebied van diplomatie, leger, post en spoorwegen. Met moeite bracht Bismarck den koning er toe, namens de Duitsche vorsten aan den Pruisischen koning de Duitsche keizerskroon aan te bieden. B. begon nog vóór Pruisen met den „Kulturkampf". Onder minister Lutz kwam de „Kanselparagraph" tot stand en werden de Jezuïeten en de Redemptoristen verjaagd. Lodewijk II zelf was onbekwaam om te regeeren en bracht door zijn verkwisting en zijn ongetemde bouwneiging de financiën in gevaar. Daarom besloot de ministerraad hem onder curateele te stellen van zijn oom Luitpold, omdat ook zijn broer Otto krankzinnig was. Onder dit regentschap (1886—1912) was de regeering genoodzaakt aan het Centrum, dat meestal in de meerderheid was tot 1914, verschillende concessies te doen. In 1906 werd rechtstreeksch kiesrecht ingevoerd. In 1912 werd de uitgesproken Kath. wijsgeer en staatsman, Freiherr von Hertling, ministerpresident. In hetzelfde jaar volgde Lodewijk III zijn vader op, niet als regent, maar als koning, met voorbijgaan van Otto, die in 1916 overleed (Lod. II had zich in 1886 reeds verdronken). Kroonprins Ruprecht voerde het commando aan het Westelijk front. In Nov. 1918 brak de revolutie uit en verklaarde Kurt Eisner, voorzitter der „Arsol", het huis Wittelsbach vervallen, waarop Lod. III 13 Nov. afstand deed († 17 Oct. 1921). Bij de verkiezingen van 1919 ontstond een burgerlijke meerderheid, waarvan de Beiersche Volkspartij, die zich afgescheiden had van het Centrum, de sterkste was. Toen Eisner in 1919 door graaf Arco werd vermoord, brak een Communistische revolutie uit, die het gezag legde in handen van de „arsol". Dit schrikbewind, naar Russisch model, duurde van 7 April tot 2 Mei, waarna Pruisische, Wurttembergsche en Beiersche troepen de orde herstelden. En nieuwe grondwet werd door den Landdag ingevoerd en B. deed afstand van de vroeger gehandhaafde reservaatrechten omtrent leger, enz. Tevens werd Coburg bij B. ingelijfd. In 1920 mislukte de Kapp-putsch. De burgerlijke partijen hadden zich bij de verkiezingen van 1920 versterkt en de „arsolraden" werden door minister von Kahr ontbonden. In plaats daarvan werd de „Orgesch" tot handhaving van den toestand opgericht, doch deze moest op bevel van de Entente in 1921 ontwapend worden. Met de Rijksregeering ontstond een geschil over de invoering der „Ausnahmeverordnung" van 1921 en in 1923 nam dit zulke proporties aan, dat Kahr, die inmiddels de geheele uitvoerende macht in B. in handen had gekregen, aan een opmarsch tegen de regeering in Berlijn dacht. In die omstandigheden ondernam Adolf Hitler, bijgestaan door Von Ludendorff, te München 8 Nov. 1923 zijn „nationale revolutie", maar Kahr weigerde medewerking en de „Putsch" werd door de Rijksweer afgeslagen. Met het aftreden van Kahr in 1924 eindigde het conflict met het Rijk. Held, leider der Beiersche volkspartij, vormde in 1924 een ministerie, dat geregelde toestanden schiep en 29 Maart 1924 een concordaat sloot, waardoor de paus in het vervolg de bisschoppen benoemt op voordracht van het kapittel, het voortbestaan der theologische faculteit aan de universiteiten gewaarborgd wordt, godsdienstonderricht als leervak in den lesrooster is opgenomen, en onderwijs door religieuzen is toegestaan. In 1928 leidden de verkiezingen tot een toename der socialisten, maar het ministerie Held, steunend op de B. Volkspartij, de Duitschnationalen en den Boerenbond, wist zich te handhaven tot 1933, toen een Rijksstadhouder werd aangesteld.

L i t. : Monumenta Boica (1763—1910) (49 dln.); S. Riezler, Geschichte Bayerns bis 1726 (8 dln. 1878—1914); M. Doeberl, Entwicklungsgesch. Bayerns (3 dln. München 1906—'31); voor het tijdperk 1825—1912: Revue de questions historiques (1932, 355). *Derks.*

Beieren, v a n, naam van meerdere vorstelijke personen en bisschoppen. Nadere gegevens onder hun doopnaam, Albrecht, Ernestus, Fernandus, Jan, etc.

Beierland, of H o e k s c h e W a a r d, eiland in Z. Holland, ingesloten door Haringvliet, Spui, Oude Maas, Dordsche Kil en Hollandsch Diep. Opp. ca. 29 000 ha. De bodem van het eiland bestaat uit vruchtbare zeeklei, vooral voor veeteelt gebruikt, in verband met de boterbereiding en margarine-industrie in de omgeving (Vlaardingen, Rotterdam, Dordrecht). Verder land- en tuinbouw, vooral vlas. Een groot tramnet verbindt de talrijke dorpen. B. werd genoemd naar Sabina van Beieren, echtgenoote van Lamoraal, graaf van Egmond, die B. in de 16e eeuw liet bedijken. Later slibde dit gebied aan en vormde ten slotte met een deel der vroegere Groote Waard één complex. Vele oude geulen (Binnen Maas) en een netwerk van dijken verraden nu nog het ontstaan. Als overal, liggen ook hier de vroegst ingedijkte gedeelten het laagst, nl. 1,75 — A. P. bij de Binnen gedijkte Maas, terwijl de jongste bedijkingen aan den Zuidkant tot 1 m + A. P. liggen. Een gedeelte der polders kan dan ook direct op het buitenwater loozen, vooral in het Westen. *Blaauw.*

Beiersch. Het tegenwoordige Beieren omvat een Zwabisch gedeelte (Augsburg, Ulm) in het W., een Frankisch (Neurenberg, Würzburg, Bamberg) in het N. en N. O.; echt Beiersch daarentegen is de Oostelijke helft van het land en, wat het dialect betreft, geheel Oostenrijk. De B. zijn in de geschiedenis de opvolgers der Markomannen, een machtigen Germaanschen volksstam, die eerst aan de Elbe gevestigd, op het laatste der 1e eeuw v. Chr. Bohemen veroverde. Dit land, toen Bojohaemum genaamd, behoorde aan een Keltischen stam, de Boji, vandaar de naam „heim der Boji". Een verdere verhuizing bracht, na den val der Romeinsche heerschappij in Z.Germanië, de

Markomannen, nu Beiers geheeten, naar het Donaugebied beoosten de Lech. De Lat. naam Baioarii, uit Germ. Baiwarjoz, zou, naar een vernuftige interpretatie in zijn eerste gedeelte aan de boji en aan Bohemen herinneren en beteekenen „bewoner van het land der Boji”. Na de verwoesting van het rijk der Avaren door Karel den Grooten (791), richtte zich de Beiersche expansie naar het O., waar zij reeds in de 12e eeuw de tegenwoordige taalgrenzen van het Duitsch tegenover Slavisch en Hongaarsch bereikte.

Het Beiersch is een Opperduitsch dialect, gekenmerkt door volkomen doorgevoerde klankverschuiving (bijv. paum = boom, lanckh = lang, enz.), afwezigheid van Umlaut in vele gevallen (pruck = brücke, brug, bijv. in den plaatsnaam Innspruck) alsook door een eigenaardigen woordenschat.

L i t. : Bremer, Ethnographie d. germ. Stämme (Straatsburg 1900) ; Schatz, Altbair. Grammatik (Göttingen 1907) ; Hoops, Reallexikon d. germ. Altertumskunde (Straatsburg 1911 vlg., s.v. Baiern).

Beiersche Alpen, deel van de N. Kalk-Alpen, op de grens van Beieren en Oostenrijk. → Beieren.

Beiersche Huis, → Graven van Holland.

Beigem, gem. in Z. Brabant, ten N.O. van Brussel; opp. 388 ha; ong. 800 inw.; landbouw. De kerk en 32 huizen van de dorpskom werden in 1914 door de Duitschers geplunderd en platgebrand; daarbij verdwenen vier merkwaardige schilderstukken uit de 15e eeuw, van een onbekenden meester, soms genoemd „de meester van Beigem”. *Lindemans.*

Beilen, gem. in de prov. Drente aan den spoorweg Hoogeveen—Assen: veel natuurschoon door de nieuw aangelegde bosschen, maar ook prachtige stukken ongerepte natuur. De gemeente bestaat uit de kom, Hooghalen, Drijber, Hijken, Wijster, Alting, Beilervaart, Brunsting, Holtke, Klatering, Laaghalen, Laaghalerveen, Lieving, Makkum, Smalbroek, Spier, Ter Horst en Tiendeveen. 8 272 inw. (1 Jan. ’32), waarvan 5 995 Ned. Herv., 1 684 Geref., 265 zonder kerkelijke gezindte, 47 Kath., 45 Israëliet. Ned. Herv. kerk en synagoge te Beilen; Geref. kerk te Beilen en Hooghalen. Opp. 16 577 ha, waarvan sedert den wereldoorlog 2 300 ha nieuw in cultuur gebracht zijn.

M i d d e l e n van b e s t a a n: landbouw en veeteelt, meest in gemengd kleinbedrijf. Enkele groote ontginningen, o.a. de „Landmaatschappij Drenthe” 1 000 ha; belangrijke veemarkt; in het Z. van de gemeente is tuinbouw in opkomst; industrie · aardappelmeelfabriek, twee zuivelfabrieken. Van groote beteekenis belooft het bedrijf der Vuil-Afvoer-Maatschappij tusschen Drijber en Wijster te worden, waar het Haagsche stadsvuil, door speciaal daarvoor ingerichte treinen, door de modernste machines wordt bewerkt tot fijnkorrelige compost voor bemesting der landerijen.

De stichting B e i l e r o o r d is de eerste kolonie voor gezinsverpleging van zwakzinnigen in Nederland. Ongeveer 150 gezinnen verleenen hiertoe hun medewerking.

Het dorp Beilen brandde in 1820 nagenoeg geheel af, waardoor het karakter van Drentsch dorp verloren ging. Een grafveld van buitengewone beteekenis werd door den Groningschen archeoloog dr. van Giffen blootgelegd. *Nijenhuis.*

Beiler Stroom, D w i n g e l e r S t r o o m of O u d e S m i l d e r v a a r t, ontstaat onder Westerbork uit verschillende waterloopen, die het afstroomingswater uit het midden van Drente ong. 17 à 19 m + A.P. afvoeren. Ook wordt door dit riviertje het overtollige water van het 2e tot en met 4e pand van het Oranje-kanaal afgevoerd. Keerschutten worden in het voorjaar geplaatst om het water op te stuwen ter bevloeiing. Te Beilen is een keerschut geplaatst om de Drentsche hoofdvaart te voeden. *Nijenhuis.*

Beiler Vaart, verbindt Beilen met de Drentsche Hoofdvaart en voert uit den Beiler Stroom zoo noodig water aan voor het bovenpand van deze vaart. De B.V. werd in 1790 gegraven, verbeterd in 1845. Het Linthorst Homankanaal verbindt nu de Beiler Vaart met de Verlengde Hoogeveensche Vaart. *Nijenhuis.*

Beinum, E d u a r d v a n, dirigent. * 3 Sept. 1900 te Arnhem, waar hij reeds op 17-jarigen leeftijd als altist werkzaam was bij de Arnhemsche Orkest-Vereeniging. Van 1918—’22 studeerde hij aan het conservatorium te Amsterdam piano bij De Pauw en theorie en compositie bij Bernard Zweers en Sem Dresden. Daarna was hij dirigent van de Toonkunstafdeelingen te Schiedam en Zutphen. In 1927 werd hij benoemd tot dirigent van de Haarlemsche Orkest-Vereeniging, in welke positie hij zeer de aandacht trok door zijn uitvoeringen van hedendaagsche, w.o. veel Nederlandsche, werken en zijn streven naar stijlzuivere uitvoeringen van 18e eeuwsche muziek. Sedert 1931 is v. B. tweede dirigent van het Concertgebouw-Orkest te Amsterdam. *Hanekroot.*

Beïnvloeding van de erfelijke structuur, → Erfelijke structuur. (N a t. H i s t.). De meeste moderne genetici nemen aan, dat het mogelijk is de erfelijke structuur van een levend wezen kunstmatig te wijzigen. Verandering in het → genotype werd o.a. te voorschijn geroepen door temperatuurwijziging bijv. bij Drosophila (door Jollos) en door de inwerking van radium en röntgenstralen.

Door zaden van een vermoedelijk zuiveren Antirrhinum-stam met radium te bestralen, bekwam Stein in de nakomelingschap sterk afwijkende typen voor bladvorm. kleur en groeiwijze; bij verder genetisch onderzoek bleken deze storingsverschijnselen wel degelijk over te erven. Ook Stubbe slaagde er in bij de leeuwenbek erfelijk gewijzigde nakomelingen te doen ontstaan door inwerking op de bloemknoppen van röntgenstralen, ultraviolette stralen en temperatuurschommelingen. Die nieuwe feiten zijn van groot belang voor de interpretatie van sommige → evolutie-theorieën.

L i t. : Paula Hertwig, Partielle Keimesschädigungen durch Radium- und Röntgenstrahlen (Handbuch der Vererbungswissenschaft III 1927, 130) ; Stein, in Zeitschrift für induktive Abstammungs- und Vererbungslehre LXII (1931, 1-13) ; Jollos, ibid. (1932, 15-23). *Dumon.*

Beira, landstreek in midden-Portugal tusschen Taag en Douro; voormalige provincie, omvattend de districten Aveiro, Castello Branco, Coïmbra, Guarda en Vizéu; opp. 23 850 km²; 1 600 000 inw. (Kath.).

B o u w. Een duinenrij scheidt talrijke liman’s en de groote, op een haf gelijkende Ria de Aveiro van den Oceaan. Slechts aan de riviermonden konden kleine havenplaatsen ontstaan. Achter deze, met pijnboomen begroeide, typische laaglandkust ligt het vruchtbare, weinig geaccidenteerde Beiramar. Hierbij sluit aan Beira Alta (= laag B.), het vochtige heuvelland van het midden en N.O., met groote bosschen (pijnboomen, eiken, kastanjes) en veel natuurschoon (toeristenverkeer). De steil oprijzende, woeste granietmassa der Serra da Estrella (tot 1990 m) scheidt het van Beira Baixa in het Z.O. In de regenschaduw van

het gebergte gelegen en dus droog zijnde, is dit naar den Taag afhellende, door vele kloven doorsneden gebied voor exploitatie vrij ongunstig en dun bevolkt.

Bestaansmiddelen. Beiramar en B. Alta behooren tot de best gecultiveerde streken van Portugal, met aanzienlijken landbouw (tarwe, maïs, veel wijn en fruit, langs de kust toenemenden rijstbouw) en veeteelt (runderen, in de bosschen varkens). Beide zijn vnl. kleinbedrijf. B. Baixa levert olijven en heeft schapenteelt. Hier overheerscht groot-grondbezit. Rondom de Serra da Estrella („witte steenkool") is een beteekenende wol- en papierindustrie. De exploitatie der delfstoffen (steenkool, koper, voorts wat zilver, tin, wolfram en arsenicum) is gering. Langs de kust visscherij (sardines, oesters) en bij de Ria de Aveiro zoutwinning. *Verwiel.*

Beiroet, de grootste stad van Syrië, aan den voet van den Libanon (33° 54′ N., 35° 32′ O.); 130 000 inw. B. is vooral in de 19e eeuw opgekomen. Uitvoer: zijde, olijfolie, katoen, vijgen, rozijnen, zeep, sponsen. Gezond klimaat. B. is een apostolisch vicariaat; bezit een Amerikaansche (1866) en Fransche universiteit (1875). Verder St. Josephcollege der Jezuïeten, waar o.a. de bekende Vlaamsche Oriëntalist Lammens aan verbonden is. Kath. Arabische drukkerij (al Matbaa al katoelikijja). Tandradbaan door den Libanon naar Damaskus en Aleppo. *Heere.*

B. was vroeger vermaard door haar in de 5e eeuw n. Chr. tot grooten bloei gekomen **rechtsschool.** Men onderwees er het Romeinsch recht. De hoogleeraren schreven verklarende aanteekeningen in het Grieksch (scholiën) op Rom. rechtelijke teksten. Bekend zijn: Cyrillus, Dorotheus, Domninus, Eudoxius. Hoogleeraren uit deze school werkten mede aan de → codificatie van Justinianus en oefenden op de samenstelling grooten invloed uit.

Lit.: P. Collinet, Histoire de l'Ecole de Droit de Beyrouth, in : Etudes historiques sur le droit de Justinien (II Parijs 1925); id., Les preuves directes de l'influence de l'enseignement de Beyrouth sur la codification de Justinien, in: Byzantion (III 1927, 1,15). *Hermesdorf.*

Geschiedenis. B. wordt reeds in de Amarnabrieven vermeld als Beroeta. Eerst als kolonie der Romeinen, die haar naam Laodicea veranderden (15 v. Chr.) in Colonia Julia Augusta Felix Berytus, werd zij een belangrijke havenstad met genoemde rechtshoogeschool. In 551 door een aardbeving geteisterd, kwam zij, hoewel door Justinianus herbouwd, niet meer tot gelijken bloei. In 635 werd B. ingenomen door de Muzelmannen, van 1125 tot 1291 was zij bijna steeds in handen der Kruisvaarders.

Eerst in de 19e eeuw werd zij, onder invloed der koloniseerende mogendheden, de voorn. havenstad der Syr. kust. Na den Wereldoorlog werd B. hoofdstad van het Fransche mandaatgebied Libanon. Van haar oude monumenten is weinig gespaard.

Lit.: Salih Ibn Yahya, Hist. de Beyrouth, publiée et annotée par le P. L. Cheikho (Beiroet 1902).

Beisan, → Bethsan.

Beisler, Hermann, ridder van, Beiersch staatsman. * 1790 te Bensheim; † 1859 te München. Trad eerst in dienst als officier bij het Beiersche leger en woonde verschillende veldtochten in het Napoleontisch tijdvak bij. Na 1815 werkte hij geruimen tijd bij het ministerie van Buitenlandsche Zaken te München. Ofschoon de regeering zijn vrijzinnige gevoelens afkeurde, werd hij tot „Regierungsdirector" in Opper-Beieren en vervolgens tot „Regierungspraesident" in Neder-Beieren (1838) benoemd. Minister van Justitie (1847), van Eeredienst en Onderwijs ('48). Als afgevaardigde naar de Nationale vergadering te Frankfort (1848) nam hij plaats aan de rechterzijde, maar bleef toch steeds aan zijn vrijzinnige beginselen getrouw. Werd ten slotte president der Rekenkamer.

Werken: Betrachtungen über Staatsverfassung und Kriegswesen (1822); Betrachtungen über Gemeindeverfassung (1831). *Lousse.*

Beispruchsrecht. In de rechtsgeschiedenis is dit een uiting van de medezeggenschap, die aan de familieleden toekomt, wanneer onroerend goed vervreemd wordt aan personen buiten de familie. De verklaring van dit recht moet worden gezocht in het feit, dat men in de te vervreemden goederen zag een overblijfsel van het familievermogen. Oorspronkelijk vormden deze goederen inderdaad het familievermogen. In sommige streken is dit recht, zij het onder andere benamingen, gehandhaafd tot het begin der 19e eeuw (invoering v. h. Wetb. v. Napoleon 1809). Men vergelijke → Naastingsrecht. *Hermesdorf.*

Beissel, Stephan, Jezuïet, kunsthistoricus. * 1841 te Aken, † 1915 te Valkenburg; vooral werkzaam in de studie der godsdienstige en Christelijke kunst, middeleeuwsche, vooral Duitsche kerkelijke architectuur en Christ. iconographie.

Voorn. werken: Geschichte der Trierer Kirchen (2 dln. [2]1888); Die Bauführung des Mittelalters ([2]1889); Gesch. der Verehrung der Heiligen und ihrer Reliquien in Deutschland während des Mittelalters (1890—'92); Bilder aus der Gesch. der altchristlichen Kunst und Liturgie in Italien (1899); Fra Giovanni Angelico da Fiesole. Sein Leben und seine Werke ([2]1905).

Beit, Bet, dialectische nevenvormen van het klassiek-Arabische bait, gelijkwaardig aan het Hebr. bet; komt voor in vele Arab. en bijb. plaatsnamen.

Beit Dzjibrin (= Huis van Gabriël?), huidige naam van een plaats in Palestina ten W. van Hebron, waarsch. verbasterd uit Bethogabra (Bethgabris), zooals Flavius Josephus een stad noemt in de Rom. prov. Judea. Deze werd eerst belangrijk in den tijd der Ptolemeeën en Seleuciden onder den naam Eleutheropolis, waarvan de ruïnes zijn teruggevonden in Tell Sandahannah ten Z.O. van B.D. Meer in de nabijheid van het huidige dorp zijn resten van de Rom. periode en van de bouwwerken der kruisvaarders te zien. Zeer merkwaardig zijn talrijke uitgestrekte grotten en begraafplaatsen (columbaria en fresco's). Aan de Rom. en Syrische stad is waarsch. op deze plaats een Oud-Testamentische, Maresa, en een Grieksche, Marissa, voorafgegaan, waarvan de naam voortleeft in het nabije Chirbet Merʿasj. *Simons.*

Beitel, gereedschap, meestal bestaande uit een smal stuk staal, met of zonder handvat, gebruikt bij de bewerking van hout, metaal of steen om insnijdingen, uithollingen enz. te maken.

Beiteleg of schoffeleg is een eg, waarbij de tanden naar beneden in een schoffel uitloopen.

Beith, industriestad in Schotland, in het graafschap Ayr (55° 46′ N., 4° 37′ W.); 10 000 inw. Kolenmijnen.

Beith, sir John Hay, Engelsch humoristisch schrijver onder pseudoniem: Ian Hay. * 1876.

Studeerde te Cambridge, officier in den oorlog, won populariteit door humoristische oorlogsschetsen, geridderd in 1918.

W e r k e n: een twintigtal romans en bundels verhalen; een tiental tooneelspelen (sommige met medewerking van → Wodehouse, P. G.).

Beitin, → Bethel.

Beit Mirsim (of T e l l B. M.), Arab. naam van een ruïnenheuvel in Zuid-Palestina. Opgravingen werden daar gedaan vanaf 1926 door een Amer. expeditie (Albright en Kyle). De plaats bleek van ca. 2000 tot ca. 600 v. Chr. bewoond te zijn geweest. Een der vele strata der ruïne wordt met groote waarschijnlijkheid geïdentificeerd met de Isr. stad Dabir (Debir), in oudere tijden Kariat Sefer (Kirjat Sefer) geheeten. De opgravingen worden voortgezet.

L i t.: W. F. Albright, The Arch. of Palest. and the Bible, hfst. II: Unearthing a biblical City (New York-Chicago. z.d., 63-127); idem, The Excavation of Tell B.M. in Palestine (I, Annual of the Amer. Schools of Oriental Research., XII 1930—'31). *Simons.*

Beits. Onder dezen naam worden verschillende stoffen samengevat, waarmede vaste stoffen worden bevochtigd of gedrenkt. om ze te conserveeren, om aan hun oppervlakte een bepaald aanzien te geven, ofwel om ze voor een verdere behandeling voor te bereiden. In de metaaltechniek vinden zuren en loogen uitgebreide toepassing voor het reinigen der oppervlakte. Zoo bijv. bij ijzer alvorens dit te vertinnen of te verzinken. Verder bij alle metalen en legeeringen als voorbereiding voor de chemische metaalkleuring, welke bewerking zelf ook vaak als beitsen wordt aangeduid. In de looierij verstaat men onder b. allerlei stoffen, die de huiden moeten ontkalken voor het eigenlijke looien. Houtbeitsen zijn doorgaans extracten van kleurstoffen met ammonia, die voor het kleuren van hout moeten dienen. Ten slotte dienen beitsen in de ververij en drukkerij om de vezel geschikt te maken om de kleurstoffen vast te houden. → Aluminiumoxyde. *v. d. Beek.*

Beitsen, stof- en kleurbewerking op vezelstoffen, metalen, hout, hoorn, huiden, lithographische steen en glas door middel van zuren en zouten. Te onderscheiden: metaalzoutbeits, tannine-, olie-, wasbeits. Op vezelstoffen, → vezelbeits. Op metalen, steen, glas, → etsen. Op huiden, → leerbereiding. Op hout oliebeits en wasbeits; toegepast als bederfwerende afdekking, kleurbewerking; ook wordt hout in beitsmiddelen gedrenkt om de eigenschappen als hardheid en buigzaamheid te beïnvloeden. Dringt ong. 5 mm in het hout en wordt op blankgeschaafd hout aangebracht. Samenstelling voor houtb.: oplossingen van teerkleurstoffen; verfhoutextracten; metaalzout met kleurstof, waarbij de werking dezelfde is als op vezelstoffen; soms eenvoudig in lijnolie opgeloste chemicaliën met siccatief; gele was met ammoniak en kleurstof, enz. Houtb. is steeds transparant. De teekening van het hout blijft zichtbaar. Goed beitsbaar zijn eiken, mahonie, palissander, minder goed de noestrijke houtsoorten als grenen; deze geven onrustige teekening. Olieb. als creosootolieb. kan zoowel binnen- als buitenwerks worden toegepast; dof. Wasb. uitsluitend binnenwerks; halfmat of eiglans. *Beynes.*

Beitskleurstof, kleurstof, die op een vezelstof geverfd wordt, die met een metaalverbinding, bijv. van aluminium, chroom of ijzer, is voorbehandeld.

Beja, 1° d i s t r i c t in het Z. van Alemtejo (Portugal).

2° H o o f d s t a d van het gelijknamige district (38° 2′ N., 7° 52′ W.); het Romeinsche Pax Iulia; bisschopsstad; 10 500 inw. (Kath.). De Santo Amaro is een der vier in Portugal bekende prae-Romaansche kerken. Het kasteel, van Romeinschen oorsprong, heeft een zeer merkwaardigen donjon van 1310. Archeologisch museum.

3° Suffragaan- b i s d o m van Evora (Portugal), in 6e eeuw opgericht. Na opheffing in den Moorschen tijd in 1770 hersteld. Aantal Kath. 156 466 (1927). *Verwiel.*

Bek, 1° (N a t. H i s t.) wordt dikwijls de mond van dieren genoemd; vooral wordt hiermede de met hoornscheden bedekte onder- en bovenkaak der vogels bedoeld. → Snavel.

2° De, gewoonlijk t.o.v. elkaar beweeglijke, onderdeelen van een werktuig, die de ruimte vormen, waarin het werkstuk ter bewerking wordt vastgezet. De vlakken der bekken, waartusschen het werkstuk wordt gegrepen, noemt men de wangen. Bijv. bij een breker de vlakken, waartusschen het materiaal, cokes, erts, enz., wordt gebroken, bij een bankschroef de door de schroef t.o.v. elkaar verplaatsbare onderdeelen.

3° bij houtverbinding: verdieping in een werkstuk, waarin een overeenkomstig uitsteeksel of pen van een bijbehoorend constructiedeel juist past: de werkstukkenbekken.

4° De spleetvormige opening vóór den beitel van een schaaf, waardoor de krul opkomt.

Beka, 1° J o h a n n e s d e, → Johannes de Beka.

2° S i b e r t u s d e, → Sibertus de Beka.

Bekaa, E l, hoogste deel (1 100 m boven zee) van de inzinking tusschen Libanon en Anti-Libanon in West-Azië. Het N. is dor, het Z. is besproeid en vruchtbaar (tarwe, olijf, moerbei). Rivieren: Orontes naar het N. en Leontes naar het Z.

Bekaden, → Bedijken.

Bekassine, → Watersnip.

Beke, parochiedorp (1930) in de prov. O. Vlaanderen, gelegen ten W. van den weg Gent—Eekloo, op grondgebieden Zomergem en Waarschoot. 1 150 inw.

Beke, J o o s t v a n d e r, genaamd v a n C l e v e, schilder, † 1541; geboortejaar onbekend; hij werd in 1511 te Antwerpen in het Lucasgilde opgenomen, kwam daar tot hoog aanzien en bleef er tot zijn dood. Bijna algemeen wordt thans aangenomen, dat hij identiek is met den zgn. Meester van den Dood van Maria. Dezen noodnaam had men hem gegeven naar twee schilderijen met die voorstelling (te Keulen en München) en het overige werk er stijlcritisch om heen gegroepeerd. Hij was een zeer vruchtbaar meester, in wiens uitvoerig oeuvre de toenemende invloed der Renaissance zich duidelijk afspiegelt. Onderwerpen zijn bijna uitsluitend van religieuzen aard, maar ook vele portretten (o.a. van Frans I), die tot het beste zijner kunst behooren. Hoewel niet vrij van invloed van anderen (vooral van Q. Matsijs en later van de Italianen, vooral Leonardo) is hij vruchtbaar in het

vinden van motieven, heeft zin voor sierlijkheid, die echter vaak tot overladenheid voert. Zijn koloriet is delicaat en teer; de geest van zijn werk ademt niet meer (vooral in latere periode) de oprechte devotie, maar zweemt wel eens naar het theatrale. Hij werkte veel samen met Patinier, wiens landschappen hij met figuren stoffeerde.

Lit.: Friedländer, Alt Niederl. Malerei IX. *Schretlen.*

Bekeerling, ook convertiet of proseliet, wordt iemand, die van overtuiging, gewoonlijk op godsdienstig gebied, verandert, genoemd door degenen, bij wie hij zich aansluit, terwijl de door hem verlaten groep hem afvallige, renegaat of apostaat noemt; voor Katholieken zijn dus zij, die later Katholiek worden, bekeerlingen. In minder eigenlijken zin wordt ook van bekeerlingen gesproken bij menschen, die strikter volgens hun godsdienstige opvattingen gaan leven, of die veranderen van politieke of andere meeningen. Beroemde voorbeelden zijn de H. Augustinus, de H. Magdalena; uit den tegenwoordigen tijd G. K. Chesterton en Fred. van Eeden. Bij oudere kloosterorden dragen de leekebroeders nog den naam conversi, omdat velen, die zich van een zondig leven bekeerden, leekebroeder werden om te boeten, doch ook wijl de nederigheid vaak van bekeering deed spreken, waar eigenlijk juister gesproken zou zijn van een besluit tot heiliger leven. In dezen zin wordt in het Mnl. het woord b. zeer dikwijls gebruikt. *Pauwels.*

Bekegem, gem. in de prov. West-Vlaanderen, ten Z.O. van Oostende; ca. 1 000 inw., opp. 466 ha. Vlak landbouwland.

Beken, Lieven van der, ook Torrentius, was de tweede bisschop van Antwerpen. Een krachtige figuur in de toenmalige staatkundige en kerkelijke zaken. Als geschiedkundige, philosoof en dichter gunstig bekend. * te Gent, † 27 April 1595 te Brussel, vóór de pauselijke bevestiging van zijn keuze tot aartsbisschop van Mechelen gegeven was. *Valvekens.*

Bekende term (wisk.) heet die term in een veelterm (of vergelijking), waarin de veranderlijke (of onbekende) niet optreedt.

Bekendmaking der wet, → Wet.

Bekentenis (Ned. Recht) is een der bewijsmiddelen in het burgerlijk proces. In het algemeen wordt door den rechter na een b. de vordering zonder nader bewijs toegewezen. Anders is dit in processen, waarbij niet alleen het belang der partijen, maar ook dat van anderen, of de openbare orde betrokken is, zooals de rechtsvordering tot scheiding van goederen, tot ontkenning van de wettigheid van een kind e.d. In processen tot echtscheiding en scheiding van tafel en bed neemt de rechtspraak in tegenstelling met gezaghebbende schrijvers de b. als voldoende bewijs aan. De b. mag niet worden gesplitst, d.w.z. dat de rechter den samenhang eener b. niet mag verbreken, en de partij die haar aflegde niet mag houden aan een deel zijner b. Ook een b. buiten een proces afgelegd, mondeling of schriftelijk, kan in een later proces als bewijs worden aangevoerd; echter is de rechter dan geheel vrij in de beoordeeling van de bewijskracht. Herroeping eener in een proces afgelegde b. is alleen mogelijk, indien men kan bewijzen, dat men haar in dwaling omtrent de feiten heeft afgelegd. *Witteman.*

Voor België, → Bewijsmiddelen.

Beker (< Lat.: bicarium) is in de gebruikskunst de algemeene naam voor verschillende soorten vaatwerken, waaruit wordt gedronken. Meestal zijn deze schaalvormig. → Drinkglas, Kelk, Kroes, Roemer.

Voor beker in de plantkunde, → Bekerplantachtigen.

Voor beker in de sterrenkunde, → Crater (sterrenbeeld).

Bekercellen zijn groote epithiale cellen, die een slijmerig of vetachtig secreet bevatten. Zij bezitten een fleschvormige gedaante en worden dikwijls in de huid of darm zoowel van ongewervelde als gewervelde dieren aangetroffen. Zij kunnen als ééncellige klieren worden beschouwd.

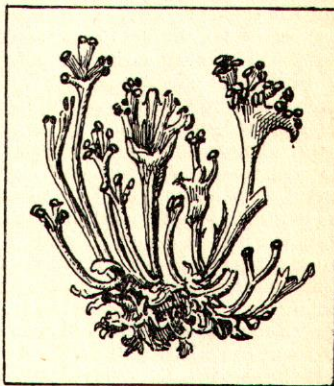
Bekergoudsbloem (Dimorphotheca aurantiaca) behoort tot de familie der samengesteldbloemigen (Compositae) en de onderfamilie Tubuliflorae. Het is een sierplant afkomstig uit Z. Amerika. Zooals de wetenschappelijke naam aanduidt, vindt men in de uitgebloeide bloem zaden van twee verschillende vormen (< Lat. duo = twee, Gr. morphè = vorm, thèkè = doos). *Bouman.*

Bekerkorstmossen (Cladoniaceeën), een familie van de Lichenomyceten. Enkele soorten van het geslacht Cladonia hebben een bekervormig vruchtbaar gedeelte. → Bekermos.

Bekerkraakbeentjes, ook arykraakbeentjes of arytenoïden (< Gr. aèr = lucht, Lat. tenere = houden), twee lichte kraakbeentjes, vlak boven het ringvormig kraakbeen van het strottenhoofd, waaraan de stembanden van achter vastzitten. Zij doen dienst bij het spannen der stembanden. Verder → Strottenhoofd.

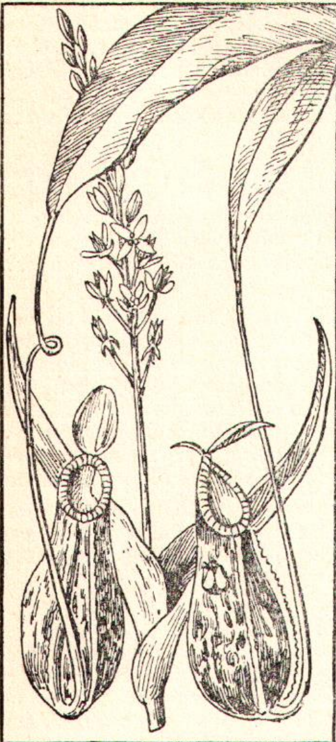
Bekerkwallen (Stauromedusen) zijn de meest eenvoudige vormen van de groep der schijfkwallen. Ze bezitten een hooggewelfd scherm met aan den rand eenvoudig gebouwde tentakels, die dikwijls aan het einde netelbatterijen dragen; de mondbuis is vierzijdig en bezit een kruisvormige opening. Vormen van de fam. der Lucernaridae zitten meestal met de aborale (tegenover den mond liggende) zijde aan den bodem vast, terwijl de meeste vormen van de fam. der Tesseridae vrijzwemmend zijn.

Bekermos, Cladonia, van de familie der Cladoniaceeën, een korstmos, dat bij ons veel op zanden heidegrond voorkomt, vooral in de soorten Cladonia pyxidata, het groene b. met donkergroene vruchtschijfjes op den rand van het bekertje, het vruchtdragend gedeelte van het mos en Cladonia cornucopoides, het rood bekermos met roode vruchtschijfjes. *Bouman.*

Bekermos.

Bekerplantachtigen, N e p e n t h a c e a e, een familie met slechts één geslacht, Nepenthes, omvattende ongeveer 60 soorten, zijn klimplanten met zeer eigenaardige bladeren. De steel is eerst bladachtig verbreed en gaat verder over in een dunrankend deel, welke voor het vasthouden van het blad en ook van de plant dient; de bladschijf is omgevormd tot een bekervormig in den beginne met een deksel afgesloten geheel. Deksel en bekerrand hebben een zoet vocht afscheidende klier en de beker is gedeeltelijk met verterings sappen gevuld. Insecten, aangelokt door geur en kleur, glijden, zoodra zij op den bekerrand gaan zitten, langs afhangende haren en verdrinken en verteren in den beker. Men vindt deze planten in Z. Azië, Australië en op de Z. Afrikaansche eil., doch op Borneo en Sumatra komen zij het meest voor. Verschillende soorten worden in kassen gekweekt. *Bouman.*

Bekerplant (Nepenthes des Tillatoria).

Bekersysteem, in het wedstrijdwezen ook wel afvalsysteem genoemd. Het beoogt deelnemende ploegen door loting te verdeelen in groepen, waarbij de verliezers steeds afvallen, de winnaars doorspelen, totdat er slechts één rest.

Bekerzwammen zijn verschillende soorten van het geslacht Peziza, behoorend tot de zakzwammen en de familie der Pezizaceeën. Ze hebben den vorm van min of meer aan den rand omgebogen of ingesneden kommetjes, die meestal in groepjes zonder steel uit den grond of boomschors komen. De sporen bevinden zich in de sporenzakjes, die in het kraakbeenachtige weefsel liggen en in het kommetje uitmonden. Voorkomende soorten zijn: Peziza aurantia, de o r a n j e k l e u r i g e b., die 6—8 cm groot wordt; groeit vooral in beukenbosschen, Peziza scutellata, de s c h o t e l v o r m i g e bekerzwam, grootte 1 cm, Peziza Nigrella, de z w a r t e b., Peziza acetabulum, de z w a r t b r u i n e bekerzwam, van buiten bleek en met gegaffelde ribben, groeien in voor- en najaar in loofbosschen van Europa en Noord-Amerika, eetbaar. *Bouman.*

Bekescsaba, provinciestad in Hongarije, ca. 50 000 inw. Een Slowaaksch centrum op de Alföld, waar naast 30 000 Hong. ca. 20 000 Slowaken wonen. 23% Kath., 7% Herv., 62% Luth. Landbouw.

Bekisting van beton, de uit planken bestaande vorm, waarin het → beton gestampt of gegoten wordt. Ten aanzien van het wegnemen der b. (o n t k i s t i n g) zijn in de Gewapend Beton Voorschriften (G.B.V. 1930) aanwijzingen gegeven, waaruit blijkt, dat zij in geen geval mag verwijderd worden alvorens er vier weken sedert de voltooiing van het betrokken constructiedeel en één week sedert die van de eventueel onmiddellijk daarop rustende constructiedeelen zijn verloopen. Bij gebruik van zgn. snelverhardend cement kunnen deze termijnen verkort worden. In geval van vorst moeten de termijnen langer genomen worden. Bij het ontkisten van vloeren met kolommen moet eerst de b. van de kolommen worden verwijderd, zoodat deze aan alle zijden goed zichtbaar zijn. *P. Bongaerts.*

Bekken, 1° (d i e r k u n d e), of bekkengordel (pelvis) komt bij bijna alle gewervelde dieren voor en dient bij visschen om de buikvinnen, bij de tetrapoden (viervoetigen) om de achterste ledematen te dragen. Bij vormen, waar door aanpassing aan een bijzondere levenswijze de achterste ledematen verloren zijn gegaan, is ook het b. verdwenen of zeer sterk gereduceerd.

Bij v i s s c h e n, waar de vooruitstuwende kracht bij het zwemmen vooral van den staart uitgaat en de buikvinnen hieraan slechts een gering of geen aandeel hebben, vinden wij een geringe ontwikkeling van het b. Het bestaat bij de haaiachtigen uit een ventrale dwarsliggende kraakbeenplaat, die bij beenvisschen is verbeend. Deze plaat is ontstaan uit twee bekkenhelften, die ter weerszijde van het lichaam worden aangelegd en in de buiklinie versmelten. Daar het b. bij de visschen in tegenstelling met de overige vertebraten geen verbinding zoekt met de wervelkolom en slechts los in de spiermassa ligt, vinden wij het dikwijls zeer ver naar voren geschoven, zoodat het soms onder, soms zelfs voor den schoudergordel komt te liggen. Bij de tetrapode dieren en daaronder vooral de landvormen heeft het b. een veel grootere beteekenis. Hier zijn het de ledematen, die het lichaam moeten dragen en voortbewegen en het zijn vooral de achterste ledematen, die zoowel bij de loopende als springende beweging de vooruitstuwende kracht moeten leveren. Overeenkomstig hiermede is het b. krachtig ontwikkeld en bestaat uit twee helften, die van weerszijde van het lichaam uitgaan en ventraal in het midden samenkomen. Elke bekkenhelft bestaat uit drie beenstukken, die zelfstandig vanuit een eigen verbeeningscentrum worden aangelegd. Deze drie beenstukken zijn: het ilium (os ilei) of darmbeen, het ischium (os ischii) of zitbeen, het pubicum (os pubis) of schaambeen. Daar, waar deze drie beenstukken elkander raken, wordt de gewrichtskom (acetabulum) gevormd, waarin de kop van het dijbeen wordt opgenomen.

Onder de a m p h i b i e ë n bezitten de slangvormige blindwoelers geen ledematen en daarmede overeenkomstig ook geen b. Bij de salamanders, die veelal aan een waterleven zijn aangepast, is het b. nog vrij zwak en bestaat uit een ventrale dwarsliggende kraakbeenplaat, waarin door verbeening van den achterrand de beide ischia zijn ontstaan. Verbeende pubica zijn niet voorhanden. Opzij van de kraakbeenplaat richten zich de staafvormige ilia dorsaalwaarts en maken een losse bandverbinding met de ribben (sacraalribben) van een der laatste rompwervels. Veel krachtiger is het b. der kikvorschachtigen ontwikkeld, in verband met hun (springende) beweging

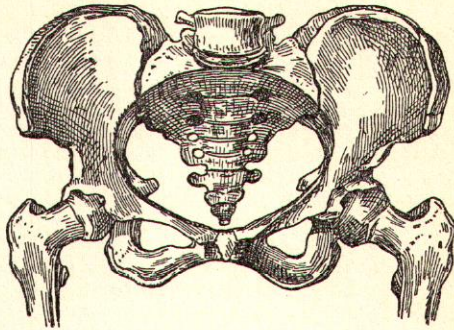
op het land. Vooral de ilia zijn zeer lang en ver naar achteren gericht. Vooraan zitten zij vast aan de krachtig ontwikkelde dwarsuitsteeksels van den laatsten rompwervel en richten zich vanhier, als twee slanke skeletstukken, parallel met de tot één beenen staaf (urostyl) vergroeide staartwervels, achterwaarts en dragen daar als sluitstuk vooreerst het nog kraakbenige pars pubica en vervolgens de beide verbeende en met elkander vergroeide ischia. Bij reptielen, uitgezonderd slangen en eenige pootlooze hagedissen, bezit elke bekkenhelft de drie typische beenstukken. Van de laterale zijde richten zich de pubica en ischia ventraal en naar het midden, waar hun eindstukken in de mediaanlijn elkander raken en door een kraakbeenige strook (symphyse) met elkander worden verbonden. Doordat de pubica zich schuin naar voren, de ischia zich schuin naar achteren richten, ontstaat er tusschen beide één opening (foramen pubo-ischiadicum) of twee, wanneer door verbreeding der eindstukken naar elkaar toe in de mediaanlijn een overbrugging wordt gevormd; de opening wordt meestal door een membraan gesloten. Van de laterale zijde richten zich de ilia eenigszins in schuine richting dorsaalwaarts en verbinden zich met de ribben (sacraalribben) of dwarsuitsteeksels van één, meestal twee wervels (sacraal- of bekkenwervels).

Bij vogels vertoont het b., in verband met hun bipeden gang, enkele afwijkingen. Vooral de ilia vallen sterk op door hunne zeer groote uitbreiding, zoowel naar voren als naar achteren. Het zijn twee breede en lange beenplaten, die ter weerszijde van de wervelkolom liggen en met een groot aantal wervels (tot 22) in vaste verbinding treden. De beide ilia leggen zich met de randen tegen elkaar, zoodat zij als een dak op de wervelkolom rusten. Door den gang op de twee achterpooten en de eigenaardige houding van het lichaam, dat schuin naar voren neigt, komt het zwaartepunt van het lichaam voor het steunpunt te liggen en levert voor den vogel het gevaar naar voren om te slaan. Dit wordt nu ondervangen door de groote uitbreiding en verbinding van de ilia met de wervelkolom, waardoor het draaipunt naar voren wordt verlegd. Zoowel pubica als ischia zijn bij de vogels veel zwakker ontwikkeld. Deze beide beenderen richten zich hier niet naar de ventrale mediaanlijn, maar buigen zich, aan elkander parallel, sterk achterwaarts. De beide bekkenhelften vormen derhalve ventraal geen verbinding; men noemt dit b. open. Dit staat in verband met de grootte der eieren, die een gesloten b., zooals bij de reptielen, niet zouden kunnen passeeren. Het is opmerkelijk, dat struisen, waarvan de eieren relatief klein zijn, een gesloten b. bezitten.

Bij zoogdieren toont het b. veel overeenkomst met dat der reptielen. De beide pubica komen ventraal in de mediaanlijn samen en bezitten een kraakbeenige symphyse; daarentegen blijven de ischia van elkander gescheiden. De ilia vormen tamelijk lange beenplaten en verbinden zich met drie tot vijf sacraalwervels van de wervelkolom. Daar deze wervels met elkander vergroeien, vat men ze meestal samen onder den naam van „os sacrum" (heiligbeen).

Willems.

Het menschelijk bekken bestaat uit drie deelen: het heiligbeen en de beide heupbeenderen. Deze drie deelen zijn onderling door gewrichten met elkaar verbonden, waarin zeer weinig beweeglijkheid bestaat. Het bekken rust op de onderste ledematen en het draagt de wervelkolom; in het bekken zijn bij den mensch de inwendige geslachtsorganen gelegen,

Vrouwelijk bekken.

die door het bekken tegen beschadiging van buiten grootendeels beschut worden. → Bekkenwervels.

A. v. Rooy.

2° In de oceanographie. Bekkens of zeebekkens noemt men de verdiepingen van de diepzee van eenige (soms groote) uitgestrektheid, waarvan de diepere waterlagen niet of slechts in geringe mate in horizontale gemeenschap staan met die van het andere gedeelte der zee (bijv. Banda-zee en Flores-zee).

Wissmann.

Het **Roode Bekken,** naam door Von Richthofen gegeven aan een inzinking, omgeven door hooge bergen, in de Chineesche provincie Sz-tsjwan (30° N., 107° O.). De rivier de Jang-tse-kiang doorbreekt de Secundaire en Tertiaire mergel en klei; vruchtbaar gebied, geschikt voor rijst, mits er gezorgd wordt voor bevloeiing. De regen valt vooral in den zomer, daarom is het klimaat drukkend (ca. 26°C). Opp. van het geheele gebied is achtmaal Nederland, maar de eigenlijke vlakte bij Tsjeng-toe is veel kleiner.

Lit.: J. Sion, Asie des Moussons (Parijs 1928, 109); E. C. Abendanon, Overzicht der geogr. enz. van het Roode Bekken, in Tijdschr. Kon. Aardr. Gen. (1908).

Heere.

Bekkenbeenderen, → Bekken.

Bekkenbreuk, opheffing van den normalen samenhang der beenige deelen van het bekken, in den regel door zwaar trauma, niet zelden gecompliceerd door verwonding van naburige organen als blaas, darm, urethra. Behandeling bestaat in langdurige absolute rust en verzorging der complicaties.

Krekel.

Bekkengordel, → Bekken.

Bekkenwervels of heiligbeenwervels worden de wervels genoemd, waardoor het bekken met de wervelkolom is verbonden. Meestal kenmerken zij zich door een zeer krachtigen bouw en groote dwarsuitsteeksels, die een vaste verbinding vormen met de ilia van den bekkengordel. Het aantal is gewoonlijk bij de amphibieën één, bij de reptielen twee, bij de vogels 9—22, bij de zoogdieren 3—5. Bij vogels en zoogdieren zijn zij met elkander vergroeid en vormen daardoor het zgn. heiligbeen of os sacrum. → Bekken (1°). *Willems.*

Bekker, 1° G. J. B., Duitsch geleerde, * 1792 in Baden, die te Leuven onder het Hollandsch bewind, van 1817 tot 1834, daarna te Luik van 1834 tot aan zijn dood in 1837 den leerstoel in klassieke talen en literatuur bekleedde. B. liet weinig werken na

(o.m. een studie over het Leven van Apollonius door Philostratus, een uitgave der Odysseia en van Isocrates' ad Demonicum), maar vormde een nieuwe generatie van klassieke philologen, w.o. Baguet en Roulez.

2° Immanuel, klassiek philoloog; * 1785 te Berlijn, † 1871 aldaar. Hoogleeraar bij de in 1810 gestichte Berlijner Academie. Vermaard om zijn zwijgzaamheid en vooral zijn reusachtige bedrijvigheid op tekstcritisch gebied: hij onderzocht meer dan 400 Grieksche handschriften en gaf ca. 60 deelen teksten uit, w.o. Plato in 8 dln., 25 dln. van het Corpus Historicorum Byzantinorum, 3 dln. Anecdota Graeca, de editio princeps van Apollonius Dyscolus (De Pronomine), de groote Aristoteles-uitgave (4 dln. 1831—1836), zijn standaardwerk. *V. Pottelbergh.*

3° Paul, muziekcriticus en theaterintendant, * 11 Sept. 1882 te Berlijn; publiceerde een reeks opzienbare boeken op muziekhistorisch gebied, waaraan een persoonlijke aesthetiek ten grondslag ligt, die naar veler meening sterk op „Einfühlung" gebaseerd is.

Werken: Beethoven (1911); Das deutsche Musikleben (1916); Die Sinfonien Gustav Mahlers (1921, zeer belangrijk); Richard Wagner, Das Leben im Werke (1924); Musikgeschichte als Geschichte der musikalischen Formwandlungen (1926). Kleinere studies: Die Sinfonie von Beethoven bis Mahler (1918, belangrijk, hoewel aanvechtbaar); Franz Schreker (1919), en vele andere. B. geldt als een der invloedrijkste voorvechters der nieuwe muziek. *Reeser.*

Bekkerzeel, gem. in Z. Brabant, ten N.O. van Brussel; ong. 400 inw.; opp. 155 ha; landbouw.

Bekkevoort, gem. in Belg. Brabant, ten Z. van Diest; 2 500 inw. (Kath.); opp. 1 982 ha; landbouw en veeteelt.

Bekkum, gehucht in de prov. Overijsel, behoorende tot de gem. Hengeloo.

Beklaagde. De term voor → verdachte in het vroeger Ned. Wetboek van Strafvordering vóór 1926. In België wordt een onderscheid gemaakt tusschen den „verdachte" en den „beklaagde" of „beschuldigde" naar gelang het vooronderzoek al dan niet is afgesloten: de beklaagde is hij, die naar de politierechtbank of de correctionneele rechtbank, de beschuldigde hij, die naar het Hof van Assisen wordt verwezen.

Beklag. In België is het recht van beklag nauwkeurig omschreven in art. 101 vlg. van het Tuchtreglement. Elk militair, die meent verongelijkt te zijn door een hem opgelegde tuchtstraf, kan in beroep gaan bij de hiërarchische meerderen van den overste, die den disciplinairen maatregel trof. Deze meerderen kunnen de tuchtstraf opheffen, wijzigen of bekrachtigen. Het nemen van de eindbeslissing behoort evenwel in geen geval tot de bevoegdheid van een rechtscollege. De straffen of tuchtmaatregelen worden geschorst vanaf het oogenblik, dat het beklag is ingediend. Wordt het ongegrond bevonden, dan geeft dit aanleiding tot strenge bestraffing. *V. Coppenolle.*

In de militaire rechtspraak is beklag een recht, toekomend aan den militair, aan wien door den meerdere een krijgstuchtelijke straf is opgelegd. Men vindt het geregeld in de art. 61—68 van de Wet op de Krijgstucht, welke regeling tegenover de zeer vérgaande bevoegdheid, waarover de militaire autoriteit met betrekking tot het opleggen van disciplinaire straffen beschikt, wel noodzakelijk was. Beklag (of reclame) geschiedt bij den tot straffen bevoegden meerdere, onder wiens rechtstreeksch bevel de strafoplegger gesteld is; wordt het geheel of gedeeltelijk ongegrond bevonden, dan is de gestrafte bevoegd, de eindbeslissing van het Hoog Militair Gerechtshof in te roepen. Het beklag schorst de uitvoering of de verdere uitvoering der straf niet, behoudens uitzonderingen. Den strafoplegger is geen recht van beroep toegekend; wanneer hij zich bezwaard acht, wijst art. 71 der Wet op de Krijgstucht hem den weg zich te rechtvaardigen. *E. Lamers.*

Bekleeden, het bedekken of beschermen van grond, bouwwerk, enz., zoowel ter beschutting en tegen verzakking als voor andere doeleinden, o.a. ter versiering. Voor bekleeding kunnen verschillende materialen dienst doen, als: ijzer, steen, hout, rijshout, klei (→ Bekleien).

Bekleedingsmuur, in het algemeen een muur, welke dient tot keering van grond. Men onderscheidt de b. in: steunmuren, als bescherming tegen afschuiving, kaai-, kolk- en walmuren, de eerste bij aanlegplaatsen van schepen, de tweede bij sluizen, de laatste langs grachten enz.

De b. worden zoodanig gefundeerd, eventueel verankerd en van zoodanige zwaarte gemaakt, dat zij onder den invloed van den gronddruk niet kunnen kantelen of naar voren schuiven, noch scheuren of breken. Ter verhooging van de stabiliteit kunnen de b. aan de achterzijde worden voorzien van beeren (contreforten) en voorts wordt ook wel de fundeering naar achteren verlengd, waardoor ten deele de gronddruk door dat gedeelte der fundeering wordt opgevangen en bovendien de daarop rustende grondlast de stabiliteit vergroot. B. worden veelal onderheid of op een zandstorting gefundeerd. → Beschoeiing. *P. Bongaerts.*

Bekleien, het opbrengen van een laag klei of ander materiaal (terpaarde, wierdegras, zeeslib) ter verbetering van den bodem en ter bevordering van den plantengroei.

Beklemde breuk → Breuk.

Beklemrecht (Ned. Recht), geheel van regels betreffende het recht van beklemming. Dit laatste is een zakelijk gebruiksrecht, toekomend aan een bepaald persoon (meier) ten aanzien van eens anders grond tegen betaling van een jaarlijksche vergoeding (huur). Het recht van beklemming brengt tevens mee, dat de meier de bevoegdheid heeft op den grond van den bloot-eigenaar een gebouw of beplantingen te hebben. De grond van den bloot-eigenaar staat „beklemd" onder het gebouw, enz. van den meier. Verg. art. 1654 Ned. B.W.

Lit.: A. S. de Blécourt, Beklemrecht en Stadsmeierrecht; idem, Kort Begrip (4e dr., 224 vlg.); H. O. Feith, Het Groninger Beklemrecht (1828—1837); C. H. Gockinga, Vererving van het recht van beklemming (in: Nw. Bijdr. Rechtsg. en Wetgev., 1877, 249-286); R. P. Cleveringa (in T. v. Rg., X, 321 vlg.); E. Heringa (in W.P.N.R., 3264-3266). *Hermesdorf.*

Beklimming (Belgisch Recht), ook inklimming genoemd, is een verzwarende omstandigheid van diefstal. Onder b. verstaat de Belgische wet elk binnenkomen in huizen, gebouwen, binnenplaatsen, neerhoven, bouwwerken van welken aard ook, tuinen, perken, besloten erven, over muren, deuren, daken of over elke andere soort afsluiting; het binnenkomen langs een andere ondergrondsche opening dan die, welke gemaakt is om tot ingang te dienen (art. 468 van het Strafwetboek). *Collin.*

Bekoe-negers = Moesinga-negers =

M a t o e a r i-negers. → Boschnegers (aan de Saramacca-rivier).

Bekoring. Zoo noemt de theologische taal een aanlokking tot zonde. Ze kan louter u i t e r l ij k zijn, zooals de bekoring van Christus in de woestijn, nl. zonder eenige inwendige neiging tot kwaad; een i n n e r l ij k e bekoring bestaat juist in dergelijke neiging. Uitwendige omstandigheden, eigen onvoorzichtigheid, andere menschen, soms ook de duivel inwerkende op verbeelding en gemoed en niet zelden het kwaad voorstellende onder schijn van goed (sub specie boni; zie Ignatius' Geestelijke Oefeningen, de discretione spirituum), geven aanleiding tot innerlijke bekoring; maar de gewone oorzaak daarvan is 's menschen natuur, sedert de erfzonde onevenwichtig tot het genot geneigd door de drievoudige → begeerlijkheid (Jac. 1.13—16).

Bekoring is nog geen zonde, daar deze slechts formeel ontstaat uit de vrije toestemming van den wil. Men kan heelemaal vrij van schuld blijven, al is de neiging tot het kwaad zeer levendig, al komt ze herhaaldelijk terug, al blijft ze langen tijd aanhouden. Doch indien men nalatig is in het verdrijven eener gevaarlijke gedachte of begeerte, kan van een halve toestemming en bijgevolg van eene dagelijksche zonde sprake zijn. Doodelijke schuld ontstaat inwendig als, bij voldoende inzicht van de zwaarwichtigheid der stof, de bekoorde gansch vrijwillig genoegen schept in zondige gedachten of begeerten, tegen het geloof, de liefde, de kuischheid enz.

God bedoelt en veroorzaakt de bekoringen niet: dat ware onvereenigbaar met zijne oneindige heiligheid. Hij geeft aan wie bidt (Mt. 6.13) en voorzichtig is, voldoende genaden om ze te boven te komen. Maar dikwijls verhindert Hij ze niet, en wel omdat ze kunnen dienen tot geestelijk voordeel, zelfkennis, nederigheid enz.; ook baart de overwinning verdienste en versterkt de deugd. Talrijke en hevige bekoringen zijn op zichzelf geen slecht teeken voor de heiligheid der ziel. Men hoeft er zich niet over te bedroeven noch te verontrusten, als men maar, kalm en vastberaden, en met vertrouwen op de genade Gods, in den geestelijken strijd een goede methode volgt: edelmoedig de gevaarlijke gelegenheden vermijden, den biechtvader raadplegen, bidden, vooral door een schietgebed op het oogenblik der bekoring, dadelijk de slechte neiging verdrijven. Stellig en geweldig daartegen ingaan is niet altijd noodig, noch zelfs aanbevelenswaardig.

Salsmans.

De Bekoring van Christus wordt verhaald door de Synoptici (Mt. 4.1-11; Mc. 1.12-14; Lc. 4.1-13), van wie Mt. waarschijnlijk de chronologische volgorde heeft. Eerst zocht Satan Christus te verleiden steenen in brood te veranderen en den honger te stillen, dus zijn wondermacht aan te wenden om te voorzien in eigen behoeften; vervolgens voerde hij Christus naar de tinne des tempels, trachtte Hem te bewegen er af te springen: als Hij Gods Zoon was zouden immers volgens de H. Schrift (vgl. Ps. 90, vs. 11 en 12) de engelen zorgen, dat zijn voet tegen geen steen zou stooten. Hij trachtte dus Christus te bewegen tot een ijdel pronken met zijn Messiaansche macht, buiten beschikking van den Hemelschen Vader om. Ten slotte toonde Satan aan Christus alle rijken der wereld met hun glorie en zeide: Dit alles zal ik U geven als Ge nedervalt en mij aanbidt.

De duivel kwam in zichtbare gedaante tot Christus; had geen volkomen kennis van de goddelijke natuur van Christus, want dan had hij de bekoring niet kunnen ondernemen; bedoelde te doorgronden of Christus werkelijk Gods Zoon was.

De mogelijkheid der bekoring lag in Christus' menschelijke natuur. De bekoring kwam echter niet uit het innerlijke van Christus voort; kon er niet uit voortkomen. Satan kon alleen, onder toelating van Christus, een louter uiterlijken invloed, de influistering (suggestio), uitoefenen zonder dat deze influistering eenigen invloed op het innerlijke van Christus had of kon hebben.

Ofschoon Christus nooit zondigde, niet kon zondigen, had Hij toch de volledige vrijheid van den menschelijken wil — zonde of mogelijkheid te zondigen behoort immers niet tot het wezen der geschapen vrijheid — en dus de volledige verdienste van het weerstaan aan de bekoring.

Het historisch karakter der bekoring valt niet te ontkennen; ze wordt weergegeven als plaats vindend in tijd en ruimte, als een uiterlijk gebeuren. Volgens Mc. 1.13 (Lc.4.2) werd Christus bekoord gedurende de 40 dagen, welke Hij in de woestijn doorbracht, zoodat de drie bekoringen, bij Mt. en Lc. verhaald, de drie laatste aanvallen zijn. Daarna verliet de duivel Christus „usque ad tempus" (Lc.4.13), waarmee Lc. waarschijnlijk zinspeelt op den tijd van Christus' lijden (Lc. 22.53).

Bekoring van Christus. Houtsnede van Christoph van Sichem

De eerste bekoring van Christus. A. Doop van Christus. B. Christus gaat naar de woestijn. C. De berg, waar hij heeft gebeden en gevast. D. Jesus zit na het vasten aan den voet van den berg. E. De dieren zijn Zijn gezelschap. F. De vorst der duivelen nadert om Hem te bekoren. G. De hemel aanschouwt den strijd van den duivel tegen Jesus.

In de oud-Christelijke kunst wordt de bekoring van Christus niet voorgesteld. Volgens Ermoldus Nigellus moet er een voorstelling in het paleis van Lodewijk den Vromen te Ingelheim bestaan hebben. In het algemeen kunnen we twee vormen onderscheiden: 1° de drie bekoringen te zamen, of elk afzonderlijk in verband voorgesteld: zoo het handschrift van keizer Otto in den Dom van Aken (School v. Reichenau, 10e eeuw), de mozaïeken van Monreale en de S. Marco te Venetië, het Albana-psalterium met drie aparte voorstellingen: de duivel verschijnt voor Christus met steenen in zijn hand, hij wil Christus van het dak van een huis naar beneden stooten, hij staat met Hem op een berg, tusschen hen in liggen kronen en munten; het Speculum Humanae Salvationis met voorafbeeldingen: Daniël velt den draak, David overwint Goliath en doodt beer en leeuw; Botticelli (Sixtijnsche Kapel te Rome), waar de duivel monnikspij draagt en staf en rozenkrans in de handen houdt (Nederl. Primitieven: Joos van Calcar, Corn. v. Oostzanen); 2° één bekoring (niet zelden vermenging der drie: Breslau, Graduale): fresco in S. Angelo in Formis; beeldhouwwerk in Beaulieu, Saint-Nectaire, Notre-Dâme du Port (Auvergne), Fransche kathedralen; fresco in Brinay (Cher): Christus tusschen twee duivels; Fra Angelico (Florence, S. Marco), Perugino (Vaticaan), Ghiberti(deurv. Baptisterium, Florence): Christus wijst duivel af, Engelen komen om Hem te dienen. *Knipping.*

De tweede en derde bekoring van Christus. A. De duivel draagt Jesus door de lucht naar den tempel. B. De tempel van Jerusalem. C. en D. De duivel en Jesus op de tinne van den tempel. E. De duivel voert Jesus op een hoogen berg. F., G. en H. De derde bekoring: De duivel belooft Jesus alle schatten der aarde als Hij nedervalt en hem aanbidt. I. De duivelen vluchten voor Jesus' Aanschijn. K. Lofzingende engelen.

De engelen naderen om Christus te dienen. A. De Engelen brengen Christus spijzen uit den hemel. B. De berg Nebo. C. De engelen dienen Jesus.

Bekrachtiging (techniek), excitatie of opwekking is de magnetisatie van een electromagneet door middel van een electrischen stroom (bekrachtigings-, excitatie-, magneet-, magnetiseerende stroom). In het bijzonder de magnetisatie eener electrische machine (veldbekrachtiging, veldstroom, magneetstroom).

Wordt de magneetstroom door de machine zelf geleverd, dan heet deze: machine met zelfbekrachtiging; is dit niet het geval, dan wordt zij afzonderlijk, onafhankelijk bekrachtigde machine genoemd. De machine of de accumulatorenbatterij, die dan den veldstroom levert, heet bekrachtigingsdynamo, -generator, excitatie-dynamo, opwekdynamo, velddynamo, of bekrachtigingsbatterij, veldbatterij. *v. d. Well.*

Bekrachtiging (Ned. Recht), de wilsverklaring, uitdrukkelijk of stilzwijgend, waarbij men goedkeurt de handeling, welke een ander zonder volmacht in zijn naam heeft verricht (vgl. art. 1421, 1693, 1844 B.W.; Fr.: ratification, Duitsch: Genehmigung), of afziet van de inroeping van de nietigheid eener handeling (Fr.: confirmation, Duitsch: Bestätigung; → Bevestiging). Degene, voor wien een onbevoegde heeft gehandeld, ontleent aan die handeling eerst rechten en verplichtingen ingevolge de b.; ondanks het stilzwijgen der wet wordt, naar Romeinsche traditie, aangenomen, dat de b. terugwerkt (ratihabitio mandato aequiparatur), met dien verstande, sedert de middeleeuwen, dat rechten door derden te goeder trouw verkregen, zooals het eigendom

tusschentijds door den eigenaar zelf overgedragen, moeten worden geëerbiedigd. Eventueele vormvoorschriften gelden evenzeer voor de b. als voor de volmacht. *Petit.*

De bekrachtiging in het Belg. Recht. De uitdrukkelijke of stilzwijgende bekrachtiging (confirmation) van een vernietigbare handeling maakt die handeling onaantastbaar, zoodat deze, van haar ontstaan af, al haar gevolgen zal hebben. Voorbehouden zijn nochtans de rechten van derden (art. 1338 B.W.). Een handeling, die, zonder volmacht, voor iemand werd verricht, verbindt dengene, wiens zaak werd waargenomen, ingeval hij ze bekrachtigt (ratification), doch ook, zonder bekrachtiging, ingeval hij daaruit voordeel heeft gehaald, in de mate van dat voordeel (art. 1375 en 1998 B.W.). *V. Dievoet.*

Bekrachtiging der Wet, → Wet.

Bekrammen, het aanbrengen van → krammatten op een dijksbeloop. → Dijken.

Bekrassing van gesteente vindt voornamelijk plaats, indien een gletsjer over zijn rotsbedding voortschuift. In het gletsjerijs zijn nl. altijd steenen ingevroren, die bijv. langs steenslagbanen in de randkloof zijn terechtgekomen en dan door den gletsjer vervoerd worden. Deze steenen nu veroorzaken krassen in de rotsbedding en kunnen den natuurvorscher later belangrijke aanduidingen geven over de bewegingsrichting van het ijs. Is het reliëf van de bedding geaccidenteerd, en bestaat zij uit harde gesteenten, dan kunnen de steenen in den gletsjer zelf ook bekrast worden. Bijna elke grondmoreene bevat gekraste steenen; zoo bijv. ook de keileem in Nederland. *Hofsteenge.*

Bektasji, derwisj-orde, genoemd naar de Mohammedaansche heilige Bektasj, doch niet door hem gesticht. Zij is met zekerheid vanaf de 16e eeuw bekend en vooral in Klein-Azië verbreid. Het is de meest heterodoxe der derwisj-orden en hoewel ze zich als Soennieten beschouwen, zijn het extreme Sjiïeten. Vele Christelijke, gnostische en heidensche elementen zijn in hun leer aan te wijzen; de eerste, waartoe behooren een soort drievuldigheid (Allah, Mohammed en Ali), avondmaal met wijn en brood, biecht en celibaat, doen vermoeden, dat het oorspronkelijk min of meer geïslamiseerde Christenen zijn. Als veldpredikers der Janitsjaren hadden zij politieke beteekenis.

Lit.: G. Jacob, Die Bektaschijje in ihrem Verhältnis zu verwandten Erscheinungen, in Abhandl. d. K. Bayer. Akad. d. Wissens (1909). *Zoetmulder.*

Bekwaamheid (psychotechnisch) is een dispositie voor physische en psycho-physische functies, vnl. op zintuiglijk gebied. B. wordt ook gebruikt voor verworven vaardigheid betreffende physische en psycho-physische functies.

Bekwaamheid (Ned. Recht). Ieder is bevoegd tot het genot van burgerlijke rechten (art. 2 B.W.) en in het algemeen ook tot de zelfstandige uitoefening dier rechten bekwaam; van deze bekwaamheid zijn echter bepaalde groepen van personen: minderjarigen, onder curateele gestelden en in een krankzinnigengesticht verpleegden, gehuwde vrouwen bij de wet uitgesloten (art. 163 vlg., 500 vlg., 1092, 1366, 1482 vlg., 1721, 1835), althans voor zooveel betreft die handelingen, welker rechtsgevolgen hun ontstaan danken aan het feit, dat de handelingen op dat ontstaan waren gericht; tegen die rechtsgevolgen van een toestemming, welke niet als volwaardig wordt aangemerkt, kunnen deze „personea miserabiles” door een rechtsvordering worden hersteld. De onbekwaamheid bestaat dus alleen voor rechtshandelingen, doch niet eens voor alle: de gehuwde vrouw is slechts onbekwaam tot die, welke naar hun aard vermogensrechtelijke gevolgen hebben en waarbij haar eigen vermogen is betrokken, voorts tot processueele handelingen; met name kan ook de minderjarige van 18 resp. 19 jaar testamenten maken en kinderen erkennen. In het gebrek aan bekwaamheid wordt voorzien door de wettelijke vertegenwoordiging, althans voorzoover deze reikt (niet ten aanzien van testamenten van krankzinnigen, onder curateele gestelden of gestichtsverpleegden); de gehuwde vrouw kan ook zelf handelen, met bijstand of machtiging; iets dergelijks kan gelden bij handlichting (art. 479 B.W.). De krankzinnige als zoodanig, de beschonkene e. d. zijn slechts onbekwaam in feitelijken zin; hun ontbreekt het vermogen tot toestemming (vgl. art. 942 B.W.). *Petit.*

Bekwaamheid (Belgisch Recht). De rechtswetenschap onderscheidt rechtsbevoegdheid en rechtsbekwaamheid. De rechtsbevoegdheid wijst op de mogelijkheid om rechten te bezitten, en behoort toe aan iedereen, behalve enkele uitzonderingen, speciaal op het gebied van het publiek recht (stemrecht, verkiesbaarheid, enz.). De rechtsbekwaamheid bedoelt de mogelijkheid om zijn rechten zelfstandig uit te oefenen. Ook de bekwaamheid geldt als regel: de onbekwaamheid onderstelt een door de wet bepaalde uitzondering (art. 1123 B.W.).

Onbekwaam zijn, krachtens het B.W.: de minderjarigen, d.i. de personen, die den leeftijd van 21 jaar niet hebben bereikt, de uit de uitoefening van hun rechten ontzette personen, de gehuwde vrouwen en sommige andere personen. De minderjarige, zoolang hij niet ontvoogd is, wordt vertegenwoordigd door zijn vader of zijn voogd; de ontvoogde minderjarige treedt zelf handelend op, moet echter meestal zijn bijgestaan door zijn curator. Ontzetting is ófwel wettelijk ófwel gerechtelijk: de gerechtelijke ontzetting kan worden uitgesproken tegen krankzinnigen, en heeft tot gevolg, dat de uit zijn rechten ontzette persoon door een voogd wordt vertegenwoordigd, zooals de minderjarige; de wettelijke ontzetting is een bijkomende straf, die wordt opgelegd wegens misdaad (art. 21—24 S.W.B.). De gehuwde vrouw is, over het algemeen, onbekwaam om rechtshandelingen te verrichten, behoudens machtiging door haar man of door den rechter.

Wegens geesteszwakheid of verkwisting kan iemand een gerechtelijke raad worden toegevoegd, wiens bijstand vereischt is voor alle daden van eenig belang.

Eindelijk is de gefailleerde ontheven van het beheer van zijn goederen, en dus onbekwaam in de mate, waarin zijn optreden zijn schuldeischers zou kunnen benadeelen. → Onbekwamen.

Lit.: A. Kluyskens, De verbintenissen (1925, 40-44); H. De Page, Droit civil (I 1933, nrs. 75-82 en 726-752). *V. Dievoet.*

Bel is de eenheid, waarin de luidheidsindruk, dien men van een klank verkrijgt, wordt uitgedrukt. Luidheid = 0, als de intensiteit van het geluid zoodanig is, dat men het juist kan hooren. De luidheid neemt vervolgens telkens met 1 bel toe, als de geluidsintensiteit telkens 10-maal zoo groot wordt. De naam dezer eenheid is ontleend aan Graham Bell, den uitvinder van de telephoon. *Jonkergouw.*

Bel, electrische, → Schelinstallatie, electrische.

Bel, Babylonisch-Assyrische godheid (Beloe). Bij de Soemeriërs was hij (Soemer.: ➝ ENLIL = heer der lucht) in oudste tijden de stadsgod van Nippoer. Later werd hij de tweede in de godentriade: Anoe, Enlil, Ea. Tijdens de 1e dynastie van Babylon (➝ Babylonië) werd B. door Mardoek verdrongen: Bel-Mardoek, stadsgod van Babylon, in het O. T. steeds eenvoudig Bel genoemd. B. is ook de naam van den Palmyreenschen zonnegod. Hij komt overeen met den West-Semietischen Baal. *Simons.*

Bel, ➝ Jean le Bel.

Bela, **1°** koning der Edomieten (Gen. 36. 32); **2°** de eerstgeboren zoon van Benjamin (Gen. 46. 21).

Bela (= Adelbert), koningen van Hongarije uit het geslacht der Arpaden:

1° B e l a II, de Blinde, achterkleinzoon van Bela I, regeerde 1131—1141. Hem werd als jongen reeds het gezicht ontnomen. Hij stond onder den invloed van zijn gemalin Helena.

2° B e l a III, regeerde van 1173 tot zijn dood in 1196, tweede zoon van Geza II. Ofschoon opgevoed aan het Byzantijnsche hof, wist hij elke voogdijschap van Konstantinopel te voorkomen. Aan Hongarije gaf hij buiten de onafhankelijkheid een krachtig bestuur, gebaseerd op Westersche practijken als gevolg van zijn huwelijk met Margaretha van Frankrijk, zuster van Philips II Augustus. Hij was een groot staatsman, maar mengde zich zonder merkbaar voordeel te veel in de aangelegenheden der naburige staten om voldoende aandacht te kunnen schenken aan de veranderingen, die zich in zijn eigen gebied voltrokken. Hier stond een machtige klasse landjonkers gereed, om zich geleidelijk meester te maken van de domeinen en de fiskale rechten ten nadeele van koningschap en schatkist. Een crisis was onvermijdelijk en deze werd nog verhaast door B.'s dood. De Hongaarsche dramaturg Ede Szigliger vereeuwigde hem in een tooneelstuk.

3° B e l a IV. * 1206 te Pressburg, aan de regeering van 1235 tot zijn dood in 1270. Als opvolger van zijn vader Andreas II vond hij Hongarije in een treurigen toestand, waarvan de Gouden Bulle en de daarin besloten capitulatie van den koning voor de landjonkers de hoofdoorzaak waren. B. trachtte te redden, wat nog te redden was. De kroondomeinen, tijdens de regeering van Andreas afgestaan, eischte hij tot saneering der financiën terug. Hij moest zijn land ontvluchten door den inval der Mongolen (1241, ➝ Batoe). Na zijn terugkeer begon hij den wederopbouw van zijn rijk. Het verlies der bevolking vulde hij aan door kolonisten uit Duitschland en Bohemen. Jammer, dat hij de heidensche Koemanen-families binnenhaalde, die zijn opvolgers zooveel last zouden veroorzaken. Verwoeste kerken en kloosters werden hersteld, nieuwe daaraan toegevoegd. Alle groote kloosterorden vonden in hem een beschermer. Franciscanen, Kartuizers en Augustijnen werden naar Hongarije genoodigd. Den Cisterciënsers schonk hij verruiming van arbeidsterrein, de Dominicanen steunde hij in hun missie onder de in Klein-Azië achtergebleven Hongaren. De bescherming van Zevenburgen vertrouwde hij den Johannieters toe. Tijdens zijn regeering had hij te strijden met Oostenrijk (overwinning bij de Leitha in 1246), met Venetië (verlies van Zara), met Bosnië en Servië. Een nieuwen inval der Mongolen onder Nogaï Khan wist hij af te slaan (1261). Zijn huisgezin was een voorbeeld van godsvrucht. Uit zijn huwelijk met Maria, dochter van den keizer van Nicea Theodorus Lascaris, stammen drie Zaligen: de Dominicanes Margaretha, de als Claris gestorven Chunegundis of Kinga en Jolenta of Helena. *Wachters.*

Belad (< Arab. balad = land) is een krachtige aflandige wind, die in den winter over de Z. kusten van Arabië waait.

Beladen zegt men van een h e r a l d i e k stuk, waarop figuren zijn aangebracht; bijv. een schuinbalk, beladen met drie ankers (de Willebois). ➝ Heraldiek.

Belajev, V i c t o r M i c h a i l o w i t s j, Russische schrijver over muziek, * 5 Febr. 1888 te Oeralsk, werd in 1919 prof. aan de universiteit te Leningrad, in 1923 aan het conservatorium te Moskou, is sinds 1922 lid der Russische academie voor kunstwetenschappen en richtte in 1923 de vereeniging voor hedendaagsche muziek te Moskou op. Was van 1911 af muziekcriticus aan vele bladen en tijdschriften, publiceerde monographieën over hedendaagsche Russische componisten (Moskou 1927), gaf de briefwisseling tusschen Skrjabin en M. P. Belajev uit (1922), schreef een boek over Glazounow (I 1921) en kleinere studies over nieuwere muziek. *Reeser.*

Bela Kun, Hong. communist en agitator. * 1885. Eerst journalist; tijdens den Wereldoorlog als krijgsgevangene in Rusland; komt er in betrekking met Lenin. In 1918 sticht hij de communistische partij in Hongarije. In Maart 1919 wordt door hem te Boedapest de dictatuur van het proletariaat uitgeroepen; hijzelf wordt volkscommissaris voor Buitenl. Zaken. Valt 1 Aug. 1919; vlucht naar Weenen, dan naar Rusland, van waaruit hij geheime comm. propaganda voert tegen Hongarije. Weer aangehouden te Weenen in 1928; vlucht naar Rusland.

L i t. Herczeg. Bela Kun (1918): Lazarowies, Der Bolschewismus in Ungarn (1930).

Belangengemeenschappen, op contractueele basis tot stand gekomen vormen van samenwerking tusschen twee of meer (doch steeds een beperkt aantal) ondernemingen. B. hebben tot doel verhooging van de rentabiliteit, door middel van het gemeenschappelijk behartigen van bepaalde belangen, ofwel door daartoe vatbare gelijksoortige bedrijfsfuncties voor gezamenlijke rekening tot uitvoering te brengen. In de eerste plaats komen die ondernemingen voor b. in aanmerking, die in gelijke richting, branchegewijs, zijn georiënteerd. Deze toch hebben uiteraard de meeste aanrakingspunten en bieden dus grootere ontwikkelingsmogelijkheden t.a.v. een collectief optreden.

De eenvoudigste toepassing van b. is wel de zgn. „winstpooling". Deze vorm was gebruikelijk tusschen scheepvaartmaatschappijen. De winsten, over een bepaalde periode behaald, werden samengevoegd om vervolgens, op grond van een aangenomen sleutelverhouding, onder de deelnemers te worden verdeeld. Veelal worden b. verstevigd door uitwisseling van aandeelen der betrokken ondernemingen, al dan niet vergezeld door wederzijdsche delegeering van directieleden of commissarissen.

Alhoewel b. meestentijds voor langen duur aangegaan worden (10—15 jaren), komen ook gevallen voor van meer incidenteelen aard. Een voorbeeld hiervan is het zgn. emissie-syndicaat, door enkele bankiershuizen gevormd tot het plaatsen van een leening of kapitaalsuitgifte. Indien b. zeer intensief worden opgevat, kunnen zij op den duur leiden tot volledige samensmelting van voorheen zelfstandige ondernemingen (fusie).

Bij het uitwerken van plannen tot practische doorvoering komt het er op aan, dat de ondernemingsleiding zich realiseert, welke afzonderlijke functies in samenwerking met hoogere productiviteit kunnen worden verricht, en welke zonder samenwerking. Het volgende schematische overzicht, afkomstig van prof. Goudriaan, laat zien welke functies in onderneming en bedrijf eventueel voor gecombineerde uitoefening vatbaar zijn.

Technische functies:	Normalisatie Specialisatie Gemeensch. researchwerk Gemeensch. exploitatie van patenten Taakverdeeling in de fabricage Samenwerking bij het transport
Commercieele functies:	Gemeensch. inkoop Gemeensch. reclame Gemeensch. verkoop
Administratieve functies:	Gemeensch. bedrijfsstatistiek Uniforme kostprijsberekening
Sociaal-economische functies:	Gemeensch. regeling van arbeidsvoorwaarden Samenwerking inzake leerling en opleiding Gemeensch. psychotechnisch onderzoek.

v. Berkum.

Belangenvertegenwoordiging (N e d.) is de vertegenwoordiging van belangengroepen in de staatsorganisatie, als eigen rechtsgemeenschappen. Een voorbeeld vindt men in de publiekrechtelijke → bedrijfsorganisatie.

Voor B e l g i ë, → Standsorganisatie.

Belangstellingscentra. De methode der b.-c. (centres d'intérêt of pivots) is van den Brusselschen schoolhervormer dr. O. Decroly. Decroly gaat uit van de natuurlijke belangstelling van het kind: „mon but est de créer un lien entre toutes les matières et de les faire converger ou diverger d'un même centre; c'est vers l'enfant que tout se dirige, c'est de l'enfant que tout rayonne; l'intérêt de l'enfant est le levier par excellence: il faut en tirer parti." Als Dewey, de vader der project-methode, baseert Decroly zijn onderwijs op de instincten, de aandriften van het kind (waarin de natuurlijke belangstelling wortelt), en onderscheidt als de voornaamste: de zucht tot zelfbehoud, den drang naar voedsel, naar bezit, de zucht tot zelfverdediging, tot spelen en werken, en de navolgingszucht. Door deze instincten wordt de belangstelling formeel bepaald; materieel door milieu, opvoeding, ontwikkeling, leeftijd. Ten slotte brengt Decroly zijn onderwijsstof tot vier groote complexen: voeding, kleeding, verdediging, arbeid. Uit deze groepeering blijkt al terstond Decroly's Amerikanistische instelling op het vegetatieve en animale leven: hoogere aandriften, als de drang naar zedelijkheid, naar godsdienst, schijnen niet eens te bestaan (Dewey spreekt ten minste óók nog van een kunstinstinct).

De genoemde complexen in hun eindelooze variaties vormen een onuitputtelijke reeks onderwerpen. De toeëigening daarvan geschiedt op vier manieren: 1° door w a a r n e m i n g: het verzamelen van ervaringen uit de omgeving; 2° door de v e r w e r k i n g daarvan, ook geschied- en aardrijkskundig: l' association dans le temps et dans l'espace; 3° door de u i t d r u k k i n g in taal, schrift, teekening, handenarbeid, tooneel, spel, dans; 4° door de m a a t, la mesure, d.i. meten, wegen en berekenen, waaruit geleidelijk abstract rekenen en wiskunde ontstaan.

Een groote rol spelen hierbij de „cahiers d'observation", schriften of albums, waarin de leerlingen alles beschrijven en illustreeren met eigen teekeningen of zelfgezochte plaatjes en afbeeldingen. Ze dienen voor repetitie en vormen een kostbaar bezit voor het kind, dat er de vruchten van zijn persoonlijk initiatief en kunnen in heeft vastgelegd. De „cahiers d'association" (voor aardr. en gesch.) worden op dezelfde wijze ingericht.

L e z e n en s c h r ij v e n leeren de kinderen in de laagste klassen volgens de zgn. → g l o b a a l - m e t h o d e, die echter geen vast materiaal heeft, daar dit genomen wordt uit de naaste omgeving en de aan de orde zijnde complexen. Daar Decroly begrepen heeft, dat voor het beklijven der leerstof herhaling en oefening en dus een zekere mate van „dril" noodig zijn en hij bovendien voorstander is van spelend leeren, laat hij veel werken met zgn. „jeux éducatifs" of didactische spelen, waarin de voornaamste taal-, reken-, aardrijkskunde- en geschiedenismoeilijkheden verwerkt zijn. Deze spelen omvatten voor de laagste klassen allerlei lotto's als voorbereiding voor het lezen. Zooals bij Montessori zijn deze spelletjes gerangschikt te vinden in enveloppen of kleine doosjes in de kast. Het kind krijgt het werk waar het aan toe is, en er wordt steeds bijgemaakt naar ieders behoefte, want vastgelegd is dit leermateriaal niet. Ook bij het zwakzinnigen-onderwijs kan men een massa van zulke spelletjes vinden; wat niet te verwonderen is, als men weet, dat Decroly zijn hervormingswerk met abnormalen begonnen is en het buitengewoon onderwijs veel van hem heeft overgenomen.

L i t.: C. Philippi-Siewertsz van Reesema, Uit en over de werken van prof. dr. Ovide Decroly (1931).

Rombouts.

Belangstellingvorming. De belangstelling is de betrekkelijk duurzame neiging van het subject naar het object op grond van een waardeschatting. Kennis, gevoel en streving werken samen om de belangstelling op te wekken. De actueele belangstelling is de daadwerkelijke heenneiging van het subject naar het object en wordt ook aandacht genoemd. De dispositioneele belangstelling berust op aangeboren en verworven disposities en bepaalt de levenshouding en berust op de betrekking, waarin de dingen tot het subject staan. Hoe nauwer de band, des te belangwekkender. De formeele belangstelling richt zich naar de eigen daad, en het lustgevoel, dat zij opwekt, verhoogt de belangstelling voor het voorwerp. Heeft het voorwerp een eigen waarde, dan volgt een onmiddellijke belangstelling. Ontleent een object zijn waarde aan een ander voorwerp, dan is de belangstelling middellijk.

De belangstellingvorming eischt, dat men rekening houdt met den leeftijd. Elke leeftijd heeft zijn eigen belangstellingsfeer. Aanvankelijk bestaan er bij het kind slechts vegetatief-sensitieve waarden (1-2 j.). Daarna ontstaat de belangstelling voor de daad, die vooral in het spel tot uiting komt en zich langzamerhand naar het object keert (3-7 j.). Vervolgens gaat de activiteit naar de subjectief gerichte doeleinden en ontwaakt de belangstelling voor geestelijke goederen (8 j.-puberteit). De puberteit is de periode, waarin de arbeid zakelijk is gericht, maar ook een tijd van gisting en ontkenning.

De factoren, die de belangstelling bepalen, zijn:

begaafdheid, neiging, streving, gewoonten, activiteit, opvoeding, voorbeeld, milieu, cultuur, geslacht. Het beste middel om de belangstelling te vormen is het opwekken der zelfwerkzaamheid, waartoe vereischt wordt, dat de taak de krachten van het kind niet te boven gaat. De motieven of waarden, die de zelfwerkzaamheid opwekken, moeten subjectief een goed zijn, dat bewust is van voldoende kracht, duurzaam, ter gelegener tijd bij de hand zijn en in de structuur van het kind geplaatst worden. Men moet beginnen met hetgeen in de belangstelling van het kind staat en van hieruit voortgaan naar nieuwe waarden, die in een complex, in een systeem moeten worden ondergebracht. *p. Joannes.*

L i t : Lexikon der Pädagogik der Gegenwart (I 1930); F. X. Eggersdorfer, Jugendbildung ([4]1933).

Belasco, D a v i d. Amerikaansch tooneelschrijver, eigenaar en directeur van het Belasco Theatre te New York. * 1859 te San Francisco, had zijn leerschool als secretaris van Dion Boucicault, werd directeur van een schouwburg in San Francisco. Heeft sedert 1884 tot 1915 tallooze tooneelstukken bewerkt, weinig oorspronkelijk maar handig en op effect berekend. Vooral Madame Butterfly (1900) en The Return of Peter Grimm (1911).

W e r k e n : Monogr. van W. Winter (1918) ; volledige lijst in Cambr. Hist. Amer. Lit. (IV 1921, 763).

Belassitza-gebergte of B e l e s j - g e b e r g t e, W. uitlooper van het Rhodopemassief, deels grensgebergte tusschen Griekenland en Bulgarije, 1 494 m hoog.

Belaste balken. De studie van dit onderwerp omvat een zeer belangrijk en uitgebreid gedeelte der mechanica en de berekening der b. b. vereischt een aanzienlijke kennis der hoogere wiskunde, ten einde voor de zeer uiteenloopende en veelal ingewikkelde gevallen van belasting de juiste vergelijkingen op te stellen en haar oplossing te vinden. Men kan voor de berekening van de onbekende krachten en momenten uitgaan van drieërlei evenwichtsvergelijkingen, nl. 1° de som van de ontbondenen der uitwendige krachten in de richting van een willekeurig aangegeven as moet = 0 zijn ; 2° de som der ontbondenen van dezelfde krachten in de richting van een as moet eveneens = 0 zijn; 3° de som der uitwendige momenten ten opzichte van een willekeurig aangenomen punt moet = 0 zijn.

Een balk noemt men statisch bepaald, wanneer de onbekenden uit deze evenwichtsvergelijkingen berekend kunnen worden: hij is één- of meervoudig statisch onbepaald, indien één of meer onbekenden daaruit niet opgelost kunnen worden, zoodat de zgn. elasticiteitsvergelijkingen te hulp geroepen moeten worden. Men heeft nu voor een groot aantal belastingsgevallen van balken verschillende grootheden, zooals steunpuntsreactie, buigingsmoment, weerstandsmoment, draagvermogen, grootste doorbuiging en gevaarlijke doorsnede berekend, welke in de belangrijke technische handboeken te vinden zijn. *P. Bongaerts.*

Belasting, 1° Technisch is b. de kracht, welke op een constructiedeel werkt. Rustende b. is die b., waarbij grootte en plaats van aangrijpen constant blijven, veranderlijke of wisselende, die, waarbij wel de plaats constant is, maar de grootte verandert, mobiele, die, waarbij de last zich ten opzichte van het constructiedeel verplaatst (bijv. voertuigen enz. op een brug). Toe te laten b. is de b., welke op het constructiedeel uitgeoefend kan worden, zonder dat hierin de maximale toe te laten spanning optreedt, waarbij een zekerheids- of veiligheidscoëfficiënt in rekening wordt gebracht. Vroeger werd de grootte van dezen coëfficiënt op 4 à 5 gesteld, waarin een groote overmaat van zekerheid der constructie is gelegen. Nu in den lateren tijd, dank zij de talrijke onderzoekingen in laboratoria en op de werken, de eigenschappen der bouwmaterialen beter bekend zijn, kan deze coëfficiënt kleiner worden aangenomen. *P. Bongaerts.*

Belasting van een e l e c t r i s c h e m a c h i n e of van een t r a n s f o r m a t o r, het vermogen, dat door een electrische machine of een transformator geleverd wordt.

Een belasting, waarbij geen phaseverschuiving optreedt tusschen den stroom (belastingsstroom) en de klempspanning (bij gelijkstroom, voeding van gloeilampen), heet inductie-vrij; treedt er een phaseverschil op, dan spreekt men van inductieve belasting. *v. d. Well.*

Oppervlakte-belasting v a n d e n v l e u g e l van een vliegtuig is gelijk aan het max. totaalgewicht van het vliegtuig, gedeeld door het vleugeloppervlak. Dit getal varieert voor de verschillende vliegtuigtypen van 40—90 kg/m²; als uiterste komt wel 110 kg/m² voor. De minimum vliegsnelheid is direct van deze oppervlaktebelasting afhankelijk en stijgt evenredig met den vierkantswortel ervan. Bij hooge vleugelbelasting zweeft het toestel niet lang met afgezetten motor en vertoont, zelfs wanneer de snelheid nog betrekkelijk groot is, reeds de neiging om door te zakken. De benoodigde aan- en uitloop bij starten en landen worden grooter, naarmate deze min. vliegsnelheid grooter is. De hooge vleugelbelastingen worden toegelaten om een min. weerstand en dus max. snelheid te bereiken. *v. Lammeren.*

Nuttige belasting bij v l i e g t u i g e n is de betalende last. Het totaalgewicht van een vliegtuig bestaat uit: het leeggewicht, het gewicht der bedrijfsstoffen en bemanning, en den nuttigen last. In den regel bedraagt het leeggewicht meer dan 50% van het totaalgewicht. Het gewicht van benzine en olie hangt af zoowel van de snelheid (motor-vermogen) als van de actie-radius en bedraagt $^1/_4$ kg per pk en per uur. Hetgeen er ten slotte van het totaalgewicht overblijft, is voor nuttigen last disponibel. *v. Lammeren.*

2° Erfelijke belasting (g e n e e s k.). Deze term wordt in het spraakgebruik vrijwel alleen gebezigd, wanneer het betreft erfelijkheid van g e e s t e s z i e k t e n. Men veronderstelt, dat ook deze erfelijkheid (kiemaanleg) gebonden is aan de → Mendelsche wetten, hoewel dit nog niet bewezen is, doordat de technische moeilijkheden daartoe te groot zijn. Sedert de psychiatrische wetenschap de geesteszieklen in groote groepen heeft ingedeeld, kon deze groepeering ook toegepast worden in de erfelijkheid. Op de eerste plaats kunnen in dit verband genoemd worden: de schizophrenie, de manisch-depressieve psychose, de psychopathie en de epilepsie. Het rassenverschil vormt ook bij erfelijkheid van geesteszieklen een gewichtigen factor. *Hoelen.*

Belastingen. I. Nederland.

A) Algemeen gedeelte.

Begripsbepalingen.

Belastingen zijn bijdragen tot de openbare middelen, die een publiekrechtelijke corporatie (staat, provincie,

gemeente e.d.), in eenzijdig door haar vastgestelde hoogte en wijze, heft van de aan haar gezag onderworpen subjecten. Van belastingen zijn wel te onderscheiden: a) → retributies, die slechts geheven worden van hen, die van zekere openbare inrichtingen gebruik maken; b) staatsinkomsten uit eigen vermogen of uit privaatrechtelijke handelingen (bijv. inkomsten uit domeinen en staatsbedrijven); c) onregelmatig vloeiende inkomsten (bijv. schenkingen, aan den staat vervallen nalatenschappen, gedwongen leeningen, onteigeningen, enz.).

Belastingsubject is de natuurlijke of rechtspersoon, die de belastingschuldige is; belastingobject of voorwerp der belasting is de handeling, toestand of gebeurtenis, die de grondslag der heffing is. Bron of belastingbron is het fonds, waaruit de belasting betaald wordt. Belastingplichtige is degene, die in beginsel voor belasting betalen in aanmerking komt. Belastingschuldige is hij, die belasting daadwerkelijk verschuldigd is.

Belastingstelsel is de vereeniging van een aantal belastingen ter verwezenlijking van de als juist erkende beginselen.

Belastingstrafrecht is het geheel der normen, die het materieele en formeele strafrecht op fiscaal gebied regelen.

Belastingontduiking is zoowel het geoorloofd ontgaan van belasting als het ongeoorloofd zich onttrekken aan een aanslag, hetzij door dezen te verhinderen, hetzij door de invordering onmogelijk te maken, met inbegrip van de belastingvlucht.

Geschiedenis.

Hoewel de → Unie van Utrecht (art. 5), speciaal voor de dekking van de kosten der defensie, een uniforme belastingheffing voorschreef, was in de Rep. der Ver. Ned. belastingheffing over het algemeen zaak der (souvereine) provincies. De eenige „generaliteitsbelastingen" waren: convooi- en licentgelden; last- en veilgeld, en de belastingen, die de → Generaliteitslanden moesten opbrengen. Convooigeld was oorspr. een retributie, nl. een vrijgeleidegeld voor koopvaarders ter zee; sedert 1603 werd het geheven in den vorm van een in- en uitvoerrecht op alle waren. Licentgeld moest oorspr. slechts betaald worden door hen, die met den vijand wilden handeldrijven; na den Vrede van Munster (1648) werd het een belasting, geheven op den buitenlandschen handel. Lastgeld werd bij aankomst en vertrek van schepen geheven; veilgeld was een in- en uitvoerrecht. De opbrengst der generaliteitsbelastingen diende uitsluitend voor de marine, maar zij was daarvoor onvoldoende. Daarom werden nog contributies van de verschillende provincies geheven. De quoten der vsch. provincies werden vaak slecht voldaan en dan betaalde Holland gewoonlijk voor de wanbetalers. De provinciale belastingen (vnl. accijnzen en invoerrechten) vertoonden een bonte verscheidenheid. Vaak werden deze belastingen verpacht aan den meest-biedende, die dan het voorrecht van monopolie van verkoop der „verimposte" waren verkreeg. — Ook de plaatselijke belastingen bestonden vnl. uit accijnzen. Aan den toentertijd bestaanden chaos trachtte de staatsregeling van 1798 (der Bataafsche republiek) een einde te maken. Ingevolge deze staatsregeling nam het Vertegenwoordigend Lichaam in 1801 een stelsel van algemeene belastingen aan. De provinciale belastingen (voor zooverre zij niet vervielen) werden rijksbelastingen en vloeiden voortaan in de nationale kas. Gemeentebelastingen bleven in beperkte mate bestaan; zij werden onderworpen aan de goedkeuring van het Wetgevend Lichaam en aan de bekrachtiging van het Departementsbestuur. De staatsregeling van 1801 volgde in hoofdzaak dezelfde richtlijnen; de provinciale belastingen werden echter gedeeltelijk hersteld in den vorm van departementale belastingen. Hierbij werd echter gewaakt tegen belemmering van het inter-departementale handelsverkeer. Na de staatsregeling van 1805, onder Raadpensionaris R. J. Schimmelpenninck, trad de groote financier Gogel op, wiens belastingstelsel in Juni 1805 door het Wetgevend Lichaam aangenomen werd. Dit stelsel maakte een einde, zoowel aan de tot dusverre veelvuldig geheven buitengewone heffingen, als aan de naar de vsch. provincies onderscheiden, provinciale en gemeentelijke belastingen. In 1808 voerde koning Lodewijk Napoleon voor de eerste maal een algemeene inkomstenbelasting in tot dekking van rente en aflossing eener leening van 10 millioen gulden. Deze belasting moest betaald worden door alle inwoners, die in staat waren daarin eenig aandeel bij te dragen, ieder „naar mate van zijn stand, verteringen en andere bekende omstandigheden". Departementale belastingheffing kwam in het koninkrijk Holland practisch niet voor. Na 1805 werden de gemeentelijke belastingen aan de goedkeuring van het centrale gezag onderworpen. Een reglement omtrent de invoering van plaatselijke belastingen (wet van 20 Dec. 1805) beperkte de bevoegdheid tot het heffen van hoofdelijken omslag tot gemeenten van minder dan 2 000 inwoners. De overige gemeenten mochten slechts opcenten op de rijksbelastingen heffen en een matige belasting op „Prachtvertooningen bij Trouwen en Begraven", en verdere soortgelijke „Objecten van Weelde".

Door de Inlijving (1810) kwam Ned. onder de Fransche belastingwetgeving. In de eerste jaren nadat Ned. zijn onafhankelijkheid herkregen had (1813), verkeerde het belastingstelsel in voortdurende schommeling, totdat bij de wet van 12 Juli 1821 een stelsel van belastingen ingevoerd werd, dat in zijn groote lijnen tot op den huidigen dag is blijven gelden. Op 1 Jan. 1823 traden ingevolge deze algemeene wet in werking: als directe belastingen, grondbelasting, patentbelasting (op het bedrijf), personeele belasting; als indirecte belastingen: registratie-, zegel-, griffie-, hypotheek- en successierechten; rechten op in- en doorvoer, buitenlandsch tonnengeld; een aantal accijnzen; een collectief zegel (op kwitanties, enz.), tollen op wegen en wateren; recht op gouden en zilveren werken; opcenten op vsch. directe en indirecte belastingen. *Russel.*

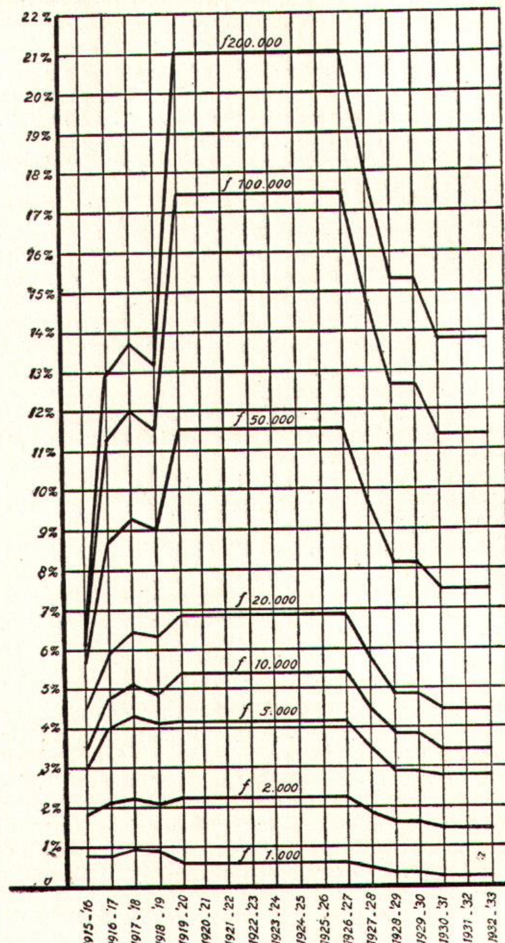
Het belastingstelsel van 1821, met de daarin sedert dien aangebrachte wijzigingen, werkte oorspronkelijk onbevredigend, omdat de belastingschuldigen niet voldoende in evenredigheid tot hun draagkracht belast werden. Tot het einde der 19e eeuw heeft de wetgever zich er nl. mede tevreden gesteld het inkomen zijdelings te belasten, omdat hij een rechtstreeksche heffing naar het inkomen niet mogelijk achtte, daar zij zou moeten geschieden op grond van eigen aangiften, die hij niet vertrouwde. Langs tweeërlei weg trachtte de wetgever nu het inkomen te benaderen. In de eerste plaats door de zakelijke heffingen, met name de grond- en de patentbelasting, die door

belasting van de bron van inkomen het inkomen zelf wilden treffen. Heffing van andere bronnen, zooals effecten, zou geen zin hebben gehad, omdat de fiscus die bronnen niet kende. Intusschen belastte de patentbelasting de dividenden van naamlooze vennootschappen en andere lichamen, als zakelijke heffing. De omvang en hoedanigheid der gronden en bedrijven bepaalden de hoogte der heffingen, zoodat de uiterlijke kenteekenen, die vaak bedrieglijk zijn, een beslissende rol speelden. Als heffingen van bepaalde bronnen zijn ook te beschouwen de registratie-, mutatie- en zegelrechten, die werden geheven op grond, dat de belaste rechtshandelingen het vermoeden wettigen, dat een der partijen voordeel, en bijgevolg inkomen genoten heeft. Niet echter alleen het feit, dat er een bron van inkomen is, benutte de wetgever om het inkomen te treffen. Ook het feit, dat iemand verteringen maakte, was een aanwijzing, dat hij een inkomen had, waaruit hij die verteringen betaalde. De wetgever trachtte nu de onvoldoende werkingen van de heffingen bij de bron te corrigeeren door middel nl. van i n d i r e c t e en d i r e c t e verteringsbelastingen op gebruiks- en verbruiksvoorwerpen. Tot de eerste behooren de accijnzen, geheven van den fabrikant en den koopman, die deze belastingen verhalen op de afnemers. Een d i r e c t e verteringsbelasting is de personeele belasting. De verteringsbelastingen werden geheven van w e r k e l ij k e inkomstenbestanddeelen in het algemeen, terwijl de genoemde belastingen bij de bron v e r m o e d e l ij k e inkomstenbestanddeelen troffen. Het bleek echter steeds duidelijker, dat dit stelsel geen billijke verdeeling van den belastingdruk waarborgde, want de accijnzen op levensbehoeften en vooral die op het gemaal, de brandstoffen en de zeep (in den loop der 19e eeuw afgeschaft) en op zout (sedert aanmerkelijk verlaagd), hielden geen rekening met de samenstelling en de hoegrootheid van het gezin.

Daarom is ten slotte de rechtstreeksche heffing naar het inkomen ingevoerd, hetgeen in twee etappes geschiedde. Eerst werd een g e s p l i t s t e inkomstenbelasting ingevoerd: bij de wet van 27 September 1892, Stbl. 223, tot heffing eener vermogensbelasting en bij de wet van 2 October 1893, Stbl. 149, tot heffing eener belasting op bedrijfs- en andere inkomsten. De vermogensbelasting bedoelde de inkomsten uit het vermogen te belasten, de tweede wet wilde de niet uit het vermogen voortspruitende inkomsten belasten. De wetgever bedoelde de eerste inkomsten zwaarder te treffen dan de tweede.

De volgende etappe was de invoering eener ongesplitste inkomstenbelasting, bij de Wet op de Inkomstenbelasting 1914, een algemeene heffing van het geheele inkomen, in werking getreden op 1 Mei 1915. Toen de inkomstenbelasting werd ingevoerd, gesplitst in de vermogens- en bedrijfsbelasting, werd het patentrecht afgeschaft, doch bleven de grond- en personeele belasting en de meeste accijnzen in stand, terwijl de zakelijke belasting op de dividenden van naamlooze vennootschappen en andere lichamen uit de patentbelasting werd gelicht en gehandhaafd.

De wetgever behield de verteringsbelastingen, omdat hij gevoelde, dat de rechtstreeksche inkomstenbelasting voorloopig verre van volmaakt zou werken en bovendien omdat naast inkomen en vermogen verschillende andere factoren bestaan, die het draagvermogen bepalen, zooals: het gehuwd zijn, het aantal kinderen, ziekten, enz. Door de personeele belasting, de accijnzen, de belasting op gouden en zilveren werken en de gemeentelijke hondenbelasting, de belasting op de vermakelijkheden en dergelijke meer,

Cliché 6,6—12,2

Rijksinkomstenbelastingdruk in procenten van het inkomen.

worden die elementen zooveel mogelijk in acht genomen. Het hedendaagsche belastingstelsel van het Rijk is samengesteld zooals onderstaande tabel laat zien.

P r o v i n c i a l e b e l. s e d e r t 1813. De grondwet van 1814 kende zulke belastingen niet; de grondwet van 1815 bepaalde, dat de Provinciale Staten, voor het onderhouden en aanleggen van werken voor de provincie, den koning eigen belastingen konden voorstellen. De practijk is echter verder gegaan. De wet van 12 Juli 1821 kende nl. provinciale belastingen, dienende tot dekking van uitgaven van algemeen belang, te weten 6 provinciale opcenten op de hoofdsom van de gebouwde en ongebouwde eigendommen en van het personeel. Later werden nog opcenten op andere, ook indirecte belastingen toegestaan.

De grondwet van 1848 schreef voor, dat provinciale belastingen tot dekking van huishoudelijke uitgaven

door de wet moesten worden bekrachtigd. De provinciale wet bepaalde, dat accijnzen, waaronder te begrijpen de provinciale opcenten op rijksaccijnzen, niet als provinciale belastingen mochten worden voorgedragen en dat de provinciale accijnzen, die in sommige provinciën geheven werden, binnen 5 jaren na de dagteekening van die wet moesten worden afgeschaft; het gevolg was, dat sedert 1856 de provinciën bijna uitsluitend opcenten op de grond- en personeele belasting hieven.

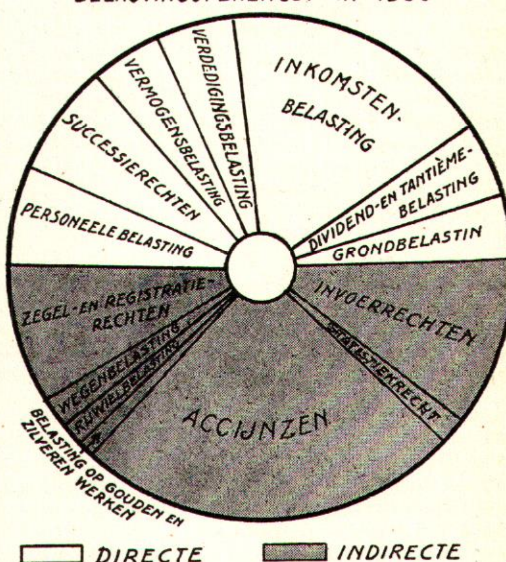
Na 1887 bepaalde de grondwet, dat elk besluit der provinciale staten tot het invoeren, wijzigen of afschaffen van een belasting aan de goedkeuring des konings onderworpen was en dat provinciale belastingen het handelsverkeer tusschen de provinciën niet mochten belemmeren. De provinciale wet stelt, ingevolge een grondwettelijk voorschrift, algemeene regels voor de provinciale heffingen. De provinciale belastingen bestaan sedert dien uit opcenten op de hoofdsom der grond-, vermogens- en inkomstenbelasting, uit leges ter griffie, tollen-, weg-, brug-, dijkgelden en andere retributiën. Indien bijzondere omstandigheden in de provincie de heffing van andere belastingen noodzakelijk maken, kunnen deze slechts bij wet worden bepaald. De onderstaande tabel geeft een overzicht van de tegenwoordige provinciale belastingen.

Gemeentebelastingen. De grondwet van 1848 verbood door middel van plaatselijke belastingen het handelsverkeer tusschen de gemeenten te belemmeren en eischte koninklijke goedkeuring op gemeentelijke belastingverordeningen. De gemeentewet stond daarop de navolgende heffingen toe: opcenten op de hoofdsom der grond- en personeele belasting en van andere daarvoor vatbare rijksbelasting, direct naar het vermogen of inkomen geheven, met uitzondering van het patentrecht; hoofdelijke omslagen of andere directe belastingen; belastingen op voorwerpen van verbruik; hondenbelasting; belasting op tooneelvertooningen en andere openbare vermakelijkheden; de rechten, loonen en andere gelden voor het gebruik van openbare gemeentewerken, bezittingen of inrichtingen of voor gemeentelijke diensten. De wet van 28 Juni 1881 voerde in het vergunningsrecht voor den kleinhandel in sterken drank. De gemeentewet gaf een uitvoerige regeling omtrent plaatselijke belastingen op voorwerpen van verbruik; deze gemeentelijke accijnzen werden zooveel mogelijk beperkt. De wet van 7 Juli 1865, Stbl. 79, schafte ze geheel af. De gemeenten mochten voortaan beschikken over ten hoogste $^4/_5$ van de opbrengst der personeele belasting in hoofdsom en rijksopcenten.

De grondwet van 1887 met de wijzigingen tot op het oogenblik, verwijst eveneens naar de gemeentewet, welke heden ten dage de heffingen kent, die de hieronder opgenomen tabel aangeeft, waarbij speciaal valt te vermelden, dat de belasting van de woon- en werkforensen 1 Mei 1931 is afgeschaft; sedert dezen datum is een forensenbelasting nog slechts mogelijk in dezer voege, dat een directe belasting kan worden geheven van hen, die, zonder in de gemeente hoofdverblijf te hebben, er gedurende het belastingjaar meer dan 90 malen nachtverblijf houden, anders dan als verpleegde in een krankzinnigengesticht of ziekenhuis, of er op meer dan 90 dagen van dat jaar voor zich of hun gezin een gemeubileerde woning beschikbaar houden. Die woonforensenbelasting mag echter slechts geheven worden naar den duur van het verblijf, naar de huurwaarde der gemeubileerde woning of naar andere bij de verordening vast te stellen grondslagen, met dien verstande, dat het bedrag der belasting niet onmiddellijk of middellijk afhankelijk mag zijn van het inkomen of een deel daarvan. De personeele belasting is een rijksbelasting gebleven, doch wordt van rijkswege ten behoeve van de gemeenten geheven. De zgn. gemeentefondsbelasting is eveneens een rijksbelasting, waarvan de opbrengst in het gemeentefonds valt.

Soorten van belastingen.

De indeeling der b. in vsch. soorten geschiedt op tal van wijzen. De oude verdeeling in directe en indirecte belastingen is in zichzelf niet duidelijk, daar zij zoowel in den formeel-belastingtechnischen-staatsrechtelijken zin als in economischen zin wordt gebruikt. Belastingtechnisch directe belastingen zijn de zoodanige, die volgens vooraf vastgestelde kohieren worden geheven, met name: grondbelasting (1870), vermogensbelasting (1892), personeele belasting (1896), inkomstenbelasting (1914), verdedigingsbelasting (1918), gemeentefondsbelasting (1929). Deze formeele onderscheiding is van belang: 1° omdat verschillende wetten zelf van directe belasting spreken; 2° omdat de invorderingswet van 1845 in het algemeen alleen voor de directe belastingen, in staatsrechtelijken zin, geldt; 3° voor de regeling van voorloopige aanslagen; 4° voor de wet inzake de overschrijding van in belastingwetten gestelde termijnen; 5° voor de wet op de zgn. Richtige

Heffing der directe belastingen; 6° voor de opbrengstverantwoording op de rekening van het rijk, enz. Alle overige belastingen (zie tabel) zijn indirecte. De Stelselwet 1821 rangschikt ten onrechte noch de accijnzen, noch de invoerrechten, noch de belasting op gouden en zilveren werken onder de indirecte belastingen. De economische onderscheiding in directe en indirecte belastingen is er een naar de werking der heffing: Directe belastingen zijn zoodanige, die op den belastingplichtige zelf drukken, de indirecte daarentegen de belastingen, die hij op anderen afwentelt. Anderen zien in de directe belastingen alle,

die naar de bedoeling van den wetgever op den belastingplichtige zullen drukken, en in de indirecte alle zoodanige, die hij volgens die bedoeling op anderen zal verhalen. Beide criteria zijn ondeugdelijk: het eerste, omdat het van allerlei omstandigheden afhangt of een belasting al dan niet op anderen kan worden afgewenteld; het tweede, omdat verschillende belastingen ten deele onder de eene, ten deele onder de andere rubriek zouden vallen, terwijl bij sommige geen bepaalde bedoeling van den wetgever omtrent de afwenteling bestaat.

Zoo zal in de bedoeling van den wetgever de personeele belasting van hotels, restaurants, café's, winkels, kantoren, lokalen tot uitstalling, zoowel nopens de huurwaarde als het mobilair, ook betreffende de biljarten in hotels, in restaurants en café's, worden verhaald op de klanten, bezoekers e.d.

Bij zegel- en registratierechten kan men de bedoeling van den wetgever omtrent de afwenteling niet vaststellen; bij successierecht zou men tot het karakter van directe belasting moeten besluiten, ware het niet, dat deze belasting rechten bevat, die de fiscus bij de erfgenamen int, doch die zij naar 's wetgevers bedoeling zullen verrekenen met legatarissen en anderen.

In Katholieke theologische werken geschiedt de onderscheiding in directe en indirecte belastingen niet steeds naar dezelfde criteria. Meestal duidt de schrijver aan, welke opvatting hij omtrent het criterium heeft.

De technische deskundigen van den Volkenbond, inzake dubbele belasting en belastingontwijking, als ook eenige internationale verdragen op dit gebied, verdeelen de directe belastingen in zakelijke en persoonlijke. Zakelijke belastingen treffen elke soort van inkomsten bij haar bron en houden geen rekening met de persoonlijkheid der belastingplichtigen zooals nationaliteit, woonplaats, burgerlijke staat, familielasten. De persoonlijke belastingen houden rekening met de personen en hun inkomen. Dit is een verdeeling naar gelang van de betrekking der belastingschuldigen tot de belastingen.

Sommigen, vooral onder Franschen invloed, nemen het belastingobject tot criterium, en verstaan onder directe belastingen die, welke het bezit of het inkomen treffen en onder indirecte die, welke op bepaalde handelingen of gebeurtenissen slaan. Deze onderscheiding is er een naar den maatstaf der belasting.

Het belastingobject is eveneens het criterium voor de onderscheiding van bezits-, verkeers- en verbruiksbelastingen. Belastingobject bij de bezitsbelastingen zijn de vermogenswaarden van het belastingsubject; bij de verkeersbelastingen is het een gebeurtenis in het rechtsverkeer, bij de verbruiksbelastingen een uitgave van vermogenswaarden. De verdeeling in repartitie- en quotiteitsbelasting hangt samen met de invorderingswijze. Bij de quotiteits- of collectebelasting staat vooraf de belastingquote voor de contribuabelen vast, doch niet de totale opbrengst; bij de repartitiebelasting staat vooraf de totale opbrengst vast, die over de afzonderlijke belastingplichtigen volgens een of anderen maatstaf wordt verdeeld. Men spreekt verder van opbrengstbelasting, indien zij wordt geheven naar den maatstaf der opbrengst eener bepaalde zaak, zooals van een grondstuk of een fabriek, in tegenstelling tot inkomstenbelasting, die het inkomen van een persoon als maatstaf neemt.

Van een verteringsbelasting is sprake, wanneer geheven wordt naar den maatstaf van de vertering of van de uitgaven. Deze belastingen worden weer onderscheiden in verbruiksbelastingen en gebruiksbelastingen, naar gelang de maatstaf der heffing zaken zijn, die wel, respectievelijk die niet door het gebruik te niet gaan. Algemeene belastingen heeten zoodanige, die dienen tot dekking van de publieke uitgaven in het algemeen, bijv. de inkomstenbelasting; de bestemmingsbelastingen daarentegen zijn wettelijk gereserveerd voor bepaalde deelen der publieke uitgave, bijv. wegenbelasting. Een onderscheiding van geheel andere soort is die in rijks-, provinciale, gemeentelijke en waterschapsbelastingen, naar gelang van den belastingheffer. Men spreekt van evenredige belasting, indien eenzelfde percentage geheven wordt van vermogen, inkomen of ander belastingobject; van progressieve heffingen, indien het percentage stijgt met de stijging van het belastbaar voorwerp. Degressieve belasting noemt men die heffing, welke niet een verhooging van belastingpercentage kent bij stijgend inkomen, vermogen of ander belastbaar voorwerp, doch vermindering van het normale tarief voor de geringere waarden. Bij deze belasting gaat de percentueele stijging over in evenredig percentage bij inkomens, vermogens en andere belastbare objecten, die een bepaald bedrag te boven gaan. Men heeft de degressieve belasting wel genoemd de progressieve heffing van boven naar beneden gezien. Omgekeerd-progressieve belastingen zijn die, waarbij grootere objecten relatief lager worden belast dan kleinere. → Bedrijfsbelasting.

Algemeene beginselen der belastingheffing. De eischen, waaraan een goed belastingstelsel moet voldoen, worden door de tegenwoordige schrijvers in steeds meer groepen onderverdeeld. Adam Smith stelde de volgende vier algemeene beginselen:

a) de belastingplichtigen van elken staat moeten in de uitgaven der regeering bijdragen, zooveel mogelijk in verhouding tot hun krachten, d.i. in verhouding van het inkomen, dat zij onder de bescherming van den staat genieten;

b) de belasting, die van iederen burger geheven wordt, moet zeker zijn en geen willekeurige. Het tijdstip, de wijze, de grootte der betaling, alles moet duidelijk en klaar zijn;

c) elke belasting moet geheven worden op een tijdstip en een wijze, die de meest geschikte voor den belastingbetaler zijn;

d) elke belasting moet zoodanig geheven worden, dat aan de belastingschuldigen zoo weinig mogelijk onttrokken wordt boven hetgeen in 's rijks schatkist valt.

De eerste regel is er een van rechtvaardigheid; de drie andere „beginselen" zijn slechts practische voorschriften.

Tegenwoordig splitst men de „beginselen" in eischen der financieele politiek en eischen der staathuishoudkunde, en soms bovendien in eischen van recht en billijkheid. De eischen der staathuishoudkunde toetsen de belastingvoorschriften aan de volkswelvaart, terwijl de financieele politiek de belastingen uitsluitend beoordeelt naar haar feitelijke opbrengst. Ideaal is het stelsel, waarin de drie groepen van beginselen volledig tot hun recht komen. Indien zulks niet mogelijk is en de beginselen in botsing komen, dienen de beginselen der rechtvaardigheid den voorrang te genieten. Sommige schrijvers geven een zeer uitvoerige onderverdeeling. Zoo bezien zij de algemeene, politieke, financieele, economische, sociale en belasting-technische eischen, voorts de ideale

eischen voor de directe en de indirecte belastingen, om ten slotte belangrijke theoretische afzonderlijke vraagstukken te behandelen. In het algemeen kan men, zonder tot eenige onderverdeeling of zelfs tot eenige indeeling der beginselen in bepaalde categorieën over te gaan, voor een behoorlijk belastingstelsel eischen, dat alleen die uitgaven door belastingen worden gedekt, welke de belastingheffer niet kan bestrijden uit inkomsten, die hij uit domeinen, uit privaatrechtelijke handelingen of uit retributiën kan trekken. De belastingen moeten het vermogen onaangetast laten, d.i. uit het inkomen kunnen worden betaald en bovendien een zoodanig gedeelte van het inkomen onaangetast laten, dat hieruit na behoorlijke voorziening in de levensbehoeften kapitaalvorming mogelijk is. De heffing is zoodanig in te richten, dat zij op geschikte tijdstippen, met de noodige soepelheid in betaling, plaats vindt en voldoende mogelijkheid biedt voor uitstel van betaling. De inningskosten behooren slechts een gering percentage der opbrengst van elke afzonderlijke belasting te bedragen. Het spreekt vanzelf, dat de heffingen voldoende moeten zijn om de behoeften te dekken, de voortbrenging niet meer dienen te belemmeren dan onvermijdelijk is, de belastbare objecten niet mogen vernietigen, een voldoende constante opbrengst moeten verzekeren, gemakkelijk voor verhooging of verlaging vatbaar en moeilijk te ontduiken moeten zijn. Een der voornaamste eischen is, dat de belasting in evenredigheid zij van ieders draagkracht, met name progressief, zonder dat deze bijv. door progressie van progressie relatief te hoog wordt. Privilegiën, als gunstbetoon, en dubbele belasting mogen niet voorkomen. In een goed belastingstelsel zullen, naast heffingen van het inkomen, belastingen van niet noodzakelijke verteringen voorkomen. De inkomstenbelasting kan óf een algemeene zijn, welke de inkomsten uit alle permanente en niet-permanente bronnen gelijkelijk treft met een zelfde tarief, in acht nemend een normale progressie, die voor de opbrengsten der verschillende bronnen gelijk is, óf een schedulaire belasting, waarbij de opbrengsten van elke groep van bronnen (onroerende zaken, roerend kapitaal, onderneming en arbeid, enz.) afzonderlijk worden getroffen, al dan niet met afzonderlijke tarieven voor de verschillende groepen van bronnen, óf een schedulaire belasting en daarboven nog een algemeene inkomstenbelasting, bij welke laatste de bijzondere factoren, die de draagkracht beïnvloeden, tot uiting komen bij de vaststelling van het belastbaar object, zooals het gehuwd zijn, het kinderaantal, overige familieverplichtingen e.d. De verteringsbelastingen moeten geheven worden van voorwerpen van gebruik zooals bij de personeele belasting, en voorwerpen van verbruik, zooals bij de accijnzen. Een groote verscheidenheid van heffingen, in tegenstelling tot de te verwerpen enkelvoudige belasting (impôt unique) kan rekening houden met alle eischen van rechtvaardigheid, staathuishoudkunde en financieel beleid.

Bankgeheim in belastingzaken bestaat in zooverre, dat de banken, tenzij het betreft een boekenonderzoek naar de nakoming van hun eigen fiscale verplichtingen, niet verplicht zijn den fiscus inlichtingen te verstrekken omtrent hetgeen zij weten nopens vermogen of financieele transacties van hun cliënten. Een bankgeheim bestaat niet in dezen zin, dat de fiscus de bedoelde gegevens niet bij de banken kan te weten komen. De belastingwetten zijn met name zoodanig, dat practisch elk oogenblik de belastingadministratie een onderzoek van boeken en bescheiden bij elke bankinstelling kan ten uitvoer leggen, en alle gegevens omtrent cliënten verzamelen. Ministerieele voorschriften omtrent de vraag óf en hoe die gegevens mogen gebruikt worden, beteekenen practisch niets, daar zelfs bij strikte uitvoering dier voorschriften de cliënten er niet op kunnen rekenen, dat hun transacties geheim blijven en vervolgens omdat de uitvoerende inspecteur zich er niet steeds aan houdt. Zoowel de zegelwet, als de wetten op de dividend- en tantièmebelasting, vermogens- en inkomstenbelasting e.a., geven den fiscus voldoende machtsmiddelen om, indien hij omtrent een bepaalden persoon gegevens wil hebben, zich deze bij de banken te verschaffen. Desnoods schakelt de fiscus de Justitie in, die door huiszoeking bij bepaalde banken de gewenschte gegevens bemachtigt. *Russel.*

B) Belastingwetgeving in Nederland.

1° Constructie van de heffingen. De belastingen (in economischen zin), welke ten behoeve van het Rijk worden opgelegd, moeten worden geheven uit kracht van een wet (art. 175 Grondwet). Hieraan voldoen alle belastingen. Sommige zijn echter, hoewel geheven uit kracht van een wet, juridisch niet als zoodanig uitgewerkt, bijv. de vsch. crisisheffingen. Enkele rijksretributies zijn daarentegen juridisch wel als „belastingen" geconstrueerd. De Provinciale wet geeft algemeene regels ten aanzien van de belastingen, welke ten behoeve van een provincie worden opgelegd; deze moeten worden geheven uit kracht van een provinciale verordening. De Prov. wet schrijft voor, dat ook de provinciale retributies juridisch als provinciale „belastingen" moeten worden uitgewerkt. De Gemeentewet geeft algemeene regels ten aanzien van de belastingen, welke ten behoeve van een gemeente worden opgelegd; zij moeten geheven worden uit kracht van een gemeentelijke verordening, waarop voorafgaande koninklijke goedkeuring wordt vereischt. Ook de gemeentelijke retributies, zelfs de schoolgelden van bijzondere scholen, moeten juridisch als plaatselijke „belastingen" worden geconstrueerd. De wijze van heffen van waterschapslasten is overgelaten aan de reglementeerende bevoegdheid van de provinciale staten, die dit in de waterschapsreglementen moeten aangeven. De omstandigheid, dat een belasting in economischen zin juridisch niet als zoodanig is uitgewerkt, of dat een retributie wél als „belasting" is geconstrueerd, is van belang voor de berechting van overtredingen (overtreding van bel. in juridischen zin wordt berecht door de rechtbank), voor de toepassing der zegelwet, alsmede, bij plaatselijke bel. (zie den staat in kol. 375). voor de voorafgaande koninklijke goedkeuring, voor de invordering en de administratieve rechtspraak door den raad van beroep.

2° Overzicht van de verschillende belastingen in economischen zin, welke in Ned. op 1 Jan. 1934 worden geheven.

De belastingen, opgenomen onder nr. 23, 24 en 39 zijn juridisch niet als „belasting" uitgewerkt; alle andere wel. Behalve deze laatste zijn tal van retributies als „belasting" geconstrueerd (zie onder 1°), welke niet in het overzicht zijn opgenomen. — In den staat zijn de vlg. afkortingen gebezigd:
Rijk = gewone dienst van het Rijk. Wegenf. = Wegenfonds. Gem. fonds = Gemeentefonds. Gem. = Gemeente. Prov. = Provincie.

Volgnummer	Naam van de belasting	Zij wordt geheven door	De opbrengst komt ten goede van		Aanteekeningen
			Hoofdsom	Opcenten	
1	Inkomstenbelasting	Rijk	Rijk	Rijk Prov.	
2	Gemeentefondsbelasting	„	Gem.fonds Gem. a)	Gem.fonds Gem.	a) Voorzooveel betreft het classificatie-verschil.
3	Vermogensbelasting	„	Rijk	Rijk Gem.fonds Gem. Prov.	
4	Verdedigingsbelasting I	„	„		
5	Rechten van successie, overgang en schenking	„	„		
6	Grondbelasting	„	„ (voor ¼)	Rijk b) Gem.	b) Alleen opcenten op de gebouwde eigendommen.
			Gem. („ ¾)	Prov. c)	c) De prov. Friesland heft onder den naam „bemalingsbelasting" buitengewone opcenten op de ongebouwde eigendommen.
7	Dividend- en tantième-bel.	„	Rijk	Rijk Gem.	
8	Personeele belasting	„	Gem.	Gem.	
9	Invoerrechten	„	Rijk	Rijk d)	d) Alleen opcenten op goederen, welke, naar verwachting, in Ned. niet worden voortgebracht.
10	Statistiekrecht	„	„		
	Accijnzen op:				
11	Gedestilleerd	„	„	„	
12	Wijn	„	„	„	
13	Bier	„	„	„	
14	Tabak	„	„	„ e)	e) Alleen opcenten op den sigarettenaccijns.
15	Suiker	„	„	„ f)	f) Bovendien opcenten als crisisheffing (vgl. nr. 24).
16	Geslacht	„	„ f)		
17	Zout	„	„		
18	Registratierechten	„	„		
19	Zegelrechten	„	„	„ g)	g) Alleen opcenten op buitenlandsche effecten.
20	Bel. op gouden en zilveren werken	„	„		
21	Mijnrecht	„	Gem.		
22	Omzetbelasting.	„	Rijk		

Volgnummer	Naam van de belasting	Zij wordt geheven door	De opbrengst komt ten goede van		Aanteekeningen
			Hoofdsom	Opcenten	
23	Naturalisatiegelden h)	Rijk	Rijk		h) De heffingen opgenomen onder de nrs. 23, 24 en 39 zijn economisch belastingen, doch juridisch niet als belastingen uitgewerkt.
24	Crisisheffingen op tal van landbouwproducten h)	„	Landbouwcrisisfonds		
25	Wegenbelasting	„	Wegenf.		
26	Rijwielbelasting	„	„		
27	Weggeld	Prov. i)	Prov.		i) Wordt alleen geheven in de prov. Noord-Brabant en Groningen.
28	Wegen-, straat- en vaartbelasting j)	Gemeente	Gemeente		j) De gemeenten hebben de bevoegdheid de onder nrs. 28-38 opgenomen bel. te heffen: niet alle gemeenten heffen inderdaad deze bel.
29	Bouwterreinenbelasting	„	„		
30	Baatbelasting	„	„		
31	Vermakelijkheidsbelasting	„	„		
32	Hondenbelasting	„	„		
33	Zakelijke bel. op het bedrijf	„	„		
34	Woonforensenbelasting.	„	„		
35	Vergunningsrecht	„	„		
36	Logeergastenbelasting	„	„		
37	Brandverzekeringbelasting	„	„		
38	Reclamebelasting.	„	„		
39	Heffingen voor de Kamers van Koophandel k)	Kamer van Koophandel	Kamer van Koophandel		k) Zie aanteekening h).
40	Waterschapslasten	Waterschap	Waterschap		
	Bij de Staten-Generaal op 1 Dec. 1933 aanhangig:				
	Couponbelasting.	Rijk	Rijk		
	Bel. van de doode hand	„	„		
	Aangekondigd is:				
	Crisisinkomstenbelasting	„	„		

Voor elk dezer bel. wordt naar de afzonderlijke trefwoorden verwezen.

Tot de belastingwetgeving behooren o.a. ook nog de volgende wetten: wet tot bevordering van de → richtige heffing der directe bel.; wet op de invordering van de directe belastingen (→ Invordering); de wet regelende het opleggen van voorloopige aanslagen (→ Aanslag); de wet, houdende een regeling betreffende het → overschrijden van in belastingwetten gestelde termijnen.

3° Indeelingen van de onder 2° opgenomen bel. In staatsrechtelijken zin zijn direct bijv. de bel. onder nrs. 1—4, 6 en 8; indirect, die onder nrs. 5. 7, 9—20, 22, 25, 26, enz.

Bestemmingsheffingen, tevens → „bijdragen", zijn de bel. onder nrs. 25—28, 30, 37 en 39. Bestemmingsheffingen zijn overigens (zonder te behooren tot de categorie der bijdragen): alle heffingen ten behoeve van het gemeentefonds (de bel. onder nr. 2 en de opcenten onder nrs. 2 en 3) en van het landbouw-crisisfonds (de bel. onder nr. 24); verder de bel. nr. 10 (ten deele) en volgens sommigen nr. 40. De overige bel. zijn „algemeene heffingen".

Voorbeelden van persoonlijke bel. zijn nrs. 1—4, 23 en 34; van zakelijke bel. de nrs. 6, 9—21, 24—33, 35—38; van opbrengstbel. de nrs. 6, 7, 21, 31. Onder de bel. naar het inkomen vallen de nrs. 1, 2 en 23; onder die naar het vermogen de nrs. 3—5; onder verteringsbel. de nrs. 8, 9, 11—17, 20, 22, 24, 31, 32, 34—36.

4° Opbrengst van de verschillende bel. Over 1928 bedroeg het totaal van alle Rijks-, provinciale en gemeentelijke bel. (behoudens van enkele kleinere heffingen, welke niet worden gepubliceerd): 815 987 000 gld. Hieronder is begrepen aan „bijdragen" 29 118 000 gld. Van de overige 787 869 000 gld. werd opgebracht door de bel. naar het inkomen: 278 938 000 gld. (35,4%); bel. naar het vermogen 83 613 000 gld. (10,6%); verteringsbel. 289 845 000 gld. (36,7%); en overige heffingen 135 473 000 (17,3%).

Sinds 1928 is echter veel veranderd; de opbrengst van de bel. naar inkomen en vermogen is sterk gedaald; bestaande verteringsbelastingen zijn verhoogd en nieuwe ingevoerd. Onder de laatste zijn er, die om → nevendoeleinden werden ingesteld, en mede daardoor weinig rekening houden met draagkracht, o.a. de → crisisheffingen (opbrengst geraamd op zeker 150 000 000 gld.). De begroote opbrengsten per groep, als boven zijn gegeven, kunnen over 1933 en '34 niet worden vermeld, omdat deze t.a.v. de provinciale en plaatselijke bel. alsmede t.a.v. enkele rijksbelastingen niet worden gepubliceerd. Zooveel mogelijk worden de laatst bekende opbrengsten van elke bel. bij de afzonderlijke trefwoorden opgenomen.

L i t. : Over de opbrengst der bel.: Statistiek der Rijksfinanciën (div. jaren); Statistiek der gemeentefinanciën (div. jaren). *Smeets.*

Belastingwetgeving in Ned. Indië.

De bevoegdheid tot belastingheffen komt in N.I. toe aan het Land, Gewestelijke en Locale Raden (→ Decentralisatie), Landschappen en Waterschappen. De landsbelastingen worden bij Ordonnantie vastgesteld en in de Begrooting opgenomen, zoodat de Staten-Generaal het laatste woord er over hebben. Belastingen en opcenten op de landsbelastingen, geheven door Gewestelijke Raden etc., behoeven de goedkeuring der Regeering. Landsbelastingen zijn te verdeelen in: 1° d i r e c t e b e l a s t i n g e n. a) De op alle bevolkingsklassen drukkende I n k o m s t e n b e l a s t i n g (laatstelijk geregeld bij Ordonn. 1932 Stbl. no. 111), sedert 1922 vermeerderd met opcenten (natuurl. pers. 30, na 1927 24, rechtspers. en andere lichamen 20) en sedert de tweede helft van 1932 met een tijdelijke crisisheffing. b) P e r s o n e e l e b e l a s t i n g, dateerend van 1 Januari 1879, sedert 1 Januari 1920 (Stbl. no. 679) op alle bevolkingsklassen drukkend, uitgez. hoofden en inl. vaste ingezetenen der vrije dessa's op Java en Madoera en de zgn. → perdikanlieden (Stbl. 1926 no. 329). c) V e n n o o t s c h a p s b e l a s t i n g (1 Januari 1925), in 1925 vermeerderd met 25, in 1930 met 20 opcenten. d) G r o n d b e l a s t i n g, te verdeelen in: 1° verponding, geheven van onr. goed, waarop Eur. eigendom of ander zakelijk recht rust of dat bezeten is krachtens titel, ontleend aan beschikking van het Br. Gouvernement (18 Sept. 1811—19 Aug. 1816); 2° Inlandsche verponding, geheven van gronden op de hoofdplaatsen, waarop inl. bezitrecht of agrar. eigendom rust; 3° Landrente, geheven op Java en Madoera (niet in de Vorstenlanden) van gronden, buiten de hoofdplaatsen, waarop inl. bezitrecht of agrar. eigendom rust (→ Landrente). Voor droge gronden berekend naar de grondwaarde; voor sawahs wordt een deel van het product geheven, alzoo een oogstbelasting. e) Sedert 1 Januari 1932 wordt V e r m o g e n s b e l a s t i n g geheven van alle inwoners van N.I. en niet-inwonenden, die aldaar eigendommen, schuldvorderingen door hypotheek verzekerd, bedrijf of beroep voor langer dan 3 maanden hebben. Vermogens onder 25 000 gld. zijn vrijgesteld (Ordonn. 1931 Stbl. nr. 405). f) M o t o r v o e r t u i g e n b e l a s t i n g 1° voor de Buitengewesten (Stbl. 1933 no. 36); 2° voor Java en Madoera (Stbl. 1933 no. 111).

2° I n d i r e c t e b e l a s t i n g e n, zooals: in- en uitvoerrechten en accijnzen (met wettelijk vastgestelde tarieven). Voor in- en uitvoerrechten zijn de artikelen speciaal aangewezen. Accijns is verschuldigd voor tabak, lucifers, petroleum en inl. gedestilleerd. Indirecte belastingen zijn voorts: statistiekrecht (1 Mei 1925); rechten van successie en overgang bij overlijden (sedert 1836); rechten van overschrijving van recht van (niet-agrar.) eigendom en opstal (1 Aug. 1924); vergunning tot het houden van Chin. speel- of dobbeltafels (1912); vergunning tot het houden van pandhuis of bank van leening in gew. Riouw, Amboina, Timor en ass. res. N.Guinee (1869); Zegelrecht (1921), hooger dan in Ned., wijl in N.I. geen registratiebelasting bestaat; slachtbelastingen in verschill. deelen van N.I.; bel. op de vischvijvers (1893); bel. voor aanleg en onderhoud der wegen ter hoofdplaats Benkoelen (1876); bel. op de uitvoerproducten (gom, hars, peper, pinang, vogelnestjes etc.) v.h. eiland We (1901); bel. op het uitgraven van diamant in res. Z. en O. afd. van Borneo (1861); bel. op sago, klappers, copra en klapperolie op Riouw en O. (1913); bel. ter vervanging van heerendiensten in onderafd. Makassar (1891); bel. 1/10 van het rijstgewas in gouvernem. Celebes en O. (1893); vogelbelasting in Z.Nieuw-Guinee (1 Jan. 1928); loterijbelasting (1923); heffing van vendusalaris bij openb. verkoopingen (1908); heffing van $^1/_{1000}$ voor de armen bij openb. verkoopingen (Gen. Resolutie v.h. Kasteel Batavia 22 Febr. 1745).

In de Vorstenlanden: a) motorrijtuigenbel. (1925); b) vermakelijkheidsbelasting, 20% v.d. entrée (1925); c) vergunningsbel. (1926). *B. Damen.*

Belastingwetgeving in Suriname.

De navolgende directe en indirecte belastingen worden geheven:

1° inkomstenbelasting;
2° belasting op de huurwaarde van gebouwen met de daarbij behoorende erven;
3° paardengeld;
4° accijns op het binnenlandsch gedestilleerd;
5° recht op verlofbewijzen tot verkoop van gedestilleerd;
6° invoerrechten;
7° opcenten op de invoerrechten;
8° belasting op goud;
9° belasting op bauxiet;
10° belasting op lucifers;
11° zegelrechten;
12° geneeskundige belasting;
13° successie- en overgangsrechten;
14° hondenbelasting;
15° rij- en voertuigenbelasting;
16° belasting op publieke vermakelijkheden;
17° heffingen in het bijzonder voor den aanleg, het onderhoud en de verbetering van straten en wegen.

De voornaamste dezer heffingen zijn de invoerrechten, die voor het dienstjaar 1934 op 1 450 000 gld., de inkomstenbelasting, die voor dat dienstjaar op 365 000 gld., de opcenten op de invoerrechten alsmede de zegelrechten, die resp. op 362 000 gld. en 88 000 gld. zijn geraamd.

Belastingwetgeving op Curaçao.

In de volgorde der begrooting zijn de belastingen de volgende:

1° invoerrecht;
2° accijns op gedestilleerd;
3° accijns op geslacht;
4° zegelbelasting;
5° overdrachtsbelasting;
6° belasting op openbare verkoopingen van roerend goed;
7° grondbelasting;
8° gebruiksbelasting;

9° inkomstenbelasting;
10° successiebelasting;
11° vergunningsrecht;
12° hondenbelasting;
13° motorrijtuig-, rijwiel- en motorbootbelasting;

Deze opsomming geldt voor de geheele eilandengroep, die onder de benaming Curaçao bekend is, met name: Curaçao, Aruba, Bonaire, St. Martin (Ned. gedeelte), St. Eustatius, Saba, met dien verstande, dat al die heffingen gelden voor Curaçao zelf en alle, met uitzondering van 3° en 6° voor Aruba. Voor Bonaire worden niet geheven 3°, 5°, 6°, 8° en 10°. Voor St. Eustatius en Saba bestaan alleen de onder 1°, 2°, 4°, 11° en 12° genoemde; voor St. Martin alleen de onder 1°, 4°, 11° en 12° vermelde belastingen. De voornaamste belastingen zijn de invoerrechten, het accijns op gedestilleerd, de inkomsten- en grondbelasting. *Russel.*

C) Organisatie van den belastingdienst.

Aan het hoofd van den dienst der bel. staat de directeur-generaal der belastingen. Aan het departement van Financiën ressorteeren onder hem vijf afdeelingen (centrale directie, directe bel., indirecte bel., invoerrechten en accijnzen, hypotheken en kadaster). Buiten het departement zijn onder leiding van den directeur-generaal der belastingen werkzaam drie diensten, nl. 1° van de directe belasting, invoerrechten en accijnzen; 2° van de registratie en domeinen; 3° van het kadaster.

1° De dienst van de directe bel., invoerrechten en accijnzen is belast met de uitvoering van de wetten betreffende bel. naar inkomen en vermogen, invoerrechten, accijnzen, grond-, personeele omzetbel., wegen-, rijwiel-, waarborgbelasting, recht op de mijnen, enz., met dien verstande, dat de dienst der registratie en domeinen eveneens de bel. naar inkomen en vermogen behandelt. De dienst van de dir. bel., inv. en acc. telt 9 directies (Amsterdam, Rotterdam, Utrecht, Breda, Den Bosch, Maastricht, Arnhem, Zwolle en Groningen). Elke directie is verdeeld in inspecties; de inspecties hebben een afzonderlijke taak, die ófwel ligt op het gebied der dir. bel. óf op dat der invoerr. en acc. waaronder ook de omzetbel. valt). Er zijn 88 inspecties der dir. bel., 31 insp. der inv. en acc. en 4 subinspecties der inv. en acc. Aan het hoofd van een inspectie staat een hoofdnspecteur of inspecteur aan wien inspecteurs enoms ontvangers, alsmede administratief personeel zijn toegevoegd. In elke inspectie zijn een of meer ontvangkantoren (260 in het geheele land). Aan een kantoor der dir. bel. is de invordering van de dir. bel. opgedragen, alsmede de inning van de wegenbelasting, schoolgeld e.a.; aan een 12-tal kantoren mede de inning van de dividend- en tantièmeb. Op een kantoor der accijnzen geschieden de werkzaamheden voor de inning der acc. en der omzetbel.; op een kantoor der invoerrechten de toepassing van de tariefwet en de inning van de invoerr. De meeste kantoren hebben een gemengde taak, zij heeten dan kantoren der dir. bel., inv. en acc., of der dir. bel. en acc. Bovendien zijn op 73 plaatsen aan de grens kleinere kantoren uitsluitend voor de invoerrechten gevestigd, genaamd grenskantoren. Op ruim 800 plaatsen in het land zijn verder gevestigd stationnementen van den actieven dienst, welks ambtenaren met verschillende werkzaamheden buiten de kantoren zijn belast, bijv. met bewaking van de grenzen, contrôle van de aangiften ten in-, uit- en doorvoer, uitvoering van de accijnswetten, verzamelen van gegevens voor de aanslagregeling der dir. bel., de invordering (deurwaarders), schatten van de waarde van meubilair, auto's enz. De contrôle van de aangiften ten in-, uit- en doorvoer geschiedt in hoofdzaak in secties van de invoerrechten en accijnzen.

Onder de directies ressorteeren verder nog: a) de accountantsbureau's (totaal 18), belast met de contrôle der boekhoudingen ten dienste van verschillende bel.; b) de contrôles der grondbelasting (totaal 15) tot uitvoering van de wet op de grondbelasting; c) de contrôles van den waarborg en de belasting der gouden en zilveren werken (totaal 8).

2° De dienst der registratie en domeinen is belast met de uitvoering van de wetgeving betreffende successie-, registratie-, zegelbelasting, hypotheken en gedeeltelijk de bel. naar inkomen en vermogen.

Er zijn zes directies (Amsterdam, Den Haag, Middelburg, Maastricht, Arnhem en Leeuwarden). De directies zijn onderverdeeld in inspecties (totaal 48), belast met aanslagregeling van de bel. naar inkomen en vermogen en met toezicht op naleving van andere wetten. In elke inspectie zijn een of meer ontvangkantoren (totaal 109), belast met de toepassing van de successie-,registratie- en zegelwet, de inning dezer bel. en het beheer van de domeinen, en gewoonlijk een hypotheekkantoor, aan welks hoofd staat een bewaarder van de hypotheken, het kadaster en de scheepsbewijzen (totaal 34). Op 6 plaatsen is een hypotheekkantoor gecombineerd met een ontvangkantoor.

3° De dienst van het kadaster is belast met de opmetingen op het terrein ten behoeve van het kadaster. Er zijn 7 divisies (Amsterdam, Den Haag, Breda, Arnhem, Utrecht, Assen en Groningen), aan welker hoofd een ingenieur-verificateur staat. In elke divisie zijn verschillende standplaatsen (c.q. bureau's) van landmeters (totaal 36).

In 1931 is een reorganisatie van den belastingdienst aanhangig geweest, welke in hoofdzaak hierop zou neerkomen, dat de inv. en acc. een afzonderlijke dienst zouden worden, terwijl de dir. bel. en de reg. en dom. zouden worden samengevoegd. De beslissing hieromtrent is uitgesteld. *Smeets.*

II. België.

Begripsbepaling.

B. is een verstrekking in geld, in natura of in werk, die door een publiekrechtelijke macht aan de particulieren wordt opgelegd voor het dekken van uitgaven van algemeen of plaatselijk nut. Het oude recht kende hoofdzakelijk prestaties in natura of in werklevering bijv. de tienden en de karweien. In het moderne recht hebben de b. hoofdzakelijk een geldelijk karakter, behalve bijv. de zgn. militaire verstrekkingen alsook zekere werkleveringen, opgelegd voor het onderhoud der buurtwegen (Wet 10 April 1841). B. veronderstelt dus een verstrekking, die wordt opgelegd door het gezag en waarvan de opbrengst wordt aangewend tot het bekostigen van openbare diensten. Ontbreekt een van die karakters, dan is er geen b. (Hof v. verbr. 11 Dec. 1869). Hieruit volgt, dat het belastingrecht of fiskaal recht behoort tot het publiek recht. Het vermogen om belastingen te heffen is een van de eigenschappen van het „imperium". Hieruit volgt eveneens, dat de zgn. vergeldingstaksen, zooals bijv. de plaatsgelden in de hallen, jaarmarkten of slachthuizen, het standgeld op den openbaren weg, de waag-,

meet- en peilgelden, geen eigenlijke b. zijn; zij zijn de betaling van een bewezen dienst.

Grondwettelijke regelen.

De grondslagen van de Belgische belastingspolitiek zijn neergelegd in de art. 110 vlg. van de Grondwet.

a) Het hoofdbeginsel is de gelijkheid van alle belastingschuldigen: geen voorrechten kunnen op het stuk van b. worden verleend; geen vrijstelling of vermindering van b. kan worden toegestaan dan uit kracht van een wet (art. 112). Beoogd wordt hier vooral het voorkomen van zekere privilegiën, die tijdens het oud regime de b. op ongelijke mate onder de belastingschuldigen verdeelden. In dien zin is art. 112 het gevolg van art. 6 van de Grondwet, dat het onderscheid van standen in den Staat afschaft en alle Belgen gelijk verklaart voor de wet. Het beginsel van de gelijkheid der belastingschuldigen belet niet, dat de wetgever bepaalde bronnen van inkomsten of bepaalde categorieën van personen zou belasten. Alleen wordt geëischt, dat alle schatplichtigen, die zich in dezelfde voorwaarden bevinden, gelijk zouden worden belast.

b) De b. van den Staat worden ingevoerd bij een wet, die van de provinciën en van de gemeenten worden respectievelijk ingevoerd met de toestemming van den provincialen raad en van den gemeenteraad (art. 110). Die bepaling vindt haren oorsprong in de Constitutie van 3 Sept. 1791: „Tous les citoyens ont le droit de constater, par eux-mêmes ou par leurs représentants, la nécessité de la contribution publique, de la consentir librement, d'en suivre l'emploi et d'en déterminer la quotité, l'assiette et le recouvrement.” Evenals er in het strafrecht geen straf is zonder wet, zoo ook is er in het fiskaal recht geen b. zonder wet. Uit dit beginsel moet worden afgeleid, dat de belastingwetten niet analogisch mogen toegepast worden. De analogische toepassing van den tekst mag echter niet verward worden met de extensieve verklaring daarvan. Deze is in fiskaal recht evenals op andere rechtsgebieden geldig. Uit ditzelfde beginsel moet nog worden afgeleid, dat in geval van twijfel de fiskale wet ten voordeele van den belastingschuldige moet uitgelegd worden: In dubiis contra fiscum.

c) De b. van het Rijk worden elk jaar bij stemming vastgesteld (art. 111). In strijd met het algemeen beginsel luidens hetwelk de wetten van kracht blijven tot hun afschaffing, hebben de b.-wetten maar kracht voor één jaar (zie de wet van 15 Mei 1846).

d) De b.-wetten behooren tot de openbare orde. Aldus zijn zonder gevolg de dadingen tusschen den Staat en den belastingschuldige getroffen, en kan door dezen laatste geen compensatie worden ingeroepen. Uit het karakter van openbare orde vloeit eveneens voort het positiefrechtelijk verbod de b. te ontduiken of overeenkomsten te treffen met het doel ontduikingen te bevorderen. Er is echter geen ontduiking, wanneer de belastingschuldige, die de keus heeft tusschen twee bewerkingen, diegene verkiest, die fiskaal het voordeeligste is.

e) De b.-wetten hebben geen terugwerkende kracht. Het niet-retroactiviteitsbeginsel vindt zijn grondslag niet in de Grondwet, maar in artikel 2 van het Burgerlijk Wetboek, dat op alle wetten toepasselijk is, tenzij de wetgever er anders over beslist. De wetgever kan dus van het niet-retroactiviteitsbeginsel afzien en aan een bepaalde belasting terugwerkende kracht verleenen, zulks zou hij dan uitdrukkelijk moeten verklaren.

Verdeeling der b. en bestaande soorten van belasting.

Men onderscheidt: 1° de staatsbelastingen; 2° de provinciale en gemeentelijke belastingen. Hier wordt alleen gehandeld over de staatsbelastingen. De → provinciale en → gemeentelijke b. maken het voorwerp uit van een afzonderlijk artikel.

Vroeger werden b. ingedeeld in omslagbelastingen en quotiteitsbelastingen. Omslagbelastingen zijn die, waarvan jaarlijks „ne varietur” het bedrag door de wet op voorhand wordt vastgesteld en over de belastingschuldigen verdeeld naar rato van hun inkomsten, vermogens of bezittingen. Vóór de wet van 7 Juni 1867 was de grondbelasting in België een omslagbelasting. De globale opbrengst werd jaarlijks door de wet op voorhand vastgesteld en verdeeld over de negen provinciën van het Rijk. De provinciale overheid verdeelde ze over de gemeenten, die op hun beurt het aandeel van iederen ingezetene bepaalden. Dit systeem, reeds gehuldigd door de wet van 3 Frimaire jaar VII, is thans in België voor de Staatsbelastingen afgeschaft. De provinciën en gemeenten kunnen nog omslagbelastingen innen, alhoewel zulks niet geschiedt. Quotiteitsbelastingen zijn die, waarvan de wetgever alleen het tarief vaststelt, zonder voorafbepaling van de opbrengst. Deze wordt alleen bij benadering beraamd in de begrooting van 's Lands Middelen. Een andere indeeling, die klassiek is en van den beginne af door het Belgisch Beheer werd gebezigd, is die tusschen de rechtstreeksche en de onrechtstreeksche b. Onder rechtstreeksche b. verstaat men die, welke, geïnd volgens nominatief opgestelde kohieren, gelegd worden op de goederen zelf of op de inkomsten, die zij afwerpen. Onrechtstreeksche b., integendeel, worden geheven bij den juridischen omloop of omzet der goederen, zooals de fabricatie, den verkoop, het vervoer, den in- en uitvoer en het verbruik (Instructie van 8 Jan. 1790 gehecht aan het Decreet van 31 December 1789).

Deze indeeling is nog steeds de grondslag van de organisatie van het belastingenbeheer. De belastingsoorten, die er onder gerangschikt zijn, hebben echter een zeer belangrijke evolutie ondergaan.

Voor den oorlog kende men als rechtstreeksche belastingen: a) de grondlasten, van Fransch-revolutionnairen oorsprong (wet van 3 Frimaire VII); b) de personeele b. uit het Hollandsch tijdvak overgenomen (wet 28 Juni 1822): deze laatste had een indiciair karakter en werd gelegd op het vermoedelijk inkomen, bepaald volgens zekere kenteekens nl. de huurwaarde der woonhuizen, de deuren en vensters, de haardsteden, het mobilair, het dienstpersoneel en de paarden. Door een wet van 26 Juli 1879 werden de haardsteden aan de personeele b. onttrokken; c) het patentrecht, eveneens van Fransch-revolutionnairen oorsprong (wet van 2—17 Maart 1791) en gelegd op het uitoefenen van handel, bedrijf, nijverheid, ambacht of slijterij. Na den oorlog werd dit systeem heelemaal uiteengerukt. De personeele b. op de huurwaarde der woonhuizen, de deuren en vensters, evenals het patentrecht werden afgeschaft en vervangen door een nieuw belastingstelsel, dat hoofdzakelijk aan de Engelsche „income-tax” is ontleend. Dit stelsel, opgebouwd door de wet van 29 October 1919, onderwerpt aan de b.

de inkomsten van onroerende goederen (grondb.), van roerende kapitalen (mobiliënb.) en van de uitoefening van een bedrijf (bedrijfsb.). Daarenboven voorziet zij een aanvullende b. op het globaal inkomen (supertaks).

Achteraf werd deze taks afgeschaft en vervangen door een aanvullende personeele b. (wet 13 Juli 1930). Deze laatste, evenals de vooroorlogsche personeele b., heeft een indiciair karakter en beteekent dus, in een zekere mate althans, een terugkeer tot het vorige regime.

De verschillende soorten van onrechtstreeksche b. zijn nagenoeg dezelfde gebleven, alleen werd hun veld van toepassing verbreed en werden de tarieven aanzienlijk verhoogd. Nochtans dient een nieuwe soort van onrechtstreeksche b. aangestipt nl. de → „Taksen met het zegel gelijkgesteld", waardoor de juridische omloop van alle roerende voorwerpen wordt belast.

In het thans van kracht zijnde regime zijn onder de rechtstreeksche b. gerangschikt:

1° de inkomstenbelastingen, omvattende de grondbelasting, de mobiliënbelasting, de bedrijfsbelasting, de aanvullende personeele belasting en de crisisbelasting; 2° de b. op het mobilair; 3° de b. op de automobielen en andere motor- of stoomvoertuigen; 4° de b. op de openbare vertooningen of vermakelijkheden; 5° de b. op de spelen en weddenschappen; 6° de b. op het openen van slijterijen van gegiste of geestrijke dranken; 7° de b. op de verhuring van jacht, vogel- en vischvangst.

De onrechtstreeksche b. omvatten:

1° de tol- en accijnsrechten en den verbruikstaks op de schuimdranken; 2° de registratierechten; 3° de hypotheekrechten (omschrijving en inschrijvingsrechten) en griffierechten; 4° de successierechten en den taks op de vereenigingen zonder winstbejag; 5° de zegelrechten; 6° de taksen met het zegel gelijkgesteld. Deze laatste werden na den oorlog als nieuwe bronnen van inkomsten in het leven geroepen om de zware staatsschulden te delgen en de begrooting in evenwicht te brengen. Zij omvatten onder meer: de overdracht-, factuur- en weeldetaksen; den taks op de vervoerovereenkomsten en op de verhuring van roerende voorwerpen; den taks op de beursverrichtingen; den taks op de voorschotten in banken; den taks op de verzekeringscontracten en op de aanplakkingen.

Opbrengst der belastingen.

De economisten zijn het niet eens over de vraag, welke soort van b. economisch de beste is. Sommigen geven de voorkeur aan de rechtstreeksche b., zooals o.m. Pesch (Lehrbuch der Nationalökonomie III, 760), die ze als ideaal beschouwt, op voorwaarde dat ze een progressief karakter hebben. Anderen in tegendeel geven de voorkeur aan de onrechtstreeksche b., waarvan de verdeeling gelijkmatiger is en de inning gemakkelijker. In België hadden in den loop der 19e eeuw de rechtstreeksche b. het overwicht. Sinds 1860 nochtans ziet men geleidelijk de opbrengst van de onrechtstreeksche b. stijgen, in die mate dat ze in 1905 reeds de opbrengst der rechtstreeksche b. met 71 millioen overtrof. Na den oorlog zijn de onrechtstreeksche b. veruit de voornaamste bron van de staatsinkomsten geworden.

Zie onderstaande tabel van de ontvangsten van het belastingjaar 1932.

1° Rechtstreeksche belastingen.	
a) Grondbelasting	329.430.062,76 frs.
b) Mobiliënbelasting	604.777.786,44 „
c) Bedrijfsbelasting	523.218.846,47 „
d) Aanvullende personeele belastingen	86.849.815,98 „
e) Taks op het mobilair . .	13.075.484,39 „
f) Taks op jacht en vischvangst	1.718.554,87 „
g) Taks op de automobielen	95.033.006,13 „
h) Taks op de vermakelijkheden	53.703.308,76 „
i) Taks op de spelen en weddenschappen	41.928.420,62 „
j) Taks op het openen van drankslijterijen	29.319.689,58 „
	1.779.054.976,— frs.

2° Onrechtstreeksche belastingen.	
a) Tolrechten	1.556.128.664,29 frs.
b) Accijnzen	819.327.101,35 „
c) Verbruikstaks op de schuimdranken	241.500.341,60 „
d) Registratierechten . . .	525.833.945,60 „
e) Griffierechten	9.055.200,81 „
f) Hypotheekrechten	13.036.809,47 „
g) Successierechten	212.108.637,28 „
h) Met het zegel gelijkgestelde taksen	1.855.302.585,79 „
i) Taks op de vereenigingen zonder winstbejag . . .	2.376.812,69 „
	5.234.670.098,88 frs.

Algemeen totaal:	
Rechtstreeksche belastingen	1.779.054.976.— frs.
Onrechtstreeksche belastingen	5.234.670.098,88 „
[1])	7.013.725.074,88 frs.

[1]) Cijfers genomen uit den „Moniteur" van 28 Mei 1933, blz. 2765.

De onrechtstreeksche b. verzekeren dus aan den Belg. Staat een inkomen, dat circa driemaal zoo hoog is als dat van de rechtstreeksche b. Het zegelrecht en de met het zegel gelijkgestelde taksen verzekeren, zij alleen, een grooter inkomen dan al de rechtstreeksche b. samen. In de meest kritieke dagen van de financieele crisis bezorgden zij aan den Staat een inkomen van circa 7 millioen frank per dag (R. Symoens, La Taxe de Transmission et les Impôts connexes, blz. 7).

Belastingdiensten.

De inning van de staatsbelastingen behoort tot de bevoegdheid van de uitvoerende macht en geschiedt onder toezicht van den minister van Financiën, door het Beheer der rechtstreeksche belastingen, door dat van tol en accijnzen en door dat van Registratie en Domeinen. De opbrengst der b. wordt door de ontvangers gestort in de kassen van de Nationale Bank, onder toezicht van de agenten der schatkist.

A) Beheer der rechtstreeksche b. Naast het Middenbestuur, dat deel uitmaakt van de centrale diensten van het ministerie van Financiën, omvat het Beheer der rechtstreeksche b. plaatselijke diensten, die verdeeld zijn over 12 directies, nl. één per provincie met uitzondering van Brabant, Antwerpen en Henegouwen, die elk twee directies tellen. Elke directie omvat op

haar beurt een zeker aantal inspecties, verdeeld in contrôle-gebieden en ontvangerijen.

Nauw verband houdend met de directies van de rechtstreeksche b. zijn de diensten der bewaarders van het Kadaster. Deze zijn ten getale van 11 nl. één per provincie, uitgezonderd voor Brabant en Henegouwen, die elk twee bewaarders tellen. Elke dienst wordt verdeeld in een zeker aantal gebieden aan het hoofd waarvan een landmeter van het kadaster staat. Het toezicht is toevertrouwd aan controleurs, waarvan het aantal verschilt naar de belangrijkheid van den dienst.

B) Beheer van Tol en Accijnzen. De speciale en technische diensten, hoofdzakelijk belast met het voorbereiden en de uitvoering der wetten, het onderzoek der betwiste zaken, het toezicht op de ontvangers en het opmaken van de handelsstatistiek behooren tot het Middenbestuur. De gewone diensten zijn verdeeld in zes plaatselijke directies met elk een zeker aantal contrôlegebieden, op hun beurt verdeeld in ontvangerijen.

C) Beheer van Registratie en Domeinen. Heeft een dubbele bevoegdheid nl. de administratie van het privaat domein van den Staat (Beheer der Domeinen) en de administratie van registratie-, zegel-, hypotheek-, successie- en griffierechten, alsook van de met het zegel gelijkgestelde taksen (Beheer der registratie). De plaatselijke diensten zijn ingedeeld in negen directies met elk een zeker aantal ontvangerijen, minstens één per gerechtelijk kanton.

Het toezicht is toevertrouwd aan ambtenaars, die volgens hun hiërarchischen graad, inspecteur of verificateur worden genaamd. Het toezicht van de taksen met het zegel gelijkgesteld behoort bij speciale controleurs, die den titel voeren van controleur der overdracht- en weeldetaksen. Voor de bewaring van de hypotheken bestaat er in beginsel een kantoor in ieder gerechtelijk arrondissement.

Procedure en strafrecht.

Voor de invordering der rechtstreeksche b. wordt door den controleur de aanslag vastgesteld op voet van de aangifte van den belastingschuldige, mits deze aangifte juist bevonden werd. Tegen den aanslag kan de belastingschuldige bezwaar indienen bij den directeur van het gebied. Deze vaardigt een beslissing uit tegen dewelke beroep kan aangeteekend worden bij het Hof van beroep. Wordt de aangifte van den belastingschuldige onjuist bevonden, dan kan de controleur ze verbeteren, doch in dit geval doet hij, alvorens den aanslag vast te stellen, aan den belanghebbende kennen, welk cijfer hij van plan is in plaats van het aangegeven cijfer te stellen, tevens geeft hij de redenen aan van de aangebrachte wijziging.

Wordt er geen aangifte gedaan, dan gaat de controleur over tot een aanslag van ambtswege, na het advies te hebben ingewonnen van een fiskale commissie. Voor de onrechtstreeksche belastingen wordt, bij niet toepassing of onvoldoende toepassing van het eischbaar recht, door het Beheer een dwangbevel uitgevaardigd, waartegen de belastingschuldige kan in verzet komen. De zaak wordt dan door hem voor de gewone rechtbank aanhangig gemaakt, volgens de regelen van de burgerlijke rechtsvordering.

Strafbepalingen. Voor de rechtstreeksche b. is voorzien een fiskale boete van 500 frs. tot 1 000 frs. wegens de niet-naleving van de wettelijke voorschriften, o.m., wanneer geen aangifte wordt gedaan. Valschheid en gebruik van valsche stukken, met het inzicht de belasting te ontduiken, geven daarenboven aanleiding tot de straffen voorzien in Hoofdstuk IV Boek II Titel III van het Strafwetboek.

Voor de onrechtstreeksche belastingen onderscheidt men eveneens twee soorten van strafmaatregelen nl. de eigenlijke fiskale boeten, die opgelegd worden, wanneer de overtreding geschiedt zonder kwade trouw, en de correctioneele straffen, die kunnen opgelegd worden, wanneer de ontduiking met bedrieglijk inzicht is geschied. *De Weerdt/Rondou.*

Belastingwetgeving in Belgisch Kongo.

De regeling der inlandsche belasting in Belgisch Kongo is bepaald in het decreet van 17 Juli 1914. De belasting is tweeërlei: een hoofdelijke belasting en een bijkomende belasting. De eerste is te betalen door iederen volwassen werkkrachtigen kleurling, die in den loop van het dienstjaar op het grondgebied van de kolonie verblijft. De tweede is verschuldigd door iederen kleurling, die meer dan één vrouw bezit, en wordt berekend volgens het getal dier vrouwen, de eerste vrouw uitgezonderd. Het bedrag der belastingen wordt jaarlijks voor ieder gewest door den gouverneur-generaal vastgesteld. Bij het vaststellen daarvan wordt rekening gehouden met de middelen van bestaan en de economische ontwikkeling der bevolking. De belasting moet in één storting betaald en ter inning gedragen worden. Na betaling ontvangt de belastingschuldige een kwitantie, die bij opvordering van de staatsbeambten getoond moet worden.

De inning geschiedt door de staatsbeambten, daartoe aangesteld door den districtscommissaris. Voor het inzamelen kunnen ook betrouwbare inlandsche hoofden en onderhoofden medewerken onder toezicht en beleid der blanke inzamelaars.

In geval van nalatigheid in het betalen kan de belastingschuldige rechtstreeks aan lijfsdwang onderworpen worden.

Voor Roeanda-Oeroendi bestaat een speciaal decreet van 17 Juli 1931, dat de meeste bepalingen der Kongoleesche wetgeving met hier en daar een wijziging invoert. In die provincie bestaat ook een belasting op het hoornvee, geregeld door het decreet van 14 Nov. 1927. *De Jonghe.*

III. Internationaal Privaatrecht. De verscheidenheid van de belastingsystemen der verschillende landen kan tot gevolg hebben, dat dezelfde inkomsten tweemaal aan eenzelfde b. onderworpen worden. Om die dubbele b. te voorkomen werd in 1920 reeds door de Internationale Financieele Conferentie te Brussel een verzoek gericht tot den Volkenbond, ten einde Internationale Conventies dienaangaande te zien ontstaan. Een zelfde verzoek werd door de Conferentie van Genua in 1922 gedaan. Ingevolge dit verzoek heeft de Volkenbond het probleem aangevat, en in 1928 hebben de geaccrediteerde regeeringsexperten verslag uitgebracht. Dit verslag voorziet twee- of meerzijdige overeenkomsten, volgens dewelke de inning der b. naar de volgende regelen zou geschieden:

a) inkomsten uit onroerende kapitalen = inning door het land, waarin de goederen gelegen zijn; b) interesten van schuldvorderingen, leeningen, deposito's, obligatiën e.d. = inning door het land van den schuldenaar; c) inkomsten uit aandeelen = inning door het land, waarin zich de bestuurszetel bevindt van de onderneming; d) inkomsten uit nijverheids-, handels- of landbouwbedrijven = inning door het land, waarin deze bedrijven gelegen zijn; e) inkomsten uit loonen en salarissen = inning door het land, waarin de loontrekkenden of gesalarieerden hun werkzaamheid

uitoefenen; f) successierechten = inning door den Staat, waarin de overledene zijn woonplaats had op den datum van zijn overlijden. Deze beginselen zijn met lichte afwijkingen toegepast in drie overeenkomsten door België afgesloten met het groothertogdom Luxemburg (9 Maart 1931), de Fransche Republiek (6 Mei 1931) en het Italiaansch Koninkrijk (11 Juli 1931). — Teksten verschenen in den Moniteur van 17 Januari 1932.

Lit: Giron, Le Droit Administratif de la Belgique (1885); Bernimolin, Les Institutions provinciales et communales de La Belgique (1892); Giron, Dictionnaire de Droit Administratif (3 dln. 1895 s.v. Impôts); Ingenbleek, La Justice dans l Impôt (1918): Pandectes Belges, Vis Contributions, Impôts, Taxes communales, Taxes Provinciales; Errera, Traité de Droit Public Belge (1920); Genin, Des Impôts sur la Circulation Juridique des biens (1927); Vauthier, Précis de Droit Administratif de la Belgique (1928). *De Weerdt/Rondou.*

IV. Rechtsgrond en gewetensplicht.

Over rechtsgrond der belasting zijn vele belastingtheorieën opgezet, die de vraag trachten te beantwoorden, uit hoofde van welke gebeurtenissen, handelingen of toestanden, in het rechts- of economisch leven, de overheid belastingen mag heffen en op grond waarvan de belastingplichtigen deze belastingen moeten betalen. Bedoelde theorieën kunnen in twee hoofdgroepen verdeeld worden:

a) de individualistisch-atomistische staats- en belastingleer;

b) de organische of sociale en de solidariteitsleer. De eerste leer kent aan de belastingen hoofdzakelijk een privaatrechtelijk karakter toe en ziet in de belastingverbintenis een contractueele verbintenis, zoowel in de actieve zijde, de belastingvordering, als in de passieve zijde, den belastingplicht. In deze opvatting, die overigens in verschillende schakeeringen voorkomt, is de belasting een vergoeding voor diensten, door de overheid aan den enkeling bewezen, zooals waarborging der veiligheid, bescherming van het particulier eigendom en verdere rechtsbescherming. De voornaamste vertegenwoordigers van deze individualistische atomistische staats- en belastingleer zijn: in de 17e eeuw Hobbes in Engeland, in de 18e eeuw Montesquieu in Frankrijk en Justi in Duitschland; in de 19e eeuw de Manchesterschool in Engeland.

Een eerste schakeering ziet in het contract een ruilcontract, d.w.z. gelijk voor sommige nuttigheden ruil plaats heeft tusschen particulieren, zoo kan voor bepaalde andere prestaties ruil slechts geschieden tusschen particulieren en een collectief persoon, die s t a a t heet (Proudhon, Théorie de l'impôt, 1868). Dit leidt er toe, dat iedere belastingplichtige betaalt naar verhouding van de diensten, die hij van den staat geniet, zoodat in de practijk de heffingen de tegenprestaties voor bewezen diensten van velerlei soort moeten zijn.

Zoo zullen de kosten van onderwijs door de schoolbelasting, de kosten van openbare werken door tollen of wegenbelasting e.d. gedekt moeten worden. De algemeene belastingen worden besteed tot dekking van diensten, die de geheele gemeenschap aangaan, bijv. voor de kosten van defensie, politie, justitie.

Een tweede schakeering vergelijkt het belastingcontract met een assurantie-overeenkomst, dit is de Assekuranz-theorie of de theorie van het contrat d'assurance: iedere belastingplichtige betaalt een premie om het rustig bezit te houden van hetgeen hij heeft. Zoo betaalt dan een ieder naar evenredigheid van zijn verzekerde bezittingen. Het resultaat van deze leer moet een belasting zijn, hetzij op het vermogen, hetzij op het inkomen op grond, dat dit kapitaal vertegenwoordigt.

Een derde schakeering gaat uitsluitend uit van de produceerende maatschappelijke groep, die zij beschouwt als een productie-maatschap, waarvan de staat beheerder is. De producten van rijkdom, die tezamen de gemeenschap vormen, hebben zich vereenigd om een aantal zaken van gemeenschappelijk nut te verkrijgen, die noodzakelijk voor de productie zijn, zooals de algemeene veiligheid, bescherming der eigendommen, een net van kanalen, wegen, spoorwegen en havens. De productiekosten bestaan aldus beschouwd in individueele kosten, die ieder der producenten voor de uitoefening van zijn onderneming draagt, en in algemeene, die de gemeenschap betaalt. „L'état est, en quelque sorte, le syndic de tous les producteurs", dus een lasthebber, door de gemeenschap aangesteld. De belasting dient ter bestrijding der algemeene productiekosten. In die belasting draagt elke producent bij naar gelang van zijn inbreng, dus in verhouding tot zijn vermogen, zoodat daaruit een enkelvoudige belasting op het vermogen voortvloeit. Deze leer is die van Menier (Théorie de l'impôt sur le capital, 1874) en van de Broglie (Le libre-échange et l'impôt, 1879).

Deze individualistische belastingleer is nog niet geheel verdwenen. Zelfs Leroy-Beaulieu (Traité de la Science des Finances) is er niet geheel vrij van.

Lijnrecht tegenover deze Aequivalenz-Assekuranz en andere privaatrechtelijke opvattingen, staan de organische of sociale en de solidariteitsleer, welke in de verhouding van het individu tot den staat den rechtsgrond voor belastingheffing zien.

De organische of sociale staatsleer kent bij de belastingheffing geen grens, daar zij den staat een absoluut recht toekent op de goederen van de burgers. Dit recht tot belastingheffing vindt zijn grond onmiddellijk in het wezen van den staat. De verplichting tot belastingbetaling is dan een absolute verplichting van de onderdanen, een onmiddellijk gevolg van het burgerschap. De staat is in deze opvatting „Selbstzweck": hij is niet uitsluitend een middel tot het welzijn der leden, maar heeft een eigen doel, met name het staatswelzijn, bestaande in een steeds grootere machtsontplooiing en een voortdurend grootere onderwerping van het leven der enkelingen aan de gemeenschap. De theorie, volgens welke het onmiddellijk staatsdoel niet het algemeen welzijn, doch de staat zelf is, wordt in verschillende schakeeringen geleerd. Het verst gaan in dit opzicht Schelling en Hegel, die den staat als God zelf beschouwen. Naast hen kan men vooral noemen J. Stahl en A. Wagner, de vertegenwoordigers van het Duitsche Staatssocialisme, dat den staat veroorlooft, tot het gladstrijken van de maatschappelijke tegenstellingen goederen van de onderdanen naar zijn goedvinden tot zich te trekken. De sociaal-democratie, die uit het Hegelianisme is voortgekomen, ontkent principieel den particulieren eigendom en erkent slechts den staat als eigenaar der goederen; ook de hieruit volgende rechten tot belastingheffing liggen voor de hand. Naast de organische of sociale staatsleer moet men de solidariteitsleer plaatsen. Ten aanzien der belastingheffing kent deze opvatting aan den staat en het staatsgezag het recht toe, de goederen der burgers in zulke mate tot zich te nemen, als dit voor het algemeen welzijn, het bonum

commune, noodzakelijk is. Het recht tot belastingheffing en de verplichting tot belastingbetaling volgen uit de natuur en het doel van staat en overheid. Daar de staat een in de natuur der menschen wortelende en door God gewilde instelling is, heeft die staat ook van nature, dus door Gods wil, alle voor de bereiking van dat doel noodige rechten, zooals het recht zoodanige belastingen te vorderen, als hij voor de vervulling van zijn taak behoeft. Ook de hoogte der belastingen wordt bepaald door dit criterium. De verplichting tot belastingbetaling volgt echter niet alleen uit de natuurlijke zedenwet, maar ook uit de positieve goddelijke wet, blijkens Mt. 22. 17—21 en 17. 24, Rom. 13. 5—7 en Tim. 6.2. Daaruit volgt niet, dat iedereen verplicht is belasting te betalen, doch dat een ieder een fiscaal offer moet brengen, indien en voorzoover een rechtvaardige wet zulks gebiedt. *Russel.*

G e w e t e n s p l i c h t. Het volgende geldt voor alle soorten van belastingen; geenszins voor hetgeen aan staat of gemeente enz. volgens een contract verschuldigd is.

G r o n d s t e l l i n g : krachtens de wettelijke of sociale → rechtvaardigheid zijn alle burgers in geweten gehouden op redelijke wijze tot de staatsuitgaven bij te dragen. Daaruit volgt, dat ze in den regel de geëischte belastingen moeten betalen (Mt. 22. 21; Rom. 13. 7), niet echter, dat ze overal en altijd tot den laatsten cent hoeven te geven. Meent iemand met reden reeds voldoende bij te dragen tot 's lands welzijn, dan is hij tot meer, nl. tot volle naleving der belastingwetten, slechts op deze dubbele voorwaarde verplicht:

1° de belastingwet moet in hare volle draagwijdte r e c h t m a t i g zijn, nl. waarachtig noodig tot het algemeen welzijn: de staat heeft niet het recht tot overdreven of afkeurenswaardige uitgaven zijn onderdanen van hun goed te berooven. Ook is de invordering niet rechtvaardig, als ze niet evenredig alle burgers treft volgens de verdeelende → rechtvaardigheid: de eenen moeten nooit, betrekkelijk gesproken, een merkelijk zwaarderen last dragen dan de anderen. Zeker komt aan regeerders en wetgevers het oordeel toe over de rechtmatigheid eener vordering: naar dit oordeel moet men zich in geweten voegen. ten ware, volgens de meening van wijze deskundigen in de onderscheidene landen, een bepaalde eisch z e k e r overdreven was.

2° De wetgever moet zijn gezag hebben willen gebruiken; hij moet waarlijk hebben willen g e b i e d e n de belastingen voluit te voldoen. Anders (zooals in België) mag men de wet als louter → p e n a a l aanschouwen, volgens de opvatting der wetgevers zelf en de openbare meening; zoodat iemand (die geen groote sommen ontduikt en redelijk meent reeds genoeg te betalen: zie boven) slechts zondigt door gewelddadig verzet als hij betrapt wordt, of door de beambten om te praten.

Volgens deze beschouwingen wordt ook bepaald, of men zekere a a n g i f t e n onvolledig mag doen. Verklaringen, die inderdaad volgens de algemeene opvatting een leugen bevatten, zijn zondig, ja zwaar zondig, als ze onder e e d e geschieden.

Al kan hier geen sprake zijn van een eigenlijke r e s t i t u t i e, toch blijft wie aan een gewetensplicht van te betalen te kort gekomen is, nog die som aan den staat schuldig, omdat die plicht nog op een nuttige wijze kan vervuld worden. *Salsmans.*

Belastingkonsulent, deskundige, die zich belast met de behartiging van de belangen van zijn opdrachtgevers op belastinggebied, voornamelijk op het terrein der directe belastingen. Meestal zijn dit accountants. In 1932 zijn pogingen in het werk gesteld door een daartoe gevormd curatorium om te komen tot een bepaalde regeling van het beroep. *C. Janssens.*

Belastingschema noemt men een schematische voorstelling van een zgn. type-trein, -vrachtwagen of assenstel, met gelijke asbelastingen en in ronde getallen uitgedrukte radstanden; deze voorstelling dient om de berekening van bruggen en andere kunstwerken te vereenvoudigen. *P. Bongaerts.*

Belastingsgrens. De meeste materialen volgen de Wet van → Hooke niet tot aan de breukbelasting. Echter zijn, op een enkele uitzondering na, alle sterkteberekeningen gebaseerd geweest op elasticiteitsformules, die deze wet tot uitgangspunt hadden. Van principieel standpunt bezien hebben deze berekeningen, voorzoover zij de breukbelasting als toelaatbare grensbelasting van het materiaal aanvaardden, slechts dán beteekenis, wanneer zij betrekking hadden op materialen, die de Wet van Hooke ook werkelijk tot aan hun breukbelasting volgden. Dat in vele gevallen, waarin aan dezen eisch niet voldaan was, de sterkteberekeningen toch tot bevredigende resultaten voerden, vindt zijn verklaring in de invoering van een veiligheids- of zekerheidscoëfficiënt. Stel bijv. dat de breuk-trekspanning van een materiaal 4 000 kg/cm² is, en de zuivere trekspanning, waarbij het materiaal ophoudt de Wet van Hooke te volgen, 2 000 kg/cm², dan zal bij invoeren van een zekerheidscoëfficiënt $n = 5$ geëischt worden, dat de grootste optredende trekspanning kleiner blijft dan of hoogstens gelijk is aan 800 kg/cm², hetgeen de belastingsgrens van het materiaal zou zijn. Omdat dit bedrag lager is dan dat, waarbij de Wet van Hooke ophoudt geldig te zijn, houdt de sterkteberekening natuurlijk haar volle beteekenis. Zij zou die eerst verliezen, wanneer $n < 2$ genomen zou worden. De beperktheid van ons vermogen om voor een andere wet dan die van Hooke technisch bruikbare elasticiteitsformules af te leiden, eischt de invoering van een minimum veiligheidscoëfficiënt. Echter is de veiligheidscoëff., dien men bij sterkteberekeningen om andere redenen moet invoeren, zooals: onzekerheid omtrent de max. belasting van een constructiedeel. mogelijke overbelasting, mogelijke materiaalfouten, meestentijds grooter dan deze, zoodat men altijd tot aan de daaruit voortvloeiende belastingsgrens van de geldigheid van de Wet van Hooke verzekerd kan zijn en de bekende sterkteformules kan toepassen. *v. Lammeren.*

Belastingsmisvorming, vervorming van het lichaam, optredend onder den invloed van het lichaamsgewicht, omdat aan het normale lichaam te hooge eischen gesteld worden (bijv. platvoet), of omdat een verzwakt lichaam geen weerstand kan bieden aan normale belasting (de verschillende misvormingen bij Engelsche ziekte). *Krekel.*

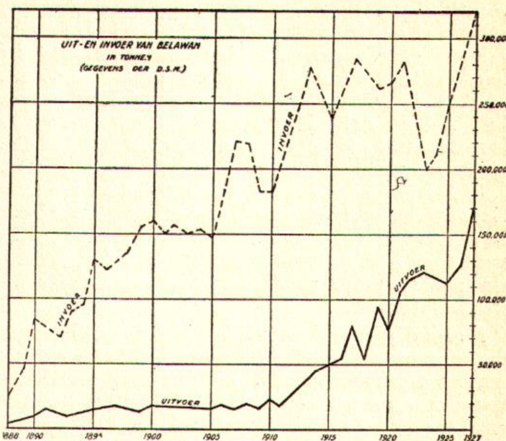
Belastingvlucht (N e d. b e l. r e c h t) is het zich onttrekken aan een rechtmatige heffing of het ontgaan van een vastgestelden aanslag door de wijk naar het buitenland. De belastingexperts van den Volkenbond hebben door het ontwerpen van tractaten betreffende voorkoming van dubbele belasting en van belastingontwijking, getracht de belastingvlucht te bemoeilijken. De vlucht voor de Ned. belastingen is vergemakkelijkt vooreerst, doordat gijzeling wegens

directe bel. tot voor kort niet mogelijk was en wegens indirecte bel. alléén mogelijk is, indien de rechter deze uitspreekt wegens hetgeen een koopman of fabrikant, die crediet of fictief entrepot geniet, verschuldigd is, en vervolgens, doordat de Staat in het buitenland geen executoriale macht ter zake van een belastingvordering heeft en evenmin tegen den wanbetaler aldaar vonnis kan krijgen. Nederland heeft in 1933 met België een tractaat gesloten, dat in een beperkte mate de wederkeerige invordering van belastingaanslagen regelt. Tusschen buitenlandsche Staten bestaan reeds vele vérgaande tractaten van dien aard. In Nederland is onlangs een wet ingevoerd, die ter zake van directe belastingen en van de dividend- en tantièmebelasting gijzeling op zeer gemakkelijke wijze mogelijk maakt. *Russel.*

Belastingvrijheid der geestelijken. Reeds in het Romeinsche Rijk werden geestelijken van eenige openbare diensten en lasten vrijgesteld. De wetgeving daaromtrent bleef in de Germaansche landen veelal bestaan, maar daar het belastingwezen geheel veranderd was, konden de wetten niet worden toegepast. De goederen, waaruit de geestelijken hun inkomsten trokken, werden in allerlei opzichten door den Staat belast (spoliën, regaliën, servitium). De geestelijken waren bovendien onderworpen aan tollen en accijnzen, tenzij zij door speciale privileges daarvan waren vrijgesteld. Als directe belasting gold de bede, welke reeds omstreeks 1100 een verplichte grondbelasting was. De goederen der geestelijke instellingen, niet het particuliere bezit van geestelijken, waren van deze belasting vrij. De goederen, die eenmaal bedeplichtig waren, bleven dit, ook al kwamen zij later in handen van geestelijken. In de 14e eeuw werd bijna overal een nieuwe directe belasting ingevoerd (bede, morgengeld, huisgeld); hiervan waren de geestelijken niet vrijgesteld. Toen echter Philips IV van Frankrijk een dergelijke directe belasting van de geestelijken vroeg, kwamen zij in verzet en de paus handhaafde de belastingvrijheid der geestelijken. Wel werden vele vrijwillige giften toegestaan. In Frankrijk bleven de geestelijke goederen vrij van de taille en de geestelijken van de zoutbelasting tot aan de Fransche Revolutie. In de 14e en 15e eeuw werden herhaaldelijk bepaalde procenten van het inkomen der geestelijken aan den Staat toegekend. Het moderne staatsrecht erkent op dit gebied geen voorrechten der geestelijken.

L i t.: J. G. Avis, De directe belasting in het Sticht Utrecht (1930). *Post.*

Belawan, plaats op de Oostkust van Sumatra (3° 47′ N., 98° 40′ O.). Telde in 1931: 5 000 Inlanders, 1 600 Chineezen, 110 Europeanen en Br. Indiërs. In 1887 werd te B. door de D(eli) S(poorweg) M(aatschappij) een spoorweghaven aangelegd, en door een spoorlijn met Medan verbonden. Dit havenemplacement werd in 1912 door het Gouv. overgenomen. B. neemt dan de taak van Laboean over. In 1891 komt de verbinding met Batavia tot stand door de Kon. Paketv. Mij. Sedert 1915 doet de Mij. Nederland Belawan aan, doch de schepen moesten tot 1921 nog op de reede blijven liggen. Toen werd B. een oceaanhaven en werd voortaan in geregelden dienst aangedaan door de Mij. Nederland en den Rotterd. Lloyd. De uitvoerproducten zijn rubber, tabak, vezel, palmolie, thee en copra. De palmolieproductie gaat sterk vooruit, ondanks de wereldcrisis. B. exporteert ook nog veel van deze olie vanuit Straits, dank zij het tanksysteem en de vrijstelling van rechten voor transito. *v. Vroonhoven.*

Belawan.

Bel Canto (Ital., = mooie zang), een stijl in de vocale muziek, waarbij de zangstem de virtuositeit van een instrument nastreeft. Edele toon en stemvaardigheid voor de uitvoering van schitterende passages en versieringen zijn hoofdzaak. Op de bel canto-periode volgt die van de dramatische muziek (sinds Wagner), waarbij tekst en voordracht eerder tot hun recht komen.

Belcher, J o h n. Engelsch architect einde 19e eeuw. Zijn werk in Renaissance-vormen is deftig, schoon ietwat nuchter, in het genre van Vingboons. Kloek, voornaam o.a. accountants-institute Londen in Palladiaanschen stijl.

Belcikowski, A d a m, → Beltsjikowski.

Belcolor-methode is een drie kleuren rasterdiepdruk-procédé. De deelnegatieven voor geel, rood of blauw worden gecopieerd op geel, rood of blauw gekleurde pigmentbladen. De gele deelplaat brengt men over op wit porcelein, de roode en blauwe op celluloidvellen. Na het ontwikkelen en drogen legt men de afbeeldingen nauwkeurig op elkaar en controleert, in welke platen te weinig of te veel van de betreffende kleur aanwezig is en welke dus bijgewerkt moeten worden. *Ronner.*

Beldemandis (Beldomandis, Beldemando), P r o s d o c i m u s de, theoreticus, * ca. 1375; omstreeks 1422 professor in de philosophie in zijn vaderstad Padua. Schriftgeleerde, wiens voornaamste geschriften over mensuraalmuziek werden afgedrukt in Coussemaker's werk: „Scriptores de musica medii aevi" (III).

W e r k e n: B. beschreef een enharmonisch-chromatische toonladder, waarbij het octaaf werd verdeeld in 17 deelen (Riemann, Geschichte der Musik-theorie, 2e druk). — L i t.: Baralli-Torri, Il trattato di Pr. de B. contro il Lucidario di Marchetto (Riv. mus. 1913). *Pisaer.*

Bele Aelis, oud Fransch danslied met mimische voorstelling; soort van ballet, tusschen hij, zij en koor, waarvan de tekst uit een lied van den trouvère Baude de la Quarière is opgemaakt.

L i t.: J. Bédier et P. Hazard, Hist. de la litt. française (Parijs z.j., 49).

Beleedigde partij in het strafproces is degene,

die onmiddellijk tengevolge van het strafbaar feit. waarvoor de verdachte terechtstaat, nadeel heeft geleden. Zij heeft het recht zich in de strafzaak te voegen d.w.z. haar vordering tot schadevergoeding gelijk met de strafzaak aanhangig te maken, hetgeen zij doet door opgave van den inhoud daarvan ter terechtzitting, waarop de strafzaak behandeld wordt, vóórdat de Officier van Justitie requisitoir neemt. Het bedrag, dat aldus gevorderd kan worden, is beperkt tot 50 gld. bij den kantonrechter, tot 150 gld. bij de rechtbank en andere rechtscolleges. *Kleene.*

In België wordt de beleedigde partij, die een vordering tot schadevergoeding voor den strafrechter instelt, → Burgerlijke partij genoemd. Het bedrag van die vordering is niet beperkt tot een bepaald bedrag, evenmin voor den politierechter als voor de andere strafrechtbanken.

Beleediging (contumelia) is het krenken van den evennaaste in zijn eer, wanneer het geschiedt in zijn tegenwoordigheid. Zij geschiedt meest door woorden, soms ook door schrift (in brieven, kranten, enz.) of door daden (misprijzende gebaren, teekeningen, kaakslag, enz.). Beleediging is een zonde tegen de rechtvaardigheid, omdat zij den evennaaste berooft van een goed, waarop hij recht heeft, namelijk zijn eer. En omdat de eer algemeen wordt aangezien als een groot goed, is de beleediging op zichzelf een dood zonde. In sommige gevallen zal zij echter een dagelijksche zonde zijn, wanneer zij geschiedt zonder voldoende beraad (uit onachtzaamheid, plots opkomende woede), zonder boos inzicht (niet ernstig gemeend, louter uit scherts) of wanneer geen erge krenking der eer uit de beleediging voortvloeit (zooals dat dikwijls het geval is, wanneer mannen en vrouwen uit de lagere volksklas elkander bij het twisten allerlei aantijgingen en schimpnamen naar het hoofd werpen). Om de gewichtigheid der krenking van de eer en dus der beleediging vast te stellen, moet men rekening houden met de waardigheid van den beleedigden persoon, met den stand en de gesteltenis van den beleediger en met de gevolgen, die er uit voortvloeien.

Het is een eisch der Christelijke zedenwet, dat men de beleedigingen geduldig verdrage, d.w.z. men moet zoo gesteld zijn, dat men bereid is de beleediging te verdragen, waar dit passend is, „si expediens fuerit" zegt St. Thomas. Soms zal men echter goed doen met de beleediging af te weren, hetzij om wille van den beleediger (om zijn driestheid en vermetelheid in te toomen en te beletten, dat hij nog herbegint), hetzij om wille van anderen of om een grooter kwaad te voorkomen. Het is echter niet geoorloofd den beleediger tot een tweegevecht uit te dagen, hem te kwetsen of te dooden.

L i t. : S. Thomas, Summa theologica (II, II, q. 72); D. Prümmer O.P., Manuale theologiae moralis (II, 3e en 4e uitg., Freiburg 1928, 167); B. H. Merkelbach, Summa theologiae moralis (II Parijs 1932, 448).
A. Janssen.

Ned. Recht. A) B u r g e r l i j k R e c h t. B. is een bijzonder geval van onrechtmatige daad, waardoor ontstaat een verbintenis uit de wet (art. 1408—1415 B.W.). Deze art. omschrijven niet, wat onder b. valt te verstaan; naar de rechtspraak is slechts wegens b. verbonden, wie als dader of mededader een der in de art. 261—270 W. v. Str. omschreven misdrijven heeft begaan, bijv. niet eens de uitgever van een beleedigend geschrift, indien hij aan het misdrijf slechts medeplichtig is. De verbintenis strekt tot vergoeding van stoffelijke schade, voorts tot „betering van het nadeel, in eer en goeden naam geleden", volgens de rechtspraak door geldelijke vergoeding ook der onstoffelijke schade, volgens sommigen door openbaarmaking van het vonnis in nieuwsbladen, welke echter de rechtspraak weigert, ten slotte tot verklaring, dat de gepleegde daad is lasterlijk en beleedigend. en aanplakking van het vonnis. Hetzelfde kan worden gevorderd, wegens b. na den dood aangedaan, door echtgenoote en naaste bloedverwanten.

De vordering kan niet worden toegewezen, zoo de dader heeft gehandeld in het algemeen belang of tot noodzakelijke zelfverdediging, evenmin, indien de beleedigde aan het ten laste gelegde feit bij gewijsde onherroepelijk is schuldig verklaard, doch ook in het laatste geval is schadevergoeding verschuldigd door dengene. die „kennelijk met het eenige doel van b." den ander „met b. vervolgt". Kwijtschelding, ook stilzwijgende, doet alle vorderingen vervallen; de openbare spijtbetuiging met eerherstel voor den rechter laat den schadevergoedingsplicht bestaan. *Petit.*

B) In het s t r a f r e c h t is beleediging de naam voor de misdrijven, die bestaan in het aanranden van iemands eer of goeden naam (art. 261 vlg., 111 vlg., 117 vlg. W.v.Str.). Deze misdrijven zijn eenvoudige beleediging, smaad, smaadschrift, laster, lasterlijke aanklacht. Zij worden niet vervolgd dan op klachte van dengene, tegen wien het misdrijf is gepleegd. Ambtshalve worden echter vervolgd beleediging, aangedaan aan een ambtenaar gedurende of ter zake van de rechtmatige uitoefening van zijn bediening, beleediging van den koning of de koningin, den troonopvolger, een lid van het koninklijk huis, den regent, een regeerend vorst of een ander hoofd van een bevrienden staat, een vertegenwoordiger van een buitenlandsche mogendheid bij de Nederlandsche regeering.

De zoogenaamde collectieve beleediging, beleediging van vereenigingen, van groepen van personen, kan slechts worden bestraft, indien de beleediging, hoewel tegen een collectiviteit geuit, een individueel karakter heeft. Ter vergadering van de Nederlandsche Juristenvereeniging van 1915 stond de praeadviseur van der Feltz de meening voor, dat wetswijziging bestraffing van de collectieve beleediging mogelijk diende te maken. Slechts in den allerlaatsten tijd (1933) verneemt men, dat een dergelijke wetswijziging wordt voorbereid.

Beleediging is het aanranden, het krenken, door woord of daad, van iemands eer of goeden naam, waarbij de eer beteekent het eergevoel, dat in verband staat met de zedelijke waarde van den mensch, en met den goeden naam bedoeld is de eer, die men van medemenschen geniet. Beleediging, die bestaat in telastlegging van een bepaald feit met het kennelijk doel, daaraan ruchtbaarheid te geven, wordt gequalificeerd als smaad. Smaadschrift is smaad gepleegd door middel van geschriften of afbeeldingen.

In sommige gevallen, genoemd in art. 263 W.v.Str., wordt de verdachte toegelaten tot het bewijs van de waarheid van het bepaalde feit, door telastlegging waarvan hij iemands eer of goeden naam heeft aangetast. In dit geval volgt veroordeeling wegens laster, indien het bewijs van de waarheid van het telastgelegde feit niet wordt geleverd, en de telastlegging tegen beter weten is geschied. De sanctie tegen de beleediging, die is opgesloten in het bij de overheid schriftelijk inleveren of in geschrift doen brengen van een valsche klacht of aangifte, waardoor de eer of goede naam

van een bepaald persoon wordt aangerand, vindt men in art. 268 W.v.Str. Het woord overheid moet in meer algemeenen zin worden opgevat: niet slechts de justitie is daaronder begrepen. Bepaaldelijk als strafbedreiging tegen misleiding van de justitie is art. 188 W.v.Str. te beschouwen. *Weitjens.*

Belgisch Recht. B. is elke gedraging van aard om een ander persoon in zijn eer te krenken, zonder dat er nochtans een bepaald feit aangetijgd wordt. Is er aantijging van een bepaald feit, van aard om een ander persoon in zijn eer of in zijn aanzien te krenken, dan bestaat er → laster of → eerroof. B. door daden, geschriften of zinnebeelden, in het openbaar, wordt gestraft met gevangenisstraf van acht dagen tot twee maanden, en met geldboete van 26 tot 500 frs., of met een van beide straffen (art. 447 Strafwetboek). Elke andere vorm van beleediging wordt met eenvoudige politiestraffen bestraft (art. 561, 7° Strafwetboek). De beleedigde persoon kan herstelling vorderen van het door hem geleden nadeel, hetzij voor den strafrechter (→ Burgerlijke Partij), hetzij voor den burgerlijken rechter. *Collin.*

Beleefdheidsvorm noemt men in de grammatica het gebruik van afzonderlijke pronomina in beleefd verkeer, naast die, welke in gemeenzamen omgang gebezigd worden. Men vindt den b. in meerdere talen; gewoonlijk is het pronomen van den tweeden persoon meervoud een beleefdheidsvorm, terwijl het enkelvoud een meer gemeenzame vorm is. Zoo bijv. Fr. vous, tegenover tu. In het Mnl. ontwikkelde zich zoo het gebruik van gi naast du. Later werd dit gi meest vervangen door U. In het Duitsch bestaat ook de vorm van den derden persoon meervoud (Sie) als beleefdheidsvorm. In sommige Indonesische talen heeft zich een systeem van beleefdheidsvormen ontwikkeld, dat diep in den woordenschat en zelfs in de grammaticale vormen ingrijpt. → Kromo.

Beleening is een vorm van credietverleening, waarbij de beleener tot zekerheid voor de nakoming van zijne verplichtingen of die van een ander aan den schuldeischer roerende zaken in pand geeft, den schuldeischer het recht gevend, om bij niet nakoming der verplichtingen door den schuldenaar tot verkoop van het in pand verstrekte over te gaan. Beleening vindt meestal plaats tegen onderpand van effecten, wissels, ceelen of goud. In engeren zin verstaat men ter beurze van Amsterdam onder b. een geldleening tegen onderpand van effecten, die voor drie maanden wordt aangegaan en waarbij het onderpand minstens 20% overwaarde moet hebben. *Huysmans.*

Deze vorm van credietverleening is in België ook algemeen in gebruik, met deze beperking, dat het onderpand in haast alle gevallen bestaat uit effecten of ceelen. Te Antwerpen worden ook veel leeningen afgesloten met inpand-geving van diamant, ruw of geslepen. Beleeningen zijn minder gekend aan de Belg. effectenbeurzen. Alleen prolongatieverrichtingen worden daar afgesloten.

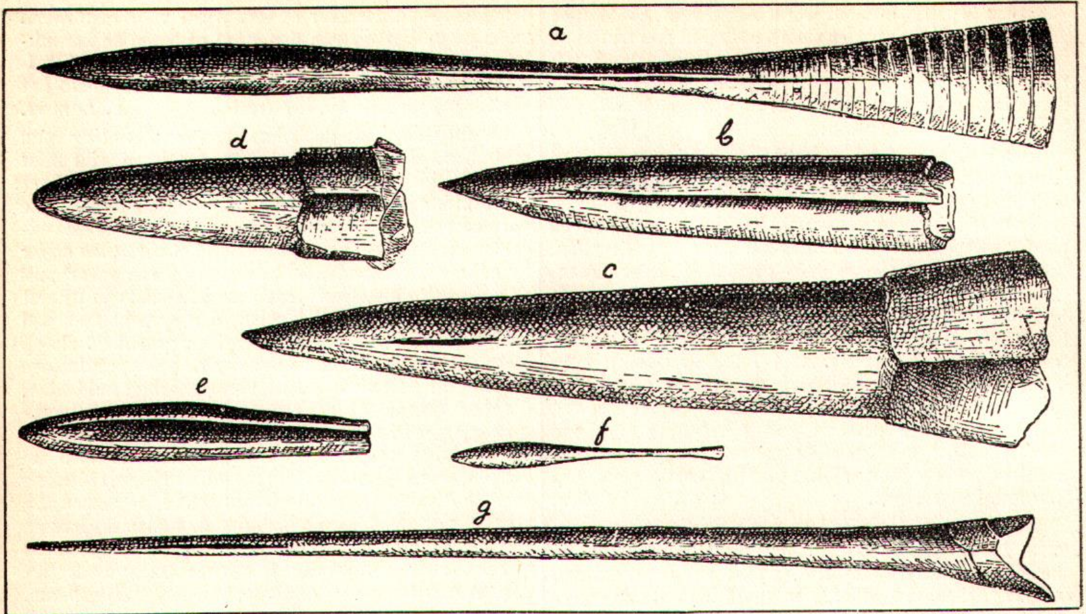
Beleg, S t a a t v a n (N e d. R e c h t). De grondwet (artikel 189) geeft den koning de bevoegdheid tot handhaving der uit- en inwendige veiligheid elk gedeelte van het grondgebied des rijks in staat van beleg te verklaren. In dat geval gaat het hoogste gezag over in handen der militaire autoriteiten. Krachtens artikel 78 van de Invoeringswet Militair Straf- en Tuchtrecht is ieder, dus ook degenen die anders niet tot het militair verband behooren, aan den Militairen Rechter onderworpen voor misdrijven tegen de veiligheid van den staat of tegen de koninklijke waardigheid (artikel 92—114 Wetboek van Strafrecht) alsook voor alle misdrijven omschreven in het Wetboek van Militair Strafrecht. *E. Lamers.*

Belegging is de wijze van aanwending van middelen, die men gedurende geruimen tijd niet onmiddellijk voor zichzelf of in het eigen bedrijf ter beschikking behoeft te hebben. De meest gebruikelijke vormen van b. zijn het koopen van vermogensbestanddeelen als effecten, vaste goederen, het uitleenen onder hypothecair verband, het uitzetten op een spaarbank of à deposito e.a. Geschiedt deze b. slechts in uiterst solide vermogensbestanddeelen, dan spreekt men wel van weduwen- en weezenbelegging; geschiedt zij op meer riskante wijze, dan spreekt men van speculatieve b. Meestal geschiedt b. in vermogensbestanddeelen, die een rendement afwerpen. Een juiste b e l e g g i n g s p o l i t i e k is erop gericht, zoo solide en rendabel mogelijke vermogensbestanddeelen te koopen, waarbij een zoo ruim mogelijke risicoverdeeling over de diverse bestanddeelen in acht is te nemen, bij voorkeur op dusdanige wijze, dat de nadeelige kansen van het eene onderdeel van vermogen gecompenseerd worden door gelijktijdig te verwachten voordeelige kansen van een ander onderdeel. *Huysmans.*

M o r a a l. Verstandige belegging van het vermogen is van zedelijk standpunt alleszins gerechtvaardigd en in omstandigheden zelfs plicht, in zoover dat valt binnen de grenzen van een redelijke zorg voor het tijdelijk welzijn van zich en de zijnen voor heden en toekomst. Het overtollige moet krachtens de natuurlijke bestemming der aardsche goederen voor het welzijn van allen, en de daaruit voortvloeiende sociale plichten, die op den eigendom rusten, zóó worden beheerd, dat het ten nutte van het gemeen strekke. Dit geschiedt echter niet alleen door aalmoezen en andere werken van liefdadigheid, maar ook door sociaal-nuttige ondernemingen en door b., die op een of andere wijze ten algemeenen nutte strekt; niet alleen de oogenblikkelijke nood moet worden gelenigd, maar evenzeer moet de toekomstige nood worden voorkomen en de ontwikkeling van het economisch leven, die tot grootere algemeene welvaart kan leiden, worden bevorderd. Voor nadere uitwerking, → Eigendom; Vermogen; Spaarzaamheid; voor rendabele belegging onder rente, → Inkomen (arbeidsloos). *Buys.*

Beleggingsraad, → Sociale verzekering.

Beleggingstrust (Eng. → Investment trust) is een instelling, die een groote effectenportefeuille bezit en daartegenover aandeelbewijzen (trustshares) plaatst bij het publiek. Waar zulk een portefeuille veelal is samengesteld uit een groot en gesorteerd aantal aandeelen in ondernemingen van allerlei soort, zoomede uit obligaties van verschillend kaliber, wordt de belegger door het koopen van trustshares in de gelegenheid gesteld te participeeren in een portefeuille van beleggingswaarden op een dusdanige wijze, dat hij niet al te groot risico loopt. Hij kan zijn bezit aan trustshares immers tot een betrekkelijk gering bedrag beperken, hetgeen hem sterk wordt vergemakkelijkt, doordat dergelijke trustshares in zeer kleine coupures verkrijgbaar zijn. Elke uitgegeven trustshare vertegenwoordigt een evenredig deel van de effectenportefeuille, waartegenover zij blijkens het prospectus der b. is uitgegeven. De waarde der trustshares houdt

Belemnoidea.
a) Belemnites semihastatus (Dogger). b) B. canaliculatus (Dogger). c) B. giganteus (Dogger). d) B. brevis (Lias). e) B. tithonicus (Tithoon). f) B. clavatus (Lias). g) B. acuarius-tubularis (Lias).

dus rechtstreeks verband met de beurswaarde der fondsenportefeuille der b. Kan de leiding der b in de samenstelling der portefeuille, zooals deze in het prospectus is aangegeven, als regel geen wijziging brengen, dan spreekt men van een fixed trust. Kunnen de beheerders der trust de samenstelling der portefeuille naar goedvinden wijzigen, dan noemt men dit een managed trust. Deze laatste vorm biedt den houders van trustshares uiteraard veel minder waarborgen dan de eerste. Vooral in Engeland, Schotland en Noord-Amerika is de b. tot groote ontwikkeling gekomen; niet ontkend kan worden, dat in de hausse-jaren 1928—'29 in de Vereenigde Staten de uiterst speculatieve samenstelling der portefeuilles van verschillende b. aan het goedgeloovige publiek menige groote teleurstelling heeft bezorgd.
Huysmans.

Belegklamp, houten of ijzeren haakvormige klamp om hijschtouwen aan te bevestigen. Ook wel kikker genaamd.

Belegijzer, ijzeren plaat ter bescherming van het uiteinde van een houten balk. Ook en meer in het bijzonder een bepaald soort→ profielijzer volgens nevenstaand profiel. Ook Zorès-ijzer geroemd.

P. Bongaerts.

Beleid, → Voorzichtigheid.

Belém (afkorting van Bethlehem) is een W. voorstad van Lissabon (38° 41′ N., 9° 12′ W.). Het door Manuel I in 1496 gestichte Convento dos Jerónimos de B. is een hoofdmonument van den Emmanuelstijl, hoewel de verbouwing tot weeshuis na de secularisatie (1834) de eenheid van bouw heeft bedorven. De kloosterkerk Santa Maria bevat de graven van Manuel I en zijn opvolger, van Vasco da Gama en van den dichter Camoens. De kruisgang is het meesterwerk van Joao de Castilho. Zeer belangrijk voor de kennis der Iberische prae-historie is het Ethnologisch Museum in den onvoltooiden Zuidvleugel. Residentie van den president van Portugal is het architectonisch onbelangrijke Paço de Belém, welks rechtervleugel een der belangrijkste rijtuig-musea van Europa bevat. Vermelding verdienen nog de Botanische tuin bij het Paço da Ajuda en het park Tapada da Ajuda (200 ha), waarin de landbouw-hoogeschool en het astronomisch observatorium.
Verwiel.

Belém do Pará, of Para, hoofdstad van den staat Para (N. Brazilië), gelegen aan de Rio Para, een der mondingen van de Amazone, 138 km van den Atl. Oceaan; 279 000 inw. Voor de scheepvaart op de Amazone, als distributie- en ontvangstcentrum van goederenvervoer, is Para het uitgangspunt. Vele oceaanstoomers uit alle landen leggen hier aan. Uitvoer van caoutchouc, paranoten, rijst, cacao, suiker, katoen, tabak, boschproducten; verder veel industrie. Het is een modern gebouwde stad, echter reeds in 1616 gegrondvest. Spoorweg van Bragança aan de kust. Het aartsbisdom B. omvat meerdere staten, en telt ruim 500 000 Kath.
Zuylen.

Belemmeringenwet (Ned. Recht). Bij de wet van 23 Mei 1899, Stbl. 129, sedert de wet van 24 Dec. 1930, Stbl. 508, aangeduid als de „Belemmeringwet verordeningen” zijn enkele bepalingen vastgesteld, krachtens welke een einde kan worden gemaakt aan belemmeringen, die bij de uitvoering van openbare werken worden ondervonden en voortspruiten uit bepalingen, welke in verordeningen van de onderdeelen des Rijks — provinciën, gemeenten of waterschappen — voorkomen. Evenwel moet het werk, ten behoeve waarvan men de wet toegepast wenscht te zien, daarvoor van voldoende beteekenis zijn. Vandaar geeft de wet een opsomming van groepen van open-

bare werken, bij de uitvoering waarvan van haar bepalingen gebruik kan worden gemaakt.

Een pendant van genoemde wet is de wet van 13 Mei 1927, Stbl. 159, tot opheffing van privaatrechtelijke belemmeringen, welke bij de wet van 24 Dec. 1930, Stbl. 508, den officieelen naam van „Belemmeringenwet privaatrecht” verkreeg. Ook deze wet kan ten behoeve van alle openbare werken, waarvan het openbaar belang voldoende vaststaat, worden toegepast. Wanneer ten behoeve van een der groepen van openbare werken, in deze wet nader omschreven, duurzaam of tijdelijk gebruik moet worden gemaakt van onroerende goederen, kan krachtens deze wet ieder, die eenig recht heeft t.a.v. die goederen, behoudens recht op schadevergoeding, verplicht worden te gedoogen, dat het werk wordt aangelegd en in stand gehouden. De verplichting tot gedoogen van den aanleg of de instandhouding van het werk vloeit niet rechtstreeks uit de wet voort, maar kan, nadat een zekere procedure is gevolgd, worden opgelegd, en wel bij een besluit van den minister van Waterstaat. Op in de wet omschreven gronden kan ieder, die eenig recht heeft t.a.v. het onroerend goed, aan het Gerechtshof binnen het gebied waarvan het gelegen is, vernietiging verzoeken van de beslissing, waarbij voorschreven verplichting is opgelegd. *Stoer.*

Belemmering van het verkeer op een openbaren weg en zonder verlof van het openbaar gezag, is strafbaar (N e d. R e c h t, W. v. Str., art. 427 6°). Een tolgaarder, die den weg verspert om tot rechtmatige tolheffing te geraken, is niet strafbaar, want hij handelt niet zonder verlof van het bevoegd gezag. Is de automobilist strafbaar, als hij door zijne weigering om de verschuldigde tolgelden te betalen, in verband met de daarmede samenhangende weigering van den tolgaarder om den tolboom te openen, het verkeer belemmert? Kennelijk beantwoordt de Hooge Raad deze vraag in ontkennenden zin.

(B e l g. R e c h t). B. v. h. verkeer is strafbaar ingevolge den wegcode van 1933. *Weitjes.*

Belemnieten zijn de versteende rostra van het inwendig skelet van fossiele inktvischachtige dieren. Belemnieten, die o.a. in ons land in het Limburgsche Krijt voorkomen, worden door de bevolking wel donderkeilen genoemd. → Belemnoidea. *Hofsteenge.*

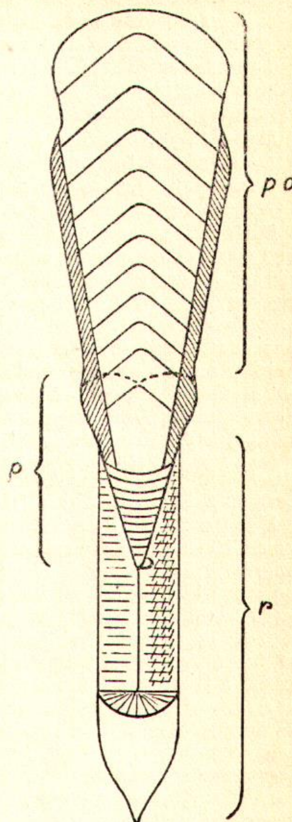
Belemnitella, geslacht der Belemnitidae (→ Belemnoidea), gekenmerkt door een cylindrisch rostrum met een korte ventrale vore. Belemnitella mucronata, o.a. voorkomend in Limburg, is een gidsfossiel voor het boven-Senoon.

Het gesteente, waar dit fossiel in voorkomt, wordt wel mucronatenkrijt genoemd. *Hofsteenge.*

Belemnitella mucronata, → Belemnitella.

Belemnoidea, tot de orde der Dibranchiata behoorende weekdieren met een inwendig kalkskelet. Zij bezitten 6 tot 10 armen, die meestal met haakjes zijn bezet. Zij worden onderverdeeld in: 1° Belemnitidae; 2° Spirulidae.

1° B e l e m n i t i d a e. De inwendige kalkschaal is kegelvormig en bestaat uit drie stukken, nl. rostrum (r), phragmocoon (p), en proöstracum (po) (zie afb.). Het rostrum is een stevig, sigaarvormig kalklichaam. Aan het achtereinde loopt het spits toe; aan de voorzijde bevindt zich een groote kegelvormige holte, waarin het phragmocoon past. Het rostrum, dat vooral voor fossilisatie geschikt is, bestaat uit radiale kalkvezels, die schijnen uit te stralen van een langsgroeve, de zgn. apicale lijn. Het rostrum vertoont vaak indrukken van bloedvaten, die bewijzen, dat het werkelijk een inwendig skeletdeel is. Voorts zijn op het rostrum meestal twee dorsolaterale groeven aanwezig. Het phragmocoon is kegelvormig en bestaat uit schijfvormige kamers (loculi), doorboord door een excentrische sipho: de vorm en bouw van het phragmocoon doen sterk denken aan de Palaeozoïsche primitieve cephalopodenschalen van Orthoceras en Endoceras. Het phragmocoon bezit een eigen schaal, de conotheca. De buitenste laag hiervan vertoont groeistrepen, die op de ventrale zijde bijna horizontaal, op de dorsale zijde sterk convex naar voren zijn gebogen. De wand van het phragmocoon zet zich aan de dorsale zijde voort in een langgestrekt, dun bladvormig lichaam, het proöstracum, dat dezelfde versiering vertoont als de conotheca. Het proöstracum komt overeen met de schelp der recente inktvisschen. De belemnieten treden voor het eerst op in de Triasformatie en sterven uit in het Krijt. Zij behooren met de ammonieten tot de belangrijkste gidsfossielen van het Mesozoicum. Men onderscheidt talrijke ondergeslachten, o.a. Megateuthis, Belemnopsis, Actinocamax en Belemnitella. Bekende gidsfossielen uit de Krijtformatie in Nederland zijn Belemnitella mucronata en Actinocamax quadratus uit ’t Limburgsche Senoon en Belemnopsis minimus uit ’t Gault van den Achterhoek.

Schematische teekening van het inwendig skelet der belemnieten. r = rostrum, p = phragmocoon, po = proöstracum.

2° S p i r u l i d a e. De in kamers verdeelde schelp is spiraalvormig opgerold. Zij treden voor ’t eerst op in het Oligoceen en even nog in de tropische zeeën. De bekendste genera zijn Spirulirostra en Spirula. *Hofsteenge.*

Belendend, tegen iets aanliggend, aan iets grenzend, bijv. het belendend perceel.

Belenus, Keltische godheid, speciaal vereerd in Noricum en Gallië, werd in verband gebracht met Apollo, ook vereerd als beschermgod van een geneeskrachtige bron; komt voor op talrijke inscripties.

Belèrang, vuurspuwende berg (1 451 m) op het eiland Lomblen (Ned.-Indië, ten O. van Flores).

Belesj-gebergte, → Belassitza-gebergte.

Bel-esprit (Fr., = fraaie geest), gemakkelijk-

heid om onderhoudend te spreken of te schrijven over verschillende onderwerpen. Op den persoon overgebracht: hij, die zoodanige begaafdheid bezit of er zich den schijn van geeft. De term kwam meer algemeen in gebruik door de letterkundige salons in den tijd van Lodewijk XIV. Tegenwoordig nog al eens in minder gunstigen zin, met de bijgedachte, dat betere eigenschappen ontbreken. *v. d. Wijnpersse.*

Bel-étage, de eerste en voornaamste verdieping van een gebouw. Gewoonlijk ligt de b. iets hooger dan het trottoir; bij aanwezigheid van een sousterrain of van een lage onderverdieping ligt de b. daarboven.

Beleth, Joannes, professor der theologie in Parijs in de 12e eeuw; schreef een Divinorum officiorum explicatio, een goede verklaring der Liturgie met vermelding van merkwaardige liturgische gebruiken. Daar ze veelal te zamen afgedrukt werd met het beroemde Rationale divinorum officiorum van Durandus. werd ze o.a. in de uitgave van Migne (Patrol. Lat. 202) ook Rationale genoemd. Andere werken zijn nog steeds niet uitgegeven, o.a. een commentaar op de Sententies van Petrus Lombardus en een Gemma animae.

L i t.: Franz, Die Messe im deutschen Mittelalter (1902, 443 vlg.); Dict. Arch. Liturg. (II 649 vlg.); Lexikon f. Theol. u. Kirche (II 1931, 120). *Franses.*

Beletsel (Lat. obex). In de Sacramentenleer wordt b. genoemd een gemis aan vereischte gesteltenis. waardoor belet wordt, ofwel dat het Sacrament tot stand komt, ofwel dat de genade door het Sacrament wordt meegedeeld. In het eerste geval spreekt men van beletsel voor het Sacrament (obex sacramenti), in het tweede van beletsel voor de genade (obex gratiae). Het eerste is bijv. schuldig gemis aan berouw in de biecht. Als het Conc. van Trente vaststelt, dat de Sacramenten genade verleenen aan hen, die geen beletsel stellen (Denz. 849), moet dit niet slechts in negatieven zin worden opgevat, alsof een zich passief houden van den ontvanger volstaat, want een positieve dispositie van den volwassen ontvanger is vereischt (Denz. 807, 819).

L i t.: → Sacrament. *Kreling.*

Voor beletsel (Lat. impedimentum), → Huwelijk; → Wijdingen (Heilige).

Beleving is de ervaring van een psychisch-geestelijk gebeuren. Zoo spreekt men wel van een emotioneele b., wanneer men het oog heeft op de ervaring eener emotioneele gebeurtenis. In de psychologie staat het beleven naast het doorleven (verwerken).

Belevingsschool, → Arbeidsschool (4°).

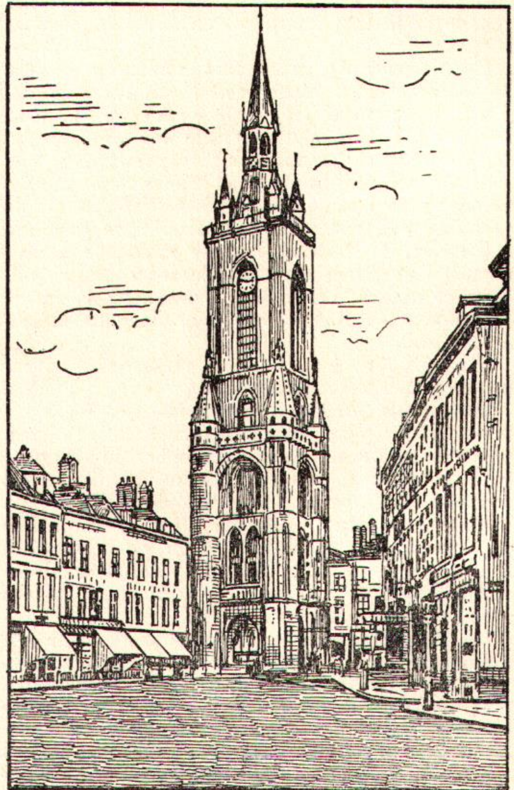
Belezen, ook wel bespreken genoemd, is een bijgeloovig gebruik (vana observantia), dat op het platteland nog veelvuldig voorkomt. Sommige personen kunnen menschen zoowel als dieren van bepaalde ziekten, zooals verstuikte ledematen, brandwonden, wratten e.d., genezen. Over het zieke lichaamsdeel worden kruisjes gemaakt onder het bidden van het St. Jansevangelie of het uitspreken van bepaalde formules. Het meerendeel dezer genezingen moet toegeschreven worden aan suggestie, terwijl bij dieren is aan te nemen, dat ze tóch wel genezen zouden zijn, ook al waren ze niet belezen. De mogelijkheid van bovennatuurlijken invloed, hetzij door een bergenverzettend geloof en heiligen levenswandel, hetzij door aanroeping van den duivel, is hierbij niet uitgesloten. *J. v. Rooij.*

Belfast, hoofdstad van de provincie Antrim in Ierland (54° 37′ N., 5° 56′ W.), zeer belangrijke handels- en industriestad, veilige en uitgestrekte haven bij de uitmonding van de rivier Lagan in het Meer van Belfast. 440 000 inw. Fabrieken van linnen, jute, spiritus, tabak, meel, margarine. Scheepsbouw. Universiteit. Kath. en Anglicaansche bisschop. *G. de Vries.*

Op kunstgebied is B. onbelangrijk. De voornaamste gebouwen, zooals de City-Hall, en Queen's University, de Protestantsche kathedraal en het Parlementsgebouw, zijn pompeuze maar prozaïsche gebouwen, meest gemodelleerd op Londensche voorbeelden. Het museum bevat talrijke oudheden van Ulster. en eenige goede schilderijen; vooral een serie portretten van sir John Lavery; landschappen van C. R. W. Nevinson, S. J. L. Birch en anderen.

Belfeld, gem. in Ned. Limburg, gelegen 6 km ten Z. van Venlo, omvattend het dorp Belfeld en het gehucht Geloo. In 1932: 1 961 inw. Dakpannen- en grasbuizenindustrie met resp. 120 en 60 arb.; verder land- en tuinbouw. Ter hoogte van B. stuw in de Maas. *v. Thiel.*

Belfort of Beffroy wordt genoemd de voornaamste verdedigingstoren van een middeleeuwschen burcht, gewoonlijk op de minst toegankelijke plaats,

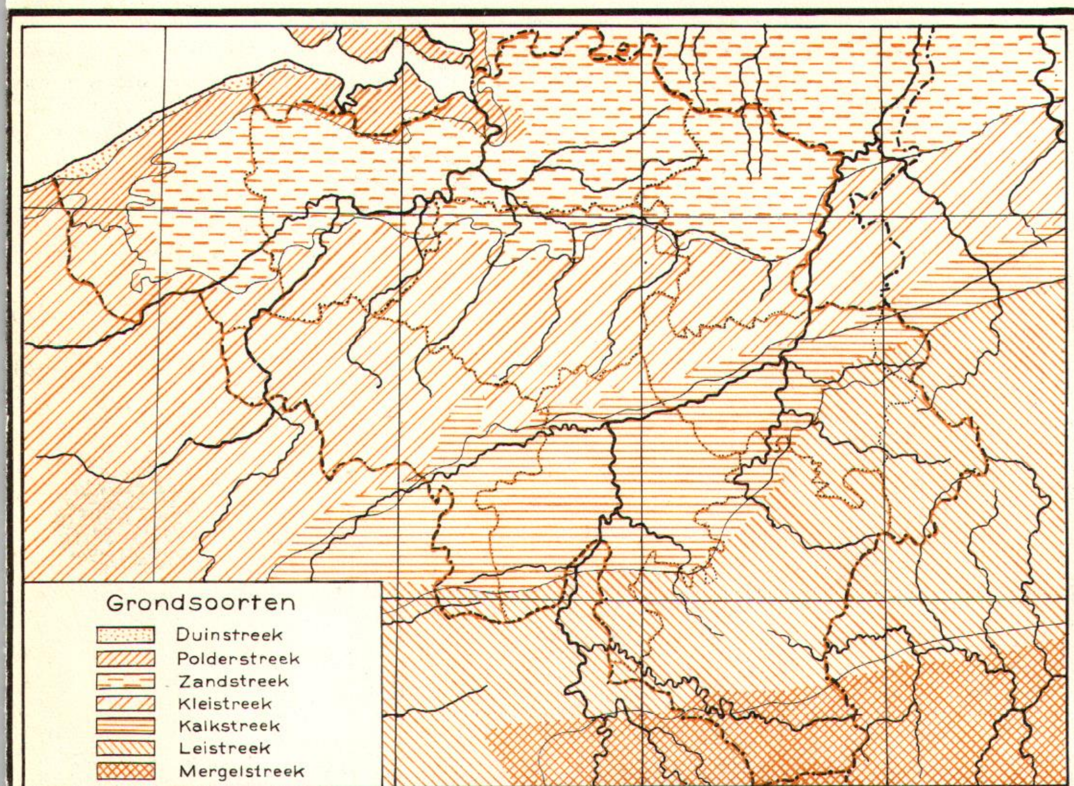

De Belfort van Doornik.

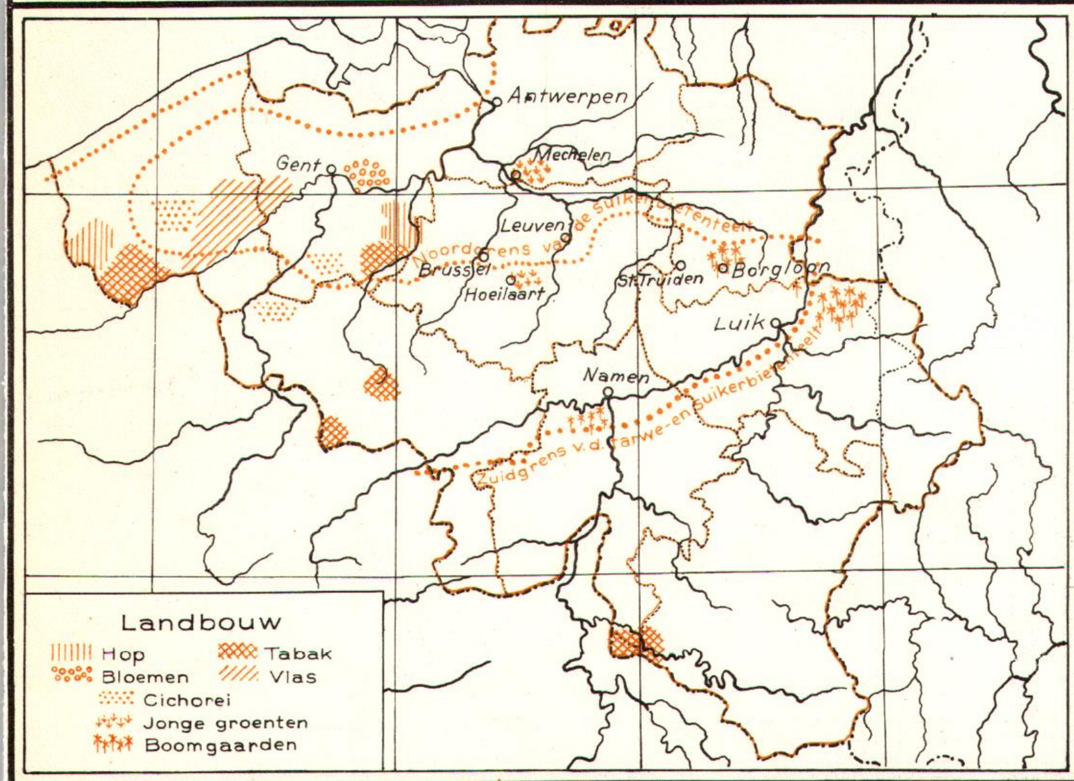
op rond of vierkant grondplan, opgetrokken. De naam ging later over op de fronttorens van stadhuizen en verkoophallen, voornamelijk in de Z. Nederlanden. Voor dat geval wordt ook de naam „halletoren" gebezigd. → Belfroot. *Knipping.*

Belfort, een op zich zelf staande afdeeling en

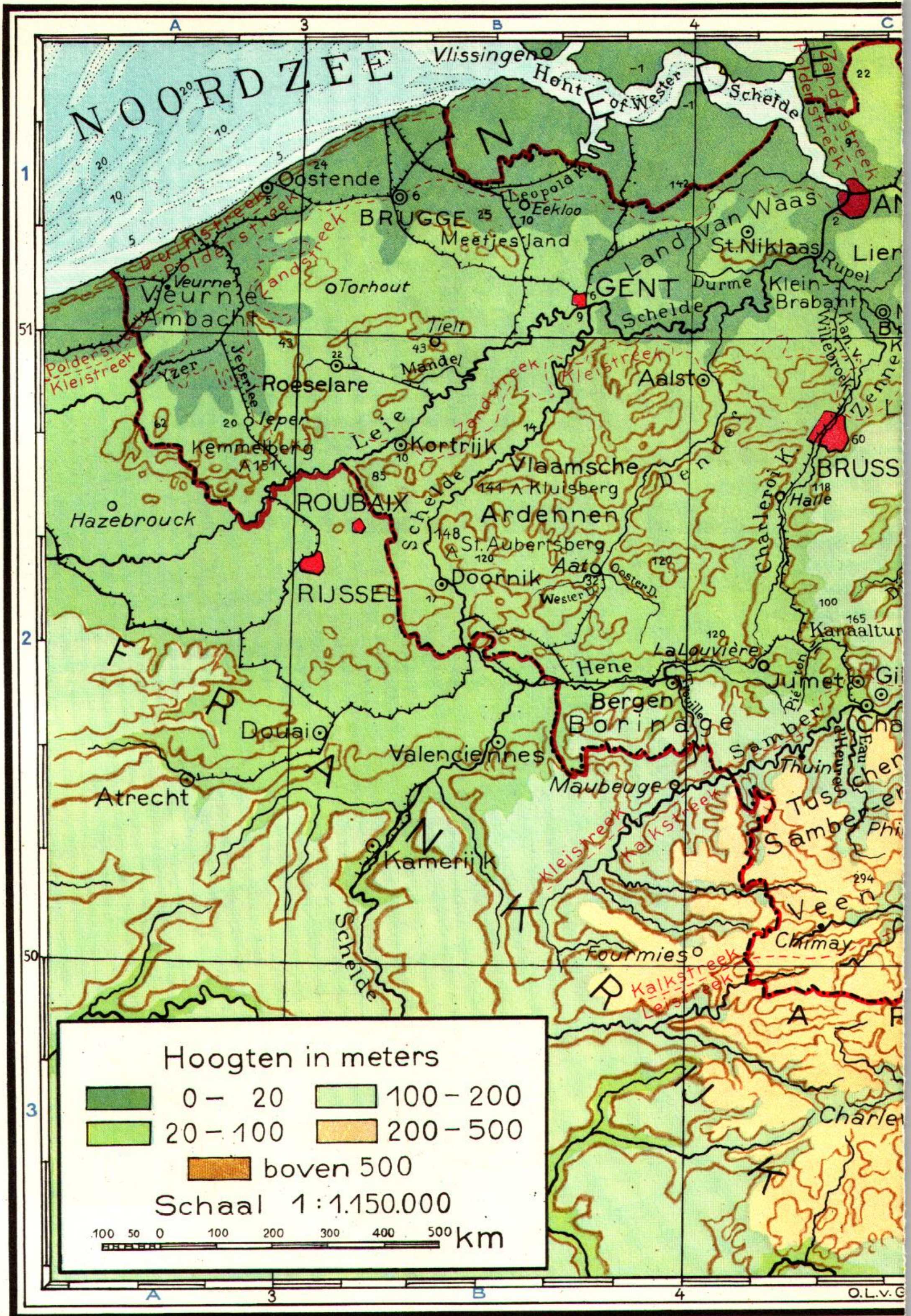
-LGIË

Grondsoorten
Duinstreek
Polderstreek
Zandstreek
Kleistreek
Kalkstreek
Leistreek
Mergelstreek

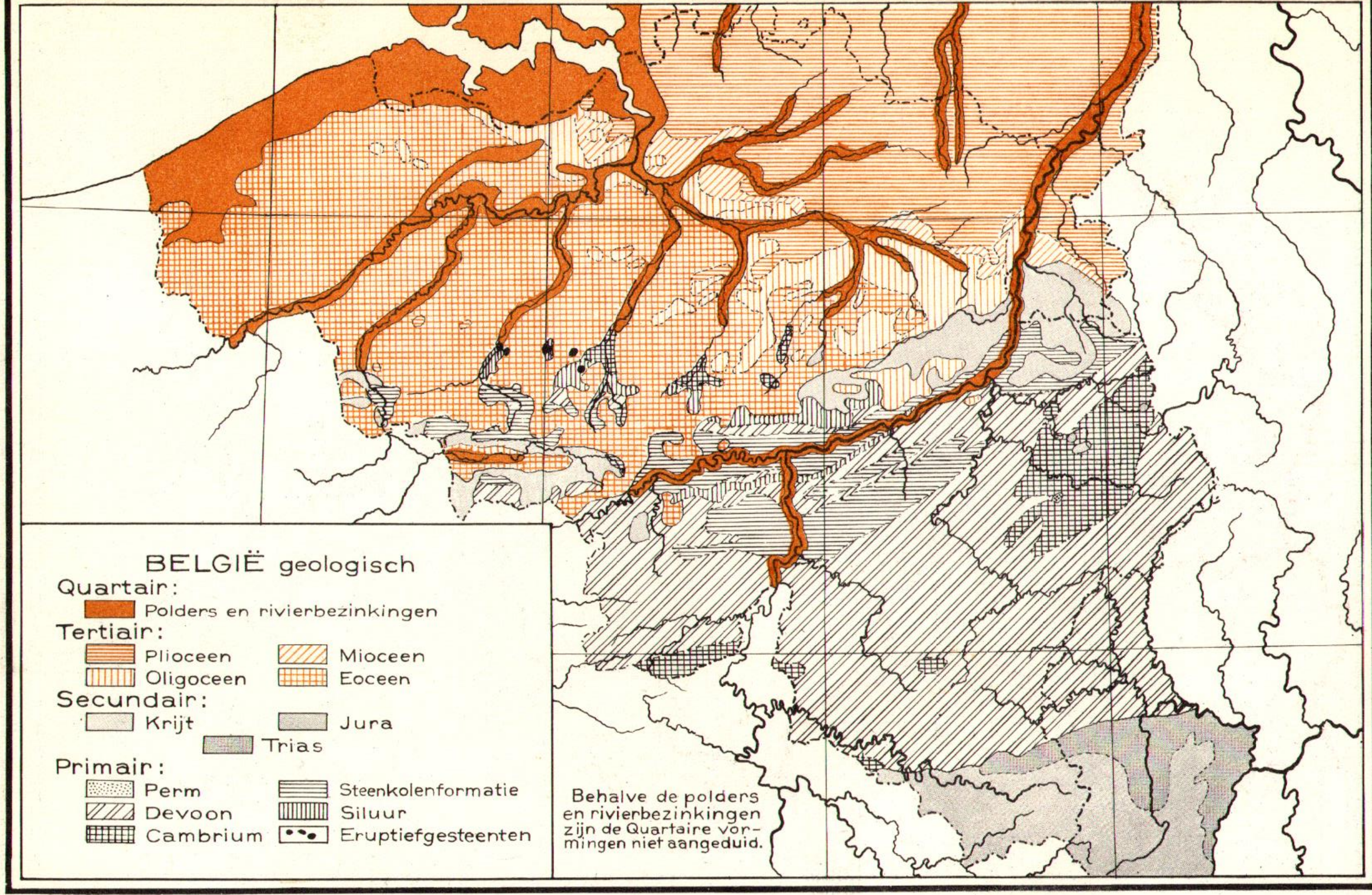

Antwerpen
Gent
Mechelen
Leuven
Noordgrens v.d. Suikerbietenteelt
Brussel
Hoeilaart
St. Truiden
Borgloon
Luik
Namen
Zuidgrens v.d. Tarwe-en Suikerbietenteelt
Landbouw
Hop
Tabak
Bloemen
Vlas
Cichorei
Jonge groenten
Boomgaarden

NOORDZEE
Vlissingen
Hont of Wester Schelde
Oostende
BRUGGE
Leopoldk.
Eekloo
Meetjesland
Land van Waas
St. Niklaas
Duinstreek
Polderstreek
Zandstreek
Veurne
Veurne Ambacht
Torhout
GENT
Durme
Klein-Brabant
Rupel
Scheldе
Tielt
Mandel
Roeselare
Yzer
Ieperlee
Ieper
Kemmelberg
Leie
Kortrijk
Kleistreek
Aalst
Dender
Vlaamsche Ardennen
Kluisberg
St. Aubertsberg
ROUBAIX
Hazebrouck
RIJSSEL
Doornik
Aat
Oosten D.
Wester D.
Charleroi K.
Kan. v. Willebroek
Zenne
BRUSS
Halle
Kanaaltun
La Louvière
Jumet
Hene
Bergen
Borinage
Samber
Thuin
Douai
Valenciennes
Maubeuge
Atrecht
Kamerijk
Kalkstreek
Tus Samber
Veen
Chimay
Fourmies
Leistreek
FRANKRIJK
Charle
Hoogten in meters
0 – 20
100 – 200
20 – 100
200 – 500
boven 500
Schaal 1 : 1.150.000
100 50 0 100 200 300 400 500 km
O.L.v.G

UURKUNDIG

Venloo
CREFELD
Turnhout
Dommel
Maas
Roermond
GLADBACH-RHEYDT
ANTWERPEN
Kl. Nete
Kanaal
Bocholt
Kempisch
Beverloo
MECHELEN
Gr. Nete
Maasland
Zandstreek
Kleistreek
Diest
Demer
Genk
Hasselt
Albert-K.
Roer
Hageland
Pellenberg
Geul
St. Truiden
St. Pietersbg.
MAASTRICHT
Tienen
Tongeren
AKEN
Kl. Gete
Waver
Jeker
Land v. Herve
LUIK
Haspengouw
Eupen
Vesder
Verviers
Seraing
Baraque Michel
Gileppe
Spa
Botrange
Namen
Hoei
Hoyoux
Maas
Condroz
Ourthe
Amblève
Malmédy
Zitterwald
Weissenstein
Marlagne
Bocq
Durbuy
Amel
Schneifel
Molignée
Dinant
Baraque de Fraiture
Eifel
Rochefort
Famenne
Viroin
Han
Lesse
Oster-Ourthe
Wester-Ourthe
Recogne-plateau
Our
Prüm
Gedinne
Lhomme
Wiltz
Kyll
Croix Scaille
Libramont
Sûre
Ettelbrück
Semois
Hoog
Ardennen
Echternach
Sauer
Aarlen
Sedan
Chiers
Belgisch-Lotharingen
Luxemburg
Alzette
Moezel
Virton
Gutland
Esch
DUITSCHLAND
LUXEMBURG

BELGIË geologisch
Quartair:
Polders en rivierbezinkingen
Tertiair:
Plioceen
Mioceen
Oligoceen
Eoceen
Secundair:
Krijt
Jura
Trias
Primair:
Perm
Steenkolenformatie
Devoon
Siluur
Cambrium
Eruptiefgesteenten
Behalve de polders en rivierbezinkingen zijn de Quartaire vormingen niet aangeduid.

vesting in Frankrijk (47° 38′ N., 6° 57′ O.) (1931 42 500 inw.) in de 28 km breede Bourgondische Poort. In 1648 kwam het aan Frankrijk. Handel in wijnen; spinnerij, weverij. *Heere.*

Ten einde den meest Zuidelijken toegangsweg ten Noorden van Zwitserland naar het hart van Frankrijk af te sluiten, werd B. reeds in 1687 door Vauban versterkt. In 1870 weerstond B. onder bevel van Denfert-Rochereau aan de belegering door de Duitschers onder von Tresckow. In het na 1870 aangelegde Fransche vestingstelsel nam B. wederom de plaats van rechter hoekpijler van het front in. Krachtige aanvallen vonden in den Wereldoorlog hier niet plaats.

Belfort, H e t, Katholiek maandschrift, gewijd aan letteren, wetenschap en kunst (Gent 1886—'99): verdedigde een conservatief en streng-orthodox standpunt. Een bijblad: Philologische Bijdragen, verscheen op onbepaalde tijdstippen. Versmolt in 1900 met Dietsche Warande tot D. W. en B.

Belfroot, burgerlijke klokketoren, merkteeken der gemeentelijke vrijheid van de middeleeuwsche steden in Vlaanderen. → Belfort.

Belga, Belgisch telegraafagentschap, opgericht te Brussel na den oorlog.

Belga. Door het Koninklijk Besluit van 25 Oct. 1926 betreffende de muntstabilisatie werd de wisselkoers van den Belg. frank tegenover het buitenland bepaald in belga's. De nieuwe noteering werd aangenomen ten einde aan de stabilisatie van de munteenheid een tastbaren vorm te geven. De b. alleen wordt genoteerd met het oog op den wisselkoers. Het is verboden den wisselkoers van den Belg. frank onder een anderen vorm bekend te maken. Ook de Nationale Bank neemt deze eenheid aan als grondslag voor haar betalingen in goud. De frank behoudt echter zijn rol in de binnenlandsche economie; in deze economie is de b. om zoo te zeggen ongebruikt gebleven. De b. is dus geen nieuwe munt, maar alleen een wisselmunt, gelijk aan vijf frank: beide munten zijn ten allen tijde onderling verwisselbaar op den voet van vijf frank voor een belga.

De pariteit van de b. met de buitenlandsche munten wordt bepaald naar rato van 0,209 211 gram fijn goud per b. De waarde van den Belg. frank bedraagt daarvan een vijfde, d.i. een zevende van zijn vroegere geldwaarde. *V. Dievoet.*

Belgae. Het gebied der B. omvatte ten tijde van Caesar tot aan den val van het Romeinsche rijk in het W. (58 v. Chr. tot begin der 5e eeuw n. Chr.) de streek benoorden de Seine en de Marne tot aan den Rijn in het O. en N., dus N.Frankrijk, België, Nederland bezuiden de Waal en den linker oever van den Rijn in Duitschland. De naam B. raakte spoedig in onbruik en werd eerst in de 15e eeuw weer kunstmatig in het leven geroepen als benaming van de Bourgondische, later Spaansche Nederlanden.

De oude B. zijn ongetwijfeld Galliërs in levenswijze, zeden, taal (alleen bekend door plaats-, persoons- en volksnamen) geweest, maar ze waren van over den Rijn gekomen (ca. 250 v. Chr.) en volgens Caesar voor het meerendeel Germanen van afkomst. Onder de nieuwere Germanisten wordt deze voorstelling zeer betwist. In elk geval zijn volgens Caesar de Aduatici (in de omstreken van Namen, België) een rest der Cimbri en Teutones, die ongetwijfeld Germanen waren. Aan een anderen kant zullen de B., zelfs die van Germaansche afstamming, sterk gekeltiseerd zijn, wat het belang van het vraagstuk aanzienlijk vermindert. De B. waren krijgshaftiger dan de overige Galliërs en eerst na een hardnekkigen weerstand en de volkomen uitroeiing der Eburones gelukte het Caesar de Romeinsche heerschappij voor goed onder de B. te vestigen. De B. hadden ook in het Z. van Gr. Brittannië veroveringen gemaakt, soms nog aan den naam te herkennen, bijv. Venta Belgarum, d.i. Winchester.

Vier eeuwen lang bleef het land der B. aan het Romeinsche Rijk gehecht, eerst als provincia Belgica (tusschen Noordzee, Rijn, Saône en Seine), later, onder Diocletianus, gesplitst in Belgica Prima (hoofdplaats Trier) en B. Secunda (hoofdplaats Reims). Deze provinciën, vroegtijdig geromaniseerd, grootendeels tot het Christendom bekeerd en begiftigd met de bisschopszetels van o.m. Trier (ca. 250 opgericht) en Tongeren (eerste helft der 4e eeuw), stonden van ca. 250 onafgebroken bloot aan de invallen der van over den Rijn aanrukkende Franken en Alamannen, evenals der van over zee aankomende Friezen en Saksen, en werden in de eerste helft der 5e eeuw door de Franken onder leiding van Clodio (Chlogio) voor goed onderworpen, opgeslorpt of uitgeroeid. Terzelfdertijd verdwenen in het Noordelijk gedeelte de Latijnsche taal en de Gallo-Romeinsche, Christelijke beschaving. *V. Pottelbergh.*

L i t.: Holder, Altceltischer Sprachschatz (Leipzig 1896 vlg., s.v. Belgae, Belgicus, Belgium); Jullian, Histoire de la Gaule (Parijs 1908 vlg.); Dottin, Manuel pour servir à l'étude de l'antiquité celtique (Parijs [2]1915).

Belgica-eilanden, → Belgica-expeditie.

Belgica-expeditie, Belgische Zuidpool-expeditie, onder leiding van Adrien de Gerlache (1897—'99) in het gebied ten Z. van Vuurland. De Bransfield-straat tusschen Grahamland en de Zuid-Shetlands-eilanden werd nader onderzocht. Het ten W. daarvan gelegen gebied, het eerst door den Amerikaanschen walvischvaarder Palmer opgemerkt, werd door de B.-e. onderzocht; het bleek een archipel te zijn: de Belgica-eilanden, ook de Palmer-archipel genoemd, door de Gerlache-straat van Grahamland gescheiden. De grootste eil. zijn: het Antwerpen-eiland en het Brabant-eiland. Alle zijn met sneeuw en ijs bedekt. *v. Velthoven.*

België.

I. Koninklijk Huis en Familie.

L e o p o l d I, koning der Belgen, jongste zoon van hertog Frans van Saksen-Koburg, * 16 Dec. 1790, † 10 Dec. 1865 te Koburg.

L e o p o l d II, koning der Belgen, * 1835 te Brussel, † 17 Dec. 1909 te Laeken.

A l b e r t, koning der Belgen, * 8 April 1875 te Brussel, zoon van Z.K.H. prins Philippe, graaf van Vlaanderen, en H.K.H. Marie, prinses van Hohenzollern-Sigmaringen. Werd tot koning gewijd en legde den eed op de Grondwet af op 23 Dec. 1909.

Koningin E l i s a b e t h, hertogin van Beieren, * 25 Juli 1876 te Possenhoven.

Kroonprins L e o p o l d, hertog van Brabant, * 3 Nov. 1901, burgerlijk getrouwd te Stockholm 4 Nov. 1926, kerkelijk gehuwd te Brussel op 10 Nov. 1926 met: Prinses A s t r i d, prinses van Zweden, hertogin van Brabant, * 17 Nov. 1905 te Stockholm. Uit dit huwelijk werden geboren: José Charlotte, * 11 Oct. 1927 te Brussel; prins Boudewijn, hertog van Hainaut, * 7 Sept. 1930 te Brussel.

Prins K a r e l T h e o d o r, hertog van Vlaanderen, * 10 Oct. 1903 te Brussel.

Prinses M a r i e - J o s é, * 4 Aug. 1906 te Ostende,

gehuwd te Rome op 8 Jan. 1930 met den kroonprins van Italië: Humbert, prins van Piemont.

II. Aardrijkskunde.

Algemeen overzicht. Het koninkrijk België, met als hoofdstad Brussel, beslaat 30 444 km² oppervlakte en telde in 1932: 8 160 000 inw., d.i. 268 inw. per km². Voor astronomische ligging en grenzen, zie kaart.

B. behoort gedeeltelijk, nl. het N.W., tot de uitgestrekte Europeesche laagvlakte en gedeeltelijk tot de plateau- en bergstreken van Middel-Europa. Met zijn 67 km lange, lage kust ondergaat het den verzachtenden invloed van de Noordzee.

De ligging tusschen de voornaamste staten van Europa, het gunstig zeeklimaat, de voordeelige bodemgesteldheid, de rijkdom van bodem en grond, de werkkracht van de bevolking, de degelijke organisatie, een uitgestrekt net van verkeerswegen hebben van het kleine B. een machtig land gemaakt. Ook op cultureel gebied leverde het kenmerk van doorvoerland voordeel op.

A) Aardkundige bouw. 1° V e r s p r e i d i n g d e r a a r d k u n d i g e v o r m i n g e n (zie krt. België aardkundig). B. vertoont groote verscheidenheid in de geologische vormingen: van het Z.O. naar het N.W. ontmoet men talrijke aardlagen, die verschillen in ouderdom, samenstelling en structuur, en, behoudens eenige uitzonderingen, alle sedimentgesteenten zijn.

Volgens den geologischen ouderdom kan men drie deelen onderscheiden: a) de Z.O. hoek van Luxemburg, die samengesteld is uit Secondaire afzettingen, Trias en vooral Jura, bestaande hoofdzakelijk uit mergel, zandsteen, klei- en kalksteen.

b) Ten N. van de voorgaande streek, tot de lijn Sambre—Maas—Vesdre ongeveer, komen Primaire lagen aan de oppervlakte. Cambrische kwartsieten en leisteenen in de hoogstgelegen Ardennen, nl. in de omgeving van Stablo, Vielsalm, Libramont, Bouillon en het Zuiden van de provinciën Namen en Henegouwen. Verder, het Devoon en het Carboon, die zich over de Ardennen, Condroz en Tusschen-Sambre-en-Maas uitstrekken. Deze Palaeozoïsche gesteenten zijn opgebouwd uit zandsteen, psammieten, kalksteen, leisteen, conglomeraten en steenkool, in het Sambre—Maasdal.

c) Ten N. van de grens Sambre—Maas—Vesdre liggen de Primaire afzettingen, nl. de steenkool, doorgaans bedolven onder Secondaire krijtlagen en Tertiaire en Kwartaire zand- en kleimassa's. In den bovenloop van sommige rivieren, zooals Dender en Dijle, treft men ontsluitingen aan van oude Cambrische en Siluurgesteenten. De Tertiaire bedekking van België is zeer zandachtig in de Kempen en in Brabant, klei- en zandachtig in Vlaanderen. Verder moeten de volgende Kwartaire formaties vermeld worden: de klei van het Polderland, het leem van Haspengouw en Brabant, de puinkegel van de Maas, in de Oostelijke Kempen. Al deze aardlagen bezitten een kenmerkende tekstuur en bevatten vaak rijke vindplaatsen van ouderdom-bepalende fossielen.

2° T e c t o n i s c h e k e n m e r k e n. Uit het onderzoek van de ontsluitingen blijkt, dat de Primaire sedimenten hevig geplooid zijn; de streek, gelegen tusschen Sambre—Maas—Vesdre en den Z. hoek van Luxemburg, vertoont een opeenvolging van ingewikkelde plooien en breukzones van Z.W.—N.O. richting. De Secondaire, Tertiaire en Kwartaire gebieden zijn niet of zeer weinig geplooid, en waar deze lagen het Palaeozoïsche massief raken, neemt men discordantie waar.

Als men een doorsnede teekent van den ondergrond van B., ongeveer van het N.W. naar het Z.O., onderscheidt men de volgende tectonische gebieden (zie fig. 1): 1° het synclinaalbekken van de Kempen, waarvan enkel de Zuidelijke rand aangeboord werd, en waarvan de gestoorde steenkoollagen bedekt zijn met weinig hellende Perm-, Krijt-, Tertiaire en Kwartaire vormingen. 2° Het anticlinaalgebied van Brabant, met de oude Cambrium- en Siluurkernen, die zich ontsluiten in den bovenloop van enkele rivieren en die van weerskanten bedolven liggen onder Tertiaire zand- en kleilagen. 3° Het synclinaalbekken van Namen, waarvan de kern uit Carboon bestaat en waarvan de Zuidrand zeer verhakkeld is door ontelbare breuken. 4° Een onvolledig ontwikkelde anticlinale Siluurstrook, die een gewichtige breukzone bevat, waarlangs geweldige verschuivingen hebben plaats gehad. 5° Het synclinaalgebied van Dinant, dat zelf uit kleinere Devoon- en Carboonplooiingen is opgebouwd. 6° De anticlinale Ardennenkam, met Cambrische kern. 7° De Devonische Eifelsynclinale. 8° De anticlinale plooi van Givonne. 9° Het Secondair bekken van Gaumais.

De geologische studie leert, dat België tweemaal geplooid werd: een eerste plooiing, op het einde van het Siluur, deed het Caledonische gebergte ontstaan, waarvan de Ardennen deel uitmaakten; een tweede, na het Carboon, dat de Hercynische bergstreek vormde en waartoe de Primaire grond van B. behoorde. Terwijl het Noordelijk gedeelte van het land een daling onderging, doorstond de Zuidelijke helft geweldigen druk, die talrijke plooien en breuken veroorzaakte en zelfs, naar de nieuwste opvattingen, overschuivingen, waarbij omvangrijke laagcomplexen over andere werden heengestuwd, zoodat er een dekbladenstructuur ontstond. Dat bodembewegingen van kleineren omvang zich voordeden gedurende het Secondair en Tertiair en dat zij zelfs nu nog voortwerken gedurende het Kwartair, blijkt uit het nauwkeurig onderzoek van die formaties en ook uit soms plaatsvindende aardbevingen.

B) De landvormen en hun ontstaan. 1° D e l a n d v o r m e n (zie kaart België, natuurkundig). De bodemgesteldheid van B. omvat in het Z.O. een rotsachtig bergland van maximum 694 m hoogte in de Ardennen, dat geleidelijk naar de kust afdaalt en er een klei- en zandachtige vlakte ontvouwt. Een doorsnede van het reliëf gaande van het N.W. tot het Z.O. heeft ongeveer het profiel, dat op de fig. in kolom 411/2 is aangebracht.

Het uitzicht van den bodem laat toe drie reliëfgebieden te onderscheiden, die nagenoeg evenwijdig loopen met de kust: a) het laagland, langs de kust en de Beneden-Schelde; b) het plateaulandschap, ten Z. ongeveer begrensd door het Sambre—Maasdal; c) de bergstreek, die het overige gedeelte van B. beslaat.

Het Vlaamsche l a a g l a n d ligt tusschen de kust en een lijn, die ongeveer loopt over Ieperen—Aalst—Aarschot—Turnhout. Deze vlakte bereikt nauwelijks 20 m hoogte, behalve in het Land van Waas en in de omgeving van Torhout — een deel, de Polders, daalt zelfs beneden het hoog-zeepeil — en is van de zee gescheiden door een tot 30 m hooge duinenreeks. In de dalen van Schelde en bijrivieren reikt de hoogtelijn van 20 m zeer ver Zuidwaarts.

Het p l a t e a u l a n d s c h a p strekt zich uit van de Z. en O.grens van het laagland tot in de om-

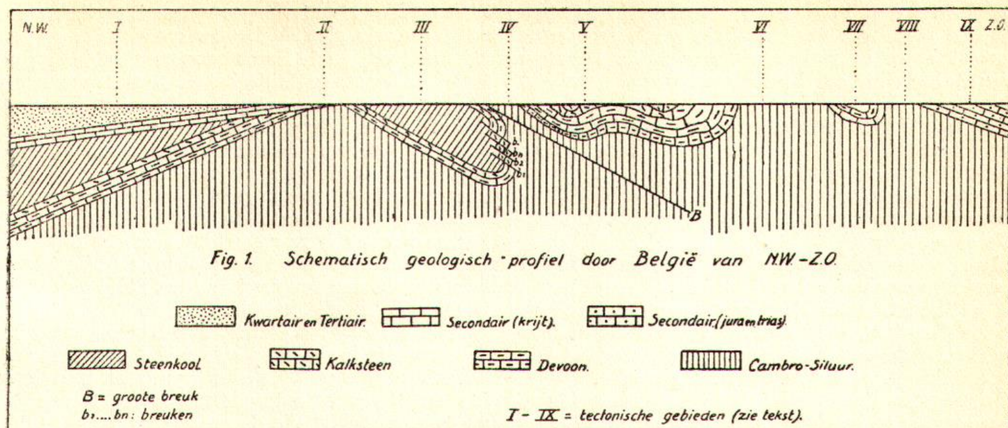

Fig. 1. Schematisch geologisch-profiel door België van N.W.-Z.O.

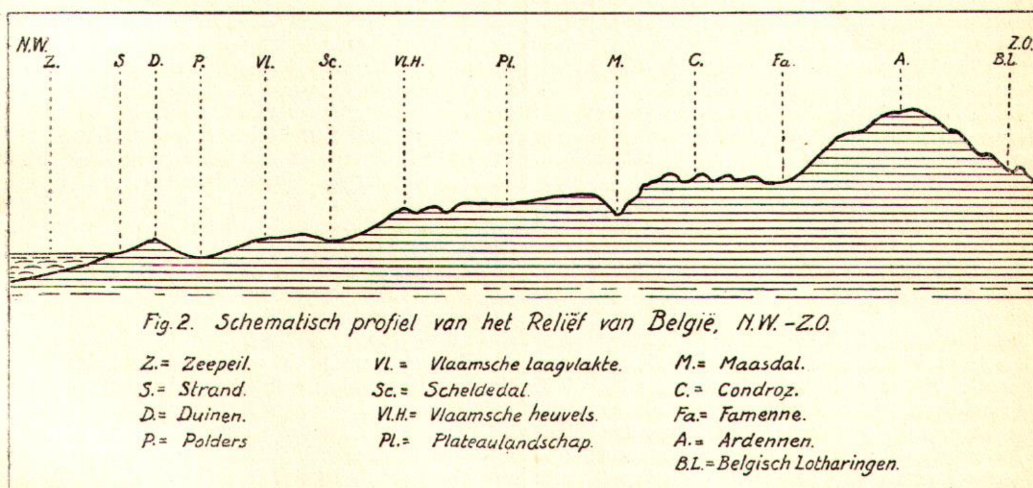

Fig. 2. Schematisch profiel van het Reliëf van België, N.W.-Z.O.

geving van het Sambre—Maasdal. Domineerende is hier het plateau, vooral in het Oosten, waar men dat van Brabant, Haspengouw en de Kempen onderscheidt. In het W. echter verheft zich een heuvelrij, de Vlaamsche heuvels, waarvan de voornaamste toppen tot boven 150 m reiken. Dit plateaulandschap (20—220 m) is doorkorven door een aantal dalen, in het algemeen met Z.W.—N.O. richting en vooral in Brabant en Henegouwen tamelijk steile oevers.

De bergstreek (200—694 m) beslaat heel Zuid-België en vertoont twee hellingsvlakken, van weerskanten van den harden Ardennenkam, die in N.O.—Z.W. richting loopt o.a. over Botrange (694 m), Baraque Michel (674 m) en de hoogten van Rocroi, 390 m. Ten N. worden de Ardennen begrensd door de lager liggende vlakten. In het N.O., tusschen Vesdre en Maas, ligt het heuvelachtige land van Herve. De diepe en breede gleuf van Sambre—Maas begrenst de bergstreek ten Noorden.

2° Ontstaan van het reliëf. Het verschil in de bodemgesteldheid van B. is toe te schrijven aan de drie volgende oorzaken:

1° De lithologische samenstelling der grondformaties verschilt van streek tot streek. In het Zuidelijk bergland komen harde Primaire rotsen aan de oppervlakte, zooals kwartsiet, zandsteen, kalksteen, leisteen, die meestal een hevigen weerstand bieden aan verweerings- en erosiekrachten. In de plateaustreek en vooral in het laagland treft men bijna uitsluitend poreuze krijtbanken of losse klei-, zand- en leemlagen aan, die gemakkelijk afgespoeld worden. Bij uitzondering zijn de bestanddeelen soms aaneengekit en dan vormen zij harde steenmassa's; dit is het geval met de glauconietzanden, die nl. in de omgeving van Diest tot bruin ijzerzandsteen overgaan; ook gebeurt dit in het Tertiair zand der omstreken van Brussel en op de Vlaamsche heuveltoppen.

2° De tectoniek. Zooals hierboven is gezegd, werd het Zuidelijk gedeelte van B. hevig geplooid bij de Caledonische en Hercynische bergvormingen. Men kan haast overal in de Ardennen en in de omliggende gewesten ontsluitingen waarnemen van sterk geplooide en gestoorde Primaire steenlagen.

Ten N. van de Sambre—Maas liggen de Primaire anticlinale en synclinale plooien discordant bedolven onder machtige Secondaire, Tertiaire en Kwartaire sedimenten, die een zachte helling vertoonen. Hier greep een doorzakken plaats in een geosynclinaal gebied, hetgeen de geweldige dikte verklaart der post-Palaeozoïsche lagen. Ook de jongste tectonische bewegingen, plooien en breuken hadden en hebben nog invloed op het morphologisch verloop van het land.

3° Verweering en erosie. In de sterk geplooide bergstreek was en is thans nog de verweering aanzienlijk, en de riviererosie zeer sterk. Hierdoor kreeg Zuid-België een kenmerkend uitzicht van een schiervlakte, die door diepe insnijdingsdalen verbrokkeld wordt. In de kalkstreken vormde de karsterosie mooie grotten, zooals die van Han, Rochefort en Remouchamps. In het Noorden werd het afgedragen materiaal (keien, grint, zand en klei) in de vlakte afgezet of naar zee gevoerd; hier had dus de sedimentatie de overhand.

Door winderosie ontstonden landduinen in de Kempen en zeeduinen langs de kust.

C) Klimaat. Door de ligging aan de Zuidkust van de Noordzee, waar zich de Golfstroomdrift doet gevoelen, ondergaat B. den matigenden invloed van het zeeklimaat, vooral in het N.W. gedeelte.

Ten gevolge van verschil in bodemgesteldheid komen eenige regionale afwijkingen voor. In de bergachtige Ardennen, die hooger liggen en verder van de zee, alsook in de Kempen, met haar zand- en grintachtigen bodem, doen zich reeds Continentale invloeden gelden, waardoor in die streken de winter meer guur is en de zomer heeter dan elders.

De Z.W., de W. en de Z. winden zijn overheerschend; zij brengen veel regens mee, die, bij het ontmoeten van het Zuidelijk bergland, hun maximum bereiken. De jaarlijksche neerslaghoogte gaat van ongeveer 700 mm langs de kust, tot 1 500 mm in de Ardennen, om daarna weer te dalen tot ongeveer 900 mm in den Z.O. hoek van Luxemburg.

Locale invloeden verzachten soms het klimaat, bijv. in de beschutte rivierdalen en in Belgisch Lotharingen.

De gemiddelde jaartemperatuur bedraagt voor Vlaanderen iets meer dan 9°C, voor de Ardennen iets meer dan 7°C en voor Belg. Lotharingen bijna 9°C. De vorstdagen zijn het talrijkst in de Ardennen; ook sneeuwt en vriest het er vroeger en langer dan elders.

De meeste regen valt in den zomer, maar dank zij de actieve verdamping gedurende dat seizoen, wordt een aanzienlijke hoeveelheid water niet door de rivieren opgevangen. Herfst- en winterneerslag oefenen den sterksten invloed uit op de waterloopen. *V. Asbroeck.*

D) De waterloopen. 1° Beschrijving. Behoudens eenige uitzonderingen, vloeit al het rivierwater van België naar de Noordzee. In het algemeen helt het land trouwens af in die richting. De Ardennenkam en de heuvelrug van Artois vormen de scheiding voor het stroomgebied van Rijn, Seine en Somme eenerzijds, Maas en Schelde anderzijds.

De Schelde, die op de hoogte van St. Quentin ontspringt en daarna door N. Frankrijk, het Belgische plateaulandschap en de Vlaamsche laagvlakte stroomt, heeft een zeer gering verval. Het is een vlaktestroom; zij is tamelijk diep, en in haar benedenloop, die een zeearm is, ondergaat zij de werking van eb en vloed. Haar oevers zijn in den benedenloop met dijken opgehoogd. Zij maakt vele bochten; de groote zeehaven van Antwerpen bevindt zich aan de buitenbocht van zulk een meander. Rechts, waar het stroomgebied zich ongeveer uitstrekt over de helft van België, neemt zij een aantal belangrijke bijrivieren op. De O.W. Haine of Hene, waarvan vooral de bijriviertjes een groot verval vertoonen. De Dender, die ongeveer evenwijdig vloeit met de Schelde en in haar bovenloop nogal veel verval heeft bij het doorbreken van de Vlaamsche heuvelen. De Rupel is een korte, maar breede zijarm, die verschillende waterloopen opvangt: de Zenne, met de Dijk, waarin zich de Denner ontlast, die op haar beurt de Geete en de Herck ontvangt; in de Kempen vloeien de Groote en de Kleine Nethe samen en komen ten W. van Mechelen in de Rupel terecht. De bovenloop van deze rivieren heeft een merkbaar verval en vaak steile oevers; de benedenloop ervan is traag. Links heeft de Schelde een veel geringer en lager stroomgebied en slechts één groote bijrivier, de kronkelende Leie, die zich te Gent in de Schelde ontlast; haar water is zeer geschikt voor het roten van vlas, evenals dat van haar bijloop, de Mandel. De Durme vloeit aan den rand van het Land van Waas, bij Tielrode, in de Schelde.

De Maas, die op het plateau van Langres ontspringt en vervolgens in een diep en breed dal Noordwaarts slingert, is in Frankrijk zeer arm aan bijrivieren, die meestal werden onthoofd ten voordeele van Rijn en Seine. In België zijn de snelle nevenloopen talrijk en hebben een zeer groot verval. Even vóór het doorbreken der Ardennen vangt de Maas de Chiers op met Ton en Vire; daarna de kronkelende Semois. Stroomafwaarts, links, de Viroin en de Hermeton; daarna, rechts, de Lesse, die met haar bijrivieren door een prachtig karstlandschap vloeit, waar zich de grotten van Han en Rochefort hebben gevormd. Ten N. van Dinant de Molignée met haar steile oevers en de Bocq. Te Namen neemt zij de breede Sambre op, waarin zich reeds ontlastten: de Biesmèle, te Thuin, de Eau-d'Heure en de Piéton, ten W. van Charleroi, de Orneau, ten O. van Tamines. Vanaf Namen storten zich nog in de Maas: de Samson, de zeer snelle Hoyoux, de Méhaigne, de waterrijke, mooie Ourthe, waarin zich werpen: de Amel, met de grotten van Remouchamps en de Coo-waterval, de Vesdre met de Gileppe; verder nog de Berwinne, de Jeker en de Boschbeek. In de Ned. vlakte wordt de Maas veel kalmer. In hoog-België komen nog eenige rivieren voor van minder belang, die niet tot het stroomgebied van de Maas behooren, nl. de Oise in Z. Henegouwen, een nevenloop van de Seine; de Attert, Sauer en Wiltz, die in het gebied van den Rijn liggen. Langs de kust moet vermeld worden de IJzer met de IJperlee, die door het lage polderland vloeien en gedurende den Wereldoorlog een gewichtige rol speelden. Hun loop werd aanzienlijk gewijzigd door menschenwerk.

2° Kenmerken. De waterstand van de Belgische rivieren, vooral van het gebied der Schelde, is tamelijk regelmatig, behalve gedurende den herfst en in den winter. Vooral 's winters, maar ook 's zomers is de regenneerslag van belang, de actieve verdamping gedurende het warme seizoen werkt echter den invloed van den hoogen neerslag tegen.

Waar de ondergrond ondoordringbaar is, ontwikkelt zich een dicht waternet; dit is het geval met N. Haspengouw, dat daarom ook wel Vochtig Haspengouw genoemd wordt; in het Zuidelijk gedeelte, of Droog Haspengouw, waar geen kleilaag tusschen de löss en het krijt ligt, is het oppervlaktewater uiterst zeldzaam. Wanneer de helling onvoldoende is, vormen zich doorgaans moerasplassen, bijv. in de Hooge Venen en op het plateau van de Kempen. Is de grond zeer doordringbaar, dan kan zich in de bovenliggende sedimenten een machtige grondwater-reserve vormen, zooals dit het geval is met Vlaanderen en de Kempen. In de kalkgesteenten deden zich merkwaardige karstverschijnselen voor, nl. te Han, Rochefort, Remouchamps, Dinant. De meer beboschte gewesten, bijv. in

de Ardennen, vangen een groote hoeveelheid regenwater op en oefenen een regulariseerenden invloed op de rivieren uit; de werking ervan wordt echter veelal overdreven; de invloed van de bodemgesteldheid blijkt overwegend te zijn. De W.O.loop van de Hene, Sambre en Maas valt samen met een geplooide strook, de synclinale zone van Namen. Het dwarsdal van de Maas ten Z. van Namen vertoont een geheel ander kenmerk, zooals ook de meeste bijrivieren van het bergachtige Zuiden. Het zijn epigenetische waterloopen: zij ontstonden op een minder verheven vlak, dat, naar het N. hellend, bedekt was met jongere nederzettingen. Terwijl de stroomen hun bedding zochten op die jongere sedimenten, begon een nieuwe beweging het land omhoog te heffen; daardoor nam de erosiekracht toe en schuurden de machtigste rivieren diepe dalen uit. De terrasvormige niveau's en de talrijke insnijdingsbochten in de meeste dalen van de bergstreek leveren hiervoor een belangwekkend studiemateriaal op. De jongste bodembewegingen gaven dikwijls aanleiding tot onthoofding, hetgeen het plotseling ombuigen verklaart van menige rivier.

Het denudatieproces had ten gevolge, dat een ontzaglijke massa grond wegspoelde naar de zee. Het N.W. van België, dat hoofdzakelijk uit losse afzettingen is opgebouwd, onderging een ingrijpende vernietigende werking, waarvan de thans nog goed zichtbare resten der Vlaamsche heuvelen een bewijs leveren. Het Zuidelijk geplooid bergland werd vereffend tot een eigenaardige schiervlakte.

Op de veel omstreden vraag, hoe den geologischen ouderdom der waterloopen te bepalen, mag geantwoord worden, dat het huidig continentaal tijdstip begon met het terugtrekken der laatste Tertiaire zeeën in N.O.richting, dat aan het rivierstelsel zijn algemeene richting gaf. De waterloopen van het N. van België werden later nochtans beïnvloed door een paar transgressies. De eigenlijke uitschuring der rivierdalen geschiedde het hevigst in het Plistoceen; de vondsten van fossiele overblijfselen in de Alluviale nederzettingen toonen dit voldoende aan. Volledigheidshalve echter moet worden opgemerkt, dat veel nevenloopen der voornaamste rivieren hun dal pas begonnen te vormen gedurende het Holoceen.

Uit het onderzoek van de kenmerken der rivieren blijkt, dat die van het N. gedeelte van het land bijna alle een regelmatigen watertoevoer bezitten en haar dalen doorgaans diep genoeg zijn om benuttigd te kunnen worden door de scheepvaart; dit economisch voordeel bezitten de Ardensche waterloopen om de hooger vermelde redenen niet; het toeristisch belang der Zuidelijke insnijdingsdalen is echter des te grooter.

V. Asbroeck.

E) Bevolking. 1° Ethnographische kenmerken. Men onderscheidt in B. twee menschenvariëteiten: het Vlaamsche type en het Waalsche type: de Vlaming is doorgaans van grooter gestalte en heeft een lichtere tint van oogen en haar dan de Waal. Dit verschil is echter tamelijk theoretisch, hetgeen begrijpelijk is, als men denkt aan de menigvuldige wederzijdsche invloeden gedurende de geschiedenis.

Reeds in het Kwartair was B. bewoond: de voorhistorische vondsten te Spy, Engis, Turfooz, Wéris toonen dit aan. In den loop der geschiedenis werd het N. bevolkt door Germaansche stammen, terwijl het Z. meer bewoond bleef door volken van Romaanschen oorsprong. Hoe dichter men de hedendaagsche periode nadert, des te zwakker wordt dit ethnisch verschil merkbaar.

2° Talen. Op een totale bevolking van 8 160 000 inw. (1932) spreken er ongeveer 43% uitsluitend Vlaamsch, 40% uitsluitend Fransch en ruim 16 000 uitsluitend Duitsch; 13% Fransch en Vlaamsch; Fransch en Duitsch ruim 45 000; de drie landstalen ruim 33 000.

De zeer grillige taalgrens loopt van O. naar W. ongeveer over de volgende plaatsen: Eben-Emaal, Landen, Waterloo, Edingen, Ronse, Meenen, Armentières, St. Omer, Duinkerken; ten N. ervan wordt er Vlaamsch gesproken, ten Z. Waalsch. In den N.O. hoek van Luik, ten O. en ten Z. van Malmedy en in de omstreken van Aarlen spreekt men Duitsch.

3° Verspreiding der bevolking. Sedert 1830 is de bevolking van B. meer dan verdubbeld. Het zijn vooral de industriestreken en de groote steden, die het dichtst bevolkt zijn (zie kaart); daar ook bereikt het aantal immigranten het hoogste percentage.

Vier provincies telden in 1932 ruim 1 millioen inw.: Brabant 1 680 000, Henegouwen 1 270 000, Antwerpen 1 173 000, Oost-Vlaanderen 1 150 000.

Van de 2 671 gemeenten zijn er 12, die meer dan 50 000 zielen tellen: Antwerpen 284 000, Brussel 200 000, Gent 170 000, Luik 165 000, Schaarbeek 119 000, Elsene 84 000, Anderlecht 80 000, Molenbeek 65 000, St. Gillis 64 000, Mechelen 60 000, Borgerhout 56 000, Brugge 51 000. De bevolking is bijzonder dicht (zie kaart) in het Zuidelijk industriebekken van Borinage, Charleroi en Luik; daarna komt de beneden-Scheldestreek, Gent en omgeving, het Leiedal, het Sennedal met Brussel als kern. De minst bevolkte gewesten zijn: de Ardennen en de Kempen; deze laatste streek echter is bezig zich tot een dicht industriegebied te ontwikkelen, sedert de ontdekking van de steenkool.

Zoo de natuurkundige kenmerken (grondstoffen, vooral steenkool, vruchtbare landbouwbodem, watervoorraad, enz.) dikwijls, en vooral vroeger, het verschil in verspreiding der bevolking verklaren, mag de invloed van historische en economische factoren niet verwaarloosd worden; dit is nl. het geval voor de textielcentra van Vlaanderen. Daarbij kan het modern, snel en goedkoop verkeer merkbare gevolgen hebben: de industriegebieden zouden in B. nog veel dichter bewoond zijn, indien er bijv. geen goedkoope en snelle reizen werden ingericht, die de arbeiders toelaten dagelijks of wekelijks van veraf gelegen gemeenten te gaan werken in de nijverheidscentra; hetgeen o.a. meer evenwicht teweeg brengt in de verspreiding der bevolking.

F) Delfstoffen. De grond van B. is rijk aan nuttige delfstoffen, dank zij de verscheidenheid in den aardkundigen bouw.

De Primaire nederzettingen [zie Aardkundige bouw (II. B) in dit artikel] bevatten leien, kwartsieten en zandsteen, vooral in de Ardennen; zandsteengroeven in het Devoon zijn talrijk in de dalen van de Ourthe, Hoyoux en Maas. Te Quenast en Lessen vindt men groeven van eruptiegesteenten (porphier).

Het Devoon van Condroz, tusschen Sambre en Maas, en van de strook ten N. van de Hene-Sambre levert verschillende soorten van kalksteen, die in den handel als marmer bekend zijn. Het Carboon in Z. België is rijk aan kalksteen (kolenkalk) en aan steenkool (zie lager, onder Nijverheid); ook de ondergrond van de Kempen.

De Secondaire formaties bevatten phosphaten en mergel, die vooral in den landbouw van nut zijn,

ook krijt voor cementfabrieken. Het Tertiair, dat vooral ontsloten ligt in het Vlaamsche land, levert klei, zand en soms ook zandsteen. Deze grondstoffen deden vaak ter plaatse nijverheidstakken ontstaan (→ Nijverheid).

G) Landbouw en veeteelt. Van de 723 000 ha, die in 1931 aan graan- en meelgewassen besteed werden komen vooral in aanmerking: haver (ongeveer 295 000 ha), rogge (ruim 220 000 ha), tarwe (ruim 154 000 ha).

De peulvruchten besloegen een opp. van ruim 22 000 ha; de nijverheidsplanten ongeveer 76 000 ha, waaronder: suikerbieten 52 000 ha, vlas ruim 14 500 ha, cichorei 5 500 ha, tabak 2 834 ha, hop 830 ha.

De wortelplanten verspreidden zich over meer dan 262 000 ha, nl.: aardappelen 172 000 ha, voederbieten 84 000 ha.

De voedergewassen bedekken een totale oppervlakte van ruim 390 000 ha, de tusschengewassen ongeveer 150 000 ha. Daarbij dienen vermeld te worden 362 000 ha weiland en boomgaarden.

Ongeveer 48% der landsopp. wordt besteed aan cultuur, 12% aan weiland en boomgaarden, 18% aan bosschen.

B. telde in 1931 ongeveer 242 000 voor landbouw gebruikte paarden, 1 768 000 runderen en 1 236 000 varkens. De streken, die het meest voordeel trekken uit den landbouw zijn de Polders, Z. Vlaanderen, Brabant, Haspengouw, Henegouwen, Namen, omdat zij doorgaans een vruchtbaren bodem bezitten of door de bewoners tot vruchtbaarheid gedwongen worden.

H) Nijverheid. B. is een der meest geïndustrialiseerde staten van de wereld, want bijna 47% der bevolking is werkzaam in de ver uitgebreide takken der nijverheid. Volgens de bedrijfstelling, die gedaan werd in 1926, worden de industrieën van meer dan 10 werklieden als volgt ingedeeld:

Industrieën	Aantal ondernemingen	Bedienden	Werklieden
Mijnen	743	7.960	182.002
Groeven	537	2.077	37.249
Metaalbewerking	2.157	23.821	203.143
Aardewerk	479	1.510	28.407
Glasbewerking	127	1.670	35.241
Chemische nijv.	581	7.825	62.163
Voedingsindustrie	1.155	6.700	56.321
Textielbewerking	1.980	7.749	164.495
Kleedingindustrie	693	3.207	24.199
Bouwbedrijf	1.282	1.999	40.260
Hout- en meubelbewerking	1.147	2.234	36.073
Lederindustrie	560	1.895	27.337
Tabakbewerking	193	981	9.770
Papiernijverheid	195	1.077	13.970
Boekenindustrie	375	2.338	12.805
Kunstindustrie	522	2.558	22.267
Vervoer	341	20.894	123.850
Visscherij	15	72	779
Totaal	13.082	96.567	1.080.331

1° Steenkoolindustrie [zie Aardkundige bouw (II. B) en Delfstoffen (II. F) in dit art.]. In het Zuiden ligt het Waalsch steenkoolbekken, waarvan reeds meerdere putten verlaten werden ofwel omdat de voorraad uitgeput is of ook omdat de oude inrichtingen den strijd niet konden volhouden tegen de modern uitgeruste koolmijnen. Er dient evenwel opgemerkt, dat sedert den wereldoorlog veel materiaal vernieuwd werd en dat er nieuwe steenkoolvelden werden ontdekt in het Z., dank zij de moderne geologische vondsten, steunend op wetenschappelijk onderzoek. Het is ook de aardkundige studie, die A. Dumont tot de ontdekking bracht van de steenkool in de Kempen, die diep bedolven ligt onder dikke krijt-, zand- en kleilagen, die gevaarlijk grondwater bevatten. Het Zuiderbekken, dat zich splitst in Borinage, Centrum, Charleroi, Beneden-Sambre en Luik, leverde in 1930, met 93 mijnen, ruim 47 000 000 ton steenkool. In het Kempisch bekken, waar thans zes mijnen in exploitatie zijn, waarvan Genk het centrum vormt, werden in 1930 ongeveer 6 500 000 ton steenkool ontgonnen. De reuzenvoorraad en de moderne bouw der Kempische mijnen zullen van deze streek een machtig industriegewest maken.

2° De metaalbewerking, die in den beginne zich vestigde in de nabijheid van de vindplaatsen der grondstoffen, raakte allengs los van dezen band, naar gelang de voorraad verminderde, de vervoermiddelen zich ontwikkelden en het vakonderwijs vorderde. Zoo komt het, dat men thans bijv. in het Vlaamsche land metaalbewerking aantreft, waar noch steenkool, noch ijzererts te vinden zijn (zie kaart).

De machtigste nijverheidsinrichtingen, die het metaal bewerken, treft men aan in het Zuidelijk steenkoolbekken: Borinage, Centrum, Charleroi, Luik, verder treft men er aan in den Z.O.hoek van Luxemburg, waar ijzererts gevonden wordt, en in eenige Vlaamsche centra, nl. Brussel, Gent, Antwerpen, Leuven, Mechelen, enz.

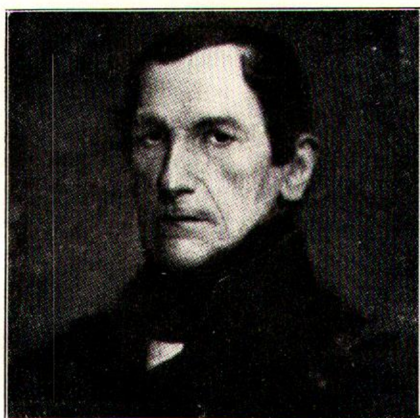
Terwijl B. rijk is aan steenkool, is de ertsvoortbrengst integendeel zeer gering. Ook wordt er thans ijzererts ingevoerd uit het groothertogdom Luxemburg, Frankrijk, Zweden, Spanje.

De zinkindustrie vestigde zich in de provincies Luik en Limburg.

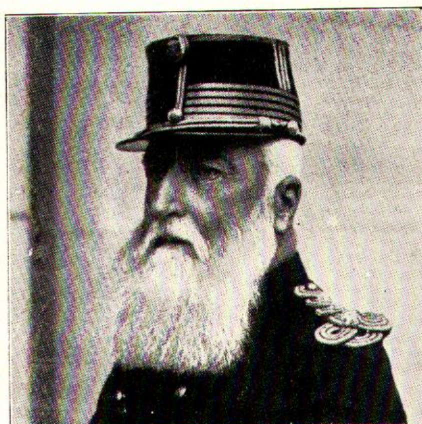
Metaalnijverheid in België.

	1926	1930
IJzer		
Ruwijzer:		
Fabrieken	16	16
Hoogovens	56	55
Productie (in ton)	3.368.347	3.365.240
Waarde der productie (in 1 000 fr.)	1.474.929	1.798.337
Aantal arbeiders	6.152	7.144
Gewoon ijzer:		
Fabrieken	48	40
Pudelovens	15	12
Productie (in ton)	169.861	122.730
Waarde der productie (in 1 000 fr.)	136.625	109.643

BELGIË. KONINKLIJK HUIS

KONING LEOPOLD I.

KONING LEOPOLD II.

KONING ALBERT.
(Photo Conthie, Brussel)

KONINGIN ELISABETH.
(Photo Alban, Brussel)

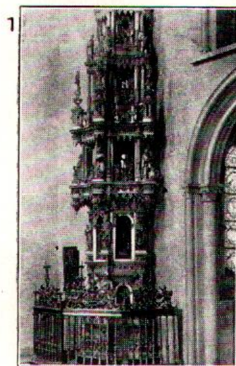
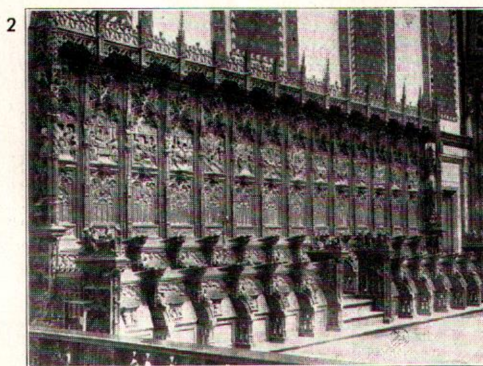

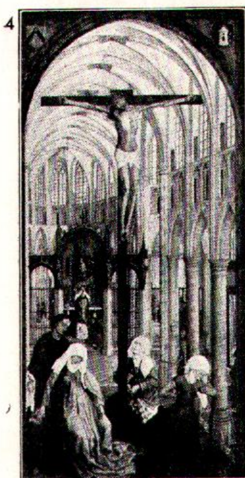
KROONPRINS LEOPOLD.
(Photo Marchand, Brussel)

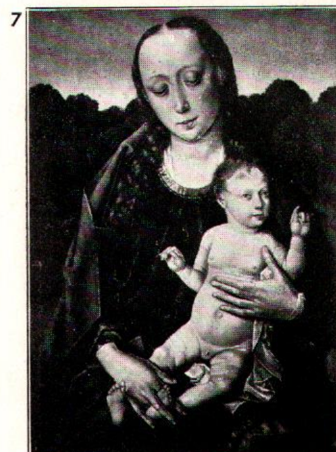
PRINSES ASTRID.
(Photo Marchand, Brussel)

KUNSTSCHATTEN IN BELGIË

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

1. Tabernakel te Zout-leeuw, door Cornelis Floris. 2. Koorbanken in de St. Geertruidakerk te Leuven. 3. Schoorsteen in het Vrije te Brugge. 4. Het onbloedig Offer der Nieuwe Wet, door Rogier van der Weyden. 5. Detail van het Gentsch Altaar, door Hubert en Jan van Eyck, in de St. Bavo te Gent. 6. St. Ursula. Voorzijde der Ursula-schrijn, door Hans Memlinc, in het St. Jans Hospitaal te Brugge. 7. Madonna, door Dirk Bouts. 8. Val van Icarus, door Pieter Brueghel den Ouden. 9. Antoine Anselm en zijn vrouw, door Maarten de Vos. 10. H. Magdalena, door Quinten Matsijs. 4, 7, 10 in het Kon. Museum te Antwerpen. 8 en 9 in het Musée Ancien te Brussel.

(Vervolg)	1926	1930
Staal:		
Fabrieken	34	34
Retortovens	99	105
Staalovens	45	36
Electrische ovens	5	7
Productie (in ton)	2.481.753	2.600.760
Waarde der productie (in 1 000 fr.)	1.989.788	2.608.083
Aantal arb. der ijzer- en staalfabrieken	34.784	35.340
Zink		
Smelterijen:		
Smelterijen in werking	15	12
Productie (in ton)	188.767	176.230
Waarde der productie (in 1 000 fr.)	934.616	510.147
Aantal arbeiders	7.432	5.897
Pletterijen:		
Pletterijen in werking	9	9
Productie (in ton)	67.338	74.890
Waarde der productie (in 1 000 fr.)	374.666	270.203
Aantal arbeiders	1.169	1.307
Lood, zilver, koper		
Fabrieken in werking	10	11
Loodproductie (in ton)	87.876	85.370
Waarde der productie (in 1 000 fr.)	424.612	276.814
Zilverproductie (in ton)	105	105
Waarde der productie (in 1 000 fr.)	75.298	49.899
Koperproductie (in ton)	10.006	96.200
Waarde der productie (in 1 000 fr.)	111.285	1.040.299
Aantal arbeiders	3.076	4.117

3° Vroeger was de omgeving van Charleroi, Jumet, Dampremy en Lodelinsart wereldberoemd voor haar glasblazerijen. Deze verdwenen na het uitvinden van de mechanische vervaardiging van het glas en dit veroorzaakte een crisis in die streek, waar duizenden werklieden een nieuwe bezigheid moesten zoeken. Mechanische glasfabrieken vervingen de oude in de streek van Charleroi en werden opgericht in de Kempen, nl. te Mol, waar wit zand gedolven wordt.

4° In de laatste jaren heeft de scheikundige industrie groote vorderingen gemaakt. Van belang zijn nl. de foto-artikelen, vooral de Gevaert-fabrieken te Oude God, Antwerpen; de electriciteit- en gasproductie, in de groote centra; pharmaceutische producten en vernissen, in de groote steden; stijfsel, kunstzijde-fabrieken; lucifers te Ninove en Geeraardsbergen, radiumbehandeling te Oolen.

5° Ook de automobielproductie nam snel toe. Men onderscheidt nationale producenten, nl. de F.N. te Herstal, Minerva te Antwerpen, Imperio-Excelsior, te Brussel, en fabrieken die vreemde merken vervaardigen.

6° De aardewerk-industrie, steen- en pannenbakkerijen en cementfabrieken treft men vooral aan in de Rupelstreek, in de omgeving van Turnhout, in West-Vlaanderen en te Andenne.

7° B. bezit een eeuwenoude textielnijverheid, vooral gelocaliseerd in Vlaanderen en te Verviers. Voor het Vlaamsche land is Gent het machtigste centrum; daarna dienen vermeld te worden: Kortrijk, St. Niklaas, Mechelen en verschillende andere Vlaamsche steden en dorpen, waar hoofdzakelijk vlas en katoen verwerkt worden. Te Verviers integendeel bewerkt men vooral wol, die uit de Engelsche bezittingen en uit Argentinië ingevoerd wordt.

De Vlaamsche kantbewerking, die als huisindustrie wereldbekend was, verdwijnt met de ontwikkeling van de moderne techniek der fabrieken.

8° De industrie van voedings- en genotmiddelen en van luxe-artikelen wordt bijzonder aangetroffen in de groote steden, alsmede die der kleeding.

I) Handel en Verkeer. → Bank, sub II, 3°. B. is verplicht ongeveer een vijfde der voedingsmiddelen te koopen in den vreemde, ter oorzake van zijn hoog bevolkingscijfer. Dank zij de macht der Belg. industrie, die veel uitvoert, maar die ook grondstoffen moet invoeren en dank zij het dichte net van allerhande verkeerswegen zijn de handelsbetrekkingen zeer levendig. B. drijft veel handel met de omliggende landen: Frankrijk, Engeland, Duitschland, Nederland, groothertogdom Luxemburg en met andere landen van Europa, alsmede met de overzeesche gewesten. Meer en meer dringt zich de rijke Kongo-kolonie op in het economisch leven van het moederland.

Invoer, uitvoer en doorvoer (waarde in 1 000 fr.) in 1930.

Landen	Invoer	Uitvoer	Overschot		Doorvoer	
			van den invoer	van den uitvoer	in binnenw. richting	in buitenw. richting
Frankrijk	5.516.473	4.130.638	1.385.835		6.833.099	10.679.850
Duitschland	5.170.906	2.988.102	2.182.804		9.501.858	4.034.181
Nederland	4.015.553	3.467.712	547.841		3.267.475	2.790.692
Groot-Brittannië	2.831.734	4.998.666		2.166.932	4.606.974	4.880.439
Vereenigde Staten	3.105.719	1.332.826	1.772.803		1.779.692	896.710
Argentinië	1.551.705	713.137	838.568		1.144.418	774.049
Belgisch Kongo	1.185.960	693.559	492.401		236.726	255.821
Italië	356.145	595.863		239.718	943.793	428.168
Zwitserland	381.789	666.181		284.392	1.163.666	1.890.097

	Handelsbeweging in de jaren 1840—1930 (waarde in 1 000 000 fr.).									
	1840	1850	1860	1870	1880	1890	1900	1910	1920	1930
Invoer .	205,6	221,9	516,7	920,8	920,8	1.672,1	2.215,8	4.264,9	12.941,8	31.094,2
Uitvoer .	139,6	210,0	470,3	690,1	1.216,7	1.437,0	1.922,9	3.407,4	8.862,0	26.158,9
Doorvoer.	43,9	201,2	409,3	831,7	1.008,4	1.511,1	1.374,6	2.287,2	7.423,0	34.692,8

Havens	Binnengekomen schepen in 1930 tonnenmaat (in 1.000)	Uitgevaren schepen in 1930 tonnenmaat (in 1.000)
Antwerpen . .	23.861	23.741
Gent	2.882	2.860
Oostende. . .	1.187	1.187
Zeebrugge . .	1.010	1.010
Brugge. . . .	288	280
Brussel . . .	243	240
Andere plaatsen	166	162
Totaal . . .	29.637	29.480

Duidelijk is het, dat de bevaarbare rivieren vooral en bijna uitsluitend worden aangetroffen in het Noordelijk gedeelte van het land (zie kaart), dat laag is en niet rotsachtig.

Daar ook werden de kanalen gegraven en is het spoorwegnet bijzonder dicht (zie kaart) vooral rondom de groote steden en in de nijverheidsgewesten. Door het graven van breede en diepe kanalen kunnen thans zeeschepen de havens van Brussel, Gent en Brugge bereiken.

Kanalen	Lengte (in km)	Vervoerde goederen (1.000 t, 1930)
Kanaal Gent-Terneuzen . .	17,5	4.052
Kanaal Brugge-Zeebrugge .	12,0	2.588
Willebroek-kanaal	31,5	355
Kanaal Brugge-Ostende . .	20,8	171

De snelle ontwikkeling van de nieuwe Kempen heeft daar meer spoorwegen doen ontstaan en was de voornaamste aanleiding van het graven van het reusachtige Albert-kanaal, dat ook voor Luik en vooral voor Antwerpen van belang is. In de laatste jaren levert het autovervoer op het dicht ontwikkeld wegennet een ernstigen strijd aan het treinverkeer, dat zich daardoor heeft moeten plooien volgens de nieuwe economische toestanden.

Een der jongste uitingen van het modern verkeer is de luchtvaart, die zich snel ontwikkelde na den wereldoorlog.

Luchtverkeer in 1930 van de vlieghavens Brussel en Antwerpen:

	Brussel	Antwerpen	Totaal
Vliegtuigen (aankomst en vertrek) .	9.282	4.504	16.207
Reizigers (aankomst en vertrek). . . .	19.383	8.563	31.767
Vervoerde goederen (kg)	1.089.283	204.220	1.391.114
Vervoerde poststukken (kg).	154.695	12.022	173.852

Lit.: Livre d'or du centenaire de l'Indépendance belge (1830—1930); G. Kurth, La frontière linguistique en Belgique et dans le Nord de la France (2 dln. Brussel 1898); J. Cornet, Etudes sur l'évolution des rivières belges, in Annales de la Société géologique de Belgique (XXXI Mémoire, 1904, 260-500); L. De Raet, Vlaanderen's Economische ontwikkeling; E. Mahaim, Les abonnements d'ouvriers sur les lignes de chemin de fer belges et leurs effets sociaux (Brussel 1910); O. Quelle, Belgien und die Franz. Nachbargebiete (1915); A. Deichmann, Die Binnen-Wasserstraszen Belgiens (Brussel 1917); H. Demain, Les migrations d'ouvrières à travers la Belgique (Leuven 1919); E. Van den Broeck, E. A. Martel et E. Rahir, Les cavernes et les rivières souterraines de la Belgique (2 dln. Brussel 1920); M. A. Lefèvre, L'habitut rural en Belgique (Luik 1925); Enquête sur la situation des industries au 31 Oct. 1926 (2 dln. Brussel 1927, 1928); J. Cornet, Leçons de géologie (Brussel 1927); A. Demangeon, Belgique, Pays-Bas, Luxembourg, in Géogr. universelle (Parijs 1927); G. Omond, Belgium (Londen [2]1928); F. Leyden, Die Volksdichte in Belgien, Luxemburg und den Niederlanden Petermanns Mitteilungen (Gotha 1929); Jaarboek van het Vlaamsch aardrijkskundig Genootschap (I 1930—'31); W. Tuckermann, Länderkunde der Niederlande und Belgiens, in Encyclopaedie der Erdkunde (Leipzig 1931); Vlaanderen door de Eeuwen heen (1932); Statistisch jaarboek voor B. en Belg. Kongo (1933).

J) Toerisme, bezienswaardigheden. België mag zich voorzeker verheugen in een belangrijk toeristisch verkeer. Voor vele Engelsche toeristen is B. de eerste etappe van een uitstap op het vasteland; voor de Nederlanders ligt het op den weg naar het Zuiden. Vooral lokken de beroemde kunststeden Brugge, Gent, Antwerpen, Mechelen, Brussel, Leuven, Luik, Doornik, alsook een groot aantal mindere steden met eigen bekoorlijkheid en bezienswaardige monumenten uit het verleden, jaarlijks een groot aantal vreemde bezoekers. Bevat B. behalve de grotten van Han en Rochefort geen overweldigende natuurwonderen, toch vertoont deze kleine bodem een groote verscheidenheid van uitzicht: moderne wereldsteden, zooals Brussel en Antwerpen met een intens stadsleven, naast pittoreske oude hoekjes en stemmige begijnhoven in alle kleinere steden; dichtbevolkte, rijke, kleurvolle landbouwstreken met een weelde van schilderachtige

boerderijen, naast geweldige nijverheidscomplexen in de omgeving van Charleroi en Luik; een der drukste zeehavens te Antwerpen; stroomen, rivieren en kanalen; een zeestrand met een van de Nederlandsche tot de Fransche grens schier onafgebroken rij van frissche badplaatsen; een stille heidevlakte in de Kempen en een bekoorlijk bergland in de Ardennen. Verder ook eenige historische landschappen van internationale beteekenis (slagveld van Waterloo), doch vooral, sedert den wereldoorlog, tal van bedevaartplaatsen voor de oudstrijders der verbonden legers.

België bezit het dichtste spoorwegnet van de wereld en ook een uitgebreid (doorgaans goed onderhouden) wegennet ten gerieve van het steeds meer toenemend toerisme per auto. De hotels zijn er doorgaans uitstekend. De groote internationale hotels kunnen wedijveren met de beste uit het buitenland. Garages en dergelijke instellingen, die het toerisme te stade komen, zijn overal langs de groote wegen voorhanden. In de toeristische centra bestaan vereenigingen ter bevordering van het vreemdelingenverkeer en inlichtingsbureelen ten gerieve van de toeristen. Er zijn ook officieel gediplomeerde gidsen voor de toeristen.

Naast het internationaal toerisme bestaat er ook in B. een zeer ontwikkeld binnenlandsch toeristenverkeer. In het Vlaamsche land heeft die beweging sedert een twaalftal jaren een ongemeenen omvang aangenomen, dank zij de prachtige werking van den Vlaamschen Toeristenbond (in 1933 ca. 120 000 leden; afdeelingen over het gansche Vlaamsche land; voortreffelijk bondsblad „Toerisme"; actie op velerlei gebied ook voor bescherming van gebouwen en landschappen). De jaarlijksche IJzerbedevaart trekt tot 200 000 menschen uit alle hoeken van Vlaanderen te Diksmuiden bijeen. Speciale vormen van toerisme zooals het „trekvogel"-toerisme, kampeeren, water- en luchttoerisme, wintersport, enz. nemen voortdurend toe.

Voornaamste **bezienswaardigheden** van België.

1° Oost- en West-Vlaanderen. Oude Vlaamsche monumenten en pittoreske stadsdeelen vooral in Brugge, Gent en Veurne; getrouw hersteld na de verwoesting in 1914—'18 te Ieperen, Nieuwpoort, Diksmuiden; bezienswaardige oude bouwwerken in W. Vl.: te Kortrijk, Oostende, Damme, Torhout, Loo, Poperinge, Harelbeke; in O. Vl.: te Oudenaarde, Dendermonde, Aalst, Ninove, Geeraardsbergen, Ronse, Deinze, St. Niklaas, Temsche, Rupelmonde; interessante oude kasteelen te Wijnendale, Ooidonk, Laarne, Beveren-Waas, Moorsel, Ingelmunster; het Groot-Begijnhof van Gent, te St. Amandsberg, het voornaamste van B.; museums van schilder- en beeldhouwkunst te Gent en Brugge; het „Lam Gods" in St. Baafs te Gent; de Memlincmeesterstukken in St. Jans-hospitaal te Brugge; museums van oudheidkunde en folklore te Gent; zeestrand en badplaatsen: Oostende, Blankenberge, Heist, Nieuwpoort (alwaar ook overal visschershavens), Knokke met de Zoute en Duinbergen, Wenduine, den Haan, Mariakerke, Middelkerke, Westende, Koksijde, de Panne (alwaar de schoonste en hoogste duinen); historische landschappen uit den wereldoorlog: de IJzerstreek (de IJzertoren, te Diksmuiden, hulde aan de Vlaamsche gesneuvelden), Ieperen (Meningate, voornaamste Britsche oorlogsmonument in B.), Zeebrugge (Vindictive-memorial van de Britsche vloot), Kemmelberg, enz.; mooi heuvelland, met uitgestrekte vergezichten in het Z. van Ieperen, evenzoo in het Z. van Ronse (de „Vlaamsche Ardennen") en in de omgeving van Geeraardsbergen; het land der Vlaamsche schilders: de Leie- en Scheldeoevers; Gentsche „Floraliën"; H. Bloedprocessie te Brugge (eerste Maandag na 2 Mei); Boetprocessie te Veurne (laatste Zondag van Juli).

2° Antwerpen, Limburg en Vlaamsch Brabant. De groote steden Brussel en Antwerpen bezitten, naast oudere en nieuwere monumenten, de belangrijkste museums van B.; ook Mechelen en Leuven bezitten vele oude interessante bouwwerken; ook Tongeren is belangrijk voor archeologie en kunstgeschiedenis; verder zijn een bezoek overwaardig de stemmige stadjes Lier en Diest; verder nog belangrijk oude gebouwen en kunstvoorwerpen te Herentals, Hoogstraten, Geel en Turnhout, in de provincie Antwerpen; te St. Truiden, Hasselt, Maaseik, Borgloon, Tessenderloo, in Limburg; te Tienen, Zoutleeuw, Aarschot, Vilvoorde, Grimbergen, Halle, Assche, Alsemberg, O.L.V. Lombeek, in Brabant. Oude kasteelen te Gaasbeek, Beersel, Heverlee, Rotselaar, Elewijt, Bornem; oude abdijen te Tongerloo, Averbode, Park-Heverlee, Postel; mooie nieuwe arbeiderswijken in de Limburgsche mijnstreek, vooral te Waterschei en Winterslag.

Ongerept natuurschoon: de Kempische heide (aldaar o.a. de Genksche vennen); Zoniënwoud, ten Z. van Brussel; bekoorlijk heuvelland in Brabant en Z. Limburg; beroemde bedevaarten te Scherpenheuvel, Halle, Hakendover; beiaardconcerten te Mechelen.

3° Wallonië. De bekoring, die van de Waalsche provinciën op de toeristen uitgaat, komt in de eerste plaats door het vele natuurschoon, dat zij bieden. Toch zijn steden als Doornik en Luik tevens rijk aan merkwaardige oude monumenten en bezitten een ongemeenen kunstschat. Evenzoo vallen treffende bouwwerken te vermelden te Nijvel, Hoei, Dinant, Walcourt, Thuin, Binche, Bergen, Zinnik, Lobbes, Floreffe, St. Hubert, Bastogne, Bouillon, Aarlen (Gallo-Romeinsche oudheden); indrukwekkende ruïnen van oude abdijen te Villers, Orval en Aulne; historisch landschap en gedenkteeken te Waterloo; de parken van Belœil en Mariemont; de nijverheidslandschappen uit Borinage, en in de omgeving van Charleroi, La Louvière, Luik. De meest bezochte valleien zijn: Maas (Hoei, Marche-les-Dames, Namen, Yvoir, Dinant, Anseremme, Waulsort, Hastière), Ourthe (Houffalize, Hérou, Laroche, Durbuy, Esneux, Tilff), Amel (Stavelot, Coo-waterval, les Quarreux, Remouchamps, Aywaille), Warche (Malmédy), Salm, Vesdre (Eupen, Limburg, Pepinster, Chaudfontaine), Gileppe (kunstmatig meer, ontstaan door afdamming der vallei), Houyoux (Modave), Samson, Bocq, Molignée (Montaigle), Lesse (grot van Han, Ciergnon, Houyet, Walzin), Lomme (grot van Rochefort), Semois (Chiny, Florenville, Bouillon, Rochehaut, Alle, Vresse, Bohan). De hoogvlakte der Ardennen is op vele plaatsen nog een ruw en eenzaam boschland; evenzoo de Hooge Venen (600 à 700 m boven zeespiegel) met het Hertogenwald. Eene bijzondere vermelding verdient hier nog Spa, in eene heerlijke omgeving gelegen, eene vanouds bekende badplaats, die door vele buitenlanders bezocht wordt. *Lindemans.*

K) Plantengroei. Op een klein grondgebied vertoont B. eene groote afwisseling in klimaat en grond, dus eene groote verscheidenheid in plantengroei. Alhoewel cultures en boschbouw zeer uitgebreid zijn, blijven er toch nog in elke streek menigvuldige

standplaatsen met kenmerkende inlandsche flora.

Volgens schatting bestaat de inlandsche flora uit ongeveer 1 250 soorten Phanerogamen en meer dan 8 000 soorten Cryptogamen. Daarbij komen nog vele gekweekte en ingevoerde soorten, waarvan het getal niet juist kan bepaald worden. Onder de inheemsche planten dient de grassoort Bromus arduennensis Kunth en hare variëteit Villosus vermeld te worden (omstreken van Rochefort), de eenige endemische soort der Belg. flora.

Op gebied der plantenaardrijkskunde vervalt België in 13 districten, die zich alle in de naburige landen voortzetten, en wel die van Noord- en Midden-België, tot aan de lijn Sambre-Maas, welke deel uitmaken van het gebied der Balto-Atlantische vlakten, en die van Hoog-België, welke behooren tot het gebied der gebergten van Midden-Europa.

In de meeste districten komen bijzondere flora's tot stand. De duinen der kuststreek bezitten eene kenmerkende zandflora, waarvan vele soorten (Cakile maritima Scop., Salsola Kali L., Carex arenaria L., verschillende grassoorten, enz.) verregaande xerophitische aanpassingen vertoonen, die men ook vindt bij de slikke- en schorreplanten. De aangespoelde gronden langs de rivieren dragen een weelderigen, maar eentonigen plantengroei. Het district der Polders is grootendeels ingenomen door weilanden en cultures en bezit eene gewone onkruidflora. Hetzelfde geldt voor de overblijvende gedeelten van West- en Oost-Vlaanderen en voor het Haspengouwdistrict, dat heel Midden-België beslaat. In Haspengouw treft men daarenboven eenige uitgestrekte beukenbosschen aan, als het Zoniën- en het Meerdaelbosch. De zandgronden der Kempen dragen uitgestrekte heideformaties van Calluna vulgaris Salisb., onderbroken door dennenboschjes van Pinus sylvestris L. De moerassen dezer streek, vooral rond Genk, bezitten een rijken plantengroei met meerdere zeldzame soorten.

De krijtstreek (land van Herve) bestaat grootendeels uit weilanden zonder typische planten, terwijl de kalkstreek gekenmerkt is door eene bijzondere flora van zgn. kalkplanten, zooals Helianthemum chamaecistus Müll., Calamintha acynos Clairv., verschillende soorten van Dianthus, enz. In deze laatste streek treft men ook vele dennen- en loofboombosschen aan.

Het district der Ardennen is grootendeels bedekt met beuken-, eiken- of dennenbosschen. De mergelstreek, die het uiterste Zuid-Oosten van België beslaat, bezit eene zeer rijke flora, waaronder een groot getal soorten van Midden-Europa. Eindelijk, de streken, die meer dan 600 m boven den zeespiegel liggen, vormen het subalpiene district (Baraque Michel), bijna uitsluitend bedekt met hooge venen met verschillende arctische en subalpiene soorten, zooals: Vaccinium uliginosum L., Arnica montana L., Meum athamanticum Jacq., Trientalis europaea L., Empetrum nigrum L., enz.

L i t. : F. Crépin, Manuel de la Flore de Belgique (5e uitg.) ; J. Massart, Esquisse de la géogr. botanique de Belgique (Brussel 1910) ; J. Mac Leod en G. Staes, Geïll. Flora ([5]1930). *Robijns.*

L) Dierenwereld. Niettegenstaande zijn geringe oppervlakte heeft België een soortrijke fauna, veroorzaakt door het samenvloeien van niet minder dan 4 faunistische gebieden, afgezien dan nog van de Noordzeezone langs de kust.

Van een specifiek Belg. fauna kan er echter geen sprake zijn, daar al deze gebieden zich verder over de naburige landen uitbreiden. Daarom komen de meeste soorten, die in Laag-België voorkomen en die tot de Baltische fauna behooren, eveneens in een groot deel van Nederland voor. De fauna van Midden-België biedt veel gelijkenis met die van Noord-Frankrijk en maakt deel uit van het Kelto-Britsch gebied. Soorten, die in Hoog-België voorkomen, wijzen er op, dat deze streek bij het Germaansche gebied thuishoort. De mergelstreek in het uiterste Zuid-Oosten (omstreken van Virton) is vooral in entomologisch opzicht merkwaardig: haar fauna sluit zeer duidelijk aan bij de Bourgondische.

De dieren, die men in de Noordzee langs de Belg. en de Ned. kust aantreft, zijn nagenoeg dezelfde, met dit verschil evenwel, dat er naar de Belgische soms vormen van de Kanaalzone overkomen.

Van de groote zoogdieren blijven er slechts hert, ree en everzwijn in de bosschen van Hoog-België over. Daar leven ook nog adders. In de beken van genoemde streek veel forellen. Op ornithologisch gebied valt er niets merkwaardigs te vermelden; de meeste vogels zijn bekende trekvogels.

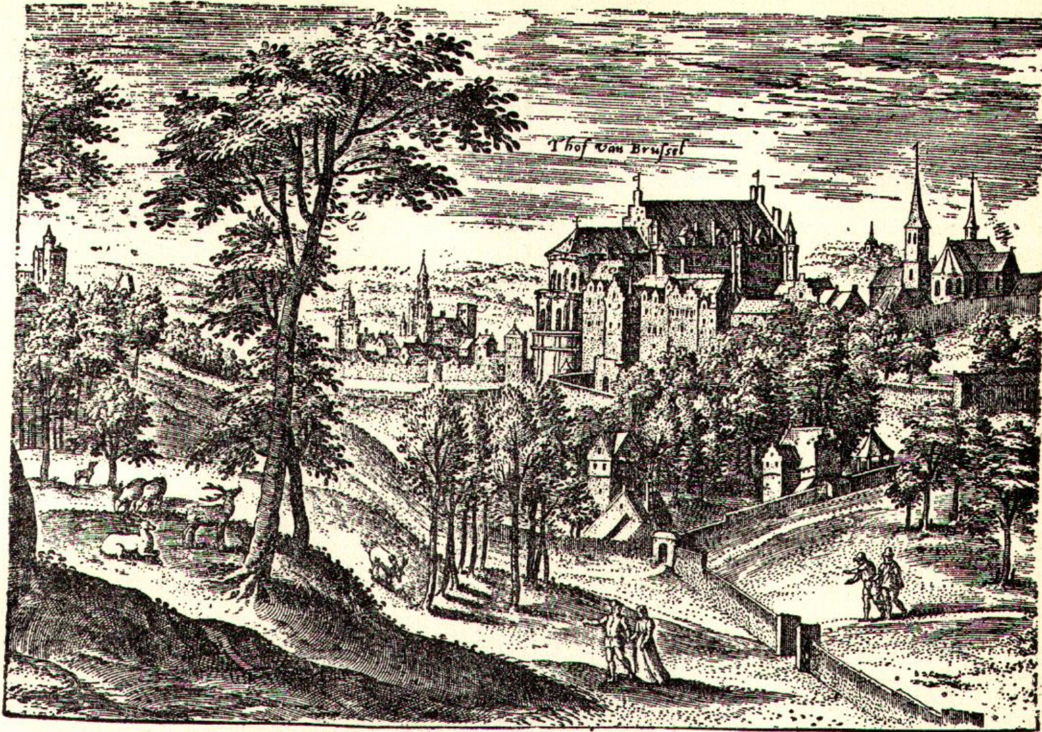
Bijzondere melding verdient de fauna van de H o o g e V e n e n (omstreken van Baraque Michel), voor haar arctisch-subalpiene karakter. Alhoewel deze streek nog geen 700 m boven den zeespiegel ligt, leven er tal van soorten en vormen, overgebleven uit het ijstijdperk, die men elders eerst boven de 1 200 m of ver naar het Noorden toe aantreft en die er, dank zij het bijzonder koude en vochtige klimaat, kunnen stand houden.

L i t. : A. Lameere, Manuel de la Faune de Belgique (3 dln. Lamertin, Brussel 1895) ; L. Fredericq, La faune et la flore glaciaires au plateau de la Baraque Michel (Bull. Ac. Sc. Belg. 1904) ; A. Lameere, Sur les Faunes continentales de la Belgique (C.R. Congrès Nation. des Sc., Brussel 1930). *Koch.*

III. A) Profane Geschiedenis.

De Belgen, waarschijnlijk tot de gegermaniseerde Kelten behoorend, worden door Caesar, die hen in 57 v. Chr. onderwierp, het eerst vermeld (→ Belgae). Rome richtte de provincia Belgica op, die onder Diocletianus werd verdeeld in Belgica secunda (Reims) en Germania secunda (Keulen); een klein gedeelte rond Arlon behoorde tot Belgica prima (Trier). Tijdens de volksverhuizing vestigden zich de Friezen en Saksen langs de kust tot Duinkerken (ca. 300), de Ripuarische Franken in het Oosten, terwijl de Salische Franken in 431 zich een rijk stichtten te Doornik. De inval der Germanen in het geromaniseerd land was de reden van het taalverschil tusschen Walen en Vlamingen. De grens — sedert dien bijna onveranderd — loopt langs de linie Maastricht, Tongeren, Thienen, Hal, Ronse. Moescroen. Bezuiden werd het Romaansch tegen Germaanschen invloed tijdelijk verdedigd; de legers immers van het Keizerrijk konden zich na de eerste invallen langer handhaven op de heuvels en achter den met kleine **c a s t e l l a** versterkte steenweg Keulen—Bavay. Het evangelisatiewerk, tijdens de Romeinsche bezetting begonnen, zegevierde in Neustrië sinds de 7e eeuw en in Austrasië van af het begin der 8e eeuw.

In 843 kwam B., behalve Vlaanderen, bij het Middenrijk, in 870 (verdrag van Meersen) bij het Oost-Frankische Rijk en werd in 925 voorgoed bij Duitschland gevoegd als een onderdeel van het hertogdom Lotharingen. Door verschillende factoren ontstonden de feodale rijken: Brabant, Limburg,

Het Hof van Brussel. Gravure van Hans Collaert (16e eeuw).

Luxemburg, Henegouwen, Namen, Vlaanderen. Brabant werd het machtigste en door de vereeniging met het hertogdom Limburg (slag bij Worringen, 1288), werd het meester van den belangrijk commercieelen weg tusschen Rijn en Schelde. Een poging van Vl., zich van Frankrijk los te maken, mislukte in 1214 (Bouvines), maar had in 1302 (Kortrijk) meer succes. In 1339 sloot Jacob van Artevelde een handelsverdrag met Brabant, Henegouwen en Luik. Dit was de eerste poging tot samengaan der Zuidelijke gewesten. Op het einde van de 16e eeuw stierven bijna al de nationale vorstenhuizen uit. Van de drie dynastieën: Beieren, Luxemburg en Bourgondië, die in deze gewesten meester wilden worden, won het de laatste. Philips de Stoutmoedige (1384—1404) huwde met Margaretha van Male, erfdochter van Vlaanderen, en verkreeg tevens Artois. Zijn kleinzoon Philips de Goede kocht in 1429 Namen, verkreeg door het overlijden van zijn jongeren broer Antoine in 1430 Brabant en Limburg, in 1433 Holland, Zeeland en Henegouwen, in 1435 (verdrag van Atrecht) de Sommesteden, in 1451 Luxemburg. Tevens werd de Bourg. invloed gevestigd in de bisdommen Utrecht, Luik en Kamerijk. Philips de Goede onderwierp den adel door instelling van het Gulden Vlies (1430): aan de steden ontnam hij een deel harer zelfstandigheid en begon met de organisatie eener centrale regeering door het oprichten van den Grooten Raad en de bijeenroeping van de Staten-Generaal (1464). Karel de Stoute (1467—'77) poogde het oude Lotharingen te herstellen, maar de „groote Hertog van het Westen" werd verslagen en sneuvelde. De echtgenoot van Maria van Bourgondië (1477—'82), Maximiliaan van Oostenrijk, wist door den vrede van Senlis (1493) Artois en het vrijgraafschap, door Lodewijk XI afgenomen, te herwinnen. Zijn zoon, Philips de Schoone (1494—1506), de eerste „nationale vorst", werd opgevolgd door Karel V (1506—'56), die voorloopig het bewind overliet aan zijn tante Margaretha van Oostenrijk. Karel slaagde er in ook de Noordelijke gewesten te verkrijgen en wist het leenverband, waarin Vl. tot Frankrijk stond, in 1526 (slag van Pavia en tractaat van Madrid) te verbreken. In 1548 maakte hij de overige gewesten practisch los van het Duitsche Rijk. In 1549 voerde hij de Pragmatieke Sanctie in, waarbij de erfopvolging voor alle gewesten dezelfde werd verklaard.

De Spaansche Nederlanden (1555—1713). In 1555 deed Karel afstand ten behoeve van zijn zoon Philips II van Spanje (1555—'98). Bij zijn vertrek in '59 benoemde de koning zijn halfzuster Margaretha van Parma tot landvoogdes (1559—'67). Reeds onder haar uitte zich de ontevredenheid van adel, steden en Calvinisten, die onder de Spaansch-absolutistische maatregelen van Alva (1567—'73) tot openlijken opstand werd. Onder Requesens (1573—'76), Don Juan van Oostenrijk (1576—'78) en Parma (1578—'91) werden de verwikkelingen zoodanig (→ Nederland), dat in Mei 1579 Artois, Henegouwen, Namen en Kroon-Vlaanderen zich aan Parma onderwierpen. Deze onderwierp bovendien Mechelen, Gent, Brussel en in 1585 Antwerpen. Als landvoogd werd Parma opgevolgd door Fuentes en Mansfeld in 1592, van 1594—'95 door aartshertog Ernst en in 1596 door zijn broer aartshertog Albrecht. Deze huwde met Clara Isabella Eugenia, dochter van Philips II, te wier behoeve koning Philips afstand deed van de

Ned. gewesten, onder voorwaarde, dat, als het huwelijk kinderloos zou blijven, de Nederlanden weer aan Spanje zouden terugvallen. Hun regeering was populair. In 1604 werd Ostende gewonnen en ging Sluis verloren. In 1611 vaardigden zij het Eeuwig Edict uit, gedeeltelijk een erkenning der oude privilegiën, gedeeltelijk een poging tot centraliseering der wetgeving voor alle gewesten. Albrecht stierf in 1621 en de Nederlanden, sedert 1598 onafhankelijk, keerden terug tot de bezittingen van de Spaansche kroon. In 1632 complotteerden enkele edelen, o.a. Hendrik van den Berg en de graaf van Warfusee, tegen Isabella, maar door het Artois en elf steden, waaronder Duinkerken en Philippeville. In 1668 (vrede van Aken): Rijsel, Douai, Charleroi, Oudenaarde, Binche, Ath. In 1678 (vrede van Nijmegen) wederom dertien plaatsen, waarvan in '97 (vrede van Rijswijk) enkele werden teruggegeven. In den Spaanschen Successieoorlog (1701—'13) worden de bloedige slagen geleverd van Ramillies (1706), Oudenaarde (1708) en Malplaquet (1709). Bij den vrede van Utrecht (1713) kwamen de Zuidelijke Nederlanden aan Oostenrijk. Door het Barrièretractaat, in 1715 geteekend te Antwerpen, verkreeg de Republiek het recht garnizoen te leggen langs

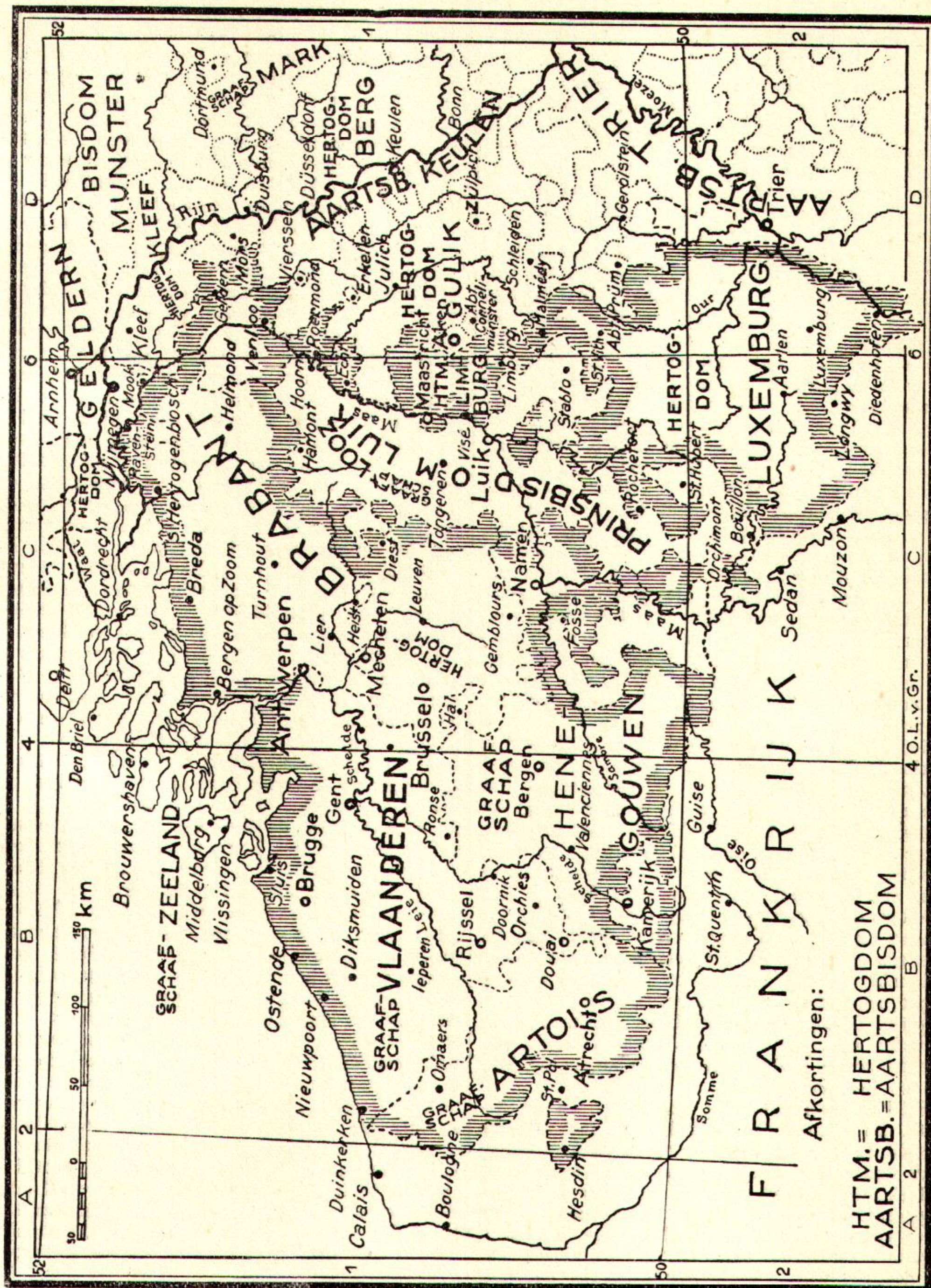

Gezicht op Antwerpen. Gravure van Melchisedech van Hooren (1562).

gemis aan medewerking van de bevolking konden zij weinig afbreuk doen. Isabella stierf in 1633. Haar regeering was een opbloei geweest van kunsten, wetenschappen en godsdienst, maar een economische achteruitgang door de plundering der troepen en de sluiting der Schelde. Tevens waren onder haar N. Brabant (Den Bosch, 1629, en Maastricht, 1632) verloren gegaan. In 1635 besloten bij verdrag Frankrijk en de Republiek der Vereenigde Nederlanden Zuid-Nederland onderling te verdeelen, maar de krijgstocht mislukte. De vrede van Munster (1648) handhaafde de Republiek in haar veroveringen en de Schelde bleef gesloten. Gedurende de tweede helft der 17e eeuw had B., het slagveld van Europa, van de invallen der Franschen te lijden. In 1659 (vrede der Pyreneeën) verloor de Fransche grens in een lijn van Veurne en Knocke (op den IJzer) over Doornik naar Namen.

De Oostenrijksche Nederlanden (1713—1792). Waren de Staten-Generaal onder het bewind van Isabella tweemaal samengeroepen (1600 en 1632), de Habsburgers voerden een soort van verlicht despotisme en streefden naar centralisatie. In 1717 richtte Karel VI te Weenen een Hoogen Raad op, die vandaaruit de Nederlanden zou regeeren. Een opstand daartegen van Anneesuns (1719) werd onderdrukt. De Oost-Indische Compagnie, door Karel te Ostende in 1722 opgericht, werd op aandringen van Engeland en de Republiek in 1731 opgeheven. In 1725 werd de Pragmatieke Sanctie afgekondigd, maar dit belette niet, dat in den Oostenrijkschen Successie-

BELGIË (ca. 1575).

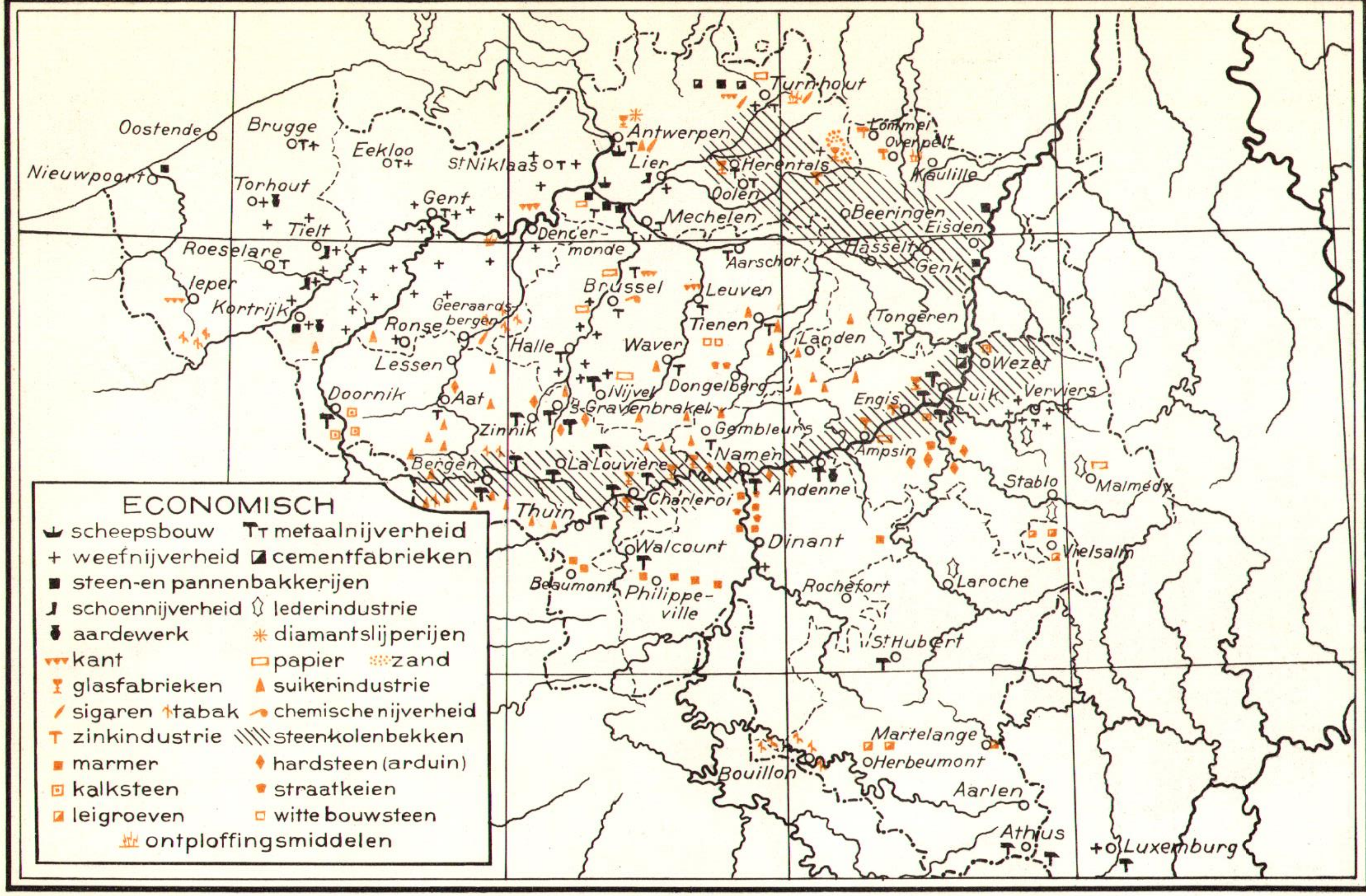

oorlog (1741—'48) de Franschen, onder aanvoering van Maurits van Saksen, in de Nederlanden vielen en ze door de slagen van Fontenoy (1745), Roucoux (1746) en Lafeld (1747) veroverden. Bij den vrede van Aken (1748) gaf Lodewijk XV het veroverde gebied terug. Josef II (1780—'90) slaagde er in door het verdrag van Fontainebleau ('85) de vreemde garnizoenen te verwijderen, maar zijn poging om de Schelde te openen werd verijdeld. Hij voerde verschillende absolutistische hervormingen in: een algemeenen Bestuursraad, een nieuwe regeling der rechtspraak: kantongerechten, twee Hoven van Appèl en een Hoogen Raad, hij hervormde de gilden en wilde zelfs de kermissen voor heel het land op één tijdstip vaststellen. In Henegouwen en Brabant, waar adel en geestelijkheid en derde stand in 1788 weigerden belasting te betalen, uitte zich het eerst de ontevredenheid. In 1789 hief Josef de „Blijde Inkomste" op, waardoor het verzet nog toenam. Leiders waren de advocaten Van der Noot en Vonck. De eerste wilde terug naar het herstel der oude instellingen, de tweede, onder invloed der Fransche Revolutie, wilde een democratische omwenteling. Een leger, onder generaal Van der Meersch, bezette Turnhout, Gent en bijna heel het land. De afgevaardigden der verschillende gewesten kwamen 7 Jan. 1790 te Brussel bijeen in Nationaal Congres en proclameerden de „Vereenigde Belgische Staten", met eigen driekleurige vlag. Onderlinge oneenigheid, de druk van het buitenland: Engeland, Pruisen en de Republiek, de dood van Josef en de gematigdheid van zijn opvolger, Leopold II (1790—'92), herstelden het Oostenrijksche gezag. Dit duurde slechts kort, want de overwinningen van Jemappes in 1792 door Dumouriez en van Fleurus in 1794 door Jourdan leidden tot den vrede van Campo-Formio in 1797, waarbij Frans II de Zuidelijke Nederlanden aan Frankrijk afstond. De Schelde was sinds 1792 geopend.

Het Fransche Bewind (1794—1814) bracht de Fransche wetgeving: verdeeling in negen departementen, de Fransche taal verplichtend, de conscriptie. Hiertegen en tegen de vervolging der geestelijkheid brak in 1798—'99 de Boerenkrijg uit, waaraan Napoleon o.a. door het Concordaat een einde maakte. Hij versterkte Antwerpen, het pistool op de borst van Engeland. Na den val van Nap. in 1814 werd door de tractaten van Parijs en de 8 artikelen van Londen beslist, dat Holland vermeerdering van gebied zou ontvangen en zoo werden de Nederlanden, met inbegrip van Luik, weer hereenigd, behalve Eupen, Malmedy en St. Vith, welke drie aan Pruisen kwamen. De nederlagen van Ligny, Quatre-Bras en Waterloo (16-18 Juni 1815) kostten Frankrijk nog den afstand van Philippeville, Mariënburg en Bouillon aan de Nederlanden.

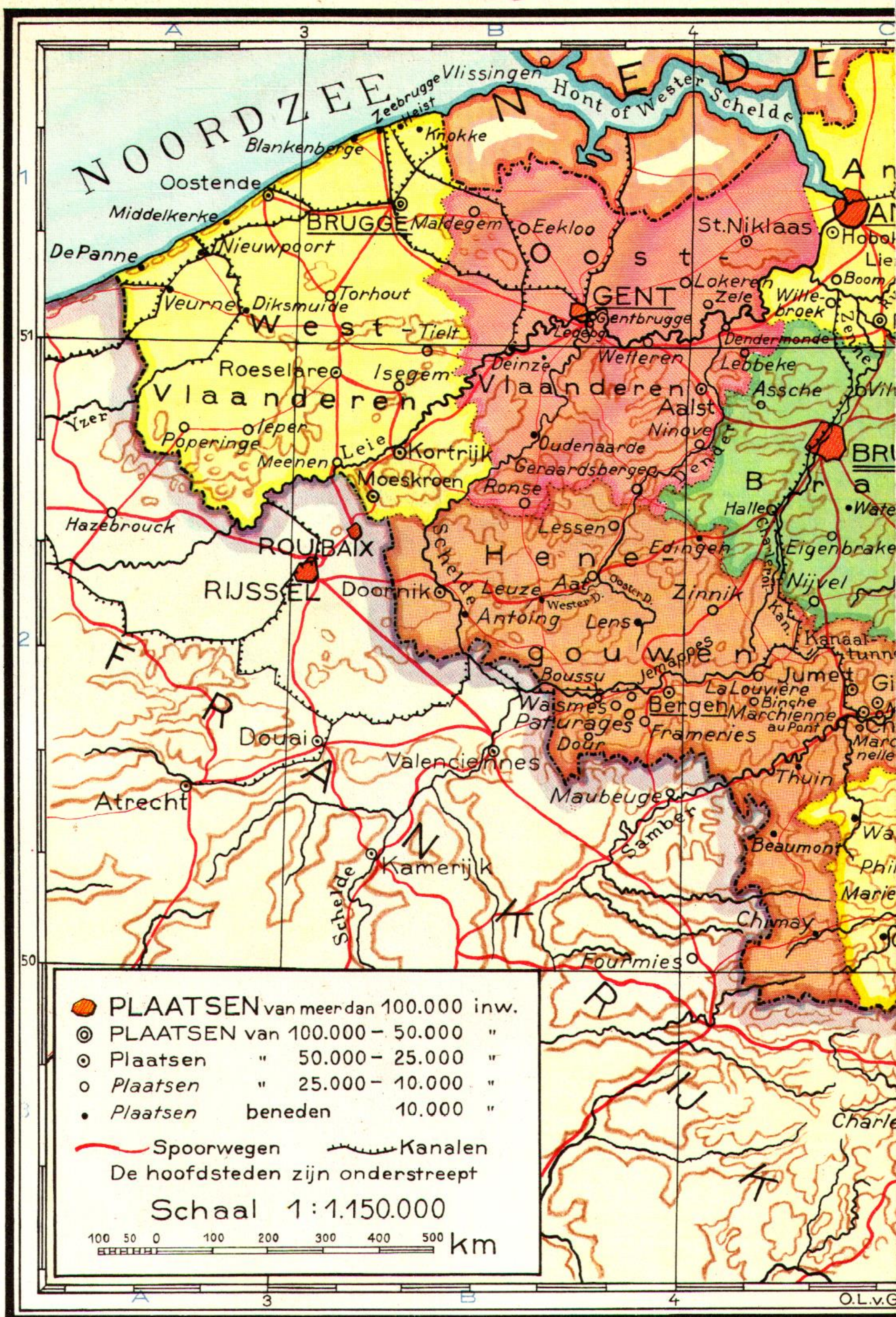
Het Koninkrijk der Nederlanden (1815—1830). De nieuwe staat was door de Mogendheden bedoeld als bolwerk tegen Frankrijk en kon, omdat beide deelen elkaar economisch aanvulden, een bloeiende toekomst tegemoet gaan. De bestaande verschillen in godsdienst, geschiedenis en taal zouden wellicht te overwinnen zijn geweest, als koning Willem I, bijgestaan vooral door baron Goubeau en minister van Maanen, zich niet als een „verlicht despoot" gedragen had, waarvoor de tijd voorbij was. Al bevorderde Willem de industrie te Seraing (Cockerill), Gent en Verviers, de ontevredenheid over zijn bestuur nam steeds toe. Vooreerst de wijze, waarop de grondwet van 1815 als aangenomen werd beschouwd, ofschoon de meerderheid der Notabelen haar verwierp (796 van de 1 603 stemmen, met 280 onthoudingen). Vervolgens: een verzwaring van de staatsschuld door het amalgama, in 1819 het voorschrift, dat de Nederlandsche taal de eenige officieel geldende zou zijn, in 1824 een impopulaire belasting op het gemaal en geslacht, de achterstelling bij benoemingen in het leger (nog geen vijfde deel der officieren was uit het Z. afkomstig) en in de staatsbetrekkingen. De Belgische liberalen wenschten ministerieele verantwoordelijkheid, toezicht op de financiën, vrijheid van drukpers. (Over de grieven der Katholieken zie bij Godsdienst in dit artikel.) De gezamenlijke grieven tegen „la domination hollandaise" leidden tot de Unie der liberalen en Katholieken in 1828, door toedoen vooral van den Luikschen afgevaardigde De Gerlache. In sommige opzichten gaf de koning toe: wijziging in het onderwijs en gebruik der Fransche taal, maar toen hij in 1829 te Luik het gedrag der oppositie als „infâme" veroordeelde, verdubbelde het verzet. De Juli-revolutie in Frankrijk gaf den eersten stoot tot den opstand. 25 Aug. 1830 werd te Brussel „La muette de Portici" gespeeld. Na afloop plunderde de menigte het huis van minister van Maanen en verwoestte de drukkerij van „Le National", een regeeringsblad onder Libry-Bagnano. 27 Aug. vormde zich tot handhaving der orde een burgerwacht, onder bevel van baron Van der Linden d'Hoogvorst en tooide zich met de kleuren van de Vereenigde Belgische Staten in 1789. Dit voorbeeld vond navolging in Luik, Verviers, Leuven, Namen en elders. 28 Aug. riep Willem de Staten-Generaal bijeen tegen 13 Sept. en zond tevens een leger Zuidwaarts onder zijn zoons Willem en Frederik. 3 Sept. vergaderde de populaire kroonprins met de notabelen te Brussel, die administratieve scheiding verlangden. Maar de koning wilde de eenheid met geweld handhaven en belastte prins Frederik met de bezetting van Brussel. Van 23—26 Sept. streed deze in de straten en rond het Park te Brussel, maar keerde na aanmerkelijke verliezen terug. Op denzelfden dag trad een Voorloopig Bestuur op, bestaande o.a. uit Rogier, Gendebien, de Mérode. 4 Oct. riep dit de onafhankelijkheid van het land uit en schreef verkiezingen uit voor een Nationaal Congres, dat 10 Nov. bijeenkwam. Onder voorzitterschap van Surlet de Chokier vervaardigde het een grondwet, die 7 Febr. 1831 werd aangenomen. Deze grondwet heeft voor vele andere staten, o.a. Pruisen, als model gediend. Van de waarneming van het koningschap was het Oranjehuis door het Congres zelf uitgesloten, de prins van Leuchtenberg, als een Bonaparte door Fr. tegengewerkt en de hertog van Nemours, zoon van den Fr. koning, door Eng. ongewenscht. De Eng. candidaat, Leopold van Saksen-Coburg, weduwnaar van Charlotte, dochter van George IV, werd 4 Juni gekozen en aanvaardde 21 Juli 1831 de regeering. De groote mogendheden, oprichters van den Nederlandschen staat, waren te Londen in conferentie bijeengekomen, stelden 20 Dec. 1830 in beginsel de scheiding vast en verklaarden België onafhankelijk. De protocollen van Jan. 1831 bepaalden de voorwaarden der scheiding, maar deze werden door het Congres als te onereus verworpen. Ofschoon onherroepelijk, werden zij 26 Juni 1831 in 18 art. gewijzigd, waarmee Willem het niet eens was, die daarom zijn toevlucht nam tot den 10-daagschen veldtocht (2—12 Aug. 1831). Bij Hasselt werd Daine, bij Leuven werd Leopold zelf verslagen. De tusschenkomst van een Fransch leger, onder Gerard,

BE

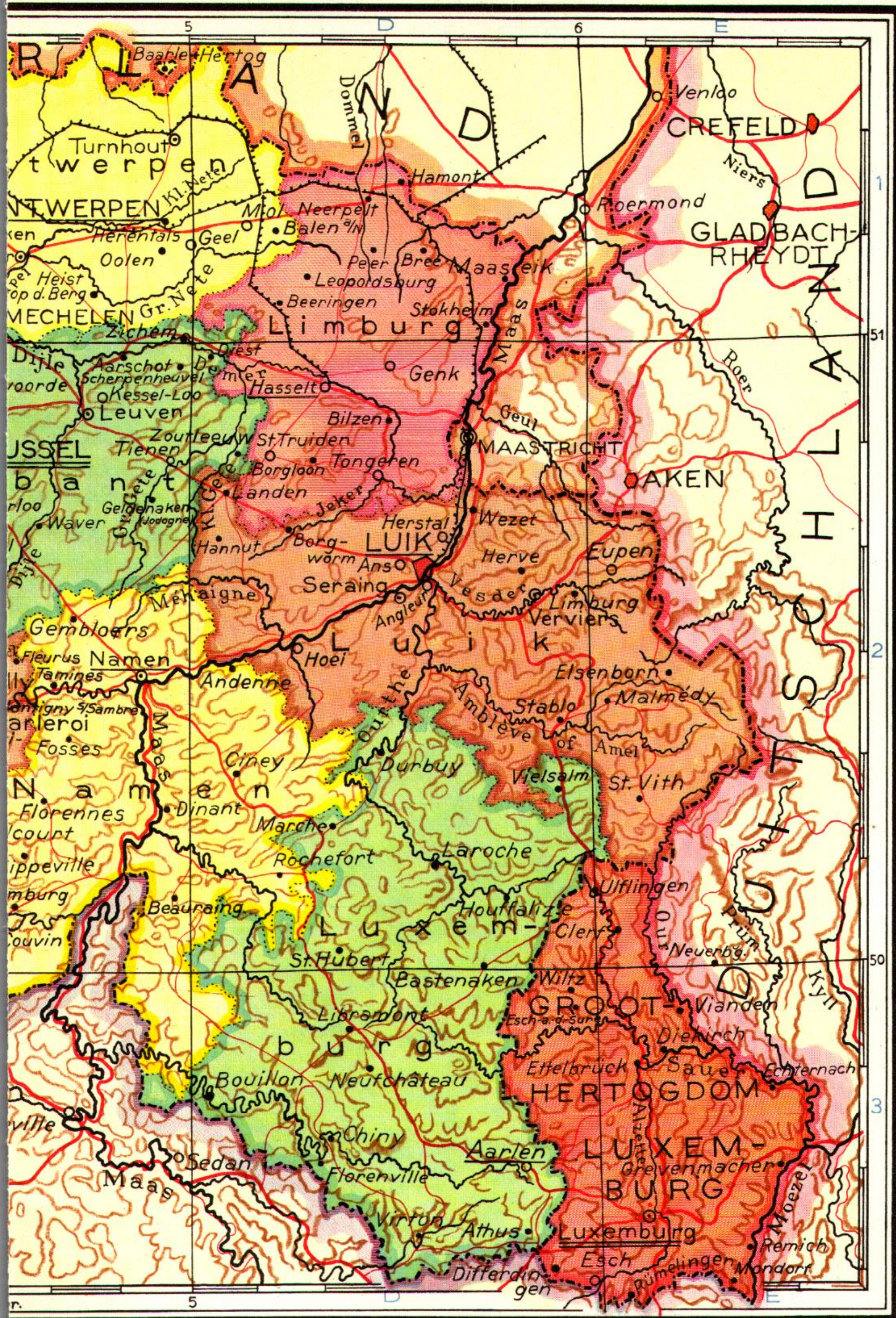

ECONOMISCH
scheepsbouw
metaalnijverheid
weefnijverheid
cementfabrieken
steen-en pannenbakkerijen
schoennijverheid
lederindustrie
aardewerk
diamantslijperijen
kant
papier
zand
glasfabrieken
suikerindustrie
sigaren
tabak
chemische nijverheid
zinkindustrie
steenkolenbekken
marmer
hardsteen (arduin)
kalksteen
straatkeien
leigroeven
witte bouwsteen
ontploffingsmiddelen
Oostende
Nieuwpoort
Brugge
Eekloo
St Niklaas
Antwerpen
Turnhout
Lier
Herentals
Lommel
Overpelt
Kaulille
Torhout
Tielt
Gent
Dendermonde
Oolen
Mechelen
Beeringen
Eisden
Hasselt
Genk
Roeselare
Ieper
Kortrijk
Aarschot
Leuven
Brussel
Geeraardsbergen
Ronse
Lessen
Halle
Tienen
Waver
Landen
Tongeren
Wezet
Verviers
Luik
Engis
Dongelberg
Nijvel
's Gravenbrakel
Doornik
Aat
Zinnik
Gembleurs
Namen
Ampsin
Bergen
La Louvière
Charleroi
Andenne
Thuin
Stablo
Malmedy
Dinant
Walcourt
Vielsalm
Beaumont
Philippe-ville
Rochefort
Laroche
St Hubert
Martelange
Bouillon
Herbeumont
Aarlen
Athus
Luxemburg

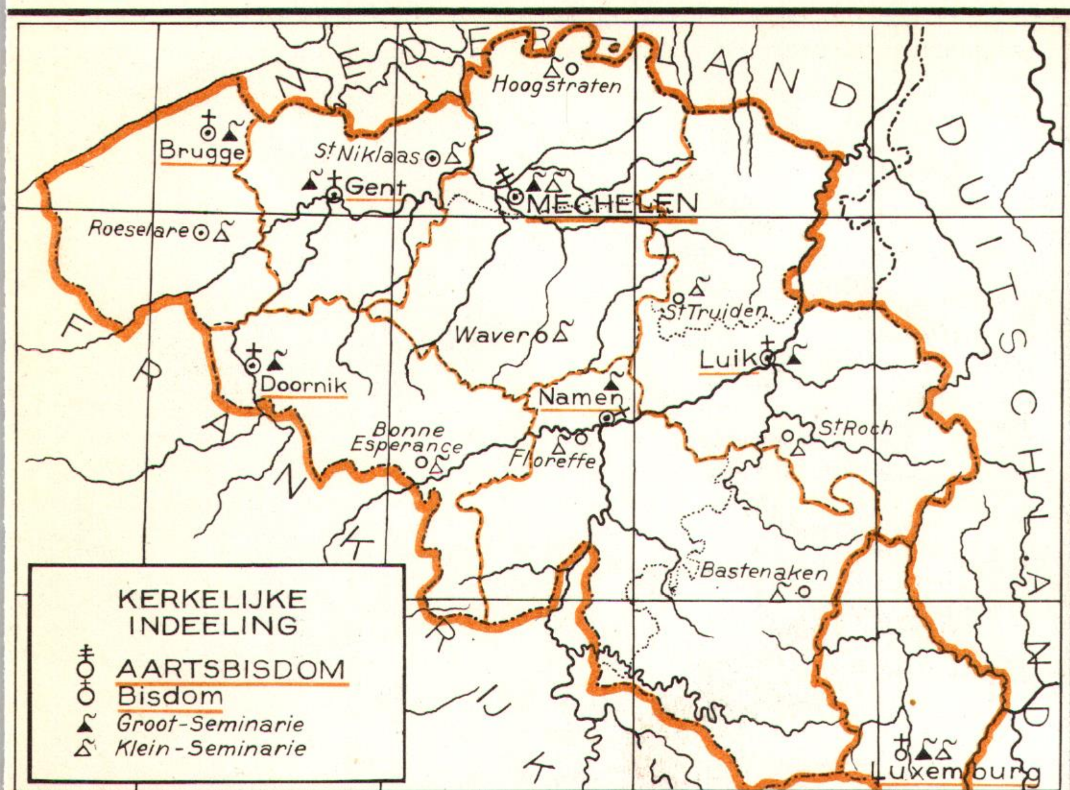
BELGIË EN LUXEMB

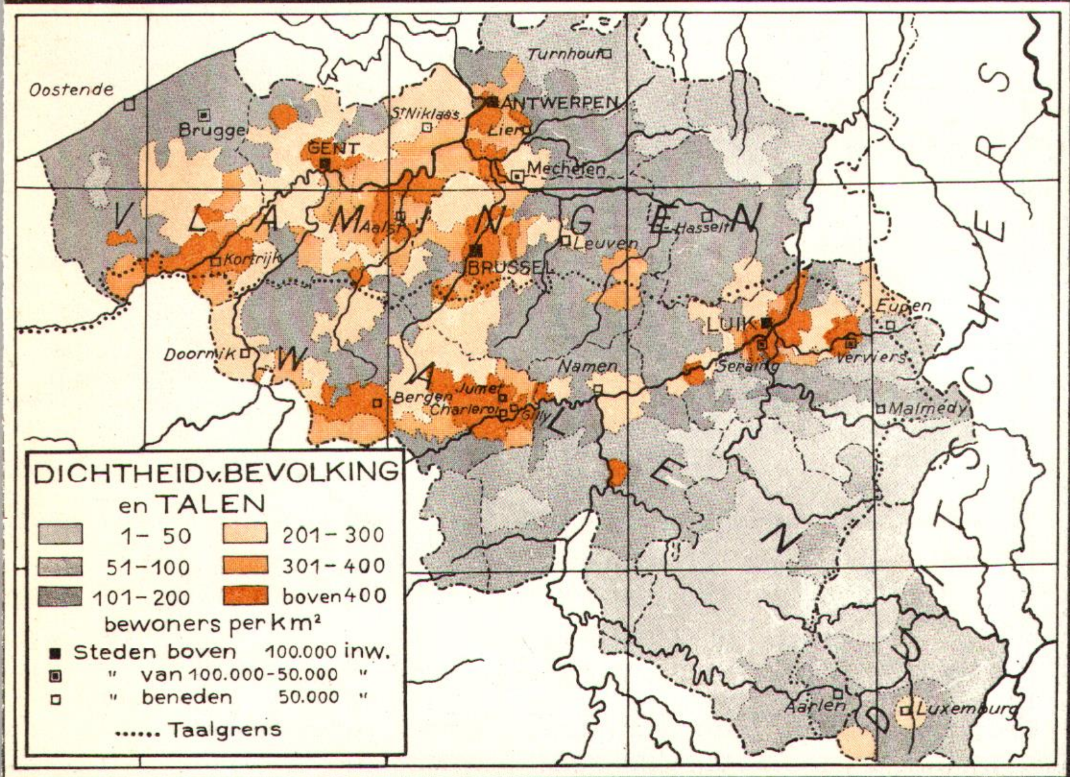

BURG STAATKUNDIG

LGIË

KERKELIJKE INDEELING
AARTSBISDOM
Bisdom
Groot-Seminarie
Klein-Seminarie
NEDERLAND
DUITSCHLAND
FRANKRIJK
Hoogstraten
Brugge
St Niklaas
Gent
MECHELEN
Roeselare
St Truiden
Waver
Doornik
Luik
Namen
Bonne Esperance
Floreffe
St Roch
Bastenaken
Luxemburg

DICHTHEID v. BEVOLKING en TALEN
1-50
51-100
101-200
201-300
301-400
boven 400
bewoners per km²
Steden boven 100.000 inw.
" van 100.000-50.000 "
" beneden 50.000 "
...... Taalgrens
VLAMINGEN
WALEN
DUITSCHERS
Turnhout
Oostende
Brugge
St Niklaas
ANTWERPEN
Lier
GENT
Mechelen
Aalst
Hasselt
Kortrijk
BRUSSEL
Leuven
Eupen
LUIK
Doornik
Seraing
Verviers
Namen
Jumet
Bergen
Charleroi
Gilly
Malmedy
Aarlen
Luxemburg

redde België. De mogendheden veranderden nu enkele bepalingen ten voordeele van Nederland in de 24 art. van 14 Oct. 1831: Willem I behoudt een deel van Luxemburg als groothertogdom, een deel van Limburg, met Maastricht en Zeeuwsch-Vlaanderen. België zal als jaarlijksche renten hebben te betalen: 8 400 000 gld. Het Congres nam dit aan, maar Willem weigerde en zoo ontstond de status quo, waaraan een embargo op Ned. schepen een einde afdwong. De citadel van Antwerpen werd door Chassé behouden tot 23 Dec. 1832. De ontevredenheid in het Noorden over de onvruchtbare toename der schuld dwong Willem in 1838 tot toegeven, maar België, dat gedwongen ook kosten had gemaakt, wenschte enkele wijzigingen, die het eindtractaat van 19 April 1839 bevatte. België werd nogmaals een onafhankelijke en eeuwig neutrale staat verklaard, onder garantie der groote mogendheden. De rentebetaling werd tot 5 millioen jaarlijks verminderd, in 1842 tot 400 000 gld. teruggebracht en in 1873 voor 8 900 000 gld. afgekocht.

België (1831—1914). Leopold I (1831—1865) huwde met Louise Marie van Orleans, dochter van Louis Philippe van Frankrijk. Hij bevorderde de economische ontwikkeling van het land door aanleg van spoorwegen (de eerste in 1835 tusschen Brussel en Mechelen), door organisatie van het postwezen, aanleg van telegraaflijnen (de eerste in 1846) en het graven van kanalen. De samenwerking der partijen duurde zoo lang als de bedreigingen van de zijde van Holland. Maar na het verdrag van 1839 kwamen de meeningsverschillen van Katholieken en liberalen opnieuw naar voren. Het eerste homogene ministerie was dat van de liberalen Lebeau en Rogier (1840); na een terugkeer tot het gemengde stelsel (Nothomb en Van de Weyer, 1841—1846) keerde graaf de Theux (Katholiek) terug; maar in 1846 organiseerden de liberalen zich op het liberale congres te Brussel en de verkiezingen van 1847 gaven hun de meerderheid. De vereenigingspolitiek had uitgediend en keerde eerst in 1914 terug. Uitgezonderd van 1855 tot 1857 (min. De Decker—Vilain XIV), blijven de liberalen aan tot na den dood van Leopold I (1868), meestal onder Rogier en Frère-Orban.

Leopold II (1865—1909). Intusschen hebben de Kath. zich ook versterkt, terwijl het lib. min. zich voor groote legeruitgaven gesteld ziet. Het gevolg is, dat de Kath. van 1870—'78 het bewind voeren. Eerst onder d'Anethan-Jacobs, daarna (1871—'78) onder Malou. Van 1878—'84 treedt het lib. min. Frère-Orban-Bara op. In 1879 vaardigde dit een onderwijswet uit, waarbij elke gemeente verplicht werd neutrale en kostelooze scholen op te richten, terwijl het godsdienstonderwijs slechts op verzoek der ouders en buiten de schooluren mocht gegeven worden. De „aangenomen" (adoptées) scholen moesten verdwijnen. Aldus ontstond de schoolstrijd. De bisschoppen protesteerden en veroordeelden deze wet (ongeluks-wet); de Kath. richtten op eigen kosten vrije scholen op. De betrekkingen met den paus werden verbroken. De strijd had de Kath. opgewekt en vereenigd, zoodat zij in 1884 een meerderheid behaalden, die zich tot 1914 handhaafde. Het eerste wat het Kath. min. Malou-Jacobs-Woeste deed, was de schoolwet wijzigen: het godsdienstonderwijs kon weer toegelaten worden op verzoek van 20 huisvaders; de aangenomen scholen werden hersteld. In 1895 werd het godsdienstonderwijs zonder meer verplicht gesteld en kon iedere vrije school, die aan de wettige eischen voldeed, aangenomen worden. Ook werd in 1884 het gezantschap bij den paus hersteld. Maar Leopold had een afkeer van de principieele politiek van Woeste en Jacobs en maakte van den uitslag van gemeenteraadsverkiezingen in de groote steden gebruik om hun ontslag te eischen. Malou trad af en werd vervangen door Aug. Beernaert (1884—'94). Sinds 1886 werd het land door een geweldige beweging ten gunste van het algemeen kiesrecht verontrust; wanordelijkheden, vooral in 1887 en 1890, ontstonden in de nijverheidsgebieden. Na de algemeene staking van 1891 besloot de Kamer tot herziening van de Grondwet, die in 1893 tot stand kwam. Het bezit van koloniën werd mogelijk gemaakt en het algemeen kiesrecht, getemperd door de „vote plural", werd ingevoerd. Deze bestond hierin, dat een huisvader, een eigenaar, een belastingbetaler, de bezitter van een hooger studiediploma, op dien titel ook een stem mocht uitbrengen, maar nooit meer dan drie. De verkiezingen volgens dit nieuwe systeem gaven als uitslag: 104 Kath., 14 lib. en 34 soc. Na het min. Burlet (1894—'96) kwam De Smet de Nayer (1896—'99), die in 1899 als eerste min. werd opgevolgd door J. van den Peereboom, die door een wetsvoorstel, dat beoogde de Kath. meerderheid stabiel te maken, zulk een oppositie in de Kamer en verzet in den lande ondervond, dat hij in hetzelfde jaar vervangen werd door De Smet de Nayer. Deze voerde de evenredige vertegenwoordiging in (1899) en trad in 1907 af. Zijn opvolger De Trooz overleed nog in hetzelfde jaar en van 1908—'11 trad Schollaert op, die het verdrag met den koning over den Kongo wist te doen aannemen. In 1909 werd de persoonlijke dienstplicht ingevoerd; de wet werd door den koning nog op zijn sterfbed onderteekend. Het min. de Broqueville voerde in 1913 een nieuwe legerwet in en een verscherpte schoolwet in den vorm van leerplicht, die onder de Duitsche bezetting is toegepast.

Zijn kolonie van Kongo heeft België te danken aan het genie en de volharding van Leopold II. De Internationale Afrikaansche Vereeniging, onder zijn voorzitterschap in 1876 te Brussel gesticht, zond talrijke expedities naar midden-Afrika. Na zijn reis dwars door Afrika stelde zich Stanley ter beschikking van koning Leopold; in 1879 trok hij naar Kongo terug en, in naam van het studiecomité van den boven-Kongo (1878 gesticht), dat in 1882 in de Internationale Vereeniging van Kongo werd herschapen, nam hij bezit van een groot deel van het Kongobekken. Koning Leopold, die het Studiecomité gesticht had met de bedoeling Kongo te annexeeren, slaagde erin de Intern. Vereen. van Kongo te doen erkennen als een souvereinen staat, eerst door de Vereenigde Staten van Amerika, dan achtereenvolgens door de veertien staten, die deel namen aan de Conferentie te Berlijn in 1885; de onzijdigheid van den Kongostaat was facultatief en niet gewaarborgd. Den 26en Februari was Leopold II erkend als Staatshoofd. Hij breidde zijn grondgebied nog uit, zorgde voor het aanleggen der spoorlijn Matadi-Leopoldstad (1890—'98) en, te midden van ontzaglijke moeilijkheden, zegevierde hij in den strijd tegen de Arabische slavenhandelaars (1891—'94), tegen de Madhisten uit Soedan (1891—'97) en tegen de Batetela-opstandelingen. Ofschoon enkel door Personeele Unie met Kongo vereenigd, had België den jongen staat herhaaldelijk gesteund door leeningen; anderzijds had koning Leopold Kongo aan België per testament vermaakt (2 Aug. 1889). Na pijnlijke onderhandelingen tusschen den koning en het parle-

ment (1906—'08), bewilligde dit de onmiddellijke inlijving den 20en Aug. 1908.

Leopold werd opgevolgd door zijn neef Albert (1909), gehuwd met Elizabeth van Beieren. Door zijn rechtvaardigheid, zijn juist begrip van de rechtmatige verlangens zijner onderdanen en zijn vastberadenheid in den oorlog heeft hij de sympathie der Belgen gewonnen. De toekomst der dynastie schijnt verzekerd door kroonprins Leopold, hertog van Brabant (geb. 1901) en zijn zoon prins Boudewijn (geb. 1930).

België in den Wereldoorlog (1914—1918). → Wereldoorlog. 2 Aug. werd het Duitsche ultimatum om doortocht door B. afgewezen; 4 Aug. trokken de Duitschers bij Gemminich over de grens, 5—16 Aug. werden de forten rondom Luik belegerd; 18—20 Aug. beletten de Belgen met succes den overtocht der Duitschers aan de Gete te Halen; 20 Aug. werd Brussel bezet en Namen belegerd. Van 27 Sept. tot 7 Oct. werd Antwerpen belegerd, waarna het Belgische leger grootendeels naar den IJzer aftrok. Daar werd van 16—31 Oct. de IJzerslag geleverd; de Duitschers trachtten tevergeefs den spoorweg Nieuwpoort—Dixmuiden te bemeesteren; en van 21—31 Oct. belette de inundatie hun het laatste stuk van B. te bezetten. 14 000 Belgen waren er gesneuveld. Nu begon de positie-oorlog, waarin in 1916 een kleine verandering kwam door uitbreiding van het B. front tusschen Knocke en Boesinghe en in 1918 tot in de buurt van Ieperen. De pogingen der Duitschers dit front te doorbreken werden in 1915 afgeslagen bij Steenstraete en in 1918 bij Merxkem. In Visé, Aarschot, Dinant en Leuven enz. richtten de Duitschers deerlijke verwoestingen en fusillades aan. De Belg. regeering had zich te Le Hâvre (Ste Adresse) gevestigd. Het D. stadhouderschap werd achtereenvolgens waargenomen door von der Goltz, von Bissing en von Falkenhausen. Zij benutten de ontevredenheid der Vlamingen om de eenheid in het verzet te breken. In 1916 werd te Gent de Vlaamsche hoogeschool opgericht, in 1917 kwam de administratieve scheiding tot stand en proclameerde de Raad van Vlaanderen (22 Dec.) de politieke scheiding van Wallonië. → Activisme. Onder leiding van kardinaal Mercier en burgemeester Max van Brussel volhardde het meerendeel in zijn passief verzet. De arbeiders weigerden voor de Duitschers te werken en 150 000 werden ófwel naar D. óf achter het front in dwangarbeid gedeporteerd. Een Commission for Relief in Belgium onder Hoover zorgde voor de voedselvoorziening der burgerlijke bevolking. De vrede van Versailles (28 Juni 1918) bepaalde: 1° Eupen, Malmedy en Moresnet komen, na stemming op open registers, terug aan B.; 2° Duitschland zal de oorlogschulden betalen; 3° 10 jaar lang jaarlijks 6 millioen ton kolen leveren; 4° de toegebrachte nadeelen in goederen en schepen herstellen; 5° kunstvoorwerpen en boeken afstaan ter vergoeding der vernietigde; 6° België zal een koloniaal mandaat krijgen over voormalig Duitsch-Oost-Afrika.

Na den Oorlog. Na den oorlog kwam er een ministerie van Nationale Eenheid onder Delacroix, daarop het min. Carton de Wiart-Theunis, dat in 1921—'25 door Theunis werd voortgezet. In 1919 was het algemeen kiesrecht ingevoerd voor 21-jarigen, iedere kiezer één stem, en waren de vrouwen verkiesbaar gesteld. Het gevolg was een achteruitgang der Kath. en lib. en een vooruitgang van de soc. In 1925 trad een Kath.-social. min. Poullet-Van der Velde op, maar dit werd in 1926 vervangen door Jaspar-Francqui-Van der Velde. Ook dit duurde slechts tot 1927, omdat vier soc. ministers: Van der Velde, Camille Huysmans, Jos. Wauters en Anseele, wegens verschil over de militaire kwestie, hun ontslag namen. In 1929 trad een Kath. lib. min. op onder Jaspar, Hymans en de Broqueville, dat de regeling der financiën op zijn program plaatste. Die regeling stond eveneens aan het hoofd van het programma van de laatste regeeringen Renkin (1931—1932) en de Broqueville (1932....).

De verhouding tot Frankrijk werd 7 Sept. 1920 bezegeld door een geheim verdrag, dat de gezamenlijke verdediging der Belg. grenzen bij een Duitschen inval regelt. De Belg.-Ned. betrekkingen waren sinds den oorlog minder vriendschappelijk. Eerst hadden sommige Belgen het oog geslagen op Ned. Limburg en Zeeuwsch-Vlaanderen. Daarna eischte België een kanaal, dat Antwerpen gemakkelijker dan de oude waterweg met Rotterdam zou verbinden en tevens diens handel gevoelig verlies zou toebrengen. Na langdurige onderhandelingen gaf de Ned. min. van Buitenlandsche Zaken, jhr. van Karnebeek, B. zijn zin en wist de Tweede Kamer tot toestemming over te halen, maar de Eerste Kamer verwierp in 1927 dit voorstel. Sindsdien is nog geen voor beide partijen bevredigende oplossing gevonden. In 1921 werd een economische Unie met Luxemburg gesloten. → Belgische politieke partijen; → Vlaamsche beweging; → België (Staats- en Rechtsinstellingen).

De parlementaire strijd voor het herstel van het Vlaamsche recht begon op het einde van de 19e eeuw, en zette na den oorlog opnieuw in: mede door den invloed van de Katholieke gekozenen uit het Vlaamsche land werden verscheidene hervormingen verkregen, o.m. op het gebied van onderwijs, bestuur, leger en gerecht. → Vlaamsche beweging.

Lit.: E. Poullet, Histoire politique nationale: Institutions dans les Anciens Pays-Bas ([2]1882—1892); H. Pirenne, Histoire de Belgique (7 dln. Brussel 1900—'32); H. van der Linden-Obreen, Album historique de la Belgique (1911); Willaert, Histoire de Belgique; H. Pirenne, Bibliographie de l'Histoire de Belgique (Brussel [3]1931).

Voor afz. tijdvakken: H. J. Elias, Kerk en Staat in de Zuidelijke Nederlanden 1598—1621 (Antwerpen 1931); Suz. Tassier, Les Démocrates belges de 1789 (Brussel 1930); Colenbrander, Nederland en België (1927); Graaf Woeste, Mémoires (tot 1914) (2 dln., het derde deel is nog niet verschenen). *Derks/Willaert.*

B) Kerkelijke geschiedenis. **1°** Eerste bekeeringswerk en uitbreiding. De Romeinen brachten in deze streken ook hun goden en godinnen mee; naast Keltische en Gallische, treffen wij Romeinsche, en zelfs Oostersche godheden aan. Doch ook het Christendom drong door hun bemiddeling de Oostelijke deelen van België binnen: Tongeren was misschien reeds onder, zeker kort na Constantijn een bisdom (→ Servatius). In Westelijk B. noemt de overlevering verscheiden bisschoppen-zendelingen reeds in de 3e eeuw, zooals Piatus, Chrysolius, Fuscianus e.a., maar zekerheid bestaat hieromtrent niet. Wel was er in 346 een bisschop te Kamerijk, en de H. Victricius predikte vóór 398 het Christendom aan de Morienen langs de kust. De inval der Franken heeft veel van dat bekeeringswerk vernietigd; wel wordt het spoedig hervat, maar het heidendom blijft hier langer stand houden dan in Gallië; pas op het einde der 7e en in den loop der 8e eeuw wordt B. volkomen voor het Christendom gewonnen (voornaamste bis-

schoppen: de H. Vedastus van Atrecht, de H. Eligius van Noym-Doornik, de H. Hubertus van Luik, de H. → Amandus).

2° Van de Karolingers tot de Godsdienstwoelingen. De Karolingers mengden zich sterk in kerkelijke zaken (benoemden bisschoppen, beschikten over kerkelijk goed); de invallen der Noormannen (820—892) deden veel kerken en kloosters ten gronde gaan; ook de Hongaarsche inval van 954 heeft de Belgische gewesten, behalve Vlaanderen, geteisterd. Sinds 939 was Lotharingen een gewest van het Duitsche Rijk; als tegenwicht tegen den inlandschen adel trachtten koningen en keizers de hoogere geestelijkheid in hun macht te houden; zij stelden de bisschoppen aan en verleenden aan hun bisdommen (Luik, Kamerijk, Utrecht) wereldlijke regeeringsmacht.

Zoo vormde zich allengs de keizerlijke Kerk. Van den anderen kant bloeide in deze periode het onderwijs (kathedraalschool van Luik) en het letterkundig zoowel als het kunstleven. Verscheidene pogingen tot hervorming van het vervallen kloosterleven, o.a. door Gerard de Brogne, werden met goeden uitslag bekroond. De Investituurstrijd (1075—1122) bracht nieuwe moeilijkheden; het Concordaat van Worms (1122) maakte een einde aan de zgn. keizerlijke Kerk. Maar daardoor groeide weer de macht der feodale heeren, die zich thans al te zeer in de bisschopsverkiezingen mengden. Ook in de latere M.E. had de Kerk vaak haar rechten te verdedigen tegen wereldlijke machthebbers. Maar ook geen tijd wellicht zag meer nieuwe kloosterorden zich vestigen (→ Begijnen en Beggaarden, Cisterciënsers, Kruisheeren, Norbertijnen, Franciscanen, Dominicanen). Een machtige mystieke strooming ontstond met Hildegard van Bingen, Beatrijs van Nazareth, Hadewych, Ruusbroeck e.a.; het feest der H. Drievuldigheid en dat van het H. Sacrament zijn in B. ontstaan. Anderzijds waren de sociale toestanden bevorderlijk voor het ontstaan van sommige ketterijen (geeselaars en dansers), en schiep de groote → Westersche scheuring een buitengewoon ingewikkelden toestand. Over het algemeen hield het Vlaamsche volk de zijde van Rome tegenover Avignon. Onder het Bourgondisch bewind vallen de stichting der Leuvensche Hoogeschool (1425), het opkomen van de Kartuizerkloosters en van de inrichtingen der Broeders van het Gemeene Leven.

3° Godsdiensttroebelen en kerkelijke hervorming. Het Lutheranisme vond een gunstig terrein in de internationale handelsstad Antwerpen en drong er reeds sinds 1519 binnen. De Leuvensche universiteit was de eerste om de opkomende ketterij te bestrijden (Febr. 1520 veroordeeling van Luther's stellingen). Inquisitie en plakkaten, vooral krachtig aangewend tegen de Wederdoopers, die echt anti-sociale leerstellingen hielden en revolutionnair optraden, werkten het opkomen der nieuwgezinden met succes tegen. Na 1535 ligt de openbare propaganda der ketterij vrijwel stil; in het geheim duurt ze voort door allerlei vlugschriften, meest in Antwerpen gedrukt. Toch telde omstreeks het midden der 16e eeuw het Lutheranisme slechts een gering getal aanhangers. In 1559 werden in de Nederlanden inplaats van drie, achttien bisdommen opgericht, hetgeen zoowel bij wereldlijke als bij geestelijke machthebbers veel tegenstand veroorzaakte; Alva moest er aan te pas komen om den maatregel doorgevoerd te krijgen. Intusschen dringt het Calvinisme langs Wallonië het Vlaamsche land binnen, vooral in Antwerpen, Gent en Oudenaarde. Na het eedverbond der edelen (1566) treden de Calvinisten stoutmoediger op (openbare prediking beeldstormerij), hetgeen de oorzaak wordt van Alva's komst. Tegen zijn hatelijke belastingen protesteeren ook bisschoppen Driutius van Brugge en Rythovius van Ieperen. De Pacificatie van Gent (1576) liet, wat godsdienstzaken betreft, de deur open voor allerlei moeilijkheden; in 1577 teekenden daarom de Katholieke edelen de Unie van Brussel, waarbij zij den wil uitspraken den Katholieken godsdienst en het koninklijk gezag te handhaven. De tirannie der Gentsche Calvinisten over een deel van Vlaanderen gaf aanleiding tot vorming van de partij der → Malcontenten en tot de Unie van Atrecht (1579); bij de hiertegenover opgerichte Unie van Utrecht sloten zich ook Protestantsche Vlaamsche en Brabantsche steden tijdelijk aan: Gent, Ieperen, Brugge met het Vrije, Antwerpen, Lier en Breda. Parma heroverde echter het Zuidelijk deel der Nederlanden; de Protestanten verloren de vrijheid van openbaren eeredienst. Tijdens de troebelen vielen vele priesters en kloosterlingen onder het geweld der Calvinisten, o.a. te Reninghelst, Oudenaarde en elders. De doorvoering van de hervormingen van het Trentsch Concilie, waaraan godgeleerden uit B. daadwerkelijk hadden deelgenomen, ondervond om politieke redenen tegenkanting van Margaretha van Parma en den wereldlijken magistraat, maar allengs oefende het toch zijn heilzamen invloed uit (diocesane synoden, visitaties, oprichting van seminaries). Onder de aartshertogen (1598—1621) beleefde het Katholicisme in de Z.Nederlanden een tijd van nieuwen bloei. Het Protestantisme is omstr. 1640 voorgoed overwonnen; kleine groepen blijven voortbestaan in Antwerpen en Gent, in de Oost-Vlaamsche dorpen St. Maria-Horebeke, Mater en Etikhove, langs de Noordzee, op de grens van Zeeland, in Limburg, Doornik en enkele plaatsen van Henegouwen. Het volk keerde, voor zoover afgedwaald, gemakkelijk tot het voorvaderlijk geloof terug; het Mis-hooren en het naderen tot de H.H. Sacramenten nam sterk toe; het middelbaar onderwijs bloeide, vooral door de werkzaamheid der Jezuïeten; en ook het lager onderwijs kreeg een betere organisatie. Met het herleven van het Katholicisme ging een heropbloei van de Christelijke kunst gepaard.

4° Einde van het Oude Regiem. Gedurende de jaren 1640—1795 oefenen hier het Bajanisme en vooral het Jansenisme hun noodlottigen invloed uit. Wel bleef het Jansenisme dogmatisch een strijdpunt tusschen geleerden, vooral de Leuvensche hoogeschool en de Oratorianen eenerzijds en de Jezuïeten anderzijds, maar voor het geloofsleven van het volk had de beweging, wegens haar geest van al te groote gestrengheid, nadeelige gevolgen. De Leuvensche hoogleeraar van Espen († 1728), verdediger van het Jansenisme, bereidde door zijn leer over de betrekkingen tusschen Kerk en Staat de moeilijkheden voor, die zich onder Maria Theresia en Jozef II zouden voordoen. Vooral de laatste, één van gedachten met mannen als Kaunitz en Febronius, vergreep zich herhaaldelijk aan de rechten der Kerk (kerkelijke boekenkeurders aan die van den Staat onderworpen, bisschoppen in hun vrije werkzaamheid belemmerd, in 1781 vrijheid van eeredienst ingevoerd, 163 kloosters opgeheven bij decreet van 1783, verkeer met den H. Stoel beperkt en de nuntiatuur opgezegd, een algemeen staats-seminarie verplichtend gesteld). Bij de

hierdoor en door de onpopulaire burgerlijke hervormingen veroorzaakte Brabantsche Omwenteling (1789), koos de geestelijkheid veelal partij voor Van Der Noot, terwijl de democratische volgelingen van Vonck anti-clericale neigingen vertoonden. De geest der Fransche philosofen had ook in de Z.Nederlanden gewerkt en verzwakking van geloof en verval van zeden gebracht.

5° Fransch en Hollandsch bewind. Onder de heerschappij der Fransche Jacobijnen werd de Kerk van haar rechten en goederen beroofd; het grootste deel der geestelijkheid weigerde, op voorgang van kard. Franckenberg, den eed en werd verbannen, of naar Cayenne of Oléron gevoerd, waar velen stierven; de Zondag en de Christelijke tijdrekening werden afgeschaft en scholen zonder God ingericht. De Boerenkrijg van 1798 had behalve de conscriptie ook als oorzaak: verzet tegen deze verdrukking van den godsdienst. Na Napoleon's staatsgreep van Brumaire (1799) kwam er verbetering; het Concordaat van 1801 bracht vrede. Enkelen, van wie de voornaamste Stevens, groot-vicaris van Namen was, verzetten zich: hieruit sproot een schisma, het Stevenisme voort, waarmee Stevens echter nooit betrekkingen had. Doch 's keizers inmenging in kerkelijken zaken lokte nieuwen tegenstand uit (De Broglie, biss. van Gent en Hirn, biss. van Doornik uit hun ambt ontzet). Bij de vereeniging met Holland (1815) bleek de geestelijkheid gezuiverd, maar sterk verminderd uit den strijd te zijn gekomen; onder het volk had de Fransche geest niet weinig afval teweeggebracht. Koning Willem I, niet onwelwillend, trachtte wel de Katholieken te winnen, maar zijn Josephistisch bestuur bracht weldra moeilijkheden: de internuntius Ciamberlani moest het land verlaten, de nieuwe grondwet werd aan de Belgen tegen hun zin opgedrongen, priester De Foere, redacteur van de „Spectateur Belge" werd tot twee jaar gevangenisstraf veroordeeld, de bisschoppelijke mandementen in beslag genomen. Het → „Jugement Doctrinal" der bisschoppen verbood den eed op de grondwet; de verzoenende houding van mgr. De Méan, aartsbiss. van Mechelen, hief deze moeilijkheid op. Toen echter alle seminaries werden gesloten en het → Collegium Philosophicum ingesteld, nam De Méan vastberaden de leiding van den tegenstand, trouw bijgestaan door den lateren bisschop van Luik, mrg. Van Bommel. Het Concordaat in 1827 met Rome gesloten, werd niet uitgevoerd en al deze inbreuken brachten de Katholieken tot een Unie met de Liberalen. Omwenteling wilden zij echter niet (Van Bommel was er radicaal tegen), doch omstandigheden, die ze niet voorzien konden, deden ze toch uitbreken in 1830.

6° Sinds 1830. De nieuwe Belgische grondwet schonk (art. 14—20) vrijheid van godsdienst, van onderwijs, van drukpers en van vereeniging. Er was scheiding van Kerk en Staat, het recht van Placet verviel, volledige onafhankelijkheid werd aan de Kerk bij het benoemen van geestelijken gewaarborgd, hoewel in ruil voor de geconfiskeerde goederen de bezoldiging der geestelijkheid ten laste van den Staat kwam (art. 117). Het Kath. leven bloeide weer krachtig op (vele seminaries, talrijke volksmissies), vooral aan het onderwijs werd veel zorg besteed. In 1840 telde men op de 5 189 lagere scholen er 2 284, die geheel en uitsluitend door de Katholieken onderhouden werden. Door de schoolwet van 1842 werd het godsdienstonderwijs verplichtend gesteld. Voor het middelbaar onderwijs werden talrijke bisschoppelijke, of door ordesgeestelijken geleide, colleges opgericht. De Katholieke Hoogeschool, in 1834 opnieuw begonnen, werd in 1835/36 naar de oude Alma-Mater-stad Leuven overgebracht. Reactie van Liberalen en Vrijmetselaars bleef niet uit; zij eischten van het kerkelijk gezag geheel onafhankelijke staatsscholen. Van 1847 tot '84 hadden de Liberalen, op korte onderbrekingen na, de meerderheid in het parlement; de wet op het middelbaar onderwijs van 1850, en vooral die op het lager onderwijs van 1879 (de ongelukswet) wekten den offergeest der Katholieken. Reeds in 1880 hadden op de 2 515 bestaande gemeenten er 1 936 een vrije Katholieke school. In 1878 omvatten de vrije scholen slechts 13% der schoolbevolking; in 1880 echter $63^1/_2$%: 580 380 leerlingen, tegen 333 501 op de staatsscholen. Bij de verkiezingen van 1884 werden de Liberalen verpletterd; de nieuwe onderwijswet van 1884 bracht verbetering in den onderwijstoestand. De Katholieke meerderheid handhaafde zich tot den oorlog van 1914, doch toonde zich zeer gematigd, hetgeen haar — terecht of ten onrechte — wel eens verweten is. In dezen tijd valt, naast de sterke opkomst van het Socialisme, een machtige ontplooiing der Christelijke sociale werken en sedert 1860 een buitengewone uitbreiding der missiewerkzaamheid. In het begin van den oorlog zijn een 50-tal priesters het slachtoffer geworden van het brutale optreden der Duitschers; tijdens de bezetting eerbiedigden dezen de godsdienstvrijheid, ofschoon nog vele geestelijken, om hun preeken of vaderlandsliefde, werden gevangen gezet of naar Duitschland getransporteerd. Kard. Mercier en de bisschoppen van Namen en Luik, mgr. Heylen en mgr. Rutten, verdienen aller dankbaarheid om hun krachtdadig en onbeschroomd optreden ter verdediging hunner kudde.

7° Huidige toestand van het Katholicisme in België. België kreeg in 1801 vijf bisdommen: het aartsbisdom Mechelen, met de suffraganen Namen, Luik, Doornik en Gent, van welk laatste in 1834 een zesde bisdom, Brugge, werd afgescheiden. Het aantal priesterroepingen onder de seculiere geestelijkheid wijst eenigen achteruitgang aan, maar de missies trekken meer krachten dan vroeger. Het aantal Belg. missionarissen bedraagt ca. 1 260 priesters, 400 scholastieken en broeders, 980 kloosterzusters. Er zijn 16 vicarissen-generaal, 13 bissch. secretarissen, 52 kanunniken, 260 pastoors, 3 235 bedienaren, 180 kapelaans en 2 340 onderpastoors. De Anglicanen hebben 8 kapelaans, de overige Protestanten 20 predikanten en 4 hulp-predikanten. De Israëlieten hebben 1 opperrabbijn, 4 rabbijnen en 10 dienstdoende bedienaren.

Overigens ontbreken betrouwbare statistieken over den godsdienstigen toestand in B., zoowel voor Katholieken als voor andersgezinden. Zeker is echter, dat het getal der Katholiek levende Belgen sterk is geslonken. Van de stedelijke burgerij zal slechts de kleinste helft getrouw zijn aan den godsdienstplicht; op het platteland van Vlaanderen zijn zij, die den Paschplicht verzuimen, uitzonderingen, doch op dat van Wallonië mag men ze wel op bijna de helft schatten. Het geboortecijfer voor heel het land, in 1919 nog 22‰, zakte in 1926-'30 tot $18^1/_2$‰. De echtscheidingen geven eenzelfde beeld. Het lager onderwijs telde eind 1929 op 3 381 vrije scholen 424 983 leerlingen (staatsonderwijs resp. 5 123 en 446 189); in 1931 had het Kath. M.O. 49 012 jongens en 5 926 meisjes tot

leerlingen (de staatsscholen 14 352 ll.); Leuven schreef in 1931—'32 meer dan 4 000 studenten in. Het technisch, vak- en handelsonderwijs is voor het overgroote deel aan Kath. initiatief te danken en wordt door priesters geleid. Voor de godsdienstige en sociale vereenigingen en werken, zie de afzonderlijke woorden als Boerenbond, Landsbond v. d. Christ. Middenstand, Alg. Chr. Werkersverbond, Kajotters, Jocisten, enz.

L i t. : De Moreau, Le Catholicisme en Belgique (1928); id., in Dict. d'Hist. et Géogr. Ecclés. (VII, 521-753). *Allossery.*

IV. Staats- en rechtsinstellingen. De Belg. Natie voert in haar vlag de roode, gele en zwarte kleuren, en als Rijkswapen den Belg. Leeuw met de spreuk in de Ned. en Fransche taal: Eendracht maakt macht.

De basis van de Belg. Staatsinrichting is de grondwet, die door het Nationaal Congres den 7 Februari 1831 werd vastgesteld, en waarvan slechts enkele bepalingen betreffende het kiesrecht en de verkiesbaarheid in 1892'-93 en in 1920-'21 werden herzien.

Het grondgebied omvat negen provinciën: Antwerpen, Brabant, Henegouwen, Limburg, Luik, Luxemburg, Namen, Oost-Vlaanderen en West-Vlaanderen. Ingevolge het Verdrag van Versailles kwamen de kringen Eupen, Malmédy en St. Vith aan België. In 1908 verkreeg het Rijk, door een overeenkomst gesloten met Leopold II, den Kongostaat. Krachtens het Tractaat van Versailles oefent België een mandaat uit over Rwanda en Oeroendi. Voor de koloniale bezittingen gelden bijzondere wetten (vnl. de Koloniale Keure van 18 Oct. 1908).

De Belg. Grondwet vertoont een dubbel karakter: de meeste beginselen van de Fransche revolutionnaire Constituties worden gehuldigd, en meer bepaald de moderne vrijheden. Anderzijds heeft het vorige bewind een sterke reactie teweeggebracht, en menige bepaling heeft geen ander doel dan de bevoegdheid van de uitvoerende macht en van haar hoofd, den Koning, te beperken.

De door de Grondwet verleende vrijheden zijn zoowat degene, die in alle Constituties van het begin der 19e eeuw voorkomen: alle Belgen zijn gelijk voor de wet, de Staat kent geen onderscheid van standen, alle burgers bezitten de burgerlijke rechten, en behoudens de door de wet te bepalen regelen, ook de staatsburgerlijke rechten. De vrijheid van den persoon is gewaarborgd: niemand kan worden vervolgd of gestraft dan alleen in de gevallen en op de wijze door de wet voorzien; de woning is onschendbaar; de verbeurdverklaring der goederen en de burgerlijke dood zijn afgeschaft. Onteigening kan alleen plaats hebben ten algemeenen nutte, en na een voorafgaande billijke vergoeding. Het gebruik der talen is vrij: het kan alleen worden geregeld bij de wet, en slechts voor de handelingen van de openbare overheid en voor de gerechtszaken: feitelijk was het Fransch langen tijd sterk overheerschend in alle openbare diensten, en de gelijkstelling van de taal van het Vlaamsche volk in de staatszaken heeft een langen, thans nog niet volledig gewonnen strijd gevergd. De Grondwet roept verder uit de vrijheid van onderwijs, van vergadering, van vereeniging, van drukpers, en verklaart het briefgeheim onschendbaar.

De betrekkingen tusschen Kerk en Staat zijn op de volgende wijze geregeld: het Rijk kent geen Staatsgodsdienst; de vrijheid van eeredienst, de vrije openbare uitoefening er van, zijn gewaarborgd; niemand kan worden gedwongen op eenigerlei wijze deel te nemen aan handelingen of aan plechtigheden van een eeredienst of er de rustdagen van te onderhouden. De Staat heeft het recht niet in de benoeming van de bedienaren tusschen te komen; toch zijn de wedden en pensioenen van de bedienaren van de erkende eerediensten ten laste van het Rijk. Het burg. huwelijk moet, behalve in de door de wet uitgezonderde gevallen, steeds aan de huwelijkszegening voorafgaan. De Burgerlijke Stand behoort tot de bevoegdheid van de gemeenteoverheid.

„Alle macht gaat uit van de Natie". Feitelijk echter werd de Natie in den beginne vertegenwoordigd door een vrij gering aantal burgers, en de groote meerderheid van de bevolking had in de staatszaken, zelfs als kiezer, geen deel.

Sinds de herziening van de Grondwet in 1920-'21 behoort het kiesrecht aan alle staatsburgers, Belg door geboorte of naturalisatie: ieder mannelijke Belg van 21 jaar af is kiezer en heeft één stem. Bij dezelfde herziening werd de samenstelling van den Senaat in een meer democratischen zin gewijzigd.

Het door Montesquieu gepropageerde beginsel van de scheiding der staatsmachten wordt door de Grondwet niet uitdrukkelijk verkondigd, feitelijk echter practisch toegepast. Afzonderlijke hoofdstukken worden gewijd aan de wetgevende macht, aan de uitvoerende macht, en aan de rechterlijke macht, en voorzorgen worden genomen, opdat de wetgevende macht en de rechterlijke macht aan den invloed van de uitvoerende macht onttrokken blijven.

De wetgevende macht. De wetgevende macht wordt gezamenlijk uitgeoefend door den Koning, de Kamer der Volksvertegenwoordigers en den Senaat. Het initiatief behoort aan elk van de drie takken, in gelijke mate. Hoewel beide Kamers een gelijke bevoegdheid hebben, toch is de politieke invloed van de Kamer der Volksvertegenwoordigers overwegend. De leden van de Kamer worden rechtstreeks gekozen volgens een systeem van zuiver algemeen, verplicht en geheim stemrecht, en de zetels worden naar evenredigheid tusschen de verschillende lijsten verdeeld. De verkiezing geschiedt per arrondissement, sommige mandaten worden echter per provincie toegekend. Alle Belgen van 25 jaar oud, inbegrepen de vrouwen, zijn verkiesbaar voor de Kamer. Voor de verkiesbaarheid voor den Senaat worden nadere vereischten bepaald, die echter feitelijk gemakkelijk te vervullen zijn. De Senaat wordt niet volledig door de kiezers aangesteld: een zeker aantal Senatoren wordt door de Provinciale Raden benoemd, en een geringer aantal door den Senaat zelf.

Sommige bepalingen van de Grondwet schijnen te wijzen op een overwegenden invloed van den Vorst op de staatszaken: de Koning bekrachtigt de wetten en kondigt die af; hij heeft het recht de Kamers te ontbinden of te verdagen; hij benoemt en ontslaat zijn ministers. Feitelijk is de toestand anders. België is, sedert een eeuw, een parlementair geregeerd land en de Koning oefent geen van de hierboven vermelde bevoegdheden uit dan in overeenstemming met de parlementaire meerderheid.

Geen belasting ten behoeve van het Rijk kan worden ingevoerd dan bij de wet; ieder jaar worden de belastingen, de rekeningwet en de begrooting door stemming van de Kamers vastgesteld. Deze en andere bepalingen, nog meer echter de traditie, verzekeren aan het parlement het laatste woord in de leiding van het bewind.

De uitvoerende macht. De grondwettelijke macht

van den Koning gaat bij erfopvolging over op de nakomelingschap, in rechte linie, van Leopold I, van man op man, volgens recht van eerstgeboorte, en met altijddurende uitsluiting van de vrouwen en haar nakomelingen.

De persoon van den Koning is onschendbaar: zijn ministers zijn verantwoordelijk, en onderteekenen met hem al zijn besluiten.

De Koning benoemt en ontslaat de ministers, de ambtenaren, en, in algemeenen regel, benoemt hij de leden van de rechterlijke macht. Hij maakt de verordeningen en neemt de besluiten, die voor de uitvoering van de wetten noodig zijn. De Koning voert het bevel over land- en zeemacht, verklaart oorlog, sluit de vredes-, verbonds- en handelsverdragen. De handelsverdragen zijn slechts van kracht, nadat zij door de Kamers zijn goedgekeurd. De Koning heeft het recht van gratie en het recht van de munt.

De macht van den Koning is beperkt: hij heeft geen andere bevoegdheid dan die, welke hem door de Grondwet of door bijzondere wetten wordt verleend.

Tijdens den oorlog van 1914-'18 kon van het samenkomen van de Kamers geen spraak zijn, en werd de wetgevende macht uitgeoefend door den Koning, bij wijze van besluit-wetten. In 1926 en 1933 hebben de Kamers, met het oog op de regeling van den financieelen toestand, tweemaal een zoogenaamde volmachtwet aangenomen krachtens dewelke den Koning voor een bepaalden tijd en binnen bepaalde grenzen een tamelijk verregaande bevoegdheid werd toegekend.

De leiding van de administratie behoort bij de ministers en hun onderscheiden departementen, waarvan de samenstelling en de bevoegdheid dikwijls veranderen. Toch liggen niet alle zaken in de competentie van de centrale besturen en de daarvan afhangende ambtenaren. Het Belg. administratief recht kent inderdaad een ruime decentralisatie: de provincie, en vooral de gemeente hebben een uitgebreide bevoegdheid en een ruim opgevatte autonomie. Beide zijn echter onderworpen aan de contrôle van de Bestendige Deputatie en van den Koning.

De rechterlijke macht. Alle geschillen over burgerlijke rechten en, behoudens uitzonderingen, ook alle geschillen over staatsburgerlijke rechten behooren tot de kennisneming van den rechter. De mogelijkheid om bestuursgeschillen voor een speciale administratieve rechtbank te brengen bestaat nog maar sporadisch. Sommige geschillen van dien aard, bijv. tot schadevergoeding wegens handelingen van het bestuur, behooren tot de bevoegdheid van den gewonen rechter.

Het ligt in de traditie van het Belg. Staatsrecht, dat de rechtbanken zich de bevoegdheid ontzeggen om over de grondwettelijkheid van de wetten te oordeelen. De algemeene, provinciale en plaatselijke besluiten en verordeningen passen zij slechts toe voor zooverre die met de wetten overeenkomen.

Geen rechtbank, geen tot rechtspraak bevoegd lichaam kan worden ingesteld dan uit kracht van de wet. Buitengewone rechtbanken of commissiën heeft België, ook in tijden van troebelen, sedert 1830 nooit gekend. Er bestaat voor geheel België een Hof van Verbreking, er zijn drie hoven van Beroep, zooveel rechtbanken van eersten aanleg als arrondissementen, en zooveel vredegerechten als rechterlijke kantons. Er zijn, in de plaatsen aangewezen door de wet, rechtbanken van koophandel, waarvan de bevoegdheid beperkt is tot de geschillen over daden van koophandel. De werkrechtersraden zijn ingesteld om kennis te nemen van de geschillen betreffende de uitvoering van de arbeidsovereenkomst.

Misdaden, alsook politieke misdrijven en persmisdrijven worden berecht door het Hof van → Assisen.

De leden van de Hoven en Rechtbanken worden door den Koning benoemd, en wel voor het leven, behalve de leden van de rechtbanken, van Koophandel en van de Werkrechtersraden, die voor een beperkten tijd door de belanghebbenden verkozen worden.

De evolutie van de Belg. staats- en rechtsinstellingen. Tot op heden zijn de Fransche wetboeken van het begin der 19e eeuw de grondslag gebleven van het Belg. Recht. Het Burg. Wetboek werd slechts op enkele plaatsen herzien. De Wetboeken van Burg. Rechtspleging en van Strafvordering bleven nagenoeg ongewijzigd. Het Strafwetboek werd in 1867 naar de opvattingen van de liberale strafrechtsschool heropgemaakt. Het Wetboek van Koophandel onderging aanzienlijke veranderingen, vooral wat betreft de vennootschappen. Op het einde der 19e en in het begin der 20e eeuw lag het zwaartepunt van de wetgeving op het gebied van het arbeidsrecht: hier ontstond inderdaad een geheel nieuw wetboek. Het → belastingstelsel werd eveneens voor een groot deel anders, vooral ten gevolge van het invoeren van de belasting op het inkomen, in 1919.

Zooals in de meeste West-Europeesche landen is de evolutie van den Staat gekenmerkt door de logische ontwikkeling van het parlementarisme: uitbreiding van het kiesrecht, toekenning aan de kleine partijen van een zekere medezeggenschap, en gestadige uitbreiding van de tusschenkomst van het Parlement. Langen tijd werd het parlementaire leven beheerscht door den strijd om de school; in het laatste kwart van de 19e eeuw en in het begin van de 20e stond de sociale vraag op den voorgrond; de regeling van het talenvraagstuk bleef sedert tientallen van jaren onophoudelijk aan de dagorde; de militaire inrichting gaf aanleiding tot veel oneenigheid en talrijke wetten, om ten slotte te voeren tot den algemeenen persoonlijken dienstplicht, met vrijstelling van een zoon voor sommige kroostrijke gezinnen.

Het internationaal statuut van de gedwongen neutraliteit, dat België door de Mogendheden werd opgelegd, werd in 1914 door Duitschland geschonden. Het Rijk verzaakte dan ook aan dit statuut, en verkreeg andere waarborgen tegen oorlog en invallen, o.m. door het Verdrag van Versailles en het Verdrag van Locarno. Vermits het grondgebied op een zoo gevaarlijke plaats in West-Europa gelegen is, en het ontwapeningsprobleem niet is opgelost, is de groote meerderheid van oordeel, dat met de verkregen moreele waarborgen niet volstaan kan worden, en dat een gepaste militaire inrichting vooralsnog onontbeerlijk blijft.

L i t. : P. Errera, Traité de droit public belge ([2]1916) ; M. Damoiseaux, Le Gouvernement de la Belgique (1926) ; M. Vauthier, Précis du droit administratif de la Belgique (1928) ; K. Brants, De Staatsinrichting van België ([2]1931) ; J. Dabin, La vie juridique des peuples ; Belgique (1931). *V. Dievoet.*

V. Pers, → Belgische pers.

VI. Politieke partijen, → Belgische politieke partijen.

VII. Weermacht.

G e s c h i e d e n i s. De troepen door de Verbonden Mogendheden na den slag bij Leipzig op Belg.

grondgebied gelicht, werden nadien ingelijfd bij het leger van den prins-souverein, wien de Belg. provincies waren toegewezen door het verdrag van Parijs van 30 Mei 1814. Zij vormden de kern van het latere Belg. leger. De Hollandsche wetgeving op de werving, die op hen toepasselijk was, werd in 1830 door België overgenomen en bleef in stand tot 1909. De legerinrichting van koning Willem berustte deels op het volontariaat, deels op het oude beginsel van de provinciale militie. Zijn leger was hoofdzakelijk samengesteld uit permanente korpsen van vrijwilligers, aangevuld met lotelingen. Na de gebeurtenissen van Sept. 1830 kwam het Belg. leger tot stand. Het werd gevormd uit Belg. militairen, die zich uit het Hollandsche leger hadden teruggetrokken en uit afgezwaaide dienstplichtigen. Reeds den 2en Aug. 1831 moest het te velde trekken tegen den prins van Oranje, die het wapenbestand van 17 Nov. 1830 had geschonden en aan het hoofd van Hollandsche troepen België was binnengevallen. Op 12 Aug. werd een wapenstilstand gesloten. Na de inname van Antwerpen, dat tot 23 Dec. 1831 bezet bleef door een Holl. garnizoen onder gen. Chassé, trad een tijdperk van rust in, dat de regeering gebruikte om het leger grondig in te richten. De eerste wet op de werving, waarin latere wetten geen principieele wijzigingen zullen brengen, werd aangenomen op 30 Dec. 1831. Op 27 Maart 1848, toen gewapende avonturiers, uit het buitenland overgekomen, de republiek poogden uit te roepen op Belg. grondgebied, werden zij te Risquons-tout (Zuid-België) door Belg. troepen uiteengedreven. Later gaf de Fransch-Duitsche oorlog aanleiding tot mobilisatie der Belg. strijdkrachten van 15 Juli 1870 tot 3 Maart 1871 en tot opstelling van een waarnemingsleger onder generaal B. Chazal langs de Zuid-Oostelijke grenzen. In 1909 werd de loting afgeschaft en de persoonlijke dienstplicht ingevoerd. De gespannen internationale toestand bracht tenslotte een volledige kentering teweeg in de politieke opvattingen en door een wet van 1913 werd de algemeene dienstplicht opgelegd, hoewel nauwelijks 49% ongeveer der dienstplichtigen onder de wapens kwam. Aldus kon met een jaarlijksch contingent van 33 000 man een mobilisatiereserve van 330 000 man op de been gebracht worden. Tevens werd de eerste wet op het taalgebruik aangenomen. Doch de wereldoorlog, waaraan het Belg. leger deelnam, verhinderde de tenuitvoerbrenging ervan. Tot in 1919 bleef het leger op oorlogsvoet en werden de opeenvolgende militieklassen fragmentarisch en naargelang de omstandigheden onder de wapens geroepen.

H u i d i g e   o r g a n i s a t i e. Een wet van 7 Nov. 1928 heeft die van 1913 vervangen. De dienstplichtigen worden thans, in beginsel, per provincie ingedeeld bij homogeen eentalige compagnies (batterijen), die in de mate van het mogelijke in bataljons en regimenten van dezelfde taalgroep samengebracht worden. De opleiding geschiedt in de taal der dienstplichtigen. Tusschen de officieren zijn de dienstbetrekkingen in het Fransch; tusschen hen en hun minderen in de taal der eenheid. De administratie gebruikt het Fransch als voertaal. De officieren moeten de twee landstalen kennen. De reserve-officieren en de onderofficieren moeten enkel de taal hunner eenheid machtig zijn. De duur van den diensttijd is vastgesteld op 8, 12, 13 en 14 maanden. 21 000 opgeroepenen op een contingent van 44 000 man worden tot meer dan 8 maanden dienst verplicht; bereikt het contingent een hooger cijfer, dan worden bepaalde categorieën dienstplichtigen vrijgesteld, o.m.: de eerstopgeroepenen, die behooren tot een gezin met meer dan 5 kinderen in leven. De militaire verplichtingen duren 25 jaar, nl. : 15 jaar in het actief leger en de reserve en 10 jaar in de landweer. In vredestijd is er één contingent onder de wapens.

Het l e g e r is samengesteld uit den alg. legerstaf, 3 legerkorpsen van 2 infanteriedivisies, een ruiterijkorps van 2 divisies, een brigade legerartillerie, een regiment vestingtroepen, een regiment afweerartillerie tegen luchtaanvallen, luchtvaartsein-, intendance- en gezondheidstroepen. De infanteriedivisie (nagenoeg 15 000 man op oorlogsvoet) telt drie regimenten voetvolk, een regiment bereden veldartillerie, een bataljon mitrailleuses, een batterij mortiers kaliber 76 mm, twee compagnies pioniers der genie, een compagnie seintroepen, een eskadron verkenners, intendace- en gezondheidstroepen en een vervoerkorps, gedeeltelijk gemotoriseerd, dat ongeveer 460 voertuigen omvat. In oorlogstijd worden aantal en getalsterkte der bestaande divisies vermeerderd door inlijving der 15 jongste militieklassen. Desnoods kunnen de troepen der landweer, met uitzondering van de gehuwde manschappen met 4 kinderen in leven, met dit doel bij het veldleger ingedeeld worden.

De b e w a p e n i n g der infanterie bestaat uit het Mausergeweer model 1889, het mitrailleuse-geweer model 1930 en de mitrailleuse van het type max. kaliber 7,65 mm. De veldartillerie is gewapend met kanonnen kal. 75 en 105 mm en met houwitsers kal. 105 en 155 mm. De legerartillerie, die volledig gemotoriseerd is, beschikt thans over kanonnen kal. 155 mm, houwitsers kal. 155 mm en 6″ en mortiers kal. 220 mm. Bovendien bestaat zwaar geschut op pantsertrein, alsook loopgraafgeschut. Thans (1933) geschieden proefnemingen met het oog op de motoriseering der veldartillerie.

De o p p e r b e v e l h e b b e r is de koning; in vredestijd echter is de leiding practisch in handen van den minister van landsverdediging, onder wiens bevoegdheid eveneens het beheer der gendarmerie valt.

V e s t i n g w e r k e n. De verdediging van het grondgebied berust anderzijds op de vestingwerken. Behoudens de vestingen van Antwerpen en van de kust, evenals die van Maastricht, Venlo en Luxemburg, werden de overige, die ingevolge het Barrière-tractaat (1715) ter bescherming van de Republiek der Vereenigde Provinciën tegen Frankrijk opgericht waren, door Napoleon gesloopt. Doch na diens val werden zij weer gedeeltelijk bruikbaar gemaakt. Het luidens de Conventie van Aken (1818) door de Verbonden Staten aangenomen verdedigingsstelsel beoogde opnieuw het oprichten van een verdedigingslinie langs de Fransche grens en bovendien het aanleggen van een viervoudige reeks vestingen, resp. op de Schelde, tegen Engeland; op de Maas, tegen Pruisen; op de Sambre-Haine-Dender, tegen Frankrijk en tenslotte vestingen in Holland zelf, die als schuiloord moesten dienen. De gebeurtenissen van 1830 brachten dit plan evenwel in gevaar, doordat een verzwakking van de Zuidelijke linie het evenwicht van heel het verdedigingsstelsel kon verbreken. Door België te erkennen als een onzijdigen staat, kon de Conferentie van Londen meteen de vestingen aanwijzen, die moesten ontmanteld worden.

De conventie van 14 Dec. 1831 regelde deze aangelegenheid. Doch eerst nadat de Belg. regeering in

1851 besloten had Antwerpen als operatiebasis in te richten, werden al de vestingen gesloopt, met inbegrip van die, welke door de conventie waren behouden. Naar aanleiding van den in 1848 gespannen internationalen toestand had nl. de regeering besloten een Commissie der vestingen te gelasten de defensieve waarde der versterkingen te onderzoeken. In 1851 werd Antwerpen, op een afstand van 2,5 km van het centrum, met een gordel van 7 forten omgeven. Dit bleek hoogst hinderlijk voor de uitbreiding der stad en al spoedig rees hiertegen verzet op. In 1857 legde de regeering een nieuw plan voor, dat door de wetgevende Kamers evenwel verworpen werd. In 1859 werd het ontwerp Brialmont aangenomen. Dit verschoof de omwalling der stad tot op de fortenlinie van 1851 en voorzag in een nieuwen gordel van 8 forten op 7 km van het centrum der stad. Eerst in 1892 waren de werken geëindigd. In 1887 werden Maas- en Sambrevallei in staat van verdediging gesteld door de oprichting van forten rond Luik en Namen. In 1906 werden de vestingwerken van Antwerpen nog uitgebreid. Een nieuwe omwalling, die de oude moest vervangen, zou opgericht worden op den gordel van 1859, terwijl een linie van 19 voor het meerendeel aan te bouwen forten op een 15-tal km van de stad moest aangelegd worden. Aldus zou de cirkelomtrek van de versterkte plaats van Antwerpen 105 km bereiken.

De wereldoorlog kwam de tenuitvoerbrenging van dit grootscheepsche plan gedeeltelijk verhinderen. Na den oorlog werd aan de vestingwerken een tijdlang weinig aandacht geschonken; doch sedert 1928 worden de Maasforten opnieuw tot verdedigingsdoeleinden bruikbaar gemaakt. *V. Coppenolle.*

VIII. Sociale instellingen en weldadigheid.

De ontwikkeling gaat van een zekere afzijdigheid der openbare besturen tot een gematigde Staatstusschenkomst, en van liefdadigheid tot meer bevordering van het vooruitzicht (van bijstand tot voorzorg). Van 1830 tot 1886 ontstaan de eerste instellingen, behalve degene, die reeds vroeger bestonden en werden behouden, zooals o.m. gemeentelijke inrichtingen (armbureelen, godshuizen); — een eerste aanmoediging van het vooruitzicht: oprichting van de Spaar- en Lijfrentekas (1850-'51) en een eerste wet op de mutualiteiten (1851). Van 1886 tot 1914: de sociale organisaties komen tot stand: Belg. Werkliedenpartij (1885), Belg. Boerenbond (1891), Katholieke werkliedenvereenigingen, mutualiteiten; het onderzoek van 1886 over den toestand der arbeiders in de nijverheid geeft aanleiding tot de sociale wetgeving; ook tot andere vraagstukken breidt de officieele en de private werking zich uit: strafrechtshervormingen (voorwaardelijke veroordeeling, voorwaardelijke invrijheidstelling, bedelaars, misdadige jeugd), de openbare gezondheid, de goedkoope woningen, de organisatie van den Middenstand enz. — Van 1914 tot 1933: de oorlogsellende gaf aanleiding tot nieuwe instellingen van voorzorg: zoo ontstond het Nat. Comiteit voor de voeding van de bevolking, met zijn vertakkingen: kinderwelzijn, e.a. Na den oorlog komen tot stand· Nat. verbonden tot bestrijding van tuberculose, geslachtsziekten, kanker; het Roode Kruis breidt zijn sociale actie uit, het Vlaamsche Kruis ontstaat; er komen vereenigingen voor voorbehoedende geneeskunde en eugenetiek, geesteshygiëne, enz. De sociale wetgeving wordt uitgebreid: staatssteun aan de werkloozen; ook aan de verminkten, blinden, abnormalen (1928), schoolkoloniën, openluchtscholen, allerhande fondsen om de meestbegaafden in staat te stellen hun intellectueele vorming te volledigen (Fonds der meest begaafden, universitaire stichting, Nat. wetenschappelijk Fonds).

De officieele instellingen van socialen aard zijn hoofdzakelijk: de ministeries van Binnenlandsche Zaken (Hygiëne), van Nijverheid, Arbeid en Sociale voorzorg, van Justitie (Strafrechtelijke instellingen, abnormalen, enz.), van Landbouw; de provincie en de gemeente met de van die besturen afhangende instellingen. Een zeker aantal inrichtingen hebben een meer of minder publiekrechtelijk karakter, of worden door de openbare besturen gesteund. Eindelijk is er nog het zuiver privaat initiatief, en vooral de sociale en de liefdadige werking van Katholieke groepeeringen, kloosters, Vincentiusgenootschappen e.a. Dat alles vormt een, weliswaar vrij geschakeerd geheel, doch dat daarom juist geschikt is, om te voorzien in de vele behoeften van de volksklas in dezen tijd.

L i t. : Vermeersch-Muller, Les organismes sociaux en Belgique (Leuven 1923); R. Sand, La Belgique Sociale (Brussel 1933). *Eerdekens.*

IX. Letterkunde.

A) Vlaamsche letterkunde.

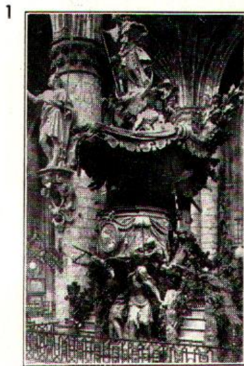
Voor Vlaamsche lett. vóór 1830, → Nederlandsche letterkunde.

Door eeuwenlange vreemde overheersching en geleidelijke verfransching van hoogere standen en openbaar leven was het Vlaamsch totaal verwaarloosd geworden, zoodat in de 18e eeuw de letterkunde erbarmelijk laag gezonken was. Zelfs onder het Vereenigd Koninkrijk der Nederlanden (1815—'30) bleek een herleving onmogelijk. Na de omwenteling van 1830 met Vlaamschvijandige politiek scheen het een hopeloos geval. Eerste reactie door p h i l o l o g e n, die, onder leiding van J. Fr. Willems, Mnl. teksten uitgaven als de adelbrieven van de versmade volkstaal (kanunnik J. David, Blommaert, Bormans, Serrure, Snellaert). Na 1835 begint ook een R o m a n t i s c h e v o l k s l i t e r a t u u r op te schieten te Gent (Pr. Van Duyse met uitbundige en K. Ledeganck met weeke poëzie) en te Antwerpen (H. Conscience met geschiedkundige en landelijke verhalen en zedeschetsen, de volkszanger Door Van Ryswyck, de humorist L. Vleeschouwer, F. Van Kerckhoven met geheimzinnig-fantastische en E. Zetternam met s ciale romans). Strijdend-Flamingantisch: Conscience's Leeuw van Vlaanderen (1838), Van Ryswyck's Politieke Refereinen (1844), Ledeganck's Drie Zustersteden (1846). Geen hooge kunst: uit en voor het volk, in onbeholpen, soms smakeloozen stijl en armoedige taal. C o n s c i e n c e verwierf een wereldberoemdheid door zijn boeienden verhaaltrant, zijn kennis van de volksziel en zijn atmosfeer van gemoedelijkheid. Na 1845 splitsing in twee kampen: de vrijzinnig-liberalen uit de steden, die een halve eeuw lang aan den Vl. strijd een anticlericaal karakter geven (J. De Geyter, J. Vuylsteke, A. De Vos e.a.), en de Katholieken, vooral door de lagere geestelijkheid gesteund.

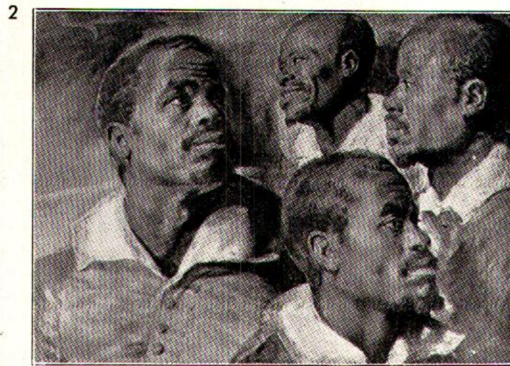
Omstreeks 1850 evolueert de Vl. letterkunde naar meer werkelijkheid, ook bij Conscience, al blijft in de poëzie zwaarmoedigheid en sentimentaliteit steeds doorklinken (J. van Beers). Veel huiselijke gedichten, gladde natuurbeschrijving, liederen en cantates. Verschillende schakeeringen van g e m a t i g d r e a l i s m e in de hoofdzakelijk landelijke verhalen: gemoedelijk, soms met wijsgeerigen of politieken neerslag (gezusters Loveling, mevr. Courtmans, Aug. en

KUNSTSCHATTEN IN BELGIË

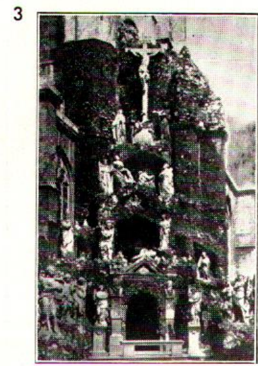
1

2

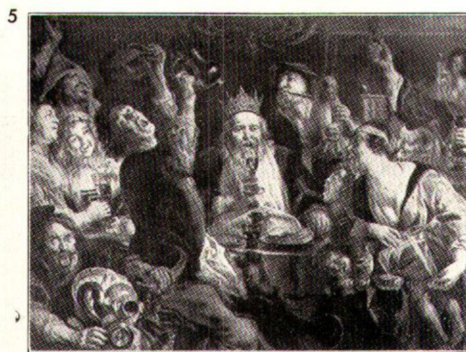
3

4

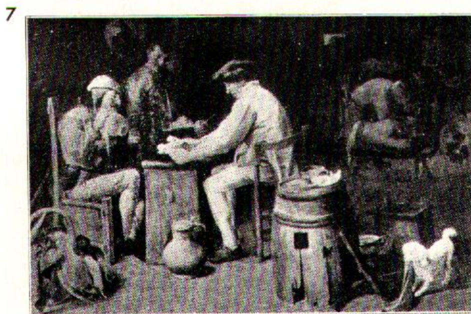
5

6

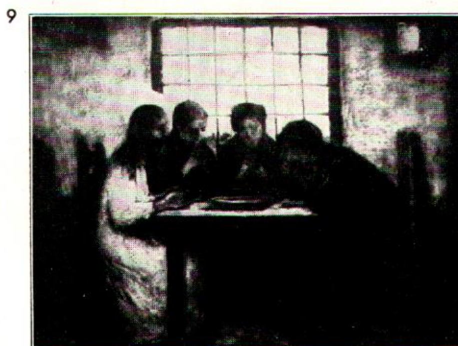
7

8

9

10

1. Preekstoel in de St. Goedele te Brussel. 2. Negerkoppen, door P. P. Rubens. 3. Calvarieberg bij de St. Paulskerk te Antwerpen. 4 en 6. Aartshertog Albert en zijn echtgenoote Isabella, door P. P. Rubens. 5. De koning drinkt! door Jacob Jordaens. 7. Kaartspelers, door Adriaan Brouwer (Kon. Museum te Antwerpen). 8. De terugkeer, door E. Laermans. 9. Jesus in de Kempen, door J. Smits. 10. Pieta, door Albert Servaes. 2, 4, 5 en 6. Musée Ancien te Brussel.

NIEUWERE BEELDHOUWKUNST IN BELGIË

1

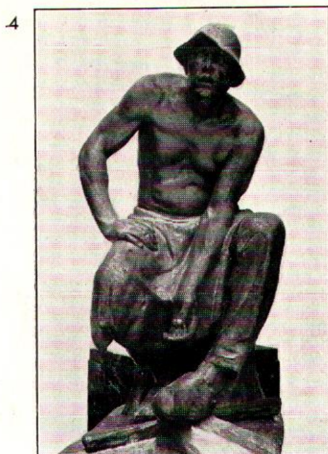
2

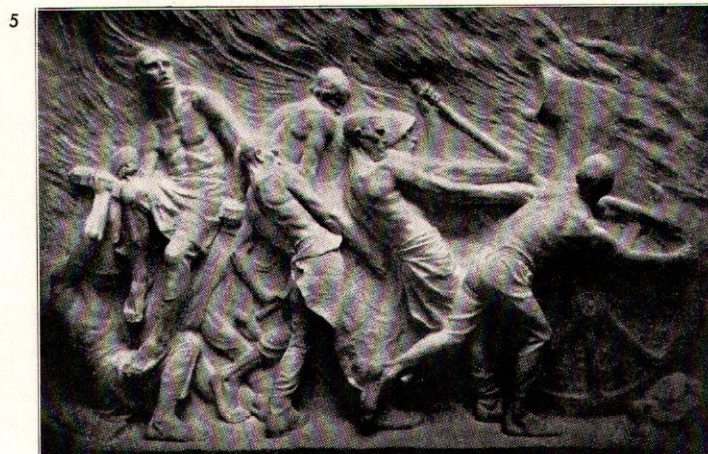
3

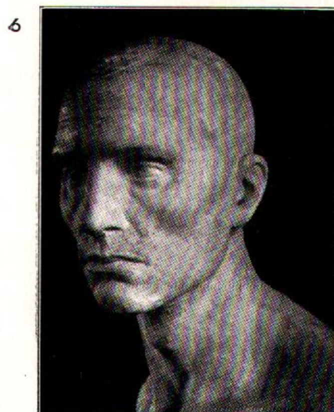
4

5

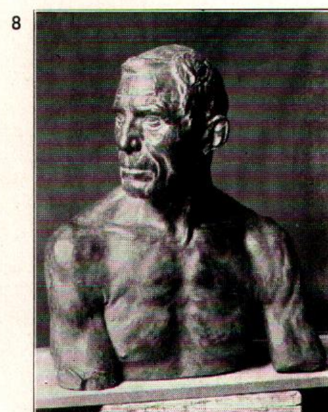
6

7

8

1. Julien Dillens, Graffiguur. 2. Willem Geefs, Koningin Marie-Louise. 3. Paul de Vigne, Poverella. 4-6. Constantin Meunier, Drie details van het Monument van den Arbeid, 4. le Puddleur, 5. l'Industrie, 6. Kop van den zaaier. 7. George Minne, Treurende vrouwen. 8. George Minne, Torso (de nummers 2-8 in het Museum te Brussel).

Renier Snieders); humoristisch (Tony Bergmann); koel en nuchter (D. Sleeckx). Proeven van naturalisme bij I. Teirlinck en R. Stijns. Vormverzorging in de gedichten van den keurigen Dautzenberg, Fr. De Cort, J. Van Droogenbroeck; kunstvaardigheid van Pol De Mont, die omstreeks 1880 naar het voorbeeld van het buitenland den dienst der schoonheid-zonder-meer inluidt.

Intusschen was ook West-Vlaanderen wakker geschoten. Na eenige ouderwetsche proeven maakt Guido Gezelle (1830—'99) zich los van de heerschende traditie en wint eigen vorm, eigen stijl, eigen taal om uiting te geven aan zijn rein natuurgevoel en zijn rijk gemoedsleven. Lang bleef hij onbekend, zelfs miskend en bekampt door de officieele critiek van zijn tijd. Door geschreven en vooral gesproken woord droeg Hugo Verriest veel bij tot het verspreiden van gezonder gedachten en tot het erkennen van Gezelle en den jong overleden genialen A. Rodenbach.

1885—'90 groeit bij de jongeren ontevredenheid over de armoede van hun tijd. Naar het voorbeeld van La Jeune Belgique en De Nieuwe Gids stichten ze Van Nu en Straks, waarin ze, onder leiding van A. Vermeylen en P. Van Langendonck, hun programma omschrijven en trachten uit te werken: streven naar schoonheid in de kunst, naar eenheid en synthese in het veelvuldige leven, Vlaamsche strijd en kunst in dienst van de gemeenschap. Op gebied van economie en politiek hebben de meesten zeer vooruitstrevende gedachten. Tot den oorlog en zelfs daarna heeft het Van-Nu-en-Straks-geslacht een groot gebied van de Vlaamsche letterkunde beheerscht: het artistiek rijke, maar ingewikkelde en vaak zwoele vers van K. Van de Woestijne; de naturalistische uitbeelding van het landleven door C. Buysse; de stoere en kloeke beschrijving van natuur en landman door S. Streuvels; de rauwe schildering van het Antwerpsch havenleven door E. De Bom; de zware, morbiede evocatie van de grootstad door H. Teirlinck. Datzelfde geschakeerde beeld vindt men terug in tal van tijdschriften (Alvoorder, De Arbeid, Ontwaking te Antwerpen, Nieuw Leven te Gent; het dilettantisme van De Boomgaard) en bij tal van schrijvers uit de laatste dertig jaren: een ruime plaats bestrijkt nog altijd de landelijke vertelling met alle aspecten en landschappen van de Vlaamsche gewesten (soms met moraliseerende strekking: E. Vermeulen, soms joviaal en humoristisch: E. Claes, J. Simons, soms als achtergrond voor een diepere ontleding van het menschelijk gebeuren: A. Van Cauwelaert, G. Walschap); meer en meer gaat de belangstelling naar de uitbeelding van het stadsleven (de gegoede burgerij: A. De Ridder, L. Monteyne, W. Elsschot, M. Roelants, Mevr. Claes-Vetter, L. Duykers; het proletariaat: L. Baekelmans, L. Zielens; de provinciestad met haar typen en haar folklore: M. Sabbe, F. Timmermans, A. Thiry).

Soms vermeit zich de verbeelding in de atmosfeer van een ver verleden (F. Timmermans, K. Van den Oever, P. Kenis, F. De Pillecyn) of in de tropische pracht van Afrikaansche landen (E. Van der Straeten); soms viert de fantasie heelemaal den vrijen teugel naar het rijk van koning Wonder (T. Bogaerts). Goede ontleding van kinderpsychologie (S. Streuvels, E. Claes e.a.).

Daarnaast het leidend tijdschrift der Katholieken, Dietsche Warande en Belfort (1900), eerst conservatief, later onder leiding van J. Persyn, ruim en veelzijdig; het avant-garde-orgaan der jongere Katholieken; de Vlaamsche Arbeid (1905), onder leiding van J. Muls en K. Van den Oever. De oudere liberalen stichtten in 1905 De Vlaamsche Gids.

Voor de poëzie groote invloed van Gezelle, inzonderheid op het eerste werk van R. De Clercq en op menig priester-dichter (A. Walgrave, J. Hammenecker, J. De Vocht); van K. Van de Woestijne op A. Van Cauwelaert en de groep van het Fonteintje (M. Roelants, R. Minne, R. Herreman, K. Leroux). De oorlog heeft geen blijvend werk nagelaten. Onder den oorlog begon zich een reactie af te teekenen tegen het vlakke realisme en impressionisme en tegen het zuiver esthetische der latere Van-Nu-en-Straksers: expressionistische experimenten van P. Van Ostayen onder Duitschen en Franschen invloed. In 1920 stichten de jongeren Ruimte (tot 1921); het Katholieke Pogen (1923—'25). Humanitaire gedachten, diepere levenszin, vormvernieuwing in vrij dynamisch vers, weergeven van het rhythme van het moderne leven. Tusschen 1920 en '28 leverden P. Van Ostayen, K. Van den Oever, Wies Moens, Marnix Gijsen, A. Mussche hun beste en gaafste werk. Thans (1933) ontstaat een streven naar meer evenwicht en harmonie en naar meer gebondenheid en bezonkenheid (U. Van de Voorde, de medewerkers van De Tijdstroom).

Letterkundige critiek wordt eerst laat geleverd: intellectualistisch bij Max Rooses, wijsgeerig bij J. Persyn, intuïtief bij C. Verschaeve. Thans J. Muls, A. Cornette, J. Eeckhout, U. Van de Voorde.

Lit.: Coopman en Scharpé: Gesch. der Vl. lett. (Antwerpen 1910); P. Kenis, Een Overzicht van de Vl. lett. na Van Nu en Straks (A'dam, 1930); U. Van de Voorde, Panorama de la lit. fl. (Brussel 1932); A. Vermeylen, Van Gezelle tot Timmermans (A'dam 1933).

A. Boon.

B) Fransch-Belgische letterkunde. Al heeft het Belg. grondgebied te allen tijde een zeker aantal Franschtalige schrijvers voortgebracht, toch kan men slechts sedert 1830 van een eigenlijke Fr.-Belg. letterkunde gewagen. De stelselmatige en gedwongen verfransching van de Belg. provinciën, zelfs van het Vl. gedeelte van het land, begon reeds met de Fransche overheersching. Sinds 1815 werd deze verfransching, die van 1830 schier een eeuw lang den vrijen teugel heeft gevierd, nog aangemoedigd door de politiek van verzet tegen het Hollandsch bewind. Zoo is het te verklaren, dat een groot aantal Fr.-Belg. letterkundigen — en de meest eminente — van Vlaamsche afkomst zijn.

De eerste Belg. schrijvers hadden gebrek aan oorspronkelijkheid. Sommige dichters, afgeschrikt door de vermetelheid van het Romantisme, putten hun lyrisme rechtstreeks bij J. J. Rousseau of C. Delavigne: Baron de Stassart, Ph. Lesbroussart, Ad. Mathieu, Ed. Wacken, Benoît Quinet, Ch. Potvin, Louisa Stappaerts. Enkele romanschrijvers bezitten weinig verbeeldingskracht, maar zekeren zin voor observatie: Fr. Jos. Grandgagnage, Caroline Popp, Eug. Gens, Carolme Gravière, Eug. Van Bemmel, Em. Greyson, Xav. de Reul.

De ware voorloopers van de Belg. literatuur waren de lyriekers, Antoine Clesse, de Belgische Béranger, en de beide Maastrichtenaren Théodore Weustenroed (1805—1849) en André Van Hasselt (1805—1874), waarvan de eerste zich nog aan den invloed van het Fr. Romantisme onttrok en de tweede er zich een discipel van verklaarde. De peters van de intellec-

tueele jeugd van 1880 waren echter twee prozaschrijvers: Charles de Coster, auteur van „Uylenspiegel" en Oct. Pirmez, schrijver van „Jours de Solitude".

De groote letterkundige wedergeboorte dagteekent van 1880 en was het werk van Max Waller en van „La Jeune Belgique", waarvan de medewerkers, bewonderaars van Baudelaire en Leconte de Lisle, „L'art pour l'art" en „Le culte de la forme" huldigden.

Vooral de roman bekleedt een belangrijke plaats. Camille Lemonnier neemt de leidersplaats in met realistische romans, rijk aan lyrisme en schilderachtige tafereelen; Georges Eekhoud, aangetrokken door den wilden landelijken eenvoud en door de instinctieve menschelijkheid van de Antwerpsche Kempen, schildert de polderboeren en de wrakken der maatschappij; de Antwerpenaar Horace Van Offel en de Limburger Georges Virrès behandelen analoge onderwerpen; Eug. Demolder, rechtstreeksche afstammeling van het oude Vl. schildersgeslacht, ontwijkt de zwaarmoedigheid en de eenigszins fatalistische opvatting der voorgaande romanschrijvers en verhaalt levendige, wulpsche, kleurige avonturen in een opvolging van schilderachtige tooneelen; Georges Rodenbach, dichter-romanschrijver, vestigt zijn roem met „Bruges la Morte"; Louis Delattre en Maurice Des Ombiaux bezingen den Waalschen grond, de eene met bont lyrisme en verfijnde gevoelsaandoeningen, de andere met gloed en geweld; Alb. Mockel vertelt allegorische legenden in een vloeiend en muzikaal proza; Edm. Glesener, George Garnir, Hub. Krains, Hub. Stiernet, Georges Rency en Léop. Courouble stellen enkel belang in het volk en in de kleine burgerij, terwijl Henri Davignon de gegoede klassen gadeslaat en Henri Carton de Wiart historische romans samenstelt.

De strijd, geleverd door de „Jeune Belgique" en door „La Wallonie", bracht de ontluiking mede van lyrische talenten. Georges Rodenbach, dichter van de stilte, bezingt de betooverende schoonheid van Brugge. Em. Verhaeren is niet meer de melancholische bard van Vlaanderen, maar de zanger van het bruisende leven en van het menschdom in zijn hijgende en heroïsche jacht naar meer licht en rechtvaardigheid. De Gentenaren, Ch. Van Lerberghe, Grégoire Le Roy en Maur. Maeterlinck zijn symbolisten; Alb. Mockel en André Fontainas behooren tot dezelfde school. De Parnassiaansche kunstenaars Iwan Gilkin, Alb. Giraud en Valère Gille hebben, met medewerking van Em. Van Arenbergh, een vooraanstaande rol gespeeld in de beweging van „La Jeune Belgique"; hun inspiratie is zeer verscheiden en, ten minste bij de eerste drie, meer intellectueel dan sentimenteel. Fern. Severin kenmerkt zich door de diepe en de teedere gemoedsaandoeningen, den bevalligen en reinen stijl. Tal van dichters scharen zich rondom deze meesters of gaan nieuwe banen op, o.m. Max Elskamp, de zanger van het schamele leven, Georges Marlow, zangerig Baudelaireaan, Ad. Hardy, die de meest verscheiden aspecten van de Ardennen in verzen vastlegt.

De historische studies zijn in hoofdzaak vertegenwoordigd door G. Kurth, auteur van „Les Origines de la Civilisation moderne" en van de poëtische studie „Clovis", en door Henri Pirenne, schrijver van een monumentale „Histoire de Belgique".

Lit.: Fr. Nautet, Histoire des lettres belges d'expression française (Brussel 1875); J. Boubée, La littérature belge (Brussel 1906); J. Chot en R. Dethier, Histoire des lettres françaises en Belgique (3 dln. Charleroi 1910); L. Goemans en L. Demeur, La littérature française de Belgique (Parijs 1922); H. Liebrecht en Georges Rency, Histoire illustrée de la littérature belge de langue française (Brussel [2]1931). *Ulrix.*

X. De Kunsten in België na 1830.

Zooals p. dr. Stubbe zeer terecht doet opmerken „kan er al even weinig over een Belgische kunst als over een Belgische cultuurgemeenschap gesproken worden. Er bestaat geen „Belgische kunst". Er werd tot nog toe in de kunstenaarsgroepeeringen geen onderscheid gemaakt tusschen Walen en Vlamingen, wat van een bepaald standpunt uit mogelijk maakt en in vele gevallen noodzaakt te spreken, zoo niet (als de Officieelen) over een Belgische school (die nooit bestaan heeft en niet bestaan kan), dan toch over een gemeenschappelijke ontwikkeling binnen de Belgische staatsgrenzen van de verschillende modern-Europeesche kunststijlen: het Klassicisme, het Romantisme, het Naturalisme, het Impressionisme, het Expressionisme. Practisch behooren de meeste schilders van waarde tot de Vlaamsche groep, zoodat de geschiedenis van de Belgische schilderkunst der vorige eeuw of der laatste jaren, in overheerschende mate de geschiedenis wordt van de Vlaamsche schilderschool" (p. dr. Stubbe: Permeke, blz. 177, Davidsfonds, Leuven 1931). De wording der kunsten in de Vlaamsche en Waalsche provinciën van België in de 19e eeuw kan men, van rond het jaar 1830, als éénе poging zien om, met eigen schakeeringen in de plastische vormgeving, te komen tot een adequate uitdrukking van een opnieuw tot bewustzijn gekomen nationale psyche. Het blijft er ver van te denken, dat de kreet der nieuwe opstandigheid, zooals de Romantiek hem in haar tijd waarnam, de deur van het verleden dichtsloeg en de traditioneel geworden neigingen eener 18e-eeuwsche weeke sierlijkheid en der indrukwekkende Klassicistische vormengaafheid zonder meer stillegde. Hij, die getuigenis zocht voor Rococo, Louis XVI, Empire en wat er meer verwant is, heeft in de 19e eeuw nog ruim zijn keus; hier zoo goed als elders.

Indien A. J. Wauters van den eersten romantischen aanstoot eens heeft gezegd: „A Anvers elle prit le caractère d'une protestation de l'art national contre l'influence étrangère....", dan was dit nog geen besluit op een volledige likwidatie. Vooral op het gebied der bouwkunst, nijverheidskunst (en niet het minst der meubelkunst) zullen we de traditie lang moeten dulden. De vernieuwing vermoedt men aanvankelijk meer in bijkomstigheden dan in wezenheid der vormen. De muziek ging onmiddellijker een eigen klank geven, omdat de subtiele uitdrukking van klank en rhythme gevoeliger is voor de psychische beleering dan voor de rede. Van de plastische kunsten is de schilderkunst de gevoeligste meter van de vlug zich opvolgende tijdtrappen, eenerzijds omdat het penseel zich losser voelen kan aan den methodischen schooldwang en men anderzijds gemakkelijker schilderijen omwisselt dan openbare gebouwen als kerken en officieele monumenten, pleinen, straten, ja, stoelen, tafels en binnenhuissier van allen aard. Is het niet de tijd der „collectionneurs" geworden? Van schilderijen kan men zich veelvuldiger voorzien dan van beeldhouwwerk, meubelkunst en andere, zgn. industrieele, kunstproducten. Het schilderij had (het was ten tijde van Rembrandt reeds het geval) een financieele ruilwaarde, die in de speculatie der 19e eeuw bovendien de rol ging spelen van een beurseffect.

Dit neemt niet weg dat, al is de omvorming in de

schilderkunst het duidelijkst en het meest ondubbelzinnig, dezelfde geest zich openbaart in de andere kunsten. Ook zij verraden zelfs in het meest hybridische voorkomen de richting van een geest, die neigt naar eigenzijn, en al wordt daaraan in vele gevallen tegemoet gekomen met stijlvormen en stijlbijzonderheden uit het verleden, toch is het juist dit bewust zich beroepen op dát verleden, wat de kunst illustratief maakt voor den tijdsgeest.

Dit neemt ook niet weg, dat er tusschen de vele kunstenaars de gansche eeuw door geesten blijven loopen, die het nieuw-zoeken voorbijgaan als een onbegrepen iets, en bouwen, beeldhouwen, en schilderen.... op het Klassicistisch model.

Men kan zeggen, dat op dit oogenblik beslist de lijn is getrokken en ook bij de openbare meening (althans bij die elementen, die te waardeeren weten) de stijlen uit het verleden zijn gaan behooren tot de Geschiedenis en het „moderne" er het voorwerp is van vraag en aanbod.

Rond de dertiger jaren kan men den wekroep der Romantiek, óók hier, duidelijk hooren. Terwijl in de bouwkunst en in de nijverheidskunsten de Vlaamsche eigenheid zal staan onder de leuze der Gotiek en der Ned. Renaissance, zal de plastische kunst zich vooral beroepen op Rubens, Van Dijck en Jordaens.

A) In de eerste plaats de **schilderkunst.** Men gelooft niet meer in van buiten opgelegde wet en vormen; het persoonlijke, innerlijke beleven neemt zijn eersten aanloop tegen de klassieke formule (vooral tegen het Fransche Neo-Klassicisme en zijn nasleep); de onweerstaanbare drift naar een beroep op de heldhaftige lyriek van een nationaal verleden wordt sterker dan het gezag van de gave volmaaktheid van de klassiek-geziene vormenschoonheid; de geschiedenis van het eigen volk gaat sterker inspireeren dan de goden en de helden der Oudheid; de waarneming van den levenden mensch en de levende dingen gaat het winnen van de geijkte beelden van een geïdealiseerde overlevering. Er zijn daar in de 19e eeuw Wappers, De Keyzer, Gallait, De Biefve, De Caisne, Wiertz, Ferd. De Braeckeleer, Madou, J. Stallaert, Thomas, Pauwels De Groux e.a. Zij hebben ofwel gezongen met een afgeschroefd heroïsme en gezwollen pathos, ofwel de werkelijkheid omgezet in de melancholische, ja, langoureuze noot, die den tijd sympathiek was; toch waren zij getuigen van den nieuwen tijdsgeest, die de starheid van het evenwichtige model brak, de lijn plooide naar de golvingen eener luidruchtige of sentimenteele bezieling en oog kreeg voor het omringende leven.

Rechtstreeks beïnvloed door dezen werkelijkheidszin staat hier de Neo-Gotieker H. Leys (1816—1869), die eenerzijds de traditie der Romantiek voortzet in zoover zij haar inspiratie zoekt in het roemrijke verleden en anderzijds (hier ook geprikkeld door de Duitsche Neo-Gotiek) daarvan verschilt in zoover hij de rust der Primitieven stelt tegenover de bewogenheid van het Neo-Rubeniaansche rhythme.

Doch veel sterker dan deze reactie bleek de naturalistische vernieuwing. Wat de Romantici poogden zonder slagen, dat vestigden de Realisten: de bevrijdende breuk met het klassieke verleden. Geheel de ontwikkeling der 19e eeuw wordt mede gevoerd door de expansiekracht der Fransche scholen, van het Klassicisme af tot aan het Expressionisme; evenwel werd die invloed het sterktst vanaf het Naturalisme. In deze overhelling naar de werkelijkheid was De Groux een baanbrekende persoonlijkheid, rond welke in de 19e eeuw een heele schaar dezelfde wegen gaat: J. Stevens Alp. Stevens, Knyff, K. Hermans, L. De Winne, Lamorinière, L. Dubois, H. Boulanger, A. Verwée, Artan, C. Meunier, X. Mellery, F. Rops, Stobbaerts, enz.

Het werd een talrijke schildersgemeenschap, die de kleur zocht boven de lijn, het koloriet der werkelijkheid boven de afgewogen schakeeringen der cliché's, de plastische tegenstelling boven de berekende overgangen; zij reageerde direct op de eigen waarneming. Ook in deze lijn staat H. Leys als de persoonlijkheid, die het hoogst gloorde. Rond en na hem komen W. Linny, P. Van den Ouderaa, de De Vriendts e.a., doch bijzonder H. De Brackeleer, die de verfijning der stoffelijke weergave dreef tot een rijke picturaliteit, die bevestigd werd in een rijke toekomst.

Het wordt de tijd, waarin te Brussel onder leiding van Oct. Maus de „Cercle des XX" en de „Libre Esthétique" (tusschen 1884—1914), en te Antwerpen onder leiding van H. Van de Velde (als schilder debuteerend) de „Onafhankelijken" zouden worden gesticht (1887). De kleur wint het over gansch de lijn. Voor den wezenlijk-modernen artist was het academische beeld een legende geworden. Deze kunstenaars kijken minachtend terug naar het lawaaierige pathos der eerste Romantiekers; hen roert de melancholie niet meer dier eerste aandacht voor mensch, dier en landschap; méér dan de vastomlijnde natuur in al haar plastische facetten bij hunne onmiddellijke voorgangers, is hun lief de waarneming van het subtieie lichtspel: dát, waarin zij de duizenden deeltjes van hun voorwerp plastisch geschakeerd zien. De lijn doemt geheel weg in het waas van een onuitputtelijke gamma: bij de eenen wordt het een spel, bij de anderen worden het symbolen van geestelijke visie, die wijzen naar een toekomst van een krachtiger synthetische uitdrukking. Wij staan in het Impressionisme rond de tachtiger jaren, het einde der eeuwen en de eerste decenniën der nieuwe eeuw: de reactie op Romantisme en Naturalisme, meer gevoed door Fransche schilders, als Monet, Manet, Signac, Seurat e.a. Vermeld mogen zijn uit het einde der vorige eeuw en het begin dezer eeuw, los naast elkander, zonder te wijzen op de bijzondere kracht van persoonlijkheden als Ensor: Fr. Courtens, Baertsoen, Claus, Theo Verstraeten, later Edm. Verstraeten, E. Buysse, Gilsoul; Wijtsman, Stevens, Van Rysselberghe, Heymans, Jefferys, Aug. Donnay, G. Lemmen, Knopf, Gouweloos, Frederic, Laermans, Verhaeren, Evenepoel, R. Baeseleer, Opsomer, Delaunois, Oleffe, J. Smits, J. Ensor, G. Van de Woestijne, Edg. Tijdgat, De Saedeleer, Hip. Daye, Rik Wouters, Servaes enz., die in de grootste diversiteit van zegging tot den impressionistischen rijkdom van een specifiek „Vlaamsche" vruchtbaarheid, hebben bijgedragen met doeken, waarvan er ontelbare behooren tot blijvend kunstbezit. Velen reiken reeds verder, en uit de laatstgenoemden zijn er die, wortelend in het Impressionisme, den nieuwen tijd inluiden van de beslist-anti-Klassieke synthese, die het Expressionisme is: Gust. De Smet, Fr. Van den Berghe, Fl. Jespers, Gust. Van de Woestijne, Servaes, Permeke e.a. zijn meesters, die onverdeeld representatief zijn voor herop-levende Vlaamsche scheppingskracht en waaronder Permeke wellicht in de reeks van de genieën komt.

B) Al gaat de **beeldhouwkunst** vermoedelijk met een minder rijken stoet, ook zij is dezelfde wegen gegaan. Zonder twijfel zijn Geefs, Simonis,

Fraikin, P. Bouré e.a. uit de eerste periode der ontwakende Romantiek gevangen in den academischen greep, alhoewel ook dáár een innerlijke stuwing aan de weerspannige stof de traditioneele sierlijkheid wil ontnemen en menig vrij-geboetseerd stuk de Romantische noot onverholen geeft: ook op dit gebied treden we een tijd tegemoet van Realistisch inzicht, waar echtheid wordt gezocht in het gegeven der natuur en bij enkelen de lust naar ongebonder schepping zich openbaart. P. De Vigne, Ch. Van der Stappen, J. Dillens, Th. Vinçotte, L. Mignon, G. De Vreese, P. Braecke, Devillez, C. Montald, Wolfers, De Lalaing, Rombaux, J. Lagae, V. Rousseau en bijzonder J. Lambeaux en Levêque zijn de herauten der Vlaamsche geestdrift en energie. C. Meunier neemt onder hen een zeer bijzondere plaats in als de ontdekker der monumentale schoonheid in menschen en dingen van den harden arbeid. Hij is de nog eenigszins theatrale, doch indrukwekkende zanger van het bewustwordende en aan de waardeering zich opdringende proletariaat. Een uitzonderlijk rijke kracht was de jong gestorven Rik Wouters, die het leven heeft gevangen in van leven trillende vormen, met een spontaniteit, die zijn kunst maakt tot een artistieke klaarblijkelijkheid. Doch hoogten der artistieke beleving en uitdrukking bereikt de doorzielde kunst van Minne.

Na Minne gaat de weg naar de Expressionistische synthese, waar zich naast en na E. Wijnants, Cantré, O. Jespers, Aubroek enz. langs vele zijden initiatieven laten vermoeden, die wijzen naar de hoogten, waar de Belg. schilders vertoeven.

C) Uit den aard der zaak is de weg der vernieuwing naar het eigene, het moeilijkst te volgen in de **bouwkunst.** Al zal men hier en ginds wijzen op onbetwistbare monumentaliteit zooals een Brusselsch Gerechtshof (1866—'83) van Poelaert, toch blijkt de eeuw veeleer geschiedkundig dan esthetisch belangwekkend. De traditioneel-Klassicistische, Neo-Renaissancistische, Barokdoende en Neo-Gotische gebouwen vormen, van aesthetisch standpunt beschouwd, veeleer een chaotisch beeld. Onder de vele namen, die aan verscheidene stijlmanieren, 't zij aan elk in het bijzonder, 't zij aan alle tegelijk zijn verbonden, mogen hier vermeld zijn: J. De Bethune (abdij Maredsous 1872—'88, kasteel Lophem), Van Overstraeten (Ste. Marie te Schaerbeek 1845), J. Coppens (Noordstatie te Brussel 1840); Cluyseneer (Galerie St. Hubert 1843); Poelaert (zie boven), Beyaert (Nation. Bank Brussel 1830), Trappeniers (Universiteit Brussel 1863), J. Van Ysendijck (Raadshuis Schaerbeek 1885), J. Baes (Vlaamsche Schouwburg Brussel), Blomme (Raadhuis Borgerhout 1889); Delascenserie (Middenstatie Antwerpen); Helleputte (Leo XIII Instituut Leuven); J. Schadde; Van Averbeeck; Vaerwijck; Coomans, Cloquet, Jamai; Suys en Van Dijck.

De Neo-Renaissancistische (o.m. Van Ysendijck, Blomme, Beyaert) en de Neo-Gotische proeven (o.m. De Bethune, Helleputte, Delacenserie) zijn, ook al kunnen zij onze aesthetische aandacht niet meer gaande houden, toch niet zonder historisch belang. Beide neigingen getuigden, althans in zoover, van het herleefde nationale bewustzijn, dat zij deden grijpen naar Nationale vormen en uit liefde voor echtheid en degelijkheid den rug keerden naar het Klassicistisch cliché, om in de leer te gaan bij de monumenten uit een ver verleden, die getuigden van het degelijk ambacht en den eerbied voor de expressieve eigenschappen van eigen bouwstof. Op dit stuk was men in B. één met geheel het Germaansche Europa van dat tijdvak. De stelselmatige opleiding van een nieuw geslacht van nationale bouwkundigen en ontwerpers voor nijverheidskunst werd (door J. De Bethune en broeder De Mares) gegrondvest op de programmaleer der St. Lucasschool, die in deze periode werd gesticht. Deze school, die heden ook de moderne richting uitgaat, is de bewaarster van het toenmalige nationaal charter der vernieuwing en de pionierster voor het herstel der Christelijke kunst. Dat zij wel eens met den „geest" van het nationaal verleden ook het „beeld" uit dat verleden als „het" model van heden en toekomst heeft voorgelegd, is de oorzaak geweest, dat in den modernen opgang de critiek haar niet spaarde en wel eens de omstandigheden vergat, waarin zij ontstond.

Want dit alles was, evenals in andere Germaansche landen, slechts een worstelen tot een beslissend oogenblik, waar de lang ontwaakte geest, door de nationaal-historische vormen heen, zich tooien zou met een wezenlijk-nieuwen modernen vorm. Dat is het einde der eeuw. Op grond van werkelijkheidszin zal hier schoonheid worden gezocht in doelmatige vormen, die zich aanpassen bij het gebruik. De uit werkelijke noodzaak ontsproten redelijke vorm zal zegevieren over de vrije vormen-verbeelding en over de sier. Vormen-a-priori worden uit het vocabularium verbannen. Het wordt een wedijver in het ontwerpen van doelbewuste interieurs en daaruit groeiende woningvormen.

De banen worden gebroken, vooral door het drietal Horta (Gent), Hankar (Luik) en H. Van de Velde (Antwerpen). Vooral zal H. Van de Velde de paedagoog en de apostel zijn. Uit Vlaanderen weggeroepen naar Duitschland, alwaar hij de ziel werd der vernieuwing, is hij aldaar gezaghebber geworden ook voor zijn eigen land, zoodat hij op dit oogenblik in Vlaanderen bouwt in het genot van de volledige erkenning van zijn leiderschap. Intusschen wint de doorgedreven zakelijkheid het meer en meer van de decoratieve noot, die de eeuwen door als een natuurlijke klank bleef klinken. Onder de modernen: Acke, Pompe, Leurs e.a. zijn het vooral wellicht Huib. Hoste en Bourgeois, van wie dit geldt.

D) Een met de omringende kunsten, doch het duidelijkst in verband met de bouwkunst, is het verloop geweest der **nijverheidskunst** over het algemeen. De Fransche koningsstijlvormen tot en met het Klassicisme leven de gansche 19e eeuw door in meubel en sier. Doch intusschen wordt ook hier, op grond van nationale pretenties, bewust teruggegrepen naar Neo-Gotische, Neo-Renaissancistische en niet het minst naar Neo-Barokvormen. Terwijl de academie haar leer gevestigd hield op de Klassieke gedachte, verkondigden scholen, als S. Lucas, naast de Christelijke kunstbeginselen, de nationale leer op grond der Nederlandsche stijlvormen uit het verleden.

De wezenlijke doorbraak, de wezenlijke nieuwe vorm ontstaat hier evenals in de bouwkunst, op het einde der eeuw met Horta, Hankar, Serrurier en Van deVelde. Zij allen, uitgaande van de gebruiksgedachte, bouwen van binnen naar buiten en voelen de noodzaak om, met het oog op de orde en de hiërarchie in de bouwbestanddeelen, ook de ontwerpen te scheppen voor meubel en sier. In dit opzicht is H. Van de Velde weer een der veelzijdigste kunstenaars geweest, die zijn scheppende verbeelding getoetst heeft aan elk gebruiksvoorwerp, aan alle toebehoorselen van het practische leven, aan elk onderdeel van zgn. aangepaste kunst.

Als besluit zouden we kunnen toevoegen, dat alle kunsten eensgezind den weg zijn gegaan der nationale herleving tot op de hoogte van het medezeggenschap in het moderne Europa. Ook de muziek. Mét de schilderkunst immers heeft zij het felst de scheppende fantasie geïllustreerd met literatuur, die blijven zal.

v. d. Mueren.

Voor nieuwere kunst zoeke men ook bij ➔ Vlaamsche en ➔ Waalsche kunst, en voor oudere kunst onder ➔ Nederlandsche kunst.

E) De Muziek sedert 1830.

M u z i e k o n d e r w i j s. Voor 1830 bestond slechts één muziekschool van eenig belang: Brussel (1813), met als bestuurder K. L. J. Hanssens (1777—1852), die in 1830 vervangen werd door F. Fétis (1784—1871). De school werd Conservatorium in 1832. Andere conservatoria kwamen tot stand te Gent, Luik en Antwerpen, muziekacademiën te Brugge, Mechelen, Leuven, Namen, Charleroi, Bergen, Verviers, alsook talrijke muziekscholen in de meeste steden van eenig belang.

C o m p o n i s t e n. De opvolgers van Fétis te Brussel waren A. Gevaert, E. Tinel, L. Dubois en J. Jongen. Tot de Brusselsche invloedssfeer behooren: G. Huberti, P. Gilson, A. De Boeck, W. De Mol.

Vlaamsche componisten vóór 1870: Hanssens vader en zoon, Joz. Mengal, Alb. Grisar, K. Miry, enz.

Na 1870: de vier eerste bestuurders van het Kon. Vl. Conservatorium te Antwerpen: Peter Benoit, J. Blockx, Em. Wambach, L. Mortelmans; verder Fr. Van der Stucken, E. Keurvels, J. Schrey, Fl. Alpaerts, E. Verheyden, J. Van Hoof, K. Candael, L. De Vocht, E. Brengier, allen van de Antwerpsche school. Te Gent: Mengal, Ad. Samuël, Em. Mathieu en M. Lunssens. In de Gentsche kunstsfeer behooren o.m. J. Van den Eeden, Fl. Van Duyse, H. Waelput, K. Mestdagh, P. Lebrun, O. Roels, J. Van der Meulen, Fr. Uyttenhoven, Em. Hullebroeck, R. Herberigs. Een afzonderlijke en voorname plaats bekleeden: J. Ryelandt, A. Meulemans, M. Schoemaker. Zie verder ➔ Vlaamsche componisten (nieuwere).

Veel minder talrijk zijn de Waalsche componisten, welke ook niet moeten beschouwd worden als behoorend tot een afzonderlijke school. Zij staan meestal onder den invloed van Franck en van de Parijsche Schola Cantorum. Te vermelden zijn: Th. Radoux, S. Dupuis, F. Rasse, alle drie bestuurders van het Luiksch Conservatorium; E. Raway, N. Daneau, G. Lekeu, Jos. Jongen, V. Vreuls, Alb. Dupuis, A. Marsick, Ch. Radoux, L. Delune, L. Jongen, R. Barbier, F. Quinet, A. Souris. Zie verder ➔ Waalsche componisten (nieuwere).

V i r t u o z e n: H. Vieuxtemps, E. Ysaye, C. Thomson, violisten; A. Van Dooren, A. De Greef, pianisten; J. Lemmens, A. Mailly, organisten.

K e r k e l i j k e m u z i e k k u n s t. Een bijzonder groote invloed op het gebied der kerkelijke muziekkunst gaat uit van de Bisschoppelijke Kerkmuziekschool (Lemmensgesticht) te Mechelen, vroeger bestuurd door J. Lemmens, E. Tinel en Al. Desmedt, thans onder leiding van kan. J. Van Nuffel. Zijn te vermelden de componisten van godsdienstige muziek: kan. Van Damme, O. Depuydt, Aloïs en Alf. Desmedt, O. Van Durme, L. Dethier, de drie gebroeders Mawet, kan. Joachim, A. Moortgat, St. Nees, Fl. Peeters, P. Plum O.S.B., Dom Kreps O.S.B., P. Didacus Van Geyseghem, kan. F. Verhelst, A. Verhoeven, enz. Zie verder ➔ Kerkmuziek (nieuwere Belgische).

K o r e n. Groote mannenkoren bloeien vooral in het Waalsche gedeelte van het land: te Luik: de „Legia", de „Disciples de Gretry", te Namen: „Les Bardes de la Meuse". De collectieve zangkunst wordt minder beoefend in het Vlaamsche land. Bijzondere vermelding verdient echter het gemengd „Caecilia-koor" te Antwerpen. Uitstekende kerkkoren zijn die van St. Rombouts te Mechelen, van O. L. Vrouw te Antwerpen, van St. Bavo te Gent en van de kathedraal van Doornik.

C o n c e r t w e z e n. Bloeit vooral in de groote steden: de conservatoria hebben meestal een eigen concertinrichting, welke jaarlijks eenige groote symphonische concerten verzorgt. Te Brussel arbeiden daarenboven: de „Société Philharmonique", de Defauwconcerten, de Geestelijke concerten, alsook de instelling der Brusselsche Schola Cantorum, welke vulgariseerend optreedt door gansch het land, vooral met 16e-eeuwsche koorwerken (bestuurder E. Van de Velde); te Antwerpen: de Dierentuinconcerten, het Peter Benoitfonds, en de Mij. der Nieuwe Concerten (leider L. De Vocht).

Te Brussel wordt de muzikale bedrijvigheid vooral geconcentreerd in het Paleis voor Schoone Kunsten en in de conservatoriumzaal. Gedurende het zomerseizoen worden zeer bezochte concerten gegeven in de kursaal van Ostende en in de casino's van Knocke a/Z en Spa.

L y r i s c h T o o n e e l. Het lyrisch tooneel wordt beoefend in den Muntschouwburg te Brussel en in de Kon. Vl. Opera te Antwerpen. Ook te Gent en te Luik worden min of meer regelmatig Fransche operavertooningen gegeven.

B e i a a r d. Het beiaardspel wordt na lange jaren verwaarloozing thans weder in eer hersteld. Er bestaat een beiaardschool te Mechelen (bestuurder: J. Denijn). Bekende beiaarden o.m. te Mechelen, Antwerpen, Brugge, Gent, Oudenaarde, Turnhout, St. Niklaas, Leuven, Nijvel, Bergen, Luik.

B e f a a m d e o r k e s t l e i d e r s: Jos. Dupont, S. Dupuis, Fr. Rasse, Toussaint De Sutter, Desiré Defauw, Karel Candael, Lod. De Vocht, Fl. Alpaerts.

M u s i c o l o g i e, m u s e a, e n z. Belangrijk werk in het domein der musicologie leverden: E. Van der Straeten, L. de Burbure, Van Maldeghem, Fétis, Gevaert, A. Wotquenne, Ch. Van den Borren, Fl. Van der Mueren, enz.

Het conservatorium te Brussel bezit, benevens een tamelijk rijke bibliotheek, ook een zeer uitgebreid museum van oude muziekinstrumenten (conservator: E. Closson). *E. V. d. Velde.*

F) De theaterkunst in B. lijkt een hoofd met drie gezichten. 1° Het F r a n s c h - B e l g i s c h e was steeds naar Frankrijk gekeerd. Van Ed. Smits, „Créateur de l'art dramatique en Belgique", af, via het historisch drama 1835—'80 (Ed. Wacken) tot en met het moderne ideeëntheater (Edm. Picard), de zedenschets (Fonson-Wicheler), de boulevard-comedie (Fr. de Croisset) en de molièreske klucht (F. Crommelijnck), ging het Fr.-Belg. theater haast uitsluitend te Parijs om voorlichting. De modernist M. de Ghelderode stak er zijn licht niet op en moest langs vertalingen zijn publiek in Vl. zoeken. Aan de Zuid-oriënteering dankt het Fr.-Belg. theater zijn Europeesche allures. Het heeft B. een internationalen tooneelauteur bezorgd, M. Maeterlinck, karakteristiek vertegenwoordiger van het muzikaal, symbolisch tooneel van het einde der 19e eeuw.

2° Het Waalsche stond er van meet af aan op eigen wezenstrekken te hebben „et de cónserver dans l'art l'esprit de chez nous, l'esprit de terroir". Een galerij van Waalsche, romantisch gekleurde, zedelijk onberispelijke interieurs, zonder merkbare evolutie. Hier tegen reageert heden de vooraanstaande dramatist H. Hurard met psycho-analytische tooneelstudies à la Bernstein.

3° Een echt Vlaamsch tooneel bestond van 1830 tot ca. 1880 niet, wél een naar het Fransch „vervlaamscht". Meest hol, karakterloos en gebrekkig bewoorde, mede ontooneelmatig gebouwde stukken, incluis die van den voorlooper van artistiek bewuster tooneelschepping, den romantischen realist N. De Tière, den dramatischen opzet van diens werken niet te na gesproken. Pas in de 20e eeuw wordt, na een paar litteraire, lyrische proeven aan het einde van de 19e eeuw (Rodenbach's Gudrun en Hegenscheidt's Starkadd), in versneld tempo de achterstand ingehaald. Keek Vl. in de eerste decenniën van België's onafhankelijkheid meer naar Frankrijk en in de laatste jaren der 19e eeuw weer naar Duitschland, nu gaat het aanvankelijk in Holland ter schole. Het leert een soepelen en keurigen dialoog schrijven, waagt zich aan de tranche de vie, spiegel van het modern leven, het intiem huiselijke en het maatschappelijke: cynisch-amoreel (E. W. Schmidt), sociaal-materialistisch (C. Buysse), sociaal-ideologisch en religieus-idealistisch (D. van Sina). Het specialiseert zich in het verfijnde handiger gebouwde oude behaagzieke episodespel (J. Ballings). Geestdriftig doet het mee met het Russisch-Duitsch experiment op stuk van synthetisch-expressionistische gemeenschapskunst (baanbreker H. Teirlinck), met dubbel contactpunt: het religieuze (pater J. Boon), het Vl. Nationale (Ant. Van de Velde). Een specifiek dramatisch-tooneelkundig schrijver vermocht B. intusschen nog niet te schenken: wel een tooneelleider, grondlegger van zijn hoogere theaterkunst, herschepper van den Kon. drakenburg te Antwerpen tot een kunsttempel met homogenen speeltroep, den eersten van het land, evenknie van huidige uitheemsche officieele troepen (dr. Osc. de Gruyter); en een reizend gezelschap (Het Vl. Volkstooneel, regie J. De Meester Jr. 1924—'30), medekampioen om de autonomie van het theater, gezant van artistiek België in den vreemde, prikkel en leider van een alhier nooit gekende tooneelherleving, vooral van het (Katholiek) dilettantentooneel.

Van het theaterkundig België blijkt de Vl. facette over de voorbije honderd jaar de verdienstelijkste en merkwaardigste. Het Fr.-Belg. theater groeide, met zijn vrij ontwikkeld publiek, normaal op naar het grillige rhythme van den tijd (centrum Brussel; hoogtepunt: Th. Du Marais, regie Delacre 1925). Het W. (centrum Luik) bleef uit hoofde van zijn behoudsgezindheid daaromtrent zijn vroeger uitzicht vertoonen. Zijn publiek (arbeiders en middenstand) heeft in de tooneelzaal weinig geleerd, het is heden even bon-enfant als voorheen, onvoorwaardelijk dankbaar en geestdriftig gestemd vóór elke „Waalsche" prestatie. Zijn acteurs, hoofdzakelijk aangewezen of gelijkaardende en oppervlakkige producten, werkten zich op tot voortreffelijke mimen.

Het Vl. theater heeft over hinderpalen van politieken, godsdienstigen, taalkundigen en cultureelen aard heen den moeilijksten tocht afgelegd. Dat het heden door andere kunsttakken wordt verdrongen, maakt zijn bewezen diensten niet ongedaan. Nog gaat het Vl. publiek naar een vertooning als naar een familiefeest, het neemt zich echter in acht. De opvoering heeft niet meer plaats in de gelagkamer van een herberg, maar in een vaak doelmatig ingerichte tooneelzaal en het publiek voelt, dat „noten kraken", te pas en te onpas lachen en huilen er niet meer bij hooren. Nog houdt het van een hartroerend gebeuren, maar het onderscheidt reeds valsch pathos van oprechte bezieling. Het oudere succesprocédé: lawaaierig uitgalmen en wild gesticuleeren neemt het niet langer ernstig op; het heeft leeren bewonderen het lenig en expressief maar beheerscht mimisch spel van getrainde acteurs, hun geoefende stem en verzorgde dictie; en het beluistert met toenemende fierheid hun mooie, beschaafde uitspraak van de geliefde moedertaal. *Godelaine.*

XI. Onderwijs in België.

A) Onderwijs van den lageren graad. 1° Eigenlijk lager onderwijs. a) Lagere scholen. De kinderen komen er binnen van af 6 jaar en maken er 8 schooljaren door. De ouders mogen hun kinderen laten onderwijzen in een openbare of bijzondere lagere of middelbare school of aan huis. Er moet in principe minstens een gemeenteschool bestaan in elke gemeente; de gemeenten kunnen evenwel van deze verplichting ontslagen worden door een of meer bijzondere scholen aan te nemen (aangenomen scholen). Door de aanneming vallen de bezoldiging van het onderwijzend personeel alsook de onkosten der schoolbehoeften ten laste van de openbare besturen. Benevens bovengenoemde scholen bestaan er nog aanneembare scholen, die onafhankelijk zijn van het gemeentebestuur en rechtstreeks door het rijk gesubsidieerd worden. Verder heeft men nog gansch vrije inrichtingen, die aan geen staatstoezicht onderworpen zijn. Bijna al de aangenomen, aanneembare en vrije scholen zijn door Katholiek initiatief opgericht en beheerd.

Er waren in 1930: 946 752 schoolplichtige leerlingen (ll.), waarvan 846 560 onder staatstoezicht (dus ca. 100 000 vrije ll.). Gemeentescholen 5 123; onderwijzers(essen) 17 796; ll. 446 189. Aangen. sch. 2 040; ond. 9 030; ll. 269 656. Aanneemb. sch. 1 341; ond. 5 977; ll. 155 327.

In Vlaanderen zijn de aangenomen scholen talrijker dan de gemeentelijke. De gemeentelijke zijn meerendeels uit jongens samengesteld; de andere tellen een overwegend deel meisjes. Van de 8 452 scholen zijn er 8 210, die godsdienst geven en van de 835 347 leerlingen volgen er 750 629 de godsdienstlessen. Dit onderwijs wordt geïnspecteerd door bisschoppelijke opzieners, die door het rijk bezoldigd zijn. De profane vakken staan onder toezicht van kantonale en van hoofdinspecteurs. Deze leiden de bestuurlijke en gemeentelijke conferentiën, terwijl die van het vrij onderwijs door de diocesane inspecteurs voorgezeten worden. De leerlingen van het achtste jaar kunnen deelnemen aan het examen van den vierden graad.

b) Bewaarscholen. Zij hebben kinderen van 3 tot 6 jaar en geven zintuigelijke opvoeding en voorbereiding tot de lagere school. De onderwijzeressen moeten een speciaal diploma hebben. Gemeentel. bewaarsch. 1 424; ll. 76 940. Aangen. b. 1 272; ll. 99 103. Aanneemb. b. 1 232; ll. 72 893.

Onder de 3 543 bewaarsch. zijn er 3 901 gemengde voor jongens en meisjes. De Belg. bewaarschoien staan op een zeer hoog peil door hun adaptatie aan de moderne leerwijzen als die van Montessori en Decroly.

c) Scholen voor volwassenen. Zij

zijn bestemd voor al degenen, die hun kennis van de lagere school wenschen te onderhouden. Hun aantal is zeer afgenomen, vooral sinds het lager onderwijs hier zulken vooruitgang gemaakt heeft. Gemeentelijk: 1 161 scholen; ll. 28 914. Aangen. 55; ll. 3 171. Aanneemb. 233; ll. 8 884.

d) Uitgaven. De onderwijzers en onderwijzeressen hebben een basisjaarwedde van 13 000 tot 26 000 frs. klimmende door geleidelijke verhoogingen. De kloosterlingen krijgen de helft. In 1929 kregen: de gemeentescholen: 477 178 933 frs., de aangen. scholen 168 570 830 frs., de aanneemb. sch. 113 463 631 frs., de bewaarscholen 96 084 511 frs. Totale onkosten voor het lager onderwijs: 909 351 031 frs. Daarvan werd door de gemeenten betaald 226 millioen, door de provincies 12 millioen, door het rijk 671 millioen francs.

e) Fonds van de meestbegaafden. Gemeenten met minstens 20 000 zielen zijn gemachtigd om gemeentelijke fondsen van meestbegaafden in te richten; de andere gemeenten zijn aangesloten aan arrondissementsbonden. Die fondsen hebben als doel aan bijzonder begaafde en minvermogende kinderen de middelen te verschaffen om na de lagere school hun studies voort te zetten. De beursaanvragen worden onderzocht door een schiftingscommissie. In 1930 werden verleend: voor normaal onderwijs 1 020 beurzen met 1 322 147 frs., voor middelb. normaalsch. 78 beurzen met 122 475 frs., voor middelb. lageren graad 931 beurzen met 805 797 frs., voor middelb. hoogeren graad 657 beurzen met 1 832 805 frs. Op de 4 545 beurzen waren er 2 602 voor bijzondere scholen en 1 943 voor openbare scholen.

2° Lagere cursussen in het middelbaar onderwijs. Waar het noodig blijkt, bezitten de middelbare scholen een voorbereidende lagere afdeeling. Aantal ll.: jongens 14 384; meisjes 7 198. Totaal 21 582.

3° Normaalonderwijs. Het normaalonderwijs omvat inrichtingen, belast met de opleiding: a) der onderwijzers en onderwijzeressen (lager normaalonderwijs); b) der geaggregeerde leeraren van het middelbaar onderwijs van den lageren graad (middelbaar normaalonderwijs).

De lagere normaalstudiën omvatten één jaar voorbereidend en vier normaaljaren. Het derde jaar staat ongeveer op de hoogte van het laatste jaar atheneumonderwijs, doch Latijn en Grieksch zijn vervangen door technische schoolvorming, die grootendeels uit practijk in de oefenschool bestaat. Voor elk der bijzondere vakken is er een geëigend staatsopziener aangeduid. Men onderscheidt:

a) Rijksnormaalscholen: voor jongens 9 met 521 ll., voor meisjes 7 met 644 ll.

b) Gemeentelijke: voor jongens 3, voor meisjes 4.

c) Private: voor jongens 17, voor meisjes 36.

De onder b) en c) genoemde scholen in totaal met 2 587 mannel. ll. en 4 288 vr. ll.

Salaris leeraar aan de rijksnormaalsch. van 21 000 tot 47 000 frs.; leeraar aan de aangenomen normaalsch. salaris van gewoon onderwijzer.

Om normaalschoolleeraar te worden, moet men aan de volgende voorwaarden voldoen: acte regent, of een universitaire titel van candidatuur of doctor of licentiaat in opvoedkunde, of diploma hoogere studiën in opvoedkunde. Daarbij moet men nog een speciaal examen voor normaalschoolleeraar afleggen. Voor de speciale vakken voldoet de laatste acte.

De middelbare normaalscholen bevatten 3 studiejaren (waarvan één voorbereidend), die aansluiten aan de humaniteiten en aan de normaalscholen; zij hebben een wetenschappelijke, een Germaansche en een letterkundige sectie. De leerlingen leggen hun examen af voor een bijzondere jury, waarin de rijksafgevaardigden een groot aandeel hebben.

Sedert enkele jaren bestaan er ook Hoogere instituten voor Opvoedkunde aan de universiteit te Leuven, Gent en Luik en vrije Katholieke Hoogere Instituten van dr. De Hovre te Gent, Brussel, Antwerpen. Deze laatste mogen geen academische graden meer geven, maar wel wettelijke diploma's van hoogere studiën in de opvoedkunde.

B) Middelbaar onderwijs. Dit omvat twee graden: a) den hoogeren graad in de koninklijke atheneums, de atheneumafdeelingen verbonden aan sommige rijksmiddelbare scholen, de gemeentelijke, de gepatroneerde, de vrije, de provinciale colleges en de lycea voor meisjes. Daaronder zijn er met oude humaniteiten en andere met moderne humaniteiten met 6 jaar studie.

Oude humaniteiten der Kath. vrije colleges in 1391: 15 998 jongens, 1 146 meisjes.

Moderne humaniteiten: 8 115 jongens, 867 meisjes.

Rijksgestichten: 11 699 leerlingen.

Zooals uit de cijfers blijkt, is het hooger middelbaar onderwijs hoofdzakelijk in handen van Katholieken.

b) Den lageren graad in de rijksmiddelbare scholen, gemeentelijke, gepatroneerde en vrije middelbare scholen.

Kath. middelb. onderwijs in 1932 aangesloten aan federatie. Jongens voorber. 17 216; zevende 5 167; oude hum. 15 998; mod. hum. 8 115. Meisjes voorber. 2 345; zevende 271; oude hum. 1 146; mod. hum. 867. Jongens handelsafd. 1 619; landb. 409; bijz. curs. 254; andere secties 213. Meisjes handelsafd. 121; landb. 87; andere secties 198. Totaal jongens 49 012, meisjes 5 916.

C) Hooger onderwijs. Er bestaan twee Rijksuniversiteiten: Gent, Luik; twee vrije universiteiten: Brussel, Leuven (Kath.). De wet van 5 Juli 1920 gaf aan beide laatste de rechtspersoonlijkheid en de wet van 31 Juli 1923 heeft het gebruik van de talen aan de universiteit te Gent geregeld (vervlaamsching). Sindsdien heeft Leuven ook geleidelijk zijn cursussen in het Nederlandsch ontdubbeld.

Gent (1930) 1 690 studenten; Luik 2 469 st.; Brussel 2 242 st.; Leuven 3 963 st. Totaal 10 364, waaronder 2 423 vreemde en 1 098 vrouwelijke studenten.

Daarbij geven ook hooger onderwijs:

Instituut St. Louis, Brussel (Wijsbegeerte en lett.): 208 st.; N. Dame de la Paix, Namen, 204 st.; Hoogere handelsscholen en H. techn. scholen 5 524 st.; Veeartsenijschool 98 st.; Koloniale Hoogeschool 66 st.; Staatslandbouwhoogeschool 162 st.; Militaire school 284 st.; Krijgsschool 53.

De volgende graden kunnen worden verleend door de vier universiteiten:

1° van licentiaat of geaggregeerde van het middelbaar onderwijs van den hoogeren graad voor geschiedenis, philologie, scheikunde, wiskunde of natuurwetenschappen (4 jaar); 2° van doctor in de rechten (5 jaar); 3° van licentiaat in het notariaat (4 j.); 4° van doctor in de genees-, heel- en verloskunde (7 j.); 5° van licentiaat in de tandheelk. wetensch. (5 j.); 6° van apotheker (5 j.); 7° van burgerlijk ingenieur (5 j.).

Voor een betrekking bij het hooger onderwijs van den staat wordt vereischt de graad van: 8° doctor in de letteren en wijsbegeerte of 9° doctor in de wetenschappen (beide een jaar na het licentiaat); 10° geaggregeerde van het hooger onderwijs (twee jaar na het doctoraat of na de studie voor apotheker, ingenieur, licentiaat in het notariaat of de tandheelkundige wetenschappen).

De universiteiten kunnen ook zgn. wetenschappelijke diploma's uitreiken, die geen wettelijk omschreven gevolg hebben, maar feitelijk hun bezitter in een bevoorrechte positie brengen. Zoo inzake handelswetenschappen, economie, kunstgeschiedenis enz.; bovendien kunnen diploma's, die met de wettelijke overeenstemmen, als bekwaamheidsbewijzen uitgereikt worden, inzonderheid aan vreemdelingen.

Philosophisch en theologisch onderwijs wordt, behalve aan de universiteiten, ook gegeven aan de seminaries en aan de opleidingsinstituten der religieuze orden en congregaties. Het aartsbisdom Mechelen heeft zijn klein- en groot-seminarie te Mechelen; het bisdom Brugge zijn klein-seminarie te Roeselare, zijn groot-seminarie te Brugge; het bisdom Gent zijn klein-seminarie te St. Niklaas, zijn groot-seminarie te Gent, het bisdom Doornik zijn klein-seminarie te Bonne-Espérance, zijn groot-seminarie te Doornik, het bisdom Luik zijn klein-seminarie te St. Truiden, zijn groot-seminarie te Luik, het bisdom Namen zijn klein-seminarie te Floreffe, zijn groot-seminarie te Namen.

Aan de vier universiteiten werden uitgereikt de diploma's van:

doctor geneesk. 233; dr. rechten 229; candidaat-notaris 72; dr. wijsb. en lett. 73; dr. wis- en natuurk. 30; dr. natuurwetensch. 30; apotheker 74; ingen. burgerl. mijnb. 84; ingen. burg. bouwk. 24. Totaal 849.

D) Speciaal onderwijs. 1° Vak-, handels- en nijverheidsonderwijs. Er bestaat tot hiertoe nog geen wet op het vak- en nijverheidsonderwijs. Alle initiatief is overgelaten aan provincie- en gemeentebesturen en aan de particulieren. De staat verschaft geldelijke hulp en raad. Men is nochtans bezig een wettelijk statuut op te maken.

Het hooger handels- en nijverheidsonderwijs wordt gegeven o.a. in: de Mijnbouwschool en Polytechnische faculteit te Bergen, de Brouwerij- en Stokerijschool te Gent, de Hoogere Weefschool te Verviers, de Hoogere Handelsscholen te Antwerpen, Gent, Brussel, Luik, Leuven, Bergen, Marlanwelz. Daarenboven heeft men nog technische en handelsscholen, verbonden aan de universiteiten.

Het vakonderwijs in de zeevaart wordt gegeven in de Rijkszeevaartscholen te Ostende en te Antwerpen.

Hooger onderwijs: 24 scholen, 539 leeraren, 5 714 ll.
Handelsonderwijs: 72 sch., 600 leeraren, 16 680 ll.
Nijverheidsonderwijs: 143 scholen, 1 763 leeraren, 28 938 ll.
Vakonderwijs: 591 sch., 4 746 leeraren, 69 241 ll.
Teekenonderwijs: 88 sch., 372 leeraren, 6 615 ll.
Huishoudonderwijs: 245 sch., 590 leeraren, 8 896 ll.
Tezamen: 1 163 scholen, 8 619 leeraren, 138 622 ll., waaronder 49 973 meisjes.

Onder de 1 163 inrichtingen zijn er 763 bijzondere, met 86 041 leerlingen. De openbare hebben 400 inrichtingen met 52 581 leerlingen.

Subsidiën: staat: 52 350 000 frs. (52,3%), provincies: 32 115 000 frs. (32,1%), gemeenten: 15 665 000 frs. (15,6%).

Er werd 65 000 000 frs. verleend aan de bijzondere inrichtingen en 35 000 000 frs. aan de openbare.

a) Hooger vakonderwijs. De hoogere handelsscholen bereiden de jongelingen na volledige middelb. studiën voor tot de leidende ambten in nijverheid, handel en bankwezen en tot consulaire en koloniale loopbanen.

De kunstnijverheidsscholen vormen bedrijfsleiders, diensthoofden. Na 3—4 jaar bekomen zij het diploma van technisch adviseur (bruggenbouw, getimmerten, spoorwagens, motors, electr. materiaal, enz.).

Hoogere nijverheidsscholen vormen geschoold personeel, waaruit werkopzichters, werkleiders, hoofdmonteerders, bureelhoofden, enz. zullen genomen worden. 3—4 studiejaren (fabrieksnijverheid, burgerlijke gebouwen, ijzerindustrie, scheepsbouw, weefnijverheid).

Hoogere bouwkundige scholen vormen bouwkundige technici.

b) Het handelsonderwijs. Behalve de hoogere handelsscholen bestaan er handelsberoepsscholen en leergangen van handelswetenschappen en van taalkennis: vorming tot steno-typist, boekhouder, correspondent in vreemde talen, handelsvertegenwoordiger. Er zijn drie graden: aanvankelijke, middelbare en hoogere graad, elk met twee jaar studie.

c) Het nijverheidsonderwijs. 1° Nijverheidsscholen van den middelbaren graad: nagenoeg uitsluitend theoretisch onderwijs, met verstandelijke en zedelijke ontwikkeling. De lessen worden meest 's avonds en 's Zondags gegeven aan arbeiders. Twee jaar algemeene vorming en twee jaar aanpassing aan de streeknijverheid.

2° Lagere nijverheidsscholen.

d) Onderwijs in nijverheids- en beroepsteekenen, ook meest 's avonds en 's Zondags gegeven.

e) Het beroepsonderwijs. 1° Voor jongens: dezen leeren een vak aan. Vele gebruiken het halvedag-stelsel: de helft theoretische en vormende lessen en de helft vakpractijk. Er bestaan ook avond-beroepsscholen en leergangen.

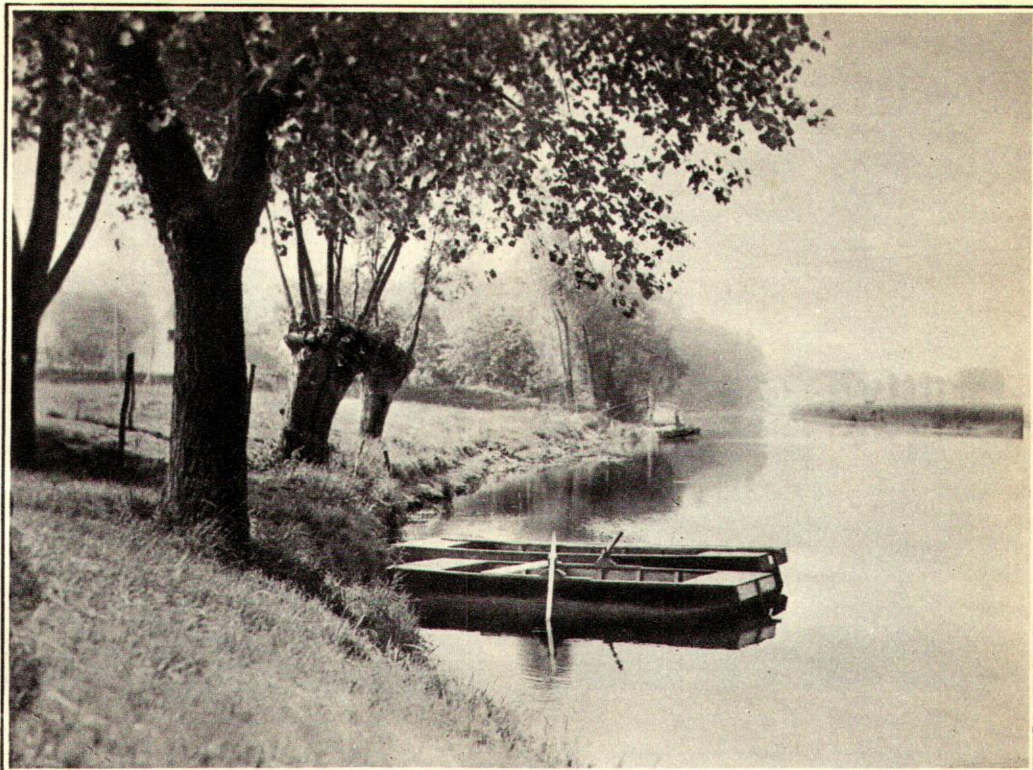
In leerwerkhuizen kunnen de jongens onder verantwoordelijkheid van hun patroon hun vak aanleeren. Dezen worden gesubsidieerd als ze aan de vereischten van opleiding voldoen.

2° Voor meisjes: het linnennaaien, kleermaken, de mode, het corset, de kunstbloemen, beroepsteekenen, de toegepaste kunsten; daarbij boekhouden, opleiding voor steno-typiste, secretaresse.

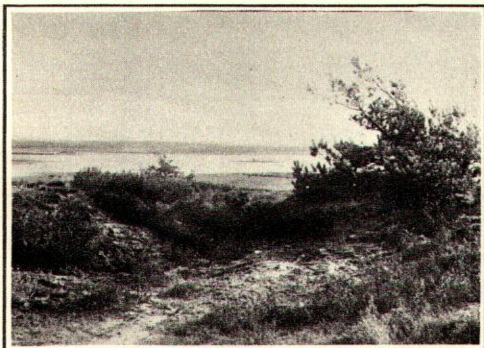
f) Huishoudkundig onderwijs gegeven in huishoudscholen en -klassen: er zijn er 1 200 met 140 000 leerlingen. Zij ontvangen meer dan 100 millioen frs. toelagen per jaar.

Onder de teekenscholen hebben de Sint-Lucasscholen een hoogen naam (Gent, Brussel, Doornik).

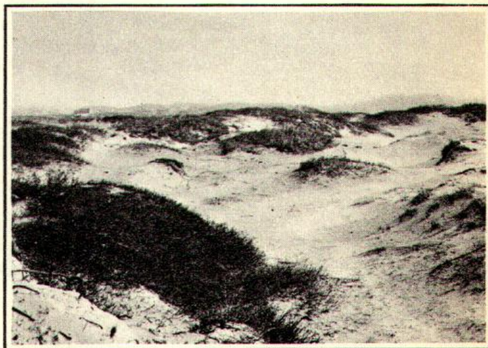
2° Landbouwonderwijs. Het landbouw-, landbouwhuishoud-, tuinbouw- en veeartsenij-onderwijs wordt gegeven: a) in de staatsinrichtingen: de landbouwhoogescholen te Gent en te Gembloers, de veeartsenijschool te Curegem, het Hooger Normaalinstituut voor Landbouwhuishoudkunde te Laken, de Middelb. Landbouwschool te Hoei, de tuinbouwscholen te Gent en te Vilvoorde. b) In de door de provincies en de gemeenten of door het particulier initiatief tot stand gebrachte inrichtingen. Deze laatste (Katholieke) zijn verweg de talrijkste. De Belg. Boerenbond vervult hierin een vooraanstaande rol.

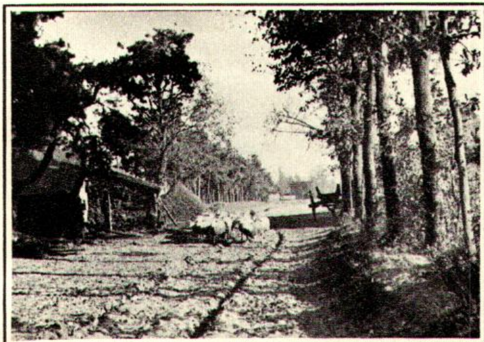
Vlaamsch landschap langs de Leie.

Vennen in de Kempen bij Kalmpthout.

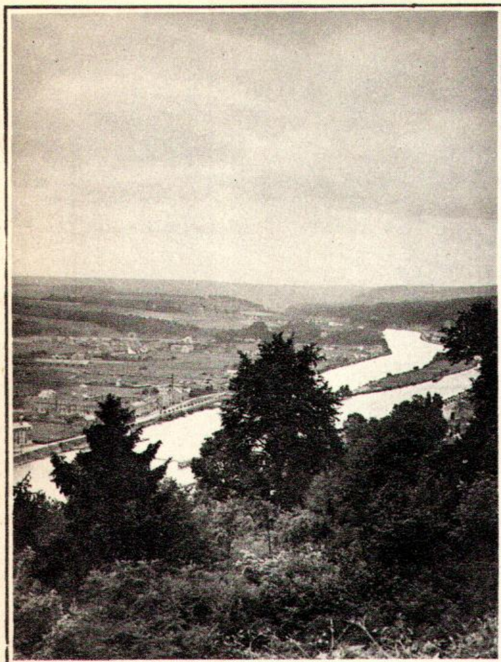
Duinen aan de Belgische kust.

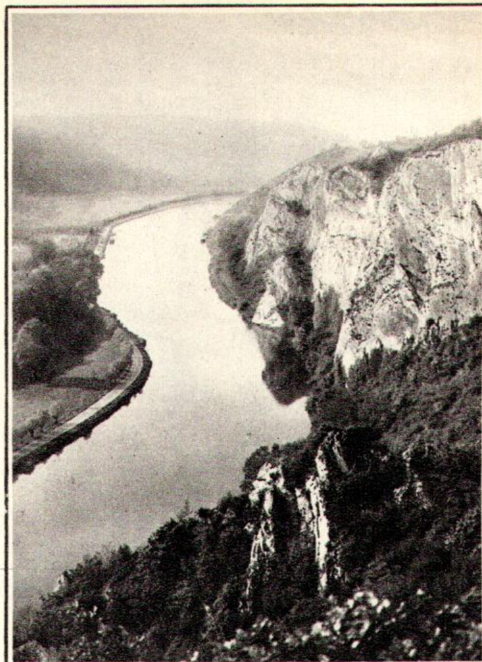
De Kempen. Omgeving van Genk.

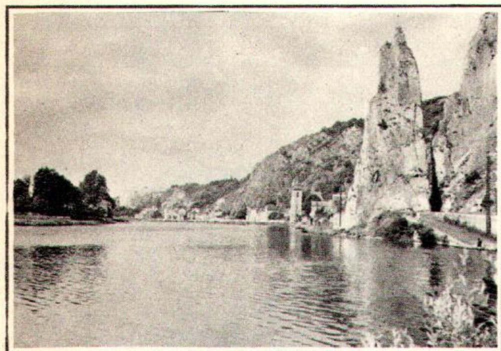
Een bocht in het kanaal van Brugge naar Damme.

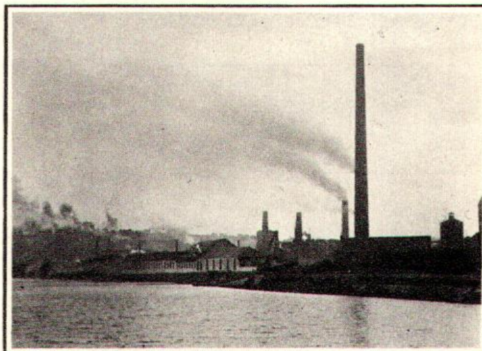
Gezicht op de Maas bij Dinant.

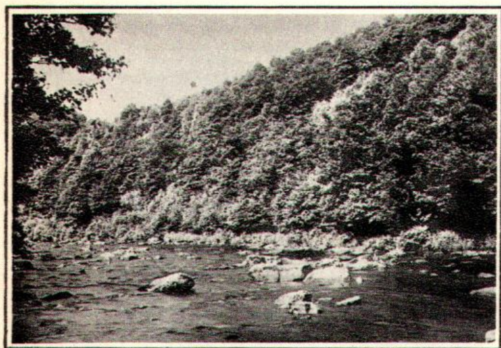
De Maas met de rotsen van Freyr.

De Beiaard-rots te Dinant aan de Maas.

IJzergieterijen te Seraing aan de Maas.

De „Fonds de quarreux" met de rivier de Amel.

Hoei aan de Maas (met citadel).

Onder de gesubsidieerde inrichtingen is er 1 hoogeschool (Leuven). Verder zijn er 16 middelb. landbouwscholen en 22 midd. landb. afdeelingen met 1 514 ll., 73 landbouwcursussen in de middelb. scholen met 2 058 ll., 6 hoogere landbouwhuishoudscholen, 41 middelb. afdeelingen, 21 vervolgafdeelingen, 99 afdeelingen met 300 uren en 20 reizende scholen, bezocht door 3 895 meisjes.

Het landbouwvervolgonderwijs telt 93 gewestelijke avondscholen (1 850 ll.), 677 vaklandbouwafdeelingen (11 520 ll.), 17 landbouwnormaalcursussen (325 onderwijzers). Er werden 1 900 voordrachten gegeven. Sinds 1933 ressorteert het landbouwonderwijs, behalve dat der reizende scholen, onder het ministerie van Openbaar Onderwijs.

3° Kunstonderwijs. Inrichtingen: a) onderwijs in de graphische en beeldende kunsten: de koninklijke academie van schoone kunsten te Antwerpen (Staat) met 617 ll.; de andere academies en teekenscholen, opgericht door de gemeenten: 71 scholen met 11 073 ll.

b) Muziekonderwijs: 4 koninklijke conservatoriums met 2 139 ll. (Gent, Luik, Brussel, Antwerpen); andere conservatoriums en muziekscholen in gemeenten: 129 met 27 670 ll. Tegenover de academies staan ook de Sint Lucasscholen met een groot aantal leerlingen.

4° Militair Onderwijs. H o o g e r O n d e r w i j s: a) Militaire school en oefenschool te Brussel (277 ll.). b) Krijgsschool (opleiding tot stafofficier) te Brussel (42 ll.).

M i d d e l b a a r e n l a g e r o n d e r w i j s: a) Centrale wetenschappelijke school te Namen (128 ll.). b) Pupillenschool (opleiding tot onderofficier) te Aalst en St. Truiden (735 ll.). c) Cadettenschool (bereidt voor tot de Militaire School) te Namen (184 ll.). d) Cursussen candidaat reserve-onderluitenant (2 694 ll.). e) Cursussen vrijwilligers voor subaltern kader (925 ll.). f) Avondcursussen voor administratie (852 ll.). g) Avondcursussen Vlaamsch en Fransch (1 567 ll.). h) Avondcursussen voor analphabeten (1 280 ll.). i) Wetensch. avondcursussen (1 024 ll.).

N a s c h o o l s c h O n d e r w i j s. *Denijs.*

Het dept. van Onderwijs geeft onder bepaalde voorwaarden subsidie voor volksuniversiteiten e.d. In 1933 werd hiervoor 250 000 fr. uitgetrokken.

XII. Wetenschappen na 1830.

Theologie. Vooral beoefend aan de Faculteit der Godgeleerdheid te Leuven en door Jezuï ten en Dominicanen. Dienen vermeld: mgr. Dechamps, aartsbisschop van Mechelen (apologetica); mgr. Malou, P. De San (dogmatiek en positieve theologie); Th. Bouquillon, mgr. Waffelaert, P. Génicot (moraaltheologie); mgr. Beelen, A. Van Hoonacker (bijbelstudie); mgr. Ladeuze (patristiek); mgr. Feye, mgr. Moulart (kerkelijk recht).

Wijsbegeerte. Veel invloed van buitenlandsche gedachtenstroomingen, vooral, maar niet uitsluitend, uit Frankrijk. In het begin der 19e eeuw, sensualisme van Condillac, selectisme van Cousin. De Franschman Fr. Huet verspreidde te Gent het verjongde Cartesianisme van Bordas-Demoulin. Te Brussel voerde de Duitscher Ahrens het panentheïsme van Krause in; trouw gevolgd door G. Tiberghien. Onder de Katholieken telde het traditionalisme van Bonald veel aanhangers: aan de Leuvensche universiteit werd het, in gemilderden vorm en met het ontologisme van Gioberti verbonden, door C. Ubaghs gedoceerd aan de Philosophische Faculteit, door A. Tits aan de Theologische. Veel bijval, maar ook veel verzet, tot eindelijk in 1864 Rome beide strekkingen veroordeelde en Ubaghs het onderwijs ontzegde. Bij de heropleving der scholastiek, op het einde der 19e eeuw, dienen vermeld A. Van Weddingen en vooral D. Mercier, later aartsbisschop van Mechelen (1906—'26), professor te Leuven 1882—1906, hoofd van een nieuw Instituut voor wijsbegeerte. De sinds lang verbroken betrekkingen tusschen de Christelijke philosophie der middeleeuwen en het moderne denken wist hij terug aan te knoopen door zijn aanleunen bij de natuurwetenschappen en zijn onbevangen onderzoek van het moderne kennisprobleem in zijn Critériologie. Nog te vernoemen als alleenstaande denkers: de socioloog A. Quetelet; J. Delboeuf, professor te Luik, bevorderaar der nieuwere psychologie; generaal J. M. de Tilly, schrijver van belangrijke studiën over metageometrie. *Mansion.*

Voor **philologie en geschiedkundige wetenschappen** wordt er weinig wetenschappelijk werk geleverd voor 1890: door de wet op het hooger onderwijs van 1890-'91 werden speciale doctoraten ingesteld, die een wetenschappelijke vorming eischten en het peil der studiën aanmerkelijk verhoogden.

Oostersche philologie werd hoofdzakelijk te Leuven beoefend: de oudere school met mgr. Beelen, F. Nève, mgr. De Harlez; de jongere met J. Forget (Arabisch), mgr. Hebbelynck (Koptisch), Ph. Collinet (Sanskrit). Tijdschrift: Le Muséon (1882). Corpus scriptorum christianorum orientalium (1903). — L. de la Vallée Poussin te Gent (Sanskrit); de Bollandist P. Peeters (Armenisch).

Klassieke philologie. Omstreeks 1860 enkele alleenstaande figuren: J. Gantrelle, A. Wagener, L. Roersch, Pieter en Alf. Willems, meest buitenlanders. Na 1890 werden, dank zij de ernstige leiding van J. Waltzing, F. Collard, A. De Ceuleneer, J. Bidez, E. Boisacq, E. Remy, talrijke geschoolde krachten gevormd.

Romaansche philologie. Na onwetenschappelijke tekstuitgaven, degelijk werk van den in Duitschland gevormden A. Scheler: Fransch etymologisch woordenboek en teksten. Thans wetenschappelijk onderwijs onder A. Wilmotte, Aug. en Georges Doutrepont e.a. Deze laatste jaren wordt veel aandacht gewijd aan de Waalsche dialectologie: Waalsch woordenboek, taalatlas.

De **Nederlandsche en Germaansche philologie** begon met niet onverdienstelijke tekstuitgaven van de Gentsche school: J. F. Willems (stichtte Belgisch Museum 1837—'46), C. Serrure (Vaderlandsch Museum 1855—'63), F. Snellaert, Ph. Blommaert, de Luiksche professor J. Bormans en van kan. David te Leuven. Woordenboeken (Sleeckx-Van de Velde 1864—'65; Heremans 1869); glossarium van verouderde rechtstermen (K. Stallaert 1886—'89); idiotica (De Bo: West-Vlaamsch 1873; Schuermans: Algemeen Vlaamsch 1865—'70; Tuerlinckx: Hagelandsch 1886). In 1886 kwam de Vlaamsche Academie voor Taal en Letterkunde tot stand. Na 1890 opgewekt leven op velerlei gebied: idiotica (Rutten, Haspengouw 1890; Cornelissen-Vervliet: Antwerpen 1899; A. Joos: Land van Waas 1900: Is. Teirlinck: Zuid-Oost-Vlaanderen 1909); tekstuitgaven (Leuvensche tekstuitgaven, L. Scharpé, W. De Vreese); paleographie en handschriftenkunde (W. De Vreese); taalkunde (C. Lecoutere, J. Vercoullie, J. Mansion); phonetica (vooral in het phonetisch laboratorium door Ph. Colinet te Leu-

ven opgericht); folklore (A. De Cock); toponymie (K. De Flou); bibliographie (Fr. De Potter, K. Broeckaert); dialectologie en taalgeographie. Op het gebied der Engelsche philologie ijverden H. Logeman, W. Bang, P. Hamelius, P. De Reul.

Na de eerste pogingen op gebied van **literatuurgeschiedenis** van Snellaert en Serrure, degelijk werk van J. Stécher, P. Hamelius, Coopman en Scharpé, P. Van Mierlo (middeleeuwen).

Voor **kunstgeschiedenis** maakten zich verdienstelijk Max Rooses, Pol De Mont, A. Vermeylen.

A. Boon.

Ook de **geschiedschrijving** bleef tot ongeveer 1880 in handen van autodidacten, die onder invloed van romantisme en heroplevend nationaal gevoel, veel stof verzamelden over vaderlandsche geschiedenis: J. J. De Smet, Th. Juste, kan. David, Piot, Edm. Poullet, Gachard, Kervyn de Lettenhove. Van hun werken, die van Poullet uitgezonderd, blijft bijna niets over dan de documentatie. Na 1880 geven de universiteiten technische vorming: Kurth te Luik (1874), Vanderkindere te Brussel (1877), P. Fredericq te Gent (1880), Ch. Moeller te Leuven (1885). Ook telt België geschiedschrijvers, die zelfs in het buitenland wetenschappelijken roem verwierven: H. Pirenne, G. Desmarez, A. Cauchie, E. Hubert. Thans telt België meer dan 60 geschiedkundige tijdschriften. Ten slotte dient gewezen op het werk der → Bollandisten (nieuwe richting ingevoerd door P. Ch. De Smedt, V. De Buck, A. Poncelet, H. Delehaye, P. Peeters). Ook Maredsous is een centrum van geschiedvorsching (G. Morin, U. Berlière, D. De Bruyne). *A. De Meyer.*

Rechtswetenschap. Op het gebied van het burgerlijk recht zijn het meest bekend Fr. Laurent, prof. te Gent, die in 1869 zijn beroemd tractaat uitgaf, en J. Van Biervliet, tot voor lang prof. te Leuven. Voor strafrecht en penitentiaire wetenschap: Ducpétiaux, die na 1830 het gevangenisstelsel hervormde, min. J. le Jeune, die aan het strafrecht omstreeks 1890 een nieuwe, meer menschelijke en individualiseerende richting gaf, en de Brusselsche prof. A. Prins, een der oprichters van de internationale strafrechtvereeniging. Voor het internationaal recht: Rolin-Jacquemyns, die in 1873 te Gent het Institut de droit international stichtte en in 1869 de Revue de droit international begon; Nys (Brussel), Pr. Poullet (Leuven), Ch. De Visscher (Gent, nu Leuven). Een groote werking ging uit van J. Van den Heuvel († te Leuven). De Brusselsche universiteit telde twee geleerden voor het staatsrecht: P. Errera en M. Vauthier; op dat gebied arbeidde reeds vroeger te Leuven Thonissen, die ook gunstig bekend blijft met zijn werken over rechtsgeschiedenis. Naam verwierf in het land als advocaat en als vulgarisator van de rechtswetenschap: Edm. Picard, die ook op de ontwikkeling van kunst en literatuur niet zonder invloed was. *V. Dievoet.*

Sociale en economische wetenschappen. Als zelfstandige wetenschap werd de **sociologie** schaarsch beoefend: het Institut Solvay, gehecht aan de hoogeschool te Brussel, werkt in de richting der Fransche Positivistische School (Waxweiler, Wodon e.a.): nauwkeurige enkwesten over sociaal-economische toestanden. Invloed der socialistische theoretici: Van der Velde, de Brouckère, De Man. — Van Katholieke zijde E. Ducpétiaux en later abbé Pothier, wetenschappelijke baanbreker van de School van Luik. Aan de Leuvensche hoogeschool mgr. Deploige en M. Dufourny.

Op het terrein der **economie** drie stroomingen: liberalisme, socialisme en Christelijk reformisme, vooral in practijk omgezet. Als theoretici van het liberalisme: G. de Molinari, Le Hardy de Beaulieu, Ch. de Brouckère. Te Leuven trachtten Ch. de Coux en Ch. Périn, zonder den grondslag der Klassieke economie te verlaten, dezer nadeelige gevolgen door zedelijke hervorming te verhelpen; ruimer van opvatting en dichter bij ons staat V. Brants. De School voor Sociale en Politieke Wetenschappen, te Leuven door prof. Van den Heuvel gesticht, richt haar studenten naar de studie van vergelijkende sociale wetgeving, en thans naar sociale geestesstroomingen en instellingen. Het Instituut voor economische wetenschappen legt zich toe op ontleding en beschrijving der econ. conjonctuur. Voorloopers van het socialisme (katheder-socialisten) waren de Gentsche prof. Fr. Huet (Christelijk socialisme) en de Luiksche E. de Laveleye (agraarsocialisme). De socialistische theorieën werden in veel schakeeringen verdedigd door E. Van der Velde, A. Wauters, Ch. de Brouckère, H. De Man.

Op gebied van economische statistiek A. Quetelet, de vader der demographie, en A. Julin.

De self-made man Lod. De Raet schreef degelijk werk over de sociaal-economische toestanden in Vlaanderen. *V. Gestel.*

Positieve wetenschappen. Het wetenschappelijk leven heeft zich sedert 1816 in hoofdzaak rondom de universiteiten, de krijgsschool, de sterrenwacht te Ukkel en het museum voor Nat. Wetenschappen te Brussel ontwikkeld. Ook eenigszins vrijer in de Kon. Academie te Brussel en groepeeringen als Société scientifique de Bruxelles, Soc. chimique de Belgique, Soc. géologique de B., Soc. royale zoologique et malacologique, Soc. royale de botanique, Soc. entomologique. Al deze genootschappen hebben hun uitgaven: Bulletin en mémoires de l'académie de B. (1832, sedert 1931 tweetalig), Annales de la Soc. scientifique de Bruxelles (1875), Revue des questions scientifiques (1877), Archives de biologie (1880), Archives internationales de physiologie (1904), enz. Na den oorlog kwamen te Brussel tot stand: 1° de Universitaire Stichting; 2° het Nationaal Fonds voor wetenschappelijk onderzoek (Egmontstraat 11), die door aanzienlijke toelagen bij gewichtige wetensch. navorschingen steun verleenden (opgravingen van Apamea door prof. Mayence 1929; prof. Piccard's opstijgingen in de stratospheer 1930—'32).

Tot omstreeks 1880 bleef dit onderricht te theoretisch, bij gebrek aan goede laboratoria, zoodat de wetensch. bedrijvigheid vooral die gebieden betrof, die het met een minimum van experimenten konden stellen: aard- en wiskunde, beschrijvende dier- en plantkunde. In de physico-chemische vakken konden slechts enkele uitstekende geleerden (Plateau, Stas, Gramme, E. Van Beneden, Rekulé, Spring) ondanks de gebrekkigheid der laboratoria naam maken.

Wiskundige wetenschappen: de eersten waren A. Quetelet en P. C. Dandelin („théorèmes belges" over de conische doorsneden). Quetelet legde ook de grondslagen tot een positivistische maatschappijkunde (statistique morale) en gaf ook bekende werken uit over meteorologie en astronomie. Verdere verdienstvolle wiskundigen waren G. Pagani, M. Schaar, H. Limbourg, Ph. Gilbert, J. de Tilly, P. Mansion, J. Massau, wiens graphostatica wereldberoemd is. Houzeau, na Quetelet bestuurder der Sterrenwacht, bracht dat instituut ook buiten de grenzen van het land tot beroemdheid; vooral door de periodieken Ciel et

Terre en Annuaire Astronomique et météorologique, waarin geleerden als E. Quetelet, Stuyvaert, Ed. Mailly, F. Folie, Ch. Lagrange publiceerden.

Aardkundige wetenschappen. De aard en de verscheidenheid van den bodem, vooral in hoog België, en de vele minerale rijkdommen verklaren wellicht waarom dit vak zoo druk beoefend werd. d'Omalius d' Halloy stichtte de Belg. geologenschool. Zijn beroemdste leerling, André Dumont, ontwierp de eerste aardkundige kaart van B. Voor stratigraphie: Ch. de la Vallée Poussin, de Dorlodot, J. Cornet, A. Briart, G. De Walque; voor palaeontologie: P. Nijst, Dollo, de grondige beschrijver van de reusachtige Secundaire kruipdieren o.m. de iguanodon van Bernissart. Onder de mineralogen petrographen de vroegere Jezuïet A. Renard. De vooruitgang van deze wetenschappen leidde o.m. tot de ontdekking van het koolbekken der B. Kempen door den Leuvenschen prof. A. Dumont, zoon van den grooten Dumont.

Dierkundige wetenschappen. P. J. Van Beneden (vader) onderscheidde zich vooral in de vergelijkende ontleedkunde, de palaeontologie en de physiologie (migratie der platoden); de zoon Ed. Van Beneden in de embryologie en de cytologie (caryocynesis bij hoogere dieren); J. Van Gehuchten in de ontleedkunde van het zenuwstelsel; Van Ermengem en Bordet in de parasitologie en bacteriologie.

Plantkundige wetenschappen. De stelselmatige beschrijvende plantkunde werd vooral beoefend door Morren, F. Crépin, J. Kickx, H. Van Heurck, J. Mac-Leod e.a. De cytologie en plantkundige physiologie door kan. Carnoy en zijn school (La Cellule 1884, van Carnoy en V. Grégoire) te Leuven, door L. Errera en J. Massart te Brussel.

Physicochemische wetenschappen. De oorspronkelijkste navorscher was J. Plateau (capillariteit, Wet van Fechner). Na hem Z. Gramme (electrische dynamo), J. B. Stas (nauwkeurige bepaling van atoomgewichten), F. Kekulé (structuur der benzolmolecule), W. Spring (reacties onder hooge drukking). In de **toegepaste scheikunde** heeft E. Solvay's methode tot bereiding van soda een nijverheid in het leven geroepen, die in België en het buitenland tientallen groote fabrieken onderhoudt.

L i t. : Le Mouvement scientifique en B. 1830-1905 (2 dln. Brussel 1907); Histoire de la B. Contemporaine (III Brussel 1930). *Goubau.*

Academiën. In België bestaat een K o n i n k l ij k e A c a d e m i e v o o r W e t e n s c h a p p e n, L e t t e r e n e n S c h o o n e K u n s t e n van België, die gevestigd is in het Paleis der Academiën, Hertogstraat 1, Brussel. De Academie is onderverdeeld in drie klassen: de klasse der wetenschappen, die der letteren en der zedelijke en staatkundige wetenschappen en de klasse der schoone kunsten. Iedere klasse telt 30 leden, 50 buitenlandsche „associés" en 10 correspondeerende leden.

De K o n i n k l ij k e V l a a m s c h e A c a d e m i e v o o r T a a l- e n L e t t e r k u n d e is opgericht bij K.B. van 8 Juli 1886; ze is gevestigd te Gent, Koningstraat 18 en heeft ten doel de studie en de beoefening der Nederlandsche taal en letterkunde. Zij telt 30 werkende leden, 10 correspondeerende leden en 25 buitenlandsche leden.

De K o n i n k l ij k e A c a d e m i e v o o r F r a n s c h e T a a l- e n L e t t e r k u n d e is opgericht bij K.B. van 19 April 1920; ze is gevestigd in het genoemde Paleis der Academiën. Zij telt Belgische en buitenlandsche leden. Het getal Belg. leden mag niet meer dan dertig bedragen, waaronder er twintig gekozen zijn om hun letterkundige en tien om hun philologische verdiensten.

De K o n i n k l ij k e A c a d e m i e v o o r G e n e e s k u n d e is opgericht bij K.B. van 19 September 1841; ze is eveneens gevestigd in het Paleis der Academiën. Zij telt 40 werkende leden en ten hoogste 100 Belgische en buitenlandsche correspondeerende leden. Het aantal eereleden is onbepaald.

De K o n i n k l ij k e A c a d e m i e v o o r O u d h e i d k u n d e v a n B e l g i ë is te Antwerpen gesticht in 1842. Zij houdt haar vergaderingen in het Paleis der Academiën te Brussel en op het stadhuis te Antwerpen. Zij telt 40 werkende leden en 50 correspondeerende leden. *Kraentzel.*

Belgiojoso, C h r i s t i n a, m a r k i e z i n v a n T r i v u l z i o, v o r s t i n v a n, Italiaansch schrijfster en patriotte. * 28 Juni 1808 te Milaan; † 5 Juli 1871 aldaar. Dochter van markies Hiëronymus Isidorus di Trivulzio. In 1824 trad zij in het huwelijk met prins Emilio di Barbiano di Belgiojoso d'Este, doch liet zich spoedig weer van hem scheiden en ging sedert dien haar eigen weg. Zij streed steeds voor de eenmaking van Italië. In 1831 moest zij naar Parijs uitwijken; hier werd haar hotel de vergaderplaats van Frankrijk's meest beroemde mannen; bovendien stichtte zij in deze stad twee dagbladen, nl. „La Gazetta Italiana" en „L'Ausonio". Toen Milaan in 1848 in opstand kwam, wierf zij persoonlijk een vrijcorps aan, dat zij zelf tot voor Mantua voerde, om zich bij het Piëmonteesch leger aan te sluiten. Na 1849 ondernam zij een reis van vier jaar in het Oosten, kwam in 1853 naar Parijs terug en vestigde zich eindelijk te Locato. Te Milaan, en later te Turijn, gaf zij het dagblad „L'Italie" uit (1860).

W e r k e n : Fr. vertaling van Principi di scienza nuova, van G. B. Vico ; Essai sur la formation du dogme catholique (Parijs 1842) ; Souvenirs d'exil (1850 ; eerst in „Le National" geplaatst ; werden ook in de voornaamste dagbladen van Europa, vertaald, opgenomen) ; Émina. Récits turco-asiatiques (1856) ; Asie mineure et Syrie (1858) ; Histoire de la maison de Savoie (Parijs 1860) ; Réflexions sur l'état actuel de l'Italie et sur son avenir (1869) ; Gli affittaiuoli della Bassa Lombardia (Milaan 1869) ; talrijke bescheiden in Le Constitutionnel, Le National, La Revue des Deux-Mondes, enz. — L i t. : R. Barbiera, La principessa B. (Milaan 1903); H. Remsen Whitehouse, Une princesse révolutionnaire (Lausanne 1907). *Lousse.*

Belgis, H i s t o r i e v a n, geschiedkundig werk van den rederijker-patriciër Marcus van → Vaernewijck, van Gent. De eerste uitgave heette S p i e g h e l d e r N e d e r l a n d s c h e a u d t h e y t (1568). Het was feitelijk een uitvoerige omwerking in proza van zijn in 1560 uitgegeven dichtwerk V l a e m s c h e A u d v r e m d i g h e y t. Ondanks allerlei fabelen, vooral over „de wonderlicke antiquiteyten van der natuere, gheleghentheyt, oorsprongh ende eerste fondatiën" van Belgis, stad door de Trojanen nog gesticht, behoudt het werk zijn waarde vooral voor de gelijktijdige geschiedenis, en voor de kennis van wellicht oude volksoverleveringen en sagen.

L i t.: Ph. Blommaert, De Nederduitsche schrijvers van Gent (Gent 1861, 68-89). *V. Mierlo.*

Belgische Arbeiders Coöperatie of B.A.C. is de financieele instelling van het A.C.W. (→ Algemeen Christelijk Werkersverbond). Het is een landelijke

coöperatieve maatschappij, die ten doel heeft het behartigen van de economische belangen der leden en het verschaffen van de geldelijke hulp aan de Christelijke (R.K.) Werkliedenorganisatie. Om dat doel te bereiken, sticht of vormt zij, hetzij alleen, hetzij in samenwerking met economische inrichtingen uit andere gewesten, afzonderlijke maatschappijen met speciaal doel. De winsten, door die maatschappijen verwezenlijkt, komen deels aan de leden, deels aan de organisatie ten goede. Aldus kwamen tot stand:

1° De Belgische Coöperatie Welvaart met als doel: oprichten van verbruikscoöperatieven in Vlaanderen en Le Bien-être du Pays Wallon met hetzelfde doel voor Wallonië. Aantal winkels in Juli 1933 was: 628, jaarlijksch zakencijfer 60 000 000 frs.

2° De N.V. De Hoorn. Doel: voortbrengstcoöperatief voor het uitbaten van bakkerijen. Aantal bakkerijen in 1932 was 13, jaarlijksch zakencijfer: 20 089 000 frs.

3° De Sw. Ven. Spaarbank der Christelijke Werklieden. Doel: Spaarwezen en beleggingen, waardoor bijzonder de eigen economische instellingen van B.A.C. en de sociale organisaties der arbeiders over de noodige kapitalen kunnen beschikken. Belegde spaargelden: in Juli 1933 : 75 000 000 frs. in de Spaarbank der Christelijke Werklieden, en 215 000 000 frs. in het Consortium van arbeidersbanken.

4° De Centrale Volksverzekering of C.V.V. Doel: Volksverzekeringen en verzekeringen tegen brand. Is pas begonnen, sloot reeds 4 000 polissen af voor brandverzekering, ook voor levens- en volksverzekering.

De uitbating wordt aan elken beheerraad der economische en financieele inrichtingen zelf opgedragen, onder contrôle van B.A.C. Daarom verschillen de maatschappijen, hebben zij eigen bestuur en eigen verantwoordelijkheid. De Christelijke Werkliedenorganisatie heeft aldus in België, in eigen schoot, dank zij de centralisatie, al de economische en financieele inrichtingen op stevigen grondslag voor de werklieden kunnen tot stand brengen.

Cool.

Belgische Boerenbond. Stichting. De Belgische Boerenbond (B.B.) werd gesticht te Leuven, in 1890, dus tijdens de scherpe crisisperiode, die de Belgische landbouw te dien tijde doormaakte. De regeeringen, die elkaar opvolgden, hadden geen landbouwprogramma en, buiten de landbouwcomices bestonden er om zoo te zeggen geen landbouwvereenigingen. De landbouw bleef aldus grootelijks aan zichzelven overgelaten. Enkele personen, waaronder de latere ministers Helleputte en Schollaert, Mellaerts, een priester, die toen te Leuven verbleef en de eerste algemeen secretaris werd van den B.B., hadden ingezien, dat er voor de boeren meer diende gedaan en dat hun redding vooral in de vereeniging moest gezocht worden. Zoo ontstonden: eerst de centrale organisatie te Leuven, en dan in de landelijke gemeenten de plaatselijke vereenigingen of boerengilden (boerenbonden), met hun instellingen voor samenkoop, landbouwcrediet, onderlinge verzekering, enz.

De nieuwe inrichting verwekte geestdrift, niet het minst bij de parochiale geestelijkheid, die ten allen kante haar medewerking bood. Het vertrouwen, dat bij de landelijke bevolking ontstond en het feit, dat de nieuwe instelling wezenlijk de diensten bewees, die van haar verwacht werden, waren de twee groote oorzaken van haar welgelukken.

Werkgebied. Het huidige gebied van den B.B. (en zoo had men het ongeveer voor in het begin) is het Vlaamsche land, samen met Waalsch-Brabant, in het geheel ca. 14 757 km² oppervlakte.

Programma. De B.B. wil den ganschen Christelijken boerenstand omvatten: alle landbouwers, groote en kleine; ook de tuinbouwers; al de leden van het gezin, voor zoover zij niet beslist een ander bedrijf uitoefenen. Hij behartigt al de belangen van zijn leden, voor zoover zij in de bevoegdheid van de vereeniging vallen:

1° Hun godsdienstige en zedelijke belangen, die aan het hoofd staan van zijn programma. Heel in het bijzonder zijn daarmee gelast de algemeen-proost (adviseur), die tevens het ambt van algemeen-secretaris uitoefent, de priesters, die hem in den B.B. behulpzaam zijn, de proosten van zijn plaatselijke vereenigingen, alsmede de wereldlijke leiders van den Boerenbond zelf en van zijn verschillende instellingen. Samen beijveren zij zich om het godsdienstig leven en de zedelijke deugden te doen bloeien bij de leden en in heel de organisatie.

2° Hun sociale belangen. Een van de grootste bekommernissen van den B.B. is het behoud van den Christelijk-socialen geest in de centrale inrichting en in de aangesloten vereenigingen. Hij stelt alles in het werk om zijn leden maatschappelijk hooger op te voeren en de rechten van hun stand in de samenleving te doen gelden, maar wijst ook voortdurend op hun maatschappelijke plichten en op de maatschappelijke deugden, als zijn rechtvaardigheid, naastenliefde en wederzijdsch dienstbetoon.

3° Hun algemeene ontwikkeling, het beroepsonderricht en de techniek van het vak. De B.B. beijvert zich om van zijn leden hoogstaande menschen en bekwame vakmannen te maken. Daartoe geeft hij verschillende bladen, tijdschriften en handboekjes uit, laat hij talrijke voordrachten houden, steunt hij het land- en tuinbouwonderwijs in zijn verschillende vormen, richt hij bedrijfskampen, proefvelden en tentoonstellingen in, heeft hij zijn eigen Station voor Plantenveredeling, een keurkweekerij voor hoenders en verschillende proefboerderijen.

4° De belangen van den boerenstand op staathuishoudkundig gebied en in al wat daarmee verband houdt. De B.B. staat er op, dat de boeren, naast de andere burgers, gelijke rechten dragen en gelijken steun genieten. Zoo o.m.: rechtstreeksche en onrechtstreeksche belastingen, landpacht, wegenis, gemeenteaangelegenheden; verder de groote economische vraagstukken, die vooral in tijden van crisis op het voorplan treden: vrijhandel of bescherming, in- en uitvoer, enz.

5° De specifiek stoffelijke belangen van de leden: op dit gebied is de werking van den B.B. zeer uitgebreid. Hij doet o.m. aan gezamenlijken aankoop en gezamenlijken verkoop, aan landbouwcrediet, verzekering, enz.

Inrichting. Het spreekt vanzelf, dat de B.B. voor de uitvoering van dat omvangrijke programma over een zeer verscheiden organisatiecomplex moet beschikken. Volgt een vluchtig beeld daarvan: 1° Plaatselijke instellingen. De B.B. is een verbond voor plaatselijke vereenigingen of boerengilden (bg.). De bg. heeft als arbeidsveld doorgaans een parochie of gemeente. Zij staat open voor al wie belangen heeft op gebied van land- en tuinbouw en zijn godsdienstige plichten volbrengt. Alleen het

hoofd van het gezin wordt ingeschreven als lid, maar heel het gezin wordt als aangesloten beschouwd en kan deel hebben in de voordeelen, die bg. en B.B. verstrekken. De bg. heeft zich ter plaatse te bekommeren met het godsdienstig-zedelijke, het maatschappelijke, de algemeene ontwikkeling en het vakonderricht, de verdediging der belangen, enz. Naarmate de omstandigheden het wenschelijk maken, roept zij, onder leiding van den B.B., instellingen in het leven, die de verwezenlijking van bijzondere punten van het plaatselijk programma beoogen: sommige van maatschappelijken, andere van stoffelijken aard, enkele ook voor bepaalde leden van het gezin; zoo bijv. studieafdeelingen, aan- en verkoopvereenigingen, beetsyndicaten, melkerijen (zuivelfabrieken), spaar- en leenkassen (boerenleenbanken); vee-, kleinvee- en varkensbonden, vee- en paardenverzekeringen, boerinnengilden, afdeelingen voor boerenjeugd en boerinnenjeugd, enz.

Bepaalde gilden hebben een afdeeling voor tuiniers; enkele zijn in feite tuiniersgilden. Al die instellingen vormen afgescheiden vereenigingen, met eigen bestuur en eigen boekhouding, maar de bg. noemt ze haar afdeelingen, omdat die metterdaad werken in haar schoot en uitsluitend voor de bij haar aangesloten huisgezinnen. Zij is de moederinrichting en heeft zich in te laten met gansch de plaatselijke organisatie.

De pastoor der parochie of de priester, door hem afgevaardigd, treedt in de gilde en in haar afdeelingen op als geestelijke bestuurder of proost. De invloed, dien hij er uitoefent, is van overwegend belang; in vele gevallen is hij de spil van heel het vereenigingsleven.

2° De centrale instelling. Deze staat onder de leiding van een hoofdbestuur en een hoofdraad, welke laatste samengesteld is uit de leden van het hoofdbestuur en de afgevaardigden der boerengilden.

De centrale is op dezelfde wijze ingericht als de plaatselijke boerengilde. In haar schoot bestaan en werken de volgende groote instellingen: algemeen-secretariaat, Boerenjeugdbond, Boerinnenbond, Boerinnenjeugdbond, Dienst voor Toezicht (met Zuivelconsulentschap), Technische Diensten (Bouwdienst, Electriciteitsdienst, Dienst der Landbouwmachines, Dienst voor Landelijke Waterbouwkunde), Aan- en Verkoopvennootschap, Middenkredietkas (Centrale Boerenleenbank) en verzekeringsmaatschappij. De eerste, het algemeen-secretariaat, beantwoordt aan de plaatselijke bg., de andere aan haar afdeelingen. Elk van die centrale instellingen heeft haar volledige organisatie met eigen bestuur, eigen kas en eigen boekhouding, maar alle hangen zeer nauw af van het hoofdbestuur. In heel de centrale organisatie heerscht volledige eenheid.

3° Betrekkingen tusschen B.B. en zijn aangesloten vereenigingen. Onder toezicht van het hoofdbestuur geeft de B.B. een vaste en eenvormige leiding. Daartoe dienen in de eerste plaats zijn eigen organen: De Boer (voor Waalsch-Brabant: Le Paysan), een weekblad, dat al de leden krijgen; Onze Gids (voor Waalsch-Br.: Notre Guide), een maandblad, dat speciaal voor de proosten en overige bestuursleden is bestemd; De Boerin, het maandelijksch orgaan van zijn Boerinnenbond. Daarnaast heeft hij zijn Dienst voor Toezicht, waarvan de opzieners (een 50-tal) voortdurend in betrekking zijn met de plaatselijke vereenigingen, verder zijn priesters, die geregeld de proosten bezoeken, zijn studiedagen, gewestelijke vergaderingen, enz.

Enkele **cijfers** en **uitslagen.** Dat de B.B. een zeer snelle uitbreiding nam, vooral na den oorlog, bewijzen volgende statistische gegevens:

	Aantal gilden	Aantal leden gezinshoofden
Einde 1895	200	10.275
1900	336	19.000
1905	430	31.586
1910	531	44.586
1914	607	56.246
1920	951	87.384
1925	1.150	109.737
1932	1.234	127.122

In 1932 liet de B.B. in de aangesloten bg. en in hun afdeelingen 6 318 lezingen houden. Aan de gewestelijke vergaderingen en betoogingen, die hij inrichtte, namen meer dan 95 000 van zijn leden deel. De gesloten retraites, door zijn toedoen gehouden, werden gevolgd door 1 109 boerenzonen en door 2 241 leden van boerinnengilden.

Ter bevordering van het naschoolsch onderwijs in land- en tuinbouw en in landbouwhuishoudkunde schonk hij zijn medewerking aan een 530 leergangen of scholen. Hij was ook bemoeid met de bedrijfsprijskampen van verschillenden aard, waaraan samen 2 700 van zijn leden deelnamen, alsmede met de inrichting van 48 plaatselijke en gewestelijke tentoonstellingen.

Deze enkele cijfers, die alle betrekking hebben op het jaar 1932, slaan terug hoofdzakelijk op de werking van het algemeen-secretariaat en den Dienst voor Toezicht. De uitslagen van de andere afdeelingen zijn niet minder belangrijk, bijv.: de Aan- en Verkoopvennootschap leverde 449 000 ton grondstoffen voor het bedrijf; de Middenkredietkas had 1 637 millioen frs. deposito's; sedert haar ontstaan had zij, samen met de aangesloten spaar- en leenkassen, ruim 1 milliard frs. uitgeleend; de Verzekeringsmaatschappij ontving meer dan 54 millioen frs. premie (zie verder de speciale artikelen). Toch gaat het niet op den invloed, die uitgaat van de ononderbroken en zoo verscheidene werking van den B.B., te beoordeelen naar de cijfers. Maar zeker mag men zeggen, dat, zoo de landbouwbevolking in de gouwen, waar de B.B. bedrijvig is, godsdienstig en zedelijk gezond is gebleven, zoo zij cultureel en maatschappelijk heel wat hooger is komen te staan, zoo zij den weg van den vooruitgang met vlugge schreden bewandelt, de invloed van den B.B. daaraan niet vreemd is.

Lit.: E. Luytgaerens, Jaarversl. van den B.B. (Leuven); Deploige, De Boerenb. (Leuven 1897); E. van Damme, Een Belg. boerengilde bij het ingaan der 20e eeuw (Roeselare 1901); E. Luytgaerens, Het godsdienstige in onze bg. (Roeselare 1923); E. Vliebergh, Ontstaan en eerste jaren van den B.B. (Dietsche Warande en Belfort, Antwerpen 1924); A. Lugan, Une oeuvre belge. Origine et organisation du Boerenbond (Parijs 1925); J. P. Mc Carthy, Agricultural Organisation in Belgium (Studies, An Irish Quarterly Rev. (XVI, nr. 2, Dublin 1927); A. De Vleeschauwer, Les associations agricoles en Belgique (Völkermagazin, Belgien Nov. 1929); F. Baudhuin, Le Boerenbond Belge. Une puissance fin. orig. (Revue Economique Internationale, Brussel Jan. 1930); K. Bährens, Flanderns Kampf um

die eigene Scholle. Eine Studie seiner wirtsch. Struktur, Breslau 1930); E. Luytgaerens, Over den B.B., Toespraak tot de E.H. Seminaristen te Mechelen (Leuven 1931). *Luytgaerens.*

Belgische Boerenjeugdbond. De B.J.B. is de centrale instelling, waarin de Belgische Boerenbond (B.B.) de boerenjeugdafdeelingen groepeert, die hij in 1925 in den schoot van zijn aangesloten gilden begon tot stand te brengen. Hij maakt deel uit van het Vlaamsch Jeugdverbond voor Katholieke Actie, dat onder leiding staat van de hoogere geestelijkheid.

Einde 1932 telde de B.J.B. 424 plaatselijke afdeelingen met 17 132 leden. In De Boer, het orgaan van den B.B., heeft de B.J.B. wekelijks zijn speciale jeugdbladzijde; in het bestuursblad Onze Gids heeft hij artikelen voor zijn jeugdleiders en bestuursleden.

Tijdens de herfst- en wintermaanden houden de jeugdafdeelingen om de maand een algemeene en een bestuursvergadering: op de dagorde van die alg. verg. komen voor onderwerpen van godsdienstigen, van maatschappelijken, van cultureelen en van technischen aard.

's Zomers wordt meer tijd besteed aan uitstapjes, studiereizen, tentoonstellingen en proefvelden. De B.J.B. heeft jaarlijks een algemeenen en verschillende gewestelijke studiedagen voor zijn bestuursleden, leiders en proosten; verder een aantal gewestelijke betoogingen, retraites en recollectiedagen, alsmede een prijskamp met vragen over technische en sociale aangelegenheden. *Luytgaerens.*

Belgische Boerinnenbond, opgericht in Juli 1911, is de centrale instelling die in den schoot van den Belgischen Boerenbond (B.B.) de plaatselijke vereenigingen voor boerinnen en boerendochters of zgn. boerinnengilden groepeert. Evenals de B.B. zelf, strekt de Boerinnenbond zijn werkgebied uit over het heele Vlaamsche land en over Waalsch-Brabant. Samen met zijn aangesloten gilden ijvert hij voor het godsdienstig-zedelijk en voor het maatschappelijk welzijn van de leden, en houdt hij zich bezig met hun algemeene ontwikkeling en met hun opleiding als moeder, huishoudster en boerin.

De boerinnengilden, die ter plaatse een afdeeling uitmaken van de boerengilde (zie aldaar), aanvaarden als leden de huismoeders en de overige vrouwelijke huisgenooten, hoofdzakelijk van de aangesloten gezinnen. In hun schoot worden jeugdafdeelingen opgericht, die op hun beurt aansluiten bij een onderafdeeling van den Boerinnenbond, den Boerinnenjeugdbond. Einde 1932 telde de Boerinnenbond 113 376 leden; daaronder 76 997 vrouwelijke gezinshoofden.

Het aantal aangesloten boerinnengilden bedroeg op dat oogenblik 933; het aantal jeugdafdeelingen 313.

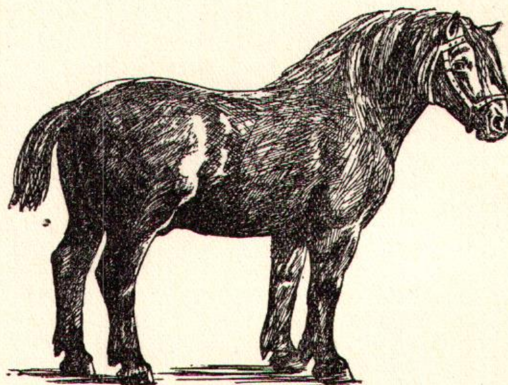
De Boerinnenbond is geregeld in betrekking met zijn leden, o.a. door zijn orgaan De Boerin, dat maandelijks aan al de aangesloten vrouwelijke gezinshoofden toegezonden wordt, en door de opziensters, die belast zijn met de leiding van het vereenigingsleven. Tot voorlichting van de besturen benuttigt hij Onze Gids, het bestuurlijk maandblad van den B.B.

W e r k i n g in 1932: 5 provinciale boerinnendagen met 12 000 aanwezigen, 59 gesloten retraites, 156 vergaderingen van gewestelijke studiekringen, bijgewoond door 6 110 bestuursleden en jeugdleidsters, 4 378 voordrachten, 212 leergangen van twee of vier dagen, 43 reeksen lessen over verpleging van moeder en kind, medewerking aan 131 landbouwhuishoudscholen en leergangen, enz.

L i t.: E. Luytgaerens, Jaarverslagen van den Belg. Boerenbond; De Boerin, orgaan van den Boerinnenbond. *Luytgaerens.*

Belgische Kongo, → Kongo (Belgisch).

Belgische paarden. Reeds in den Romeinschen tijd werd in België een zeer gewaardeerd zwaar paard gefokt. In de middeleeuwen had het zgn. Vlaamsche paard een groote vermaardheid. Helaas werd in de 18e eeuw door ondoelmatig kruisen met Deensche, Holsteinsche, Percherons en zelfs met Arabische en Engelsche volbloedpaarden veel schade toegebracht aan de fokkerij. Pas na 1830 werd weer in vrij korten tijd hierin verbetering gebracht, dank zij de gunstige klimatologische, economische omstandigheden en het talent der fokkers. Er werden toen drie typen onderscheiden: het Vlaamsche, het Brabantsche en het Ardennerpaard. Het Vlaamsche paard, verwant aan het Friesche paard, onderscheidde zich door zijn grootte en zwaren lichaamsbouw (schofthoogte 1,70—1,85 m); kwam vooral voor in Oost- en West-Vlaanderen; hoofdzakelijk geschikt voor stappend werk. Veel voorkomende gebreken waren: te lange slappe rug, platte hoeven, te weinig temperament, te lymphatisch. Het Brabantsche paard, vooral voorkomend in midden-België, Brabant en Henegouwen, was niet zoo groot, wel massief en meer gesloten van bouw, droger en bezat beter beenwerk en betere gangen. Het Ardenner paard vond men vooral in de provincies Luik, Namen en Luxemburg; was klein tot middelgroot, met een evenredigen breeden en diepen romp, droge beenen en goede hoeven, goeden gang en draf en was zeer gezocht als omnibus-, tram- en artilleriepaard. Tusschen het Ardenner en het Brabantsche paard stond nog het zgn. Condroz paard. Na 1886, toen de Nationale Vereeniging voor het Belgische trekpaard is opgericht, is deze indeeling verdwenen. Nu kent men slechts het Belgische trekpaard met twee slagen: het zware,

Belgisch trekpaard.

dat het meest overeenkomt met het Brabantsche paard (schofthoogte 1,60—1,80 m, pijpomvang 21—24 cm), voorkomend vooral in midden- en W. België, en het lichtere, dat meer naar het Ardenner paard zweemt (schofthoogte 1,48—1,60 m, pijpomvang 21—24 cm), dat vooral gevonden wordt in Oost-België. In den wereldoorlog heeft de fokkerij zwaar geleden, maar heeft zich thans zoo hersteld, dat het wel als het beste zware trekpaard der wereld is te beschouwen, en veel

geëxporteerd wordt, vooral naar Nederland, Frankrijk, Rijnland, Westfalen en Amerika. Elk jaar in Juni heeft te Brussel een befaamde tentoonstelling plaats. Het B. paard is groot, sterk gespierd en evenredig van bouw, met zeer krachtige beenen. De gang is in stap krachtig en ruim, in draf vrij goed. De hoofdkleuren zijn bruin en vos, in den laatsten tijd veel rood- en bruinschimmel.

Als oudste en meest befaamde stamvader der Belgische paardenfokkerij is bekend de hengst, afkomstig uit het Denderdal: François, de Oude Dikke van Wijnhuizen (1835—1858), een product van inteelt. Uit dezen stam zijn twee bloedlijnen gesproten; nl. die van Orange I (B. S. 1144), waartoe bijna alle beroemde Belg. hengsten behooren, en Forton II (B. S. 1738). Een andere zeer op den voorgrond tredende bloedlijn is afkomstig van den schimmelhengst uit het Nijverdal, Bayard (B. S. 1146), die vooral, door zijn vrouwelijke nakomelingen beroemd is geworden, welke gepaard met hengsten uit de Orange I-lijn, nakomelingen hebben gegeven, die een grooten invloed hebben uitgeoefend op de Belgische paardenfokkerij. Vooral door zijn achterkleinzoon Gerfaut II (B. S. 2538 bis) heeft Bayard zijn invloed doen gelden. Een vierde minder bekende bloedlijn is afkomstig van den hengst Jean I (B. S. 1200). Een bekende zoon van Orange I is Brillant (B. S. 708), een prachtige showhengst, die echter alleen door zijn vrouwelijke nakomelingen invloed heeft uitgeoefend. Meer is het goede bloed van Orange I verspreid door zijn zoon Jupiter (B. S. 126) via diens zoons Mont d'Or (B. S. 6120), Rêve d'Or (B. S. 7406) en Brin d'Or (B. S. 7902), welke laatste in den bekenden Fosteau-stal van Jules Hazard uitstekend heeft gefokt. Brin d'Or voert het bloed van Bayard via zijn moeder Garlouche (B. S. 7907). De meest beroemde zoon van Brin d'Or is Indigène du Fosteau (B. S. 29718), waarvan zoowel in België als in Nederland een zeer groot aantal zoons en dochters uitstekend hebben gefokt. De goede grondslagen van het zware trekpaard in Nederland zijn vooral gelegd door dezen hengst en zijn nakomelingen.

Verhey.

Belgische Pers. Aanvang 17e eeuw (1605?) zond Abraham Verhoeven te Antwerpen zijn Nieuwe Tydinghen, het eerste nieuwsblad in Europa, in het licht. De Vlaming Jan Mommaert stichtte 1649 het eerste blad te Brussel Le Courrier véritable des Pays-Bas, dat 1741 Gazette de Bruxelles en in 1759 Gazette des Pays-Bas werd, om 1791 te verdwijnen. Het eerste eigenlijke dagblad verscheen 1 Febr. 1777 te Luik en heette La feuille sans titre. Voor en na de revolutie van 1830 werden vooral gelezen L'Oracle (1800—1827), Le Courrier des Pays-Bas, later Le Courrier Belge geheeten (1821—1831), en Le Courrier de la Meuse, die later Le Journal de Bruxelles werd en na een roemrijken levensloop in 1920 verdween. De wetten en regeeringsberichten verschenen aanvankelijk in L'Union Belge (19 Oct. 1830—3 Maart 1831). Op 16 Juni 1831 werd Le Moniteur Belge gesticht. Eerst in het Fransch alleen gesteld, werd het blad 1889 tweetalig.

Te Brussel verschijnen vijf Vlaamsche dagbladen: Het Nieuws van den Dag (veelgelezen Kath. Cons. volksblad, 49e jaar); Sportwereld (Kath., zeer verspreid, 20e jaar) met Het Algemeen Nieuws; De Standaard (Kath. Vlaamschgezind orgaan voor intellectueelen); Het Nieuwsblad (Kath., 5e jr.), volksuitgave van De Standaard; Het laatste Nieuws (zeer verspreid, gematigd volksblad, 46e jr.). Benevens deze organen verschijnen 1° drie Kath. bladen in de Fransche taal: La Libre Belgique (conservatief, de Vl. Beweging niet genegen, 50e jr.); Le XXe Siècle (Fransch nationalistisch, 39e jr.) en Le National (43e jr.), volksuitgave van La Libre Belgique. 2° Vier lib. bladen: L'Indépendance Belge (in het buitenland verspreid. 103e jr.); L'Etoile Belge (84e jr.), La Gazette (zeer conservatief, 62e jr.) en La Dernière Heure (boulevard- en sportblad, 28e jr.). 3° Een soc.: Le Peuple (off. orgaan der soc. partij, 49e jr.). 4° Een nat. conservatief: La Nation Belge (16e jr.). 5° Een neutraal, zeer verspreid avondblad Le Soir (47e jr.). 6° E n Franschgezind boulevardblad : Midi (14e jr.). Daarenboven zijn er Le Moniteur des Intérêts matériels (38e jr.) en eenige veelgelezen beursorganen, zooals L'Echo de la Bourse (53e jr.), L'Informateur (16e jr.) enz.

Te Antwerpen leest men zes Vlaamsche dagbladen: Het Handelsblad van Antwerpen (Kath. Vlaamsch- en behoudsgezind, 89e jr.); De Gazet van Antwerpen (zeer verspreid Kath. dem. Vlaamschgezind, 43e jr.); De Morgenpost (Kath., 13e jr.), plaatselijke uitgave voor Handel en Scheepvaart van De Standaard; De Schelde (Vl. Nat., 16e jr.); De Nieuwe Gazet (lib. volksorgaan, 36e jr.) en De Volksgazet (soc. volksblad, 16e jr.). In de Fransche taal gesteld zijn: La Métropole (behoudend Kath. orgaan der handelskr., 40e jr.); Le Matin (lib. anti-Vlaamsch volksblad, 40e jr.); Le Neptune (lib., scheepvaartbelangen, 30e jr.) en voor de zakenwereld L'Echo du Soir, Le Lloyd Anversois, enz.

Te Gent bestaan vier Vlaamsche organen: De Landwacht-Gentenaar (Kath. volksblad, 63e jr.); Het Volk (volksblad, off. orgaan der Chr. Democratie, 42e jr.), waarin opgenomen De Tijd, De Gazette van Gent (lib. 264e jr.) en Vooruit (soc., 49e jr.). Daarbij twee Franschtalige: Le Bien Public (behoud. Kath. en anti-Vlaamsch, 80e jr.) en La Flandre Libérale (anti-Vlaamsch, 59e jr.). De provinciepers is weinig ontwikkeld in het Vlaamsch gedeelte van het land. Er zijn maar twee dagbladen meer alg. bekend: De Volksstem (Kath., cons., 39e jr.) te Aalst en Het Belang van Limburg (Kath., 1e jr.) te Hasselt.

In het Waalsch gedeelte: o.a. dagbladen te Aarlen: L'Avenir du Luxembourg (Kath., 36e jr.); te Charleroi: Le Pays Wallon (Kath., dem., 43e jr.), La Gazette de Charleroi (lib. 56e jr.), Le Journal de Charleroi (soc., 88e jr.), Le Rappel (Kath., cons., 33e jr.); te La Louvière: La Gazette du Centre (Kath., 31e jr.), Les Nouvelles (lib., 36e jr.); te Luik: La Gazette de Liége (Kath.), La Meuse (lib., 78e jr.), Le Journal de Liége (lib., 69e jr.), L'Express (lib. progr., 42e jr.) en La Wallonie (soc., 14e jr.); te Bergen: La Province (lib., 27e jr.), Le Progrès (Kath., 25e jr.), Le Travail (soc., 33e jr.) en L'Avenir (soc., 29e jr.); te Namen: La Province de Namur (lib., 27e jr.) en Vers l'Avenir (Kath., 15e jr.); te Doornik: Courier de l'Escaut (Kath., beh., 104e jr.); te Verviers: Le Courrier du Soir (Kath., 28e jr.), Le Jour (neutr., 40e jr.), Les Nouvelles (lib., 37e jr.), Le Travail (soc., 33e jr.) en La Presse (lib., 6e jr.). Te Eupen verschijnen drie Kath. in het Duitsch gestelde bladen: Eupener Nachrichten, Eupener Zeitung (Chr. dem.) en Grenz-Echo (pro-Belgisch).

Buiten deze Belgische bladen worden er veel vreemde (meest Fransche) gekocht.

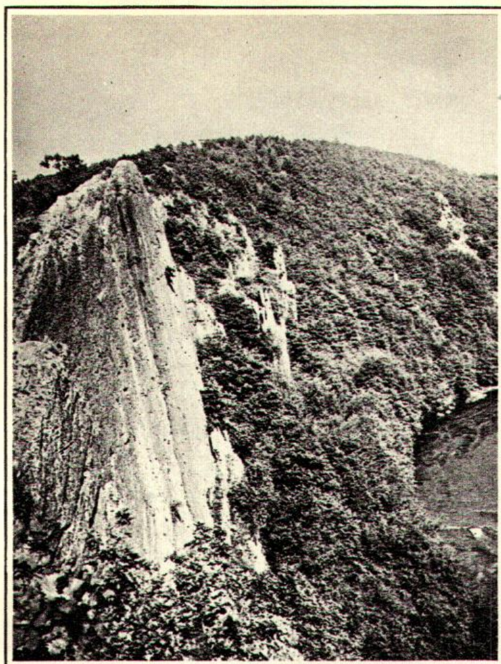
Er bestaat bovendien een krachtig oplevende

en veelgelezen weekbladpers, zoo in Vlaanderen als in Wallonië. In Vlaanderen is deze vooruitgang, wat het dagbladwezen en de weekpers betreft, vooral merkbaar sedert den oorlog en houdt die gelijken tred met de cultureele ontvoogding van de Vlaamsche gemeenschap. Terwijl bijv. voor den oorlog aan de internationale berichtgeving slechts geringe aandacht werd besteed, bezitten de Vlaamsche bladen thans een over het algemeen verzorgde rubriek buitenland. Een opvallende gewoonte van den Belgischen krantenlezer bestaat hierin, dat hij, in tegenstelling met wat bijv. in Nederland geschiedt, waar ieder slechts zijn lijfblad leest, graag een handvol diverse kranten koopt en zich vaak tevreden stelt met het lezen van de titels. Het uitzicht van de kranten heeft diensvolgens veel weg van de Fransche, al zijn ze, wat den inhoud betreft (en dit is vooral waar voor de Vlaamsche bladen) vaak degelijker, zonder dat ze daarom ook maar met de Nederlandsche of Engelsche kunnen vergeleken worden.

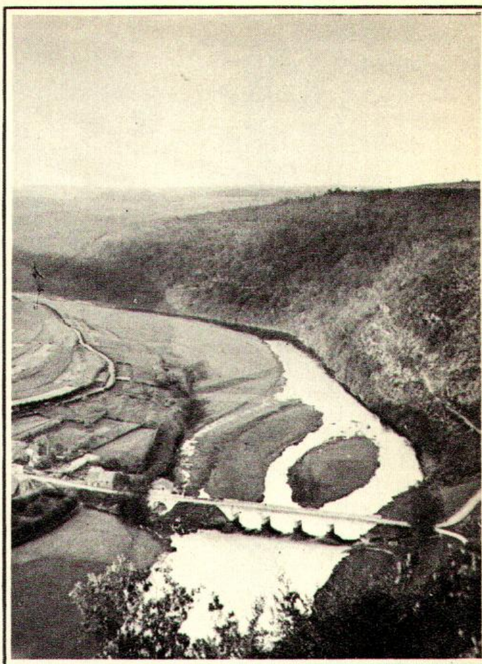
Lit.: Malou, Notice statistique sur les journaux belges, 1830-1842 (Com. de Statistique, I); A. Warzée, Essai historique et critique sur les journaux belges (1845); Histoire de la Presse (Patria Belgica, III 1875); E. Bacha et R. Dupierreux, Périodiques belges (1928); Officieel jaarb. van de Belg. pers (1933): Algemeen adresboek van de Belg. pers (1933). *Cordemans.*

Belgische politieke partijen.

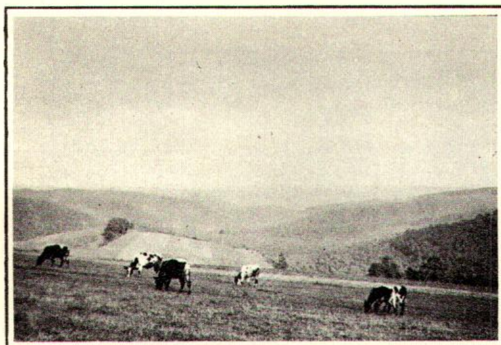
I. De Katholieke partij. Wanneer in 1830 het Nationaal Congres vergadert, bestaat er maar één partij: de Unionistische, en maar één program: de Vrijheid. De Kath. unionisten vragen de vrijheid van godsdienst, van onderwijs, van vereeniging. Om de vrijheid van godsdienst te bekomen, stemmen ze voor de prioriteit van het burgerlijk op het kerkelijk huwelijk. De Kerk ontwikkelt zich, ze breidt het vrij onderwijs uit, de invloed van den clerus stijgt. Th. Verhaegen sticht in 1834 de Brusselsche Universiteit tegen de pas heropgerichte Katholieke Universiteit te Leuven en richt de liberale partij in. Het unionisme zieltoogt, wanneer de Theux in 1839 vrede sluit met Holland. 14 Juni 1846 vergadert te Brussel een liberaal congres. Het vraagt: onafhankelijkheid van het burgerlijk gezag, herziening van het kiesstelsel, openbaar onderwijs uitsluitend onderworpen aan het burgerlijk gezag. De rechtsche unionisten, steeds het oude unionisme toegedaan, vormen geen partij. De Kerk staat afzijdig en Rome (Encycliek Mirari vos, van Gregorius XVI) had te kennen gegeven, dat, van leerstellig standpunt uit, de Belgische liberale wetgeving nu juist geen meesterstuk was. De splitsing der partij in parlementaire behoudsgezinden en aanhangers eener herziening van de grondwet, op zuiver Kath. grondslag, was dadelijk gevolgd. Inmiddels triomfeeren Rogier en Frère-Orban den 12en Augustus 1847 en telt men in de Kamer 23 unionisten tegenover 85 leden der regeeringspartij. De liberalen blijven aan het bewind, met een korte onderbreking (van 1855 tot 1857), wanneer De Decker het laatste unionistische, bijna homogeen conservatieve ministerie vormt, dat ontslag moet nemen, omdat het zich naar aanleiding van eene wet op „de doode hand" verzet tegen de „émeute des gants glacés". In 1857 triomfeeren de liberalen andermaal met 70 gekozenen tegen 38, terwijl Malou vruchteloos poogt de conservatieven in zijn Association constitutionnelle et conservative te organiseeren, op basis van het oud unionistische program. Haar afzijdigheid prijsgevend, neigt de geestelijke overheid thans naar samenwerking met de behoudsgezinde partij, die tusschen haar en de regeering kan optreden, en bevecht de anti-godsdienstige candidaten. De jeugd heeft alle ideologie à la Lamennais prijs gegeven, erkent de grondwet en wil de Kerk tegen haar aanvallers verdedigen. Ducpétiaux organiseert Kath. congressen in 1863, 1864 en 1867, waar, al staan die theoretisch buiten de politiek, de grondslagen eener uitgesproken Kath. partij worden gelegd en de oprichting van Kath. kringen aangeprezen. Nochtans zal de partij officieel tot 1884 conservatieve partij blijven heeten. In 1859 ontstaat te Antwerpen de Meetingpartij met Jacobs en de eerste Flaminganten De Laet en Coremans, die op een anti-militaristische lijst Kath. overwinningen viert, en ruimschoots het hare bijdraagt om in 1870 de conservatieven aan het bewind te helpen. Tot 1878 regeert Malou voorzichtig en gematigd, niettegenstaande de strijdlustigheid van de jongeren en de pers. Wanneer hij in 1878 het bewind aan de liberalen moet overmaken, verklaart hij „nous avons vécu". De aantredende regeering Frère-Orban bindt den strijd aan op schoolgebied en wil het openbaar onderwijs uitsluitend onder staatstoezicht brengen. De geestelijkheid eischt daartegenover het recht op, het onderwijs in den godsdienst buiten alle inmenging te regelen. In 1879 (Van Humbeek, Bara) wordt de „ongelukswet" aangenomen, Frère-Orban breekt met het Vaticaan, de geestelijkheid reageert scherp, over geheel het land wordt met groote geestdrift gewerkt aan de inrichting van het vrij onderwijs. Overal rijzen schoolcomités uit den grond en worden de ruggegraat der Kath. partij, die op 7 Juni 1884 met een groote meerderheid zegeviert. Malou formuleert zijn program: godsdienstvrede, verstandhouding met het Vaticaan, goedmaken wat in 1879 werd verkorven en orde brengen in het geldwezen. Maar de Katholieken zijn het niet eens over de herziening van de schoolwet. Malou wil gemeentelijke en vrije scholen subsidieeren, Woeste wenscht de gemeentescholen door aangenomen scholen te vervangen. Woeste haalt het, liberaal straatrumoer breekt los, Jacobs, Woeste en Malou gaan heen. Aug. → Beernaert volgt hen op (1884), behandelt het schoolvraagstuk met voorzichtigheid en bewerkt toenadering tot het Vaticaan. Hij regelt de Kongokwestie met Leopold II, maar stuit op geweldig Kath. verzet tegen een ontwerp op den persoonlijken dienstplicht, dat verworpen wordt, terwijl de forten langs de Maas worden goedgekeurd. De economische crisis, oorzaak van geweldige en krachtdadig onderdrukte stakingen, leidt naar een onderzoek naar de arbeidstoestanden, die de noodzakelijkheid van maatschappelijke hervormingen aantoonen. Beernaert's sociale politiek jaagt echter de censitaire burgerij in het harnas. De minister ziet in, dat het kiesstelsel moet gewijzigd worden, wil men sociale hervormingen mogelijk maken. In 1891 grondvest Arth. Verhaegen de Ligue démocratique belge en stichten Helleputte, Carton de Wiart en de Broqueville La Justice sociale. Tegen het conservatisme van Woeste stellen ze een sociaal program: beroepsorganisatie, regeling van den arbeid, alg. stemrecht op 25-jarigen leeftijd met evenredige vertegenwoordiging, verplicht onderwijs met vrije keuze der school. In 1892 wordt de grondwet herzien, in 1893 (A. Nyssens) meervoudig stemrecht ingevoerd en in 1894 gaat Beernaert heen na den godsdienst hersteld, het geldwezen gesaneerd, 's lands verdediging verzekerd en de sociale wetgeving inge-

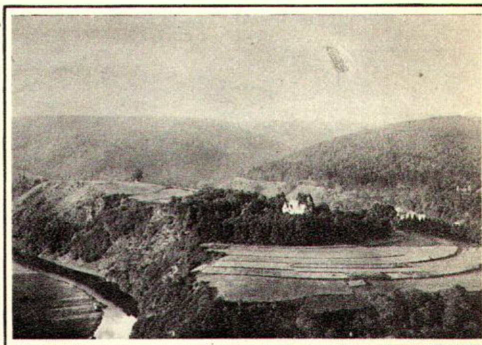
De „Hérou" met de rivier de Ourthe.

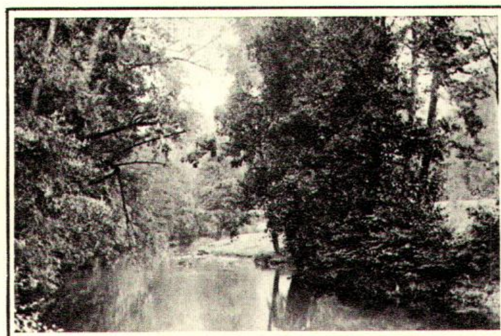
De Semois te Poupehan gezien van de Chaire-à-prêcher.

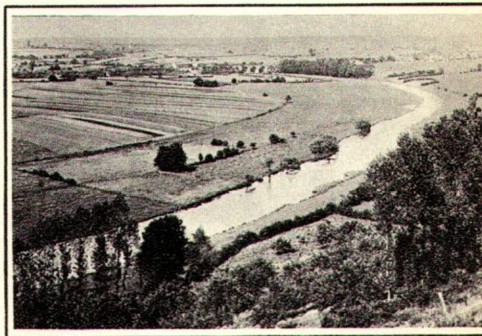
Panorama bij Cugnon aan de Semois.

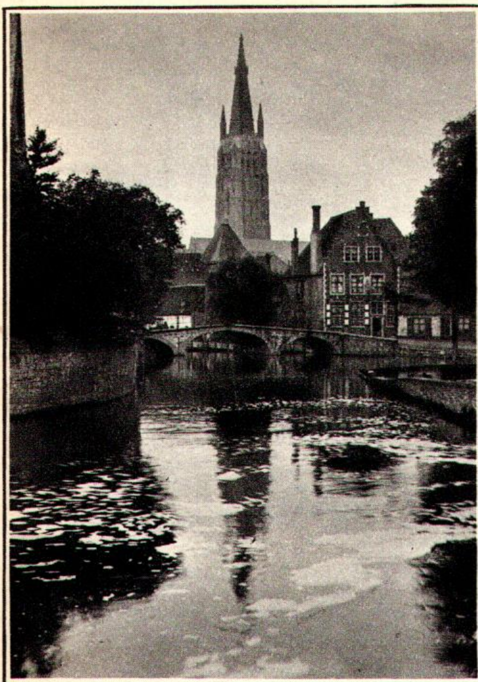
De Ourthe bij Laroche.

De Lesse in de omgeving van Château d'Ardenne.

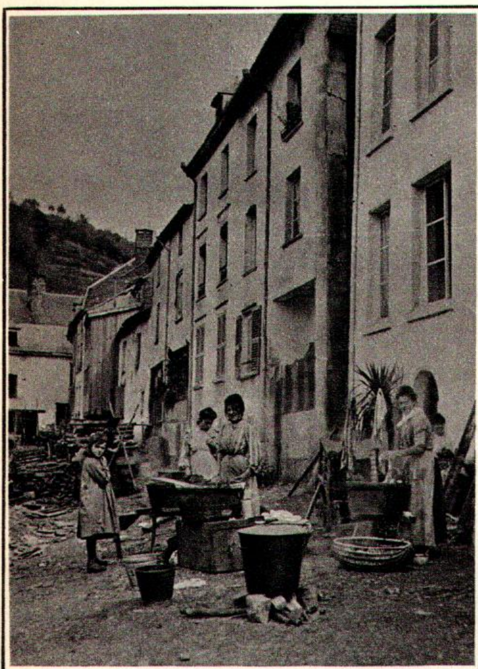
De Semois bij Auby.

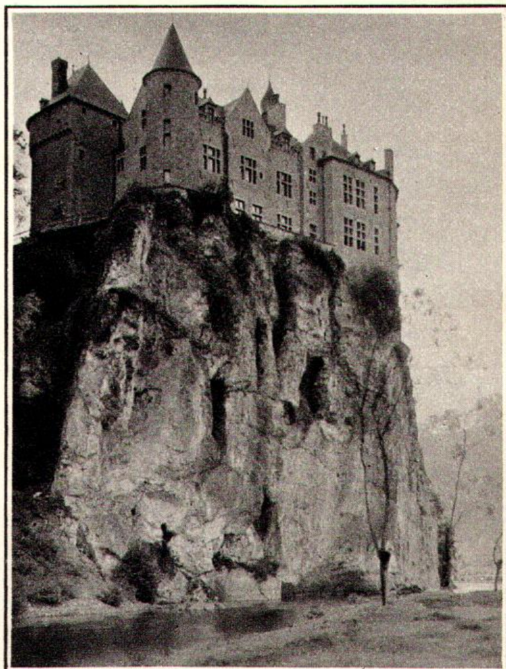
Brugge. Brug van het begijnhof.

Antwerpen. De Meir met torenbouw.

Waschvrouwen in een straat te Bouillon.

Het kasteel van Walzin.

Het meerendeel der landschapfoto's van België is welwillend ter beschikking gesteld door den Belg.-Luxemb. Dienst voor Toerisme te Brussel.

leid te hebben. De intrede van 33 socialistische kamerleden en de verplettering der liberalen roepen in 1894 een nieuwen toestand in het leven. De meerderheid reageert en neemt een wet aan op het verplicht godsdienstonderwijs in de scholen en een wet op de gemeenteverkiezingen, terwijl de sociale hervormingen, door Beernaert aangekondigd, op zich laten wachten. Meteen rijst een conflict tusschen de behoudsgezinden (Katholieke Vereenigingen en Kringen) en de sociale Katholieken over de politieke organisatie der partij en de vertegenwoordiging der democraten, daar Woeste zich tegen elke fractioneele opvatting der partij verzet. De extremistische democraten vragen afzonderlijke organisaties en lijsten (→ Daens), maar de meerderheid sluit overeenkomsten met de conservatieven voor de verkiezingen. Onder de Smet de Naeyer (1900) wordt de evenredige vertegenwoordiging ingevoerd. Ze wijzigt grondig het uitzicht van de Kamer. De Kath. meerderheid valt van 68 op 20 zetels, de liberalen herstellen zich eenigermate (33 zetels) en de socialisten keeren met 32 leden terug. De Kath. democratische groep is sterk aangegroeid en bedingt, niettegenstaande Woeste's terughoudendheid, sociale hervormingen. Thans stijgt de wrijving tusschen democraten en conservatieven ten top, wanneer (1902) minister Francotte, een behoudsgezinde, als minister van Nijverheid en Arbeid wordt verkozen boven een democratisch kamerlid, welk feit bijna tot scheuring in de rangen leidt. In 1907 is de exclusive tegen de democratische ministers opgeheven, Helleputte en Renkin worden met een portefeuille belast. De persoonlijke dienstplicht wordt door Schollaert ingesteld en een nieuwe schoolwet ontworpen op basis van den „schoolbon", die zou toelaten aan alle scholen gelijken steun toe te kennen. Meteen zou het onderwijs tot 14 jaar verplicht gesteld worden. Woeste is niet geestdriftig, de linkerzijden verwekken straatrumoer, de Kath. meerderheid slinkt tot zes stem bij de verkiezingen en Schollaert treedt in 1911 af. In 1912 sluiten liberalen en socialisten een kartel tegen de nieuwe regeering de Broqueville, die de meerderheid der partij, na 27 jaren bewind, van 6 tot 12 stem opvoert. In Mei 1913 wordt de wet op den algemeenen dienstplicht aangenomen. Op den vooravond van den oorlog eischen de socialisten eenvoudig alg. stemrecht, stakingen breken uit, maar de regeering belooft een commissie van onderzoek naar de mogelijkheid eener grondwetsherziening te zullen instellen. De rust keert weer, minister Poullet (1914) wijzigt het schoolwetsontwerp Schollaert en het verplicht onderwijs wordt aangenomen. Onder den oorlog treedt de oppositie tot de regeering toe, na den oorlog komt een drieledige regeering onder Kath. leiding tot stand (alg. stemrecht, afschaffing van art. 310). Na de verkiezingen van 1919 hebben de Katholieken nog slechts 73 vertegenwoordigers op 186. Geen partij beschikt over de meerderheid. De Vlaamsche fractie is thans, naast de behoudsgezinde en de democratische fractie, een macht geworden in de partij, terwijl de Boerenbond groote uitbreiding neemt. De partij wordt heringericht op grondslag van de „standsorganisatie". In 1919 ontstaat het A l g e m e e n C h r i s t e n W e r k e r s v e r b o n d uit de vroegere Liga en in 1921 wordt de formule, die Woeste steeds had bestreden, aanvaard en komt de K a t h o l i e k e U n i e tot stand bestaande uit: 1° de Federatie der Katholieke Vereenigingen en Kringen, 2° het Algemeen Christen Werkersverbond, 3° de Boerenorganisaties en 4° de Landsbond van den Christen Middenstand. Ze staan onder de leiding van een centraal bureel tot eenmaking der Katholieke actie en tot bevordering der verstandhouding onder de fracties. In de jongste jaren bewerkt de Vlaamsche fractie met Van Cauwelaert de verwezenlijking van het Minimum-program: Vlaamsch in het bestuur (Taalwet 1921 en 1932), Vlaamsch in het onderwijs (Gent vervlaamscht in 1930), in het leger, terwijl het ontwerp op de vervlaamsching van het gerecht bij de commissie in behandeling is. Meteen werd een aantal sociale wetten o.a. op de sociale verzekeringen aangenomen onder minister Heyman. Het streven naar meer eendracht tusschen de verschillende schakeeringen van de partij is in ruime mate geslaagd.

L i t : P. Verhaegen, La lutte scolaire en Belgique (Gent 1905); de Trannoy, Jules Malou (Brussel 1905); id., Vingt-cinq années de Gouvernement (Brussel 1910); Moreau, A. Dechamps (Brussel 1911); A. Verhaegen, Vingt-cinq années d'action sociale (Brussel 1912); Bellemans, Victor Jacobs (Brussel 1913); Van der Smissen, Beernaert et Leopold II (Brussel 1920); Rubbens, Ducpétiaux (Brussel 1922); Woeste, Mémoires (Brussel 1927—1933); id., Histoire de la Belgique contemporaine (3 dln. Brussel 1928—1930); Mélot, Le parti catholique en Belgique (Leuven 1933).

Cordemans.

II. De liberale partij. De vrijzinnigen kleven, in de eerste jaren na 1830, het unionisme aan, dat in het teeken der „vrijheids"-beginselen staat. Omstreeks 1840 teekenen de verschillen tusschen rechts en links zich scherper af. In 1846 roepen Verhaegen en Defacqz te Brussel een liberaal congres bijeen, dat de onderlinge geschillen in de partij uitroeit en de liberalen naar het anticlericalisme en het laïcisme drijft. De verkiezingen van 1847 geven hun de meerderheid. Rogier en Frère-Orban regeeren autoritair, centraliseerend en anticlericaal. De liberalen prenten hun stempel op de periode, die van 1847 tot 1870 strekt, slechts kortstondig onderbroken (1855—1857) door de regeering-De Decker, die onder drukking van liberaal straatrumoer moet heengaan. In 1848 weet de regeering den vrede te bewaren in een bewogen periode, maar in 1850 verwekt een wet op het middelbaar onderwijs scherp Katholiek verzet. In 1860 schaft Frère-Orban het octrooi af en in 1863 koopt Rogier de Schelde vrij. Het militaire program der regeering stuit op protest en in 1870 moet ze onder algemeene afkeuring heengaan. De partij is verdeeld in jonge extremisten, die de wet van 1842 op het lager onderwijs willen verscherpen in anticlericalen zin, en de meer gematigde elementen. Na acht jaar keeren de liberalen weer met Frère-Orban, die enkele progressisten in zijn ministerie opneemt. Gedurende zeven jaar zal hij op schoolgebied een geweldigen strijd voeren tegen de Katholieken. De Schoolwet van 1879 (Van Humbeek, Bara) ontneemt aan de gemeenten het recht om de vrije scholen aan te nemen, enkel gediplomeerden uit staatsscholen kunnen nog aangesteld worden in officieele scholen en het verplicht godsdienstonderwijs wordt afgeschaft. De schooloorlog woedt met groote bitterheid. Orban breekt met het Vaticaan. In 1883 krijgt hij het aan den stok met Janson, die den kiescijns wil afschaffen, geraakt in groote financieele moeilijkheden verstrikt en moet met zijn partij voorgoed van het tooneel verdwijnen, wanneer in 1884 de onderling kijvende liberale progressisten en conservatieven, die de Katholieken hebben vervolgd en de belastingen verzwaard, een geweldige nederlaag lijden. Bij de invoering van het meerderheidsstelsel is de partij den

ondergang nabij, de evenredige vertegenwoordiging zal later (1900) verbetering brengen. Inmiddels worden de jaren doorgebracht met getwist tusschen voorstanders en tegenstanders van het zuiver alg. stemrecht. Eerst in 1902 keert eenheid weer in de partij, die haar program als volgt formuleert: verplicht openbaar onderwijs, vrij van elken confessioneelen invloed, afschaffing van de plaatsvervanging, eerlijke verdeeling der militaire lasten. politieke gelijkheid door evenredige vertegenwoordiging, sociale wetgeving. In 1909 wordt de persoonlijke dienstplicht door Schollaert ingevoerd met instemming der liberalen, die echter ten strijde trekken tegen den „schoolbon" en samenwerking met de socialisten zoeken. Na het heengaan van Schollaert rijpt de kartellistische politiek op basis van het eenvoudig algemeen stemrecht, gekoppeld met integrale evenredige vertegenwoordiging op 25-jarigen ouderdom, maar ze berokkent den linkschen partijen een gevoelige nederlaag in 1912. De socialisten uiten hun woede in een algemeene staking, die den liberalen erg ongelegen valt. Minister de Broqueville belooft een onderzoeks-commissie te zullen instellen, om een algemeen aanvaardbare formule te zoeken.

Onder den oorlog treden de liberalen tot de regeering toe en geven hun steun, na den vrede, aan een kabinet van Nationale Unie en vormen nadien met de Katholieken de opeenvolgende regeeringen met uitzondering van de democratische regeering in 1925. Het anticlericalisme der liberale leiders is thans eenigermate gebreideld, al blijft de oude geest heerschen in zekere milieu's, bijv. in den Brabantschen provincieraad.

Het zuiver algemeen stemrecht is den liberalen niet gunstig geweest: op 187 Kamerleden telden zij sinds den oorlog achtereenvolgens: 34 (1919), 33 (1921), 23 (1925), 28 (1929) en 24 (1932) gekozenen.

L i t.: Th. Juste, Joseph Lebeau (Brussel 1865); Th. Juste, Eug. Defacqz (Brussel 1878); L. Hymans, Histoire parlementaire de la Belgique (1878—1918); Discailles, Charles Rogier (Brussel 1892); P. Hymans, Frère-Orban (Brussel 1911); Van Kalken, Th. Verhaegen (Brussel 1927); A. Devise, Un Siècle de libéralisme (Brussel 1930); P. Hymans, Le parti libéral de 1909 à 1928 (Brussel 1933). *Cordemans.*

III. De socialistische partij, officieel benaamd B e l g i s c h e W e r k l i e d e n p a r t ij (B.W.P.; Parti ouvrier belge, P.O.B.).

Ontstaan. De socialistische partij in België werd gesticht op 15—16 Augustus 1885 te Antwerpen. De eerste pogingen tot oprichting eener socialistische beweging, reeds vroeger gedaan (o.a. te Brussel in 1847 op het initiatief van Marx en Engels), hadden geen blijvend resultaat; in 1877 ontstond te Gent een Vlaamsche socialistische partij, en een weinig later te Brussel een Brabantsche soc. partij, die versmolten, in 1879, tot een Belgische soc. partij. Daarnaast ontstonden allerlei arbeidersvereenigingen met verschillende doeleinden (syndicaten, coöperatie, mutualiteiten), maar zonder politieke kleur. Men trachtte hen alle in een organisme onder te brengen, dat men, om tactische redenen, de B.W.P. noemde: ondanks herhaald verzet, en al heeft de B.W.P. een uitgesproken socialistisch karakter en wilde zij van den beginne af ook niet-arbeiders winnen, bleef de naam gehandhaafd.

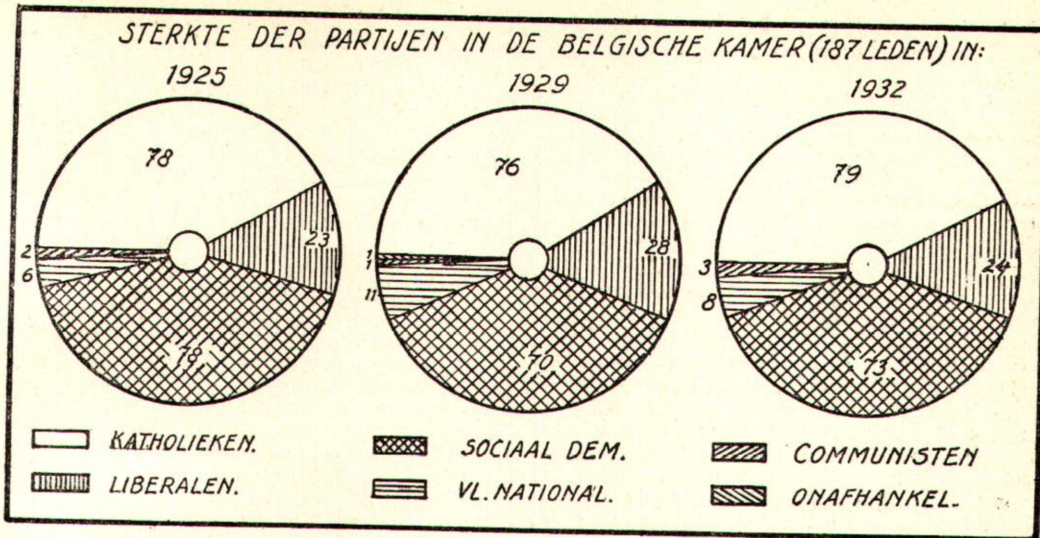
Het p r o g r a m m a dagteekent van het congres der B.W.P. te Quaregnon (1893) en is rechtstreeks geïnspireerd door het Erfurter-programma, en langs dit laatste om, door het „Communistisch manifest" van Marx. Toch is het zoowel in zijn beginselverklaring als in zijn actieplan van eerst af met revisionnistische ingrediënten gemengd. Van der Velde roemt er steeds op, dat het Belgische socialisme den invl ed onderging en weerspiegelt, zoowel van Fransche en Engelsche, als van Duitsche socialistische richtingen. In de beginselverklaring vindt men de strakkere Marxistische lijn, terwijl het actie-plan onderscheid maakt tusschen een algemeen (meer verwijderd) programma en een programma van onmiddellijke toepassing. Dit laat aan de B.W.P. een politiek van soepele aanpassing toe, die zij met realistisch opportunisme steeds getrouw bleef. De statuten der B.W.P. ondergingen ook vaak veranderingen, die echter nooit den geest betroffen, maar de structuur nader bepaalden.

In November 1933 heeft H. De Man een nieuw actieprogramma ontworpen, dat door den raad der partij werd aanvaard, en op het volgende congres (Kerstmis 1933) zal voorgelegd en bekrachtigd worden. In hoofdzaak beoogt het de concentratie van alle anti-kapitalistische lagen der bevolking (ook middenstand, boeren en onafhankelijke nijverheid) tegen de overheerschende macht van het financie-kapitaal; daarom voorziet het de nationaliseering van het credietwezen, die automatisch meebrengen zal de contrôle der gemeenschap over die takken der industrie (mijnen, metaal-, electriciteits-, chemie-nijverheid), die thans rechtstreeks onder leiding staan van het bankkapitaal. Alle andere vormen van eigendom blijven geëerbiedigd. Meteen voorziet dit plan een geleidelijke reabsorbeering der werkloozen. (Le Peuple: 16 November 1933.)

Huidige inrichting. De B.W.P. is, in tegenstelling met bijv. de Fransche socialistische partijen, niet louter een politiek organisme, maar de politieke uitdrukking en verlenging van een complex van socialistische inrichtingen. Op een dubbele basis vormt zij de centraliseerende federatie dezer inrichtingen: **1°** zij groepeert nationaal de gewestelijke afdeelingen, bestaande uit de locale groepen, waartoe behooren al wie lid zijn van een of ander socialistisch werk (syndicaat, coöperatief, enz.). De provinciale tusschenschakel tusschen nationale organisatie en gewestelijke afdeeling is aanwezig, doch heeft geen beteekenis.

2° Zij omvat de economische werken der partij, nl. a) De s y n d i c a t e n (arrondissementsfederaties), op hun beurt georganiseerd per streek en per beroep (Beroepscentrales). Zij vormden steeds de grootste macht van en in de B.W.P. en bereikten in 1920 tot 718 000 leden, doch daalden geleidelijk tot 528 380 (einde 1929). Ze worden geleid door de „Syndicale Commissie".

b) C o ö p e r a t i e, in den beginne door de socialisten als financieele hulp voor hun organisatie en als middel tot verovering der arbeiders aangewend, o.a. door Anseele met zijn „Vooruit" te Gent, en machtig uitgebouwd. Sedert 1900 bestaat de Federatie der Coöperatieven, die tot nu toe voortstreeft en voortstreven moet naar centralisatie der plaatselijke of gewestelijke, soms concurreerende coöperatieven. Telde in 1930: 282 425 leden en maakte een zakencijfer van ruim 800 millioen frs. Naast verbruikscoöperatieven (winkels, volkshuizen, aptheken), ook eigen productie [bakkerijen, brouwerijen, fabrieken, eigen visscherij („Roode Vloot") enz.]. Bovendien twee banken, een spaarkas en een verzekeringsmaatschappij. Deze economische inrichtingen, op kapitalistische leest geschoeid en naar kapitalistische wijze beheerd,

hebben vaak scherpe critiek uitgelokt van de zijde der radicalen.

c) Mutualiteiten: de werken voor onderlinge verzekering tegen ziekte. Centraal georganiseerd in het Nationaal verbond der socialistische mutualiteiten. In 1931 waren er 493 240 gezinshoofden bij aangesloten.

d) Opleidingswerken: zeer uitgebreide, degelijk-ingerichte pers; eigen uitgeverij De Wilde Roos te Brussel; een centraal organisme voor arbeidersopvoeding (C.A.O.) met arbeidershoogeschool en gewestelijke en locale cursussen. De jeugdwerken zijn niet in één organisme ondergebracht (Jonge Syndicaten, Roode Wachten, Roode Valken) en ook niet sterk ontwikkeld; in den laatsten tijd werd echter een groote krachtinspanning gedaan om zoowel de kinderen (Kindervriendenbeweging naar het model der Duitsche „Kinderfreunde") als de jeugd en de vrouwen (wier organisatie ruim 100 000 leden telt, maar weinig vitaliteit vertoont) voor het socialisme te winnen.

De B.W.P. in haar geheel telde in 1931: 631 129 aan betalende leden, cijfer dat licht overdreven is, daar er dubbels in voorkomen. Zij maakt deel uit van de 2e Internationale, waarvan haar leider, Em. Van der Velde, voorzitter is.

3° Bestuur. Zetel te Brussel (Maison du Peuple). De B.W.P. wordt bestuurd door a) het congres; vergadert regelmatig om de twee jaar (vroeger jaarlijks) en soms in buitengewone zitting, en telt ongeveer 800 leden. b) De algemeene Raad: meer beperkt. c) Bureau van den Alg. Raad, 17 leden. d) Secretariaat van den Alg. Raad: uitvoerend organisme.

4° Oordeel. Men onderscheidt in de geschiedenis der B.W.P. twee phasen: a) Van 1885 tot 1914: gestadige groei te midden van heeten strijd, waarin zij, ter verovering van het algemeen stemrecht en van korteren arbeidsduur, meermalen gebruik maakte van algemeene staking (o.a. in 1892, 1893, 1899, 1902, 1913) en van parlementaire obstructie, en vooral in het begin openbare onlusten (1886 te Luik, 1902 o.a. te Leuven) uitlokte. Naarmate zij echter in macht toenam, verzwakte dit revolutionnair karakter, en streefde zij een geleidelijke hervorming na der bestaande instellingen. b) Tijdens den oorlog namen hare leiders zitting in de Nationale Regeering en ook na den oorlog maakten zij tot in 1926 meermalen deel uit van regeeringscombinaties. Onmiddellijk na den oorlog werd het algemeen stemrecht ingevoerd, alsook de acht-uren-arbeidsdag. Het reformistisch karakter der B.W.P. uitte zich dan volkomen in het streven naar een uitbouw der sociale wetgeving en naar verdere democratiseering op politiek en economisch gebied, binnen het raam van het kapitalistisch stelsel. Tegen dit reformisme, dat dreigt de ziel van het socialisme te verliezen, terwijl het de wereld wint, kwam critiek o.a. van den beroemden Belgischen socialist H. De Man, en in den jongsten tijd vooral ook weer van jongere elementen, die meer naar het communisme overhellen, en één front ermee zouden willen opstellen.

Dank aan haar machtige, goed-ineengevlochten organisaties, haar sterke financieele basis, haar staf van vooraanstaande leiders, waarvan de meesten uit de burgerij overkwamen, is de B.W.P. tot hoogen bloei gekomen: haar invloed reikt nog verder dan haar ledental; bij de laatste wetgevende verkiezingen (1932) behaalde zij 866 817 stemmen (37,1% van het totaal). In alle officieele lichamen is zij vertegenwoordigd; in twee provincies heeft zij de volstrekte meerderheid, evenals in vele gemeenten. Toch schijnt voor haar het hoogtepunt bereikt; haar wervingskracht is uitgeput en innerlijke spanningen verlammen hare actie. Hoewel voorstanders der republiek in beginsel, heeft de B.W.P. zich aangepast aan de grondwettelijke monarchie, zooals zij in België bestaat; aan het Vlaamsche rechtsherstel heeft zij nooit bijzondere aandacht of toewijding geschonken; hare macht bestaat overwegend uit Waalsche leden en leiders. Tegenover den godsdienst huldigt zij in haar programma het slagwoord: „Godsdienst is privaatzaak" (gewetenszaak, vertaalt Van der Velde) wat echter in feite samengaat met een nu eens bedekte, dan weer meer openlijke godsdienstvijandigheid, die vooral in het Waalsche land nog tot vinnig anticlericalisme overslaat. Op internationaal gebied streeft de B.W.P. naar beperking der bewapeningen en uitbreiding van de macht van den volkenbond, wat haar niet belette de legeruitgaven in België goed te keuren; slechts in

de laatste jaren openbaart zich in haar schoot een meer extremistisch anti-militarisme, dat o.a. dienstweigering propageert.

L i t.: Bertrand, Histoire de la démocratie et du socialisme en Belgique; Destree-Van der Velde, Le Socialisme en Belgique; Van der Velde, Na-oorlogsch Socialisme (Brussel 1924); id., Le Parti Ouvrier Belge, 1885—1925 (Brussel 1925); Rapports des Congrès du P.O.B. (het laatste: Brussel 1931). *V. Gestel.*

IV. De Frontpartij of Vlaamsch nationalistische partij. In 1917 werd door de Vl. frontsoldaten een groepeering gesticht onder leiding van een ruwaard om zich te verweren tegen verdrukking en een opbouwende actie te voeren op zedelijk en cultureel gebied. Na den oorlog ontstond een politieke partij, die den strijd begon voor een radicale oplossing van de Vlaamsche Beweging. De vorm van de na te streven oplossing werd nooit zeer duidelijk omschreven: administratieve scheiding van Vlaanderen en Wallonië, federalisme onder één Vorstenhuis, Groot-Nederland, eindelijk Groot-Dietschland worden óf wel terzelfdertijd óf wel achtereenvolgens voorgegesteld. Een ontwerp federaal statuut werd door de gekozenen in de Kamer ter tafel gelegd. De partij had echter met moeilijkheden te kampen, omdat de organisatie eenheid miste: hier was ze Kath., daar neutraal, ginds vrijzinnig op godsdienstig gebied, en ook de programma's der afdeelingen verschilden grondig. Deze oneenigheid trad vooral aan den dag, toen het Groot-Nederlandsche streven van den een niet meer overeen te brengen leek met het Belgisch federalisme van den ander. De opkomst van het Dietsch Nationaal Solidarisme (Dinaso), met zijn invloed op de jeugd, werd ten slotte in 1933 oorzaak van de ontbinding der partij, die op nieuwen grondslag wordt heringericht.

Uitsluitend in aanmerking komende voor het Vlaamsche gedeelte van het land, telde de Frontpartij in de Kamer achtereenvolgens 5 (1919), 4 (1921), 6 (1925), 11 (1929) en 8 (1932) gekozenen.

V. De communistische partij. Gesticht in 1918 door Jacquemotte, trad ze in Februari 1921 tot de 3 Internationale toe. In 1925 oogst ze 34 000 stemmen en 2 gekozenen. In 1926 ontstaat scheuring tusschen Stalinisten (Jacquemotte) en Trotskysten (Van Overstraeten). De eerste werd herkozen te Brussel, de tweede verdween van het tooneel. In 1932 telde de partij drie gekozenen (Brussel, Luik en Charleroi). *Cordemans.*

Belgische Volksbond, op 2 Febr. 1891 te Leuven gesticht. Hij vervangt de Federatie van Katholieke Werkliedenvereenigingen, welke tot stand was gekomen na het Katholiek Congres van 1867 en welke een zeer los verband had gelegd tusschen de burgerlijke leiders van de eerste Katholieke sociale werken.

De B. V. vereenigt in een Federatie de Katholieke democratische inrichtingen van het land en ondersteunt de Christelijke volkswerking op alle gebied. De Belgische Volksbond stelt zich ten doel om den stoffelijken toestand der arbeiders te verbeteren, hen zedelijk te verheffen en aan de arbeiders een politieke vertegenwoordiging te schenken. Jaarlijks wordt een congres gehouden en tevens is door de B.V. het initiatief genomen tot verschillende stichtingen, waaruit de Christelijke arbeidersbeweging van België is gegroeid.

In 1904 wordt, met steun van den B.V., het Algemeen Secretariaat der Christelijke Vakvereenigingen gesticht, onder de leiding van E. P. Rutten. In 1906 worden de Federaties van Mutualiteiten in een Landsbond samengetrokken. Als leiders van den B. V. zijn in het bijzonder te vermelden de stichters: minister Helleputte en baron Arthur Verhaegen.

Na de grondwetsherziening van 1893 heeft de B.V. voor de werklieden het recht opgevorderd om eigen candidaten voor te stellen op de gemeenschappelijke Katholieke lijsten. Na jaren van strijd is de voorzitter M. Arthur Verhaegen er in geslaagd om, dank zij de tusschenkomst van het Vaticaan, dit recht te doen erkennen. Alzoo heeft de B.V. een grooten invloed uitgeoefend op de democratische hervorming van de Katholieke Partij in België. Hij heeft het Katholiek sociaal programma nauwkeurig omschreven, gezag verworven voor de werklieden op politiek gebied, het organisatiewerk ingezet en voorbereid.

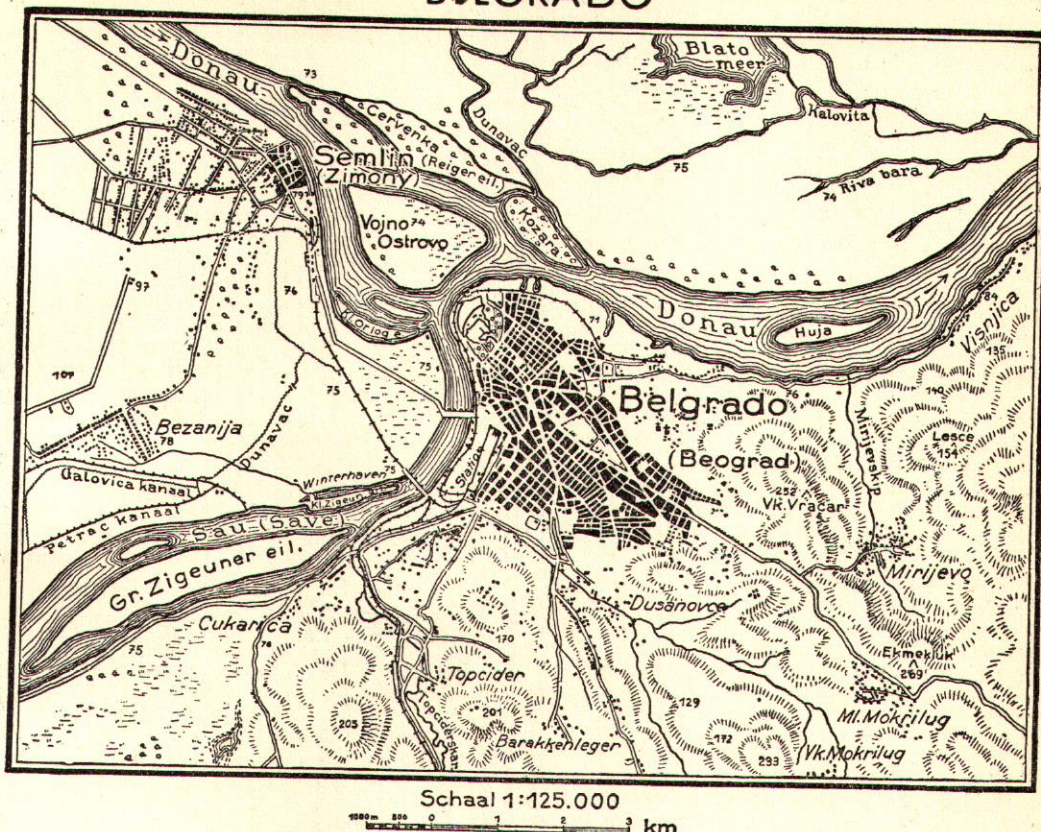
Na den Wereldoorlog was de B. V. uiteengerukt. Meerdere leiders, waaronder de bezieler van de organisatie, baron Arthur Verhaegen, waren overleden. Op 19 Juli 1921 werd door de overlevende bestuursleden de taak van den B.V. overgedragen aan een nieuwe Christelijke arbeidersorganisatie: het Algemeen Christen Werkersverbond. De beproefde werkers van het eerste uur en de leidende figuren van den Volksbond: Gustaaf Eylenbosch, Cyriel Van Overbergh en pater Rutten gingen over in het Bestuur van het Algemeen Christen Werkersverbond, waarvan M. Hendrik Heyman tot voorzitter en E. H. dr. Louis Colens tot Algemeen Secretaris werd verkozen. *Segers.*

Belgisch Kongo, → Kongo (Belgisch).

Belgisch Museum voor de Nederduitsche taal- en letterkunde en de geschiedenis des vaderlands, Het, Vlaamsch tijdschrift (Gent 1837—'46), door Jan Frans Willems uitgegeven op last der Maatschappij tot bevordering der Ned. Taal- en Letterkunde. Benevens oorspronkelijke gedichten, bevat het hoofdzakelijk oude teksten en archiefstukken, bijdragen over de letterk. der middeleeuwen en der rederijkers. Thans nog waardevol materiaal. *A. Boon.*

Belgisch rundvee. Ofschoon België zeer rijk is aan rundvee, staat de fokkerij nog op vrij laag peil, in tegenstelling met de paardenfokkerij. Veel vee is geïmporteerd uit Nederland, met het doel de melkproductie te bevorderen, en uit Engeland (Shorthorns), om de vleeschproductie te verbeteren. Hiermee wordt zuiver gefokt of gekruist. Omstreeks 1900 is men begonnen meer aandacht te schenken aan de verbetering van den rundveestapel; de wereldoorlog heeft dit pogen in de war gestuurd en pas in de laatste jaren wordt met meer energie de verbetering aangepakt. Behalve de vele kruisingen en de Nederlandsche veerassen vindt men er thans de volgende rassen, die als zuiver worden erkend: 1° het roode Vlaamsche ras in West-Vlaanderen, hetzelfde vee als in West-Noord-Frankrijk wordt aangetroffen; geheel (liefst donker) rood van kleur, soms met enkele witte vlekken, vrij zwaar van bouw, melkvleeschtype. In de streek van Veurne-Ambacht is het meer in de vleeschrichting gefokt (invloed van Shorthornkruisingen); 2° het roodbonte Oost-Vlaamsche ras in Oost-Vlaanderen, Luxemburg, Namen en Luik voorkomend; melkvleeschtype; op de goede grondsoorten vrij zwaar, op de minder goede gronden kleiner en schraler; 3° het Kempische ras, roodbont van kleur, vooral voorkomend in de zand- en heidestreken; nauw verwant aan het Hollandsche Maas-Rijn-IJsel-veeslag; 4° het blauwe ras, vooral voorkomend in Oost-Vlaanderen, Brabant en Henegouwen; meer in de vleesch-

BELGRADO

Schaal 1:125.000

km

richting gefokt; kleur en type wijzen nog sterk op Shorthornkruising; ideale kleur is blauw, maar ook wit, witbont en zwartbont komen veel voor; 5° ras van het land van Herve (prov. Luik), zwartbont van kleur, zeer verwant aan het zwartbont Hollandsch vee. Aan het Ministerie van Landbouw is verbonden een Technische Comiteit voor Veeteelt, dat de geheele leiding heeft bij het bestudeeren en nemen van maatregelen voor de veeverbetering. Een bijzonder instituut voor huisdierkunde, gesteund door den Staat en geholpen door zgn. keurkweekerijen, doet hoofdzakelijk wetenschappelijke onderzoekingen. De staat steunt verder door subsidies de prov. verbonden voor kweeksyndicaten, de veeteeltsyndicaten, de prov. prijskampen en de prov. en nationale tentoonstellingen. Verder kent men in België ook den voorlichtingsdienst, die wordt uitgeoefend door staatsveeteeltconsulenten. *Verhey.*

Belgrade, gem. in de prov. Namen, aan de Sambre, ten N.W. van Namen; 2 000 inw., grootendeels Kath.; opp. 288 ha; landbouw.

Belgrado (Servisch Beograd = witte burcht), hoofdstad van Zuid-Slavië en van de banowina B., op de uitloopers van het Servische heuvelland gelegen, aan de samenvloeiing van Sau en Donau (44° 48′ N., 20° 30′ O.); 241 542 inw. (1931). B. is een middelpunt van land- en waterwegen en daarom van groote strategische en economische beteekenis, in het bijzonder belangrijk als toegangspoort tot het Morawadal, waardoor de wegen gaan naar Stamboel en Saloniki. De oude burcht (thans kazerne) ligt aan den mond van de Sau en wordt van de stad gescheiden door het park Kalimegdan. In de oude stad vindt men de thans gemoderniseerde voormalige Turksche wijk Dortsjol en aan de Sau de los- en laadplaatsen der rivierbooten. B. is residentiestad; tevens zetelen hier de regeering, de volksvertegenwoordiging (Skoeptsjina), de verschillende gezanten, de patriarch der Servische Orthodoxe Kerk, een Kath. aartsbisschop, een Mohammedaansche grootmoefti en de opper-rabbijn der Joodsche Kerk in Servië. B. heeft een universiteit, een militaire academie en verschillende bibliotheken. Naast een drukken handel bezit B. ook vrij veel industrie, o.a. houtbewerking en bereiding van meel, spiritus, leer en bier. *Hoek.*

Belgrado is al een bisdom sinds de 4e eeuw; 1924 tot aartsbisdom verheven met den titel van Semendria.

Kunst. In de o u d e stad de moskee Barjah, in de 10e eeuw door sultan Soeleiman (Soliman) opgericht, en de keizer-Karel-poort (1719). In de n i e u w e stad de St. Michaëlskerk (1837—'45) met koninklijk paleis (1920 gerestaureerd) en het Monument der Overwinning door Iwan Mestoviç (1928).

Belgrado, C a r l o, g r a a f, nuntius bij het Nederlandsche hof 1848—'55. * te Udine (Noord-Italië), † 18 Febr. 1866 te Rome. 1855—'60 bisschop van Ascoli. 1862 patriarch van Antiochië. B.'s naam is onafscheidelijk verbonden aan het herstel der hiërarchie in Nederland. Reeds voor 1848 drongen vooraanstaande Katholieken bij den H. Stoel aan,

hun land tot een zelfstandige kerkprovincie te verheffen. Na eenige aarzeling is B. dit streven gaan steunen, wat groote moeilijkheden met zich bracht én te Rome én in Den Haag. Al erkenden de paus en de Nederlandsche regeering beiden de volkomen scheiding van Kerk en Staat, toch wenschte minister Thorbecke te voren ingelicht te worden over Rome's plannen; officieus heeft B. aan dit verlangen voldaan (1853; Aprilbeweging. → Hiërarchie). In overleg met de bisschoppen regelde B. de eerste organisatie van de hun toegewezen gebieden. Sedert 1853 verdwijnt in Nederland de titel vice-superior; sindsdien zijn B. en zijn opvolgers slechts vertegenwoordigers van den paus.

L i t. : P. Albers, Geschiedenis van het Herstel der Hiërarchie in de Nederlanden (II 1904); P. Goulmy, 's Pausen Diplomatie en de Nederlanden (1917); A. Hensen, C. Belgrado (Nieuw Ned. Biogr. Woordenb. VII 1927); G. Gorris, C. Belgrado (Dict. Hist. Géogr. Eccl. VII 1933). *de Haas.*

Belgrano, M a n u e l, Argentijnsch generaal en patriot. * 8 Juli 1770 te Buenos-Aires, † 20 Juni 1820 aldaar. B. tudeerde in Spanje in de rechten en de staathuishoudkunde, en bleef steeds de denkbeelden der Philosofen en der Physiocraten aankleven. Nam in 1806 deel aan de verdediging van Buenos Aires tegen de Engelschen. Behoorde tot de kleine groep patriotten, die den opstand van 1810 deden uitbreken: van toen af tot 1819 streed hij tegen Spanje in Argentinië, Paraguay, Chili en Peru. In zijn moederstad werd voor hem een standbeeld opgericht.

L i t. : B. Mitre, Historia de M. B. (2 dln. Buenos-Aires 1859; nieuwe druk door R. Rojas, 4 dln. Buenos-Aires 1927); R. Rojas, B. (Buenos-Aires 1920); L. R. Gondra, Las ideas económicas de B. (Buenos-Aires [2]1927). *Lousse.*

Belial komt in 2 Cor. 6. 15 voor als naam van den duivel, wordt als zoodanig ook gevonden in de apocryphe boeken „de Hemelvaart van Isaias" en „de Testamenten der 12 patriarchen". Of het woord B. in het O. T. een abstractum of een eigennaam is, wordt betwijfeld. De H. Hiëronymus vat het soms op als eigennaam; op andere plaatsen vertaalt hij het met „duivel" of met „goddeloosheid". Oorspronkelijk beteekent B. waarschijnlijk „nietswaardigheid". *Keulers.*

Belibni, 1° Babyloniër, die in 702 v. Chr. door Senacherib als koning van Babylon werd aangesteld, doch in 700 weer afgezet wegens zijn opstandig verbond met Elam.

2° Babyloniër, die Assyrisch veldheer en stadhouder was, ca. 650 v. Chr. Van hem zijn vele brieven bewaard over zijne veldtochten.

L i t. : (2) Figulla, Der Briefwechsel Bêlibnis, in: Mitt. der Vorderas. Ges. (XVII, 1). *Simons.*

Belichos (Balicha, Grieksch; Assyrisch: Balichoe; thans Arabisch: Nahr al Balich), zijrivier van den Euphraat, waaraan verschillende oude steden lagen. o.a. Haran (Harran) en de gelijknamige stad Balichoe.

Belichtingsmeter of l u x m e t e r (n a t u u r k.), instrument ter bepaling van de belichtingssterkte van een vlak. In principe bestaat een b. meestal uit twee diffuus reflecteerende vlakjes p en q. Het vlakje p wordt belicht met behulp van een lampje met regelbare lichtsterkte. Het vlakje q bevindt zich op de plaats, waar de belichtingssterkte gemeten moet worden. Men zorgt nu voor gelijke helderheid van p en q door de belichting van p te varieeren. De gevraagde belichtingssterkte van q volgt dan uit de door ijking bekende van p. *Rekveld.*

De belichtingsmeter in de p h o t o g r a p h i e heeft tot doel de sterkte van het licht te meten en dan daaruit den belichtingstijd vast te stellen. De voornaamste soorten (hiervan bestaan er legio, volgens geheel verschillende systemen) kan men rangschikken in twee groepen:

1° die soorten, welke bestaan uit een in steeds donkerder gekleurde vlakjes verdeelde schijf, voorzien van een serie nummers. Door middel van een lens wordt deze schijf in doorzicht gezien en met het nummer, dat men dan ziet, wordt volgens op den meter aangegeven tabellen de juiste tijd bepaald.

2° Die soorten, welke bestaan uit een klein instrumentje, waarin een photo-cellamp is ingebouwd, die het licht ontvangt langs een diaphragma-inrichting. Dit instrumentje plaatst men in de richting van het te nemen onderwerp; door het licht, dat op de photocellamp schijnt, wordt dan aan den achterkant een wijzer in beweging gebracht langs een schijf, waarop belichtingstijden zijn aangegeven, varieerende van 5 sec. tot 1/200 sec. Men heeft dan slechts den door den wijzer aangegeven tijd af te lezen. Deze laatste soort is geheel nieuw en beteekent een omwenteling op het gebied der belichtingsmeters. *Ziegler.*

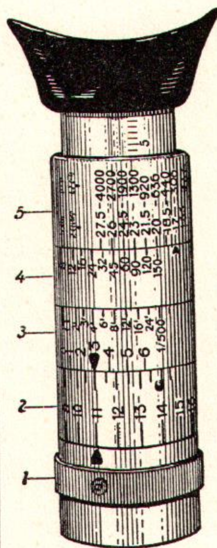
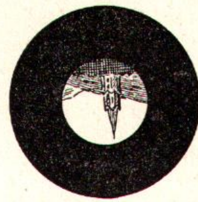

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 3.

B e l i c h t i n g s m e t e r. Afbeelding van de Lios-Ultra (fig. 1). Deze belichtingsmeter werkt op het volgende principe: de belichtingsmeter wordt op het op te nemen voorwerp ingesteld, zoodat dit als omgekeerd beeld scherp zichtbaar is (fig. 2). Dan wordt de ring 1 zoolang gedraaid, tot het kruis verdwenen is. Nu wordt op ring 2 het getal afgelezen, wat het pijltje van ring 1 aanwijst, en het pijltje van ring 3 daarboven geplaatst. Hierop kan men op de bovenste schaal van ring 3 voor ieder diaphragma, aangegeven op ring 4, den belichtingstijd aflezen. Deze ring 4 is zelf weer instelbaar op de snelheid van de plaat, welke in Scheiner-graden of H. & D.-graden af te lezen is.

Belichtingssterkte of v e r l i c h t i n g s s t e r k t e van een vlak is de lichtstroom, die op 1 m^2 van dat vlak valt. De eenheid van b. is de lux (lx). Bij een puntvormige lichtbron is de b. van een

klein vlakje omgekeerd evenredig met het kwadraat van den afstand van dit vlakje tot de lichtbron en recht evenredig met den cosinus van den invalshoek der lichtstralen op het vlakje (Wet van Lambert). Bij verlichting met kunstlicht wordt de keuze der lampsterkte o.m. door de in verband met het beoogde doel gewenschte b. bepaald. Voor huiskamerverlichting moet de b. bijv. circa 60 lx zijn. In het volle zonlicht kan de b. tot 100 000 lx bedragen. *Rekveld.*

Belichtingstijd is een photographische term, die aangeeft den tijdsduur, gedurende welken men het te photographeeren object door een lens laat inwerken op de gevoelige plaat. De factoren, die dezen tijd bepalen zijn verschillende: sterkte van het licht, lichtgevoeligheid van lens, lichtgevoeligheid van plaat. Met gewone photographische toestellen kan men thans een snelheid bereiken van 1/5 000 sec., terwijl in de microphotographie en kinophotographie kortere belichtingstijden bekend zijn. *Ziegler.*

Belinskij, W i s s a r j o n - G r i g o r j e - w i t s j, Russisch letterkundig criticus van realistische en liberaal-Westersch-gezinde strekking. * 10 Mei 1811 te Sveaborg, † 28 Mei 1848 te St. Petersburg. Begonnen als leerling van Schelling, zocht B. in zijn jeugdcritiek de harmonische verbinding van klassiek en romantiek als een letterkundig ideaal op te stellen. Na zijn wegzending van de universiteit te Moskou komt hij in St. Petersburg, onder Bakoenin's invloed, in radicaal-vooruitstrevend vaarwater en werpt zich op tot hardnekkig bekamper van Poesjkin's romantiek en verdediger van de Russische naturalisten: Gogolj, Herzen, Dostojewskij, Gontsjarow.

U i t g. d. Iwanow-Razumnik (3 dln. Leningrad 1919). — L i t. : Pypin, V.G.B. (2 dln. Leningrad 1908); N. O. Lerner, B. (Berlijn 1922); E. Lo Gatto, Storia della letteratura russa (IV Rome 1931, 225-273). *Baur.*

Belisarius, veldheer van keizer Justinianus I, * ca. 505 in Illyrië, † 565 te Konstantinopel. Zijn leven is beschreven door Procopius van Caesarea, rechtskundig secretaris van den keizer. Hij streed tegen de Perzen, maar is vooral bekend om het onderwerpen van de Vandalen (533—'34) en de bevrijding van de Afrikaansche Kerk van den Ariaanschen druk. De Oost-Goten bestreed hij daarna met succes in Italië. Om het geringe resultaat in den oorlog tegen de Perzen afgezet, later weer als veldheer naar Italië gezonden en weder afgezet op grond van valsche beschuldigingen, leefde hij sedert 548 stil te Konstantinopel. Kort voor zijn dood werd hij in zijn eer hersteld. Zijn leven gold later in de literatuur als het voorbeeld van de veranderlijkheid der fortuin. *de Brouwer.*

Belit, Soemerische (NINLIL) en Babylonisch-Assyrische godin, echtgenoote van Bel.

Belize, hoofdstad, tevens voornaamste handelsstad van Britsch-Honduras, liggend aan de Old-River-monding. 12 700 inw. Het apost. vicariaat B. telt meer dan 29 000 Kath.

Beljame, A l e x a n d r e, Fransch Anglist, hoogleeraar aan de Sorbonne. * 1842 te Villiers-le-Bel, † 1906 te Domont. B. specialiseerde zich in de tekstcritiek van Shakespeare en in de studie van Shelley en Tennyson; hij was een der eersten, die in de literatuurgeschiedenis het verband tusschen het maatschappelijk leven en de letterkundige productie zocht bloot te leggen.

H o o f d w e r k : Le public et les hommes de lettres en Angleterre au 18e siècle (1881). *Baur.*

Bell, 1° A l e x a n d e r G r a h a m, physioloog. *1847 te Edinburgh (Schotl.), † 1922; in 1872 hoogleeraar in de physiologie der spraakorganen te Boston (Ver. St.), wat hem tot de uitvinding van de telephoon bracht (1876). In 1906 dr. hon. causa te Edinburgh. *J. v. Santen.*

2° A l e x a n d e r M e l v i l l e, de grondlegger der moderne klankleer (phonetiek) en van spreekmethoden voor doofstommen. * 1819 te Edinburg (Schotland), † 1905 te Washington (Amerika). Lector in phonetiek te Edinburgh (1843—'65); te Londen (1865—'70); lector der philologie te Kingston in Ontario (1870—'81); daarna leider van een doofstommen-instituut te Washington D. C. Zijn standaardwerk is: Visible Speech: The Science of Universal Alphabetics (1867); de tweede uitgave in 1882 was echter al niet meer op de hoogte van zijn tijd.

L i t. : J. Storm, Engelsche Philologie (I 1892, 111-119; 399-406); Monogr. van J. Hitz (1906). *Pompen.*

3° A n d r e w. Deze en L a n c a s t e r zijn de uitvinders van het monitorenstelsel, d.i. een onderwijssysteem, waarbij één onderwijsleider het toezicht heeft over alle leerlingen, in één groot lokaal verzameld, terwijl het onderwijs wordt gegeven door een aantal oudere leerlingen, de monitoren, die van den leider hun instructies krijgen. In de 19e eeuw heeft dit stelsel langen tijd om den voorrang gedongen (het was goedkoop!) met het klassikale, dat vanaf 1800 overal in Europa het vroegere hoofdelijk onderwijs begon te vervangen. Evengoed als aan B. en L. zou het monit.-stelsel kunnen worden toegeschreven aan père Girard, die het te Freiburg in Zw.l. op voorbeeldige wijze toepaste zonder iets van zijn Eng. collega's te weten. Andrew Bell werd geboren in 1753 in Schotland. † 1832. Studeerde theologie, trad in dienst der Oost-Ind.-Comp. en werkte volgens genoemd systeem met soldatenkinderen te Madras. Later stichtte hij in denzelfden geest scholen in Engeland, vooral in Londen. J o h n L a n c a s t e r (* 1778 te Londen) bracht, zonder van B. gehoord te hebben, het stelsel in toepassing met kinderen uit Londensche volksbuurten en ondervond daarbij krachtigen steun. Toen hij Quaker was geworden, werd Bell naar Londen geroepen en ontstonden er twee partijen, een B.- en een L.-Bond, die beide krachtige propaganda maakten, zelfs buiten Engeland. L. moest het ten slotte afleggen, doolde na 1814 in groote armoede rond in Noord- en Zuid-Amerika en kwam te New York om het leven in 1838.

W e r k e n : Bell, An Experiment in Education, made in the Male Asylum at Madras, suggesting a System by which a School of Family may teach itself under the Superintendence of the Master or Parent (Londen 1797); Lancaster, Improvements in Education, as it respects the Industrious Classes of the Community (Londen 1803); The British System of Education (Londen 1810; Duitsch: Ein Schulmeister unter 1 000 Kindern, door Natorp 1818). — L i t. : Southey, Life of Andrew Bell (3 dln. 1844); Meiklejohn, An old Educational Reformer, dr. Andr. Bell (Londen 1881). *Rombouts.*

4° Sir C h a r l e s, bekend als neuroloog, afkomstig uit Schotland, werkte vooral in Londen; * 1774, † 1842. B. ontdekte de functie der verschillende hoorns van het ruggemerg, nl. de motorische en de sensibele vezels. Beschreven in : An idea of a new anatomy of the brain (1811).

5° C u r r e r, E l l i s e n A c t o n, → Bronte (Currer, Ellis en Acton).

6° T h o m a s, zoöloog, * Oct. 1792, † 1880.

Studeerde medicijnen te Londen en werd in 1832 professor in de zoölogie aan het King's College te Londen. Van 1848—'53 was hij secretaris van de Royal Society en tot 1861 president der Linnean Society.

W e r k e n : A monograph on the Testudinata (1833); Natural history of the British reptiles (1849); Natural history of the British crustacea (1853); Natural history of the British quadrupeds (Londen [2]1874). *Willems.*

Bell, S y m p t o o m v a n, (g e n e e s k.). Bij het sluiten van het oog wordt, door het ontspannen van de het ooglid heffende spier, de oogbol naar bovenbuiten gedraaid. Zeer goed is dit verschijnsel te zien, zoodra bij een aangezichtsverlamming de oogen gesloten worden, waarbij aan de gekwetste zijde dus het oog niet sluit. *Klessens.*

Bell, S y s t e e m v a n, → Bell-Sweet.

Bell, V e r l a m m i n g v a n, → Aangezichtsverlamming.

Bellabella Indianen, stam van de → Indianen van N. Amerika, N.W. kustgebied; in het huidige Britsch-Columbia, Canada.

Bellacoola Indianen, stam van de → Indianen van N. Amerika, N.W. kustgebied; in het huidige Britsch-Columbia, Canada.

Belladonna, → Doodkruid.

Belladonnabladen moeten 0,3—0,5% alkaloïden bevatten; gebruikt o.a. ter bereiding van belladonna-extract (F. I.), d.i. met een verdunde spiritus en zuivering met water bereid dik extract, dat 1/2 % alkaloïden, en belladonnatinctuur, die 0,03% alkaloïden bevat, van asthmapapier en cigaretten. *Hillen.*

Bellaert, J a c o b, een der eerste Haarlemsche drukkers (van 1483 tot 1486). Hij gebruikte het Gotische lettertype, dat veel gelijkt op het lettertype, waarmede het „Speculum humanae salvationis" werd gedrukt. B. moet voor het eerst de griffioen als drukkersmerk hebben gebezigd. Hij woonde in het huis „De Griffioen", in welk huis ook door Coster, volgens Coornhert, de boekdrukkunst zou zijn uitgevonden. *Ronner.*

Bellagio, beroemd toeristenverblijf in Italië aan het Zuidelijk deel van het Comomeer (45° 59′ N., 9° 16′ O.); 3 250 inw. (1921); 216 m boven de zee. Zeer beschutte ligging.

Bellaigue, C a m i l l e, Fransch kunstcriticus en biograaf. * 1858 te Parijs, † 1930. B. verzorgde achtereenvolgens de muziekkroniek in Le Correspondant en die in La Revue des deux mondes. In den strijd rondom Wagner speelde B. een aanzienlijke rol.

W e r k e n : L'année musicale (1887 vlg.); Etudes musicales (1898 vlg.); Mozart (1907); Mendelssohn (1907); Histoire de la musique (1909); Gounod (1910).

Bellaire, gem. in de prov. Luik, ten O. van Luik; ruim 1 600 inw.; opp. 101 ha; bergachtige omgeving; kerk van de 18e eeuw, met Pietà van de 14e eeuw; B. leed veel in 1914.

Bellamicus, T h o m a s, → Beauxamis.

Bellamy, 1° E d w a r d, Amerikaansch journalist, romanschrijver en politicus. * 1850, † 1898. Hij had o.a. in Duitschland rechten gestudeerd, ging in de journalistiek, en werd plotseling beroemd in 1888 door zijn utopischen toekomst-roman Looking Backward, 2000—1887, waarvan in minder dan twee jaren een half millioen exemplaren werden verkocht, en die in alle talen van Europa werd vertaald. Als in alle utopische romans wordt hier een communistische ideaalstaat in alle détails geschilderd. In dezen staat is privaat kapitalisme vervangen door staatskapitalisme en het leven der burgers is geheel geïndustrialiseerd en centraal georganiseerd door den staat. De fantasie van B. werd door een breeden kring van bewonderaars in Amerika tot politiek program en practisch ideaal verheven; en B. zelf liet zich verleiden een nieuwe politieke partij op te richten, die den naam kreeg van Nationalistische Partij, wijl zij alle productiemiddelen wilde nationaliseeren. Maar deze partij kon geen politieken invloed winnen en loste zich in 1892 op in de socialistische People's Party. Een voortzetting van zijn succes-roman onder den titel van Equality (1897) bleek een mislukking. W. Morris, de aesthetische Engelsche socialist, vond het toekomstideaal van B. geheel verwerpelijk en schreef daarom in 1891 zijn verfijnde pastoraal-utopie News from Nowhere.

L i t. : Diss. Hoeksma (1903). *Pompen.*

2° J a c o b u s, dichter en criticus, die streed voor „losheid, waarheid en natuur". Tegenstander van de → Dichtgenootschappen, welke hij „poëtische gasthuizen" noemde. * 1757 te Vlissingen, † 1786. Zoon van arme ouders, kreeg hij een studiebeurs, die hem in staat stelde te Utrecht theologie te gaan studeeren, hoewel het ambt van predikant hem weinig aantrok. Te Utrecht reeds bekend als de zanger „Zelandus" van de in 1782 verzamelde „Gezangen mijner Jeugd", werd hij aldaar dadelijk het middelpunt van het → Patriotsch-gezinde genootschap „Dulces ante omnia musae". De zucht naar vaderlandsche grootheid en krijgsroem uit zich in de Vaderlandsche Gezangen (1782—'83).

Jac. Bellamy.

Zijn drang naar vernieuwing der literatuur blijkt uit zijn critisch werk in de door hem en zijn vrienden uitgegeven periodiek: „De Poëtische Spectator". B. schreef o.a. rijmelooze verzen uit reactie tegen de Dichtgenootschappers, die in het rijm alleen het wezen van een vers zagen. Te jong gestorven om het nageslacht volledig gelegenheid tot oordeelen te geven, mag toch B.'s belangstelling voor de ontwikkeling der poëzie en critiek tot geen prijs verwaarloosd worden.

W e r k e n en l i t. : J. Dyserinck, Ter nagedachtenis van Jac. Bellamy (1881); dr. A. Nijland's uitgave van Bellamy's Gedichten enz. *A. Sassen.*

Bellange, J a c q u e s, Fransch schilder en etser, * vóór 1594. Werkte te Nancy van ca. 1602—1617. Hij werkte in dienst van hertog Karel III van Lotharingen aan de versiering van het hertogelijk paleis te Nancy tot ca. 1611. Onderwerpen uit de mythologie, de Romeinsche geschiedenis, jachttafereelen enz. Bijna al deze werken zijn verloren gegaan. Slechts enkele schilderijen kunnen met zekerheid aan hem toegeschreven worden. Beroemd was hij ook als etser. Hierin uitte hij zich op geniale en zeer persoonlijke wijze. Zijne onderwerpen, vaak ontleend aan de mythologie en de bijbelsche geschiedenis, zijn sierlijk en elegant van compositie met een

GIOVANNI BELLINI Madonna (teekening in het Louvre, Parijs)

neiging om zijn figuren eenigszins in langgerekte houding weer te geven. Behalve de etsnaald schijnt hij somtijds ook de burijn te hebben gebruikt en etste hij ook wel in een eigenaardige stippeltechniek. Zijn prentwerk is in enkele musea door goede exemplaren vertegenwoordigd, o.a. in het Mus. Boymans te Rotterdam.

Lit.: Gazette de beaux Arts (I 1874, 191, 194); Bénézit, Dict. des peintres enz. (I). *de Stuers.*

Bellangé, Hippolyte, Fransch schilder en lithograaf van militaire onderwerpen, genrestukken en paarden. * 17 Jan. 1800 te Parijs, † 10 April 1866 aldaar. Was leerling van Gros te Parijs, op wiens atelier hij vaak Charlet ontmoette. In den beginne maakte hij lithographieën, doch legde zich ook toe op het schilderen van soldatentafereelen. Hij onderging den invloed van Charlet en soms ook van Raffet. Meer teekenaar dan schilder, boeit zijn werk door een verrassend accent, door een elegante, smaakvolle voordracht, waarbij het anecdotische in de compositie van het onderwerp een groote rol speelde. Voortreffelijk teekenaar van paarden. Zijn werk droeg er veel toe bij de figuur van Napoleon en de daden van zijn leger populair te maken in Frankrijk. Van 1837—1854 was B. conservator aan het Mus. te Rouaan.

Werken: o.a. in het Louvre te Parijs en in de musea te Amiens, Versailles, Bordeaux, Rouaan enz. In Duitschland o.a. te Leipzig en in de Nat. Gal. te Berlijn. — Lit.: Bellier-Auvray, Dict. gén.; J. Adeline, H. Bellangé et son oeuvre; Béraldi, Les graveurs du XIX siècle (1885). *de Stuers.*

Bellano, Bartolomeo, Ital. bouwmeester en beeldhouwer, * 1434 te Padua, † ca. 1497; zoon van een goudsmid. Zijn werk staat onder invloed van Vacchetti en Donatello, dien hij naar Florence gevolgd is. B. maakte voor den Raad der Oudsten te Perugia een bronzen beeld van paus Paulus II (1798 verwoest); zou, aldus Vasari, in 1464 in Rome vertoefd hebben; werkte in Padua in de Antoniusbasiliek en in de S. Giustina; vergezelde in 1497 Gentile Bellini naar Konstantinopel, voltooide in 1484 te Padua de bronzen reliëfs van het koor der Antonius-basiliek (voorst. uit het Oude Testament). Van hem is ook het bronzen grafmonument van Pietro Roccamellini in de S. Francesco aldaar. Zijn beeldhouwwerk verraadt onvoldoende kennis van perspectief. Uit zijn laatste verblijf in Padua stamt zijn navolging van Pietro Lombardi.

Voorn. werken: Madonna met twee engelen (1491, gesigneerd en gedateerd; Parijs, Musée Jacquemart André); reliëfs, de laatste levensgebeurtenissen van Christus voorstellende (Padua, S. Lorenzo, samen met Bertoldo van Florence); buste van Paulus II (Rome, Palazzo Venezia); reliekschrijn met ezelwonder van den H. Antonius van Padua en beelden van de HH. Franciscus, Antonius, Lodewijk en Bernardinus (Padua, Antonius-basiliek, sacristie). Het Rijks Museum te Amsterdam heeft een Madonna met Kind, vaak toegeschreven aan B. B. — Lit.: Planiscig, Venezianische Bildhauer der Renaissance (1921). *Knipping.*

Bellani, Italiaansch natuurkundige. De luci-meter van Bellani bepaalt de gemiddelde intensiteit van het licht in een bepaalde tijdsruimte.

Bellarminus, Robertus Franciscus Romulus, Heilige, Jezuïet, kardinaal-bisschop, kerkleeraar. * 4 Oct. 1542 te Montepulciano (Palazzo Tarugi), † 17 Sept. 1621 te Rome; zoon van Vincenzo van Montepulciano en Cinzia Cervini, zuster van paus Marcellus II. Familiewapen: zes gouden pijnappels op rood veld. Trad 20 Sept. 1560 in de Sociëteit van Jesus en doceerde, na in het Collegium Romanum den magisterstitel behaald te hebben, aan de colleges te Florence (preekte ook in den dom) en Mondovi. Zijn theologische studies deed hij te Padua en kwam dan naar Leuven, waar hij zijn studies voortzette en belast werd met de prediking voor de studenten der universiteit. De priesterwijding volgde in 1570 te Gent. Als professor in de theologie aan het Jezuïeten-College te Leuven bestreed hij vooral Bajus. B. keerde om gezondheidsredenen in 1575 naar Italië terug en werd to Rome in het Collegium Romanum met den controversenzetel belast. Uit deze lessen groeide zijn werk: Controversiae christianae fidei adversus huius temporis haereticos” (3 dln.), waarvan het eerste deel in 1586 verscheen. Hierdoor legde B. den grondslag der moderne apologie en toonde zich een der scherpzinnigste apologeten van zijn tijd. Toch vond zijn werk, door sommigen als te mild beoordeeld, hier en daar tegenkanting. Het in 1589 verschenen boek „De Translatione Imperii Romani” is vooral gericht tegen Matthias Flacius Illyricus, den grondlegger der Maagdenburger Centuriën. Voor de verbeterde uitgave van den Sixtijnschen bijbel onder Clemens VIII (Editio Sixto-Clementina) schreef B. de voorrede, waarbij hij vooral den wetenschappelijken naam van Sixtus V trachtte te redden. Ten onrechte werd deze voorrede later als leugenachtig begrepen en meermalen als moeilijkheid tegen zijn zaligverklaring voorgebracht. In 1592 werd hij aangesteld tot rector van het Collegium Romanum: in 1594 tot provinciaal der Napelsche Jezuïetenprovincie. Clemens VIII riep hem in 1597 naar Rome terug en benoemde hem tot pauselijk theologant. In 1599 volgde zijn benoeming tot kardinaal. Titelkerken: eerst S. Maria in via, later S. Praxedis. Hij nam ook deel aan de beraadslagingen der → Congregatio de auxiliis divinae gratiae, door Clemens VIII gesticht om den theologischen strijd tusschen de Jezuïeten en Dominicanen over de verhouding van genade en vrijen wil te beslechten. Persoonlijk nam B. een midden-positie in, moest echter om zijn vrijmoedig schrijven aan den paus Rome verlaten en werd benoemd tot aartsbisschop van Capua (1602—1605). Paulus V riep hem wederom naar Rome terug. In 1613 schreef hij zijn autobiographie, die ook door sommigen dikwijls als bezwaar tegen zijn zaligverklaring werd aangevoerd. In 1627 begon het proces zijner zaligverklaring, maar werd niet voortgezet. Meermalen hervat, werd het telkens weer verschoven. Eerst 13 Mei 1923 volgde onder Pius XI de zaligverklaring, ofschoon verschillende auteurs op onwaardige wijze deze poogden te verhinderen. (P. Baumgarten, Neue Kunde von alten Bibeln, 1922; I. de Récalde, La cause du Vénérable Bellarmin, 1923; later G. Buschbell, Selbstbezeugungen des Kardinals Bellarmin, 1924.) B. werd heilig verklaard 29 Juni 1930 en tot leeraar der Kerk verheven. Feestdag 13 Mei. Zijn gebeente rust in de kerk S. Ignazio te Rome.

Werken: o.a. De Exemptione Clericorum liber unus (Parijs 1599); De Indulgentiis et Jubilaeo libri duo (Keulen 1599); Recognitio librorum omnium Roberti Bellarmini ab ipso edita (Rome 1607); De Ascensione mentis in Deum per scalas rerum creatarum (Rome 1615); De aeterna felicitate Sanctorum (Rome 1616); De arte bene moriendi libri duo (Rome 1620). — Lit.: J. Fuligatti S.J., Vita del Cardinale Roberto Bellarmino (Rome 1624); D. Bartoli S.J., Della vita di Roberto Cardinale Bellarmino (Rome 1678); X. de Bachelet S.J., Bellarmin et la Bible Sixto-Clémentine (Parijs 1911); E. Raitz von Frentz S.J., Der ehrwürdige Kardinal

Robert Bellarmin S.J. (Freiburg i. Br. 1921, Ned. vert door L. Steger S.J., 1923). *Lambermond.*

Bellary, stad in Voor-Indië, presidentschap Madras (15° 6′ N., 76° 55′ O.). 58 000 inw., deels Hindoes, deels Mohammedanen. Belangrijke Engelsche garnizoensstad tusschen de inheemsche staten Haidarabad en Maisoer.

Bellasien, onderafdeeling der Krijtformatie, gelegen tusschen Albien en Cenomaan, in Portugal.

Bellasio, Paola, componist, * te Verona, ca. 1590 lid van de Accademia Filarmonica aldaar. Heeft uitgegeven: 5 boeken 5-stemmige madrigalen (1578, 1582, ... 1595), 1 boek 6-stemmige madrigalen (1590), 1 boek 3-8-stemmige villanellen (1592, in het stemboek van den cantus bevindt zich een luitbegeleiding in tabulatuur). Verzamelingen van 1585 (Dolci affetti), 1590 en 1592 bevatten ook madrigalen van hem. *Piscaer.*

Bellatrix (Gamma Orionis), een ster van de tweede grootte in het sterrenbeeld Orion. In winter en voorjaar aan den avondhemel zichtbaar.

Bellay, Joachim Du, Fransch dichter van de → Pléiade. * 1522 te Liré (Angers), † 1 Jan. 1560 te Parijs. Vooral om zijn letterkundig manifest van de Fransche Renaissance „Défense et illustration de la langue française" (Paschen 1549) bekend, liet Du B. toch ook gedichten achter, die, minder bezwaard met Helleensche eruditie dan die van Ronsard, in verzorgden en toch ongekunstelden vorm (bij voorkeur het sonnet), deels de thema's der Latijnen (Antiquités de Rome, 1558) deels die van Petrarca (L'Olive, 1549) nazingen; maar in hun beste gedeelten, met oorspronkelijkheid van stijl en toon, een eigen gemoedsleven uitspreken, dat opgaat in de liefde voor landelijken eenvoud (Jeus rustiques, 1558) en in den weemoed van aardsche ontgoochelingen (Regrets, 1558).

Bibliographie: Van Bever, in Revue de la Renaissance (XIII, 173 vlg.). — Uitg.: tekstcritische door Chamard, in Société des textes français modernes (5 dln. 1906 vlg.). — Lit.: H. Chamard, J. D. B. (Rijssel 1900); P. Villey, Les sources italiennes de la Défense (Parijs 1908); A. Bourdeaut, in Mémoires de la Société nationale d'Angers (1910—1912); Ziemann, Vers- und Strophenbau bei J. D. B. (1913); N. Addamiano, J. D. B. (Cagliari 1921). *Baur.*

Belle, → Bailleul.

Belle, Hendrik de, theoloog, → Hendrik de Belle.

Belleau, Remi, Fransch dichter van de → Pléiade. * 1528 te Nogent le Rotrou, † 6 Maart 1577 te Parijs. Vertaler van Estienne's uitgave van den Pseudo-Anacreon en van de Phaenomena van Aratos, is B. de herderdichter bij uitstek (Bergeries, 1565 vlg.) van de groep. Zijn poëzie is verzorgde kleinkunst (le gentil B.), zonder geestelijken omvang en niet vrij van taalduisterheid en vormgeknutsel.

Uitg.: C. Marty-Laveaux (2 dln. Parijs 1877 vlg.). — Bloemlezing: A. Van Bever, Les amours (Parijs 1909). — Lit.: H. Wagner (dissertatie, Leipzig 1890); E. Hinzelin, Livre d'or (Nogent-le-Rotrou 1900); A. Eckhardt, R. B. (Parijs 1917). *Baur.*

Bellebeek, → Alfene.

Bellechose, Henri, schilder, nawijsbaar van 1415—'40, geboortig uit Brabant, werkte als hofschilder van Jan zonder Vrees en Philips den Goeden. Hij voerde opdrachten uit voor het klooster te Champmol bij Dijon; en is weinig van zijn werk over; het Louvre bezit een schilderij, hem toegeschreven. Men vermoedt, dat Rogier v. d. Weyden's kunst in de zijne wortelt.

Lit.: F. Winkler, Der Mr. v. Flémalle u. R. v. d. Weyden; v. Wurzbach, Niederl. Künstlerlex. *Schretlen.*

Bellecourt, gem. in de prov. Henegouwen, ten N.W. van Charleroi; opp. 293 ha, ruim 1 300 inw.; kleiachtige streek, steenkoolmijnen in de omgeving.

Belledonne-keten, deel van de centr. kristallijne zone der W. Alpen in Frankrijk, ten O. van Grenoble; tot 3 000 m hoogte. De keten loopt N.—Z., tusschen de dalen van Arc en Drac. Weinig gletsjers; watervallen voor de electr. kracht. Aan West- en Oostzijde loopen sedimentszonen (kalk).

Lit.: R. Blanchard, Les Alpes françaises (Parijs 1925; met veel lit.). *Heere.*

Bellefleur, naam, dien men vaak aan appelsoorten geeft; bijv. Brabantsche b. Het woord beteekent: fraaie bloem.

Bellefontaine-lez-Gedinne, gem. in het Z.O. van de prov. Namen; 200 inw. (Kath.); opp. 505 ha; landbouw, steengroeven.

Belleforest, Francis de, Fransch prozaschrijver. Zijn uit Bandello vertaalde en van zedelijke overwegingen voorziene Histoires Tragiques (1564 vlg.) behelsden o.m. de stof van Shakespeare's Hamlet (1602) en waren, zoowat in geheel Europa, de bron, waar latere roman- en tooneelschrijvers hun stoffen opdeden. Met zijn Pastorale amoureuse (1571) werd hij de voorlooper, in Frankrijk, van den sentimenteelen herderroman. * 1530 te Sarsan, † 1583 te Parijs.

Lit.: G. Reynier, Le roman sentimental avant l'Astrée (Parijs 1908). *Baur.*

Bellegambe, Jean, schilder te Douai van niet veel meer dan locaal belang. * 1480, † 1535. In zijn vaderland hoog geëerd; was echter een typische epigoon, onder invloed van Matsys, David e.a.

Lit.: Dehaines La vie et l'oeuvre de J. Bellegambe (Rijssel 1890); v. Wurzbach, Niederl. Künstlerlex. *Schretlen.*

Bellegarde, Fransche plaats in het arr. Nantua, dept. Ain (46° 7′ N., 5° 53′ O.), 374 m boven zee; 4 660 inw. (1926). Hier naderen de bergachtige oevers van de Rhône elkaar zeer dicht.

Bellegarde, Heinrich Joh. Franz, Oostenr. veldmaarschalk. * 1756 te Dresden, † 1845 te Weenen. Gaat van Saksischen in Oostenrijkschen dienst over; neemt deel aan den strijd tegen de Turken en aan de Coalitie-oorlogen; sluit de preliminairen van Leoben met Napoleon; vervangt Melas na Marengo als opperbevelhebber; gouverneur van Galicië. 16 April 1814 sluit B. met Eug. de Beauharnais een conve t e, waarbij hij namens de geallieerden het bestuur in Italië overneemt; na 1815 min. met grooten invloed en (voor de derde maal) voorzitter van den Hofkriegsrat. *V. Claassen.*

Bellegarde Duparc, → Duparc.

Bellegem, gem. in de prov. West-Vlaanderen, ten Z. van Kortrijk; ruim 3 000 inw.; opp. 1 398 ha. Vlak landbouwland; vlas, textielnijverheid; kerk, met gedeelten van 12e en 16e eeuw; oude heerlijkheid.

Belle-Ile, eiland voor de Bretonsche kust (Frankrijk, 47° 20′ N., 3° 10′ W.), behoorende tot het dept. Morbihan, groot 17 km bij 3-9 km; 6 670 inw. (1926). Veeteelt en vischvangst. Havenplaats is Le Palais.

Belle-Isle, Charles Louis Auguste Fouquet, hertog van; * 1684, † 1761;

als edelman van veelzijdige bekwaamheid streed hij in den Spaanschen en Poolschen Successie-oorlog en werd in 1738 gouverneur van Lotharingen. In 1741 wist hij Lodewijk XV en kardinaal Fleury van de vredelievende politiek, sedert 1713 gevoerd, terug te brengen tot de anti-Habsburgsche traditie, hetgeen toen beteekende steun aan den Beierschen keurvorst Karel Albert en strijd tegen Maria Theresia in den Oostenrijkschen Successie-oorlog (1741—'48). Aan het hoofd van het Fransch-Beiersche leger met den duc de Broglie samen, veroverde hij Bohemen en Praag, woonde de plechtige kroning van Karel Albert te Frankfort bij en leidde ook den jammerlijken terugtocht uit Bohemen in December 1742, als de Hongaren en Kroaten voor Maria Theresia krachtig optreden. In 1746—'47 streed hij tegen de Oostenrijkers en Sardiniërs in Italië, in 1758 werd hij minister van Oorlog; zijn Mémoires werden in 1760 uitgegeven te Londen.

L i t.: Casimir Strijienski, Le dix-huitième siècle (1912, in de serie: L'histoire de France racontée à tous). *v. Gorkom.*

Bellelli, F u l g e n t i u s, Augustijn, vermaard theoloog van de latere Augustijnenschool; studiorum regens te Siena, Napels, Venetië, Perugia en Rome, prefect van de Bibliotheca Angelica, generaal der Orde 1727—'33. * 1675 te Buccino (Napels), † 1742 te Rome.

L i t.: Lanteri, Postr. saec. sex III, 53-54); F. Lang, Lex. Theol. u. Kirche (II, 130). *Claesen.*

Bellem, gem. in de prov. O. Vlaanderen, 20 km ten W. van Gent, aan het kanaal naar Brugge. Opp. 1 208 ha; 1 700 inw. Landbouw, kantnijverheid. De kerk, van het laatst ogivaal tijdperk, is meermalen veranderd; bezit een mooi veelkleurig geschilderd St. Annabeeldje uit de 15e eeuw en twee luiken (de familie Rym) met reëele kunstwaarde, door een onbekende (15e eeuw) geschilderd. *Blancquaert.*

Bellemans, D a n i ë l, Ned. dichter. * 1641 te Antwerpen, kanunnik van de abdij van Grimbergen. † 1674 als pastoor te Horssen. Schreef een aantal godvruchtige volksliederen, meest in jubileerenden toon, die treffen door hun zuiverheid van gevoel en taal.

W e r k e n: Het Cytherken van Jesus (Brussel 1670); Den Lieffelijcken Paradys-vogel (Brussel 1670). — L i t.: G. Segers, Leven en werken der Zuid-Ned. schrijvers (I 1900, 66 vlg.); Anton van Duinkerken, Dichters der Contra-Reformatie (93 vlg., 310 vlg.). *Asselbergs.*

Bellenden, J o h n, Schotsch Katholiek priester en schrijver, die ca. 1530 de Geschiedenis van Schotland van H. Boece (gedrukt 1536). en eenige jaren later de Annalen van Livius in het Schotsch vertaalde (pas gedrukt in 1822). Bij het uitbreken der Hervorming vluchtte hij naar het vasteland. Geboorte- en sterfjaar zijn onbekend.

Bellens, 1° C o r n e l i s, ascetisch schrijver; * te Ouwen (Grobbendonk), † 1573; geprofest in den Troon, congregatie van Windesheim (1557). Werk in handschrift in de Kon. bibl. te Brussel, nr. 2419.

L i t.: F. Prims, Drie ascetische schrijvers der Troonpriorij, in Versl. en Med. der Kon. Vlaamsche Academie (1932, 263-286). *Erens.*

2° P e t e r J a c o b, populair gelegenheidsdichter en schrijver van een drietal tooneelkundig middelmatige, litterair opgeschroefde stukken. * 1800, † 28 Sept. 1858 te Lier.

W e r k e n. Naast de bundels: Gedichten voor de Jeugd, en: Dicht- en Prozastukken, twee historische tooneelstukken: Giafar en Zaïda of de Bouwvallen van Babyloniën, in verzen, naar den melodramatist R. C. Guilbert-Pixérécourt; Broeder- en Zusterliefde, én een bekroonde éénakter: De ware vlijt. — L i t.: G. Segers, Leven en werken der Zuid-Ned. schrijvers (afl. I, 67 vlg.).

Bellère (B e l l e r u s), J e a n, eigenlijk Beellaerts geheeten, boekhandelaar in Antwerpen, die sedert 1572 samenwerkte met Pierre Phalèse. Met den dood van B. hield deze verbintenis op, terwijl zijn weduwe den boekhandel voortzette. Zijn zoon Balthasar verplaatste dezen naar Douai, waar hij van 1603—'05 den catalogus publiceerde van zijn uitgaven (door Coussemaker gevonden in de Bibliotheek van Douai). *Piscaer.*

Bellermann, 1° J o h a n n F r i e d r i c h, vermaard muziekhistoricus, speciaal op het gebied der oud-Grieksche muziek. * 8 Maart 1795 te Erfurt, † 4 Febr. 1874 te Berlijn. Publiceerde: Die alten Liederbücher der Portugiesen (13e—16e eeuw) (Berlijn 1840), Die Tonleitern und Musiknoten der Griechen (1847, zeer belangrijk); een drietal kleinere studies over de toenmaals bekende resten der oude Grieksche muziek.

2° J o h a n G o t t f r i e d H e i n r i c h, componist en musicoloog, zoon van J. Friedr. B. * 10 Mrt. 1832 te Berlijn, † 10 April 1903 te Potsdam. Schreef hoofdzakelijk a-capella-werken en publiceerde, behalve eenige reeds toen verouderde theorieboeken, een zeer belangrijke studie over Die Mensuralnoten und Taktzeichen in 15. und 16. Jahrhundert (1858, ²1906). *Reeser.*

3° L u d w i g, Duitsch Germanist, vooral in de studie van Schiller gespecialiseerd. * 7 Nov. 1836 te Berlijn, † 8 Febr. 1915.

W e r k e n: Schillers Dramen (1888 vlg.); Schiller (1901).

Bellerophon, een fossiele slak, behoorende tot de Aspidobranchia. De schelp is spiraalsgewijs opgerold en heeft een groote mondopening, voorzien van een diepe insnijding. Het voorkomen van dit geslacht, waarvan meer dan 300 soorten beschreven zijn, is beperkt tot het Palaeozoïcum. B. komt voor in de onder-Carbonische kolenkalk van Visé, nabij de Ned. grens en eveneens in sommige lagen van het boven-Carboon in Limburg. *Hofsteenge.*

Bellerophon (ook: Bellerophontes). In de G r i e k s c h e m y t h. is B., zoon van Glaucus en Eurymeda, kleinzoon van Sisyphus, een tot heros afgezonken god, wiens eeredienst, oorspronkelijk in Griekenland (Tiryns), reeds in de Myceensche tijden naar Lycië (Klein-Azië) werd overgedragen, waar B. als de stamvader van het Lycische vorstenhuis werd aangezien. B. had zich tegen de liefde van Anteia verzet, weshalve deze hem bij haar gemaal, koning Proitus van Argos, valschelijk beschuldigt. Proitus, vertoornd, zendt B. met een voor B. onleesbaren brief naar den koning van Lycië, die hem verscheidene levensgevaarlijke werken oplegt, w.o. den strijd tegen de Chimaera. Op zijn tooverros Pegasus gezeten, doodt B. het monster en doorstaat ook zegerijk de andere beproevingen. Als loon ontvangt hij 's konings dochter met de helft van Lycië. Later, door den haat der goden vervolgd, zwerft B. rond over de Aleïsche velden, terwijl twee zijner drie kinderen omkomen. Jongere dichters (Pindarus, de tragici) stellen B. voor, die met Pegasus ten hemel wil opvliegen, maar neerstort. *V. Pottelbergh.*

V o o r s t. i n d e k u n s t. Op vazen, reliëfs,

munten en gemmen vindt men vooral de voorstelling van zijn strijd met de Chimaera, op een Hellenistisch relief, hoe hij den Pegasus te drinken geeft, terwijl een Romeinsche sarcophaag een geheelen cyclus van de B.-sage laat zien. *W. Vermeulen.*

Bellerus, → Bellère.

Belles heures du Duc de Berry, Les, → Berry (Urenboek van den hertog van).

Bellesini, Stephanus, Zalige, Augustijn. Pastoor van Genazzano, stierf als slachtoffer zijner naastenliefde bij de verpleging der cholera-lijders. * 1774 te Trente, † 1840 te Genazzano, zalig verklaard 27 Dec. 1904; feestdag 3 Februari.

Bellesort, André, Fransch schrijver van zuivere gedichten, die de zee verheerlijken, van boeiende, kleurrijk gestileerde reisverhalen en stevige letterkundige essays. * 1866 te Laval.

Werken: Mythes et poèmes (1893); Chansons du Sud (1896); La jeune Amérique (1897); Voyage au Japon (1902); La Suède (1910); En escale (1911); Saint François Xavier (1912); Reflets de la veille (1913); Sur les grands chemins de la poésie classique (1914); Virgile (1920); Amérique (1922); Balzac (1924); Voltaire (1925); Heures de parole (1929). *Baur.*

Bellet, Jan, Vlaamsch dichter en tooneelschrijver, factor der Iepersche kamer De Rosieren, boekdrukker, * 1e helft 17e eeuw te St. Omaers; volgens zijn stadgenoot Van Dale „groote en suyvere Dichter (moraliter echter alles behalve zuiver!), die van 1622 tot omtrent 1650 allen jaere een schoon Treurspel gemaeckt heeft, sonder de kluchtspelen en andere werkskes naer d'omstandigheden van tijd".

Werken. Naast de uit het Latijn vertaalde Wel-voeghinghe ofte beleeftheydt in den ghemeynen handel (1625), een paar lofdichten, o.m. de kluchten: Het lijden van den minnaer; Francasso en Florette; Monsieur Lappe en joffrouw Warmoes; het blijspel David en Bergacée. — Lit.: zie bibliogr. door Fr. De Potter, in Leven en werken der Zuid-Ned. schrijvers (afl. 1, 68 vlg.); dr. J. Te Winkel, Gesch. der Ned. Lett. (IV). *Godelaine.*

Belletable, Henri Hubert, kapitein der genie in Belgischen dienst, grondlegger (1844) der „H. Familie" te Luik. * 8 April 1813 te Venlo, † 5 Dec. 1855 te Hoei als stadscommandant.

Belletristiek of bellettrie (Fr. belles-lettres, schoone wetenschappen, schoone letteren, schoone literatuur), verzamelnaam voor al wat fraai is in de letterkunde. Men doet aan b. door zelf kunstwerken van taal te scheppen of door zich erop toe te leggen de b. van anderen te genieten. *v. d. Eerenbeemt.*

Bellevaux-Ligneuville, gem. in het kanton Malmedy, aan de Amelrivier; ruim 1 000 inw., opp. 2 695 ha; merkwaardige kerk van Bellevaux met rijke versiering.

Belleville, spoorwegkruispunt in den N. Amer. staat Illinois (38° 30' N., 90° W.), gelegen te midden van een belangrijk steenkoolgebied en van een vruchtbare landbouwstreek; in 1930: 28 425 inw. Bisschopszetel. B. bezit ijzergieterijen en maalderijen en produceert verwarmingstoestellen, landbouwwerktuigen, schoenen, bonnetrie- en lingerieartikelen. Op het grondgebied der stad ligt het Scott Field, een belangrijk station en een oefenschool van de militaire luchtvaart. *Polspoel.*

Bellevois, Jacob, schilder, vooral van marinestukken, te Rotterdam; * 1621, † 1676; zijn werken zijn niet onverdienstelijk en staan onder invloed van S. de Vlieger en L. Backhuysen.

Lit.: v. Wurzbach, Niederl. Künstlerlexikon.

Belley, arr.-hoofdstad in het Fransche dept. Ain, 278 m boven zee; 4 740 inw. (1926). Kathedraal uit de 15e eeuw; bisschopszetel. Handel in koren, wijn en zijde.

Belli, Giuseppe Gioachino, Italiaansch dialect-dichter, schilderde in sarcastische, realistische sonnetten het volksleven te Rome en de toestanden aan het pauselijk hof in de jaren 1830—1850. * 10 Sept. 1791 te Rome, † 21 Dec. 1863 aldaar.

Werken: Sonetti romaneschi (uitgegeven door L. Morandi 1886—'89). — Lit.: L. Morandi, La Satira a Roma e i sonetti di G. G. Belli (1869); E. Bovet, Le peuple de Rome vers 1840 d'après les sonnets de G. G. Belli (Neuchâtel 1897); Dom. Gnoli, G. G. Belli (Nuova Antologia, 16 Mei 1913). *Ulrix.*

Belliard, Augustin Daniel, graaf, Fr. generaal en diplomaat; * 1769 te Fontenay-le-Comte, † 1832 te Brussel; strijdt in de Coalitie-oorlogen onder Dumouriez en Hoche in België en de Rijnstreek; chef van Murat's generalen staf in Duitschland en Spanje; onderscheidt zich bij Leipzig (1813) en in den daarop volgenden veldtocht van Napoleon; onder Lod. XVIII pair; 1831 Fr. gezant in Brussel. *V. Claassen.*

Bellica, Columna, → Columna.

Belliek, gem. in de prov. Luik, ten N.O. van Borgworm, 700 inw.; opp. 592 ha; riviertje de Jeker; leemgrond, landbouw; oude heerlijkheid.

Bellincinia (Madotheca), een geslacht van levermossen met vruchten aan korte zijtakjes. Ongeveer 80 soorten in de tropen, o.a. B. platyphylla, de breedbladerige B. en B. rotundifolia, de rondbladerige B.

Bellincioni, Gemma, operazangeres (coloratuursopraan). * 18 Aug. 1864 te Monza (Piemont), leerlinge van haar vader Cesare B. en Corsis. Zij debuteerde in 1881 te Napels in Pedrotti's Tutti in maschera en verwierf zich tijdens haar loopbaan zoowel in Italië als in alle beschaafde landen grooten roem als vertolkster van hoofdrollen in tal van veristische opera's. Vanaf 1911 leidde de zangeres een opera-school te Charlottenburg; later vestigde zij zich weer in Italië. Zij publiceerde een zangpaedagogisch werk en een autobiographie. *Hanckroot.*

Bellingen, gem. in Z. Brabant, ten Z.W. van Brussel; opp. 401 ha, ruim 700 inw.; landbouw. De priorij van Cantimpré bij Kamerijk vestigde zich, in 1580, te Bellingen. De nieuwe abdij geraakte echter nooit tot bloei en ging onder de Fransche overheersching definitief ten onder. *Lindemans.*

Bellingham, stad in den N. Amer. staat Washington (48° 45' N., 122° 30' W.), zeer schilderachtig gelegen aan de gelijknamige baai (een onderdeel van den Puget Sound). In 1930: 30 823 inw. B. produceert vooral zalm- en fruitconserven, suiker, houtpulp, papier, cement, steenkool; bezit groote houtzagerijen; verzendt groote hoeveelheden zuivelproducten, eieren en gevogelte; is een uitrustingshaven voor de Alaskavisscherij. In 1929 exporteerde de haven 46 000 ton (906 kg) en importeerde er 74 000; bovendien werden 140 000 ton door de kustscheepvaart aangevoerd en 704 000 verzonden. B. is bekend om haar tulpen en hyacinten. *Polspoel.*

Bellinghem, → Cantimpré, Thomas van.

Bellingwolde, grensgemeente in de prov. Groningen ten Z.O. van Winschoten, bestaat uit de dorpen

B., Friescheloo, Oudeschans, Veelerveen en de gehuchten Klein Ulsda, Koudehoek, Den Ham, De Leete. 6142 inw. (1 Jan. 1930), waarvan 5080 Prot., 40 Isr. en 26 Kath. Opp. 7880 ha, hoofdzakelijk in gebruik voor landbouw, daarnaast veeteelt; aardappelmeelfabriek te Veelerveen. B. is één van de mooiste, zoo niet het mooiste landbouwdorp uit de provincie Groningen, niet het minst door de statige rijen van groote boerderijen, omgeven door veel geboomte, die over een afstand van bijna een uur gaans, langs den hoofdweg door het dorp staan. De landerijen van één boerderij strekken zich meermalen uit over een afstand van ca. $1^1/_2$ uur. In de laatste 25 jaar is ongeveer 2000 ha woeste grond ontgonnen, vooral na de kanalisatie van Westerwolde. De grootste ontginning „Het Hebrecht" behoort aan de landbouwmaatschappij Westerwolde te Den Haag en is 600 ha groot.

Oudeschans werd in 1593 gesticht door Willem Lodewijk. Het speelde een rol in den strijd tegen de Spanjaarden en in den Munsterschen oorlog. In 1815—1818 volgde ontmanteling. Veelerveen ontstond na de kanalisatie van Westerwolde, uitgevoerd van 1907—1920. Een eenvoudig monument is opgericht voor B. L. Tijdens, die veel deed voor deze kanalisatie. *Nijenhuis.*

Bellini, 1° naam van een Ital. schildersfamilie, die bloeide van het begin der 15e tot het begin der 16e eeuw en in welker leden, Jacopo, de vader, Gentile en Giovanni, zijn beide zoons, de ontwikkeling voltrokken wordt van de oudere naar de nieuwere Venetiaansche schilderschool. Zie pl. t/o kol. 496.

a) Jacopo, leerling bij Gentile da Fabriano, * einde 14e eeuw, † 1470. In 1424 het eerst als schilder vermeld. Door zijn werk in den dom van Verona (Kruisiging, 1430) werd hij in zijn vaderstad bekend en men benoemde hem tot deken van de Scuola van St. Jan den Evangelist. Hij werkte vervolgens aan het hof der d'Estes in Ferrara (1441) en bond met Mantegna den strijd aan tegen de traditioneele kunst van Squarcione (Padua). Zijn beide zoons waren op het laatst van zijn leven zijn voornaamste medewerkers. Er zijn weinig werken van hem bewaard; hij was bekend als uitmuntend paardenschilder en nauwgezet en frisch teekenaar.

Voorn. werken: Christus aan het kruis (Verona, Museum); Madonna met Kind (Venetië, Galleria dell' Accademia); teekeningen in het Louvre (Parijs) en het Britsch Museum (Londen).

b) Gentile, oudste zoon van Jacopo, vooral bekend als nauwkeurig portretschilder; * ca. 1429 te Venetië, † 1507 aldaar. Een portret van kard. Bessarion (1472) is verloren. In 1479 ging hij naar Konstantinopel en verbleef daar aan het hof van Mohammed II, voor wien hij teekeningen en schilderingen van Venetië maakte en enkele portretten uitvoerde; zoo het portret van den heerscher zelf (Londen, National Gallery). Van de schetsen, die hij in het Oosten maakte, werd later door hemzelf en zijn navolgers druk gebruik gemaakt. Hij versierde in Venetië de raadszaal van het dogenpaleis met fresco's (1577 verwoest) en schilderde dogenportretten. Zijn manier is scherp en hard; ook in zijn historische stukken overheerscht de portretkunst; het licht in zijn werk bezit weinig kleur, maar legt over het geheel een eigenaardige, groenachtige atmosfeer. Gestalten vertoonen in anatomie en draperie invloed van Mantegna.

Voorn. werken: luiken van het orgel van S. Marco (ca. 1458, nu in de domopera te Venetië); Sint Laurentius Justinianus (1465, Venetië, Accademia); Mohammed II (Londen, National Gallery); Wonderen met de H. Kruisrelikwie (3 doeken, 1496—1501, Venetië, Accademia); Prediking van den H. Marcus in Alexandrië (Venetië, Accademia).

c) Giovanni, ook Giambellini geheeten, de voornaamste der B.; * ca. 1430 te Venetië, † 29 Nov. 1516. G geraakte aanvankelijk bijna geheel onder den invloed van zijn zwager Mantegna, met wien hij in Padua verbleef (1458—1460); knokige anatomie, gestyleerd landschap, de lichaamsvormen streng markeerende draperie. Beiden echter, Giov. B. en Mantegna, ondervinden invloed van het werk van Jacopo B. (vgl. beider: Christus in den Olijfhof, Londen, National Gallery). Spoedig streeft G. echter naar weeker vormen en hij bereikt een geheel eigen landschapschilderkunst. Zijn werk (zijn Madonna's vooral) wordt gekenmerkt door een diep-religieuze stemming, waarsch. niet zonder invloed van den H. Bernardinus van Siena, dien hij in Venetië of Padua moet gehoord hebben. Langzaam maakt hij zich van Mantegna's manier los en wellicht ondergaat hij eenigen Vlaamschen invloed (Beweening van Christus, Milaan, Brera). Bij Christus' Gedaanteverandering verlaat hij geheel het schema van zijn meester, zoowel wat draperie als wat landschap betreft (misschien invloed van Antonello van Messina), Doch in sommige zijner Madonna's (bijv. Milaan. Brera) blijft hij archaïsch. Omstreeks 1480 maakt hij zich ook hiervan geheel los: zijn Madonna wordt een jonge, ietwat gezette, Venetiaansche moeder. In zijn Allegorieën tracht hij de Christelijke gedachte met de mythologie te vermengen. Zijn laatste levensjaren worden vergald door de concurrentie van Giorgione, waarheen zijn leerlingen overloopen, en door oneenigheid met Titiaan. Aan de zachte schaduwen en soepele anatomie van den eerste inspireert de oude meester zich nog in zijn Pala van S. Zaccaria te Venetië. Zijn laatste werk, De marteldood van den H. Marcus, moest door zijn leerling Belliniano voltooid worden. Nog in 1506 roemt Dürer hem als den besten der schilders.

Voorn. werken: Christus in den Olijfhof (Londen, National Gallery); Christus, Zijn Bloed vergietend (ibidem); Madonna Frizzoni (Venetië); Gestorven Christus tusschen twee weenende engelen (Berlijn, Staats Museum); Beweening van Christus (Milaan, Brera); Kroning van Maria (Pesaro, San Francesco; op de predella: Marteldood van den H. Petrus, S. Joris, Stigmatisatie van den H. Franciscus en de H. Hiëronymus); Gedaanteverandering van Christus (Napels, Museum); Madonna dell' Orto (Venetië); Madonna (Milaan, Brera); Pala di San Giobbe: Madonna met heiligen (Venetië, Accademia); Madonna met heiligen en den doge Barbarigo (1488, Murano, S. Pietro Martire); portret van den doge Leon. Loredano (Londen, National Gallery); Christelijke Allegorie (Florence, Uffizi); Pala di S. Zaccaria (1505, Venetië). — Lit.: Gronau, Die Künstlerfamilie B. (1909); Venturi, Storia dell' arte Ital. (VII 4 1915); Cammaerts, Les B. (z.j.); von Hadeln, Venezianische Zeichnungen des Quattrocento (1924); Gronau, B. in: Klassiker der Kunst (1930). *Knipping.*

2° Lorenzo, Italiaansch geneesheer. * 1643 te Florence, † 1704 aldaar; prof. te Pisa. 19 jaar oud, schreef B. reeds zijn werk over de nieren; sommige kanalen daarin zijn naar hem genoemd. Ook belangrijk werk over de smaakpapillen. Schijnt een plagiaris geweest te zijn.

3° Vincenzo, Italiaansch opera-componist, * 1801 te Catania (Sicilië), † 1835 te Puteaux bij

Parijs. Als leerling van het conservatorium te Napels onder Tritto en Zingarelli, publiceerde hij instrumentale en kerkelijke composities. Zijn eerste opera, Adelson e Salvini, werd (1825) in het theater van het conservatorium opgevoerd; het jaar daarop had hij groot succes met „Ferdinando". Hij kreeg hierdoor opdracht om voor Milaan twee opera's te schrijven; opgevoerd werden „Il pirata" (1827) en „La Straniera" (1829). De critiek verweet B. al te eenvoudige instrumentatie en het gemis van groote vocale vormen; hij nam deze wenken ter harte en met deze verbeteringen werd „Norma" opgevoerd te Milaan, welk werk in 1831 met Maria Malibran in de hoofdrol veel succes had. In 1833 ging hij naar Parijs, waar hij, hoewel slechts voor korten tijd, veel bijval oogstte. Slechts één opera heeft hij nadien nog geschreven, „I Puritani" (1835 opgevoerd in Théâtre italien). Algemeen treurde men over zijn vroegtijdigen dood, wat zich uitte in talrijke gedenkschriften.

B. is een der meest geliefde verschijningen onder de Ital. opera-componisten der 19e eeuw; in zijn kunst treedt het melodische element sterker op den voorgrond dan het dramatische.

Werken: nog verschillende opera's: o.a. La Sonnambula (Milaan 1831); Beatrice di Fenda (1833). — Lit.: G. Bürkli, V. B. (1841; 29 Neujahrsstück der Allg. Mus. Ges.); Biographieën van Fil. Cicconetti (1859); A. Pougin (1868); Percolla (1876); Fr. Florimo, Bellini, memorie e lettere (1885); Ant. Amore (2 dln. 1892—'94); Ferd. Hiller, Künstlerleben (blz. 144 vlg.); Ild. Pizzetti, La musica di V. B. (1916). *Piscaer.*

Bellini Tosi, Italiaansche uitvinders, welke in 1907 een systeem uitvonden voor richtingbepaling van inkomende draadlooze signalen, waarbij zij van stilstaande (niet roteerende) antennes gebruik maakten.
→ Richtingzoekers.

Bellinzani, Paolo Benedetto, componist, * ca. 1690 te Ferrara, † 1757 te Recanati; in 1717 kapelmeester te Udine, achtereenvolgens in 1722 aan de kathedraal te Ferrara, 1726 te Pesara, 1733 te Urbino en daarna te Recanati.

Werken: Missae 4 v. op. 1. (1717); Salmi brevi 8 v. op. 2 (1718); Suonate a Flauto col B.c. (1720); Offertorii 2 v. e. B. c. (1726); Duetti da camera op. 5 (1726, lib. 2 1733); Madrigali 2-5 v. op. 6 (1733); Twee oratoria Abigaile (1730) en Ester (1753). *Piscaer.*

Bellinzona, hoofdplaats van het kanton Tessino (Zw.l.), 237 m boven zeeniveau; ca. 11 000 inw. De Gotthard-spoorlijn splitst zich hier in twee takken, een naar Luino, de andere naar Locarno. De stad, vroeger een belangrijk strategisch punt, wordt door drie oude burchten omgeven, die door verbindingsmuren met de stad samenhangen. Vooral het Castello Grande (Uri, 280 m) biedt een prachtig uitzicht op de omgeving. Het castello Corbaro (Unterwalden, 464 m) werd gerestaureerd. Het Castello Montebello (Schwyz, 311 m) bevat een historisch museum met Etruscische vondsten uit de omgeving. *Lips.*

Bellis, → Madeliefje.

Bellmann, Carl Mikael (pseud. Fredman), Zweedsch dichter van de vóór-Romantische generatie. * 14 Febr. 1741 te Stockholm, † 11 Febr. 1795 aldaar. Uit een piëtistisch-streng gezin voortgekomen en ondanks een losbandige jeugd beschermd door Gustaaf III, wiens hofsecretaris hij werd, bleef B. — die zich gaandeweg uit de knel der Fransche pseudo-klassiek had bevrijd — tot zijn dood de anakreontieker bij uitstek; in liederen, waarvoor hij soms ook de lichte Rococo-muziek adapteerde, en die de bedenkelijke vreugden van de door hem gestichte Bacchusorde verheerlijken, de meest populaire figuren van de hoofdstad met ongeëvenaarde karakterschetsing vereeuwigen, maar ook aan politieke en maatschappelijke zedencritiek doen, in meesterlijk verzorgden vorm, doch met een opgewektheid van toon, waar de onvoldaanheid der ziel onder door klinkt. Vooral de reeks Fredmans Epistlar (1790) — oneerbiedige parodieën van de apostel-brieven, die de ellenden van een aan lager wal geraakten horlogemaker uit het toenmalig Stockholm pakkend in beeld brengen — is vol figuren en toestanden, waarbij aan de tragische komiek van Shakespeare's blijspelen, en zoowel aan Verlaine als aan Villon wordt gedacht. Verder schreef B. volksdrama's en satiren.

Uitg.: Samlade Skriftar (5 dln. Stockholm 1921 vlg.). — Lit.: F. Niedner, C. M. B., Der Schwedische Anakreon (Berlijn 1905); P. Friedrich, C. M. B (1907). — Duitsche vertaling door F. Niedner (Berlijn 1909). *Baur.*

Bello, Andrés, Venezolaansch schrijver, dichter en politicus. * 1781 te Caracas, † 1865 te Santiago de Chile. Stichtte de universiteit van Santiago d.C., waarvan hij rector werd. IJveraar voor het volksonderwijs.

Werken: Principios de derecho internacional (Caracas 1847); Gramática de la lengua castellana (gecompleteerd door Rufino José Cuervo) (Colección de Escritores Castellanos); Alocución a la Poesía en Silva a la agricultura de la zona Torrida (gedichten over Amerika). — Lit.: M. L. Amunategui, Vida de A. Bello (Santiago de Chile 1884); Antonio Caro, Estudio biográfico y crítico (dl. Poesias de A. Bello) (Madrid 1882).

Belloc, Hilaire, Katholiek Engelsch journalist, geschiedkundige, apologeet en humorist. * 1870 bij Parijs, zoon van een Fransch advocaat en een Engelsche moeder; opgevoed in Engeland, studeerde te Oxford; was in Franschen krijgsdienst, genaturaliseerd in Engeland in 1903 en een typisch Engelschman geworden, doch met sterke Fransche en anti-Duitsche sympathieën. Huwde in 1896 een Amerikaansche, die gestorven is in 1914. Vlot, geestig, strijdbaar schrijver. Vriend van G. K. Chesterton, die geestige teekeningen maakte voor zijn humoristische schetsen en nonsense-verzen (Chesterbellocs). Was van 1906 tot 1910 Labour-afgevaardigde voor het Parlement. Interesseert zich sterk voor sociale en politieke problemen, voor strategische geschiedenis, en beschrijft de geschiedenis van Engeland, en Engelsche historische figuren, met een zeer persoonlijk, strijdlustig accent; meer geniale synthese dan nauwkeurige détailstudie. Als humorist bijna de evenknie van Chesterton. Zijn stijl is zuiverder, evenwichtiger, meer gevarieerd, maar minder krachtig en pakkend dan die van zijn genialen vriend.

Werken: ongeveer 90 in getal, van groote verscheidenheid. Hoofdzakelijk geschiedkundig zijn: Danton (1899); Paris (1900); Robespierre (1901); Marie Antoinette (1910); Six British Battles (1911); The Last Days of the French Monarchy (1916); Europe and the Faith (1920; een schitterende synthese); The Jews (1922); History of England (7 dln., van 1925 af); James II (1928); Joan of Arc (1929); Richelieu (1930); Wolsey (1930); enz. — Reisverhalen: The Modern Traveller (1897); The Path to Rome (1902); Esto Perpetua (1906); Hills and the Sea (1906); The Pyrenees (1909); The Cruise of the Nona (1925); Many cities (1928); enz. — Polemiek en Satire: Caliban's Guide to Letters (1903); On Nothing (1908); On Everything (1909); On Anything (1910); On Something

(1911); But Soft, We are Observed (1928); A Conversation with an Angel (1928); Survivals and New Arrivals (1929); A Conversation with a Cat (1931); enz. — Satirieke Romans, vooral de Chesterbellocs: Mr. Burden (1904); The Green Overcoat (1912); Mr. Petre (1925); Belinda (1928); The Missing Masterpiece (1929); The Man who made Gold (1930); enz. — Humoristiek: The Bad Child's Book of Beasts (1896); More Beasts for Worse Children (1897); enz. En ten slotte een werk van sociologischen aard: The Servile State, waarvan de eerste druk dateert van 1912, maar dat ook na den oorlog meermalen is herdrukt en nog altijd een der meest treffende analysen blijkt van onze moderne sociale structuur. — Lit.: C. C. Mendell en E. Shanks, H. B., The man and his work (1916); G. N. Shuster, The Catholic Spirit in Modern English Lit. (1922); H. Link, H. B.'s Weltanschauung (diss. Erlangen 1930); P. Braybrooke, Some Catholic Novelists (1931). *Pompen.*

Belloc-Lowndes, Marie Adelaide, Kath. Engelsche romanschrijfster, zuster van H. Belloc. Huwde in 1896 F. S. Lowndes, mede-redacteur van The Times. Heeft ruim 30 zeer populaire romans geschreven.

Voornaamste romans: Barbara Rebell (1905); When no Man Pursueth (1910); Jane Oglander (1911); Mary Pechell (1912); From the Vasty Deep (1920); The Bread of Deceit (1925); Thou shalt not Kill (1927); The Story of Ivy (1928); Cressida No Mystery (1928); Duchess Laura (1929); Letty Lynton (1930); It Cries to Heaven (1931).

Bellocq, tamponnade van (geneesk.), heet het opvullen der neuskeelholte met een gaastampon, bij neusbloeding, zooals het eerst door B. beschreven is.

Bello Horizonte, hoofdstad van den staat Minas Geraes (Z. Brazilië), op een plateau (500 m) gelegen, verbonden door den midden-Braz. spoorweg met Rio de Janeiro; 109 000 inw.; zeer snel tot ontwikkeling gekomen. Belangrijke handel als gevolg van landbouw: katoen, koffie; katoenindustrie. De mijnbouw levert prod.: goud, ijzer, mangaan. B.H. is zetel van een aartsbisschop. Het aartsbisdom B. telt 500 000 Kath., suffr. zijn: Aterrado, Guaxupé en Uberata.

Bellóna, Rom. godin van den oorlog; zuster en gezellin van Mars. Haar tempel lag bij het altaar van Mars en den Circus Flaminius, buiten het pomerium, de stadsgrens. Daar kwam de Senaat bijeen om met terugkeerende veldheeren, die op een triomf aanspraak maakten, te onderhandelen en met gezanten van buitenlandsche volkeren, die de stad niet betreden mochten. Voor den tempel stond de → columna bellica. Met B. werd geïdentificeerd de godin → Comana. *Davids.*

Bellonarius, in de Oudheid naam van de priesters van de uit Cappadocië in Rome geïmporteerde godin Ma-Bellona. Op 24 Maart, den „dies sanguinis", voerden haar priesters wilde dansen uit, verwondden zichzelf bij het brengen der offers en boden de godin hun bloed aan. *Weijermans.*

Bellori, Giovanni Pietro, Ital. archeoloog en kunstgeleerde, bibliothecaris van koningin Christina van Zweden; * ca. 1615 te Rome, † 1696. Onder de meesters der Barok, welke hij in zijn werk Vita dei pittori, enz., behandelt, geeft hij eereplaatsen aan Rubens, van Dyck, Duquesnoy en Nicolas Poussin. De inleiding tot dit werk bevat een vrij neo-Platonisch gerichte aesthetica der schilderkunst en kan genoemd worden als voorstadium van de leer, later door Winckelmann verkondigd. Slechts één landschap is ons bekend in Canini's gravure.

Lit.: Jul. von Schlosser, Die Kunstliteratur (1924); Panofskij, Idea (1924). *Knipping.*

Bellot, Dom, Benedictijn, Fransch architect, leerling van de école des Beaux Arts. Bouwde in Oosterhout het Benedictijner klooster en in Eindhoven o.a. een kerk, was o.m. werkzaam in Quarr (Eng.). Quarr Abbey op Wight is wel het meest zuivere werk van B. Hij vormde in Nederland door zijn geniale toepassing van den baksteen een school, welke hierin haar kracht zoekt. In deze school volgt hem wel het dichtst de architect van de Leur te Nijmegen (o.a. Teresia-kerk te Nijmegen, Franciscuskerk te Bolsward). B. werd in 1876 te Parijs geboren.

Bellóvaci, volksstam in Gallia Belgica, ten N. van het teg. Parijs; streed tevergeefs tegen Caesar. Voorn. plaats: Bratuspantium, ligging onzeker.

Bellovi, Giovanni Pietro, Italiaansch oudheidkenner. Bestudeerde antieke gedenkteekens en bezat een rijk voorziene verzameling. Schreef in het Latijn en in het Italiaansch over onderwerpen van kunstgeschiedenis, o.m. mausolei romani ed etruschi trovati in Roma. * 1636, † 1700.

Bellows, George Wesley, Noord-Amerikaansch schilder van koude tonaliteit en harde uitdrukking. Zijn zee- en bootgezichten zijn beter dan zijn portretten. * 1882 te Columbus (Ohio), † 1925.

Voorn. werken: Emma en haar kinderen (Boston, Museum of fine Arts); Edith Cavell (ibidem). — Lit.: Isham, History of American Painting; Fielding, Dictionary of American Painters, Sculptors and Engravers (1926). *Knipping.*

Belloy, 1° Mark Frans, zoon van den Antwerpschen acteur Louis B., * 15 Aug. 1902 te Borgerhout bij Antwerpen; opsteller van het Laatste Nieuws sedert 1924, begaafd tooneelspeler, regisseur van de Kon. Hoofdrederijkerskamer De Violieren sedert 1930, en schrijver van Vlaamsche boulevardstukken, korte, met groven draad geweven, eenzijdige, schuine tijdgeestbeeldjes van humoristischen aard, zeer aanschouwelijk en gehouden in jachtig tempo.

Werken: Het onverwachte (1925); Match nul (1929); Aktualiteiten (drie éénakters, 1933). *Godelaine.*

2° Pierre Laurent Buyrette de, Fransch tooneelschrijver, wiens „Le siège de Calais" (1765), bij eerbiediging der pseudo-klassieke vormen, naar het voorbeeld van Voltaire de nationale tragedie op het Fransche tooneel bracht. * 17 Nov. 1727 te Saint-Flour, † 5 Maart 1775.

Lit.: L. Bertrand, La fin du classicisme (Parijs 1897). *Baur.*

Bell Rock, rotseilandje vóór de monding van de Tay in Schotland (56° 26′ N., 2° 22′W.), centrum van vischvangst.

Bell-Sweet, Systeem van (philologie). Dit is een phonetisch systeem [ontworpen door de Engelsche phonetici A. Melville Bell (1819—1905) (Ontario) en diens leerling H. A. Sweet, professor te Oxford (1845—1910; later herhaaldelijk verbeterd)], dat de vocalen indeelt naar de plaats en de manier van articuleeren. Zij onderscheiden daarbij: 1° naar den afstand van tong tot verhemelte (practisch: het min of meer doen zinken van de onderkaak): de standen high met kleinen, mid met normalen, low met grooten afstand. In het Ned. spreekt men van: gesloten, half open en open, bijv. resp. biet, beet, bak.

2° Naargelang de hoogste welving van de tong vóór, midden of achter in den mond ligt: front-, mixed en back-vowels. In het Ned. spreekt men van vóór-, midden- en achterklinkers, bijv. resp. men, maan, man.

3° Naar de spanning der monddeelen bij het spreken, en vooral de boogsgewijze spanning der tong: tense (narrow) en lax (wide) vowels. In het Ned.: gespannen en ongespannen klinkers, bijv. resp. kiel en maan. Een practische manier om de spanning te onderzoeken is bij het uitspreken van den klank de kin in de hand te nemen en daarbij den duimtop tegen den weeken mondbodem, vlak bij het strottenhoofd, te drukken: bij gespannen klinkers voelt men dan den mondbodem sterk naar voren komen; bij ongespannen klinkers blijft alles neutraal.

4° Naar het al of niet vernauwen van de mondopening door óf boven- en onderlip, óf de mondhoeken iets bijeen te trekken: round en unround vowels. In het Nederlandsch: geronde en ongeronde klinkers. De geronde klinkers van het Ned. zijn die van boek, boom, pot, put, de, muur, neus, freule.

	Open	Half open	Gesloten		Open	Half open	Gesloten
Gespannen achter		stoom	boek	Gespannen en gerond			
Gespannen midden							
Gespannen vóór		beuk freule	nu			zee met	dief
Ongespannen achter		boor dom	pot	Ongespannen en gerond	bak		
Ongespannen midden		de	put		raam		
Ongespannen vóór		deur				peer	pit

De voornaamste klinkers van het Nederlandsch volgens Bell-Sweet.

L i t. : H. Sweet, The Sounds of English (Oxford [2]1910); Zwaardemaker en Eykman, Leerboek der Phonetiek (1928). *br. Herman Jozef.*

Belluarius, de bevechter van wilde dieren in de Romeinsche amphitheaters. Ook de verzorger en temmer.

Belludi, L u c a s, Zalige, Franciscaan, een van de meest bekende predikers uit den eersten tijd dezer Orde.

* ca. 1200. † 17 Febr. ± 1285. In 1220 werd hij leerling van den H. Franciscus en later metgezel van den H. Antonius van Padua. Door het volk werd hij als wonderdoener vereerd. Zijn vereering werd 18 Mei 1927 bevestigd. *J. van Rooij.*

Bellum ómnium contra omnes (Lat.) = de oorlog van allen tegen allen. Stelling uit Thomas Hobbes' (1588—1679) beroemd boek „Leviathan or the matter, form and authority of government" c. 18. Hobbes leidt zijn stelling, die overigens al gevonden wordt bij Plato („Wetten" 625 E.) en bij Dio Chrysostomus (1e eeuw na Christus), af uit het feit, dat in den natuurtoestand iedere mensch naast onbeperkte rechten ook een onbeperkte neiging bezat, dat recht te doen gelden (Leviathan pars I, cap. XIV). En dus „wordt de eene mensch voor den anderen een wolf" (Plautus Asinaria 2, 4, 88 (491). *Brouwer.*

Bellum ómnium pater (Lat.) = De oorlog is de vader van alle dingen. De vertaling van Heraclitus' „pólemos pántoon men páter ésti", aangevuld met: „sommigen maakt hij tot goden, anderen tot menschen, sommigen tot slaaf, anderen maakt hij vrij"; in een ander fragment: „men moet weten,. . . . dat alles door strijd en noodzaak ten leven komt".

L i t. : H. Diels, Die Fragmente der Vorsokratiker (Berlijn 1912, fragm. 8, 53 en 80). *Brouwer.*

Bellune, maarschalkstitel van den Napoleontischen maarschalk → Victor.

Belluno, 1° Italiaansche p r o v i n c i e in Venetië; 3 675 km², 236 784 inw. (1931), 57 per km², 69 gemeenten. Stroomgebied van de Piave, alpengebied; in de lagere dalen landbouw, in de hoogere deelen alpenweiden. Vreemdelingenbezoek.

2° H o o f d s t a d van de prov. B. (46° 10′ N., 12° 14′ O.); 25 425 inw. (1931); 389 m boven zee. Bisschopszetel; mooie domkerk; handel in wijn en ooft. Geboorteplaats van paus Gregorius XVI. B. hoorde na 1420 tot Venetië. *Heere.*

K u n s t. B. is niet rijk aan monumentale resten uit de middeleeuwen, uitgezonderd enkele brokstukken in den Dom, de San Fermo en de San Sebastiano (in de voorsteden). De tegenwoordige Dom werd in de 16e eeuw, waarschijnlijk volgens het plan van Tullio Lombardo, gebouwd op de plaats van den vroegeren; de campanile dateert uit het midden der 18e eeuw. De S. Stefano (Gotisch) is na den wereldoorlog grondig gerestaureerd en bezit een kapel met fresco's van Jacopo da Montagna. Verder bij de S. Pietro Gotische kruisgang van Franciscanerklooster. Het paleis der prefectuur is in Renaissance-stijl opgetrokken. Van de vele stadspoorten is de Dogliona-poort (12e eeuw, 1553 hersteld) de merkwaardigste.

L i t. : G. Alvisi, B. e la sua provincia (1858); Bortoloni, B. nel IX. Annuale della liberazione (1927). *Knipping.*

Bellver y Ramon, R i c a r d o, Spaansch beeldhouwer uit Valencia, * 1845 te Madrid, † 1924. Studeerde te Madrid aan de Academia de San Fernando, kreeg voor een „David" de Prix de Rome (1862).

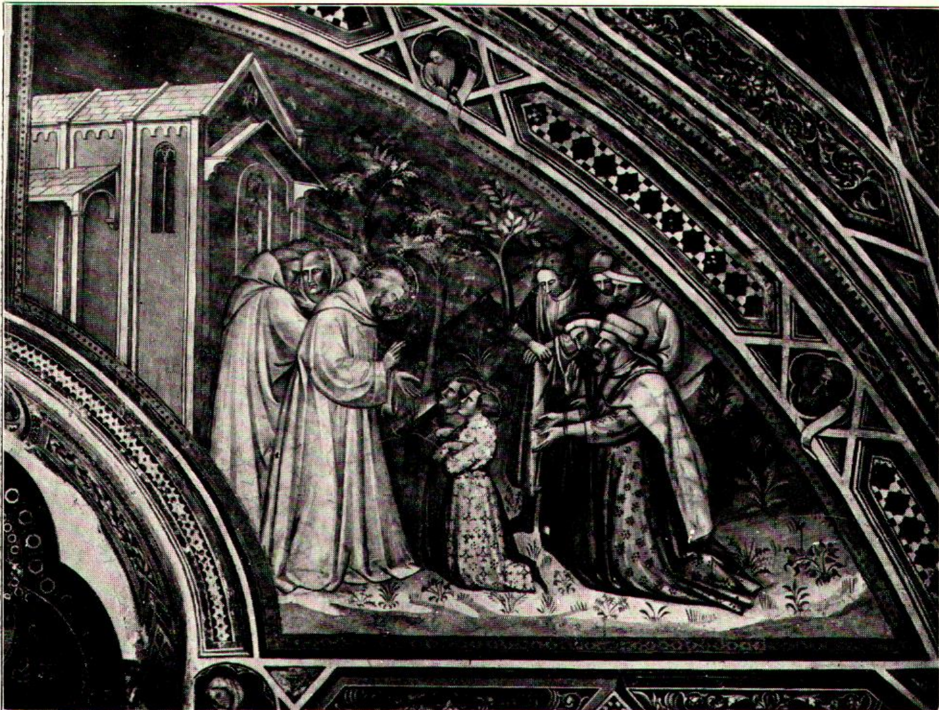
V o o r n. w e r k e n : Buste van Gonzalo Fernandez de Cordoba, „El Gran Capitan"; Begrafenis van S. Agnes (bas-relief); Opstandige Engel (beeld in het Retiro-park van Madrid); S. Andreas en S. Bartholomeus (meer dan levensgroot) voor de S. Francisco el Grande in Madrid; O. L. Vrouw v. d. Rozenkrans voor de S. Josephskerk aldaar; beeld van de Faam in het Goya-mausoleum. *Knipping.*

Belly, L é o n A d o l p h e A u g u s t e, Fransch landschap- en genreschilder. * 10 Maart 1827 te St. Omer, † Maart 1877 te Parijs. Was eerst leerling van C. Troyon en werkte in den beginne onder invloed van Decamps en P. Marilhat. Vergezelde de Saulcy en Ed. Delessert op hunne reizen naar het Oosten. Bezocht Egypte, Palestina en Syrië. Werkte daarna in de omgeving van Fontainebleau en ook in Normandië. Schilderde ook portretten. Hij was als romanticus een der beste Oriënt-schilders. Zijn werk draagt een persoonlijk karakter en onderscheidt zich door een krachtig koloriet en eigenaardige belichting.

W e r k e n : o.a. in het Luxembourg te Parijs (Pelgrimstocht naar Mekka 1867). — L i t. : Bellier-Auvray, Dict. des peintres, enz.; Bénézit, Dict. des peintres, enz. *de Sluers.*

De H. Benedictus redt den H. Placidus, die dreigt te verdrinken. Wandschildering van Sodoma in het klooster van de Monte Oliveto bij Siena.

De H.H. Maurus en Placidus worden voor den H. Benedictus geleid. Wandschildering van Spinello Aretino in de basiliek van S. Miniato al Monte.

De Heilige Maagd verschijnt aan den Heiligen Bernardus van Clairvaux. Schilderij van Fra Bartolommeo (1504—1507).

Bel-Mardoek, → Bel (godh.); → Mardoek.

Belmer, J. D., Hollandsch schilder, * 6 April 1827, † 6 Mei 1909 te Barneveld. Studeerde te Antwerpen. Schilderde portretten, genrestukken, stilleven en landschap. In zijn landschappen vooral is hij een aparte figuur, los van de Haagsche School.

Lit.: Alb. Plasschaert, Holl. Schilderkunst. *de Stuers.*

Belmez, stad in Spanje (38° 16′ N., 5° 16′ W.). In de nabijheid belangrijke kolenvelden, benevens ijzer-, lood- en kopermijnen: 10 200 inw. (Kath.). Het kasteel van B. was eens het middelpunt van een Moorschen verdedigingsketen.

Belmondigheid, rechtsgevolg, intredend, indien een hoorige verzuimde den cijns aan den heer te betalen, of indien achterwege bleef na het overlijden van den hoorige de erfwinning, d.w.z. de formeele aanvrage aan het hofgerecht om als opvolger van den overledene in diens gebruiksrechten van een hoorig goed erkend en in de registers ingeschreven te worden. Het rechtsgevolg bestond hierin, dat de goederen, waarop de hoorige gebruiksrechten had, geheel vrij terugvielen aan den heer. B. kon in vele gevallen afgekocht worden tegen betaling van het dubbele bedrag van den achterstalligen cijns. *Hermesdorf.*

Beloch, Karl Julius, Duitsch geschiedschrijver. Bezat uitgebreide en diepgaande kennis van bronnen en literatuur, breede belangstelling voor economische, sociale en cultureele toestanden. Sterk persoonlijke opvatting, die meermalen leidt tot gewaagde interpretatie der teksten. * 1854, † 1929. Was sedert 1879 hoogleeraar te Rome, 1912—'13 Leipzig, daarna terug te Rome.

Voorn. werken: Der italienische Bund unter Roms Hegemonie (1880); Die att'sche Politik seit Perikles (1884); Die Bevölkerung der griechisch-römischen Welt (1886); Griechische Geschichte (4 dln. 1893-1904); Römische Geschichte bis zum Beginn der punischen Kriege (1926). — Lit. Autobiographie in: Die Geschichtswissenschaft in Selbstdarstellungen (diss. van Steinberg II 1926). *Elias.*

Belodon, een tot de Parasuchia behoorend reptiel uit de bovenste lagen der Triasformatie. Belodon bezat een ruw pantser uit beenplaten; de neusgaten waren ver naar achter geplaatst. Zie verder → Krokodil.

Bèloe, onderafd. op Timor (Ned.-Indië).

Beloeil, gem. in de prov. Henegouwen, ten Z. van Aat; opp. 740 ha; 2 500 inw.; Honelle-rivier; bronnen, vijvers, bosschen, woud van B.; zand- en kleigrond. Merkwaardige kerk, gebouwd in de 19e eeuw, van binnen rijk versierd, kostbare schat en schilderijen. Beroemd kasteel van B., met hoven en park, ongeveer 60 ha opp. Reeds bekend gedurende het Romeinsche tijdperk; machtige oude heerlijkheid, werd meermaals belegerd; huizen de Condé en de Ligne. Het oude versterkte kasteel werd herhaaldelijk verbouwd; in 1900 door een brand vernietigd, werd daarna opgebouwd in nieuweren stijl op de oude grondvesten. De hovenaanleg herinnert aan Versailles. Het doorluchtig geslacht van de Ligne is beroemd. *V. Asbroeck.*

Beloetsjistan, → Baloetsjistan.

Belofte is de toezegging aan den naaste van een toekomstige hem voordeelige prestatie. In tegenstelling met de b. is het voornemen niets anders dan het besluit tot een toekomstige daad. Een belofte aan God gedaan, wordt → gelofte genoemd. Wanneer de naaste de toezegging aanvaardt, ontstaat een zedelijke verplichting krachtens de deugd van getrouwheid om te volbrengen, wat men beloofd heeft. Wie een belofte aflegt, staat niet alleen in voor de eerlijkheid van zijn wil, maar ook en vooral voor de vastheid van zijn wil in de toekomstige uitvoering. De andere partij verkrijgt wel een zekere aanspraak op hetgeen beloofd is, maar geen strikt recht, tenzij degene, die de b. aflegt, zich ook krachtens de deugd van rechtvaardigheid heeft willen verbinden; dan ontstaat het contract van belofte. Voorwaarden voor een geldige b. zijn: dat zij vrijwillig wordt afgelegd door iemand, die daartoe bekwaam is en beschikken kan over hetgeen beloofd wordt. Vervolgens, dat de andere partij de b. heeft aangenomen, en tenslotte, dat niets, wat zedelijk slecht is, beloofd wordt. De verplichting der b. houdt op, als de wezenlijke omstandigheden zoo veranderen, dat men de b. niet had afgelegd, als men dat voorzien had. Eveneens, wanneer het beloofde onmogelijk kan worden uitgevoerd, ofwel ongeoorloofd, zeer nadeelig of nutteloos geworden is. Onderscheid is nog te maken tusschen de private belofte en de plechtige, aan wettelijke vormen gebonden beloften, als bijv. de kloostergeloften. → Gelofte.

Lit.: St. Thom., S. theol. (II, II, q. 88); Alphons. Theol. Mor. (III, 720). *P. Heymeijer.*

Beloit, stad in den N. Amer. staat Wisconsin (42° 30′ N., 89° 1′ W.), gebouwd op de hooge oevers van de Rockrivier, die aan haar schoen- en machinefabrieken de noodige drijfkracht levert. In 1930: 23 611 inw.

Beloken Paschen of besloten Paschen, naam voor den eersten Zondag na Paschen, sluitdag van het acht-dagig Paaschfeest. Evenzoo (oudtijds): beloken Pinksteren. → Jaar, liturgisch.

Belomantie (< Gr. belos = speer, pijl, manteia = waarzeggerij), waarzeggerij door middel van den pijl. B. werd in de oudheid, vooral in het Oosten, druk beoefend, in het bijzonder voor den aanvang van een gevecht.

Beloniet (< Gr. belone = naald), 1° in de geologie: naaldvormige kristalskeletten van microscopische afmetingen. Als de meeste kristalskeletten komen belonieten voor in natuurlijk glas (obsidiaan, peksteen), dat door uiterst snelle afkoeling van een magma kan ontstaan.

2° Vulkanologische term om aan te duiden een naaldvormige lavaprop, die langzaam uit de kraterpijp omhoog wordt geperst. De lava is dan steeds dikvloeibaar, daar zij anders in den vorm van lavastroomen uit zou vloeien. Fraaie voorbeelden van belonieten zijn de lavanaald van de Montagne Pelée op Martinique en die van de Merapi op Java. *Hofsteenge.*

Beloofde Land noemde Sint Paulus het eerst (Hebr. 11. 9; vgl. Num. 32.11) het, volgens de door aan Abraham gedane belofte (Gen. 12. 7), aan diens nakomelingen toegezegde land. → Canaan.

Belooning. Velen ontkennen het bestaansrecht der b. in de opvoeding. Het kind moet leeren doen uit plicht en liefde tot God. De b. zou de ik-drift voeden, afleiden van de ware motieven de groote teleurstelling bereiden voor het latere leven, waar het goede zelden beloond wordt. Toch kan de b. niet absoluut worden verworpen. Ze mag echter niet beschouwd worden als vergelding der zedelijke daad, doch alleen als aansporing. Door kleine vreugden in den vorm van b. wordt het kind over zijn gevoel van depressie en inzinking heengeholpen. De b. is „liefdesymbool” (Häberlin). Alleen de goede wilen

z ij n p r a e s t a t i e s mogen worden beloond, niet het talent, vooral niet lichamelijk talent. Dit zou het geweten en het gevoel misleiden en het rechtvaardigheidsgevoel kwetsen.

De b. zij matig, individueel en psychologisch aangepast, stimuleere het eergevoel, niet de eerzucht, de b. zij overeenkomstig de bepaalde wilspraestatie en rechtvaardg. Een geheel uitgewerkt loonstelsel met g e d r a g s kaarten, platen, boeken of geregelde prijsuitdeelingen vindt weinig verdedigers meer. [Daarentegen vinden praestatieprijzen (bijv. cijfers en schoolprijzen voor succes bij het onderwijs) veel aanhangers]. Een korte lofprijzing, een goedkeurend gebaar een vriendelijk gelaat is dikwijls voldoende. Genoegens van onschuldigen aard: wandeling, spel, vrije dag of verteluurtje kunnen doelmatige aansporing zijn tot ijver. Voor kleinere kinderen zijn ze veelvuldiger dan voor grootere. En hoe volmaakter persoonlijkheid de opvoeder, hoe zeldzamer dit middel noodig is.

L i t: Krieg-Grunwald, Lehrb. d. Pädag. ([5]1922); Häberlin, Wegen en Dwaalw. (1926); Vincent-Verbeeten, Opvoeding en Onderwijs ([7]1929). *p. Gervasius.*

Beloop of talud wordt genoemd een hellend vlak, dat een ingraving of ophooping begrenst. De helling van het b. wordt gemeten door den hoek, dien het hellend vlak met het horizontale vlak vormt, ofwel door den tangens van dien hoek. Zoo spreekt men van een b. onder een helling van 30° of 45°, of van een b. onder een helling van 1 op 2, of 2 op 3, enz. Onder natuurlijk b. van een grondsoort of van een onsamenhangend materiaal wordt verstaan de maximum helling, die het materiaal aanneemt, wanneer het los wordt opgeworpen. *J. ten Brink.*

Below, 1° F r i t z v o n, Duitsch generaal tijdens den Wereldoorlog. * 23 Sept. 1853, † 23 Nov. 1918. v. B. commandeerde van 1915 tot 1916 het 2e leger en van 1916 tot 1918 het 1e en het 9e leger op het Westfront.

2° G e o r g v o n, Duitsch geschiedschrijver, * 19 Jan. 1858 te Koningsbergen, † 27 Oct. 1927 te Badenweiler. Achtereenvolgens leeraar te Münster, Marburg, Tübingen en Freiburg; vnl. van beteekenis op het gebied van middeleeuwsche instellingen en economie. Tegenstander van de Hofrechtstheorie, alsook van de Genossenschaftstheorie van Gierke. Bestreed insgelijks Lamprecht. Was tijdens en na den wereldoorlog ook werkzaam als publicist.

V o o r n. w e r k e n: Studies over de instellingen van Gulik en Berg; Das ältere Deutsche Städtewesen (1898); Territorium und Stadt (1900); Die Ursachen der Rezeption des Römischen Rechts in Deutschland (1905); Der deutsche Staat des Mittelalters (I, 1914; fragmentarische samenvatting zijner voorstudies); Die Ursachen der Reformation (1917); Problemen der Wirtschaftsgeschichte (1920); Vom Mittelalter zur Neuzeit (1924); Die italienische Kaiserpolitik des Mittelalters (1927). — L i t.: volledige lijst zijner werken: L. Klaiber, in Aus Sozial- und Wirtschaftsgeschichte; autobiographie in Die Geschichtswissenschaft in Selbstdarstellungen (diss. van S. Steinberg 1925); Gedächtnisschrift für G. v. B. (1928); M. von Below, G. v. B. Ein Lebensbild für seine Freunde (Stuttgart 1930). *Elias.*

3° O t t o v o n, Duitsch generaal, * 18 Jan. 1857 te Danzig. Bij het uitbreken van den Wereldoorlog werd hij naar het Oostelijk front gezonden, waar hij zich onderscheidde bij Tannenberg en de Masurische meren; commando over het 18e legerkorps; in 1915 opperbevel over het Njemenleger; in 1916 commando bij Uskjub om de Bulgaren te steunen. In 1917 met het 16e leger in België; in 1917 met het 14e leger naar het Isonzofront, waar een doorbraak der Ital. linies plaats vond. In het voorjaar van 1918 in de buurt van Atrecht, en in het najaar aan den IJzer. Nam ontslag 27 Juni 1919. *Cosemans.*

Belpaire, M a r i a E l i s a, Vlaamsch letterkundige, * 1853 te Antwerpen. Wijdde zich aan maatschappelijke en liefdadige werken, speelde een belangrijke rol in het Vlaamsche cultuurleven van haar geboortestad, inzonderheid door het inrichten van lager, middelbaar en hooger onderwijs voor vrouwen. Door haar bemiddeling versmolten Dietsche Warande en Belfort tot één tijdschrift, waaraan ze al haar steun verleende.

Belpaire.

W e r k e n: Uit het leven (1887); Wonderland (met Hilda Ram, 7 reeksen, 1894—1908); Landleven in de letterk. der XIXe eeuw (1902); Christen Ideaal (1905); Kunst- en Levensbeelden (1906); Constance Teichmann (1908); Beethoven (1910); Dickens (1929). Vertalingen van Jörgensen, Björnson. *A. Boon.*

Belroos (e r y s i p e l a s) is een acute besmettelijke ontsteking van huid en onderhuidsch weefsel, die wordt gekarakteriseerd door een met koorts gepaard gaande als regel scherp begrensde pijnlijke roodheid en zwelling, welke de neiging heeft zich in de vlakte uit te breiden. Deze uitbreiding kan langzaam gaan, soms echter zeer snel. Op de roode huidgedeelten kunnen zich bij b. blaren vormen, terwijl ook abcessen en etterige diepere ontstekingen voorkomen. B. van de slijmvliezen ziet men zelden. De gemiddelde ziekteduur is 8—14 dagen. B. komt voornamelijk voor in het gelaat en op de behaarde hoofdhuid (90% van alle gevallen). Een kleine, dikwijls niet opgemerkte opening in de huid is noodzakelijk om den verwekker, den streptococcus erysipelatis, toegang te verleenen. Bij sommige patiënten bestaat een sterke neiging tot het optreden van recidieven. Meestal worden de ziekteverschijnselen bij deze recidieven telkens minder heftig, maar het zieke weefsel reageert op den duur met sterke woekering, zoodat elephantiasis (olifantsziekte) ontstaat. De sterfte bij b. bedraagt ong. 5%: bij kleine kinderen en ouden van dagen is de sterfte grooter. Voor de invoering der antisepsis waren de talrijke besmettingen met b. in de ziekenhuizen zeer gevreesd. Ook nu dienen lijders aan b. te worden behandeld als lijders aan een besmettelijke ziekte. *E. Hermans.*

Belsele, 1° gem. in de prov. O. Vlaanderen, in het land van Waas, ten Z.W. van Sint Niklaas, op den weg naar Gent. Opp. 2 026 ha, zandachtigen grond, heide en sparrenboschjes. 3 900 inw. Landbouw en klompenmakerijen. De kerk, gansch in Balegemsche steen, heeft eenige oorspronkelijke deelen uit de 14e eeuw, werd eerst vergroot in de 15e eeuw, daarna ca. 1650 tot haar huidigen staat verbouwd. Ook het mooi houten beschot in het koor is uit de 17e eeuw.

L i t.: Annalen v. d. Oudheidkundigen kring v. Land van Waas (XXXX 1930).

2° Parochiedorp in de prov. O. Vlaanderen op grondgebied Evergem. 1 800 inw. *Blancquaert.*

Belser, Johannes von, Duitsch Kath. Nieuw-Testamenticus; * 30 Oct. 1850 te Villigendorf (Wurttemberg), † 20 Oct. 1915 te Tübingen. Was stichter en directeur van het tijdschrift Tübinger Quartalschrift. Schreef meerdere commentaren en andere exegetische studies over het N. T. Zijn voornaamste werk is getiteld: Die Geschichte des Leidens und Sterbens, der Auferstehung und der Himmelfahrt des Herrn nach der vier Evangelien ausgelegt (1903).

Behoudens enkele onwaarschijnlijke stellingen, zooals zijn thesis van het éénjarig openbaar leven van Jesus, zijn B.'s vele bijbelsche bijdragen zeer te waardeeren. *Brans.*

Belt, twee zeestraten tusschen Noord- en Oostzee. In het Beltenstadium van het laat-Glaciaal lagen hier twee ijslobben van den Oostzee-gletsjer; in het post-Glaciaal waren het rivieren, die het water van het Ancylusmeer afvoerden en door latere positieve niveau-verandering drong de zee er in door. De Groote Belt is de diepste straat tusschen Oostzee en Noordzee, maar door de talrijke banken is ze moeilijk te passeeren. Ze is 60 km lang en in het smalste deel 16 km breed. De diepte van de Kleine Belt is sterk wisselend, maar in het algemeen voldoende voor de grootste schepen. De sterke stroom in het N., waar de breedte 600 m is, maakt ook hier de scheepvaart moeilijk. De brug over de Kleine Belt voor spoor- en gewoon verkeer is 1 175 m lang, waarvan 825 m over water. *fr. Stanislaus.*

Belterwijde, meer in de prov. Overijsel, ten N. van Zwartsluis; vormt één groote veenplas met Beulakerwijde, samen een deel van den binnenscheepvaartweg Overijsel—Friesland.

Beltrami, 1° Eugenio, Italiaansch wiskundige, * 16 Nov. 1835, † 18 Febr. 1900; studeerde wiskunde te Pavia, was vanaf 1862 hoogleeraar aan verschillende Ital. universiteiten. Zijn werk betreft tal van gebieden uit wiskunde, mechanica en math. physica. Het meest bekend zijn zijn onderzoekingen over oppervlakken van constante negatieve kromming, die een aanschouwelijke interpretatie van de hyperbolische meetkunde mogelijk maken (1868). *Dijksterhuis.*

2° Giovanni, Italiaansch schilder, glazenier en schrijver, * 1860 te Milaan, † 1926 aldaar; leerling van de academie van de Brera te Milaan. Vooral landschapschilder. Als hoofd van een glasbranderij vervaardigde hij ramen voor de St. Paulus buiten de muren te Rome en den dom van Milaan.

3° Lucas, Ital. architect, * 1854; studeerde in Parijs, werd 1880 leeraar in bouwkunde te Milaan (Brera), directeur van de Lombardijsche monumentencommissie en maakte zich als zoodanig zeer verdienstelijk voor het restaureeren van oude bouwwerken. Leeft in Milaan.

Voorn. werken: Il codice di Leonardo da Vinci nella biblioteca del principe Trivulzio in Milano (1891); La Basilica Ambrosiana primitiva ([2]1905); La Certosa di Pavia ([2]1907); Il Cenacolo di Leonardo (1908); Documenti e memorie riguardanti la vita e le opere di Leonardo da Vinci (1919); La cupola vaticana (1929). *Knipping.*

Beltram y Masses, Federico, Spaansch schilder, * 1880, leeft in Madrid. Schildert overdadig opgetooide vrouwenportretten, met een volslagen gemis aan fijn gevoel. Zijn „La Maja Marquesa" bracht groote opschudding onder de Spaansche kunstcritici.

Voorn. werken: De eerstgeborene, Het lied van Bilitis, El manton rosa (De rose mantel). — Lit.: Federico B. (Biblioteca Estrella z.j.). *Knipping.*

Beltrum, → Eibergen.

Beltsjikowski, Adam, Poolsch tooneelschrijver en litterair-historicus. * 24 Dec. 1839 te Warschau, † 12 Jan. 1909 aldaar. B.'s historisch drama is onder invloed van Schiller ontstaan.

Werken: Adam Tarlo (1869); Hunyadi (1870); Francesca da Rimini (1873); Sinjeur Pasek (1901).

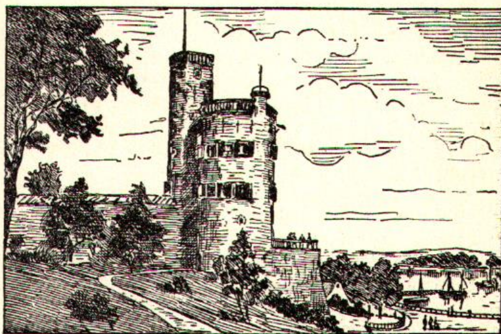
Beluga, → Dolfijn.

Belus, naam van de voornaamste mannelijke godheid bij vele West-Semietische volkeren. → Baal. De antieke Gr. en Lat. schrijvers identificeeren B. met Kronos, met Zeus of met een Indischen Hercules. Ze noemen hem koning, nu eens van Babylon, vader van Ninus; dan weer van de Egyptenaren, vader van Danaüs en Aegyptus; of van Tyrus, vader van Pygmalion en Dido, veroveraar van Cyprus. *Davids.*

Belus, klassieke naam van rivier in Palestina, thans Nahr Na'aman geheeten, die ten N. van het Carmelgebergte in zee valt. Volgens een legende (Plinius) vonden de Phoeniciërs aan den oever van de B. het glas uit.

Belval, Belvaux, → Sanem.

Belvédère, gebouw of toren opgericht op een plaats, waar een mooi uitzicht is, bijv. de Belvédère te Nijmegen bij het Valkhof. Ook lustverblijf, buitenpaleisje enz. Bramante o.a. bouwde bij het Vaticaan de B., nu ingericht als museum.

Belvédère bij Nijmegen.

Belvisiaceeën (plantk.), → Lecythidaceeën.

Belijdenis. 1° Sacramenteele b. van zonden; → Biecht (Sacrament der); → Confiteor. **2°** Niet-sacramenteele b., → H. Mis, Liturgie der; → Koorgebed; → Sacramentaliën. **3°** B. van het geloof; → Geloofsbelijdenis. **4°** Ook voor: gezindte; en Protestantsch: opname als lidmaat, „zijn belijdenis doen".

Belijdenis van Petrus. Een eerste geloofsbelijdenis van Petrus wordt gegeven in Joh. 4. 68, 69. Na Jesus' redevoering over het brood des levens vraagt Hij aan de Apostelen: „Wilt ook gij misschien heengaan ?" Petrus antwoordt uit aller naam: „Tot wien zouden wij gaan? Gij hebt woorden van eeuwig leven en we gelooven en weten, dat Gij zijt de Heilige Gods." In de Vulgaat: tu es Christus Filius Dei.

De eigenlijke belijdenis wordt gevonden bij de Synoptici. Het meest uitgebreid bij Mt. 16.

13—20. Vgl. Mc. 8. 27—30; Lc. 9. 18—20. Het gebeurde in Caesarea Philippi. Op Christus' vraag: „Wien zegt gij dat ik ben", antwoordt Petrus, volgens Mt.: „Gij zijt de Christus, de Zoon van den levenden God"; volgens Mc.: „Gij zijt de Christus"; naar Lc.: „De Christus van God". Bij Mt. vindt men dus de belijdenis van Jesus' messianiteit en godheid. Alleen bij Mt. antwoordt Christus, dat Petrus dit wist door goddelijke openbaring en daar alleen ook vindt men de belofte van het → primaat van Petrus.

Rationalisten ontkennen historiciteit om het verschil in lezing, ze nemen een ontwikkeling der traditie aan.

De verklaring van het verschil in recensie wordt verschillend gegeven. Het verschil is geen grond om historiciteit van het verhaal van Mt. te verwerpen. De hypothese, dat dit gedeelte van Mt. op een andere plaats thuis hoort en Petrus' belijdenis bij een andere gelegenheid gesproken is, lijkt zeer onwaarschijnlijk.

Lit.: Dict. de la Bible (VIII, 361) en Supplement (II, 558): Lagrange, Evangile selon S. Matthieu ([2]1923, 320 vlg.). *C. Smits.*

Belijdenisgeschriften, Lat. symbola of libri symbolici (zoo ook in het Duitsch; het Ned. symbool heeft echter gewoonlijk een andere beteekenis), zijn de schriftelijke vastleggingen van de leer, die ieder lid van een Christelijke Kerk belijden moet, zoodat zij hierin onderscheiden zijn van geschriften, die alleen bijzondere meeningen of godgeleerde verhandelingen geven, welke niet officieel zijn erkend. Uit hen wordt dus de officieele leer van een kerkgenootschap gekend. In ruimeren zin rekent men naast de officieele verklaringen ook wel algemeen erkende leerboeken zooals de Heidelbergsche Catechismus onder de belijdenisgeschriften. Waar een Katholiek gelooven moet, wat door God is geopenbaard en door de Kerk te gelooven wordt voorgehouden, kan men bij ons niet spreken van één geschrift, dat alles officieel bij wijze van één verklaring bevat; maar wel worden de oudste geloofsformulieren, zooals de Twaalf Artikelen des Geloofs, het Credo van Nicaea-Konstantinopel (het Credo uit de H. Mis) en dat van den H. Athanasius, gewoonlijk zoo genoemd; ook hebben de decreten van de concilies van Florence (voor de Armeniërs en de Jacobieten gegeven), van Trente en van het Vaticaan een bijzondere waarde als vastlegging van de geloofsleer; doch eigenlijk is iedere bindende verklaring van het leergezag een belijdenisgeschrift.

De Orthodoxe Oostersche Kerken erkennen alleen de decreten van de zeven eerste Oecumeensche Kerkvergaderingen als officieele geschriften. De Protestanten aanvaarden, zoolang zij streng geloovig zijn, de drie bovengenoemde oudste symbola; eenige geschriften zijn in de geschiedenis van het Protestantisme van bijzonder belang als de Augsburgsche Confessie; maar feitelijk heeft ieder kerkgenootschap zijn eigen belijdenisgeschrift, dat naar omstandigheden wordt uitgebreid of nader toegelicht, zooals dat van de Gereformeerde Kerk door de Synode van Assen naar aanleiding van de kwestie-van Geelkerken. De Anglicaansche Kerk heeft als eigen geschrift het Book of Common Prayer en de XXXIX Art., door koningin Elisabeth in 1571 uitgevaardigd. Indien men wil, kan men ook andere gezaghebbende boeken als „Science and Health" van mrs. Eddy onder de belijdenisgeschriften rekenen; het geschiedt echter gewoonlijk niet met de boeken van niet-Christenen, zooals Talmud.

Lit.: Een uitgebreide lijst in art. Bekenntnisschriften van Buchberger, Lexikon Theol. Kirche; Denzinger, Enchiridion Symbolorum voor Kath. belijdenisgeschriften: voor andere: C. Fabricius, Corpus Confessionum (Berlijn). Vgl. voor de Orthodoxe Oostersche Kerken M. Jugie, Theologica Dogmatica Orientalium (I passim); en voor het vraagstuk in het algemeen de gangbare handboeken De Ecclesia van v. Noort, de Groot O.P., Schultes O.P., Dieckmann S.J. bij hfst. Regula Fidei. *Pauwels.*

Belijder (Lat. confessor), naam van de mannelijke Heiligen, die geen martelaars zijn. Hun leven is een belijden van het Evangelie. In de eerste eeuwen werden zij, die voor den rechter hun geloof in Christus beleden en daarvoor gestraft werden, maar niet gedood, belijder genoemd.

Lit.: L. Duchesne, Origines du culte chrétien ([3]1903). *Kreling.*

Belyj, Andrej (pseud. van Boris Nicolajewitsj Boegajew), Russisch dichter en prozaschrijver met wijsgeerige pretenties. * 27 Oct. 1880 te Moskou, † 1929. In zijn poëzie, vol van de marteling der waarheidszoekers, begonnen met de symbolistische techniek, in zijn proza uitgegaan van Gogolj, kwam B. tijdens den Wereldoorlog in den ban van den anthroposoof R. Steiner, zoodat in zijn later en rijper werk een mystisch-religieus halfdonker, met broeierige erotiek vermengd, de slavophiele en maatschappelijke strekking omdoezelt.

Werken: Overzichtelijke zelfkeur uit de poëzie van 1902—1922 (Moskou 1923); romantrilogie: 1° De zilveren duif (1910); 2° Petersburg (1914); 3° Kotik Letajew (1916; Duitsche vertaling Stettin-München 1912 vlg.); autobiographie: Aanteekeningen van een zonderling (1923). — Lit.: E. Keuchel in Deutsche Monatschrift für Russland (1914, 195 vlg.). *Baur.*

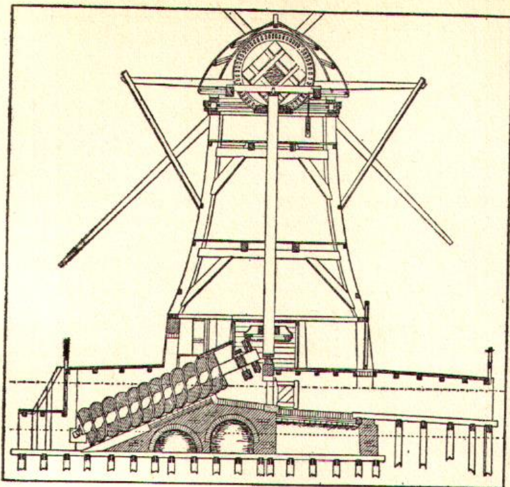
Belzoni, Giovanni Battista, ontdekkingsreiziger, * 5 Nov. 1778 te Padua, † 3 Dec. 1823 te Gato (Benin). Ging naar Egypte, om een hydraulische machine samen te stellen, wat aanleiding werd tot zijn onderzoek van Egypt. oudheden. Hij was de eerste, die den rotstempel van Aboe Simbel onderzocht. In 1818 opende hij de pyramide van Chephren. Aan de kust van de Roode Zee vond hij de ruïnes van het oude Berenike. Bekend is zijn: Narrative of the operation and recent discoveries in Egypt and Nubia (1821). *v. Velthoven.*

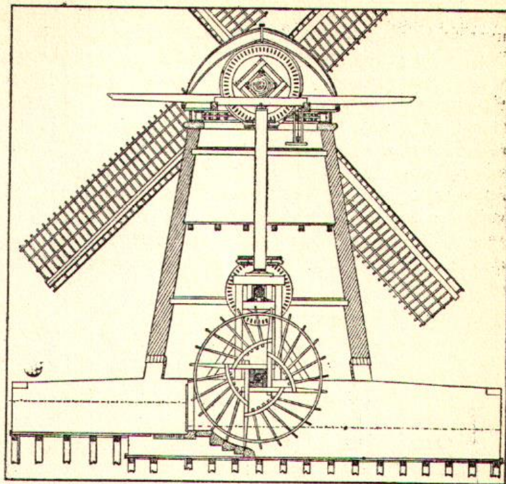
Belzu, Manuel Isidoro, Boliviaansch generaal en staatsman. * 1808 te La Paz, † 1865. Bracht Ballivian en Velasco ten val en werd zelf president der republiek (1848—'55). Vertoefde naderhand tien jaar in Europa. Nauwelijks in het vaderland teruggekeerd, verwekte hij een opstand tegen Melgarejo (1865), doch werd ditmaal zelf gevangen genomen en terechtgesteld.

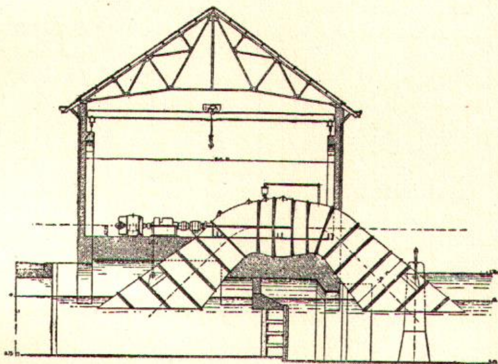
Lit.: A. Arguedas, Histoire générale de la Bolivie (Parijs 1923). *Lousse.*

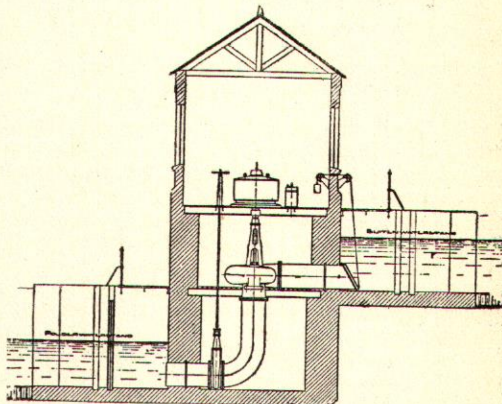
Belzy, → Baltsji.

Bema, Grieksche benaming voor het sanctuarium (priesterkoor): het achterste gedeelte der kerk, de plaats, waar zich het (hoofd) altaar bevindt, en ook de beide altaarvormige tafels: de prothesis, waarop de offergaven worden gereedgemaakt, en het diaconicon, waarop de gewaden voor den priester en den diaken gereedliggen. Achter het offeraltaar bevindt zich een nis, soms ook achter de beide andere. In de hoofdnis zijn langs den wand zetels aangebracht: een voor den bisschop, de andere voor de priesters. Het b. is iets hooger gelegen dan het schip en ontleent hieraan zijn naam (Gr. bèma = trede, tribune). Van het schip is het gescheiden door een afsluiting, oorspronkelijk

Vijzel, gedreven door windmolen.

Scheprad, gedreven door windmolen.

Horizontale schroefpomp, gedreven door electromotor.

Centrifugaalpomp met verticale as, gedreven door electromotor.

bescheiden, maar later, door versiering met heiligenbeeltenissen (→ Iconen), uitgegroeid tot een wand met drie deuropeningen (→ Iconostase). *Louwerse.*

Bemalen gronden zijn gronden, waarvan het overtollige water door → bemaling wordt verwijderd.

Bemaling, het verwijderen van overtollig water, in het bijzonder uit polders. In het algemeen kan als eisch gesteld worden, dat per 1 000 ha minstens 900 liter per sec. uitgeslagen moeten kunnen worden, waarvoor bij een opvoerhoogte van 1 m 12 waterpaardekracht noodig zijn. Behalve op het af te voeren regenwater, waarvoor een op weerkundige waarnemingen berustend cijfer voor den regenval als grondslag dient, moet men rekenen op de kwel, die afhankelijk is van vele plaatselijke omstandigheden, zooals grondsoort, diepte van den polder en dgl. Op grond van in den Haarlemmermeerpolder gedane waarnemingen gedurende een vol jaar, bepaalde Elink Schuurman de kwel voor dien polder op gemiddeld 150 mm. *P. Bongaerts.*

Bemalingsbelasting (Ned. Bel. recht). Krachtens de wet van 22 Juni 1914, Stbl. 264, mag de provincie Friesland, gedurende een tijdvak van voorloopig 30 jaren, onder den naam „bemalingsbelasting” buitengewone opcenten op de hoofdsom der grondbelasting, voor de ongebouwde eigendommen, heffen. De opbrengst strekt tot bestrijding van de kosten van werken tot verbetering van de afstrooming van het boezemwater. Over de belastingjaren 1932 en 1933 bedroeg het aantal buitengewone opcenten, geheven als b., zestien. *Smeets.*

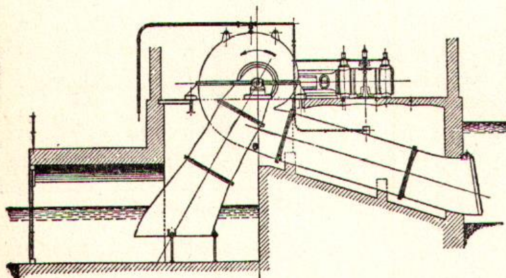
Bemalingsinrichting, inrichting tot het handhaven van een gewenschten waterstand binnen een polder, op een boezem of kanaal. Bestaat uit een opvoerwerktuig en een motor tot het drijven hiervan.

Bemalingswerktuigen (zie plaat t/o kolom 528) dienen tot het bemalen van polders. Zij kunnen zijn van zeer eenvoudigen vorm, voor handbedrijf, alsook van meer samengestelden aard, door stoom, ruwolie, benzine of electriciteit aangedreven en automatisch werkend. Tot de eerstgenoemde soort van b. behooren de vijzels en de tonmolens; zij worden toegepast voor het opvoeren van water tot een geringe hoogte. Door het draaien van de spil wordt het water dus omhooggeschroefd. Dergelijke werktuigen heeten vijzels, wanneer de opleider stilstaat en tonmolens, wanneer hij mededraait.

Verder behooren onder de b. de schepraderen, welke

meestal door windkracht en ook wel door stoommachines of motoren in beweging gebracht worden.

Ook de schepraderen dienen tot het opvoeren van water tot geringe opvoerhoogten, maximaal 2 m; zij kunnen met voordeel aangewend worden, waar de stand van het buitenwater aan wisselende hoogte onderhevig is. De diameter van het scheprad, welke somtijds tot 12 m kan bedragen, is afhankelijk van de opvoerhoogte. Het nuttig effect der schepraderen is vrij gunstig en kan nog worden verbeterd door de schoepen niet vlak te maken, doch van een V-vormige doorsnede, waardoor de omtreksnelheid grooter kan

Centrifugaalpomp met horizontale as, gedreven door gelijkstroom-stoommachine.

worden. Als b. worden meer en meer pompen gebruikt en wel in hoofdzaak centrifugaal- en axiale schoepenpompen. Eerstgenoemde zijn geschikt voor groote waterhoeveelheden en groote opvoerhoogte, de laatste zijn alleen bij geringere opvoerhoogte bruikbaar. Beide soorten hebben tegenover de eveneens mechanisch aangedreven schepraderen eenige belangrijke voordeelen, nl. gelijke opbrengst bij verschillende binnenwaterstanden (waartoe het aantal omwentelingen regelbaar moet zijn), zoo noodig grooter opbrengst dan de normale (onder gelijk voorbehoud), gering verbruik aan smeermiddelen, mogelijkheid van directe koppeling aan de aandrijvende machine, weinig slijtage en vrijwel geruischlooze gang.

Bij toepassing van electr. aandrijving bestaat de mogelijkheid, de b. automatisch in beweging te doen brengen en te doen stilstaan afhankelijk van den binnenwaterstand, waaruit vooral ten opzichte van de bediening groote voordeelen voortvloeien, en is het voorts niet meer noodig een groot centraal b. te gebruiken, doch kunnen zonder te groote kosten op de meest gewenschte punten plaatselijke kleine gemalen opgesteld worden. Als belangrijke b. in Nederland noemen wij: 1° dat nabij de Lemmer (gemaal Tacozijl); 2° dat te Zoutkamp (prov. Groningen); 3° de 32 automatisch werkende electrisch aangedreven pompstations in de Donge-polders; 4° het gemaal bij de Boonersluis te Maassluis (Delflandsboezem); 5° dat bij Medemblik (de Lely, Wieringermeerpolder); 6° dat bij Den Oever (de Leemans, Wieringermeerpolder); 7° dat nabij Middelburg (polder Walcheren). *P. Bongaerts.*

Bembandek, plaats in Belg. Kongo, aan den rechteroever van den Beneden Kongostroom, ten W. van Boma; heuvel met monoliet.

Bembergzijde, → Koperzijde.

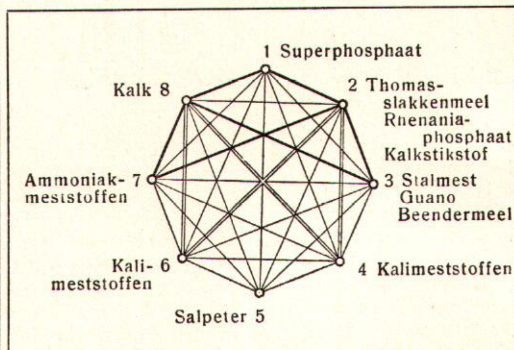
Bembo, Pietro, Italiaansch Humanist. * 20 Mei 1470 te Venetië, † 18 Jan. 1547 te Rome. Verbleef achtereenvolgens aan het hof van Ferrara, waar hij in liefdesbetrekking stond met Lucrezia Borgia, en aan het hof van Urbino, en kwam daarna te Rome als secretaris van paus Leo X. Hij trok zich in 1521 terug te Padua, waar hij een prachtig woonhuis bezat, om er een tiental jaren door te brengen in studie, maar ook in losbandigheid, en werd in 1530 benoemd tot geschiedschrijver van de Venetiaansche republiek en bibliothecaris van St. Marcus. In 1539 keerde hij als kardinaal naar Rome terug en verkreeg in 1541 nog het episcopaat van Gubbio en in 1544 dat van Bergamo. Hij was een der voornaamste in-eer-herstellers van den goeden stijl, zoowel wat de Latijnsche als de Italiaansche taal betreft.

Latijnsche werken: Carmina (1533); Epistolae (1535); Rerum veneticarum libri XII (1551). — Italiaansche werken: Gli Asolani, dialogen over het wezen der liefde in den zin van Petrarca en van de neo-Platonici (1505); Prose della volgar lingua, de eerste Ital. grammatica naar teksten van de beste schrijvers (1525); Rime (1530). Zijn Tutte opere verschenen te Venetië (1729), te Milaan (1808 en 1821). — Lit.: V. Cian, Un decennio della vita di P. B. (Turijn 1885); Borgogni, Il secondo amore di P. Bembo (Nuova antologia, 1885); Morsolin, P. B. e Lucrezia Borgia (ib.). *Ulrix.*

Bemelen, gem. in Ned. Limburg, 4 km ten O. van Maastricht; omvattend het dorp Bemelen en een gedeelte van het gehucht Gasthuis; in 1932: 258 inw. (Kath.). Landbouw.

Bemergelen, bepaalde wijze van bemesten; de grond wordt met mergel bestrooid, welke daarna met eg of cultivator er goed door gewerkt moet worden. Doel van b. is te voorzien in een tekort aan kalk in den grond (→ Bemesten); de mergel bevat een hoog gehalte aan koolzure kalk (minstens 80%, overeenkomende met 45% ongebluschte kalk).

Bemesten, aan den grond stoffen toevoegen, welke direct of indirect tot de voeding der planten kunnen bijdragen, de vruchtbaarheid van den grond verhoogen. Voor de voeding van de planten zijn noodig: water, koolzuur, stikstof, phosphorzuur, zwavel-

De met vette lijnen verbonden meststoffen mogen niet gemengd, de met dubbele lijnen verbonden meststoffen moeten kort voor gebruik, de andere kunnen altijd vermengd worden.

zuur, kali, kalk, magnesia en ijzeroxyde. Koolzuur trekt de plant uit de atmosfeer, de andere stoffen worden (met een enkele uitzondering) uit den grond opgenomen. Hiervan zijn zwavel, magnesium en ijzer altijd in voldoende mate aanwezig; aan stikstof, phosphorzuur, kali en kalk is soms een tekort. Dit tekort kan worden aangevuld:

1° door natuurmest: stalmest, gier of aalt, beer, compost, straatvuil en groenbemesting (bijv. lupinen, serra della, klaver, bietenloof);

2° door kunstmest, waarvan het gebruik in deze eeuw zeer is toegenomen. Men onderscheidt naar de stof, waaraan een tekort is, de kunstmeststoffen in: a) stikstofmeststoffen, bijv. chilisalpeter (stikstofgehalte 15%), Norgesalpeter (ca. 15%), natronsalpeter, de synthetische chilisalpeter (43—46%), salpeterzure ammoniak (35%); b) phosphorzure meststoffen, bijv. superphosphaat (14-18% in water oplosbaar phosphorzuur), dubbelsuperphosphaat (40—50%), Thomasslakkenmeel (16—17%); c) kalimeststoffen, bijv. patentkali (bevat 25% of meer kali); d) kalk meststoffen, bijv. kluitkalk, schelpkalk, kalkmergel, schuimaarde.

De samengestelde meststoffen, die de vier plantenvoedende stoffen tegelijkertijd en in bepaalde verhouding bevatten (bijv. Nitrophoska) zijn tot nog tot van weinig belang.

Bemestingsproef, → Proefveldwezen.

Bemiddelaar (Ned. Recht), → Rijksbemiddelaar; → Arbeidsgeschillenwet 1923.

Bemiddelend vonnis (Ned. Recht). De rechter moet volgens de wet rechtspreken; hij mag de innerlijke waarde of de billijkheid der wet niet beoordeelen, noch zich beroepen op duisterheid of onvolledigheid der wet. Degene, die iets beweert, moet het bewijzen; aan een eischer, die de feiten, waarop zijn vordering steunt, niet kan bewijzen, moet zijn eisch worden ontzegd. Deze regelen kunnen somtijds tot onbillijkheid leiden, en den rechter noodzaken een vonnis te wijzen, dat het rechtsgevoel niet bevredigt. Om hieraan tegemoet te komen, pleit men voor het bemiddelend vonnis, waarin de rechter bij duisterheid van het recht of van de feiten een uitspraak geeft, die aan het verlangen van beide partijen gedeeltelijk tegemoet komt. Onze wet kent het b. niet; een enkele maal ontmoet men het echter in de rechtspraak.

Lit.: o.a. mr. C. A. J. Hartzfeld, Goed passend recht (1932). *Witteman.*

Bemiddeling, → Middelaar.

Bemiddelingsbureau, gelegenheid voor werkgevers(geefsters), tot dewelke zij zich kunnen wenden ter aanvulling van hun personeel uit ingeschreven werknemers; vaak voor vrouwelijke beroepen in huiselijke diensten. Deze bemiddelingsbureaux zijn meestal verbonden aan vereenigingen voor bescherming van vrouwen en meisjes, en aan de vereeniging Tesschelschade (voor vrouwen uit beschaafden stand). Ook voor personen, die niet over volle arbeidskracht beschikken (onvolwaardigen) aan arbeidsbeurzen en aan het Genootschap Liefdadigheid naar vermogen. *F. Haye.*

Bemiddelingsraad (Ned. Recht) is een instituut, hetwelk wordt genoemd in de Arbeidsgeschillenwet 1923. Krachtens art. 10 dier wet kan de → rijksbemiddelaar ter vereffening van bepaalde geschillen overgaan tot de vorming van een bemiddelingsraad, indien het verzoek daartoe schriftelijk wordt gedaan door of namens de bij het geschil betrokken werkgevers en arbeiders of door of namens zoodanig gedeelte van hen, dat naar het oordeel van den rijksbemiddelaar de tusschenkomst van den b. kan leiden tot vereffening van het geschil, althans tot een aanzienlijke beperking van het aantal daarbij betrokken personen. Een b. geeft niet meer dan een advies, waaraan partijen niet gebonden zijn.

Een b. bestaat uit een voorzitter en twee of meer leden. Aan den b. wordt een secretaris toegevoegd. Overigens wordt de samenstelling van den b. en de aanwijzing van den voorzitter, de leden en den secretaris door den rijksbemiddelaar in overeenstemming met partijen geregeld. *Stoer.*

Voor Belg. Recht, → Arbeidsbemiddeling.

Beminnelijkheid (Lat. affabilitas) is de deugd, waardoor de mensch zich tegenover zijn medemenschen zoo gedraagt, dat de samenleving goed en aangenaam wordt. Hiertoe behoort dus ook het onderhouden der beleefde omgangsvormen. De deugd van b. houdt het midden tusschen twee ondeugden, nl. vleierij en stugheid (ruwheid in den omgang, bokkigheid).

Lit.: St. Thomas, Sum. Theol. (II, II, q. 114 a. 1). *Bender.*

Beminnen, → Liefde.

Bemmel, gem. in Geld., in het O. van de Over-Betuwe. De gem. heeft een opp. van 3 900 ha en omvat, behalve B., de dorpen Ressen, Angeren, Doornenburg en de buurtschap Haalderen. Ruim 7 000 inw., waarvan 90% Kath. en 10% Ned. Herv. De bodem bestaat uit rivierklei. In verband hiermee zijn landbouw en tuinbouw (fruit) de belangrijkste bestaansmiddelen. De steenindustrie geeft in den winter aan 400, in den zomer aan 800 arbeiders werk.

B. is een zeer oude heerlijkheid. Van de talrijke kasteelen, herinnerend aan den Geld. graventijd, zijn nog over: het kasteel Doornenburg (uit de 14e eeuw, maar in de 17e en 18e eeuw sterk veranderd en thans verlaten), het „Huis te Bemmel” en de Kinkelerburg (koninklijke burcht, waar Claudius Civilus gewoond zou hebben). Bezienswaardig zijn ook het Ned. Herv. kerkje te Bemmel (14e eeuw) en het Ned. Herv. kerkje te Ressen (13e eeuw) met toren van tufsteen. In de Kath. kerk te Doornenburg houtsnijwerk uit de 15e eeuw. *Heijs.*

Bemmelen, 1° Adriaan Anthony van, zoöloog, vooral ornitholoog, * 3 Nov. 1830, te Almelo, † 1897 te Rotterdam. Was vanaf 1859 assistent aan het Rijks-Museum van Nat. Hist. te Leiden en vanaf 1876 directeur van den dierentuin te Rotterdam, die onder zijn bekwame leiding een grooteren bloei verwierf. v. B. was ook mede-oprichter en voorzitter van de Ned. Dierkundige Vereeniging. *Willems.*

2° Jakob Maarten van, scheikundige. * 3 Nov. 1830 te Almelo, † 13 Maart 1911 te Leiden. Van 1874 tot 1901 hoogleeraar in de anorg. scheikunde te Leiden. Is de grondlegger van de chemie der colloïdale stoffen en zijn onderzoekingen hebben, ondanks het feit, dat de theoretische inzichten aanmerkelijk veranderd zijn nog steeds groote waarde. Zijn voornaamste publicaties zijn verschenen in „Die Absorption. Gesammelte Abhandlungen über Kolloide und Absorption” (onder medewerking van v. B. uitgegeven door Wo. Ostwald (Dresden 1910).

J. M. van Bemmelen.

Lit.: Gedenkboek aangeb en aan J. M. van Bemmelen (1910). *Hoogeveen.*

3° Johan Frans van, zoöloog, 1859 te Groningen. Promoveerde te Utrecht op dissertatie „Over den bouw der schelpen der Brachiopoden en Chitonen" en werd aldaar assistent bij de zoölogie. Van 1890—'91 nam hij deel aan de expeditie op Midden-Sumatra en was vervolgens tot 1894 leeraar aan het gymnasium te Batavia. Bij zijn terugkeer in Holland (1894) werd hij leeraar aan de H.B.S. te Den Haag en werd in 1899 docent in de palaeontologie en biologie aan de Polytechnische Hoogeschool te Delft; in 1907 volgde zijn benoeming tot hoogleeraar in de zoölogie aan de Rijks-universiteit te Groningen van welke functie hij in 1929 bij het bereiken van den 70-jarigen leeftijd ontslag nam. Hoewel v. B. zich in zijn studie over de geheele breedte der zoölogie heeft bewogen, ligt toch zijn groote kracht op het gebied der vergelijkende anatomie en erfelijkheidsleer. Zijn studie „Over de erfelijkheid der eigenschappen" werd in 1889 bekroond. Ook heeft hij vele voordrachten gehouden, waarvan o.a. de volgende het licht zagen:

De ontwikkeling der vlindervleugels in de pop (Batavia 1894); Indische huisdieren (Batavia 1894); Het goed recht der palaeontologie aan een polytechnische school (Inaugurale rede te Delft, 1899); Verdwenen dieren (Inaugurale rede te Groningen, 1907); Hedendaagsche dieren (Rectorale rede te Groningen, 1919); Toekomstige dieren (Afscheidscollege te Groningen, 1930). Verder verscheen nog van hem in 1888 „Beiträge zur Kenntnis der Halsgegend bei Reptilien." *Willems.*

4° Willem van, Ned. natuurkundige en meteoroloog. * 1868 te Groningen; directeur 1905—1920 van het Kon. magnetisch en meteorologisch observatorium te Batavia. Studies over aardmagnetisme en onderzoek van den inter-tropicalen hoogen dampkring. Sedert 1922 lector in de natuurk.-aardrijkskunde aan de universiteit te Amsterdam.

Werken: Magnetic survey of the Dutch East-Indies (1908); De atmospherische circulatie boven Austraal-Azië (1918). *V. d. Broeck.*

Bémol, Fransche term in de muziek voor verlaging van den toon. Bijv. mi bémol = es.

Bemonsteren, het trekken, steken of nemen van monsters van een partij goederen. In den groothandel is het speciaal het werk van makelaars.

Bempte, Jordanus van den, Dominicaan, Ned. dichter, * 1634 te Doornik, † 1671 te Brugge. Schreef: Den bloedigen goeden Vrijdagh verdeelt in 12 weendichten.

Ben (Hebr., = zoon; mv. benê; Arab. ibn, mv. benoe; Aram. bar en bir; Assyr. ibni) wordt gebruikt, behalve in de beteekenis van „zoon", om de betrekking van een persoon tot een object aan te duiden: zoon der wegen = reiziger.

Benácus, Lacus, (ant. geogr.) meer bij Verona. teg. Garda-meer.

Benadad, naam van verschillende koningen van Syrië, beteekent „zoon van (den god) Hadad".

1° Benadad I († omstr. 875 v. Chr.) voerde met koning Asa van Juda oorlog tegen Baäsa van Israël (3 Reg. 15.18—20; 2 Par. 16.2—4).

2° Benadad II, zoon en opvolger van Benadad I, voerde twee oorlogen tegen Achab van Israël, maar werd verslagen, de eerste maal bij Samaria, de tweede maal bij Aphec (3 Reg. 20); later voerde hij een derden oorlog tegen Joram van Israël (4 Reg. 6.24—7.16).

3° Benadad III (797—773) werd driemaal verslagen door Joas van Israël (4 Reg. 13.24 vlg.). *Keulers.*

Benadeeling van schuldeischers (Nederlandsch Recht). De goederen van den schuldenaar, zoowel tegenwoordige als toekomstige, strekken tot gemeenschappelijken waarborg voor zijn schuldeischers (art. 1178 B.W.). Iedere schuldeischer kan daarom de handeling van den schuldenaar, welke ten gevolge zou hebben, dat niet ieder 100% zijner vordering zou kunnen ontvangen, aanmerken als krachteloos ten aanzien der genoemde schuldeischers, indien: 1° die handeling onverplicht is; 2° zoowel de schuldenaar als degene, met wien of te wiens behoeve hij handelde, bij het verrichten der handeling de wetenschap bezat, dat daarvan benadeeling der schuldeischers het gevolg zou zijn (art. 1377 B.W.); betreft het een handeling om niet, bijv. schenking, dan is de wetenschap van den begiftigde niet vereischt. De schuldeischer, ook die zulks eerst later is geworden, kan zich zonder meer op een overgedragen goed of door kwijtschelding tenietgedane vordering verhalen, een in de rangregeling opgekomen vordering of hypotheek betwisten, een derde uit het bezit van een zaak ontzetten (vgl. H.R. 14 April 1881 W. 4635), zonder daartoe een bepaalde vordering te moeten instellen; niettemin noemt men het beroep op b. gewoonlijk, naar den Romeinschen oorsprong, de „actio Pauliana" (vgl. ook art. 1490). Rechten, bijv. een ten laste van den begiftigde gevestigde hypotheek, door derden te goeder trouw op goederen verkregen, moeten worden geëerbiedigd. Tot de gewone gevallen behoort de levering van den inboedel zonder weghaling hetzij in koop tegen verrekening van schuld hetzij tot zekerheid aan familieleden — die, aldus de Mem. v. Toel. tot het ontwerp faillissementswet, zelden onbekend zijn met den vermogenstoestand van den schuldenaar en het eerst bereid gevonden worden hem behulpzaam te zijn bij de verduistering van zijn boedel (vlg. art. 43 faill.wet) — of aan bevriende schuldeischers. Bijzondere gevallen regelen art. 247 en 270 B.W. (bij scheiding van goederen of echtscheiding): art. 1024[2] (bij fideicommis); art. 1107 (bij verwerping van erfenis); art. 1113 (verzet tegen boedelscheiding); art. 1989 (bij afstand van verjaring).

Tijdens faillissement komt dezelfde bevoegdheid toe aan den curator (art. 42 vgl. faillissementswet) en kan de afzonderlijke schuldeischer zich slechts doen gelden door op de gronden, aan deze bepalingen ontleend, de toelating eener vordering te bestrijden (art. 49 j° 119 faill.wet). De curator geniet faciliteiten betreffende het bewijs der wetenschap van b., welke, indien de handeling is verricht binnen 40 dagen voor de faillietverklaring en de schuldenaar zich niet reeds vóór den aanvang van dien termijn daartoe had verplicht, vermoed wordt aan beide zijden te hebben bestaan 1° bij overeenkomsten, waarbij de waarde der verbintenis aan de zijde van den schuldenaar aanmerkelijk die der verbintenis aan de andere zijde overtreft; 2° bij handelingen ter voldoening van of zekerheidsstelling voor een niet opeischbare schuld; 3° bij handelingen, door den schuldenaar met of ten behoeve van zijn echtgenoote of zijn bloed- of aanverwanten tot in den derden graad verricht. Verder worden de rechtsgevolgen der nietigheid hier uitvoeriger geregeld. Ook de nietigheid van de voldoening aan een opeischbare schuld kan worden ingeroepen, wanneer hetzij hij, die de betaling ontving, wist, dat het faillissement van den schuldenaar reeds was aangevraagd, hetzij de betaling het gevolg was van overleg tusschen

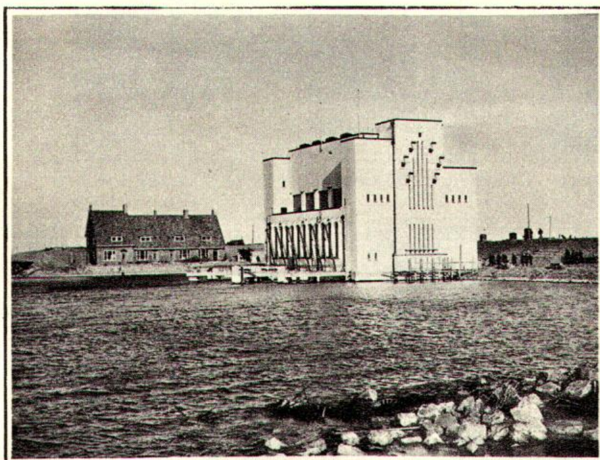
BEMALING

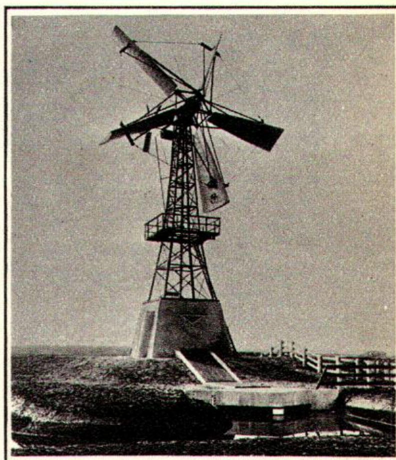
Windmolen te Loenen aan de Vecht; achtkantmolen met draaibare kap.

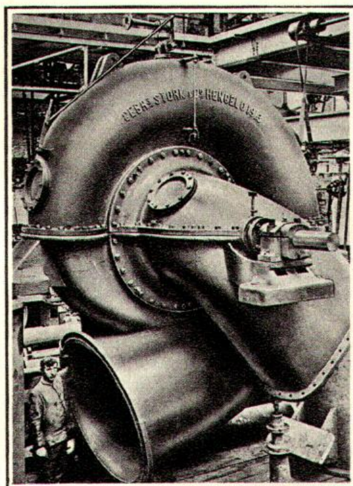
Windmolen te Oud Ade; wipmolen, waarvan het geheele bovenhuis draaibaar is.

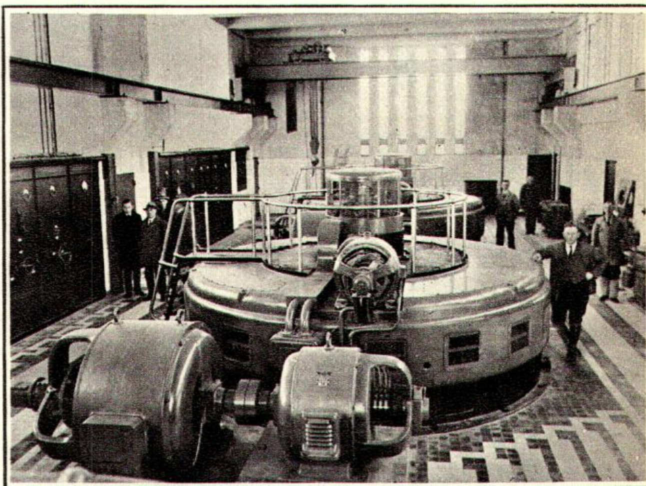
Overzicht van de bemalingsinrichting de »Lely« aan den afsluitdijk van den Wieringermeerpolder bij Medemblik.

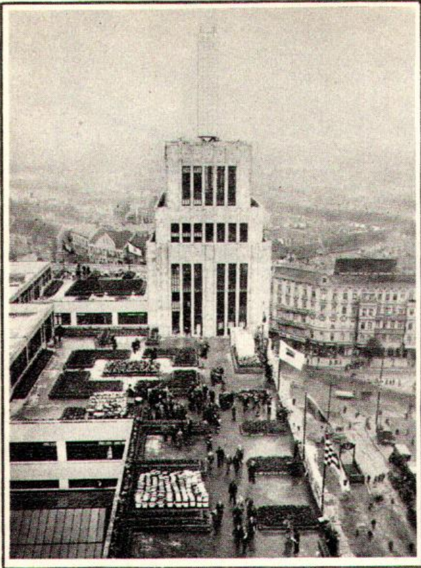
Amerikaansche molen, welke zich zelf op de windrichting instelt.

Luchtdrukcentrifugaalpomp in aanbouw.

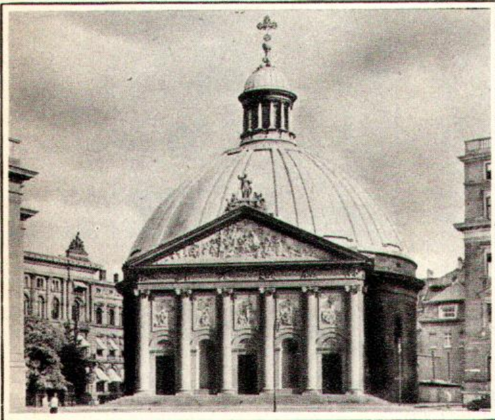
Gezicht in de machinehal van het electrische gemaal de »Lely« bij Medemblik.

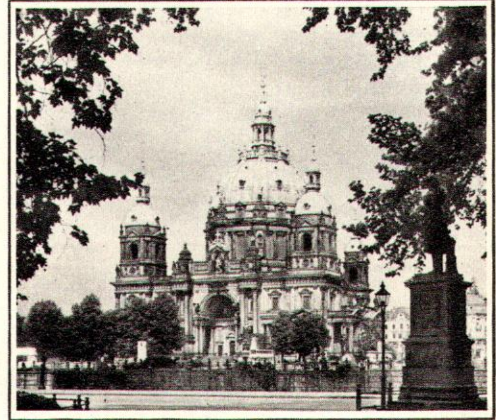
Blik over Berlijn; op den voorgrond het warenhuis van het Karstadt-concern.

De oude Rijkskanselarij in de Wilhelmstrasse.

De Hedwigskathedraal, door Frederik den Grooten gebouwd.

Dom.

Het Columbushuis met den Potsdammer Platz.

Het paleis van den Kath. bisschop van Berlijn.

den schuldenaar en den schuldeischer, ten doel hebbende laatstgenoemde door die betaling boven andere schuldeischers te begunstigen (art. 47 faill.wet).

Lit.: behalve de handboeken, Tieleman, De vormen van ongeldigheid van rechtshandelingen (1933). *Petit.*

Belg. Recht. De schuldeischers kunnen in hun eigen naam opkomen tegen de handelingen, die door hun schuldenaar ter bedrieglijke verkorting van hun rechten gedaan zijn (art. 1167). Deze actie noemt men de herroepende rechtsvordering of de actio pauliana) naar den naam van den praetor Paulus, waaraan haar oorsprong in het Romeinsche Recht toegeschreven wordt.

Voor de vernietiging der handelingen van den schuldenaar op grond van art. 1167 stelt de wet twee voorwaarden : de benadeeling der schuldeischers en het bedrog.

Bij de handelingen onder bezwarenden titel moet de medeplichtigheid van den derde bewezen worden, bij de handelingen onder kosteloozen titel is het integendeel voldoende, dat de wetenschap der benadeeling alleen bestaat bij den schuldenaar.

De schuldeischers kunnen in principe niet opkomen tegen een betaling, die hun schuldenaar tot delging van een eischbare schuld gedaan heeft. In geval van faillissement echter zal deze betaling, indien de schuldeischer, die haar ontvangen heeft, kennis van de staking der betalingen gehad heeft, kunnen vernietigd worden, als zijnde strijdig met de gelijkheid, die onder de schuldeischers van den gefailleerde moet bestaan. *Kluyskens.*

Benadering, 1° van functies: de benaderingstheorie geeft voor functies f (x), die aan bepaalde voorwaarden voldoen, uitdrukkingen van eenvoudige gedaante (veeltermen in x, sommen van sinussen en cosinussen, enz.), die kunnen dienen om de waarde der functies met voldoende nauwkeurigheid te berekenen.

2° In de getallenleer: indien a, b, c en d bestaanbaar zijn, en $D = ad - bc$ positief is, is het mogelijk twee getallen x en y te vinden, zoodanig, dat $ax + by$ en $cx + dy$ tusschen $-\sqrt{D}$ en $+\sqrt{D}$ liggen (grenzen inbegrepen).

Minkowski heeft in „Geometrie der Zahlen" (1896) de uitbreiding van deze stelling gegeven voor n vormen met n veranderlijken. Een willekeurig aantal bestaanbare getallen a, b, ..., f zijn bij benadering voor te stellen door breuken A/N, B/N,......, F/N met denzelfden noemer N, en wel zoodanig, dat het verschil ligt tusschen $-1/kN^k$ en $+1/kN^k$, waarbij k gelijk is aan 1, vermeerderd met de omgekeerde waarde van het aantal benaderde getallen. Hurwitz heeft bewezen, dat ieder irrationaal getal bij benadering kan worden voorgesteld door een breuk y/x, en wel zóó, dat de afwijking kleiner is dan $1 / x^2 \sqrt{5}$. Indien minstens één der getallen $a_1, a_2, \ldots, a_n$ irrationaal is, kan men de geheele getallen $x_1, x_2, \ldots, x_n$ en y zóó kiezen, dat $a_1x_1 + a_2x_2 + \ldots + a_nx_n - y$ net zoo dicht bij nul ligt, als men zelf wenscht. Deze stelling, en de uitbreiding ervan voor een willekeurig aantal vormen i.p.v. één, is door Kronecker bewezen

Lit.: de la Vallée Poussin, Leçons sur l'approximation des fonctions (1919); Bernstein, Leçons sur les propriétés extrémales des fonctions analytiques (1926); Jackson, The theory of approximation (1930). *v. d. Corput.*

Bena Dibele, plaats in Belg. Kongo, aan de Sankoeroe-rivier, stroomafwaarts van den samenloop met de Loebefoe-rivier; administratief- en handelscentrum; rivierhaven; katoenbewerking.

Ben-Ahin, Belg. gem. in de prov. Luik, ten W. van Hoei; ruim 2 600 inw.; opp. 2 421 ha; Maasvallei, bergachtig; landbouw, steengroeven, erts, steenkool, chemische nijverheid. Kasteelen van Fléron, Ahin, Rochempré, Solières (vroeger beroemde abdij); ruïne van het kasteel van Beaufort; Gotische kerk van de 13e eeuw; „trou Manto" of Manteau: grot in het dal van Solières. *V. Asbroeck.*

Bena Makima, missie der Paters van Scheut, apost. vicariaat Opper-Kasai. Volksstammen: Bakoeba en Bakete. Ongeveer 40 000 zielen. Gesticht 1929. Gedoopten (1932): 3 746.

Benaming van planten en dieren. Hieronder wordt verstaan de van Linnaeus (1735) afkomstige en sinds dien tijd ingevoerde methode om planten en dieren met een dubbele (Latijnsche) benaming aan te duiden. De eerste naam dient om het geslacht, waartoe plant of dier behoort, de tweede om de soort aan te duiden (binomenclatuur of binaire nomenclatuur). Meestal wordt nog hierachter afgekort den naam van den onderzoeker geplaatst, die voor het eerst onder deze benaming een bepaalde plant of dier heeft beschreven. Zoo wordt de leeuw aangeduid met „Felis leo L."; hier beteekent Felis het geslacht, leo de soort en L. de naam van den onderzoeker „Linnaeus". Bij aanduiding van variëteiten wordt nog een derde naam toegevoegd (trinomenclatuur of tertiaire nomenclatuur). → Systematiek. *Willems.*

Bénard, Dom Laurent, Benedictijn, * 1573 te Nevers, † 1620 te Parijs. Als monnik van Nevers hervormde hij het college van Cluny te Parijs, waarna hij te S. Vannes opnieuw zijn geloften aflegde in 1615. Op zijn aandringen werd in Frankrijk de Congr. van S. Maurus gevormd naar het voorbeeld van die van S. Vannes.

Werken: Paraeneses chrétiennes; De l'esprit des ordres religieux; Instructions monastiques; L'éloge Bénédictin; Police régulière; alle te Parijs 1616-1619. — Lit.: Dom Tassin, Hist. Lit. de la Congr. de S. Maur (Brussel 1770, 1-10). *Lindeman.*

Benares, stad in Voor-Indië, Vereenigde Provinciën (25° 18′ N., 83° 2′ O.), ruim 200 000 inw., waarvan 3/4 Hindoes, 1/4 Mohammedanen. Zeer oude, heilige stad, „het Rome van het Hindoeïsme", gelegen aan de heilige rivier den Ganges, waarvan het water de kracht heeft de zonden af te wasschen. Vandaar, dat hier jaarlijks meer dan één millioen pelgrims gaan baden. Hier wordt de asch van de overledenen in de rivier geworpen. Daarom vestigen zich hier vele oude Hindoes om op deze heilige plaats te sterven. Meer dan 1 500 Hindoe-tempels, waarvan het meest beroemd de Gouden Tempel, aan Sjiwa gewijd, en de moskee van Aurangzeb met de witte torentjes. Beroemd zijn ook de Ghats (= poorten): de 5 km lange trappen, met heiligdommen en poorten versierd, waarlangs men in het water afdaalt.

Benares wordt genoemd in het Mahabharata en het Ramayana. Dichtbij begon Gautama Boeddha's optreden. In de 7e eeuw vond Hioeen Tsjang het koninkrijk Benares grootendeels bevolkt door Hindoes en trof er toen slechts weinig volgelingen van Boeddha meer aan. In de 11e eeuw werd de stad door de Mohammedanen geplunderd, tweehonderd jaar later door hen veroverd, in 1795 voorgoed afgestaan aan de Britten. *G. de Vries.*

De kunst te Benares. B. was reeds zeer vroeg een voor de Boeddhisten geheiligde plaats en werd later (4e eeuw na Chr.) een der centra van het Brahmaansch Hindoeïsme. De stad is onregelmatig in den vorm eener halve maan langs de oevers van den Ganges gebouwd, heeft vuile en verwaarloosde straten, doch ook groote en kleinere met boomen begroeide pleinen met open badvijvers. Langs de rivier heeft zich eigenlijk eerst de monumentale architectuur geuit. Daar liggen de zgn. „Chats” (poorten): met breede trappen daalt men naar den Ganges af. Langs de oevers hebben zich ook de vele tempels en paleizen samengetrokken, die van het water gezien fantastisch tegen de lucht zich afteekenen. Oud zijn deze bouwwerken meestal niet (uit de 18e en 19e eeuw), en hun architectuur is van betrekkelijk weinig beteekenis. Zoo de „gouden tempel”: Sjikhara (18e eeuw) en in de voorstad Ramnagar een tempel uit de tweede helft der vorige eeuw. Grootschen indruk verwekt echter de groote moskee, op de plaats van neergehaalde Brahmaansche heiligdommen opgericht; ze wordt door drie koepels bekroond.

Lit.: Havell, Indian Architecture, its psychology, structure and history from the first mohammedan invasions to the present day (1913); Oscar Reuther. Indische Paläste und Wohnhäuser (z.j.). *Knipping.*

Benatten. Een vloeistof benat des te beter een vast oppervlak naarmate haar oppervlaktespanning kleiner is; men onderscheidt totaal, gedeeltelijk en in het geheel niet benatten („benetzen”). Organische vloeistoffen, bijv. alcohol, aether benatten beter dan water, en deze vloeistof weer beter dan kwik. Zie ook → Flotatie. Het zgn. vetvrij maken van laboratoriumglaswerk dient om een betere benatbaarheid te verkrijgen. *E. Noyons.*

Benatzky, Ralph, componist van chansons, operettes en revues, die tot het succesvolste in het tegenwoordige genre der „lichte muze” behooren. * 5 Juni 1887, studeerde te Praag en München (Mottl).

Benauwdheid, ademnood of dyspnoë, ontstaat meestal ten gevolge van een te hoog koolzuurgehalte in het bloed. Dit komt voor, wanneer ten gevolge van een sterk verhoogd verbrandingsproces bij zeer zwaren spierarbeid veel koolzuurgas ontstaat. In zulke gevallen kan het ook gebeuren, dat niet voldoende zuurstof kan worden aangevoerd om de verbranding in zijn geheelen omvang te doen plaats hebben. Hierbij treedt dan het in de spieren gevormde melkzuur in het bloed over. Zoowel een teveel aan koolzuur als aan melkzuur in het bloed veroorzaken benauwdheid en leveren prikkels aan het → ademcentrum, die tot versnelde ademhalingsbewegingen voeren. B. is ook dikwijls een gevolg van ziekelijke afwijkingen der ademhalingsorganen. Zoo bijv. wanneer het longvlies is aangetast en daardoor het ademhalingsoppervlak zoodanig is verkleind, dat er geen voldoende gasuitwisseling meer kan plaats hebben, of wanneer door afzetting van slijm of door vorming van gezwellen in de ademhalingswegen de ventilatie wordt belemmerd. Eveneens treedt b. op, wanneer door bloedarmoede of verminderde hartwerking (hartkwalen) niet voldoende bloed door de longen circuleert. Ook in deze gevallen is een abnormaal koolzuurgehalte in het bloed oorzaak van de benauwdheid. *Willems.*

Benavente y Martínez, Jacinto, Spaansch tooneelschrijver en criticus. * 1866 te Madrid. Studeerde aanvankelijk rechten. Bereisde Frankrijk, Engeland en Rusland, waar hij als circus-impressario optrad. Bij voorkeur beoefent hij de satyre, onder invloed van het Fransche theater (Lavedan en Donnay). Later schrijft hij origineel en zelfstandig. Schrijft vloeiend en met een eigen stijl, sterk van plastiek. De ethische waarde van zijn werk is gering. Niettemin een der meest gevierde Spaansche tooneelschrijvers, met een vruchtbaar schrijverstalent, en van onmiskenbare verdienste. Schreef reeds meer dan 100 werken. Nobelprijs voor letterkunde in 1922.

Voorn. theaterstukken: El nido ajeno (1894); Gente conocida (1896); El Marido de la Féllez (1897); La Comida de las fieras (1898); La gata de Angora (1900); Lo Cursi (1901); El hombrecito (1903); Los malhechores del bien (1905); Más fuerte que el amor (1906); Los intereses creados (1909: meest opgevoerd); La Malquerida (1913); La ciudad alegre y confiada (1916). — Andere werken: o.a. Figulinas; Versos, Cartas de Mujeres (critieken, 1893); Vilanos; Teatro fantástico, enz. — Lit.: A. Lázaro, J. B., De su vida y de su obra, in Los grandes Escritores (Madrid 1925); G. L. de Palacio, in la Société Nouvelle, J. B. (Bergen 1914); L. López Rosselló in Revista Calasancia, J. B. (1916). *Borst.*

Bence-Jones, Engelsch arts, * 1813, † 1865. Het **eiwit van Bence-Jones** is een meestal tot de hemialbumosen gerekende eiwitachtige stof, die bij sommige beenziekten (in hoofdzaak het multipele mycloom of de ziekte van Kahler) in de urine gevonden wordt. Het is o.a. hierdoor gekenmerkt, dat het bij matige verwarming uit de urine neergeslagen wordt en bij verdere verwarming weer oplost. *Wyers.*

Benckendorff, 1° Alexander Christophorowitsj, (sedert 1832) graaf van, Russisch generaal. * 1783 te Reval, † 23 Sept. 1844 aan boord van een oorlogsschip in de Oostzee. Oudste zoon van Christoffel von B. Nam deel aan de veldtochten tegen Napoleon I (1812—'15) en werd tot hoofd van den keizerlijken staf bevorderd. Stond keizer Nicolaas I bij den opstand van 1825 (→ Dekabristen) trouw ter zijde, en werd vervolgens belast met het oprichten van de „Derde afdeeling” van de Russ. kanselarij, een soort geheime politie, die een spionnendienst over geheel Europa uitstrekte. Hij werd de onafscheidelijke metgezel van den keizer en kreeg op diens persoon een grooten invloed.

Lit.: Silder, Nicolaï I (2 dln. St. Petersburg 1903; Presniakov, Apogueï samaderjavia. Nicolaï I (Het toppunt der autocratie. Nicolaas I, Leningrad 1925). *Lousse.*

2° Christoffel von, Russisch generaal. * 1740, † 1823. Vader van Alexander en Constantijn von B.

3° Constantijn von, Russisch generaal en diplomaat. * 1785, † 1828 te Prawadi. Zoon van Christoffel en broeder van Alexander von B. Trad aanvankelijk in dienst van de diplomatie, die hij echter reeds in 1812 voor het leger verliet. Als hooger officier nam hij deel aan de veldtochten tegen Napoleon I (1812—'15). Na den oorlog vervulde hij verschillende gezantschappen, doch trad in 1826 wederom in het leger. Hij vergezelde Paskiewitsj bij diens tocht naar de Kaukasuslanden (1826—'27) en keizer Nicolaas I op het Turksch oorlogstooneel (1828). Hier overleed hij ten gevolge van zenuwkoorts.

Lit.: → Benckendorff, Alexander. *Lousse.*

4° Constantijn von, Russisch generaal en diplomaat. * 1817, † 29 Jan. 1858 te Parijs. Zoon van Constantijn. Hij streed met roem in den Kaukasus (1826—'27) en werd daarna afgevaardigd naar Berlijn. Nam deel aan den oorlog in de Krim, zag

zich vervolgens belast met een buitengewone zending naar Spanje, en werd in 1857 tot luitenant-generaal en gezant te Stuttgart benoemd.

W e r k : Souvenir intime d'une campagne au Caucase (Parijs 1858). *Lousse.*

Bencúr, M a t e y (pseud. M. K u k u s j i n), Slowaaksch schrijver van pakkende, uit het Dalmatische volksleven geputte verhalen. * 17 Mei 1860 te Jasenowa, † 21 Mei 1928 te Lipica.

M e e s t e r w e r k : Dóm u stráni (Het huis op de helling, 1911).

Benda, 1° F r a n z, violist en componist, * 1709 te Altbenatek (Bohemen), † 1786 te Potsdam. Was koorknaap aan de Nicolaaskerk te Praag, daarna rondtrekkend musicus. Hij ontving les van den blinden Israëliet Löbel, te Praag van Konycek; daarna te Weenen van Franciscello. Na den dood van Josef Graun werd B. zijn opvolger als dirigent.

Zijn spel werd geroemd om de gevoelvolle voordracht; als paedagoog stond hij in hoog aanzien en heeft vele leerlingen gevormd. B. is een der hoofdvertegenwoordigers van de zgn. Berlijnsche School en is, ondanks zijn Boheemsche afkomst, ten nauwste verwant met C. Ph. E. Bach, de gebroeders Graun, e.a., meer nog dan Stamitz en zijn volgelingen.

W e r k e n : 6 triosonates, 2 vioolconcerten, 6 sonaten voor viool of fluit en basso continuo. Na zijn dood verscheen een bundel viool-etudes. In hs. bleven vele sonaten en soli voor viool met basso continuo (hijzelf noemt er 80), eenige concerten en symphonieën. — L i t. : autobiographie in „Neue Berliner Musikzeitung" (1910, 32): Elfr. Nissel-Nemenoff, Die Violintechnik Franz Benda's und seiner Schule (1930). *Piscaer.*

2° G e o r g, componist, broer van Franz B.; * 1722 te Altbenatek, † 1795 te Köstritz. 1742—1748 kon. kamermusicus te Berlijn, 1750 hofkapelmeester van Frederik III te Gotha. Vanaf 1775 verwierf hij veel succes met zijn melodrama's: Ariadne auf Naxos (1920 opnieuw uitgegeven door Alfred Einstein); Medea; Pygmalion en Philon und Theone (omgewerkt als Almansor und Nadine). In 1778 verliet hij Gotha, ging naar Hamburg en Weenen, en in het bezit van een klein pensioen woonde hij ten laatste te Köstritz.

W e r k e n : zijn composities zijn zeer talrijk; de kerkcantates, missen, symphonieën, concerten, klaviersonaten, e.a. bleven in hs. : 14 tooneelwerken, o.a. Romeo und Julia (1776); Walder (1776). Cantates, o.a. Bendas Klagen (laatste werk). 6 Deelen klavier- en zangstukken, 3 klavierconcerten, meerdere bundels klaviersonates. 8 Symphonieën in hs. in de stadsbibliotheek te Leipzig zijn beter dan menig werk der Noord-Duitsche school. — L i t. : Jodermann, G. B. (1895); F. Brückner, G. B. und das deutsche Singspiel (Sammelb. der Intern. Musik Ges. 1904); Ed. Istel, Die Entstehung des deutschen Melodrams (1906); A. Hnilicka, Aus Georg Bendas Jugend (1911); Vladimir Helfert, Georg Benda. *Piscaer.*

3° J u l i e n, Fransch criticus en romanschrijver van sterk-intellectualistische strekking. * 1867 te Parijs. Van orthodox-Joodsche herkomst heeft B. den strijd aangebonden tegen alle vormen van het romantisme en het intuïtivisme, vooral tegen Bergson en het verafgode nationalisme van Barrès en Maurras. B. werkt geregeld mede aan de Nouvelle Revue Française.

W e r k e n : Le Bergsonisme (1912 vlg.); L'ordination (1912); Les sentiments de Critias (1913); Le bouquet de Glycère (1918); Belphégor, essai sur l'esthétique de la présente société française (1919); Dialogues d'Eleuthère (1920); Les Amorandes (1922); La croix des roses (1923); Lettres à Mélisande (1925); La trahison des clercs (1929); La fin de l'Eternel (1930). — L i t. : C. Bourquin, J. B. (Parijs 1925). *Baur.*

Bendemann, E d u a r d J u l i u s F r i e d r i c h, Duitsch schilder, lid van de eerste Düsseldorfer schilderschool, die zich vnl. inspireerde op de klassieke en harmonische kunst van Raffaël. * 1811 te Berlijn, † 1889 te Düsseldorf. Werkte samen met Hübner en Schadow.

V o o r n. w e r k e n : Muurschilderingen in het slot van Dresden (1841—'53); Jeremias (olieverf; Berlijn, Staats Museum); De Joden in ballingschap (Keulen, Wallraf-Richartz-Mus.); Penelope (1877; Antwerpen). Verder: boekillustraties. *Knipping.*

Benden van Ordonnantie werden als begin van een staand leger door Karel den Stouten in navolging van Frankrijk opgericht (1473). Dit beteekende een versterking der centrale macht. De leden werden gekozen uit den lagen adel; de hooge adel stond aan het hoofd. Zij moesten dienen tot bescherming der grenzen in vredestijd en als keurtroepen in geval van oorlog. Haar sterkte is in den loop der jaren nogal eens gewijzigd en bedroeg 3 000 ruiters sinds de reorganisatie van 1545. *Cornelissen.*

Bender, P a u l, baszanger, * 28 Juli 1875 te Driedorf (Westerwoud). Leerling van Louise Resz en Baptist Hoffmann. Maakte een schitterende carrière bij de Münchener Staatsopera, verleende sedert 1902 herhaaldelijk zijn medewerking aan de Bayreuther Festspiele en trad ook in Amerika op. *Hanekroot.*

Bender Abbas, havenplaats in Perzië, aan de Straat van Ormoes, den toegang tot de Perzische Golf (27° 15′ N., 56° 19′ O.); ongev. 10 000 inw. Zeer warm en ongezond; slechte reede.

Bendery (Russisch, Turksch: B e n d e r, Roemeensch: T i g h i n a), Roemeensche stad bij de Dnjestr (46° 49′ N., 29° 26′ O.); 35 000 inw. (1925), Roemenen, Joden en Klein-Russen. Marktplaats, spoorwegmiddelpunt, tabaks- en steenindustrie. In de 18e eeuw speelde B. een belangrijke rol in de Russisch-Turksche oorlogen. Karel XII verbleef hier van 1709—1713. In 1812 kwam B. aan Rusland, in 1919 aan Roemenië. *Hoek.*

Bendigo, vroeger Sandhurst, stad in Victoria (Austr., 36° 45′ Z., 144° 19′ O.); 34 000 inw. B. maakte dezelfde ontwikkeling door als → Ballarat. Van de meer dan 100 over de heele stad verspreide goudmijnschachten zijn er nog slechts enkele in gebruik. Voornaamste bestaansbronnen nu: agrarische en metaalindustrie, aardewerkfabrieken; akkerbouw en veeteelt. *Zwagemakers.*

Bendis, in de G r i e k s c h e m y t h. een Thracische godheid, wier eeredienst in den loop der 5e eeuw v. Chr. in Athene werd ingevoerd en door de ingeweken Thraciërs in het havenkwartier (Piraeus) werd gevierd met een optocht en 's avonds een fakkelloop te paard.

Bendorp, 1° C a r e l F r e d e r i k Sr., Noord-Ned. graveur, etser en teekenaar, * 1736 te Sas van Gent van Duitsche ouders, † 1814 te Dordrecht. Woonde aanvankelijk in Bergen-op-Zoom, ging later (na 1748) naar Dordrecht, waar hij leerling werd in een glasmakerij. Hield zich hiermede vanaf 1769 te Rotterdam bezig. Reeds had hij zich in Dordrecht bekwaamd in het teekenen en wijdde zich op 't eind van zijn leven enkel aan zijn kunst.

V o o r n. w e r k e n : gravures: Gezichten op Rotterdam (1784) en op Dordrecht (1785).

2° C a r e l F r e d e r i k Jr., graveur en schilder,

vnl. van historische gebeurtenissen. Kleinzoon van Carel Frederik Sr. * 1819 te Dordrecht, † waarsch. 1865 te Brussel.

3° Jan Christiaen, Noord-Ned. graveur en teekenaar, vader van Carel Frederik Jr. Werkte in Rotterdam en Dordrecht. * 1767 te Dordrecht. † 1849 aldaar. *Knipping.*

Bendzin, Poolsche industrie-stad in Opper-Silezië, 28 000 inw., hoofdzakelijk Joden. Steenkolenmijnen.

Benecke, 1° Georg Friedrich, Duitsch philoloog, medestichter van de germanistiek en leeraar van K. Lachmann; * 10 Juni 1762 te Mönchsroth, † 21 Aug. 1844 te Göttingen, waar hij hoogleeraar was. B. verzorgde de tekstcritische uitgave van Middelhoogduitsche schrijvers (Boner, Wirnt von Gravenberg, Hartmann v. Aue) en verzamelde materiaal voor het Mittelhochdeutsches Wörterbuch van Müller-Zarncke. *Baur.*

2° Wilhelm, Duitsch plantkundige; * 23 Sept. 1868 te Heidelberg. Hij is sinds 1915 hoogleeraar in de plantkunde te Münster.

Werken: Bau u. Leben der Bakterien (1912); Pharmakognosie ([3]1920); Pflanzenphysiologie (samen met Jost [4]1923-'24).

Benedek, Ludwig August Ritter von, Oostenrijksch generaal. * 14 Juli 1804, † 27 Juni 1881. Commandeerde in 1866 het Noordleger, dat op 3 Juli bij Königgrätz door de Pruisen werd verslagen.

Beneden, 1° Edouard van, bekend zoöloog, zoon van Pierre Joseph, * 5 Maart 1846 te Leuven, † 28 April 1910. Werd in 1870 professor in de vergelijkende anatomie, histologie en vergelijkende embryologie te Luik. Vooral is hij bekend door zijn studie op het gebied dezer laatstgenoemde wetenschap.

Werken: met Bambeke sinds 1880 „Archives de biol."; met Neyt, Nouvelles recherches sur la fécondation et la division metosique chez l'ascaride megalocephale (Leipzig 1887). *Willems.*

2° Pierre Joseph van, Belgisch zoöloog, * 19 Dec. 1809 te Mechelen, † 8 Jan. 1894 te Leuven. Studeerde medicijnen; werd in 1835 hoogleeraar in Gent en in 1836 aan de Kath universiteit te Leuven. Vanaf 1842 was hij medelid der Belgische Acad. v. Wetenschappen en 1881 voorzitter. Zijn wetenschappelijk onderzoek betrof vooral de Belgische kustfauna, daarnaast ook parasitologie en palaeonthologie. Als palaeontoloog is hij bekend om zijn studie over fossiele cetaceeën.

Werken: Zoologie medicale (met Gervais; 2 dln. Parijs 1859); Iconographie des helminthes (Leuven 1860); La vie animale et ses mystères (Brussel 1863); La fauna littorale de la Belg. (Brussel 1866); Osteographie des Cetacés vivants et fossiles (Parijs 1868—'77); Les commensaux et les parasites dans le règne animal (Parijs 1875). *Willems.*

Benedenblad der tong, het benedenvlak der tong, dat onmiddellijk op de punt volgt.

Benedendams. De Lekdijk Benedendams ligt ten N. van de Lek, vanaf het Klaphek (waar een dam ligt in den Holl. IJsel) tot Schoonhoven. De Loopikerwaard en verder al het lage land tot het IJ wordt hierdoor beschermd tegen overstrooming.

Benedenheul, gehucht in de Krimpenerwaard (Z.H.) ten Z. van Gouda.

Benedenhoofd, → Sluishoofd.

Benedenklinker, een klinker, die uitgesproken wordt bij lagen stand der tong (benedenstand) en met de grootst gebruikelijke opening tusschen onder- en bovenkaak: naar gelang van de plaats, waar de tong bij het uitspreken van een b. gewelfd is, spreekt men van benedenachterklinkers. → Bell-Sweet. *Weerenbeck.*

Beneden-Knijpe en Boven-Knijpe, twee dorpjes samen met 1 000 inw. in de Friesche gem. Schoterland, ontstaan als veenkolonies onder den naam Oud- en Nieuw-Brongerga.

Benedenlandsche Indianen, bij oudere schrijvers Taira, de Indianen in het benedenland of kustgebied van Suriname, ruim 2 500, nl. 1 100 Arowakken, ruim 1 400 Caraïeben en enkele tientallen Warauws, die inwonen bij de Arawakken of Caraïeben; anderen vertrokken naar Britsch Guyana.

L i t.: C. van Coll, Zeden en gebruiken der Indianen (1886); A. Kappler, Suriname .... (1887); W. Joest, Geographisches und Verwandtes aus Guayana (1893); C. van Coll, Gegevens over land en volk van Suriname (1903); W. E. Roth, Some technological notes from the Pomeroon district (1912); idem, An Inquiry into the animism and folklore of British G. Indians (1915); idem, An introductory study of the arts, crafts and customs of the Guyana Indians (1924). met Additional studies etc. (1929); F. P. en A. Ph. Penard, De menschenetende aanbidders der zonneslang ([2]1931). *fr. Aurelianus.*

Beneden-Merwede, het verlengde der Merwede of Merwe (= meervoud), dat loopt van Hardingsveld tot Dordrecht. De Merwede ontstond vroeger bij het slot Loevestein uit de vereeniging van Maas en Waal; sedert 1903 is de Maas afgedamd.

Benedenpand, → Kanaalpand.

Benedenrivier, dat gedeelte van een rivier, waarin de stroom den invloed van de uitmonding in zee ondervindt. Het verschil tusschen b. en bovenrivier komt vooral tot uiting, wanneer bij de uitmonding een sterke getijwisseling optreedt. Het zeewater treedt dan met de vloedgolf de b. binnen en belemmert den afvoer van het zoetwater. Bij laag tij moet het opgehouden rivierdebiet tegelijk met het binnengedrongen zeewater worden afgevoerd. Een gevolg van de optredende krachtige stroomingen is het verdiepen van den rivierbodem. Voor de scheepvaart is het van belang, dat de vloedgolf zoo ver mogelijk ongehinderd de rivier op kan trekken, zoodat op natuurlijke wijze een groote vaardiepte wordt onderhouden. *J. ten Brink.*

Benedenstrooms, op een in de stroomrichting verder gelegen plaats, derhalve op een punt met een lager peil.

Benedenwindsche Eilanden, Nederlandsche, zijn Curaçao (met Klein-Curaçao), Aruba en Bonaire. Ze liggen in het Z. deel van de Caribische Zee, ten N. van de republiek Venezuela. Ze behooren tot het gouvernement Curaçao, dat bovendien de Bovenwindsche Eilanden (Zuidhelft van St. Martin, St. Eustatius en Saba) omvat. Beide groepen eilanden liggen in het gebied van den N.O. Passaat. Ten opzichte van de groep van Curaçao (het hoofdeiland) ligt de groep van St. Martin „boven den wind"; vandaar de namen. Aantal inwoners van de Benedenw. Eilanden op 31 Dec. 1930: 71 557, waarvan 60 779 Katholiek; 31 Dec. 1931: 66 685. De B. E. behooren tot het apost. vicariaat van Curaçao.

Voor bevolking, → Curaçao (gouvernement van).

Klimaat. Het tropische klimaat is dor en droog. 1° De temperatuur is het heele jaar door tamelijk gelijkmatig. De nabijheid der zee en de frissche constante N.O. Passaat maken de temperatuur

dragelijk. In Sept. en Oct. is op windstille dagen de hitte drukkend. De gemiddelde jaarl. temp. is 27,9° C. Zelden wijst de thermometer lager dan 23° en hooger dan 33° C. Sept. wordt voor de heetste maand gehouden, Jan.-Febr. voor den meest koelen tijd.

2° De r e g e n v a l is voor deze tropische eilanden gering. De gemidd. jaarl. regenval op Curaçao is 551,6 mm (Molengraaff). Otto Winkler geeft de volgende jaargemiddelden van den regenval: Curaçao 606,8 mm, Bonaire 537 mm, Aruba 451,2 mm; dit geeft voor de Benedenw. Eil. een jaargemiddelde van 528,4 mm.

De regentijd is van Oct. tot en met Jan. De droge tijd duurt van Febr. tot Oct.; valt er in den regentijd weinig of geen regen, dan duurt de droge tijd dus 20 maanden. De gemidd. dagelijksche verdamping beloopt op Curaçao van 4,5 tot 7,4 mm. Het gemidd. vochtigheidsgehalte der lucht bedraagt op Curaçao 73% en stijgt in de maanden Oct. en Nov. tot 79%.

3° B e w e g i n g d e r l u c h t. De eilanden liggen alle drie in de passaatstreek. In den drogen tijd is de passaat het sterkst. Hij belet op sommige plaatsen allen boomgroei. De kruin der boomen strekt zich uit naar het Z.W. als een platte breede bos takken. De Benedenw. Eil. liggen buiten de West-Indische orkaanzone.

L i t.: Encycl. van Ned.West-Indië (1914-1917, 404 vlg.); Meteorol. waarnemingen, gedaan op de meteorol. stations, in de koloniën Suriname en Curaçao tot en met 1918 (uitgave van het dept. van Landbouw in Sur.): Overzicht der meteorol. waarnemingen, verricht op de meteorol. stations in Ned. West-Indië (1919 vlg.; verschijnt jaarlijks); Otto Winkler, Niederl. Westindien. Mitteil. der Gesellsch. für Erdkunde (Leipzig 1923 1925): G. J. H. Molengraaff, Geologie en geohydrologie van het eiland Curaçao (1929).

Dierenwereld. De l a n d f a u n a is arm aan soorten. Groote, in het wild levende zoogdieren komen bijna niet voor. Kleine herten in het N.W. van Curaçao, konijntjes, verwilderde geiten en vleermuizen. Vogels zijn zeer algemeen op deze eilanden, waar evenwel slechts weinig soorten landvogels zijn. Bonaire is rijker aan vogels dan Aruba, omdat het meer begroeid is. De meest algemeene vogel op de drie eil. is de totolica. Ook komen veel voor: perkiet, kolibrie, troepiaal, de tjoetjoebi, de chonchorogai, moffi, para di misa en barica heel; flamingo's leven op Bonaire bij de Oranjepan en bij het Goto-meer. Slangen zijn er op de Benedenw. Eil. weinig. Op Aruba komt de ratelslang voor. De dori, een kikvorsch, trof men vroeger alleen aan op Aruba, thans echter ook op Bonaire en Curaçao. Hagedissen zijn talrijk; zoo zijn er van Curaçao 11 soorten bekend, van de andere eilanden weinig minder. Men ziet ze vooral op landwegen, op het heetst van den dag. De schuwe leguaan wordt tot $1^1/_2$ m lang. Hij komt vooral voor in het kalklandschap tusschen de rotsen, maar ook op de plateau's (Lima, Bonaire). Om het vleesch wordt er jacht op gemaakt. Verblijfplaatsen: in het N. van Bonaire en bij de St. Christoffel op Curaçao.

De z o e t w a t e r f a u n a is arm, maar zeer merkwaardig. Zoetwatervisschen komen slechts op enkele plaatsen voor, bijv. op de plantage Hato op Curaçao, bij Fontein en Rooi Prins op Aruba, en ten Z. van Kralendijk in waterputten van het kalklandschap.

De f a u n a d e r k u s t e n, met hun vele beschutte inhammen, is rijk. Zeeschildpadden komen aan het strand eieren leggen; om het vleesch en de eieren wordt er jacht op gemaakt. Langs de kust: kreeften, krabben, garnalen, weekdieren en sponsen. Voedselvisschen zij er veel.

V e e s t a p e l. Op de plantages houdt men vooral geiten (kabrieten), ook schapen, koeien en varkens. Verder kippen, kalkoenen, eenden en pauwen.

Veestapel op de Benedenwindsche en Bovenweindsche Eilanden (de cijfers zijn niet geheel nauwkeurig; juiste tellingen hebben niet plaats gehad):

Dec. 1930	Runderen	Schapen	Geiten	Varkens	Paarden	Ezels	Muilen
Curaçao	1.164	7.100	21.000	1.370	30	2.000	35
Aruba	265	3.700	2.950	320	1	690	—
Bonaire	7	3.900	18.000	600	25	900	4
St. Martin	763	699	547	248	133	37	18
St. Eustatius	695	363	831	311	36	389	6
Saba	137	140	558	300	11	35	—

L i t.: M. G. Rutten, Over de vogels van de Holl. Benedenw. Eil. (Antillen) (Ardea, XX 1931).

Plantenwereld. De flora is aan het droge klimaat aangepast; zij is vrij armoedig door gebrek aan regen in de droge perioden en wordt bovendien ongunstig beïnvloed door den sterken passaat. In overeenstemming hiermede valt een op den voorgrond treden van doornige struiken en cactussen te constateeren; slechts weinige plaatsen (hoogere heuveltoppen met meerderen neerslag) bezitten een dichtere begroeiing met een opvallende hoeveelheid epiphyten (Orchideeën en Bromeliaceeën op de boomen, bijv. op den St. Christoffelberg). Cactussen zijn: de kadoesji (zuilcactus); de datoe, waarvan men levende omheiningen maakt (= trankeera's) voor maïsvelden of als grens van plantages; de meloencactus, die nog groeit op de meest kale kalkrots en de toena (een bladcactus). Boomen zijn er weinig, voornamelijk mimosa- en divi-diviboomen, die door den passaat meestal krom en tot bezems zijn verwaaid. Verder vindt men er: de indjoe, de wabi, de kalbas en de kibrahatsja (= kibrahacha). De glanzende donkerbruine divi-divipeulen zijn rijk aan looizuur. Op lage, ziltige plaatsen komen manzanillaboomen voor met frisch, glanzend gebladerte; deze boom is vergiftig. Aan de slijkige oevers der binnenzeeën groeien mangroven. De voornaamste vruchtboomen in de „hofjes" zijn: Mango- en mispelboomen, kokos- en dadelpalmen, oranjeboomen, kenepa's en tamarinden. Verder papaya's, limoen-, schubappel-, zuurzakboomen en guayaba (uitspraak y=j, evenals bij papaya). Uit de gedroogde schil van de oranjeappels wordt (in Nederland) een likeur gemaakt: de Curaçao. Het voornaamste cultuurgewas van de Benedenw. Eil. is de kleine maïs (Adropogon sorghum Brot), het levert het hoofdvoedsel der bevolking. Men plant gewoonlijk bij het begin der eigenlijke regens, nl. in Sept.—Dec.; droogte maakt een herhaald planten noodig en doet de oogst vaak mislukken. De oogst heeft plaats Maart—April. Van het meel maakt men een stijve, grijswitte pap (Foensji), het gewone volksvoedsel. De kleine maïs heet maisji sjikitoe. Op Aruba heeft men de maisji de siete siman (maïs van zeven weken).

L i t. : I. Boldingh, The flora of Curaçao, Aruba and Bonaire (1914). *fr. Realino.*

Benedetti, 1° G i a m b a t t i s t a, Italiaansch wis- en natuurkundige. * 1530 te Venetië, † 1590 te Turijn. Leerling van Tartaglia. Was vanaf 1567 als mathematicus verbonden aan het hof van den hertog van Savoye te Turijn. Hij schreef over wiskunde (constructies met een enkele passeropening), astronomie, mechanica (o.a. beschouwingen over valbeweging, waardoor hij een voorlooper is van Galilei), hydrostatica (beginsel van de hydraulische pers). Belangrijk is zijn correspondentie, waarin hij het stelsel van Copernicus uiteenzet en verdedigt.

H o o f d w e r k : Diversarum Speculationum mathematicarum et physicarum Liber(Torino1580).—L i t. : G. Bordigo in Atti del R.Ist.Veneto (1925-'26). *Dijksterhuis.*

2° G r a a f V i n c e n t, Fransch diplomaat. * 29 April 1817 te Bastia (Corsica), † 28 Maart 1900 te Parijs. Consul te Kaïro (1846) en te Palermo (1848). Directeur der politieke afdeeling in het ministerie van Buitenlandsche Zaken (1855) en als dusdanig secretaris van het congres te Parijs (1856). In 1860 vervulde hij een gewichtige rol bij de onderhandelingen, die tot de inlijving van Savoye en Nizza bij Frankrijk leidden, en werd in 1861 gezant te Turijn. Hij is echter vooral door zijn gezantschap te Berlijn bekend (1864—1870). Hij onderhandelde met Bismarck over de toevoeging van België aan Frankrijk (1866), over de regeling van de Luxemburgsche kwestie (1867), en over de candidatuur van prins Leopold van Hohenzollern voor de Spaansche kroon (1870). Over het algemeen lichtte hij Napoleon III over de buitenlandsche politiek van de Pruisische regeering goed in, doch leed bij zijn voornaamste onderhandelingen tegenover den Pruisischen kanselier telkens de nederlaag (→ Emser-telegram). Na het uitbreken van den Fransch-Duitschen oorlog (1870) keerde hij naar Parijs terug en werd op 16 Aug. 1871 uit den staatsdienst ontslagen.

W e r k e n : Ma mission en Prusse (Parijs 1871); Essais diplomatiques (Parijs 1895-'96); Nouveaux essais diplomatiques (Parijs 1897). — L i t. : Sorel, Histoire diplomatique de la guerre franco-allemande (Parijs 1875); Klaczko, Deux chanceliers (Parijs 1876); Schoeps, Graf B. (1915); Ch. Saurel, Juillet 1870: le drame de la dépêche d'Ems (Parijs 1930). *Lousse.*

3° M i c h e l e, een Italiaansch schilder, teekenaar, etser, graveur, * 1745 te Viterbo, † 1810 te Weenen. B. werkte in Londen (1783) onder Francesco Bartolozzi. Hij is in zijn werk vrij onnauwkeurig.

Benedetto da Maiano, Ital. beeldhouwer, houtsnijder en bouwmeester; * 1442 te Maiano, † 24 Mei 1497 te Florence. B. wijdde zich aan het intagliowerk en de beeldhouwkunst, misschien wel als leerling van Francione. Van zijn houtsnijwerk is weinig (plafondwerk in Palazzo Vecchio en kasten in de Maria del Fiore te Florence) bewaard. Van zijn beeldhouwwerken hebben vooral de altaren en kansels groote beroemdheid verworven. Werkte, behalve in Florence, in San Giminiano (1477) en Loreto (1481); in Florence terug maakte hij plannen voor het Palazzo Strozzi, waarbij het type van het vijftiende-eeuwsche paleis (Brunelleschi) vermengd wordt met de lossere bouwkunst van Michelozzo. Volgens sommigen zouden de hem toegeschreven architectonische werken niet van hem zijn. In zijn bas-reliëf herinneren de rijke architectuur aan Brunelleschi, de ronde, evenwichtig in het vlak gecomponeerde figuren aan Ant. Rosselino. Deze eigenschappen loopen in lateren tijd dood in star manierisme.

V o o r n. w e r k e n : monument van St. Savinus in den dom van Faenza (1470); buste van Pietro Mellino (Florence, Bargello); altaar van de H. Fina (S. Giminiano, Collegiaalkerk, 1475). De kansel van S. Croce (Florence, 1474-'76) geldt als zijn meesterwerk : rijke ornamentiek, aan den voet de beelden der vier hoofddeugden, boven vijf bas-reliëfs met voorst. uit het leven van St. Franciscus. Tabernakel van de Madonna dell' ulivo in Prato (1480); lavabo en 4 terracotta's, de Evangelisten voorstellend (Loreto, dom, sacristie); buste van Giotto (Florence, dom, 1490); grafmonument der Strozzi (Florence. S. Maria Novella). — L i t. : von Geymüller en Stegmann, Die Architektur der Renaissance in Toscane (IV 1885-'96); W. v. Bode, Die Denkmäler der Renaissanceskulptur Toskan (1905); Venturi, Storia dell' arte ital. (VI 1908 en VIII 1923); Düssler, B. d. M. Ein florentinischer Bildhauer des späten Quattrocento (1924). *Knipping.*

Benedetto da Rovezzano, Ital. beeldhouwer en architect, verbleef langen tijd in Rovezzano, vandaar zijn naam.* 1474 te Canapale bij Pistoja, † na 1552. Leerling van Benedetto da Maiano en Giuliano da San Gallo. Werkte samen met den decorateur Donato Bonti, met wien hij naar Frankrijk trok met enkele beelden voor het grafmonument van Lodewijk XII (nu in St. Dénis.) Keerde 1505 terug naar Florence en werkte daar aan het graf van den H. Joannes Gualbertus voor de S. Trinità (1535 bij het beleg van Florence zwaar beschadigd); werkte voorts in de Carminekerk (tombe van Pier Solerini, 1510), geheel in den trant van het Florentijnsche quattrocento-grafmonument, en in de Badia. In 1524 trekt hij naar Engeland: tombe van kardinaal Woolsey, later graf van Hendrik VIII (in 1646 afgebroken, 4 kandelabers ervan te Gent). Hij houdt van robuste en rijke decoraties (zware horens van overvloed, grotesken en ranken); zijn pittoreske bas-reliëfs verraden invloed van Ben. da Maiano. In lateren tijd wordt zijn siervermogen geringer, harder en droger. Op zijn ouden dag blind geworden, trok hij zich terug in Vallombroso, waar hij begraven is.

V o o r n. w e r k e n : graftombe van den H. Joannes Gualbertus voor de S. Trinità (nu brokstukken in het Cenaculo di S. Salvi te Florence); basis voor bronzen David van Michelangelo (1509); beeld van St. Jan Evang. (Florence, Maria del Fiore, 1512, met Jacopo Sansovino en Baccio Bandinelli); altaar (Florence, S. Trinità, Capella Sermigiani, 1551), wordt als zijn meesterwerk beschouwd. — L i t. : Venturi, Storia dell' arte ital. (VIII. 1.1923, 165 vlg.). *Knipping.*

Benedicamus domino (Lat., = Laat ons den Heer prijzen), liturgische slotformule, gebruikt in de Getijden, in de H. Mis, enz. → Formulen (liturgische).

Benedicite, 1° (Lat., = Looft), korte naam (aanvangswoord) voor den lofzang (2e gedeelte) der drie jongelingen in den vuuroven (Dan. 3. 57), gebr. in het → Koorgebed, ook als private dankzegging na de H. Mis, enz. → Hymnen (liturgische).

2° (Lat., = Wilt zegenen) korte naam (aanvangswoord) voor den lit. maaltijdszegen (→ Tafelgebeden); formule gebr. in de H. Mis door diaken en subdiaken. → Formulen (liturgische). *Louwerse.*

Benedict Biscop, Heilige, Benedictijn, geleerde, met bijzondere verdienste voor de organisatie der Angelsaksische Kerk, voor het Benedictijnsche kloosterleven en de Romeinsche liturgie in Engeland. * omstr. 628 uit een voornaam geslacht, † 690 te Wearmouth. Reisde naar Rome in 653, werd monnik op Lérins omstr. 665; was daarna nog viermaal in Rome, en ontplooide een veelzijdige werkzaamheid voor de ontwikkeling der Engelsche Kerk. Stichtte de kloosters

van Wearmouth en Jarrow, bevorderde kunst en wetenschap, kerkzang en liturgie, en was een der voornaamste ijveraars om het Iersche kloosterideaal te vervangen door de Benedictijnsche organisatie, maar tevens om de Benedictijnen in de wetenschappelijke richting der Iersche monniken te stuwen. Patroon der Engelsche Benedictijnen. Feestdag 12 Januari.

L i t: H. Beda, Hist. Abbatum (I); Acta S. S. Jan. (I); T. Bucherer (Diss. Heidelberg 1923). *Pompen.*

Benedictie (Lat. benedictio), zegen, zegening, vooral gebruikt in betrekking tot het Allerh. Sacrament.

Benedictie-doek, doek, waarmede men weleer soms, in plaats van met een schoudervelum, den monstrans of het ciborie, het H. Sacrament inhoudend, aanvatte tot het geven der Benedictie. Heden verboden.

Benedictie-kruis, kruis, waarmede in de Oostersche riten de zegen gegeven pleegt te worden.

Benedictina Declaratio, verklaring door paus Benedictus XIV op 4 Nov. 1741 gegeven, waardoor officieel werd uitgesproken, dat in Holland en België de huwelijken, gesloten tusschen de Protestanten onderling en de gemengde huwelijken tusschen Protestanten en Katholieken, geldig waren, ook al waren ze niet gesloten met de door het Concilie van Trente voorgeschreven formaliteiten. De B. D. bleef van kracht tot Paschen 1908. → Huwelijkssluiting. *Bender.*

Benedictinessen. Van haar oorsprong is historisch weinig bekend; de traditie noemt als stichtster S. Scholastica, zuster van den H. Benedictus, waarvan de H. Gregorius bericht, dat zij van jongsaf non was (te Piombariola ?) en onder leiding van haar broeder stond. Een feit is, dat naarmate de Bened. monniksregel zich verbreidde, hij ook voor het gebruik in vrouwenkloosters werd aangepast, waar hij eerst naast oudere regels werd onderhouden om ze ten slotte, vooral wegens zijn gematigdheid, te verdringen. Zoo nam hij in Frankrijk in de 7e eeuw meer en meer de plaats in van de Regels van S. Caesarius en S. Columbanus. Remiremont werd er voor de vrouwenkloosters een middelpunt, als Luxeuil voor de monniken. S. Amandus († 676 ?) voerde den Regel van S. Bened. in zijn Belgische stichtingen in, terwijl deze Regel ook, onder invloed waarschijnlijk van S. Augustinus van Canterbury († 605), langzamerhand werd aangenomen in de Angelsaksische nonnenkloosters. Van hier, in het bijzonder uit Wimborne, gesticht in 713, voerde S. Bonifatius de stichtsters mede van de eerste Duitsche nonnenkloosters: de bekendste zijn SS. Lioba, Thecla, Walburga. In bijna alle overige landen van Europa werden in den loop der M. E. allengs talrijke Benedictinessenkloosters opgericht.

Evenals de monniken, en om ongeveer dezelfde redenen, kenden ook de zusters afwisselende perioden van bloei en verval. Van buitenaf waakten echter over de tucht bisschoppen en stichters; vermeld zij in het bijzonder de werkzaamheid van kard. Nicolaas van Cusa (1401—1464). Van binnen uit talrijke heilige abdissen, bijv. S. Hildegardis (1098—1179), en de hervormers onder de monniken. Tot de hervormde takken der Orde behoorden ook vrouwenkloosters, terwijl de hervormingsstrevingen van Melk en Bursfeld evenmin zonder weerklank bleven.

De Hervorming en, in de Katholiek gebleven landen de → commende, hadden funeste gevolgen in de 16e eeuw en daarna; de volgende eeuw zag een hernieuwden bloei, speciaal in Frankrijk [Congr. van O. L. Vr. van den Calvarieberg, door Antoinette van Orleans-Longueville gesticht, met hoofdklooster Orleans (1648), en die van het H. Sacrament, opgericht door M. Mechtilde du S. Sacr., in de wereld Catherine Bar (1614—1698)].

De Fransche Revolutie was voor de zusters al even noodlottig als voor de monniken: slechts in Z. en O. Europa vindt men kloosters, die op een onafgebroken bestaan sinds hun stichting kunnen bogen. Maar ook in het Westen bloeien de Benedictinessenkloosters weer op, zij het dan in een meer beperkt aantal dan in de vervlogen eeuwen.

De B. leiden een beschouwend leven, gewijd aan het gebed, op de eerste plaats het Officium Divinum in het koor. Daarnaast nemen de meeste kloosters nog de opvoeding van een meestal beperkt aantal jonge meisjes op zich. Naast de eigenlijke moniales, welke het slot, eerst sedert de 15e eeuw algemeen ingevoerd en onderhouden, bewaren, bestaan verschillende congreg. met als doel vooral onderricht der vrouwelijke jeugd en verpleging der zieken, welke eveneens den Regel van den H. Benedictus tot basis harer Constitutiën hebben.

Statistiek, opgemaakt einde 1930:

Moniales:	Kloosters	Relig.
onderworpen aan den H. Stoel	12	248
aan een prelaat der Orde . . .	17	869
aan den plaatsel. bisschop . . .	209	7.174
Totaal	238	8.291

Sorores:	Kloosters	Relig.	Leerl.
onderworpen aan den H. Stoel	72	2.739	28.734
aan een prelaat der Orde . . .	4	221	—
aan den plaatsel. bisschop . . .	35	3.460	46.490
Totaal	111	6.420	75.224

L i t.: M. Heimbucher, Die Orden und Congreg. der Kath. Kirche (I [3]1933). *Lindeman.*

De Zusters Benedictinessen der abdij van O. L. Vrouw van de Congregatie van Solesmes. In 1901 werd de abdij van Wisques overgeplaatst naar Oosterhout. In 1919 keerden de meeste zusters naar Wisques terug. In Oosterhout kwam een priorij, die in 1924 tot abdij verheven werd.

L i t.: Kath. Ned. (II, 163-164). *Nolet.*

Benedictinessen der Altijddurende Aanbidding van het H. Sacrament, gesticht 1654 door Moeder Mechtildis te Parijs, ter aanbidding van het H. Sacrament. Sinds 1875 in Nederland te Driebergen (Arca Pacis), Oldenzaal en Tegelen. 40 kloosters.

L i t.: Kath. Ned. (II, 160-162). *Nolet.*

Benedictsson, V i c t o r i a (pseud. Ernst A h l g r e n), Zweedsch schrijfster uit de naturalistische school. * 6 Maart 1850 te Domme, † 23 Juli 1888 te Kopenhagen (door zelfmoord). Haar volkomen onromantische vertelkunst, die bij voorkeur het boerenleven schildert en tevens de huwelijksethiek gezonder zoekt te maken, munt uit door frissche en krachtige weergave van de werkelijkheid.

V o o r n. w e r k e n: Från Skåne (1884); Pengar (Geld, 1885); Fru Marianne (1887), e.a. — L i t.: M. Feuk, E. Ahlgren (Stockholm 1913); Schulten, V. B. (1925); A. Lundegård, V. B. (Stockholm [3]1928). *Baur.*

Benedictus I, paus, 575—579. Onder hem had Italië veel te lijden van den inval der half-heidensch, half-Ariaansche Longobarden. Hij stierf tijdens de belegering van Rome.

Benedictus II, Heilige, paus 684—685. In 683 gekozen, moest hij bijna een jaar wachten op de bekrachtiging door den keizer van Byzantium. In het vervolg wendde men zich daarom tot den exarch van Ravenna. Volgens het Liber Pontificalis zou keizer Constantijn Pogonatus hebben goedgevonden, dat de pausen onmiddellijk na hun keuze in het volle bezit van hun rechten traden, wat niet waarschijnlijk is. B. ijverde voor de erkenning van het zesde Alg. Concilie vooral in Spanje en liet den onrechtmatig verdreven H. Wilfried weer bezit nemen van den zetel van York.

Lit.: in Dict. Théol. Cath. (II, 648). *Franses.*

Benedictus III, paus (855—858), opvolger van Leo IV. Zijn tegenpaus Athanasius III kon zich niet handhaven. B. was een toonbeeld van deugd; streed bij de grooten van Rome voor Christelijke zeden en heiligheid van het huwelijk. → Joanna (pauzin).

Benedictus IV, paus (900—903); hield 901 een synode te Lateranen; kroonde koning Lodewijk III van Bourgondië tot keizer en koning van Italië.

Benedictus V, door de Romeinen als tegenpaus van Leo VIII verheven, werd door Otto I afgezet en naar Hamburg verbannen, waar hij 966 stierf. Om zijn groote geleerdheid ook Grammaticus genoemd.

Benedictus VI, in 972 gekozen met goedkeuring van keizer Otto I, na diens dood door den oproerling Crescentius gevangen genomen en in 974 vermoord.

Benedictus VII, bisschop van Sutri, na de vlucht van tegenpaus Bonifatius VII tot paus verheven (974). Voorstander der Cluniacensische hervorming. Vaardigde op een synode (Rome 981) wetten uit tegen simonie. † 983.

Benedictus VIII, paus van 1012—'24, uit het grafelijk huis van Tusculum en door zijn verwanten op den H. Stoel verheven. De naijverige Crescentii stelden een Gregorius als tegenpaus (1012), doch tevergeefs. B. kroonde (1014) de HH. Hendrik II en Cunigonda, trad krachtig op voor herstel der kerktucht, tegen priesterhuwelijk en simonie, versloeg (1016) de Saracenen, die sinds tientallen van jaren Italië ontzettend teisterden.

Lit.: Duchesne, Les premiers temps de l'Etat Pontifical ([2]1904, 372). *Gorris.*

Benedictus IX, met tweemalige onderbreking paus van 1032—'48. Wellicht de bedroevendste figuur in de rij der pausen. Neef van paus Benedictus VIII, als 12-jarige knaap door de Tusculaansche partij tot paus verheven. Beschaamde de Christenheid door het ergerlijk onzedelijk leven dat hij leidde, waarom de verbitterde Romeinen hem in 1044 verdreven. In 1045 met geweld hersteld, verkocht hij, na eenige maanden, het pausschap aan Gregorius VI, een waardig man, die deze simonistische daad alleen beging om de kerk van een onwaardig opperhoofd te bevrijden. Van 1047—'48 wist B. zich toch weer gedurende 9 maanden van den H. Stoel meester te maken, doch moest daarna voorgoed wijken. Zijn verder lot is onbekend; waarschijnlijk stierf hij onboetvaardig.

Lit.: Duchesne, Les premiers temps de l'Etat Pontifical ([2]1904, 376-388). *Gorris.*

Benedictus X, bisschop van Velletri, in 1058 door den adel tot paus verheven, werd 9 maanden later door een synode afgezet en verbannen, toen op aansporen van Hildebrand (den lateren Gregorius VII), met toestemming van het Duitsche hof, Nicolaas II gekozen was. † 1060.

Benedictus XI, Zalige, paus 1303—'04. Familienaam Nicolaas Boccasini; * 1240 te Treviso; trad in de Orde der Dominicanen, wist door verzoenend optreden het conflict, tusschen zijn voorganger Bonifatius VIII en den Franschen koning Philips den Schoonen uitgebroken, aanzienlijk te temperen. *Gorris.*

Benedictus XII, paus te Avignon van 1334—'42. Familienaam Jacques Fournier; * te Saverdun (Languedoc). Zelf streng van zeden nam hij maatregelen tegen de verslapping van de kloostertucht en tegen de geldzucht der curiale beambten. Bouwde den pauselijken burcht te Avignon.

Lit.: Mollat, Les Papes d'Avignon ([3]1920); Pastor, Gesch. der Päpste (I [5-7] 1925). *Gorris.*

Benedictus XIII, naam van twee pausen. De eerste was van 1394—1417 tegenpaus te Avignon tijdens het Westersche Schisma; vroeger Petrus de Luna, * in Arragon. Geleerd canonist en onberispelijk van gedrag, maar hardnekkig vasthoudend aan zijn waardigheid, en alle pogingen verijdelend om het schisma van twee, sinds 1409 van drie pausen, door afdanking te beëindigen. Daarom zegde Frankrijk, zijn voornaamste steun, hem tweemaal de gehoorzaamheid op, en verklaarde het Concilie van Constanz hem in 1417 voor afgezet. Hij vluchtte naar Peniscola in Arragon en bleef daar, door bijna allen verlaten, tot zijn dood in 1424, zijn aanspraken op het pausdom handhaven.

Lit.: Pastor, Gesch. der Päpste (I [5-7] 1925); Valois, La France et le grand Schisme d'Occident (4 dln.); Salembier, Le grand Schisme d'Occident (1921); Hefele-Leclercq, Hist. des Conciles (VI). *Gorris.*

De andere paus **Benedictus XIII** was paus van 1724—'30, familienaam Pietro Orsini; Dominicaan. * 1649 te Gravina (Kerkelijke St.). Trad in 1667 in de Dominicanerorde, en werd (1680) bisschop van Cesena en (1686) aartsbisschop van Beneventum. Man van vromen levenswandel, doch meer geleerde dan regeerder en leider. Den vrede met Sicilië en Sardinië bracht hij slechts door zeer verregaande concessies tot stand, en hij liet aan zijn onwaardigen gunsteling, kardinaal Coscia (na 's pausen dood gevangen gezet) veel te grooten invloed. B. schreef liturgische studies: Opera Liturgica (Rome 1726) en stelde het Memoriale Rituum samen, een handleiding voor vereenvoudigde ceremonies ten gebruike van kleinere kerken.

Lit.: Pastor, Gesch. der Päpste (XV [1-7] 1930, 461 vlg.). *Gorris.*

Benedictus XIV, paus van 1740—'58, familienaam Prosper Lambertini, de geleerdste onder de pausen; * 1675 te Bologna; 1726 kardinaal, 1727 bisschop van Ancona, 1731 aartsbisschop van Bologna. Uitstekend kenner van het kerkelijk recht, leidde een vroom leven, zacht en meegaand van aard. Deze laatste eigenschap bracht hem somwijlen tot al te groote toegeeflijkheid aan de eischen der hoven (Portugal, Spanje, Oostenrijk e.a.), waar de Verlichting hoe langer hoe meer veld won. Belangrijkste regeeringsdaden zijn: hij besliste den → aanpassingsstrijd ten ongunste van de Jezuïeten, hervormde het bestuur der Curie, gaf een nieuwen index van verboden boeken uit en stelde verschillende bepalingen omtrent het kerkelijk recht vast (o.a. de Declaratio Benedictina, waarbij huwelijken, die niet volgens de Trentsche voorschriften voor den pastoor en twee getuigen gesloten waren, toch geldig waren voor Holland en België). Zijn werken op canonisch en liturgisch gebied, gedeeltelijk nog door hem als paus geschreven

behouden ook nu nog hooge wetenschappelijke waarde en groot gezag. Ook bezorgde hij nieuwe uitgaven van het Martyrologium, Pontificale, Rituale en liturgische boeken van den Griekschen ritus.

V o o r n. w e r k e n : De Servorum Dei Beatificatione et Canonisatione; De Festis; De Synodo dioecesana. — L i t. : Pastor, Gesch. der Päpste (XVI 1-7 1931, 1e dl. 1-443). *Gorris.*

Benedictus XV, paus van 1914—'22, familienaam Jacobus della Chiesa. Hij is bij uitstek de vredespaus, die in den vreeselijken Wereldoorlog van 1914—'18 met onbeperkte toewijding heeft gepoogd de partijen te verzoenen, en tijdens en na de ramp onnoemelijk veel heeft gedaan ter verzachting van het oorlogsleed. * 1854 te Genua, van 1887 tot 1907 ambtenaar aan het pauselijk staatssecretariaat, 1907 aartsbisschop van Bologna, en pas in het laatste consistorium van Pius X tot kardinaal verheven (25 Mei 1914). Vier maanden daarna, direct na het uitbreken van den oorlog, werd hij tot paus gekozen, en de oorlog heeft geheel zijn pontificaat beheerscht. In herhaalde aanspraken, zendbrieven en oproepingen maande B. tot vrede; hij stelde voor het Kerstfeest van 1914 een althans tijdelijke schorsing der vijandelijkheden voor; richtte 1 Aug. 1917 zijn beroemde Vredesnota met concrete vredesvoorstellen tot de hoofden der oorlogvoerende landen, doch zag al zijn pogingen tot beëindiging van den oorlog verijdeld. Zelfs had Italië, alvorens tot de Entente toe te treden, als voorwaarde gesteld, dat de paus van toekomstige vredesonderhandelingen in alle geval zou worden buitengesloten (art. 15 van de Conventie van Londen van 1915).

Paus Benedictus XV.

Aldus in de hoofdzaak teleurgesteld, heeft B. zich met onuitputtelijke en volhardende liefde toegelegd op de verzachting van het oorlogsleed; zijn medelijdend hart wist daarvoor geheel nieuwe wegen en middelen te vinden, en op dit terrein heeft hij groot succes gehad. Strikt zich neutraal houdend tusschen de oorlogvoerenden, hoewel hij door beide partijen even vurig werd aangezocht, zag hij het aanzien des pausdoms tot ongekende hoogte stijgen. Hij maakte daarvan gebruik om langs diplomatieken weg voor allerlei ongelukkigen werkzaam te zijn; om militaire redenen ter dood veroordeelden wist hij te doen begenadigen; door zijn tusschenkomst werden civiele gedeporteerden naar hun vaderland teruggevoerd; de graven der in vijandelijk land gesneuvelden door den vijand geëerbiedigd; hongerende kinderen naar minder geteisterde landen overgebracht; over geheel het oorlogsgebied voedseltransporten mogelijk gemaakt door alle grenzen en vijandelijke linies heen; de zielzorg in de legers en gevangenkampen toegelaten en georganiseerd. Vooral het droevig lot der krijgsgevangenen heeft hij zich aangetrokken. In zijn vindingrijkheid en liefde en door zijn diplomatieke ervaring wist hij concessies te verkrijgen, die in vroegere oorlogen nooit waren toegestaan. Een uitgebreide pauselijke inlichtingendienst werd ingericht in het Vaticaan, in Duitschland en elders; ongetelde duizenden vernamen door deze bemiddeling iets over het lot van een vermisten echtgenoot of zoon; gevluchten konden correspondeeren met hun familie in vijandelijk bezet gebied; Zondagsrust voor krijgsgevangenen werd toegestaan door alle regeeringen, ook de Turksche; gevangenen, die onbekwaam waren voor den militairen dienst, werden uitgewisseld; gewonde en zieke gevangenen konden in neutrale landen verpleegd worden, enz. Ook buiten de diplomatie om was zijn medelijdende zorg onuitputtelijk voor getroffenen van alle ras en godsdienst: op zijn aansporing zijn over geheel de wereld millioenen ingezameld ten bate der meest noodlijdende landen en krijgsgevangenen.

Ook buiten zijn vredeswerk is B.'s regeering zeer belangrijk. Reeds in zijn eerste encycliek maakte hij radicaal een einde aan het Integralisme. Het nieuwe kerkelijke wetboek werd ingevoerd (27 Mei 1917 gepromulgeerd, van kracht sinds 19 Mei 1918). De encycliek Maximum illud van 1919 reorganiseerde de buitenlandsche missiën, die door den oorlog zoo geweldig geleden hadden; voor het herstel van de eenheid met de afgescheiden Oostersche kerken werd de Congregatio pro Ecclesia Orientali ingesteld (1917), waarvan de paus, om te toonen hoeveel waarde hij aan dit godsdienstig vredeswerk hechtte, het voorzitterschap aan zichzelf voorbehield, en in 1918 werd het pauselijk Oostersch Instituut opgericht, dat door zijn opvolger Pius XI nog belangrijk zou worden uitgebreid. Het bolsjewistisch Rusland, waar na den oorlog millioenen door hongersnood dreigden om te komen, werd door een pauselijke hulpactie liefderijk bijgestaan. Met Italië heeft B. de verzoening voorbereid, die door zijn opvolger is voltooid, en met een groot aantal landen werden de diplomatieke betrekkingen weer vernieuwd of voor het eerst aangeknoopt, als gevolg van het onder zijn regeering zoo zeer gestegen pauselijk aanzien.

L i t. : de nieuwe handboeken voor Kerkgeschiedenis van De Jong, Veit e.a.; De Waal, Papst Benedikt XV (1914, Ned. vert. 1915); Goyau, Papauté et Chrétienté sous Benoît XV (1922); Müller, Das Friedenswerk der Kirche 1598—1917 (1927). *Gorris.*

Benedictus Appenzelder, → Appenzeller.

Benedictus Labre, → Labre.

Benedictus Levita, West-Frankisch geestelijke, die zich omstreeks 840 diaken der kerk van Mainz noemt. Hij completeerde zoogenaamd de verzameling echte Capitularia, door abt Ansegisus bijeengebracht, doch B. heeft die aanvulling vervalscht.

Benedictus van Aniane, Heilige, Benedictijn. * ca. 750, † 11 Febr. 821 te Cornelimünster bij Aken. Hij was de zoon van Aigulf van Maguelone en werd opgevoed aan het Frankische hof. Na Karel den Grooten op zijn Italiaanschen tocht te zijn gevolgd (773), trad hij in de Bened. Orde in de abdij van S. Sequanus. Van hieruit stichtte hij een nieuwe abdij op zijn goederen te Aniane (779). Deze werd het middelpunt van de hervorming van Lodewijk den Vromen. B. stond den keizer ook bij in zijn streven overal in het Rijk den Bened. Regel in te voeren als middel tot opheffing van het verslapte monastiek leven en was de ziel van de Monniks-concilies te Aken (817). Ten einde zijn raadsman in zijn onmiddellijke nabijheid te hebben, bouwde Lodewijk in 814 de abdij van Cor-

nelimünster aan de Inde bij Aken; onder B.'s leiding zou zij tevens het voorbeeld voor aller navolging zijn. Feestdag 11 (in Keulen 12) Februari.

Werken: Codex Regularum, Concordia Regularum, Epistolae, Migne P. L. (CIII, 393-1382). — Lit.: Leven van S. B. door Ardo Smaragdus, Migne P. L. (CIII, 353 vlg.); Acta SS. Febr. (II 1864, 607 vlg.); Nicolai, Der hl. Benedict Gründer von Aniane und Cornelimünster (Keulen 1865). *Lindeman.*

Benedictus van Canfield, eig. Filchius, Kapucijn, geestel. schrijver, aanzienlijk Engelsch bekeerling uit het Calvinisme (Puritanisme); „Ce personnage, un des plus importants de tout le siècle" (Brémont). * 1561 te Canfield, † 1610 te Parijs. Zijn bekendst mystiek werk: Regula perfectionis, is in alle Eur. talen vertaald.

Lit.: Bibliotheca script. O.M. Cap. (1680, 74 vlg.); H. Brémont, Hist. litt. des sentim. relig. en France (II, 136 vlg., 450 vlg.). *p. Placidus.*

Benedictus van Nursia, Heilige en Ordestichter. (Zie plaat t/o kolom 512) * ca. 480, † ca. 548. Feestdag 21 Maart. De eenige bron over het leven van S. Ben. is het tweede boek der Dialogen van den H. Gregorius den Gr., De H. werd ca. 480 uit een aanzienlijke familie te Norcia (Nursia) geboren; S. Greg. vermeldt nog een (volgens oude traditie tweelings-) zuster, Scholastica, die van jongsaf aan aan God was gewijd. Haar broeder echter werd naar Rome gezonden ter voltooing zijner studiën. Wat hij hier zag van het zedenbederf eener groote stad en tot onder zijn studiemakkers, deed hem besluiten de wereld te ontvluchten. Eerst sloot hij zich te Alfidena (Enfide) aan de Via Latina bij eenige godvruchtige mannen aan, spoedig zocht hij meer Noordwaarts grooter eenzaamheid in de woestenij langs de Anoi bij Sublacum (Subiaco). De monnik Romanus, dien hij hier ontmoette, gaf hem het begeerde monnikskleed en wees hem een grot, waar Ben. ongeveer 3 jaren als kluizenaar leefde (ca. 495—498). Nadat eenige herders den jongen hermiet ontdekt hadden, zorgden zij i.p.v. Romanus voor zijn levensonderhoud in ruil voor het onderricht, dat B. hun gaf. Enkelen stelden zich reeds onder zijn leiding en de monniken van Vicovaro, wier abt overleden was, smeekten hem diens plaats in te te nemen. B. zwichtte voor hun aandrang, maar voorspelde tevens, dat zij zijn tucht spoedig moede zouden zijn. Hetgeen gebeurde: het kwam zoover, dat men hem poogde te vergiftigen! Hierop keerde B. naar zijn eerste verblijf terug en bouwde voor het groeiend aantal zijner volgelingen twaalf kleine kloosters, ieder voor een twaalftal monniken. Die van S. Benedictus' grot (Sacro Speco) en van SS. Cosmas en Damianus (nu S. Scholastica) bestaan nog.

Wijkend voor de ijverzucht van een plaatselijk priester, op zijn faam van heiligheid afgunstig, verliet de Heilige met enkele zijner leerlingen deze streek ca. 529 en trok langs de Via Latina naar het Z.O. tot Cassinum, een vroeger bisschopsstadje op de bergen. B. vestigde zich in een ouden toren van een verlaten Rom. kasteel, een ander gebouw diende tot verblijf zijner leerlingen. Bij den toren lag een tempel van Apollo met een heilig bosch. Het beeld wierp hij omver, het bosch roeide hij uit. De omwonende boeren, die er nog geofferd hadden, bekeerde hij door zijn prediking. De tempel werd nu een kerk van S. Maarten; in het klooster bouwde hij voor de communiteit het oratorium van S. Jan den Dooper, op de plaats van de tegenwoordige basilica.

Op Monte-Cassino ontplooide Benedictus' heiligheid zich ten volle. Hij verschijnt er als de patriarch. Man Gods, levend van gebed, vol wijsheid en goedheid, de zijnen tevens in strengheid leidend. Hier schreef hij den H. Regel als samenvatting van zijn ervaring. Hier verrichtte hij ook de meeste mirakelen en ontving hij in 542—543 het bezoek van Totila, de eenige vaste datum in zijn leven (de overige berusten op gissingen). Zes dagen voor zijn dood gaf hij bevel zijn graf te openen. Een verterende koorts overviel hem en hij liet zich naar het oratorium brengen. Daar, gesterkt door de H. Eucharistie, ondersteund door zijn monniken, gaf hij staande en biddend den geest rond het jaar 548. Zijn lichaam werd bijgezet in de crypte, waar hij niet lang te voren ook zijn zuster Scholastica had ter ruste gelegd. Waarschijnlijk stierf hij den 11 Juli; 21 Maart berust op een jongere traditie en is eerder een Italiaansch Translatiefeest. → Kloosterregel.

Lit.: S. Gregorii Dialogorum Lib. II Migne P. L. (LXVI); Dom Tosti, Della Vita di San Benedetto (1892); Dom L'Huillier, Le Patriarche S. Benoît (1905); Abt Ild. Herwegen, Der hl. Benedikt, ein Characterbild ([2]1919); Dom John Chapman, Saint Benedict and the sixth century (1929). *Lindeman.*

Voorstelling in de kunst. Benedictus

Benedictus van Nursia. Houtsnede uit de chronica Nurembergiensis.

(Benedictijnermonnik, met of zonder baard, met of zonder abbatialen staf, een enkele maal gemijterd) heeft als meest voorkomende attributen het regelboek en een gebarsten drinkschaal (soms een kelk), waaruit

een slang kruipt. Dit laatste ter herinnering aan de vergiftigingspoging te Vicovaro. B. draagt ook wel de enkele schaal (kelk) zonder slang. Zijn verdere attributen zijn: een doorntak, een raaf, een kruis in de hand (da Parenzo). Hij wordt afgebeeld met zijn zuster, de H. Scholastica, met zijn leerlingen Placidus en Maurus, en met Heiligen rond de Moeder Gods. Vanaf de 10e eeuw kennen wij de reeksen van voorstellingen naar feiten uit het leven van B. Sinds de 17e eeuw komt hij gewoonlijk voor in groepen van Heiligen uit zijn Orde.

L i t. : L'Huillier, St. Benoît (Parijs 1905) ; Herwegen, Der hl. Benedikt (Düsseldorf 1921) ; Benediktiner Monatschrift (II, XXIII, XXVII). *Heijer.*

Benedictus van Urbino, Zalige, Kapucijn, uit den adel der Passioneï, volksmissionaris in Italië en Bohemen. * 13 Sept. 1560 te Urbino, † 30 April 1625 aldaar. Feestdag 30 April.

Benedictus (Lat., = Geloofd zij), **1°** korte liturgische naam (aanvangswoord) van den lofzang van den H. Zacharias (Lc. 1.68), gebeden in de Lauden, bij de Kerkwijding, enz.

2° Zelfde verkorte naam voor den lofzang (eerste gedeelte) der drie jongelingen in den vuuroven (Dan. 3.52), gezongen in de H. Mis op de Quatertemper Zaterdagen (behoudens die van Pinksteren); enkele verzen ook in de completen (→ Preces). → Hymnen (liturgische). *Louwerse.*

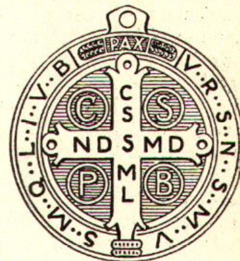
Benedictus Deus, 1° beroemde bulle van Benedictus XII, uitgevaardigd 28 Jan. 1336 over de aanschouwing Gods, welke de dogmatische uitspraak bevat, dat degenen, die in staat van genade sterven, direct na hun dood (of na uitboeting der tijdelijke straffen) de intuïtieve schouwing van het Goddelijk Wezen van aangezicht tot aangezicht (visio intuitiva facialis) genieten en niet pas na de opstanding der dooden en het algemeen oordeel. Deze uitspraak is lijnrecht in tegenspraak met de meening van Johannes XXII, waar hij in een preek op den derden Zondag van den Advent zegt, dat de visio facialis eerst na de opstanding en het algemeen oordeel begint. Ten onrechte heeft men hier een argument in willen zien tegen de pauselijke onfeilbaarheid, want meeningen, in een preek geuit, dragen niet het karakter van een uitspraak ex cathedra en Johannes XXII verklaarde zelf voor zijn dood, dat hij een dusdanige beslissing niet had willen geven.

L i t. : G. Hoffmann, Der Streit über die selige Schau Gottes 1331—'38 (1917) ; J. Zahn, Das Jenseits ([2]1920) ; E. Krebs, Was kein Auge gesehen (1921). *J. van Rooij.*

2° Bulle van Pius IV tot bekrachtiging van het Concilie van Trente. Zij begint met een historische inleiding, gevolgd door de bevestiging van alle decreten en een voorschrift om ze aan te nemen; bisschoppen en vorsten wordt de plicht opgelegd alle bepalingen door te voeren; de uitgave van commentaren en verklaringen wordt verboden en aan den H. Stoel voorbehouden. *J. van Rooij.*

Benedictuskruis, → Benedictusmedaille.

Benedictusmedaille, medaille, gewijd door een Benedictijnschen monnik of een ander daartoe gemachtigd priester, waaraan zeer rijke aflaten verbonden zijn. Bened. XIV schreef voor, dat zij aan een zijde S. Benedictus met een kruis in de hand moet vertoonen, aan de andere het zgn. Kruis van S. Ben., dat reeds vroeg populair was (11e eeuw?). Men onderscheidt de gewone medaille, welker oorsprong rond 1650 in Z. Duitschland moet gezocht worden, en die van het jubilé van het 14e eeuwfeest van S. Ben. geboorte, 1880, welke rijkere aflaten bezit. De letters van het

Benedictusmedaille.

kruis beteekenen het volgende: in de vier hoeken C(rux) S(ancti) P(atris) B(enedicti): Kruis van den H. Vader B. Op het kruis C(rux) S(ancta) S(it) M(ihi) L(ux) en: N(on) D(raco) S(it) M(ihi) D(ux): het H. Kruis zij mijn Licht, de duivel zij mij niet tot leider. Rondom: V(ade) R(etro) S(atana), N(on) S(uade) M(ihi) V(ana); S(unt) M(ala) Q(uae) L(ibas), I(pse) V(enenum) B(ibas), d.w.z. Wijk terug, Satan; fluister mij geen ijdelheden in; 't is boosheid, wat gij schenkt, drink zelf uw vergif! De jubilé-med. voegt hieraan toe: Pax, vrede, en de gewone: I.H.S.

L i t. : Catholic Encyclopaedia (XIII 1912, 338) ; Dom A. Bouvilliers, The Medal-Cross of S. Benedict ; Dom Grég. Fournier, Revue Liturg. et Monast. (1930—'31). *Lindeman.*

Benedíctus qui vénit in nómine Dómini (Lat.) = Gezegend, die komt in naam des Heeren (Ps. 117. 26). Deze tekst uit den dank- en alleluiapsalm, tevens processie-psalm werd op Palmzondag den triumfeerend-binnentrekkenden Christus toegezongen (Mt. 21. 9; Mc. 11. 10; Lc. 19.38), en vormt het slot van het → Trisagion na de prefatie der H. Mis. Volgens den Hebr. tekst moest de vertaling luiden: „gezegend zij van Jahwe degene, die komt". *Brouwer.*

Benedictijnen, Algemeene geschiedenis. Volgens den Regel zelf vormt elk Bened. klooster een onafhankelijke familie onder het vaderlijk bestuur van den abt, welke traditie, behoudens enkele uitzonderingen, door de eeuwen heen getrouw is gevolgd. Er kan dus niet gesproken worden van een Bened. Orde in den zin van een nauw aaneengesloten lichaam met centraal bestuur. De geschiedenis der Westersche monniken vertoont daarom geenszins de geleidelijke ontwikkeling der moderne orden, zij is meer een aaneenschakeling van plaatselijke geschiedenissen, waaraan echter meer algemeene strevingen lijn geven.

E e r s t e v e r s p r e i d i n g v a n S. B e n e d i c t u s' R e g e l. Bij S. Benedictus' leven en onder diens onmiddellijke opvolgers had de H. Regel nog slechts plaatselijke bekendheid, zijn eigenlijke verspreiding van den Regel begint eerst onder S. Gregorius den Grooten, die hem zelf onderhouden had in zijn klooster van S. Andreas op den Coelius te Rome en hem waarschijnlijk eveneens invoerde in de zes kloosters, welke hij op zijn Siciliaansche bezittingen oprichtte. Toentertijd was ook een Bened. klooster bij de Lateraansche basiliek gevestigd, waarschijnlijk ten onrechte vereenzelvigd met de communiteit van Monte-Cassino, verspreid na de verwoesting der abdij door de Longobarden (581 of 589). Het was ook Grego-

rius, die S. Augustinus, prior van S. Andreas, met zijn 40 gezellen als missionarissen naar Engeland zond, waar zij ca. 600 te Canterbury het eerste Bened. klooster (SS. Petrus en Paulus, later S. Aug.) buiten Italië stichtten, waarover authentieke bescheiden bestaan. Gedurende de 7e eeuw verspreidde de Orde zich verder over heel het Angelsaksische deel van Engeland. Tegelijkertijd breidde de Regel zich ook over Gallië uit. Laat men het leven van S. Maurus buiten beschouwing (historisch is het te zeer aanvechtbaar), dan moet het eerste zekere spoor in 620 gesteld worden (nonnenregel van Donatus van Besançon, waarin de Bened. Regel is verwerkt). In den loop der 7e eeuw dringt de Regel overal door, zelfs in de invloedsfeer van Lérins en de Keltische milieu's; aan het eind der eeuw heeft hij alle andere Regels zoo goed als verdrongen, en verschijnt in de volgende eeuw ook in Germanië. Ca. 800 was de Bened. Regel overal in Europa, behalve aan de uiterste grenzen (Spanje, Skandinavië, Slavische landen), verspreid en werd er bijna uitsluitend onderhouden, zóó dat Karel de Groote kon vragen, of er een andere monniksregel buiten dien van S. Bened. had bestaan.

T ij d p e r k d e r l e i d e n d e k l o o s t e r s. Met de 9e eeuw komen de eerste groote hervormingsbewegingen op. Vele kloosters waren tot aanzienlijken rijkdom gekomen, met als gevolg verslapping der regeltucht. Een totaal tegenovergestelde oorzaak, nl. plunderingen en verwoestingen der Noormannen e.a., droeg tot hetzelfde gevolg niet weinig bij. Daarbij moet gevoegd worden het indringen van niet-monniken, zelfs leeken, als abt. Een eerste poging tot opheffing en gelijkvormigheid der observantie werd ondernomen door S. Benedictus van Aniane met hulp van Lodewijk den Vromen (Capitularia van Aken, 817). Onder de andere centra van hervormingsarbeid won Cluny echter de grootste faam en invloed (910). De nadruk werd hier gelegd op den plechtigen koordienst, allengs ten koste van den arbeid. Reactie bleef niet uit: zoo te Bec (met 18 kloosters) en Thiron in Picardië (met ca. 100 kloosters). De drang naar de volledige beleving van S. Benedictus' Regel volgens de letter, met uitsluiting van verzachtingen en toevoegingen, vond ten slotte belichaming in de stichting van Citeaux (1098). Strevingen, evenwijdig met Cluny, werden in Eng. geleid door S. Dunstan, in Duitschland ten Oosten van den Rijn door Willem van Hirsau. In Italië vormden zich kleine, onafhankelijke groepen onder den Bened. Regel (Camaldoli, Vallombrosa, Silvestrijnen, Olivetanen).

F e o d a l e p e r i o d e (van 4e Concilie van Lateranen, in 1215, tot Concilie van Bazel, in 1418). De grootere kloosters waren in het bezit geraakt van uitgestrekte landerijen, waarbij zij zich groote verdiensten verwierven door ontginningen en verbetering der landbouwmethoden. Het nadeel was, dat de abten onvermijdelijk gedwongen werden hun plaats in te nemen in het feodale stelsel, m.a.w. groote heeren werden met al de verplichtingen daaraan verbonden. Eenerzijds werden zij hierdoor belemmerd in de geestelijke zorg voor hun onderhoorigen, anderzijds werden de abdijen, begeerd bezit nu voor jongere zonen van den adel, i n c o m m e n d e gegeven. Daar bovendien de huizen onafhankelijk waren, was het zeer moeilijk eenmaal ingeslopen misbruiken uit te roeien. Aangespoord door het succes, door Citeaux in zijn jaarlijksche kapittels behaald, besloten de pausen ook de zwarte monniken in nauwer onderling verband te brengen, en wel door geregelde samenkomsten of kapittels der oversten, met bewaring van elks onafhankelijkheid [Decreet „In Singulis" van het 4e Concilie van Lateranen (1215), aangevuld door de Bul „Summi Magistri" van Benedictus XII (1336), ook wel Benedictina genoemd]. Alleen in Engeland werden deze voorschriften naar de letter uitgevoerd en de kapittels regelmatig gehouden tot aan de opheffing der kloosters door Hendrik VIII. Elders waren de getrouwheid en de volharding minder groot, niet altijd door de schuld der betrokkenen.

D e C o n g r e g a t i e s. Onder den invloed der hervormingsbesluiten van het Concilie van Bazel werd een hernieuwde observantie ingevoerd in de abdij Bursfeld, welke spoedig talrijke kloosters om zich groepeerde, die zich in 1464 nauwer aaneensloten als Congreg. van Bursfeld. In Z. Duitschland en Oostenrijk vormde zich een dergelijke groep rond Melk, in Zwitserland rond S. Gallen. In Italië stichtte Lud. Barbo de Congreg. van S. Justina, later die van Monte-Cassino genoemd, welke de eerste was, die een centraal bestuur invoerde als middel tegen de → commende, maar daarin tevens van S. Benedictus' geest afweek, wat betreft het karakter van een klooster. In Spanje ontstond de Congr. van Valladolid. De „Hervorming" der 16e eeuw vernietigde het Bened. leven in een groot deel van N. Europa: Engeland, N. Nederlanden, Skandinavië, N. Duitschland. Echter ook in die landen, waar het geloof bewaard bleef, was het dikwerf treurig gesteld met het kloosterleven. De besluiten van het Concilie van Trente brachten intusschen overal een hernieuwing van het Kath. leven. Didier de la Cour hervormde de Lotharingsche kloosters vanuit S. Vedastus, waarbij ook tal van Fransche kloosters zich wenschten aan te sluiten. Politieke moeilijkheden verplichtten hen echter een onafhankelijke congreg. op te richten, welke onder den naam van S. Maurus weldra beroemd zou zijn.

In de volgende, 18e eeuw wisten de meeste kloosters een waardig bestaan voort te zetten; sommige, als de Mauristen in Frankrijk, S. Blasien in het Zwarte Woud e.a., zich zelfs een roemrijken naam te verwerven. Tegen het einde der eeuw kwamen de groote rampen over de Orde: eerst de vervolgingen van het Josephisme, dan de verwoestingen der Fransche Revolutionnairen en hun geestverwanten. Nauwelijks dertig kloosters overleefden het Napoleontisch tijdperk.

H e r s t e l e n h e r n i e u w d e b l o e i der Orde. De beproevingen waren niet vergeefs gekomen. Het devies van het als moederklooster beschouwde Monte-Cassino werd ook voor de geheele Orde bewaarheid: Succisa virescit. Gelouterd bloeide het ordeleven weldra opnieuw op. Oude kloosters gingen nieuwen bloei tegemoet; nieuwe stichtingen en congreg. verrezen. In Frankrijk herstelde Dom Guéranger in 1833 de Orde, in Duitschland de broeders Wolter te Beuron. Ook in de Nieuwe Wereld deed de Orde haar intrede.

Wapen der Benedictijnen.

D e t e g e n w o o r d i g e s t a a t der Orde (1933) is als volgt:

1° Congreg. van M o n t e - C a s s i n o, opgericht 1408; tien abdijen met 193 monniken, waarvan 106 priesters.

2° Engelsche Congreg., opgericht in 1336 (door samensmelting der twee kapittels van 1215), hernieuwd in 1607; vijf abdijen, twee prioraten, met 417 monniken, waarvan 272 priesters.

3° Hongaarsche Congreg., opgericht 1514; vijf abdijen, zeven residenties, 252 monniken, waarvan 202 priesters. Zij vertoont deze bijzonderheid, dat alle religieuzen geprofest zijn voor de aartsabdij van S. Maarten van Pannonhalma.

4° Zwitsersche Congreg., opgericht 1602; vijf abdijen, een prioraat, met 461 monniken, waarvan 280 priesters.

5° Beiersche Congreg., opgericht 1684, hersteld 1858, tien abdijen, een prioraat, twee colleges, met 689 monniken, waarvan 237 priesters.

6° Braziliaansche Congreg., 1827 gevormd uit de Braz. kloosters, welke tot de Portugeesche Congreg. behoorden, welke in 1835 wederrechtelijk werd opgeheven. Vier abdijen, een prioraat, met 185 monniken, waarvan 79 priesters.

7° Fransche Congreg., opgericht in 1837; elf abdijen, vijf prioraten en drie andere huizen, met 681 monniken, waarvan 346 priesters. Tot deze Congreg. behoort de abdij te Oosterhout (N.Br.).

8° Amercano-Cassineesche Congreg., in 1855 door Dom Bonifaz Wimmer (Beiersche Congr.) opgericht; veertien abdijen, een prioraat, met 1 204 monniken, waarvan 755 priesters.

9° Congreg. van Beuron, opgericht in 1868; dertien abdijen en drie prioraten, met 1 034 monniken, waarvan 334 priesters. Hiertoe behoort de abdij S. Benedictus-Berg te Vaals (L.).

10° Zwitsersch-Amerikaansche Congreg., 1881 opgericht; zes abdijen, met 470 monniken, waarvan 254 priesters.

11° Cassineesche Congreg., a Prim. Observ., 1872 van de oudere Cassineesche Congreg., welke haar nationaal karakter behield, afgescheiden. De nieuwe congreg. is uitgesproken internationaal, met haar zes provincies over heel Europa verspreid (met vertakkingen in andere werelddeelen). Zevenendertig kloosters met 1 293 monniken, waarvan 635 priesters.

12° Oostenrijksche Congreg., in 1930 gevormd door omvorming van twee oudere congregaties. Dertien abdijen met 700 monniken, waarvan 553 priesters.

13° Missiecongreg. van St. Ottilien, 1884 opgericht; zestien kloosters met 990 monniken, waarvan 240 priesters.

14° Belgische Congreg., in 1920 opgericht; acht huizen, waaronder de bekende abdijen van Maredsous, Leuven en S. Andreas van Brugge; 394 monniken, waarvan 219 priesters.

Buiten congregatie-verband staan nog vier abdijen, op gewezen Oostenrijksch grondgebied, met 105 monniken, waarvan 76 priesters.

In totaal telt de Orde (1 Jan. 1931): 187 kloosters, 1 588 priesters, 1 086 clerici, 428 novicen, 2 494 leekebroeders, 474 broeders-novicen, te zamen 9 070 religieuzen (tegen 8 170 in 1925).

Karakter en werkzaamheid. De B. vormen een beschouwende Orde, hun leven wordt samengevat in het op den Regel geïnspireerde devies: Ora et labora, bid en werk. Het gebed wordt vnl. beoefend in de plechtige viering van de liturgische diensten in het koor. De arbeid heeft in den loop der eeuwen vele veranderingen ondergaan. In den tijd van den H. Stichter was het vnl. de veldarbeid; ook later zijn de kloosters hieraan getrouw gebleven, hoewel dit werk meer aan de leekebroeders werd overgelaten. Naarmate steeds meer monniken met het H. Priesterschap werden gesierd, kwam het langzamerhand tot een splitsing in de communiteit en werd de koordienst aan de clerici voorbehouden. Den plicht tot arbeid, die ook op hen bleef rusten, vervulden zij door geestelijken arbeid: het copieeren en bestudeeren der hss. van kerkelijke en zelfs klassieke schrijvers is altijd een traditie in de Orde gebleven, naast alle studie, die geen uitsluitend profaan karakter heeft. Daarnaast treft men sinds de oudste tijden ook het onderwijs aan; nog steeds telt de Orde vele bloeiende scholen. Ook de zielzorg ten slotte was en is den monniken niet vreemd. Zoodat zij én op ideëel gebied, het bovennatuurlijke predikend door hun leven zelf in de oude en moderne heidenwereld, én op practisch gebied hun bestaan ten volle gerechtvaardigd hebben.

Lit.: Dom C. Butler, Benedictin Monachism (1919); Dom Steph. Hilpisch, Geschichte des Benediktinischen Mönchtums (1929); dr. Max Heimbucher, Die Orden und Congreg. der kath. Kirche ([3]1932). *Lindeman.*

Benedictijnen in Noord- en Zuid-Nederland. Met de Evangelie-prediking werd België in de 7e eeuw door een waar net van kleine kloosters overdekt, evenzoovele centra van missiearbeid; echter niet van al deze stichtingen is met zekerheid aan te toonen, dat zij van het begin af S. Benedictus' Regel volgden, doch in de 8e eeuw had hij overal ingang gevonden. Van deze eerste vestingen worden hier slechts de voornaamste genoemd. De hoofdfiguur onder de zendelingen was S. Amandus. Deze stichtte vóór 639 bij Doornik het klooster te Elno (later S. Amand-en-Pévèle) en vandaar uit twee huizen te Gent. Marchiennes gaat ook tot hem terug, evenals het dubbelklooster Tronchiennes, terwijl men elders zijn invloed herkent (Nijvel, S. Geertruidenberg). Vermeldenswaard zijn: Alden-Eyck en Munsterbilsen, bekende Luiksche vrouwenkloosters; S. Pieter te Lobbes, rond het latere Bergen de S.S. Pieter en Paulus abdij met de vrouwenkloosters Maubeuge en Bergen. Stavelot-Malmédy danken hun ontstaan aan S. Remaclus; in de Hesbaye verrees S. Truiden. De voornaamste stichtingen der Scoti of Ieren zijn, naast S. Paul te Nijvel, Fosses en Péronne en meer Noordwaarts S. Odiliënberg (SS. Wiro, Otger, Plechelmus). Veel invloed had ook het door S. Audomarus gestichte Sithiu, S. Omer in het tegenwoordige Fransch-Vlaanderen. Al deze stichtingen in het Zuiden verrezen en kwamen tot bloei in den loop der 7e en 8e eeuw. Boven den Rijn, waar het geloof later ingang vond, bouwde S. Willebrord bij zijn kathedraal een Bened. klooster; bij de stichting van Susteren is hij eveneens betrokken. Ook te Dokkum vestigden zich monniken (S. Ludger, tot 1180, daarna O. Praem.).

Een inzinking volgde in de 9e eeuw. Karel Martel en zijn opvolgers vergaven de abdijen aan hun edelen of hooggeplaatste geestelijken tot groot nadeel van de regeltucht, de Noormannen begonnen tevens hun verwoestende strooptochten. Na den slag bij Leuven (892) was het Zuiden van hen bevrijd, doch menig toen verwoest klooster is nooit meer herrezen; andere werden na herstel in kanonikale stiften veranderd. Het Noorden stond ook nog de volgende eeuw aan hun plunderingen bloot.

De 10e en 11e eeuw kenmerken zich door de hervormingspogingen, die men overal waarneemt. Gerard van Brogne was de eerste, die zich opmaakte om de

monniken van de leekenoverheersching te bevrijden. Vanuit zijn stichting S. Pieter van Brogne (918) hervormde hij de kloosters tot in Normandië toe. Ook in Z. Lotharingen vond zijn streven weerklank, o.a. in de diocesen van Metz, Toul en vandaar in Luik. Gorze, Stavelot-Malmédy, S. Hubert werden hervormd. Vanuit Gorze werd het nieuwgestichte S. Pietersklooster te Gembloers bevolkt (940), dat de hervorming verder rond zich verspreidde. Geheel deze beweging verliep evenwijdig met die van Cluny in Frankrijk en Italië, hoewel onafhankelijk van deze. Vele oorzaken beletten echter het werk van Gerard van Brogne zelf volledig of duurzaam te zijn. Het werd krachtig voortgezet door Richard, abt van S. Vannes te Verdun (1104). Hij verdedigde Gerard's stichting te Florennes (1002—1010) en nam te Luik twee abdijen over: S. Laurentius en S. Jacobus. Ook in Vlaanderen deed zijn invloed zich gelden. Zijn leerling Poppo van Stavelot wist de hervorming tot in Duitschland te doen doordringen. Nieuwe stichtingen in dit tijdperk, behalve de reeds genoemde, o.a. Geeraardsbergen, Afflighem, Liessies in het Zuiden; Ameland, Egmond (1023), Hohorst (1006), later binnen Utrecht als S. Paulusabdij, en Thorn in het Noorden. De invloed van Cluny, die steeds wies, deed zich in de 11e, en vooral in de 12e eeuw ook in de Nederlanden voelen, eenerzijds door stichting van prioraten, anderzijds door invoering der „gebruiken van Cluny" (Lobbes, Marchiennes, Hohorst). Ook Citeaux deed zich gelden. Zijn generaalkapittel werd een voorbeeld voor de Bened. abten der Kerkprovincie van Reims, die zich in 1131 in de bisschopsstad vereenigden, en besloten deze samenkomst jaarlijks te herhalen. Toch beantwoordde het gevolg niet aan de gestelde verwachtingen.

In het Noorden hield de bloeiperiode iets langer aan. Het dubbelklooster te Ruinen, later te Dikningen, dat het eenige der Orde in Drente bleef, en een aantal andere kloosters, o.a. het welbekende vrouwenklooster te Rijnsburg, getuigen van een grooten opbloei van het Ben. kloosterleven, die ook in de 13e eeuw voortduurt, ondanks mededinging van Cisterciënsers en Praemonstratensers (Siloe of Selwert, Zwartewater e.a.). Ook de 14e en 15e eeuw kunnen nog enkele stichtingen van nieuwe kloosters of herstel van vervallen huizen boeken. In België daarentegen was met de 12e eeuw het tijdvak der stichtingen besloten. In de tweede helft dier eeuw vertoonden zich de eerste sporen eener inzinking, die zich hoe langer hoe meer uitbreidde, ook in Noord-Nederland. De oorzaken waren dezelfde, als die in de algemeene geschiedenis der Orde opgegeven: de geleidelijke vermindering van het aantal roepingen, met als gevolg inkrimping van de bevolking der kloosters; terwijl ook vaak de roeping van hen, die intraden, twijfelachtig was. Verder de zelfstandigheid der afzonderlijke huizen en dientengevolge de moeilijkheid kleinere en grootere misbruiken te weren of uit te roeien. Daarbij kwam de verdeeling van het gemeen bezit in prebenden. De keuze van ongeschikte oversten werd steeds vaker opgedrongen door de vorsten en heeren. Bovendien deed de commende haar intrede (het eerst voor het prioraat Meersen, 1248) met al zijn nadeelige gevolgen. Ook oorlog en de talrijke lasten, die op de kloosters rustten, brachten menig huis ten ondergang. Franciscanen en Dominicanen in hun eersten bloei, de Praemonstratensers nog in vollen ijver, deden het langzaam verval der Benedictijnen nog scheller uitkomen. Geen wonder dat vele kloosters, die tot grooten bloei waren voorbestemd, overgingen tot de Cisterciënsers, die eveneens den Regel van den H. Vader Benedictus volgden. Hadden invloedrijke personen niet ingegrepen, dan waren oude abdijen als S. Ghislain en S. Truiden nog in de 15e eeuw omgevormd tot wereldlijke kapittels. Kon de autonomie der kloosters een bron zijn van ongeluk, zij had ook haar goede zijde. In alle eeuwen bewaarde zij hier en daar een klooster in ongerepten bloei. Zoo was in de 12e eeuw Afflighem wijd en zijd beroemd om zijn regeltucht en oefende invloed uit tot in Beieren en Oostenrijk. Iets later werd de observantie in S. Jacob van Luik hersteld en vastgelegd in een Ordinarius, welke den weg voor de Unie van Bursfeld in de Nederlanden voorbereidde. Van haar uit werd met andere ook S. Paul te Utrecht hervormd.

De Benedictijner-hervorming, bekend onder den naam van Unie van Bursfeld, staat in nauw verband met S. Matthias van Trier en langs dien weg met S. Jacob van Luik. De meeste kloosters van het Utrechtsche diocees sloten er zich in 1469 bij aan; Egmond in 1491, Stavoren in 1495. Maar eerst in 1505 liet Gembloers als eerste Z. Ned. abdij zich officieel opnemen. Andere abdijen volgden in den loop der eeuw, Afflighem bijv. in 1522. Weer andere stelden zich tevreden de statuten na te volgen, zoo S. Ghislain. Eén enkel nonnenklooster vroeg om opname: S. Godelieve van Ghistelles.

Toch kon Bursfeld door tal van plaatselijke invloeden niet alle kloosters met zich verbinden of binnen haar invloedssfeer brengen. Naast haar echter brachten ook tal van afzonderlijke abten een omkeer ten goede teweeg. De meest bekende is wel Lodewijk van Blois (Lud. Blosius, 1506—1566), ook als geestelijk schrijver beroemd. Een kwart eeuw na hem zag men een soortgelijke hervorming te Doornik (S. Maarten) onder abt Jacob van Marquais (1583). Ook de nuntius van Keulen, J. F. Bonomi, ondersteunde den hervormingsarbeid krachtig. Was Bursfeld in het Z. der Ned. geroepen een zeer heilzaam werk te verrichten, in het N. kon zij niet lang haar invloed doen gevoelen. Het Protestantisme deed er in den vrijheidsoorlog tegen Spanje tegen het einde der 16e eeuw alle sporen van Bened. leven verdwijnen. Een enkele monnik, bijv. te Barneveld, oefende nog in het geheim zijn bediening uit. De kloosters echter waren opgeheven, verwoest of voor andere bestemmingen in gebruik genomen; de goederen genaast. De monniken en monisles sleten hun laatste levensdagen in vergetelheid, terend op een karig pensioen.

In het Z. wisten de Katholieken nog tijdig te verhinderen, dat de Calvinisten de nationale beweging tegen de Spaansche overheersching in een godsdienststrijd deden ontaarden. Doch ook daar hadden de onlusten groote schade aangericht en menig klooster was verwoest. De hervormingsgedachte echter was wel bemoeilijkt, maar niet gedood. De besluiten van het Concilie van Trente hadden allerwege een beweging ten gunste der vorming van Bened. congregaties te voorschijn geroepen. Ook in België werden daartoe herhaalde pogingen gedaan. Een eerste had tot vrucht de oprichting in 1569 van de Congreg. der Exempten van Vlaanderen of België (in 1783 door Joseph II opgeheven). De Lotharinger-hervorming vond ingang in S. Hubert (1612) onder abt Nic. Franson, in 1631 in S. Denis-en-Broquerie, eveneens in Geeraardsbergen. Toen ook Afflighem in 1627 de Loth. Statuten aannam, kon de Congreg. van O. L. Vr. Presentatie (1626) gevormd worden, waarbij zich in 1643 S. Ghislain

aansloot. Na 1654 viel zij weer uiteen. Ook andere pogingen, de laatste van Joseph II, mislukten. De kloosters hadden bijna allen hun historisch gegroeide gebruiken, waaraan zij sterk gehecht waren, evenals hun autonomie.

Het aantal Benedictinessenkloosters was in Ned. immer beperkt gebleven. De oude stichtingen der 7e en 8e eeuw gingen bijna alle in kanonikale stiften over. Weinig stichtingen in de 11e en 12e eeuw. Dubbelkloosters kwamen alleen in Holland en Friesland tot bloei. Eerst in de 17e eeuw vermeerderde het aantal Belgische vrouwenkloosters der Orde. Naast de Belgische nederzettingen der Eng. Benedictinessen moeten de stichtingen van Florence van Werquignoeil genoemd worden. Oorspronkelijk Cisterciënne, stichtte zij in 1604 te Douai een Bened. abdij onder Constitutiën, die de Engelschen navolgden (Paix N. Dame). Atrecht (Paix de Jésus, 1612), Namen (1613), Luik (1627) en andere volgden.

De Fransche Omwenteling vond het kloosterleven in België ondanks de belemmeringen van het Josephisme op een zeer waardig peil en hooggeschat door de bevolking, die het geloof had bewaard. Eérst in de door Lodewijk XIV met Frankrijk vereenigde provinciën, en na 1792 (oorlog met Oostenrijk) in geheel België, werden niettemin de kloosters opgeheven, de bewoners verjaagd en de gebouwen voor een deel verwoest. Na den val van Napoleon en den vrede in Europa (1815) waren het de nonnen, die het eerst de Orde in België herstelden, waar vele verspreide communiteiten zich weer hereenigden. Van de monniken waren het eenigen der conventualen van Afflighem, die in 1838 te Dendermonde het gemeenschapsleven hervatten.

Op het oogenblik telt de Orde in België zes abdijen: Dendermonde (1838), Afflighem (1870), Steenbrugge (1878), behoorende tot de Cassineesche Congr. O.P.; Maredsous (1872), Leuven (1899) en S. Andries te Lophem bij Brugge (1899) vormen de Belgische Congreg. van O. L. Vrouw-Boodschap. De eerstgenoemde Congreg. heeft missies in N. Transvaal, de laatste in den Belgischen Kongo. Nederland bezit de S. Paulus-abdij te Oosterhout (N. Br.), eerst een toevluchtsoord voor de verdreven Fransche monniken van Wisques, allengs uitgegroeid tot een sedert 1928 zelfstandige Ned. abdij (Congreg. van Solesmes), en de abdij S. Benedictusberg te Vaals, in 1893 te Merkelbeek gesticht (Congreg. van Beuron).

Lit. Bovenstaande schets is noodzakelijkerwijze zeer onvolledig; overigens is de studie der afzonderlijke kloosters en der verschillende strevingen binnen de Orde in de Ned. nog niet genoeg gevorderd om een afdoende gesch. te kunnen schrijven. Een goede schets voor België geeft Dom U. Berlière, Coup d'oeuil hist. sur l'Ordre Bénéd. en Belgique dans le passé et dans le présent, Revue Liturg. et Monastique (XIV 1928-'29, 438 vlg.); een dgl. studie, op sommige punten verouderd: Dom W. v. Heteren, L'Ordre Bénéd. en Hollande, Messager des Fidèles (VII, 1870 passim); zie ook R. G. Römer, Geschiedk. Overzigt v. d. kloosters en abdijen van Holland en Zeeland (1854); W. Moll, Kerkgesch. v. Ned. vóór de Hervorming; Dom U. Berlière, Monasticon belge (I, II, 1890-1929); Ed. Michel, Abbayes et monast. de Belgique (1923); S. Hilpisch O.S.B., Geschichte des Bened. Mönchtums (1929). *Lindeman.*

Benedictijnsche kunst. Een Benedictijnsche kunst, in den striksten zin van het woord, bestaat er niet. Slechts kan er sprake zijn van kunst door Bened. geest beïnvloed. Een Bened. klooster vormt een afgesloten kleine maatschappij, een familie, waarvan de leden, onder leiding en bestuur van een abt, door naleving van een regel, in gebed en arbeid, de Christelijke volmaaktheid nastreven. De omstandigheden zijn dus, door doel en middelen, bijzonder gunstig voor de ontwikkeling eener hooge beschaving. Vandaar dat binnen de abdijen ten allen tijde de kunst vlijtig werd beoefend: de schilderkunst tot opluistering van kerkmuren, van koorboeken en andere manuscripten; de beeldhouwkunst tot vervaardiging van altaren, koorbanken, reliekschrijnen, beelden, kapiteelen; de snijkunst in ivoor en hout; de goudsmeedkunst voor de gewijde vaten; de muziek in den koorzang en later ook in den volkszang; borduurkunst voor de kerkgewaden. In het bijzonder ook de bouwkunst, daar de monniken van oudsher hun eigen kloosters en kerken bouwden. Leekenbouwmeesters stonden onder hun leiding. Zoo zijn o.a. de beroemde bouwwerken van Aken, Fulda, Essen, St. Gallen, enz. door monniken vervaardigd. Het groote middelpunt was in de vroege M.E. de abdij van Cluny in Bourgondië, die in het begin der 10e eeuw werd gesticht met de bedoeling een kloosterleven te vormen, dat onder het onmiddellijk gezag gesteld van den paus, onafhankelijk zou zijn van alle overige geestelijke en wereldsche macht. Weldra werd Cluny het centrum van een groot en machtig verband, naast en tegenover dat van het leenstelsel, oppermachtig in de wereld. Het strekte zich uit over alle landen van Europa, en zelfs daarbuiten in het H. Land. In 1109 telde het meer dan 2 000 kloosters met tienduizenden monniken. Tusschen die kloosters bestond een levendig verkeer; men vroeg elkander raad, men steunde elkander. Overal trof men bouwscholen aan, die toch ieder een eigen stempel droegen.

Tot uitstraling van invloed naar buiten droegen krachtig bij de drukke bedevaarten, die deze eeuwen kenmerkten: niet alleen naar het H. Land en naar Rome of Spanje, maar ook in Frankrijk zelf. Cluny moedigde deze aan, tot verlevendiging van den godsdienst en verbreiding van het geloof. Ze werden ook het middel ter verspreiding van beschaving, en van een kunst, die de pelgrims zelf deden bloeien door hun giften. De steden organiseerden markten, waar troubadours optraden, die de levens der vereerde Heiligen en andere vermaarde personen bezongen in gedichten, met behulp der monniken vervaardigd (Karolingische sagen); de pelgrims zongen op hun weg liederen door monniken gecomponeerd. Op geen terrein was echter de invloed van Cluny zoo groot als op dat der bouwkunst: de Romaansche stijl is voornamelijk onder haar leiding gevormd. Sinds kwam de Ben. Orde min of meer in verval en verminderde ook haar invloed. Nu zij echter sinds een eeuw een nieuwe periode van bloei is ingetreden, ziet men opnieuw alom de kunst door haar leden beoefend, en haar invloed naar buiten uitstralen. Talrijk zijn de abdijen met kunstateliers, enkele hebben ook kunstscholen: Beuron (→ Beuroner kunst), Maria-Laach, Maredsous, Leuven, en in Nederland Oosterhout. Opnieuw verwierven monniken zich een naam: Dom Lenz, Verkade, Mellet, Bellot, en anderen. Opnieuw zoekt men bij de B. voorlichting, in het bijzonder, waar het betreft kerkelijke of liturgische kunst.

Lit.: A. Kingsley-Porter, Romanesque sculpture of the Pelgrimage Roads (Boston 1923), met uitgebreide literatuurlijst; J. Bédier, Les légendes épiques (4 dln., Parijs, Champion), it. in Hist. de la nation franç. (XII Parijs, Péon); Viollet-le-Duc, Dict. de l'Archit. I Arch.

monastique; A. Kuhn O.S.B., Allgem. Kunstgesch. Archit. I (Einsiedeln), met lit.-lijst. *A. Beekman.*

Gregoriaansch. Een noodzakelijk onderdeel van Dom Guéranger's hervorming der Romeinsche liturgie in Frankrijk was het herstel van den Romeinschen kerkzang, het Gregoriaansch.

Over het herstel der melodie konden geen principieele moeilijkheden meer ontstaan, toen men eenmaal het beginsel der historische tekstcritiek ook hier ging toepassen. De kwestie der practische uitvoering bracht meer moeilijkheid. Dom Guéranger meende terecht, dat het vrij-metrische rhythme, waarin het Gregoriaansch in het begin der 19e eeuw veelal gezongen werd, een Barokke verbastering was. Men ging daarom uit van de traditie, die de recitatief-zangen uitvoerde min of meer als een declamatie. Dit rhythme van het goed gedeclameerde proza (oratorisch rhythme) werd door kanunnik Gontier toegepast op de syllabische zangen en op analoge wijze ook op de rijkere, neumatische melodieën. Een bevestiging van dit systeem meende men te vinden in eenige teksten van S. Augustinus, doch vooral in meerdere laat-M.E. schrijvers, waar deze als wezenseigenschap van het Gregoriaansch hunner dagen een absoluut-gelijken duur van alle noten verdedigen (cantus planus, musica non mensurabilis) (Gontier, Méthode raisonnée de Plain-chant, Parijs 1859). Volgens dit systeem zong men te Solesmes de oude Gregoriaansche melodieën. Na een 20-jarige studie en practijk werd het door Dom Pothier vastgelegd en verder uitgewerkt in zijn Mélodies grégoriennes (1881).

Als grondslagen van het Gregoriaansch rhythme verdedigde hij daarin:

1° het Gregoriaansch rhythme is vrij, d.w.z. de rhythmische steunpunten keeren niet in zuivere regelmaat terug; 2° het rhythme van de melodie is het zgn. oratorisch rhythme; 3° de grondwaarde („premier temps") der enkelvoudige noot is ondeelbaar.

Dom Mocquereau veranderde punt 2 aldus: het rhythme van het Gregoriaansch is niet oratorisch, doch muzikaal. → Mocquereau, → Gregoriaansch. Beide methodes vonden tegenover zich het zgn. → Mensuralisme; zij bleven echter vrijwel algemeen den grondslag vormen van onze tegenwoordige uitvoeringspraxis van het Gregoriaansch, en vonden gedeeltelijk (punt 2 bleef vrij) een min of meer officieele bekrachtiging in de voorrede van het Graduale Romanum (1907). Daar zij vooral door de Benedictijnen werden voorgestaan, heeft men ze in het begin veelal de Benedictijner-methode genoemd.

Voornaamste verdedigers: in Frankrijk: Gontier, Pothier, Mocquereau (Solesmes), Sablayrolles; Duitschland: Kienle, Birkle, Molitor, Johner (Beuron), Böckelen; Spanje: Sunyol; Italië: Amelli, de Santi, Ferretti; Engeland: Bewerunge.

Lit.: Rousseau, L'école grégorienne de Solesmes (Desclée 1910). *Bruning.*

Benedictijnsche liturgie. De indeeling van het Koorgebed, door den H. Benedictus in zijn Regel beschreven, verschilt belangrijk van het Romeinsch brevier. Het psalterium is hoofdzakelijk in drieën verdeeld: de psalmen 1-20 worden in de Primen, 20-108 in de Metten en 109-147 in de Vespers gebruikt, uitzonderingen daargelaten. Waarschijnlijk heeft de H. Benedictus het zeer ongelijk verdeelde en daardoor onpractische psalterium der Romeinsche liturgie (dat ongeveer gehandhaafd bleef tot de brevierhervorming van Pius X) aangepast bij de eischen van den handenarbeid zijner monniken. Daarom zijn voor de kleine uren en Vespers slechts respectievelijk drie en vier korte of verdeelde psalmen aangewezen, terwijl in de Metten steeds 12 psalmen, in twee nocturnen verdeeld, gebeden worden. Op Zon- en feestdagen wordt aan laatstgenoemde een derde nocturne met drie cantica toegevoegd. Karakteristiek is o.m. de toewijzing van 12 lessen met 12 responsoriën aan de drie nocturnen van Zon- en feestdagen. Op die dagen worden de nocturnen gevolgd door den lofzang Te Deum, het plechtig voorlezen van het Evangelie door den abt en het Te decet laus en den „zegen" of Oratie.

De H. Benedictus heeft meerdere nieuwe gebruiken ingevoerd, die later gedeeltelijk in de Romeinsche liturgie zijn overgenomen, bijv. het Invitatoriumvers met psalm 94 bij den aanvang der Metten, de Ambrosiaansche hymnen (→ Ambrosianum) in alle kerkelijke getijden, en de → Completen. Ook andere gebeden en ceremoniën werden door St. Benedictus voorgeschreven, o.a. bij de voetwassching of mandatum, en de professie. Deze voorschriften zijn zeer sober, ze werden in latere eeuwen met nieuwe plechtigheden verrijkt, doch de gebruiken der verschillende kloosters als Monte-Cassino, Farfa, Gallen en de kloosterfamilie van Cluny bijv., loopen zeer uiteen. Het thans in de geheele Orde gebruikte eigen brevier dankte zijn eerste uitgave aan paus Paulus V in 1612, zijn nieuwe, vereenvoudigde, met ook vereenvoudigden kalender, dateert van paus Pius X en paus Benedictus XV (1915).

Lit.: E. Martène O.S.B., De antiquis ecclesiae et monachorum ritibus (Antwerpen 1756); S. Bäumer O.S.B., Gesch. des Breviers (Freiburg 1895); it. vertaald (en uitgebreid) door R. Biron O.S.B., Histoire du Bréviaire (2 dln. Parijs 1905); B. Albers, Consuetudines monasticae (4 dln. Monte-Cassino 1899—1911). *C. Coebergh.*

Evangelische Benedictijnen. In 1928 werd in Protestantsche kringen een poging gedaan om het leven der Benedictijnen na te volgen door de evangelische raden te onderhouden, het ordekleed te dragen en in het Duitsch het koorgebed te bidden volgens het Romeinsche brevier. Volgens de bepalingen van 22 Febr. 1928 konden Katholieken en Protestanten als leden intreden. Reeds in Aug. 1928 werd de orde ontbonden. *J. v. Rooij.*

Benediktbeuern, voormalige Benedictijner abdij in Beieren; gesticht ca. 752; in 1803 geseculariseerd.

Bénédite, Georges, Fransch Egyptoloog, * 1857, † 1926, conservator van de Egyptische afdeeling van het Louvre.

Benedito y Vives, Rafaël, dirigent, propagandist van hedendaagsche Spaansche muziek. * 3 Sept. 1885 te Valencia, studeerde aan het koninklijk conservatorium te Madrid en richtte in 1916 in deze stad het Benedito-orkest op. Madrid dankt voorts aan hem zijn eerste groote gemengde koor, Masa Coral de Madrid, dat in 1918 gevormd werd. Ook in het buitenland introduceerde B. de muziek van zijn land, o.a. in Duitschland. Voor de muzikale ontwikkeling der jeugd maakte hij zich eveneens zeer verdienstelijk.

Werken: o.a. Natura, een verzameling kinderliederen naar bestaande composities met toegevoegde Spaansche teksten, Cantos populares espanoles, voor koor en piano; Pueblo, een verzameling van Spaansche volksliederen en de brochure: Como se ensena el canto y la musica. *Hanekroot.*

Benedix, Roderich, Duitsch tooneelschrij-

ver van meer dan honderd oppervlakkige maar te zijner tijd zeer gewilde kluchten, die in hoofdzaak van → situatiekomiek leven. * 21 Jan. 1811 te Leipzig, † 26 Dec. 1873 aldaar.

Uitg.: Volkstheater (20 dln. Leipzig 1882 vlg.); enkele losse stukken in Reclams Universalbibliothek. — Lit.: W. Schenkel, R. B. als Lustspieldichter (dissertatie, 1916). *Baur.*

Beneficie is een kerkelijk ambt, waaraan het recht op sommige stoffelijke voordeelen of inkomsten verbonden is; deze stoffelijke voordeelen bestaan vnl. in het vruchtgebruik van onroerende goederen of in jaarlijksche en vaste renten door anderen te betalen, of in de offeranden der geloovigen of in zgn. stoolrechten (→ Iura stolae), die den pastoor in sommige aangelegenheden toekomen. Tegenwoordig zijn in Nederland, België en Frankrijk geen andere beneficiën meer dan die der kanunniken en pastoors; de inkomsten ervan bestaan in de jaarwedde door den staat betaald of door het kerkbestuur verzekerd. De oprichting van een beneficie hoort toe aan den paus en ook aan den bisschop; zoo kan deze in bepaalde omstandigheden nieuwe parochiën oprichten. De vergeving der b. geschiedt insgelijks door dezen. Den H. Stoel echter zijn voorbehouden de benoeming der bisschoppen en de eerste waardigheid in het kapittel eener kathedraal, alsook de benoeming tot de beneficiën, die openstaan en tot dan toe bezet waren door een kardinaal of een gezant van den H. Stoel of een waardigheidsbekleeder, al was het enkel honoris causa, van het pauselijk hof, of door iemand die in de stad Rome is gestorven of door den paus tot een ander ambt werd gepromoveerd. De inbezitneming van een beneficie, zonder dewelke niemand het ambt mag uitoefenen en de voordeelen ervan genieten, geschiedt gewoonlijk door een plechtige aanstelling, die men installatie noemt. *Simenon.*

Beneficie van Inventaris, → Beneficium inventarii, → Voorrecht van Boedelbeschrijving.

Beneficium heeft in de rechtsgeschiedenis verschillende beteekenissen. In het algemeen: weldaad. Zoo vormde het → beneficium inventarii van het Justiniaansche recht in zekeren zin een weldaad vergeleken bij de vroegere regeling, waarbij erfgenamen ofwel een nalatenschap, wier schulden ze nog niet kenden, zuiver moesten aanvaarden met de kans voor schulden van den erflater ook in hun persoonlijk vermogen te worden aangesproken, ofwel een nalatenschap moesten prijsgeven, die achteraf bleek meer baten dan schulden te bevatten (ius abstinendi). B. is vooral van beteekenis geworden voor het leenwezen (→ Leenstelsel): uit de verbinding van het b. met de vazalliteit ontstond de rechtsbetrekking van het leen. B. is hier het „gebruiksrecht van eens anders grond, door den eigenaar toegekend als belooning voor hem bewezen of te bewijzen diensten" (v. d. Heyden).

Lit.: A. S. de Blécourt, Kort Begrip, 4e dr., passim: E. J. J. v. d. Heyden, Aanteekeningen (blz. 88 vlg.). *Hermesdorf.*

Beneficium inventarii (= Beneficie van Inventaris), de bevoegdheid door het Justiniaansche recht toegekend aan bepaalde erfgenamen om een nalatenschap te aanvaarden onder het voorrecht van boedelbeschrijving (→ Beneficium). De strekking van dit voorrecht was de erfgenamen in de gelegenheid te stellen na te gaan de verhouding van baten en schulden in een nalatenschap, ten einde op die wijze te voorkomen, dat ze een erfenis zouden aanvaarden, wier schulden de baten overtroffen, hetgeen tot gevolg gehad zou hebben, dat de schuldeischers der nalatenschap deze erfgenamen in hun persoonlijk vermogen konden aanspreken. Vereischte voor de uitoefening van dit b. was o.m., dat binnen 3 maanden na het openvallen der nalatenschap een inventaris werd opgemaakt. Gevolg van de uitoefening van het b. was, dat de erfgenamen niet aangesproken konden worden tot een grooter bedrag dan dat der baten van de nalatenschap; de aansprakelijkheid bleef beperkt „intra vires hereditatis". B. heeft invloed gehad op het hedendaagsch recht. Vgl. art. 1070 vlg. Ned. B.W., art. 793 vlg. Belg. B.W. *Hermesdorf.*

Beneke, 1° Friedrich Eduard, Duitsch wijsgeer, empiricus, tegenstander van de speculatieve philosophie, vooral van Hegel en Herbart; * 1798, † 1854; privaatdocent te Berlijn en Göttingen en hoogleeraar te Berlijn. B. houdt de geheele wijsbegeerte voor een toepassing van psychologie en wil deze uitsluitend naar empirische, natuurwetenschappelijke methode behandeld zien.

Werken: Erfahrungsseelenlehre; Psychologische Skizzen; Erziehungs- und Unterrichtslehre. *F. Sassen.*

2° Fr. W., professor (1867) in de geneeskunde te Marburg, een der grondleggers van de moderne constitutieleer; * 1824, † 1882.

Voorn. werk: Konstitution u. Konstitutionelles Kranksein des Menschen (1881).

Benelli, Sem, Italiaansch tooneelschrijver en dichter; * 10 Aug. 1877 te Filetolle (Prato). Na La cena delle beffe (1909), o.a. in het Fransch vertaald door Jean Richepin onder den titel La beffa, werd hij jaren lang aangezien als de beste tooneelschrijver van Italië.

Werken: Tooneelstukken: La maschera di Bruto (1908); L'amore dei tre re (1910); Tignola (1911); Il mantellaccio (1911); Rosmunda (1912); La Gorgona (1913); Le nozze dei Centauri (1914); Ali (1921); Arzigogolo (1922); Orfeo e Proserpina (1929); Eroi (1931). Gedichten: Il figlio dei tempi (1905); L'altare (1917); Parole di battaglia (1918), enz. *Ulrix.*

Bene merenti (Lat., = aan wie zich verdienstelijk gemaakt heeft), pauselijke onderscheiding (geen ridderorde), ingesteld door Pius IX. Groote en kleine, gouden en zilveren medailles, gedragen aan geelwit lint. Op de voorzijde der medaille staat de afbeelding van den paus, op de keerzijde Bene Merenti. *Gorris.*

Bene méritus (Lat.) = die zich verdienstelijk gemaakt heeft.

Benes, Eduard, Tsjecho-Slowaaksch staatsman, geb. 1884; docent in de staathuishoudkunde te Praag. Onmiddellijk na het uitbreken van den Wereldoorlog stichtte hij met prof. Masaryk een geheime nat. vereeniging. In Sept. 1915 nam hij de vlucht naar Parijs, waar hij de leiding had van „La nation tchèque" en naar Londen, waar hij een anti-Oostenrijksche politiek voerde. In April 1918 op het Congres der Oostenr.-Hong. journalisten te Ro-

E. Benes.

me. In Nov. 1918 min. van Buitenl. Zaken; vertegenwoordigde zijn land op het Congres van Versailles. In 1920 werd de Kleine Entente door hem tot stand gebracht. In Sept. 1921 min. pres. met portefeuille van Buitenl. Zaken; in Juni van hetzelfde jaar: handelsverdrag met Duitschland, en in Nov. arbitrageverbond met Polen. Na 1922 min. van Buitenl. Zaken in het kabinet Schurla. In 1932 leidt hij de oppositie der Kleine Entente tegen het Viermogendhedenpact van Rome, waarin hij eventueele territoriale wijziging bestreed.

Werken: Der Aufstand der Nationen (1928). *Cosemans.*

Benesjowa, Bozjena, Tsjecho-Slowaaksche schrijfster van psychologische romans met ethischen ernst en godsdienstige verdieping, van treffende kinderstudies en van oorlogsboeken, die de heel bijzondere Praagsche oorlogspsychose schilderen. * 30 Nov. 1873 te Neutischein.

Werken: Onbevochten zegepraal (1909); Muisje (1916); Harde jeugd (1917); Mensch (1923); Uder (1925); Onderaardsche vlammen (1927).

Benet, Johannes, Eng. componist uit de eerste helft der 15e eeuw; wordt op één lijn gesteld met zijn tijdgenooten Dunstable en Lionel Power.

Werken: twee bij elkaar behoorende misdeelen (Sanctus en Agnus Dei) uit den Codex 37 van Bologna, werden door Wooldridge in facsimile gepubliceerd in „Early English Harmony" (1897). Andere werken zijn behouden gebleven in den Codex van Trente 87 en 92, Oxford Can. 213 en Bologna 37. Twee drie-stemmige misdeelen gaf Joh. Wolf uit in „Geschichte der Mensural-Notation" (III nr. 74) en „Denkmäler der Tonkunst in Österreich" (XXXI). *Piscaer.*

Benét, 1° Stephen Vincent, Amer. dichter en romanschrijver. * 1898, jongere broer van William Rose B. Studeerde aan de Yale Univ. Won in 1921 den prijs van de Poëzie-Vereeniging van Amerika.

Werken: Five Men and Pompey (1915); The Drug Shop (1917); Heavens and Earth (1920); The Beginning of Wisdom (1921, roman); Jean Huguenot (1923); John Brown's Body (1928); Ballads and Poems (1915—'31).

2° William Rose, Amerikaansch journalist en dichter, broer van vorige. * 1886. Studeerde te Yale.

Werken: Merchants from Cathay (1913); The Falconer of God (1914); The Great White Wall (1916); Perpetual Light (1919); Moons of Grandeur (1920); The First Person Singular (1922).

Benettitales (paleobotanie), een van de voornaamste groepen der fossiele planten. De stammen zijn cycacoïd. De bloemen wijken af van de cycadales en van alle Gymnospermae en doen de b. een afzonderlijke groep naast de cycadales vormen.

Bénévent, vorst van, → Talleyrand.

Benevento, 1° Italiaansche provincie in het N.O. van Campanië in de Apennijnen. Opp. 2 588 km²; 335 640 inw. (1931), 128 p. km², 89 gemeenten. Behoorde vroeger tot den Kerkelijken Staat.

2° Hoofdstad der prov. B. (41° 9′ N., 14° 47′ O.); 36 900 inw. (1931); 135 m boven zee, prachtig gelegen, spoorwegknooppunt. Aartsbisschopszetel (sinds 969 bisschopsstad). Tot 275 v. Chr. Maleventum (slag tegen Pyrrhus van Epirus), sedert dien Lat. Beneventum. Bloeitijd onder de Noormannen. *Heere.*

Kunst. De S. Sofia, in Lombardischen stijl (8e eeuw), veelhoekige centraalbouw met dubbele zuilenrij (vrije navolging van Byzantijnsch model), met kruisgang (12e eeuw), die in quadriforia (Saraceensche invloed?) verdeeld is. De dom (begin 12e eeuw), waarvan de gevel door een zekeren Ruggero met marmer werd versierd, vijfschepig, met zuilen uit een of ander klassiek bouwwerk, bronzen deur (stijl Bonannus v. Pisa), campanile (eind 13e eeuw) met ingemetselde stukken marmer uit antieke gebouwen, paaschkandelaar (eerste helft 13e eeuw), cathedra, genoemd van S. Barbatus, van gehamerd ijzer (11e eeuw). Verder een nog in de grondslagen Lombardisch kasteel. Klein, doch zeer interessant Museo Lapidario.

Lit.: Meomartini, B. (1919); Toesca, Storia dell' arte italiana I, Il Medioevo (1927). *Knipping.*

Geschiedenis. Oorspronkelijk was de stad een Grieksche kolonie, werd in 269 v. Chr. door de Romeinen veroverd en bleef sindsdien tot het Rom. Rijk behooren. In 568 door de Longobarden genomen, werden stad en omstreken in de schenkingsoorkonde van Karel den Grooten (774) aan 's pausen wereldlijk gebied toegevoegd. Dit hertogdom Beneventum voerde evenwel een vrijwel onafhankelijk bestaan, tot het door Robert Guiscard in 1077 bij zijn Zuid-Italiaansch Noormannenrijk werd ingelijfd. De stad bleef echter aan den paus. Napoleon gaf haar in 1806 aan Talleyrand met den titel van vorst van B., doch in 1814 kwam ze weer aan den paus en in 1860 aan het koninkrijk Italië. *Slootmans.*

Bene vixit, qui bene látuit (Lat.) = „gelukkig leefde hij, die zich wel verborgen hield", uit Ovidius' Tristia 3. 4. 25, waar de tekst in andere volgorde voorkomt: „Bene qui latuit, bene vixit". Deze levensraad (naar Epicurus' „blijf verborgen in het leven") ook bij Horatius (Epist. 1. 17. 10).

Benevoli, Orazio, componist van kerkelijke werken, * 1605 te Rome, † 1672 aldaar; zoon van een Fr. bakker Benouot (Ital. Benevoli). Hij was van 1617—1623 koorknaap onder Ugolini, later kapelmeester aan verschillende kerken te Rome, van 1643—'45 hofmusicus van aartshertog Leopold Wilhelm te Weenen. Na 1646 was hij verbonden aan het Vaticaan. B. was een uitstekend contrapuntist, als zoodanig leerling van Vincenzo Ugolini.

Werken: 12-, 16- en 24-stemmige missen, psalmen, motetten bleven in hs. Een 48-stemmige (12-korige) mis, geschreven en uitgevoerd in 1628 ter gelegenheid van de inwijding van den dom te Salzburg, werd in partituur gebracht door G. Adler in de Denkm. der Tonk. in Österreich (X. I.) — Lit.: A. Cametti in Rivista musicali ital. (XXII 1915, 629 vlg.). *Piscaer.*

Benezet (verkleinwoord van Benedictus), Heilige, * ca. 1165 in Zuid-Frankrijk, † 14 April 1184. Volgens de legende begon hij op goddelijke ingeving den bouw der Rhônebrug. B. is waarschijnlijk de stichter van de → Brugbroeders. Zijn lichaam werd in een brugkapel bijgezet, later naar de Desideriuskerk overgebracht. In de Provence en Languedoc wordt hij als heilige vereerd. Feestdag 14 April.

Lit.: Albanes, La vie de S. Bénézet (1876). *J. v. Rooij.*

Benfey, Theodor B., Duitsch philoloog, * 28 Jan. 1809 te Nörten (Hannover), † 26 Juni 1881 te Göttingen. Promoveerde in 1828 te Göttingen in de Klassieke philologie, werd aldaar in 1862 hoogleeraar. Zijn „Griechisches Wurzellexikon" geldt als het eerste etymologische woordenboek. De term „Wurzelvariation" (→ Wortelvariatie) is van hem. B. gaf in 1848 oud-Indische hymnen uit. Van de Klassieke talen ging zijn belangstelling langzamerhand meer naar de oud-Indische philologie en de vergelijkende taalwetenschap. Hij was de zoon van een Joodsch koop-

man, ging echter in 1848 tot het Christendom over.

W e r k e n: o.a. Griechisches Wurzellexikon (1839); Die Hymnen des Sama-Veda (1848); Handbuch der Sanskritsprache (1852-'54); Pantschatantra, aus der Sanskrit übersetzt (1859); Practical Grammar of the Sanskrit Language (1863). — L i t.: A. Bezzenberger, Kleine Schrifte. *Peters.*

Bengaalroos (R o s a b e n g a l e n s i s), een rozenras, dat aan theerozen verwant is.

Bengaalsche taal en letterkunde. 1° T a a l. Het Bengali vormt met Orija, Assamsch en Bihari de Oostelijke groep der Indo-Arische talen. Het heeft groot verschil tusschen litteraire en gesproken taal. In de eerste zijn een groot aantal Sanskrit-woorden opgenomen en men gaat zoo ver, dat men vaak het Sanskrit-woord schrijft, terwijl men toch het Bengaalsche uitspreekt. Geslacht en grootendeels ook meervoudsvorming zijn verdwenen; naamvallen worden door postposities uitgedrukt. In de conjugatie worden de oude pluralis-vormen meest ook voor singularis gebruikt. In de uitspraak springt het accent zoo ver mogelijk naar voren, waardoor de uitgangen neiging hebben weg te vallen.

L i t.: J. Beames, Grammar of the Bengali Language (1894); G. A. Grierson in Encyclopaedia Brittanica.

2° L e t t e r k u n d e. De oudere Bengaalsche literatuur is geheel door de Sanskrit-literatuur geïnspireerd. De vertalingen van het Ramajana (door Krittiwasa, 14e eeuw) en van het Mahabharata (door Kasjiram, ± 1645), alsmede van verschillende poerana's bleven leven onder het volk en werden door kathaks (rhapsoden) voorgedragen of halfdramatisch opgevoerd. De godsdienstige poëzie bezong in navolging van den Sanskritdichter Djajadewa de liefde tusschen Krisjna en Radha; zinnelijke en mystieke liefde zijn er onscheidbaar in verbonden. Voornaamste dichter dier liefdesliederen is Tsjandi Das (15e eeuw). Hymnen aan Doerga vooral van Moekoendaram Kawikangkam „de parel der zangers" (16e eeuw) en Ram Prasad (1718—1775). In de 19e eeuw kwam onder invloed der Engelsche literatuur een groote opbloei in allerlei genres, terwijl de Westersche Sanskrit-beoefening voor anderen een stimulans was, zich die literatuur opnieuw tot voorbeeld te nemen. Op de ontwikkeling van het Bengaalsche proza had Rammohoen Roy (1774—1833), de stichter van de ➝ Brahma-Samadj, grooten invloed. De zoon van een zijner aanhangers werd Bengalen's grootste dichter en winnaar van den Nobelprijs: Rabindranath Tagore (* 1861). In zijn werken, in vele talen vertaald, leeft de geest van de Brahma-Samadj voort; monisme en theïsme, oud-Indische wijsheid en moderne ideeën worden er verbonden. Zeer populair was ook de tot het Christendom bekeerde dichter Madhoe Soedan.

L i t.: Dinesh Chandra Sen, History of Bengal Language and Literature (1911). *Zoetmulder.*

Bengaalsch gras (P a n i c u m m a x i m u m) is een voedergras, dat in alle tropische landen geteeld wordt, doch afkomstig is uit Afrika. Op Java kan een goed geslaagde aanplant drie à vier mnd. na het uitplanten voor het eerst worden gesneden, en vervolgens om de een à twee mnd. Voor weidegras is b. g. op Java onbruikbaar wegens zijn groei in pollen.

De voedingswaarde als snijgras is zeer belangrijk. B. g. wordt zoowel door paarden als door runderen gaarne gegeten.

Botanisch behoort het tot de fam. der Gramineae. *Dijkstra.*

Bengaalsch vuur wordt gebruikt om groote ruimten tijdelijk sterk te verlichten. Voor de bereiding bestaan verschillende recepten, maar gewoonlijk is het samengesteld uit salpeter, zwavel, houtskool en zwavelantimoon. Voor kleuren van het licht kan men verschillende zouten, o.a. koper-, strontium- en bariumverbindingen, voor respectievelijk blauw, rood en groen licht, toevoegen. *Hoogeveen.*

Bengalen (eig. Banggala, < Sanskr. Wangga), provincie in het N.O. van Voor-Indië (25° 0′ N., 89° 30′ O.), opp. zes maal Ned., 46 millioen inw. B. bestaat uit 1° Beneden-Bengalen, het deltagebied van Ganges en Brahmapoetra met vruchtbaren leembodem, tropisch klimaat en dichte bevolking. Naar het O. en W. overgaand in het heuvel- en rivierlandschap van de Sandarbans, met dichte oerwouden begroeid, waarin de sandri-boom voor den scheepsbouw zeer wordt gewaardeerd. 2° Boven-Bengalen, smaller vlak land, dat zich 10—20 m boven de rivieren verheft en niet meer overstroomd wordt. Bevloeiingskanalen. De bevolking, 45 millioen, spreekt een eigen taal. ➝ Bengaalsche taal- en letterkunde. Ruim de helft is Mohammedaansch, ruim 40% Hindoes. Hoofdmiddelen van bestaan: landbouw (rijst, jute, oliezaden, tarwe, gerst, erwten, suikerriet), daarnaast teelt van buffels en zeboes.

Vanaf de 14e eeuw tot 1765 werd Bengalen overheerscht door Mohammedaansche vorsten; in 1634 begonnen de Engelschen er handel te drijven. In 1765 werd Bengalen door den grootmogol aan de Eng. Oost-Indische Compagnie afgestaan. Van Bengalen is afgeleid het woord bungalow.

L i t.: Barton, Bengal (Londen 1874); Dalton, Descriptie ethnology of Bengal (Calcutta 1879); Prisley, Tribes and Castes of Bengal (Londen 1902); Murray, Handbook of the Bengal Presidency Department of Agriculture. Yearly Reports. *G. de Vries.*

Reeds in de zeer oude tijden maakt, naar het schijnt, het land der Banga's of Vanga's, d.i. oorspronkelijk de delta van de Gangesmonding, deel uit van Arisch Indië en deelt in de lotgevallen van de elkaar opvolgende rijken der Maurya's en Gupta's, die te Patalipoetra (heden Patna) hun hoofdstad hebben. Nochtans wijst de gelaatskleur en het type der bevolking in dien uitersten hoek van de Indische wereld op kruising met elementen van Tibetaansche of Birmaansche afstamming, terwijl Chota-Nagpore, dat thans tot B. gerekend wordt, taalkundig tot de groep der Moenda-talen behoort. Het verdrag van 1765, waardoor B. met Bihar en Orissa onder het beheer der East India Company kwam, en het dorp Calcutta een stad werd, beteekent voor B. een nieuwe periode, waarin deze streek, vooral op geestelijk en cultureel gebied, de leidende rol in Indië begint te vervullen.

L i t.: Vincent A. Smith, Early History of India Oxford [4]1924). *Mansion.*

Bengawan, naam van nog onzekere herkomst, die in het Javaansche taalgebied gegeven wordt aan de voornaamste rivier van een streek, ook wel aan binnenzeeën. Thans verstaat men er vooral de Solo-rivier onder. *Berg.*

Bengkalis, 1° hoofdplaats van de gelijknamige afd. van het gouv. Oostkust van Sumatra, mondingsstad der Siakrivier.

2° Het Noordelijkste eiland van de Brouwers-archipel (1° 31′ N., 102° 8′ O.). Veel troeboekvisscherij en aanplant van sago en pinangpalmen. B. levert verschillende houtsoorten. *v. Vroonhoven.*

Beng Mealea is een groote tempelaanleg der Khmer, gelegen ong. 35 km ten Oosten van Angkor Wat (Cambodja). De bouwwijze komt sterk overeen met die van Angkor, alleen de gaanderijen die het middenstuk omsluiten zijn vlak en gaan niet in terrassen omhoog. Geheel onsymmetrisch liggen aan den Zuidkant van de buitenste gaanderij twee betrekkelijk ruime gebouwen.

Lit.: De Beylie, L'architecture hindoue en Extrême-Orient (1907); Maspero, L'empire Khmer (z.j.); Aymonier, Le Cambodge (z.j.). *Knipping.*

Benguella-stroom of Zuid-Afrikaansche Stroom is een aftakking van de Westenwindendrift (→ Atlantische Oceaan). Het is een koude stroom; snelheid gewoonlijk ca. 12 mijl, zelden boven 30 mijl per etmaal.

Beni, 1° rivier in Bolivia (rep. in Z. Amerika), één der hoofdbronrivieren van de Madeira; ontspringt in O. Cordilleren van Bolivia, en vereenigt zich bij Villa Bella met de Mamore tot de Madeira; 1 200 km lang, 2/3 bevaarbaar.

2° Departement van Bolivia, opp. 247 000 km², 53 000 inw. Hoofdstad Trinidad. Het apost. vic., opgericht 1917, telt 55 000 Kath. (5/6 der bevolking).

Beni (H. Gustavus), plaats in de Oostelijke provincie van Belg. Kongo; aan den linkeroever van de Semliki; administratief en handelscentrum.

Missie der pp. Assumptionisten, apost. vicariaat Stanley-stad. Volksstammen Wanande, Bashoe en Wamboeti (dwergen). Ongeveer 110 000 inwoners. Gesticht in 1906 door de Priesters van het H. Hart; overgenomen door de pp. Assumptionisten ten jare 1929. Gedoopten (1932): ca. 2 000. Missie door slaapziekte zeer geteisterd. *Vanneste.*

Benicarló, slecht beschutte haven aan de Middellandsche Zee in Spanje (40° 25′ N., 0° 25′ O.). Uitvoer van rooden wijn, die in de omgeving verbouwd wordt. 7 200 inw. (Kath.).

Benigna Consolata, → Ferrero.

Benignus, Heilige, patroon van Dijon, volgens een onbetrouwbare legende uit de 6e eeuw afkomstig uit Klein-Azië en leerling van den H. Polycarpus, geloofsverkondiger in Bourgondië en gemarteld onder Aurelianus.

Reeds vóór de 6e eeuw werd B. als martelaar vereerd. Feestdag 1 Nov. Boven zijn graf verhief zich een basiliek en het klooster Saint-Bénigne. *J. van Rooij.*

Beni Hasan (Dzjebel B. H.), plaats in Egypte, ten N. van Amarna. B. H. is beroemd om zijn rijk gedecoreerde Egyptische graven; opgravingen 1890 en vlg.; 1902—'04.

Lit.: Percy E. Newberry e.a., Beni Hasan (4 dln. Londen 1893—1900, Arch. Survey of Egypt. 1-2. 5.7.); J. Garstang, The Burial Customs of Ancient Egypt (Londen 1907). *Simons.*

Benincasa, een geslacht van de familie der Cucurbitaceae, met 2 soorten; Z. Azië. De vruchten worden o.a. gebruikt als geneesmiddel tegen hoest en koorts.

Benincasa, 1° Johannes, Zalige; * 1376 te Florence, † 9 Mei 1426. B. trad te Montepulciano in de orde der Servieten, maar zocht later een meer eenzame plaats op. Hij stierf als kluizenaar na een leven rijk aan versterving. Zijn vereering werd in 1829 door Pius VIII bevestigd. Feestdag 11 Mei.

2° Ursula, Eerbiedwaardige, mystieke en stichteres van twee Congregaties van Theatinessen; * 20 Oct. 1547 te Napels, † 20 Oct. 1618 aldaar. Reeds op jeugdigen leeftijd werd zij op zichtbare wijze rijk begenadigd en trok zich, om de nieuwsgierigheid van het volk te ontloopen, als kluizenaarster terug op den Sant'Elmo bij Napels, waar in 1581 een kerk gebouwd werd, de bakermat der twee congregaties. Door een inwendige stem aangespoord ging zij als „Godsgezant” in 1582 naar Rome en legde den paus een grootsch opgezet hervormingsplan voor. In opdracht van Gregorius XIII en onder leiding van kardinaal Santoris werd de echtheid en geloofwaardigheid harer zending zeven maanden lang nauwkeurig door Philippus Neri onderzocht. Van alle verdenking gerechtvaardigd keerde zij naar Napels terug en ontving veel vooraanstaande tijdgenooten, o.a. Baronius. Zij was in haar mystiek zoowel als in haar hervormingsideeën een tweede Catharina van Siëna, had echter geen succes.

Lit.: Heimbücher (²III, 268 vlg.). *J. van Rooij.*

Bening, 1° Alexander, Vlaamsch boekverluchter, † 1519; werd in 1469 lid van het schildersgilde te Gent en in 1486 van dat van Brugge.

2° Livina, Vlaamsch boekverluchtster, dochter van Simon, was vooral werkzaam aan het hof van den Engelschen koning Hendrik VIII (na 1545 voorgoed). † waarschijnlijk te Londen.

3° Paul, boekverluchter, tweede zoon van Alexander.

4° Simon, schilder en verluchter, * 1483 te Gent, † 1561 te Brugge; oudste zoon van Alexander, werd in 1508 ingelijfd in het St. Jans- en St. Lucasgilde te Brugge. *Knipping.*

Beninga, Sicke, ook Benninge, kroniekschrijver, geb. in de prov. Groningen; bekleedde in het begin der 16e eeuw verschillende ambten in het stadsbestuur van Groningen. Zijn Kroniek behandelt de geschiedenis van Friesl. en Gron. tot 1528; vooral het laatste gedeelte heeft groote waarde.

Lit.: Brouërius van Nidek in zijn „Analecta medii aevi”; J. A. Feith in Werken v. h. Hist. Gen. N.S. (1887, nr. 48). *Ydema.*

Benini, Ferruccio, acteur, * 1854 te Genua, † 29 Febr. 1916. Speelde in 1866 te Venetië voor het eerst een kinderrolletje en had met een patriottische tirade een geweldig succes. Na veel moeite werd B. echter eerst op lateren leeftijd ertoe overgehaald acteur te worden, en wel door den blijspeldichter Giacinto Gallina.

Hij trad eerst op te Venetië in het gezelschap van diens broer Enrico Gallina en stichtte vervolgens een eigen troepje, waartoe ook zijn eigen zuster behoorde. B. had zijn uiterlijk tegen: hij was klein en gedrongen en hoog in de schouders, wist echter allen, en de meer ontwikkelden in de eerste plaats, te ontroeren door de verfijndheid van zijn spel. Hij was wars van alle effectbejag en trof juist door zijn ontzaglijke soberheid, waardoor al zijn gestalten groote levenswaarheid kregen. Zijn voorliefde ging uit naar stukken van Goldoni en Giacinto Gallina. *v. Thienen.*

Benin-kunst is de Afrikaansche kunst (bronsgietkunst, houtsnij- en ivoorkunst) uit het oude rijk Benin, alsook van de Goudkust, den bovenloop van den Niger tot in het hoogland van Adamaua. Vooral sinds de Engelschen in 1897 de stad Benin veroverden, is de belangstelling voor deze kunst in Europa gaande gemaakt. Met name de musea van Londen en de Duitsche musea hebben heele collecties gegoten en geciseleerd Benin-brons weten aan te leggen. Ook het Museum voor Volkenkunde in Leiden bezit merkwaardige exemplaren. Frobenius meende in deze kunst

een vervallen oud-Klassieke kunst van N. Afrika te zien; door anderen is korten tijd beweerd, dat ze eerst laat onder Europeeschen invloed ontstaan is, doch Von Luschan toonde aan 1° dat zelfs de vroegste gegevens dezer kunst veel dichter bij haar bloeiperiode te plaatsen waren, d.i. zeker na het jaar 1000 onzer jaartelling en 2° dat het bewerken van brons reeds lang voor den Europeeschen invloed bekend was, dat echter vooral door het verkeer met de Portugeezen (sinds 1472) de techniek vervolmaakt is. Men kan de ontwikkeling aldus voorstellen: 1° archaïsche tijd van ong. midden 12e eeuw tot ong. 1350; 2° overgangsperiode van ong. 1350 tot 1500; 3° bloeitijdperk van1500 tot einde 17e eeuw (1691); 4° tijd van verval na 1691.

Bronsplastiek uit Benin.

Het zijn vooral sieraden, die de aandacht trekken: armringen, bellen, pijpenkoppen, vaatwerk, handvaten voor zwaarden, enz. De gegevens zijn veelal dieren: luipaarden, hanen, slangenkoppen, doch ook bronzen portretkoppen en groepeeringen van menschelijke gestalten zijn niet zeldzaam. Het contact met de Europeanen blijkt uit de vele voorstellingen van menschenfiguren in Europeesche kleeder- en baarddracht, uit de bloei-periode dezer kunst. Bij het bronsgieten paste men reeds in de vroegste tijden de zgn. c i r e - p e r d u e - methode toe: op een kern van vastgestampt zand wordt een waslaag gemodelleerd; deze wordt met een leemen mantel omgeven, de was wordt eruit gesmolten en in plaats daarvan komt de bronspap; dan slaat men den leemmantel stuk en werkt het gietsel door ciseleeren en polijsten verder af. Het ivoor wordt vooral gebezigd voor lepels, kistjes, armmanchetten en bekers, doch niet zelden laat men ook den tand in zijn geheel en snijdt hem ornamentiek uit.

L i t.: Pitt Rivers, Antique works of Art from B. (1900); Crahmer, Ueber den indo-portugiesischen Ursprung der Benin-Kunst in: Globus (XXXXV 1909); Marquart, Die Benin-Sammlung des Reichsmuseums für Völkerkunde in Leiden (1913); F. von Luschan, Die Altertümer von B. (3 dln. 1919); C. Einstein, Afrik. Plastik (VII v. Orbis pictus, 1921); Frobenius, Das unbekannte Afrika (1923); Struck, Zur Chronologie der Benin-Altertümer in Zeitschr. für Ethnographie (1923 nr. 5/6); Talbot, The peoples of Southern Nigeria (1926). *Knipping.*

Beni Salome, in de Westdelta van den Nijl. Bekend om de opgravingen onder leiding van H. Junker (sedert 1928) uit den jongeren steentijd in Egypte (5000 v. Chr.).

Benjamin, 1° jongste z o o n van Jacob, hem geschonken door Rachel op den weg van Bethel naar Ephrata. Stervende noemde zij hem Benoni (zoon van mijn smart), maar Jacob veranderde zijn naam in B. [zoon van (mijn) geluk]. Met Joseph was B. de lieveling van Jacob, die hem dan ook zeer ongaarne met zijn broeders naar Egypte liet vertrekken (Gen. 42.4.36; 43.14).

2° De s t a m B. kreeg zijn gebied tusschen de stammen Dan, Juda, Ephraïm en den Jordaan (Jos. 18.12-20). Onder den rechter Aod streed hij tegen de Moabieten (Jud. 3.12-30), onder Debbora en Barac tegen de Kanaänieten (Jud. 5.14). De misdaad der Gabaonieten (Jud. 19.22-28) gaf aanleiding tot den broederkrijg tusschen B. en de andere stammen, die met den bijna algeheelen ondergang van B. eindigde. Daar men den stam niet wilde laten uitsterven en de overige stammen gezworen hadden, hun dochters niet meer aan de Benjaminieten uit te huwelijken, kregen de 600 overblijvenden 400 meisjes uit de stad Jabes, en gaf men hun verlof nog 200 meisjes te rooven uit de stad Silo (Jud. 19-20). Onder Saul, die een Benjaminiet was, kwam de stam B. weer tot aanzien en invloed. Na Saul's dood bleef B. trouw aan diens zoon Isboseth, maar onderwierp zich ten slotte, door toedoen van den veldheer Abner, aan David (2 Reg. 3.9 vlg.). *Keulers.*

Benjamin, R e n é, Fransch schijver van romans, tooneelspelen en essays, die met caricaturalen spot de sporen van Voltaire en Renan in het geestelijk leven van Frankrijk (vooral in de Sorbonne) vervolgen, en ijveren voor de ideeën van de → A c t i o n F r a n ç a i s e. Zijn bijtende blijspelen kwamen in Copean's Théâtre du vieux colombier op de planken. * 1885 te Parijs.

W e r k e n: Les justices de paix de Paris (1913); Gaspard (1915); Grandgajou (1918); La farce de la Sorbonne (1921); Le palais et les gens de justice (1923); Valentine ou la folie démocratique (1924); Antoine déchaîné (1923); La Cour d'assises, ses pompes et ses oeuvres (1928); Le soliloque de M. Barrès (1929); Clémenceau dans la retraite (1930). *Baur.*

Benjamin van Tudela (koninkrijk Navarra), Oostenreiziger uit 12e eeuw, die zijn bevindingen te boek stelde in zijn Hebreeuwsch geschrift „Massaot schel Rabbi Benjamin" (Reizen van Rabbi Benjamin). Wat uit dit werk bewaard is, biedt kostbare gegevens, vooral voor de kennis van 't middeleeuwsche Palestina en van het toenmalige Jodendom in Oost en West. B. v. T. drong op zijn tocht door tot in het hart van Arabië en doorkruiste heel Mesopotamië. Van de vele uitgaven van zijn geschrift is thans de beste (Engelsch, Hebr. en comment.): M. N. Adler, The Itinerary of Benj. of Tudela (Londen 1907). *Simons.*

Benjoar of R a i d j o e a, klein eilandje in de onderafd. Roté, ten Z. van Timor (N.O.I.).

Benkendorf, → Benckendorff.

Benkoelen, res. aan de Westkust van Sumatra, in 1825 onder Ned. bestuur gekomen bij het tractaat van Londen. In 1930: 322 619 zielen, waaronder 315 813 Inl. In het Z. komen veel Lampongers voor en in het N. Menangkabauers. De Oostelijke afsluiting wordt gevormd door het Barisan-gebergte. Langs de kust een laagvlakte met veel land- en zeewinden. De landbouw is nog weinig ontwikkeld. De rijstbouw heeft hoofdzakelijk plaats op ladangs (droge velden), doch de sawahbouw neemt toe. De vroegere pepercultuur is sterk achteruitgegaan. Andere producten zijn: koffie, tabak, pinang en copra, terwijl er ook reeds rubber en kinacultures zijn. De veeteelt is naast den landbouw van zeer veel belang. Ook boschproducten worden ingezameld en verhandeld. Voor den mijnbouw is Redjang Lebong het centrum (goud). De arbeid in de goudmijnen wordt verricht door contract-koelies

(Javanen, Soendaneezen en Chineezen). De economische ontwikkeling wordt ernstig belemmerd door het gebrek aan verkeerswegen. De bevolking is zeer gemengd en woont in hoofdzaak langs de Westkust.
v. Vroonhoven.

Benkvoort, Antonius Joseph, Minderbroeder. Gedurende vele jaren bekend retraite- en missieprediker; * 1829 te Diemerbrug, † 1908 te Megen.

Benlliure y Gil, José, Spaansch schilder. * 1855 te Canameras de Valencia; leeft in Madrid. Op 24-jarigen leeftijd vestigde hij zich in Rome; zijn groote faam verwierf hij na de expositie van zijn doek „Het Visioen van het Coliseum" (1887). Zijn beide broers Juan Antonio en Mariano zijn meer genreschilders.

Voorn. werken: Golgotha (in Albacete); Rust gedurende den marsch (Museo Moderno in Madrid); Meimaand te Valencia (Neue Pinakothek, München); Mis van S. Dominicus. — Lit.: E. Tormo Levante, Provincias valencianes y murcianes (1923). *Knipping.*

Ben Mac Dhui, bergtop in de Schotsche hooglanden, graafschap Aberdeen (57° 4′ N., 3° 39′ W.), 1 435 m hoog.

Ben More, naam van verschillende bergtoppen in Schotland, o.a. op het eiland Mull (56° 24′ N., 6° 2′ W.), 970 m hoog, en in het graafschap Sutherland (58° 7′ N., 4° 51′ W.), 1 000 m hoog.

Benn, Gottfried, Duitsch dichter van de → expressionistische richting (Fleisch, 1917) en schrijver van verhalen, waarin de medicus B. graag verwijlt bij ongure beelden van ziekte en verval. * 2 Mei 1886 te Mannsfeld.

Werken: Gesammelte Schriften (Berlijn 1922 vlg.); Gesammelte Gedichte (1927); Fazit der Perspektiven (1930). *Baur.*

Benna, Gallische wagen; Fr. benne, banne.

Benndorf, Otto, archeoloog, * 13 Sept. 1838 in Greiz, † 2 Jan. 1907; 1877 professor te Weenen, sinds 1881 bekend als leider van archeologische expedities naar de Zuidkust van Klein-Azië; 1898 directeur van het Archeologisch Instituut te Weenen.

Werken: Die antiken Bildwerke des Lateranischen Museums (samen met Schöne, 1867); Griech. und Sizil. Vasenbilder (1869—'83); Reisen im südwestl. Kleinasien, Reisen in Lykien und Karien (1884); Heroon von Giölbaschi (1889); Monument von Adamklissi (1895).
W. Vermeulen.

Bennebroek, gem. en dorp in de prov. N.H., ten Z. van Haarlem, op den geestgrond, aan de spoorlijn Haarlem—Leiden. Opp. 175 ha. Op 1 Jan. 1933: 2 250 inw., waarvan 50% Kath. De parochie B. telt 1 500 communicanten. Moederhuis van de Religieuzen Penitenten der Derde Orde van den H. Vader Franciscus: klooster St. Lucia. Voornaamste middelen van bestaan: tuinbouw, speciaal bollenteelt.
van der Meer.

Bennenbroek, Simon, Minderbroeder. * 1864 te Someren (N.Br.); ijverde als provinciaal der Nederlandsche Minderbroeders gedurende de jaren 1910-1916, 1919-1925, voor den steeds hoogeren bloei der provincie. Thans (1933) pastoor te Oudewater.

Bennet, sir William Sterndale, de eerste componist sedert Purcell, die een nationalen Engelschen stijl wist te bereiken. * 13 April 1816 te Sheffield, † 1 Febr. 1875 te Londen. Schreef 4 pianoconcerten (een in d speelde B. Mendelssohn voor, die er zijn bewondering over uitsprak), 4 ouvertures, symphonische muziek (o.a. muziek bij Sophocles' Ajax), cantates en kamermuziek. *Reeser.*

Bennett, 1° Enoch Arnold, populair Eng. romanschrijver. * 1867, † 1931. Zoon van een advocaat uit het pottenbakkersgebied v. Staffordshire, journalist tot 1900; woonde daarna meestentijds in Frankrijk, waar hij een Française huwde, en in Londen; werd romanschrijver van beroep met sterk journalistieken inslag. Van zijn ongeveer 60 romans en andere werken hebben slechts enkele letterkundige waarde, vooral die, waarin hij het leven van zijn geboortestreek beschrijft, de zgn. Five Towns, een conglomeraat van industriesteden, bestaande uit: Newcastle-under Lyme, Stoke, Longton, Burslem en Tunstall. Hier is hij de meester in het nauwkeurig humoristisch beschrijven van nauwkeurig en liefdevol waargenomen mentaliteit en atmosfeer van het kleinburgerlijke leven. Van minder belang zijn de schilderingen van het mondaine leven in Londen.

E. A. Bennett.

Voorn. romans: Anna of the Five Towns (1902); The Grand Babylon Hotel (1902); Tales of the Five Towns (1905); The Grim Smile of the Five Towns (1907); Buried Alive (1908); The Old Wives' Tale (1908); de trilogie: Clayhanger, Hilda Lessways en These Twain (1910—'16); The Pretty Lady (1918): Riceyman Steps (1923). — Lit.: L. G. Johnson, A. B. of the Five Towns (1924); B. Fehr in: Anglia Beiblatt (1925); Fl. Delattre in Rev. Anglo-Amer. (1926); W. L. Cross in: Four Contemporary Novelists (1930); G. West, The Problem of A. B. (1932). *Pompen.*

2° James Gordon, Amer. bevorderaar der luchtvaart. * 10 Mei 1841 te New York, † 14 Mei 1918 bij Nice. Hij volgde zijn vader op als eigenaar en leider van de New York Herald. Hij zond Stanley uit naar centraal Afrika om Livingstone op te sporen; ook de Noordpool-expeditie van de „Jeannette" onder G. W. de Long, welke in 1879 de Vega zou gaan zoeken, werd door hem gefinancierd. Tevens is hij bekend als bevorderaar van automobielsport. Naar hem zijn genoemd de Gordon-Bennett luchtballon-wedstrijden.
de Visser.

Ben Nevis, bergtop in de Schotsche hooglanden (56° 48′ N., 5° W.), hoogste top van Groot-Brittannië, 1 465 m.

Bennigsen, Levin graaf von, Russisch generaal. * 10 Febr. 1745, † 3 Oct. 1826. B. was betrokken in den moord op Paul I in 1801, hij werd in 1807 opperbevelhebber tegen Napoleon, leverde op 8 Febr. 1807 den onbeslist gebleven slag bij Eylau, doch werd op 14 Juni bij Friedland verslagen.
v. Voorst.

Benniidae, → Slijmvisschen.

Benningbroek, dorp in de Noord-Holl. gem. Zijbekarspel, aan de spoorlijn Hoorn-Medemblik.

Benno II, bisschop van Osnabrück, Zalige; * te Böhningen in Zwaben, † 12 Juli 1088 te Iburg. B. was een bekend kerkvorst uit de 11e eeuw, handig diplomaat en uitstekend bouwkundige.

Lit.: G. Winter, Stand der Forschung über die B.frage in Mitt. des hist. Vereins für Osn. (XXVIII 1904, 293-306); J. Hindenberg, B. II als Architekt (Straatsburg 1921). *J. van Rooij.*

Benno van Meiszen, Heilige, Benedictijn, * 1010, † 1106. Is als bisschop van Meiszen in een zeer scherp conflict gekomen met Hendrik IV; werd gevangen genomen en afgezet, later echter wederom in zijn ambt hersteld. Vooral bekend als „Slavenapostel" onder de Sorben. B. is patroon van München en Beieren.

Lit.: Lex. Theol. Kirche (II, 172 vlg.).

Voorstelling in de kunst als gemijterde bisschop met staf. In de hand draagt hij een boek, waarop een visch ligt, die een paar sleutels in den bek draagt. Dit herinnert aan zijn strijd met Hendrik IV. Toen deze in de kathedraal van Meiszen wilde, hoewel de bisschop hem in den ban had gedaan, sloot deze de deuren, wierp de sleutels in de Elbe en ging in ballingschap naar Rome. In zijn ambt hersteld, liet hij een visscher het net uitwerpen, die een visch ophaalde met de sleutels in den bek.

Lit.: Klein, St. Benno (1904).

Benoa, voornaamste haven en uitvoerplaats van Z.Bali. → Bali.

Benoembaarheid (Ned. Recht). Art. 5 der Grondwet bepaalt, dat ieder Nederlander tot elke landsbediening benoembaar is, terwijl hiertoe geen vreemdeling benoembaar is, dan volgens de bepalingen der wet. Men zou verwachten, dat de hierbedoelde wet de gevallen zou regelen waarin, en de voorwaarden waaronder vreemdelingen tot een landsbediening kunnen worden benoemd. Bedoelde wet evenwel (van 4 Juni 1858, Stbl. 46) somt de betrekkingen op, waartoe vreemdelingen benoembaar zijn: o.a. consul, consulair agent, kanselier, hoogleeraar, leeraar, enz.

In art. 170 der Grondwet wordt hetzelfde beginsel uitgesproken als in art. 5. Volgens art. 170 mag er t.a.v. het bekleeden van waardigheden, ambten en bedieningen geen onderscheid worden gemaakt in verband met godsdienstige gezindte. *Stoer.*

Benoeming (kerkelijk), → Ambtsverleening; (van onderwijzers), → Onderwijzer.

Benois, Alexander Nikolajewitsj, Russ. hist. schilder. * 1870 te Petersburg. Studeerde aanvankelijk in de rechten, oefende zich daarbij door zelfstudie in het schilderen en teekenen en ging van 1897—1899 in Parijs werken. Hij schilderde bij voorkeur hist. onderwerpen en genretafereelen uit den tijd van Catharina II en Lodewijk XIV. Maakte aquarellen en enkele illustraties en was ook schrijver van kunsthist. opstellen en critieken.

Lit.: Bénézit, Dict. gén. des peintres. *de Stuers.*

Benoist, 1° Charles, Fransch politiek schrijver en diplomaat, * 1861 te Courseulles. Eerst redacteur van de Temps, politiek redacteur van de Revue des deux Mondes; wijdde zich daarna aan de politiek. Buitengewoon gezant en gevolmachtigd minister van Frankrijk in Den Haag van 1920 tot 1924, en bij den paus in 1924.

Werken: Essais historiques sur le 14e siècle (1886); La Politique (1894); L'organisation du travail (2 dln. 1905, 1914); Les Nouvelles Frontières de l'Allemagne et la Nouvelle Carte d'Europe (1920); Lois de la politique française (1927).

2° Eugène, klass. philoloog, prof. in Latijn te Parijs. Hij bestudeerde vooral Lucretius en Vergilius. * 1831 te Nangis, † 1887 te Parijs.

Benoist-schaal, een apparaat om de hardheid van röntgenstralen te schatten. Een dunne zilveren schijf van ongeveer 0,1 mm dik is omringd door 12 aluminium sectoren met stijgende dikte van 1 tot 12 mm. Op een fluoresceerend scherm, dat dóór dit apparaat heen bestraald wordt, vindt men één sector, waarvan de belichting dezelfde is als die van de middenschijf. De dikte van dezen sector geeft een ruwe aanduiding voor de hardheid van de röntgenstralen en hun geschiktheid om bepaalde lichaamsdeelen te doorstralen. *De Smedt.*

Benoit, 1° Peter Leonard Leopold, Vlaamsch componist, * 17 Aug. 1834 te Harelbeke (W.Vl.), † 8 Maart 1901 te Antwerpen; studeerde aan het conservatorium te Brussel; prix de Rome in 1857. Gedurende een studiereis in Duitschland dient hij bij de Brusselsche academie een brochure in: De Vlaamsche Muziekschool en haar Toekomst. Begeeft zich in 1861 naar Parijs, waar hij er niet in slaagt een opera, „Le roi des Aulnes", door het Théâtre Lyrique te doen aanvaarden en het ambt bekleedt van orkestdirigent der Bouffes Parisiens. Teruggekeerd in zijn vaderland, laat hij er in 1866 een groot oratorium op Vl. tekst: „Lucifer", uitvoeren, waarmede hij het door hem voorgestane Vl. beginsel doet triomfeeren. In 1867 bestuurder der Vl. muziekschool te Antwerpen, welke in 1897 het K. Vl. Conserv. zou worden. B. wordt de leider der Vlaamsch-Nationale kunstrichting; zijn werk is de beste illustratie zijner theorieën. Zij vertoonen onmiskenbaar die karaktertrekken, welke den Vl. volksaard eigen zijn; zij zijn spontaan, onbedwongen, geestdriftig tot uitbundigheid toe, met een opmerkelijke voorliefde voor hooge kleur, schittering en grootschheid, die aan geestesverwantschap met Rubens doen denken. B. is de geniaalste vertegenwoordiger van het Romantisme in België.

P. L. L. Benoit.

Werken: o.m. Te Deum (1863); Requiem (1863); opera's: Het Dorp in 't Gebergte, Isa (1867), Pompeia (1896); oratoria: Lucifer (1866), De Schelde, Drama Christi, De Oorlog (1873); De Maaiers (symphonie met koren); tooneelmuziek voor Charlotte Corday (1877), Willem de Zwijger (1876); cantaten: Rubens-cantate (1877), Antwerpen (1877), De Muze der Geschiedenis (1880), De Rijn (1889), De Leie, Feestzang; een klavierconcerto; een concerto voor fluit; liederen: o.m. Mijn Moederspraak; klavierstukken: sagen en balladen; motetten, een mis, enz. Publicaties: De Vl. Muziekschool van Antwerpen; Verhandeling over de Nationale Toonkunde; De Muzikale Opvoeding in België; Het Droombeeld eener muzikale Wereldkunst; De Oorsprong van het Cosmopolitisme in de muziek; Onze Muzikale Beweging op dramatisch gebied; Een Koninklijk Vl. Conservatorium te Antwerpen; Onze Nederlandsche muzikale Eenheid; Brieven over Noord-Nederland. — Lit.: Eeckhoud, P. B.; Stoffels, P. B. (1901); Gittens, P. B. (Nouvelle Revue internationale 1901-1902); Sabbe, In memoriam P. B. (1902); Blockx, P. B. (1904); Herman Baccaert, P.B. *E. V. d. Velde.*

2° P i e r r e, Fransch romanschrijver in het → romaneske genre. * 1886 te Albi. Talentvol begonnen, op het spoor van Kipling, Conan Doyle en vooral G. H. Wells, liet B. zich aldra verleiden tot den zeer begeerden, maar ook zeer vergankelijken en daarenboven ethisch te veroordeelen prikkelroman.

W e r k e n: Diadumène (gedichten 1914); Koenigsmark (1918); L'Atlantide (van plagiaat verdacht; 1919); Pour Don Carlos (1920); Les suppliantes (ged. 1920); Le lac salé (1921); La chaussée des géants en L'oublié (1922); Mlle. de la Ferté (1923); Le puits de Jacob (1925); Alberte (1926); La châtelaine du Liban (1927); Axelle (1928). *Baur.*

Benoit de Sainte-More, Fransche of Anglo-Normandische trouvère omstr. 1160, aan het hof van Hendrik II van Engeland. Vooral bekend om zijn groote Roman de Troie; waarschijnlijk ook de schrijver van een Chronique des ducs de Normandie (1172—'76), waarin de Roman du Rou van Wace wordt voortgezet. Andere werken zijn zeer onzeker. De Roman de Troie, in 30 000 versregels, is een klassieke geschiedenis in romantischen vorm, ontleend aan Dictys Cretensis Ephemeris Belli Troiani (uit de 4e eeuw) en Daretis Phrygii de Exidio Troiae Historia (uit de 5e eeuw). Hij is bewaard in 28 hss., is in het Latijn bewerkt door een hofdichter van keizer Frederik II, Guido delle Colonne, in 1287, en is de bron geweest van alle latere Troje-romans, ook der Nederlandsche van Jacob van Maerlant en Seger Dieregodgaf. Eenige episoden eruit hebben Boccaccio en Chaucer en Shakespeare geïnspireerd. *Pompen.*

Benoy, P i e t e r J o z e f, in de tooneelwereld W i l l e m, acteur, * 3 Juni 1882 te Antwerpen, leerling van Willem Royaards, sedert 1929—'30, voor een periode van zes jaar, bestuurder van den Kon. Ned. Schouwburg van Antwerpen. Breidt de lijn, aangezet door zijn baanbrekenden voorganger dr. O. De Gruyter, uit: bijdragen tot den cultuurgroei van het Vlaamsche volk door het tooneel; vandaar zoo mogelijk klassiek werk als hoofdschotel, vandaar ook verruiming van het publiek, wat B. tracht te realiseeren veeleer door afwisseling in het repertorium dan door het speculeeren op 's volks laagste instincten. Staat niet vijandig tegenover vernieuwing, volgt deze echter met wijze omzichtigheid. Voerde zijn gezelschap op tot een homogenen en tuchtvollen troep, die de vergelijking met befaamde uitheemsche troepen vermag te doorstaan. *Godelaine.*

Benozzo di Lese, → Gozzoli.

Benrather linie is een zeer belangrijke isoglosse (grens van een klankverschijnsel), zoo genoemd naar het plaatsje Benrath ten Zuiden van Düsseldorf. Zij vormt de grens tusschen het Neder- en Hoogduitsche taalgebied. Slechts het uiterste Z.O. hoekje van Limburg valt binnen de Benrather linie.

Bensbach-rivier, rivier op Nieuw Guinee, inlandsche naam Torassi (monding) 9° 10′ Z., 141° 1′ 48″ O.), in de onderafdeeling Z. Nieuw Guinee, residentie Amboina, gouvernement der Molukken (N.O.I.). Ontdekt 16 Febr. 1893 door Posthumus Meijes en Mac Gregor, die haar den naam van den toenmaligen resident van Ternate gaven. In het midden der monding aan de Alfoeren-zee begint de grens tusschen het Ned. en Australische gedeelte van Nieuw Guinee. De B. stroomt zoo goed als geheel op Australisch gebied. *Cappers.*

Benschop, gem. in de Loopikerwaard, langs de Benschopsche Wetering gebouwd. 1 900 inw., waarvan weinig Kath. De gemeente bestaat, zooals alle plaatsen in de Loopikerwaard, van veeteelt en zuivelbereiding, waarnaast eenige landbouw en griendcultuur voorkomt. Een bezienswaardigheid is de Ned. Herv. kerk (13e eeuw). *Akveld.*

Bensdorp, T h e o d o r u s F r a n c i s c u s, priester-Redemptorist, * 10 Sept. 1860 te Amsterdam, † 2 Dec. 1917 aldaar; bekend apologeet en ook door tegenstanders zeer gewaardeerd polemist, schreef over actueele godsdienstige onderwerpen in brochuren, tijdschriften en kranten, meestal onder schuilnamen als Famulus, F. A. Maaier, M. V. Dirckx. Karaktertrekken: scherpe logica, heldere, boeiende redeneertrant, irenische toon, vurige liefde voor de waarheid, welwillendheid jegens tegenstanders en actualiteit. Vooral schreef hij over het wonder, het feit der openbaring, de geschiedkundige waarheid der Evangelieverhalen, het goed recht der Mariavereering, het Godsbestaan. Bekendste brochuren: Heeft God werkelijk tot de menschen gesproken? (openbaring); Legende of historie? (de Evangeliën); Het Wonder (mogelijkheid, kenbaarheid, werkelijkheid en bewijskracht); Waar vinden wij de leer van Christus? (de ware Kerk); Maria en de Bijbel. Al zijn apologetische artikelen en polemieken (o.a. met dr. A. Kuyper over de „pluriformiteit" der waarheid, en met ds. Bakels en H. Kuyper) werden, evenals de brochuren, uitgegeven in de drie deelen Apologetica van Th. F. Bensdorp C.ss.R., verzameld en ingeleid door M. Stoks C.ss.R. (1918—1924).

L i t.: M. Stoks, Leven van Pater Th. Bensdorp (1919). *Mosmans.*

Benserade, I s a a c d e, Fransch modeschrijver van de → precieuze richting. * Nov. 1613 te Lyons-la-Forêt, † 19 Oct. 1691 te Gentilly. Door het hof begunstigd om zijn ledige, naar Italiaansche snit vol → c o n c e t t i geknutselde galante lyriek en balletten, werd hij in zijn tijd voor een aanzienlijk dichter gehouden. Zijn sonnet I o b, tegen het sonnet U r a n i a van Voiture uitgespeeld, verwekte tusschen de hofkringen en het Hôtel de Rambouillet in 1649—'50 een waren oorlog, la querelle des sonnets, waarin Balzac en Corneille o.m. betrokken werden.

U i t g.: Oct. Uzanne (Parijs 1875). — L i t.: A. Mennung, Der Sonnettenstreit (Leipzig 1899). *Baur.*

Benson, 1° A r t h u r C h r i s t o p h e r, Engelsch schrijver en geleerde. * 1862, † 1929. Oudste zoon van E. W. Benson, Anglic. aartsb. van Canterbury. Studeerde te Cambridge, leeraar te Eton in 1885, prof. te Cambridge in 1904. Master of Magdalene College in 1915.

W e r k e n: Poems (1893); lyrics (1895): geschiedenis van Eton (1899); Life of Archbishop Benson (1899). Voor de English Men of Letters: Rossetti (1904), Fitzgerald (1905) en Walter Pater (1906). Verder: From a College Window (1906); The Altar Fire (1907); Ruskin, a Study in Personality (1911); Hugh, Memoirs of a Brother (1914).

2° E d w a r d F r e d e r i c, Eng. romanschrijver. * 1867, derde zoon van E. W. Benson, Anglic. aartsb. van Canterbury. Heeft archeologische onderzoekingen gedaan in Athene en Egypte (1892—'95) en veel gereisd in Algiers, Egypte, Griekenland en Italië. Zeer vruchtbaar romanschrijver sedert 1893, vooral van het Londensch society-leven.

W e r k e n: o.a. Dodo (1893); Rubicon (1894); The Angel of Pain (1906); Dodo the Second (1914); Arundel (1914); The Freaks of Mayfair (1916); Dodo wonders (1921); Pharisees and Publicans (1926); Spook Stories

NICOLAAS BERCHEM

IJsgezicht (teekening in het museum Teyler-stichting, Haarlem)

(1928); As We Were (1930); Travail of Gold (1933); Life of King Edward VII (1933), enz.

3° Robert Hugh, Eng. Schrijver, Katholiek bekeerling. * 1871, † 1914; vierde zoon van E. W. Benson, Anglic. aartsb. van Canterbury. Studeerde te Eton en te Cambridge; ontving de Anglicaansche priesterwijding in 1895. Werkte voor de zielzorg in de achterbuurten van Londen en ging in 1898 naar een Anglicaansch klooster te Mirfield. Dit verliet hij in 1903, schreef The Light Invisible, en werd Katholiek in hetzelfde jaar; schreef het volgende jaar zijn eersten grooten hist. roman over de vervolgingen onder koningin Elizabeth: By What Authority. Katholiek priester gewijd te Rome in 1904, woonde hij tot 1908 te Cambridge, studeerende en schrijvende. Daarna vestigde hij zich tot zijn dood te Buntingford in Hertfordshire. Benoemd tot Geheim Kamerheer in 1911. Stierf bij zijn geliefden broer A. C. B.

Werken: The King's Achievement (1905; over Hendrik VIII); The Queens Tragedy (1906; over koningin Maria de Katholieke); The History of Richard Raynal, Solitary (1906; de gefingeerde levensbeschrijving van een eremiet in de 15e eeuw); The Sentimentalists (1906) en The Conventionalists (1908), psychologische romans; A Mirror of Shalott (1907) en The Papers of a Pariah (1907), schilderachtige beschrijvingen van de Kath. liturgie; The Lord of the World (1907; een roman over het einde der wereld en den antichrist); The Necromancers (1909; over spiritisme); None other Gods (1910); Come Rack, Come Rope (1912); An Average Man (1913); Oddsfish (1914; over Karel II). Eenige levendige en zeer oorspronkelijke series preeken: The Religion of the Plain Man (1906); Christ in the Church (1911); The Friendship of Christ (1912) en Paradoxes of Catholicism (1913). Verschillende kleinere werken. De meeste ook in Nederl. vert. o.a. door Albertine Steenhoff-Smulders. — Lit.: A. C. Benson, Hugh (1914); C. C. Martindale S.J., biogr. (1916), en in Dict. of Nat. Biogr. Suppl. (1927); een uitvoerige studie van B.'s romans door L. Franke S.J. (in Studiën 88, 1917) en door P. Braybrooke (in Some Catholic Novellists, 1931); The Coward (bespr. door W. Nieuwenhuis in De Katholiek 142, 1912); Oddsfish (door M. Sloot in De Kath. 147, 1915).

4° Stella, moderne Eng. romanschrijfster, niet verwant met bovengenoemde Bensons. * 1892. Heeft meest in het buitenland, Zwitserland enz. gewoond; van 1918 tot 1920 in Californië. Huwde in 1921 met een Ier, J. C. O'Gorman Anderson, in dienst bij de douane in China.

Werken: This is the End (1917); The Poor Man (1922); Worlds within Worlds (1928); Tobit Transplanted (1931); Hope against Hope and other Stories (1931). — Lit.: Jos. Panhuysen, in De Tijd van Zondag 26 April 1931. *Pompen.*

Bent (Molinia coerulea), ook bentgras, pionten, eenknoop of blauwe eenknoop genaamd, minderwaardige grassoort, welke vooral voorkomt op veengronden in pollen. Wordt wel gebruikt voor het maken van bezems, dokken (onder pannen) en voor het dekken van schuren (i.p.v. riet of stroo). → Smeele; → Zegge. *Bles.*

Bent, 1° James Theodor, Engelsch archeoloog. * 30 Maart 1852 bij Leeds, † 5 Mei 1897 te Londen; wijdde zich vanaf 1885 aan archeologische onderzoekingen, achtereenvolgens in Klein-Azië, Zuid- en Oost-Afrika, Abessinië en Arabië.

2° Johan van der, schilder te Amsterdam. * 1650, † 1690. Zijn genre bestaat vooral uit landschappen met herdersscènes in den trant van Nic. Berchem, maar aanmerkelijk zwakker.

Lit.: v. Wurzbach, Niederl. Künstlerlex.

Bèntèng, Indische versterking, bestaande uit vierkante aarden omwalling, lengtezijden ca. 200 m, hoogte 2 m, gedeeltelijk door een moddergracht of door een palissadeering omringd. Iedere zijde heeft een ingangspoort met bovenliggend wachthuisje.

Bentgras, → Bent.

Bentham, 1° George, Engelsch plantkundige, * 1800, † 1884. Hij begon met het bestudeeren van de flora in de Pyreneeën tijdens zijn verblijf in Zuid-Frankrijk, studeerde vervolgens te Londen in de rechten, maar gaf zich ten slotte geheel aan de botanie, speciaal de flora van de Engelsche koloniën. Hij was ook president van de Linean Society.

Werken: Handbook of the British flora (1858), Flora honkongensis (1861); Flora australiensis (met F. v. Müller, 5 dln. 1863-'70); Genera plantarum (met J. D. Hooker, 3 dln. 1862-'83). *Bouman.*

2° Jeremy, wijsgeer, vooral staats- en rechtskundige; * 15 Febr. 1748 te Londen, † 6 Juni 1832 aldaar. Slaagde niet in een advocatenpraktijk, erfde een groot fortuin en wijdde zich uitsluitend aan de wetenschap en het uitdenken van hervormingsplannen. B. is de vernieuwer van het utilitarisme: een leer, die als doel van alle dingen beschouwt „het grootste geluk van het grootste getal". Onder geluk verstaat hij dan het plezier of den lust; verschil in waarde tusschen de verschillende soorten van lust erkent hij niet, alleen verschil van intensiteit en duur. In de economie is hij volgeling van de vrijhandelsleer van A. Smith.

Uitg. van zijn „Works" door dr. Browning (Edinburgh 1838-1843). *de Bruin.*

Bentheim, stadje in het Pruisisch regeeringsdistrict Osnabrück, provincie Hannover, 8 km van de Nederlandsche grens, aan de spoorlijn Oldenzaal—Osnabrück—Hannover. B. ligt op een zandsteenplateau, 110 m boven zeeniveau, en heeft ca. 3 300 inw., overwegend Prot.

De zandsteen wordt als bouwsteen gebruikt (paleis op den Dam te Amsterdam). De zwavelhoudende bronnen dienen ter behandeling van rheuma, jicht en neuralgie. *Lips.*

Bentheim, Lüder von, bouwmeester te Bremen, * ca. 1550, † ca. 1613; onderging in zijn monumentale werken (verbouwing van het stadhuis van Bremen, 1609—'14) sterk den invloed der Ned. Renaissance.

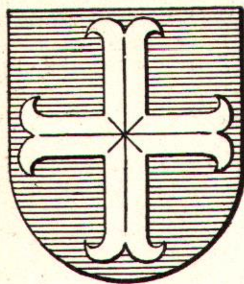
Lit.: Dehio, Gesch. der deutschen Kunstdenkmäler (V 1928); G. Paul, Das Rathaus zu Bremen, in Die Baukunst (I. 6).

Bentheimer steen, een lichtgeel gekleurde zandsteen uit het onder-Krijt, in de omgeving van Bentheim aan de oppervlakte komende. Dit vrij zachte gesteente wordt wel als bouwsteen gebruikt, maar is niet geschikt voor constructie-onderdeelen, die een zware belasting moeten kunnen doorstaan. *Hofsteenge.*

Benthuizen, gemeente in Z. Holland, ten O. van Den Haag in de Hoogeveen- en Benthornpolders. Opp. 1 226 ha, ca. 1 000 inw. (Prot.).

Bentinck, oud adellijk geslacht, sedert 1304 aanwijsbaar in Geldersche oorkonden; de meest bekende is Hans Willem, * 1649, † 1709, de beroemde vriend van stadhouder Willem III; bij de groote onderneming tegen Engeland in 1688 ging hij mede en kreeg in 1689 den titel van graaf van Portland. Hij had twee zonen, waarvan de oudste, Hendrik, de stamvader werd der

hertogen van Portland en zich, door latere verwantschap met het huis Cavendish-Harley, noemde Cavendish-Bentinck; de jongere, W i l l e m, huwde met de erfdochter der West-Duitsche graven van Aldenburg en werd in 1732 door keizer Karel VI tot rijksgraaf verheven; hij speelde weer een groote rol in de Nederlandsche Republiek ten tijde van stadhouder Willem IV en werd later door den hertog van Brunswijk verdrongen.

Stamwapen van de fam. Bentinck.

L i t. : Nieuw Ned. Biogr. Wb. (I en II). *v. Gorkom.*

Bentivoglio, G u i d o, buitengewoon bekwaam diplomaat, die ook als redenaar en schrijver groote talenten bezat. * 1579 te Ferrara, † 1644 te Rome. Nuntius te Brussel (1607—1615) en te Parijs (1616—1621). Kardinaal in 1621. Zijn goed geschreven Della guerra di Fiandra (1559—1607) geeft een kijk op den Ned. opstand tegen Spanje van Kath. geestelijk standpunt. Voor den tijd van zijn nuntiatuur zijn van beteekenis de Relazioni del card. B. in tempo della sua nunziatura.

L i t. : Bull. de l'Institut historique belge de Rome (VIII 1928). *Cornelissen.*

Bentley, 1° J o h n F r a n c i s, Eng. architect, * 1839 te Doncaster, † 1902 te Londen. Ontwerper van de Kath. kathedraal van Westminster (Londen), een machtig interieur met koepelgewelven.

2° R i c h a r d, Engelsch letterkundige, de grootste philoloog der 18e eeuw, * 1662 te Oulton, van 1700 af tot aan zijn dood (1742) Master van het Trinity College te Oxford. Van zijn buitengewone scherpzinnigheid als criticus getuigen zijn tekstuitgaven: Fragmenten van Philemon en Menander (1710), Horatius (1711) met meer dan 700 tekstcorrecties; Terentius, Phaedrus en Publilius Syrus (1726), met ca. 1 000 tekstcorrecties en een merkwaardige inleiding over de metriek van Terentius; Manilius (1739). Hij herstelde inschriften van Delos (1721) en Chalcedon (1728) en in Homerus ontdekte hij de digamma. Zijn eruditie en methodische geest schitteren echter het meest in zijn monographieën, w.o. Letter ad Mill (1691), waarin, naast een grondige studie over het Attisch drama, ook een studie over Ion van Chios, alsook de herontdekking der zgn. synapheia in de Grieksche metriek en tekstverbeteringen van meer dan 60 Grieksche auteurs voorkomen; The Epistles of Phalaris (1697), een model van dissertatie en tevens een meesterwerk van strijdschrift, handelend over de authenticiteit en het ontstaan der apocryphe (maar tot dan toe voor echt gehouden!) Grieksche briefliteratuur, evenals over het ontstaan der Aesopische fabels. — Groot was de invloed van B. in Engeland, waar hij school vormde, en in Holland, waar hij o.m. Graevius, P. Burman en vooral Hemsterhuys leidde en bezielde. Zijn lastig karakter, zoowel als zijn onvervalschte liefde voor de waarheid waren spreekwoordelijk. *V. Pottelbergh.*

Richard Bentley.

Bentveld, → Aerdenhout.

Bentvogels. De Nederlandsche schilders, die in de 16e en 17e eeuw naar Italië gingen ter verdere studie of ontwikkeling, vereenigden zich langzamerhand tot een gezelschap, „de bent" genaamd. De leden van dien bond waren de „bentvogels". De bent was een gezelschap, dat meer gezelligheid en vermaak zocht, dan wel artistieke bedoelingen nastreefde. De leden werden „gedoopt" met een naam, die hen dikwijls karakteristiek typeerde. Karel Dujardin heette „bokkebaart", Jan Lis „Pan", Hans Jordaens „brijpotlepel", Adriaan van der Kabel „Koridon", Abraham Genvels „Archimedes", enz. Het schijnt, dat in het begin der 17e eeuw de bent ook reglementen gehad heeft, doch het tijdelijk karakter van het lidmaatschap kon de organisatie geen vaste gronden geven. *Swillens.*

Bentzon, T h é o d o r e B l a n c de, geb. Thérèse de Solms, Fransch schrijfster van een gezonde en onderhoudende romankunst, die, behoudens haar grooter ethische zuiverheid, aan George Sand laat denken. Zij trad ook op als cultuur-bemiddelares met Amerika. * 21 Sept. 1840 te Seine-Port, † 7 Febr. 1907 te Meudon.

W e r k e n : Un divorce (1872); La grande saulière (1877); Littératures et moeurs étrangères (1882); Tête folle (1883); Les nouveaux romanciers américains (1884); Constance (1891); Une double épreuve (1896); Choses et gens d'Amérique (1898); Les Américaines chez elles (1904). *Baur.*

Benuras, D a f y d d, een Wallisisch bard, die dichtte ter eere van het Gwynedd-koningshuis en vooral van Llyweln ab Iorwerth, den grootsten vorst van dat huis. * 1190, † 1240.

L i t. : Hastings, Encyclopaedia of Religion and Ethics (II 1909); Revue Celtique (XLI 1924, 412 vlg.).

Benvenuto di Giovanni di Meo del Guasta, Ital. schilder uit Siena, leerling van Vecchietta; * ca. 1436, † ca. 1518. Zijn origineel kleurencomplex, een verfijnde uitwerking van details in gelaat en draperie, een overslanke bevalligheid in de houding zijner figuren vormen de kenmerkende eigenschappen van zijn werk. Zijn kleuren vervalen later, terwijl het gedetailleerde in zijn kunst verdort tot verstandelijk maakwerk. De invloed van Matteo di Giovanni (na 1475) schijnt daaraan niet vreemd te zijn.

V o o r n. w e r k e n : fresco's in het Baptisterium van S. Giovanni (Siena, waarsch. naar teekeningen van Vecchietta) met voorst. der legende van Sint Antonius, abt (1455); Boodschap aan Maria, tusschen St. Michael en de H. Catharina van Alex. (1466, voor de S. Girolamo te Volterra, nu Museo civico aldaar); idem, voorst. in de Observanten-kerk te Sinalunga (1470); Aanbidding der Wijzen (1475, Abdy Coll. Londen); Moord der Onnoozele Kinderen (Aix en Prov.). — L i t. : Berenson, The central italian painters of the Renaissance ([3]1900); Venturi, Storia dell' arte ital. (VII 1901, 505 vlg.); Dami, Siena e le sue opere d'arte (1915, 148 vlg.). *Knipping.*

Benvenutus Mareri, Zalige, Franciscaner

leekebroeder; * te Recanati, † 5 Mei 1289 aldaar. Hij bezat de gave der contemplatie. Zijn vereering werd door Pius VII bekrachtigd. Feestdag in de Orde 21 Mei.

Benvenutus van Gubbio, Zalige, Franciscaan; † 27 Juni 1232 te Corneto (Apulië). B. was een voornaam ridder, werd ca. 1222 door den H. Franciscus in de Orde opgenomen en verpleegde als leekebroeder de melaatschen. Hij is bekend om zijn vurige vereering der H. Eucharistie en mystieke begenadiging. Feestdag in de Orde 27 Juni. *J. v. Rooij.*

Benz, 1° Carl Friedrich, Duitsch ingenieur, een der pioniers in de automobielindustrie; * 1844 te Karlsruhe, † 1930. Construeerde onafhankelijk van Daimler in 1885 een practisch bruikbaren benzinemotor.

2° Richard, Duitsch literair-historicus van neo-Romantische, neo-Gotische strekking. * 12 Juni 1884 te Reichenbach. B. hoopt, door studie van de oude Duitsche volksboeken en sprookjes, de moderne letterkunde zuiverder Germaansch te maken.

Werken: Alte deutsche Legenden (1910); Die deutschen Volksbücher (1913); Legenda aurea (1925); Märchendichtung der Romantiker ([2]1926); Renaissance und Gotik (1928). *Baur.*

Benzaldehyd, bittere amandelolie, is een kleurlooze, sterk lichtbrekende vloeistof met een aangenamen, aan bittere amandelen herinnerenden geur. Het komt in de natuur gebonden voor in → amygdaline. Wordt gebruikt bij de bereiding van sommige kleurstoffen, in de parfumerie, bij de likeurfabricatie en in banketbakkerijen. Indien het alleen dient om een amandelachtigen geur te veroorzaken, wordt het meestal door het eveneens naar amandelen ruikende maar veel goedkoopere nitrobenzol vervangen (zeep).

Benzaldehyd, formule C_6H_5. CHO is het eenvoudigste aromatisch aldehyd, smeltpunt —26°C, kookpunt 179°C. Technisch bereid door het, bij de chloreering van toluol verkregen, benzalchloride C_6H_5. $CHCl_2$ met water te verwarmen en het gevormde b. over te destilleeren. Het ruwe product wordt door behandeling met zwaveligzuur gezuiverd. Slecht oplosbaar in water, gemakkelijk in alcohol en aether, wordt door zuurstof van de lucht langzaam tot benzoëzuur geoxydeerd. Verschillende derivaten van b., zooals chloor-oxy-nitro- en aminobenzaldehyden, hebben groote beteekenis in de kleurstoffenindustrie. *Hoogeveen.*

Benzalgroep. Deze atoomgroep C_6H_5. CH is op zichzelf niet bekend, maar wordt in enkele verbindingen aangetroffen; bijv. C_6H_5. $CHCl_2$ = benzalchloride.

Benzeen, → Benzol.

Benzelius, Erik (eigenl. Benzel), Zweedsch polygraaf en Lutheraansch aartsbisschop van Upsala. * 1657, † 1743. Veelzijdig ontwikkeld door lange studie-verblijven in West-Europa, deed B. vooral aan kerkgeschiedenis en Noorsche archeologie. Hij gaf den stoot tot de studie van het Gotisch, door zijn uitgave van den Codex argenteus.

Werken: Ulphilas illustratus (1708); Monumenta historica veteris ecclesiae sveogothicae (1709). *Baur.*

Benzidine, $NH_2C_6H_4C_6H_4NH_2$, kristalpoeder, moeilijk oplosbaar in water, gemakkelijk in aether, smeltp. 128°C. Gebruikt in de kleurstoffenfabricage, ter zuivering van aether, waarmede het een goed gekristalliseerde verbinding vormt, en als reagens op bloed (→ Benzidine-proef). *Hillen.*

Benzidine-proef. Als men benzidine oplost in bepaalde hoeveelheden alcohol, ijsazijn en waterstofperoxyde en deze oplossing in aanraking brengt met bloed of stoffen, waarin bloed voorkomt, dan ontstaat een groene verkleuring, die spoedig, vooral bij aanwezigheid van iets meer bloed, in blauw overgaat. Door deze proef kan men zelfs zeer kleine hoeveelheden bloed op het spoor komen, o.a. in ontlasting. *v. d. Sterren.*

Benzine (Eng.: petrol, gasoline), een mengsel van laagkokende koolwaterstoffen, verkregen bij de destillatie van ruwe aardolie. Ook bij de hydreering van bruinkool en steenkool verkrijgt men b. (Bergius-proces). B. is practisch onoplosbaar in water, evenwel mengbaar met vele organische oplosmiddelen. Als goed oplosmiddel voor oliën, vetten en harsen gebruikt men b. als extractiemiddel.

Vele huisvrouwen maken hiervan gebruik om kleeren te reinigen. Dit moet echter sterk worden afgeraden, daar benzine zeer brandbaar is en benzinedampen kunnen explodeeren. Reeds vele ongelukken zijn hierbij voorgekomen, ook in gevallen, waarbij het vuur meer dan 20 meter verwijderd was. Indien men noodzakelijk met benzine moet werken, dan in alle geval in de open lucht.

De belangrijkste toepassing van b. is evenwel als drijfstof voor explosie-motoren. Het normale, hiervóór gebruikte handelsproduct heeft een kooktraject van ca. 30°C tot ca. 200°C. Het s.g. van b. is, behalve van het kooktraject, in sterke mate afhankelijk van de geaardheid van de aanwezige koolwaterstoffen. Behalve door destillatie van ruwe aardolie wordt momenteel een zeer groot gedeelte van de voor motoren benoodigde b. verkregen door „cracking” van hooger kokende aardolieproducten. De op deze wijze verkregen „anti-knock”-benzine munt uit door een hoog octaan getal. *Hoogeveen/Tulleners.*

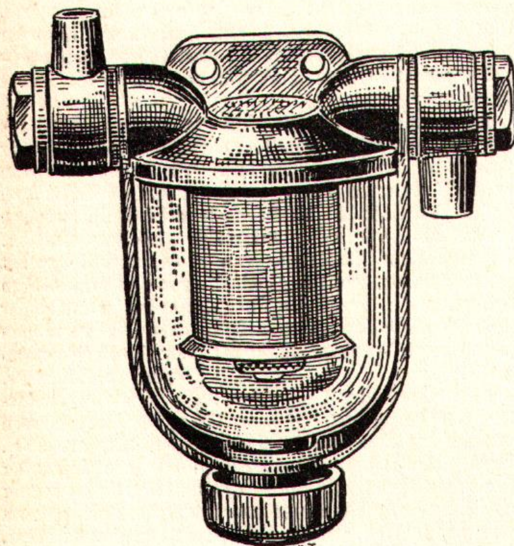
Benzinebelasting (Ned. Bel. recht), belasting ten bedrage van 6 gld. per 100 kg benzine, geheven volgens de wet van 19 Dec. 1931 (Stbl. nr. 527). Deze belasting is geconstrueerd als een bijzonder invoerrecht, dat niet alleen verschuldigd is bij invoer van benzine, al dan niet over entrepot, doch ook na winning in Ned. uit aardolie of andere grondstoffen. Onder „winning” valt niet het met vergunning van den min. van Fin. raffineeren van benzine of weder afscheiden uit in eenig bedrijf aan een stof toegevoegde benzine. Bij invoer van benzine is naast het bovengenoemde bijzondere invoerrecht ook het recht van post 96 van het tarief van invoerrechten verschuldigd, nl. 1,25 gld. per 100 kg (bij invoer in verpakten staat of in tabletvorm wordt 10% van de waarde geheven). Volgens art. 18 van de tariefwet kan voor dit laatste invoerrecht vrijstelling worden verleend bij gebruik der benzine als hulpmiddel bij de werkzaamheden in fabrieken, trafieken, bij landbouw, tuinbouw en veeteelt; deze vrijstelling kan ook worden toegekend t.a.v. het bijzondere invoerrecht, indien benzine als grondstof bij de werkzaamheden in fabrieken en trafieken wordt gebezigd. De wet omschrijft, wat onder „benzine” moet worden verstaan. De b. is een van de middelen geweest, waarmede de regeering het tekort, dat op de rijksbegrooting over 1932 werd verwacht, heeft trachten te dekken. Ten tijde van de invoering van deze belasting was de benzineprijs belangrijk gedaald; deze belasting is toen verdedigd als een

conjunctuurbelasting. Haar opbrengst over 1932 werd geraamd op 10 600 000 gld. in hoofdsom. De werkelijke opbrengst wordt niet afzonderlijk gepubliceerd; zij is begrepen onder de opbrengst van de invoerrechten.

Van 1 Jan. 1933 tot en met 30 Juni 1934 worden 30 opcenten geheven, zoowel van het bijzondere invoerrecht (6 gld.) als van het hierboven bedoelde invoerrecht volgens post 96 van het tarief. *Smeets.*

Belg. Recht. De wet voorziet een forfaitaire overdrachttaks van 9% op de motorbrandstoffen, waaronder al de benzolbrandstoffen. Deze taks wordt gekweten bij de voortbrenging, zoo het inheemsche producten geldt, en bij de in verbruikverklaring, zoo het over ingevoerde producten gaat; zij dekt alle verdere overdrachten (K.B. 18 October 1933). De motorbrandstoffen evenals de andere lichte minerale oliën geven eveneens aanleiding tot tol- en accijnsrechten. *Rondou.*

Benzinefilter (→ Automobiel) dient tot het zuiveren der benzine, die van den vergaarbak naar den carburator wordt gevoerd. Het zuiveren geschiedt ofwel door een koperen zeef of door een zeef, samengesteld uit een aantal op elkaar gedrukte plaatjes, die de onzuiverheden tegenhouden. *Guljé.*

Benzinefilter.

Benzinemotor, explosiemotor. Wordt vervaardigd uit één of meer cilinders. De ééncilindermotor wordt betrekkelijk weinig toegepast, daarentegen worden voor auto's, motorbooten, vliegmachines vooral benzine-meercilindermotoren gebruikt, daar zij door zindelijkheid in gebruik, eenvoudige constructie en gemakkelijke bediening de voorkeur genieten boven zwaaroliemotoren, welke evenwel in brandstofkosten voordeeliger in gebruik zijn. *Beukers.*

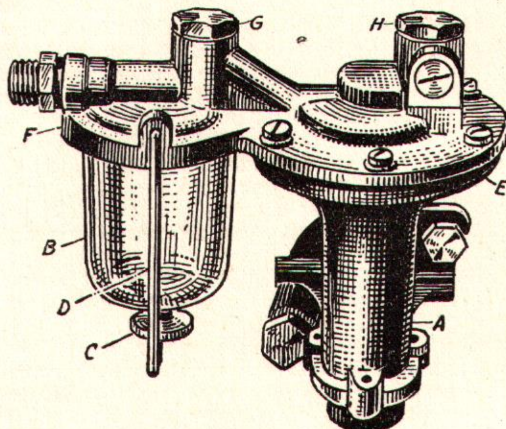
Toepassing. De groote ontwikkeling van den b. na den oorlog en de daarbij verkregen bedrijfszekerheid en eenvoudige bediening hebben tot toepassing op elk gebied geleid. Zoo vindt men op verkeersgebied: den personenauto, autobus, motorfiets, motorboot, fiets met ingebouwden motor, buitenboordmotor, bestel- en vrachtauto van 1 tot 20 ton laadvermogen, vliegtuig, vliegboot (Dornier), luchtschip (Zeppelin).

De concurrentie, hiervan ondervonden, bracht den b. in het railverkeer: ro-railer (Eng.), Micheline (Fr.), rail-zeppelin, rail-autobus, locomotor, motorrijtuig, spoorfiets voor inspectie. Verder: tractors in gebruik bij expediteurs, in circussen, in het leger en den landbouw. Transportkarren in fabrieken en magazijnen, op de perrons voor bagage, oorlogstanks, motorploegen, brandspuiten, hooi- en grasmaaimachines, voor het aandrijven van werktuigen als pompen (watervoorziening, drooghouden van bouwputten), dynamo's (verlichting), betonmolens, enz.

Er is evenwel rekening mede te houden, dat op verschillend hierboven genoemd gebied de b. weder verdrongen zal worden door den nog in ontwikkeling verkeerenden, zuiniger werkenden en minder brandgevaarlijken Diesel-oliemotor. *Pot.*

Benzinemotorwagen, type motorwagen, met benzinemotoren gedreven. → Tractiesysteem.

Benzinepomp (→ Automobiel) dient tot het aanvoeren der benzine van den vergaarbak naar den carburator. Er bestaan mechanische pompen, die meestal door de excentriekas, en electrische pompen, die met den stroom der batterij worden gedreven. Deze benzinepompen zijn meestal met den benzinefilter tot één geheel samengebouwd. *Guljé.*

Mechanische benzinepomp.

A. Lichaam van de pomp. B. Filter. C. Gekartelde knop. D. Beugel. E. Diaphragme. F. Deksel, dat ventiels draagt. G. Toelaatventiel. H. Uitlaatventiel.

Benzmann, Hans, Duitsch dichter en letterkundig vulgarisator. * 27 Sept. 1869 te Kolberg, † 9 Jan. 1926 te Berlijn.

Werken: Die deutsche Ballade (1913); Ausgewählte Gedichte (1919); Moderne deutsche Lyrik ([100] 1921).

Benzoaten zijn de zouten van benzoëzuur.

Benzocaine, anaesthesine, p. amidobenzoëzure aethylester, $C_6H_4NH_2COOC_2H_5$, wit, smaak- en reukloos kristalpoeder, dat op den tong een gevoel van verdooving teweeg brengt, slecht oplosbaar in water, goed in spiritus, beter in olie. Gebruikt o.a. in dranken en zalven als plaatselijk verdoovend middel; voor inspuitingen de beter oplosbare zoutzuurverbinding.

Lit.: Ned. Pharm. Ed. (V). *Hillen.*

Benzoë, de uit de verwonde stammen van eenige Styraxsoorten gevloeide balsem, die in de lucht hard geworden is. Men onderscheidt: Sumatra- en Siambenzoë. De eerste (Ind.: Menjan), die vnl. in de residenties Tapanoeli en Palembang, van de op inlandsche aanplantingen voorkomende Styrax Benzoin Dryand e.a. gewonnen wordt, bestaat uit een grijs- of roodbruinachtige massa, waarin rijkelijk witte korrels verspreid liggen; er komen twee soorten van voor, de eene bevat in hoofdzaak benzoëzure-, de andere kaneelzure resinolen. De Siam-benzoë, afkomstig van Styrax tontrinensis Craib, bestaat uit losse of zwak samengekleefde onregelmatige, tot 3 cm groote brosse stukken, die uitwendig bruin, inwendig melkwit en op de breuk glanzend zijn.

Kaneelzuur-vrije b. wordt gebruikt voor de bereiding van benzoëzuur, de andere ook voor tinctuur, zalf, kosmetische middelen en wierook.

Lit.: Comment. Ned. Pharm. Ed. (V, 2).
Hillen.

Benzoëboom, Styrax benzoin, een in den Indischen Archipel en Achter-Indië voorkomende boom van de familie der Styracaceae. Dit gewas levert benzoëhars voor den handel, dat wordt verkregen door inkervingen in de schors, waardoor de snel verhardende vloeibare massa te voorschijn komt; grootendeels een product uit Sumatra en Siam en was waarsch. in de Oudheid reeds bekend. Ook van de Braziliaansche soorten wordt hars gewonnen, dat als wierook wordt gebruikt. *Bouman.*

Benzoëhars. asa dulcis, door inkerving gewonnen van den → Benzoëboom. B. bevat benzoëzuur, dikwijls ook kaneelzuur en wordt gebruikt voor reukwerk en lak.

Benzoëreuzel wordt verkregen door reuzel met benzoë te verwarmen en te filtreeren. Wordt minder spoedig rans dan gewone reuzel, daar benzoë de ontwikkeling van micro-organismen tegenhoudt.

Lit.: Ned. Pharm. Ed. (V).

Benzoëtinctuur, donkergele tot bruinroode vloeistof, verkregen door oplossen van benzoë in spiritus.

Lit.: Ned. Pharm. Ed. (V).

Benzoëzuur of Benzeencarbonzuur is een kleurlooze vaste stof, die haar naam dankt aan het voorkomen in benzoëhars, waaruit het door sublimeeren verkregen kan worden. Wordt gebruikt voor het conserveeren van levensmiddelen, hetgeen echter in vele landen aan strenge regels is gebonden; o.a. is in Nederland het gebruik bij de Warenwet geregeld. Dient verder voor het sausen van dure sigaren en sigaretten, de bereiding van kleurstoffen en als uitgangsproduct voor andere chemische praeparaten. Het eenigszins geelachtig gekleurd, uit benzoëhars verkregen product vindt toepassing in de geneeskunde.

Benzoëzuur, formule C_6H_5. COOH wordt technisch verkregen uit toluol, dat door chloreering omgezet wordt in benzotrichloride en vervolgens met water en kalkmelk in b. Witte glanzende naalden of plaatjes, smeltpunt 121,5°C, kookpunt 249°C, maar sublimeert reeds bij 100°C. Met waterdamp vluchtig, gemakkelijk oplosbaar in alcohol en aether. Van de zouten, benzoaten, wordt het natriumzout, C_6H_5. CO_2 Na + H_2O, als conserveermiddel en het magnesiumzout, $(C_6H_5 . CO_2)_2Mg + 3H_2O$, in de geneeskunde gebruikt.
Hoogeveen.

Benzogel, → Gel.

Benzol of Benzeen is een kleurlooze, zeer brandbare vloeistof, die in de industrie óf als hulpstof óf als grondstof veel gebruikt wordt. Dient als oplosmiddel van jodium, zwavel, phosphor, harsen, vetten, caoutchouc en vele chemische praeparaten. Vindt als extractiemiddel in de linoleum-lak-gummifabrieken en chemische wasscherijen toepassing, terwijl het ook als motorbrandstof gebruikt wordt.

In den handel verstaat men onder b. een mengsel van aromatische koolwaterstoffen, die uit steenkolenteer worden verkregen en beneden 200° C destilleeren, zooals benzol, toluol en hoogere homologen. Wordt een percentage opgegeven, dan beteekent dit niet, dat zooveel zuivere benzol aanwezig is, maar dat dit percentage van de vloeistof beneden 100° destilleert, en voor het grootste gedeelte bestaat uit benzol (kookpunt 80° C) naast toluol (kookp. 111° C.) Bijv. 90%-ige b. beteekent een vloeistof, die voor 90% beneden 100° overdestilleert, waarbij deze vloeistof in werkelijkheid slechts 81—84% b. bevat. Zware b. destilleert tusschen 120° en 190° C en bevat dus heelemaal geen b. meer. Benzol, formule C_6H_6, wordt hoofdzakelijk uit steenkolenteer gewonnen.

Synthetisch kan het o.a. verkregen worden door droge destillatie van benzoëzure-calcium met kalk of polymerisatie van acetyleen. Smeltp. 5,5° C, kookp. 80° C; s.g. bij 20°: 0,878; refractie bij 20°: 1,501, niet mengbaar met water, daarentegen in alle verhoudingen met sterken alcohol. Brandt met een sterk roetende vlam en kan met lucht explosieve mengsels geven. Blusschen met zand. Wordt b. langen tijd ingeademd, dan kunnen ernstige vergiftigingsverschijnselen optreden, die zelfs den dood ten gevolge kunnen hebben.

B. werd in 1825 door Faraday in de destillatieproducten van vette oliën ontdekt en in 1833 het eerst door Mitscherlich synthetisch bereid (hij noemde het benzine).

Lit.: Whitehead, Benzol, its recovery, rectification and uses (1920). *Hoogeveen.*

Benzol is de theoretische grondstof der aromatische verbindingen. Deze worden alle gekenmerkt door een bepaald complex physische en chemische eigenschappen, bijv. de gemakkelijke vervangbaarheid der waterstof-atomen door een sulfonzuur- en een nitrogroep. Om die typische eigenschappen te beschrijven zijn velerlei formules voorgesteld. Kekulé (1865) gaf den zesring met drie dubbele bindingen: of als afkorting: , waarbij echter de dubbele bindingen niet aan een bepaalde plaats gebonden werden geacht (oscilleerend). De prismaformule van Ladenburg: , werd door von Baeyer weerlegd. Om de zonderlinge eigenschappen van Kekulé's dubbele bindingen te vermijden, gaf von Baeyer de centrische formule: , Claus de diagonaalformule en Thiele de formule der restvalenties , die echter alle hun bezwaren hebben.

Lit.: G. Wittig, Stereochemie (Leipzig 1930).
Tellegen.

Benzosol, → Sol.

Benzoylchloride of Benzeencarbonchloride, C_6H_5.COCl, is een kleurlooze vloeistof met een prikkelenden reuk en werkt traanverwekkend op de oogen.

Wordt bereid door inwerking van sulfurylchloride op benzoëzuur. Kookpunt 197°C, smeltpunt —1°C, s.g. 1,212 bij 20°. Het halogeenatoom in b. kan gemakkelijk reageeren, waarvan men in het laboratorium en in de techniek gebruik maakt om benzoylgroepen (C_6H_5CO.) in andere verbindingen, zooals phenolen, aminen, enz., in te voeren. In den wereldoorlog is b. als traanverwekkende strijdstof gebruikt. *Hoogeveen.*

Benzoylgroep. Deze atoomgroep C_6H_5. CO komt in vele verbindingen voor. Ze wordt door middel van benzoylchloride in andere lichamen ingevoerd.

Benzoylperoxyde, eigenlijk dibenzoylperoxyde, C_6H_5. CO. O—O. CO.C_6H_5, ontstaat bij de inwerking van natriumperoxyde op benzoylchloride. Kleurlooze kristallen, smeltpunt 103,5° C. Wordt gebruikt bij het ontkleuren en bleeken van vetten, meel, enz. Komt o.a. onder den naam L u c i d o l in den handel. *Hoogeveen.*

Benzylalcohol of p h e n y l m e t h a n o l is een vloeistof, die in vrijen toestand of als acetaat of als benzoaat in aetherische oliën voorkomt, o.a. in de oliën uit jasmijn en cassiabloesem, ylang-ylang en hyacinten. B., formule: C_6H_5. CH_2OH, wordt technisch verkregen uit de genoemde oliën of uit benzaldehyd door behandeling met kaliumhydroxyde. Ook wel uit benzylchloride C_6H_5.CH_2Cl met water en loodoxyde. Kookpunt 206° C. Wordt gebruikt in de reukstoffen-industrie evenals de zeer belangrijke azijnzure-ester, het benzylacetaat C_6H_5.CH_2 OOC. CH_3, een naar vruchten ruikende vloeistof, kookpunt 216° C, die ook in verschillende aetherische oliën voorkomt. *Hoogeveen.*

Benzylbenzoaat, $C_6H_5COOCH_2C_6H_5$, kleurlooze dikke vloeistof met scherpen, bitter-aromatischen smaak, kookpunt 323° C, s.g. 1,125. Komt o.a. voor in Peru- en Tolubalsem; wordt synthetisch bereid en gebruikt in de parfumerie als fixeermiddel en in de geneesk. als krampopheffend middel. *Hillen.*

Benzylgroep, deze atoomgroep, C_6H_5.CH_2, komt in verschillende verbindingen voor, o.a. in benzylalcohol C_6H_5.CH_2OH, benzylchloride C_6H_5.CH_2Cl, enz.

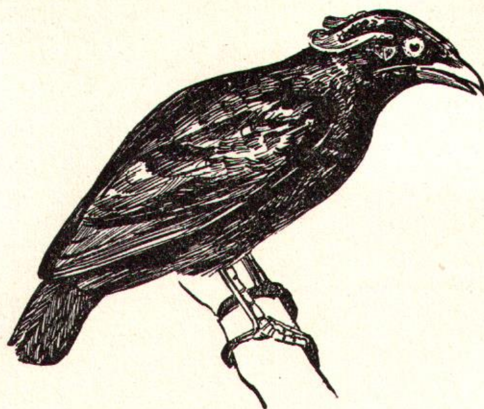
Beo of L e b e o, Bantoetaal, gesproken door de Babeo, Bangba en Baboeroe-Babendja, die zich in Belgisch Kongo ten N. en ten Z. van de Aroewimi (Lohale) tusschen de Loeloe en de Lindi (Loënde) ophouden.

De blanken in Kongo hebben, naar het voorbeeld van de gearabiseerden, dit idioom Kingélima en de stammen, die het spreken, Wangélima (Bangélima) genoemd. Het Beo behoort tot de groep der bantoïeden en is nauw met het Boa verwant.

L i t. : M. Schultz, Bangba-Fabeln und Erzählungen (Anthropos XVIII, 1923); Gérard, La langue lebéo, grammaire et vocabulaire (Brussel 1924). *Burssens.*

Beo (G r a c u l a J a v a n e n s i s, Gracula religiosa), in den Indischen Archipel voorkomende soort spreeuw, die kan leeren praten, en die daarom als huisdier gehouden wordt en een zekere rol speelt in de inheemsche verhalen.

De beo behoort tot de orde der zangvogels (Oscines). Veeren diepzwart, op kop en hals met diep violetkleurige, op het overige gevederte met metaalgroen glanzende vedereinden; de wortels der handpennen zijn wit en vormen een zichtbaren vleugelband; achter elk oog is een levendig hooggeel gekleurde huidplooi; een andere vlek onder het oog is ook naakt en geel gekleurd; de snavel is oranjekleurig, de voet geel, de iris donkerbruin. Het voedsel bestaat uit allerlei vruchten en bessen.

Beo.

Beobachtungsnetz of w a a r n e m i n g s - n e t (taalgeographie) is het geheel der plaatsen, waar de bepaalde dialect-enquête gehouden is en die wij in de taalatlassen terugvinden. De dichtheid van dit net is in de verschillende atlassen verschillend. De Atlas linguistique de la France is in 639 plaatsen van het Fransche taalgebied (waarbij ook Wallonië en Fransch Zwitserland behooren) afgevraagd. Ook de Italiaansche, die evenals de vorige op mondeling onderzoek berust, heeft een ongeveer even dicht net. De Duitsche van G. Wenker evenwel bouwt op schriftelijk materiaal van 30 000 plaatsen, maar dit materiaal wordt verwerkt weergegeven.

Het net van den Catalonischen taalatlas is 4× zoo dicht als dat van den Franschen, maar bestrijkt, omdat het gebied veel kleiner is, nog slechts 250 plaatsen. Hoe dichter het net is, hoe juister en vollediger is het taalbeeld natuurlijk. En als ideaal geldt dus wel een taalatlas met opgaven uit minstens elke gemeente. Toch is dit een onbereikbaar ideaal om voornamelijk drie redenen: 1° groote onkosten, 2° nadeelen van wege het feit, dat bij een dergelijke grootscheepsche mondelinge enquête weer meer exploratoren moeten in dienst treden, 3° moeilijkheden in verband met het bij het drukken te gebruiken atlas-formaat. Een taalatlas van een grooter gebied kan dus slechts als overzichtsatlas dienen. Men kiest een dichter net, waar men vermoedt, dat er meer dialectische variatie is, bijv. in bergachtige streken. Ook verdicht men het net, waar meerdere dialecten op elkander stooten, omdat daar allerlei interferentie-verschijnselen te verwachten zijn en wijl het zijn nut heeft om de grenzen nauwkeurig te bepalen. Vervolgens kiest men voornamelijk plaatsen, waar de schrijftaal weinig invloed had, maar zorgt men er toch ook voor, dat zoo de materiaalverzameling niet een gewild conservatief cachet krijgt. De nieuwe richting in de taalgeographie (Jaberg en Jud bijv.) verzuimt dan ook niet, sterk gemoderniseerde en speciaal groote-stads-dialecten op te nemen, vooral als voor een gebied de moderniseering karakteristiek is. De Atlas linguistique de la France daarentegen nam nog geen groote-stads-dialecten op. Voor „Bodenständigkeit" van het materiaal is het wel goed afgelegen plaatsen te kiezen. Evenwel zijn niet altijd

de kleinste gehuchten als de conservatiefste te beschouwen. In grootere plaatsen immers kan zich beter een vaste taaltraditie vormen, welke aan de invloeden van buiten sterker weerstand biedt dan die van een klein gehucht, waar een innovatie het zoo gemakkelijk wint, omdat zij slechts enkele families behoeft aan te tasten. → Afvraagtechniek. → Sujet.

Lit.: K. Jaberg en J. Jud, Der Sprachatlas als Forschungsinstrument (Halle 1928). *Weijnen.*

Beograd, → Belgrado.

Beolco, Angelo, bijgenaamd Ruzzante (de schertsende), Italiaansch blijspeldichter, * 1502 te Padua, † 17 Maart 1542 aldaar; was schouwspeler van beroep en schreef een aantal levendige, goed gebouwde blijspelen en kluchten, vol rake opmerkingen, waarin hij dikwijls zelf de rol van den boer Ruzzante speelde. Zijn beste stuk is de Fiorina, eenvoudige maar echte schildering van het boerenleven.

Werken: Tutte le opere del famosissimo Ruzante (1584). — Lit.: Alfr. Mortier, Ruzzante, un dramaturge populaire de la renaissance italienne (2 dln., Parijs 1925—'26). *Ulrix.*

Beor, 1° vader van Bela, den koning van Edom (Gen. 36.32).

2° Vader van den profeet Balaäm (Num. 22.5).

Beothuk Indianen, uitgestorven stam van de → Indianen van N. Amerika, N.O. gebied; in het huidige Newfoundland, Canada.

Beöthy, Zsolt, Hongaarsch schrijver, vooral werkzaam op het gebied van de geschiedenis der literatuur. * 1848 te Boedapest, † 1922 aldaar. Hij was een volgeling van Taine. Zijn handboek: „Geschiedenis der Hongaarsche Letterkunde” is anti-Katholiek. Hij schreef ook zeer gewaardeerde aesthetische studies. *Cardijn.*

Beowulf, het oudste overgeleverde Germaansche heldendicht, of bewerking van oude heldensagen, geschreven in het Angelsaksisch door een onbekende, waarschijnlijk een Benedictijn, in het Noorden van Engeland omstreeks 700-750.

Inhoud. Het gedicht bestaat hoofdzakelijk uit drie episoden. Beowulf, vorst der Geaten, heeft gehoord, dat Heorot, de koningszaal van Hrothgar, koning der Denen, telkens aangevallen wordt door een menschenetend monster, Grendel genaamd. Hij gaat daarom met veertien stoere mannen op reis om den koning van deze ramp te bevrijden. Hij wordt door Hrothgar en zijn gemalin Wealtheow met vreugde ontvangen, en des nachts in een vreeselijk gevecht gelukt het hem Grendel doodelijk te verwonden. De tweede episode is het gevecht tusschen Beowulf en Grendel's moeder. Dit monster wil den dood van haar zoon wreken, maar B. achtervolgt haar en doodt haar op den bodem van het meer. Met rijke geschenken beladen keert hij daarop met zijn gezellen naar zijn land terug. De derde episode speelt vele jaren later, toen de held reeds 50 jaren koning geweest was over zijn eigen land. Toen moest hij zijn koninkrijk bevrijden van een vuurspuwenden draak. Hij slaagt, maar wordt in den strijd doodelijk gewond. Het gedicht eindigt met de plechtige verbranding van het lijk van den heldenkoning. — Behalve deze drie hoofdthema's, waarvan B. zelf de held is, bevat het gedicht nog verschillende kleinere episoden, vooral de liederen over Sigemund den Volsing en over Finn, den koning der Friezen. Deze episoden zijn belangrijk voor de reconstructie der oudste Germaansche heldensagen, maar de dichterlijke waarde van het gedicht ligt vooral in de verschillende toespraken, die zeer uitvoerig worden gegeven: bijv. die van den ouden Hrothgar, van zijn koningin en van B. zelf. Pakkend zijn ook de beschrijvingen van Heorot en van de verschillende gevechten en natuurtafereelen.

Vorm. Het gedicht is geschreven in 3 183 allitereerende verzen, een versvorm, die verspreid was over het geheele Germaansche gebied. Daar B. het oudste gedicht is, dat ons in dezen vorm is overgeleverd, is het ons voornaamste gegeven om de wetten der oud-Germaansche → alliteratie vast te stellen.

Overlevering en oorsprong. De B. is slechts bewaard in een enkel hs., geschreven omstr. 1000 door twee verschillende copiïsten; nu bewaard in het Britsch Museum te Londen; voor het eerst uitgegeven door G. J. Thorkelin, een Deensch geleerde, te Kopenhagen in 1815; in facsimile door J. Zupitza (prof. te Weenen) in 1882. De taal van dit hs. is in hoofdzaak een Zuidelijk dialect van het oud-Engelsch, maar vertoont eigenaardigheden van alle andere dialecten; het origineel was waarschijnlijk geschreven in een Angelsch dialect, ten N. of ten Z. van de Humber in de eerste helft der 8e eeuw. De inhoud is grootendeels echte oud-Germaansche heldensage, door de Angelen medegebracht uit hun oorspronkelijke woonplaats in Denemarken. De Geaten, waarvan het gedicht spreekt, zijn ófwel de Juten in het Noorden van Denemarken (niet zeer waarschijnlijk), óf wel de Gauten, de bewoners van Götland ten Z. der groote Zweedsche meren (misschien gekoloniseerd in N.O. Jutland). De landschapsbeschrijving wijst ook herhaaldelijk op Skandinavië. De authenticiteit en Skandinavische oorsprong der Grendelsage blijken ook uit de Gretissage, geschreven op IJsland omstr. 1250-1300, maar geheel onafhankelijk van B. — Vele critici uit de 19e eeuw dachten, dat de schrijver slechts een verzamelaar was van oude liederen, zooals zij dat ook van Homerus dachten. Tegenwoordig wordt tamelijk algemeen aangenomen, dat de schrijver wel de oude liederen heeft gekend, maar ze zelf heeft bewerkt, en dat het gedicht in zijn bestaanden vorm het werk is van één enkelen dichter, die Virgilius kende, en die Christen was, en leefde aan het Angelsche hof of in een Angelsch klooster.

Vertalingen: in het Engelsch een twintigtal sedert 1837, o.a. door W. Morris (1895); F. B. Gummere (1909); J. R. Clark Hall (1914); A. Strong (1925); In het Ned. door L. Simons (1896). — Lit.: De voornaamste Beowulf-kenners zijn: in Ned. prof. R. C. Boer (1912); in Engeland prof. R. W. Chambers (1914, 1932); in Amerika prof. F. Klaeber (1928); in Duitschland prof. F. Holthausen (1905-'33); in Frankrijk W. Thomas (1913-'17), in Italië C. G. Grion (1883). *Pompen.*

Bepaling (gramm.) is een woord of woordengroep in den zin, waardoor de voorstelling van een woord of zindeel nauwkeuriger wordt begrensd. Een b. is bijvoeglijk (attributief), wanneer zij een zelfstandig naamwoord of een zelfstandig voornaamwoord bepaalt; alle andere b. zijn bijwoordelijk (adverbiaal). Ook kan een b. in den zin behooren bij een zelfstandig woord en tevens bij het werkwoord: ze heet dan bijwoordelijk-bijvoeglijk (attributief-adverbiaal). Bij de b. behooren ook de → voorwerpen. Het Fransch spreekt terecht van complément direct en indirect. *E. ten Brink.*

Bepalingaankondigend voornaamwoord, ook genoemd determinatief of vooruitwijzend pronomen is in de grammatica het woord, dat een voor-

loopige aanduiding van het nader te bepalen begrip inhoudt. De naam gaat eigenlijk alleen op bij de zelfstandig gebruikte bepalingaankondigende voornaamwoorden, als degene, die. . . . enz. In bijvoeglijk gebruik daarentegen (bijv. zulke) wijzen ze dikwijls terug op het voorafgaande. *v. Marrewijk.*

Beperkte aansprakelijkheid, → Aansprakelijkheid.

Beperkte klasse, een wedstrijdklasse van zeilschepen, niet volgens een vaststaand ontwerp gebouwd en alleen gebonden aan een serie maximum en minimum maten, terwijl een bouwbestek is voorgeschreven.

Beplanken, bedekken met planken, aangesloten met groef en messing, of veer. Horizontale beplanking: vloer; niet-horizontale beplanking: schotten; dakbeplanking : bebording, beschieting.

Beplanting van duinen, groote zandvlakten en heide, dient ter voorkoming van verstuiving of in het algemeen ter bevestiging van den grond. Tot dat doel worden de duinen met stroowisschen bepoot (→ Bepoten), met helm beplant, dan wel door rijsschuttingen of rietschermen beveiligd. Dergelijke beplantingen zijn aan in de Algemeene Voorschriften van den Rijkswaterstaat (A. V.) omschreven eischen onderworpen. Ook de beplantingen met opgaand loofhout en naaldhout langs wegen enz. *P. Bongaerts.*

Bepleisteren, het bedekken van een muur met een laag metselspecie, om hem een gladde, harde oppervlakte te geven. Alvorens een muur bepleisterd wordt, brengt men daarop een laag metselspecie aan, die effen en vlak geschuurd wordt; daarop wordt dan de eigenlijke pleisterlaag ter dikte van enkele millimeters gestreken. *P. Bongaerts.*

Beploegen, grondbewerking door middel van een ploeg. → Landbouw.

Bepoten, het in den grond brengen van plantjes of stekken (→ Land- en Tuinbouw). Ook wel het plaatsen van poten ter bevestiging van duingrond (→ Beplanting). In het laatste geval geschiedt de bepoting met stroowisschen, welke ter halve lengte samengevouwen en, na goed beknepen te zijn, 15 cm in omtrek zijn. Zij worden ter diepte van 15 tot 20 cm in geregelde rijen in het zand geplaatst op onderlinge afstanden van 50 cm. Desgewenscht worden de duinkanten vóór de bepoting onder een helling van minstens 2 op 1 afgegraven. *P. Bongaerts.*

Beproeving, 1° (t e c h n.) het onderzoek van materialen door middel van, meestal nauwkeurig voorgeschreven, bewerkingen, welke met vaak vernuftig uitgedachte werktuigen worden uitgevoerd en waarmede de verschillende eigenschappen dier materialen, zooals: weerstand tegen trek, druk, buiging, wringing, enz. worden bepaald. Die werktuigen zijn dan zoodanig geconstrueerd, dat de bij de b. optredende krachten met voldoende nauwkeurigheid geregeld en veelal automatisch opgeteekend worden. *P. Bongaerts.*

2° Beproeving noemt de Katholiek tegenspoed en lijden, omdat hij weet, dat tegenslag van allerlei soort niet noodzakelijk een straf is voor bedreven zonden, maar veeleer een kostbaar middel in Gods hand tot loutering, beproeving en sterking van Zijn kinderen. St. Jacobus zegt: „Gij weet, dat de beproeving van uw geloof de oorzaak is van geduld; welnu, het geduld worde slechts volkomen, dan zijt ge volmaakt en ongerept en schiet ge in niets te kort” (Jac. 1. 3). In hetzelfde hoofdstuk wijst de Heilige op de noodzakelijkheid van gebed om verlichting, nederigheid en hoop op belooning na de beproeving. De b., zoo aanvaard en doorstaan, onthecht den mensch aan het tijdelijke en doet hem het eeuwige waardeeren. → Beproeving Gods. *P. Heymeijer.*

Beproeving Gods (Lat. tentatio Dei) bestaat in het aanwenden van woorden of daden, waardoor men God op de proef wil stellen, d.i. wil te weten komen, of God zekere zaken weet, kan of wil, of Hij dus waarlijk alwetend, almachtig of goed is.

De H. Thomas onderscheidt formeele en interpretatieve beproeving Gods. De handeling is een f o r m e e l e beproeving Gods, wanneer iemand werkelijk wil te weten komen, of God sommige attributen bezit, hetzij absolute attributen, als de almacht, de alwetendheid, de oneindige goedheid, hetzij relatieve attributen, als welwillendheid ten opzichte van sommige personen, den wil sommige van zijn welbehagen afhankelijke handelingen te stellen, enz.

Voorbeelden: iemand vraagt een mirakel om een zeker bewijs te hebben, dat God inderdaad almachtig is; iemand vraagt, dat Jezus hem op zichtbare wijze verschijne onder de Eucharistische gedaanten, om zeker te zijn van de tegenwoordigheid van Christus in de Eucharistie; iemand verlangt een buitengewoon teeken en verklaart niet langer in God te gelooven, indien hij het niet bekomt.

De handeling is een relatieve of louter m a t e r i e e l e beproeving Gods, wanneer iemand geenszins twijfelt aan de almacht, de alwetendheid of een ander attribuut van God, maar iets verlangt, dat geen ander nut heeft dan Gods almacht, alwetendheid, goedheid enz. te doen uitschijnen. Voorbeelden daarvan waren de zoo genaamde godsoordeelen; ook zou een zieke er zich aan schuldig maken, wanneer hij opzettelijk en beslist zou weigeren eenig geneesmiddel te gebruiken en alleen door een buitengewone tusschenkomst van God wilde genezen worden. De formeele beproeving Gods heeft als oorzaak een twijfel aan de volmaaktheid Gods; de interpretatieve beproeving Gods komt voort uit een ijdele nieuwsgierigheid of vermetelheid, die betrouwt, dat God iets zal doen om zijn macht te doen uitschijnen of de nieuwsgierigheid te voldoen. Daarom zijn beide een zonde tegen de deugd van godsdienstigheid, omdat zij ten minste een oneerbiedigheid jegens God inhouden. → Godsoordeel.

L i t. : S. Thomas, Summa theologica (II II, q. 97) ; D. Prümmer, Manuale theologiae moralis (II, 4e en 5e uitg., Freiburg 1928, 424) ; B. H. Merkelbach, Summa theologiae moralis (II Parijs 1932, 773). *A. Janssen.*

Bequemlichkeit (p h i l o l o g i e). Het bequemlichkeitsprincipe (Fr.: loi du moindre effort, Eng.: principle of economy) is een door oudere taalgeleerden aangenomen wet, volgens welke de klankveranderingen in de meeste gevallen gemakzucht van den spreker, of het streven naar besparing van arbeidsvermogen tot oorzaak zouden hebben. Het eerste werd vooral door Georg Curtius (1820—’85), professor te Leipzig, betoogd, terwijl W. D. Whitney (1827—1894), professor te New York, vooral nadruk legde op de besparing van arbeidsvermogen. Hoewel de wet in haar algemeenheid niet meer wordt aangenomen, geldt ze toch binnen het gebied van een zelfde articulatiebasis. Wat echter voor de eene articulatie-basis gemakkelijk is, is het juist niet voor een andere. Maar zoodoende wordt de waarheid in dit principe vervat, dus teruggebracht tot: Iedereen.

spreekt volgens de hem aangeboren articulatie-basis. Zoo is voor een Hollander de gutturale ch het gemakkelijkst, maar voor een Limburger de palatale ch.

Bequille of s t a a r t s t e u n, staaf met beschermingshoef aan de onderzijde, veerend bevestigd onder den staart van een vliegtuig. De b. dient als schokbreker voor den staart bij de landing en tevens als rem, om den uitloop van het vliegtuig te bekorten. Door de b. draaibaar te monteeren, gekoppeld aan het zijroer, kan zij tevens dienstbaar worden gemaakt aan de besturing van het vliegtuig op den grond. *Franquinet.*

Beraad, R e c h t v a n (N e d. R e c h t), is aan den erfgenaam gegeven om de gesteldheid der nalatenschap te onderzoeken, ten einde te kunnen beoordeelen of hij deze zuiver of onder voorrecht van boedelbeschrijving zal aanvaarden of verwerpen. Daartoe moet hij dan een verklaring afleggen ter griffie der Rechtbank van het Arrondissement, binnen hetwelk de erfenis is opengevallen, welke verklaring in het daartoe bestemde register wordt ingeschreven. Er is door de wet geen termijn voor het afleggen der verklaring gesteld; zoolang geen daad van aanvaarding is geschied, blijft de erfgenaam bevoegd van het recht van beraad gebruik te maken. Na het afleggen der verklaring wordt den erfgenaam te rekenen van den dag der aflegging een termijn van vier maanden gegeven om den boedel te doen beschrijven en zich te beraden, welke termijn zelfs om dringende redenen nog door de Rechtbank verlengd kan worden. Vgl. art. 1070 vlg. B.W. Maakt men van recht van beraad gebruik, dan kan gedurende voormelden termijn de erfgenaam niet genoodzaakt worden de hoedanigheid van erfgenaam aan te nemen, geen rechterlijke veroordeeling kan tegen hem worden verkregen en de uitvoering van vonnissen, ten laste van den overledene uitgesproken, blijft opgeschort. De zich beradende erfgenaam is verplicht als een goed huisvader voor het behoud van de goederen der nalatenschap te zorgen, hij moet zich echter onthouden van daden, waaruit een aanvaarding zou kunnen worden afgeleid. Slechts gedurende gemelden termijn kan de erfgenaam zich op het recht van beraad beroepen, daarna kan hij door de schuldeischers gedwongen worden, zich te verklaren of hij zuiver of onder voorrecht van boedelbeschrijving aanvaardt, of verwerpt. *Dunselman.*

B e l g i s c h R e c h t. Het recht van b. hoort toe aan den erfgenaam (art. 795 B.W.), alsook aan de gehuwde vrouw, bij de ontbinding van de gemeenschap van goederen (art. 1457 B.W.), om hun toe te laten met kennis van zaken hun houding te bepalen, hetzij ten opzichte van de nalatenschap, hetzij ten opzichte van de huwelijksgemeenschap. De erfgenaam kan inderdaad zuiver aanvaarden, of onder voorrecht van boedelbeschrijving, of de nalatenschap verwerpen. De gehuwde vrouw kan de gemeenschap aanvaarden of verwerpen. In beide gevallen gaat een boedelbeschrijving of inventaris vooraf. Na den inventaris of na verloop van den termijn om inventaris op te maken, beschikken de erfgenaam en de gehuwde vrouw over een termijn van veertig dagen om het recht van b. uit te oefenen (art. 795 2e lid en art. 1461 B.W.). *V. Dievoet.*

Beraamde moord, → Moord.

Beradt, M a r t i n, Duitsch schrijver van democratisch gerichte vertelkunst en oorlogsverhalen. * 26 Aug. 1881 te Maagdenburg.

W e r k e n: Go (1909); Eheleute (1911); Das Kind (1913); Die Verfolgten (1913); Erdarbeiter (1918); Leidenschaft und List (1928); Schipper an der Front (1929); Der deutsche Richter (essays, 1930).

Berain, J e a n L o u i s, teekenaar, graveur en architect te Parijs; * 1637, † 1711; maakte vele ontwerpen voor tooneeldécors, costuums, siersmeedwerk e.d. Dit vertoont veel fantasie en goeden smaak.

Beraneck, T u b e r c u l i n e v a n, → Tuberculine.

Béranger, P i e r r e J e a n d e, Fransch liederdichter van de doctrinair-liberale richting. * 19 Aug. 1780 te Parijs, † 16 Juli 1857 aldaar. In zijn vijf bundels C h a n s o n s (1815—1833), die hem in de gevangenis brachten, maakt B. het zingbare, vlotte en frissche volkslied opnieuw tot een machtig politiek wapen: al is de blik van B. zeer beperkt, de spot tegen Kerk en Kroon laag-bij-den-grondsch (le Dieu des bonnes gens), het ethisch ideaal nog eng-burgerlijk, toch werd hij, om zijn in gevatten vorm gebrachte Napoleon-legende (Souvenirs du peuple, Le Vieux sergent, Les Vétérans), zijn lichtelijksentimenteele liefde-romances, zijn vaak zeer gewaagde cabaret-liederen, die een oppervlakkig doorsnee-epicurisme ademen, de afgod van de massa. B. is een meester in het hanteeren van vers- en strophenvorm, in het natuurlijk aanbrengen van het refrein, in de aanschouwelijke teekening van miniatuurbeelden en den vluggen, sprongsgewijzen gang van het lied.

P. J. de Béranger.

U i t g.: Garnier, Oeuvres (4 dln. Parijs 1868 vlg.). — L i t.: A. Arnould, B. (2 dln. Parijs 1864); J. Janin, B. et son temps (Parijs 1866); A. Boulle, B. (Parijs 1908); S. Strowski, B. (Parijs 1913, Katholiek). *Baur.*

Beraoe, landschap aan de Oostkust van Borneo met gelijknamige rivier, waar zeer groote steenkoolvoorraden zijn aangetoond (tot 60 lagen).

Berapoen, berg (705 m) op het eiland Solor (Ned.-Indië, ten O. van Flores).

Bérard, V i c t o r, Fransch historicus, philoloog en politicus. * 1864 te Morez (Jura), † 1931. Buiten talrijke geschriften over de actueele politieke vraagstukken van Europa, is hij vooral bekend om zijn origineele opvatting over de Odysseia, welke hij neerlegde in zijn uitgave van het epos (3 dln. 1925), alsook in zijn voorbereidende studiën (Introduction à l'Odyssée, 3 dln. 1924—'25; Les Phéniciens et l'Odyssée (1902—'03 en tweede uitg. in 1927); verder in Les Navigations d'Ulysse (4 dln. 1927—'29) en zijn vulgarisatiewerk: La Résurrection d'Homère (2 dln. 1930). *V. Pottelbergh.*

Berastagi of B r a s t a g i, herstellings- en vacantieoord voor Sum. Oostkust op 1 600 m boven zee, ten N. van het Toba-meer op de Karo-hoogvlakte, tusschen de vulkanen Sibajak en Sinaboeng. Het ligt aan den weg van Medan naar de Alaslanden. Er worden reeds veel groenten en bloemen gekweekt voor Medan. Het klimaat is zeer gunstig. *v. Vroonhoven.*

Berat, 1° Albaneesche prefectuur, 3 932 km², 142 166 inw. (1930).

2° Hoofdstad der prefectuur B. (40° 42′ N., 19° 59′ O.), 10 403 inw. (1930). Gr. Katholieke bisschop.

Béraud, 1° Henri, Fransch romanschrijver en letterkundig journalist van links. * 1885 te Lyon. Zijn romans, die meestal historische stoffen verwerken, verraden socialistische tendens; leuk-humoristisch is zijn caricatuur der diklijvigheid Le martyre de l'obèse (1922). Zijn journalistiek werk o.m. in Le Petit Parisien is vinnig polemisch en dus dikwijls onrechtvaardig.

Werken: Le vitriol de lune (1922); Lazare (1924); Au capucin gourmand (1925); Le bois du templier pendu (1926); Ce que j'ai vu à Moscou (1926); Ce que j'ai vu à Berlin (1926); Mon ami Robespierre (1927); La gerbe d'or (1928). *Baur.*

2° Jean, Fransch genre- en portretschilder. * 31 Dec. 1849 te Petersburg. Leerling van Bonnat te Parijs. Werkzaam te Parijs. Sedert 1873 exposeert hij in den Parijschen salon. Schilderde hoofdzakelijk kleine, goed getypeerde en eenigszins realistisch opgevatte genretafereelen, interieurs en enkele landschappen. Een van zijn beste werken, Le cercle, werd aangekocht door het Petit Palais te Parijs. B. maakte ook etsen.

Lit.: L. Bénédite, De schilderkunst der 19e eeuw (vert. van G. H. Marius); Béraldi, Les graveurs du XIX siècle. *de Stuers.*

Beraun, 1° zijrivier van de Moldau in Tsjecho-Slowakije (50° N., 13° 45′ O.). Tsjechisch: Berounka; ontstaat te Pilsen uit de samenvloeiing van Mies, Radbusa en Angel; stroomt even boven Praag in de Moldau.

2° Stad aan de Beraun (49° 57′ N., 14° 13′ O.); Tsjechische naam: Beroun; 25 000 inwoners, meest Tsjechisch-sprekend. In het Siluurbekken van de Beraun rijke ijzerertslagen. Machine-industrie; cementfabricage; katoenspinnerij. *G. de Vries.*

Berauniet, monoklien mineraal van de samenstelling $3Fe_2O_32P_2O_58H_2O$, voorkomend in den vorm van kristaldrusen. Voor de blaaspijp smelt berauniet gemakkelijk tot een zwart metaalachtig bolletje. Berauniet komt meestal samen met limoniet en hematiet voor, o.a. bij Scheibenberg in Saksen. Vaak treft men pseudomorphosen naar vivianiet aan. *Hofsteenge.*

Berberdialecten. De talen van het overgroote deel der inheemsche bevolking van Tunis, Algiers, Marokko (Berberstammen), verschillende in de Sahara-woestijn verspreide oases en van nog enkele andere aangrenzende gebieden, sluiten zoo nauw aaneen, dat ze gewoonlijk beschouwd worden als dialectische variaties van één oorspronkelijke grondtaal; men spreekt in deze opvatting eenvoudigweg van de B. Waarschijnlijk behoorde ook het Libisch en de taal der → Guanchen van de Canarische eilanden tot deze groep. Sinds de 7e eeuw, toen met den Islam ook het Arabisch in deze streken binnendrong, hebben de B. een zwaren strijd te voeren om hun bestaan; in de kolonisatieperiode (ong. een eeuw) kwam daarbij nog het Fransch.

In phonetisch opzicht worden de B. vooral gekarakteriseerd door een overvloed van emphatische klanken, laryngale zijn er veel minder dan bijv. in het Semietisch. De woordstammen bestaan meestal uit twee radicalen; de nomina worden in twee groepen verdeeld, die men resp. aanduidt als het genus masculinum en femininum. De index voor het woordgeslacht wordt tweemaal geplaatst, nl. vóór en achter den stam, een typische trek, die in de Berbermorphologie nog meer terugkeert. Men heeft bijv. amrar = grijsaard, t-amrar-t = een oude grijze vrouw. De syntaxis der B. berust grootendeels op kwesties van woordschikking; toch begint zich ook reeds een soort genitief te constitueeren („rapport d'annexion”). De woordenschat is in alle B. bijna gelijk; er zijn vrij veel Arabische leenwoorden opgenomen. Het totale aantal taalsprekers bedraagt hier 6 à 7 millioen.

De voorloopig opgestelde verdeeling der B. is geographisch; men onderscheidt een N. en een Z.groep. De eerste wordt weer onderverdeeld in een O. en een W. helft, en verder in kust-(rif-)dialecten en bergdialecten. Belangrijke B. zijn bijv. het Kabylisch uit het bergland van Algiers en Tunis; het Tamachek uit het Z.deel der Sahara; het Zenaga in Mauretanië, dat tot aan het stroomgebied van den Senegal reikt; het Shilh in Z.Marokko. Ondanks den hoogen graad van verwantschap verschillen al deze dialecten toch zooveel van elkaar, dat het mondeling verkeer tusschen sprekers van uiteenliggende streken niet zonder meer mogelijk is.

De Fransche koloniale regeering heeft voor de studie der B. zeer groote verdiensten, vooral door het oprichten van leerstoelen te Algiers (Faculté des Lettres), Rabat (Ecole supérieure), enz. De leider van de op deze wijze ontstane school is R. Basset. → Hamietische talen.

Lit.: Meillet-Cohen, Les langues du monde (Parijs 1924, 134 vlg.). *Wils.*

Berberich, Ludwig, componist van Katholieke kerkmuziek (missen, motetten), koordirigent (sedert 1919 leider van het domkoor aan de O.L. Vrouwekerk te München) en als medeoprichter van het tijdschrift Sursum Corda benevens door talrijke opstellen een invloedrijk propagandist voor de kerkmuziek. * 23 Febr. 1882 te Biburg. *Reeser.*

Berberine, alkaloïde, voorkomende in vele Berberissoorten, in de Hydrastis Canadensis en andere. B. is een gele, gekristalliseerde verbinding; formule: $C_{20}H_{19}NO_5$; smeltpunt 144°; moeilijk oplosbaar in koud water, goed oplosbaar in warm water en in alcohol, onoplosbaar in aether. De smaak is bitter. B. is een weinig giftige alkaloïde. In de geneeskunde wordt het vooral als tonicum toegepast.

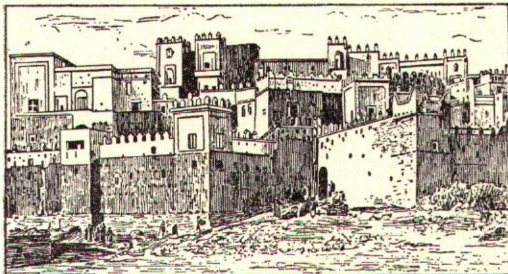
Berberis is een geslacht van bladverliezende en altijdgroene heesters, die wel als sierheester dienst doen. B. herbergt soms tarweroest.

Berberisachtigen, Berberidaceae, een familie met 10 geslachten en 150 soorten. Zijn bewoners van de Noordelijke gematigde luchtstreken, behalve het geslacht Berberis, dat ook in de gebergten van tropisch Azië voorkomt en zelfs in Amerika langs het Andesgebergte, tot in de Zuidpunt van Z.Amerika te vinden is. Het nuttig effect dezer planten is gering. Van eenige soorten worden de zuurachtige vruchten gegeten, bijv. Berberis; van Leontice zijn de wortelstok en knolvormige wortelvertakkingen van eenig nut voor de geneeskunde en van Hydrastis bereidt men een gele kleurstof, die vroeger bij de N.Amerikaansche Indianen gebruikt werd. Vele soorten dienen als sierplanten voor den tuin, o.a. Nandina domestica, Epimedium alpinum, Berberis vulgaris en B. Aquifolium. Deze laatste ook Mahonia aquifolium genoemd, wordt veel in binderijen gebruikt

en wel speciaal voor grafkransen. De blauwe bessen hiervan leveren een soort moes, en na gisting een drank. Verder voor schadelijkheid der b., → Korenvelden, → Zuurbes. *Bouman.*

Berberpaard behoort evenals het Arabische paard tot de Oostersche warmbloedpaardenrassen; wordt hoofdzakelijk gefokt in Marokko, Algiers, Tunis en Tripolis en heeft veel invloed gehad op de Europeesche paardenfokkerij (bijv. Andalusisch en Engelsch volbloedpaard). Het is iets grooter en sterker dan het Arabische paard; wordt ook veel gezocht als militair paard. *Verhey.*

Berbers noemt men sinds de middeleeuwen de afstammelingen der Numidiërs en Mauretaniërs uit de oude geschiedenis. Hun woonplaats is het tegenwoordige N.Afrika. Dit nomadenvolk werd door de Mohammedaansche veldheeren Hasan en Moesa in de jaren 697/699 onderworpen; daarna versmolt het tot op zekere hoogte met de overwinnaars, wier zeden, karakter en levenswijze vrijwel gelijk waren aan de hunne. Zij gingen ook tot den Islam over. Abder Rahman, de eenige Omajade, die in 755 aan het bloedbad, dat onder deze familie werd aangericht, wist te ontkomen, vluchtte naar de B. en dank zij hun hulp kon hij naar Spanje ontkomen, alwaar hij het kalifaat van Cordova stichtte (756). De kaliefen van dit rijk hebben, in hun strijd tegen de Spaansche Christenvorsten, altijd veel steun gehad van de B. Tijdens een der vele twisten tusschen Alieden en Soennieten in het begin der 10e eeuw bedreigden de B. de bijzondere positie, welke de Arabieren in de wereld van den Islam innamen. De onttroning van den Omajadenkalief Hisjam II in 1009 gaf aanleiding tot een serie ruwe burgeroorlogen, waarbij de tegenstelling tusschen Arabieren en B. zeer scherp tot uiting kwam. Dank zij hun steun kon de Almoravide (Morabiet) Joesoef ibn Tasjfin, de heerscher van Marokko in Zuid-Spanje, tegenover de Christenvorsten stand houden. De wilde strijdvaardigheid van dit ruwe nomadenvolk bleef de kracht, waarop de Islam in Spanje moest steunen. Alle nieuwe families van

Berberburcht in Marokko.

heerschers, die de volgende eeuwen in Marokko aan de regeering kwamen, komen iederen keer voort uit de kracht der ruwe Berbers.

Lit.: H. Fournel, Les Berbers, étude sur la conquête de l'Afrique par les Arabes (2 dln. 1875—1881); V. Piquet, Les civilisations de l'Afrique du Nord, Berbères, Arabes, Turcs (1909). *Slootmans.*

Berbice, in Engelsch Guyana sinds de 17e eeuw een bezitting der West-Indische Compagnie, ging in 1781 en 1796 tijdelijk en in 1804 blijvend aan de Engelschen over.

Berbice-Creoolsch is een heterochtoon Creoolsch-Nederlandsch dialect, dat in de 18e eeuw aan de Berbice gesproken werd. Van deze taal resten ons slechts twee briefjes, geschreven door de hoofden van den Slavenopstand in 1763 en gericht aan den gouverneur Van Hogenheim. Zij worden in 's Rijks Archief bewaard en den tekst ervan vindt men ook o.a. in D. C. Hesseling, Het Negerhollands der Deense Antillen (1905).

De afwijkingen van dit neger-Hollandsch t.o.v. de Ned. taal zijn niet erg groot. Creoolsch in den vollen zin van het woord is dit taaltje niet. De schrijvers wilden zeker Nederlandsch schrijven, maar de inwerking van het vreemde idioom is toch heel duidelijk, zooals bijv. uit het gehaspel met de vervoeging en de verbuiging blijkt. Dit toevallig bewaarde taalrelict is een getuigenis voor het feit, dat in die plaatsen waar wij eertijds gekoloniseerd hebben, doch die wij later weer verloren, er soms toch een Creoolsch-Nederlandsch taaltje ontstond, al is dit inmiddels weer uitgestorven. De Berbice immers is een tijdje door Nederlanders gekoloniseerd geweest. *Weijnen.*

Berbroek, gem. in de prov. Limburg, ten W. van Hasselt, ca. 650 inw.; opp. 549 ha; zand- en kleiachtige grond; landbouw.

Berceo, Gonzalo de, oudst bekende Spaansche dichter; * 1180 te Berceo (?), † 1246 aldaar. Opvoeding in het Benedictijnerklooster van San Millán de la Cogulla, nabij Nájera (Rioja), wereldgeestelijke, daarna Benedictijnermonnik in genoemd klooster. B. wordt beschouwd als de vader der Spaansche dichtkunst, en is de verdienstelijke voorlooper van de geïnspireerde mystici van de Gouden Eeuw der Spaansche literatuur. Zijn meeste werken zijn vertalingen of imitaties. Zijn taal is schilderachtig, expressief, welluidend, bekoorlijk door eenvoud. De strijdvraag over het auteurschap van „Libro de Alejandro" (1250), dat door sommigen aan Berceo, door anderen aan Juan Lorenzo de Segura wordt toegeschreven, vindt mogelijk haar einde door de bewering van den Duitschen criticus G. Baist, die zegt een nieuw handschrift te hebben gevonden, waarin gezegd wordt:

„Si queriedes saber quien fiso este dictado
„→Gonçale de Berceo es por nombre clamado"
„→Natural de Madrid, en San Mylhan criado."
(Wenscht gij te weten, wie dit dictee schreef,
Het is Gonzalo de Berceo, met name genoemd,
Geboortig uit Madrid, opgevoed in San Millán.)

Voorn. werken: El Martirio de San Lorenzo; Vidas de Santo Domingo de Silos, — de San Millán, — de Santa Oria Virgen; los Milagros de N. Senora; Los Signos del Juicio. — Uitg.: A. Gómez (1655, met compendium); T. A. Sánchez (1779, volledig); J. Hookham Frère (Londen 1830); La Biblioteca de Autores Espanoles (LVI Rivadeneyra). — Lit.: G. Baist, Romanische Forschungen (VI, 292); R. Anchetas, Gramática y diccionario de Berceo (bekroond door de Academia Espanola; Madrid 1904). *Borst.*

Berceuse (Fr.), wiegelied.

Berch, → Goossen ten Berch.

Berchem, voorstad van Antwerpen. Opp. 565 ha, ca. 43 000 inw. Leem- en zandgrond. Linoleum-, olie-, bloemfabrieken; brouwerijen. De bevolking leeft van nijverheid en handel. B. telt 5 parochiën: St. Willebrordus (dekenaat Antw. 2e district), St. Hubertus, O.L.V. Middelares, H. Drievuldigheid, H. Sacrament (bediend door Norbertijnen). De Carmelieten bedienen de parochie der H. Teresia, gelegen op Berchem en Luithagen-Mortsel.

Nationale Basiliek van het H. Hart (Dochters van het H. Hart v. J. v. Rome). St. Mariagasthuis en St. Annagodshuis (Z. Maricollen), Z. Annonciaden (Ond.), Damen der H. Familie, Zusters van O.L.V. van Namen (Onderwijs), Franciscanessen v. Herentals, Instituut Nottebohm voor huidziekten (Z. Augustinessen). Volledige Lat. en mod. humaniora voor jongens in St. Stanislasgesticht (842 leerl.). De Berchemsche schoolkolonie zendt zwakke kinderen naar zee (Clemskerke voor jongens) en naar de Kempen (Ravels voor meisjes). Het werk „Onze kinderen" verschaft raad aan jonge moeders. Prov. raadplegingsbureel voor teringlijders. Berchemsche Verplegersver. van het Roode Kruis.

In 1830 werd een gevecht geleverd te B., waar graaf Frederik de Merode gekwetst werd. Begraven te B. (monument). *Striels.*

Berchem, 1° Jachet de, Ned. componist, waarschijnlijk uit Berchem bij Antwerpen afkomstig, in 1555 orgelist van den hertog van Ferrara, schrijver van madrigalen en missen. De authenticiteit van werken alleen met den voornaam Jachet of Giachet gemerkt, moet tusschen B., Jachet de Mantua, en de beide Nederlanders Jachet de Wert en Jachet Buus vastgesteld worden. *Lenaerts*

2° Lambert van, → Lambertus van Berchem.

3° Nicolas, schilder en etser te Haarlem, later naar Amsterdam. * 1620, † 1683. Hij maakte jong een reis naar Italië; de indrukken uit dat land drukten een blijvenden stempel op zijn kunst. Hij was zeer vruchtbaar, schilderde bijna uitsluitend landschappen, waarvan vele met herders en kudden. Tijdens zijn leven reeds hoog geschat, zoodat hij een der weinige kunstenaars was, die fortuin maakten. Zijn werken waren zoo populair, dat er tot in de 18e eeuw toe tallooze gravures naar gemaakt werden door Hollandsche en Fransche prentkunstenaars. Zie pl. t/o kol. 578.

Lit.: v. Wurzbach, Niederl. Künstlerlex. *Schretlen.*

Berchen, → Willem van Berchen.

Berchet, Giovanni, Italiaansch dichter, * 23 Dec. 1783 te Milaan, † 23 Maart 1851 te Turijn; studeerde eerst in de rechten, maar wijdde zich later gansch aan de literatuur en behoorde weldra tot de beste dichters der school, die er naar streefde den volksgeest door nationale gedichten en door de herinnering aan de gouden eeuw der literatuur te sterken en te veredelen. Om zijn politieke ideeën verdacht, vluchtte hij en verbleef tot 1829 als boekhouder te Londen, reisde dan als begeleider van markies Giuseppe Arconati door Frankrijk, België, Duitschland, Griekenland en keerde pas in 1848 naar zijn vaderstad terug, waar hij door de voorloopige regeering tot minister van Onderwijs benoemd werd.

De bezieling en de warme kleur van zijn gedichten hebben Berchet tot een lieveling van zijn volk gemaakt.

Werken: o.a. Romanze (1822—'24); Profughi di Parga (Londen 1824); Fantasie (Parijs 1829). Volledige uitgave door Cusani (Milaan 1863), door Bellorini (1911—'12). — Lit.: Pasanisi, Giovanni Berchet (Turijn 1888); Mazzoni, La poesia patriottica di G. B. (Florence 1898); Barbiera, I poeti della patria (Turijn 1911); F. Santoro, Vita ed opere di G. B., met bloemlezing door Bellorini (Livorno 1915). *Ulrix.*

Bercheure, Pierre, → Bersuire.

Berchmans, 1° Joannes, Heilige, Jezuïet. B. is een voorbeeld van de meest nauwgezette plichtsbetrachting, ook in de geringste zaken; hieraan paarde hij groote vroomheid en blijde opgewektheid en minzaamheid. Zijn leven toont, hoe de ware heiligheid niet bestaat in het verrichten van buitengewone, opvallende of wonderbare dingen, maar in het volmaakt en gestadig vervullen van de kleine dagelijksche plichten. * 13 Maart 1599 te Diest (België), † 13 Aug. 1612 te Rome. Uit arme ouders geboren; studeerde eerst bij den pastoor zijner parochie, den Norbertijn Peter van Emmerick uit Den Bosch; daarna te Mechelen bij kanunnik Froymont en op het Jezuïetencollege aldaar. Den 24 Sept. 1616 trad hij te Mechelen in het noviciaat der Sociëteit van Jezus. Hij begon in 1618 te Antwerpen de studie der philosophie, die hij nog hetzelfde jaar te Rome aan de Gregoriaansche Universiteit ging voortzetten. Hij stierf aldaar, nog vóór het voleindigen zijner studie, op 22-jarigen leeftijd. 9 Mei 1865 werd hij zalig-, 15 Jan. 1888 heiligverklaard.

Lit.: Schoeters, De H. Joannes Berchmans (Alken 1930), waarin uitvoerige literatuurlijst. *v. Hoeck.*

2° Johanna, → Courtmans.

Berchoux, Joseph, Fransch dichter van didactische werken, waarvan de stof ontleend werd aan de alledaagsche werkelijkheid; zijn vers: Qui nous délivrera des Grecs et des Romains? (1801) werd een programmapunt in den strijd voor de romantiek. * 1765 te Lay-lez-S. Symphorien, † 1838 te Marcigny.

Werk: La gastronomie (1801). — Uitg.: Oeuvres (4 dln. Parijs 1829). — Lit.: Collombet, Notice sur J. B. (Lyon 1841). *Baur.*

Berchtesgaden, 1° gebied tusschen Saalach en Salzach (Z.O. Beieren), dat een bekkenlandschap vormt, daar de zachte Triaslagen werden weggenomen. Het mooist is het gebied om de Königssee, een tongbekken uit den tijd, dat de gletsjer zich terugtrok, en waaruit de steile rotswanden tot 1 600 m oprijzen. In het W. ligt de Watzmann (2 714 m), in het Zuiden Steinernes Meer, in het Oosten Hohe Göll en Hagengebergte.

2° Stadje in het Beiersch regeeringsdistrict Oberbayern, aan de spoorlijn Reichenhall-Salzburg. (Zie plaat bij artikel Beieren tegenover kolom 305.) 576 m boven zeeniveau; ca. 3 300 inw. Zoutbaden ter behandeling van catarrhe der bovenste luchtwegen (inhalaties) en stofwisselingsstoornissen; het stadje wordt ook 's winters steeds meer bezocht. Bekend ook om het houtsnijwerk. Ten N. van de stad worden zoutlagen geëxploiteerd. De pekel wordt, voor zoover niet gebruikt, door buisleidingen naar Reichenhall gevoerd. *Lips.*

Berch van Heemstede, jkvr. C. van den, schilderes, * Maart 1885 te Neer Langbroek. Studeerde aan de Haagsche Academie onder Frits Jansen en J. Aarts. Schilderde portretten, genretafereelen en stillevens.

Lit.: Alb. Plasschaert, Holl. Schilderkunst.

Berckheyde, 1° Gerrit, schilder te Haarlem, bijna uitsluitend van stadsgezichten. * 1638, † 1698. Zijn talrijke werken hebben een groote documentaire waarde, maar zijn ook aesthetisch van belang; zij zijn liefdevol geschilderd en vertoonen een groote rust en evenwicht. De meeste Ned. musea bezitten stalen van zijn kunst.

Lit.: v. Wurzbach, Niederl. Künstlerlex.

2° Job, schilder te Haarlem, broeder van Gerrit B., * 1630, † 1693. Hij had een uitgebreider repertoire dan Gerrit B., schilderde ook veel architectuur, maar daarnaast interieurs, landschappen en bijbelsche voorstellingen. Zijn werken zijn niet zoo

talrijk; uitnemende stukken in de musea te Amsterdam, Haarlem, Dresden, enz.

Lit.: v. Wurzbach, Niederl. Künstlerlex. *Schretlen.*

Berckhout, G. W., misschien juister Berckhont, Noord-Ned. schilder, ca. 1650. In het Rijks Museum te Amsterdam bevindt zich van B. een gezicht op het kasteel van Egmond (gedateerd 1653).

Berckman, Hendrik, portretschilder te Middelburg, ook te Leiden en Haarlem; * 1629, † 1679; gevierd in zijn tijd; kreeg belangrijke opdrachten, o.a. voor schuttersstukken (die verloren zijn).

Lit.: v. Wurzbach, Niederl. Künstlerlex.

Berckmans, Joris Frans Xaveer, prins der kamer d'Ongeleerden te Lier, waarvoor hij jarenlang de tooneelstukken leverde. Waarschijnlijk geb. te Lier, † aldaar 7 Juni 1694.

Lit.: zie bibliogr. door G. Segers, in Leven en Werken der Zuid-Ned. schrijvers (afl. I 72 vlg.).

Berck-Plage, badplaats in het dept. Pas de Calais (Frankrijk). Talrijke sanatoria voor lijders aan been- en gewrichtstuberculose bevinden zich nabij het zeer breede strand. De plaats (10 000 inwoners en 3 500 zieken) geniet op dit gebied een gunstige reputatie. *v. Haeff.*

Berck-sur-Mer, zeebadplaats aan den Seinemond. Zeehospitiën voor kinderen.

Berçuire, Pierre, → Bersuire.

Berdiaeff, Nikolaas Alexandrowitsj, Russ. philosoof, * 6 Mei 1874; in 1900 om politieke redenen voor drie jaar uitgewezen; in 1922 door de Sovjet verbannen als anti-communist; thans in Parijs. Vertolkt, wat er religieus leeft en hoopt onder de ontwikkelde Russ. emigrés. Bestudeert in zijn van zware studie en godsdienstig beleven getuigende cultuurbeschouwingen de invloeden van de geestelijke factoren (Christendom, Humanisme, Socialisme) op de moderne menschheid. Duitsche, Fransche en Eng. vertalingen van zijn voornaamste werken: Der Sinn des Schaffens (1916); Weltanschauung Dostojewskijs (1923); Das neue Mittelalter (1924); Le problème du Communisme (1933). *Boosten.*

Berditsjew, stad in de Oekraine, ten Z.W. van Kijew; 60 000 inw., hoofdzakelijk Joden. In het Russisch beteekent „hij komt van B.": hij is een Jood.

Berdjansk, stad in de Oekraine, aan de Zee van Azow; 30 000 inw.

Berdorf, gem. in het groothertogdom Luxemburg, ten W. van Echternach; ruim 900 inw., opp. 2 193 ha. Toeristisch centrum: aantrekkelijke natuurlandschappen en kasteelen in de omgeving; bezienswaardige kerk met Romeinsche beeldhouwkunst.

Berea, bijb. plaats in Palestina, vermeld in de oorlogen der Macchabeeën (1 Mac. 9. 4). Wellicht = Hebr.: Birat = het huidige El Bire?

Berecci, Bartolomeo, Ital. bouwmeester en beeldhouwer uit de eerste helft der 16e eeuw. Door Sigismond I naar Polen geroepen, bouwde hij voor hem een grafkapel in de kathedraal van Krakau (1530), die gerekend wordt tot een der hoofdwerken van de Ital. Renaissance buiten Italië. Tevens was hij daar werkzaam aan den heropbouw van het gedeeltelijk afgebrande koninklijk paleis. Door een landgenoot gedood (1537), werd hij begraven in Kazimircz (bij Krakau).

Lit.: Ciampi, Notizie di medici, pittori ecc. italiani in Polonia (1831); Luszczkiewicz, B. B. (1897). *Knipping.*

Berechting, term in Zuid-Nederland gebruikt voor → Bediening.

Beregisus, Heilige, Benedictijn. * ca. 707, † na 725. Feestdag 2 Oct. Hij ontving zijn opvoeding te S. Truiden en werd de eerste abt van het door Pepijn van Herstal en Plectrudis in de Ardennen gestichte klooster Andain of Andage, waarvan weinig bekend is, voor er de Regel van den H. Benedictus werd ingevoerd (817) en de relieken van S. Hubert er werden overgebracht (825); sindsdien werd het S. Hubert genoemd.

Lit.: Acta SS. Oct. (I 1866, 494 vlg.); Acta SS. O.S. B. (IV 1, 1677, 294 vlg.). *Lindeman.*

Berekendheid (Lat. prudentia carnis) is de ondeugd, die staat tegenover de ware voorzichtigheid. Zij is het, die den mensch gestadig met juist oordeel en doortastendheid die middelen doet aanwenden, die hem brengen tot datgene, wat hij als hoogste en boven alles te bereiken goed nastreeft, bijv. aardsche macht of rijkdom. Niet de zedenwet, maar de al of niet geschiktheid voor dat doel wordt dan de voornaamste norm van handelen.

Een voorbeeld van b. is de onrechtvaardige rentmeester uit het Evangelie (Lc. 16). Daarom zeide Christus van menschen, die op hem gelijken: in hun soort zijn zij voorzichtiger dan de kinderen des lichts, d.i. hun aardsche voorzichtigheid doet hen met scherper oordeel en grooter doortastendheid naar hun aardsch doel streven dan de kinderen des lichts naar het ware einddoel van den mensch, het eeuwige leven.

Lit.: S. Thomas, Sum. Theol. (II II, q. 55). *Bender.*

Berekening. Met het oog op materiaal-, dus gewichts- en kostenbesparing, moeten de onderdeelen der gebouwen, machines, schepen, enz. zoo nauwkeurig mogelijk worden berekend met behulp der mechanica, die daardoor een steeds belangrijker plaats in de ingenieurswetenschap inneemt.

Beren-berg, 2 545 m hooge vulkaan op N. Jan Mayen, hoogste vulkaan van het arctisch gebied. In 1732 had hij nog ascherupties. Hij heeft veel parasietkegels, oude lavastroomen tot in zee, sneeuw tot 700 m en gletsjers tot aan zeeniveau. De bovenrand daalt steil af in een bijna 1 000 m wijden krater. *fr. Stanislaus.*

Berendrecht, Belg. gem. in de prov. Antwerpen, op den rechteroever der Schelde, 17 km ten N. van Antwerpen. Opp. 1 154 ha, ca. 2 500 inw. Zware poldergrond. Snellekreek. Gotische kerk (St. Jan Baptist), uit het einde der 14e eeuw en hersteld in 1870. Bedevaart naar het beeld van O.L.V. van den Hagelberg. Zusters van O. L. Vr. van Barmh. en van St. Vincentius a Paulo. *Striels.*

Berendtzen, Henricus, priester; * Dec. 1719 te Didam, † 8 Apr. 1797 te Maarsen; studeerde te Douai, werd 1742 pr. gewijd, werkte als kapelaan in Gelderland en Utr., was pastoor te Muiden (1746), Bunnik (1762), Utr. (1766) en Maarsen (1768—1797), bovendien 1766—1797 aartspriester van Utr. Hij schreef enkele apologetische werkjes.

Lit.: J. H. Hofman in Arch. ab. Utr. (XXXII, 163 vlg.). *Rogier.*

Beren-eiland, Noorsch Björnöya, eiland tusschen Skandinavië en Spitsbergen (74° 30′ N., 19° O.). De opp. is 178 km² en het hoogste punt is de 539 m hooge Urdtop. Het eiland werd in 1596 door de Rijp ontdekt. Het is een weerstandskrachtige abrasie-

rest van het plateau, waarop Spitsbergen gelegen is. Ook politiek hoort het tot Svalbard en daarmee tot Noorwegen. Het Z. is bergland, een rest van de Caledonische plooiing met Dolomiet, Kalk, Kwartsiet en Leisteen van de Hekla-hoekformatie, in het Misery-massief nog bedekt met Devoon, Carboon en Trias. Het N. is een rots- en merenvlakte met Devoonsche en Carboonsche steenkoollagen in het zandsteen. Februari heeft een gemiddelde temp. van —9°. De zomers hebben veel mist en nevel. Het eil. heeft geen echte gletsjers. Er zijn veel vogels: de Vogelberg in het Z. is een groote vogelkolonie. De steenkool ligt meestal in dunne lagen en heeft een groot aschgehalte. In het N.O. bij het Zalm- en Haussmeer begon in 1916 de Björnöen A. S. met de exploitatie. In verband hiermee ontstond er een kleine nederzetting, Tunheim, met 100 à 200 bewoners. In 1925 is de exploitatie gestaakt. Zuidhaven is uitgangspunt voor de walvischvangst. Het eil. heeft een meteor. station.

fr. Stanislaus.

Berengarius, 1° markgraaf van Ivrea, zoon van Adalbert van Ivrea en Irmingard, † 966 te Bamberg. Om aan de harde hand van den Ital. koning Hugo van Provence te ontkomen, was hij naar Duitschland gevlucht. Vandaar in 945, gesteund door den Duitschen adel, met een leger naar Italië teruggekeerd, werd hij door de bevolking begroet als haar bevrijder uit de tyrannie der Bourgondiërs. Toen Hugo in 948 en diens zoon Lotharius in 950 gestorven waren, werd B. meester van bijna geheel Noord-Italië, doch toonde zich een hardvochtig en tyranniek vorst. Hij wendde pogingen aan om Lotharius' weduwe, Adelheid van Provence, met zijn zoon Adalbert te doen huwen. De kwellingen, de vrome Adelheid aangedaan, om haar te dwingen, wekten algemeene verontwaardiging, niet in het minst bij koning Otto I, dien dit alles versterkte in zijn wensch een tocht naar Italië te ondernemen, om B. te straffen voor het breken van zijn leeneed. Otto kon zonder moeite voorwaarts rukken, werd door de Italiaansche grooten als koning gehuldigd (951) en huwde kort daarop zelf met Adelheid. B. kreeg het Italiaansche koninkrijk in leen. De opstand der Hongaren werd door B. benut om zijn leenhoorigheid wederom op te zeggen en zijn oude wijze van regeeren te hervatten. Nu riep paus Johannes XII koning Otto te hulp en na wisselende krijgskans werd B. onderworpen. Hij en zijn roekelooze gemalin Willa moesten de rest van hun leven in verbanning te Bamberg slijten.

Lit.: Dönniges, Otto I; verder → Berengarius van Friaul. *Slootmans.*

2° Een graaf in de Lommegouw in de eerste helft der 10e eeuw, misschien eerste graaf van Namen.

Berengarius I van Friaul stichtte op het eind der 9e eeuw het onafhankelijk markgraafschap Friaul aan de Noordgrens van Italië. Na de onttroning van Karel den Dikken (888) streed hij met hertog Guido van Spoleto om de heerschappij over geheel Italië en om de keizerskroon. Aanvankelijk teleurgesteld, verkreeg hij ze na veel strijd in 915 van paus Johannes X, doch werd in 924 te Weenen vermoord.

Het keizerschap was na zijn dood vrijwel zonder beteekenis, tot het door Otto I weer tot ongekenden luister werd gebracht.

Lit.: L. M. Hartmann, Geschichte Italiens im Mittelalter (3 dln. 1903-1908). *Slootmans.*

Berengarius van Tours, theoloog en ultradialecticus; * 998, † 1088; leerling van Fulbert van Chartres, die hem reeds een valschen en gevaarlijken geest noemde; 1031 kanunnik-scholaster aan de St. Martinuskerk te Tours; 1040 aartsdiaken te Angers. Volgens zijn tegenstander Lanfranc wilde hij de geloofswaarheden aan de beoordeeling der rede onderwerpen en hij paste dit rationalistisch beginsel toe op de leer der H. Eucharistie. Het Concilie van Reims (1049) veroordeelde zijn leer; door zijn vurige propaganda en de stelligheid zijner beweringen werd hij echter zeer gevaarlijk; paus Leo IX achtte de eerste veroordeeling onvoldoende en riep een concilie bijeen te Rome, dat B. veroordeelde en hem gelastte te verschijnen op een conc., dat in hetzelfde jaar te Vercelli zou gehouden worden, aan welk bevel hij niet voldeed. Te Vercelli werd na rijp beraad zoowel de leer van B. veroordeeld, als het boek van Scotus Eriugena, waarop hij zich beriep. B. onderwierp zich niet; er ontstond zelfs een oproerige beweging en koning Hendrik I riep, zonder den paus daarin te kennen, een nationaal conc. bijeen te Parijs (1051). Ook hier werd B. veroordeeld. De paus zond, om zijn gezag te doen gelden, Hildebrand (later Gregorius VII) met kardinaal Hugo naar Frankrijk. Hildebrand riep in 1054 een conc. bijeen te Tours en stelde B. voor de keus zich te onderwerpen of de vergadering nogmaals uitspraak te laten doen. Nu onderwierp B. zich en onderteekende de stelling: „Na de Consecratie is er op het altaar niet meer brood en wijn, maar het Lichaam en Bloed van Jesus Christus". Toch bleef hij niet standvastig. In 1059 moest hij weer voor een Romeinsche synode verschijnen, thans onder voorzitterschap van Nicolaas II en een nieuw formulier onderteekenen. Wederom viel hij in zijn dwaling terug. In 1073 schreef hij „De Sacra coena": op grond van een sensualistische kentheorie loochent hij de wezensverandering van brood en wijn, omdat met het wezen ook de accidenten zouden moeten veranderen. De strijd ging echter niet alleen om het behoud van het dogma, maar ook om de toelaatbaarheid van het gebruik der dialectische methoden op geloofsgebied. Gregorius VII beriep thans den tachtigjarige naar Rome en behandelde hem zeer welwillend, wijl hij klaagde in Frankrijk niet veilig te zijn. Op de Romeinsche synode van 1079 onderschreef hij wederom het hem voorgelegde formulier. Nog eenmaal moest hij voor een synode verschijnen in Bordeaux (1080), doch bleef verder rechtgeloovig.

Hij stierf op het eiland St. Come bij Tours. Eenigen zijner leerlingen zetten de ketterij voort, die echter weldra uitstierf.

Het is niet juist, dat de opheffing der H. Hostie na de Consecratie van het brood is ingevoerd na de veroordeeling van B., om tegen diens ketterij te protesteeren.

Werk: De sacra coena (uitg. Vischer, Berlijn 1834). — Lit.: Bottemanne, Berengarius van Tours, in De Katholiek (XXXIV tot XL 1858—'61); M. Grabmanz, Geschichte der schol. methode (I Freiburg 1909, 218-224); Th. Heitz, Essai hist. sur les rapp. entre la phil. et la foi de Bér. de Tours à S. Thomas d'Aquin (Parijs 1909); Heurtevent; Durand de Troarn et les origines de l'hérésie bérengarienne (1912). *Slootmans.*

Berenger-Mellon overeenkomst, → Oorlogsschulden.

Berengosus (Berengotius), abt van St. Maximinus te Trier omstr. 1112, verkreeg van Hendrik V voorrechten voor zijn abdij. Schreef over het H. Kruis en andere reliquieën, o.a. over het huis van St. Helena te Trier, doch niet over den H. Rok.

Gezwollen stijl, voorliefde voor getallensymboliek, woordspelingen en schriftuurcitaten.

Werken: De laude et inventione S. Crucis; De mysterio ligni dominici; De luce visibili et invisibili; Sermones, o.a. de veneratione reliquiarum. — Uitg.: Keulen (1555); Bibliotheca maxima Patrum, XII (Lyon 1677 vlg.); Migne, Patrologia latina (CLX, 935 vlg.). — Lit.: S. Beissel, Geschichte der Trierer Kirchen, ihrer Reliquien und Kunstschätze (I Trier 1887, 128). H. Sauerland, Trierer Geschichtsquellen (1889), schrijft B. een Vita S. Agritii toe. *Lampen.*

Berenice, 1° naam van vsch. vrouwen uit het koningsgeslacht der Ptolemaeën. Eén ervan was de dochter van Ptolemaeus II Philadelphus en echtgenoote van Antiochus II Theos, in het boek Daniël (XI. 6) „dochter van den koning van het Zuiden" genoemd.

2° Naam van twee Joodsche prinsessen uit de dynastie van Herodes den Grooten. De eene was de echtgenoote van Aristobulus, een zoon van Herodes en Mariamne. Zij werd de moeder van Herodes Agrippa I (10 v. Chr.). De andere was de oudste dochter van Herodes Agrippa I, oorspr. gehuwd met Herodes van Chalcis, later met Polemon van Cilicië. Daarna leefde zij eenigen tijd met Titus te Rome. *Simons.*

De bekendste bewerking van deze episode is die van Jean Racine (1670), een tragedie. In 1677 werd het stuk vertaald in het Engelsch door Thomas Otway, onder den titel Titus and Berenice. Otway heeft er veel veranderingen in aangebracht. Een zeer goede Engelsche vertaling verscheen pas in 1922 van de hand van John Masefield. B. behoort tot de meestgeliefde thema's voor kunstenaars.

Lit.: Léonie Villard, B. en Angleterre in Rev. de l'Université de Lyon (1928, 105-113). *Gielen.*

3° (Ook Bernice, Veronica), volgens de legende de naam der vrouw, die aan bloedvloeiing leed en later voor Pilatus verscheen om voor Christus te getuigen.

Macarius van Magnesia verheft haar tot prinses, waarschijnlijk naar aanleiding van de gelijknamige prinsessen uit het geslacht van Herodes. Soms vereenzelvigd met de H. Veronica. *J. v. Rooij.*

Berenice, Haar van, → Coma Berenices.

Berenklauw, Heracleum, is een geslacht van de familie der schermbloemigen (Umbelliferae) met 60 soorten. Heracleum sphondylium wordt als jonge plant voor veevoeder gebruikt, doch H. sibiricum is hiervoor veel beter geschikt. Vele soorten zijn vanwege hun bladeren en ornamentalen groei gezocht als tuinplant en wel bijzonder H. mantegazzianum. De b. wordt wel gebruikt als volksgeneesmiddel (Duitsch: Heilkraut). *Bouman.*

Berenkop, Hydnum coralloides var., Caput ursi, een variatie van de → koraalzwam, met kortere takken, waaraan knolvormige verdikkingen. Weegt somtijds 2 kg. Komt bij ons zelden voor.

Berenoor (plantk.), → Primula.

Berenrivier (Bear-river), is de naam van drie rivieren in N. Amerika. 1° Een rivier, die ontspringt in het Rotsgebergte, ongeveer 112 km ten O. van de Groote-Zoutmeerstad en in het groote Zoutmeer uitmondt.

2° Een rivier op de Westhelling der Sierra Nevada in Californië, die zich met de Feather-rivier vereenigt.

3° De Westelijke, 120 m breede zijrivier van de Mackenzie in het N.W. van Britsch-N. Amerika, die het water van het Groot-Berenmeer afvoert.

Berenson, Bernard, kunsthistoricus van Litauschen oorsprong, * 1856; emigreerde in zijn jeugd naar Amerika (Boston), studeerde op de Harvard-Universiteit, keerde in 1887 naar Europa terug en bestudeerde onder Giovanni Morelli de Italiaansche schilderscholen, vooral de Venetiaansche. Merkwaardig is de ontwikkeling zijner kunsthistorische methode: hij ging hoe langer hoe meer aandacht schenken aan iconographie en kostuum bij de dateering en de identificeering van schilderwerken.

Voorn. werken: Venetian Painters of the Renaissance (1894); Lorenzo Lotto (1895); Florentine Painters of the Renaissance (1896); Central Italian Painters of the Renaissance (1897); The Drawings of the Florentine Painters (1903); The North Italian Painters of the Renaissance (1907); Introductory essay on the Speculum Humanae Salvationis (1927); Three Essays in Method (1927); Studies in Medieval Painting (1930). *Knipping.*

Berent, Waclaw, Poolsch romanschrijver van sterk-individualistische richting. * 28 Sept. 1873 te Warschau. Veeleischend stilist als Flaubert, bracht B., buiten zijn journalistiek werk en voortreffelijke vertalingen, in 20 jaar niet meer dan drie romans voort, die ieder, in steeds gewijzigden stijl, een volmaakt kunstwerk uitmaken: Próchno (= Verrotting, 1903) en Ozimina (Winterzaad, 1911) zijn een aangrijpende schildering van de ellenden der wormstekige cultuurdecadentie in bepaalde Poolsche kringen; Zywe Kamienie (= Levende steenen, 1918) schildert het leven van de wereld der reizende gezellen in de middeleeuwsche steden, rondom een in opbouw zijnde kathedraal. *Baur.*

Berenvel, vel, afkomstig van verschillende berensoorten; hoofdzakelijk dienend voor dek-, soms ook voor draagpels. De pelzen van ijsberen worden wel door de poolbewoners gedragen, worden echter weinig naar Zuidelijker streken uitgevoerd wegens transportmoeilijkheden. De gewone bruine beer levert een bruin vel, soms grijs, rossig of geel. Hoogst zeldzaam zijn de vellen van de witte fijnharige landberen. Ook zijn zwarte gezocht, die veel uit Siberië komen; soms zijn deze met witte of gele haarpunten (zilver- en goudberen). Verder levert N. Amerika veel vellen van den Amer. zwarten beer (de zgn. Baribal) met mooi zwart fijn haar. De beste dezer vellen komen van de Hudsonbaai. In N. Amerika komt ook voor de groote grijze of zgn. Grizzlybeer, met een aschgrauwe, zeer dichten langbehaarde pels. Tenslotte zij nog vermeld de waschbeer, in N. en Z. Amerika levend. Alleen de vellen van die in N. Amerika (speciaal Missouri) leven zijn waardevol. De haarkleur is zeer verschillend; wordt ook als pelsdier in gevangenschap gefokt. *Verhey.*

Beresford, 1° John Davys, Engelsch romanschrijver. * 1873, zoon van een Anglicaansch geestelijke te Peterborough; lichamelijk gebrekkig, streng godsdienstig opgevoed, werd sceptisch en satirisch; werkte in winkels, daarna als architect en als journalist voor Punch. Schrijft romans sedert 1911. Verblijft in Cornwall, waarvan hij de natuur met voorliefde schildert. Zijn meeste romans bevatten autobiographische herinneringen. Onder invloed van H. G. Wells, socialistisch; na den oorlog meer revolutionnair, Freudistisch en erotisch.

Werken: The History of Jacob Stahl, A Candidate for Truth, The Invisible Event (1911-'15, een romantrilogie); These Lynnekers (1916); House-mates (1917); God's Counterpoint (1918); The Gervaise Comedy (1919); The imperfect Mother (1920); Revolution

(1921); Love's Pilgrim (1923); Unity (1924); The Monkey Puzzle (1925); That Kind of Man (1926); The Decoy (1927); All or Nothing (1928); Real People (1929); Love's Illusion (1930); An Innocent Criminal (1931); The Old People (1932); enz. *Pompen.*

2° Sir John Poer, Engelsch admiraal en politicus. * 1766; † 2 Oct. 1844 op zijn buitenverblijf Bedale in Yorkshire. Vice-admiraal (1825), admiraal (1838). Geruimen tijd lid van het Lagerhuis.

Lit.: Dict. of national biography (II).

3° William Carr, viscount, Engelsch generaal en politicus. * 2 Oct. 1768, † 8 Jan. 1854 op zijn buitenverblijf Bedgebury-Park (Kent). Broeder van John B. Trad in 1785, als vaandrig, in dienst bij het leger. Nam deel aan vele tochten, o.a. naar Frankrijk, Indië, Egypte, Ierland, Kaap de Goede Hoop, Buenos-Aires, enz. Werd in 1809 tot veldmaarschalk en opperbevelhebber van het Engelsch leger in Portugal benoemd, versloeg de Franschen aan den Douro en trok met Wellington Frankrijk binnen (1814). Als gevolmachtigde van Engeland naar Rio de Janeiro gezonden (1814), waar de Portug. koninklijke familie zich ophield, keerde hij weldra naar Portugal terug, waar hij aan het hoofd van het leger stond en veel invloed op de regeering uitoefende (1815). De revolutie van 1820 dwong hem zijn betrekking neer te leggen en in 1823 werd hij uit Portugal verbannen. Wel kwam hij in 1826 in dit land nog terug, maar hij herkreeg zijn invloed niet. In 1828 werd hij in Engeland tot grootmeester der artillerie bevorderd. Als Tory zetelde hij in het Lagerhuis (1810—'14) en in het House of Lords (vanaf 1814).

Lit.: Dict. of national Biogr. (II). *Lousse.*

Beresow, stad in de Oekraine, nabij Charkow; modderbaden, ijzerhoudende bronnen, behandeling van rheum. ischias en neuralgia.

Berettino-majolica is de naam van een vooral te Faenza geproduceerd majolica van helderblauw, soms naar het grijze overgaand glazuur. De beste Berettino-producten (schotels en tondo's) dateeren uit de 15e en het begin der 16e eeuw.

Berezina, Wit-Russische rivier, rechter zijrivier van den Dnjepr, 600 km lang. Zij ontspringt op den W. Russischen landrug en is door het geringe verval (118 m tot den mond) en den grooten waterrijkdom reeds bij Borisow, 50 km beneden den oorsprong, voor stoomschepen bevaarbaar. Door het 20 km lange Berezinakanaal staat ze met een zijrivier van de Duna in verbinding. *fr. Stanislaus.*

Over de B. had bij Studianka op 26—29 Nov. 1812 de overtocht van Napoleon's legerrest plaats, tijdens zijn terugtocht uit Rusland. De Russische admiraal Tsjitsjagow had den terugtochtsweg van Napoleon aan de Berezina bij Borissow bezet. In den rug volgde Koetoesow. Van ter zijde naderde Wittgenstein. De toestand scheen hopeloos, temeer omdat door plotseling ingevallen dooi het ijsdek over de rivier was verdwenen. Door een schijnbeweging leidde Napoleon de aandacht van de Russen af van het werkelijk gekozen overgangspunt bij Studianka, welks huizen het materiaal voor brugslag gaven. Onder leiding van generaal Eblé bouwde de genie, waarbij zich zéér veel Hollanders bevonden, twee bruggen over de 80 m breede rivier. Om de achtervolging te vertragen, liet Napoleon de herstelde bruggen afbreken, waardoor 15 000 man achterbleven. Ca. 35 000 man kwamen over. Den 29en volgde de achterhoede onder druk van den vijand.

Berezowski, Poolsch oproermaker, * ca. 1849. Tijdens het bezoek van tsaar Alexander II aan de Wereldtentoonstelling te Parijs, trachtte B. hem te vermoorden, toen de keizer met Napoleon III van een troepeninspectie terugkeerde (9 Juni 1867); ondanks een schitterende verdedigingsrede van Emmanuel Arago, werd B. tot twintig jaar dwangarbeid veroordeeld. *V. Houtte.*

Berg. Onder berg verstaat de geograaf elk gedeelte, dat van een bodemverheffing overblijft bij mechanische afbraak, of m.a.w. een door de erosie gespaarde, geïsoleerde rest van een eertijds opgeheven stuk land. In het algemeen is dit ook de beteekenis, die de leek aan het begrip berg toekent. De geoloog echter verstaat strikt gesproken onder berg een verhevenheid van het land, door tectonische bewegingen in de gesteentekorst te voorschijn geroepen. Voor de wijze, waarop de inwendige aardkrachten een gebergte kunnen vormen, → Tectoniek. De in den loop der geologische tijden tectonisch gevormde bergen (gebergten) zijn dus als primair te beschouwen; de bergen in hun tegenwoordige gedaante zijn steeds secundair uit de eerste ontstaan en hebben hun tegenwoordige gestalte door verweering en erosie verkregen.

Aan een berg onderscheidt men den voet, de helling en den top. Welke verhoudingen deze drie elementen ten opzichte van elkaar hebben, m.a.w. welke gestalte de berg zal hebben, hangt af van de geologie van het landschap en de petrographische gesteldheid van het gesteente, waaruit de berg is opgebouwd.

Bergen, door vulkanisme ontstaan, hebben in den regel een kegelvormige gedaante, met zwak glooiende hellingen (Vesuvius, Merapi), echter komen ook stompe vormen voor. → Vulkanisme.

Bergen, opgebouwd uit zachte sedimentaire gesteenten, hebben dikwijls ronde glooiende vormen. Bestaan de sedimenten uit harde kalken en zijn ze horizontaal gelaagd, dan ziet men dikwijls door erosie tafel- of blokachtige vormen optreden, bijv. in de Dolomieten, in het Elbe-zandsteengebergte, in het Colorado-gebied.

Spitse, scherpe bergtoppen vindt men vooral in gebergten, bestaande uit kristallijne schisten of stollingsgesteenten. Hieronder hooren bijv. vele toppen uit de Alpen. *Crommelin.*

Overzicht van eenige voorname bergen.

Europa	Hoogte in m
Mont Blanc	4.810
Monte Rosa	4.638
Bernina	4.052
Grossglockner	3.798
Mulhacen (Sierra Nevada)	3.481
Pico d'Anetou (Pyreneeën)	3.404
Etna	3.274
Zugspitze	2.963
Olympus	2.918
Gran Sasso d'Italia (Apennijnen)	2.914
Glittertind (Noorwegen)	2.481
Parnassos	2.459
Idagebergte (Kreta)	2.459
Snehetta (Dovrefjell, Noorwegen)	2.321
Kebnekaisse (Zweden)	2.135
Hvannadalshnukur (IJsland)	2.120
Athos	1.935
Mont Dore (Auvergne)	1.886
Babia Gora (Beskiden)	1.725
Pelion (Griekenland)	1.618

	Hoogte in m
Hekla (IJsland)	1.557
Grosser Altvater (Sudeten)	1.490
Puy-de-Dôme (Auvergne)	1.465
Grosser Belchen (Vogezen)	1.423
Ben Nevis (Schotland)	1.343
Haltia (Finland)	1.324
Vesuvius	1.223
Fichtelberg (Ertsgebergte)	1.215
Brocken	1.142
Pentelikon (Griekenland)	1.109
Snowdon (Wales)	1.085
Hymettos	1.027
Monte Lauro (Sicilië)	985
Stromboli	926
Slättaratindur (Faeröer)	882
Kahler Astenberg (Rothaar)	841
Cheviot (Engeland)	816
Hohe Acht (Eifel)	746
Köröshegy (Bakonywoud)	713
Hohenstaufen	684
Königstuhl (Odenwald)	566
Völmerstod (Teutenburgerwoud)	468
Gibraltar	425

Aziё

Mount Everest (Himalaja)	8.880
Dapsang (Karakoroem)	8.620
Kantsjintsjinga (Himalaja)	8.580
Dupleixberg (Tibet)	8.000
Tiratsjmir (Hindoe Koesj)	7.750
Ullug-mus-qtag (Kwen-Lun)	7.720
Kungur (Pamir)	7.665
Gaurisankar (Himalaja)	7.140
Demawend (Elboers)	5.670
Elbroes (Kaukasus)	5.646
Groote Ararat	5.156
Kasbek (Kaukasus)	5.043
Kljoetsjewskaja Sopka (Kamsjatka)	4.920
Kinibaloe (Borneo)	4.175
Nitakajama (Formosa)	4.145
Alagös (Kaukasus)	4.095
Korintji (Sumatra)	3.805
Foedsjijama (Japan)	3.780
Rindjani (Lombok)	3.765
Semeroe (Java)	3.670
Lompo Battang (Celebes)	3.075
Dahr el Chodib (Libanon)	3.068
Djebel Achdar (Arabië)	3.020
Groote Hermon (Antilibanon)	2.759
Ermera (Timor)	2.620
Pedrotalagalla (Ceylon)	2.536
Tsjang-pei-tsjan (Mandsjoerije)	2.440
Adamspiek (Ceylon)	2.246
Troodos (Cyprus)	1.950
Karmel (Palestina)	552

Afrika

Kilima-Ndsjaro (Oost-Afrika)	6.010
Kenia (Oost-Afrika)	5.795
Roewenzori (Oeganda)	5.130
Meroe (Oost-Afrika)	4.730
Râs Dajan (Abessinië)	4.620
Karissimbi	4.500
Fako (Kameroengebergte)	4.070
Cathkinpiek (Drakengebergte)	3.660
Emi Koessi (Sahara)	3.400
Piton de Neiges (Réunion)	3.150

	Hoogte in m
Pico Volcano (Kaap Verdische eilanden)	2.980
Brandberg (Z.W. Afrika)	2.606
Tafelberg (Z. Afrika)	1.082

Noord- en Middel-Amerika

Mount MacKinley (Alaska)	6.241
Mount Logan (Canada)	5.955
Piek van Orizaba (Mexico)	5.650
Popocatepetl (Mexico)	5.440
Mount Whitney (Californië)	4.420
Blanca Peak (Colorado)	4.389
Peak Wilson (Colorado)	4.352
Mount Evans (Colorado)	4.350
Mount Columbia (Canada)	4.328
Tajamulco (Guatemala)	4.210
Mount Cook (Canada)	4.192
Mount Lyell (Californië)	3.990
Fuego (Guatemala)	3.900
Chiriqui (Panama)	3.430
San Bernardino (Californië)	3.240
Monte Tina (Haïti)	3.140
Pico de Tarquino (Cuba)	2.560
Victoria Peak (Vancouver)	2.280
Mitchellberg (Alleghanies)	2.044
Mont Pelé (Martinique)	1.350

Zuid-Amerika

Aconcagua (Argentinië)	7.040
Coropuna (Peru)	6.950
Illimani (Bolivia)	6.860
Nevado de Huascan (Peru)	6.721
Tubungato (Argentinië)	6.710
Chimbarazo (Ecuador)	6.310
Nevado de Cuzco (Peru)	6.153
Nevado de Cachi (Argentinië)	6.000
Tolima (Columbia)	5.620
Maipo (Argentinië)	5.336
Nevado de Cocui (Columbia)	5.080
Pic Concha (Venezuela)	4.700
Tinguiririca (Chili)	4.480
Itatiaya (Brazilië)	2.804
Monte Darwin (Vuurland)	2.130

Australië en Oceanië

Carstensztop (Nieuw-Guinee)	5.000
Wilhelminatop (Nieuw-Guinee)	4.750
Mauna Kea (Hawaii)	4.210
Mauna Loa (Hawaii)	4.168
Victoriaberg (Nieuw-Guinee)	4.000
Mount Cook (Nieuw-Zeeland)	3.768
Arfak (Nieuw-Guinee)	2.902
Lammasberg (Nieuw-Salomonseilanden)	2.440
Mount Kosciusco (Australië)	2.206
Tongariro (Nieuw-Zeeland)	1.891
Humboldttop (Nieuw-Caledonië)	1.634
Mount Vua-ni-Vatu (Fidsji-eilanden)	1.290
Ponape (Carolinen)	900

Poollanden

Erebus (Victorialand)	4.055
Petermanntop (Groenland)	3.800
Mont Forel (Groenland)	3.440
Terror (Victorialand)	3.275
Berenberg (Jan Mayen)	2.545
Mount Ross (Kerguelen)	1.990
Newtontop (Spitsbergen)	1.730
Mount Grant (Grantland)	1.493

Bergen nemen **in de H. Schrift** een voorname plaats in, vnl. in het O. T., zoo voor het godsdienstig leven der Joden als in de geschiedenis van hun volk. Zoo de berg Ararat, de Hermon, de Karmel, de Thabor, de Nebo, de Sinai (Horeb), de Garizim (Ebal), de Olijfberg, de Sion (Tempelberg) en de berg van Calvariën, (Golgotha). Verscheidene bergen komen er voor als plaatsen, waar de heidenen hun goden vereerden. Niet zelden lieten de Israëlieten zich verleiden door dit voorbeeld en offerden op de hoogten buiten het Heiligdom of den Tempel. Toch was het uitdrukkelijk door de Wet verboden (Ex. 23. 24; 34. 13; Lev. 26. 1; Deut. 7. 5; 12. 3; 16. 21). Als niet vrij van heidensche en afgodische elementen bestreden de profeten dit misbruik met alle kracht, maar dikwijls zonder afdoende resultaten. → Berggoden.

Lit.: A. v. Hoonacker, Le lieu de culte dans la législation rit. d. Hébreux (Gent 1894). *J. Sassen.*

Berg noemt men geel-bruine vlekken, die uit huidschilfers en afscheidingsproducten van de huid bestaan. Komt bij kleine kinderen op het hoofd voor.

Berg, 1° → Urmond.

2° Gem. in de Belg. prov. Limburg, ten N.O. van Tongeren; ca. 600 inw., opp. 566 ha. Heuvelachtig; klei- en zandgrond op krijtvormingen, landbouw; middeleeuwsche kerk op Romeinsche tempelruïne gebouwd. *V. Asbroeck.*

Tijdens herstellingswerken in de kerk vond men aldaar een steenen voetstuk, in tweeën gespleten, dat op de vier zijden versierd was met een Romeinsche godheid; thans in het museum der St. Pauluskerk te Luik. Op grond van onderzoekingen blijkt, dat de Romeinsche baan van Tongeren naar Keulen door deze gemeente liep. *De Maeyer.*

3° Gem. in Z. Brabant, ten O. van Brussel; opp. 889 ha, ong. 1 400 inw.; landbouw.

4° Gem. in het groot-hertogdom Luxemburg, ten Z. van Ettelbrück; ca. 650 inw., opp. 1 231 ha. Aan den samenloop van Attert en Alzette; kasteel van de groot-hertogin. Spoorweg; aangename omgeving.

5° Groothertogdom; 15 Maart 1806 door Napoleon gevormd uit het hertogdom Berg (van Beieren) en Kleef (van Pruisen) onder zijn zwager Murat (later onder Nap. Louis, zoon van Lod. Nap., voor wien Beugnot bestuurde). 1810 gedeeltelijk ingelijfd bij het Fr. keizerrijk; 1815 aan Pruisen.

6° Badplaats bij Stuttgart. Radio-actieve bronnen. Behandeling van rheuma en vrouwenziekten.

Berg, 1° A. van den, Holl. schilder. * 19 Mei 1852 te Den Haag. Leerling van de Haagsche Academie. Werd leeraar aan deze academie. Schilderde figuurstukken, landschappen en maakte ook enkele etsen.

Lit.: A. Plasschaert, Holl. Schilderkunst.

2° A. C. van den, Holl. schilderes, * 18 Febr. 1875 te Amsterdam. 1891 werkte zij als leerlinge op het atelier van M. Hagemans te Brussel en was ook leerlinge van Paul Rink. Studeerde ook nog op de Academie Colarossi te Parijs. Schilderde bloemen, genrestukken, portretten en interieurs. *de Stuers.*

Lit.: Alb. Plasschaert, Holl. schilderkunst.

3° Alban, een der belangrijkste componisten uit de school van Arnold Schönberg. * 9 Febr. 1885 te Weenen. Op melodisch en harmonisch gebied zeer vooruitstrevend, houdt hij zich aan duidelijk omlijnde vormen vast. B. is als paedagoog te Weenen werkzaam, waar hij de leer van Schönberg verbreidt.

Werken: pianosonate op. 1 (1908); 4 liederen op. 2; strijkkwartet op. 3; 5 orkestgezangen op. 4; 4 stukken voor klarinet en piano op. 5; 3 orkeststukken op. 6; de opzienbarende opera Wozzeck (naar het drama van Georg Buchner), voltooid in 1922, eerste uitvoering in 1926 (staatsopera te Berlijn); kamerconcert voor viool en piano met 13 blazers en een lyrische suite voor strijkkwartet. *Reeser.*

4° Bengt, Zweedsch ornitholoog en schrijver van moderne dierromans, die de wetenschappelijke studie met de frissche natuurverbeelding harmonisch vermengen, en tevens voor dierenbescherming ijveren. Ook zijn boeiend avontuurlijke vogelfilms uit Lapland en Afrika werken in die richting. * 9 Jan. 1885 te Kalmar.

Werken: Moederloozen (1910); Genezareth (1912); Een Germaan (1918); Trekvogels (1924); Vriend pluvier (1925); Abu Markub (1926); De laatste adelaars (1927); Tookern, de vogelzee (1928); Het liefdeleven van een wildgans (1930). *Baur.*

5° Claus, beeldhouwer uit Lübeck, werkzaam in het eerste kwart der 16e eeuw. Van zijn persoon is weinig bekend, van zijn werken o.a. een groot altaar te Odense (Denemarken). Zijn kunst vertoont veel temperament en is zeer realistisch. *Schretlen.*

6° Constantius Petrus van den, Ned. Dominicaan, theologant. * 16 Juni 1816 te Heesch, † 27 Maart 1885. Was professor en regent der studiën in het Dominicanenklooster te Huissen (Gld.). Promoveerde in 1865 tot mag. S. Theol.

Werken: De Ideis divinis (Den Bosch 1872); Beatissima Virgo Maria, Imago Dei et SS. Trinitatis juxta mentem D. Thomae Doct. Angel. (Den Bosch 1874). — Lit.: G. A. Meijer, Gedenkboek van de Dominicanen in Nederland (1912, 195 vlg.).

7° Cornelis Christiaan, hoogleeraar in de Javaansche taal- en letterkunde te Leiden; * 18 Dec. 1900 te Rotterdam. Promoveerde in 1927; daarna leeraar te Soerakarta; volgde een jaar later prof. Hazeu te Leiden op.

Werken: o.a. De Midden-Javaansche historische traditie (diss. 1927); Kidung Sunda (tekst, vertaling en aanteekeningen, 1927); Hoofdlijnen der Javaansche literatuurgesch. (1928); Indische aspecten van het missieprobleem (1930); La connaissance des mentalités indigènes en Indonésie (1931); Babad Bla-Batuk (1932).

8° Cornelius de, → Berghues (Cornelius de).

9° Fedor Federowitsj (eig. Friedr.), graaf von, Russisch generaal, bevelhebber in den Krimoorlog. * 26 Mei 1790 te Sagnitz (Lijfland), † 18 Jan. 1874 te St. Petersburg. In 1812 in den krijgsdienst getreden, klom hij snel in rang op en werd tevens meermalen met diplomatieke zendingen belast. B. werkte mede aan de onderdrukking van den Poolschen opstand (1831); in 1849 bewoog hij den tsaar tot gewapende tusschenkomst in Hongarije. Als belooning kreeg B. van Frans Jozef den graventitel. Tijdens den Krimoorlog met de verdediging van Estland (Reval) en Finland belast, bood hij weerstand aan de Fr.-Eng. vloot onder Napier. B. bleef gouverneur van Finland tot 1861; in 1863 volgde hij groothertog Konstantijn op als stadhouder van Polen, welken post hij tot zijn dood bekleedde. *V. Houtte.*

10° Gerardus van den, priester, * te Emmerik, † 1729 te Groningen, studeerde te Fulda en te Mainz, waar hij het baccalaureaat in de theologie behaalde, was kapelaan en pastoor te Groningen, tevens 1685—1729 aartspriester van Groningen, de Ommelanden en Drente.

Lit.: Arch. ab. Utr. (XXXII, 117 en passim); J. de Jong in Ned. Biogr. Wbk. (V, 33). *Rogier.*

11° Hendrik, graaf van den, heer van Stevensweerd, Nederlandsch edelman in Spaanschen dienst. * 1573 te Bremen, † 1638. Valt in Febr. 1624 in de Veluwe en veroorzaakt groote opschudding in de Republiek. De dooi dwingt hem tot den terugtocht. Herhaalt dit experiment na een mislukte poging om Den Bosch te ontzetten (1629). De inneming van Wezel (19 Aug. 1629) noopt hem ook dezen veldtocht op te geven. De benoeming van den markies van Santa Cruz tot algemeen opperbevelhebber maakte v. d. B. tot een onverzoenlijk vijand van Spanje (April 1631). Hij begunstigde den Limburgschen veldtocht van Frederik Hendrik (1632). In 1633 aangenomen in dienst der Republiek. *Cornelissen.*

Hendrik, graaf van den Berg.

12° Leo, Duitsch letterkundig criticus, medestichter van de vooruitstrevende kunstgroepeering Durch (1886) en van de Freie Bühne; theoreticus van het Duitsche naturalisme. B. was een der eerste Ibsen-profeten in Duitschland. * 29 April 1862 te Zempelburg. † 12 Juli 1908 te Berlijn.

Hoofdwerk: Der Naturalismus, zur Psychologie der modernen Kunst (1892); Gesammelte Essays (1905). B. stond aan het hoofd van de boekenreeks Kulturprobleme der Gegenwart (1902 vlg.). *Baur.*

13° Lodewijk Willem Christiaan van den, kenner van het Mohammedaansch Recht en politicus; * 1845, † 1927; bekend om zijn studie van den Islam en van de zeden en gewoonten van zijn belijders, vooral in Ned.-Indië. Over deze onderwerpen schreef hij een groot aantal belangrijke opstellen; zijn studiën over het Mohammedaansche Recht zijn echter aan een scherpe critiek onderworpen door Snouck Hurgronje, wiens opstel mr. L. W. C. van den Berg's beoefening van het Mohammedaansche Recht (Indische Gids, 1884; Sn. H.'s Verspreide Geschriften, II, 61 vlg.) in de kringen der belangstellenden groot opzien gebaard heeft. V. d. B. was van 1869 tot 1887 in Indië werkzaam en van 1887 tot 1901 hoogleeraar aan de Indische Instelling te Delft. Voorts was hij van 1911 tot 1923 lid van de Eerste Kamer (rechts) en van 1910 tot 1920 burgemeester van Delft. *Berg.*

14° Max, Duitsch bouwmeester, lid der bouwcommissie in Breslau, nu in Rostock; * 1870 te Stettin. Vooral tentoonstellings- en vergaderingsgebouwen.

15° Norbertus Petrus van den, president der Ned. Bank (1891—1912), interesseerde zich sterk voor de ontwikkeling van Ned.-Indië. * 1831, † 1917. In 1855 vertrok hij naar Indië als employé der Bataviasche factorij der Ned. Handel Mij. Van 1864 tot 1873 was hij hoofdagent der Ned. Ind. Handelsbank te Batavia; van 1873 tot 1889 president der Javasche Bank. Daarna in Nederland van 1889 tot 1891 directeur en van 1891 tot en met 1912 president der Ned. Bank. In 1872—1873 verzette hij zich tegen het Ned. voornemen tot handhaving in Indië van den zilveren standaard. Het was zijn werk, dat de, in Indië uitgebroken, financieele crisis als gevolg van de suikercrisis van 1884, spoedig werd overwonnen. Van zijn hand verschenen verschillende verhandelingen op financieel economisch gebied. Ter erkenning zijner verdiensten zag hij zich benoemd tot eere-doctor in de beide rechten door de Leidsche universiteit en tot lid der Kon. Academie van Wetenschappen.

Werken: Naast bijdragen in de Gids en de Economist en in de Encyclopaedie van Ned.-Indië, waarvan later enkele afzonderlijk werden gebundeld, nog: Uit de dagen der Compagnie; Beschouwingen over den geldsomloop in Ned.-Indië (1862); Banken en Bankwezen in Britsch-Indië (1866); De Bataviasche Bank-Courant en Bank van Leening 1746—1794 (1870); De Muntkwestie met betrekking tot Indië (1874); Brief aan mr. J. van Gennep (1878); De haven van Tandjong Priok — Staatsexploitatie of part. expl.? (1880); Historical and Statistical Notes on the production and consumption of coffee (1880); Over Haveninrichting en Havenexploitatie (1882); Debet of Credit (1883); The Financial and Economical Condition of Netherl. India since 1870 and the effect of the present currency system (1895); Munt-, crediet- en bankwezen, Handel en Scheepvaart in Nederlandsch Indië (1907). *Kaag.*

16° Willem van den, Holl. schilder, * 16 Febr. 1886 te Den Haag. Leerling van de Haagsche Academie en van zijn vader A. van den B. Schildert stillevens, landschappen, stadsgezichten, figuur en portretten. Een naar het romantische neigende natuur met veel zin voor zware, diepe kleurcontrasten. Hij mist echter vaak de bezonkenheid om zich te kunnen onttrekken aan de vele invloeden van het werk van andere meesters, zoals Willem van Konijnenburg. Maakte ook etsen, litho's en houtsneden.

Lit.: Alb. Plasschaert, Holl. Schilderkunst. *de Stuers.*

Bergadelaar, → Steenarend.

Bergahorn, Acer pseudoplatanus, een tot de familie der Aceraceae behoorende boom, die in de bergwouden 20—25 m hoog kan worden. Als park- en laanboom is hij zeer gezocht.

Bergaigne, Joseph, Minderbroeder; * 1588 te Antwerpen, † 1647 te Munster i. W. Studeerde in Alcala, maar trad in de Orde te Mainz en bekleedde er voorname ambten, o.a. dat van commissarius generalis nationis germano-belgicae. Deed veel voor de verzameling van geschiedkundige documenten, die hij liet opsporen door Jacob Polius. In 1641 bisschop van Den Bosch, gewijd te Brussel. De tijdsomstandigheden dwongen hem zijn bisdom vanuit den vreemde te besturen. In 1645 aartsbisschop van Kamerijk, tevens met het bestuur van het bisdom Den Bosch belast. Had meermalen diplomatieke zendingen te vervullen, stierf als gevolmachtigde van Spanje voor de vredesonderhandelingen te Munster, nadat hij reeds enkele resultaten had bereikt. Begraven in de Minderbroederskerk te Munster. Portret in het stadhuis aldaar.

Lit.: P. Schlager, Gesch. Köln. Franziskanerprov. (Regensburg 1909, 204 vlg.); Coll. Franc. Neerl. (II 1931, 31 vlg.); Ned. Biogr. Wbk. (1, 313). *v. d. Borne.*

Bergamasca, Italiaansche dans, die in de 16e eeuw in meerdere landen bekend was. Komt ook met gebruik van tekst voor. Van Scheidt is een humoristische compositie bekend, die tot titel heeft: Canzone ad imitat. Bergamas. angl.

Bergamasker Alpen, deel van de Zuidelijke Kalkalpen in Lombardije, tusschen Como-meer en Iseo-meer (Italië). Het gebergte loopt West—Oost,

gaat tot 3 000 m hoogte, en helt steil naar het N. en geleidelijk naar het Z. In het N. vooral gneis, in het Z. kalk.

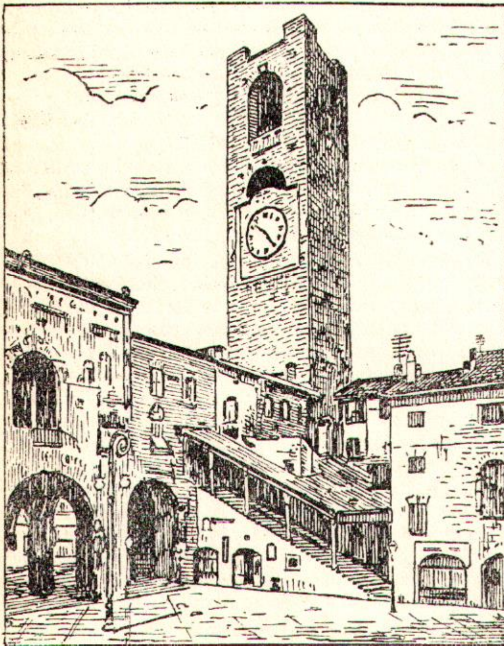
Lit.: Castelli, Guida itinerario alle prealpi Bergamasche ([3]1900). *Heere.*

Bergamaskerschaap of hangoorschaap, het grootste der Europeesche landrassen; hoort thuis in Noord-Italië (Lombardije); bezit vrij lang eenigszins golvend glanzend haar; een onderscheid tusschen boven- en onderhaar bestaat niet.

Bergambacht en Zuidbroek, gemeente in Z.Holland in de Krimpenerwaard nabij de Lek; opp. 2 772 ha; 3 700 inw. (Prot.), die bestaan van veeteelt en zuivelbereiding, varkensmesterij, tuinbouw en binnenvisscherij. Eenige industrie: timmerfabrieken, veevoeder, teenen- en mandenfabrieken. De toren der Ned. Herv. (vroeger St. Laurentius-)kerk dateert uit de tweede helft der 15e eeuw. *Blaauw.*

Bergamo, 1° Italiaansche provincie in Lombardije; 2 788 km², 612 890 inw. (1931), 209 per km², 218 gemeenten. Alpen-voorland vruchtbaar. veel landbouw; ijzer-, textielindustrie.

2° Hoofdstad der prov. B. (45° 44′ N., 9° 37′ O.); 82 130 inw. (1931); knooppunt van wegen; bisschopszetel. Katoen-, wol- en cementindustrie. Nieuwe benedenstad, oude bovenstad (370 m boven zee). In den Rom. tijd Bergomum; 1428—1797 behoorde B. tot Venetië, 1814—1859 tot Oostenrijk. *Heere.*

Bergamo.
Oude klokketoren en trap van de Stadsbibliotheek.

Kunst te Bergamo. In de bovenstad („Città alta") de dom S. Alessandro van Filarete (1459—'80), die in 1614 werd verbouwd, de Romaansche basiliek S. Maria Maggiore (12e eeuw) met Cappella Colleoni (1470), het Gotische Palazzo Vecchio (midden 14e eeuw) en het Palazzo Nuovo (1611). In de onderstad (Città vecchia) de Santo Spirito met schilderijen van Lotto en de Accademia Carrara met een museum.

Lit.: Pesenti, B. (1910); Pinetti, B. e. le sue valle (1924); R. Pajuni, B. rinnovata (1929). *Knipping.*

Bergamot noemt men soms peersoorten, waarvan de vrucht meer breed dan hoog is. Voorbeeld: winterbergamot.

Bergamotolie, geel-lichtgroene, vluchtige olie, die verkregen wordt door uitpersen van de vruchtschil van Citrus Bergamia (Z.Italië); neemt gemakkelijk zuurstof op en wordt daardoor dik en troebel; moet daarom van de lucht afgesloten in het donker bewaard worden. S.g. 0,885; kookp. 183°, hoofdbestanddeel: linalyl acetaat, $C_{10}H_{17}OCH_3O$. Gebruikt in toiletmiddelen e.d. *Hillen.*

Bergamot-oranjeboom, Citrus aurantium bergamia, behoort tot de Ruitachtigen (Rutaceae) en werd aldus genoemd naar het Noordelijk van Smyrna gelegen stadje Bergama. De vruchten zijn zeer gezocht om het heerlijke zure vruchtvleesch. De op Sicilië gewonnen Bergamotolie is van dezen boom afkomstig. *Bouman.*

Bergansius, Johannes Wilhelmus, luitenant-generaal van het Ned. leger, * 1836 te Delft, † 1913 te Den Haag. 1860—1868 werkzaam aan de pyrotechnische school; 1862 verscheen van zijn hand „Handboek ter vervaardiging van ernstvuurwerken"; 21 April 1888—21 Augustus 1891 minister van Oorlog in het kabinet Mackay, daarna generaal-majoor, commandant van de Stelling van Amsterdam; 1898 luitenant-generaal, inspecteur der artillerie; bleef ook na zijn pensionneering zijn belangstelling wijden aan de militaire aangelegenheden, o.a. als voorzitter der Ver. ter beoefening van Krijgswetenschap. In 1901 gekozen als R.K. lid der Tweede Kamer der Staten-Generaal, nam geen zitting wegens zijn benoeming tot minister van Oorlog in het kabinet Kuyper 1 Aug. 1901—17 Aug. 1905; lid van den Raad van State 1905—1908. Heeft een groot aandeel gehad in de hervorming van het Ned. leger; verdedigde als minister van Oorlog in het kabinet Mackay, daarbij krachtig gesteund door dr. H. J. A. M. Schaepman, het beginsel van den persoonlijken dienstplicht. Het mocht hem niet gelukken dit beginsel in de wet vastgelegd te krijgen, zulks was een zijner opvolgers beschoren, juist voor hij ten tweede male als minister optrad. Hij schrok er niet voor terug zeer moeilijke wetswijzigingen ter hand te nemen. Onder zijn bewind kwamen tot stand: Wet op het militair onderwijs 1891; Pensioenwet voor mindere geëmployeerden en werklieden 1902; Pensioenwet voor de landmacht 1902; Bevorderingswet voor de landmacht 1902; Wetboek van Militair Strafrecht 1903 en Wet op de Krijgstucht 1903 (de uitvoering dezer wetten had eerst plaats na de Invoeringswet militair straf- en tuchtrecht 1921); Wet reservepersoneel der landmacht 1905; voorts de uitvoering betreffende de militie- en landweerwetten, alsmede een herziening van de militiewet, ter bestrijding van de wetsontduiking, bedacht door notaris Coolen uit Helvoirt, om de plaatsvervangers door een achterdeurtje weer mogelijk te maken. Verder voerde hij het snelvuurgeschut bij de landmacht in. Hij was een krachtige persoonlijkheid, die vooral in zijn tweede ministerschap sympathie en eerbied afdwong wegens de doortastende wijze, waarop hij tijdens de werkstaking 1903 de orde wist te handhaven en het gezag hoog hield. *A. Lohmeyer.*

Bergblauw of Bremerblauw, de voor-

naamste koperkleurstof. B. bestaat uit koperhydroxyde, $Cu(OH)_2$. De zachte hemelsblauwe kleur, die een tikje naar groen loopt, is door geen andere minerale kleurstof te vervangen. B. wordt gemaakt uit kopersulfaat met loog. *v. d. Beek.*

Bergboezem, een binnen een polder gelegen stuk land, dat veelal omkaad is, ten einde in tijden, wanneer het overtollige water door te hoogen boezemstand niet geloosd kan worden, dit water tijdelijk op te bergen. Meestal zijn het minderwaardige stukken land, die als zoodanig dienst doen. → Boezems. *P. Bongaerts.*

Bergbok, → Alpensteenbok.

Bergbom, Kaarlo, Finsch tooneelschrijver en dramaturg. * 2 Oct. 1843 te Wiborg, † 2 Febr. 1906 te Helsinki. Literair-historisch geschoold — hij promoveerde op een dissertatie over het historisch drama in Duitschland — wierp B. zich, na het schrijven van eenige tooneelstukken, tot ontwerper op van een reizend Finsch tooneel, dat het bouwen van den Nationalen Schouwburg in de hoofdstad (1902) heeft doorgedreven.

Bergbries, andere naam voor → bergwind.

Bergden (Pinus montana), een heesterachtige soort van den, die in het gebergte thuis hoort.

Berg der zaligheden, de berg, waar Jesus de rede heeft gehouden, bekend onder den naam van Bergrede, waarin ter inleiding de acht Zaligheden verkondigd werden. Welke die berg is, blijft nog steeds een probleem der topographische bijbelkunde. Naar de waarschijnlijkste meening zou de B. der z. liggen niet ten Z.W. maar ten N.W. van het meer Genesareth en zou hij te identificeeren zijn met het huidige Et Tabga, ten O. van de vlakte Tabga, en 3 km ten W. van Tell Hoem (het oude Capharnaüm).

Lit.: Heidet, Béatitudes (mont des) in Dict. de la Bible, Supplém. I (kolom 940-950). *Brans.*

Bergduivel (Moloch horridus), een der meest opvallende hagedissen van Z. en W. Australië; is ondanks zijn naam en uiterlijk een geheel onschuldig dier; het lichaam is in het midden verbreed en draagt op vele plaatsen doorns van verschillende lengte. De kleur is niet opvallend bruin, kan evenals die van het kameleon veranderen. Het voedsel bestaat hoofdzakelijk uit mieren, volgens sommigen ook uit planten.

Berge, 1° Jillis van den (Aegidius de Monte), Minderbroeder, provinciaal zijner Orde, bisschop van Deventer (1570). * te Perweis in het Walenland, † 26 Mei 1577 te Zwolle. Eerst in 1575 verkreeg hij door tusschenkomst van Alva het volle bezit van zijn zetel. Een bewijs van zijn ijver geven de Acta visitationis dioc. Daventriensis (1571—1577), bewerkt door mr. R. Hassink (Zwolle 1888).

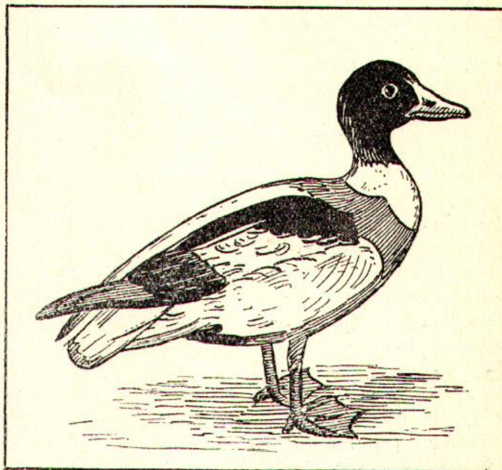
Lit.: B. Snelting, Biogr. Woordenb. (IV, 1007). *J. de Jong.*

2° Willem ten, Ned. dichter. * 1903, debuteerde in het maandblad De Gemeenschap, werkte mede aan Roeping en De Nieuwe Eeuw, geeft in zijn poëzie bij voorkeur den gevoelig-rhythmischen neerslag van een verfijnd droomleven; schreef enkele godvruchtige gedichten.

Werk: De Reiziger (1928); De Zoon van het Hemelsche Rijk (1930). — Lit.: Anthonie Donker, Fausten en Faunen; Anton van Duinkerken, Achter de Vuurlijn. *Asselbergs.*

Bergebbenhout, Bauhinia acuminata, behoort tot de peulgewassen (Leguminosae) en is een boom uit Indië en China, waarvan het hout zeer bruikbaar is.

Bergeend (Tadorna tadorna), een groote, kleurige eendsoort, bijna het geheele jaar in ons land aan te treffen. Kop en hals groenzwart, borst wit, een breede band over borst en rug fraai roestbruin, buik en groote

Bergeend.

slagpennen zwart, staart wit met zwart eind, spiegel op den vleugel glanzend groen, snavel en knobbel rood, pooten vleeschkleurig. Het wijfje is wat valer en kleiner en mist den voorhoofdsknobbel. Broedt vrij talrijk op de Waddeneilanden, in de duinen van de Beer (Hoek van Holland. ± 200 paar), Voorne, Schouwen, bij het Zwanewater. Ze leggen 8—15 ivoorkleurige gladde eieren. Jongen worden dadelijk na het uitkomen naar de zee gevoerd. Het voedsel bestaat uit schaal- en weekdieren, wormen, vischbroed en zee- en strandplanten. Ze broeden in konijnenholen, soms onder helm en in kunstmatige holen.

Lit.: Strijbos, Hoe heet die vogel. *Bernink.*

Bergen, 1° gem. in de duinstreek der prov. N. Holland, ten N.W. van Alkmaar, opp. 3 685 ha, op 1 Jan. 1933: 6 167 inw. Bijna 2/5 is Kath. en behoort tot de parochie B., die binnen haar grenzen nog herbergt een Kath. pensionaat, kweekschool en landbouwhuishoudschool, alle voor meisjes, tevens Moederhuis der Congr. der Z.Z. Ursulinen van Bergen, alsmede een retraitehuis. Middelen van bestaan: veeteelt, tuinbouw, kunstzandsteenindustrie en vreemdelingenverkeer. De duinen zijn hier breed en hoog: de Nok is ± 80 m. Van de groote prachtige bosschen is het Reigerbosch merkwaardig door zijn reigerkolonies, een van de weinige in Nederland. Zee, bosch en duin scheppen een steeds groeiend toerisme, niet weinig bevorderd door de tramlijn Bergen—Alkmaar, waardoor een vlugge verbinding met de groote Holl. steden bestaat. Het Russenduin, een plek „de Franschman” en het Russen-monument houden de herinnering levendig aan het treffen in 1799 tusschen het Fransch-Ned. en het Eng.-Russ. leger. Bezienswaardig zijn ook kerken, hertenkamp, ruïne Meerwijk, waarnaast museum en een hoogst moderne villawijk. *van der Meer.*

De Ned. Hervormde kerk is gebouwd op een middenschip van een vroegere drieschepige kruiskerk (eerste helft 15e eeuw). De ramen van den dwarsarm zijn misschien reeds van vroeger datum. In de Kath. kerk

een altaarstuk van Jac. de Wit (1735, Verrijzenis van Christus), afkomstig uit Alkmaar. In de Oudheidkamer een 19e-eeuwsche copie van een schilderij: de Bergensche H. Bloedprocessie. *Knipping.*

Nadat in den 2en Coalitie-oorlog 38 000 Russen en Engelschen onder Abercrombie den 27en Aug. 1799 in Noord-Holland waren geland, vielen zij den 19en Sept. onder den hertog van York aan op de verbonden Franschen en Hollanders, die bij B. een stelling hadden ingenomen onder bevel van den Franschen generaal Brune. De Hollandsche troepen werden aangevoerd door Daendels en Du Monceau. Deze aanval werd afgeslagen evenals twee latere aanvallen op 2 en 6 Oct. De Russische generaal Hermann werd met 2 000 man gevangen genomen met verlies van 25 stukken geschut. Dientengevolge werd op 18 Oct. de Conventie van Alkmaar gesloten, waardoor de gelande troepen zich weder moesten inschepen. *v. Voorst.*

2° Gem. in Ned. Limburg, gelegen in het N. der provincie, omvattend de dorpen Bergen, Afferden, Well, Heyen, Siebengewald (alle parochies) en Heukelom, waarbij nog verschillende gehuchten. In 1932: 6 736 inw. (Kath.). Landbouw langs de Maas en de andere beekjes; veen en heide. *v. Thiel.*

3° (Fr. M o n s), hoofdstad van de Belg. provincie Henegouwen, ongeveer in het centrum van de prov.; opp. 1 665 ha, ca. 28 000 inw.; breede Alluviale Henevallei met zeer heuvelachtige omgeving, Mont Panisel; de Trouille werpt er zich in het Hene-dal. Spoorwegkruispunt, kanalen; nijverheids- en handelscentrum in het steenkoolbekken van de Borinage gelegen; talrijke fabrieken in de omgeving. Onderwijs: normaal- en middelbare scholen, Athenaeum, Hooger Handelsonderwijs en Hoogere Mijnschool, Technische scholen, kunst- en muziekonderwijs; bibliotheek; musea: van schoone kunsten, van natuur-wetenschappen, van folklore en oudheidkunde; genootschappen voor kunst en wetenschappen. *V. Asbroeck.*

Wapen van Bergen.

De driebeukige collegiaalkerk St. Waltrudis in laat-Gotischen stijl (1450 begonnen. bouwmeester Mattheus de Layens) werd eerst in de 17e eeuw voltooid. De toren, die ruim 180 m hoog moest worden, is nooit afgebouwd. In de kerk altaarstukken van Otto Venius, van Thulden, enz. Kostbare schat, el'Car d'or. Evenmin is het Gotische stadhuis gereed gekomen (waarin tapijtwerken naar Teniers). Uit Bergen is de musicus Orlando di Lasso afkomstig. *Knipping.*

Het belfort, van de 17e eeuw, in Barokstijl, met beiaardspel. De H. Elisabethkerk, de Tour du Val des Ecoliers, overblijfsel van een belangrijke abdij, in Renaissancestijl. Huizen met Gotische- en Renaissance-gevels. Standbeelden van Boudewijn IX, Roland de Lattre, Leopold I. Waux-hall.

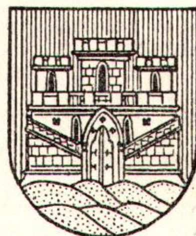
F o l k l o r e. Gedurende de kermis (ducasse) wordt het reliekschrijn van de H. Waltrudis in de processie rondgevaren op den Gouden Wagen (el 'Car d'or), daarna wordt op de groote markt het gevecht geleverd van den „Lumeçon": terwijl St. Joris den draak bestrijdt, spelen beiaard en muziekmaatschappijen het volkslied van den „Dodou".

G e s c h i e d e n i s. B. ontstond gedurende de Romeinsche overheersching. In de 7e eeuw bouwde er de H. Waltrudis een klooster en later kreeg B. van Karel den Grooten den titel van hoofdplaats van Henegouwen. De vesting speelde gedurende de middeleeuwen een gewichtige rol en het gerechtshof van B. stond hoog in aanzien. De graven van B. bekleedden een eereplaats in de geschiedkundige gebeurtenissen en maakten van B. een centrum van economische welvaart. De stad werd herhaaldelijk geteisterd door oorlogen en besmettelijke ziekten. Beroemde vorsten deden er hun intrede, nl. keizer Karel, Albrecht en Isabella, Lodewijk XIV. In 1914 en 1918 werden bij B. twee veldslagen geleverd.

L i t. : J. Destrée, Mons et les Montois (1933). *V. Asbroeck.*

Vrede van Bergen. Hierbij werd in het najaar van 1250 de Vrede van Brussel (Mei 1250) bevestigd.

4° Stad aan de W. kust van N o o r w e g e n, groot 3 714 ha, met 101 286 bewoners (1932); zetel van een Luth. bisschop, tweede handelsstad van Noorwegen, eerste vischmarkt van Skandinavië.

Wapen van Bergen.

L i g g i n g. De stad is gebouwd op een smalle Siluurvlakte aan den voet van de Flöifjeld en op het schiereiland Nordnäs tusschen de Puddefjord en Vaagen. In den kustboog vóór de stad is alle verkeer op Bergen geconcentreerd en door een laagte, die van Voss naar het N. en Z. gaat, heeft de stad ook een locaal achterland. Maar vóór den aanleg der Bergensban was de stad door een steilen, moeilijk toegankelijken gebergtewal van het groote achterland afgesloten. Het zijn dan ook vooral historische factoren, die de stad tot bloei gebracht hebben.

B e t e e k e n i s. Ca. 1070 door Olaf Kyrre gesticht, werd B. spoedig een middelpunt van handel, eerst door de vestiging van Engelsche, later van Duitsche kooplui, die zich tot heeren der stad wisten op te werken. Tusschen den voet van de Flöifjeld en de oude haven Vaagen lagen hun kantoren, Tyskebryggen, en op het schiereiland woonden de Noren. De natuurlijke grondslag van dezen econ. bloei, die tot in de 16e eeuw aanhield, was de vischhandel, eerst van kabeljauw, later van haring, die ook nu nog de voornaamste rol speelt in den handel van Bergen. De hoofdfunctie van B. is altijd geweest die van distributie- en concentratiehaven voor de heele W. kust. Door de opening der Bergensban heeft de stad haar zelfstandige positie tegenover Oslo verloren, maar het verkeer is nog toegenomen. Groote reederijen en toenemende overzeesche verbindingen bevorderen den handel. De haven is steeds ijsvrij, beschut tegen alle winden en heeft kleine getijdenverschillen. De waterdiepten langs de kaden wisselen van 3 tot 10 m. Het oude havengebied kan zich niet verder meer ontwikkelen, maar nieuwe havens zijn in aanleg aan de Puddefjord. De industrie van conserven en scheepsbouw vestigen zich vooral in Aarstad en Gyldenpris, die in 1915 en 1921 in het stadsgebied zijn opgenomen.

B e z i e n s w a a r d i g h e d e n. Van de oude stad is niet veel meer over. Door den grooten brand van 1916 is het centrum der stad verwoest met veel van de oude gebouwen, die vooral daar nog bestonden. Aan de N.W. punt der haven ligt de oude

vesting Bergenhus met den Walkendorftoren en de koningszaal uit de 13e eeuw (zie onder).
fr. Stanislaus.

De Protestantsche dom, vroeger Franciscanerkerk, dateert uit 1248, doch is herhaaldelijk verbouwd, de Mariakerk is 12e-eeuwsch met een Gotisch koor, de Korskerk van iets vroegeren datum. Verder de kleine Katholieke Sint Paulus-kerk. Van de profane monumenten is zeker het voornaamste het door koning Haakon Haakonsz gebouwde paleis Haakons-hallen (ca. 1250), met groote zalen en eigenaardige Gotische raamomlijsting. Het werd in de 19e eeuw gerestaureerd en met muurschilderingen van Gerhard Munthe voorzien. De Stiftsgaarden is in Barokstijl opgetrokken. Middeleeuwsche Noorsche kunst is te zien in het museum (1825) tegenover de Johanneskerk, moderne nationale schilderkunst in de Rasmus Meyers Samling.

Lit.: Koren-Wiberg, Bidrag til Bergens kulturhistorie (1908); Norsk kunsthistorie (2 dln. Oslo 1925 en 1927); Lexow, Haakonshallen (1929). *Knipping.*

In B. is ook gevestigd het moederhuis der Congregatie van de Zusters van den H. Franc. Xaverius, door mgr. Fallize voor Noorwegen gesticht.

De Bergensban, spoorlijn Bergen—Oslo, is 492 km lang en het hoogste punt is 1 301 m. Over een lengte van 200 km gaat ze door een woest, eenzaam bergland. Er zijn 178 tunnels met een totale lengte van 36 882 m; de langste is de Gravahalstunnel met 5 311 m. *fr. Stanislaus.*

Bergen, 1° Antoon van, Zuid-Ned. kerkelijk schrijver, * 14 Dec. 1454 te St. Bertijn bij St. Omaars, † 1531, broeder van Hendrik, bisschop van Kamerijk, was commenditair-abt van het O.L.V.-klooster der Cisterciënsers in Bourgondië en (1483) van St. Truiden, en sleepte dit klooster mee in de politieke woelingen, waarin Willem van Arensberg de hoofdrol speelde. In 1493 liet hij zich kiezen tot commenditair-abt van St. Bertijn en schreef hier de kroniek van St. Truiden en de geschiedenis van het Gulden Vlies.

Lit.: Biogr. nat. de Belg.

2° Antoon van, geestelijke, † 1540, was deken van St. Servaas te Maastricht, bezat een prebende te Lier en was kanunnik te Bergen op Zoom.

Lit.: N. Ned. Biogr. Woordb. (VIII). *Erens.*

3° Cornelis van, → Cornelis van Bergen.

4° Dirk van den, schilder te Haarlem in 1645, † na 1690; leerling van Adr. v. d. Velde, wiens kunst hij vaak bedrieglijk nabootste. Hij schilderde vooral landschappen, met figuren en dieren, niet onverdienstelijk, maar weinig origineel.

Lit.: v. Wurzbach, Niederl. Künstlerlex.
Schretlen.

5° Hendrik van, bisschop van Kamerijk, → Hendrik van Bergen.

6° Jan van Glymes, markies van, kamerheer van Karel V, 1555 ridder van het Gulden Vlies, groot-baljuw, kapitein-generaal van Henegouwen, opperjachtmeester van Brabant en Henegouwen, * 1529, † 21 Mei 1567. Weigert in zijn gebied de strikte uitvoeringen van de verordeningen tegen de Hervormden. Lid geworden van de oppositie der Ned edelen, neemt hij ontslag uit zijn functies, en wordt aangewezen om met Floris van Montmorency, graaf van Montigny, het request der edelen aan Philips over te maken. Vertrekt 1 Juli 1566 uit de Nederlanden. In Spanje wordt hij evenals zijn reisgezel Montigny aangehouden, en sterft in gevangenschap. Bekend als een edele, krachtige figuur.
V. Roosbroeck.

7° Maximiliaan van, van Walhaim, bisschop van Kamerijk, * 1512, † 27 Aug. 1570 te Bergen o. Z. Werd gekozen 10 Aug. 1556, ingeleid 21 Oct. 1559. Vroeger deken van St. Gummarus te Lier. Hij werd door de bisdommenreorganisatie van 1559 eerste aartsbisschop van Kamerijk en opnieuw ingeleid in 1562; hield provinciale synoden in 1556 en 1567, gewijd aan hervormingsmaatregelen.

Lit.: Biogr. Nat.: G. Gardon, De Maximiliano a Bergis, Cameracensi Archiepiscopo (Parijs 1892).
Erens.

Bergen aan Zee, badplaats in de Noord-Holl. gem. Bergen. Eerst bestond het plan in deze omgeving boerderijtjes te stichten. In 1905 kwamen hier de eerste gebouwen, die dienden om van B. a. Z. een badplaats te maken. Duinmuseum in het Parnassiapark.
van der Meer.

Berg en Bosch, sanatorium voor longlijders te Bilthoven. Inrichting, behoorende aan de R.K. Vereeniging tot bestrijding der Tuberculose „Herwonnen Levenskracht”, instelling van het R.K. Werkliedenverbond. Gelegenheid tot opname van 320 patiënten (100 vrouwen, 110 mannen, 70 kinderen en 40 nazorgpatiënten). De verpleging geschiedt door zz. Dominicanessen.

Berg en Dal, → Groesbeek.

Bergendal, nederzetting aan de Boven-Suriname, kerk en school van de Moravische Broeders, vroeger plantage van lord Willoughby, graaf van Parham; de Blauwe berg (85 m) heet op oude kaarten Parham hill.

Bergenia (plantk.), een geslacht van de familie der steenbreekachtigen (Saxifragaceae). Komt voor in midden-Azië en is zeer geschikt voor rotsplant. Van B. crassifolia worden de bladeren als surrogaat van thee gebruikt en leveren de wortels looistof voor den handel.

Bouman.

Bergen op Zoom, 1° oude stad in het uiterste Westen van Noord-Brabant gelegen; een vroegere vesting met rijke historie, nu een levendig markt- en industriecentrum; wellicht in de toekomst een zeehaven. Deze gemeente omvat de stad B. o. Z., Oud- en Nieuw-Borgvliet en het Fort; 1 Jan. 1933: 22 667 inw. (behalve het sterke garnizoen), waarvan ca. 82% Kath., ca. 10% Ned. Herv., ca. $3^1/_2$% Geref. Opp. 3 298 ha.

Ligging. Het oude B. o. Z., dat reeds omstreeks 1260 stadsrechten verkreeg, de hoofdplaats van een heerlijkheid, in 1533 door Karel V tot markiezaat verheven (zie lager), moest in de M.E. mede het hertogdom Brabant in het N. beschermen; in latere eeuwen was het een sterke vesting op de Z.grenzen van de Republiek. Gunstig gelegen aan den drukst bevaren Scheldetak, bereikte het vooral in de 15e eeuw een groote vermaardheid als handels- en industriestad (lakens, linnen, meekrap) en was het de geduchte

concurrent van Antwerpen. Door veranderingen in de verdeeling van het Schelde-water, buitenlandsche mededinging in de lakennijverheid en vooral door ongunstige staatkundige wijzigingen, namen aanzien en welvaart zeer af. Sedert 1883 is de vesting ontmanteld en werd de oude stad uitgebreid met fraaie wijken en parken. Haar hoofdfunctie nu vloeit voort uit haar ligging op de grens van twee sterk gevarieerde economische landschappen en de ligging aan een zeearm, de Ooster-Schelde. De omgeving biedt veel natuurschoon, zoowel aan den Zeeuwschen als aan den Noord-Brab. kant.

Bezienswaardigheden. Van de overblijfselen der vroegere vestingwerken is vooral merkwaardig de grootendeels 13e-eeuwsche O.L.Vrouwe- of Gevangenpoort, waarvan de ronde torens in Schelde-kalksteen zijn opgetrokken; dit gebouw is nu ingericht als Stedelijk Museum. Van de latere versterkingen, in 1699 en volgende jaren door Menno van Coehoorn aangelegd, is nog over „het Ravelijn op de Zoom" (geheel gerestaureerd). Het Markiezenhof in de Steenbergsche straat, eenmaal de verblijfplaats der Heeren van B. o. Z., is thans als kazerne in gebruik: het is opgetrokken in Vlaamschen Renaissance-stijl. Sommige deelen dateeren uit de 14e eeuw, andere uit de 15e en 16e; tot stand gekomen onder leiding van de beroemde bouwmeesters Keldermans uit Mechelen; in onze eeuw gerestaureerd. Het stadhuis met den voorgevel in Schelde-kalksteen dateert uit het begin van de 17e eeuw; bevat o.a. een Renaissance-trap van 1619, verschillende 15e- en 16e-eeuwsche schilderijen, Bergsche markiezen voorstellende,en de bekende Christoffel-schoorsteen, in 1521 gehakt in arduin door Rombout Keldermans, in 1840 uit het Markiezenhof naar hier overgebracht. De Ste. Geertrui- of Groote Kerk, aan de markt, dateerend uit de 14e of 15e eeuw, vaak uitgebreid, tweemaal afgebrand, in 1747 grootendeels ingestort; ernstig verminkt; er bevinden zich eenige grafmonumenten en zerken in. Voorts heeft B. o. Z. nog eenige typische gevels en gevelsteenen.

Beteekenis. Als centrum van een sociaal-econ. sterk gevarieerd landschap heeft B. o. Z. een druk winkel- en marktwezen (Donderdagsche markt). Een aanzienlijk deel der bevolking, de zgn. hoveniers, houdt zich met tuinbouw bezig; vooral vermaard is de aspergeteelt, terwijl het aantal kassen voor den groentebouw zeer toeneemt. De veiling van den Boerenbond is goed geoutilleerd. Van de visscherij is vooral de vangst op ansjovis en haring bekend; ook de oestercultuur en de kreeftenparken. Het schippersbedrijf (vrachtvaart) heeft nog eenige beteekenis.

Van de zeer belangrijke industrie treedt vooral de ijzerindustrie op den voorgrond: drie haarden- en vier machinefabrieken met constructie-werkplaatsen. Er is de grootste spiritusfabriek van de wereld gevestigd met productie van alle soorten alcohol: een potaschraffinaderij is er aan verbonden. Voorts bevindt zich in B. o. Z. nijverheid van: borstels, suikerwerken, likeur, limonade, parfumerieën, zeep, sigaren, vischconserven e.a. De industrie ondervindt veel moeilijkheden van de getij-haven, waardoor aankomst en vertrek der schepen slechts op enkele uren van den dag kunnen plaats hebben. Een zoetwaterbron, reeds in de M.E. bekend, wordt weer sedert 1930 geëxploiteerd: „Sinte Geertruydtsbronne". Door het vele natuurschoon: toerisme; in 1932 is een jeugdherberg opgericht. De komst van een open Moerdijkkanaal wordt ook in B. o. Z. met spanning tegemoet gezien: dit zou voor de Noord-Brabantsche industrie de mogelijkheid scheppen, te worden voorzien van een kanalenstelsel met B. o. Z. als zeehaven.

Verzorging der Bevolking. B. o. Z. telt vijf parochiekerken: drie in de stad, Borgvliet en Het Fort; een Ned. Herv., een Geref., een Luth. en een Israël. kerk. Verder bevinden er zich het Juvenaat van de Congr. der Priesters van het H. Hart van Jesus, hier in 1900 gesticht; het moederhuis van de Congr. der Gasthuiszusters van de Derde Orde van den H. Franciscus; een Kath. H.B.S. en H.H.S.; een Rijks-H.B.S.; een Kath. Kweekschool voor meisjes; een ambachtsschool; een Kath. nijverheidsschool voor meisjes. Eenige bekendheid geniet de Geschiedk. Kring „Het Markiezaat".

L i t.: Gids voor Bergen op Zoom en omstreken; G. C. A. Juten, Oud-Bergen (Oudheidk. Jaarboek. 1924); het Bergen op Zoom-nummer van de Holl. Revue, bewerkt door C. Slootmans (jg. 1931) West-Brabantnummer van het tijdschr.: Ons Nederland (jg. 1932).

v. Velthoven.

Geschiedenis. Tot het einde der 13e eeuw heeft het land van Bergen op Zoom geen afzonderlijk bestaan gehad; het vormde een onderdeel van Strijen, later van Breda. Aanvankelijk heette de plaats Bergen; Zoom zou kunnen duiden op den Westelijken rand van Breda of beteekenen: moergrond; met het riviertje, dat thans de Zoom wordt genoemd, heeft de naam der plaats niets te maken. Als handelsstad bloeide ze vooral in het laatst der 15e en het begin der 16e eeuw als concurrente van Antwerpen, door visscherij maar vooral lakenhandel; ze genoot den steun der Hanze. De handelsbloei verging met de inrichting als grensvesting. In 1863 door aansluiting aan het spoorwegnet en in 1883 en 1888 door tramverbindingen met Tholen en Antwerpen, volgde opleving. Bekend zijn haar ijzergieterijen, zoutziederijen en groote suikerfabriek, terwijl ook het tuinbouwbedrijf sterk is uitgebreid en de kreeften- en oesterputten vermaard zijn; haar havenwerken zijn aanmerkelijk uitgebreid. De „Sinte Geertruydtsbronne" levert uitstekend tafelwater. In de 16e, 17e en 18e eeuw doorstond de stad talrijke belegeringen. De laatste markiezen sproten uit het huis van Zulsbach; Maximiliaan van Zweibrücken verkocht het markiezaat aan de Bataafsche republiek. Het Markiezenhof werd kazerne. Het stadhuis bevat vele historische portretten. De St. Lambertuskerk leed veel door den beeldenstorm en de stadsbelegering van 1747; ze behoort thans aan de Nederduitsch Hervormde Gemeente. Van vroegere kloosters rest nog iets in het St. Catharinagesticht, eens Recollettenklooster. Op 31 Maart 1932 is in de oude Onze Lieve Vrouwe-poort een gemeentelijk museum geopend; dit is de eenige overgebleven poort, een der merkwaardigste overblijfselen van de militaire architectuur in Nederland met haar twee zware ronde torens uit de 13e eeuw; vroeger stond daar een Maria-kapel; later borg ze boosdoeners en kreeg den naam van Gevangentoren. Van 1442 tot omstreeks 1580 had Bergen op Zoom een kapittel. Van de vroegere kloosters zijn te vermelden: St. Margariete-klooster, in 1461 gesticht, het Cellezusterskloostter van 1481 of 1482, het Grauwzusterskloostter en dat der Augustinessen en der Franciscanessen, het Minderbroeders- of Recollettenklooster uit de 15e eeuw; ook waren er Cellebroeders of Alexianen. Er bestond een pesthuis en een begijnhof.

Lit.: J. B. Krüger, Kerkelijke gesch. van het bisdom van Breda (III, 86-166); ir. A. J. L. Juten, J. Bevin en A. J. A. de Kok, Bergen op Zoom als woonplaats (1921); C. Slootmans, De Sinte Geertruydtsbronne: tijdschrift Taxandria. *Knippenberg.*

2° Markiezaat van Bergen op Zoom, een historisch landschap in de prov. Noord-Brabant, ten N., O. en Z. van Bergen op Zoom: in de vroege M.E. behoorde het tot het graafschap Strijen, dat later (mogelijk in begin 12e eeuw) uiteenviel.

Het Z. deel, nl. het Land van Breda, waartoe ook het Land van B. o. Z. behoorde, werd toen een Brabantsch leen. In 1288 werd het afgescheiden van Breda en ontstond de aparte heerlijkheid B. o. Z., tengevolge van de uitspraak van Jan I van Brabant op 22 Juni 1287. Er regeerden achtereenvolgens de geslachten van Wesemaal, Van Bautersem en Van Glymes. Vooral de Heeren uit het laatste geslacht waren zeer invloedrijk, met name Jan II van Glymes (1417—'94), de raadsman van Philips van Bourgondië, en Jan IV, in onze historie als Bergen bekend, de stadhouder van Henegouwen en Kamerijk. In 1533 werd de heerlijkheid door Karel V tot markiezaat (markgraafschap) verheven. Tijdens den Spaanschen bevrijdingsoorlog werd het markiezaat aan de Oranjes opgedragen; na 1648 maakte het deel uit van Staats-Brabant, was dus Generaliteitsland. De heerlijkheidsrechten behoorden toen aan het geslacht Van Wittem. In 1801 werden deze door de Bataafsche Republiek gekocht en hield het markiezaat als zoodanig op te bestaan. Het bestond uit de stad B. o. Z. met haar rechtsgebied, de Buitenpoorterij; verder uit vier districten: het W e s t k w a r t i e r, omvatte de dorpen: Wouw, Moerstraten, Vorenseinde, Halsteren en Noordgeest, benevens de polders Auvergne, Glimes en Beiemoer; het Z u i d k w a r t i e r: Ossendrecht, Woensdrecht, Hoogerheide, Huybergen, Putte, Zuidgeest en Borgvliet; het O o s t k w a r t i e r: Oudenbosch, de St. Maartenspolder, Oud-Gastel, Nieuw-Gastel, Hoeven, Rucphen en Zegge; het N o o r d k w a r t i e r: 't Zandaarbuiten, Fijnaart en Heiningen. *v. Velthoven.*

Berg en Terblijt, gemeente in Nederlandsch Limburg, gelegen 7 kilometer ten N.O. van Maastricht: omvattend het dorp Berg en de gehuchten Terblijt, Geulem en Vilt, benevens een deel van Valkenburg. In 1932: 2 151 inw. (Kath.). Landbouw en mergelexploitatie. Te Geulem toerisme. *v. Thiel.*

Bergen, valt op ons. Bergen, valt op ons, heuvelen bedekt ons (Lc. 23. 30). Christus bezigde, toen Hij Jerusalems vrouwen, die Hem beklaagden op haar eigen ongeluk wilde wijzen, deze woorden van Osee (10. 8); ze waren als spreekwoord blijkbaar in gebruik (vgl. Apoc. 6. 16). Bij gewijde schrijvers komt de vreugde der onvruchtbaren, die niet getroffen kunnen worden in haar moederlijk gevoel, voor bij Is. 54. 1; bij profane: Euripides Androm. 395. *Brouwer.*

Bergen van Barmhartigheid, → Bank van leening.

Berger, 1° H u g o, Duitsch geograaf, * 6 Oct. 1836 te Gera, † 27 Sept. 1904 te Leipzig. Van 1862—'77 was hij leeraar, in 1899 werd hij prof. in de historische geographie in Leipzig. Vooral bekend is zijn: Geschichte der wissenschaftl. Erdkunde der Griechen (²1903). *v. Velthoven.*

2° L u d w i g, Duitsch componist en muziekleeraar, * 1777 te Berlijn, † 1839 aldaar. Woonde in Templin en Frankfort a. O.; studeerde in 1799 harmonie en contrapunt te Berlijn onder J. A. Gürrlich. Hij vertrok in 1801 naar Dresden, met de bedoeling om leerling van J. G. Naumann te worden. Deze was echter juist gestorven. Te zijner gedachtenis schreef B. een cantate. In 1804 reisde hij als leerling van M. Clementi naar St. Petersburg en verbleef er zes jaren. Hij werd hier bevriend met Al. Klengel en J. Field. Na een kortstondig huwelijksgeluk te St. Petersburg met de zangeres Wilh. Karge, verloor hij tegelijk zijn vrouw en kind, vertrok in 1812 naar Stockholm en vandaar naar Londen, waar Clementi woonde. Hier leerde hij ook J. B. Cramer kennen; in 1815 keerde hij terug naar Berlijn, waar hij zich hoofdzakelijk wijdde aan het muziek-onderwijs; leerlingen waren o.a. Mendelssohn, Taubert, Henselt, Fanny Hensel, Küster, e.a.

W e r k e n: klavierwerken, o.a. sonaten op. 1, 6, 7, 9, 10, 15, 18; Etudes op. 12 (opnieuw uitgegeven door Karl Reinecke) en op. 22 (opnieuw uitgegeven door X. Scharwenka). — L i t.: L. Rellstab, Ludwig Berger (1846). *Piscaer.*

Bergerac, arr. hoofdstad in het Fr. dept. Dordogne (44° 51′ N., 0° 30′ O.). 32 m boven zee. 17 520 inw. (1931). Handel in wijnen, brandewijn en truffels. Vroegere Hugenotenstad. De opheffing van het edict van Nantes in 1685 vernietigde de industrie. De philosoof Maine de Biran werd hier geboren. *Heere.*

Bergerac, C y r a n o d e, → Cyrano.

Bergerat, E m i l e, Fransch tooneelschrijver en criticus. * 29 April 1845 te Parijs. † 13 Oct. 1923 aldaar. Als schoonzoon van Th. Gautier begonnen met speelsche, in epigrammen toegespitste lyriek, sloeg B. minder in met opgewekte blijspelen (Le capitaine Fracasse, 1896) en goed gestileerde, lyrische, maar daarom minder tooneelhoudende drama's, dan met zijn dolle C h r o n i q u e s d e C a l i b a n in Le Figaro.

W e r k e n. Verzen: Poèmes de la guerre (1871); La lyre comique (1889); La lyre brisée (1903); Ballades et sonnets (1910). Tooneel: Le nom (1883); Enguerrande (1884); Le Baron de Carabosse (1885); La nuit bergamasque (1887); Plus que reine (1899); La fontaine de jouvence (1906). Verhalen: Souvenirs d'un enfant de Paris (1885); Le livre de Caliban (1887); Le rire de Caliban (1890); Trente-six contes de toutes les couleurs (1919), e.a. *Baur.*

Bergerette, Fransche dans uit de 16e eeuw; ook algemeene benaming van herdersliedje.

Bergerie (Fr. berger = herder) is een klein en fijn gedicht met als onderwerp de idyllische minne van zgn. herders. Omstreeks 1600 veel beoefend, met name door A. de Montchrestien.

Bergeron, T o r, Zweedsch meteoroloog, aan het meteorologisch Instituut te Bergen (Noorwegen). Cyclonen en frontenleer.

W e r k: Wellen und Wirbel an einer quasistationären Grenzfläche (Leipzig 1924).

Bergeyck, J a n v a n B r o u c k h o v e n, baron van Leefdael, graaf van, Belgisch staatsman, * 9 October 1644, † 21 Mei 1725. Onderscheidde zich op het einde der 17e eeuw, tijdens het gouverneurschap van M a x. E m a n u e l van Beieren, en het tijdelijke Fransche bewind. Reeds algemeen schatmeester, werd hij in 1702 tot opperintendant van Financiën en van Oorlog aangesteld. Hij trachtte de methoden van Colbert tot herleving van de economische welvaart in de Z. Ned. toe te passen. Als instrument van het Fransche centralisme kwam hij

in botsing met den geest der bevolking. Na de Fransche nederlaag van Ramillies (1706) ging met de Fransche macht ook zijn invloed te loor. *V. Roosbroeck.*

Bergeijk, gem. in N. Brabant, ten Z.W. van Eindhoven aan de Belgische grens; bestaat uit de parochie-dorpen B.-'t Hof, B.-'t Loo en B.-de Weebosch: ca. 3 200 inw., bijna allen Kath. Opp. 5 127 ha. Landbouw en veeteelt; ook industrie (stoomzuivelfabriek met afzet van gecondenseerde melk naar Engeland, waaraan een blikfabriek is verbonden; verder sigarenfabrieken). Pensionaat, huishoud- en industrieschool der zusters Ursulinen. Veel natuurschoon: bosschen en heidevelden. De Weebosch is een bedevaartplaats ter eere van den H. Gerardus Majella, vooral druk bezocht gedurende het feestelijk octaaf (16—24 Oct.). In 1468 werd B. door Karel den Stouten tot stad verheven; het was toen een plaats met een belangrijke weverij. Echter heeft B. zich niet met muren omringd. Tot in de vorige eeuw woonden in B. veel Teuten, handelaars, die vreemde landen bezochten, om hun waren te verkoopen. *v. Velthoven.*

Bergfried (middeleeuwsch „b e r f r e d u s") is de Duitsche benaming voor den alleenstaanden hoofdtoren van een burcht. Verder → Belfort.

Berggeesten. Het geloof aan b. dankt zijn ontstaan aan den demonencultus of aan het zielengeloof en de zielenvereering. In het volksgeloof leven indrukwekkende historische figuren voort, verscholen in bergspelonken, zooals Frederik Barbarossa in den Kyffhäuser, Karel de Groote in het Odenwald. *Knippenberg.*

Berggoden, dit wil zeggen goden, die in of op bergen wonen, vindt men bij alle volkeren, die in bergachtige streken wonen. De berggoden en berggeesten zijn meest allen mannelijk, alhoewel ook bergmoeders en bergnimfen voorkomen. De berggoden worden gedacht in of op de bergen te wonen. In het eerste geval worden ze als aardgoden beschouwd en worden hun offers in bergholen opgedragen. In het tweede geval zijn ze hemelgoden; de berg, die met zijn kruin in den hemel reikt, is dan als de verbinding tusschen hemel en aarde. Dezen goden worden tempels en altaren opgericht en offers opgedragen op de bergen. Door vermenging van culturen en van opvattingen krijgen de berggoden vaak een gemengd karakter, zooals duidelijk is waar te nemen in den Griekschen Zeus, die, oorspronkelijk hemelgod, bij zijn intocht in Griekenland, verschillende berggoden verdringt en hun voornaamste attributen overneemt. *Bellon.*

Berggoud noemt men het goud, dat op zijn primaire ligplaats wordt aangetroffen. Als berggoud wordt goud gevonden in gangen door kristallijne of eruptieve gesteenten (Californië, Mexico), in fijn verdeelden toestand in het cement van sommige conglomeraten (Transvaal) en in goudkwartslagen (N. Amerika). In tegenstelling met berggoud kent men het zgn. stroomgoud, d.w.z. goud, dat zich op secundaire ligplaats in het rivierzand bevindt. *Hofsteenge.*

Bergh, naam van een gemeente in Geld., in het Z. van den Achterhoek, aan de Duitsche grens. Voornaamste plaats is 's Heerenberg. De gem. ontleent haar naam aan het kasteel Bergh. Tot de oude h e e r l i j k h e i d B. behoorden de dorpen 's Heerenberg, Didam, Zeddam, Etten, Gendringen, Beek, Kilder, Wijnbergen, Azewijn, e.a. Voor de geschiedenis, Zie 's → Heerenberg.

Bergh, 1° H e l v e t i u s v a n d e n, a-romanitsch schrijver van prozaverhalen, luimige gedichten en eenige blijspelen, waarvan „De neven" (1837) aardige, vlot-geschreven gedeelten bevat. * 1799 bij Zwolle.

2° H e r m a n v a n d e n, dichter, * 1897, medeoprichter en leider van het maandblad Het Getij. Hij gaf den eersten stoot tot de beweging der jongeren in de letterkunde; zijn poëzie schiep een nieuw dichterlijk wereldbeeld, zijn critisch proza, ofschoon zeer stroef van stijl, stimuleerde jeugdige dichters rond 1920.

W e r k: De Boog (gedichten, 1917); De Spiegel (gedichten, 1925); Nieuwe Tucht (studiën, 1928). — L i t.: D. A. M. Binnendijk, Inleiding tot De Spiegel; H. Marsman, De Lamp van Diogenes; Dirk Coster, Nieuwe Geluiden. *Asselbergs.*

3° L a u r e n t P h i l i p p e C h a r l e s v a n d e n, rijksarchivaris van 1865 tot 1887. * 20 Juni 1815 te Düsseldorf, † 17 Sept. 1887 te Den Haag. Studeerde rechten te Utrecht, en promoveerde aldaar. Interesseerde zich vooral voor letterk. en gesch. Gaf verscheidene werken van J. v. Maerland uit.

V o o r n. w e r k e n: Handb. der middelned. geographie, naar de bronnen bewerkt (1852, ^{2}1872; wel verouderd, maar nog steeds niet door een beter vervangen); Oorkondenboek van Holl. en Zeel. (2 dln. 1866—'73). — L i t.: prof. Brugmans, in Nieuw Ned. Biogr. Wdb. (IV. 118). *Offermans.*

Bergharen, gem. in Geld., in het midden van het Land van Maas en Waal, ca. 15 km ten W. van Nijmegen. De gem. heeft een opp. van 2 100 ha en omvat de dorpen B., Hernen en Leur. Van de ruim 1 650 inwoners zijn ong. 1 400 Kath. en 250 Ned. Herv. De bodem bestaat in het O. uit Diluviaal zand, overigens uit rivierklei. Landbouw vormt het hoofdbestaansmiddel. B. werd vroeger ook wel B u r g h a r e n genoemd, naar de vele kasteelen in de omgeving, waarvan er nog slechts enkele bestaan: te Wijchen, te Hosen en het Huis te Hernen (15e en 16e eeuw). *Heijs.*

Berghaus, 1° H e i n r i c h, geograaf en cartograaf, * 3 Mei 1797 te Kleef, † 17 Febr. 1884 te Grünhof (Stettin). Was leeraar aan een cartographenschool in Potsdam, waar hij o.m. Petermann en Lange bekwaamde. Sedert 1863 woonde hij in Grünhof.

W e r k e n: Atl. von Asien (1833-'43); Physikalischer Atlas (1836-'48); Allgem. Länder- und Völkerkunde (6 dln. 1836—'41); Grundrisz der Geographie (1840—'43); Die Völker des Erdballs (2 dln. 1852—'53). *v. Velthoven.*

2° H e r m a n n, cartograaf, * 16 Nov. 1828 te Herford. † 3 Dec. 1890 te Gotha; gevormd in de cartographenschool van zijn oom Heinrich B. in Potsdam. Sedert 1850 cartograaf in de beroemde Geogr. Anstalt van Justus Perthes te Gotha. Mede-uitgever van Stieler's Handatlas; bewerkte een nieuwe uitgave van den Physikal. Atlas van Heinrich Berghaus (1886-'92).

Berghe, 1° J a n v a n d e n, ook Berch, zooals hij zich in een rijm-onderschrift noemt, schrijver van een in 1431 te Brugge ontstaan allegorisch werk D a t K a e t s p e l g h e m o r a l i z e e r t: het kaatsspel met al wat er bij gebeurde of te pas kwam werd er toegepast „ten facte van justiciën", op de rechtspraak, met 103 exempelen, zoowat van overal bijeengebracht, of uit het Scaecspel overgenomen. Het werk is navolging van de allegorieën-literatuur, waarvan Thomas van Cantimpré met zijn Bonum Universale de apibus en Jacobus de Cessolis met zijn Ludus scaccorum het voorbeeld hadden gegeven. Het

vond zooveel bijval, dat het reeds in 1477 (Leuven) werd gedrukt en meermalen opnieuw werd uitgegeven.

Uitg.: J. A. Roetert Frederikse, Dat Kaetspel ghemoralizeert (1915).

V. d. B. heet ook de dichter van het Esbatement van Hanneken Leckertant, waarmee de rederijkers van de Violieren van Antwerpen in 1541 op het landjuweel te Diest den eersten prijs behaalden.

Uitg.: G. Kalff, Trou moet blijcken (1889, 55-80). *V. Mierlo.*

2° Willem van den, bestuurder van een in Vlaamsche gemeenten befaamd rondreizend tooneelgezelschap, dat reeds in 1851 werd gesticht. * 1854 in Noord-Ned., † 1928 in Vlaanderen. Voerde uitsluitend volksdrama's op: Genoveva van Brabant (8 bedr.), De Brusselsche Straatzanger (6 bedr.), De Voddenraper van Antwerpen, „aandoenlijk" (10 bedr.)! Heden trekt het gezelschap v. d. B., onder leiding van den zoon, Adolf, met een prachtige schouwburgtent, weer door Vlaanderen, speelt het oude repertorium in simili gemoderniseerde mise-en-scène en behaalt in kleine steden en dorpen zeer veel succes. *Godelaine.*

Berghegge, Vincent, acteur, * 1877 te Tilburg; niet voor het tooneel opgeleid, begon hij zijn loopbaan eerst op lateren leeftijd bij de Ned. Tooneelver., later bij Royaards. Sinds 1915 bespeelde hij vsch. openluchttheaters.

Berghem, gem. in N. Brabant, ten O. van Oss, aan den spoorweg Den Bosch—Nijmegen; ca. 2 600 inw., bijna allen Kath.; opp. 1 334 ha. Landbouw en veeteelt (stoomzuivelfabriek); veel arbeiders zijn werkzaam in de industrieën van het naburige Oss. Nieuwe Kath. kerk, gebouwd aan den ouden gerestaureerden toren (ca. 1500).

Berghen, 1° Georg Lodewijk van, bisschop van Luik. * 15 Sept. 1662 te Brussel, 7 Febr. 1724 bisschop, † 4 Dec. 1743 te Luik, na een rustig en verdienstelijk bestuur. Hij gebood o.a. op zware straffen aan de pastoors het volk des Zondags te onderwijzen in den godsdienst.

Lit.: Gesch. v. h. bisd. Roermond (I, 210).

2° Robert van, bisschop van Luik (12 Dec. 1557). Onder zijn episcopaat had de nieuwe inrichting der bisdommen in de Nederlanden plaats. Het bisdom Luik werd daardoor sterk verkleind, nl. heel het bisdom Namen en het grootste gedeelte van de bisdommen Mechelen, Antwerpen, Roermond en Den Bosch werden aan Luik onttrokken. Vandaar groote ontevredenheid, vooral ook omdat Luik geen metropolitaanstad was geworden. Ook Leuven met zijn universiteit was bij Mechelen gevoegd. Lieven Torrentius van der → Beken, toen aartsdiaken van Brabant, werd naar Rome gezonden om de terugtrekking te verkrijgen van de nieuwe indeelingsbul, of ten minste een schadeloosstelling aan Luik (→ Luik, Algemeen overzicht). In 1563 verkreeg Rob. ontslag wegens zwakke gezondheid; bij stierf te Bergen-op-Zoom, waar hij zich teruggetrokken had.

Lit.: Biogr. Nat. de Belg.; Habets, Gesch. bisd. Roermond (I, 197). *Valvekens.*

Berghes, 1° Alphonsus de, aartsbisschop van Mechelen van 1671 tot aan zijn dood; † 7 Juni 1689 te Brussel. Eerst tot bisschop van Doornik aangewezen, werd hij later, om politieke redenen, tot aartsbisschop van Mechelen gekozen. Was in alle opzichten een waardig kerkvorst. Alleen is hij niet krachtig genoeg opgetreden tegen het Jansenisme. *Valvekens.*

2° (Ook: Van Berghen), Guilielmus de, Aartsbisschop. * 1551 te Antwerpen, † 25 April 1609 te Kamerijk. Hij stamde uit de familie der baronnen en graven van Grimbergen, studeerde te Leuven, Dole, Padua, Bologna en Rome in theologie en rechten. Huisprelaat van paus Gregorius XIII geworden, kwam hij in dienst van kardinaal Gerardus van Groesbeek, prins-bisschop van Luik. die hem verschillende gezantschappen opdroeg. In 1584 tot deken van de St. Lambertuskerk te Luik gekozen, werd hij 29 Maart 1598 als derde bisschop van Antw. gewijd. In 1601 werd hij aartsbisschop van Kamerijk.

Lit.: J. B. Krüger, Kerkelijke gesch. van het bisdom van Breda (II 1874, 175-180). *Knippenberg.*

Berghe Ste. Maria, eerste missiepost der Paters van Scheut in Kongo; gesticht door p. Gueluy (December 1888) aan den samenloop van den Kongostroom en de Kwa-rivier. In 1886 stichtten de Witte Paters aldaar de missie Boengana O.L. Vrouw, te midden van den woesten Bayansi-volksstam. Wegens de nieuwe kerkelijke indeeling van Kongo werd deze missie in 1887 door de Witte Paters verlaten. B. werd verschrikkelijk geteisterd door de slaapziekte en deswege in 1900 opgeheven. *Vanneste.*

Berghoen (Caccabis), vogel, behoorend tot de orde der hoenderachtigen. Lichaam krachtig, hals kort, kop betrekkelijk groot, snavel langwerpig, maar krachig, voet middelhoog met stompe sporen of een hoornen wrat. Een roodachtig grijs, dat bij enkele soorten naar het leikleurige zweemt, vormt de hoofdkleur; voorste deel van den hals en de bovenborst, evenals de zijden zijn levendig rood gekleurd; steeds zijn pooten en snavel rood. In Nederland is enkele malen aangetroffen C. of Alectoris rufa of roode patrijs, die in Z.W. Europa leeft. In Engeland is het ingeburgerd door uitpoting. *Keer.*

Berghout, naam voor dichte kristalaggregaten van asbest.

Berghout, zware houten lijst, rondom een schip of boot aangebracht ter hoogte van het dek, ter bescherming van den romp tegen beschadiging door zware stooten.

Berghues, Cornelius de, of de Berg, bisschop van Luik, 1538—1544. Onder zijn episcopaat zijn de Jezuïten in het bisdom gekomen. Hij bestreed de Wederdoopers (Anabaptisten) en de Lutheranen. Op aandringen van Karel V koos hij zich Georg van Oostenrijk tot coadjutor met recht van opvolging, om de twisten te voorkomen, die gewoonlijk bij een bisschopskeuze plaats vonden. In 1544 trok Cornelius zich terug en nam ontslag. Reden onbekend. † 1545 te Hoei.

Lit.: Habets, Gesch. bisd. Roermond (I, 196). *Valvekens.*

Bergilers, → Belliek.

Bergingsmaatschappij, maatschappij, welke zich belast met het vlot maken en het bergen van gestrande en gezonken schepen en ladingen, met het opruimen van wrakken, met duikeronderzoek, enz.

Bergis, Willem de, ook Berghes, → Berghes (Guilielmus de).

Bergius, Friedrich, scheikundige, * 11 Oct. 1884 te Breslau, in 1931 begiftigd met den Nobel-

prijs voor scheikunde, tegelijk met Bosch. Bekend door zijn onderzoekingen over het „vloeibaar maken" van steenkool, het zgn. Bergius-proces (zie onder). Hierdoor wordt steenkool voor 60% in olie omgezet, waarbij bijna alle olie in den vorm van benzine gewonnen kan worden. Door een ander procédé, de hydrolyse van cellulose, is het mogelijk houtafval voor 65% om te zetten in een suikerhoudend product, waarbij verder azijnzuur en lignine verkregen worden. Het suikerhoudend product is zeer geschikt voor veevoeder. *Hoogeveen.*

F. Bergius.

Bergius-proces, een werkwijze ter verkrijging van vloeibare producten door destructieve hydreering van bruin- of steenkolen. Een kenmerk van deze naar dr. Bergius genoemde werkwijze is het gebruik van waterstof onder een druk van ca. 200 kg/cm² bij een temperatuur van 400 à 450 ° C. Het gebruik van geschikte katalysatoren is van het grootste belang voor een gunstig verloop van de reactie. Het Bergius-proces wordt in Duitschland technisch toegepast; een uitvloeisel ervan is de hydreering van aardolieproducten, waarvoor momenteel in Amerika een tweetal proeffabrieken in werking is. De aan een technische uitvoering verbonden kosten voor de hydreering van kolen zijn zeer hoog, zoodat een ernstige concurrentie van de synthetische benzine met de natuurlijke aardolie-destillaten slechts onder speciale omstandigheden mogelijk zal zijn. *Tulleners.*

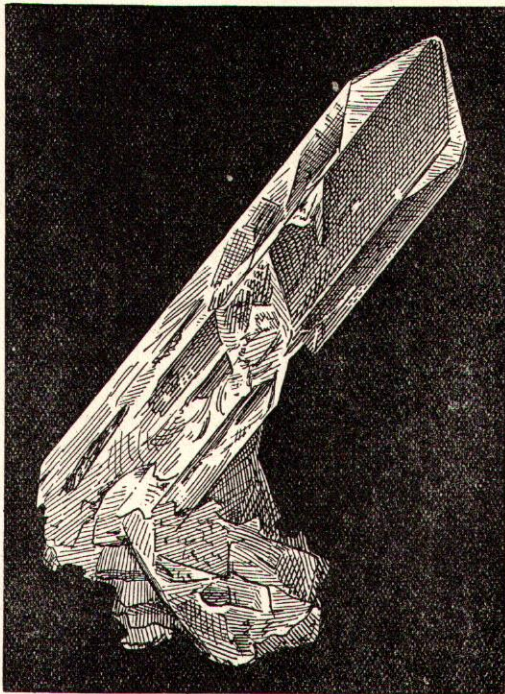
Bergk, T h e o d o r, Duitsch philoloog, * 1812 te Leipzig, † 1881 te Ragatz; professor te Marburg (van 1842 af), Freiburg (1852), daarna te Halle (1857) en te Bonn (1869). Zijn naam is verbonden met de studie der Grieksche dichters en de verzameling hunner fragmenten: Poetae Lyrici Graeci (3 dln. 1843). Onder zijn talrijke andere werken was zijn Geschichte der Griechischen Literatur, na zijn dood voortgezet door Peppmüller (4 dln. 1872—1887), een standaardwerk. *V. Pottelbergh.*

Bergkalk, verouderde benaming voor kolenkalk, de kalksteen uit de onderste afdeelingen van de Carboonformatie. Deze kalksteen bevat een rijke molluskenfauna en vertegenwoordigt de marine sedimenten der onder-Carboonformatie. In de Ardennen, waar dit gesteente op groote schaal ontgonnen wordt, draagt het den naam marbre de Namur en petit granite. Het wordt gebezigd als trottoirband enz. *Hofsteenge.*

Bergklimaat. Dit begint reeds op 500 meter hoogte en kenmerkt zich door met de hoogte toenemenden lagen luchtdruk, reine, koude en verdunde lucht, sterke zonnestraling met groote verschillen tusschen de temperatuur in de zon en in de schaduw (te Davos op 25 Dec. te 12 uur + 40° C in de zon en —9° C in de schaduw) en overvloed van ultra-violette stralen. De zuivere en droge lucht van lagen druk verhoogt de activiteit van bloedsomloop en ademhaling, prikkelt de eetlust en geeft een gevoel van opgewektheid, althans op niet te groote hoogten (beneden 2 000 meter), dat men in lager gelegen warmere streken mist. Tuberculose wordt daardoor gunstig beïnvloed, huidziekten en malaria komen er bijna niet voor; rhachitis wordt door de ultra-violette stralen verhinderd; ziekten van het hart worden meestal niet gunstig beïnvloed. Op groote hoogten (3 000 meter en meer) treedt bij beweging spoedig bergziekte op. → Barometrische druk. → Hoogteklimaat. *Droog.*

Bergknop, → Muurpeper.

Bergkristal, variëteit van kwarts (SiO_2) en voorkomend in den vorm van fraaie heldere kristallen, behoorend tot het trigonale stelsel. De habitus dezer

Bergkristal.

kristallen doet 'n combinatie van 'n ditrigonaalprisma en een bipyramide vermoeden. Op grond hunner pyro-electrische eigenschappen neemt men aan, dat de zgn. pyramidevlakjes in werkelijkheid rhomboëdervlakjes zijn. Men kent vele variëteiten. De rookkleurige wordt rooktopaas of rookkwarts genoemd; de donkerbruine heet morion en de gele citrien. Bergkristal wordt meestal in de zgn. kristalkelders gevonden, waar de kwartsen de wanden van holten in het gesteente bekleeden. Kristalkelders zijn o.a. bekend uit het Aar-Gotthard-massief der Alpen. Verder komt het voor op Elba, Ceylon en Madagaskar. Bergkristal wordt als siersteen gebezigd en voorts bij het samenstellen van bepaalde lenzencombinaties. *Hofsteenge.*

Bergkurk, weinig gebruikelijke naam voor asbest.

Bergleeuwerik, tegenwoordig S t r a n d l e e u w e r i k genaamd, Eremophila alpestris flava, komt 's winters op den trek vrij talrijk langs de kust voor. Hoofdkleur leembruin, wenkbrauw, voorhoofd en keel geel, teugel, wangen en breede dwarsband

over de bovenborst zwart, midden van den kop zwart, twee zijkuifjes achter de oogen. Schouder en stuit met wijnrood waas. De mooiste van onze leeuweriken. Wordt wel in kooien gehouden. Broedt in N. Europa. *Bernink.*

Berglook, Allium carinatum, een zeldzame plant, één der 270 soorten van het geslacht Allium, behoorende tot de familie der lelieachtigen (Liliaceae).

Bergloon werd onder het vroegere Ned. zeerecht genoemd de belooning, verschuldigd voor het redden van onbeheerd gevonden lading of schepen: sinds 1927 is het niet meer onderscheiden van → hulploon.

Bergman, 1° Bo Hjalmar, Zweedsch dichter en novellenschrijver van zwaar-pessimistische richting. * 6 Oct. 1869 te Stockholm. In B.'s werk, dat van meesterschap over den vorm getuigt, is het leven harteloos spel van een blind determinisme, dat de wil- en doellooze menschen als marionetten gebruikt.

Werken: Marionetter (1903); Drömmen (1904); Skeppet (1917); Valda Dikter (1919); Livets Ögon (1922). — Lit.: Böök in Resa kring Svenska parnassen (Stockholm 1928).

2° Hjalmar, Zweedsch tooneel- en romanschrijver, tevens kinderdichter. * 19 September 1883 te Örebro, † 1 Jan. 1931 te Berlijn. De grillige humor is enkel het stijlkleed voor een hopeloos fatalisme, dat de bonte wereld van B.'s phantasierijke maar duistere epiek beheerscht, waarvan de stof veelal ontleend wordt aan het klein-burgerlijk midden van het Zweedsche Abdera Wadköping (in Bergslagen).

Werken. Tooneel: Maria, Jesu Moder (1905); Parisina (1915); Marionettspel (1917). Romans: Savonarola (1909); Amourer (1910); Hans Nåds Testamente (1910); Dansen på Frötjärn (1915); Knutsmässomarknad (1916); En Döds Memoarer (1918); Markurells i Wadköping (1919); Farmor of Vårherre (1921); Jag, Ljung och Medardus (1923). *Baur.*

Bergmann, 1° Anton, de Vlaamsche Hildebrand, debuteerde met beloftehoudend werk: Twee Rijnlandsche novellen, en kwam tot volle uiting in zijn meesterlijk en bekroond werk: Ernest Staes, Advokaat (1874), dat in juweelig proza de heerlijke tafereelen uit schrijvers jeugd (schuilnaam Tony) verhaalt. * 1834 te Lier, † 1875. *Philippen.*

2° Ernst von, langen tijd de eerste Berlijnsche chirurg, opereerde keizer Frederik; * 1826, † 1907; werd 1882 prof. te Berlijn. Groote verdienste voor de aseptiek; hielp het sublimaat invoeren.

3° Joris, burgemeester te Lier, vader van Tony B., liet lezenswaardige Gedenkschriften na (uitgegeven door P. Fredericq, 1895). * 1805, † 1893 te Lier.

Bergmans, Paul, Belgisch musicoloog. * 23 Febr. 1868 te Gent, professor en hoofdbibliothecaris aan de Gentsche universiteit, lid van de Académie Royale de Belgique sedert 1913.

Werken: o.a. P. L. Leblan (1884); H. Waelput (1884); Variétés musicologiques (3 reeksen: 1891, 1901, 1920); La vie musicale gantoise au XVIIIe siècle (1897); Peter Philips (1903); Les musiciens de Courtrai et du Courtraisis (1912); Fl. van Duyse (1919); H. Vieuxtemps (1920); Limnander (1920); 14 lettres inédites de Ph. de Monte (1921); J. van den Eeden (1924); van Elewijck (1925); Les Loeillet (1927); Busschop (1928); La typographie musicale belge au XVIe siècle. *V. d. Borren.*

Bergmelk, een fijn wit poeder, vnl. bestaande uit kleine calcietrhomboëdertjes, dat soms in holten en spleten in een gesteente voor kan komen.

Bergmusch, → Ringmusch.

Bergnamen. Er bestaat geen algemeen type voor de benaming van bergen en de gebruikelijke namen zijn van zeer verschillenden oorsprong en datum: Alpen, Pyreneeën: reeds vóór-Keltisch; Cevennen, Taunus, Ardennen: Keltisch; andere Romaansch, Germaansch, enz. Zeer verbreid is de associatie tusschen de begrippen „bosch" en „berg": Zwarte Woud, Böhmerwald, Thüringerwald, Ardennerwoud. In de Ned. toponymie komen, voor meest zeer geringe hoogten, de volgende termen voor: berg, geest (zandige hoogte), duin, heukel (Duitsch: Hügel), heuvel of huffel, hil en hul (Eng. hill), haar (vgl. Duitsch: Hart, Harz), klinge, knok, lid, link. Het zeer gebruikelijke dal wijst niet noodzakelijk naar een vallei, daar het woord in benamingen van kloosters, vooral van vrouwen, in de middeleeuwen zeer geliefd was: Groenendale, Rosendale, Nonnendale, Hemelsdale, enz. beteekent eenvoudig groen klooster, nonnenklooster, enz. *Mansion.*

Bergner, Elisabeth, actrice. * 22 Aug. 1899 te Weenen. Kwam omstreeks 1925 tot grooten roem als vertolkster van het ideale type van die jaren. Met haar kinderlijk-tengere verschijning weet ze juist gestalten van poëtisch karakter voortreffelijk te vertolken. Tot haar beste rollen behooren dan ook die uit de blijspelen van Shakespeare (Portia, Viola, Rosalind). Ook in Shaw's Saint Joan had ze groot succes. E. B. trad op in Zürich, Weenen, München en Berlijn, evenals op buitenlandsche tournées. Zij speelde ook in eenige films van bijzonder gehalte (o.a. Ariane en Der träumende Mund). *v. Thienen.*

Bergnimph Marasmius, → Weidekringzwam.

Berg-Nubiërs, groep van de Nubiërs, → Afrika (Bevolking).

Bergognone, Il, eig. Ambrogio de Fossano, Ital. schilder, die in zijn geboortestreek (Lombardije) met Foppa de eerste was, die de kunst van Leon. da Vinci navolgde. * ca. 1465, † 1523. Zijn naam komt het eerst voor in de matrikel der Milaneesche schildersuniversiteit van 1481. Zijn werk is vrij duidelijk in twee perioden te scheiden. In de eerste (tot 1495) vertoont zijn koloriet een metaalachtige grijsheid, die vooral aan de vleeschpartijen een heel eigen, niet altijd bevredigend effect geeft. Zoo zijn fresco's in de Certosa van Pavia en de S. Satiro van Milaan. Het zich eigen maken van Leonardo's manier kenmerkt de tweede periode: hij blijft ver beneden zijn voorbeeld, beperkt zich tot vrij oppervlakkig navolgen, maar het komt aan zijn koloriet in elk geval ten goede: dit wordt malscher en levendiger.

Voorn. werken: Kruisdragende Christus (Pavia, Galleria); Madonna voor gordijn gezeten, dat door engelen wordt opgehouden (Milaan, Brera); Madonnina (Londen, National Gallery); Doopsel van Christus (Melegnano); fresco's in de absis van S. Simpliciano te Bergamo. — Lit.: Venturi, Storia dell' arte ital. (VII [4]1915). *Knipping.*

Bergonié, → Bergonisatie.

Bergonisatie, methode in de electrotherapie in gebruik en door Bergonié voor het eerst ingevoerd om door middel van rhythmische faradische stroomstooten de spieren van het geheele lichaam zonder actieve medewerking van den patiënt in rhythmische samenstrekking te brengen. Deze methode wordt gebruikt

bij vetzucht, jicht en rheumatische aandoeningen en heeft een sterk prikkelenden invloed op de stofwisseling.

Lit.: Archiv. d'électricité (April 1911; Nov. 1919). *Mom.*

Bergpalm, Chamaedorea, is een kleine rietachtige palm van de familie der Palmae, en bewoont in 60 soorten Midden-Amerika en het Andesgebergte. Zij worden ook als kasplanten veel gekweekt.

Bergpartij (Gesch.), → Jacobijnen.

Bergpeterselie, Peucedanum oreoselinum, behoort tot de familie der Schermbloemigen (Umbelliferae).

Bergrede, redevoering van Jesus, opgenomen door de evangelisten St. Mattheus (5—7) en St. Lucas (6.17—49). De b., rijk van inhoud, is een uiteenzetting van meerdere leerpunten en voorschriften omtrent de Nieuwe Wet, m.a.w. omtrent het door Christus gestichte nieuwe Rijk Gods; in het bijzonder preciseert Jesus, welke zijn houding is tegenover de Oude Wet, en tot welke hoogere volmaaktheid en liefde hij al degenen, die Hem volgen willen, uitnoodigt. Doorgaans drukt Christus ook hier zijn gedachten uit in beeldspraak en spreuken, iets waarmee men bij de interpretatie van de b. dient rekening te houden. Schoon de rede bij Mt. en Lc. niet woordelijk overeenstemt, blijkt toch én uit de punten van overeenkomst, én uit de — overigens verklaarbare — punten van verschil, dat feitelijk een en dezelfde rede bedoeld is. Onder de toehoorders vindt men, behalve Galileeërs, een groote volksmenigte uit het Zuiden: Judea en Jerusalem, en zelfs van Palestina's uiterste Noordgrens: Tyrus en Sidon (Lc.6.17). De plaats, die de b. in het evangelie van Mt. inneemt, zou den indruk kunnen wekken, dat zij dateert van het begin van het Galileesche tijdperk van Jesus' ministerie, om in een tableau d'ensemble een beeld te kunnen geven van Christus' nieuwe predikatie; eerst teekent hij den Meester als Leeraar (5—7), daarna als Wonderdoener (8.1—9.34); St. Mattheus heeft immers de gewoonte de evangelische gebeurtenissen veeleer systematisch dan chronologisch te ordenen; St. Lucas, die zijn evangelie meer chronologisch heeft samengesteld, dateert de b. in den tijd, waarop Jesus' ministerie in Galilea zijn toppunt bereikte. Jesus heeft de b. gehouden op den → berg der zaligheden, welke, volgens de meest waarschijnlijke meening, te identificeeren is met het huidige Et Tabga, 3 km ten W. van Tell-Hoem (het oude Capharnaüm). *Brans.*

Bergroeden heeten in Twente de vier of vijf zware palen der hooibergen; ze steken door een verplaatsbaar houten dak, dat met riet gedekt is.

Bergsaglieri (Ital. bergsaglio = doel), vroeger een keurkorps van Ital. infanterie, thans militaire wielrijders (12 regimenten à 2 bataljons).

Bergsche Maas, → Verlegde Maas.

Bergschenhoek, gemeente in Z. Holland ten N. van Rotterdam, tot 1811 bij Hillegersberg behoorende. Opp. 1 529 ha, 2 300 inw., waarvan 25% Kath. Bestaansmiddelen: tuinbouw en veeteelt (en eenige industrie van meubelen en bitumen). *Blaauw.*

Bergsche plassen liggen ten N. van Rotterdam, ten W. van de Rotte. Evenals Kager en Brasemer Meer zijn de (Hillegers) bergsche plassen de resten van het vroegere laagveengebied, door turfgraven en afslag vergroot. *Blaauw.*

Bergsche Veld, → Biesbosch.

Bergslagen is het industrieele overgangsgebied tusschen midden-Zweden en Norrland, een bebost moreenelandschap, verdeeld door breede dalen, die reeds lang in cultuur zijn. Het econ. leven steunt op de rijke ertslagen (vooral ijzererts), de waterkracht en den boschrijkdom. Het ijzererts komt voor in de leptietformatie,die ingesloten wordt door gneis en verbrokkeld door graniet, zoodat het erts van de Klar Elf tot aan de Oostzee in vele afzonderlijke gebieden voorkomt, wat een hoofdkenmerk is voor dit landschap. De heele ijzervoorraad is 120 millioen ton. Het erts van het O. gebied heeft een zeer laag phosphorgehalte, zoodat het met houtskool gemakkelijk tot zeer goed ijzer verwerkt kan worden. De mijnbouw begon hier al in de 14e eeuw en mede in verband met de geringe vraag naar dit zeer waardevolle ijzer hebben de bedrijven steeds bescheiden vormen behouden. Het zijn kleine ondernemingen, die door de eenvoudige gebouwen en het half landelijk karakter harmonisch in het landschap passen. Tot deze O. groep hooren de mijnen in en om Dannemora, Persberg, Striberg, Norberg en Bispberg. De N.W. rand van het ertsgebied, de Idkerberg—Grängesbergzone, heeft modern grootbedrijf. Vóór ca. 1880 was door het grooter phosphorgehalte nog geen exploitatie mogelijk. De mijnbouw werkt er voor het buitenland: Grängesberg en Blötberg voeren uit in Oxelösund, Idkerberg en Gävle. Het overige deel van Bergslagen verwerkt het ijzer zelf. Aanvankelijk was de ijzerindustrie gevestigd in het productiegebied, maar ten tijde van Gustaaf Vasa dwong de houtnood van het mijngebied tot verplaatsing naar de randen, o.a. naar Filipstad, Vestmanland, Södermanland, het gebied ten N. der beneden-Dal Elf en naar het kustgebied van Gestrikland. Door ontwikkeling der techniek kon men de waterkracht der groote rivieren gaan benutten, kwam de ijzerverwerking nog meer naar buiten en nam ook de concentratie toe. De ijzerindustrie legt zich hier vooral toe op de productie van fijne fabrikaten. *fr. Stanislaus.*

Bergsma, 1° G., Holl. schilder, * 19 April 1873 te Winterswijk. Leerling van de Academie te Amsterdam. Werkte ook nog in Den Haag en ging daarna naar Italië. Sinds Dec. 1906 een tijdlang werkzaam te München. Vestigde zich te Zoutelande in Zeeland. Schilderde naakt, portretten, landschappen en genretafereelen.

Lit.: Alb. Plasschaert, Holl. Schilderkunst.

2° Jacob Hendrik, rechterlijk ambtenaar en leeraar in Ned.-Indië, van 1894 tot 1897 minister van Koloniën. * 1838, † 1915. Onder zijn ministerschap vallen de Lombok-expeditie en een belangrijke periode van den Atjeh-oorlog.

3° Pieter Adriaan, organisator van den meteorologischen dienst in Ned.-Indië en eerste directeur van het meteorologisch observatorium van Batavia. * 1830, † 1882. *Berg.*

4° Willem Bernardus, bestuurs- en rechterlijk ambtenaar in Ned.-Indië, bekend om het onderzoek van de rechten der Inlanders op den grond, dat hij leidde en waarvan hij de resultaten mede publiceerde. * 1826, † 1900. *Berg.*

Bergsöe, Vilhelm, Deensch dichter en romanschrijver. * 8 Febr. 1835 te Kopenhagen, † 26 Juni 1911 aldaar. Hoewel romantieker van aanleg en een goed deel van zijn leven in blindheid doorbrengend, toont B. zich — een geschoold entomoloog immers — in spannende romans en novellen op autobiographischen grondslag een natuurgetrouw schilder van Italiaansche en Deensche landschappen en tijdsbeelden.

Werken: Fra Piazza del Popolo (1866); I Ny og

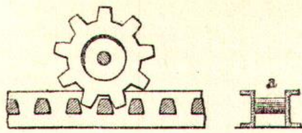

Fig. 1.

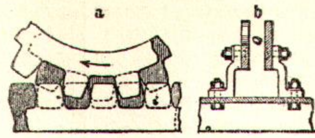
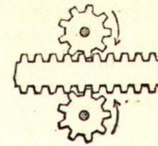

Fig. 2.

Fig. 5.

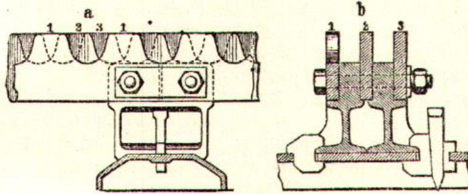
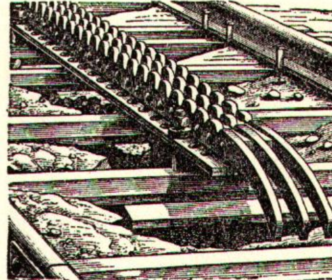

Fig. 3.

Fig. 4.

Bergspoorwegen. Fig. 1. Eenvoudigste schema van de tandradfunctie. Een loodrecht staand tandrad grijpt in een tandrails (a), welke bestaat uit ijzeren staven, op hun plaats gehouden door twee ⊐ balken. Fig. 2. Systeem van twee tandraderen (a), welke ten opzichte van elkaar om een tandbreedte verschoven zijn. De tandrails bestaat hier uit twee getande plaatijzeren banden (b). Fig. 3. Systeem met drie ten opzichte van elkaar verschoven tandraderen. De systemen van fig. 2 en 3 geven den trein een regelmatigeren gang. Fig. 4. Het begin der tandrails, hetwelk veerend geconstrueerd is. Fig. 5. Systeem met twee horizontale tandraderen, o.a. toegepast op de Pilatusbaan.

Nae (gedichten 1867); Fra den gamle Fabrik (1869); I Sabinerbjergene (1871); Bruden fra Rörvig (1871); Gjengangerfortaellinger (1871); Hjemve (1872); Blomstervignetter (1873); Rom under Pius den Niende (1877); Fra Mark og Skov (1881). — L i t.: B.'s autobiographie Livserindringer (1898 vlg.). *Baur.*

Bergson, H e n r i, Fr. wijsgeer. * 1859 te Parijs. Sinds 1900 professor aan het Collège de France, lid der Académie Française. Zijn philosophie vormt een reactie tegen materialisme en positivisme, erkent de mogelijkheid van metaphysische kennis en aanvaardt het bestaan van een bovenstoffelijke realiteit. Het verstand, alleen bestemd voor het practisch handelen, kan de werkelijkheid niet doorgronden, omdat het krachtens zijn inrichting deze in begrippen vastlegt en daardoor verminkt. De kennis van de werkelijkheid wordt echter verkregen door de intuïtie, een eigen bewustzijnsfunctie van onmiddellijk beleven. Deze dient vooreerst om het Ik te leeren kennen, niet als een opvolging van verschijnselen, maar als een zuiveren duur, waarin verleden, heden en toekomst elkaar doordringen; zij ziet in de zich voltrekkende psychische handeling het wezen der vrijheid en doorschouwt het ps. leven als individueel, onmeedeelbaar en onherhaalbaar. Vervolgens leert zij de heele werkelijkheid zien als een eeuwig gebeuren, een onophoudelijk worden, dat zich in vrijheid voltrekt zonder wettelijkheid of doelmatigheid, en in zijn ontwikkeling de eenige oergrond is van alle zijn, worden en vergaan. B. onderscheidt een „statische" ethiek, die den grond der verplichting vindt in de gemeenschap en een „dynamische", die dezen grond vindt in een drang naar liefde en een streven naar vooruitgang. Beide zijn uiteindelijk vruchten van de scheppende evolutie.

H. Bergson.

B. neemt een voortbestaan van het psychische na den dood aan, zonder dit nader te bepalen. Hij is voor velen de gids geweest naar een hoogere wereldbeschouwing, ook naar het Katholicisme, maar het monistisch Godsbegrip, dat met het idee van de alles voortbrengende évolution créatrice samenvalt, maakt zijn stelsel als geheel voor Katholieken onaannemelijk.

W e r k e n: Essai sur les données immédiates de la conscience (Index); Matière et mémoire (Index); L'évolution créatrice (Index); Le rire, L'énergie spirituelle; Durée et simultanéité; Les deux sources de la morale et de la religion. — L i t.: J. Hoogveld, De Nieuwe Wijsbegeerte. Een studie over H. Bergson (1915); J. Maritain, La phil. bergsonienne (Parijs [2]1931). *F. Sassen.*

Bergspoorwegen. Reeds omstreeks 1870 zijn de spoorwegmaatschappijen in de verschillende landen met berg- en heuvelland, als gevolg van het toenemend toerisme, ondanks groote kosten, tot den aanleg van bergspoorwegen overgegaan.

Wat betreft het bedrijf zijn drie soorten te onderscheiden: lijnen, voor algemeen vervoer, met hellingen tot 40‰, welke met de normale, hoewel zware locomotieven bediend worden; lijnen met hellingen boven

70°/₀₀. de zuivere bergspoorwegen, met over de geheele lengte van den weg een tandhengel tusschen de sporen voor tandradlocomotieven. Zie verder → Kabelspoor. Het vervoer is vrijwel alleen personenvervoer in den zomer, bijv. Rigi 250°/₀₀, Pilatus 480°/₀₀, lijnen met hellingen van 40°/₀₀ tot 70°/₀₀, welke slechts op de steilere weggedeelten van een tandhengel zijn voorzien en waarop behalve personenvervoer ook eenig goederenvervoer plaats vindt.

Het bedrijf wordt uitgeoefend door tandrad- tevens wrijvingslocomotieven ofwel alleen door zware wrijvingslocomotieven, daartoe bijzonder ingericht. Toepassing van deze laatste locomotieven kan het, veel onderhoud vereischende, tandradgedeelte van een lijn doen vervallen, maakt een grootere snelheid mogelijk (max. op het tandradgedeelte 20 km/uur), waardoor een grootere capaciteit en een goedkoopere exploitatie van de lijn verkregen wordt. Dat is o.a. geschied op de lijn Blankenburg—Hüttenrode.

Beremming. Een voornaam onderdeel voor de veiligheid vormt de beremming der treinen. Indien geen doorgaande luchtdrukrem aanwezig is, worden de treinen vervoerd met de locomotief steeds aan de dalzijde. Voor hellingen boven 40°/₀₀ zijn de tandraden wrijvingslocomotieven voorzien van een tegendrukrem. De cilinders werken bij den rit naar beneden als compressoren, waartoe de handel op bergop gesteld wordt, de uitlaat naar den schoorsteen, om het aanzuigen van rookgassen te vermijden, afgesloten en een afzonderlijke klep voor inlaat van versche lucht geopend wordt. Verder zijn bij tandrad-locomotieven twee afzonderlijk te bedienen tandrad-remmen aanwezig, terwijl ook op de meegevoerde wagens een tandradrem aanwezig is. Bij wrijvingslocomotieven is de doorgaande luchtdruk-rem aanwezig. Als regel is met de tegendruk-rem de snelheid, tijdens den rit naar beneden, voldoende te regelen.

Hoewel van oudsher het stoombedrijf de meeste toepassing gevonden heeft, zijn de laatste jaren verschillende lijnen voor electrisch bedrijf ingericht, bijv. Visp-Zermatt in 1929.

Lit.: Sturb, Die Zahnradbahnen der Schweiz bis 1900; O. Amman und C. v. Gruenenwaldt, Bergbahnen.

Pot.

Bergstedt, Harald, Deensch dichter en romanschrijver van socialistische richting; verlaat gaandeweg de literatuur voor de politieke agitatie. * 1877.

Werken: Hans og Else (1910;) Alexandersen (1918); Narrelandet (1920).

Bergstorting, → Aardafschuiving.

Bergstraszer, Johann Andreas Benignus, paedagoog, philoloog en entomoloog, * Dec. 1732 te Idstein, † Dec. 1812. Studeerde te Jena en Halle theologie en was van 1756—'58 leeraar aan het weeshuis te Halle. In 1759 werd hij rector van het lyceum te Hanau en later professor te Regensburg. Naast studies over paedagogie en philologie wijdde hij zich ook aan beschrijvende entomologie en schreef een groot werk over vlinders. Verder valt nog te vermelden, dat hij een optisch seinstelsel uitdacht om tusschen Leipzig en Berlijn een signaalpost in te voeren. Hij gebruikte hiervoor vier verschillende vuurpijlen, die door op elkander volgen of combinaties de teekens moesten overbrengen. Naast verschillende publicaties hierover bleef toch zijn voornaamste werk: Realbuch über die klassischen Schriftstellers (7 dln., Halle 1772—'81). *Willems.*

Bergteer, geel- tot zwartbruine, taaivloeibare variëteit van → aardolie.

Berg Thabor. Het werk van Berg Thabor werd onder de bescherming van het Belgisch Episcopaat opgericht voor de zwakke en praetuberculeuze kinderen. Het beschikt thans over meer dan 3 500 bedden, verdeeld over 13 huizen, waarvan 7 voor jongens en 6 voor meisjes. Deze huizen worden meestal bestuurd door de Zusters Dominicanessen. De kinderen leven er vooral in open lucht, en ontvangen een aangepast lager onderwijs. Om aangenomen te worden, moeten de kinderen een geneeskundig getuigschrift vertoonen, waardoor de behandelende geneesheer bevestigt, dat zij door geen besmettelijke ziekte zijn aangetast.

Thans behoort de geheele inrichting toe aan den Landsbond der Christene Mutualiteiten van België, ten voordeele van de zwakke kinderen der leden van de bij deze nationale organisatie aangesloten mutualiteiten. Deze instellingen nemen, hetzij volledig, hetzij ten deele, de verblijfkosten der kinderen te hunnen laste. De huizen zijn echter ook toegankelijk voor niet-Katholieke kinderen, dus ook voor de kinderen der leden der socialistische of liberale mutualiteiten. Onder de voornaamste huizen dienen vermeld: Dilbeek, Terbanck (bij Leuven), Coxyde en Yvoir voor jongens; Anderlecht, Raevels bij Turnhout, Rochefort en Alsemberg bij Brussel voor meisjes.

De groote bezieler van het werk is E. H. Vetsuypens, die tijdens den oorlog 1914-1918 deze inrichtingen ten voordeele der ondervoede kinderen begon.

Kuypers.

Bergthee, Gaultheria procumbens, familie der heideachtigen (Ericaceae). komt veel voor in N. Amerika. De bladeren dezer plant werden vroeger gebruikt als surrogaat van Chineesche thee, ook Salvador-thee genoemd.

Bergtras, ook wel wildtras, is → tras, afkomstig van de bovenlaag der Duitsche tufsteenbedding. Het is zoo zacht, dat het niet gemalen behoeft te worden, doch alleen gezeefd wordt, waardoor evenwel de fijnheid dikwijls te wenschen overlaat. Het is minder geschikt voor hydraulische mortels dan het tras, dat door fijn malen van tufsteen wordt verkregen. *P. Bongaerts.*

Bergues, → St. Winoksbergen.

Bergum, dorp van ongeveer 3 900 inw. aan de tramlijn Drachten—Dokkum; in de Friesche gem. Tietjerksteradeel de secretarie.

Bergumer Meer, groot Friesch meer, ten O. van Leeuwarden, belangrijk als boezemwater en scheepvaartweg: Amsterdam—Lemmer/Stavoren—Groningen en Leeuwarden—Groningen.

Bergün (Graubunderland, Zwitserland), hoogeluchtkuuroord (1 389 m). Jodium- en broomhoudende bronnen.

Berg van Barmhartigheid (België), → Bank van Leening.

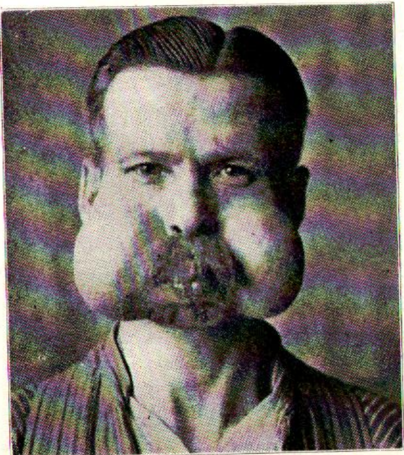
Bergvink, → Keep.

Bergvlas, Thesium, familie der Santalaceae, is een geslacht met meer dan 100 soorten, thuis behoorende in Midden-Europa en de gematigde luchtstreken van Azië, maar ook bijzonder veel in Z. Afrika. Bij ons komt op enkele plaatsen in de duinen T. humifusum voor, een plantje van 10—30 cm hoogte.

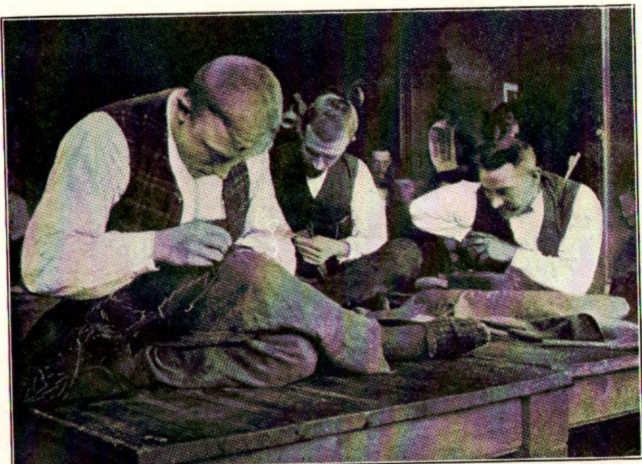
Bouman.

Bergwind, of bergbries, waait des nachts nederwaarts langs berghellingen en in dalen. Zijn richting en kracht hangen van de gesteldheid van het

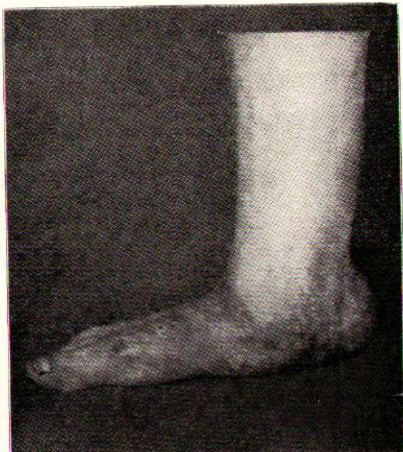
BEROEPSHYGIËNE

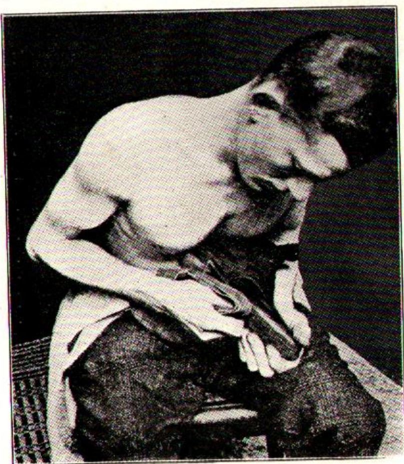
Glasblazerswangen.

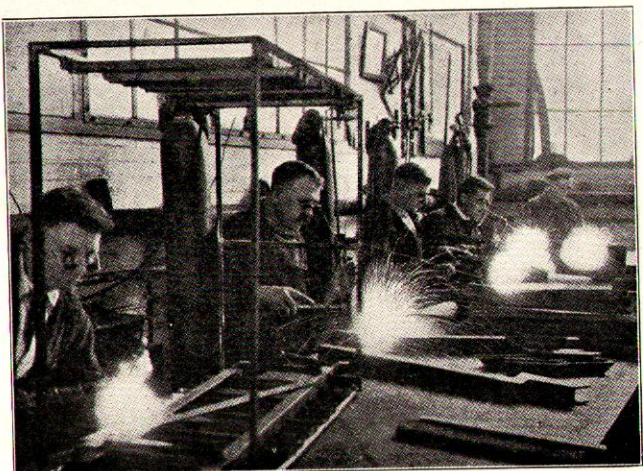
Kleermakershouding; ingedrongen borst- en buikorganen; slappe kniegewrichten.

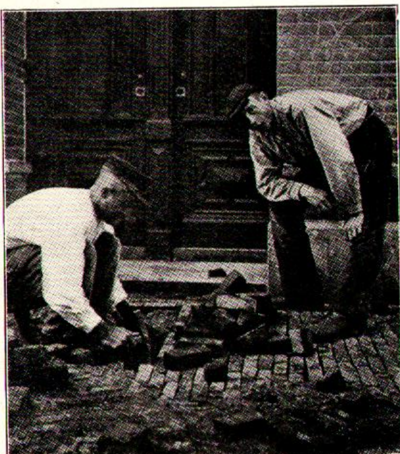
Totaal doorgezakte voet, veroorzaakt door voortdurend staan; o.a. voorkomend bij winkelbedienden.

Schoenmakersborst, ontstaan door het steunen der werkstukken tegen de borst.

Autogeenlasschen, o.a. door lichtintensiteit en ultra-violette straling gevaarlijk voor huid en oogen.

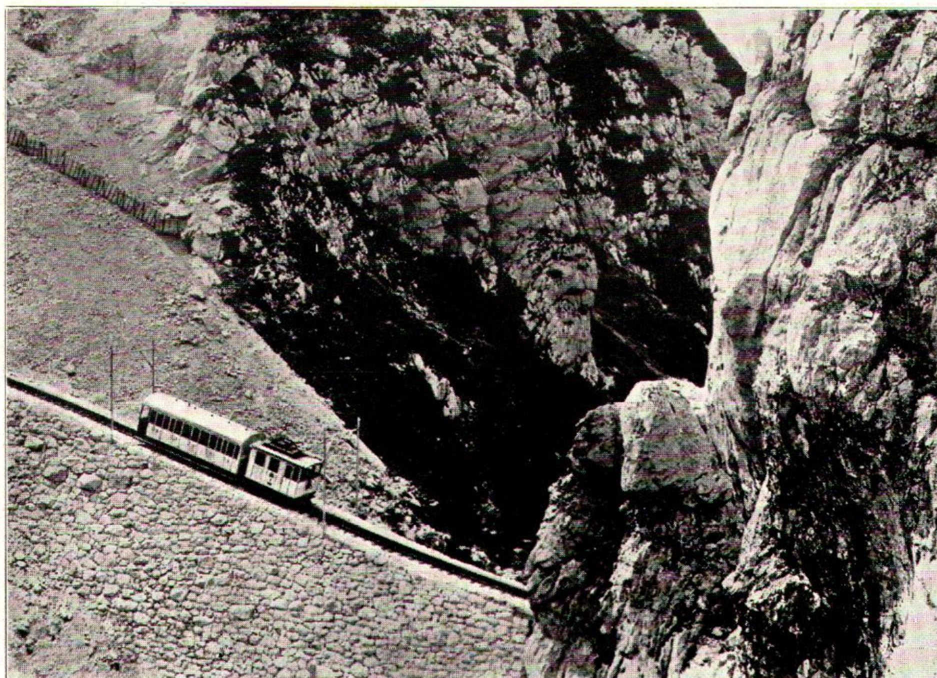

Stratenmakershouding, leidt o.a. tot stijfheid van de wervelkolom.

BERGSPOORWEGEN

Tandradspoorweg naar de Beiersche Zugspitze.

Wendelsteinbahn in de Beiersche Alpen, met gecombineerde tandrad- en wrijvingslocomotief.

terrein af. In enge dalen kan de b. stormachtig blazen. De b. is betrekkelijk koud; hij is droog in de hoogte, maar vochtig in de laagte. Daardoor zijn, bij zonsopgang, de bergtoppen wolkenvrij, terwijl de valleien in mist of stratuswolken gehuld zijn. De hoofdoorzaak van den b. is de nachtelijke afkoeling der berghellingen, bij warmte-uitstraling. Hierdoor worden luchtmassa's betrekkelijk koud, dus zwaarder, en glijden nederwaarts. In de berglanden der warme luchtstreken treedt de b. regelmatig op; in die der gematigde streken komt hij slechts voor, wanneer het weer in de omgevende laaglanden stil en helder is. De nachtelijke b. en de dalwind, die overdag opwaarts waait, vormen samen een windstelsel met dagelijksche periode. → Gletsjerwind.

L i t.: J. Hann, Theorie der Berg- und Thalwinde, in Meteorol. Zeitschr. (1879, 444); Chaix, Theorie des brises de montagne, in Le Globe (1894, 105).

V. d. Broeck.

Bergzand heeft een bruingele kleur; het is minder scherp dan rivierzand.

Beri-Beri is een ziekte, die te beschouwen is als een vorm van zenuwdegeneratie, berustend op foutieve voeding. B. komt het meest voor in Ned.-Indië, Voor- en Achter-Indië, de Filippijnen en China. Ook in Zuid-Amerika en sommige gedeelten van Afrika werd b. beschreven.

Als eerste verschijnselen treden als regel op zwaar gevoel en zwakte in de beenen en pijn in de kuitspieren, dikwijls ook gevoel van insectenkruipen op de huid, bij welke verschijnselen zich zuchtige zwelling, vooral van de onderbeenen voegt. Al spoedig worden ook pijnen in de hartstreek waargenomen, gepaard met hartkloppingen en kortademigheid. Men vindt bij de patiënten versterkte hartactie met soms enorme vergrooting van het hart. De spieren zijn zeer drukpijnlijk en worden geleidelijk atrophisch. Het loopen en optillen van voorwerpen wordt daardoor moeilijk. Verlammingen van verschillende spieren kunnen optreden, o.a. van de ademhalingsspieren; dit kan den dood tot gevolg hebben, die echter meestal optreedt door hartverlamming.

Soms kunnen de verschijnselen zich in zeer korten tijd in uitgesproken mate ontwikkelen, waarbij de patiënten teekenen van heftige angst geven, braken en lijden aan diarrhee. Het beeld van de b. kan zeer verschillend zijn, en daardoor soms moeilijk herkenbaar.

Over de oorzaak der b. zijn niet alle onderzoekers het eens geworden.

Wellicht de oudste opvatting is de vergiftigingstheorie, volgens welke zeer verschillende stoffen, bijv. arsenicum, koolmonoxyde en vele andere, b. zouden doen ontstaan. Een aanhanger van de vergiftigingstheorie was ook de arts v. Dieren, die al in 1897 ertoe kwam b. te beschouwen als een gevolg van het rijst eten. Hij heeft ook gewezen op het later bevestigde gevaar, gelegen in het gebruik van langeren tijd bewaarde rijst. Al heeft hij ons dus niet de deficittheorie in haar later vastgelegden vorm gegeven, toch hebben zijn beschouwingen stellig de richting aangewezen, waarin gezocht moest worden.

Veel meer aanhangers nog heeft de besmettingstheorie gehad; dit is ook zeer begrijpelijk, want dikwijls treedt de b. in een bepaald milieu op bij vele menschen tegelijk, zooals ook met een besmettelijke ziekte het geval is. In den laatsten tijd valt zelfs op het overigens gedeeltelijk verlaten veld der infectietheorie weer nieuw leven te constateeren; Noel Bernard geeft aan als verwekker de bacillus asthenogenes.

Zeer waarschijnlijk echter zal op den duur wel blijken, dat de deficittheorie de juiste is. Hierbij gaat men uit van de opvatting, dat b. ontstaat door een tekort, een deficit in de voeding. De stoffen, die ontbreken, zijn noodig om de gezondheid te bewaren, en indien ze in de voeding ontbreken, wordt de mensch ziek en zal sterven, indien men hem deze zoogenaamde → vitaminen blijft onthouden. Deze ziekten, waartoe naast b. nog een aantal andere aandoeningen behooren, noemt men avitaminosen.

Baanbrekend werk voor de ontwikkeling van de deficittheorie werd in Ned.-Indië geleverd door het werk van Eykman en Grijns. Door een uitgebreid onderzoek in Javaansche gevangenissen was reeds door Vorderman vastgesteld, dat b. ontstaat niet zoozeer door voeding met rijst als zoodanig, maar wel door voeding met zoogenaamde gepelde rijst, d.w.z. rijst, waarbij het zoogenaamde zilvervlies verwijderd is. Eykman had in het militaire hospitaal te Batavia kunnen waarnemen, hoe bij kippen een ziekte kan optreden, die zeer veel op b. gelijkt. Deze zoogenaamde polyneuritis gallinarum ontstond bij de proefdieren, als Eykman ze voedde met op de Inlandsche markt gekochte rijst. Werden de kippen gevoed met afvalrijst uit de keuken van het militair hospitaal, dan bleven alle ziekteverschijnselen weg. Gaf hij ze afgewerkte rijst met andere voedingsmiddelen, bijv. vleesch, dan bleven de ziekteverschijnselen ook weg. Men ging dus meer en meer aannemen, dat in het zilvervlies van de rijst een stof zit, die het optreden van b. kan voorkomen. Eykman heeft in het begin gemeend, dat in de rijst een stof zou voorkomen, die voor het lichaam schadelijk is, doch geneutraliseerd wordt door stoffen in het zilvervlies. Later heeft hij zich aangesloten bij de groep dergenen, die b. beschouwen als een ziekte, optredend door het ontbreken van een bepaalde stof. B. treedt op bij rijst etende personen, indien ze dit voedingsmiddel gebruiken in gepelden toestand en zij daarnaast niet door middel van andere voedingsmiddelen, die de vereischte stof bevatten (zooals vleesch, aardappelen enz.) het bestaande tekort aanvullen. Grijns vond ook in de katjang idjoe, een erwtensoort, een uitstekend middel om de b. tegen te gaan, terwijl hij ook ontdekte, dat door sterke verhitting, bijv. van vleesch, het vitamine, dat het uitbreken van b. voorkomt, verloren gaat.

Door de hedendaagsche kennis van de b. is het nu ook veelal mogelijk het uitbreken van de ziekte te voorkomen, of althans, zoo zich gevallen voordoen, snel maatregelen te nemen om het kwaad te keeren.

Zilvervliesrijst bederft, wanneer ze langer dan een of twee maanden bewaard blijft, waarbij de vitamine verloren gaat. Is rijst goed geslepen, waarna ze dus geen beschuttende werking tegen b. meer bezit, dan kan men ze geruimen tijd bewaren. Ook in den bolster (padi) kan men de rijst geruimen tijd bewaren en blijft het vitaminegehalte ongeveer gelijk. Men zal ze dan bij voorkeur pas ontbolsteren zoo kort mogelijk voor het gebruik. Tenslotte kan nog gewezen worden op het werk van Winkler en Pekelharing, die in 1886 op verzoek van de Ned. regeering naar Indië gingen om daar een onderzoek naar het wezen der b. in te stellen; zij konden vaststellen, dat dit gezocht moet worden in een degeneratie van de zenuwen.

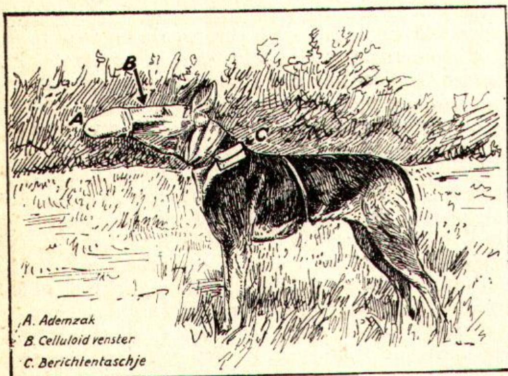
E. Hermans.

Berichtendienst, → Radiodienst.

Berichtgranaat, → Granaat.

Berichthond wordt voor het overbrengen van berichten in Nederland in beginsel gebruikt in den stellingoorlog, wanneer andere verbindingsmiddelen falen en in het bijzonder in moeilijk begaanbaar terrein, gelegen onder 's vijands vuur, over afstanden van ten hoogste 2 km.

Alvorens een hond in aanmerking gebracht kan worden voor den dienst van b., moet hij eerst onder appel worden gebracht, d.w.z. hij moet zoodanig worden afgericht, dat hij onder alle omstandigheden de gegeven commando's of teekens juist en onmiddellijk uitvoert. Bij de verdere africhting, voor het overbrengen heen en weer van berichten, wordt partij getrokken van het geheugen van den hond; mede door stelselmatig oefenen wordt hij in staat gesteld een eenmaal afgelegden weg gemakkelijk terug te vinden. De b. kan ook gebruikt worden voor het overbrengen van postduiven, munitie, voedsel, enz. De b. is te velde o.m. uitgerust met een noodrantsoen en een veldflesch, een → gasmasker en een drinkbak. *v. Leeuwen.*

Berichthond met gasmasker.

De b. wordt in België tijdens het gevecht aangewend om in hevig beschoten en omgewoeld terrein berichten over te brengen van de vuurlinie naar den bataljonscommandant of de → steunartillerie. De grootste afstand bedraagt 5 km; deze kan de b. in 12 min. afleggen. *V. Coppenolle.*

Berichtkoker, in Nederland een der seinpatronen voor vliegtuigen; verbindingsmiddel, in gebruik bij den militairen → vliegdienst, met behulp waarvan schetsen of geschreven berichten van een vliegtuig in de vlucht kunnen worden overgebracht naar staven en troepen op den grond. De b. wordt daartoe afgevuurd met behulp van een → seinpistool op → berichtkokerterreinen of nabij de plaats van een ⌴ seinlap, nadat het vliegtuig tot beneden 300 m is gedaald. *Koppert.*

In België metalen geballaste bus, van een wimpel voorzien en bestemd om schetsen en berichten van een vliegtuig over den toestand van de vuurlinie in uiterst benarde omstandigheden mede te deelen aan een commando-post. De b. wordt door het → verbindingsvliegtuig van behoorlijke hoogte in de nabijheid van den → erkenningsseinlap van den betreffenden post geworpen. *V. Coppenolle.*

Berichtkokerterrein, een uit de lucht herkenbaar, vierkant, open terreingedeelte van ongeveer 200 m in het vierkant, waarvan het midden is aangegeven door een kruis van lappen. Wordt ingericht ten behoeve van de verbinding tusschen vliegtuigen in de lucht en verschillende diensten op den grond. → Berichtkoker. *Koppert.*

Berici, Monti, vulkanische heuvels in de Povlakte bij Venetië (Italië, 45° 24′ N., 11° 30′ O.). De Monte Alto is 444 m.

Bering, Veit (Vitus), Deensch zeeman, * 1680, † 1741; nam dienst op de vloot van Peter den Grooten. In 1725 kreeg hij het commando over een expeditie om te onderzoeken of er een verbinding bestond tusschen N.O. Azië en N.W. Amerika. Op zijn eersten tocht bereikte hij een breedte van 67° 18′, voer door de naar hem genoemde straat, en toonde hiermee aan, dat er geen samenhang tusschen de twee werelddeelen was. Na verschillende andere expedities werd hij in 1741 uitgezonden om na te gaan in hoeverre de door hem bereikte N.W. kust samenhing met het Amerikaansche vasteland. Hij bereikte de Beringzee en onderzocht de Amerikaansche Westkust; bij het naar hem genoemde eiland leed hij schipbreuk en kwam met een groot gedeelte van de bemanning om. *de Visser.*

Beringe (aardr.), → Helden.

Bering-eilanden, → Kommandeur-eilanden.

Beringen, 1° gem. in de prov. Limburg, ten N.W. van Hasselt; handelsplaats in het nieuw Kempisch steenkolenbekken; 2 600 inw., opp. 705 ha; koolmijn in de omgeving, op het grondgebied van Koersel; gemeente-college; kerk met Renaissance-versiering van binnen; oude heerlijkheid met belangrijke geschiedkundige rol; gedeeltelijk verwoest in 1914. *V. Asbroeck.*

2° → Pepingen.

Beringer, Franciscus, ascetisch schrijver, vooral over aflaten, wiens boek „Die Ablässe" door de H. Congregatie der Aflaten goedgekeurd en authentiek verklaard werd. * 30 Mei 1838 te Mainz, † 23 Jan. 1909 te Rome. Was eerst kapelaan te Bingen, vervolgens secretaris van mgr. Ketteler, daarna rector van het klein-seminarie te Mainz en trad in 1879 in de Jezuïetenorde. In 1888 werd hij consultor der H. Congregatie der Aflaten.

Werk: Die Ablässe, ihr Wesen und Gebrauch (⁹1887, bewerkt volgens vorige uitgaven van A. Maurel S.J. en J. Schneider S.J.; herzien door P. A. Steinen S.J., 2 dln. ¹⁵1921-1922). *P. Heymeijer.*

Beringstraat, tusschen Azië (Kaap Desjnew) en Noord-Amerika (Kaap Prince of Wales); 75—100 km breed, 50—90 m diep.

Beringzee, Noordelijkste randzee van den Grooten of Stillen Oceaan, tusschen Siberië, Alaska, de Aleoeten en de Kommandeurs-eilanden. De opp. bedraagt 2 275 000 km², de gemiddelde diepte 1 444 m. Van de kust van Alaska steekt een breed vastelandsplat uit, ten Z. en Z.W. daarvan wordt de diepte grooter en bedraagt 3 300 à 3 900 m. Grootste diepte 4 091 m vlak benoorden het eiland Büldyr (Aleoeten). Het zoutgehalte aan de opp. is laag, 30—32‰. De nog onvolledige waarnemingen wijzen op een oppervlaktestroom in N. richting, en een dieptestroom in Z. richting. Gemiddelde watertemp. aan de opp. ongeveer +2°C. De B. staat in verbinding met de Noordelijke IJszee door de Beringstraat (75—100 km breed, 50—90 m diep) tusschen Kaap Desjnew (Sibe-

rië) en Kaap Prince of Wales (Alaska). Deze straat werd in 1648 door Desjnew ontdekt en door Bering in 1728 en 1741 bevaren. In de Straat liggen de Deomedes-eilanden en ten Z. het groote St. Laurens-eiland. De Beringstraat vormt geen uitgangspoort voor de ijsbergen der Noordelijke IJszee, de stroom trekt ook hier overwegend om de Noord (althans in zomer en herfst). Het ijs in de Beringzee wordt elk jaar opnieuw gevormd en smelt 's zomers weg. *Wissmann.*

Bériot, 1° Charles Auguste de, vioolvirtuoos. * 20 Febr. 1802 te Leuven, † 8 April 1870 te Brussel. Na algemeen muzikaal onderricht te zijn te Leuven door Thiby, zijn voogd, ontwikkelde hij zich hoofdzakelijk autodidactisch als violist. B. debuteerde in Parijs, maakte een concertreis door Engeland en werd eerste solo-violist aan het hof van koning Willem I te Den Haag, aan welke positie door den Belgischen opstand van 1830 een einde kwam. B. ging daarna weer concertreizen maken. Van 1843 tot 1852 was hij leeraar aan het conservatorium te Brussel. Hij eindigde zijn leven volslagen blind en verlamd aan den linkerarm. Hij schreef vele werken voor viool, o.a. tien vioolconcerten, etuden en een driedeelig leerboek voor het vioolspel.

2° Charles Wilfrid, zoon van Ch. A. de B., pianist en componist. * 12 Febr. 1833 te Parijs, † 22 Oct. 1914 te Sceaux du Gâtinais. Schreef orkestwerken (symphonisch gedicht Fernand Cortez), pianoconcerten, kamermuziek voor verschillende bezettingen, o.a. Opéra's sans paroles voor viool en piano. Met zijn vader stelde hij een Méthode d'accompagnement samen. *Hanekroot.*

Berisping is **1°** een der paedagogische tuchtmiddelen, een bepaalde vorm van straf. Het strafkarakter ligt én in het wat én in de wijze of den toon, waarop men spreekt. De b. vooronderstelt een waarde-oordeel omtrent een handeling of het gedrag van den opvoedeling en is een fijnzinnig middel om het oordeel of geweten van het kind te wekken en te scherpen. Ze is vooral gericht tegen den zwakken wil en biedt dezen steun. De b. moet aangepast zijn aan de individualiteit van het kind: is anders voor fijngevoelige dan voor stugge naturen. Haar strengheid wordt afgemeten naar de grootheid der misdraging, waarbij men vooral let op het subjectief element. Bij te veelvuldige toepassing verliest de b. haar waarde, wijl het kind ongevoelig wordt. Bij elke berisping geve men ondubbelzinnig blijk van zijn liefde voor het kind en bemoedige door vertrouwen te schenken. Ironie en spot zijn gevaarlijk. Daarom wenschen velen ze nooit aan te wenden.

2° Voor berisping in het Recht, → Straf. *p. Gervasius.*

3° (Lat. correptio fraterna = broederlijke terechtwijzing), een der zeven geestelijke werken van barmhartigheid: zondaars vermanen. Als plicht van naastenliefde wordt de b. ons geleerd in het Evangelie: „Indien uw broeder tegen u heeft gezondigd, ga en berisp hem tusschen u en hem alleen. Zoo hij naar u luistert, zult ge uw broeder gewonnen hebben" (Mt. 18. 15). St. Augustinus zag in het verwaarloozen van dezen plicht een der voornaamste redenen van de ongunstige toestanden in zijn tijd (De Civ. Dei I, c. 9). Wanneer de naaste in gevaar is grootelijks te misdoen of reeds misdaan heeft en zich niet heeft gebeterd, verplicht de naastenliefde hem te vermanen, indien omtrent de zonde of het gevaar ervan zekerheid bestaat, een gunstig gevolg te verwachten is en de berisping een noodzakelijk middel ter verbetering is. Ieder is tot b. verplicht; overheden meer dan anderen. Ter wille van zijn goeden naam moet de zondaar eerst in het geheim berispt worden, voordat men er toe overgaat hem bij de overheid aan te brengen. Dikwijls zijn er moeilijkheden, die van de verplichting tot b. ontheffen, bijv. onbekwaamheid van hem, die de b. zou moeten geven of gevaar voor ernstig nadeel. Van groot gewicht is de wijze der berisping, die uit den geest van liefde moet voortkomen en met Christelijke voorzichtigheid beoefend, in nederigheid en op het geschikte oogenblik.

Lit.: Thom., S. Theol. (II II, q. 33); Alphons. Theol. Mor. (II, 34). *P. Heymeijer.*

Berk, katjesdragende loofboom van de familie der Betulaceeën. De schors, aanvankelijk roodbruin, wordt spoedig wit, later met zwarte schorsspleten. De b. gedijt het beste op niet te dichte leem- of humusrijke zandgronden. → Berkachtigen; → Berkenhout.

De meest voorkomende is de ruwe berk (Betula verrucosa Ehrh.), daarnaast de zachte berk (B. pubescens Ehrh.). Beide soorten worden door elkaar gebruikt voor bebossching van lichte gronden, vooral als singels om dennenbosschen tegen brandgevaar. *Sprangers.*

In Stiermarken zegt men, dat Judas zich ophing aan een berk. Duivelbezweerders gebruiken den berketak als sprenkeltwijg. De berk was aan Donar als vruchtbaarheidsgod gewijd. Bij maalsteden, waar eertijds de huwelijken plachten gesloten te worden, werd hij meestal geplant; vele plaatsnamen in Duitsche gebieden bewaren de herinnering hieraan.

Lit.: Is. Teirlinck, Flora Diabolica. De plant in de demonologie; Prof. Jos. Feldmann, Ortsnamen (Halle 1925). *Knippenberg.*

Berka (Thüringen), staalbronnen. Behandeling van bloedarmoede. Bij B. bevindt zich de Reichsehrenhain, een hoog pijnbosch, dat ter herinnering der in den Wereldoorlog gevallenen bestemd is.

Berkachtigen, Betulaceae, bewonen Europa, Azië en N. Amerika in verschillende geslachten, als: Carpinus, haagbeuk met 18 soorten, Ostrya met 2 soorten, Corylus, hazelnoot met 7, Betula, berk, met 33 en Alnus, els met 17 soorten. Uit gevonden versteeningen blijkt, dat deze geslachten in vroegere tijden meerdere, thans uitgestorven, soorten gehad hebben. Verschillende soorten dezer groep leenen zich uitstekend door parkbeplanting, andere voor haagboomen, terwijl het hout voor verschillende doeleinden te gebruiken is. *Bouman.*

Berkat, Arab. Barakah of Barakat, zegen, wordt in den Indischen Archipel ook gebruikt ter aanduiding van allerlei personen en voorwerpen, die zegen brengen aan hem, die er mee in aanraking komt. In het bijzonder noemt men b. de lekkernijen, die men van een → slametan of andere samenkomst mee naar huis mag nemen. Kjai Berkat noemt men een heiligen rijstpot van den Soesoehoenan, waaraan de Javanen het vermogen toeschrijven in tijden van hongersnood onuitputtelijk te zijn. *Berg.*

Berkdijk, → Loon op Zand (N. Br. gem.).

Berkefeld-filter is een filter van kiezelaarde, die zoo fijne poriën heeft, dat zelfs bacteriën teruggehouden worden. Deze filters worden behalve in laboratoria o.a. ook gebruikt voor het reinigen van drinkwater, maar kunnen daarvoor slechts betrekkelijk korten tijd gebezigd worden. Ze raken nl. spoedig

verstopt of verliezen hun reinigend vermogen, doordat de bacteriën er op den duur doorheen groeien en dus toch het drinkwater verontreinigen. Voor het reinigen van drinkwater zijn later betere filters geconstrueerd. *Wyers.*

Berkel, 1° gemeente in N. Brabant, ten N.O. van Tilburg; ca. 2 200 inw., bijna allen Kath.; bestaat uit twee parochie-dorpen: B. en Enschot; opp. 2 012 ha. Landbouw, veeteelt en industrie (steenfabriek en de N.V. Bierbrouwerij „De Schaapskooi”). Oude alleenstaande toren te Enschot (begin 15e eeuw). Op B.'s grondgebied ligt de vermaarde abdij Koningshoeve der pp. Trappisten (Cisterciënsers): in 1880 kocht de abt van Notre Dame du Mont (Noord-Frankrijk) er de koninklijke hoeven. Natuurschoon rondom het Galgen- en het Baksven (Tilburgsche zwemgelegenheid). *v. Velthoven.*

2° Zijrivier van den Geld. IJsel. Doorstroomt met vele bochten het N. deel van de Graafschap langs Eibergen, Borculo, Lochem en komt bij Zutphen in genoemde rivier. Ondanks herhaalde verbeteringen zet bij hoogen waterstand de B. nog uitgestrekte gebieden onder water. → Gelderland (Hydrographische toestand). *Heijs.*

Berkel en Rodenrijs, gemeente in Z. Holland, bestaande uit het dorp Berkel en een aantal polders. Het dorp Berkel (richting Zegwaard) heet Noordeinde; Rodenrijs (richting Overschie) heet Zuideinde. 4 300 inw., bestaande van tuinbouw. De parochie B. en R. telt ruim 1900 Katholieken. Het dorp ligt aan de lijn Scheveningen—Rotterdam. Een werkje over de geschiedenis van Berkel bevindt zich in de Kon. Bibliotheek in Den Haag. *Blaauw.*

Berkeley, residentiestad in den N. Amer. staat Californië (37° 52′ N., 122° 17′ W.), op de Berkeley-heuvels gedrapeerd; ligt aan den O. oever van de San Francisco-baai, recht tegenover de stad San Francisco (ferry dienst), en vormt met Oakland één agglomeratie. Langs het waterfront zeer diverse industrieën. Te B. bevindt zich een gedeelte van de staatsuniversiteit (University of California), waarvan de colleges in 1930—'31 door 11 824 studenten werden bezocht. In 1930 telde de stad ruim 82 000 inw., in 1920 daarentegen maar 56 000. *Polspoel.*

Berkeley, George, Anglicaansch bisschop en wijsgeer, * 12 Maart 1685 bij Thomastown in Zuid-Ierland, † 14 Jan. 1753 te Oxford; prof. aan de univ. van Dublin, trok in 1728 voor het stichten van een religieuze modelkolonie naar de Bermuda-eilanden, werd 1734 bisschop van Cloyne in Ierland.

B. is het klassieke voorbeeld van een idealist, die een van onze kennis onafhankelijk, zelfstandig bestaan der buitenwereld loochent. Het aannemen van een bestaan van stoffelijke substanties beteekent volgens B. hetzelfde, als aan te nemen, dat wij ons voorstellen, dat dingen bestaan, zonder dat ze voorgesteld worden: een bewering, die zichzelf weerspreekt. Onze passiviteit tegenover de zinnelijke waarnemingen en het verschil tusschen waarneming en willekeurige phantasievoorstelling verklaart B. uit de inwerking van God, die de ordelijke samenstelling der waargenomen wereld in ons veroorzaakt. Omdat alleen de actueele voorstelling werkelijkheid heeft, bestaan ook geen algemeene begrippen; wij denken slechts in voorbeelden. De ontkenning der stoffelijke wereld sluit bij B. geen scepticisme in, integendeel: hij meent, dat hij daarmee des te beter het wezen der ziel, haar onsterfelijkheid en haar verhouding tot God kan verklaren. Reeds aantrekkelijk door hun buitengewone stijlkwaliteiten, zijn zijn werken vooraal bewonderenswaardig, doordat ze geheel van religieuze motieven doortrokken zijn.

Uitg.: A. C. Fraser, Works (4 dln. Oxford 1901). *de Bruin.*

Berkengordijnzwam, Cortinarius (Lat. cortina = gordijn), genoemd naar het vlies, dat bij jonge exemplaren van den hoedrand hangt, hemitrichus, een steelzwamsoort van de familie der Agaricaceeën. Hij komt veel voor bij berken, waarvan de wortels met het mycelium van de zwam een Mycorrhiza (→ Zwamwortel) vormen. *Bouman.*

Berkenhout is wit, tamelijk zacht, taai hout, afkomstig van verschillende soorten berken (Betula). Het is slechts duurzaam, als het voortdurend in drogen toestand is; vandaar beperkt gebruik. Dient voor meubelen (stoelen), nappen, draaierswerk, enz. en wordt gebruikt door wagenmakers. Als brandhout heeft b. wel het grootste warmtegevend vermogen.

Berkenspanner, zwart gesprenkelde vlinder, metertorenkop, peper- en zoutvlinder, Amphidasis Betularia; vliegt van Mei tot Juli. De vleugels zijn krijtwit of helder grijswit, zwart bestoven, met zwarte middenvlek; de voorvleugels met vier zwarte voorrandsvlekken en twee, soms onduidelijke, zwarte, sterk gebroken dwarslijnen. De variatie I. Doubledayaria is geheel zwart en wordt door overgangsvormen met het type verbonden. De rups is dik, stijf, met diep ingesneden kop en knobbelig lijf. De kleur is groen, bruin of grijs. Zij leeft van Juli—October op allerlei loofhout, vooral op berken. De b. is verbreid over bijna geheel Europa en het grootste deel van Noord- en Midden-Azië. De vlinder en de rups zijn goede voorbeelden van mimicry. *Bernink.*

Berkenteer, zwarte dagget, dikke, zwartbruine vloeistof, verkregen door droge destillatie van berkenhout. Ze bevat ongeveer 6% phenolen, waaraan ze haar desinfecteerende eigenschappen dankt. B. wordt in Rusland en Polen veel bereid. Door destillatie van b. krijgt men de lichte → berkenteerolie. *Hoogeveen.*

Berkenteerolie, lichtgele, aan de lucht roodbruin wordende vloeistof, verkregen door rectificatie van het teer, dat in Rusland door droge destillatie uit berkenstammen bereid wordt. Bestanddeelen: phenolen en arom. koolwaterstoffen. Gebruikt als smeermiddel voor leder, vnl. juchtleder, en in de geneeskunde o.a. in zalven. *Hillen.*

Berkenwoude, gemeente in Z. Holland (met de buurtschap Achterbroek), gelegen in de Krimpenerwaard. Opp. 1 168 ha, 900 inw. (Prot.). Veeteelt, meubelfabr., eendenkooien.

Berkhoen, → Korhoen.

Berkhout, bij Hoorn, gem. in het West-Friesche zeeklei-gebied der prov. N.H.; opp. 2 574 ha; de gem. omvat de dorpen en buurtschappen B., de Burg, de Goorne, Spierdijk, Bobeldijk, Leekermeer, Baarsdorpermeer, Zuidermeer, de Heelken, Hoogendijk en de Waal. Op 1 Jan. 1933 : 2 842 inw. In 1930 was ruim 50% Prot. en 45% Kath. De Kath. behooren tot de parochies Goorn(e), Spierdijk en Zuidermeer. Middelen van bestaan: land- en tuinbouw en veeteelt. *van der Meer.*

Berkin of Vieux Berquin, gem. in kanton Mergem, arr. Rijsel. Ruim 1 800 inw.; tweetalig. Twee kerspelen: Berkin Dorp: H. Bartholomeus, en in Sec Bois: H. Karel Borromeus. Geboorteplaats van wijlen abbé Lemire.

Berkmeer, buurtschap in de N. Holl. gem. Obdam.

Berkovica, → Berkowitza.

Berkowitza of Berkovica, Bulgaarsche stad (43° 18′ N., 23° 7′O.); 6 100 inw. Bij de B. vindt men marmer en lood.

Berks of Berkshire, graafschap in Engeland (51° 30′ N., 1° 20′ W.), 300 000 inw., hoofdzakelijk van landbouw en veeteelt levend. Hoofdstad Reading.

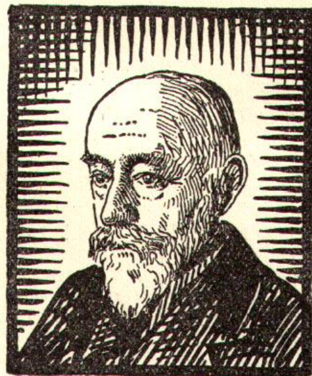
Berkshirevarken, bekend Engelsch varken, meer spek- dan vleeschvarken; munt uit door beste hammen, rug en lendenen; zwart van huid en haar; witte pooten, min of meer wit aan den kop, die vrij sterk is ingesnoerd; is sterk verbreid in Amerika; ook in ons land een enkele maal geïmporteerd. *Verhey.*

Berlaar, Belg. gem. in de prov. Antwerpen, op 7 km afstand ten O. van Lier. Opp. 2 241 km, ca. 7 300 inw. Zand- en leemgrond. Groote Nete. Centrum en Berlaar-Hijkant. Landbouw, tuinbouw, meubelfabrieken. Schoone St. Pieterskerk van overgangstijdvak Romaansch-Got., hersteld 1875. Toren: 13e eeuw. St. Rumoldusparochie. Pensionaat der Zusters van het H. Hart van M. (moederhuis). Godshuis (Zwartz. v. Mech.), Z. Maricollen van Antwerpen.

In B. bestaat de Hooge en Middelbare Landbouwschool, met modelhoeve. Kath. Schoolkolonie van Antwerpen voor jongens. *Striels.*

Berlad, → Barlad.

Berlage, Hendrik Petrus, architect; eerlijke architectuur; hij brak met het in „stijl" namaken van oude vormen; had met dr. Cuypers de hoofdgedachte gemeen, dat architectonische vormen een juiste typeering moeten geven van de functie, welke zij verrichten.

H. P. Berlage.

* 21 Febr. 1856 te Amsterdam, bezocht H.B.S. aldaar; 1875—1878 stud. te Zürich; tot 1880 maakte hij kunstreizen in het buitenland; daarna was hij werkzaam bij arch. Th. Sanders te Amsterdam gedurende 5 jaren associé; in 1924 dr. (hon. causa) van de Technische Hoogeschool te Delft; in 1932 kreeg hij de Eng. kon. gouden med. voor architectuur. Op stedebouwkundig gebied was B. autoriteit met gezag. Talrijk zijn op allerlei gebied Berlage's werkzaamheden. Voorn. uitgevoerde bouwwerken: Kantoorgebouw der „Algemeene" (1903); Kantoorgebouwen „De Nederlanden van 1845", Den Haag (1909 en 1925); Rotterdam (1910); Amsterdam (1911); Nijmegen (1911); Batavia (1913); Geb. Ned. Diamantwerkersbond (1899); Kantoorgebouwen der „Algemeene" Soerabaja (1900); Leipzig (1902); Nieuwe beurs in Amsterdam (1903); Amstelbrug (1906); Winkelgebouw Meddens Den Haag (1914); Kantoorgebouw Londen (1914); Boerderij „De Schipbrug", Zuid-Laren (1914); Bebouwing Mercatorplein Amsterdam (1925); Christian Science kerk Den Haag (1928); Nieuwe Amstelbrug.

Berlage publiceerde veel; hij is als denker minder helder dan als arch. Sociaal voelend mensch; Hegeliaan.

Voorn. werken: Over stijl in bouw- en meubelkunst (1904); Gedanken über Stil (1905); Grundlagen und Entwicklung der Architektur (1908); Studies over bouwstijl en samenleving (1910); Beschouwingen over Bouwkunst en haar ontwikkeling (1911); Schoonheid in samenleving (1919); Mijn Indische reis (1931) — Lit.: dr. H. P. Berlage en zijn werk, door een aantal medewerkers (1916); dr. H. P. Berlage, Bouwmeester (1925, met 230 afbeeld. van zijn werk). *Thunnissen.*

Berlamont, Julia, zuster Maria Dominica, abdis, * 14 Maart 1799 te Izegem, † 31 Aug. 1871 te Brugge. Geprofest bij de arme Claren Colettijnen te Brugge 19 Jan. 1826; reeds in 1829 novicenmeesteres, 8 Febr. 1831 abdis. Onder haar stuwkracht herstelde p. Jacobus Vergauwen de Recolettenorde in België. Een voorbeeld voor allen, bracht zij haar klooster tot ongemeenen bloei, stichtte nieuwe huizen te Antwerpen (1834), Lier (1836), Doornik (1837), Leuven (1838), Ieperen (1840), Kortrijk en Brussel (1843), Baddesley Clinton (1850), Beaumont (1854), Londen (1857), Oostende (1862), Manchester (1863), York (1865), Rijsel (1866) en herstelde dat van Nijvel (1841). Zij stierf in geur van heiligheid.

Lit.: Het leven van de Eerw. Moeder Maria Dominica (Brugge 1875). *Allossery.*

Berlare, Belg. gem. in de prov. O. Vlaanderen, op den linker oever van de Schelde, 7 km ten W. van Dendermonde. 5 400 inw.; opp. 1 780 ha, meestal zandgrond en moerassige weiden. Landbouw-, textielen kantnijverheid. Een enorme kreek van den stroom gaf oorsprong (eertijds in de heerlijkheid van Bareldonck) aan het steeds druk bezochte meer van De Donck, vroeger 230 ha, nu nog 80 ha groot. Het in de 17e eeuw herstelde bedevaart-kapelleken (proostdij van De Donck) is oorspronkelijk uit de 13e eeuw. Het kasteel van Berlare dagteekent uit het Spaansche tijdvak. Het hospitaal is modern. *Blanquaert.*

Berlaymont, 1° Claude, zoon van Karel Berlaymont; veldheer aan de zijde van Spanje, steunt Don Juan, neemt 1581 Breda in, brengt Gelderen tot rust. Sterft 14 Juli 1587 voor Den Bosch.

2° Florent, veldheer en staatsman, broeder van Gillis B. Reeds in 1572 kapitein, later gouverneur van Namen, waar hij overlijdt 8 April 1626.

3° Gillis, baron van Hierges, eveneens veldheer aan Spaansche zijde, neemt deel aan den slag van Jemmingen en van Mook en aan het beleg van Haarlem. Stadhouder van Friesland en Gelderen, later van Holland, Zeeland, Utrecht. Na de Pacificatie van Gent een wijle aan de zijde van de Staten-Generaal, keert hij terug tot Don Juan; wordt gouverneur van Namen en Artois, sterft bij beleg van Maastricht, 18 Juni 1579. Wordt in al zijn waardigheden opgevolgd door zijn broeder Florent.

4° Karel, baron van Hierges, heer van Floyen, Haultepenne, graaf van, Ned. staatsman en veldheer. * 1510, † 4 Juli 1578 te Namen. 1553 werd B. gouverneur, hoogbaljuw, opperjachtmeester van Namen, in 1556 ridder van het Gulden Vlies; tijdens regentschap van Margaretha van Parma, hoofd van de financiën, lid Raad van State; stond aan de zijde van de regeering tegen den opstandigen adel. Door Alva „hebzuchtig bonhomme" genoemd, werd hij vooral in zijn zonen (zie boven) door de Spaansche regeering begunstigd. *V. Roosbroeck.*

5° Louis de, tweede aartsbisschop van Kame-

rijk, Sept. 1570 tot 1596. Zijn bisschopsstad werd door de Franschen onder den hertog van Alençon, den broeder van koning Hendrik III, in 1582 ingenomen. L. moest met het kapittel naar Bergen (Henegouwen) vluchten. Hij bestuurde dan van 1593—1595 het bisdom Doornik. 3 Oct. 1595 werd Kamerijk weer door de Spanjaarden heroverd. B. stierf 15 Febr. 1596. *Valvekens.*

Berlenga-eilanden (Ilhas berlengas), verzameling van gevaarlijke granietrotsen en -klippen voor de W. Portugeesche kust (39° 25′ N., 9° 47′ W.). Het grootste, B. geheeten (4,4 bij 0,8 km), heeft een vuurtoren. De omgevende zee is zeer rijk aan visch.

Berlepsch, August, baron von, zeer verdienstelijk Duitsch imker, die met Dzierzon den mobielbouw bij den bijenkorf invoerde; bekend schrijver over bijenteelt. * 1815, † 1877.

Berlichingen, Götz von, roofridder, * 1480 op den burcht Jagsthausen in Wurttemberg, † 1562 op den burcht Hornberg; in 1504 verloor hij bij de belegering van Landshut a/d Neckar zijn rechter hand en werd sedert genoemd: „Götz met de ijzeren hand". Hij streed in meerdere veete-oorlogen en werd in 1514 door keizer Maximiliaan als roofridder in den Rijksban gedaan. In den Boerenoorlog van 1525 werd hij door de boeren gedwongen als hun aanvoerder op te treden en bleef daarom eenige jaren in gevangenschap. In 1542 streed hij met keizer Karel tegen de Turken. Zijn levensbeschrijving, door Pistorius, in 1731 uitgegeven, werd de bron van Goethe's drama G. v. B. (1773). Zijn nageslacht Berlichingen-Rossach stierf uit in 1924; dat van zijn broer Hans, B.-Jagsthausen, bestaat nog.

Lit.: Pistorius' levensbeschrijving, in 1916 nieuw uitgegeven door Leitzmann; R. Pallmann, Der historische Götz von Berlichingen (1894). *v. Gorkom.*

Berlicum, gem. in N. Brabant, ten Z.O. van Den Bosch; bestaat uit de deelen B. (dorp), Middelrode en Kaathoven; ca. 3 600 inw., bijna allen Kath.; opp. 2 382 ha. Veeteelt, land- en tuinbouw. De oude kerk, in 1248 aan de abdij van Berne gekomen, is sedert 1648 in gebruik bij de Herv.; zeer oude toren (2e helft 12e eeuw). De parochie wordt nog altijd bediend door de Eerw. Heeren Norbertijnen (abdij van Berne te Heeswijk). In B. ligt het huis De Wamberg, met prachtige plantsoenen en bosschen. Het gebouw dateert van 1560, met latere verbouwingen. *v. Velthoven.*

Berlière, Ursmer, Benedictijn, * 3 Sept. 1861 te Gosselies, † 27 Aug. 1932 te Maredsous; als Belgisch geschiedschrijver nam hij in 1902 een werkzaam aandeel in de oprichting van het Belgisch historisch instituut te Rome, waarvan hij de eerste bestuurder werd (1902—'06). Specialist in de geschiedenis der geestelijke orden, publiceerde hij meer dan 300 historische bijdragen, grootendeels in de Revue Bénédictine.

Voorn. werk: Monasticon Belge (2 dln. 1890-1929). Lijst zijner publicaties: Hommage à Dom U. Berlière (Brussel 1932, 11-31). — Lit: Hommage, o. c. (blz. 5-10); De Moreau in Revue Belge de Philologie et d'Histoire (XI 1932). *Elias.*

Berlikum, dorp in de Friesche gem. Menaldumadeel; met Klooster-Anjum 2 100 inw. Vroeger lag hier aan de Middelzee Uutgong, waar processies de herinnering aan een Sacramentswonder levendig hielden; later door de zee verzwolgen.

Berlin, voornaamste stad van het N. gedeelte van den staat New Hampshire (V. S. van N. Amer., 44° 30′ N., 71° 12′ W.). Het ligt aan de Androscoggin-rivier, in de streek van de White Mountains; telde in 1930: 20 018 inw. Groote houtzagerijen, houtpulp- en papierfabrieken.

Berlindis, Heilige, maagd. * te Meerbeke bij Ninove (Oost-Vlaanderen), † omstreeks het einde der 7e eeuw. De bijzonderheden van haar leven zijn niet met zekerheid bekend. Wordt ons voorgesteld als de dochter van Odelardus en de H. Nona, zuster van St. Amandus. Zij zou in een klooster bij Aalst getreden zijn, waaruit zij verjaagd werd door een bende baanstroopers, die het klooster verwoestten. In haar geboortedorp teruggekeerd, bleef zij getrouw aan de strenge voorschriften van den kloosterregel. Feestdag 3 Febr. (bisdom Gent). Met haar vereert de Kerk de H.H. Nona en Celsa. *De Schaepdrijver.*

Berliner, Em., Amer. uitvinder van een fonotoestel (rond 1888), waarbij de spiraalgroeven der platen steeds even diep waren en de trillingen op de naald overbrachten door schommelingen naar links en naar rechts (huidig principe).

Berliner Abendblätter, romantisch dagblad, in 1810—'11 te Berlijn uitgegeven door Heinr. von Kleist.

Uitg.: facsimile-herdruk (1925).

Berliner Tageblatt, gesticht in 1872 en voornaamste der bladen door de firma Mosse uitgegeven. Het heeft vooral een gewaardeerd en internationaal bekend bijblad voor handel. Voor den oorlog speelde het B. T. een groote rol door zijn anti-Bülowpolitiek en na den oorlog was het een representatief orgaan der Duitsche liberale democratie. Sinds het Hitlerbewind heeft het zijn democratische traditie en positie opgegeven. *Leemans.*

Berlingen, gem. in de Belg. prov. Limburg, ten O. van S. Truiden; 300 inw.; opp. 248 ha; Herckrivier, kleiachtige landbouwgrond; bedevaartplaats (O.L.V.).

Berlinghieri, 1° Berlinghiero, schilder uit Lucca (Italië) in de eerste helft der 13e eeuw, werkte samen met zijn zonen Marco, Barone en Bonaventura. Zeker is van hem een crucifix in de pinakotheek van Lucca.

2° Bonaventura, schilder uit Lucca en zoon van Berlinghiero; * 1210, sterfdatum onbekend; schilderde op paneel voor de S. Francesco in Pescia een voorstelling van den H. Franciscus (1235). Van de andere aan hem toegeschreven werken staat niets vast.

Lit.: O. Sirén, Toskanische Malerei des 13. Jahrhunderts (1922, 37-67); van Marle, The Development of the Italian Schools of Painting (I 1923, 319 vlg.). *Knipping.*

Berlioz, Hector, componist, * 1803 te Côte St. André, † 1869 te Parijs; zoon van een dokter en door zijn vader bestemd om eens zijn plaats te vervullen. Na het eerste onderricht van zijn vader ging hij naar het seminarie te St. André en leerde fluit en guitaar spelen. De kennis der harmonie putte hij uit de „Traité" d'harmonie" van Rameau en componeerde spoedig stukken voor strijkinstrumenten en fluit. In 1822 vertrok hij naar Parijs om aan de universiteit medicijnen te studeeren ; zijn vader wilde de muziek alleen als liefhebberij beoefend zien. Vier jaar later liet hij de medische studie varen en wijdde zich tegen den wil van zijn vader geheel aan de muziek. Hij werd leerling aan het conservatorium van Lesueur en Reicha en daar de toelage van zijn vader ophield, moest hij door

lesgeven en als chorist aan het Théâtre du Gymnase dramatique in zijn onderhoud voorzien. Spoedig verliet hij het conservatorium, daar het strenge onderricht in conflict kwam met zijn phantasie, kwam echter later weer terug, om mee te kunnen dingen naar den Prix de Rome. Na vier vergeefsche pogingen verkreeg B. in 1830 eindelijk den Prix de Rome met de cantate: Sardanapale. Daarvóór had hij reeds geschreven: een mis, de ouvertures Waverley en Les francs juges en de Symphonie fantastique ou épisode de la vie d'un artiste, welk werk ten nauwste verband houdt met zijn liefde voor de tooneelspeelster Harriet Smithson. Gedurende zijn verblijf in Italië ontstonden de ouverture King Lear en het symphonisch gedicht Lélio ou Le retour à la vie (1831) voor solo, koor, orkest en declamatie, als vervolg op de Symphonie fantastique (1830). Na anderhalf jaar te Rome te hebben doorgebracht, waar hij zich meer interesseerde voor het volk dan voor de Ital. muziek, keerde hij terug naar Frankrijk. Het volgende jaar huwde hij met Harriet Smithson, is echter in 1840 weer van haar gescheiden; na den dood van zijn eerste vrouw (1854) huwde hij voor de tweede maal met een Spaansche zangeres Mad. Rezio, die echter in 1862 stierf. B. overleed zeven jaar later.

B. was sinds 1823 verbonden als criticus aan verschillende tijdschriften, o.a. Corsaire (1823), Correspondant (1829), Revue européenne (1832), Courier de l'Europe en Journal des Débats (1835). In 1834 in eenzelfde functie aan de pas opgerichte Gazette musicale de Paris; zoo trachtte B. door woord en daad zijn nieuwen stijl: de programma-muziek te doen kennen. (In Duitschland vond hij sinds 1847 een volgeling in Franz Liszt.) Van 1843—'47 maakte B. vele concertreizen, bezocht Duitschland, Oostenrijk en Rusland, waar hij in de voornaamste steden zijn werken ten gehoore bracht. Wel ondervond hij hier of daar tegenstand, maar niettemin was overal de belangstelling voor zijn composities gewekt. Tevergeefs trachtte hij een plaats te krijgen als leeraar in compositie aan het conservatorium. In 1839 werd hij benoemd tot conservator van de bibliotheek en in 1852 tot bibliothecaris, welke plaats hij tot zijn dood heeft behouden. In de jaren 1852—'53 bezocht hij opnieuw Berlijn, Dresden en Weimar; zijn laatste reizen waren in 1866 naar Weenen, waar hij een opvoering moest leiden van Faust en in 1867 naar Petersburg en Moskou. B. heeft gedurende zijn leven in Parijs geen waardeering ondervonden, eerst tientallen jaren na zijn dood vond ook zijn werk weerklank in Frankrijk; tijdens zijn leven was hij meer bekend in Duitschland, dank zij den steun, dien hij van Liszt ondervond. Veel heeft hij ook te danken aan Paganini, die hem in 1833 een som van 20 000 francs schonk, waardoor zijn materieele zorgen iets verlicht werden. B. is één van de groote pioniers en vertegenwoordigers van de p r o g r a m m a - m u z i e k, d.i. die soort muziek, die de stemmingen, in een bepaald program uitgedrukt, weet weer te geven. B. heeft deze muziek bewust tot stijlprincipe verheven, ook het zgn. „leidmotief" heeft hij toegepast op de symphonische muziek. Een van zijn grootste verdiensten is ook de bewuste behandeling van de klankkleur in het orkest. Niet alleen voor de verschillende groepen van instrumenten, maar ook voor elk instrument afzonderlijk wist B. van de klankkleur partij te trekken: de Eng. hoorn, ophicleïde en harp werden door B. met voorliefde gebezigd. Opvallend in zijn werken is het groot aantal deelen en het vermengen van zuiver instrumentale stukken met vocale.

W e r k e n: Tot zijn eerste composities behooren nog: Huit scènes de Faust (1828) en de liederenbundel: Mélodies irlandaises (1829). Harold en Italie (op. 16, 1834; symphonie, waarin de altviool een concerteerende rol speelt naar Byron's Childe Harold; oorspr. aan Paganini opgedragen); Grande Messe des morts (op. 5, 1837; uitgevoerd in den Dôme des Invalides bij gelegenheid van de bijzetting van generaal Damrémont); Roméo et Juliette (Symphonie dramatique d'après la tragédie de Shakespeare, opgedragen aan Paganini: voor soli, koor en orkest; 1839); Symphonie funèbre et triomphale (1840); Te Deum (1849). Opera's: de komische opera's: Benvenuto Cellini (1838) en Béatrice et Bénédict (1862); de dramatische legende La Damnation de Faust (1846); de opera Les Troyens (1856-'59); de bijbelsche trilogie L'enfance du Christ. Bewijs voor de geringe waardeering van B. is wel het volgende: het tweede deel van dit werk werd uitgevoerd onder den naam van Pierre Ducré, een 17e-eeuwsch componist, meende men; de critici prezen het werk éénparig en stelden het nota bene B. ten voorbeeld! Ouvertures: o.a. Le carnaval romain (ouverture over thema's van Benvenuto Cellini); orchestratie van Weber's Aufforderung zum Tanz als balletmuziek. — T h e o r e t i s c h w e r k: Traité d'instrumentation, met de bijvoegsels: Le chef d'orchestre, en Les nouveaux instruments (1844). Herziene Duitsche uitgaven bezorgden C. von Schwerin (^{2}1902) en Felix Weingartner (1904). — G e s c h r i f t e n: Voyage musical en Allemagne et en Italie (2 dln. 1844); Soirées de l'orchestre (1853); Grotesques de la musique (1859). Na zijn dood verschenen de Mémoires (2 dln. ^{2}1876). Zijn b r i e v e n zijn verzameld in: Correspondance inédite (1878, van Dan. Bernard) en Lettres intimes (1882, van Gounod). Een critische uitgave van alle werken verscheen bij Breitkopf und Härtel, geredigeerd door Ch. Malherbe en F. Weingartner. — L i t.: Fr. Liszt, B. und seine Haroldsinfonie (1855); Scheurleer, Twee Titanen der 19e Eeuw. B. en Wiertz (1877); Alfr. Ernst, L'oeuvre dramatique de H. B. (1884); R. Pohl, H. B. Studien und Erinnerungen (1884); Ed. Hippeau, B. et son temps (1892); G. Bräutigam, H. B. aus den Erinnerungen von E. Legouvé (1898); J. G. Prod'homme, Le cycle B. (1898); Jul. Kapp, B. (^{2}1922); P. M. Masson, B. (1923 in Les maîtres de la musique). *Piscaer.*

Berlitz-school. Berlitz Schools of Languages zijn inrichtingen voor het aanleeren van moderne talen, meestal tot practische doeleinden, individueel of groepsgewijze, volgens de directe methode, zoo, dat verblijf in het buitenland overbodig wordt gemaakt. Ze zijn verspreid over Europa en Amerika en worden meer bezocht door grooteren dan door eigenlijke schoolkinderen. De eerste school van dezen aard werd door M. D. Berlitz gesticht te Providence in de Ver. St. en vond spoedig navolging. Te Parijs bestaat een kweekschool voor Berlitz-leeraren. De directeur van een B.-school heeft doorgaans enkele leerkrachten onder zich, afkomstig uit het land, waarvan zij de taal doceeren, en houdt voortdurend contact met den opperleider der scholen.

De directe methode, die gevolgd wordt, bestaat hierin, dat de moedertaal van den leerende feitelijk wordt uitgeschakeld: een Ned. kind bijv. leert dus Fransch zooals het Nederlandsch geleerd heeft, nl. door de Fransche woorden en uitdrukkingen zonder tusschenschakel met de zaakvoorstellingen en -begrippen te associeeren. De directe methode wil zijn: „l'application méthodique des lois naturelles".

De indirecte methode, die op de meeste andere scholen gebruikt wordt, leert de vreemde taal via de moedertaal. *Rombouts.*

Berlo de Brus, 1° Ferdinandus de, 11e bisschop van Namen (1697—1725). 21 Januari nam hij er door een procurator bezit van. † 1725. **2°** Paulus Godfried de, 13e bisschop van Namen (1741—1771). Hij herbouwde de kathedraal (1741—1753). † 19 Jan. 1771.

Berloz, gem. in de prov. Luik, ten W. van Borgworm; opp. 521 ha, ca. 1 000 inw.; Jekerrivier, landbouw, weiden, kasteel van B., bezienswaardige kerk uit de 14e eeuw met graftomben van de familie de Berlo; belangrijke oude heerlijkheid.

Berlijn (zie plaat t/o kolom 529), hoofdstad van het Duitsche Rijk en van den vrijstaat Pruisen, ligt binnen de provincie Brandenburg, vormt evenwel een eigen regeeringsdistrict. Aantal inw. (1931), 4,31 millioen. Opp. 883,5 km². In 1920 hadden nog tal van annexaties plaats en werd de nieuwe Stadtgemeinde in 20 bestuursdistricten verdeeld.

Wapen van Berlijn.

Ligging. B. ligt in het moerassige oerstroomdal van B.-Warschau, waar dit door voorsprongen van het Barnim-plateau in het N. en het Teltow-plateau in het Z. tot 5 km wordt versmald. Na 1870 werden ook de randen der plateau's voor vestiging in gebruik genomen. De Spree doorstroomt de stad in N.W. richting. Waar in het O. bij Köpenick de samenvloeiing met de Dahme tot stand komt, verwijden beide zich tot aanzienlijke meren. Niet minder uitgestrekte meren worden in het W. door de Havel gevormd. Tusschen beide vereenigingspunten is de Spree betrekkelijk smal; waar de oeverflanken elkaar het dichtst naderen, splitst de rivier zich in twee takken.

Stadsdeelen. Op het ingesloten eilandje ligt het oude Kölln, dat samen met oud-Berlijn aan den rechter Spree-oever, Friedrichswerder en Neukölln de kern vormt van de stad. Het Z. deel van Altkölln heeft nauwe straten, evenwel met druk verkeer; het N. deel omvat koninklijk slot, musea en Lustgarten; Neukölln reikt van den linker Spree-oever tot de Wallstraszen en omvat ook de Spittelmarkt. Noordelijk tot de vroegere stadsgracht „Grünen Graben" ligt Friedrichswerder.

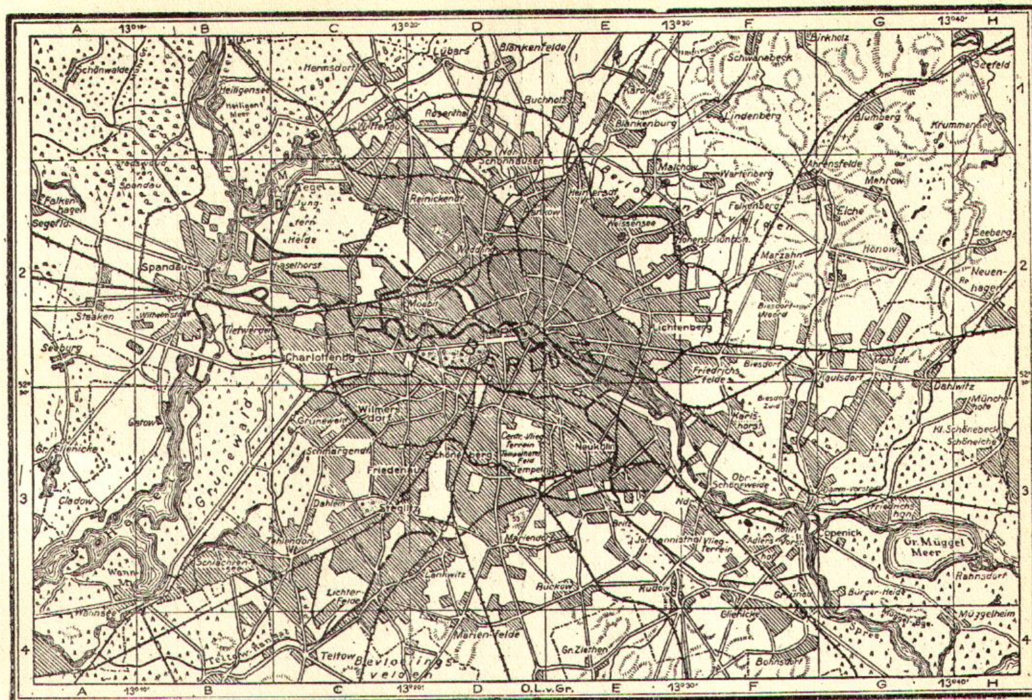
Om deze oude gedeelten heen, gelegen binnen den ouden vestingmuur, welke ongeveer de Neue Friedrichstrasze en de Wallstraszen volgen, hebben de jongere stadsdeelen zich ontwikkeld. Z.O. van de Spittelmarkt Luisenstadt, verder Westelijk Friedrichstadt en Dorotheenstadt, door Behrenstrasze gescheiden. N. aan den rechteroever van de Spree Friedrich-Wilhelmstadt, door de verlengde Friedrichstrasze van het Spandauer Viertel gescheiden. De voortzetting naar het O. vormt Königstadt en Stralauer Viertel. Alleen Friedrichstadt en Dorotheenstadt met rechthoekig elkaar snijdende straten werden volgens een bepaald plan aangelegd; bij latere uitbreiding ging men vaak met groote willekeur te werk, waardoor eenheid in het stadsbeeld ontbreekt. Friedrich-Wilhelmstadt ontstond in het N.W. om het ziekenhuis Charité; hier liggen ook de universiteitsklinieken. Meer N.O. sluiten hierbij aan Moabit, Gesundbrunnen, Wedding, Rosenthaler en Oranienburger Vorstadt met groote arbeiderskwartieren; in deze stadsdeelen treft men tevens de woonwijken aan van den kleinen middenstand. Als een groen eiland temidden der huizenzee ligt in W. Berlijn, in het N. door de Spree begrensd, het grootste stadspark, de Tiergarten, met een opp. van 253 ha. Dwars er doorheen loopt de Charlottenburger Chaussee. In het O. het Rijksdaggebouw en Bismarckdenkmal. Het stadsdeel tot Zoölogischer Garten is het woongebied der aristocratie. De Z. stadsdeelen zijn Friedrichvorstadt, Schöneberger en Tempelhofer kwartier, Oostelijk tot Kreuzberg en Tempelhofer Feld, welks W. deel bebouwd wordt, het O. deel als vlieghaven dient. Om dit Berlijn van 1870 zijn nadien nog een krans van plaatsen nauw met de stad vergroeid. Spandau en Charlottenburg werden in het W. geannexeerd; in het Z. werd het prachtige Grünewald verkleind door aanleg van villawijken. In het N. liggen de industrieele centra Tegel, Reinickendorf en Siemensstadt op een deel der Jungfernheide.

De eigenlijke city vormt Friedrichstadt met de straat Unter den Linden als de hartader van Berlijn. Van Brandenburger Tor tot Lustgarten 1,3 km lang, met een dubbele rij lindeboomen, die een middenallee insluiten, liggen hier de gezantschapsgebouwen, de groote hotels, de prachtige winkels. Parallel aan Unter den Linden loopt de Behrenstrasze met groote bankgebouwen. De Wilhelmstrasze, die met de Friedrichstrasze uitloopt op de Belle Alliance Platz, is in haar N. deel de straat, waar de regeeringsgebouwen gevestigd zijn (paleis van dèn rijkspresident, van den rijkskanselier, de rijkskanselarij enz.). Hoofdverkeersstraat is ook de in O.W. richting verloopende Leipzigerstrasze, met groote warenhuizen als van Wertheim en Tietz aan de Dönhoffplatz. Aan de Westzijde vormen Leipziger en Potsdamerplatz de afsluiting van de city. Toen begin 20e eeuw de oude binnenstad geen ruimte genoeg meer bood, ontwikkelde zich in het W. in de omgeving van den Zoölogischer Garten een tweede centrum en werd de Kurfürstendamm tot eerste winkelstraat. *Lips.*

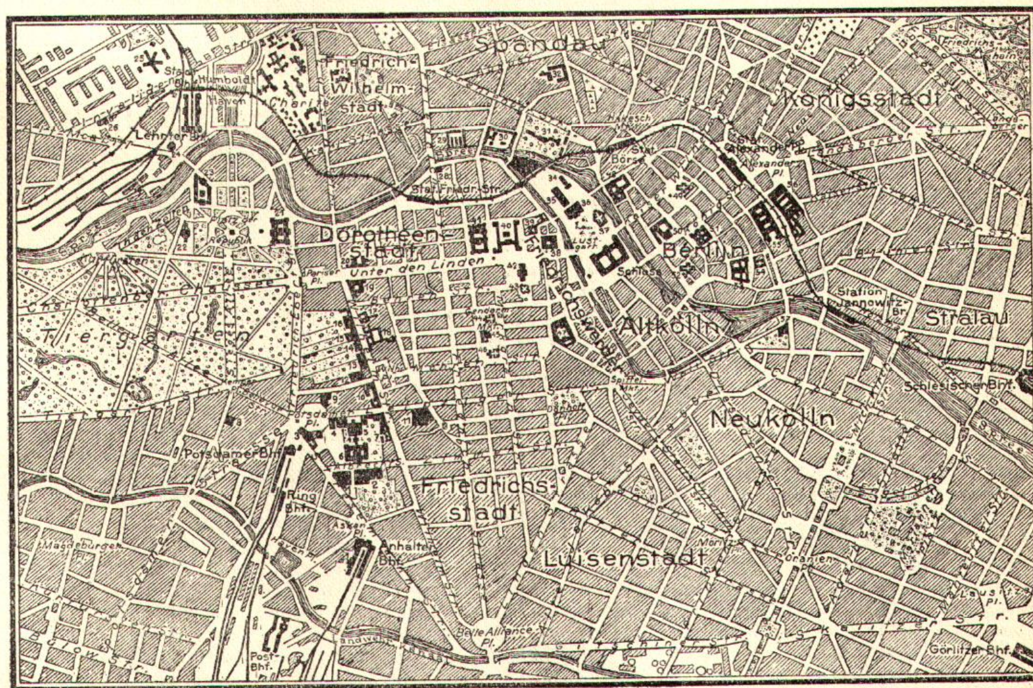
Kerken, gebouwen, monumenten. Uit het Berlijn van de middeleeuwen zijn eenige Gotische kerken be-

1. Museum für Völkerkunde. 2. Kunstgewerbemuseum. 3. Ministerie van Landbouw. 4. Ministerie van Handel. 5. Herrenhaus. 6. Pruisische Landdag. 7. Ministerie van Oorlog. 8. Rijksministerie van Economische Zaken. 9. Rijksmarineministerie. 10. Ministerie van Arbeid. 11. Rijksministerie en Museum van Posterijen. 12. Rijksministerie van Justitie. 13. Paleis van den Rijkskanselier. 14. Ministerie van Buitenlandsche Zaken. 15. Paleis van den Rijkspresident. 16. Rijksministerie van „Landwehr". 17. Pruisisch Ministerie van Justitie. 18. Ordenspalais. 19. Ministerie van Eeredienst. 20. Pruisisch Ministerie van Binnenlandsche Zaken. 21. Rijksdaggebouw. 22. Krolloper. 23. Rijksministerie van Binnenlandsche Zaken. 24. Kolonialmuseum. 25. Gevangenis. 26. Urania. 27. Anatomie. 28. Komische Oper. 29. Kliniek. 30. Universiteitskliniek. 31. Slot Monbijou. 32. St. Hedwigs-ziekenhuis. 33. Kaiser-Friedrich-Museum. 34. Nationalgalerie. 35. Neues Museum. 36. Altes Museum. 37. Dom (Protestantsch). 38. Zeughaus. 39. Pruisisch Ministerie van Financiën. 40. Universiteit. 41. Staatsbibliotheek. 42. Opernhaus. 43. St. Hedwigsbasiliek (Kath.). 44. Fransche Dom. 45. Schauspielhaus. 46. Duitsche Dom. 47. Reichsbank. 48. Beursgebouw. 49. Marienkirche. 50. Hoofdpostkantoor. 51. Raadhuis. 52. Nikolaikirche. 53. Parochieel stadhuis. 54. Klosterkirche. 55. Land- und Amtsgericht. 56. Hoofdbureau van Politie. 57. Märkisches Museum.

GROOT-BERLIJN

BERLIJN De binnenstad.

↖ Voor de verklaring der cijfers zie hiernaast.

waard gebleven: de Nicolaikirche (ca. 1230), de Marienkirche (ca. 1250), de Klosterkirche (Franciscanerkerk; ca. 1290), de Heilige Geist Kapelle (ca. 1300). Vooral de 18e en de 19e eeuw verrijkten B. met vele gebouwen (Barok, Rococo, Monumentaalstijl). Het Berliner Schloss is in hoofdzaak gebouwd door Schlüter (ca. 1700), vergroot in 1713 door Eosander; de 70 m hooge koepel is van Stüler (ca. 1850). Schlüter ontwierp ook het ruiterstandbeeld van den Grooten Keurvorst, een der belangrijkste werken uit den Baroktijd. Eenige in Barokstijl gebouwde paleizen in de Wilhelmstrasse, waaronder de tegenw. woning van den rijkspresident. Het Charlottenburger Schloss (→ Charlottenburg) en het Zeughaus eveneens uit dezen tijd. Schinkel bouwde o.a. het Schauspielhaus aan de Gendarmenmarkt, de „alte Wache" (Unter den Linden) en het „Alte Museum" aan den Lustgarten. Het beroemde Opernhaus, Unter den Linden (1741—'43), is van Knobelsdorf. Onder Frederik den Grooten werd de Sint Hedwigsbasiliek (Kath.) gebouwd (1747-1773), volgens plannen van Legeay (centraalbouw, naar het Romeinsche Pantheon).

De Duitsche en de Fransche dom (Gendarmenmarkt) werden beide in 1701 gebouwd. 1894—1905 bouwde Raschdorff den imposanten Berliner Dom (Prot.), centraalbouw in Renaissance-stijl. De Kaiser Wilhelm Gedächtniskirche (laat-Romeinsche centraalbouw) is van Von Schwechten (1891—'95).

Op het zgn. Museum-insel liggen bijeen: het Alte Museum (antieke plastiek), het Neue Museum (1850, door Stüler; Egyptische kunst, antieke vazen, kopergravuren), de National-Galerie (19e eeuwsche kunst), verder het groote Pergamon-Vorderasiatische en Deutsche Museum, en het Kaiser-Friedrich-Museum (Duitsche, Nederlandsche, Vlaamsche en Italiaansche schilder- en beeldhouwkunst uit de middeleeuwen en de Renaissance). Onder de vele musea is nog te vermelden het Märkische Museum (geschiedenis van B. en Brandenburg).

De voornaamste openbare en staatsgebouwen zijn verder: het Rijksdaggebouw (Wallot, 1884—'94), het Landdaggebouw (Renaissance; 1893—'98), Stadhuis (Barok; 1911), Beursgebouw (1860), Raadhuis (Waesemann 1861—'69). Onder de tallooze standbeelden zijn de voornaamste: standbeeld van Frederik den Grooten, Unter den Linden (J. C. Rauch, 1840), Bismarckdenkmal voor het Rijksdaggebouw (Begas, 1901). Interessante bezienswaardigheden zijn o.a. de Siegessäule op den Platz der Republik, herinnering aan de overwinningen tegen Oostenrijk (1866) en Frankrijk (1870), en het Brandenburger Tor.

Van de vele moderne gebouwen zijn te vermelden: Haus des Rundfunks, Ullstein-Haus, meerdere groote handelshuizen, het groote tentoonstellingsgebouw met den Funkturm (Martin Wagner en Hanz Poelzig), Planetarium. *G. Jansen.*

Bevolking en middelen van bestaan. De groote toename der bevolking begint vooral na de stichting van het rijk. Pas dan wordt Berlijn getrokken binnen de sfeer der Europeesche betrekkingen en wordt het door de ontwikkeling van techniek en verkeer gemaakt tot een middelpunt van spoorwegen (internationale lijnen: Stockholm—Parijs, Stockholm—Rome, Riga—Warschau—Parijs, Londen, Weenen, Leningrad en Moskou). In 1801 telde de stad 173 440 inw., die de ruimte binnen den ouden tolmuur niet vermochten te vullen. Eerst 1830 was het inwoneraantal tot 200 000 gestegen. Na het midden der 19e eeuw voltrekt de groei zich dan in stormachtig tempo; in 1860 kwam het aantal over een half millioen; in 1930 hebben reeds 147 km² een bevolkingsdichtheid van meer dan 10 000. Door de stichting van de gemeente Groot-Berlijn en de centralisatie der verkeersmiddelen werd de vestiging in de peripherie bevorderd. Hier geeft de Ringbahn de grens der dichtere bevolking aan. In de binnenstad valt een sterke ontvolking te constateeren, die reeds begon vóór de stichting van het rijk. Sinds 1870 verloren de oudste deelen van B. ong. 70% van hun inwoners. De toename der bevolking komt in hoofdzaak voor rekening van de immigratie. Verreweg de meeste immigranten komen uit Duitschland, zelfs op de eerste plaats uit Pruisen. In 1930 woonden in B. 136 500 buitenlanders. Talrijk zijn onder hen de immigranten uit O. Europa. Door de gunstige ligging kon B. zich ontwikkelen tot een industriecentrum van den eersten rang. De ijzer- en metaalindustrie behooren tot de voornaamste takken. De locomotievenfabriek van Borsig, de ijzerconstructiefabrieken van Orenstein en Koppel, van Ludwig Löwe, de electro-technische industrieën van Siemens Schuckert en Siemens Halske (A.E.G.) zijn wereldberoemd.

Belangrijk is ook de confectie-industrie, die vooral in de binnenstad zetelt. Talrijke uitgeversmaatschappijen verschaffen aan duizenden werk. Vanzelf, dat in deze millioenenstad ook de handel een zeer groote rol speelt; 14% van de Duitsche bevolking, die zich met handel bezig houdt, woont in B. B. is tevens centrum van het geldverkeer. Vele groote bankinstellingen hebben hier hun hoofdzetel (Deutsche Bank, Reichsbank, Preuszische Staatsbank). Van de inrichtingen van hooger onderwijs moeten genoemd worden de Friedrich-Wilhelm universiteit met 724 docenten, de technische hoogeschool (Charlottenburg), de veterinaire en landbouwhoogeschool, de hoogeschool voor muziek.

Verkeer. Zooals reeds werd opgemerkt, is de ontwikkeling der voorsteden onafscheidelijk verbonden aan de uitbreiding van het snelverkeer. Hiervoor zorgen electrische trams en electrische Hoch- und Untergrundbahn. Het eerste deel tusschen Stralauer Tor en Potsdamer Platz werd aangelegd in 1902. Nu heeft B. een wijdvertakt net met dubbel spoor ter lengte van 80,35 km. De electrische Stadt-, Ring- en Vorortbahn staan eveneens ten dienste van het snelverkeer. De Stadtbahn doorkruist de N. stadhelft van W. naar O. over een afstand van 13,5 km. De Ringbahn begrenst in een wijden boog de binnenstad en verbindt de dicht aangrenzende voorsteden. Voor het verkeer met de meer verwijderde voorsteden zorgt de Vorortbahn.

Naast Duisburg is B. tevens de grootste binnenhaven van Duitschland. Door goede waterwegen staat de stad in verbinding niet alleen met de voornaamste havensteden aan Noord- en Oostzee, maar ook met de industriegebieden in Opper-Silezië, Saksen, Tsjecho-Slowakije. Door het Mittellandkanaal zal een verbinding met Z. en Z.W. Duitschland tot stand komen.

Behalve de Spree zelf dienen het Landwehr- en Luisenkanaal voor de scheepvaart.

Om B. heen werd als verbinding van Havel en Spree het Teltow-kanaal aangelegd. Aan het Berlijn—Spandauer Scheepvaartkanaal ligt de in 1923 voltooide West-haven met drie havenbekkens en groote pakhuizen en silo's (in 1929 bedroeg de invoer 1 millioen ton, de uitvoer 140 000 ton). Tusschen Treptower Spoorbrug en Oberbaumbrücke ligt de 10 jaar oudere Oost-haven met onderaardsche benzinetank en een laadvermogen van 1 millioen ton (in 1929

ingevoerd 600 000 ton, uitgevoerd bijna 1/4 millioen). De overige zeven havens zijn van ondergeschikte beteekenis.

L i t.: Engelbert Graf, Hans Spethmann, Beiträge zur Geographie Berlins (1918); Hans Brennert en Erwin Stein, Probleme der neuen Stadt Berlin (1926); Reisgids Baedeker, Berlin und Umgebung ([20]1927); Felix Lampe, Berlin und die Mark Brandenburg (1930); Friedrich Leyden, Grosz Berlin, Geographie der Weltstadt (1933); Reisgids Grieben, Berlin und Umgebung. *Lips.*

Verzorging der bevolking. Volgens telling 1925 is 76,6% van de bevolking Prot., 10% Kath. Door gemengde huwelijken en afval gaat de Kath. bevolking achteruit (vlg. telling 1927 sloten 67,7% van de Kath., die huwden, een gemengd huwelijk). De Kath. bevolking van B. is ingedeeld in 73 parochies en rectoraten met 58 kerken, 90 kapellen, 294 geestelijken. 12 mannelijke en 17 vrouwelijke kloosterorden hebben in B. resp. 18 en 84 huizen. Verder bezitten de Kath. verschillende instellingen van middelbaar onderwijs (Jezuïetengymnasium, 4 lycea, Franziskus-Oberlyceum enz.), 57 volksscholen, 15 ziekenhuizen, 14 weeshuizen, talrijke andere instellingen (voorzorg voor meisjes, zuigelingenzorg enz.).

Andere onderwijsinrichtingen: Friedrich-Wilhelm universiteit, technische hoogeschool, landbouwhoogeschool, hoogeschool voor muziek, een diergeneeskundige hoogeschool, een Staatskunstschool, talrijke inrichtingen voor middelbaar onderwijs, ca. 600 scholen voor lager onderwijs en talrijke vakscholen. Voor verpleging bestaan totaal 200 inrichtingen, waarvan o.m. 30 alg. stedelijke ziekenhuizen, 5 stedelijke sanatoria, 12 inrichtingen voor ouden en hulpbehoevenden.

Het bisdom Berlijn is opgericht in 1929, behoort tot de kerkprovincie Breslau. Het bisdom telt (1927) 520 015 Kath. (naast 6 674 183 niet-Kath.). Zetel van den bisschop te Berlijn; kathedraal is de in 1773 gewijde St. Hedwig-basiliek. Het bisdom is ingedeeld in 13 archipresbyteraten, 78 canonisch opgerichte parochies en 76 rectoraten en heeft 319 geestelijken, waarvan 256 met zielzorg belast zijn.

Politieke geschiedenis. B. heeft zijn ontstaan te danken aan de kolonisatiepolitiek der Duitsche vorsten in de middeleeuwen. In de 12e eeuw had Albrecht de Beer de Saksische Noordermark ingericht; meer en meer drongen zijn opvolgers naar het Oosten door en stichtten omstreeks 1230 om strategische redenen twee steden aan den samenloop van Havel en Spree: B. op den rechteroever, Kölln op een eiland van de Spree. Vroeg reeds speelden beide steden, vooral B., een voorname rol in de geschiedenis van Brandenburg. Sedert de 14e eeuw was B. hoofd van een Brandenburgschen stedenbond tot handhaving van den landsvrede, en lid van de Duitsche Hanze. Aan die macht had het te danken, dat langen tijd de Brandenburgsche heerschers uit de huizen Wittelsbach (1324—1373) en Luxemburg (1373—1415) slechts in naam aan de Spree regeerden: feitelijk was alle macht in handen van de stad. De Hohenzollern, sedert 1415 in Brandenburg, wisten echter B. te betoomen. Onder voorwendsel in het bestuur der gemeente geregelde toestanden te herstellen, ontnam markgraaf Frederik II haar alle zelfbestuur in 1442 en dwong haar uit de Hanze te treden. Sedert het einde der 15e eeuw werd B. de officieële residentiestad der Hohenzollern en hoofdstad van Brandenburg. Tijdens de 16e eeuw ontwikkelde zich de stad tot een cultuurcentrum: in 1574 werd er de eerste Latijnsche school gesticht. De bevolking bedroeg in dien tijd ongeveer 14 000 zielen.

Veel had B. tijdens den 30-jarigen oorlog te lijden zoowel van de Zweedsche als van de keizerlijke troepen. Een gedeelte der stad brandde geheel af in 1640, en het inwonertal liep tot op de helft terug. De wederopbouw begon echter onmiddellijk daarop onder den Grooten Keurvorst, Frederik Willem I (1640—1688). Hij is het ook, die na de herroeping van het Edict van Nantes (1685) talrijke uit Frankrijk verbannen Hugenoten naar Berlijn riep, en aldus de stad tot een nog nooit gekenden cultureelen en economischen bloei bracht. De Fransche uitgewekenen vormden met hun 5 000 een vijfde der Berlijnsche bevolking. De hoofdstad van Pruisen (sedert 1701) breidde zich meer en meer uit: de voorsteden Dorotheenstadt, Neukölln, Friedrichstadt, enz. kwamen tot stand, en werden gelijk met Kölln door koning Frederik I in 1709 bij B. geannexeerd. Deze vorst streefde ernaar aan zijn hoofdstad een monumentaal aanzien te geven, bijv. door den bouw van het paleis en het arsenaal. Aan hem dankt B. tevens het ontstaan van de academie voor schoone kunsten (1696) en voor wetenschappen (1701). Onder Frederik den Grooten (1740—1786) werd B. een bloeiend nijverheidscentrum (porcelein) en een gewichtige handelsstad. Terzelfdertijd gaven de werkzaamheden van Voltaire, Lessing, Moses Mendelssohn, Nicolaï, Tieck e.a. aan de Pruisische hoofdstad een belangrijke cultureele beteekenis. Op het einde der 18e eeuw was de bevolking ruim de 100 000 voorbij. De korte bezetting van B. door Oostenrijkers en Russen in den zevenjarigen oorlog (1757 en 1760) was niet bij machte de ontwikkeling te vertragen.

De Fr. revolutie schonk aan B. opnieuw een groote hoeveelheid uitgewekenen, die ook tot den bloei van de stad op alle gebied bijdroegen. Een universiteit werd in 1809 gesticht onmiddellijk na den aftocht der Napoleontische troepen, die de stad van 1806—1808 bezet hielden. Gedurende de 19e eeuw ontwikkelde B. zich in steeds sneller tempo. De nijverheidsinrichtingen werden hoe langer hoe talrijker (Borsig, Siemens).

Sedert 1838 was de spoorweg B.—Potsdam in exploitatie en werd B. het middelpunt van het Pruisisch spoorwegnet. In 1848 was de stad het tooneel van de bloedige Maartrevolutie. Bij B. werden in den loop dezer eeuw nog talrijke voorsteden, zooals Lichtenberg, Moabit en Wedding, ingelijfd. In 1871 werd B. hoofdstad van het Duitsche Rijk. In 1878 hielden de Europeesche staatslieden er een congres ter regeling der Oostersche kwestie; in 1884—'85 de Kongo-conferentie, en in 1890 de eerste internationale conferentie tot bescherming van de arbeiders. Bovendien werden te B. verscheidene verdragen gesloten, o.m. dat van 1911, tot oplossing der Marokkaansche kwestie.

9 Nov. 1918 brak te B. de revolutie uit: ook nadat de keizer afgetreden was, duurden de onlusten der Spartacisten geheel den winter voort. In 1920 kreeg B. zijn tegenwoordige uitgestrektheid, door aanhechting van een aantal gemeenten, waarmede het feitelijk sedert 1912 een overeenkomst gesloten had, om eenheid in de regeling der gemeenschappelijke belangen te verzekeren; sedert den oorlog waren achtereenvolgens Wermuth, Böss en Sahm burgemeester.

L i t.: Schwebel, Geschichte der Stadt B. (2 dln. 1888); Geiger, B. 1688—1840, Gesch. des geistigen Lebens der preuss. Hauptstadt (2 dln. 1892—1895); Streckfuss, 500 Jahre B.er Geschichte ([5]1900); Ostwaldt, Kultur und Sittengesch. B.s ([2]1926); Neumann, Geschichte B.s (2 dln. 1928). — Als o o r k o n d e n - v e r z.: Fidicin, Historisch-diplomatische Beiträge zur Gesch. der Stadt B. (5 dln. 1837—'42); Mitteilungen des

Vereins für die Geschichte B.s (1884 vlg.); Quellen und Forschungen zur Geschichte der Stadt B. (1927 vlg.). *V. Houtte.*

De **Akte van Berlijn** werd opgesteld tijdens de Berlijnsche koloniale conferentie (15 Nov. 1884—26 Febr. 1885), waaraan bijna alle Eur. mogendheden (14 staten) deelnamen. De conferentie, die tot doel had regeling van handelsvrijheid aan den Kongo en den Niger, werd gehouden op initiatief van Frankrijk en Duitschland, toen Portugal, gesteund door Engeland, aanspraak had gemaakt op den Kongomond, waardoor de Internationale Kongo Mij., waarin veel Fransch geld gestoken was, bedreigd werd. De Akte erkent de onafhankelijkheid van den Kongostaat en wijst dezen den Kongomond toe, maar bepaalt, dat in het geheele Kongo-gebied de open-deur-politiek zal gelden. Contrôle wordt uitgeoefend door een internationale commissie voor den Kongo, door een Fransch-Engelsche commissie voor den Niger. Europeesche aanspraken op Afrikaansch gebied gelden alleen dan, wanneer ze kunnen gestaafd worden door wezenlijk uitgeoefende macht of door protectoraatscontracten met hoofden van inboorlingen.

De beteekenis dezer Akte lag in de overwinning, die Frankrijk in zijn koloniale politiek over Engeland behaalde. De gevolgen der Akte waren een nog sneller wedloop om het binnenland, wat ten slotte leidde tot de verdeeling van Afrika. → Association Internationale du Congo.

Conferentie van Berlijn, zie Akte van Berlijn in dit artikel.

Congres van Berlijn, 1878, → Oostersche kwestie.

Verdrag van Berlijn, 1911, → Marokkaansche kwestie.

Berlijn, Anton, Ned. componist, * 1817 te Amsterdam, † 1870 aldaar. Leerling van Ludwig Erk. B. is in het buitenland maar weinig bekend geworden.

Werken: 9 opera's; 7 balletten; oratorium Mozes; symphonieën; vele kleinere werken. — Lit.: C. Böhm, Nachruf an A. B.

Berlijnsch blauw. Deze blauwe kleurstof is in 1704 door Dippel en Diesbach toevallig ontdekt bij de bereiding van Florentijnsche lak. Zij bereidden de kleurstof daarna fabriekmatig uit bloed. De juiste samenstelling is eerst veel later gevonden. Het is een ingewikkelde ijzercyaanverbinding, die men meestal eenvoudig voorstelt als ferri-ferro-cyanide $Fe_4[Fe(CN)_6]_3$, en die ontstaat door geel bloedloogzout met een ferrizout te behandelen. De fijnste soort, het zgn. Parijsch blauw, bereidt men uit geelbloedloogzout met een oplossing van basisch ijzernitraat. De minste waardevolle soort noemt men mineraalblauw. Door behandelen van B. b. met een 1% salmiak-oplossing krijgt men een violetachtige kleur, die den naam Monthiersblauw (ook Louisablauw en Bleu de France) draagt. Voor den handel wordt B. b. met andere stoffen verdund, bijv. met gips, zwaarspaat of ook wel aardappelmeel. Met chroomgeel gemengd komt het in den handel als chroomgroen. B. is onoplosbaar in water, echter bestaat er ook een in water oplosbare soort met eenigszins andere samenstelling. *v. d. Beek.*

Berlijnsch bruin, een chemische omzetting van Berlijnsch blauw. Komt als kunstschildersverf weinig voor.

Berlijnsch porselein is een bepaald soort porselein, dat sinds 1751 te Berlijn wordt vervaardigd. De ovens werden door W. Wegely gebouwd en genoten spoedig den steun van koning Frederik II. In den eersten tijd was het bekendste B. p. het sierporselein, in aan Meissener porselein herinnerenden Rococo-stijl. Sinds het eind der vorige eeuw is men zich echter meer bijzonder gaan toeleggen op het vervaardigen van gebruiksporselein (kopjes, schoteltjes, vazen, werktuigen voor laboratorium, enz.). Bekende ontwerpers: Ruth Schaumann, Gebr. Marcks, Rich. Seewald. *Knipping.*

Berlijnsch zilver, → Argentaan.

Berm, → Bermen.

Bermejo, rechter zijrivier van de Paraguay in Z. Amerika; ontspringt in de Cordilleren van Z. Bolivia, splitst zich in de Gran Chaco in Rio B. en Rio Teuco, om bij Villa del Pinar te monden in de Paraguay; alleen voor kleine schepen bevaarbaar.

Bermejo, Barthelomé, Spaansch schilder uit Cordova (laatste helft 15e eeuw), werkte hoofdzakelijk in Catalonië. In zijn kunst is hij een uitgesproken volgeling van de manier der Van Eycks. Van de Vlaamsche school erfde hij ook de attentie voor het detail, beter dan de Vlamingen echter wist hij dit ondergeschikt te maken aan de compositie van het geheel.

Voorn. werk: raam voor de kathedraal van Barcelona (1495); Sint Michael met schenker aan zijn voet (Coll. Wernher, Londen); H. Maagd van Monserrat (triptiek, kathedraal v. Acqui); H. Aanschijn van Christus (Bissch. Museum in Vich); Beweening v. Christus (kathedr. v. Barcelona, kapittelzaal). — Lit.: Sampere y Miquel, Los Quatrocentistas catalones II (1906); Tormi, Barth. B. in „Archivo Espanol de Arte e Arqueologia" (II 1926, 11-97). *Knipping.*

Bermen, de gedeelten van een weg ter weerszijden van de verharding; somtijds zijn zij ook van een, zij het lichtere, verharding voorzien. Bij dijken dienen de b. tot verzwaring van het dijkprofiel; men onderscheidt hierbij binnen- en buitenbermen, naar gelang zij aan de land- dan wel aan de rivier- of zeezijde gelegen zijn.

Blinde b. liggen onder den normalen waterstand en dienen, bij kanaaldijken, als verdediging van het beloop; zij worden vaak met riet beplant.

Bij zeedijken treft men de zgn. kreukelbermen aan, steenbestortingen op gelijke hoogte met de oppervlakte van het voorland; zij dienen tegen ontgronding van het dijklichaam. *P. Bongaerts.*

Berm heet ook het horizontale of flauw hellende vlak ter onderbreking van een beloop. Men verdeelt een hoog beloop door bermen in gedeelten om de kans op afschuiving te verkleinen, en om eventueele afschuiving te beperken tot het gedeelte tusschen twee bermen.

Bermeo, Spaansche havenstad aan de Golf van Biscaye (43° 25′ N., 2° 46′ W.). Belangrijkste visschersplaats van Biscaya; ruim 11 000 inw. (Kath.).

Bermsloot, sloot langs een kanaal, waarin verscheidene door het kanaal gesneden slooten worden opgevangen, ten einde gezamenlijk op een punt in het kanaal te worden geleid of door één duiker onder het kanaal door te worden gevoerd. *Egelie.*

Bermuda-eilanden, ook wel Somers-eilanden genoemd, Britsche (sinds 1612) eilandengroep in het W. van den Atl. Oceaan (32° 15′ N., 64° 52′ W.), bestaande uit een 300-tal kleine eilanden, klippen en riffen, 1 000 km ten O.Z.O. van Kaap Hatteras; grootte 50 km², hoogte 80—100 m. De eil. bestaan grootendeels uit koraal-kalk. Het zijn de meest Noordelijke koraaleilanden der aarde: de warme

golfstroom maakte vorming mogelijk. De groep rust op een uitgedoofden gezonken, onderzeeschen vulkaan. 20 eilanden zijn bewoond; de grootste zijn: Bermuda, Ireland, Saint George, Somerset, Watford en Gates. De bevolking bedraagt 31 000 (blanken, doch het meest negers en kleurlingen).

De B.-e. hebben door invloed van den golfstroom een zeer zacht, gelijkmatig, oceanisch klimaat (gemidd. jaartemp. 21° C). Regenval is het geheele jaar door aanwezig (1 430 mm); bronnen voor rivieren ontbreken; regenwater wordt bewaard in vergaarbakken of tanks. De planten- en dierenwereld, arm in haar soort, heeft haar oorsprong, hetzij op het vasteland, of in W. Indië. Landbouw: uien, aardappels, fruit, vroege voorjaarsgroenten. Bekend is aldaar de jeneverstruik (Juniperus Bermudiana). Bijna alles wordt verscheept voor de Ver. Staten. Een weinig visscherij. De eilandengroep is een winterverblijfplaats der Amerikanen.

De B.-e. worden bestuurd door een gouverneur, bijgestaan door een Raad van 6 leden, door den koning van Engeland aangewezen. Hoofdstad is Hamilton (ca. 3 000 inw.). Kabelverbinding met Halifax (Canada) en Jamaica. De eil. zijn een zeer versterkt vloot- en havenstation. De Bermuda-groep werd ontdekt in 1527 door den Spanjaard Juan de Bermudez.

De eil. behooren sedert 1851 tot het aartsbisdom Halifax.

Bermudagras, Cynodon dactylon, familie der grassen (Gramineae), groeit in de gematigde streken. Hoewel in bouwland en kweekerijen een hinderlijk onkruid, is het in de Zuidelijke staten van N. Amerika een uitstekend weidegras, speciaal goed voor koeien en paarden. De wortelstokken zijn voor de geneeskunde nog van eenig belang. *Bouman.*

Bermudatuig, → Zeilen.

Bermúdez, Jerónimo, Spaansch Dominicaan en dichter; * 1530 in Gallicië, † 1589. Theologieprofessor aan de universiteit van Salamanca; het tooneelstuk van Ferreira „Inés de Castro" werd door hem vertaald onder den titel van „Nise lastimosa", en zelf voegde hij er een tweede deel aan toe, „Nise laureada" (Madrid 1577). Tot zijn voornaamste werk behoort verder het gedicht „Hesperoida", opgedragen aan den hertog van Alva. *Borst.*

Bermudo, Juan, Spaansch theoreticus te Ecija (Andalusië), schreef een theoretisch werk: Declaracion de Instrumentos, llamado Arte tripharia, welk werk in 5 dln. van 1549—'55 in Osuna verscheen. Hierin worden de muziekinstrumenten in drie groepen verdeeld: 1° de natuurlijke (naturales), nl. de stem; 2° de kunstmatige (artificiales), nl. strijkinstrumenten; 3° de groep, welke het midden houdt tusschen beide: blaasinstrumenten (de ayre) en het orgel. Het eerste boek van 1549 omvat een inleiding tot de algemeene muziekleer.

Lit.: O. Kinkeldey, Orgel und Klavier. *Piscaer.*

Bermijn, Alfons, bisschop-zendeling van de Congr. van Scheut. * 2 Aug. 1853 te St. Pauwels (Waas), † 16 Febr. 1915 te Kang fang ing tze (Ortos). Priester 10 Juni 1876. trad in de Congr. van Scheut in Oct. daarop. Naar Ortos (Z.W. Mongolië) 13 Maart 1878; provinciaal, titulair bisschop van Stratonice en apost. vicaris 15 Apr. 1901. Terecht beschouwd als medestichter der zoo bloeiende missie; de Christenen noemden hem den St. Paulus van Ortos.

Lit.: F. de Pillecijn, Monseigneur Bermijn (1929); J. van Oost, mgr. Bermijn (1931). *Allossery.*

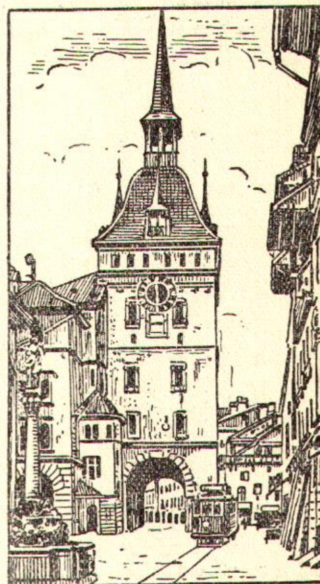
Bern, 1° Kanton, na Graubunderland het grootste van Zwitserland; omvat in het N. en N.W. een deel der Jura, in het midden een deel der hoogvlakte met de landschappen Mittelland, Emmen-Tal, Oberaargau en Seeland, in het Z. de Berner Alpen (Berner-Oberland). Het land heeft een opp. van 6 883,5 km² en behoort bijna geheel tot het stroomgebied van de Aar. Aantal inw. ruim 674 000, waarvan het meerendeel de Duitsche taal spreekt (559 000, tegenover 107 000 met het Fransch als moedertaal). Het meerendeel der bevolking (581 000) is Protestant, 90 000 Kath.

Ongeveer 5 585 km² of 81,5% van den bodem is in cultuur gebracht; 3 970,1 km² is als bouw- en weiland in gebruik, 1 617,7 km² met bosch bedekt. Van den woesten grond beslaan de gletsjers een oppervlakte van 288 km².

De voornaamste veeteeltgebieden zijn Simmen-Tal (runderen), Kander-Tal (schapen), Saane-Tal (geiten), terwijl in de Jura de paardenfokkerij van belang is. Gezochte kaassoorten leveren Emmen-Tal en Saaneland. De mijnbouw levert kalk en zandsteen, die in steengroeven wordt geëxploiteerd. Minerale bronnen hebben Gurnigel, Heustrichbad en Weiszenburg. Door gebruikmaking van waterkracht gaat de industrie sterk vooruit; voornaamste takken zijn horlogerie, textiel, machinebouw. Houtsnijden, kantklossen en zijdeweven worden nog als huisnijverheid beoefend.

De wetgevende macht berust bij den Grooten Raad, bestaande uit 224 leden, voor vier jaar gekozen; de Regeeringsraad (negen leden) heeft de uitvoerende macht. Het hoogste rechtscollege, het Obergericht, bestaat uit 15 door den Grooten Raad gekozen leden. De Katholieken staan onder het bisdom Bazel, de Oud-Katholieken onder den bisschop van Bern.

2° Hoofdstad van Zwitserland en van het gelijknamige kanton, 500—580 m boven zeeniveau, ongeveer in het midden van het Mittelland gelegen, knooppunt van zes belangrijke spoorlijnen. 104 600 inw., overwegend Protestant. Daar de stad op de grens ligt van het Fransch-Duitsche taalgebied, wordt naast Duitsch (door 96 000 inw.) ook veel Fransch (door 54 000 inw.) gesproken. De door het Munster beheerschte oude stad ligt op een molasse-zandsteenrug, aan drie zijden door de Aare omsloten. Door de straten met winkelgalerijen draagt de stad nog den stempel van burgerlijke welvaart uit de 18e eeuw. Van bijzondere bekoring zijn de fonteinen met vaak humoristische voorstellingen en de oude torens, o.a. Zeitglockenturm

Bern. Käfigturm.

BERN

Schaal 1 : 23.000

0 200 400 600 800 1000 m

met middeleeuwsch mechanisch uurwerk, en Käfigturm, waar het archief werd ondergebracht.

Door acht bruggen, waarvan vier hooge, wordt de oude stad verbonden met de arbeiders- en villawijken aan de andere zijde van de Aare. Over de steenen Nydeckbrücke komt men aan den berenkuil, waar op stadskosten eenige beren, de wapendieren van Bern, gehouden worden.

Wapen van Bern.

Lips.

Kunst te Bern. Gelegen in een wijde bocht der Aare, kon de stad zich slechts in twee richtingen uitbreiden. Vandaar dat oud-Bern tamelijk nauw op elkaar gebouwd is. Het Münster St. Vincent (1421) van Mattheus Ensinger (zoon van den bouwmeester van den dom te Straatsburg) is een driebeukige pijlerbasiliek, in bouwtrant aan Ulm verwant; het portaal heeft een tympaan-reliëf van Kung van Westfalen, voorstellende het laatste oordeel, door de Hervorming tamelijk beschadigd; verder uitmuntende ramen in het koor (1441—'60). Ook de vroegere Dominicanerkerk is een driebeukige basiliek met lang koor en merkwaardige galerij. Verder de H. Geest-kerk door Schildknecht van 1726—'29 gebouwd; een Prot. bedehuis van Fransch karakter (rechthoekig).

Het schilderachtige raadhuis in laat-Gotischen stijl (1406) is in de vorige eeuw herhaalde malen gerestaureerd. De woonhuizen zijn over het algemeen 18e eeuwsch (Rococo en Louis XVI-stijl), van voren smal, maar zeer diep inloopend, met vooruitspringend dak en langs den straatkant van een overdekte „Laube" voorzien. De vele sierlijke „Brunnen" dateeren voor het meerendeel uit Renaissancetijd (Doedelzakspeler. Schuttersfontein). Het historisch museum Kirchenfeld is voor de Zwitsersche geschiedenis van belang, bevat echter ook merkwaardige voorbeelden van laat-middeleeuwsche kerkelijke edelsmederij.

Lit.: Sainte-Marie-Perrin, Bâle, Berne et Genève (1909 in de serie Les Villes d'Art célèbres); Das Bürgerhaus in der Schweiz (V 1917); Dehio, Handbuch der deutschen Kunstdenkmäler (IV 1926); Städtebau in der Schweiz (1929). *Knipping.*

Van monumentale beteekenis is ook het oude bondspaleis (1857) in Florentijnsche Renaissance, het nieuwe dateerend van 1892, met daartusschen als bekroning van het geheel de machtige koepel van het parlementsgebouw (1902).

Als zetel van het bonds- en kantonale bestuur werd B. op de eerste plaats beambtenstad. Toch groeit den laatsten tijd de beteekenis der industrie (zijde-, wol-, katoenindustrie, machinebouw). De groote universiteit wordt door meer dan 1 500 studenten bezocht.

Sinds 1869 is B. ook zetel van de internationale post- en telegraafvereeniging. *Lips.*

Disputatie van Bern. Op dit dispuut, gehouden 5—26 Jan. 1528, waar beide partijen, Katholieken en Protestanten, vertegenwoordigd waren, trachtte men in 10 thesen de Kath. leer in haar traditioneele punten aan te vallen, om door die bestrijding de definitieve invoering van het Protestantisme te motiveeren. Daarvoor was de gelegenheid in Bern thans gunstig, omdat in den Kleinen Raad de Evangelischen door een nieuwe regeling in de meerderheid waren gekomen. Nog voor de woordenstrijd ten einde was, begon het gepeupel kerken en beelden te vernielen. Bij mandaat van 7 Febr. werd het nieuwe geloof officieel afgekondigd. *Wachters.*

Berner Conventie, → Berner Conventie.

Berner Conferentie 1906. In 1905 gelukte het de Zwitsersche regeering, na moeizame voorbereiding en veel tegenwerking, te Bern een conferentie te beleggen van regeeringsgedelegeerden, welke ten doel had te komen tot een internationale arbeidswetgeving. Deze conferentie eindigde met twee belangrijke besluiten, gewoonlijk genoemd de Berner Besluiten van 26 Sept. 1906. Het eerste daarvan betrof een regeling van den nachtarbeid van vrouwen, waarvan de voornaamste bepaling deze was, dat de arbeid der vrouwen verboden zou zijn gedurende 11 achtereenvolgende uren, waarin minstens de periode van 10 uur 's avonds tot 5 uur 's morgens moest vallen. Het tweede behelsde een verbod van het gebruik van witten (gelen) phosphor bij het vervaardigen van lucifers. *Eras.*

Berner Program 1917. Na de Berner Conferentie 1906 werd in 1913 te Bern opnieuw een deskundige conferentie belegd, teneinde te komen tot regeling van den nachtarbeid van jeugdige mannelijke arbeiders, terwijl voor vrouwen en jeugdige personen een maximum-arbeidsdag van 10 uur zou moeten worden vastgelegd. De oorlog van 1914 verhinderde de resultaten van deze conferentie. Gedurende den wereldoorlog (1914-1918) gingen van verschillende zijden stemmen op, die eischten, dat het vredesverdrag ook de noodige aandacht zou besteden aan de internationale arbeidswetgeving. Zoo ontstond het L e e d s - p r o g r a m van Juli 1916, waarin een deel der vakorganisaties van Engeland, Frankrijk, België en Italië zijn eischen had vastgelegd, verder het B u f f a l o - p r o g r a m van 1917, waarin de American Federation of Labor haar standpunt kenbaar maakte, en eindelijk ook het B e r n e r P r o g r a m van 1917, samengesteld door de vertegenwoordigers der centrale en neutrale mogendheden. Het Berner program van 1917 is meer gedetailleerd dan dat van Leeds van 1916, terwijl het zich ook niet bepaalt tot het geven van beginselen, doch tevens regels voor doorvoering en contrôle aangeeft. *Eras.*

Bernabeï, E r c o l e , Italiaansch componist, * ca. 1620 te Caprarola (Kerk. Staat), † 1687 te München. Leerling van Benevoli; 1653—1665 organist aan de San Luigi dei Francesi te Rome, dan tot 1667 kapelmeester van de St. Jan van Lateranen en daarna tot 1672 wederom in eerstgenoemde betrekking. 1672 werd hij opvolger van Benevoli aan de Sint Pieter en van 1674 tot zijn dood hofkapelmeester te München in de plaats van J. K. Kerll. Als componist van kerkelijke werken en cantates behoort B. tot de Romeinsche school en zijn stijl is nauw verwant met dien van Carissimi.

W e r k e n : behalve 5 opera's, waarvan slechts 2 tekstboeken bewaard bleven en vele kamercantates, schreef B. hoofdzakelijk kerkelijke werken, 4-8 stemmig; weinig is ervan in hs. bewaard. Gedrukt werden motetten voor 5 zangstemmen, 2 violen en bas (1691) en 3-stemmige madrigalen (Concerto madrigalesco, 1669). — L i t . : R. Casimiri, E. B. maestro della Cappella musicale al Laterano (1920); R. de Rensis, E. B. (1920). *Piscaer.*

Bernabei da Cortona, D o m e n i c o, bijgen. Boccadoro, Ital. bouwmeester, met anderen op verzoek van Karel III naar Frankrijk geroepen, waar hij als „maistre des oeuvres de maçonnerie du roy" werkte aan de kasteelen van Amboise, Blois en Chambord. Volgens eenigen was hij leerling van Giuliano da San Gallo. * ca. 1460 te Cortona, † 1549 te Parijs.

L i t . : von Geymüller, Baukunst der Renaissance in Frankreich (Handbuch der Architektur II [6]1898); Haupt, Baukunst der Renaiss. in Frankreich und Deutschl. (Handbücher der Kunstwissenschaft, 1923); Lesueur, Dominique de Cortone, dit Le Boccador (1928). *Knipping.*

Bernacchi, A n t o n i o, zangleeraar en componist, stichtte in Bologna een zangschool, die beroemde kunstenaars vormde. * 1685 te Bologna, † 1726 aldaar.

Bernadette Soubirous (Zuster Maria Bernarda), Heilige, wier naam onafscheidelijk verbonden is met de beroemde Maria-bedevaartplaats Lourdes. * 7 Jan. 1844 te Lourdes, † 16 April 1879 te Nevers. B. was een eenvoudig meisje en ontving van 11 Febr. tot 16 Juli 1858 in de grot van Massabielle 18 verschijningen van de H. Maagd Maria, de Onbevlekte Ontvangenis. Hierdoor werd Lourdes een wereld-bedevaartplaats, waar tal van wonderen geschieden. Op 29 Juli 1866 trad B. in de Congregatie der Zusters van St. Gildard te Nevers. Ondanks het voorrecht, dat ze genoten had, bleef zij thuis zoowel als in het klooster altijd even bescheiden en kinderlijk eenvoudig. Feestdag 18 Febr. 8 Dec. 1933 werd zij op plechtige wijze in de St. Pieter heilig verklaard.

L i t . : M. Faltz (Freiburg i. Zwl. 1927). *J. v. Rooij.*

Bernadotte, J e a n B a p t i s t e, vrijwilliger in het Fransche leger, generaal, min. van oorlog, maarschalk, prins van Pontecorvo, * 1764 te Pau, † 1844 te Stockholm. Jaloezie t.o.v. Napoleon maakte hem tot middelpunt van ontevreden militairen. Door Karel XIII van Zweden in 1810 tot opvolger aangenomen (als Karel Johan, wordt Luth.); 1818 koning. Zweden's belang en afkeer van Napoleon brengen hem aan de zijde van Napoleon's vijanden. Ondanks verzet der Noren drijft B. in 1814 hun vereeniging met Zweden door. *V. Claassen.*

Bernaert, W u l m a r i s, doctor in de beide Rechten, werd in 1565 met de bisschoppen van Atrecht, Ieperen en Namen en andere rechtsgeleerden en staatslieden bij Margaretha van Parma geroepen om een

verzoekschrift naar den koning van Spanje te onderteekenen, inzake verdraagzaamheid van den godsdienst in de Nederlanden. *Valvekens.*

Bernaerts, 1° Pieter Jan, priester; * 7 Oct. 1879 te Antwerpen. Ziel en hoofd van de Katholieke Vlaamsche Tooneelcentrale, organisme, waarin de actie van de Algemeene Tooneelboekerij, het Alg. Kath. Vl. Tooneelverbond en den Tooneelgids samenvloeit en gecentraliseerd wordt.

Lit.: H. G. Cannegieter, Karakterschets: Jan Bernaerts, in Morks Magazijn (29e jg. April 1924). *Godelaine.*

2° Ulmer, hoogleeraar te Leuven; * ca. 1510 te Eecke bij Cassel, † 23 Jan. 1571 te Leuven; doceerde 46 jaar, eerst de wijsbegeerte, vanaf 1548 het recht. Werd in 1550 door Karel V afgevaardigd naar Trente. Zijn werk werd niet uitgegeven.

Lit.: Biogr. Nat. *Erens.*

Bernagie (Borago officinalis), geneeskrachtige plant, die ook wel dient voor schotelversiering.

Bernagie, Pieter, medicus en professor aan het Amsterdamsch Athenaeum, schrijver van verschillende, vooral zedeschilderende, blijspelen, o.a. „De belachelijke Jonker”, kluchten en enkele treurspelen. In het werk van dezen schrijver is weinig meer te bespeuren van de Nederlandsch-realistische tooneeltraditie. Hij staat volkomen onder Franschen invloed. Zijn beteekenis voor de geschiedenis der tooneel-literatuur is dan ook voor het grootste gedeelte hierin gelegen, dat zich die invloed bij hem scherp waarneembaar begint af te teekenen. * 1656, † 1699. *A. Sassen.*

Bernáldez, Andrés, Spaansch priester en geschiedschrijver. * ca. 1450, † 1513. Pastoor van Los Palacios (bij Sevilla). Schrijver van een kroniek over het gedenkwaardige tijdperk van het begin der Gouden Eeuw; de groote daden van Columbus worden er uit diens eigen manuscripten in verhaald. Hoewel merkwaardig van soberheid en waarheid, werd het niet eerder dan ca. 1850 uitgegeven.

Voorn. werk: Historia de los Reyes Católicos, don Fernando y dona Isabel (Biblioteca de autores espanoles; LXX Rivadeneyra). — Lit.: Pizarro y Orellana, Varones ilustres del Nuevo Mundo (Madrid 1639); A. G. Barcia, Historiadores de Indias (Madrid 1749); E. de Vedia, Historiadores primitivos de Indias (Madrid 1853). *Borst.*

Bernanos, Georges, Fransch romanschrijver van de jong-Katholieke richting, onder invloed van Hello en Bloy. *1888 te Parijs. In sterk-analytische, vurig en fraai geschreven, veelal zedelijk-gewaagde romans, waarin de godsdiensttwijfel hoofdprobleem is, verkondigt B. een opvatting van de wilsvrijheid, die de macht van Satan pessimistisch overdrijft en de werking der genade aanzienlijk uitschakelt.

Werken: Les amants de Verdun (1924); Sous le soleil de Satan (1926); La joie (1929); L'imposture (1930); La grande peur des bien-pensants (1931). *Baur.*

Bernard, eigennaam; zie ook → Bernardus.

Bernard, koning van Italië, natuurlijke zoon van Pippijn en kleinzoon van Karel den Grooten. † 818. Hij werd bij den dood zijns vaders (810) koning van Italië. Bij de verdeeling van het rijk in 817 werd aan B. niets toegewezen. Hij smeedde daarop een samenzwering, doch moest zich spoedig onderwerpen. Een Rijksdagvergadering veroordeelde hem ter dood; Lodewijk de Vrome „verzachtte” dit vonnis tot blindmaken. Tengevolge der pijnen, doorstaan bij het voltrekken van dit vonnis, overleed B. enkele dagen later. *Slootmans.*

Bernard, graaf van Saksen, bekend, omdat hij met graaf Thietmar, in den geweldigen slag bij Lenzen (5 Sept. 929), een beslissende overwinning behaalde op de opstandige Wenden.

Bernard van Saksen-Weimar, jongste zoon van hertog Johan III, * 1604 te Weimar, † 1639 te Neuenburg in Baden. Streed sedert 1622 met de Prot. condottieri in W. Duitschland in de eerste tijdperken van den 30-jarigen oorlog, ook in Deenschen dienst; in 1628 liet hij zich eenigszins verzoenen, trok zich terug uit den Duitschen strijd, maakte o.a. in de Nederlanden het beleg van Den Bosch mee (1629). Sedert 1631 trad hij weer op en onderscheidde zich in dienst van Gustaaf Adolf; na het sneuvelen van den Zweedschen koning in den slag bij Lützen (6 Nov. 1632) nam hij het opperbevel op zich en behield het slagveld tegenover Wallenstein. Bij Nördlingen (6 Sept. 1634) werd hij samen met den Zweedschen veldheer Horn door de keizerlijke partij verslagen. Hij wordt dan door Richelieu met 18 000 man Duitsche troepen in dienst genomen en veroverde den Elzas voor Frankrijk; maakte hij zich gereed Beieren en de Oostenrijksche erflanden te gaan aanvallen, maar stierf plotseling.

Lit.: G. Droysen, Bern. v. Weimar (2 dln. 1885); Thoma, Bernh. v. Weimar (1904); De Noailles, Bernard de Saxe-Weimar et la réunion de l'Alsace à la France (1908). *v. Gorkom.*

Bernard de Ventadour, wellicht de grootste der troubadours, dichter bij uitstek van de Liefde: een vijf en veertigtal zijner liederen zijn nog bewaard, waarin hij, in sierlijk gebouwde strophen, al de verrukking, maar ook de kwelling en foltering, al de vertwijfeling en blijde verwachting, al de onderworpenheid, de schuchterheid, den angst in trouwen, ootmoedigen dienst, ondanks nijd en verraad, dikwijls in verband met het jaargetijde of er mede in strijd, van den waren minnaar uitzingt. Zoon van een slotknecht van graaf Ebles II van Ventadour, was hij o.a. in den dienst van Aleonore van Poitiers, en van Raimond VI, van Toulouse; hij stierf als monnik te Dalon, na 1194, op betrekkelijk gevorderden leeftijd.

Uitg.: K. Appel (Halle 1915). — Lit.: Salverda de Grave, De Troubadours (1917); K. Vossler, Minnesang des B. v. V. (1918). *V. Mierlo.*

Bernard van Chartres, scholasticus en hoofd van de kathedraalschool van Chartres; † tusschen 1124 en 1130. B. houdt volgens Joannes van Salisbury in de leer der algemeene begrippen het midden tusschen Plato en Aristoteles; de Aristotelische zelfstandigheidsvormen treden op als afbeeldingen der Platoonsche ideeën, die onveranderlijk in Gods verstand bestaan. De verbinding van het exemplarisme van Augustinus met de universalialeer van Aristoteles door Thomas van Aquino wordt hier voorbereid.

Lit.: A. Clerval, Les écoles de Chartres au Moyen-Age (Parijs 1895); E. Gilson, Le Platonisme de Bernard de Chartres in Rev. Néo-Scol. (XXV 1923, 5-19). *F. Sassen.*

Bernard van Tiron, Heilige, Benedictijnermonnik; 1100 abt van St. Cyprien. Keerde zich af van Cluny en stichtte een klein klooster in het woud van Tiron (dioc. Chartres), nadat hij eerst predikend was rondgetrokken.

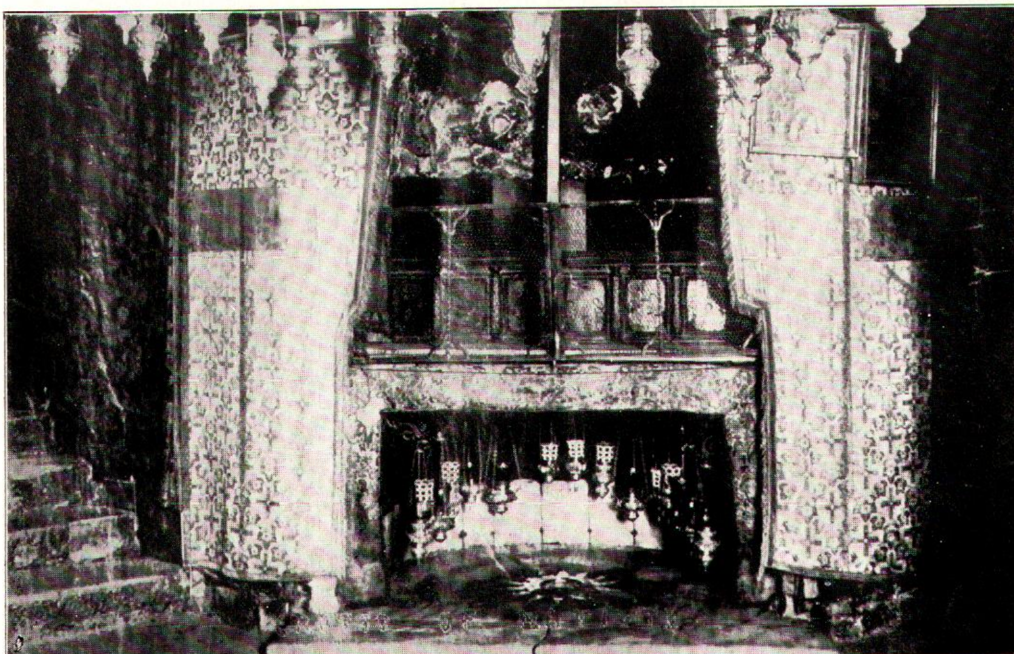
Lit.: J. v. Walter, Die ersten Wanderprediger

Ontmoeting der Drie Koningen. Miniatuur uit de „Très riches heures du duc de Berry" (1416).

Gezicht op de stad, links de Geboortekerk, rechts de Catharinakerk van het Franciscanerklooster.

Geboortegrot in de Geboortekerk. Een zilveren ster onder het Grieksche altaar geeft de plaats der geboorte van Christus aan.

Frankreichs (II Leipzig 1906, 1 vlg.); Lex. Theol. Kirche (II, 208).

Bernard van Tours, → Bernardus Sylvestris.

Bernard van Utrecht, clericus, leermeester aan de Domschool te Utrecht op het einde der elfde eeuw. Schreef een grootendeels ongedrukte commentaar op de Ecloga van → Theodulus (Godescalc?), een dialoog tusschen Alithia (waarheid) en Pseustis (leugen). B. droeg het zeer woordrijk en uitvoerig werk op aan Koenraad, bisschop van Utrecht (1076—1099). Zijn voornaamste bronnen zijn Servius, St. Isidorus, → Fulgentius Mythographus en Remigius. Talrijke hss. zijn ervan bewaard o.a. te München, Kassel, Einsiedeln, Weenen.

L i t.: Dedicatiebrief bij Martène-Durand, Veterum SS. ampl. coll. (I, 512 vlg.); uittreksels bij Jos. Frey, Ueber das mittelalterliche Gedicht Theoduli ecloga und den Kommentar des Bernhard Ultraiect. (Munster 1904); Manitius, Gesch. der latein. Lit. (III, 194-196). *Lampen.*

Bernard, 1° C h. J., directeur van het dept. van Landb., Nijv. en Handel in Ned.-Indië; * 5 Dec. 1876 te Genève. In 1905 in 's Lands dienst als waarnemend afdeelingschef op het dept. van Landb. te Buitenzorg. In 1912 benoemd tot adviseur voor de theecultuur; was tevens directeur van het proefstation voor de theecultuur te Buitenzorg. 21 Maart 1928 werd B. benoemd tot waarnemend directeur van Landb., Nijv. en Handel in Ned.-Indië, waarna 22 Jan. 1929 zijn definitieve benoeming als zoodanig volgde. B. publiceerde talrijke artikelen over de theecultuur, vnl. verschenen in het Archief van de Theecultuur in Ned.-Indië. *Dijkstra.*

2° C h a r l e s d e, Fransch romanschrijver uit de school van Balzac. * 1804 te Besançon, † 1850 te Neuilly. Beter stilist dan zijn meester en voortreffelijk opmerker als hij, doet Bernard voor hem slechts onder in scheppende kracht en vruchtbaarheid.

W e r k e n: Le noeud gordien (1838); Gerfaut (1838); Le paravent (1839); La femme de 40 ans (1840); Les ailes d'Icare (1840); La peau du lion et la chasse aux amants (1841); Le gentilhomme campagnard (1846). — L i t.: L. de Piépape, Notice sur C. d. B. (Besançon 1885). *Baur.*

3° C l a u d e, heilig priester uit de 16e eeuw, * 26 Febr. 1588 te Dijon (Frankrijk), † 23 Maart 1641 te Parijs. B. was eerst jurist; in 1622 priester gewijd. Hij deed onnoemelijk veel voor zieken en armen, vooral de zielzorg onder de misdadigers in de gevangenis had zijn aandacht. Te Parijs stichtte hij een seminarie voor 33 onbemiddelde studenten uit alle diocesen, dat tot 1790 bleef bestaan. Na zijn dood geschiedden talrijke genezingen op zijn voorspraak. De commissie, belast met het onderzoek van deze feiten, werd reeds in 1641 benoemd, maar moeilijkheden, o.a. de Jansenistische verwarringen, verhinderden de voortzetting van het canonisatieproces. *J. van Rooij.*

4° C l a u d e, Fransch physioloog, * 1813 te Villefranche bij Lyon, † 1878 te Parijs. Wilde eerst in de literatuur, schreef een drama, bood het aan ter opvoering. De academicien St. Marc Girardin ried hem aan, medicijnen te studeeren. B. kon echter geen assistentenplaats krijgen; in 1843 afgestudeerd; kon toen evenmin agrégé worden. De wanhoop nabij, sloot hij een rijk huwelijk. Magendie nam hem eindelijk als assistent aan. B. bleef onbekend, en werd eindelijk, 40 jaar oud, professor in de algemeene physiologie aan de Sorbonne. Hij was de beroemdste vivisector. De eerbewijzen volgden elkaar later op. Hij geldt als de grootste Fransche physioloog der 19e eeuw, „la physiologie même”. Hij werkte onsystematisch; zijn grootste ontdekkingen deed hij tijdens de demonstraties op het college. Bekend zijn zijn proeven over de hersenzenuwen, de vasomotorische functie van den halssympathicus, vooral de suikersteek: door een steek in de vierde hersenventrikel komt er door werking op het pancreas suiker in de urine; dit was het begin van de wetenschappelijke kennis der suikerziekte.

L i t.: J. V. de Groot, Denkers over ziel en leven. *Schlichting.*

5° J e a n J a c o b, Fransch tooneelschrijver van het → T h é â t r e d u s i l e n c e. * 30 Juli 1888 te Enghien-les-Bains. Hij schrijft bij voorkeur blijspelen volgens een techniek, die vooral werkt met onrechtstreeksche karakteristiek en een dialoog met lange poozen en onsamenhangende rede en tegenrede.

V o o r n. w e r k e n: La joie du sacrifice (1912); Voyage à deux (1917); La maison épargnée (1919); Le feu qui reprend mal (1921); Martine (1922); Le printemps des autres (1924); L'invitation au voyage (1924); Denise Marette (1926); Le secret d'Arvers (1927). *Baur.*

6° J e a n M a r c, Fransch dichter van de zgn. neo-Klassieke richting, die in L e s g u ê p e s, het door hem gestichte satirisch tijdschrift (1909 vlg.), een tijdlang haar strijdorgaan had, en ten slotte opging in de → A c t i o n f r a n ç a i s e. * 4 Dec. 1881 te Valence sur Rhône, † 9 Juli 1915 in den slag te Carency. Bernard's poëzie van vóór den oorlog (Rondeaux choisis, Sub tegmine fagi, 1913) koos zich „Catulle, Horace, Anacréon et le Virgile des Eglogues” tot model: rozen, wijn en zinnenroes zijn er, naast een zeer zuivere landschapschildering, de overheerschende thema's. Maar in de eerste maanden van den Wereldoorlog verdiept zich dit lyrisme tot een smachtend gebed (bijv. D e p r o f u n d i s) en een gedempte, ernstiger levensbeschouwing.

U i t g.: Oeuvres de J. M. B., éditées par H. Clouard (2 dln. Parijs 1923). — L i t.: L. Thomas in Nouvelles Littéraires (Oct. 1927).

7° P a t e r, familienaam: Hafkenscheid. Ned. Redemptorist. Volksprediker, heeft een machtig aandeel gehad in het opwekken van het Kath. leven en bewustzijn in Nederland. * 12 Dec. 1807 te Amsterdam, † 2 Sept. 1865 te Wittem. Priester en dr. Theol. (Rome 1832); Redemptorist 1833. Predikte volksmissiën (291) in Ned., België, Duitschland, Engeland, N. Amerika, met zóóveel talent, dat zelfs andersdenkenden hem bewonderden (Evang. Kerkbode VI, 32; VII, 79).

Pater Bernard.

L i t.: Lans, Leven van P. Bernard ([4]1905); Het Kath. Ned. van 1813—1913 (I, 157 en II, 337); Neerlandia Cath. (fol. X, 1888). *Mosmans.*

8° T r i s t a n (eigenl. Paul), Fransch roman- en vooral tooneelschrijver van de luchtige, ethisch dikwijls gevaarlijke richting. * 7 Sept. 1866 te Besançon. De geestigheid van T. B., die over onuitputtelijken

humor beschikt, toont meer sympathie voor de dwaze dan voor de wijze maagden: het blinde toeval brengt de laatsten, met al haar deugd, ten val en leidt de wegen der eersten ten goede. Een luchthartig pessimisme over de redeloosheid van alles hier beneden blijft de slotindruk van de meeste zijner werken. Een zijner hoofdtypen, Triplepatte, de held van de stelselmatige besluiteloosheid, welke T. B.'s hoogste levenswijsheid schijnt te zijn, vond ook den weg van de filmkunst.

Voorn. werken. Tooneel: Le fardeau de la liberté (1897); L'Anglais tel qu'on le parle (1899); Daisy (1902); L'ardent artilleur (1905); Triplepatte (1905); Le poulailler (1908); Le danseur inconnu (1909); Le petit café (1911); Les petites curieuses (1920); My love (1922); Le sauvage (1931). Romans: Mémoires d'un jeune homme rangé (1899); Un mari pacifique (1901); Deux amateurs de femmes (1908); Corinne et Corentin (1923); Féerie bourgeoise (1924), e.a. — Uitg.: Théâtre (5 dln. Parijs 1923 vlg.). — Lit.: L. Treich, L'esprit de T. B. (Parijs 1925). *Baur.*

Bernard, Sint, een in 1797 opgeheven Cisterciënser abdij aan de Schelde. De overgebleven monniken betrokken 1833 het voormalige Dominicanenklooster → Bornhem (bisdom Mechelen) en zetten er het convent van St. Bernard voort.

Bernardakes, Demettrios, ook Bernardakis, Grieksch philoloog, * 1834 op Lesbos, † 1907 te Athene; studeerde in Duitschland en werd later professor te Athene.

Voorn. uitg.: Plutarchus' Moralia (7 dln. met Epilogus, 1886-1896).

Bernardes, Diego, Spaansch-Portugeesch dichter; * 1530 te Ponte do Barca, † 1605. Hij wordt genoemd Principe de la poesía bucólica, en: Dulce cantor de Lima. Nadat hij, als kroniekschrijver, den gezant Pedro de Alcaçova Carneiro naar Spanje heeft vergezeld, neemt hij in 1578 deel aan de expeditie van koning Sebastiaan naar Afrika. Daar werd hij gevangen genomen, doch in 1581 herwon hij de vrijheid door de bemoeiingen van Philips II. Men vermoedt, dat de Portugeesche dichter Luis de Camoens aan B. eenige werken ontstal. In ieder geval staat vast, dat Camoens hem, zoowel als Theocritus, den Griekschen schepper van het pastorale genre, imiteerde. B. munt uit door zuiverheid van gevoel en uitdrukking, en helderheid van denkbeelden.

Voorn. werken: Varias rimas ao bom Jesus e à Virgem gloriosa (1594); Santa Ursula, O Lyma (1596); Rimas varias, Flores do Lima (1597) en verschillende Spaansche gedichten. *Borst.*

Bernardin de St. Pierre, → Saint-Pierre.

Bernardinus a Piconio (Bernardin de Picquigny), Kapucijn, Fransch exegeet en schrijver over ascese. Het kenmerk zijner studies over de H. Schrift is een te waardeeren streven naar meer moreel-practische verklaringen en toepassingen van den gewijden tekst.

Werken: Opera omnia (Parijs 1870—1872); voornaamste en zeer verspreid exegetisch werk: Triplex expositio epistolarum Sancti Pauli (Parijs 1703); voornaamste ascetisch werk: La vraie manière de sanctifier sa vie par la préparation à la mort (Lyon 1701; Latijnsche uitgave van B. Kistler, Augsburg 1703; Duitsche uitg. van E. Bierbaum, 1878). *Brans.*

Bernardinus van Asti, uit den adel der De Palüs, Kapucijn; 2e stichter der Kapucijner Orde. * te Asti, † 1554. In 1534 ging hij van de Observanten naar de Kapuc. over en was daar procurator en vicaris-generaal.

Bernardinus van Feltre, Zalige, Minderbroeder, * 1439, † 1494. Volksmissionaris en vastenprediker in Italië. Was vooral bedacht op den nood van het volk en heeft zich bijzonder verdienstelijk gemaakt door de stichting van zgn. „montes pietatis", een soort van volksleenbanken, om het volk te beschermen tegen den woeker.

Lit.: D. de Kok, De Montes Pietatis, in: De Kath. van 1912, 1913 en 1914 (in dit laatste art. terecht critiek geleverd op het werk van Lud. de Besse); Arch. Franc. Hist. (XIX, 226 vlg.). *v. d. Borne.*

Bernardinus van Fossa, Minderbroeder; * te Fossa, † 1503 te Aquila; ijverde voor de Observanten; zijn kroniek (Chronica fr. min. obs., uitg. door Lemmens, Rome 1902) is van groote beteekenis.

Bernardinus van Laredo, Franciscaner leekebroeder uit Andalusië. * 1482 te Sevilla, † ca. 1545 aldaar. Zijn kennis der geneeskunde stelde hij in dienst van arme zieken. Hij was geneesheer van koning Jan II van Portugal en trad 1510 in de Orde der Minderbroeders. Hij las de middeleeuwsche mystieke en ascetische geschriften met wetenschappelijken zin en vroom gemoed; de schrijver van vsch. medische en ascetische werkjes. Vooral beroemd is zijn „Subsida del Monte Sion por la via contemplativa": Opgang naar den berg Sion langs den weg der beschouwing, dat van 1535-1617 zesmaal herdrukt werd. Voor de H. Teresia was dit werk een eerste hooggewaardeerde gids in haar opgang naar het beschouwend leven. Zij vond daarin ook de grondgedachte van haar hoofdwerk: Het Kasteel der Ziel.

Lit.: E. A. Peers, Spanish Mysticism, a preliminary survey (Londen 1924); R. Hoornaert, S. Térèse écrivain (1922, 360-374). *J. v. Rooij.*

Bernardinus van Portugruaro (familienaam Dal Vago), Minderbroeder, * 1822, † 1895. Was van 1869—'89 alg. overste der Minderbroedersorde en wordt genoemd de „restauratore dell' Ordine", wijl hij in een zeer moeilijken tijd de kloosters, door secularisatie ontnomen, trachtte te herkrijgen en de provincies zocht te herstellen. Hij stichtte het bekende studiehuis S. Bonaventura te Quaracchi, het internationale college S. Antonio te Rome en het Ordetijdschrift Acta Ordinis Fratrum Minorum. Zijn onvermoeide werkzaamheid richtte zich vooral op de verdieping van het religieuze leven, het oprichten van Seraphijnsche colleges, den ijver voor de buitenlandsche missies, de bevordering der studie (vooral Bonaventura-studie) en de verbreiding der Derde Orde van S. Franciscus.

Lit.: I. Beschin, Il Servo di Dio Padre B. de Portogruaro (2 dln. Treviso 1927); Coll. Franc. Neerl. (I 1927, 389 vlg.). *v. d. Borne.*

Bernardinus van Siena, Heilige, Minderbroeder, * 1380, † 1444. Beroemd volkspredikant uit den tijd van het Humanisme. Met sommigen dezer richting stond hij in connectie en in zijn preeken wist hij het goede ervan te waardeeren, ofschoon hij gelijk zijn ambtgenooten fel de extravaganties bestreed. Zijn preeken bevatten rijke gedachten; de Italiaansche zijn van letterkundige waarde om de levendige schildering, de Latijnsche zijn meer materiaalverzameling. B. was een vurig ijveraar voor de hernieuwingsrichting (de zgn. Observantie) in zijn Orde en stond eenigen tijd aan het hoofd ervan. Met zijn leerling, den H. Joannes van Capistrano, ijverde hij voor de vereering van den naam Jesus, wat hem in veel moeilijkheden bracht; zijn streven werd echter door de pausen Martinus V en Eugenius IV goedgekeurd.

B. wees op het belang der gezonde beginselen in de ascese; zonder de principes ooit prijs te geven, waarschuwde hij voor overdrijving. Ofschoon als Observant

Bernardinus van Siena.
„Schrotblatt" uit het einde der 15e eeuw.

vurig verdediger der armoede, bleef hij er zich levendig van bewust, dat de liefde het fundament der armoede moest zijn. In alles toonde hij zich een ijverig volgeling van Franciscus.

Uitg. van De la Haye (oncritisch); Ital. preeken werden uitg. door Bianchi. — Lit.: S. Franciscus (XVIII vlg., 1903, enz.); H. Hefele, Der hl. B. und die franziskanische Wanderpredigt (Freiburg 1912); B. Kruitwagen, in: Neerl. Franc. (I 1914, 349 vlg.); M. Sticco, Il Pensiero di S. Bern. (Milaan 1924); Biographie van Thureau-Dangin (nieuwe uitg. Parijs 1926; zeer goed). Goede bibliogr. in Lex. Theol. Kirche (II, 216).
v. d. Borne.

Voorstelling in de kunst. B., gekleed als Minderbroeder, draagt een schild of een vaan met Jesus' naamcijfer: IHS in een stralengloed daar op. Boven het naamcijfer drie spijkers met de punten naar elkaar toe. Verder heeft hij een kruis, een boek, een model van de stad Siena en drie mijters. Ook wordt hij afgebeeld met een boek, waarop drie bergtopjes liggen met boomen en bloemen begroeid, ter herinnering aan zijn ijveren voor de zgn. Montes Pietatis. B. is verder afgebeeld als getuige van Maria's verheerlijking.
Heijer.

Bernardinus van Uden, familienaam Joannes van der Voort. Legde als custs-proovinciaal opnieuw den grondslag voor de orde der Kapucijnen in de Nederlanden. * 14 Sept. 1815 te Uden, † 25 Nov. 1854 te Velp. Eerst kapelaan te Wessem, werd hij in 1841 Kapucijn. Hij was licentiaat in de theologie.

Lit.: Godsdienstvriend (LXXIII 1854, 561 vlg.).
p. Placidus.

Bernardo Portinari, Italiaansch koopman te Brugge en beschermer der kunsten in de 15e eeuw.

Bernardus, 1° een bisschop van **Parma.** * te Florence uit de adellijke familie der Uberti. In 1085 werd hij monnik in S. Salvi en bekleedde verschillende hooge ambten in de Orde. Paus Urbanus II benoemde B. tot kardinaal. B. was in zijn tijd de beste diplomaat der curie en een onverschrokken prediker. In 1106 besteeg hij den bisschoppelijken zetel van Parma, dat hem na zijn dood reeds spoedig als beschermheilige der stad vereerde.

Lit.: R. Davidsohn, Forsch. zur ält. Gesch. v. Florenz (1897, 66-68); N. Pelicelli (Parma 1923).
J. v. Rooij.

2° Heilige, Cisterciënser, abt van **Clairvaux,** kerkleeraar (Doctor Mellifluus, ultimus inter Patres). Ofschoon het predikambt niet tot de taak zijner Orde behoort, is B. zoowel in als buiten het klooster een roemrijk prediker geweest, wiens preeken tijdgenoot en nageslacht onverminderd bleven bekoren en stichten. Zijn theologie onderging den invloed van zijn rijk en warm gemoed en is doordrongen van den geest des gebeds. Zijn godsvrucht tot Maria is mede een zijner kenmerkende eigenschappen. Onuitputtelijk is hij in lofprijzingen van de Theotokos, die vol van genade (plena sibi, nobis superplena et supereffluens) ons door God als middelares gegeven is en met haar Zoon mag meewerken aan onze Verlossing. Zijn „Memorare" bleef er de door de Kerk en het geloovige volk overgenomen belijdenis van. Zijn mystiek is het best ontwikkeld in zijn: De diligendo Deo (causa diligendi Deum, Deus est; modus sine modo diligere) en zijn preeken over het Hooglied, waarin hij zijn mystiek huwelijk met Christus viert: de menschheid van het Woord had zijn ziel een „groote en zoete wonde" geslagen. → Bernardijnsche mystiek. B.'s werken bleven tot heden vruchtbaar voor het Kath. leven, en een vindplaats voor de liturg. teksten van de nieuwste feesten (H. Hart, diverse Mariafeesten, St. Joseph).
J. Sassen.

* 1090 te Fontaines bij Dijon, † 1153; 1173 heilig verklaard. Feestdag 20 Aug. In 1112 trad hij met 30 gezellen te Citeaux in, en werd 3 jaar later reeds door abt Steph. Harding met de stichting van Clairvaux belast, vanwaar voor zijn dood nog 68 andere dochterhuizen uitgingen. Gaarne had de Heilige in de stilte van het klooster geleefd, maar zijn buitengewone gaven van wijsheid, heiligheid en welsprekendheid verwierven hem spoedig een invloed, waarvan de pausen zich tot heil der Christenheid zoowel van het Oosten als van het Westen wisten te bedienen. De eenheid der Kerk ging hem bovenal ter harte. Grooten invloed oefende hij uit op het kloosterleven van zijn tijd; zelfs Cluny kon er zich niet aan onttrekken. Gedurende het schisma (1130—'38) deed hij veel om Innocentius als rechtmatigen paus te doen erkennen.

Niet minder gingen hem de waardigheid en heiligheid van het pausschap ter harte (De consideratione). Herhaaldelijk trad hij uit blakende liefde tot de waarheid tegen dwaalleeraars op: tegen Abelard, die op het Concilie van Sens werd veroordeeld (1140), tegen Pierre Bruys en de Henricianen, wier verderfelijken invloed hij in Z. Frankrijk tijdelijk tegenhield (1145), tegen Gilbert de la Porrée op het Concilie van Reims (1148). Ook nam hij om dezelfde beweegredenen en wegens de gevaren voor de Christenheid een zeer werkzaam aandeel in de prediking van den tweeden Kruistocht (1146—1147). Gelouterd door velerlei beproevingen ontsliep hij den 20en Aug. 1153.

W e r k e n. Zijn geschriften, te talrijk om hier afzonderlijk op te noemen en waaruit een innige vroomheid spreekt, zijn vnl. preeken, o.a. op het Hooglied, en tractaten over theologische onderwerpen, waaronder het boek De Consideratione, gericht aan een geliefd leerling, paus geworden onder den naam van Eugenius III. Zie Migne P. L. (CLXXXII—CLXXXV). — L i t. : L. Janauschek, Bibliographia Bernardina, tot 1890 (Weenen 1891); E. Vacandard, Histoire de S. Bernard (2 dln. Parijs [4]1910); Saint Bernard et son temps, Recueil de mémoires . . . présentés au Congrès de Dijon (Dijon 1928). *Lindeman.*

V o o r s t e l l i n g i n d e k u n s t. B., gekleed als Cisterciënser monnik, draagt regelboek en abbatiale staf. Overige attributen zijn: een kruis; lijdensinstrumenten (Rosweyden); een hond; drie mijters en een bisschopsstaf, naast hem op den grond liggend; een banderol en zegel (Bernarduszegel). Men beeldt hem ook af geknield biddend voor een kruis (van Loo). Somwijlen heeft Christus aan het kruis de armen daar van losgemaakt en omarmt B. Of wel, terwijl hij zijn homilieën schrijft, verschijnt hem de H. Maagd, omgeven door engelen. Bij Murillo toont Maria aan B. haar ontbloote borst. Verder heeft men uit zijn leven verschillende gebeurtenissen in beeld gebracht. Zie pl. t/o kol. 513. *Heijer.*

St. B e r n a r d u s i n d e l i t e r a t u u r. Van St. Bernardus werden in het Mnl. vertaald S e r m o e n e n, gedeeld in winterstuc en somerstuc: nog uit verschillende hss. en fragmenten bekend, en in 1484 en 1485 te Zwolle bij Peter van Os gedrukt. Aangehaald, reeds door Hadewych, in sermoenen, ascetische schriften, zedenwerken, als bij Jan Praet, waren „leren" (Vaderlandsch Museum, 1858), gebeden, contemplacies over den zoeten Naam Jesus (uit het : Jesu, dulcis memoria, van hem?), uittreksels uit zijn commentaar op het Hooglied, op het evangelie Missus est, vooral verspreid. Ook een leven van hem is vertaald geworden. Op zijn naam gingen nog: Onser liever Vrouwen souter; boecxken van verduldich lijden, een compilatie; van den hemelschen wijngaert, de vitis mystica van den H. Bonaventura; de epistel tote Raymonde, hoe men een huus regeeren sal. *V. Mierlo.*

3° Bisschop van **Hildesheim** gedurende de jaren 1130—'53. Hij bouwde verschillende kloosters en kerken, o.a. de Godehardi-kerk, een juweel van Romaansche bouwkunst. In deze kerk werd B. begraven. Het volk vereerde hem als Zalige en wonderdoener. In de Orde der Benedictijnen wordt hij als zoodanig vereerd. Feestdag 20 Juli.

4° Kluizenaar, → Wenden (Missie).

Bernardus Guidonis, Dominicaan, geschiedschrijver en inquisiteur in de provincie Toulouse (1307—'24). * ca. 1260 te Royères (Limousin), † 30 Dec. 1331 te Lauroux. Hij trad streng doch rechtvaardig op als inquisiteur, zooals blijkt uit zijn: „Practica (contra infectos labe) haereticae pravitatis". Van zijn andere werken is o.a. bekend: „Catalogus brevis pontificum Romanorum et imperatorum".

L i t. : A. Bigelmair in Lex. Theol. Kirche (II, 203). *Kocken.*

Bernardus Sylvestris, of B. v a n T o u r s, Scholasticus, midden 12 eeuw. Hij schreef een De universitate mundi, sive Megacosmos et Microcosmos, een allegorisch mythische natuurphilosophie in proza en verzen, pantheïstisch getint en steunend op den Timaeus-commentaar van Chalcidius, een Ars dictaminis, over proza en poëzie en de vermenging van beide, een philosophisch bedoelden commentaar op de Aeneïs, waarbij hij putte uit Macrobius, Martianus Capella en Fulgentius Mythographus en dwaze woordverklaringen geeft. Wordt soms verward met Bernard van Utrecht.

L i t. : Manitius, Gesch. d. lat. Liter. d. Mittelalters (III 1931, 205-209). *F. Sassen/Franses.*

Bernardus Tolomeo (Ptolomaeus), Gelukzalige, stichter der Olivetijnen. * 1273 te Siena, † 1348. Feestdag 21 Aug. Hij voelde zich reeds jong tot het kloosterleven aangetrokken, maar door den tegenstand zijner familie moest hij zijn plan opgeven. Hij bekleedde voorname posten in het stadsbestuur van Siena, waarna hij zich in 1313 terugtrok in een wildernis nabij zijn vaderstad. Hij stichtte er een klooster, waar bijzonder de devotie tot de H. Maagd bloeide. De constituties, gebaseerd op den Benedictijner Regel, werden in 1319 door Guido, bisschop van Arezzo, goedgekeurd.

L i t. : Acta S.S. Aug. (IV 1739, 464) ; Maréchaux, Vie du Bienheureux Bernard Tolomei (Parijs 1898). *Lindeman.*

Bernardus van Andermatt, familienaam E d u a r d u s K r i s t e n. Als minister-generaal (1884—1908) breidde hij de → Kapucijner Orde, en vooral hare missiegebieden zeer uit. * 23 Juli 1837 te Andermatt, † 11 Maart 1909 te Ingenbohl. Hij schreef: Leben des H. Franciscus v. Assisi (Innsbruck 1899), in verscheidene talen vertaald; verder talrijke brieven enz. in Analecta O.M. Cap. (begonnen in 1884). In 1908 tot titulair aartsbisschop van Stauropolis benoemd.

L i t. : Analecta O.M. Cap. (XXV Rome, 113, 151 vlg.). *p. Placidus.*

Bernardus van Breitenbach, kanunnik uit Mainz, † 5 Mei 1497, bekend door zijn reis naar het H. Land in 1483, welke door Martinus Röth in het Latijn werd opgeschreven en door zijn reisgezel, den Utrechtschen schilder Erhard Rewich, met waardevolle houtsneden verlucht. Dit werk beleefde een groot aantal uitgaven.

L i t. : Röhricht, Deutsche Pilgerreisen nach dem hl. Lande (Innsbruck [2]1900). *J. v. Rooij.*

Bernardus van Cluny, of M o r l a n e n s i s (= Morlaix, Bretagne ?), Benedictijn te Cluny, onder Peter den Eerbiedwaardigen (1122—'56), satirist en dichter (De contemptu mundi), schrijver van de Consuetudines Cluniacenses.

L i t. : Morin, Revue des Questions Hist. (XL 1886, 603-613) ; Hurter, Nomenclator litterarius (II, 7).

Bernardus van Corleone, Zalige broeder Kapucijn. * 6 Febr. 1605 te Corleone, † 12 Jan. 1667. Feestdag 19 Januari.

Bernardus van de H. Theresia (Jean du Val), Karmeliet, bisschop van Bagdad en tevens vicaris apostolicus van Perzië en visitator van Ktesiphon. * 1597 te Clamecy (Nevers), † 11 April 1669 te

Parijs. Aldaar stichtte hij een seminarie voor Oostersche missionarissen zijner Orde, waaruit zich later het Parijsche missie-seminarie ontwikkelde (1642).

Lit.: Bibl. Carm. (I, 285); Provinciae Parisiensis Historia (in het algemeen archief te Rome).

J. v. Rooij.

Bernardus van Menthon, Heilige, volgens de overlevering stichter van de kloosters op den Grooten en Kleinen Sint Bernhard. Critisch schijnt vast te staan, dat hij 1081 gestorven is; 1681 heilig verklaard: Pius XI verhief B. in 1923 tot patroon van de alpinisten.

Lit.: P. A. Pidoux de Maduère, Saint Bernard de Menthon, l'apôtre des Alpes (Rijsel 1923).

Th. Heijman.

Bernardus van Offida, Zalige broeder Kapucijn. * 7 Nov. 1604 te Appignans, † 21 Aug. 1694. Feestdag 1 Sept.

Bernardus van Waging, Benedictijn uit de 15e eeuw, schrijver van verschillende mystiek-ascetische werken; * ca. 1400, † 2 Aug. 1472 te Bergen bij Eichstätt. Hij was een intieme vriend van Nicolaas van Cusa, met wien hij een belangrijke briefwisseling onderhield over mystiek en kloosterhervorming. In zijn Defensorium et laudatorium der ignorantia verdedigt hij de docta ignorantia van Nic. van Cusa. De meeste van zijn mystieke ascetische en liturgische werken zijn in handschrift bewaard te München, Melk en Weenen.

Lit.: Beitr. zur Gesch. der Philos. und Theol. des Mittelalters (XIV nr. 2-4); V. Redlich, Tegernsee u. die dtsch. Geistesgeschichte (1930). *J. v. Rooij.*

Bernardusbroeders, een chiliastische sekte, gesticht door Bernhard Müller, (* ca. 1780 te Kosheim bij Mainz, † ca. 1840 in Amerika). Reeds in zijn jeugd had Müller zgn. openbaringen en in 1815 werd hij door de ideeën van Pöschls te Salzburg beïnvloed. Hij hield zich voor den „tweeden Johannes den Dooper" en leerde, dat het duizendjarig rijk op komst was. Müller had vele aanhangers zelfs in invloedrijke kringen; de groothertog van Hessen-Darmstadt verhief hem in den adelstand (baron von Proli of Broli). Door geestelijke en wereldlijke overheden achtervolgd, vertrok hij in 1831 met 46 volgelingen naar Amerika. De sekte bestaat tegenwoordig niet meer.

Lit.: A. Fr. Ludwig, Die chiliast. Bewegung in Franken und Hessen in 1. Drittel des 19. Jahrh. (1913).

J. van Rooij.

Bernardusbrood, St., wordt gewijd onder aanroeping van den H. Bernardus van Clairvaux, patroon tegen rheumatische pijnen en sommige veeziekten, o.a. te Hoeven bij Oudenbosch (N.Br.) op 20 Augustus en de drie volgende Zondagen. Ook op plaatsen in België bestaat het gebruik; Lier heeft zijn Bernardusbedevaart naar de kerk van de oude abdij van Nazareth, waar het volk zich op de onafscheidelijke kermis tevens te goed doet aan de Bernardusvlaaien.

Lit.: J. H. Nannings, Brood- en gebakvormen en hunne beteekenis in de folklore (blz. 140, 141).

Knippenberg.

Bernarduskazuifel, moderne. onjuiste naam voor den kazuifelvorm der M.E.

Bernardus valles. Bernardus valles, montes Benedictus amabat, oppida Franciscus, celebres Dominicus (Ignatius) urbes (Lat.) = De Bernardijnen bewonen bij voorkeur valleien, de Benedictijnen bergen, Franciscanen stadjes, Dominicanen (Jezuïeten) groote, beroemde steden.

Bernardijnen, → Cisterciënsers.

Bernardijnsche mystiek. Hieronder verstaat men een bepaalde richting in de mystiek, volgens de leer van Sint Bernardus over de mystieke vereeniging van de ziel met God, zooals hij die voornamelijk heeft ontwikkeld in zijn Preeken over het Hooglied. Bernardus geeft geen afgerond logisch systeem, maar uitgaande van eigen innerlijke ervaring en die van anderen, steunend op de H. Schrift (vooral St. Paulus), Augustinus en Gregorius den Grooten, beschrijft hij, hoe de ziel door vele oefeningen en verstervingen zich waardig moet maken om als bruid in de meest innige vereeniging met den Bruidegom, het Woord Gods, de geestelijke liefdesgeneugten van het mystieke huwelijk te smaken.

Bij deze één-wording van schepsel en Schepper wijst St. Bernardus uitdrukkelijk alle gedachte aan pantheïsme af. Zeer terecht wordt hij de vader van de Christus- en Bruidsmystiek genoemd. De liefde is het alles overheerschend element. Dit verbonden met een sterk persoonlijken inslag, een zoetheid en zachtheid van uitdrukking en voorstelling, geeft aan zijn werken een sterk-affectieve kleur, een eigen bekoorlijkheid, waardoor hij een grooten invloed heeft uitgeoefend op de ontwikkeling van het geestelijk leven tot op onze dagen, vooral in deze streken door de Cisterciënser Orde in de 12e en 13e eeuw, bijzonder de Begijnenbeweging. Bijna alle volgende theologen, predikers, ascetische en mystieke schrijvers ondergaan min of meer zijn invloed of putten uit zijn werken begeesterende gedachten, beelden of uitdrukkingen.

De intellectualistische school van Eckhart vormt wellicht de meest scherpe tegenstelling t.o.v. de Bernardijnsche mystiek.

Lit.; J. Ries, Das geistl. Leben nach der Lehre des hl. Bern. (1906); J. Bernhart, Eckhartische u. Bernhardische Mystik in ihren Beziehungen u. Gegensätzen (1911); R. Linhardt, Die Mystik des hl. B. v. C. (1924); P. Pourrat, La Sqiritualite chrétienne (II, 29—116); uitgebreide lit.opgave in Lex. f. Theol. u. Kirche (s.v. Bernhard v. Clairvaux). *J. v. Rooij.*

Bernauer, Agnes, de dochter van een barbier uit Augsburg; zij trok de aandacht van hertog Albrecht III van Beieren, die in 1432 in het geheim met haar in het huwelijk trad. Tijdens de afwezigheid van Albrecht liet diens vader hertog Ernst zijn schoondochter wegens tooverij aanklagen en bij Straubing in den Donau verdrinken (1435). Het droeve lot dezer vrouw maakte veel indruk op het volk, leefde nog lang in diens herinnering voort en bleef altijd een dankbare stof voor drama's en volksliederen. Bijzonderen opgang maakte Fr. Hebbel's „Agnes Bernauer".

Wachters.

Bernay, arr.-hoofdstad van het dept. Eure (49° 5′ N., 0° 40′ O.); 7 590 inw. (1926); linnen- en lakenindustrie; handelsstad; paardenmarkt; kerk (Ste Croix) uit de 14e—15e eeuw.

Bernay, Alexandre de, vervaardiger van den grooten Franschen Alexanderroman in twaalflettergrepige verzen, waarvan hijzelf de eerste en vierde branches dichtte, de overige twee overwerkte en den samenhang verzekerde; vóór 1177.

Uitg.: H. Michelant (Stuttgart 1846). *V. Mierlo.*

Bernays, 1° Isaak, klassiek philoloog en hoogleeraar te Breslau, te Bonn, later weer te Breslau. * 1792, † 1849. Bestudeerde inzonderheid Lucretius (uitg. 1852) en, in verband daarmede, de Grieksche wijsbegeerte te Rome; verder leverde hij tal van bijdragen tot de kennis der oude denkers en de gods-

dienstgeschiedenis (o.m. over de katharsis-theorie bij Aristoteles, den Pseudo-Phocylides, het tractaat van Theophrastus over de Godsvrucht, enz.). Zijn werken zijn van Joodschen geest doordrongen. *V. Pottelbergh.*

2° Michaël, Duitsch Germanist en beoefenaar van de vergelijkende literatuurwetenschap. * 27 Nov. 1834 te Hamburg, † 25 Febr. 1897 te Karlsruhe. B. legde de grondslagen van de → Goethe-philologie en stelde in vele kleinere monographieën de methodenleer op voor de wetenschappelijke letterkundige historiographie.

Hoofdwerken: Ueber Kritik und Geschichte des Goetheschen Textes (1866); Der junge Goethe (3 dln. 1875); J. W. Goethe (in Allgem. Deutsche Biogr. 1880); Schriften zur Kritik und Literaturgeschichte (4 dln. [2]1903). — Lit.: E. Schmidt, in Allgem. D. Biogr. (XLVI 1902). *Baur.*

Bernburg, stad in den vrijstaat Anhalt aan de bevaarbare Saale; ca. 35 500 inw. Metaalindustrie. In de omgeving komen zoutlagen voor, die een kali- en soda-industrie in het leven riepen (Deutsche Solvay Werke A.G.); het zout wordt ook aangewend voor zoutbaden (sterk geconcentreerd, 31%) en modderbaden. Behandeling van rheuma, vrouwenziekten, kinderziekten. *Lips.*

Bernburger stijl is een stijlrichting, welke vooral aan den dag treedt in de voorhistorische Noord-Duitsche ceramiek uit de Neolithische periode. Hij wordt genoemd naar de vindplaatsen bij Bernburg (onderloop der Saale). Kenmerken dezer ceramiek: schaalfijne bouw, glad, meestal zwart, soms rood of geelachtig oppervlak, ingegrifte, rechtlijnige versieringen, breede vormen (potvormige vazen met wijden mond, schotels en kannetjes).

Lit.: Ebers, Reallexikon der Vorgeschichte (I 1924, 428 vlg.). *Knipping.*

Berndtson, Gunnar Fredrik, Finsch schilder en teekenaar. * 1854 te Helsingfors, † 1895. Studeerde te Parijs (1876), bereisde Egypte. Zijn kracht ligt in impressionistisch genrewerk, landschappen, stillevens en portretten.

Berne, abdij van, → Heeswijk.

Berneau, gem. in de prov. Luik, ten O. van Verviers; opp. 317 ha, 460 inw.; Berwinne-rivier; landbouw; kasteelen van B. en Longchamps; B. werd vernietigd in 1914.

Berner, → Berner van Nijvel.

Berner Alpen, het deel der W. Alpen, dat ligt binnen het kanton Bern. De smalle Westelijke keten van Diablerets tot aan den Gemmi-pas behoort geheel tot de Kalkalpen-zone. Oostelijk van Balmhorn versmalt zich deze gordel van Jurakalkgesteenten; Eiger (3 975 m), Wetterhorn (3 703 m) en Blümlis-alp (3 661 m) hooren er toe. Hoog in het gebergte loopt de scheidingslijn met het in het Z.O. aansluitend Aarmassief, dat uit graniet en gneis is opgebouwd. De hooge toppen van dit gebergte, Finsteraarhorn (4 275 m), Schreckhorn (4 080 m), Jungfrau (4 166 m), Mönch (4 170 m), en die van de Westelijke B.A., Balmhorn (3 716 m), Wildstrubel (3 258 m), Wildhorn (3 264 m), Diablerets (3 246 m), begrenzen het breed ontwikkelde alpiene dalsysteem van de Aare, een gebied, dat onder den naam Berner Oberland bekend is. Deze geweldige bergreuzen met hun eeuwige sneeuw- en ijsbedekking maken dit gebied tot een der schoonste en drukstbezochte deelen der Alpen. Centra van toerisme werden Interlaken, Meiringen, Grindelwald en Wengen. Zie krt. *Lips.*

Berner Conventie. Er zijn drie te Bern gehouden conventies op verschillend gebied als B.C. bekend. Deze zijn:

1° De Berner Conventie, die de eerste overeenkomst was betreffende het internationale postverkeer, gesloten te Bern 1874; gewijzigd door latere verdragen, vooral door het verdrag de „wereldpostvereeniging" van 26 Mei 1906 te Rome. → Postwezen.

2° De Berner Conventie in zake **auteursrecht.** Deze werd 9 September 1886 te Bern (Zwitserland) gesloten onder den naam „Union intern. pour la protection des oeuvres littéraires et artistiques" en was voorbereid door een te Parijs gevestigde vereeniging met gelijk doel. Dit doel is wederzijdsche erkenning van het auteursrecht. Aangevuld in 1896 te Parijs, verdere wijzigingen in 1908 te Berlijn en in 1928 te Rome (Herziene Conventie van 2 Juni 1928). Thans worden beschermd alle letterkundige, wetenschappelijke en artistieke voortbrengselen van plastischen, muzikalen of dramatischen aard, daaronder begrepen vertalingen, reproducties, photographieën, films en bouwwerken. Met het auteursrecht is het vertaalrecht gelijkgesteld. De bescherming, die de auteur in eigen land geniet, wordt gedurende 50 jaar in alle aangesloten staten gewaarborgd, tenzij het land van oorsprong een korteren termijn heeft. De auteur heeft het uitsluitend recht te machtigen tot draadlooze mededeeling. De bepalingen omtrent het verzenden van perstelegrammen namen stelling tegen invoering van preventieve censuur in vredestijd. Tot het sluiten der B.C. werkte o.a. België mede. Nederland trad toe in 1912.

Lit.: J. J. Wijnstroom en J. L. A. Peremans, Het Auteursrecht (Zwolle 1930).

3° De Berner Conventie, betreffende het internat. **goederenverkeer** op de spoorwegen tusschen nagenoeg alle staten van het vasteland van Europa. Na den Wereldoorlog traden enkele staten uit, doch bij bijzondere verdragen onderwierpen zij zich later opnieuw aan de voornaamste bepalingen. De overeenkomst regelt op grondslag van een directen vrachtbrief, door eenvormige voorschriften, het goederen-transito-verkeer op de spoorwegen tusschen de grondgebieden der toegetreden staten. De overeenkomst van vervoer komt tot stand door de aanneming van het te vervoeren goed met den vrachtbrief. Vonnissen, gewezen door een krachtens de overeenkomst bevoegd verklaard rechter, hebben rechtskracht in alle toegetreden staten (art. 56). Bij dit tractaat worden betreffende het internat. goederenverkeer internat. geldende wetsbepalingen vastgelegd, welke zich van de afzonderlijke nationale wetgevingen kunnen onderscheiden. Voorlooper van → Codificatie Intern. Privaatrecht. Ter doorvoering van de B.C. zetelt te Bern een centraal bureau; publiceert een officieel orgaan (1893): Bulletin des transports internationaux par chemins de fer.

Grondtractaat gesloten te Bern 14 Oct. 1890. Gewijzigd bij de Additioneele Overeenkomsten van Parijs (1898), Bern (1906), Bern (1924), Bern (1932).

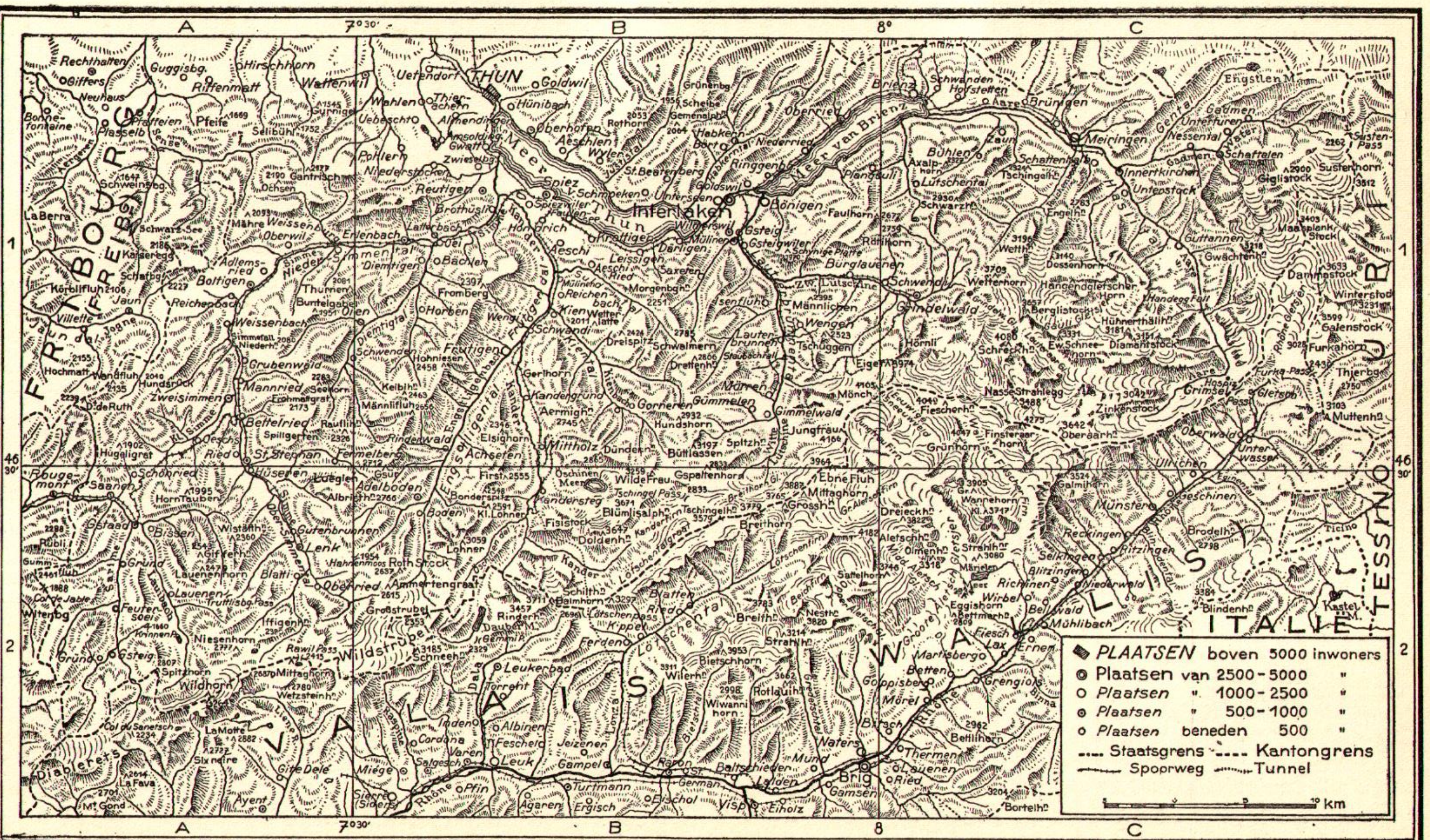
Ned. Wetgeving: Bern (1924): in Wet van 30 Dec. 1926 (Stbl. 473), K.B. 18 Mei 1928 (Stbl. 180); in werking 1 Oct. 1928. Bern (1932): goedgekeurd Eerste Kamer 3 Aug. 1933.

Lit.: Molengraaf, Handelsrecht; C. D. Asser jr.. Intern. Goederenverv. langs spoorwegen, enz. (proefschr. 1887). *Beynes.*

Berner Oberland, → Berner Alpen.

Berners, 1° Dame Juliana, schrijfster

BERNER OBERLAND

van het „Book of St. Alban's", gedrukt te St. Alban's in Zuid-Engeland in het jaar 1486, herdrukt in 1496 en ontelbare malen in de 16e eeuw. Het bestaat uit vier korte verhandelingen: over de valkerij, over de jacht, en over heraldiek, grootendeels, zoo niet geheel, naar het Fransch bewerkt. Over de schrijfster is niets bekend; zelfs haar familienaam is onzeker; men kan alleen zeggen, dat zij vermoedelijk geleefd heeft omstreeks 1450 en misschien in het klooster van Sopwell bij St. Alban's.

Lit.: Facsimile uitg. E. Stock (1881) en W. Blades (1901). Zie verder Dict. of Nat. Biogr.; E. Gordon Duff, The English provincial Printers (1912). *Pompen.*

2° Gerald Tyrwhitt, lord, Engelsch componist, * 18 Sept. 1883. Was in de jaren 1909—'19 in diplomatieken dienst en studeerde een tijdlang bij Strawinskij en Casella. Hij behoort tot de vooraantaande moderne componisten; typeerend is het parodistisch element in zijn muziek. Schreef o.a. een opera, een ballet, orkestmuziek, pianostukken (waaronder 3 treurmarschen resp. op een staatsman, een kanarie en een erftante) en liederen. *Reeser.*

3° Lord (John Bourchier), verdienstelijk vertaler van Fransche werken in het Engelsch. * 1467, † 1533. Van adellijke afkomst was hij eenigen tijd aan het hof, en in 1520 werd hij aangesteld tot onder-gouverneur van Calais, waar hij ook begraven ligt.

Werken: vertalingen van 7 werken, waarvan 3 beroemd zijn gebleven in de Engelsche letterkunde: Froissart's Chronicles (1523 en 1525); Huon of Burdeux, een lange Fransche romance, gedrukt 1534, opnieuw in 1570 en 1601; The golden boke of Marcus Aurelius (uit een Fransche vertaling van Guevara's Relox de Principes), gedrukt in 1534, 1539, 1542, 1553, 1557 en 1559. *Pompen.*

Berner van Nijvel, kanunnik van St. Martinus te Luik, was met Siger van Brabant een der leiders van het Lat. Averroïsme en werd met hem in 1277 na de veroordeeling van hun leer voor de Inquisitie gedaagd; na beroep op den paus werd B. in vrijheid gesteld en keerde te Parijs terug.

Lit.: P. Mandonnet, Siger de Brabant et l'Averroisme latin au 13e s. (Leuven [2]1911). *F. Sassen.*

Berneux, Simeon Frans, Fransch missionaris, * 1814 te Chateau-du-Loir, † 8 Maart 1866 als martelaar in Korea. Na zijn priesterwijding was hij korten tijd professor in de philosophie, in 1840 vertrok hij naar Tonkin. Ook Mandsjoerije en Korea mochten de vruchten plukken van zijn moedigen missiearbeid. Het proces zijner zaligverklaring is in 1902 begonnen.

Lit.: A. Launay, Les Missionaires Français en Corée (Parijs 1895, 113-148). *J. v. Rooij.*

Bernhard, → Bernard(us).

Bernhard, Christoph, musicus, * 1627 te Danzig, † 1692 te Dresden; leerling van Chr. Werner en Paul Siefert te Danzig; later van H. Schütz te Dresden. In 1649 werd hij hier zanger aan de kapel en in 1655 onder-kapelmeester. De keurvorst zond hem tweemaal naar Rome om verder te studeeren bij Carissimi. Door intriges van Ital. zangers werd hij verdrongen en was van 1664—1674 cantor aan de Jacobuskerk te Hamburg. Daarna kwam hij weder te Dresden als muziekleeraar van den prins en onderkapelmeester; vanaf 1681 kapelmeester tot 1688, in welk jaar hij pensioen kreeg. B. was in de 17e eeuw één der beste musici in Duitschland.

Werken: Gedrukt werden: Geistliche Harmonien (1665); een zangstuk voor de begrafenis van Joh. Rist (1667); Prudentia Prudentiana (hymnen, 1669). Eenige cantates gaf Max Seiffert uit in Denkmäler deutscher Tonkunst (VI; tezamen met Cantates van M. Weckmann). Het grootste gedeelte van zijn composities bleef in hs., evenals zijn geschriften. — Lit.: Jos. Müller-Blattau, Die Kompositionslehre Heinrich Schützens in der Fassung seines Schülers Chr. B. (1926); Herm. Rauschnung, Musikgeschichte der Stadt Danzig (1926). *Piscaer.*

Bernhard, St., naam van twee Alpenpassen. 1° Groote St. Bernhard, 2 470 m, scheidt de Mont-Blancgroep van de Penninische Alpen. De 84 km lange straatweg verbindt het Rhône-dal bij Martigny met het dal der Dora Baltea bij Aosta. Op de pashoogte staat het beroemde St. Bernhards-Hospiz. De monniken hebben den plicht verongelukte reizigers met behulp van hun honden op te sporen.

Van 15 tot 21 Mei 1800 trok Napoleon voor den slag bij Marengo met een leger van 30 000 man over dezen pas.

2° Kleine St. Bernhard, 2 188 m, scheidt de Savooische van de Grajische Alpen. De 32 km lange straatweg, die Bourg St. Maurice in het Isère-dal verbindt met Courmayeur in het Aosta-dal, verloor door den aanleg der Mt. Cenis-lijn zijn beteekenis. *Lips.*

Bernhardi, 1° Friedrich von, Duitsch generaal en schrijver. * 22 Nov. 1849 te St. Petersburg. In 1898 werd hij chef der hist. afd. van den gen. staf; tijdens den Wereldoorlog als korpsoverste eerst aan het Oostelijk, dan, sedert 1918, aan het Westelijk front. Veel belangrijker was zijn invloed als militair publicist, o.m. door zijn „Deutschland und der nächste Krieg" (1913), waarin hij zijn land aanzette het offensief tot den oorlog te nemen om elken inval te voorkomen. Werd dan ook aangezien als leider der Pangermanisten.

Werken: Deutschlands Zusammenbruch (1920); Deutschlands Heldenkampf (1921). *Cosemans.*

2° Johann Jacob, Duitsch plantkundige, * 1774, † 1850 te Erfurt, waar hij hoogleeraar in de plantkunde was. In zijn werken munt hij uit door groote zelfstandigheid. Hij beantwoordde een prijsvraag van de universiteit te Göttingen over de natuur van cellen, vezels en vaten. Zijn terminologie op gebied van histologie is origineel.

Werken: o.a. Beobachtungen über Pflanzengefäsze (Erfurt 1805); Handbuch der Botanik (Erfurt 1830). *Bouman.*

Bernhardt, Henriette Rosine, zich noemende Sarah, Fransch tooneelspeelster. * 22 April 1843 te Le Havre of 22 Oct. 1844 te Parijs, † 26 Maart 1923. Haar moeder was een Holl.-Joodsche muziekleerares, haar natuurlijke vader een Fransch beambte, die de kinderen in een kloosterschool liet opvoeden. Na een voldoend examen aan het Conservatoire kreeg S. B. haar eerste rollen aan het Gymnase, de Porte St. Martin en in het „Odéon" (Les femmes savantes, King Lear, Ruy Blas, Le passant, Kean). Sinds 1872 behaalde zij in de Comédie Française schitterende successen, speciaal in het klassieke en romantische repertoire (Phèdre, Zaire, Andromaque, Le mariage de Figaro, Hernani). In 1880 verbrak zij haar contract met de Comédie en begon in hetzelfde jaar een tournée door Amerika, waarbij vooral La dame aux Camélias haar glansrol was. Teruggekeerd volgt een tournée door Europa. In 1882 huwde zij met den

Griek Jacques d'Amala, als tooneelspeler bekend onder den naam Daria. In 1883 bespeelt zij de „Porte St. Martin", onder directie van haar zoon Maurice Bernhardt. Sardou's La Tosca en Théodora worden dan nieuwe succesrollen, evenals Jeanne d'Arc van Barbier en Cleopatra van Sardou en Moreau. In 1888 volgt een tweede tournée door Amerika. De lastercampagnes, door afgunstige collega's op touw gezet, waren geen beletsel voor haar steeds stijgenden roem. Een grooten triomph boekte zij in 1900 in de travesti-rollen van hertog van Reichstadt in Rostand's L'Aiglon, en als Hamlet.

Als schrijfster gaf zij uit: de blijspelen: L'Epingle d'or, L'Aveu, Dans les nuages, Impressions d'une chaise. S.B. had ook talent als beeldhouwster en kreeg in 1876 een eervolle vermelding, doch in de eerste plaats heeft zij haar roem verdiend als „tragédienne", waarin zij langen tijd niet geëvenaard werd.

L i t.: J. Huret, Sarah Bernhardt (Parijs 1899); Lysiane S. Bernhardt, Le soir de la vie de S. B. (1927). *v. Thienen.*

Bernhardy, G o t t f r i e d, Duitsch klassiek philoloog, * 1800 te Landsberg, † 1875 te Halle; van 1829 af professor te Halle. Bestudeerde inz. de Grieksche syntaxis (Wissenschaftliche Syntax der Griechischen Sprache 1829), de geschiedenis der Grieksche en Romeinsche literatuur (Geschichte der Röm. Liter. 1830; Gesch. d. Griech. Lit. 1836—'45). Verder bezorgde B. een groote uitgave van Suidas' Lexicon (1853). *V. Pottelbergh.*

Bernheim, H i p p o l y t e, professor te Straatsburg, * 1873 te Mulhouse, † 1919. Is vooral bekend wegens zijn studie van het hypnotisme en van de suggestie.

Berni, F r a n c e s c o, Italiaansch dichter, * 1497 te Lamporecchio (Toscana), † 26 Mei 1535 te Florence. Zijn hoofdwerk is zijn „rifacimento" of verwerking van → Boiardo's Orlando innamorato (1541), maar zijn roem heeft hij te danken aan zijn burlesk-satirische sonnetten en „capitoli", die van geestigheid overstroomen en in het zuiverste Florentijnsch geschreven zijn. Berni is de meester van den dichttrant, die daarna „poesia bernesca" genoemd werd. Als Latijnsch dichter heeft hij zich ook verdienstelijk gemaakt.

W e r k e n: Berni's Italiaansche gedichten zijn, met andere van zijn tijdgenooten (della Casa, Molza, Mauro enz.), bewaard gebleven in de verzameling Opere burlesche (Florence 1548). Zijn Latijnsche gedichten werden opnieuw uitgegeven door A. Virgili, onder den titel Rime, poesie latine, lettere (Florence 1885). — L i t.: A. Virgili, Francesco Berni (Florence 1881.) *Ulrix.*

Bernicien, door Woodward ingevoerde benaming voor de steriele lagen der Carboonformatie, gelegen onder het Productief Carboon. De naam B. is in onbruik geraakt en vervangen door Dinantien.

Bernicla (Branta bernicla), → Rotgans.

Bernier, 1° A r m a n d, Fransch-Belgisch dichter van expressionistische lyriek, die graag den weemoed bezingt van een groote-stadsjeugd in haar trek naar het verre, avontuurlijke, ethisch-gevaarlijke. * 1902 te Braine-l'Alleud.

W e r k e n: Portes obliques; Carroussel d'ennui (1932). — T ij d s c h r i f t: L'Avant-Poste. *Baur.*

2° C l a u d e, Jezuïet (1617), Fransch mysticus; * 9 Jan. 1601 te Orléans, † 17 Juni 1654 te Amiens. B. doceerde Latijn aan verschillende colleges, was later biechtvader van de hertogin d'Elbeuf, en geestelijke leider der fraters-studenten. Hij leidde een leven rijk aan mystieke begenadiging, maar werd door zijn omgeving niet steeds begrepen.

L i t.: Zeitschr. für Asz. und Myst. (II 1927, 155-164). *J. v. Rooij.*

3° E t i e n n e A l e x a n d r e, pastoor te Angers, * 1762 te Daon, † 1806 te Parijs. Insermenté, veel invloed op de leiders van den Vendée-oorlog; reorganiseert dien na 1794 met Stofflet; heerschzuchtig en listig, maar ook veel belasterd. Na brumaire biedt hij Napoleon zijn diensten aan; pacificeert de Vendée; toont zich als onderhandelaar van het concordaat een ijverig dienaar van Nap.; 1802 aartsbisschop van Orleans. *V. Claassen.*

4° J e h a n, → Jehan Bernier.

Bernières, C l a u d e, pseud. van Mme. L o u f, Fransch-Belgische schrijfster van Katholieke inspiratie. * 1894 te Swevezeele bij Brugge.

W e r k e n: Le visage des heures (gedichten, 1922); Le village dans les yeux (roman).

Bernina-Alpen, Zuid-Westelijk deel van de Rhätische Alpen, tusschen Oberengadin en Veltlin. De Oost-Alpen bereiken hier hun grootste hoogte in de Piz Bernina (4 052 m); andere bergtoppen zijn de Piz Zuppo (3 999 m), de Piz Roseg (3 943 m), de Piz Palü (3 912 m) en de Piz Morteratsj (3 754 m). Het geheele massief, dat uit graniet, gneis, syeniet en kristallijne leien is opgebouwd, draagt groote gletsjers, waaronder de Morteratsj-, Forno-, Roseg-, Tchiewagletsjer aan de N. afhelling, de Palü-gletsjer aan de O. helling. Van den Maloja-pas voert de Muretto-pas (2 557 m) dwars door het massief naar Italië. Aan de Oostzijde ligt de Bernina-pas (2 330 m), waarover een weg werd aangelegd. De Bernina-spoorweg gaat van St. Moritz naar Tirano. De lengte bedraagt 60 km; het hoogste punt ligt 2 256 m boven zeeniveau. Deze spoorweg werd aangelegd van 1907—1910 en kostte in totaal 15 millioen frs. *Lips.*

Berninck, H e n r., Minderbroeder. Als eerste gardiaan van het Observantenklooster te Leiden onderteekende hij de overeenkomst met het stadsbestuur (evenzoo te Antwerpen in 1450).

L i t.: Collect. Franc. Neerl. (II 1931, 156).

Bernini, 1° G i a n L o r e n z o, zoon van Pietro, Italiaansch bouwmeester, beeldhouwer en schilder, * 7 Dec. 1598 te Napels, † 28 Nov. 1680 te Rome. Als b e e l d h o u w e r leerling van zijn vader; restaureerde antieke beelden (Liggende Hermaphrodiet; Parijs, Louvre). Zijn eerste groote opdrachten kreeg hij van kardinaal Scipio Borghese: standbeelden, busten en groepen, nu in de villa Borghese op den Pincio. Evenals Michelangelo was hij een bewonderaar van de Hellenistische en laat-Romeinsche portretkunst (de Laöcoön-groep). In zijn: David, Roof van Proserpina, Aeneas en Anchises, Apollo en Daphne (geïnspireerd op een torso, vroeger tot de collectie Borghese behoorende, nu in Berlijn) breekt hij allengs met de vormen van het Cinquecento. Zie plaat bij art. → Barok.

Als b o u w m e e s t e r studeerde hij de monumenten van het Romeinsche keizerrijk en van Michelangelo. Nadat hij voor paus Urbanus VIII een begin had gemaakt aan den baldakijn van Sint Pieter (1624), werd hij benoemd tot hoofd-architect van St. Pieter en bleef sindsdien meer bouwmeester dan beeldhouwer (liet de in grove lijnen uitgestippelde beelden door zijn leerlingen uitvoeren). In 1639 huwde hij met Catherina Tazio, dochter van den procureur van het pauselijk hof. Bij den opvolger van Urbanus, paus Innocentius X, stond B. aanvankelijk niet zoo in de gunst, werd zelfs

van het hof verwijderd. Als symbool dezer miskenning beeldhouwde hij de: Waarheid door den Tijd ontsluierd. Na den bouw van de Cappella Cornari in de S. Maria della Vittoria (waarin de beroemde extase der H. Theresia) herwon hij 's pausen gunst (1647) en maakte met hulp van leerlingen de: Fontein der Vier stroomen (voorst. van de vier groote wereldstroomen: den Nijl, Donau, Ganges en Rio de la Plata). Na 1653 wijdde hij zijn beste krachten aan de voltooiing en decoratie van den Sint Pieter, waarmee hij onder Alexander VII doorging. De meest belangrijke werken daaruit zijn de versiering van de langzijde der basiliek en de colonnade om de Piazza del Popolo (in den geest der omsluiting van de keizerfora), een voorbeeld voor de colonnade van St. Pieter. Zijn architectuur draagt de volgende kenmerken: zij streeft naar organischen opzet der massa en contrastrijke lichtwerking (clair-obscur, naar het voorbeeld van Michelangelo), de versiering wordt woelig en krullend (naar het voorbeeld van de bouwkunst van het keizerlijke Rome der 2e en 3e eeuw na Chr.). De lichtwerking tracht hij door het gebruik van verschillend gekleurde marmersoorten, door vergulden en afwisseling met brons nog te versterken. Met den bouw van het Palazzo Chigi (nu Odescalchi) levert hij het voorbeeld van een Barok-paleis: hij breekt met het eentonige lange front, doch plaatst op een hoog onderstuk, waarin hij pylonen in den vorm van rotsen aanbrengt, twee verdiepingen binnen hooge rijen Korinthische pilasters en zet de derde verdieping in een lijst. In navolging van het Colosseum versiert hij den gevel van het Palazzo Barberini met de boven-elkander-plaatsing van drie rijen zuilen, elk van verschillende bouworde (Dorisch, Jonisch en Korinthisch). Naar het voorbeeld van het Pantheon zijn zijn kerken concentrisch of (om de dieptewerking te versterken) ovaal gebouwd. Bij de versiering streeft hij naar organisch verband van ornament en muurmassa. Tegenover de fonteinen der Renaissance vertoonen de zijne meer een constructie in de breedte, terwijl niet een dunne waterstraal ergens aan het beeld ontspringt, maar breede watermassa's organisch uit de beelden in een breed, tot den rand gevuld bekken vloeien. Met het monument van zuster Maria Raggi (S. Maria sopra Minerva) schept hij de Barokke graftombe: om het medaillon, waarin de portretbuste, slingert hij breede lappen marmer, die door een denkbeeldigen windstoot opwaaien. Zijn naam dringt door tot in Engeland — voor Karel I maakt hij naar drie hem toegezonden portretten, door Van Dijck geschilderd, een buste — en Frankrijk — de buste van Richelieu naar drie schilderijen van Philippe de Champaigne. In 1664 vroeg Lodewijk XIV hem een plan voor den gevel van het Louvre en verzocht hem naar Parijs te komen. Daar werd hij feestelijk ontvangen, doch wegens de afgunst der Fransche bouwmeesters kon hij zijn plannen niet uitvoeren. Zijn verblijf in Frankrijk had echter daar zijn invloed blijvend gevestigd. Na een beroerte, waardoor zijn rechterarm verlamd werd (die kon nu eindelijk uitrusten, schertste hij), stierf B. spoedig.

Naast bouw- en beeldhouwwerken zijn van B. enkele g r a v u r e s bekend (voor een uitgave van de Latijnsche gedichten van paus Urbanus VIII) en enkele theaterdecoraties. Vele van zijn schilderijen heeft hij met eigen hand vernietigd op het laatst van zijn leven.

De waardeering, die B. gedurende de 17e en 18e eeuw genoot, is in de 19e eeuw sterk gaan verminderen: men vond zijn kunst leeg, opgeschroefd en bombastisch. Zij beantwoordde niet aan het klassieke ideaal, dat men zich opgebouwd had uit de Helleensche kunst der 5e en 4e eeuw voor Chr. Nu het klassiek ideaal zich heeft uitgebreid, begint ook een beter begrip van Bernini's kunst boven te komen. De invloed van B. deed zich vooral in midden-Italië gelden: het Noorden werd meer door Borromini geïnspireerd. Zijn navolgers in de bouwkunst waren vnl. Mattia de' Rossi, Carlo Fontana en Carlo Rainaldi; in de beeldhouwkunst: Finelli, Mocchi en F. Duquesnoy.

V o o r n. w e r k e n: De geredde en de verdoemde ziel (ong. 1612, Rome, S. Maria in Monserato, sacristie); Aeneas en Anchises (Rome, Villa Borghese); David (ibidem); monument van den H. Robert Bellarminus (1622, Rome, Gesu); Apollo en Daphne (ong. 1623, Rome, Villa Borghese); gevel der Santa Bibiana en beeld (1626, Rome); hoofdgevel van het paleis der Propaganda (1627, Rome); baldakijn van het Sint Pieter (1627-'33, Rome); hoofdgevel van het Palazzo Barberini (1629, Rome); Bijenfontein (1629, Rome, Vaticaan); twee busten van kard. Borghese (1632, Rome, Villa Borghese); graftombe van gravin Mathilde van Toscane (1635, Rome, Sint Pieter); kerk der H. Anastasia (1636, Rome, Palatijn); H. Longinus (1638, Rome, Sint Pieter); buste van Karel I van Engeland (1639, Windsor); Tritonsfontein (1640, Rome, Piazza Barberini); buste van kard. Richelieu (1642, Parijs); graftombe van zuster Maria Raggi (1643, Rome, S. Maria sopra Minerva); De door den Tijd ontsluierde Waarheid (1645, Rome, Casa Bernini); Cappella Cornaro met extase der H. Theresia (1646, Rome, S. Maria della Vittoria); Vierstroomen-fontein (1647-'52, Rome, Piazza Navona); restauratie van de kapellen van den Sint Pieter (1647-'53); colonnaden van Sint Pieter (1656-'63); versiering der cathedra van Sint Pieter (1656); Daniel en Habacuc (1657, Sint Pieter); Scala Regia (1663-'66, Rome, Vaticaan); buste van Lodewijk XIV (1665, Parijs); ruiterstandbeeld van Lodewijk XIV (ong. 1673, Versailles); ruiterstandbeeld van Constantijn den Grooten (1670, Rome, Sint Pieter); grafmonument van Urbanus VIII (na 1645, Rome, Sint Pieter); grafmonument van Alexander VII (1672-'78, ibidem); beeld van de stervende Zalige Ludovica Albertoni (1675, Rome, S. Francesco a Ripa). — L i t.: Baglione, Le vite de' pittori, scultori e architetti (Rome 1642); Baldinucci, Vita del cavaliere G. L. B. (Florence 1682); Fraschetti, Il B. (1900); Pollak, Lorenzo B. (1909); Ricci, Il B. (1910); Munoz, G. L. B., architetto e decoratore (1925); Benkard, G. L. B. (1926); M. v. Böhm, B., seine Zeit, sein Leben und sein Werk ([2]1927).

Knipping.

2° P i e t r o, Italiaansch beeldhouwer en schilder, * 1562 te Sesto Fiorentino, † 29 Aug. 1629 te Rome; leerling van Florentijnsche manieristen, werkte met Tempesta en andere schilders in den dienst van kardinaal Alexander Farnese in Caprarola, restaureerde antieke beelden en ging in 1584 naar Napels, waar hij medewerker werd van Michelangelo Naccherino (volgeling van Giambologna) bij fonteinen en sculpturale kerkdecoratie. In 1605 door paus Paulus V naar Rome geroepen, schilderde hij in de S. Maria Maggiore. Men roemt zijn vrije behandeling van het marmer. Vooral onder invloed van zijn zoon Gian Lorenzo ontwikkelde hij zich uit het manierisme naar de Barok (Fontana della Barcaccia).

V o o r n. w e r k e n: Zeemonsters aan de Fontana Medina (Napels, 1600); beelden voor de Fontana dell' Immacolatella (Napels, S. Lucia, 1601); Maria met Jesuskind en Sint Jan den Dooper (Napels 1605); Ten hemel opneming van Maria (Rome, S. Maria Maggiore 1606-1611); Boodschap des Engels (Bordeaux, S. Brunon, 1620); St. Jan de Dooper (Rome, S. Andrea della Valle, 1616); medewerking aan het graf van den H.

Robert Bellarminus (Rome, Gesu, 1623); Fontana della Barcaccia (Rome, Piazza di Spagna). — L i t.: Brinckmann, Barockskulptur (1921). *Knipping.*

Bernis, F r a n ç o i s J o a c h i m d e P i e r r e d e, kardinaal, diplomaat, * 1715, † 1794 te Rome; zocht het priesterschap vanwege de armoede zijner adellijke familie; kwam in staatsdienst en werd door den invloed van Mme. de Pompadour gezant te Venetië en te Weenen, waar hij het Fransch-Oostenrijksche verbond van 1756 voorbereidde, hetgeen hem berouwde, toen Frankrijk geheel naar het Oostenrijksche belang werd medegesleept in politiek en financieel opzicht (1757). In 1758, na de slagen bij Rossbach en bij Leuthen, viel hij in ongenade. Hij werd echter kardinaal, ging in 1769 als gezant naar Rome en wendde zijn invloed aan tot de verkiezing van paus Clemens XIV en tot de opheffing der Jezuïeten-orde. Zijn „Mémoires et lettres" werden in 1878 uitgegeven door Frédéric Masson.

B. was met Voltaire bevriend; hij schreef een snedig proza en beminnelijke Rococo-verzen.

U i t g.: Oeuvres (2 dln. Parijs 1802). — L i t.: F. Masson, Le Cardinal de Bernis depuis son ministère (1758-'94) (Parijs 1884); Pastor, Geschichte der Päpste (XV 1932). *v. Gorkom.*

Bernissart, Belg. gem. in de prov. Henegouwen, ten W. van Bergen; opp. 546 ha, ruim 2 500 inw. Oude heerlijkheid. B. is beroemd door de vondsten van merkwaardige fossielen. → Bernissartien.

Bernissartien (genoemd naar Bernissart in Henegouwen, België), onderafdeeling der Krijtformatie, overeenkomende met het Wealden in België. Het Bernissartien is bekend om zijn fossielen. De belangrijkste zijn de Dinosauria, met name het genus Iguanodon. De mijnput Sainte Barbe heeft behalve meer dan 20 complete skeletten van Iguanodons nog resten van schildpadden, krokodillen en visschen opgeleverd. Aan de fossiele fauna van Bernissart is in het Musée d'Histoire Naturelle te Brussel een aparte zaal gewijd. De collectie Iguanodons is eenig op de wereld.

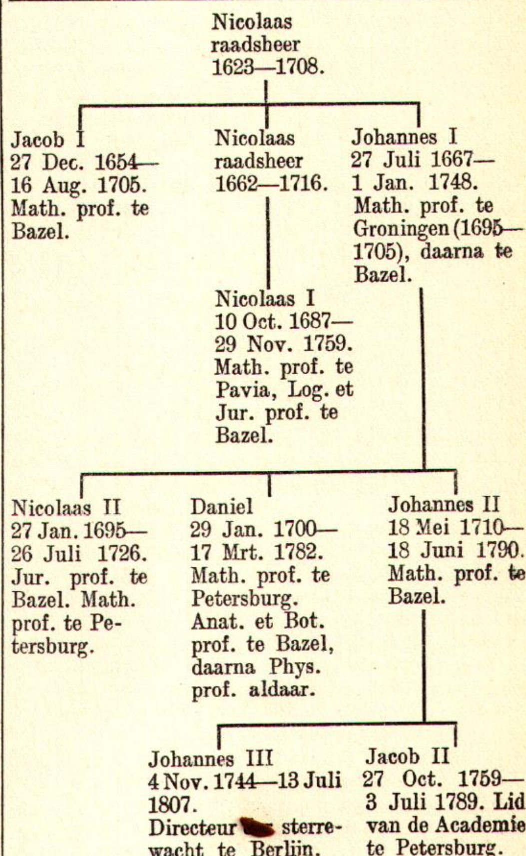
De flora van het Bernissart'sche Krijt is beschreven door Savart. *Hofsteenge.*

Bernisse, of B o r n i s s e, opgeslijkt water, dat vroeger de eilanden Voorne en Putten (beide Z. Holland) scheidde. Vroeger werd hier een tol geheven, die in 1600 naar Dordrecht werd verplaatst. De dichtslibbing geschiedde door het graven van het Spui (16e eeuw) en de Dordsche Kil (begin 17e eeuw). *Blaauw.*

Bernlêf. Om het jaar 790 ontmoette de H. Liudger ten huize van een edele vrouw in Oost-Friesland den toen sedert drie jaar blinden B., die „door zijn geburen hooggeacht werd, omdat hij het verstond de daden der voorvaderen en de oorlogen der koningen voortreffelijk met harpbegeleiding voor te dragen". Hij is de oudste met name bekende West-Germaansche dichter: geen speelman, maar een bij zijn volk in eere staande scôp. Zijn liederen waren wel heldenliederen. Hij moet echter reeds Christen zijn geweest, toen de H. Ludger hem bij die ontmoeting van zijn blindheid genas. *V. Mierlo,*

Berno (B e r n), abt van Reichenau, beroemd liturgicus. Monnik te Fleury omstr. 999, dan te Prüm, door St. Hendrik II tot abt van Reichenau gekozen (1008) in plaats van den wreeden abt Immo. Zijn brieven over liturgische vragen, o.a. aan Aribo van Mainz, zeer waardevol. Op verzoek van abt Piligrim van Keulen schreef B. een werk over muziek: Tonarius. Met Hendrik III stond B. eveneens in nauwe relatie. B. zorgde zoowel voor den materieelen als voor den wetenschappelijken bloei zijner abdij. Overleed daar 7 Juni 1048; zijn graf in het S. Marcus-koor werd in 1929 weder ontdekt.

W e r k e n: Qualiter quatuor temporum ieiunia per sua sabbata sint observanda; Qualiter adventus domini celebretur, quando nativitas domini feria secunda advenerit; Ratio generalis de initio adventus domini (dit werk geeft een lang citaat uit een ons onbekend werk van S. Hilarius van Poitiers, Officia geheeten); De quibusdam rebus ad missae officium pertinentibus (gezonde historische zin; B. steunt vooral op St. Gregorius den Grooten, Smaragdus en Amalarius); Vita S. Udalrici (omwerking van een ouder leven, weinig nieuws). Muzikale werken, later veel afgeschreven: Tonarius; De varia psalmorum atque cantuum modu atione; De consona tonorum diversitate. B. componeerde getijden van St. Ulrich (Udalricus), St. Meinrad, tropen en hymnen voor Epiphanie, O.L.V. Lichtmis en de Vasten, een sequentie op St. Willibrord (Laudes Christo die nunc isto, in hs. St. Gallen, 546, fol. 203 aan Z. Notker toegeschreven, in St. Gallen 898 aan Berno); dit laatste hs. bevat ook brieven van B. — U i t g.: Pez, Thesaurus anecdotorum novissimus IV in Migne Patrologia lat. (CXLII); Gerbert, Scriptores de musica sacra (II 1784 en 1905). — L i t.: Gatard in Dict. Arch. Lit. (II, 820 vlg.); Manitius, Gesch. der latein. Literatur des Mittelalters (II 1923, 61-71); K. Gröber in Lexikon für Theol. und Kirche (II, 218 vlg.); R. Molitor, in die Kultur der Abtei Reichenau (I 1925, 112 vlg.). *Lampen.*

Bernoulli, 1° E d u a r d, muziekhistoricus, * 1867 te Bazel, † 1927 aldaar; sedert 1910 hoogleeraar aan de universiteit te Zurich. Zijn werken bestrijken uiteenloopende perioden, van de middeleeuwen tot den modernen tijd. Onder de voornaamste dienen vermeld: Aus Liederbüchern der Humanistenzeit (1910); een heruitgave van M. Praetorius' Syntagma musicum, 1620 (1916), en een facsimile-uitgave van → Attaingnant's dansen en meerstemmige liederen, 1531 (5 dln. 1914). *Lenaerts.*

2° Naam van een familie te Bazel (oorspronkelijk afkomstig uit Antwerpen), waaruit in de 17e en 18e eeuw tal van wiskundigen zijn voortgekomen, vermeld in bovenstaand uittreksel uit den stamboom. (Zie kolom 694.)

De grootsten onder hen zijn Jacob I, Johannes I en Daniel. De eerste twee hebben veel bijgedragen tot de ontwikkeling van de jonge differentiaal- en integraalrekening, tot het ontstaan der variatierekening en tot de toepassing van de wiskunde op de mechanica. Jacob I beoefende verder oneindige reeksen, vlakke krommen en waarschijnlijkheidsrekening (Ars Conjectandi, 1713). De verstandhouding tusschen de beide broeders is vanaf 1695 volkomen verstoord geweest door prioriteitskwesties. Daniel heeft groote verdiensten op het gebied der toegepaste wiskunde (mechanica, hydrodynamica, kinetische gastheorie). Nicolaas I hield zich, voorzoover juridische studiën en andere werkzaamheden hem tijd lieten, bezig met hoogeremachtsvergelijkingen, oneindige reeksen en waarschijnlijkheidsrekening; Nicolaas II met differentiaalvergelijkingen; Johannes II met synthetische meetkunde; Johannes III was voornamelijk astronoom; Jacob II schreef over theoretische mechanica.

L i t. : F. de Boer, De familie Bernoulli in de geschiedenis der wiskunde (rede, Groningen 1896). *Dijksterhuis.*

Getallen van Bernoulli (Jacob I). Deze treden op bij de bepaling van de som van de k^e machten van alle natuurlijke getallen kleiner dan of gelijk aan n. Men vindt voor het eerste getal van B. (symbool: B_1) 1/6, verder $B_2 = 1/30$, $B_3 = 1/42$, $B_4 = 1/30$, $B_5 = 5/66$, $B_6 = 691/2\,730$, $B_7 = 7/6$, $B_8 = 3\,617/510$, enz.

L i t. : L. Saalschütz, Vorlesungen über die Bernoullischen Zahlen (Berlijn 1893); P. Bachmann, Niedere Zahlentheorie (II 1910). *Dijksterhuis.*

Wetten van Bernoulli, → Fluitpijp.

Stelling van Bernoulli-Laplace, laat zich, zonder gebruik te maken van formules, als volgt uitspreken. Wanneer telkens bij ieder van s proeven óf een gebeurtenis E (met → wiskundige kans p) óf een gebeurtenis E' (met wisk. kans 1—p = q) optreedt, dan is onder de mogelijke resultaten dát het waarschijnlijkst, waarbij de verhouding m : n van de aantallen herhalingen van E en E' gelijk is aan of het dichtst ligt bij p : q. Neemt s toe, dan neemt de kans op het waarschijnlijkste resultaat af, en nadert tot nul, terwijl de kans op een van het waarschijnlijkst resultaat hoogstens een zeker, vast gegeven percentage afwijkend resultaat toeneemt, en tot 1 nadert. *J. Ridder.*

Bernoulliaansch bewijs, → Inductie.

Bernried, P a u l u s v a n, → Paulus van Bernried.

Bernsen, J o a n n e s J a c o b u s A t h a n a s i u s, Franciscaan, palaeontoloog en geoloog, voortreffelijk kenner van de Ned. fossiele vertebraten-fauna. * 2 Mei 1888 te Nederhorst den Berg, † 5 Juni 1932 te Leiden; studeerde biologie, geologie en palaeontologie te Amsterdam en promoveerde in 1927 cum laude tot dr. phil. op proefschrift: „The geology of the Teglian clay and its fossil remains of rhinoceros”. Bewerkte de fossiele werveldieren uit de klei van Tegelen, verder hetgeen te voorschijn kwam bij de werken aan het Twente-Rijn-kanaal en uit de klei van Maas en Waal en uit de Schelde bij Breskens. Een uitvoerige publicatie over dit materiaal werd door zijn plotselingen dood verhinderd; onbeëindigd bleef ook de bewerking van de Trinil-collectie, verzameld door prof. E. Dubois, tot wiens assistent B. in 1930 werd benoemd. In deze collectie vond hij drie dijbeenderen van den P i t h e c a n t h r o p u s e r e c t u s.

P u b l i c a t i e s : On a fossil monkey found in the Netherlands, in Proceedings (Kon. Ac. te Amsterdam XXIII 1930, nr. 7); Eine Revision der fossilen Säugetierfauna aus den Tonen von Tegelen, in Natuurhist. Maandblad (1930-1932); Recente vondsten van fossiele zoogdieren in Ned., in Geologie en Mijnbouw (11e jg. nr. 2 en 4). *Crommelin.*

Bernstein, E d u a r d, Sociaal-Democratisch theoreticus van naam. Een der oudste S. Democraten in Duitschland, die Marx en Engels persoonlijk gekend heeft. In ballingschap in Londen, leerde hij het Engelsche Socialisme kennen en werd dientengevolge in evolutionnaire richting gestuurd. Hij is de vader van het → Revisionisme. * 6 Jan. 1850 te Berlijn, † 18 Dec. 1932 aldaar; aanvankelijk bankemployé, trok in 1878 naar Zwitserland; van 1881 tot 1890 bestreed hij als redacteur van den „Sozialdemokrat” Bismarck's Socialistenwet; in 1888 verbannen, verbleef hij tot 1901 in Londen. Na zijn terugkeer in Berlijn was hij 1902—1906, 1912, 1918, 1920—1928 lid van den Rijksdag, waarin hij den oorlog bestreed.

W e r k e n : Die Kommunistischen und Demokratisch-Sozialen Strömungen in England während des 17 Jahrh. (1895); Zur Geschichte und Theorie des Sozialismus ([4]1904); Der Revisionismus (1909); Lasalle u. der Sozialismus (1920); Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der S. D. ([2]1921).

2° G e o r g H e i n r i c h, Duitsch oriëntalist en prof. in de Oostersche talen te Breslau. Schrijver van vsch. werken, vooral over Syrische literatuur. * 1789, † 1860.

3° H e i n r i c h A g a t h a n, werd na zijn studie in de medicijnen als geneesheer aangesteld te Gadok (Batavia); in 1860 door de Ned. regeering belast met een wetenschappelijk onderzoek van de Molukken en Nieuw Guinee. * 1828, † 1865.

W e r k e n : Abhandlung über die Nester der Salanganen, en andere Ornithologische bijdragen. *Willems.*

4° H e n r y, Fransch tooneelschrijver van de naturalistische school. * 20 Juni 1876 te Parijs. Het tooneelwerk van B., uit een scenisch oogpunt sterk te noemen, wat zijn ongelooflijk vluggen bijval verklaart, is grootendeels een mengsel van grof effectbejag, dat soms het melodrama nabij komt, en brutale schildering van de ongebreidelde lagere driften. Alleen zijn laatste stukken verraden eenige verdieping van psychologische studie, zonder daarom ethisch gezonder te worden.

W e r k e n : Le marché (1900); Le détour (1902); Joujou (1902); Le bercail (1904); La rafale (1905); Le voleur (1906); Samson (1907); Israël (1908); Après moi (1911); L'assaut (1912); Le secret (1913); L'élévation (1917); Judith (1922); La galerie des glaces (1924); Félix (1925); Le venin (1926); Mélo (1929). *Baur.*

Bernstorff, 1° A n d r e a s P e t e r, g r a a f, * 1735, † 1797, van een oud Hannoveraansch adelgeslacht; kwam in 1759 door voorspraak van zijn oom in Deenschen staatsdienst en werd in 1772 na Struensee's val eerste minister; als aanhanger van het verlicht despotisme schafte hij de lijfeigenschap af; sloot in 1780 het verbond van gewapende neutraliteit in het eerste tijdperk der revolutie-oorlogen.

2° J o h a n H a r t w i g E r n s t, g r a a f, staatsman, * 1712 te Hannover, † 1771 te Hamburg; kwam in dienst van den Deenschen koning Frederik V; werd Deensch gezant te Parijs en vatte daar diepe bewondering op voor de Fransche beschaving; sedert 1751 eerste minister te Kopenhagen, werd in 1770 uit dit ambt verdrongen door Struensee's groeienden invloed en vertrok naar Duitschland. *v. Gorkom.*

Bernulphus of B e r n o l d, Heilige, bisschop van Utrecht (1027—1054). Hij werd in 1027 door koning Koenraad II tot biss. van Utr. aangesteld. Het bericht van Beka, dat deze benoeming een belooning was voor het bericht, dat B. als pastoor van Oosterbeek naar Utrecht bracht, dat nl. keizerin Gisela een kind ter wereld had gebracht, verdient geen geloof. B. stond op goeden voet met keizer Koenraad II en vooral met Hendrik III, van wien hij bezittingen in Drente en Gron. kreeg (1040), verder het graafschap Vollenhove (1042), een graafschap rond Deventer en Zuid-Neder-Maasland (1046). B. volgde den keizer op een krijgstocht tegen koning Ovo van Hongarije (1042) en stelde de Utr. macht ter beschikking van Hendrik III tegen Dirk IV, graaf van het latere Holland (1047). Deze krijgstocht had geen succes, maar 14 Jan. 1049 versloegen de troepen van B., samen met die van andere vorsten, Dirk IV bij Dordrecht.

B. begunstigde de hervormingsbeweging van de 11e eeuw, was bevriend met Poppo van Stavelot, voerde diens gewoonten in het klooster S. Paulus bij Utrecht in, en trachtte de kerken uit de handen van leeken te bevrijden. B. bouwde de kerken van S. Pieter en S. Jan en de abdijkerk van S. Paulus te Utrecht en van S. Lebuinus te Deventer. Feestdag 19 Juli. Thans patroon van het S. Bernulphusgilde.

L i t. : De H. Bernulfus, in het Gildeboek (XIII 1930, 89-102). *Post.*

Bernulphusgilde, S i n t, is opgericht den 28en Nov. 1869. Het stelt zich ten doel (Statuten): de bevordering van den bloei der hedendaagsche kerkelijke kunst, het wekken en kweeken van eerbied voor de oude kerkelijke kunst; het verspreiden van kennis omtrent beide. Onder de hiertoe aangewende middelen zijn: vergaderingen met voordrachten en gedachtenwisseling, de uitgave van een tijdschrift, tentoonstellingen, studiereizen, samenwerking met verwante vereenigingen, bevordering van zuivere verhoudingen tusschen opdrachtgevers en kunstenaars. De leden zijn voor verreweg het grootste deel (ruim $^2/_3$) geestelijken, overigens kunstenaars en eenige leeken (kunsthistorici). De oprichter, mgr. G. W. v a n H e u k e l u m, had dan ook allereerst het oog op voorlichting en opvoeding van den clerus in zake religieuze kunst, gelijk Bethune met zijn 3 jaren tevoren opgericht Gilde van St. Thomas en St. Lucas in België en, reeds vroeger, Reichensperger in Duitschland zich die voorstelden. (In zijn eersten opzet had mgr. v. H. leeken slechts als hospitanten willen toelaten.)

Het kader om deze stichtingsdaad trekken we, beknopt, over de punten: herstel der bisschopp. hiërarchie — activiteit in den bouw en de versiering van nieuwe kerken — cultureele en staatkundige vrijwording der Katholieken (werken en streven van Alb. Thijm en Schaepman); als sterk sprekenden achtergrond hebben we te zien de herleefde liefde voor en de studie van de Gotiek (Viollet-le Duc, herbouw van den Keulschen dom). Dat de architectuur weder leidster der kunsten werd, was de bedoeling; in de practijk liep het voorhands vaak uit op een decoratief gebruik van Gotische (veelal Duitsch-Gotische) detailvormen, op stijl-nabootsing, archaïsme: de neo-Gotiek, waarvan v. Heukelum de zeer leerstellige prediker was, geholpen (soms ook getemperd) door de uitvoerende mannen als arch. A. Tepe, W. Mengelberg, J. H. Brom, H. Geuer.

In het begin der 20e eeuw kwam er een kentering, ten deele onder invloed van de kunstidealen van Beuron, maar vooral door het in kunstenaarskringen buiten het Gilde ontwaakte leven: de nieuwe Nederlandsche architectuur en kunstnijverheid, het verhoogde verantwoordelijkheids- en zelfbesef der kunstenaren. Reeds in 1896 had arch. P. J. H. Cuypers, die zooveel ouder was, maar die toch steeds op eenigen afstand van het Gilde was gebleven (ook omdat de Gotiek hem heel wat meer was dan een modellenboek) aangedrongen (tevergeefs) op krachtiger actie ter „verhooging van het peil van kennis en smaak” onzer kerkelijke artisten en op de vorming van een grooten bond met plaatselijke afdeelingen. Een dergelijke actie, gericht tegen de eenzijdige formuleering van v. Heukelum c.s. en tegen de isoleering van het Gilde met zijn gedweeë meeloopers, leidde eindelijk in 1911, nadat het Gilde (sinds 1900) was gaan inslapen, tot een herleving. In nieuwe Statuten kreeg de hedendaagsche kunst haar recht, en werd de mogelijkheid van een schifting der kunstenaars-leden geopend (stemhebbende naast belangstellende leden), waarvan de verwezenlijking echter tot nog toe niet is aangedurfd. Voorts breidde de broederschap zich buiten het bisdom Utrecht uit; ook de andere diocesen vonden in het bestuur vertegenwoordiging. De wereldoorlog knotte tijdelijk het nieuwe streven. In 1918 en volgende jaren ging het zich echter krachtig manifesteeren, vooral in de hernieuwde verschijning van zijn orgaan Het Gildeboek, verder in allerlei werkzaamheid als in den aanhef van dit artikel aangegeven. Een eenige jaren lang volgehouden poging om te komen tot de stichting van een commissie van advies i.z. kerkelijke kunst (ongeveer op de wijze van de V.A.N.K.) stuitte af op verzet van hoogerhand. Aan de zuivering der verhoudingen tusschen opdrachtgevers en kunstenaars is nog veel te doen, tenzij men dit aan de jongere zustervereeniging (Alg. R.K. Kunstenaarsvereen.) alleen zou moeten overlaten.

L i t. : C. Hartman, Verleden en toekomst v.h. St. B.-gilde (Feestuitgave 1919 Gildeboek); E. J. Haslinghuis, Tien jaren uit de geschied. v. h. St. B.-gilde (Gedenkboek 1929); G. Brom, Herleving der kerkel. kunst in Kath. Nederland (hfst. V, 1933). *Haslinghuis.*

Bernus, A l e x a n d e r v o n, Duitsch dichter van theosophische strekking en bemiddelaar van de moderne Engelsche romantiek in Duitschland. Hij vertaalde ook uit Petronius en Ovidius. * 6 Febr. 1880 te Lindau.

W e r k e n : Aus Rauch und Raum (1903); Leben, Traum und Tod (1904); Maria im Rosenhag (1909); Hymnen an Caroline Günderode (1911); Gesang an Lucifer (1923). — Tooneel: Versspiele (1930); daarin o.m. Der getreue Eckart. — U i t g. : Gesammelte Gedichte (1917). *Baur.*

Bernward, bisschop van Hildesheim (993—1022); † 1025. B. leidde de opvoeding van den toekomstigen keizer Otto III, tot deze 15 jaar oud was (996). Als geleerde heeft B. veel bijgedragen tot de bevordering der zgn. Ottonische Renaissance, in het laatste kwart der 10e eeuw. Kerkelijk was hij de Cluniacensische hervormingsrichting ijverig toegedaan. Hij was een groot bevorderaar van wetenschap en kunst. In zijn dagen stond Hildesheim aan de spits onder de Duitsche steden, vanwege zijn sierlijken bouwtrant (oud-Saksische stijl).

Lit.: Thangmar, Vita Bernwardi (in Mon. Germ. Hist. t. IV); Dietr. Schäfer, Deutsche Geschichte (I 1910). *Slootmans.*

Kunstschool van den H. Bernward. Grooten invloed op de kunstontwikkeling van den H. Bernward had een bezoek aan Rome (in gezelschap van den jongen Otto III). In Hildesheim richtte hij een bronsgieterij in en liet aldaar de Sint Michaëlskerk bouwen (1001—1022). Alle takken van kerkelijke kunst, vooral echter de edelsmeedkunst, de boekverluchting en de binderskunst genoten zijn belangstelling. Uit de Bernward-kunstschool zijn beroemd: 1° de twee-vleugelige bronzen deur aan de St. Michaël: op iederen uit één stuk gegoten vleugel bevinden zich acht reliëfs van plompe verhoudingen, doch goede plastiek, waarop de heilsgeschiedenis vanaf de schepping van den mensch tot aan den manslag van Kaïn alsmede de jeugd en het lijden van Jesus zijn voorgesteld; 2° de 4 m hooge bronzen zgn. Bernwardszuil in den dom (1022), oorspr. waarsch. een kandelaar voor de Paaschkaars, in inspiratie aan de Romeinsche Trajanuszuil: tooneelen uit de H. Schrift in reliëf, dat over de zuilschacht in acht windingen opwaarts slingert; 3° het kruis van St. Bernward in de Magdalena-kerk te Hildesheim, in verguld mengmetaal uitgevoerd en met goudfiligraan bedekt en met halfedelsteenen versierd, van overwegend Byzantijnsch karakter; 4° twee zilveren luchters in den vorm van een gedraaiden boomstam, aan den voet versierd met op dieren zittende naakte menschengestalten en op de schacht symbolen van de zichtbare en onzichtbare schepping; 5° De graftombe van den H. Bernward (met koperen dekplaat), waarop apocalyptische voorstellingen.

Van de boekkunst zijn te vermelden 1° het Sacramentarium van Bernward en 2° het Evangeliarium, door den monnik Guntbald geschreven, met een band, waarvan de techniek en compositie ontleend zijn aan Byzantijnsche ivoren.

Lit.: Beissel, Bernwards Evangelienbuch (1891); Beissel, Bernward als Künstler (1895); Habicht, Des hl. Bernw. von Hildesheim Kunstwerke (1922). *Knipping.*

Beroaldo, Filippo, **1**° de Oudere, Ital. Humanist, prof. te Parma, Milaan, Parijs en zijn geboortestad Bologna; hij gaf veel Lat. auteurs uit. * 1453, † 1505.

2° De Jongere, neef en leerling van den vorige, bibliothecaris van Leo X; hij publiceerde de eerste volledige uitgave van Tacitus (Rome 1515) en schreef Lat. gedichten. * 1472, † 1518. *Zr. Agnes.*

Beroea (ant. geogr.), **1**° stad in Macedonia Emathia, teg. Verria. Bij B. werd Demetrius Poliorcétes door Pyrrhus van Epirus verslagen en aldus van Macedonië beroofd, 288 v. Chr. St. Paulus predikte er met succes (Act. 17. 10—14).

2° Stad in Thracië, teg. Eski Zagora. *Davids.*

3° Stad, vermeld in de oorlogen der Macchabeeën (2 Mac. 13.4), waarsch. = Aleppo, dat sinds de Macedonische verovering ook B. genoemd werd.

Beroep. Ofschoon onder b. in ruimeren zin elke levenstaak kan verstaan worden, geeft het woord in strikten zin alleen aan de habitueele uitoefening van een werkzaamheid, tot volledig of gedeeltelijk levensonderhoud dienende, waardoor in een der behoeften van de samenleving wordt voorzien. De samenleving toch ontstaat door het veelvuldig vervlochten zijn van functies, strevingen en handelingen, die, elkaar aanvullend, het volledige stelsel van geestelijke en stoffelijke goederen te weeg brengen en in stand houden, die tot bevrediging van de verschillende behoeften der menschen dienen moeten. In een op arbeidsverdeeling berustende maatschappij zal eenieder tot een der branches moeten behooren (geestesprestaties, productieve arbeid of diensten), wier totaal dit gesloten systeem van werkzaamheden uitmaakt; tegelijk heeft dan elk dier werkzaamheden ten doel eenieder, door hem in het geheel der (in ruimeren zin) productieve factoren in te schakelen, ook weer in het maatschappelijk inkomen tot zijn eigen onderhoud te doen deelen. Elk beroep heeft dus zoowel een sociale als persoonlijke strekking.

De sociale beteekenis treedt minder op den voorgrond voorzoover bij sterk ontwikkelde specialisatie sommige beroepen enkel maar op zeer ondergeschikte werkzaamheden zijn gericht, of ook voorzoover ongequalificeerde functies niet op één bijzondere werkzaamheid, maar op meerdere gericht zijn, bijv. op alle werk, dat alleen maar spierkracht vergt. Ofschoon nu daardoor bepaalde handelingen, die bijv. van zuiver stoffelijken of mechanischen aard zijn, naar haar eigen object beoordeeld, minder innerlijke waarde vertegenwoordigen, toch zijn ze in het maatschappelijk geheel noodzakelijk en dikwijls onmisbaar en verdienen daarom eerbied en bescherming. De middeleeuwsche spreekwijze gaf soms van deze opvatting blijk, door ook beroepen of functies, die overigens niet in aanzien stonden, een officium of ambt te heeten. Met het oog op die hoezeer ook gereduceerde, toch reëele beteekenis voor het geheel, kan men derhalve ook de werkzaamheid der ongequalificeerde arbeiders een beroep noemen, alhoewel de meer gewone spreekwijze met het woord de gedachte schijnt te verbinden aan een bepaalde taak, die ook vakkennis vergt.

Wat de persoonlijke beteekenis aangaat, het beroep dient tot levensonderhoud, maar het is er niet slechts een technisch middel toe; het behoort iets van het hoogere leven zelf te zijn, het dient in de spheer der menschelijke doelstellingen te worden opgeheven en daartoe in een bewust, organisch verband te treden. Dat wil zeggen, dat het beroep en de uitoefening ervan door de wetten der moraal moeten bestuurd worden en dienovereenkomstig bestaat er voor elk beroep een beroepsmoraal of beroepsethos. Het beteekent verder, dat de mensch zijn beroep maar niet als van ondergeschikt belang heeft te beschouwen, doch er hart en ziel dient in te leggen. Een behoorlijke opleiding en een verstandig geleide beroepskeuze zijn daartoe noodig en reeds vroegtijdig dienen de ouders tot dit doel op aanleg en eigenschappen hunner kinderen te letten.

Het kiezen van een beroep was in vroegere tijden niet geheel vrij. Behalve dat in vele landen een soort kastewezen, naar beroepen ingedeeld, bestond, was ook in de middeleeuwen en veel later krachtens de gilden-

ordening de vrijheid tot het ter hand nemen van een beroep in allerlei opzicht gebonden (→ Gilde). In den nieuweren tijd waren het niet meer juridische, maar moreele barrières, die bepaalde beroepen voor bepaalde klassen afsloten, omdat de publieke opinie of de mode die voor leden van bepaalde standen ontoegankelijk achtten en dit zoowel naar boven als naar onderen. Zeer zeker staat de aard der functie tot den maatschappelijken stand in betrekking (→ Stand), maar voor excessen dient men zich hier te hoeden. *Weve.*

Beroep (N e d. B e l. r e c h t). De belastingplichtige, die van oordeel is, dat hij een te hooge belasting moet betalen, kan daartegen in beroep komen. De rechtspraak, welke alsdan wordt uitgeoefend, behoort tot de administratieve rechtspraak, die in sommige belastingwetten is opgedragen aan administratieve rechters, in andere aan den burgerlijken rechter. Bepaalt een wet niets omtrent deze administratieve rechtspraak, dan geldt als algemeen beginsel, dat onverschuldigd betaalde belasting door een actie bij den burgerlijken rechter kan worden teruggevorderd.

I. Als a d m i n i s t r a t i e v e rechters zijn aangewezen: 1° de r a d e n v a n b e r o e p voor de directe bel.; zij beslissen over primitieve en navorderingsaanslagen en over ontheffingen inzake inkomsten-, gemeentefonds-, vermogens-, verdedigings-, personeele, dividend- en tantièmebelasting en alle gemeentelijke belastingen. 2° De v o o r z i t t e r s van de raden van beroep voor de directe bel. ; zij beslissen op verzoekschriften om toelating tot indiening van bezwaar- of beroepschriften inzake een directe bel., dividend- en tantièmebel. en enkele andere heffingen n a de daarvoor gestelde termijnen (→ Overschrijden van in belastingwetten gestelde termijnen). 3° De K r o o n ; zij beslist inzake de gemeente van aanslag in de inkomsten-, vermogens-, dividend- en tantièmebel. en inzake de verdeeling van de gemeentelijke opcenten op laatstgenoemde bel. 4° De G e d e p u t e e r d e S t a t e n ; zij beslissen o.a. inzake de grondbel. en bezwaren tegen bij de invordering van directe bel. in rekening gebrachte kosten van vervolging. 5° De t a r i e f c o m m i s s i e ; zij beslist inzake bezwaren betreffende de waarde van ten invoer aangegeven, met een invoer- of statistiekrecht belaste, goederen, inzake de toepassing van de tariefwet 1924 ten aanzien van de ingevoerde goederen alsmede inzake primitieve en navorderingsaanslagen in en teruggaven van de omzetbelasting. 6° Verder zijn er nog eenige commissies, die van minder beteekenis zijn.

II. Van de b u r g e r l ij k e rechters zijn ter beslissing van belastinggeschillen in belastingwetten aangewezen: 1° de a r r o n d i s s e m e n t s r e c h t b a n k e n ; zij beslissen inzake de invordering en terugvordering van registratie-, zegel- en successierecht, invoerrechten (behalve hetgeen onder I, 5 is vermeld), accijnzen, alsmede inzake bepaalde geschillen bij de invordering van directe bel. Bovendien treden zij op terzake van terugvordering van onverschuldigd betaalde bel., indien de betreffende belastingwet geen regeling omtrent administratieve rechtspraak bevat, bijv. inzake wegen- en rijwielbel. 2° De g e r e c h t s h o v e n ; zij beslissen als appèlrechters in de onder II, 1 genoemde zaken; het gerechtshof te Den Haag beslist in eerste en hoogste instantie over het toepasselijk zijn van de wet op de richtige heffing der directe bel. 3° De H o o g e R a a d ; hij beslist als cassatierechter over de zaken genoemd onder I, 1 en II, 1.

Het beroep wordt ingesteld door een geschrift, dat in de gevallen onder I, 1 b e r o e p s c h r i f t heet. Een beroepschrift moet worden ingediend binnen een in de betreffende wet gestelden termijn; vgl. → Overschrijden van in belastingwetten gestelde termijnen.

Verscheidene belastingwetten kennen een a d m i n i s t r a t i e v e v ó ó r i n s t a n t i e, alvorens de administratieve rechtspraak wordt uitgeoefend. → Bezwaar.

L i t. : Sinninghe Damsté, Inleiding tot het Ned. Belastingrecht ; v. d. Poel, Raden van Beroep voor de dir. belastingen ; Schendsok, Raden van beroep voor de dir. belastingen. *Smeets.*

2° Voor B e l g i ë, → Belastingen (België), Rechtspleging en Strafrecht.

Voor beroep in het N e d. en B e l g. R e c h t, → Hooger Beroep.

Beroepsanalyse is het door ontleding vaststellen van de eigenschappen, die voor de uitoefening van een beroep noodig zijn. De b. wordt toegepast, alvorens men bij psychotechnische keuringen overgaat tot het samenstellen van proeven. Men kan verschillende hulpmiddelen toepassen om tot een goede b. te geraken. De eenvoudigste methode is de informatie en wel bij personen, die het beroep zelf uitoefenen of uitgeoefend hebben. Meestal kan men hiermee niet volstaan, omdat de beoefenaars niet tot introspectieve beoordeeling in staat zijn en dus niet kunnen aangeven, welke functies bij de uitoefening van beroep in werking zijn. Een tweede methode is de observatie. Een deskundige, die de beoefenaars nauwkeurig en langdurig waarneemt, kan in sommige gevallen een duidelijk inzicht op die wijze verkrijgen. Het hangt van den aard van het beroep af of de observatie-methode bruikbaar is. Hoe meer bewegingen bij de uitoefening worden gemaakt, des te eerder komt de observatie in aanmerking. De beste methode is de zelf-uitoefening. Deze stuit veelal op practische bezwaren, omdat het veel tijd van den deskundige eischt. Deze methode heeft het voordeel, dat het werk wordt geleerd door een in introspectie geschoolden persoon en bovendien, dat deze persoon de leer-periode doormaakt, d.w.z. het proces, waarbij door gewenning en aanpassing de moeilijkheden van het beroep zich het sterkst doen gevoelen.

In vele gevallen zijn psychotechnische keuringen mislukt, doordat te weinig aandacht was geschonken aan de beroepsanalyse.

Voor de hoogere beroepen zal de beroepsanalyse extra-moeilijkheden opleveren, o.a. omdat het voor den psychotechniker onmogelijk is deze beroepen zelf uit te oefenen. Hij zal daarbij meestal moeten volstaan met informatie. *de Quay.*

Beroepschrift (N e d. B e l. r e c h t), → Beroep.

Beroepscomedie, → Commedia dell'arte.

Beroepscriminaliteit, criminaliteit, voorzooverre zij beïnvloed wordt door het beroep van den misdadiger. → Criminaliteit.

Beroepsgeheim is een speciaal geval van toevertrouwd → geheim. Onder beroepsgeheim en ambtsgeheim wordt verstaan de verplichting, om datgene, wat men krachtens ambt of beroep van anderen weet en waarvan de bekendmaking voor anderen ongewenscht is, geheim te houden. Deze verplichting kan

voortvloeien uit den aard van het ambt of berode (bijv. geneesheer, advocaat, notaris) of uit een wettelijk voorschrift of uit een uitdrukkelijk opgelegde of uitdrukkelijk aanvaarde verplichting tot geheimhouding (soms door middel van een eed). De verplichting, die het b. oplegt, is een ernstige zedelijke verplichting. Het b. immers is noodzakelijk voor het algemeen welzijn. De menschen moeten in verschillende aangelegenheden de hulp van deskundigen kunnen inroepen, zonder gevaar, dat hetgeen zij aan die deskundigen mededeelen, tot hun nadeel of ongerief aan anderen bekend zal worden. Als het beroepsgeheim niet bestond ook als gewetensverplichting, zouden velen ervan teruggehouden worden, zich tot een dokter te wenden, tot groot nadeel niet alleen van hun persoonlijke gezondheid, maar ook van de volksgezondheid. Het beroepsgeheim wordt ook door de burgerlijke wet erkend en beschermd, doordat de overtreding gestraft wordt. Zelfs de rechter kan nooit iemand dwingen om voor de rechtbank getuigenis of verklaring af te leggen aangaande dingen, die onder het beroepsgeheim vallen. Wel geeft de wet de vrijheid om voor den rechter over dergelijke dingen te spreken, zoodat de betrokken personen hier hebben te handelen overeenkomstig de natuurlijke zedenleer en hun eigen geweten. Zooals van ieder toevertrouwd geheim, geldt ook van het beroepsgeheim, dat het niet zoo absoluut en star moet worden opgevat, dat er nooit een reden zou kunnen aanwezig zijn, die het geoorloofd maakt om te spreken. Deze redenen doen zich wel zelden voor, nl. wanneer openbaring van hetgeen men onder beroepsgeheim weet, het eenige middel is om de gemeenschap of een derde te beschermen tegen een zeer groot en onrechtvaardig toegebracht nadeel. Wanneer bijv. iemand een besmettelijke ziekte heeft en weigert de noodige maatregelen te nemen om niet anderen te besmetten, zou een geneesheer de overheid mogen waarschuwen; hij zou het zelfs verplicht zijn om wille van de gezondheid van vele anderen. Deze uitzondering bestaat niet alleen wat den gewetensplicht betreft, maar wordt ook erkend door de burgerlijke juristen. „De bij art. 272 veronderstelde verplichting tot geheimhouding kan ook opgeheven worden door een hoogeren plicht van zedelijken of maatschappelijken aard, die de openbaarmaking van het geheim vordert" (Simons, Leerb. Ned. Strafr. II, 65). In het bijzondere geval van besmettelijke ziekte legt de wet den geneesheeren uitdrukkelijk den plicht op, om de overheid ervan in kennis te stellen. De zedelijke verplichting van het b. kan ook worden opgeheven, doordat de persoon, wien het aangaat, bijv. de patiënt, verlof tot spreken geeft; of de wet deze uitzondering erkent, is niet zeker. Een zeer bijzondere vorm van beroepsgeheim is het → biechtgeheim, voor de priesters, dat nog strenger tot geheimhouding verplicht.

L i t. : A. Aletrino, Eenige beschouwingen over den beroepseed der artsen (1889); J. N. Thyssen, Het geheim van den medicus (T. v. S. V 1890, 363); dr. C. v. Tusschenbroek, Het geheim van den medicus (T. v. S XI, 101); Handelingen der Ned. Jur. Ver. (1905; adviezen A. Tak en J. N. Thyssen); C. J. Wynaendts Francken, Het medisch beroepsgeheim (1906); A. C. M. Beukers, Het beroepsgeheim van den geneesheer (1915).

Bender.

Beroepsgeheim in het N e d. S t r a f r e c h t. Hij, die opzettelijk eenig geheim, dat hij uit hoofde van zijn (ambt of) beroep verplicht is te bewaren, bekend maakt, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes maanden of geldboete van ten hoogste zeshonderd gulden (art. 272 W. v. Str.). Wanneer iemand in verband met art. 272 verplicht is een geheim te bewaren, wordt meestal door den aard van het beroep bepaald. Vast staat het voor geestelijken, geneesheeren, advocaten, enz. Minstens twijfelachtig bij journalisten, bankiers, enz. Als dringende belangen het eischen, kan de verplichting vervallen. Art. 272 is dan van zelf niet meer toepasselijk. Een beroep op overmacht (art. 40 W. v. Str.) is dan ook niet eens noodig. In hoeverre dergelijke omstandigheden de verplichting doen vervallen, moet van geval tot geval naar redelijk oordeel worden beslist.

N e d. S t r a f p r o c e s r e c h t. Van het geven van getuigenis kunnen zich verschoonen zij, die uit hoofde van hun stand (geestelijken zijn hier bedoeld), hun beroep of hun ambt tot geheimhouding verplicht zijn, doch alleen omtrent hetgeen, waarvan de wetenschap aan hen als zoodanig is toevertrouwd (art. 218 W. v. Str.). Dit geldt van getuigenis voor den strafrechter. Naast den geheimhoudings p l i c h t staat het verschoonings r e c h t. De betreffende mag spreken, als een dringend belang dit zou vorderen.

Pompe.

B e l g. S t r a f r e c h t. Art. 458 van het Strafwetboek straft de geneesheeren, heelmeesters, officieren van gezondheid, apothekers, vroedvrouwen en alle andere personen, die door staat of beroep bewaarder zijn van de hun toevertrouwde geheimen, en deze openbaren buiten het geval, dat zij geroepen zijn om in rechte getuigenis af te leggen, alsook buiten het geval, dat de wet hen verplicht die geheimen bekend te maken. De andere personen, waarvan sprake in de wet, en die door staat of beroep bewaarder zijn van de hun toevertrouwde geheimen, zijn o.m. priesters, advocaten, pleitbezorgers (procureurs), notarissen, postbedienden, deurwaarders, leden van tuchtraden, voogden, curators, enz. De wet verplicht zekere bewaarders van het beroepsgeheim deze bekend te maken: 1° voor de aangifte der geboorte van een kind (art. 55-57 B.W.); 2° voor besmettelijke ziekten (K. B. van 10 Juni 1922); 3° voor de bestatigingen, gedaan in uitvoering van een opdracht van de rechterlijke macht. De toestemming van den belanghebbenden persoon heeft voor gevolg, dat de schending van het beroepsgeheim niet strafbaar is. Doch daaruit volgt niet, dat het geheim moet geopenbaard worden. Al de personen, hierboven aangegeven, mogen weigeren te getuigen nopens de geheimen, welke hun toevertrouwd werden. Doch zij zijn niet strafbaar, indien zij ter gelegenheid van een getuigenis een geheim kenbaar maken. Zij moeten naar geweten oordeelen, of het geheim al dan niet dient bewaard te blijven.

L i t. : Quelques mots sur le secret professionnel, in Annales de la Société de Médecine légale (1902); Nijpels et Servais, Code Pénal Annoté (IV, 333 vlg.); Répertoire pratique de Droit Belge (I, V° Art de guérir, nr. 37 vlg.).

Collin.

Beroepshof, → Hof van Beroep.

Beroepshygiëne (a r b e i d s h y g i ë n e) (zie plaat t/o kolom 641) heeft tot doel de gevaren te voorkomen, waarmede de uitoefening van sommige beroepen den gezondheidstoestand van de daarin werkzame personen bedreigt. Zij tracht dus de zoogenaamde beroepsziekten te voorkomen en is als een onderdeel van de → bedrijfshygiëne te beschouwen.

Nadeelige invloed van het beroep kan zich op velerlei wijze doen gelden en komt voor zoowel bij hen,

die geestelijken als bij hen die lichamelijken arbeid verrichten; ook bij landbouwers en kooplieden, maar toch het meest merkbaar bij de industrieelen, de arbeiders en arbeidsters in fabrieken en werkplaatsen.

De voornaamste factoren, waarmede rekening gehouden moet worden, zijn:

1° Ongeschikte lichaams- of geestesgesteldheid. Personen met aanleg voor bronchitis of tuberculose moeten niet in stofrijke bedrijven worden aangesteld, niet het beroep van steenhouwer kiezen of bij de t.b.c.-bestrijding voor enquêtrice solliciteeren, lichamelijk zwakken moeten niet spitten of sjouwerman worden, zwakhoofdigen niet de leiding in moeilijke of ingewikkelde zaken nemen; de juiste keuze van een beroep kan onder dit opzicht veel kwaads voorkomen.

De beroepskeuze is niet alleen van sociaal belang (the right man on the right place), maar ook hygiënisch belangrijk zoowel voor de maatschappij als voor het individu, en keuring voor een beroep is daarom aanbevelenswaardig. Meer en meer wordt door lichamelijke keuring reeds aan het einde van den schooltijd (schoolartsen) en later ook met behulp van de → psychotechniek getracht de naar een beroep solliciteerende candidaten op hun eigenschappen te onderzoeken. Men let daarbij niet alleen op de gewone lichaams- of orgaanafwijkingen, maar bijv. op rust en zekerheid der hand bij boetseerders en teekenaars, op reactiesnelheid bij telefonisten, tramconducteurs en vliegeniers; op geringe vermoeibaarheid bij revisoren van drukproeven, enz. Toch is ook hiermede de volmaaktheid niet bereikt, omdat vele, vooral karakter-eigenschappen, tot nog toe slechts door lange observatie en ervaring zijn te achterhalen.

2° Overmatige arbeid, hetzij dan te zware of te langdurige arbeid, kan vooral voor kinderen nadeelig zijn. Fabrieksarbeid gedurende 6 uur per dag is voor jongens van 16 jaar lang genoeg en 8 uur voor volwassenen is volgens de gangbare meening een behoorlijke tijdsduur. Landarbeiders werken zonder schade 's zomers langer en 's winters korter, terwijl nachtarbeid en ondergrondsche arbeid minder langdurig behooren te zijn. Voor kinderen en vrouwen is nachtarbeid geheel ongeschikt. Ook overmatige geestelijke arbeid is in zijn gevolgen niet te onderschatten (staatslieden, geestelijken, bankiers, leerlingen) en kan geestelijke afwijkingen als neurasthenie en zenuwoverspanning veroorzaken.

3° Werkplaatsen dienen wat lichttoevoer, luchtverversching en verwarming betreft, aan hygiënische eischen te voldoen; stof en schadelijke dampen moeten vermeden of verwijderd worden. Gemiddeld dient in gesloten ruimten 15 m³ voor iederen werker gereserveerd te zijn.

4° Spierarbeid in onhygiënische houding kan tot orthopaedische afwijkingen en zelfs tot orgaangebreken leiden. De langdurige zittende en gebogen houding van kleermakers maakt dat borst- en buikorganen sterk gedrukt worden en de eigenaardige houding der beenen werkt nadeelig op de kniegewrichten. Mede onder invloed van de huisindustrie met haar gebrek aan frissche lucht komt daarom tuberculose bij kleermakers vrij veel voor. Naaisters zijn gepredisponeerd voor bleekzucht. Schoenmakers en schoenlappers vertoonen eveneens een verhoogde sterfte aan t.b.c. De zgn. schoenmakersborst, d.w.z. een inzinking van het borstbeen en afplatting van de borstkas, ontstaat door het steunen van de werkstukken tegen de borst en is waarschijnlijk oorzaak van de vrij veelvuldige hartaandoeningen; de schoenenfabriek is daarom hygiënisch een vooruitgang. Ook stratenmakers ondervinden vaak de gevolgen eener ongeschikte houding in den vorm van hartafwijkingen. Het langdurig staan van apothekers en drogisten, de zittende levenswijze van kantoorbedienden en studiemenschen, kunnen den bloedsomloop schaden en dikke beenen of aderspatten veroorzaken of het ontstaan van platvoeten in de hand werken; werksters lijden door het kruipen vaak aan kniebeursontsteking; lastdragers aan scheefheid of verkrommingen. Bekend zijn ook de zgn. bakkersbeenen (x-beenen) en de platvoeten der winkelbedienden. Wetten en verordeningen hebben veel bijgedragen om de geschetste nadeelige gevolgen te voorkomen.

5° Beschadiging der zintuigen komt vooral tot uiting ten opzichte van het gezicht en het gehoor. Bijziendheid bij horlogemakers, juweliers, typografen, graveurs; nystagmus (krampachtige trekkingen van oogspieren), conjunctivitis bij stralende hitte, ultraviolet licht en stofinwerking zijn bekende aandoeningen. Door schutbrillen is veel nadeel te voorkomen.

Het gehoor ondergaat veelal nadeeligen invloed, in het bijzonder het Cortische orgaan, door hamerslagen (smeden), kanonnades (artilleristen), werkzaamheden met springstoffen en treingeraas (locomotiefpersoneel). Voorzorgen kunnen door de belanghebbenden soms genomen worden (proppen in de ooren).

6° Hooge luchtdruk, → Barometrische drukking. Bijzondere gevallen van nadeeligen invloed van hoogen druk doen zich voor bij beroepsmuzikanten, die blaasinstrumenten bespelen en bij glasblazers. Uitzetting der longen (emphyseem) met bronchitis komt bij beiden nogal eens voor; de zgn. glasblazerswangen ontstaan door een bovenmatige uitrekking der wangen, die wel geen gevaar, maar toch een monsterachtig gezicht oplevert.

7° Hooge temperatuur in den vorm van stralende warmte komt in smidsen, ijzergieterijen, glasblazerijen, bakkerijen, bij autogeenlasschen en bij stokers voor; de sterk zweetende huid is gevoelig voor ontsteking en de door de hitte opgewekte dorst leidt soms tot onmatig drinken en digestiestoornis; ook de plotselinge overgang in koude omgeving levert gevaar op. Tegen brandgevaar wordt asbestkleeding of in ammoniumsulfaat gedrenkte kleeding aangewend; tegen de huidaandoening is verschoonen en baden aangewezen. Waar heete lucht gepaard gaat met hoog vochtgehalte is veel ventilatie onontbeerlijk.

8° Inademing van stof leidt bij steenhouwers, mijnwerkers (anthracosis) en in stofrijke bedrijven zooals cement- en wolfabrieken, ijzerindustrieën (siderosis) en thomasslakkenmeelfabrieken tot ziekte der ademhalingsorganen.

Door exhaustors dient men het stof te verwijderen en door respirators de individuen te beschermen. Dikwijls werken de arbeiders niet mede, omdat respirators, schutbrillen, enz. hinderlijk worden geacht. Ook stofzuigers, voor huiselijke bezigheden zeer doelmatig, worden door huisvrouwen, dienstboden en werksters nog te weinig gebruikt.

9° Vergiftigingen kunnen zoowel door vaste en vloeistoffen als door gassen veroorzaakt

worden en geven aanleiding tot het ontstaan van chronische kwalen.

Het lood (loodwit) in het schildersbedrijf en in de letterzetterij gebruikt, het phosphor in de lucifersfabrieken, het kwikzilver in spiegel- en thermometerfabrieken, het arsenicum bij het verwerken van arsenicumerts, leveren alle gevaar op, dat echter bij goeden wil door groote zindelijkheid (handenwasschen vóór het eten) en stofbestrijding zeer kan worden getemperd. Vergiftiging door chloor, bij de chloorkalkfabricatie, door zoutzuur bij de glas- en porceleinfabricatie, door zwavelzuur bij het bleeken van zijde, wol en katoen en stroohoeden; door salpeterzuur bij de bereiding van nitrobenzol, vervaardiging van gloeikousjes en onderzoekingen in laboratoria, zijn niet zeldzaam. In den oorlog hebben de gifgassen groote beruchtheid gekregen en ook de doodelijke ongevallen in het Maasdal bij Luik zijn overbekend. Luchtververschingis in deze gevallen het eenige middel.

10° Ongevallen zijn in tal van bedrijven mogelijk en in hooge mate afhankelijk van het betrokken individu. Ongevallen bij arbeid in de bergen (steengroeven) en mijnen door neervallende steen of kolen, bij het afdalen in de mijngangen, bij den omgang met explosief materiaal (stoomketels, knalgas), zijn echter dikwijls niet te vermijden. Het toenemend gebruik van machines heeft het aantal ongevallen doen vermeerderen, maar ook de middelen ter voorkoming doen vinden, als omkleeding der gevaarlijke deelen (riementransmissies, zagen, centrifuges), afronding van hoekige draaiende stukken, enz. De veiligheidswet bevat daarvoor de noodige bepalingen en de ongevallenwet voorziet in de gevolgen voor zoover mogelijk. Een leerzaam instituut voor de practische toepassing der veiligheidsvoorschriften is het Veiligheidsmuseum te Amsterdam.

11° Ziekten spelen eveneens een belangrijke rol. Tuberculose (bij verpleegsters), typhus door melk of water of bacillendragers, syphilis (bij verloskundigen), mijnwerkersziekte door wormen (anchylostomum duodenale), infecties door lompen in papierfabrieken en bergplaatsen van afval, dierziekten (miltvuur en droes) in slachterijen en huidenzouterijen, staan menigmaal met beroep in oorzakelijk verband. Onderricht in deze gevaren, verantwoordelijkheidsgevoel en voorzichtigheid zijn de beste voorbehoedmiddelen.

12° Nachtarbeid werkt nadeelig door het ontbreken van zonlicht, waarvan de gunstige invloed op bloedvorming en stofwisseling (ultra-violette stralen) door niemand meer ontkend wordt. Bovendien ondervindt het zenuwstelsel dikwijls een nadeeligen afstompenden invloed door gebrek aan slaap en het buitengesloten zijn van familie- en maatschappelijk leven. Vooral geldt dit voor onafgebroken nachtdienst. Nachtarbeid voor vrouwen voor industrieele doeleinden is dan ook wettelijk verboden behalve voor één industrie (haringspeten).

13° Vrouwenarbeid. Zware lichaamsarbeid is in het algemeen voor vrouwen ongeschikt; ook wijst in vele gemengde beroepen de vrouw een hooger ziektecijfer en een langzamer herstel aan dan de man, ofschoon alcoholmisbruik en ongezonde levenswijze bij haar minder voorkomen (textielindustrie, lucifers-, aardewerk- en tabaksfabrieken). Er zijn echter talrijke beroepen, waarvoor althans de ongehuwde vrouw even goed of beter geschikt is dan de man (kantoorarbeid, werkster, huishoudster, dienstbode, winkeljuffrouw, verpleegster).

De gehuwde vrouw behoort, vooral als ze kinderen heeft, in fabrieken en werkplaatsen niet thuis. Volgens een door de arbeidsinspectie ingesteld „Onderzoek naar den Fabrieksarbeid van gehuwde vrouwen in Nederland" deden 45% der gehuwde vrouwen, waarover het onderzoek liep, naast den fabrieksarbeid, het huishouden met inbegrip van de wasch en hervatten den arbeid reeds kort na de bevalling, voor zoover althans de wet zulks niet verhinderde. De gevolgen zijn, dat niet alleen bij de arbeidster zelve zich vaak uitputtings- en vermoeiingsverschijnselen voordoen of bij veel staanden arbeid de bekende beenzweren (ulcera cruris) ontstaan, maar ook nog, dat de kinderen de borstvoeding moeten ontberen en in het algemeen onvoldoende verzorgd worden. Voor het eten zorgen, bedden opmaken en de wasch doen gaan voor. De zwangere vrouw moest zooveel mogelijk uit de fabriek geweerd worden en eerst drie maanden na de bevalling terug mogen keeren; dan kan ze ook althans in die drie maanden haar kind zoogen.

14° Kinderarbeid van jonge kinderen behoort in Nederland behalve bij den landbouw en de huisindustrie vrijwel tot het verleden; arbeids- en leerplichtwet hebben daaraan grootendeels een einde gemaakt. Toch wordt naast het schoolgaan nog wel eens loopwerk of huiselijk werk van kinderen geëischt, meestal met als gevolg oververmoeienis en slechte vorderingen in het onderwijs. Oudere, niet meer schoolplichtige kinderen bezitten ook nog niet voldoende weerstandsvermogen om langdurigen of veeleischenden arbeid te verrichten. Arbeiders onder 20 jaar vertoonen een te hoog ziektecijfer en dit geldt volgens Oostenrijksche statistieken vooral ten opzichte van a.s. bouwvakarbeiders, boekdrukkers, bakkers, kleermakers, handschoenmakers en boekbinders. Dikwijls is de onervarenheid en onhandigheid oorzaak van verwondingen met de gevolgen daarvan (bouwvakarbeiders). De genezing treedt echter meestal spoedig in. Arbeid in de frissche lucht is vooral voor jonge menschen het meest geschikt, maar dikwijls niet mogelijk.

15° Huisindustrie geschiedt gewoonlijk in een onhygiënische omgeving (zolders, kelders, schuren) en wordt daarbij slecht betaald, terwijl dan een compensatie gezocht wordt in een langdurigen en dikwijls nachtelijken arbeid. Vrouwen, kinderen en minderwaardige werkkrachten vooral nemen er deel aan. Geen wonder, dat ziekten en vooral tuberculose veel onder de huisindustrie-arbeiders (kleermakers, schoenmakers, mattenindustrie) voorkomen. Bovendien laten arbeidswet en veiligheidswet dezen beroepsarbeid nagenoeg ongemoeid. In New York is het aantal woningen, waar huisindustrie wordt uitgeoefend, door samenwerking van werkgever, huiseigenaar, woningtoezicht en arbeidsinspectie van 25 000 tot 3 000 gereduceerd.

Statistiek. De mate van schadelijkheid van beroepen heeft men ook getracht in cijfers weer te geven. Van belang is daarbij te weten, hoe de verschillende beroepen over de bevolking verdeeld zijn. Het Statistisch Zakboek over 1931 van het Centraal Bureau v.d. Statistiek, blz. 15, geeft voor Nederland het volgende overzicht.

Economische en sociale toestand der bevolking.
Arbeidsstatistiek (Nederland)

Verdeeling der personen, die een beroep uitoefenden, naar de bedrijven, waarin zij werkzaam waren.

Bedrijfsklassen	1920			1930			Toeneming (+) of afneming (—) in procenten sedert 1920		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
Vervaardiging van aardewerk, glas, kalk en steenen	33.450	2.360	35.810	38.039	2.050	40.089	+ 13,7	— 13,1	+ 12,0
Bew. v. diamant en andere edelsteenen en fijne steenen	9.408	1.061	10.469	6.275	643	6.918	— 33,3	— 39,4	— 33,9
Boek- en steendrukkerijen, drukken van hout-, koper- en staalgravuren, photographische ateliers	24.024	1.524	25.548	28.701	2.165	30.866	+ 19,5	+ 42,1	+ 20,8
Bouwbedrijven, enz.	189.325	1.612	190.937	254.493	2.967	257.460	+ 34,4	+ 84,1	+ 34,8
Chemische nijverheid	16.887	3.984	20.871	20.414	5.542	25.956	+ 20,9	+ 39,1	+ 34,4
Hout-, kurk- en stroobewerking, enz.	52.840	1.481	54.321	56.476	1.283	57.759	+ 6,9	— 13,4	+ 6,3
Kleeding en reiniging	45.577	78.496	124.073	56.728	78.424	135.152	+ 24,5	— 0,1	+ 8,9
Kunstnijverheid	974	87	1.061	1.131	248	1.379	+ 16,1	+ 185,1	+ 30,0
Leder, wasdoek, caoutchouc	35.537	2.886	38.423	38.781	3.977	42.758	+ 9,1	+ 37,8	+ 11,3
Oer, steenkolen, turf	43.391	3.295	46.686	49.543	1.906	51.449	+ 14,2	— 42,2	+ 10,2
Metaalnijverheid, scheeps- en rijtuigbouw	188.293	7.689	195.982	225.314	12.102	237.416	+ 19,7	+ 57,4	+ 21,2
Papier	13.220	3.434	16.654	16.592	4.677	21.269	+ 25,5	+ 36,2	+ 27,7
Textielnijverheid	44.667	22.831	67.498	58.101	30.191	88.292	+ 30,1	+ 32,2	+ 30,8
Gas en electriciteit.	19.128	582	19.710	19.691	584	20.275	+ 2,9	+ 0,3	+ 2,9
Bereiding van voedings- en genotmiddelen.	163.362	16.750	180.112	195.683	23.089	218.772	+ 19,8	+ 37,8	+ 21,5
Totaal industrie	880.083	148.072	1.028.155	1.065.962	169.848	1.235.810	+ 21,1	+ 14,7	+ 20,2
Landbouwbedrijven	532.842	89.672	622.514	529.700	109.323	639.023	— 0,6	+ 21,9	+ 2,7
Visscherij en jacht	19.191	406	19.597	15.814	348	16.162	— 17,6	— 14,3	— 17,5
Handel	207.471	64.247	271.718	294.623	104.058	398.681	+ 42,0	+ 62,0	+ 46,7
Verkeerswezen	233.236	28.341	261.577	262.411	34.296	296.707	+ 12,5	+ 21,0	+ 13,4
Crediet- en bankwezen	24.618	5.078	29.696	23.337	4.967	28.304	— 5,2	— 2,2	— 4,7
Verzekeringswezen	12.820	3.779	16.599	16.709	3.484	20.193	+ 30,3	— 7,8	+ 21,7
Vrije en daarmede overeenkomende beroepen.	101.631	41.089	142.720	115.425	55.906	171.331	+ 13,6	+ 36,1	+ 20,1
Onderwijs	32.586	35.820	68.406	39.552	45.461	85.013	+ 21,4	+ 26,9	+ 24,3
Huiselijke diensten	9.790	211.345	221.135	9.100	234.451	243.551	— 7,0	+ 10,9	+ 10,1
Losse werklieden	24.867	36	24.903	32.701	136	32.837	+ 31,5	+ 277,8	+ 31,9
Godsdienst	8.704	3.135	11.839	12.427	5.192	17.619	+ 42,8	+ 65,6	+ 48,8
Totaal [1])	2.090.576	631.831	2.722.407	2.418.039	767.524	3.185.563	+ 15,7	+ 21,5	+ 17,0
De geheele bevolking [2]).	3.410.135	3.455.011	6.865.146	3.942.676	3.992.889	7.935.565	+ 15,6	+ 15,6	+ 15,6

[1]) Hieronder begrepen de personen, wier beroep onbekend was.

[2]) Voor het jaar 1920, hierin niet begrepen de personen, wonende in Nederland, doch niet in het bevolkingsregister van de door hen opgegeven woonplaats ingeschreven.

Jaarlijksche sterfte naar het beroep in Parijs, Engeland en Nederland per 1 000 van elke leeftijdsklasse (volgens Huinink).

Beroep	Parijs 1885—'89			Engeland 1880—'82		Nederland 1891—'95.		
	20—29 j.	30—39 j.	40—49 j.	25—45 j.	45—65 j.	18—24 j.	25—35 j.	36—50 j.
Alle mannen	11,1	14,9	21,2	10,2	25,3	6,6	7,0	10,5
Geestelijken	5,0	8,2	9,0	4,6	15,9	5,8	5,5	7,9
Geneeskundigen . .	9,9	11,3	9,8	11,6	28,0	—	8,0	13,4
Onderwijzers	7,0	8,5	5,8	6,4	19,8	4,6	5,6	6,8
Bakkers	12,4	16,2	24,4	8,7	26,1	5,0	6,6	10,2
Banketbakkers . . .	15,0	16,5	20,4	—	—	5.9	4,8	7,5
Tuiniers.	11,1	13,6	21,6	5,5	16,2	5,0	4,7	8,0
Koetsiers	17.6	21,5	26,7	15,7	36,8	7,9	17,4	23,0
Voerlieden	—	—	—	12,5	33,0	5,3	4,5	9,0
Kellners				22,6	55,3	7,2	11,5	20,9
Logementhouders . .	12,0	21,2	25,7				11,0	13,2
Tappers				18,0	33,7	6,5	11,2	16,3
Slagers	10,6	14,0	22,2	12,2	29,1	3,5	6,2	8,6

Z i e k t e - e n s t e r f t e c ij f e r s in verband met het beroep moeten met groote voorzichtigheid behandeld worden, omdat andere oorzaken daarbij dikwijls niet uit te sluiten zijn. Zeldzame beroepen bijv. geven te kleine grondgetallen voor de berekening en sommige beroepen hebben een ouderdomsbezetting, die van grooten invloed is op het sterftecijfer (huiseigenaren bijv. zijn meestal ouder dan 40 jaar). Soms oefent iemand naast zijn gewoon beroep nog een ander uit (barbier en begrafenisondernemer). Door de invoering van machines is voor oorspronkelijk verschillende beroepen het verschil uit gezondheidsoogpunt weggevallen; of iemand als timmerman of als metaalbewerker aan een draaibank staat, of een bakker een kneedmachine en een boekdrukker een drukpers hanteert, maakt in hygiënisch opzicht weinig verschil. Bij vrouwen heeft het geslachtsleven veel invloed op ziekte en sterfte.

Winkeliers, winkelbedienden en kantoorbedienden, ambtenaren, geneesheeren, vrachtrijders hebben nog wel een zelfden werkkring als vroeger en kunnen wel statistisch meer betrouwbare gegevens opleveren. Mag men aannemen, dat hooge sterfte in hooge leeftijdsklassen en geringe bij de jongelingschap (18—24 jaar) in een zelfde beroep op nadeel voor de gezondheid wijst, dan zouden wat de werklieden betreft, bijv. schilders, smeden, slagers, meubelmakers, agenten en reizigers, bootwerkers, krijgslieden en ook landbouwers een ongezond beroep uitoefenen; terwijl omgekeerd boekdrukkers, grondwerkers, timmerlieden, kleermakers, scheepsbouwers, zeevisschers en ambtenaren in een gezond bedrijf zouden werken. De verschillen zijn in deze gevallen echter niet groot en dus niet zeer bewijzend. Ongunstige cijfers vinden we ook bij Kath. geestelijken, vergeleken bij predikanten, en bij beroeploozen in vergelijking met arbeidenden, misschien omdat onder beroeploozen veel lichamelijk zwakken schuilen. In het algemeen zijn in het verloop der 20e eeuw mede door de sociale bemoeiingen de sterftecijfers belangrijk gedaald en dit geldt in 't bijzonder voor geestelijken, geneeskundigen, onderwijzers, bakkers, voerlieden en slagers. Chlorose als massaal verschijnsel in beroepen als winkeljuffrouw is zelfs verdwenen. Ter illustratie dienen hier eenige sterfte-statistieken, overgenomen uit Saltet's Voordrachten over Gezondheidsleer 1919, blz. 89 en 93.

Om den belangrijken invloed van den ouderdom zooveel mogelijk uit te schakelen, werd in de tweede statistiek (der werklieden en bedienden) alleen rekening gehouden met personen beneden den 45-jarigen leeftijd. Tevens is in deze statistiek de sterfte aan tuberculose als meest belangrijke oorzaak weergegeven.

Sterfte, gemiddeld in 1908-'11 per 1 000 per jaar naar leeftijdsklassen, met vermelding tusschen haakjes der sterfte aan tuberculose van longen en larynx.

Werklieden of bedienden	18—24 jaar	25—34 jaar	35—44 jaar
Alle beroepen	3,67	4,02	5,48
	(1,67)	(1,62)	(1,44)
Alle mannen	4,05	4,64	5,70
Boekdrukkers.	5,21	5,06	5,25
	(2,64)	(2,95)	(2,40)
Grondwerkers.	4,69	3,44	4,90
	(1,74)	(1,35)	(1,08)
Metselaars	3,60	3,82	4,59
	(1,38)	(1,37)	(1,25)
Timmerlieden	4,26	3,45	5,14
	(1,81)	(2,26)	(2,59)
Schilders	4,27	5,51	6,98
	(2,21)	(2,57)	(2,21)
Meubelmakers	3,13	4,12	6,06
	(1,71)	(1,68)	(2,39
Kleermakers	6,03	5,13	4,38
	(3,47)	(2,89)	(1,88)
Schoenmakers	6,60	5,70	5,58
	(3,27)	(2,94)	(1,79)
Smeden	4,67	6,06	7,06
	(2,25)	(2,80)	(2,08)
Machinisten	3,92	2,84	4,60
	(0,95)	(0,86)	(0,72)
Scheepsbouwers	3,84	3,62	4,22
	(1,30)	(0,89)	(0,70)
Textielarbeiders	3,00	4,46	5,05
	(1,58)	(2,37)	(1,82)
Bakkers	2,73	3,77	5,08
	(1,07)	(1,37)	(0,77)

Werklieden of bedienden (Vervolg)	18—24 jaar	25—34 jaar	35—44 jaar
Vleeschhouwers	2,96	3,88	6,47
	(1,36)	(1,48)	(1,73)
Tabaksbewerkers	5,64	5,93	7,74
	(3,55)	(3,06)	(2,26)
Landbouwers	3,52	4,16	5,85
	(1.55)	(1,63)	(1,38)
Zeevisschers	4,57	3,72	4,06
	(1,62)	(1,27)	(1,14)
Kooplieden.	2,51	2,31	3,28
	(1,53)	(1,14)	(0,78)
Agenten en reizigers	1,88	2,88	6,05
	(0,94)	(0,86)	(1,41)
Spoor en tramwachters. . . .	5,83	3,61	5,88
	(1,77)	(1,46)	(1,55)
Voerlieden	2,71	3,33	4,64
	(0,98)	(1,39)	(1,51)
Bootwerkers	3,34	4,25	5,94
	(1,39)	(1,43)	(1,36)
Binnenschippers	4,59	5,98	5,79
	(1,11)	(1,59)	(0,83)
Magazijnbedienden	2,54	2,34	4,05
	(1,07)	(1,00)	(0,99)

Geleerde beroepen	18—24 jaar	25—34 jaar	35—44 jaar	45—54 jaar	55—64 jaar
Geneeskundigen en veeartsen .		3,30	4,37	10,09	34,31
		(0,55)	(0,19)	(—)	(1,96)
Onderwijzers . .	2,86	3,32	3,92	8,64	24,13
	(1,62)	(1,32)	(1,02)	(1,37)	(1,90)
Predikanten . .		2,92	3,75	14,64	31,53
		(—)	(0,63)	(1,08)	(0,75)
Kath. Geestel. .		4,21	5,35	16,61	44,68
		(2,53)	(0,63)	(1,31)	(2,13)
Krijgslieden . .	3,47	3,91	6,74	15,71	57,82
	(1,18)	(1,26)	(1,72)	(2,53)	(3,40)
Ambtenaren van Rijk, Gemeente en Waterschap	4,06	3,05	4,73	9,31	25,75
	(2,16)	(0,89)	(0,74)	(0,96)	(1,49)
Rechtswezen, advocaten, notarissen . .		2,79	4,21	10,08	41,30
		(1,04)	(0,53)	(0,56)	(1,33)
Alle beroepen .	3,67	4,02	5,48	10,49	24,42
	(1,67)	(1,62)	(1,44)	(1,79)	(2,27)

Ned. Recht. Wettelijke maatregelen ter voorkoming van hygiënische en sociale nadeelen van den arbeid en het beroep zijn voor Nederland o.a. vastgelegd in de Arbeidswet 1919 en daaruit voortvloeiende algem. maatregelen van bestuur. Zoo bevat deze wet: 1° bepalingen ter beperking van den arbeidsduur (in fabrieken en werkplaatsen niet meer dan $8^1/_2$ uur per dag en 48 uur per week); 2° voorschriften omtrent het verrichten van arbeid, die gevaar oplevert voor de gezondheid, zedelijkheid of het leven van de arbeiders, in het bijzonder van jeugdige personen en vrouwen; 3° arbeidsverbod voor leerplichtige kinderen en voor alle kinderen beneden een bepaalden leeftijd (14 jaar); 4° bepalingen, noodig om de naleving der voorschriften te controleeren en te verzekeren.

Onder arbeid verstaat deze wet alle werkzaamheden in een onderneming. De wet is nog niet op alle soorten van arbeid toepasselijk verklaard. Voor sommige ondernemingen zijn de voorschriften in afzonderlijke wetten belichaamd, zooals voor den steenhouwersarbeid in de Steenhouwerswet 1921, voor den havenarbeid ten deele in de Stuwadoorswet, voor den mijnarbeid in de Mijnwet 1903. De werkzaamheden van den patroon en van zijn echtgenoote zijn niet aan beperkende bepalingen onderworpen, behalve in het bakkersbedrijf. De reeds genoemde Veiligheidswet dient ook tot bescherming van den arbeid, terwijl de Hinderwet last en schade voor omwonenden tracht te verhinderen. In 1932 is ook de Winkelsluitingswet in werking getreden.

Het toezicht op de bepalingen der Arbeidswet en den opsporingsdienst is opgedragen aan verschillende ambtenaren, waarvan de directeur-generaal aan het hoofd staat. Verder zijn er aan verbonden inspecteurs, ingenieurs, scheikundigen, landbouwkundigen en ook vijf geneesheeren met den titel van medisch-adviseur of geneeskundige bij de arbeids-inspectie. De wet verplicht ook de gewone niet-ambtelijke geneesheeren tot aangifte van beroepsziekten, een verplichting, waaraan echter dikwijls niet gedacht, althans niet voldaan wordt. De geneesheeren-ambtenaren der arbeidsinspectie verrichten blijkens het Centraal Verslag talrijke onderzoekingen en keuringen van mannelijke, vrouwelijke en jeugdige werkers en werksters in fabrieken en van de inspecteurs en ingenieurs kan, vooral nu aan de technische hoogeschool te Delft ook technische hygiëne wordt gedoceerd, op den duur meer inzicht en belangstelling voor beroepshygiëne en beroepsziekten verwacht worden; maar er is op dit gebied nog zooveel te onderzoeken en te verbeteren, bijv. omtrent fabrieksruimten, verlichting, reinheid, ventilatie, temperaturen, schade door dampen, gassen, stof en giftig materiaal, dat een centraal instituut, waar onderzoekingen kunnen worden verricht en door de ambtenaren kennis kan worden opgedaan, zeker niet overbodig zou zijn.

Lit.: W. J. H. Huinink, Verg. Studie van de sterfte naar het beroep in Nederland en eenige andere landen (diss., 1899); H. Westergaard, Die Lehre von der Mortalität und Morbidität (1901); R. Prinzing, Handbuch der medizinischen Statistik (1906); S. Rosenfeld, Zur Gesundheitsstatistik der Berufe (1907); Krankheits- und Sterblichkeitsverhältnisse in der Ortskrankenkasse für Leipzig und Umgebung (Berlijn 1910); C. M. Kleipol, Critische beschouwing over beroepsziekte- en beroepssterftestatistiek (diss., 1912); Bijdrage tot de Statistiek van Nederland (1917, no. 247 v.h. Centr. B. voor de Statistiek); Causes of Deuth by Occupation U.S. Department of Lubr (1917); E. W. Hope, Industrial Hygiene und Medicine (1923); L. Heyermans, Handleiding tot de kennis der Beroepsziekten ([2]1925); Centraal Verslag der Arbeidsinspectie (1931); P. Stapel en J. J. A. de Koning, Leerboek voor de Politie (1932); R. Bromberg, Over de bedrijfsziekten en hare sociale beteekenis; J. Berthillon, De la morbidité et de la mortalité par professions. Transaction 7 Int. Congres of Hygiene Demogr.

Droog.

Beroepshygiëne in België. De b. wordt in de Belgische arbeidswetgeving geregeld door een zeker aantal wetten en Kon. Besluiten, die tot doel hebben: 1° maatregelen te treffen om de veiligheid en de gezondheid van de werklieden te bevorderen, en 2° de eerste hulpmiddelen te bepalen, die bij ongevallen

in de handels- en nijverheidsondernemingen dienen toegepast te worden. Het meeste belang biedt het Algemeen Reglement van 30 Maart 1905. Dit voorziet o.m. maatregelen aangaande de gezondheidsvoorwaarden der localen: luchtvoorziening, verlichting, verwarming, zindelijkheid en droogte der werkhuizen; maatregelen tot voorkoming van de gevaren, opgeleverd door machines: beschutting voor vliegwielen, cylindertrommels, assen, riemen, kabels en andere bewegingsorganen; maatregelen tot voorkoming van de gevaren, veroorzaakt door heftuigen en kabelbanen: verplicht jaarlijksch onderzoek nopens den weerstand der kabels, remmen en pallen; maatregelen tot voorkoming van verstikking in gasuitwasemende plaatsen, enz.

Dit Algemeen Reglement werd herhaalde malen herzien en aangevuld, o.m. door het K. B. van 28 Mrt. 1919 op de stoomketels en door het K. B. van 28 Dec. 1931 op het aanleggen van electriciteitsgeleidingen. Het eerste heeft tot voornaamste doel de voorkoming van explosie door te hooge stoomdrukking of door droogstaan der ketels. Het tweede beoogt vooral het voorkomen van brand door kortsluiting en electrocutie.

Andere wetten en K. B. voorzien voorschriften voor bepaalde bedrijven, beschouwd als bijzonder gevaarlijk of ongezond; onder deze dienen geciteerd: samengeordende wetten op de mijnen, steengroeven en graverijen (15 Sept. 1919); wet en Kon. Besluit op de steenbakkerijen (wet 30 Aug. 1909 en K. B. 4 Juli 1925); wet en Kon. Besluit op de lucifersfabrieken (wet 30 Aug. 1919 en K. B. 1 Juni 1920); wetten en Kon. Besluiten op het gebruik van loodwit en andere loodhoudende kleurstoffen; wetten en Kon. Besluiten op de stapelplaatsen en fabrieken van springstoffen, enz. De eerste hulpmiddelen, die bij ongevallen in de handels- en nijverheidsonderneming gen moeten toegediend worden, maken het voorwerp uit van een Kon. Besluit van 16 Jan. 1932. Daarin wordt voorzien: o.m. dat in iedere gevaarlijke of ongezonde handels- of nijverheidsonderneming steeds een verbandtrommel moet voorhanden zijn, waarvan de inhoud verandert naar gelang den aard en omvang van het bedrijf.

Naast deze wetten en K. B. kent de Belgische arbeidswetgeving zekere andere wettelijke voorschriften, die onrechtstreeks bijdragen tot de verhooging van de beroepshygiëne. Hieronder dienen gemeld: de wet op den arbeidsduur (→ Achturenwet); de wet op de Zondagsrust; de wet op den arbeid van vrouwen en kinderen; de wet op de werkhuisreglementen; het toezicht van de fabrieken en werkhuizen (→ Arbeidsinspectie), enz.

L i t.: Destrée, Hallet, Soudan, Janson, Code du Travail (2 dln. Brussel 1924); H. Velge, Eléments de droit industriel belge (3 dln. Brussel 1927-1929).

Rondou.

Beroepskeuze is het nemen van een beslissing met betrekking tot den toekomstigen maatschappelijken werkkring. Bij deze beroepskeuze kunnen verschillende motieven een rol spelen. In vele gevallen treft men dienaangaande valsche motieven. Zoo in geval de natuurlijke ontwikkeling meebrengt, dat een eigenschap zich op een bepaalden leeftijd sterk ontwikkelt en op den voorgrond treedt en ouders ten onrechte besluiten tot bijzondere begaafdheden van hun kind in die richting. Het meest constateert men dit op het gebied van technischen aanleg bij jongens tusschen 10 en 15 jaar.

De motieven, die de b. behooren te bepalen, zijn aanleg, sociaal-economische omstandigheden en economisch perspectief. De psychotechniek houdt er zich mee bezig den aanleg van een persoon te bepalen, en wel aanleg in zijn breedsten zin. In tegenstelling met de meeste scholen, die alleen den verstandelijken aanleg meten, tracht zij rekening te houden met alle begaafdheden en bekwaamheden.

Deze taak van de psychotechniek is omvangrijk, omdat zij voor elken persoon, wat betreft den aanleg, een keuze moet doen uit een zeer groot aantal mogelijkheden. De voordeelen van een deskundige voorlichting op dit gebied zijn, dat de deskundige beter den aanleg kan bepalen, dat hij veel meer beroepen en mogelijkheden kent en dat hij tevens op de hoogte is van opleidingsmogelijkheden. Wat betreft de lichamelijke geschiktheid zal een medisch onderzoek in vele gevallen gewenscht zijn.

De sociaal-economische omstandigheden gelden als motief bij de beroepskeuze in zooverre de meeste kinderen ongeveer in den beroepsrang willen en moeten blijven als hun ouders. Kosten, verbonden aan de opleidingen, wegen hier meestal zwaar. Het economisch perspectief van een beroep is van belang, omdat men rekening moet houden met de mogelijkheden in de toekomst en met de eventueele risico's.

De b. wordt meestal niet door den persoon zelf gedaan, maar door de ouders. In sommige gevallen trachten dezen rekening te houden met de belangstelling der kinderen, doch deze belangstelling is vaak ongemotiveerd, omdat zij gebaseerd is op valsche voorstellingen van het beroep. De b. is vooral de laatste jaren urgent geworden, omdat de beroepskansen in vele gevallen zijn gedaald en omdat een verkeerde keuze moeilijker dan voorheen te herstellen is.

de Quay.

Beroepskeuze in België. De uitdrukking beroepskeuze wordt niet altijd in dezelfde beteekenis gebruikt. In beroepskeuze wordt wel eens beroepsbelang omvat; zoo ook brengt men soms de selectie van personeel onder den inhoud van beroepskeuze. Zonder aan theoretische beschouwingen te doen, moet toch gezegd, dat deze bijdrage zich bepaalt bij volgende beteekenis: wat practisch gedaan wordt om, op grond van studie en kennis der beroepen, tezamen met het onderzoek van de individuen — kinderen of volwassenen — de meest aangepaste beroepen te vinden. Beroepsbelang, beroepsonderwijs en selectie komen bijgevolg niet in aanmerking.

De practijk van de b. in België is gegroeid uit het privaat initiatief. De studie van dit veelzijdig vraagstuk werd voor het eerst ondernomen in 1910 in een paedagogisch milieu, de „Société Belge de Pédotechnie".

De gedachte groeide uit de vaststelling, dat de meeste kinderen een beroep kozen zonder onderscheid, onwetend over de eischen van de beroepen en over hun persoonlijken aanleg. In 1912 kwam het eerste bureau van b. tot stand, met als bijzondere medewerkers dr. Decroly en de heer Christiaens. De wereldoorlog kwam die werking onderbreken, doch in 1922 heeft het bureau zijn werkzaamheden hervat. Dit bureau heeft verschillende filialen in de voorsteden van Brussel, het publiceert een driemaandelijksch tijdschrift: Bulletin trimestriel de l'office intercommunal pour l'orientation professionnelle.

De practijk van de b. heeft zich verder verspreid in de verschillende sociale kringen. Sinds 1925 bestaan

er bureau's voor raadpleging in sommige gewestelijke sociale secretariaten, zooals: te Brussel (voor meisjes en voor jongens) en ook te Antwerpen. In de K.A.J. (Katholieke Arbeidersjeugd) is ook sinds enkele jaren zeer ernstig werk verricht ten bate van de b. Eindelijk is de bekommering voor de b. tot in de school zelf doorgedrongen op verschillende wijzen: sommige, zooals de Hoogeschool van den Arbeid te Charleroi, doen zelf aan b., andere trachten bij te dragen tot een betere keus door voordrachten over het beroepsleven aan de kinderen te geven vooraleer zij de school verlaten, en ook door ouders en kinderen aan te zetten om raad te vragen in de bureau's van b. De methoden, gebruikt door de verschillende organismen, komen neer op waarneming, onderzoek en vragenlijsten. Altijd heeft er een geneeskundig onderzoek plaats en soms bepaalt men zich daarbij tot wat het wetenschappelijk onderzoek betreft. De waarnemingen en de resultaten van onderzoek worden aangebracht in de verschillende deelen van de vragenlijst. De onderdeelen van de ingevulde vragenlijst brengen op die wijze aanduidingen samenkomend van: den belanghebbende, geneesheer, ouders, school en aangestelde van het bureau. Er bestaat in België geen verplichting voor de kinderen om zich naar het bureau van b. te begeven; nochtans is het aantal bezoekers steeds toegenomen.

Van officieele zijde is er belangstelling vermits sommige instellingen voor b. een toelage ontvangen van het Ministerie van Arbeid.

L i t.: R. Delrue, Beroepskeuze en arbeidersselectie. Gids op maatschappelijk gebied (Mei 1928); A. G. Christiaens, L'orientation professionnelle en Belgique; Dix conférences sur l'orientation professionnelle (Parijs, 89). *Delrue.*

Beroepskleeding voor de v r o u w. Een eenvoudige, practische, sterke, waschbare japon of japonschort; als hoofdbedekking een muts of doek, die om het hoofd geknoopt wordt; als voetbekleeding stevige, ruime schoenen met lage hakken. *v. Oerle-Nipper.*

Beroepsleger (N e d. R e c h t), ➝ Leger.

Beroepsmisdadiger. De misdadigers worden ingedeeld in gelegenheids-, gewoonte- en beroepsmisdadigers. Beroepsmisdadigers zijn zij, die doelbewust een of meerdere soorten van misdaad als beroep uitoefenen. Bijv.: heler, woekeraar, prostituée.

Beroepsmisdadigheid, ➝ Beroepscriminaliteit.

Beroepsmoraal beteekent het samenstel van bijzondere moraalregelen, die hun toepassing vinden bij de uitoefening van een bepaald beroep. Elk beroep toch betreft een bijzondere categorie van handelingen en wordt daarom — niet door een andere moraal dan hiervan onderscheiden beroepen — maar door een bijzondere toepassing der algemeen geldende moraalregelen op zijn speciale materie beheerscht. Zoo is er een beroepsmoraal voor geestelijken, kooplieden, artsen, magistraten, enz. Maar soms wordt ook als zoodanig aangeduid het samenstel van normen, die krachtens conventioneele fatsoenlijkheidsopvattingen, al dan niet in verband of in overeenstemming met de echte moreele gedragsregelen, voor een bepaald beroep als verplichtend gelden, wil aan de beroepseer voldaan worden; menigmaal betreft dit formalistische wetten, op gewoonte of uiterlijkheid berustend; menigmaal echter zijn het ook zekere gedragswijzen, die in laatste instantie in het belang der beroepsgenooten en tot juiste beoefening van het beroep zelf gevorderd worden. *Weve.*

Beroepsorganisatie beteekent de ordening der beroepen, dus van de onderscheidene takken van werkzaamheden, die gezamenlijk de maatschappij der menschen vormen. Dit geschiedt dan vooral door vereeniging van de groepen dergenen, die tot een zelfde beroep behooren. Door zulk een uitbouw der beroepsstanden moet ten slotte de geordende staat weer het aanzijn krijgen, die nl. niet uit los van elkaar staande individuen noch uit elkaar bestrijdende klassen of groepen bestaat, maar uit het evenwichtig verband tusschen maatschappelijke formaties, die elkaar aanvullen, elkaar noodig hebben en met elkaar samenwerken. Die organisatie dient dan vooreerst tot bevordering der verschillende beroepsbelangen en van het moreele, maatschappelijke en economische welzijn der leden, maar dan ook tot richtige behartiging van het algemeen welzijn, waartoe allen hebben mee te werken. Het is van belang, dat de beroepsorganisatie worde voltrokken niet in den zin van een corporatieven staat, waarbij de op te richten beroepsstanden of andere organen staatsinstellingen zijn, ware organen van den staat, van boven af gevorderd en door ambtenaren geleid, maar in den zin van een corporatieve maatschappij, waarbij de ordening van het beroepsleven in handen ligt van de georganiseerde beroepsgenooten zelve. Geheel iets anders is de eisch, dat de beroepsstanden ten slotte een publiekrechtelijk karakter moeten krijgen, dus met verordende bevoegdheid in eigen kring behooren te zijn toegerust, maar zulks door decentralisatie van de publieke macht, niet door uitbreiding of monopolie van de politieke staatsmacht. Zóó pas ontstaat opnieuw een vrije maatschappij en wordt de staat tot een geheel met eigen zelfstandige werking der onderdeelen, zooals het aan een organisme van redelijke wezens past en zooals de sociale wijsbegeerte met haar stelling omtrent de „subsidiaire” werkzaamheid der hoogere organen altijd geëischt heeft. Hieronder immers wordt verstaan het beginsel, dat een hooger of breeder maatschappelijk orgaan slechts heeft ter hand te nemen, wat het lagere, meer beperkte niet vermag; zoodat altijd en over geheel de linie het initiatief van onderen af dient te beginnen.

Dit alles betreft het denkbeeld van beroepsorganisatie in het algemeen. Daarnaast wordt aan het woord wel een minder ruime zin toegekend naar de mate van den oogenblikkelijken stand van de organisatie der beroepen in de verschillende landen en dus van het concrete karakter der reeds bestaande organismen. Men kan nl. al wat ter verzorging der maatschappelijke of stoffelijke behoeften van bedrijfs- of vakgenooten aan vereenigingen gesticht wordt, reeds beroepsorganisatie heeten. En omdat zulke groepeeringen soms nog maar een beperkte taak hebben en pas verre voorbereidingen zijn tot de eigenlijke beroepsorganisatie, die ten slotte het herstellen is van het organische staatsgeheel, daarom wordt in dit geval onder de beroepsorganisatie iets anders verstaan dan wat hierboven werd uiteengezet. Zij is dan ook iets anders dan bedrijfsorganisatie, die in het eerste geval als een onderdeel der algemeene, alle vakken omvattende b. beschouwd wordt. ➝ Bedrijfsorganisatie. *Weve.*

Beroepsorganisatie in Nederland. Tot de b., opgevat in de laatstgenoemde beteekenis, behooren de vakvereenigingen van arbeiders, middenstanders en werkgevers, maar niet de standsorganisaties dezer

volksgroepen, noch de arbeiders-coöperaties en andere algemeen-sociale instellingen. Evenmin financieele instellingen als landbouwbank en middenstandsbank, omdat deze geen beroeps- maar standsbelangen verzorgen.

De b. omvat anderzijds wél de coöperaties of stichtingen, door de organisaties van landbouwers in het leven geroepen, voor den collectieven aankoop van meststoffen en veevoeder, en den verkoop van landbouw- en zuivel-producten. Dit alles geldt het beroep. Ook behooren tot de b. productie- en verkoop-organisaties in den vorm van trusts en kartels, die zich tot eenzelfde beroep beperken. Het ontstaan der b. is de natuurlijke correctie op het individualisme der liberale school. In een proeftijd van vallen en opstaan is de b. allengs tot vervolmaking gekomen en voert de volkshuishouding naar een meer gebonden en solidaristische economie. Aanvankelijk werd de b. bevrucht door het negatieve spel van aanval en verweer in de verhoudingen tusschen groepen en standen, maar naarmate de volkshuishouding aan het liberale individualisme ontgroeit, gaat ook de practijk van den klassenstrijd wijken voor een meer solidaristische beheersching der sociale en economische verhoudingen. Het allen tegen allen wordt door de b. uit de samenleving verdrongen, om langzaam plaats te maken voor strevingen, die zich richten op de belangen der volksgemeenschap als geheel. De opkomst der moderne b. dateert in Nederland vnl. sedert de Wet van 22 April 1855 (Stbl. 32) tot regeling en beperking van het r e c h t v a n v e r e e n i g i n g e n v e r g a d e r i n g, nader aangevuld en gewijzigd bij de wetten van 14 Sept. 1866 (Stbl. 123) en 15 April 1886 (Stbl. 64). Reeds ouder zijn de typographenvereenigingen te Den Haag (1843) en Amsterdam (1849). De eerste nationale vakbond — van typographen — werd opgericht in 1866. De b. onder de werkgevers ontstond grootendeels later; met uitzonderingen als de reedersvereeniging in het visscherijbedrijf te Scheveningen (1812), de organisatie van goud- en zilversmeden (1864) en van de schilderspatroons (1880). De jongste, van regeeringswege uitgegeven naamlijst (1926) vermeldt 460 vereenigingen van werkgevers op het gebied van handel en industrie, die alle van meer dan locale beteekenis zijn.

De Kath. b. van werkgevers en middenstanders ontstond in 1917—'18; die op landbouwgebied echter reeds in de eerste jaren van de 20e eeuw. De b. der landbouwers is door haar instellingen sterk economisch georiënteerd, en in socialen geest minder ontwikkeld. Zij is grootendeels geconcentreerd in de drie groote centrale organisaties van Katholieke, Protestantsche en neutrale richting. Dit geldt ook voor de arbeiders in den landbouw, waarbij voor neutraal is te lezen: Sociaal-Democratisch. De b. der landbouwers omvat groote bedrijven voor den handel in en verwerking van agrarische producten. Dit in tegenstelling met de b. der werkgevers, die grootendeels ontstond als middel van verweer tegen het streven der arbeidersbeweging. Dit doel trad aanvankelijk sterk op den voorgrond, doch haar karakter is allengs milder geworden, waartoe de eischen der realiteit en de opkomst der b. op Katholieken en Protestantschen grondslag hebben bijgedragen. Met de ontwikkeling in omvang en innerlijke kracht is in de b. ook de onderlinge verhouding op hooger sociaal peil gekomen. De individualistisch-liberale en revolutionnair-socialistische uitersten zijn allengs op den achtergrond gedrongen en vervangen door een ten deele onbedoeld streven in meer solidaristische richting (→ Arbeidersbeweging, Vakbeweging, Landbouworganisatie, Werkgeversorganisatie, Werkliedenverbond). *Kuiper.*

Beroepsorganisatie in België. Meestal verstaat men in België onder b. de organisaties, die zich wijden aan de behartiging der belangen van een bepaalde groep deelgenooten in het economisch leven: werknemers, werkgevers, landbouwers of middenstanders.

Vooral tusschen de w e r k l i e d e n zijn deze organisaties, vakvereenigingen of syndicaten genoemd, zeer verspreid: de grootste helft der arbeiders in België maakt deel uit eener vakvereeniging. De machtigste groepeering is die der Socialisten, de Syndicale Commissie, vertakt in 24 centrales: zij vormt het hoofdbestanddeel der Belgische Werkliedenpartij. Haar strekking is reformistisch, haar ledenaantal, dat in 1920 tot 718 000 steeg, daalde sindsdien tot 608 520 op 31 Dec. 1932. Daarna komt het Algemeen Christelijk Vakverbond (A.C.V.), dat in den schoot der standsorganisatie der Katholieke arbeiders, hun beroepsbelangen verzekert; bestaat uit 17 centrales, en kende sinds 1918 een stijgenden opbloei (in 1920: 200 000 leden, in 1933: 330 000 leden). Enkele liberale en ook neutrale vakbonden zijn van jongeren datum en bereikten geen noemenswaardige resultaten. De pogingen, weleer aangewend om arbeiders en werkgevers in gemengde groepeeringen te vereenigen, mislukten.

Bij de l a n d b o u w e r s bestaan ook beroepsorganisaties, vnl. van den Belgischen Boerenbond. Eveneens vindt men bijzondere b. voor m i d d e n s t a n d e r s, hetzij als onderdeelen eener algemeene standsorganisatie als den Landsbond van den Christelijken Middenstand, hetzij als zelfstandige kleinere groepeeringen met meestal regionaal karakter (bijv. Grossisten-vereenigingen). De w e r k g e v e r s in België zijn voor het meerendeel aangesloten bij het Comité Central Industriel, dat in alle gewesten, langs zijn Patronale Kamers om, de nijveraars ook volgens beroep organiseert. De Katholieke Werkgevers in het Vlaamsche land hebben in hun jongere standsorganisatie, nl. het Algemeen Christelijk Verbond voor Werkgevers (A.C.V.W.) ook ruimte gelaten aan b. voor bijzondere takken van nijverheid of groothandel: slechts enkele vereenigingen zijn tot nog toe opgericht en hun werking bleef zeer beperkt. → Beroepsvereeniging.

Soms hecht men aan b. ook den zin van bedrijfsorganisatie of beroepsstand.

In de ontwikkeling der b. valt in België eveneens een strekking te bespeuren naar een solidaristische verbondenheid, die uitgaat boven bedoelden of opgedrongen klassenstrijd en principieel door de Katholieke organisaties, vooral in hun laatste uitingen, op den voorgrond wordt geplaatst. → België (Sociale inrichtingen); → Syndicalisme.

L i t. : Rutten, Handboek voor Sociale Studie en Actie (Brugge) ; id., De sociale leer der Kerk (Antwerpen 1932) ; Arendt, L'Action Syndicale (2 dln. Brussel 1933). *V. Gestel.*

Beroepsoriënteering, → Beroepskeuze.

Beroepsrecht van den m e d i c u s, → Ambtsgeheim; → Mishandeling; → Vivisectie.

Beroepsscholen of v a k s c h o l e n zijn inrichtingen van onderwijs, die opleiden voor een bepaald beroep, vak of ambacht. Hun doel is den leerlingen de benoodigde theoretische en practische

vakkennis bij te brengen. Zij danken hun ontstaan aan de in het dagelijksche leven gevoelde practische behoeften. Daarmee hangt hun veelsoortigheid samen. Hun naam ontleenen ze meestal aan het vak, waarvoor ze opleiden. Zoo zijn er landbouw-, handels-, textiel-, technische, mijn-, kunst- en kunstnijverheidsscholen, opleidingsscholen voor de zeevaart, de binnenvaart, de visscherij. De ambachtsscholen leiden op voor een bepaald ambacht als timmerman, smid, electricien, enz. Voor de meisjes zijn speciaal bestemd de huishoud-, landbouwhuishoud- en nijverheidsscholen. Er zijn dag- en avondvakscholen en verder een groot aantal speciale beroeps- of vakcursussen. Voor B e l g i ë, → Technische scholen. *Widdershoven.*

Beroepssilhouette is een graphische voorstelling van de eigenschappen, die voor de uitoefening van een bepaald beroep noodig zijn. Men maakt daarbij meestal gebruik van ster-diagrammen. De stralen vermelden de verschillende eigenschappen, terwijl de grootte wordt aangegeven door den afstand vanaf het middelpunt van het diagram. De aldus verkregen punten op de stralen worden met elkaar verbonden en het ingesloten deel wordt donker gekleurd. Het aldus verkregen b. geeft vlug en op aanschouwelijke wijze een overzicht van de beroepseischen. *de Quay.*

Beroepsspeculatie (beurstechnisch) is verzamelnaam voor die speculanten, die zich bij wijze van beroep met speculatieve transacties bezig houden en dus uiteraard in de techniek van den beurshandel en de beursspeculatie doorkneed zijn.

Beroepsstand is de georganiseerde eenheid dergenen, die eenzelfde beroep uitoefenen, of nog juister, tot eenzelfde beroep behooren. De volmaaktere vorm van beroepsstand toch, omdat al degenen, die in een bepaalde branche werkzaam zijn, mogen het in leidende dan wel in uitvoerende functies wezen: b. sluit dan in: hoofd- en handarbeiders, hoog en laag, patroon en arbeiders, zoowel als de beambten en al degenen, die in een specialen tak van bedrijf (of andere werkzaamheid) hun levensonderhoud verdienen. Wat de grondgedachte hiervan betreft (de gesloten eenheid nl. dergenen, die tot eenzelfde beroep behooren), dit karakter vertoonden o.m. de gilden en andere organismen der middeleeuwsche maatschappij. Bij den uitbouw eener ware organische maatschappij zouden deze beroepsstanden dan hun rol vervullen, doordat zij ten slotte als eenheid aller daarbij betrokkenen over den gang van zaken in de onderscheidene bedrijven zouden hebben te beslissen, althans door vertegenwoordigende lichamen, zooals → bedrijfsraden. In dezen zin valt dus de idee der beroepsstanden met die der corporaties van den „corporatieven staat” samen. Zij zijn dan iets anders dan de zgn. standsorganisaties, die bijv. alle arbeiders dwars over de verschillende beroepen heen omsluiten. Zij zijn tegelijk iets anders dan de vakvereenigingen, die, hoezeer enkel bedrijfsgenooten omsluitend, toch, daar zij bestaan uit enkel patroons of enkel arbeiders, te eenzijdig van samenstelling zijn, dan dat zij de eigenlijke organische geledingen van het volledige corporatief opgebouwde geheel zouden kunnen zijn. De opvatting als zouden reeds, hetzij de vakbonden, hetzij de vier groote standsorganisaties de eigenlijke beroepsstanden zijn, is, hoewel indertijd door meerderen verdedigd, nooit sterk gefundeerd geweest en heeft nog aan beteekenis verloren sedert de Enc. Quadragesimo Anno geëischt heeft de toekomstige wording van bedrijfs schappen, „waarbij de menschen niet ingedeeld worden volgens de plaats, die zij op de arbeidsmarkt innemen, maar volgens de functie, die ieder vervult in de maatschappij”, vereenigd als zij zijn door „een samenvoegende kracht, vooreerst liggend in het feit, dat werkgevers en werknemers van eenzelfde bedrijfschap gemeenschappelijk goederen produceeren of diensten verrichten, en vervolgens in het algemeene welzijn, waartoe alle bedrijfschappen zonder uitzondering moeten meewerken”. In een minder strikten zin zou men ook alle beroepsorganisaties beroepsstanden noemen (→ Beroepsorganisatie). *Weve.*

Beroepsstoringen der stem, functioneele stemstoringen, die bij bepaalde beroepen of bij bijzonder stemgebruik kunnen optreden. Men heeft storingen der spreekstem, die der kommandostem en die der zangstem. De symptomen bij storingen der spreekstem zijn: een spoedig optredend vermoeidheidsgevoel bij het spreken. Dit gaat bij ernstige gevallen over in een pijnlijk gevoel in de halsstreek, het voortdurend weigeren der stem, het tremoleeren der stem, met als ergsten graad: volkomen stemloosheid (→ Aphonie). Bij de kommandostem vindt men bovendien, dat er veel hooger dan de gewone spreekstem gekommandeerd wordt, terwijl als storing der zangstem een onzuivere intonatie nog bijzonder karakteristiek is. *v. Amelsvoort.*

Beroepstalen, een belangrijk onderdeel der groeptalen, onder → taalkringen besproken Men verstaat eronder de taalvariaties naar de verschillende beroepen of maatschappelijke posities. In haast ieder beroep bestaat de behoefte om speciale zaken nauwkeurig te benoemen, terwijl de alg. taal daartoe de uitdrukking mist. Vandaar in de b. eigen woorden en vaak een speciale beteekenis voor woorden uit de omgangstaal. Door hun beroeps- of → vaktalen kunnen beroepsgenooten zich van buitenstaanders onderscheiden en ontstaat een nauwere band onderling. Hierdoor kunnen b. soms bewust als geheimtalen aangewend worden. De b. zijn voor de taalstudie van groot belang, daar het zgn. leven der taal zich hier veelal afspeelt. Door verkeer in woord en schrift hebben ze dan hun invloed op de alg. taal. Bij het tegenwoordige intense verkeer komt echter bijna iedereen ook in aanraking met vaktermen uit meerdere b., zoodat thans de bestudeering daarvan ook uit practisch oogpunt onmisbaar is. Groot nut heeft de studie der b. ook opgeleverd voor de klassieke taal- en literatuurkennis.

De b. zijn te verdeelen in hoogere en lagere, daar voor ieder beroep niet een zelfde ontwikkeling vereischt is. Tot de hoogere b. rekent men bijv. de rechtstaal, priester-, dichter-, dokters- en kanselarijtaal. Een kenmerk is, dat deze b. meer vreemde en abstracte woorden bevatten dan de lagere b., waartoe bijv. hooren de boeren-, soldaten- en zeemanstaal, verder de dieventaal en alle ambachtstalen, alsook de technische termen uit industrieele bedrijven. Enkele b., bijv. de handelstaal, zijn tot beide groepen te rekenen. Als een beroep tevens een stand uitmaakt (bijv. priester, boer) kan men ook van standstalen spreken.

L i t.: Voor de lit., → Taalkringen. Voor de b., die hier genoemd worden, zie aldaar. Bespreking van zeer veel b. met woordenlijsten bij v. Ginneken, Handb. der Ned. Taal (II). Ambachtstalen van steenbakker, smid, timmerman, metselaar en loodgieter in het Vak- en Kunstwoordenboek (7 dln.) der Vlaamsche Academie. De vakwoordenb. der hoogere b. en Technische talen worden gewoonlijk meer als compendia

voor vakmenschen dan uit taalbelangstelling geschreven. Niettemin zijn ze ook voor de taalstudie van nut.
W. Janssen.

Beroepsuitslag (→ Beroepsziekten) is een huidaandoening, die optreedt als gevolg van den specifieken arbeid van den betrokkene. Men onderscheidt vsch. oorzakelijke momenten: mechanische (druk, wrijving), thermische (koude en vorst bij landarbeiders, koetsiers, warmte bij metaalgieters, enz.), stralende energie (licht, Röntgen, electriciteit) en chemische (verbranding, etsing, enz.). Vele beroepshuidziekten geven zoo typische afwijkingen, dat men op het klinisch beeld alleen al de diagnose kan stellen.

Slechts een gedeelte der arbeiders, die met bepaalde praedisponeerende momenten in aanraking komen, krijgen beroepshuidziekte. Er bestaan dus praedisponeerende individueele momenten. Bakkers- of cementeczeem treedt maar bij een bepaald percentage der met die stoffen werkende arbeiders op. Op den duur kunnen ook gedeelten der huid, die niet direct aan de inwerking der schadelijke momenten zijn blootgesteld, toch ziekteverschijnselen gaan vertoonen.

De behandeling van het b. stelt de volgende eischen: 1° het elimineeren der schadelijke momenten, totdat geheel herstel is bereikt; 2° het opheffen der overgevoeligheid of praedispositie, opdat bij het hervatten van den arbeid geen recidief optreedt; 3° het uitschakelen van secundair ziekmakende infecteerende kiemen.
E. Hermans.

Belg. Recht. De wet van 24 Juli 1927 op de beroepsziekte geeft geen bepaling van b. Zij voorziet, dat een K. B. de ziekten zal aangeven, die als b. moeten beschouwd worden, met opsomming van de bedrijven, in dewelke ze aanleiding geven tot vergoeding. De lijst der b. kan aangevuld worden door latere K. B. op advies van een technisch comité, bestaande uit geneesheeren, werkgevers en werknemers. In deze lijst worden van rechtswege opgenomen de b., die het voorwerp uitmaken van een Internationale Conventie, door België bekrachtigd.

Heden worden in Belg. Sociale Wetgeving onder de beroepsziekten gerangschikt: 1° de intoxicatie, veroorzaakt door lood, door loodverbindingen en samenstellingen; 2° de intoxicatie, veroorzaakt door het kwik, zijn legeeringen en samenstellingen; 3° de koolziekten; 4° de intoxicatie, veroorzaakt door phosphor en zijn scheikundige verbindingen; 5° de intoxicatie, veroorzaakt door arsenicum en de samenstellingen er van; 6° de intoxicatie door koolsulfide; 7° de intoxicatie door koolwaterstofverbindingen, behoorende tot de aromatische reeks of tot de vette reeks, met de rechtstreeksche gevolgen van die vergiftiging; 8° de ziekelijke stoornissen, toe te schrijven aan radium of aan stoffen met radium of aan stoffen met radium-uitwerksels; 9° de ziekelijke stoornissen, toe te schrijven aan X-stralen; 10° de opperhuidziekten (Kon. Besluiten van 30 Jan. 1928 en 30 Juni 1932 en ministerieele besluiten van uitvoering 2 Nov. 1931, 31 Oct. 1932 en 26 Juli 1933).

De wet op de b. volgt zoo nauw mogelijk de wet op de arbeidsongevallen, doch met zekere afwijkingen. Zooals voor deze laatste wordt voor de b. het grondbeginsel van het bedrijfsrisico aangenomen. De werknemer hoeft geenszins het bestaan van een fout van den patroon te bewijzen.

Bij afwijking van het stelsel, voorzien voor de arbeidsongevallen, huldigt de wet op de b. de collectieve verantwoordelijkheid van al de bedrijfsleiders van dezelfde categorie. Derhalve zijn die gehouden, wettelijk vastgestelde stortingen te doen in een door den Staat ingericht Voorzorgsfonds. De individueele dekking van het bedrijfsrisico door private verzekeringsorganismen is uitgesloten. Het Voorzorgsfonds, dat de vergoedingen aan de slachtoffers uitkeert, ontvangt een regeeringstegemoetkoming voor eerste inrichting, bijdragen van de bedrijfshoofden, en een speciale staatstoelage in geval van tekort. De bijdrage van de betrokken bedrijfshoofden wordt jaarlijks herzien en vastgesteld door Kon. Besluit. Bij toepassing van het beginsel van het bedrijfsrisico wordt de vergoeding, die aan het slachtoffer verschuldigd is, berekend op een forfaitaire basis, die nagenoeg overeenstemt met die, voorzien voor de → arbeidsongevallen. De aanvragen tot vergoeding moeten gericht worden tot het Voorzorgsfonds. In geval van betwisting wordt de zaak gebracht voor den vrederechter van het kanton, waarin het slachtoffer zijn woonplaats heeft. De rechtbank van den eersten aanleg oordeelt in beroep.

Lit.: H. Velge, Les lois belges d'assurance et de prévoyance sociales (Brussel 1933).
Rondou.

Beroepsvereeniging (Belg. Recht). De Fransche omwenteling had de organisatie van de beroepen (ambachten en neringen) afgeschaft. De vrijheid van vereeniging werd door de Belgische Grondwet opnieuw erkend. Eerst door de wet van 31 Maart 1898 werd aan de beroepsvereenigingen een statuut gegeven. De wetgever is betrekkelijk terughoudend geweest en heeft slechts met aarzeling de nieuwe wegen gevolgd.

De wet van 1898 bedoelt uitsluitend vereenigingen, die op een of andere wijze hun beroepsbelangen dienen. Alle politiek, economisch, mutualistisch of godsdienstig doel blijft uitgesloten. Opdat een vereeniging van de voordeelen der wet van 1898 zou kunnen genieten, moet zij wettig erkend worden. De beroepsvereeniging kan worden opgericht bij onderhandsche of bij notarieele akte. De vereeniging is vrij haar statuten op te maken, zooals zij het goed oordeelt. Deze statuten moeten echter door den Mijnraad geënterineerd worden. Zij moeten dus in overeenstemming zijn met de wet en met de openbare orde. Verder voorziet de wet van 1898 zelve een reeks bepalingen, die moeten voorkomen in de statuten van de vereeniging, die wil erkend worden. Vooral voor wat het beheer der vereeniging betreft, alsook het geldelijk bezit, eischt de wet, dat zekere bepalingen worden opgenomen in de statuten.

Zoo zegt de wet, dat het mandaat der beheerders niet langer dan vier jaar mag duren; dat vreemdelingen van het beheer uitgesloten blijven, dat vrouwen er aan deel kunnen nemen, dat de macht der beheerders moet vastgelegd worden in de statuten, dat benevens de gewone verantwoordelijkheid, de beheerders ook een strafrechtelijke verantwoordelijkheid hebben, enz.

Eenmaal erkend, bekomt de vereeniging vele voordeelen. Zij krijgt de rechtspersoonlijkheid; zij heeft het recht roerende goederen te bezitten en ook onroerende (alhoewel dit laatste aan beperkende maatregelen is onderworpen), zij kan verbintenissen aangaan (natuurlijk binnen de palen van haar eigen welomschreven werking), zij mag in rechte optreden, zij kan giften en legaten ontvangen (mits zekere voorwaarden te volgen), en eindelijk mag zij ook fabrieksmerken en handelsmerken bezitten. Ten slotte

regelt de wet de eventueele vereffening en de verdeeling der gelden.

De wet op de b. heeft een stap gezet in de richting der beroepsorganisatie. Niettemin hebben de meeste vereenigingen van arbeiders en landbouwers er geen gebruik van willen maken, omdat de werking aan te veel beperkingen is onderworpen. Sommige beroepsvereenigingen hebben gebruik gemaakt van de bepalingen van de wet van 1921 op de vereeniging zonder winstgevend doel, terwijl veel andere (de meeste) als feitelijke vereenigingen blijven bestaan. *Vertessen.*

Beroepsvorming in het algemeen omvat de beroepsvoorbereiding en de eigenlijke beroepsvorming in engeren zin. De beroepsvoorbereiding is de fundamenteele vorming, ook wel algemeene vorming genoemd, die aan hoogere eischen moet voldoen naar gelang het beroep hooger is. Beroepsvorming in engeren zin is uitsluitend die vorming, die noodig is voor de volkomen uitoefening van het latere beroep. Deze begint, als het individu de keuze van een beroep gedaan heeft, hetgeen door innerlijke en uiterlijke factoren wordt bepaald. Het beroep zelf met zijn eischen en moeilijkheden leidt als doel de geheele vorming. Deze vorming kan geschieden in en buiten de school. *p. Joannes.*

Beroepswet (N e d. R e c h t). In art. 75 der Ongevallenwet 1901 (art. 81 der Ongevallenwet 1921) werd bepaald: „Over de beslissingen, waartegen ingevolge de bepalingen dezer wet beroep openstaat, wordt geoordeeld door raden van beroep en in hoogste ressort door een college van het Rijk"; in die raden zouden werkgevers en werklieden zitten, terwijl verder alles, wat de samenstelling dier colleges en de procedure betreft, aan regeling bij een nadere wet werd opgedragen. Die wet is geworden de wet van 8 Dec. 1902, Stbl. 208, de Beroepswet.

Art. 1 dier wet bepaalt, dat over de beslissingen van het bestuur der Rijksverzekeringsbank,waartegen ingevolge de bepalingen der Ongevallenwet beroep openstaat, bij uitsluiting geoordeeld wordt in eersten aanleg door → raden van beroep, in het hoogste ressort door een → Centralen Raad van beroep. Deze colleges zijn gaandeweg in diverse andere wetten ingeschakeld als rechtsprekende organen voor de geschillen, bij de toepassing dier wetten gerezen. *Stoer.*

Beroepsziekte is een ziekte, waartoe de uitoefening van een bepaald beroep bijzondere aanleiding geeft. → Beroepshygiëne.

Ned. Recht. In de Ned. Sociale wetgeving worden b. behandeld als ongevallen, d.w.z. de schade door loonderving, die een arbeider tengevolge eener b. ondervindt, wordt hem vergoed volgens de regelen der → ongevallenwet en niet volgens die der → ziektewet. Sedert 1928 bevat de ongevallenwet eenige bepalingen over b. (art. 87a—87d). Art. 87b noemt als b.: loodvergiftiging, kwikvergiftiging, miltvuur en mijnwormziekte en vermeldt voorts, welke beroepen tot ieder dezer ziekten bijzonder aanleiding geven. → Beroepshygiëne. *Stoop.*

Beroerte (beslag, apoplexie), het plotseling optreden van min of meer uitgesproken bewusteloosheid, dat met hoofdpijn en braken gepaard gaat en gevolgd wordt door een gewoonlijk halfzijdige verlamming. Bij verlamming van den rechterkant bestaat dikwijls tevens een stoornis van de spraak. Deze verlamming herstelt zich gewoonlijk in het verdere verloop weer gedeeltelijk. De b. berust op een aandoening van de hersenen. Doordat een bepaald hersengedeelte onvoldoende van bloed wordt voorzien, treden aldaar veranderingen, dikwijls ook bloedingen op. De oorzaak kan gelegen zijn in bloedvaatveranderingen (→ Arteriosclerose), in een → embolie, uitgaande van een slecht werkend hart, en in reeds tevoren bestaande hersenafwijkingen. Voor de behandeling is een juiste verpleging van het grootste gewicht, zoonoodig later gevolgd door de behandeling der overgebleven verlamming. *v. Balen.*

Beroerteraad, → Raad van Beroerten.

Berolina-apparaat, ontsmettingstoestel. Het bij verdamping van formaline vrijkomende gas, formaldehyde, heeft in de omgeving van waterdamp een sterk desinfecteerend vermogen. Wordt gebruikt voor het ontsmetten van kamers, meubelen, beddegoed, enz. *Henneman.*

Beronge, missie der Paters van Scheut, apost. vicariaat Leopoldstad. Volksstam: Bakonda-Eranga (Nkoendoe). Ongeveer 14 000 zielen. Gesticht 1931. Gedoopten (1932): 5 543.

Berooken van voorwerpen dient in het volksgeloof om schadelijke invloeden te weren en zoo de vruchtbaarheid te bevorderen. Aan den rook van St. Jansvuren, St. Maartensvuren e.d. werd eenzelfde kracht toegeschreven.

Berossos, Chaldeesch priester in Babylonië, die ca. 280 v. Chr. in zijn driedeelig werk Babulooniaka de astronomie en de geschiedenis van zijn volk vanaf de oudste tijden te boek stelde. De bij Joseph. Flavius en Eusebius bewaarde resten volstaan om de groote geschiedk. waarde van zijn werk aan te toonen, hoewel zijn dynastieënlijsten nog raadselachtig zijn.

L i t.: P. Schnabel, Berossos u. die babyl.-hellenist. Literatur (II: Babulooniaka Berlijn-Leipzig 1923); Reallex. f. Assyriologie (II 1933, 1-17). *Simons.*

Beroth (Beeroth = Putten), bijb. plaats in Palestina, die deel uitmaakte van den N. stedenbond, welke onder leiding van Gabaon streed tegen Josuë (Jos. 9). Hoewel de stad bij het gebied van Benjamin was ingedeeld (Jos. 18,2), bleef zij tot op Saul's tijd min of meer onafhankelijk (2 Reg. 4.2; vgl. Jos. 9). Na de ballingschap keerden vele Joden naar B. terug (Esdr. 2,25). Vooral wegens de gelijkenis van naam wordt B. dikwijls geïndentificeerd met het huidige El Bire ca. 15 km ten N. van Jerusalem, doch mogelijk is ook het nabije El Dzjib (vgl. Gabaon) en vooral → Tell en Nasbe. *Simons.*

Béroul, Bretonsch trouvère, de machtigste der Fransche Tristan-dichters, van het einde der 12e eeuw. Ondanks komische zetten, die, als de herhaalde toespraak tot de hoorders, aan een jongleur doen denken, treft zijn werk door de directheid, de aangrijpende kracht, de psychologische diepte van verhaal en voorstelling. Slechts omstreeks 4 500 verzen blijven er van over.

U i t g.: E. Muret (Parijs 1903); kleine uitg. in Classiques fr. du Moyen-âge (Parijs [2]1922). — L i t.: J. Bédier in diens inleiding op de uitg. van Thomas' Tristan (Parijs 1902-1905). *V. Mierlo.*

Beroun, Tsjechische naam voor → Beraun (stad).

Berounka, Tsjechische naam voor → Beraun (rivier).

Berouw is een daad van den wil, die de zonde betreurt en verfoeit, met het → v o o r n e m e n van niet meer te zondigen (Concilie v. Trente, sess. 14 cap. 4). Luther had geloochend, dat leedwezen noodig was tot vergiffenis; zijn stellingen werden door Leo X (15 Juni 1520) veroordeeld. De Kerk leert dat, volgens

de bestaande schikking Gods, nooit een zonde (zelfs geen dagelijksche) vergeven wordt zonder berouw.

Het b. moet 1° waarachtig zijn, in den ernstig gestemden wil. Het volstaat niet te goeder trouw te meenen een degelijk b. te hebben. Anderzijds behoeft het b. niet hevig of gevoelig te zijn.

2° Het moet zoodanig zijn, dat de wil de zonde verafschuwt boven alle kwaad of ongeluk, m.a.w. dat men in het algemeen bereid is liever alles te lijden of te verliezen, ook het leven, dan God te vergrammen. Anders blijft de wil eenigszins aan het kwaad gehecht; wat de vergeving belet. Dit b. boven alles groot (dolor appretiative summus) is zeker niet zoo gemakkelijk, maar als de mensch door nadenken en bidden zijn best doet, zal God hem de daartoe noodige genade wel verleenen.

3° Het b. moet algemeen zijn, zoodat het alle doodzonden omvat, wier schuld (reatus culpae) nog in de ziel aanwezig is, ofschoon wellicht de zondaar zich die fouten niet herinnert. Immers bij de grondstelling (zie boven): een onberouwde zonde wordt niet vergeven, komt nog deze tweede: een onberouwde doodzonde is een beletsel tot vergeving van andere feilen. Doch een onberouwde dagelijksche zonde belet de kwijtschelding van andere fouten niet, en zoo is deze derde hoedanigheid van het b. (algemeenheid) niet voor de dagelijksche zonden vereischt, wel echter de drie andere eigenschappen.

4° Het b. moet bovennatuurlijk wezen, zoo nl. dat het verwekt wordt met de genade (die niet ontbreken zal) en om een beweegreden, voortkomende uit het geloof en eenigszins op God betrekking hebbende. Het is dus niet genoeg leedwezen te hebben, omdat de zonde oneer of ziekte veroorzaakte; wel echter om de tijdelijke of eeuwige pijnen, waarmee God de zonden straft, of beter nog uit liefde tot Hem.

Het b. is onvolmaakt (attritio) als het niet voortkomt uit eigenlijke liefde tot God, maar toch uit een bovennatuurlijke reden, bijv. de ongeregeldheid der zonde als met God tegenstrijdig zijnde, of de hel of andere straffen door God voor het kwaad opgelegd. Die gesteltenis is in zichzelf niet slecht (Trid. sess. 14, can. 5 de sacr. Paen.; zie ook stellingen door Alexander VIII en Clemens XI veroordeeld); ze bevat niet noodzakelijk een vrijwillige gehechtheid aan het kwaad. Onvolmaakt berouw is op zich zelf niet bekwaam om een doodzonde uit te wisschen; maar met de absolutie in de biecht is het daartoe voldoende (Trid. sess. 14, cap. 4; zie ook de 25e en 36e stelling door Pius VI veroordeeld). Ook in het Doopsel van een volwassene is althans zulk berouw over zijn doodzonden vereischt, maar ook voldoende, tot rechtvaardigmaking; hetzelfde leeren veel theologen omtrent de Sacramenten der levenden, bijzonder het heilig Oliesel, die men te goeder trouw in staat van doodzonde zou ontvangen. Eindelijk wie in staat van genade is, kan door een onvolmaakt b. al of niet gepaard met gebed, boete en andere goede werken, in zekere maat vergiffenis van dagelijksche zonden bekomen.

Een volmaakt b. (contritio perfecta, of kortweg contritio) komt voort uit → liefde tot God (amor benevolentiae), volgens de bepalingen door de godgeleerden van deze deugd gegeven, telkens nl. als het den zondaar rouwt, omdat hij de Opperste Majesteit en Goedheid, in zichzelf oneindig beminnelijk, vergramd heeft. Zulk leedwezen is niet zoo moeilijk te verwekken, met Gods genade, als men wat nadenkt, als men van de gedachte van Gods weldaden opklimt tot de beminnelijkheid van den Gever zelf, of indien men Christus den Verlosser beschouwt, die niet alleen mensch, maar ook waarachtig God is. — Het volmaakt b. herstelt de ziel in staat van genade, ook buiten de biecht (Trid. sess. 14, cap. 4; zie ook de veroordeelde stellingen van Bajus), niet echter zonder eenig verband met de biecht, want door het volmaakt b. en de liefde Gods ernstig opgevat is de zondaar bereid (votum sacramenti) aan zijn stelligen plicht van zijn doodzonden te biechten te voldoen. Het is van belang een volmaakt berouw te leeren verwekken, bijv. door oprecht gemeend de gebruikelijke „akte van berouw” op te zeggen, omdat dit leedwezen soms het eenig middel ter zaligheid is, nl. als een zondaar in stervensgevaar verkeert zonder priester. — Dat wie in doodzonde gevallen is, strikt verplicht zou zijn zoodra mogelijk een volmaakt b. te verwekken (of te biechten) om niet te hervallen, is niet met zekerheid bewezen; maar zulke handelwijze is ten zeerste aanbevelenswaardig.

Het b. (volmaakt of onvolmaakt), door den zondaar verwekt, maakt in zekeren zin deel uit van het sacramenteele teeken in de biecht: het Concilie van Trente (sess. 14 cap. 3) noemt de daden van den biechteling (berouw, belijdenis, voldoening) quasi-materia, als het ware de stof van het sacrament. Daaruit volgt niet, dat het berouw moet verwekt met het oog op de absolutie, maar wel dat het eenigszins met haar moet verbonden zijn. Doch dit gebeurt vanzelf, als de biechteling zijn zonden belijdt om er kwijtschelding van te bekomen (confessio dolorosa), en aldus tevens zijn b. uitwendig betuigt. *Salsmans.*

Berquin, Arnaud, Fransch dichter uit de → prae-Romantiek. * 1749 te Langoiran, † 21 Dec. 1791 te Parijs. De idyllen en romancen, waarin B. den Duitscher Gessner navolgde, stonden om hun onnatuurlijke zoeterigheid weldra in ongunstigen roep (berquinades !). De Engelsche natuurpoëzie (Thomson e.a.) werd door hem nagebootst. Het meest oorspronkelijk trad hij op in kindergeschriften en paedagogische romans.

Voorn. werken: Sandfort et Merton; Le petit Grandison; L'ami des enfans (6 dln. 1784 vlg.); Le livre des familles (1791). — Uitg.: Oeuvres (4 dln. Parijs 1842). — Lit.: H. Broglé, Die französische Hirtendichtung in der 2. Helfte des 18. Jahrhunderts (Leipzig 1903). *Baur.*

Berre. 1° Etang de Berre, meer in Zuid-Frankrijk bij Marseille, 200 km², 3—10 m diep, zout water. 6 km lange verbinding met de Middellandsche Zee (Rove-tunnel).

2° Fransch stadje van 2 350 inw. met salinenbedrijf en visscherij, in het dept. Bouches-du-Rhône (43° 30′ N., 5° 10′ O.).

3° Riviertje bij Narbonne (Fr.), bekend om den slag aldaar geleverd in 737, waarbij Karel Martel met Longobardische hulp de Arabieren terugdreef.

Berriais, Réné Le, Fransch tuinbouwkundige en schrijver. * 1722, † 1807.

Berroia of Verria, Grieksche stad (40° 32′ N. 22° 13′ O.); 13 000 inw. Belangrijke katoen- en tapijtindustrie.

Berruguete, 1° Alonso, Spaansch beeldhouwer, * ca. 1490 te Paredes de Nava (Palencia), † 1561 te Toledo; vertrok na 1506 naar Italië. Daar zou hij het carton van Michelangelo, de „Overrompeling bij Cascina”, gecopieerd hebben. Naar Spanje (Saragossa) teruggekeerd werd hij spoedig hofbeeldhouwer bij Karel V en werkte vnl. te Madrid, Granada

en Valladolid. Zijn menschenfiguren zijn sterk bewogen, lang en mager.

V o o r n. w e r k e n : Christus' Verheerlijking, in Ubeda; Graf v. kardinaal Tavera, in Toledo; deel v. h. koor v. d. kathedraal v. Toledo. — L i t. : Orneta, B. y su obra (1917); von Logan, Spanische Plastik (1923, 21 vlg.).

2° P e d r o, Spaansch schilder, * ca. 1460 te Parades de Navas (Palencia), † ong. 1506; vader van Alonso. In Spanje kwam hij sterk onder den invloed der Vlaamsche primitieven. Verbleef een tijdlang in Italië; invloed van Piero della Francesca en Melozzo da Forli (ong. 1477). Werkte met Justus van Gent en later met Melozzo samen bij de versiering van het hertogelijk paleis te Urbino (allegorieën der artes liberales). Zijn fresco's in de kathedraal van Toledo zijn verloren.

L i t. : Mayer, Geschichte der spanischen Malerei (1922). *Knipping.*

Berry, landschap in midden-Frankrijk bij de Loire (47° N., 2° 10′ O.), aan den rand van het Bekken van Parijs; Jura en Krijt (heide en schapenteelt). Hier en daar leem (tarwe). Hoofdstad Bourges, weinig industrie. In deze streek woonden de Gallische Bituriges. Vóór 1101 was het een Frankisch graafschap, dat tot Aquitanië behoorde.

L i t. : Chénon, Le Pays de B. (1916). *Heere.*

Berry, 1° C h a r l e s F e r d i n a n d v a n B o u r b o n, h e r t o g v a n, tweede zoon van den graaf van Artois (Karel X van Frankrijk) en van Maria Theresia van Savoye. * 24 Jan. 1778 te Versailles; † 14 Febr. 1820 te Parijs. Vluchtte in 1789 met zijn ouders naar Turijn en vocht meermalen met de emigranten tegen Frankrijk. In 1801 ging hij naar Engeland en sloot een morganatisch huwelijk met de Engelsche Anna Brown. In 1816 trad hij in het huwelijk met Maria Carolina Ferdinanda Louisa van Napels. Bij het verlaten van de opera (13 Febr. 1820) werd hij door een politieken dweper, Louvel, aangevallen en doodelijk gewond; hij stierf den volgenden dag. Door die misdaad leden de vrijzinnigen groot nadeel en zagen zij de zegepraal der gestreng monarchale beginselen bevestigd.

L i t. : Chateaubriand, Mémoires touchant la vie et la mort du duc de B. (Parijs 1820); S. Charléty, La Restauration (Parijs 1921). *Lousse.*

2° M a r i a C a r o l i n a F e r d i n a n d a L o u i s a v a n N a p e l s, h e r t o g i n v a n, oudste dochter van Frans I, koning van Napels, echtgenoote van Charles Ferdinand, hertog van Berry. * 5 Nov. 1798 te Palermo; † 16 April 1870 op het kasteel Brunnsee in Stiermarken. Na den dood van haar gemaal (Charles F. van Berry) schonk zij, 29 Sept. 1820, het leven aan een prins, die den naam ontving van Hendrik van Artois, hertog van Bordeaux, en later dien van graaf van Chambord. Na de Julirevolutie van 1830 volgde zij Karel X in ballingschap. Doch, daar in sommige gewesten een machtige partij haar zoon als den rechtmatigen erfgenaam van den troon begunstigde, keerde zij in 1832 naar Frankrijk terug en trachtte een opstand in de Vendée te verwekken. Deze poging mislukte en als staatsgevangene werd zij naar de citadel van Blaye gebracht. Een verklaring, door de zwangere hertogin 22 Febr. 1833 afgelegd, dat zij in het geheim gehuwd was met Hector Lucchesi-Palli, een Napolitaanschen markgraaf, beroofde haar van allen staatkundigen invloed, zoodat de Fransche regeering geen bezwaar maakte haar, na de geboorte eener dochter (10 Mei 1833), in vrijheid te doen stellen.

L i t. : Imbert de Saint-Amand, La duchesse de B. (4 dln. Parijs 1887-'89); M. Ch. Poinsot, La vie romanesque de la duchesse de Berry (Parijs 1913); S. Charléty, La monarchie de juillet (Parijs 1921). *Lousse.*

Berry, U r e n b o e k v a n d e n h e r t o g v a n, is een kostbaar verlucht manuscript door de gebroeders Limburg uitgevoerd voor Jean de France, hertog van Berry (1390—1460), dat zich nu onder den naam van „Très belles heures du duc de B." in het museum van Chantilly bevindt. Het getijdenboek opent met een rijk geïllustreerden kalender, met vele volbladminiaturen verlucht. Het in 1416 uitgevoerde werk is een der beste exemplaren der school van Fransche en Zuid-Ned. boekverluchters, omtrent het midden der 14e eeuw ontstaan. Zij brak met den vlakken gedamasceerden achtergrond en bracht daarvoor in de plaats het landschap en het stadsgezicht. In plaats van dekverven werd bij voorkeur gouache gebezigd. Zie plaat t/o kolom 672. *Knipping.*

Berryer, 1° A n t o i n e P i e r r e, Fransch politiek redenaar van de legitimistische oppositie onder de Juli-monarchie. * 4 Jan. 1790 te Parijs, † 1868 te Angerville. Werd in 1852 lid van de Académie Française.

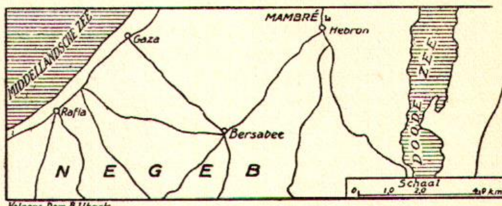
U i t g. : Oeuvres (9 dln. Parijs 1872 vlg.). — L i t. : Ch. de Lacombe, Vie de B. (5 dln. Parijs 1894 vlg.).

2° P i e r r e N i c o l a s, Fransch advocaat. * 1757 te Sainte-Menehould, † 1841. Trad als verdediger in beroemde politieke processen op, o.a. van generaal Moreau en van maarschalk Ney.

V o o r n. w e r k : Souvenirs (Parijs 1839).

Bersa, koning van Gomorrha, die in den strijd tegen Chodorlahomor omkwam (Gen. 14.2.10).

Bersabee (Be'er Sjebaʿ), een der meest bekende plaatsen uit het O. T., thans Bir es Sebaʿ, op de grens van de woestijn, die Palestina van Egypte scheidt. B. speelt een groote rol in de geschiedenis der aartsvaders (Abraham: Gen. 21 en 22; Isaac, ib. 26; Jacob, ib. 28 en 46). Later behoorde de stad tot het gebied van Juda (Jos. 15,28) en woonde er de stam van Simeon (Jos. 19,2). Ook in de gesch. van Samuel wordt B. vermeld (1 Reg. 8,2) en Elias kwam er op zijn tocht naar Horeb (3 Reg. 19,3). In Amos' tijd was B. een centrum van afgodendienst, waarheen men van verre pelgrimeerde (Am. 8, 14; 5,5). „Van Dan tot B." d.i.

van Noord- tot Zuidgrens is in de H. Schrift een staande uitdrukking voor: geheel het Isr. land (vgl. Jud. 20,1 en vele anderen). De Hebr. naam B. wordt door Abraham verklaard als „bron van den eed" naar aanleiding van zijn verdrag met Abimelech (Gen. 21,31) en eenzelfde bedoeling moet wel worden gezien in de woorden van Isaäc (Gen. 26,33, vgl. v. 31). De lezing „Zeven-Bronnen" van den Massoretischen tekst (Gen. 26,1) berust op een afwijkende vocalisatie, die waarsch. van jongeren datum is. B. is als pleisterplaats aan den rand der woestijn en afzetmarkt voor den handel der Bedoeïenen nog steeds belangrijk. In den Wereldoorlog drong het Engelsche leger onder Allenby, die er thans zijn standbeeld heeft, vanuit Egypte bij B. Palestina binnen. B. telt thans ca. 3 000 inw. *Simons.*

Berse, G a s p a r, ook Barzaeus of Conradus Zelandus, of Conr. Belga geheeten, een der voornaamste medewerkers van den H. Franciscus Xaverius. * 1515 te Goes, † 18 Oct. 1553 te Goa. Trad 20 April 1546 in Portugal in de Soc. van Jesus, vertrok 1548 naar Voor-Indië. Werkte van 1549—'51 op het eiland Ormoes in de Perzische Golf, daarna te Goa als provinciaal van de Indische missie. B. is een der grondleggers van de missie in Ethiopië (Abessynië), waarvoor hij in 1551 toestemming kreeg van keizer Claudius.

L i t.: Nic. Trigault, Vita Gasparis Barzaei (Antwerpen 1610); W. v. N(ieuwenhof), Gaspar Berse of de Nederlandsche Franciscus Xaverius (1870); N. Ned. Biogr. Wdb. *Wessels.*

Bersezio, V i t t o r i o, Italiaansch schrijver, * 1830 te Peveragno (Piemont), † 30 Jan. 1900 te Turijn. Stichtte het blad L'Espero en de Gazzetta piemontese (later als tijdschrift onder den titel Gazzetta letteraria). Schreef talrijke romans, novellen, tooneelwerken. Zijn opzet is de eerlijke roman- en novellenliteratuur te redden tegen het toenmaals — ten tijde van La dame aux camélias — wild woekerende Fransche romantisme, en militaristische-vaderlandsche tooneelen voor het voetlicht te brengen ter voortplanting van het staatsburgerlijk ideaal in het nieuwe Italië. Zijn naam is vooral bekend door een komedie in Piemonteesch dialect: Le miserie d'monsü Travet (1863), waarin hij een treffend, overbekend geworden beeld ophangt van een angstvallig beambte, maniak en bewust van zijn waardigheid, op wien de onheilen als in een hagelbui neerstorten.

W e r k e n: Romans: o.a. Amor di patria (1856); Minna o virtu d'amore (1858); Il segreto d'Adolfo (1861); La plebe (1863); Povera Giovanna (1869); Il piacere della vendetta (1874); Il debito paterno (1880); Domenico Santorno (1888); Racconti popolari (1898). — L i t.: Maria Mattalia, V. Bersezio, l'uomo, il patriota, l'artista (Cuneo 1911). *Ulrix.*

Bersillies-l'Abbaye, gem. in de prov. Henegouwen, ten Z.W. van Thuin, opp. 384 ha, ca. 800 inw., Thure-rivier, steengroeven; kerk van de 18e eeuw; reeds bekend gedurende het Romeinsche tijdperk; bezat vroeger een abdij.

Bersisi, volkeren-groep van de Mon-Kmer, → Achter-Indië.

Bersot, E r n e s t, Fransch moralist van Stoïcijnsche richting en geschiedschrijver vooral van de 18-eeuwsche wijsbegeerte in Frankrijk, wiens werken door grondige analyse en verzorgden stijl uitmunten. * 1816 te Surgères, † 1880 te Parijs.

W e r k e n: La philosophie de Voltaire (1848); Etudes sur la philosophie du 18e siècle (1851 vlg.); Etudes sur le 18e siècle (1855); Littérature et morale (1861); Questions actuelles (1862); Morale et politique (1868); Conseils d'enseignement (1880). — L i t.: E. Schérer, Un moraliste (Parijs 1879). *Baur.*

Bersuire, P i e r r e, ook B e r c h e u r e, Fransch schrijver van de Orde der Benedictijnen. Geb. in de Vendée, † 1362 te Parijs. Naast een moraliseerende bijbelcompilatie gaf deze vriend van Petrarca een vertaling van Titus-Livius en een R e d a c t o r i u m m o r a l e, encyclopedisch handboek van de natuurbeschrijvende wetenschap der late middeleeuwen.

L i t.: Pannier, Notice sur P. B. (Parijs 1872); A. Thomas, in Romania (XI). *Baur.*

Berszenyi, D á n i e l, Hongaarsch dichter, volgt in zijne oden vooral de oude Klassieken na. * 1776 te Egyház-Hety, † 1836 te Nikla.

Bert, P a u l, Fransch geleerde en staatsman, * 1833 te Auxerre, † 1886 te Hanoi. Werd in 1866 hoogleeraar in de natuurwetenschappen te Bordeaux en in 1869 hoogleeraar der physiologie aan de Faculté des sciences te Parijs. Als afgevaardigde in 1874 en in 1881 als minister van Onderwijs in het ministerie van Gambetta heeft hij zich vooral doen kennen als heftige tegenstander van den clerus en het clericaal onderwijs. In 1886 benoemd tot gouverneur-generaal van Fransch Indo-China, stierf hij spoedig na aanvaarding van dit ambt.

W e r k e n: Notes d'anatomie et de physiologie comparées (2 dln. Parijs 1867-'70); Physiologie comparée de la respiration (Parijs 1869); La pression barométrique (Parijs 1877); La morale des Jésuites (Parijs 1880). *Willems.*

Bertacchi, G i o v a n n i, Italiaansch dichter, professor in de letterkunde aan de universiteit te Padua. * 1868 te Chiavenna (Sondrio).

W e r k e n: Il canzoniere delle Alpi (1895); Poemetti livici e liriche umane (1904); Le malie del passato (1905); Alle sorgenti (1906); Trilogia moderna (1910): Un maestro di Vita (1917); L'ora del mondo (1918); Reflessi di orizzonti (1921); A fior di silenzio (1922); Il perenne domani (1929).

Bertali, A n t o n i o, opera- en oratoriumcomponist, * 1605 te Verona, † 1669 te Weenen. Vanaf 1637 musicus aan het hof te Weenen, in 1649 hofkapelmeester als opvolger van Valentini. Reeds in de jaren 1631—1646 werden in Weenen cantates van hem uitgevoerd; de opera's volgden later.

W e r k e n: verschillende opera's: o.a. L'inganno d'amore (1653; de tekst van Ferrari bleef bewaard); Operetta per la nascita dell' imperatrice Eleonora (1664); L'Alcindo (1665, proloog van Draghi); La contesa de numi (1667, balletmuziek van J. H. Schmelzer). Oratoria: Maria Magdalena (1663); Oratorio sacro (1663); La strage degl' innocenti (1665). Verder missen, motetten, enz. (in hs.). — L i t.: Ch. Laroche, A. B. als Opern- und Oratorienkomponist (diss. 1919, ongedrukt). *Piscaer.*

Bertalotti, A n g e l o, zangleeraar, * 1665 te Bologna; studeerde van 1687—1690 te Rome. Hij verbleef later hoofdzakelijk te Bologna, waar hij als zangleeraar hoog in aanzien stond. In 1703 werd hij mede-lid van de Accademia Filharmonica.

W e r k e n· Regole utilissime per apprendere il canti fermo e figurato (1698); 50 Solfeggi a Canto e Alto (opnieuw uitgegeven door Fr. X. Haberl ²1888). *Piscaer.*

Bertaut, J e a n, Fransch schrijver, bisschop van Séez, die, naast een dichterlijke paraphrase der psalmen, veel modelyriek (sonnet, madrigaal) naliet in den precieuzen tijdstijl van het → M a r i n i s m e, vol mythologischen opschik, gezochte antithesen en spitsvondige woordspelingen. * 1552 te Donnay, * 1611 te Séez.

U i t g.: Oeuvres poétiques d. A. Chenevière (Parijs 1891) .— L i t.: G. Grente, J. B. (Parijs 1903) *Baur.*

Bertaux, E m i l e, Fransch kunsthistoricus, die vooral studie maakte van de Italiaansche plastiek. * 1869, † 1917 te Parijs.

W e r k e n: L'art dans l'Italie méridionale (1903); Rome (3 dln. 1904 vlg.); Donatello (1910); Etudes d'histoire d'art (1911).

Berte as grans pies, roman, omstreeks 1275 gedicht door → Adenet (le Roi), waarin Bertha, de vrouw van Pippijn, als dochter van Floris en Blancefloer wordt voorgesteld; zij werd door Margiste, haar kamervrouw, bedrogen, die haar eigen dochter, Aleste, in haar plaats als Pippijn's bruid weet in te dringen. B. moet vluchten, houdt zich negen jaar schuil in een

woud, tot het bedrog ontdekt wordt, als Floris en Blancefloer eens hun dochter komen bezoeken. B. houdt haar schitterenden intocht, als koningin, in Parijs. Het is het thema der onschuldig veroordeelde koningin. Van een vrije bewerking in het Mnl. blijven er nog een 138-tal verzen over, die verhalen, hoe Pippijn B. terugvindt in het woud van Mans.

Uitg.: Aug. Scheler (Brussel 1874); de Mnl. fragm. door H. E. Moltzer in zijn uitg. van Floris en Blancefloer (1879). *V. Mierlo.*

Berteau (Berteaud, Berthau), Martin, de eerste Fr. violoncellist van groote beteekenis, * te Valenciennes, † 1756 te Parijs; leeraar van Cupis, Janson en Duport Sr.

Werken: van zijn composities zijn alleen de vioolsonates met basso continuo op. 2 behouden.

Een afstammeling van B. is Gabriel B., van wien ca. 1800 een cello-concert werd gedrukt. *Piscaer.*

Bertelin, Albert, Fransch componist, * 26 Juli 1872. Schreef orkestwerken, liederen, kamermuziek, orgelwerken op Gregoriaansche melodieën, een Indische legende Sjakoentala, een opera, een oratorium en motetten voor koor, orkest en orgel In Nativitate Domini.

Bertelmann, Jan Georg, componist en organist, * 1782 te Amsterdam, † 1854 aldaar; leerling van den blinden organist D. Brachthuyzer. Als leeraar en componist stond hij hoog in aanzien; het meest werd hij geprezen om zijn paedagogische kwaliteiten. Hij richtte te Amsterdam een muziekschool op, waar o.a. Stumpf en Rich. Hol zijn leerlingen waren.

Werken: Requiem, een mis, strijkkwartet, viool- en kaviercomposities. Verschillende cantates, viool-études, klarinet-concerten, contrabas-concerten, alsook een harmonieleer bleven in handschrift. *Piscaer.*

Bertelsmann, Karl August, zangleeraar en componist, * 1811 te Gütersloh, † 1861 te Amsterdam; leerling van Rinck in Darmstadt; daarna zangleeraar aan het seminarie te Soest, het laatst in Amsterdam, waar hij in 1839 de leiding overnam van het pas opgerichte Eutonia. 1853 dirigeerde hij het muziekfeest te Arnhem.

Werken: liederen voor mannenkoor, liederen met klavier en klavierwerken. *Piscaer.*

Bertem, gem. in Belg. Brabant, Z.W. van Leuven; 2 700 inw. (Kath.); opp. 1 059 ha; landbouw. Merkwaardigheid: Romaansche kerk uit de 11e eeuw. Klooster der Zusters van Liefde.

Berten, gem. en kerspel in kanton Belle-Z.W. (Fr. Vlaand.); ruim 500 inw., Vlaamschspr.; landbouw. Gehuchten: de Zeventien Velden, de Warande, Vlaminkstraat.

Berteroa, een geslacht van de familie der kruisbloemigen (Cruciferae), heeft slechts enkele vertegenwoordigers. Het grijskruid, B. incana, ook wel Farsetia incana genoemd, komt vrij algemeen in Midden-Azië en Noord-Europa voor.

Bertha, vrouw van Pippijn, → Berte as grans pies.

Bertha, dochter van Karel den Grooten, die door de dichters, zoowel om haar geest als haar schoonheid, zeer gevierd werd. Karel beminde haar zoo zeer, dat hij haar niet wilde uithuwelijken, doch zag haar misslagen niet. Uit haar verhouding tot Angilbert werden twee zonen geboren. Zeer waarschijnlijk berust de sage over Einhard en Emma wel door een verwisseling van naam op de verhouding tusschen Angilbert en Bertha. *Slootmans.*

Bertha, dochter van markgraaf Otto van Savoye en Turijn en Adelheid van Susa; † 1087. B. werd in 1055 met den vijfjarigen, lateren keizer Hendrik IV verloofd, om diens positie in Italië te versterken. Hendrik beschouwde het huwelijk als een lastig juk en wenschte reeds spoedig echtscheiding (1069). Dit werd door den pauselijken legaat Petrus Damiani belet. Op den duur leerde Hendrik zijn gemalin waardeeren; zij was voor hem een trouwe en vaste steun en maakte ook zijn boetetocht naar Canossa mee.

Lit.: → Hendrik IV. *Slootmans.*

Bertha van Holland, dochter van → Robert den Fries, huwde met Philips I van Frankrijk (1060—1108), die haar verstiet.

Bertha of Berta, Heilige, stichteres en abdis van Avenay, † einde der 7e eeuw. Met toestemming van haar echtgenoot, den H. Gumbert, trok zij zich in dit klooster terug. De legende verhaalt, dat zij door haar stiefzoon vermoord is. B. wordt als martelares vereerd. Feestdag 1 Mei (in Reims 11 Mei).

Lit.: Gallia christiana (IX, 277 vlg.). *J. v. Rooij.*

Bertha van Marbais, Zalige, trad na den vroegtijdigen dood van haar echtgenoot, een der heeren van Molembais, te Aywières (Brabant) in de Orde der Cisterciënserzusters. Zij werd ± 1227 eerste abdis van Marquette in Vlaanderen.

Lit.: Gallia christiana (III, 314).

Bertha van Vilich, ook Bertrada, Benedictines; schreef het leven van de H. Adelheid in Vilich (1056 of 1057), dat uitgegeven werd in Monumenta Germaniae historica, Scriptores XV, 754 vlg. en Anal. Boll. (II, 211 vlg.).

Berthélemy, Henri, Fransch rechtsgeleerde, * 1857. Doceerde sedert 1884 te Lyon en vanaf 1896 te Parijs, alwaar hij in 1922 deken werd der rechtsgeleerde faculteit. Tot 1933 doceerde hij ononderbroken het Administratief Recht. Terwijl Laferrière het Fransche Administratief Recht had aangepast aan de rechtspraak van den Raad van State, terwijl Hauriou enkele jaren later de beginselen had gesystematiseerd, die het Administratief Recht beheerschen, maakt B. den lezer vooral met de dagelijksche toepassing dezer beginselen vertrouwd. Zijn Traité de Droit Administratif, in Frankrijk klassiek geworden, heeft tot nu toe dertien uitgaven gekend. B. verdedigt er de traditioneele en in het algemeen behoudsgezinde theorieën van het Administratief Recht. *Orban.*

Berthelot, Marcellin Pierre Eugène, physico-chemicus, * 25 Oct. 1827 te Parijs, † 18 Maart 1907 aldaar. In 1860 werd hij hoogleeraar in de scheikunde, in 1886 minister van Onderwijs, in 1900 lid van de Fransche Academie. B. heeft veel gedaan voor de geschiedenis der chemie. Hij is de grondlegger van de thermochemie, verder maakte hij synthetisch een aantal stoffen, voorkomende in levende wezens. Van zijn geschriften is een gedeelte samengevat in: „Essai de méchanique chimique fondée sur la thermochimie”.

M. Berthelot.

Lit.: Par. Soc. Ch. Bull. 135 (1913, 260). *J. v. Santen.*

Berthélot, Petrus, → Dionysius a Nativitate.

Berthelot-bom, → Bom, calorimetrische.

Bertheroy, Jean, eigenl. Mme. Berthe

Corinne Le Barillier, Fransch romanschrijfster van de idealistische richting. * 1860 te Bordeaux, † 24 Jan. 1927 te Le Cannet. Zij beoefende graag den historischen roman, maar ook haar verhalen, ontleend aan het zuivere, eenvoudige leven, sloegen in.

W e r k e n : La danseuse de Pompéi (1889) ; Les trois filles de Pieter Waldorp (1897) ; Le journal de Marguerite Plantin (1899) ; Le jardin des Tolosati (1903) ; Les dieux familiers (1904) ; Le frisson sacré (1911) ; Vers la gloire (1918) ; Albunca la Sibylle (1920) ; L'ange au sourire (1923) ; La ville des Expiations (1924) ; Les brebis de Mme. Deshouillères (1925). *Baur.*

Berthier, A l e x a n d e r, vorst van Wagram en hertog van Neuchâtel en Valangin, Fransch maarschalk. * 20 Febr. 1753, † 1 Juni 1815 te Bamberg, waar hij zich bij den doormarsch van de Russen naar Frankrijk uit het raam van zijn woning wierp. B. was chef van den staf van Napoleon van 1796 tot 1814 en diens rechterhand bij alle operatiën. Van 9 Nov. 1799 (18 Brumaire) tot 1807 was B. minister van Oorlog. In 1814 sloot hij zich bij de Bourbons aan.

Berthier, 1° J e a n B., stichtte in 1895 te Grave de Congregatie van de Missionarissen der H. Familie. * 24 Febr. 1840 te Châtonnay (Isère), † 16 Oct. 1908 te Grave. In 1862 trad hij als diaken in de Congregatie der Missionarissen van La Salette, werkte met succes als volksmissionaris. Zijn theologisch-ascetische werken, zijn beschrijving van de verschijning van O. L. Vrouw van La Salette, worden veel gelezen. De Congregatie, in 1895 door hem gesticht, is bijzonder voor opname van late roepingen en minvermogenden.

L i t. : P. Ramers, Bonus miles Christi Jesu (2 dn. 1930); Mens divinior (1930). *J. v. Rooij.*

2° J o a c h i m, Dominicaan, * 1847 te Talloires bij Annecy, † 1924 te Fribourg (Zwitserl.); studeerde geschiedenis en archeologie te Rome en doceerde daarna in Carpentras en Fiesole. Werkte mee aan de stichting der universiteit van Fribourg (Zwitserland, 1890). Leefde daarna in Rome en bracht zijn laatste levensjaren door in Fribourg. Arbeidde met Munoz aan de herstelling der S. Sabina in Rome. Zijn geschriften zijn van theologischen, ascetischen en kunstwetenschappelijken aard.

V o o r n. w e r k e n : De locis theologicis (1885); La divina commedia con commenti secondo la scolastica (1894); L'église de la Minerve (1909). — L i t. : Taurisano in Annales Ordinis Praedicatorum (1925, 92-96). *Knipping.*

Berthiëriet, mineraal van de samenstelling $FeSb_2S_4$, voorkomend in den vorm van vezelige aggregaten, o.a. bij Freiberg in Saksen en bij Przibram in Bohemen.

Berthold, ➛ Bertholdus.

Berthold I, bijgenaamd „d e B a a r d", stamvader van de beide hoofdtakken, waarin de familie der Z ä h r i n g e r, zich door zijn zoons Berthold II en Hermann I († 1074) splitste. Van keizerin Agnes kreeg B. het hertogdom Karinthië (1061), doch moest het in 1073 weer afgeven. † 1078. *Slootmans.*

Orde van Berthold I, in 1877 door groothertog Frederik van Baden gesticht als hoogere orde van de Zähringer Löwenorde; sedert 1896 een zelfstandige orde. Vier klassen. Devies: „Gerechtigkeit ist Macht". Teeken: wit geëmailleerd Malthezer kruis, gedekt met een kroon (keerzijde hertogshoed); monogram F. W. L. in het hart. Lint: rood met gele randen. *E. v. Nispen tot Sevenaer.*

Berthold van Chiemsee, bisschop en theologisch schrijver. * 1465 te Salzburg, † 1543 te Saalfelden. Hij heette eigenlijk Pürstinger; als vorst-bisschop van Chiemsee was hij niet tegen de Hervormers opgewassen; hij deed afstand van het bisschopsambt en trok zich terug in het klooster Raitenhaslach, waar hij het eerste groote werk der Contra-Reformatie, de „Teutsche Theologey" schreef, steunend op de H. Schrift en St. Thomas van Aquine. Misschien schreef hij ook het op Katholieke hervorming aandringende Onus Ecclesiae.

Berthold, 1° H e r m a n n, werkte het thans gebruikelijke typographische meetsysteem uit. * 1831 te Berlijn, † 23 Dec. 1904 te Grünewald. B. nam op aansporing van eenige Berlijnsche lettergieterijen op zich, orde te brengen in den chaotischen toestand, waarin zich 't typographische puntenstelsel bevond. Hij nam het Fransche typographische puntenstelsel als basis en in de Berlijnsche sterrenwacht werd vastgesteld, dat er 2 660 typographische punten, volgens het Didotsysteem, op een meter gaan. In 1879 werd dit puntenstelsel in Duitschland ingevoerd, en na dien werd het ook in het overige gedeelte van het vasteland van Europa aangenomen. Engeland en Amerika bezitten een afzonderlijk puntenstelsel (➛ Typographisch puntenstelsel). *Ronner.*

2° W i l l e m, bisschop van Utrecht (van 1291 tot 1301, als Willem II), proost van Leuven, gesproten uit een hoogadellijke Brabantsche familie. Zijn regeering was zeer onrustig. Tijdens de woelingen na den moord op zijn bloedverwant graaf Floris V van Holland (1296) trachtte hij het Sticht van den overheerschenden invloed der Hollanders te bevrijden, doch zonder succes. Verschillende Stichtsche edelen, in bondgenootschap met Jacob van Lichtenberg, burgemeester van Utrecht, kwamen tegen den bisschop in opstand; deze werd gevangen genomen (1299) en eerst vrijgelaten onder de belofte, van het bisdom afstand te zullen doen. Paus Bonifatius VIII weigerde echter het ontslag te aanvaarden. Gesteund door den bisschop van Munster, wist Willem in Overijsel een leger bijeen te brengen; hij rukte tegen Utrecht op, doch sneuvelde op den Hoogen Woerd, bij Utrecht (1301).

L i t. : J. H. Hofman, W. B. Arch. Aartsb. Utrecht (XXVI, 324-407). *J. de Jong.*

Berthold-Otto-school of Holbein-school is de naam van een nieuwe, zuiver paedocentrische onderwijsinrichting in de buurt van Berlijn, ook aangeduid als „Hauslehrerschule". Ze telt een 80-tal leerlingen, jongens en meisjes van 6 tot 19 jaar, met rechterscollege, scholierenrechtbank en schoolkanselarij, dus volledige zelfregeering. De school, zegt Otto, moet voor het kind een voortzetting zijn van den voorschoolschen natuurlijken groei. Daarbij heeft de k i n d e r v r a a g een zeer voorname rol gespeeld en die moet ze blijven spelen. Daarom noch een vast leerplan, noch strenge leergangen voor de verschillende vakken, noch een nauwkeurig omschreven rooster van lesuren. Op de Holbein-school heerscht „h e t v r i j e o n d e r w ij s", „d e r z w a n g l o s e U n t e r r i c h t", waarvan de gang op de eerste plaats bepaald wordt door de b e l a n g s t e l l i n g der leerlingen. Het heele schoolbedrijf wordt hier ten slotte een vrij geestelijk verkeer met de jeugd, aangevuld door occasioneele lessen.

Iets geheel karakteristieks is Otto's G e s a m t u n t e r r i c h t : drie- of viermaal in de week is gedurende het laatste schooluur, van 12 tot 1, de

heele school met alle onderwijzers in ongedwongen vergadering bijeen. Eerst worden gemeenschapsaangelegenheden behandeld en dan begint het eigenlijke werk: bespreking van leerlingen-vragen. Ieder kan te berde brengen, wat hij verkiest. Op de beurt af worden de kwesties behandeld, en wel zoolang als er algemeene belangstelling voor bestaat. Altijd is de jongste het eerst aan de beurt om te antwoorden, en de ouderen doen hun best om zich zoo duidelijk uit te drukken, dat ook de minst ontwikkelden hen volgen kunnen. Dat is de echte geestelijke zelfwerkzaamheid, meent Otto (→ Gesamtunterricht, dat doorgaans in anderen zin gebruikt wordt).

Berthold Otto is ook de man van de „Kindesmundart", van het „vrije opstel" en het recht van het kind op eigen individueele uiting: „weg von der roten Tinte !" Hoe modern een en ander moge zijn, voor algemeen gebruik is het stellig niet geschikt.

L i t. : fr. S. Rombouts, Hist. Ped. (III 1928). *Rombouts.*

Bertholdus van Calabrië, Heilige, eerste Latijnsche prior-generaal der Karmelieten, was uit het diocees van Limoges (Frankrijk) (niet uit Calabrië) afkomstig. Naar het Heilige Land getogen ter verovering van Antiochië in 1153, sloot hij zich met een tiental gezellen bij de kluizenaars van den Karmel aan. Hij heeft sterk geijverd om de kluizenaars van de Oostersche naar de Latijnsche kloosterrichting te doen overgaan; wordt ook daarom wel de stichter der (Latijnsche) Karmel-Orde genoemd. Hij werd tot eersten prior-generaal (1154—'95) gekozen. † ca. 1195. Feestdag 29 Maart.

L i t. : Etudes Carmelitaines (1912). *C. Speet.*

Bertholdus van Engelberg, Zalige, Benedictijner abt (van Engelberg), † 1197. Bevorderde kunst en wetenschap. Feestdag 3 November.

V o o r s t e l l i n g in de k u n s t. B., Benedictijner abt, geneest een zieke. Zijn beeld komt voor op glasschilderingen in Penberg en Steyr.

L i t. : J. Lorenz, St. Bertholdi-Büchlein (Linz 1906).

Bertholdus van Mosburg, Dominicaan, wijsgeer uit de neo-Platonische school van Albert den Grooten (→ Albertus Magnus), lector te Keulen; begin 14e eeuw; heeft met zijn „Expositio in Elementationem Theologicam Procli" Nicolaus van Cusa beïnvloed.

Bertholdus van Regensburg, Franciscaan, een der machtigste Duitsche volkspredikanten der 13e eeuw, ja van de middeleeuwen. Met zijn wat ruwe, maar natuurlijke en beeldrijke welsprekendheid wekte hij zijn meestal duizenden toehoorders op tot zedelijke levensverbetering, door ware nederigheid, berouw, oprechtheid, inwendigen godsdienst, die alleen waarde en beteekenis geeft aan uitwendige oefeningen; tegenover de mystiek, of tegen alle „dweperij" onder het volk, stond hij wantrouwig, wat hem ook deed optreden tegen Jodenvervolging, zoowel als tegen geeselaarsoptochten. Geb. in de eerste helft der 13e eeuw, begon hij omstreeks 1250 zijn apostolische reizen door Zuid-Duitschland, Zwitserland, Bohemen, tot Hongarije toe. In 1262 preekte hij met zijn vriend den H. Albertus den Grooten den kruistocht. Omstreeks 400 preeken zijn in het Latijn overgeleverd, al werden ze Duitsch gehouden. † 1272.

V o o r s t e l l i n g in de k u n s t. B., Minderbroeder, predikt van af een preekstoel voor een groote menigte menschen over de hel, getuige het hellevisioen in een van de kerkvensters. Afb. bij Raderus, Bavaria Sacra.

U i t g. : Duitsche preeken, door T. Pfeiffer en J. Strobl (2 dln. Weenen 1862—'80); in hedendaagsch Duitsch, door F. Göbel (2 dln. Regensburg [5]1929); bloemlezing, door O. H. Brandt (1924). Een uitg. van zijn Latijnsche preeken ad religiosos, Speciales, Extravagantes wordt voorbereid. — L i t. : E. Michaël S.J., Geschichte des d. Volkes (III Freiburg i. Br. 1903); A. Schönbach, in Sitzungsber. der Wiener Acad. (Weenen 1906); K. Rieder, Das Leben B.'s v. R. (in III Vereinschrift der Görresges. voor 1909); E. W Keil, Deutsche Sitte u. Sittlichkeit im 13 Jrht. nach den damaligen Predigern (Dresden 1931; wil B. v. R. tot voorlooper der Hervorming maken). *V. Mierlo.*

Bertholdus van Reichenau, kroniekschrijver, wiens dood in de kroniek van Bernold van Konstanz vermeld wordt op 12 Maart 1088. Hij vervolgde de kroniek van zijn leermeester en vriend Herman Contractus. Toch schijnen de annalen, welke op zijn naam staan en van 1055 tot 1080 loopen, niet van één schrijver. Na 1066 is waarschijnlijk een andere auteur aan het woord.

L i t. : J. Richter, Die Chroniken B.s. u. Bernolds (Diss., Koningsbergen 1882); W. Wattenbach ([6]II, 53-55). *J. v. Rooij.*

Bertholdus van Rohrbach, aanhanger van de Broeders en Zusters van den vrijen geest. Hij verkondigde zijn quietistische dwaalleer in Würzburg, en werd door de Inquisitie in 1356 te Speyer verbrand.

Bertholet, A l f r e d, Zwitsersch Prot. godgeleerde, * 9 Nov. 1868 te Bazel; hoogleeraar aan de univ. van Berlijn. Schreef vele en belangrijke werken over O. T. en over onderwerpen uit de vergelijkende godsdienstgeschiedenis. Op gebied van bijbelcritiek is B. Wellhausiaan; zijn opvattingen omtrent de godsdienstgeschiedenis zijn evolutionistisch.

W e r k e n : o.a. Stellung der Israeliten u. der Juden zu den Fremden (1896); Bücher Esra u. Nehemia (1902); Buddhismus u. Christentum ([2]1909); Biblische Theologie des A. T. (1911); Israelitische Vorstellungen vom Zustand nach dem Tode ([2]1914); Kulturgeschichte Israëls (1920); Ursprung des Totemismus (1920); Kultur u. Religion (1924). *Brans.*

Bertholletia (p l a n t k.), een geslacht van de familie Lecythidaceae, behoorende tot de orde der Myrtineae, omvat een aantal boomgewassen in N. en Z. Amerika. Bekend is B. excelsa, welke de para- of Braziliaansche noten levert. Dit is een woudboom met een 3 tot 4 m dikken stam, die 50 m hoogte kan bereiken. De paranoten zijn een zeer belangrijk handelsartikel. Deze vrucht bevat 50—60% vette olie. *Bouman.*

Berthout, adellijk Brabantsch geslacht, behoorende tot de Baenrotsen. Zij drongen in 1354 aan op het tot stand komen van de „Joyeuse Entrée".

Berti, G i o v a n n i L o r e n z o, Augustijn, voornaamste theoloog der latere Augustijnenschool, doceerde theologie te Siena, Florence, Bologna, Padua en Rome, en kerkelijke gesch. te Pisa; op verzoek van paus Benedictus XIV benoemd tot prefect der Bibliotheca Angelica en assistent-generaal van de Italiaansche Provincies. Op schitterende wijze wist hij zich zelf en Bellelli te rechtvaardigen tegen de valsche aanklacht van Bajanisme en Jansenisme. * 1696 te Terravazza in Toscane, † 1766 te Pisa.

V o o r n. w e r k e n : De theologicis disciplinis (8 dln. Rome 1739—'45, München 1749, Napels 1792); Augustinianum Systema de gratia ab iniqua Bajani et Janseniani erroris insimulatione vindicatum (2 dln. Rome 1747); Ecclesiasticae historiae Breviarium (Pisa 1760, later herhaaldelijk herdrukt en aangevuld tot in het laatst

der 19e eeuw, Valladolid 1889). — Lit.: Lanteri O.E.S.A., Postr. saec. sex (III, 270-274); W. Lampen, Lex. Theol. Kirche (II, 230-231). *Claesen.*

Bertilla, Heilige, eerste abdis van het klooster Chella, door de H. Bathildis gesticht. Leefde omstreeks 700. † 5 Nov. Haar leven, ca. 800 geschreven, werd opgenomen in Acta S. S. Nov. (III 1910, 90 vlg.).

Bertillon, 1° Alphonse, anthropoloog en ethnograaf, * 1853 te Parijs, † 13 Febr. 1914 aldaar; was voorzitter van het bureau voor gerechtelijke identificatie van deParijsche prefectuur. Voor zijn „portrait parlé" benutte hij, behalve degebruikelijke herkenningsteekenen (misvormingen, verminkingen, litteekenen, moedervlekken, tatoeëeringen, enz.) de gegevens, verkregen door: 1° meting van de lichaamslengte, van de lengte en breedte van het hoofd, van de lengte der ledematen van de rechterzijde van het lichaam, van de spanwijdte der armen; 2° vaststelling van kleur en intensiteit van de iris. B.'s anthropometrische methode berust op het feit, dat het beenderenstelsel van den mensch na zijn 20e levensjaar vrijwel niet verandert en speciaal ter linkerzijde van het lichaam zeer constant is. Een belangrijk element in zijn systeem (de **Bertillonnage**) wordt gevormd door de vernuftige rangschikking der signalementskaarten. Het systeem, uitgevonden in 1879, werd in 1885 behandeld op het internationaal gevangeniscongres te Rome en is nadien ingevoerd in de meeste moderne staten, w.o. Nederland. Naast de Bertillonnage kent men thans de dactyloscopie, die eenvoudiger van toepassing is.

Alph. Bertillon.

Werken: o.a. Ethnographie moderne. Les races sauvages (Parijs 1883); La photographie judiciaire (Parijs 1890); L'anthropométrie judiciaire à Paris en 1869 (Lyon 1890); De la reconstruction du signalement anthropométrique au moyen des vêtements (Lyon 1892); Identification anthropométrique. Instructions signalétiques (Parijs [2]1893); A. Bertillon en A. Chervin, Anthropologie métrique (Parijs 1909). *Weehuizen.*

2° Louis Adolphe, eerst medicus, later statisticus en demograaf, en een der groote mannen in de demographie. * 1821, † 1883. Op het einde van zijn leven was hij directeur van het Parijsch statistisch bureau, en professor in de demographie.

Hoofdwerk: Demografie figurée de la France (4 dln.1874). *Schlichting.*

Bertillonnage, → Bertillon (Alphonse).

Bertin, Louis François, invloedrijk Fransch dagbladbestuurder, die met zijn Journal des Débats het politiek leven van Frankrijk beheerschte. * 1766 te Parijs, † 1841 aldaar. Zijn broeder L. Fr. B. de Veaux (1771—1842) en na dezen zijn beide zoons [François Edouard (1797—1871) en Louis Marie Armand (1801—1854)] namen de leiding van hem over.

Bertin, Sint, Benedictijner abdij, ca. 650 in het bisdom Terwaan gesticht (→ Bertinus); beroemd om haar kronieken en kerkbouw; in 1791 werden de monniken verdreven.

Bertini, 1° Giuseppe, Noord-Italiaansch schilder, zoon van den glazenier Giovanno Battista; * 1825 te Milaan, † 1898. B. bezocht de schilderacademie van Milaan en verbleef een tijd in Rome. In 1859 werd hij benoemd tot „professore di puttura" aan de Brera-academie van zijn vaderstad, later was hij directeur van de pinacotheek van de Brera. Hij munt vooral uit als historieschilder. *Knipping.*

2° Henri, pianist en componist van nog steeds veelgebruikte instructieve pianomuziek. * 28 October 1798 te Londen, † 1 October 1876 te Meylan bij Grenoble; kwam als jongen van 6 jaar naar Parijs, waar hij bijna voortdurend verbleef. Maakte van daaruit concertreizen en componeerde voornamelijk pianowerken. In 1859 trok hij zich op zijn villa te Meylan terug. Van zijn composities zijn de meeste vergeten; zijn Etudes echter hebben hun muzikale en technische waarde voor het onderricht nog geheel behouden. *W. Andriessen.*

Bertinus, Heilige, Benedictijner abt, leefde in de 7e eeuw, † 5 Sept. 698; stichtte met Mummolenus het klooster Sithin, de latere beroemde abdij St. → Bertin. Feestdag 5 Sept. (bisdom Brugge).

Voorstelling in de kunst. B., Benedictijner abt, draagt als attribuut een scheepje zonder zeil en mast. Hij wordt ook afgebeeld, wandelend op het water, met een hostie in de hand. Uit zijn leven: geboorte, intrede in het klooster, zieken genezend, enz.

Lit.: Künstle, Die Kunst des Klosters Reichenau (1924).

Bertius, 1° Abraham, → Petrus van de Moeder Gods.

2° Petrus (Pieter de Bert), hoogleeraar in de zedenkunde aan de universiteit van Leiden. * 1565 te Beveren (Vlaanderen), † 1629 te Parijs. B. was een vriend van Arminius, wiens opvattingen hij in verschillende geschriften verdedigde; na de Dordtsche synode werd hij afgezet. In 1620 ging hij te Parijs tot de Kath. kerk over; hij werd professor der welsprekendheid aan het college van Boncourt en later der wiskunde aan het koninklijk college te Parijs. Drie zijner zoons traden in de orde der Ongeschoeide Karmelieten: Abraham (Petrus a Matre Dei), missionaris te Leiden, schrijver van verschillende werken, o.a. Historia missionis sive clara relatio missionis hollandicae.* 1610 te Leiden, † 1683; Johannes (Caesarius), missionaris te Den Haag; Wenceslaus (Paulus a Jesu Maria), missionaris in Afrika.

Lit.: H. J. Allard, Petrus B. (Stud. III 1870); Etudes carmelitaines (1913—'20). *J. de Jong.*

Bertken, Zuster Bertken, Jacobsdochter, die „57 jaren besloten heeft gheseten tot Utrecht in dye buerkercke", van haar dertigste jaar af, in 1457. De tijdens haar leven reeds verspreide liederen van haar werden na haar dood gebundeld en uitgegeven met enkele geestelijke verhandelingen, vooral over het Lijden, in 1518 te Leiden bij Jan van Severen. Haar acht liederen, innig, rustig-eenvoudig, soms pramend-opwekkend, met wel eens een naklank van Hadewych, behooren, zonder sterke composities te zijn, tot de beste geestelijke liederen der middeleeuwen, al is het ook onzeker, of wel alles eigen werk van haar is. De bekende, zeer mooie maagdendans in het lied „Die werelt hielt mi in hare gewout" komt in de redactie van B. niet voor.

U i t g.: dr. Joh. Snellen, in Herdrukken van de Maatsch. der Ned. Letterkunde (1924). *V. Mierlo.*

Bertogne, gem. in de prov. Luxemburg, ten N. van Bastenaken; opp. 2 342 ha, ruim 1 000 inw., rotsachtige landbouwstreek; bosschen; bronnen; druïdensteen.

Bertoldo di Giovanni, Ital. beeldhouwer en medailleur, waarschijnlijk leerling van Donatello en leermeester van Michelangelo in diens eerste periode; * ca. 1420, waarsch. te Florence, † 1491. B. bestuurde in 1458 de kunstenaarsschool, door de Medici in de villa van San Marco opgericht, en was inspecteur van de kunstcollectie, aldaar bewaard. Daar ontving Michelangelo zijn lessen. Zijn roem dankt B. voornamelijk aan een voor hem gunstig afgeloopen concurrentiestrijd met Bellano in de S. Lorenzo te Florence. Leerling van Donatello toont hij zich in nauwgezet realisme; zijn vormen zijn echter ronder, en het rhythme zijner compositie en de weergave der houdingen-in-beweging zijn met meer consequentie doorgevoerd, dan het geval is bij zijn leermeester. In zijn latere ontwikkeling kan een vooruitgrijpen naar de Klassieke vormen der 16e eeuw worden bespeurd.

V o o r n. w e r k e n: Ruitergevecht (Florence, Museo Nazionale); Kruisiging (ib.); Hercules (Berlijn, Kaiser-Friedrich Museum); H. Hiëronymus (ib.); Bellerophon en Pegasus (Weenen, Kunsthistor. Museum). — L i t.: Semrau, B. di G., ein Beitrag zur Geschichte der Donatelloschule (1891); W. v. Bode, Bertoldo und Lorenzo dei Medici. Die Kunstpolitik des Lorenzo il Magnifico im Spiegel der Werke seines Lieblingskünstlers B. di G. (1925). *Knipping.*

Bertolini, F r a n c e s c o, klass. philoloog, prof. in de oude geschiedenis te Bologna. Hij schreef werken over Italië in de Oudheid (critisch als aanhanger van Niebuhr) en in de 19e eeuw (Cavour). * 1836 te Mantua, † 1909 te Bologna. *Zr. Agnes.*

Bertoni, C a s p a r, Eerbiedwaardige, ijverig priester en stichter van de Congregatie der priesters van de H. Wondteekenen (1816). * 1777 te Verona, † 12 Juni 1853 aldaar. In zijn jeugd muntte hij uit door een reinen levenswandel; als priester bij het volk zeer in aanzien en geestelijke leider van zusters en priesterstudenten. Naar hun stichter worden de leden der congregatie B e r t o n i a n e n genoemd, in Italië P a d r i S t i m m a t i n i. 23 Juni 1925 definitief goedgekeurd. Zij stellen zich ten doel om den bisschop als zielzorgers en volksmissionarissen ter zijde te staan. In 1929 werd hun het missiegebied Yihsien (China) toegewezen.

Het proces der zaligverklaring van B. is in 1906 begonnen. *J. v. Rooij.*

Bertrada, gemalin van P e p ij n d e n K o r t e n. Als moeder van Karel (den Grooten) en Karloman moest zij meermalen bemiddelend optreden tusschen deze beide broers, die elkaar vijandig gezind waren. → Karel de Groote.

Bertrada van Montfort, echtgenoote van Fulco van Anjou; zij verliet haar ruwen gemaal en leefde in concubinaat met Philips I van Frankrijk, die om haar zijn wettige vrouw verstiet. De kerkelijke ban en de opstand van de graven van Vlaanderen en Anjou konden slechts een voorgewende scheiding bewerken. B. verzoende zich later met de Kerk en stierf in 1118 in het klooster Fontevrault. *Wachters.*

Bertram de la Broquière, ondernam in de 15e eeuw reizen naar Pruisen, Rusland, Egypte en Palestina.

Bertram van Minden, (meester-)schilder en beeldhouwer uit de 14e eeuw, † vóór 1415; vooral werkzaam te Hamburg. Zijn beeldhouwkunst vooral is levenstrouw, ietwat geïdealiseerd, al te slanke gestalten en bij de hoofdfiguren sierlijke plooienval.

V o o r n. w e r k e n: Het Grabower-altaar (luikenaltaar), in 1379 voor de Sint Petruskerk te Hamburg vervaardigd, later in Grabow terecht gekomen, nu in de Hamburger Kunsthalle: van binnen houtsnijwerk, Christus aan het kruis met Maria en Johannes, naast profeten: Apostelen en Heiligen in vergulde Gotische nissen, op de predella Maria Boodschap, St. Jan de Dooper, Kerkvaders en Ordestichters; op de buitenluiken schilderwerk: de Schepping, Hoogaltaar te Doberan, Beeldhouwwerk en Crucifix. Maria-altaar te Buxtehude. Apocalypse-altaar, nu in het Victoria and Albert-museum te Londen. Altaar in het Prov. Mus. van Hannover (1930 ontdekt). — L i t.: Lichtwark, Meister B. (1905); Rohde, Der Hamburger Peter-Altar (1916). *Knipping.*

Bertram, 1° C h a r l e s, beroemd Engelsch vervalscher van een historisch werk; * 1723 te Londen, † 1765 te Kopenhagen; opgevoed te Kopenhagen, waar hij Engelsch leeraar werd en in 1757 zijn „vondst” uitgaf, als gelijkwaardig met Gildas en Nennius, nl. een „Ricardus Corinensis de situ Britanniae”, over het oude land der Britten, een werk, dat algemeen als echt werd aanvaard en alle historici heeft misleid, tot het bedrog werd ontdekt in 1866 door B.B. Woodward. Een vertaling van dr. Giles verscheen nog in 1872 als een van de Six English Chronicles in Bohn's Library. *Pompen.*

2° E r n s t, Duitsch dichter van nationalistische richting, uit den kring der B l ä t t e r f ü r d i e K u n s t; vooral oorspronkelijk litterair historicus, voor wien de letterkundige geschiedenis niet zoozeer moet streven naar objectieve teruggave van het letterkundig verleden, langs den moeizamen weg der philologische critiek en der historische biographiek, dan wel naar herschepping van de bestudeerde personaliteit tot een soort heldenmythe, dank zij persoonlijke intuïtie. Zijn N i e t z s c h e (1918) is een klassiek voorbeeld van het genre geworden. * 27 Juli 1884 te Elberfeld, thans (1933) hoogleeraar te Keulen.

W e r k e n: Gedichte (1913); Strassburg (1920); Das Gedichtwerk (1922 vlg.); Der Rhein (1922); Das Nornenbuch (1925). *Baur.*

Bertramwortel, → Vuurwortel.

Bertran, → Bertran de Born.

Bertrand, 1° → Robert Macaire.

2° A l e x a n d r e, Fransch oudheidkundige, * 28 Juni 1820, † 9 Dec. 1902; studeerde aan de Ecole française te Athene, 1862 directeur van het Archeologisch Museum te St. Germain, 1881 lid van de Académie des Inscriptions.

W e r k e n: o.a. Etudes de mythologie et archéologie grecque (1876); La Gaule avant les Gaulois (^{2}1891); Nos origines. La religion Gauloise (1897); vanaf 1860 de „Revue archéologique”. *W. Vermeulen.*

3° A l o y s i u s (eigenl. L o u i s), Fransch schrijver van de latere romantiek. * 1807 te Dijon, † 1841 in het Neckerhospitaal te Parijs. B. ijverde voor letterkundige decentralisatie in zijn tijdschrift Le Provincial. Zijn eenig werk G a s p a r d d e l a N u i t (1842) beoogde een vernieuwing van het proza in den zin van het rhythmische kunstproza: Baudelaire bekende later het hem te hebben nagedaan.

L i t.: J. Chasles-Pavie, A. B. in Revue de Paris (1911). *Baur.*

4° J e a n G u s t a v e, theoreticus en muziekgeleerde, * 1834 te Vaugirard bij Parijs, † 1880 te

Parijs; schrijver over muziek, recensent en medewerker aan verschillende Parijsche couranten.

Werken: Histoire ecclésiastique de l'orgue (1859); Essai sur la musique dans l'antiquité (1866); Les origines de l'harmonie (1866); De la réforme des études du chant au Conservatoire (1871); Les nationalités musicales étudiées dans le drame lyrique (1872). *Piscaer.*

5° Joseph Louis François, Fransch wis- en natuurkundige, * 11 Maart 1823 te Parijs, † 3 April 1900 aldaar. Werd in 1856 hoogleeraar aan de École Polytechnique, in 1862 aan het Collège de France, in 1874 Sécrétaire Perpétuel van de Académie des Sciences. B. schreef talrijke werken en verhandelingen over wiskunde, mechanica, mathematische physica en astronomie, verscheidene Éloges académiques en enkele biographieën.

Werken: o.a. D'Alembert (Parijs 1889); Eloges Académiques (2 dln. Parijs 1890, 1902); Blaise Pascal (Parijs 1891); Calcul des Probabilités (Parijs 1907). — Lit.: G. Darboux, Eloge historique de J. B. (in Eloges II). *Dijksterhuis.*

6° Louis, Zwitsersch wiskundige, * 3 Oct. 1731 te Genève, † 15 Mei 1812 aldaar. Woonde een tijd lang als lid van de acad. der wetensch. te Berlijn, was daarna hoogleeraar in wiskunde aan de universiteit te Genève. B. deed in zijn werk: Développement nouveau de la partie élémentaire des mathématiques (2 dln. Genève 1778) een poging tot hervorming van den elementairen opbouw der wiskunde. *Dijksterhuis.*

7° Louis, vooraanstaand figuur in de → Belgische (socialistische) werkliedenpartij, waarvan hij in 1885 medestichter was. Hij stichtte ook haar voornaamste dagblad „Le Peuple", waarvan hij redacteur en later administrateur was. Stichtte eveneens de Brusselsche coöperatie: La Maison du Peuple. Vertegenwoordigde zijn partij in den gemeenteraad van Schaarbeek, en vanaf 1894 in de Kamer van Volksvertegenwoordigers, waarvan hij ondervoorzitter werd. In 1926 nam hij zijn ontslag als afgevaardigde. Werd als Minister van State in den Kroonraad opgenomen. * 1851 te St. Jan-Molenbeek bij Brussel.

Werken: o.a. Histoire de la démocratie et du socialisme en Belgique depuis 1830 (2 dln. Brussel-Parijs 1906—1907); Histoire de la coöpération en Belgique; Souvenirs d'un meneur socialiste (2 dln.). *V. Gestel.*

8° Louis, Fransch romanschrijver en cultuur-historicus van nationaal-traditionalistische richting. * 20 Maart 1866 te Spincourt. B. verheerlijkt den klaren geest van de Latijnsche beschaving en de weelderige Noord-Afrikaansche natuur in romans volgens de realistische techniek (Flaubert), in verzorgde reisbeschrijvingen en in psychologisch uitgediepte biographieën. Sinds 1924 is B. lid van de Académie Française.

Werken: La fin du classicisme et le retour a l'antique (1897); Le sang des races (1899); La Cina (1901); Pépète le bien-aimé (1904; later herwerkt tot Pépète et Balthasar, 1920); La Grèce du soleil et des paysages (1908); Le mirage oriental (1909); Le livre de la Méditerranée (1911); Saint Augustin (1913); Sanguis Martyrum (1918); Les villes d'or (1921); Louis XIV (1923); Ma Lorraine (1926); Philippe II à l'Escurial (1929). *Baur.*

9° Marcel, Fransch geoloog en de grondlegger van de dekbladentheorie. B. heeft met een bijzondere intuïtie bijna alle problemen der gebergtevorming doorschouwd en door zijn leerlingen Lugeon, Termier e.a. den grondslag gelegd van een school in de Fransche geologie, die niet het minst gekenmerkt is door de koene grootschheid van haar hypothesen en bijna dichterlijke bewondering voor de mysteries van onze aarde en hare schoonheid. * 2 Juli 1847 te Parijs, † 13 Apr. 1907, zoon van den wiskundige Joseph B. Doorloopt de Ecole polytechnique en de Ecoles des Mines. 1872 ingenieur bij het Mijnwezen in de Fransche Jura. Door den invloed van zijn vader 1878 geplaatst bij de Service de la Carte Géologique te Parijs, waar zijn wetenschappelijke loopbaan begint. Onder invloed van het werk van E. Suess krijgt hij een nieuwen kijk op tal van vraagstukken, ontdekt de liggende plooien van groote afmetingen in het Fransch-Belgische kolenbekken en in de Provence, breidt zijn werk uit tot de Alpen. Met profetischen blik ziet hij de oplossing van de Alpen-tectoniek door de dekbladentheorie. In 1886 wordt hij professor aan de Ecole des Mines, in 1895 Academicien. Aansluitende bij Suess' opvattingen over de plooiingsperioden, breidt hij deze uit tot het begrip van den cyclus der → gebergtevorming. Zijn wetenschappelijk werk vindt in 1900 een droef einde door de geestelijke inzinking, tengevolge van den dood van zijn vader en van een doodelijk ongeluk, zijn oudste dochtertje overkomen. In 1902 moet hij zijn professoraat neerleggen.

Werken: La chaîne des Alpes et la formation du continent Européen; Bulletins de la Société Géologique de France, 3e serie (XV, 423); Essai d'une théorie mécanique de la formation des montagnes; Compte Rendu des séances de l'Académie des Sciences (CXIII, 291). — Lit.: Pierre Termier, Marcel Bertrand, gedachtenisrede, in de Bulletins de la Société Géologique de France, 4e serie (VIII); eveneens in diens verzamelde schetsen: A la gloire de la Terre (Parijs 1922). *Jong.*

10° Paul Joseph, aalmoezenier van Lodewijk Napoleon. Hij poogt vergeefs de bisschoppelijke Cleresy met de Kath. kerk te verzoenen. B. had ook zitting in de door Lodewijk Napoleon benoemde regelingscommissie voor den Kath. eeredienst. Vermoedelijk heeft hij Nederland verlaten bij het vertrek van Lod. Nap. (1810).

Lit.: A. Hensen, P. J. Bertrand (Nieuw Ned. Biogr. Woordenb. I 1911). *de Haas.*

Bertran de Born, troubadour, beroemd vooral om zijn sirventes: krijgsliederen, waarin hij den „jongen koning" Hendrik, en na diens dood zijn broeder Richard Leeuwenhart diende, vooral in den strijd tegen hun vader Hendrik II, koning van Engeland en hertog van Aquitanië. Hij heeft nog enkele opwekkingen tot den kruistocht, een paar treurliederen op zijn beschermer, en enkele minneliederen geschreven; alles te zamen zijn er 42 liederen van hem bewaard. Van ridderlijke afkomst, eindigde hij zijn leven, als vele troubadours, in een klooster: te Dalon, vóór 1215. Dante verwees hem naar de hel (28e zang).

Uitg.: A. Thomas (Toulouse 1888); A. Stimming (Halle ²1913). — Lit.: Salverda de Grave, De Troubadours (1917); C. Appel (1931). *V. Mierlo.*

Bertrand'sche lens, een zwak vergrootende lens, die in het polarisatiemicroscoop tusschen analysator en oculair kan worden ingeschakeld. Zij wordt gebezigd, indien men mineraalslijpplaatjes bij convergent licht bestudeert, en dient om de assenfiguur, die zonder Bertrand'sche lens scherp, maar klein is, te vergrooten. *Hofsteenge.*

Bertrandus, → Ludovicus Bertrandus.

Bertrandus de Garriga, Zalige, Domini-

caan, † 1233; metgezel van St. Dominicus, prior van het eerste klooster te Toulouse, en bij den uitgroei der Orde provinciaal der Provence. Feestdag 6 Sept.

Bertrandus de Turre (de la Tour), Minderbroeder, † 1332 of '33. Nam zeer actief deel aan den zgn. Armoedestrijd der Minderbroedersorde. Als predikant zeer gezocht.

Lit.: in: Lex. Theol. Kirche (II, 234).

Bertree, gem. in de prov. Luik, ten Z. van Landen; opp. 278 ha, ca. 400 inw. Vruchtbare landbouwstreek; aldaar overblijfselen van een Romeinsche villa gevonden.

Bertrich, Bad, badplaats in de Eifel, Rijnprovincie. 165 m boven zee. Ca. 700 inw., meest Kath. Zoutbronnen. Drink- en badkuren. Behandeling van lever- en galziekten, maag- en darmaandoeningen, jicht en rheuma.

Bertrix, gem. in de prov. Luxemburg, ten W. van Neufchâteau; opp. 4 186 ha, ruim 3 600 inw., op het plateau der Ardennen, ten N. der Semois; steengroeven, vooral leien; spoorwegcentrum. Belangrijke oude heerlijkheid; B. leed veel gedurende den inval der Duitschers in den Wereldoorlog.

Bertrijn, Louis, tooneelspeler en leeraar in het voordragen aan het Conservatorium te Antwerpen. * 10 Juli 1868 te Antwerpen. B. begon zijn loopbaan als tooneelliefhebber, werd 1892 geëngageerd door H. Verstraete in den Cirkschouwburg van zijn geboortestad. Ging een jaar nadien over naar den Kon. Schouwburg te Gent en vandaar naar den Kon. Ned. Schouwburg te Antwerpen, en werd de gevierde jeune premier. 1912—1914 was B. samen met Adr. van der Horst, en 1919—1920 alleen, bestuurder van den Kon. Ned. Schouwburg. Later speelde hij de nobele vaderrollen, naast zijn vrouw, Hélène De Dapper, die de statige oude dames uitbeeldde. In 1933 vierde hij zijn veertigjarig tooneeljubileum en nam in hetzelfde jaar zijn ontslag.

Met zijn echtgenoote heeft L. B. den opgang van de tooneelspeelkunst in Vlaanderen meegemaakt en bevorderd: zij weerden bombast en streefden naar eenvoud.

Lit.: Het Tooneel (jg. 18, nrs. 24 en 25, Antwerpen 1933). *Godelaine.*

Bertuinus, Heilige, bisschop en belijder, volgens sommigen van Iersche, volgens anderen van Angelsaksische afkomst. Stichtte de abdij van Malonne bij Namen. Verkondigde het Geloof vnl. in de Sambrevallei. Feestdag 16 Nov. (bisdom Luik). † Einde 7e eeuw. *De Schaepdrijver.*

Beruete, Aureliano, de, Spaansch schilder, * 1845 te Madrid, † 1912 aldaar; achtereenvolgens leerling van den landschapschilder Carlos Haes en Martin Ricco (vriend van Fortuny). In zijn later werk ondergaat hij sterk den invloed van het Fransche Impressionisme. B. was een verzamelaar, vooral van gravures, en een kenner der Spaansche schilderkunst van de 17e eeuw. Gaf in 1898 te Parijs een werk over Velasquez uit.

Voorn. werken: Aan de oevers van de Manzanares (1878); Verder gezichten op Madrid, Toledo enz. *Knipping.*

Berula, → Watereppe.

Bérulle, Pierre de, stichter van de in de geschiedenis der ascese bekende „Ecole française". * 4 Febr. 1575 op het kasteel Cerilly in Champagne (Fr.), † 2 Oct. 1629 te Parijs. Zijn letterkundige, philosophische en theologische opleiding genoot hij te Parijs aan de colleges van Boncourt, Bourgogne, Clermont en aan de Sorbonne. Hij was een heilig priester en zeer gezocht zielenleider, hielp madame Acarie (Gelukzalige Maria van de Menschwording) bij de vestiging van de ongeschoeide Karmelitessen in Frankrijk, stichtte in 1611 het Fransche Oratorium en was daarvan de eerste superior generalis.

De ascetische geschriften van P. de B. kenmerken zich door een Theocentrisme (neiging om in theorie en practijk het goddelijke op den voorgrond te plaatsen) en een typeerend Christocentrisme (heiliging door geloof- en liefdevol aansluiten bij de gesteldheden van het Menschgeworden Woord). Bij zijn verheffing tot kardinaal 30 Aug. 1627 noemde Urbanus VIII hem „Apostolus Verbi Incarnati". Met klem verzette de B. zich tegen quietistische neigingen. Dom J. Huyben heeft in een uitvoerig artikel (O. G. E. IV, 428—473) pogen aan te toonen, dat de stichter der „Fransche School" het meest karakteristieke van zijn leer, nl. de leer der Christusbeleving, aan de → Evangelische Peerle te danken heeft. Naast dezen Ned. invloed staat een Spaansche van den Spaanschen Carmel, in het bijzonder van de Eerbiedw. Anna van Jesus. De meest bekende leerlingen van P. de B. zijn de H.H. Vinc. a Paulo, Jean Eudes, Olier, Grignon de Montfort en Condren.

Lit.: Oeuvres complètes de Bérulle, Migne (Parijs 1856); Prof. Dagens bereidt een nieuwe volledige uitg. zijner werken en brieven voor, die binnenkort in 8 dln. verschijnt; H. Brémond, Hist. littér. du sentiment religieux en France (Parijs 1921); P. Pourrat, La Spiritualité chrétienne (III, 491 vlg.); Claude Taveau, Le cardinal de Bérulle (Parijs 1933). *J. v. Rooij.*

Bervic, Charles Clement, eig. Balvic geheeten, Fransch graveur. * 1756 te Parijs, † 1822. Werd reeds op 18-jarigen leeftijd om zijn werk „Le petit Turc" bekroond door de Académie des Beaux-Arts. Lodewijk XVI wees hem het Louvre als verblijfplaats aan. Tot zijn leerlingen behooren o.a. A. Caron en Arm. Corot. Het grootste deel van zijn werken zijn trouwe copieën in gravure naar Fransche en Italiaansche schilders van de hoog-Renaissance en de Barok.

Lit.: Portalis en Beraldi, Les graveurs du 18e siècle (z.j.). *Knipping.*

Berwick, graafschap in Schotland (55° 45′ N., 2° 30′ W.), 30 000 inw. Hoofdstad Duns.

Berwick, James Fitzjames, hertog van, Fransch veldheer, * 1670, † 12 Juni 1734; natuurlijke zoon van koning Jacob II en van Arabella Churchill; nam deel aan den veldtocht der Jacobieten in Ierland in 1690 en werd in den slag bij de Boyne zwaar gewond; streed in de latere oorlogen in Franschen dienst, in den Spaanschen Successie-oorlog vooral in Spanje; voerde in 1718 als veldheer der Quadruple Alliantie het Fransche leger over de Pyreneeën en sneuvelde in den Poolschen Successie-oorlog bij het beleg van Philipsburg.

Zijn Mémoires werden uitgegeven in 1839. *v. Gorkom.*

Berwick-on-Tweed, stad in Engeland (55° 47′ N., 2° W.), aan de uitmonding van de Tweed in de Noordzee. 15 000 inw. Het speelde een belangrijke rol in de grensoorlogen van Engeland en Schotland.

Berwyn, een snel groeiende voorstad van Chicago, in den staat Illinois (V. S. van N. Amer., 41° 50′ N., 87° 49′ W.). In 1930: 47 027 inw. (in 1920 slechts 14 150).

Berwyn Mount, berg in Wales (52° 53′ N., 3° 22′ W.).

Beryll, hexagonaal mineraal van de samenstelling $3BeO.Al_2O_36SiO_2$. Behalve de elementen Be, Al, Si en O bevat beryll soms nog Na,Li,Cae en H_2O. De beryllkristallen komen meestal voor als combinatie van een hexagonaal prisma en twee basisvlakken. Door de groote hardheid (H=8) en door de dikwijls fraaie kleuren, die van kleurloos tot diepgroen en blauw kunnen varieeren, is beryll een zeer gezochte edelsteen. Men onderscheidt talrijke variëteiten. Zoo wordt de diepgroene beryll smaragd genoemd, de blauwe aquamarijn en de groengele opaliseerende variëteit, heliodoor. Beryll is sterk pleochroïtisch. Het komt op vele plaatsen op aarde voor. In de beroemde mijnen van Muzo in Columbia komt de smaragd voor op spleten in kalksteen; in het Oeralgebergte, in het stroomgebied der Starka en der Takowaja vindt men soms tot 40 cm lange kristallen in glimmerschisten. In de oudheid waren de groeven van Dzjebel Sabarah bij Koesair aan de Roode Zee beroemd. Door atmospherische invloeden verandert beryll in kaolien. *Hofsteenge.*

Beryllium, een chemisch element, behoorende tot de lichte metalen en wel tot de alkalische aarden. S.g. = 1,842, atoomgewicht 9,02, atoomnummer 4, geen isotopen. Smeltpunt ongeveer 1 280°, kookpunt ong. 1 900°. B. is zeer hard (het krast glas), de kleur is staalgrauw. B. wordt door water weinig aangetast, wel door zuren en ook door alkaliën. In de spanningsreeks staat het tusschen zink en aluminium.

Het oxyde, de b e r y l l a a r d e, werd in 1798 door Vauquelin in het mineraal beryll ontdekt. Wegens den zoeten smaak van sommige berylliumzouten kreeg het den naam glucinium (< Gr. glukus = zoet), welke naam zich niet heeft gehandhaafd, uitgezonderd in het Fransch. Het metaal b. zelf werd in 1828 door L. Wöhler afgescheiden.

In de natuur komt het vnl. voor als → beryll, een dubbelsilicaat van de volgende samenstelling: $3BeO.Al_2O_36SiO_2$.

Men gebruikt b.-zouten als hardingsmiddel voor gloeikousjes, om deze te kunnen verzenden. Verder als katalysator. In den luchtschepenbouw kan het wegens zijn lichtheid een toekomst hebben. *v. d. Beek.*

Beryllus, bisschop van Bostra in Arabië. Hij verbreidde onjuiste opvattingen omtrent de godheid van Christus vóór de Menschwording, maar werd door Origenes en een synode van ca. 240 tot de orthodoxie teruggebracht. Zijn brieven en tractaten, waarvan Eusebius en Hieronymus spreken, gingen verloren.
L i t.: Bardenhewer, Gesch. d. alt-kirchl. Liter. (II 1914, 273 vlg.). *Franses.*

Berytus, → Beiroet.

Berzawa, linkerzijrivier van de Temes, ontstaat op het Banater-gebergte (Roemenië). Benedenloop is gekanaliseerd tot Berzawa kanaal.

Berzée, gem. in de prov. Namen, aan de Eau d'Heure, ten N. van Walcourt; 800 inw., grootendeels Kath.; opp. 612 ha; landbouw, steengroeven.

Berzelianiet, zeer zeldzaam rhombisch mineraal van de samenstelling Cu_2Se. Berzelianiet komt soms voor als een dendrietisch aanslag op barsten in calciet, of wel in den vorm van zeer fijne impregnatie in kalksteen. Dit zeldzame mineraal wordt o.a. in Smaland (Zweden) en bij Lehrbach in den Harz gevonden. *Hofsteenge.*

Berzelius, J ö n s J a k o b, scheikundige; * 20 Aug. 1779 te Wäversunda in Zweden, † 7 Aug. 1848 te Stockholm, waar hij vanaf 1810 hoogleeraar in de scheikunde is geweest. Zeker de grootste chemicus der 19e eeuw, wiens experimenteele arbeid alle gebieden der chemie besloeg. Vooral bekend werden de ontdekkingen en bereidingen van kiezel, selenium, thorium, cerium, tantalium, zirconium, druivenzuur, enz., en de onderzoekingen over ferrocyaanverbindingen. Leverde belangrijke gegevens over isomerie en bewees, dat de wet van de multipele proporties ook voor organische verbindingen geldig is. Gaf nauwkeurige atoomgewichtsbepalingen van de elementen en oefende, door zijn kritische en systematische schifting van de tot zijn tijd bekende chemische kennis, een grooten invloed op de ontwikkeling der theoretische chemie uit. Zijn „Leerboek der Chemie”, dat van 1808—1818 in 3 dln. in het Zweedsch verscheen, is in bijna alle talen, ook in het Nederlandsch, vertaald.

J. J. Berzelius.

L i t.: Berzelius, Selbstbiographische Aufzeichnungen (uitg. Soederbaum 1903); Arne Holmsberg, Bibliographie de J. J. Berzelius (1933). *Hoogeveen.*

Bes. O o f t t e e l t k u n d i g zijn bessen: de → aalbes, kruisbes, aardbei, moerbei, framboos, braam, wijnbes, boschbes en veenbes. Men zegt ook wel „klein fruit”. Bes p l a n t k u n d i g, → Vruchtboomen.

Bes, Egypt. god, beschermer tegen vijanden en wilde beesten, god van den oorlog en van de muziek, als goede genius tegenwoordig bij de geboorte der kinderen. Vooral in de Hellenistische periode was hij uiterst populair. Zijn talrijke voorstellingen (deels mensch, deels dier met langen staart) zijn steeds grotesk, bijna satyrachtig. *Simons.*

Besançon, vesting in de Jura, hoofdstad van het Fransche dept. Doubs (47° 15′ N., 6° 3′ O.); 250 m boven zee; 60 340 inw. (1931). Aartsbisschopszetel sinds de 4e eeuw; Universiteit. Veel horlogerie, textiel, kunstzijde, enz. Kanaalverbindingen met den Rijn. Als Bourgondische stad kwam B. in 1032 aan Duitschland, in 1307 werd het vrije Rijksstad; in 1648 kwam het aan Spanje; in 1679 aan Frankrijk. Vaderland van Granvelle, Ch. Fourier, J. Proudhon, Ch. Nodier en V. Hugo.
L i t.: Castar, B. et ses environs ([2]1887). *Heere.*

Besançon is het oude Vesontio, de hoofdstad der Séquani, aan de Dubis (Doubs); om zijn strategisch sterke ligging door Caesar in den strijd tegen Ariovistus, in 58 v. Chr. bezet (Caesar, De Bello Gallico, I, 38). Later metropolis van de provincia Maxima Sequanorum. *Davids.*

K u n s t t e B e s a n ç o n. Er zijn resten van een Romeinsch amphitheater en een theater (enkele kolommen) en van een oude door Marcus Aurelius gebouwde brug. De oude kathedraal is door Vauban bij het aanleggen van vestingwerken nagenoeg met den grond gelijk gemaakt. De nieuwe (1148 door paus Eugenius III geconsacreerd). aan Sint Jan toegewijd, heeft twee tegenover elkander liggende absiden en vertoont in plan gelijkenis met Rijnlandschen laat-Romaanschen kerkenbouw. In de kerk: graftombe

van Ferry Carandolet (Brugsch werk, 1543, wit marmer). Schilderwerk van Charles van Loo, Troy en Natoire.

Uit de eerste decennia der 20e eeuw is de basiliek van de HH. Ferréol en Ferjeux (architect Ducat, geïnspireerd op den Romaanschen stijl der 12e eeuw). Verder Gotische en Renaissancepaleizen (o.a. palais Granvelle). De musea zijn vooral van belang voor de praehistorie, alsmede voor de beeldhouwkunst der Bourgondische school van omstreeks 1400. Er bevindt zich een triptiek van een Orley (O. L. Vrouw van zeven Weeën) en het portret van Carandolet, toegeschreven aan Gossaert. De twee vestingtorens zijn van omstreeks 1400.

Lit.: Castan, Monographie du palais Granvelle à B. (1867); B. et ses environs (1880); Magnin, La peinture et le dessin au musée de B. (1919). *Knipping.*

Rijksdag van Besançon, bijeengeroepen door Frederik Barbarossa in 1157, bekend door het uitbreken van het conflict tusschen paus en keizer, dat reeds lang dreigde. Er verscheen een pauselijk gezantschap onder leiding van kardinaal Roland Bandinelli (de latere paus Alexander III), dat enkele kerkelijke kwesties moest regelen, maar tevens opdracht had opheldering te vragen over bepaalde rechtsschendingen. Het woord „beneficia" in het schrijven van paus Hadrianus IV, door dezen bedoeld als weldaden, door den keizer ten onrechte opgevat als leengoederen, werd de aanleiding tot het conflict. De keizer, die een verheven opvatting van het keizerschap had en zich door deze uitdrukking tot leenman van den paus verlaagd waande, vond voor zijn ontstemming steun bij zijn vleiers. Frederik dreigde reeds met représailles, maar de nadere toelichting van den paus voorkwam de definitieve breuk, die op den rijksdag in de Roncalische velden (1158) niet meer was te vermijden.

Lit.: de Jong, Handboek der Kerkgesch. (I [2]1932, 427-428); Histoire Générale sous L. Halphen et Ph. Sagnac (VI Parijs 1932, 139). *Wachters.*

Besanjelier, Cucubalus baccifer, familie der muurachtigen (Caryoplyllaceae), is de eenigste soort van dit geslacht en groeit aan den waterkant van riviertjes en beken.

Besant, 1° Annie, leidster der theosophische beweging en voorvechtster der Britsch-Indische onafhankelijkheidsbeweging. * 1847 te Londen, † 1933; dochter van den medicus Wood; huwde 1867 met den Anglicaanschen geestelijke F. Besant; liet zich 1873 van hem scheiden: was in dien tijd atheïste en socialiste en trad op bij werkstakingen. In 1890 leerde ze de Russische mevr. Blavatsky kennen en ijverde sindsdien door woord en geschrift voor de theosophie. In 1907 werd zij presidente der Theosophische Vereeniging. Te Benares (Br. -Indië) stichtte ze een College tot opvoeding van Hindoes in hun eigen godsdienst en in de Westersche beschaving. In 1911 stichtte ze de Orde der Ster van het Oosten ter voorbereiding van de komst van den Wereldleeraar, dien ze in 1925 te Ommen in den Hindoe Krisjnamoerti beweerde te herkennen. Haar ijveren voor zelfbestuur in Britsch-Indië en haar connecties met den Vrij-Katholieken bisschop Leadbeater wekten veler misnoegen. Door haar fascineerende persoonlijkheid sleepte ze velen mede. Van de theosophische beweging scheidden zich in 1912 de Anthroposophen (→ Anthroposophie) af.

A. Besant.

Werken: The religious problems in India (1902); A. B. ,Autobiography (1919). — Lit.: J. P. Verhaar, De Mod. Theosophische Beweging (1931).

2° Sir Walter, Engelsch romanschrijver. * 1836, † 1901, broeder van Frank B. († 1917), die met Annie Besant was gehuwd. Zoon van een koopman te Portsmouth, studeerde te Londen en te Cambridge, vrijmetselaar sedert 1862. Was leeraar op St. Mauritius (1861—1867) en vestigde zich daarna als schrijver te Londen, en was tegelijk secretaris van het Palestine Exploration Fund (tot 1886). Aanvankelijk schreef hij over Fransche letterkunde en over Palestina, toen (sedert 1871) romans. Hiervan is vooral All Sorts and Conditions of Men (1882) populair geworden en de aanleiding tot de stichting van The People's Palace in het East End van Londen in 1887. In 1884 riep hij een beweging voor avondscholen in het leven, en The Home Arts and Industries Association heeft er nu talrijke in Engeland. In hetzelfde jaar organiseerde hij een Society of Authors, waarvan het ledenaantal in 1900 tot bijna 2 000 was geklommen. In 1894 begon hij een uitvoerige historische beschrijving van Londen, waarvan hij zelf eenige voorbereidende studies heeft gepubliceerd, maar die pas na zijn dood in tien geïllustreerde deelen is verschenen (1902—'12). *Pompen.*

Besappel (Pirus baccata), een appelboompje met zeer kleine vruchtjes. Fraaie bloeiheester.

Besar (stomme e en klemtoon op de laatste lettergreep), Maleisch woord voor „groot", dat, behalve in aardrijkskundige namen, in het bijzonder bekend is als de in Indonesië gebruikelijke naam voor de twaalfde maand van het Mohammedaansche jaar (Dzoe'l Hidzjdzja), waarin het „groote feest" (nl. dat van de hadzjdzj) gevierd wordt, en in de verbinding toean besar = groote heer, benaming van den gouverneur-generaal van Ned.-Indië, of in het algemeen ook van aanzienlijke personen. *Berg.*

Besborodko, Alexander Andrejewitsj, vorst, Russisch staatsman, * 1747, † 1799 te Petersburg; werd in 1780 staatssecretaris van Catharina II. In 1792 sloot hij den vrede van Jasi met de Turken en leidde de onderhandelingen, die de derde Poolsche deeling tot stand brachten (1795). Als rijkskanselier van Paul I legde hij den grondslag tot de tweede coalitie tegen Frankrijk door het bondgenootschap met Engeland te sluiten.

Lit.: B. Raptschinskij, De geschiedenis van het Russische volk (II 1929). *v. Gorkom.*

Bescheidenheid wordt in breederen en engeren zin genomen. In den ruimsten zin verstaat men er onder: modestia, van moderari (Lat.) = matigen. Gematigd dienen te worden: 1° het verlangen naar eer; en dat doet de nederigheid; 2° het verlangen naar kennis; 3° de uiterlijke handelingen en het gedrag; 4° het uiterlijke, zooals kleeding e.d.

In engeren zin, zooals de opvoedkunde het

gewoonlijk neemt, is het de deugd, die ons uiterlijk voorkomen en optreden regelt naar den maatstaf van het verstand. Om waarlijk een deugd te zijn, moet dit gematigd optreden overeenstemmen met het innerlijke. Anders is het huichelarij. De inwendige gesteldheid, waaruit ze voortkomt, is de nederigheid. Nederigheid steunt vooral op het geloof onzer absolute afhankelijkheid van God. Dat moet het kind dus geleerd. Men wenne het rekening te houden met zijn omgeving, vooral niet te druk en luidruchtig te zijn bij spel en in gesprek. Toone door voorbeelden aan, hoe fijn en aangenaam een bescheiden optreden is en neme overigens de onbescheidenheid van de rijpende jeugd niet al te tragisch.

Lit.: St. Thomas, S. Theol. (II II, q. 160-170); A. D. Sertillanges, Philosophie Morale de S. Thomas d'Aquin (486 vlg.); Roloff, Lexikon der Pädagogik (I). *p. Gervasius.*

Bescheidenheit. Bescheidenheit ist eine Zier,/ Doch weiter kommt man ohne Ihr. = Bescheiden-zijn siert den mensch, maar met onbescheidenheid bereikt men meer. Travestie van Franz Grillparzers: „Ziert Bescheidenheit den Jüngling, Nicht verkenn' er seinen Wert" [uit het treurspel „Ahnfrau" (1816), 1e bedrijf, vs. 692.; Grillparzers Werke (Rudolf Franz) Leipzig-Wien, Bibliographisches Institut, I]. *Brouwer.*

Beschermende rechten, heffingen bij den invoer of bij den uitvoer van goederen, met het doel de concurrentie-voorwaarden van de binnenlandsche industrie gunstig te beïnvloeden, hetzij door den invoer van buitenlandsche producten te belemmeren, hetzij door den uitvoer van grondstoffen te bemoeilijken. → Bescherming. *Kaag.*

Beschermengel, → Engelbewaarder.

Bescherming (e c o n.), het op een of andere wijze steunen van het nationale bedrijfsleven tegenover de buitenlandsche concurrentie. Zij kan zich in zeer verschillende vormen voordoen, nl.: 1° door het heffen van invoerrechten; 2° door het uitvaardigen van invoerverboden- en beperkingen; 3° door het toekennen van uitvoerpremies; 4° door de heffing van differentieele rechten ten behoeve van de nationale scheepvaart en van den eigen handel in de koloniën; 5° door een bepaalde tarievenpolitiek in het binnenlandsch verkeer; 6° door het uitvaardigen van uitvoerverboden van grondstoffen en halffabrikaten. De meest voorkomende vorm is wel de onder 1° genoemde.

Historisch overzicht. Van een eigenlijke bescherming van de nationale nijverheid kan men eerst spreken in de 17e eeuw. De toen aangehangen mercantilistische zienswijze beschouwde de handelspolitiek als een deel der staatspolitiek; de staat behartigde en beschermde de belangen der productie als een staatsbelang. Op het einde der 18e, maar vooral in de eerste helft van de 19e eeuw wijzigen zich de meeningen en wordt bescherming beschouwd als een belemmering van de natuurlijke ontwikkeling van de voortbrenging. De physiocraten (Quesnay) en de klassieken (Adam Smith, Ricardo, J. S. Mill) bepleiten de vrijheid van het internationale verkeer. Hun voornaamste algemeene argument is, dat dit vrije ruilverkeer zal leiden tot een bepaalde arbeidsverdeeling, waardoor elk land juist datgene zal kunnen voortbrengen, waartoe het door zijn economische ontwikkeling en geographische ligging het meest geschikt is. In de 70er en 80er jaren der 19e eeuw komt de kentering. Was de sterke industrieele ontwikkeling van enkele landen de groote stoot tot de vrijhandelsbeweging, de in 1873 ingetreden crisis deed een streven ontstaan naar steun aan het zwaar getroffen bedrijfsleven. Een middel daartoe meende men te zien in b., waartoe vrijwel alle landen, uitgezonderd Engeland, overgingen. Na den Wereldoorlog heeft dit streven, onder invloed der economische omstandigheden, sterk aan beteekenis gewonnen. Ook Engeland is ten slotte tot bescherming overgegaan.

Pro en contra. Verschillende argumenten zijn door de voor- en tegenstanders aangevoerd ter verdediging van hun inzichten. Vóór bescherming: 1° het List'sche opvoedings-argument. De buitenlandsche concurrentie zal soms ten gevolge hebben, dat de in een land bestaande economische mogelijkheden niet kunnen worden benut. Om deze tot ontwikkeling te brengen, bepleitte Fr. List in zijn: Das nationale System der politischen Oekonomie (1841) het heffen van tijdelijke rechten. 2° Politieke argumenten, voornamelijk hierop neerkomend, dat een land moet streven naar een bepaalde mate van zelfgenoegzaamheid. 3° Kosten-argumenten, waarin wordt betoogd, dat rechten moeten worden geheven ter compensatie van hoogere loonen en kosten in het binnenland in vergelijking met het buitenland. 4° Ten slotte wijst men op de noodzakelijkheid van evenwicht in de betalingsbalans, welk evenwicht door b. in de hand zou worden gewerkt.

De vrijhandelaren voeren hier tegenover aan: 1° het in- en uitvoerargument, waarin wordt gezegd, dat elke uitvoer ten slotte slechts mogelijk is, wanneer daartegenover invoeren staan. Beperkt men den invoer, dan volgt daaruit automatisch een inkrimping van den uitvoer. Aan den eenen kant bevordert men de industrie, maar aan den anderen kant zou men haar ontwikkeling belemmeren, met name de export-industrie. 2° In verband daarmede voerde men dan aan het kapitaalargument. Een land beschikt slechts over een bepaalde hoeveelheid kapitaal. Gaat men nu over tot b., dan zal dit leiden tot een uitzetting van de productie voor binnenlandsch verbruik. De beschikbare kapitaalhoeveelheid wordt voor een grooter deel aangewend in deze voortbrenging. Het deel beschikbaar voor de export-industrie wordt kleiner, m.a.w. er treedt een verschuiving op, waarbij er evenveel wordt verloren als gewonnen. 3° Een ander argument, dat in verband met het eerste wordt aangevoerd, is de noodzakelijkheid van evenwicht in de internationale betalingsbalans, feitelijk dus eenzelfde argument, als ook wordt aangevoerd vóór bescherming. 4° Ten slotte wijst men op de prijsverhoogende werking van invoerrechten. Immers zou de b. niet prijsverhoogend werken, dan zou ze haar doel missen. In het algemeen neemt men dan verder aan, dat die prijsverhooging onvoorwaardelijk nadeelig is. Bij de bepaling van ons standpunt ten opzichte van de b. gaan we uit van de door de Katholieken gehuldigde leer omtrent de doelstelling van de staatsgemeenschap. Dat doel is de bevordering van de gemeenschappelijke welvaart der leden der staatsgemeenschap. Die taak is niet louter passief, beperkt tot het handhaven van een bepaalde rechtsorde. Zij heeft ook een actief karakter. De staat moet al die maatregelen treffen, die met het oog op zijn doelstelling, nl. positieve welvaartsbevordering, noodzakelijk zullen blijken. Het moge waar zijn, dat men door invoer uit het buitenland de basis schept voor een uitvoer, natuurnoodzakelijk brengt dat nog niet mee de verwezenlijking van die exportmogelijk-

heid. Tegen b. moge worden aangevoerd, dat vrijhandel, mede als gevolg van de daardoor bevorderde natuurlijke arbeidsverdeeling, een toename van de totale voortbrenging in het geheele gebied, waar hij geldt, bewerkt; daarmede is nog niet bewezen, dat hij ook de grootste welvaart brengt in elk deel van dat gebied. Integendeel, het is best mogelijk, dat het slechts bij die exportmogelijkheid blijft of dat een bepaald deel van het gebied geheel of ten deele wordt uitgeschakeld. Zoowel om het eerste te verwerkelijken, als om het tweede te voorkomen, zal een actieve handelspolitiek moeten worden gevoerd. Bovendien zal ook naar het wapen van b. moeten worden gegrepen, wanneer monopolievorming, dumping of onrechtvaardige behandeling van bepaalde bevolkingsgroepen in het buitenland, de gemeenschappelijke welvaart in gevaar zouden brengen. Voor zuiver chauvinistische overwegingen is in een dergelijke politiek geen plaats.

De houding van **Nederland** ten opzichte van bescherming. In het begin der 19e eeuw was de Ned. handelspolitiek sterk protectionistisch getint. Op verschillende wijzen heeft koning Willem I getracht de nationale nijverheid te bevorderen. Naast invoering van tarieven trof hij maatregelen tot bescherming van den scheepsbouw, de koopvaardij en de industrie (differentieele rechten, reserveering van de exporten der koloniën voor de eigen scheepvaart, financieele steun aan de industrie, vooral na de afscheiding van België). In het midden van de 19e eeuw ontstond een strooming naar vrijheid vooral van de zijde van den handel. 1845 gaf een tariefherziening, die echter nog weinig beteekende. Eerst door de afschaffing van de scheepvaartwetten in 1850 kwam een definitieve omslag. 14 Maart 1862 werd een nieuwe tariefwet ingevoerd, waarbij alle rechten werden verlaagd tot 5% voor afgewerkte en 2 à 3% voor halffabrikaten, terwijl grondstoffen vrij bleven. Deze rechten hadden vooral een fiscaal karakter. Na 1862 neemt het streven naar vrijheid een steeds vasteren vorm aan. Aan pogingen om deze tendenz naar vrijheid om te buigen heeft het niet ontbroken. Minister Harte van Tecklenburg in 1904 en mr. Kolkman in 1911 deden in dien geest voorstellen, echter zonder succes. De tariefwet van 1862 bleef, afgezien van enkele technische herzieningen, practisch tot op heden bestaan. Een poging tot bescherming was het schoenenwetje van 1923. In 1917 verhoogde minister de Vries het tarief van 5 op 7%, waarna Colijn in 1924 dit bracht op 8%. Dec. 1931 kwam een verhooging tot 10% tot stand, waarop in 1932 opcenten werden geheven. Bij al die verhoogingen werd in de considerans van de wet gewezen op de behoeften van 's lands schatkist, zoodat deze rechten een fiscale strekking hadden. Dat zij in meerdere gevallen beschermend werkten, kan niet worden ontkend. De in de laatste jaren, als tijdelijken maatregel, in het leven geroepen contingenteeringen hebben een zuiver beschermend karakter. Na 1850 tot op heden kan men Nederland een vrijhandelsland noemen. Thans kan men echter allerwege, ook in regeerings-, handels- en financieele kringen, een wijziging der meeningen ten gunste van een actieve handelspolitiek constateeren.

L i t.: mr. A. Beaujon, Handel en Handelspolitiek ([2]1927); mr. P. A. Diepenhorst, Actieve Handelspolitiek (1927); J. E. Vleeschhouwer, Actieve Handelspolitiek (1928); H. A. Kaag, Handelspolitiek (1930).

C. Janssens.

De bescherming in **België**. In het begin van zijn onafhankelijkheid was België protectionistisch, zooals elk land op dit tijdstip. Nochtans was de bescherming nogal gematigd en toen de gevolgen van de breuk met Holland zich lieten gevoelen, eischten landbouw en nijverheid ingrijpender maatregelen. Het land verloor toen inderdaad belangrijke afzetgebieden; in den loop van de jaren na 1830 tot 1842 werden de toltarieven onophoudelijk verhoogd. Maar dit bracht den voorspoed in het land niet weer, zoodat de vrijhandelsgedachten hoe langer hoe meer vat kregen op de openbare meening.

De wending ten gunste van den vrijhandel kwam eerst tot uiting in het jaar 1851, en werd doorgevoerd in 1861 ten tijde van de handelsovereenkomst met Frankrijk. In 1860 werden de stedelijke accijnzen afgeschaft en in 1863 de Schelde vrijgekocht. In den loop van de tien volgende jaren werden de laatste overblijfselen van het protectionisme opgeruimd.

Tot aan den wereldoorlog bleef België den vrijhandel getrouw, al voerde het in 1887 en 1895 eenige rechten in van zeer gering bedrag op landbouwproducten.

Na den oorlog (1924) werd het Belgisch toltarief geheel gewijzigd. Over het algemeen kon de vrijhandel behouden blijven. Men bespeurde nochtans een zekere bescherming wat betreft automobielen en schoeisel; de rechten, gelegd op de landbouwproducten, waren geringer dan voor den oorlog.

België trof geen enkelen beschermingsmaatregel in het begin van de crisis (1929). Maar in 1930 beschermde het de suiker; in 1931 werden de invoerrechten op de landbouwproducten, in goud-waarde uitgedrukt, tot op peil van voor den oorlog gebracht. 30 Juni 1931 werd aan de regeering de toelating verleend den invoer te contingenteeren. In 1932 maakte zij gebruik van deze toelating en verminderde den invoer van vee, boter, schoeisel in leder, enz. Alles tezamen genomen hebben deze maatregelen toch minder omvang gehad dan die, welke getroffen werden in andere landen. België heeft steeds volgehouden, dat deze maatregelen moeten beperkt blijven tot de crisisperiode.

België heeft getracht internationale accoorden uit te lokken, bestemd om den vrijhandel weer in eere te herstellen. Het nam een actief aandeel in de besprekingen, die leidden tot het tolbestand van 1930; het sloot zich aan bij de Overeenkomst van Oslo (1930). Ten slotte sloot het met Nederland in Juni 1932 de overeenkomst van Ouchy, die tot op heden niet werd bekrachtigd.

Sedert Mei 1922 maken België en het groot-hertogdom Luxemburg een economische unie uit. Deze unie, die gesloten werd voor den duur van vijftig jaren, functionneert heden tot voldoening van beide partijen, na een ietwat lastige aanvangsperiode. Luxemburg moest zich aanpassen aan de nieuwe handelspolitiek; daarenboven deed de depreciatie van den frank ernstige moeilijkheden ontstaan. *Baudhuin.*

Beschermingsmiddelen der dieren. De manieren, waarop de dieren zich tegen de hun bedreigende gevaren weten te beschermen, zijn velerlei. De meeste dieren bezitten in de huid, die hun lichaam omgeeft, een beschutting tegen de uitwendige ongunstige invloeden. Bovendien is de huid hiervoor dikwijls speciaal voorzien van sterke kalkplaten (stekelhuidigen), van chitinelagen (geleedpootigen), van hoornbedekkingen (gewervelde dieren). Ondersteund door andere harde bestanddeelen (kalk, kiezel of been)

vormen deze beschermende lagen dikwijls een buitengewoon stevige bepantsering. De meeste weekdieren hebben om hun lichaam een huis gebouwd, waarin zij zich bij dreigend gevaar kunnen terugtrekken. De larve der kokerjuffer zoekt uit de omgeving allerlei materiaal, waarmede zij een koker vormt om daarmede het weeke achterlijf te omgeven; eveneens zoekt de heremietkreeft een wulkenschelp, eet het hierin gehuisveste dier op en gebruikt vervolgens de schelp om daarin het onbeschermde achterlijf te bergen. Actief weten vele dieren zich tegen hun vijanden te beschermen door het bezit van verdedigingswapenen, zooals tanden, horens, geweien, stekels, angels, schrikkleuren of klierstoffen, die óf een giftige uitwerking hebben, óf een zeer onaangenamen geur verspreiden of een walglijke smaak bezitten. Een zeer eigenaardige wijze van bescherming is de bij verschillende dieren voorkomende a u t o t o m i e. Zoo is het bekend van hagedissen, dat zij, bij den staart gegrepen, dit lichaamsdeel op daarvoor aangelegde breukplaatsen afbreken; van krabben en kreeften is bekend, dat zij hun scharen of gangpooten gemakkelijk bij de basis kunnen afbreken, die dan door nieuwe, bij elke vervelling grooter wordende ledematen worden vervangen. Dikwijls weten dieren zich aan de aandacht van hun vervolgers te onttrekken door in kleur en vorm hun omgeving na te bootsen (oneigenl. mimicry). Uit de vele voorbeelden zijn hier te noemen de bladvlinder en het wandelend blad, waarvan de eerste in rusttoestand een verdord blad, de tweede een groen blad nabootst, of de spanrups, die een stand kan aannemen, waarin zij bijna niet van een verdord takje is te onderscheiden. De eigenlijke mimicry (nabootsing) bestaat hierin, dat ongewapende dieren in vorm en kleur gelijken op goed gewapende dieren. Als typische voorbeelden worden dikwijls aangehaald de horzelvlinder, de groote houtwesp en de bladwesp Cimbex variabilis, die, zelf ongewapend, de hoornaar, zeer gevreesd om haar pijnlijken steek, nabootsen. Door mimicry zijn de dieren wel tegen toevallige, niet echter tegen hun natuurlijke vijanden beschermd. *Willems.*

Beschermingsvliegtuig, → Vliegtuig.

Bescherming van meisjes en vrouwen, eigenlijk R.K. Internationale Vereeniging tot Bescherming van Vrouwen en Meisjes, met den hoofdzetel te Freiburg, tracht vrouwen en meisjes voor gevaren te behoeden. Taak van de vereeniging: 1° verschaffing van tijdelijk verblijf; 2° samenkomst voor meisjes van buiten en van vreemdelingen; 3° plaatsen van meisjes in gestichten; 4° verwijderen van meisjes uit gevaarlijke omgeving; 5° stationswerk; 6° arbeidsbemiddeling voor huishoudelijke beroepen. Op hetzelfde terrein werken: Ned. Vereen. ter behartiging van de belangen van jonge meisjes, de Middernachtzending, Vereen. ter bescherming van het Joodsche meisje. *F. Haye.*

Beschey, B a l t h a s a r, Vlaamsch schilder uit de 18e eeuw, rector der Antwerpsche academie en op lateren leeftijd deken van het Sint Lucasgilde. * 1708, † 15 April 1776 te Antwerpen. Zijn landschappen schildert B. in den trant van Jan Brueghel.

V o o r n. w e r k e n: Portret v. bisschop Verbroeck (Antwerpen, St. Jacob); portret v. d. schilder Maarten Jozef Geeraarts (pastel, Antwerpen, museum); bijbelsche voorstellingen in het museum van Antwerpen en het stadhuis van Leuven; allegorieën: de 5 zintuigen (2 doeken: Leningrad, Ermitage). — L i t.: Rooses, De Antwerpsche Schilderschool (1880). *Knipping.*

Beschieting, houten betimmering van de verblijven aan boord van schepen.

Beschikbaar metaalsaldo (e c o n.) heet het verschil tusschen de werkelijke en de wettelijk vereischte metaaldekking bij de circulatiebanken.

Beschikken, → Beheeren.

Beschikking. I. Ned. Recht. A) B u r g. R e c h t. Beschikking is de uitspraak van den rechter, die niet in den vorm van een vonnis is gegoten. B. komen vooral voor bij de zgn. vrijwillige rechtspraak, of volontaire jurisdictie, waarin de rechter een hem door de wet opgelegde taak vervult, zonder dat men kan spreken van beslissing in rechtsgeschillen. Voorbeeld: benoeming van voogden. Het hooger beroep van b. moet, tenzij in de wet anders is bepaald, binnen 2 maanden worden ingesteld, dat van vonnissen binnen 3 maanden. *Witteman.*

B) Beschikking in het Ned. S t r a f r e c h t is een beslissing van den rechter, welke niet op de terechtzitting wordt gegeven (art. 138 W. v. Str.). Er zijn allerlei soorten beschikkingen in verband met de zaak zelve (art. 250 W. v. Str.), in verband met de voorloopige hechtenis (art. 63 vlg. W. v. Str.), gegeven door de rechtbank, door den rechter-commissaris, enz. *Pompe.*

Ter b. v a n d e R e g e e r i n g s t e l l e n is een zgn. beveiligingsmaatregel, d.w.z. een niet op vergelding gerichte maatregel, genomen tegen personen, die zich aan een strafbaar feit schuldig gemaakt hebben. En wel tegen: 1° m i n d e r j a r i g e n onder 18 jaar. Dezen kunnen — sinds 1905 — onder bepaalde voorwaarden ter beschikking van de Regeering gesteld worden, uiterlijk tot hun 21e jaar, ten einde in hun opvoeding worde voorzien. Deze opvoeding geschiedt óf in een Rijksopvoedingsgesticht, óf in een particulier opvoedingsgesticht, óf in een gezin van pleegouders. Bij de keuze van het particulier gesticht of de pleegouders wordt rekening gehouden met den godsdienst van den pupil. De ter beschikking stelling kan steeds voorwaardelijk of onvoorwaardelijk beëindigd worden. Vgl. art. 39 bis vlg. W. v. Str.

2° P e r s o n e n, bij wie tijdens het begaan van het feit gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke storing der geestvermogens bestond. Dezen kunnen (sinds 1928) ter beschikking van de Regeering gesteld worden ten einde te worden verpleegd. Voorwaarden zijn: a) misdrijf of een der bepaald genoemde overtredingen; tot 1936 blijven de overtredingen buiten aanmerking, en komen in het algemeen de vermogensmisdrijven slechts in aanmerking bij meervoudige herhaling; b) dat het belang der openbare orde de ter beschikking stelling bepaaldelijk vordert.

De duur van dezen maatregel is twee jaar en kan door den rechter telkens met een of twee jaar verlengd worden. De verpleging geschiedt in een Rijksasyl, in een particulier asyl, waarbij rekening gehouden wordt met den godsdienst van den verpleegde; ze kan ook in een gezin plaats hebben. Binnen de genoemde wettelijke en rechterlijke termijnen kan de ter beschikking stelling steeds voorwaardelijk of onvoorwaardelijk beëindigd worden. Vgl. art. 37 vlg. W. v. Str.

L i t.: mr. C. Feber, De Psychopathenwetgeving (1932). *Pompe.*

II. Belg. Recht. A) B u r g. R e c h t. In burgerlijke zaken en in handelszaken is b. beslissing van een rechter, die deel uitmaakt van een college,

maar die in sommige gevallen alleen optreedt. Zoo wordt gesproken van een beschikking van den voorzitter der rechtbank in de vrijwillige rechtspraak, waartegen geen rechtsmiddelen bestaan; ook van een beschikking (ordonnantie) in kort geding, waartegen beroep kan worden ingesteld (→ Kort geding). In sommige zaken worden bepaalde maatregelen, b. genoemd, aan een rechter-commissaris opgedragen: bijv. in zake faillissementen.

B) Beschikking in s t r a f z a k e n is een beslissing van de Raadkamer (→ Strafvordering), waarbij het vooronderzoek wordt afgesloten. Er zijn drie soorten beschikkingen: de beschikking van verwijzing, de beschikking van buitenvervolgingstelling, en de beschikking van nader onderzoek.

Collin/V. Dievoet.

Ter b. d e r r e g e e r i n g s t e l l e n is een administratieve maatregel, welke kan genomen worden ten overstaan van minderjarigen, van gewoontemisdadigers en van recidivisten.

1° Minderjarigen. Kinderen, die den vollen leeftijd van 16 jaren niet bereikt hebben, zijn aan het Strafrecht onttrokken. Zij kunnen, indien zij een misdrijf gepleegd hebben, of zoo daartoe andere gronden zijn, door den kinderrechter ter beschikking van de regeering gesteld worden (Wet van 15 Mei 1912).

2° Gewoontemisdadigers en recidivisten. Het ter beschikking der regeering stellen is een beveiligingsmaatregel, welke naast de straf mag opgelegd worden aan recidivisten en gewoontemisdadigers (Wet van 9 April 1930). De ter beschikkingstelling mag uitgesproken worden: 1° in geval van wettelijke herhaling; 2° wanneer een misdaad wordt begaan door iemand, die reeds vroeger werd gestraft met een correctioneele straf; 3° tegen gewoontemisdadigers. Als gewoontemisdadigers beschouwt de wet degenen, die binnen een termijn van vijftien jaren minstens driemaal een correctioneele straf hebben opgeloopen, en die tevens een aanhoudende neiging tot het plegen van misdrijven vertoonen. De maatregel bestaat hierin, dat de regeering naar goeddunken den persoon, die haar ter beschikking wordt gesteld, kan opsluiten en verplegen in een bijzonder gesticht, of in een beperkte of volledige vrijheid laten.

Tot uitvoering van deze wet werd een bijzonder gesticht opgericht te Merxplas. De ter beschikking stelling eindigt: 1° met het verloop van den termijn, waarvoor zij werd opgelegd; 2° door een beslissing van het Hof van Beroep, uitspraak doende over de vraag tot invrijheidstelling van den veroordeelde. Ook bedelaars en landloopers kunnen ter b. der regeering worden gesteld. → Bedelarij. *Collin.*

Beschikkingsrecht (N e d.-I n d. R e c h t). Het b., niet overal in Ned.-Indië intact gebleven, is het hoogste zeggingsrecht over grond en water, toekomend aan de adatrechtelijke inl. gemeenschappen (dessa, negari, marga, stam), zich uitend in het vrije gebruik door de gemeenschap en haar leden (anderen slechts met toestemming der gemeenschap of tegen betaling geoorloofd) van de binnen haar rechtsgebied gelegen gronden en water, recht van toezicht op reeds ontgonnen gronden, een enkele maal op woonerven, en een algemeene verantwoordelijkheid voor den goeden gang van zaken aldaar. *B. Damen.*

Beschoeiing, constructie, dienende voor het keeren van grond, waarbij de vaste stand wordt verzekerd door den weerstand van ingeheide onderdeelen in den bodem, en waarbij gewoonlijk tevens een ver-

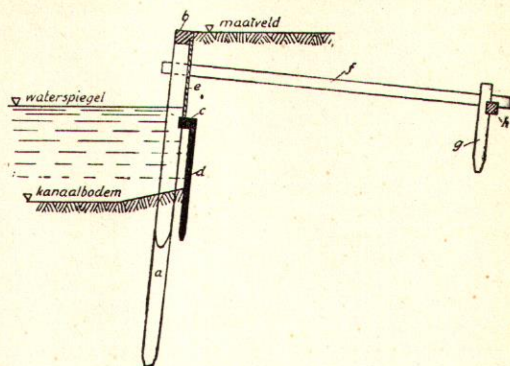
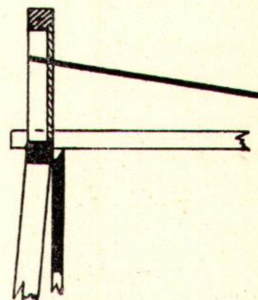
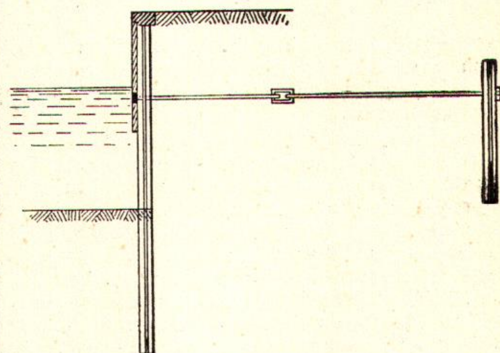

Fig. 1.

ankering in den achtergelegen grond wordt toegepast.

Fig. 1 toont de normale constructie van een geheel uit hout samengestelde beschoeiing. Deze bestaat uit een rij ingeheide palen a, afgedekt door een houten balk, de deksloof b. Ongeveer ter hoogte van den grondwaterstand is langs de palen een balk c aangebracht, de zandstrook of watergording, waarlangs de damplanken d zijn geheid. Van de zandstrook tot de deksloof zijn in horizontale richting de beschoeiingsplanken e aangebracht. De palen zijn door de ankers f verankerd aan een ankerstoel, welke is samengesteld uit twee ankerpalen g, onderling verbonden door een kruishout h.

Fig. 2.

Fig. 3.

De constructie van de b. is uiteraard voor allerlei wijziging vatbaar. Bij geringe hoogte kan de constructie vereenvoudigd worden, bijv. doordat ófwel de damplanken, ófwel de beschoeiingsplanken vervallen. Ook komen meer samengestelde constructies voor, bijv. een beschoeiing met watergebint (fig. 2). Daarbij reiken de palen niet hooger dan de watersloof. Op deze

sloof zijn stijlen geplaatst, zgn. opzetters of kubbestijlen, welke zijn afgedekt met de deksloof, en waartegen de beschoeiingsplanken zijn aangebracht. De kubbestijlen en de watersloof zijn verankerd.

De beschoeiingsplanken, welke het meest aan verwering zijn blootgesteld, vervangt men wel door metselwerk. In dat geval wordt voor de kubbestijlen en de deksloof veelal ijzer toegepast.

Tegenwoordig gebruikt men voor een beschoeiing vaak gewapend beton of ijzer in plaats van hout. Fig. 3 toont een beschoeiing, bestaande uit een verankerden ijzeren damwand. *Egelie.*

Beschot (t e c h n.), beplanking van een houten → sluisdeur.

Beschouwing (t h e o l.), → Schouwen; → Contemplatie.

Beschouwingswijze der economie, → Economie.

Beschrijvende kromme, rechte (m e e t k.). Kan men een oppervlak laten ontstaan door beweging van een rechte of kromme lijn, dan noemt men het oneindig aantal rechten of krommen, die aldus het oppervlak voortbrengen, beschrijvende rechten, resp. beschr. krommen. → Cylinder; → Kegel; → Regelvlak.

Beschrijvende meetkunde beoogt het uitvoeren van constructies aan ruimtefiguren. Hieraan gaat steeds vooraf het afbeelden der ruimtefiguren op een plat vlak. Dit heeft plaats met de projectiemethoden: centrale projectie, perspectief, orthogonale en scheeve parallelprojectie, axonometrie e.a.

L i t. : dr. Hk. de Vries, Leerboek der b.m. (I [3]1931, II [2]1922) ; eenvoudiger : dr. Hk. de Vries en P. Wijdenes, Leerboek der b.m. (I [5]1927, II 1925). *v. Kol.*

Beschrijvende plantkunde, → Plantkunde.

Beschrijvende psychologie is dat deel der psych., dat de concrete psychische verschijnselen of processen zoo getrouw en volledig mogelijk beschrijft, daarbij steunend op waarneming en analyse, ten einde aldus door generalisatie en abstractie der individueele bijzonderheden tot het wezen van eèn psych. phenomeen, bijv. sensatie, te geraken.

Bijzondere vormen van b. zijn → phenomenologie en → geesteswetenschappelijke psychologie. *v. d. Veldt.*

Beschuit, zeer luchtig gebak, meestal uit tarwebloem gemaakt, dat tweemaal wordt gebakken (Fransch: biscuit; Duitsch: Zwieback), en daardoor droog en bros is.

Beschuitgelei of h o n i n g z o e t, een in hoofdzaak uit vet, suiker, aardappelstroop en kleine hoeveelheden zeep en dubbel koolzure soda bestaande hulpstof bij de beschuitbereiding.

Beschuttingskolloïd, → Schutkolloïd.

Beselare of B e c e l a e r e, gem. in de prov. West-Vlaanderen, ten O. van Ieperen; opp. 1 404 ha, ruim 2 500 inw. Reutelbeek; landbouw; vlasnijverheid. Kerk met liturgische doopkapel; Duitsche militaire kerkhoven. B. werd verwoest gedurende den wereldoorlog. Vroeger was B. eigendom van de familie Van de Woestyne, die een belangrijke rol speelde gedurende de moderne geschiedenis. *V. Asbroeck.*

Beseler, H a n s H a r t w i g v o n, Pruisisch generaal der genie, * 27 April 1850, † 20 Dec. 1921. v. B. nam op 10 Oct. 1914 Antwerpen en in Aug. 1915 Nowo Georgiewsk. Hij was daarna gouverneur van Polen.

Besheide, → Kraaiheide.

Beshulst (Ilex Aquifolium pyramidalis), een verscheidenheid van hulst, die veel bessen draagt.

Besik Göl, een meer in de laagte ten N. van Chalcidice (Griekenland). Geen bovengrondsche afwatering.

Besitang, r i v i e r, ontspringende op de N. helling van de G. Bandahara, op de grens van het gouvernement Oostkust van Sumatra en Atjeh en Onderhoorigheden. Zij mondt uit in de Aroebaai, centrum van de petroleumwinning. Aan den benedenloop ligt de gelijknamige p l a a t s. *v. Vroonhoven.*

Besjestaal moet beschouwd worden in verband met de oude-menschenpsyche: vasthouden aan eenmaal aangenomen meeningen, voorliefde voor „den goeden ouden tijd” der jeugdherinneringen. Voor die oude dierbare dingen gebruiken ze graag ook oude woorden. Kinderlijk en vromer geworden, verhalen ze het liefst aan kinderen, die hun taal wel niet overnemen, maar ze zich later in innige en gewijde oogenblikken toch vaak herinneren. Houdt dit soms verband met archaïstisch getinte literaire- en godsdiensttaal ? De syntactische bijzonderheden der b.: korte onaffe zinnetjes, verliezen van den draad door tusschengevoegde herinneringen enz., zijn hiervoor van minder belang. Voor het verband met andere groeptalen, → Taalkringen.

L i t. : J. v. Ginneken, Handb. der Ned. Taal (I 1913, 540-547). *W. Janssen.*

Besjir de Groote (ook: B a s j i r), beroemd emir in Libanon, van 1788—1840. * 1763; † 1850 te Konstantinopel. Als Mohammedaan geboren, later tot het Christendom bekeerd. Vazal van Mehmet (of Mohammed) Ali, onderkoning van Egypte. In 1841 werd hij door de Engelschen opgelicht en naar Malta gevoerd. *Lousse.*

Beskiden, → Karpaten.

Beskow, 1° B e r n a r d, Zweedsch dichter, tooneelschrijver en letterkundig criticus van romantische richting. * 1796 te Stockholm, † 1868 aldaar. Ook aan geschiedenis, wijsbegeerte en biographie heeft B. gedaan, maar alleen met zijn historiedrama's leeft hij thans nog voort.

H o o f d w e r k e n : Erik XIV (1826) ; Thorkel Knutsson (1830). — L i t. : Rydquist, B. v. Beskow (1870).

2° E l s a, geb. M a a r t m a n n, Zweedsch schrijfster van door haarzelf heerlijk geïllustreerde kinderboeken. * 11 Febr. 1879 te Stockholm.

3° N i l s, Zweedsch romanschrijver en Lutheraansch predikant. * 14 Sept. 1863, in 1929 tot het Katholicisme bekeerd.

W e r k e n : Moln som snart går öfver (1905) ; Inför Guts ansikte (1923) ; Guds vägar (1924) ; Liftstecken och dödstecken (1929). *Baur.*

Beslaan van paarden. Onder b. verstaat men het voorzien van de hoefzool met een hoefijzer.

B. is een vak, dat onderwezen wordt aan de militaire hoefsmidschool en te Utrecht in een cursus van de veterinaire faculteit der universiteit. Is aan het eind hiervan het examen met goed gevolg afgelegd, dan wordt het rijksdiploma als hoefsmid uitgereikt.

Sinds het begin onzer jaartelling past men dit beslaan toe. In den tijd dat Assyriërs, Babyloniërs, Perzen en Israëlieten het paard als huisdier gebruikten, was beslaan nog niet noodig, daar het evenwicht tusschen slijtage en nieuwen groei van den hoef nog niet door harde wegen verbroken was. Later is dit verband tusschen hoornslijtage en hoornvorming verstoord, ook door harden arbeid en men is hieraan tegemoet

gekomen door hoefbeslag, eerst primitief (door de oude Egyptenaren bijv. met strooken leer, door de Grieken met sandalen, gemaakt van plantenvezels, door de Romeinen met metalen sandalen). De Kelten hebben het eerst hoefbeslag met nagels gebruikt en hiervan zijn er ook in Limburg gevonden. In de late middeleeuwen, den riddertijd, werd zeer veel zorg aan het beslag besteed. Dit was de bloeiperiode van het zware (Vlaamsche) paard. Toen dit uit de mode raakte, had men ook niet meer zulk zwaar beslag noodig en na een verval in de 16e en 17e eeuw, komt het beslaan weer meer in aanzien, als de eerste veeartsenijscholen worden opgericht. In dien tijd werden de hoefijzers alleen met de hand gemaakt, tegenwoordig veelal machinaal, wat in vele opzichten te betreuren is, daar het vak als zoodanig in discrediet komt, terwijl toch vele hoeven door hun afwijkenden vorm een individueel hoefijzer noodig hebben. Een voordeel is, dat fabrieksijzers goedkooper zijn en dat men er, zoo noodig (bijv. te velde) koud mee kan beslaan. Tot nu toe is ijzer het meest geschikte metaal gebleken, maar ook ander materiaal wordt gebruikt: aluminium en aluminiumlegeeringen, om het hoefijzer lichter te maken, koper, goud, zilver, papier, geperst buffelleer, rubber. Al naar de eischen, die aan het paard gesteld worden, gebruikt men hoefijzers, verschillend van vorm en verschillend van samenstelling. Een renpaard zal men lichter beslaan dan een trekpaard, dat men ijzers met een zgn. balk geeft en met kalkoenen (het rechthoekig naar onder omgebogen uiteinde der hoefijzertakken). Rubberijzers (rubber met ijzer er in verwerkt) hebben niet voldaan wegens onregelmatige slijtage.

Behalve ijzers worden bovendien ook zolen van verschillend materiaal gebruikt. Deze worden tusschen hoefzool en hoefijzer genageld, zóó, dat de zool afzonderlijk verwijderd kan worden. Het hoefmechanisme functionneert beter, het uitglijden wordt tegengegaan en het ballen van de sneeuw tusschen het hoefijzer wordt voorkomen. Als bovendien de zool zóó geconstrueerd wordt, dat er lucht tusschen zool en hoornzool kan passeeren, dan wordt rotting tegengegaan. In oorlogstijd gebruikte men hoefijzers, die voorzien waren van een scharnier, welke de soldaten zelf konden aanleggen. In de practijk heeft dit niet voldaan; het hoefmechanisme leed te veel.

O.a. in N. O. Indië worden ook ossen beslagen. Van ieder been komen slechts 2 klauwen op den grond en deze worden, hetzij afzonderlijk, hetzij gezamenlijk van een hoefijzer voorzien (toonstukjes).

Beslag (g e n e e s k.), plaatselijke naam voor → beroerte.

Beslag van paarden, ossen, ezels of muilezels is het beschermend materiaal, dat onder of om den hoornen hoef wordt aangebracht, en dat ten doel heeft: 1° de te snelle slijtage van den hoef te voorkomen; 2° het dier te beschermen tegen uitglijden op gladde wegen; 3° den goeden stand en den goeden gang van het dier zooveel mogelijk te bevorderen. Zie verder → Beslaan.

Beslag (b o u w k.), metaalwerk, hetwelk dient voor versterking, versiering, sluiten en afhangen van bouwonderdeelen.

Bij poorten, deuren en luiken is dit b. dikwerf ornamenteel uitgevoerd en bestaat uit hengsels, dekplaten, sleutelplaten, e.a. In koper, zilver of goud wordt b. bij meubels ter versiering gebruikt, bijv. in empire-stijl. *Thunnissen.*

Beslag (Burg. Recht). Algemeen. B. is een gerechtelijke maatregel tot de verzekering van iemands (vorderings-)recht tegenover een derde. Doorgaans omvat het b. twee bedrijven: 1° door een deurwaarder wordt, zoo noodig met behulp van den sterken arm, de hand gelegd op de zaak, die daardoor aan de vrije beschikking van den bezitter onttrokken wordt; 2° door een vonnis wordt het b. van waarde verklaard, waarna de zaak ten behoeve van den schuldeischer of van de schuldeischers verkocht wordt. De verdeeling van de opbrengst geschiedt volgens rangregeling of evenredig met de verschuldigde bedragen, naar gelang er bevoorrechte schuldeischers zijn of niet.

Sommige goederen verklaart de wet, om redenen van menschelijkheid, onvatbaar voor beslag, bijv. uitkeeringen tot levensonderhoud, de onontbeerlijke kleederen, een deel van het dagloon, het arbeidersgereedschap, enz.

Men onderscheidt: 1° conservatoir beslag, 2° executoriaal beslag, 3° revindicatoir beslag. De eerste twee zijn ingesteld ten behoeve van hem, die, als schuldeischer, tegenover een ander, schuldenaar, een op geld waardeerbare vordering heeft; zij bestaan in de onttrekking van een deel van het vermogen des schuldenaars aan diens vrije beschikking ten einde voor den schuldeischer de gelegenheid te openen, om zich (door verkoop van dit vermogensdeel) financieel schadeloos te stellen.

C o n s e r v a t o i r beslag dient meer bepaald om den schuldenaar te beletten zijn goederen te „verduisteren” d.w.z. door verkoop of anderszins aan executie te onttrekken: dit beslag kan de schuldenaar doen opheffen door het stellen van voldoende zekerheid voor de schuldvordering, waarvoor beslag werd gelegd.

R e v i n d i c a t o i r beslag is ingesteld ten behoeve van hem, die een bepaalde zaak, welke zich onder de feitelijke heerschappij van een ander bevindt, wederom in zijn macht wenschte te krijgen: het bestaat in de onttrekking van de zaak aan de heerschappij van den feitelijken houder, teneinde dengene, die haar wenscht terug te krijgen, in de gelegenheid te stellen om haar — na verkregen gerechtelijke uitspraak te zijnen gunste — als eigenaar, als bezitter of als pandhebber tot zich te nemen. Het arrest onder derden neemt een eigen plaats in: tot verzekering of tot betaling van zijn vordering op zijn schuldenaar B kan schuldeischer A beslag leggen onder een derde C, wanneer deze op zijn beurt iets aan B schuldig is. Na van waardeverklaring van het arrest door de rechtbank, zal de derde verplicht zijn om hetgeen B te vorderen heeft, niet aan hem, maar aan den schuldeischer van B, aan A te betalen.

1° Ned. Recht. a) Als soorten van **conservatoir** beslag onderscheidt de wet: conservatoir b. onder den schuldenaar; arrest onder derden; arrest onder den schuldeischer; → pandbeslag voor huren en pachten; conserv. b. op onroerend goed; maritaal beslag.

C o n s e r v. b e s l a g o n d e r d e n s c h u l d e n a a r (art. 727 vlg. Rv.) mag slechts gelegd worden met verlof van den president van de rechtbank. Dit verlof wordt niet gegeven dan nadat den president is aangetoond, dat er gegronde vrees bestaat, dat de schuldenaar zijn goederen zal „verduisteren”. Binnen 8 dagen na het leggen van het beslag moet de eisch tot deszelfs van waarde verklaring ingesteld worden. Men pleegt tegelijk met dezen eisch ook de hoofdvordering in te stellen, waarvoor het beslag gelegd is. Door het vonnis van waardeverklaring gaat het cons. beslag over in executoriaal beslag. Wanneer het geleg-

de beslag niet van waarde verklaard wordt, kan de beslaglegger — „indien daartoe gronden aanwezig zijn" — jegens den beslagene tot schadevergoeding veroordeeld worden. Arrest onder derden kan zonder verlof van de rechtbank gelegd worden. Na deszelfs van waarde verklaring, die binnen 8 dagen gevraagd moet worden, zal de derde, C, verplicht zijn, om hetgeen B van hem te vorderen blijkt te hebben niet aan dezen, maar aan zijn B.'s schuldeischer A te betalen.

Beslag onder den schuldeischer. Wanneer A, die op B. een niet liquide vordering heeft, door B. uit hoofde van een liquide vordering wordt aangesproken, kan A zich tegenover B. niet op → compensatie beroepen (art. 1463 B.W.). Er blijft A dan geen ander verdedigingsmiddel over dan onder zich zelf beslag te leggen, voor het bedrag, dat hij van B. meent te kunnen vorderen.

Om misbruik te voorkomen bepaalt de wet, dat hij, tegen wien door een ander een vordering wordt ingesteld, slechts dan onder zich zelf beslag zal kunnen leggen, wanneer hij ofwel zulks op grond van authentieke bescheiden doen kan, ofwel hiertoe op grond van onderhandsche bescheiden van den president der rechtbank verlof bekomen heeft. Het leggen van het beslag moet dan de tegenpartij beteekend worden. Hierbij moet deze tevens tot van waarde verklaring gedagvaard worden. Het door A onder zich zelf tegen B gelegde beslag, belet B de executie van het door hem tegen A verkregen veroordeelend vonnis.

Beslag op onroerend goed. Dit wordt gelegd door een inschrijving van het beslag in de hypotheekregisters. Binnen 8 dagen hierna moet de eisch tot van waarde verklaring ingesteld worden, en, binnen 14 dagen er na, moet het instellen van deze eisch ter griffie van de rechtbank geregistreerd zijn. Bij gebreke hiervan zal de aanteekening der beslaglegging in de hypotheekregisters kunnen worden doorgehaald.

Maritaal beslag. Aldus heet het cons. beslag, dat een vrouw, die tegen haar man een eisch van echtscheiding, van scheiding van goederen of van tafel en bed wil instellen, na verkregen verlof van den president van de rechtbank kan leggen op de goederen, die haarzelf toebehooren; zoodanig beslag op de onroerende goederen van de vrouw is overbodig, omdat de man toch niet eigenmachtig daarover kan beschikken. Na legging van maritaal beslag hoeft geen eisch van van waarde verklaring ingesteld te worden, omdat het slechts gelegd wordt om te voorkomen, dat, hangende het proces, de goederen van de vrouw of van de gemeenschap door den man verspild of weggemaakt worden (art. 245 B.W.). Door een gelegd maritaal beslag worden derden-crediteuren niet verhinderd om voor reeds vroeger ontstane vorderingen op dezelfde goederen beslag te leggen.

b) Als soorten van **executoriaal beslag** onderscheidt men exec. b. op roerende goederen, op onroerende goederen, of op schepen van den debiteur en exec. beslag onder een derde.

Dit laatste beslag wordt gelegd door beteekening van het te executeeren vonnis aan den derde (bijv. een bank), waarbij tevens dezen derde bevel wordt gegeven om het beslagen goed onder zich te houden. Het onder den derde gelegde exec. beslag moet den debiteur beteekend worden. Daarna zal de executeerende partij den derde-beslagene dagvaarden, opdat deze verklare wat hij van den debiteur onder zich heeft of aan hem verschuldigd is en om te worden veroordeeld tot afgifte hiervan aan de executeerende partij. Voor de geldigheid van exec. beslag op onroerend goed van den veroordeelden debiteur is overschrijving van het proces-verbaal der inbeslagneming in de hypotheekregisters noodig. Voor de beslaglegging op schepen bestaat een aparte regeling (art. 563 Rv.). Hier is voor de geldigheid van het gelegde beslag inschrijving in de scheepsregisters vereischt.

c) Revindicatoir beslag heeft een analoge strekking als conserv. b. en wordt daarom ook veelal als een soort hiervan beschouwd.

Voor het leggen van revind. beslag is verlof vereischt van den president van de rechtbank. Van gegronde vrees voor verduistering hoeft niet te blijken. Op straffe van verval van het beslag moet binnen 8 dagen, nadat het gelegd is, een eisch ingesteld worden van van waarde verklaring. *Stoop / V. Dievoet.*

Belastingrecht. Indien een belastingschuldige, die nalatig is de door hem verschuldigde bel. te voldoen, geen gevolg geeft aan een hem beteekend dwangbevel of dwangschrift, heeft de fiscus het recht op de wijze, bepaald in het tweede Boek van het Wetboek van Burg. Rechtsvordering, beslag te doen leggen op de roerende en onroerende goederen van den nalatige. Het leggen van beslag inzake dir. bel., div. en tantièmebel., accijnzen en wegenbel. geschiedt echter door ambtenaren van de dir. bel., enz. — Verzet tegen het gelegd beslag geschiedt in het algemeen overeenkomstig genoemd wetboek. De belangrijkste afwijkingen gelden bij de invordering van de dir. bel., de dividend- en tantièmebel. en de gemeentelijke bel. Hier worden er eenige genoemd. Derden, die recht meenen te hebben op in beslag genomen roerende goederen, kunnen deswege een bezwaarschrift indienen bij den directeur der directe bel.; belanghebbenden verliezen hierdoor niet de bevoegdheid het verzet voor den gewonen rechter te brengen (art. 16 wet op de invordering. Derden kunnen echter geen bezwaren inbrengen, indien bepaalde in art. 16 wet op de invordering genoemde goederen, die zich op den bodem van den belastingschuldige bevonden, terzake van belastingen (uitgezonderd de grondbel.) in beslag zijn genomen. (In een in Nov. 1933 ingediend wetsontwerp wordt voorgesteld art. 16 ook van toepassing te verklaren op de invordering van de accijnzen en daardoor ook op die van de omzetbel.) De wet op de invordering kent verder een vereenvoudigd derden-beslag; art. 7 verplicht nl. bepaalde personen, alsmede houders van penningen en werkgevers op „vordering" aan den ontvanger de belasting van den schuldenaar, van wien zij gelden onder zich hebben c.q. aan wien zij loon verschuldigd zijn, te voldoen, zonder dat zij eenige verificatie of rechterlijke uitspraak mogen afwachten. — Conservatoir beslag is voorzien in art. 26 successiewet, nl. op de door overlijden geërfde of verkregen onroerende en roerende zaken. Vgl. verder → Invordering van directe belastingen. *Smeets.*

2° Belg. Recht. Voornaamste vormen van beslag in België: **a)** Het executoriaal b. in den eigenlijken zin van het woord: b. door den schuldeischer op roerende goederen van den schuldenaar, ten einde ze te doen verkoopen en den prijs te gebruiken tot betaling van zijn vordering: dit b. is voorafgegaan door een bevel tot betaling, en onderstelt een uitvoerbaren titel: W. v. B. Rv. art. 583 vlg. Het beslag op vruchten te velde (saisie brandon) behoort tot deze soort: W. v. B. Rv. art. 626 vlg.

b) Het b. op onroerende goederen: het executoriaal b. op onroerende goederen, moet zijn voorafgegaan door een bevel tot betaling en onderstelt een uitvoerbaren titel: het is aan ingewikkelde en langdurige formaliteiten gebonden (wet van 15 Augustus 1854). Ten einde aan die formaliteiten te ontsnappen, kan de hypotheekhoudende schuldeischer bedingen, dat het hem, in geval van niet-nakoming der verplichtingen van den schuldenaar (ontleener), zal toegelaten zijn het onroerende goed van den schuldenaar, zonder beslag, bij dadelijke uitwinning te verkoopen (zelfde wet, art. 90—92).

c) Het arrest onder derden kan geschieden zonder een uitvoerbaren titel, krachtens een toelating van den voorzitter van de rechtbank. Het beslag op de som of op het roerend voorwerp in handen van den derde wordt aan den schuldenaar beteekend, die, evenals de derde, wordt gedagvaard voor de rechtbank, ten einde te hooren uitspraak doen over de waarde van het arrest en over de afgifte van de som of van het voorwerp (W. v. B. Rv. art. 557—582).

d) Beslag op renten is afzonderlijk geregeld: de proceduur is ten deele ontleend aan het arrest onder derden (voor het onder het bereik brengen van de justitie) en ten deele aan het beslag op onroerende goederen (voor het verkoopen van de rente) (wet van 15 Augustus 1854).

e) Het conservatoir beslag stricto sensu is het beslag, dat door den eischer, met de toelating van den voorzitter der rechtbank van koophandel, mag worden gelegd op de vreemde goederen van den schuldenaar-verweerder, wanneer het te vreezen is, dat deze, gedurende het proces, en vóór de ten uitvoerlegging van het vonnis, bedoelde goederen zou kunnen wegmaken : dit b. bestaat alleen voor de rechtbank van koophandel (W. v. B. Rv. art. 417).

f) Het beslag tegen niet ingezetenen (saisie foraine) is van denzelfden aard (W. v. B. Rv. art. 822).

g) Het pandbeslag, aan den verhuurder of verpachter verleend tot verzekering van zijn pandrecht op de roerende goederen van den huurder of pachter, heeft in de eerste plaats een conservatoir karakter: het kan worden gelegd krachtens een uitvoerbaren titel of krachtens een toelating van den voorzitter der rechtbank (Wet van 16 December 1851, art. 20, 1° en W. v. B. Rv. art. 819—825). → Pandbeslag.

h) Het revindicatoir beslag onderstelt een toelating van den voorzitter van de rechtbank en geschiedt voor het overige in dezelfde vormen als het beslag op roerende goederen (W. v. Rv. art. 826—831). Het behoort o.m. aan den eigenaar, die een roerend goed verloren heeft of wien een roerend goed ontstolen werd (B.W. art. 2279) en aan den verhuurder, wanneer de huurder of pachter de roerende goederen, die zich in het verhuurde pand bevinden, heeft weggemaakt (wet van 16 Dec. 1851 art. 20, 1°), aan den verkooper van tegen contant geleverde en niet betaalde roerende goederen, zoolang die zich in het bezit van den kooper bevinden (wet van 16 December 1851, art. 20, 5°). Het b. op schepen is aan bijzondere regelen onderworpen (wet van 1 September 1908).

Stoop/V. Dievoet.

Belastingrecht. Inkomstenbelastingen. Geeft de belastingschuldige geen gevolg aan het dwangbevel, door den ontvanger uitgevaardigd, dan wordt overgegaan tot beslag door tenuitvoerlegging op zijn meubelen en roerende goederen. Dit beslag geschiedt volgens de voorschriften van Titel VIII Boek V van het Wetboek van Burgerlijke rechtspleging. Tot het b. wordt overgegaan niettegenstaande elk verzet tegen het dwangbevel, tenzij de ontvanger bevel geeft verdere vervolgingen te schorsen. Ten minste acht dagen na de beteekening aan den schatplichtige van het procesverbaal van b., geschiedt verkoop van de in b. genomen voorwerpen, tot beloop van het bedrag van de verschuldigde belastingen, de interesten en de kosten.

Beslag op wortelvaste vruchten geschiedt overeenkomstig de voorschriften van Titel IX Boek V van het Wetboek van Burg. rechtspleging.

De ontvanger kan eveneens b. leggen op onroerende goederen. Dit kan echter slechts geschieden, nadat hij, door tusschenkomst van den Bestuurder der Belastingen, toelating daartoe gekregen heeft van den minister van Financiën.

Ook kan beslag onder derden gelegd worden. De bewaarnemers en schuldenaars van den schatplichtige zijn alsdan gehouden, ter ontlasting van dezen laatste en tot beloop van de sommen, die zij hem verschuldigd zijn, geheel of een deel van de achterstallige lasten te kwijten. (Kon. Besl. 30 Aug. 1920. art. 30 vlg.).

Registratie, zegel, successierechten en Taksen met het zegel gelijkgesteld.

Het door den vrederechter geviseerd en uitvoerbaar verklaard dwangbevel geeft aan het Beheer recht om alle conservatoire en uitvoeringsmaatregelen te treffen, mits inachtneming van de voorschriften door het Wetboek van Burgerlijke rechtspleging voorzien: bewarend b.; uitvoerend b. op roerende of onroerende goederen; b. onder derden; b. op vruchten te velde, enz.

De tenuitvoerlegging van het dwangbevel kan echter geschorst worden door regelmatig verzet met dagvaarding op vasten datum voor de Rechtbank van eersten aanleg (Wet 22 Frimaire Jaar VII, art. 64). → Invordering der Belastingen. *De Weerdt/Rondou.*

Beslagen hout noemt men ronde stammen, welke geheel of ten deele met de bijl bewerkt (beslagen) zijn, zoodat daaraan een of meer platte kanten voorkomen. Van de zgn. juffers is alleen het ondereind beslagen, de ellens zijn over twee kanten geheel beslagen, over de beide andere kanten alleen aan het ondereinde. Beslagen eiken palen worden hoofdzakelijk voor waterbouwwerken gebruikt. *P. Bongaerts*

Beslagen palen, → Beslagen hout.

Beslotenen, → Slot (kloosterlijk).

Besloten Hof, ontleend aan Cant. 4. 12 en toegepast op Maria of ook op de Kerk, beide „gegrendeld” door den Heer, en ontoegankelijk voor bederf en verwoesting.

Besloten Hof, naam van een in 1773 opgeheven Norbertinessen-klooster te Herentals; thans bezit van de Franciscanessen.

Besloten testament, → Testament.

Besloten tijd, liturgisch tijdperk, waarin de plechtige huwelijksvoltrekking (behoudens bijzondere vergunning) niet geoorloofd is. Heden: van den eersten Zondag van den Advent tot Kerstdag (inbegrepen); en van Aschwoensdag tot Paaschzondag (inbegrepen). Deze laatste periode werd reeds voorgeschreven door de Syn. van Laodicea (4e eeuw), de eerste dagteekent uit de M. E. (vgl. Kerkelijk Wetb. can. 1108).

Louwerse.

Besluit in de logica of redeneering is een gedachtengang, waardoor wij een oordeel uit andere, ons bekende oordeelen (praemissen) afleiden. Een b.

heet j u i s t, wanneer deze afleiding volgens de regels der logica geschiedt; w a a r, wanneer het afgeleide oordeel (conclusie) waar is. Een b., dat uit een of twee waarschijnlijke praemissen een waarschijnlijke conclusie afleidt, noemt men een → waarschijnlijkheidsredeneering; een b., dat uit ware en zekere praemissen een ware en zekere conclusie afleidt, een zekerheidsredeneering of → bewijs. De voornaamste vormen van het b. zijn de → deductie en de → inductie.

L i t.: J. Th. Beysens, Logica ([3]1923). *F. Sassen.*

Besluiten (R e c h t), → Conclusie.

Besluitenregeering, → Amortisatie-syndicaat; → België (Geschiedenis).

Besluitpartij (Beschlusspartei), staatkundige partij in Hongarije, in 1861 en volgende jaren onder Koloman Tisza, die de grondwet van 1848 wederom als rechtsgeldig wilde verklaren. → Adrespartij.

Besmettelijke ziekten. Hieronder vat men samen die ziekten, welke van den eenen patiënt op den anderen kunnen worden overgebracht. De oorzaak van deze ziekten moet altijd gezocht worden in het binnendringen van ziekmakende kiemen in het lichaam, waartegen dit geen of niet voldoende verweermiddelen heeft. Wanneer deze ziektekiemen van den eenen patiënt op den anderen overgaan, kan dus ook de ziekte overgebracht worden. Besmettelijke ziekten zijn derhalve altijd infectieziekten, d.w.z. ziekten, die door levende schadelijke organismen (bacteriën, protozoën of schimmels) veroorzaakt worden. Het omgekeerde geldt niet, en lang niet alle door ziektekiemen veroorzaakte aandoeningen zijn besmettelijk, want de wijze, waarop de ziektekiemen (en dus ook de ziekte) worden overgebracht, kan soms van zooveel samenwerkende factoren afhankelijk zijn, dat overbrenging in werkelijkheid bijna nooit voorkomt. In het algemeen kan men dus zeggen, dat besmettelijke ziekten ziekten zijn, door ziektekiemen veroorzaakt, waarbij deze min of meer gemakkelijk van den eenen op den anderen patiënt worden overgebracht. Sommige ziektekiemen zijn zóó klein, dat men ze met de beste microscoop niet kan zien (ultravirus).

De eenvoudigste wijze, waarop de overbrenging geschiedt, is die van het directe contact (contactinfectie), waarbij de overbrengingsmethode zonder meer duidelijk is en waarbij de gezonde dus in direct contact komt met den patiënt (handen geven, verplegen, zoenen). Er zijn ook menschen, die bacillen in hun lichaam hebben zonder zelf ziek te zijn (bacillendragers), terwijl zij wel anderen kunnen besmetten.

Bij een aantal infectieziekten worden de ziektekiemen ook door gebruiksvoorwerpen (eetgerei, speelgoed, boeken, kleeren, enz.) overgebracht, maar over het algemeen speelt deze besmettingsmethode een betrekkelijk geringe rol. Slechts bij enkele ziekten, zooals bijv. roodvonk, moet met deze overbrengingsmethode ernstig rekening worden gehouden. Van veel grooter belang is besmetting door verontreinigd voedsel of drinkwater, hetgeen vooral bij cholera nog al eens het geval is. Ook onder goede hygiënische omstandigheden ziet men af en toe epidemieën van febris typhoidea ontstaan na het gebruik van melk, die met typhusbacillen besmet is. Meestal zijn het drinkwater of de melk besmet, doordat ze in contact zijn gekomen met zieken of hun uitwerpselen.

Een derde wijze, waarop de besmetting kan overgaan, is door de lucht en wel door inademing van lucht, die stof- of waterdeeltjes bevat met ziektekiemen er in. Zoo neemt men aan, dat tuberculose overgebracht kan worden door inademing van lucht, die verontreinigd is met geïnfecteerde vochtdruppeltjes, afkomstig van hoestende tuberculose-patiënten. Ook bij miltvuur, pest en andere ziekten kan de infectie door de lucht worden overgebracht.

Weer een andere wijze van overbrenging is die door insecten, zoo wordt bijv. de ons overigens onbekende verwekker van de vlektyphus overgebracht door kleerluizen; wanneer men uit de omgeving van een lijder aan die ziekte alle kleerluizen verwijderd houdt, verspreidt deze patiënt de ziekte bijna nooit verder, want andere overbrengingsmethoden spelen bij deze ziekte een ondergeschikte rol. De malaria wordt uitsluitend verspreid door een bepaald soort mug, die bij een malaria-patiënt bloed zuigt, daardoor zelf besmet wordt en de ziekte overbrengt, wanneer zij een ander mensch steekt. Daarom bestaat de bestrijding van de malaria in hoofdzaak uit het verdelgen van de muggen (voldoende is natuurlijk die eene soort), waardoor de ziekte niet verder kan worden overgebracht.

Zoo heeft bijna iedere besmettelijke ziekte een bepaalde wijze, waarop zij wordt overgebracht en de kennis hiervan opent de mogelijkheid om de verspreiding van deze ziekten tegen te gaan.

De besmettelijkheid van een ziekte is, behalve van het soort ziektekiem en van de overbrengingsmethode, ook afhankelijk van de gevoeligheid van de personen uit de omgeving van den zieke voor die ziekte. De gevoeligheid voor diphtherie bijv. wisselt zeer sterk en het is duidelijk, dat, wanneer de omgeving van een diphtherielijder ongevoelig is voor die ziekte, de kans, dat die ziekte verder overgebracht wordt, zeer veel geringer is.

Bij de tuberculosebesmetting speelt de weerstand van het lichaam een groote rol; een wijze om den lichaamsweerstand bijzonder te verhoogen is de onvatbaarmaking (immunisatie) tegen bepaalde ziekten door middel van inentingen (pokken, roodvonk, diphtherie, cholera, typhus, tuberculose).

Verschillende infectieziekten zijn maar onder bepaalde omstandigheden besmettelijk. Bijv. iemand met steenpuisten kan zeer wel bij minder goede hygiënische omstandigheden iemand in zijn omgeving met dezelfde ziekte besmetten, wanneer d e persoon althans voor den verwekker van steenpuisten gevoelig is. Omdat zulks echter maar betrekkelijk zelden het geval is, spreekt men bij steenpuisten niet van een echte besmettelijke ziekte en er zouden veel voorbeelden op te noemen zijn, waarbij de besmettelijkheid maar een zeer betrekkelijke is. Een scherpe grens of klassificeering is dan ook in vele gevallen niet mogelijk.

In oude tijden werden de verwoestende epidemieën aan bovennatuurlijke oorzaken toegeschreven. Circa 400 jaar v. Chr. verkondigde de Grieksche arts Hippocrates voor het eerst de meening, dat deze ziekten aan natuurlijke oorzaken zouden zijn toe te schrijven en dat de (levenlooze) ziektestoffen zich in de lucht bevonden. Eerst in de 17e eeuw n. Chr. kwam men, vooral door den arbeid van den Jezuïetenpater Athanasius Kircher (1659), op de gedachte, dat de ziekten door onzichtbare levende wezens zouden kunnen verwekt worden, terwijl de Delftenaar Anthonie van Leeuwenhoek omstreeks 1675 voor het eerst de bacteriën zelf waarnam en bestudeerde. De volle beteekenis dezer

uiterst kleine levende wezens met betrekking tot de verschillende infectieziekten werd echter eerst in de tweede helft der 19e eeuw in het licht gesteld door de onderzoekingen van Pasteur, Robert Koch, Lister en anderen.

In alle landen bestaan wettelijke bepalingen om het verspreiden van besmettelijke ziekten tegen te gaan. In **Nederland** is deze materie geregeld in de Besmettelijke-ziektenwet van 21 Juli 1928, Stbl. 265, krachtens welke twee groepen van besmettelijke ziekten worden onderscheiden nl. groep A, welke omvat → exotische ziekten: pest, cholera, variola major (pokken), gele koorts, vlektyphus en febris recurrens; groep B, welke → endemische ziekten omvat, zooals roodvonk, diphtherie, febris typhoidea, paratyphus, enz. De wettelijk voorgeschreven maatregelen bij het optreden van ziekten van groep A zijn van veel verder strekkenden aard dan die voor groep B.

Van de belangrijke en gevaarlijke besmettelijke ziekten moet de behandelende geneesheer aangifte doen aan den burgemeester of de door dezen aangestelde diensten (bijv. geneeskundige dienst) en verder aan den inspecteur van het Staatstoezicht op de volksgezondheid. Dezen nemen dan zoodanige maatregelen, dat de uitbreiding van de ziekte kan worden voorkomen. *Wyers/Eyckel.*

In **België** onderscheidt men, zooals in Nederland, twee groepen van besmettelijke ziekten; de eerste groep omvat cholera, variola, pest, vlektyphus en febris recurrens; de tweede groep omvat febris typhoidea, paratyphus, bacillaire dysenterie, nekkramp, roodvonk, encephalitis lethargica, kraamkoorts en rabies. Krachtens de besmettelijke-ziektenwet van 18 Juli 1831 en verschillende Koninklijke Besluiten moeten de geneesheeren de gevallen van de ziekten van de eerste groep telegraphisch en ten laatste binnen de twaalf uren ter kennis brengen van den inspecteur der Sanitaire-omschrijving en van den burgemeester. Bij het optreden van ziekten van de tweede groep werd door verschillende Koninklijke Besluiten aan de geneesheeren gevraagd de gevallen binnen de 24 uren ter kennis te brengen van den inspecteur der Sanitaire-omschrijving. De aangifte moet de volgende inlichtingen verstrekken: adres van den patiënt, datum, waarop de ziekte vastgesteld werd, ouderdom en beroep van den patiënt en, indien het een kind betreft, de school, die door den patiënt bezocht werd. *Heymans.*

Besnard, Albert, Fransch schilder en graveur. * 1849 te Parijs. Leerde eerst bij zijn vader, die leerling van Ingres was en zijn moeder, een niet onverdienstelijk miniaturiste. Studeerde daarna te Parijs met Cabarel bij Jean Bremond. Na een verblijf in Italië huwde hij met de beeldhouweres Charlotte Dubray. Zijn licht-impressionisme en zijn nieuwe manier van decoreeren (vestibule van de Ecole de Pharmacie te Parijs) riepen bij zijn tijdgenooten levendige critiek wakker. Naast zijn decoraties zijn de portretten en dierenstudies (paarden) nog van belang.

Voorn. werken: De Caryatiden (Brussel, museum); De zich verwarmende vrouw (Parijs, Musée du Luxembourg); decoraties in de Ecole de Pharmacie, de nieuwe Sorbonne en het Hotel de Ville van Parijs. — Lit.: Mourey, A. B. (1906); Lecoute, A. B. (1915); Coppier, L'oeuvre de guerre d'A.B. (1919); idem, L'oeuvre gravée de B. (1921) *Knipping.*

Besnijden (van hoeven) vindt plaats, omdat de hoornrand van den hoef vlugger aangroeit dan afslijt. Toen de paarden nog geen hoefijzers droegen, was de groei vrijwel evenredig met het afslijten. Door den aanleg van verharde wegen sleten de hoeven echter zoo vlug af, dat men ze ging beslaan. Wanneer een ijzer afgesleten is, wordt het afgenomen en vóór nu een nieuw ijzer wordt ondergelegd, worden eerst de hoornrand en de zoolwand van het doode, losse hoorn ontdaan, zoodat men weer een goed draagvlak krijgt, waarop het nieuwe ijzer bevestigd kan worden. Voor b. gebruikt men speciale messen, die men renetten noemt.

Besnijdenis, een chirurgische bewerking, welke men bij vele volkeren aan de geslachtsdeelen voltrekt. Bij de mannen kan de b. op drie wijzen geschieden: door circumcisio, incisio en subincisio. De meest voorkomende is de circumcisio, welke bestaat in het wegnemen der voorhuid. De b. in algemeenen zin komt bij vele natuurvolken van Azië, Afrika, Amerika en Australië voor; soms wordt zij ook aan vrouwen voltrokken. Gewoonlijk gaat de b. met een feestelijkheid gepaard. De oorsprong wordt verschillend verklaard. Men zoekt den grond der b. in hygiënische motieven, of beschouwt ze als een behoedmiddel tegen sexueele gevaren, als een proeve van moed, als een heiliging van het geslachtsleven of als middel tot verhooging van den zinnelijken lust.

Bij de Israëlieten werd de b. alleen aan mannen voltrokken, en enkel als circumcisio. Elk mannelijk kind werd op den achtsten dag na de geboorte besneden. De b. werd door God aan Abraham en zijn afstammelingen opgelegd als een godsdienstige plechtigheid (Gen. 17). Zij was het teeken van het verbond tusschen God en de Israëlieten. Daardoor werd de Israëliet ingelijfd in het Joodsche volk, kreeg hij deel aan zijn voorrechten en nam hij de verplichtingen der wet op zich. Zij moest den Israëliet herinneren aan den plicht, zijn hart te besnijden, d.w.z. van boosheid te reinigen (Deut. 10. 16; 30. 6; Jer. 4. 4; Rom. 2. 29). Zij was een voorafbeelding van het Doopsel (Col. 2. 11). In het nieuwe Verbond werd de b. afgeschaft (Act. 15. 1—20; Hebr. 8. 13) en daarmede ook de verplichting van de ceremonieele wet der Joden (Gal. 5. 3). Enkele sekten, zooals de Nestorianen en Abessinische Christenen, behielden de besnijdenis.

Lit.: E. Kalt, Biblisches Reallexikon (Paderborn 1931); M. Buchberger, Lexikon für Theologie und Kirche (Freiburg i. Br. 1931). *Keulers.*

Als Oud-Arabische volksgewoonte is de besnijdenis ook in den Islam overgenomen. Daar zij niet in den Koran vermeld wordt, heerscht er meeningsverschil onder de wetgeleerden over de vraag, of de besnijdenis voor den Mohammedaan verplicht is of slechts aanbevelenswaardig. De Sjafiitische School, die zich hierin aansluit bij het oordeel van de massa, welke de besnijdenis — eigenlijk ten onrechte — beschouwt als een van de voornaamste onderscheidingsteekenen van de Mohammedaansche gemeente, stelt haar verplicht, doch laat vrijheid ten aanzien van den tijd, waarop zij verricht dient te worden: als geschikt worden genoemd de zevende dag, de veertigste dag, het zevende levensjaar of het intreden van de puberteit. Zij dient ook bij meisjes verricht te worden; bij haar wordt een deel van de voorhuid der clitoris of de geheele clitoris weggenomen, ook wel de kleine schaamlippen, en geschiedt deze operatie meestal op vrij jeugdigen leeftijd. De besnijdenis wordt in de heele

Mohammedaansche wereld feestelijk gevierd, voor jongens meer dan voor meisjes. De wetstermen zijn chitân voor jongens en chafd voor meisjes. In den Indischen Archipel, waar men de Sjafiitische School volgt en dus de besnijdenis verplicht acht, noemt men haar niettemin vaak soennat = vroom gebruik. → Mishandeling; → Godsdienst. *Berg.*

Besnijdenis des Heeren, Lat. Circumcisio Domini, feest gevierd op den eersten Januari (Lc. 1. 21), in de Gallicaansche liturgie reeds in de 6e en 7e eeuw, sinds de 9e ook in Rome, waar tevoren op dien dag, reeds in de 5e eeuw, een octaafsfeest werd gevierd van Kerstmis, dat als oudste Mariafeest wordt geteld. In Gallië en in Spanje was het tevens een boetedag met vasten en processies, wegens de ergernissen der heidensche viering van den aanvang van het jaar. *Louwerse.*

In de kunst komt de besnijdenis van Christus eerst laat voor. In het Oosten oudste voorst. in het Menologium van keizer Basilius II (begin 11e eeuw); in het Westen op het Antipendium van Klosterneuburg (12e eeuw), in een Antiphonarium van Salzburg (13e eeuw): Jesus op Maria's arm, de priester staat gereed de b. te verrichten. In de latere middeleeuwen vaker (in verbinding met tafereelen uit Jesus' kindsheid) op Gotische altaarstukken. Zoo ook bij de Ned. primitieven (Hugo van der Goes; bij Joost van Calcar geschiedt de b. boven een soort doopvont). Soms is zeer moeilijk uit te maken of b. ofwel opdracht bedoeld is. In de kunst der Contra-Reformatie wordt vaak het besnijden zelf voorgesteld; het onderwerp is dan ook niet zoo zeldzaam meer (Rubens).

L i t.: Künstle, Ikonographie der christl. Kunst (I 1928, 353 vlg.); Smits, Iconografie v. d. Ned. Primitieven (1933, 60 vlg.). *Knipping.*

Besoeki, a f d e e l i n g (r e s i d e n t i e), provincie Oost-Java, omvat de regentschappen Bondowoso, Panaroekan, Djember en Banjoewangi. Opp. 10 136,9 km²; hiervan zijn 235 909 ha droge en 154 716 ha natte (sawah) bouwvelden der Inlandsche bevolking. De vorm van het Inlandsch grondbezit is uitsluitend erfelijk individueel. Het Janggebergte in het N.W. met den Argopoero (3 086 m) als hoogsten top, het Idjèngebergte (Merapi 2 796 m) en het Kendenggebergte (Raoeng 3 330 m) in het Oosten, met het heuvelland van Zuid-Djember in het Z.O. omsluiten een vruchtbare vallei. In deze vallei, alsmede langs de Noord- en langs de Oostkust woont in hoofdzaak de Inlandsche bevolking. In het Z.W. strekt zich een vlakte uit, welke in den laatsten tijd door verbetering van de afwatering en den aanleg van irrigatiewerken sterk in bevolking toenam. De bevolking teelt rijst, maïs en tabak. De ondernemingscultuur: suiker, tabak, koffie en rubber is sterk ontwikkeld. Het aantal erfpachtsperceelen is 96 tot een totaal oppervlak van 118 700 ha. In 1931 werkten 12 suikerfabrieken, die van 15 355 ha aanplant 2 029 104 quintalen suiker produceerden. Eind 1930: 5 293 Europeanen, 2 050 730 Inlanders, 21 151 Chineezen en 4 693 andere Vreemde Oosterlingen, in totaal 2 081 867 zielen; bevolkingsdichtheid is 202 per km². De inheemsche bevolking is gemengd Madoereesch-Javaansch; men spreekt er Madoereesch en Javaansch. Kerkelijk behoort B. tot de apost. prefectuur van Malang onder leiding der pp. Karmelieten. Een vaste statie te Djember met pastorie, Zusterhuis, scholen, enz. Statie te Bondowoso in voorbereiding. Inl. kerkjes o.a. in Banjoewangi. Naar de voornamere plaatsen hebben geregeld dienstreizen plaats. *Brokx.*

Besogne, G r o o t, vereenigde vergadering van wetgevend lichaam, ministers en staasraad met het staatshoofd van de Bataafsche Republiek, den raadpensionaris Schimmelpenninck. Kwam in April en Mei 1806 te Den Haag enkele malen bijeen om te beraadslagen over de houding, welke men zou aannemen tegenover Napoleon's voornemen om Lodewijk Napoleon hier koning te maken. Ondanks het verzet van Schimmelpenninck was het einde, dat een deputatie te Parijs gedwee om Lodewijk Napoleon's koningschap ging vragen, welk nederig verzoek genadiglijk werd toegestaan. *Verberne.*

Besohi, plaats met kopermijnen op het Japansche eiland Sjikokoe, 20 km van de kust van de Binnenzee; 1 200 m boven zee.

Besoigne, J é r o m e, Jansenistisch theoloog, * 1687 te Parijs, † 25 Jan. 1763; gaf talrijke werken uit, waaronder de bekende Histoire de l'abbaye de Port-Royal (6 dln. Keulen 1752), en Vies des quatre évêques qui sont engagés dans la cause de Port-Royal (2 dln. Keulen 1756).

L i t.: Rondet, Mémoire sur la vie et les ouvrages de J. Besoigne (Parijs 1763). *de Meyer.*

Besold, G., medicus. De bij physisch onderzoek (percussie en auscultatie) der longen gevonden afwijkingen kunnen graphisch voorgesteld worden. B. beschreef zulk een stelsel, hetwelk door de Ned. tuberculose-artsen in het algemeen gevolgd wordt.

Besommen, opbrengen, in het bijzonder bij de visscherij gebruikt bij de opbrengst van één vangst; bijv.: stoomtreiler Sch. 225 besomde bijna 3 000 gld.

Besoyen, → Bezooien.

Bespieder (B e l g i s c h R e c h t). Als b. worden aangezien militairen of vermomde burgers, die in plaatsen binnendringen, welke een militair belang opleveren, met het oogmerk om zich bescheiden of inlichtingen te verschaffen in het belang van den vijand (art. 17 en 18, Wet van 27 Mei 1870). *Collin.*

Bespiegelingen. „Bespiegelingen over Godt en Godsdienst. Tegens d'ongodisten, verlochenaars der Godtheit of Goddelijke Voorzienigheit", een der groote godsdienstige leerdichten van Joost van den Vondel, waarvan hij in 1659 het tweede (over het mysterie der Allerheiligste Drieëenheid) in het licht gaf. Volledig verscheen het in vijf boeken in 1662 bij de Wed. Abr. de Wees. Vondel geeft een poëtische uiteenzetting van de Scholastieke beginselen omtrent de Godsleer. Het eerste boek brengt de bewijzen voor het Godsbestaan, het tweede Gods kenmerkende eigenschappen, het derde de werken van God, het vierde betoogt het recht van bestaan van den godsdienst, het vijfde toont de noodzakelijkheid van een geopenbaarden, in het bijzonder van den Christelijken godsdienst aan.

U i t g.: Amsterdam 1662; Rotterdam 1700; Amsterdam 1723, en in de groote 19e- en 20e-eeuwsche uitgaven van Vondel's Werken. — L i t.: p. fr. J. V. de Groot O.P., Vondel in zijne Bespiegelingen (Amsterdam 1879); Al. Baumgartner, J. v. d. V. (Freiburg i. Br. 1882, 269 vlg.), ook in Stimmen aus Maria-Laach (1880), een Ned. vert. hiervan door „A. Th. H." met voorw.

van prof. Alb. Thijm (A'dam 1886, 240 vlg.); G. Brom, V.'s Bekering (119 vlg.); J. J. G. Boelen S.J., Vondel-Studiën (4 dln. 1906); De Beiaard (jg. 6, I, 440 vlg., jg. 7, I, 207 vlg., jg. 8, I, 456 vlg.); in de uitg.-Diferee (VI, 271 vlg., met inleiding door p. J. Zey S.J.).
Piet Visser.

Bespotten (Lat. irrisio), door woorden of gebaren de aandacht vestigen op gebreken van een persoon, om er mede te doen lachen of hem beschaamd te maken. Kan een zonde zijn tegen de rechtvaardigheid (wanneer men er schade door berokkent in eer en goederen) en tegen de naastenliefde. De graad van boosheid zal vooral afhangen van de eer, die men verschuldigd is aan den persoon, waarmede men spot. Zoo is het zeer groot kwaad te spotten met God en heilige zaken, wat tevens een soort godslastering is. Groot kwaad is ook het bespotten zijner ouders (tegen de deugd van pietas), en het bespotten van vrome personen of van de deugd (omdat het velen van de vroomheid en de deugd afhoudt). In sommige gevallen zal het echter geen kwaad zijn, eerder zelfs een deugdzame daad (herleid tot de deugd van eutrapelia), wanneer het namelijk geschiedt bij wijze van scherts of al gekscherend, en het gaat over kleine gebreken, en daarbij de maat niet overschreden wordt; wordt de maat overschreden en is het den naaste zeer onaangenaam, dan zal het gewoonlijk een zonde tegen de naastenliefde inhouden.

L i t.: S. Thomas, Summa theologica (IIa IIae, q. 72 a. 2 ad 1; q. 75). *A. Janssen.*

Bespreken → Belezen.

Besproeien, → Spuit.

Besredka, → Cultuur (voedingsbodem).

Bessarabië (Roemeensch Basarabia < Roemeensche hospodarengeslacht Basarab), de meest N.O. provincie van Roemenië, tusschen Proeth en Dnjestr; 44 420 km² met 2 865 506 inw. (1930), dus 65 per km². Het midden en N. is heuvelachtig, het Z. (Boedsjak) vlakker en zeer vruchtbaar. Slechts 7% van B. is met bosch bedekt, vnl. in het midden. L a n d b o u w is hoofdmiddel van bestaan: tarwe, maïs, gerst, haver, tabak en wijn. De bevolking bestaat uit Roemenen (60%), Russen (vnl. Oekraïners in het Z., 15%), Joden (10%), Bulgaren (5%) en Duitschers (3%). De economische ontwikkeling van B. wordt zeer geremd door de slechte verkeerswegen: weinig spoorwegen; van de waterwegen is alleen de Proeth te gebruiken, het verkeer op de Dnjestr is onmogelijk door het conflict tusschen Roemenië en Rusland; de havens (Cetatea Alba, Ismaël en Chilia Noua) zijn ondiep. De hoofdstad Chisinau telt 117 016 inw. (1930). *Hoek.*

Geschiedenis. Bessarabië vormde gedurende de laatste eeuwen den twistappel tusschen Turkije, later Roemenië, en Rusland. In 1357 behoorde het aan Moldavië, in 1700 aan Rusland, in de tweede helft van de 18e eeuw aan Turkije, in 1812 aan Rusland, van 1856—'78 gedeeltelijk aan Rusland en sinds 1878 (Congres van Berlijn) geheel aan Rusland. In het begin van den Wereldoorlog beloofden de Centrale Mogendheden Bessarabië aan Roemenië, indien het hun zijde zou kiezen; hoewel Roemenië de andere partij koos, bezette het tijdens de Russische revolutie B. In 1918 sprak een deel der bevolking zich uit voor aansluiting bij Roemenië, hetgeen door het Verdrag van Parijs (28 Oct. 1918) bevestigd werd. Sovjet-Rusland heeft deze annexatie nooit erkend en daardoor is de toestand tusschen Rusland en Roemenië steeds gespannen gebleven. De oprichting der Sovjet-Republiek Moldavië aan de overzijde van den Dnjestr heeft tot doel in B. vijandschap tegen Roemenië op te wekken, alsmede separatistische neigingen bij de bewoners van B. te kweeken.

L i t.: Babel, La Bessarabie (1926); Uhlig, Die Bessarabische Frage (1926). *v. Son.*

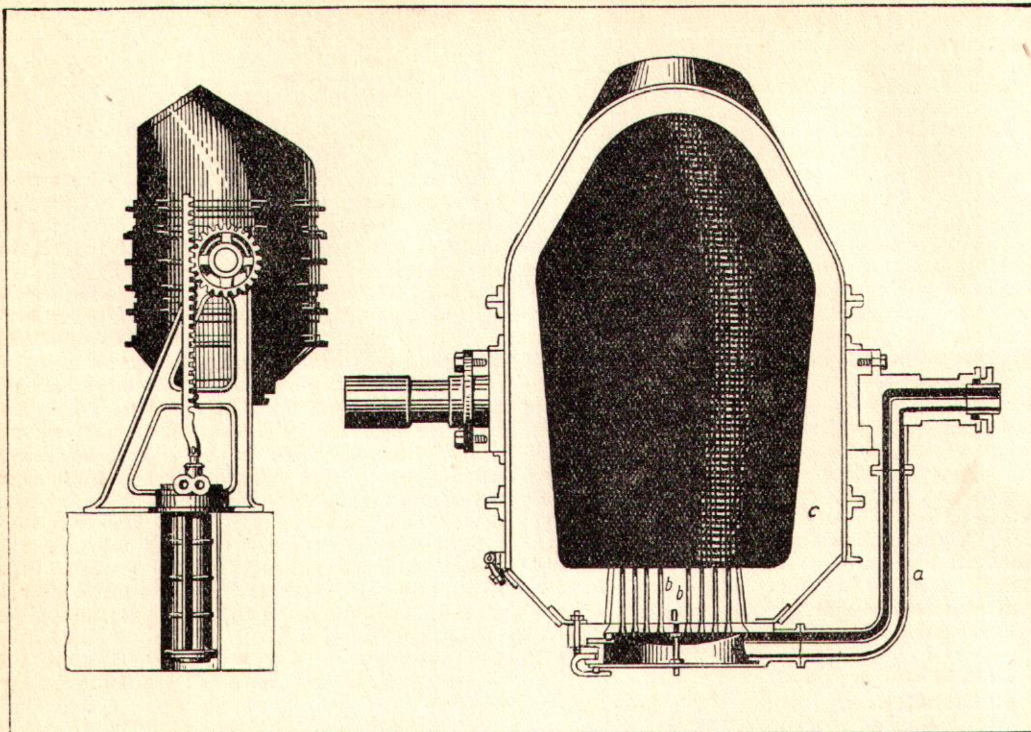
Bessarion, B a s i l i u s of J o h a n n e s, kardinaal, voorn. Grieksche geleerde en schrijver der 15e eeuw, Humanist, ijveraar voor de hereeniging der Kerken. * ca. 1400 te Trapezont, † 1472 in Ravenna. B. studeerde in Konstantinopel, werd 1423 Basilianermonnik, 1431 priester. In Morea had hij enorm succes als gewijd redenaar en verdiepte hij zich tevens in de philosophie van Plato. 1437 aartsbisschop van Nicea. Als zoodanig woonde hij het Alg. Concilie van Florence bij, waar hij eerst voor de Grieksche Kerk opkwam, maar weldra vurig ijverde voor de Unie met Rome en de krachtige bekwame bestrijder was van den onverzoenlijken Marcus van Ephese. Hij keerde na het Concilie naar zijn vaderland terug, maar de bevorderaars der Unie werden daar zoo slecht behandeld, dat hij nog hetzelfde jaar 1439 weer naar Italië trok en daar zijn verder leven bleef. Paus Eugenius IV creëerde hem tot kardinaal (1439). Tweemaal was hij candidaat bij de pauskeuze (1455 en 1471). In 1463 werd hij Latijnsch patriarch van Konstantinopel benoemd, maar bleef in Italië, want zijn ideaal: kruistocht tot herstel van het Byzantijnsche Rijk ging niet in vervulling. Afgezien van enkele politieke zendingen wijdde hij zich aan de studie. Tegen Georgius van Trapezunt verdedigde hij de leer van Plato. Aristoteles en Plato hebben beiden hun dwalingen en beiden hun verdiensten, maar bij Plato vindt hij minder tegenspraak en duisterheden, meer overeenkomst met onze leer over God, schepping, oorsprong der dingen, onsterfelijkheid der ziel. Zijn uitgebreide, waardevolle bibliotheek schonk hij nog bij zijn leven aan Venetië, omdat daar, zooals hij aan den doge schreef, het meeste Grieksche intellect te zamen kwam. Zijn grootste eeretitel blijft zijn ijveren voor de hereeniging, die wel tot stand kwam op het Concilie van Florence, maar helaas van korten duur was.

W e r k e n: p h i l o s o p h i s c h: Latijnsche vert. van Aristoteles en Theophrastus; twee geschriften over Plato tegen Georgius van Trapezunt; t h e o l o g i s c h: redevoeringen op het Concilie van Florence, vooral ter verdediging van het Filioque (de H. Geest komt uit Vader én Zoon voort); tractaten over hetzelfde onderwerp, ook een over de Consecratiewoorden der H. Eucharistie; een epistola catholica aan de Grieken om hen aan te sporen tot erkenning van Rome; a s c e t i s c h: een compendium der ascetische geschriften van S. Basilius den Grooten. — U i t g.: Migne Patrol. Graeca (CLXI; onvolledig); vert. der Metaphysica van Aristoteles in de A.-uitgave van Berlijn (1831); brieven en andere werkjes in het Gr. tijdschrift Neos Hellènomnèmoon (1904 vlg.). — L i t.: Mohler, Kardinal B. als Theologe, Humanist und Staatsmann (2 dln. 1923—'27); Dict. Théol. Cath. (II, 801-807); Lexikon f. Theol. Kirche (II 1931, 247 vlg.); Ehrhard in Krumbachers Gesch. d. Byzantin. Liter. (²1897, 117 vlg.).
Franses.

Besseboom, → Aalbes.

Bessèges, Fransche stad in het arr. Alais, dept. Gard (44° 20′ N., 4° O.); 7 060 inw. (1926). Steenkool- en ijzermijnen; hoogovens, glasblazerijen.

Bessel, 1° F r i e d r i c h W i l h e l m, Duitsch sterrenkundige; * 1784 te Minden, † 1846 te

Bessemer-peer. a. Persluchtleiding. b. Luchtkanalen. c. Chamotte-oven-bekleeding.

Koningsbergen. Was eerst in den handel werkzaam, legde zich uit liefhebberij toe op astronomische berekeningen en later ook op waarnemingen. In 1810 wordt B. directeur van de nieuwe Koningsberger Sterrenwacht en prof. in de astronomie. B. had een buitengewoon waarnemingstalent, waarbij vooral de gebruikte instrumenten zeer nauwkeurig werden onderzocht. Deze onderzoekingen hebben blijvende waarde. Zijn instrumenten waren vooral meridiaancirkel en heliometer. B. bewerkte oude waarnemingen van Bradley, mat de eerste sterparallax en leidde samen met Baeyer de Oost-Pruisische graadmeting. → Besselsche functies.

F. W. Bessel.

Bruna.

2° Wassili, Russisch uitgever van muziek; * 1843, † 1907. De in 1869 opgerichte firma Bessel heeft de werken van de voornaamste Russische componisten uitgegeven.

Besseleers, Clemens, gaf verzenbundels uit, o.a. In schaduwen van Dood (1912). * 1889 te Sinaai.

Besseler, Heinrich, Duitsch musicoloog, * 2 April 1900, sedert 1928 prof. te Heidelberg. Specialist op het gebied der middeleeuwsche muziek. Geeft de volledige werken van Dufay uit.

Besselsche functies. De differentiaalvergelijking van Bessel luidt: $(x^2\, d^2y/dx^2 + x\, dy/dx + (x^2 - v^2)\, y = 0$, waarbij v reëel. De oplossingen dezer vergelijking dragen den naam van cylinderfuncties of B.f. → Bessel (1°).

L i t.: Courant-Hilbert, Methoden der mathematischen Physik (I [2]1931).

Bessemer, fabrieksstadje in den N. Amer. staat Alabama (33° 25′ N., 86° 50′ W.). B. ligt te midden van rijke ijzererts-, steenkool- en kalksteenvelden, in de onmiddellijke nabijheid van Birmingham (het Pittsburg van het Z.). Groote ijzer- en staalfabrieken; productie van meststoffen, teerproducten en ontplofingsmiddelen. Vlieghaven. In 1930: 20 721 inw.

Polspoel.

Bessemer, sir Henry, Engelsch ingenieur en fabrikant te Sheffield, uitvinder van het → Bessemer-proces. * 1812 te Charlton, † 1898 te Londen.

Bessemer-peer, → Bessemer-proces.

Bessemer-proces. Volgens dit proces wordt het ruwe ijzer, nadat het den hoogoven heeft verlaten, gezuiverd van de ongewenschte bijmengsels, die in hoofdzaak bestaan uit silicium, mangaan en koolstof.

De methode, die in 1855 door Bessemer is uitgevonden, bestaat hierin, dat door het gesmolten ijzer een luchtstroom wordt geblazen. Deze lucht oxydeert de silicium en het mangaan vrijwel geheel en de koolstof gedeeltelijk. De warmte, die bij deze oxydaties vrijkomt, houdt de metaalmassa vloeibaar. Door deze bewerking, die tegenwoordig nog uitsluitend in de

zgn. Bessemer-peer (een groot, inwendig met vuurvaste steen bekleed reservoir, dat om een horizontale as draaibaar is en waarvan de bodem van luchtkanalen is voorzien, waardoor men langs de holle as lucht door de ijzermassa persen kan) wordt uitgevoerd, verkrijgt men smeedbaar ijzer. Dit wordt eerst bij veel hoogere temperatuur dun vloeibaar, doch is bij lagere temperaturen gemakkelijk vervormbaar. Het koolstofgehalte varieert van 2,5 tot 0,05%, terwijl het ruwe ijzer tot 5% koolstof bevat. De phosphorus, die in ruw ijzer ook aanwezig is, wordt echter door deze bewerking niet verwijderd. Gedurende het doorblazen van de heete lucht slaat uit de Bessemer-peer een hooge vlam van brandende koolmonoxyde, die bij het verlaten der Bessemer-peer aan de lucht ontbrandt. Het tijdstip van voldoende ontkoling van het ijzer wordt nu hieraan gekend, dat deze vlam plotseling veel kleiner wordt. Verder → IJzer. *v. d. Beek.*

Bessemers, M a r i a, ook M a a i k e n V e r h u l s t genoemd, Zuid-Ned. miniatuur-schilderes, gehuwd met Pieter Coeck van Aalst, leermeesteres van Jan Breughel, haar kleinzoon. * ca. 1520 te Mechelen, † ca. 1600.

L i t.: Guicciardini, Descrittione di tutti i Paesi Bassi (Antwerpen, [2]1581); v. d. Branden, Geschiedenis der Antwerpsche schilderschool (1883). *Knipping.*

Bessemer-staal, → Staal, → Bessemer-proces.

Bessemer-staaldraad wordt zoowel blank als gegloeid in den handel gebracht; het eerste bezit een trekvastheid van 65 kg/mm² bij een elasticiteitsgrens van 52kg/mm²; het gegloeide draad heeft van 40 tot 60 kg/mm² trekvastheid.

Bessemer-ijzer, → IJzer, → Bessemer-proces.

Bessensap, → Vruchtensap.

Bessenspanrups (Abraxas grossulariata L.). De vlinders, met geel lijf en onsymmetrisch zwartgevlekte witte vleugels, verschijnen in Juli en Augustus. De rupsen vertoonen zwarte vierkanten op de witte rugzijde en zwarte stippen op de beide zijkanten. Zij zijn in het voorjaar soms zeer schadelijk voor aalen kruisbessen.

Verbreid over Europa, behalve het Z.O., over Midden- en Noord-Azië tot Japan. *J. Goossens.*

Bessenvlinder, → Bessenspanrups.

Bessenwijn, soort van wijn, ontstaan door vergisting van het sap van aalbes of kruisbes. Tijdens de gisting voegt men suiker toe, waardoor de wijn geestrijker wordt.

Bessenyei, G y ö r g y, Hongaarsch schrijver, groot bewonderaar van Rousseau en Voltaire. Hij streefde ernaar de Hongaarsche cultuur op Europeesch peil te brengen. B. schreef lyrische gedichten en drama's. * 1747 te Bercel, † 1811 te Pusztakovács.

Besser, J o h a n n v o n, Duitsch dichter uit den nabloei van het laat-Barok. * 8 Mei 1654 te Frauenburg, † 10 Febr. 1729 te Dresden. B.'s gedichten zijn meestal opgepronkte, panegyrische hofpoëzie (oden en epische stukken), soms ook grof-zinnelijke erotiek. Hij werd, als letterkundig theoreticus, in den strijd tegen de tweede Silesische dichterschool gewikkeld.

U i t g.: Schriften, door König (1732). — L i t.: K. A. Varnhagen, Biographische Denkmale (IV Berlijn [2]1846); W. Haertel, J. v. B. (dissertatie, 1919). *Baur.*

Bessestruik, → Aalbes.

Bessetakvlinder, Lygris associata, behoort tot de fam. der spanners.

Bessi, in de Oudheid roofzuchtige volksstam in Thracië, in het Haemusgebergte (teg. de Balkan) en aan den bovenloop van de Hebrus (teg. de Maritza). Voornaamste plaats B e s s a P a r a (teg. Besikara). Herhaaldelijk door de Romeinen overwonnen. Vele B. in het Rom. leger.

Bessières, 1° A l b e r t, Fransch Jezuïet en schrijver van apologetische romans. * 2 Febr. 1877 te Saint-Vincent. Pater B. stichtte de Fédération nationale catholique.

W e r k e n: L'union catholique (1924); L'Evangile du chef (1927); L'agonie de Cosmopolis (1929).

2° J e a n B a p t i s t e, hertog van Istrië, Fransch maarschalk. * 6 Aug. 1768, † 1 Mei 1813. Ruiteraanvoerder en commandant van de garde. Volgde in 1809 Bernadotte op als opperbevelhebber in Holland. Sneuvelde bij Gross Görschen.

Bessin, Fransch landschap in Normandië, hoofdstad Bayeux. Vette Liasmergel, vruchtbaar; weiden. Paarden- en runderteelt.

Besson, 1° H y a c i n t h e, Dominicaansch schilder. * 1816 bij Besançon, † 1861; intieme vriend van zijn ordebroeder Lacordaire en te Parijs een tijdlang leerling van den schilder P. Delaroche. Hij deed veel voor het herstel zijner Orde in Frankrijk, werd novicenmeester en meermalen prior. In Italië geraakte hij geheel onder de betoovering van de muurschilderingen van Fra Giovanni da Fiesole. Zijn werk, niet geheel ontdaan van Fransch academisme, ademt een subtiele reinheid, zijn kleuren blijven altijd licht en teer.

V o o r n. w e r k: schilderingen in de San Sisto te Rome, waarvan vooral de Ontmoeting van den H. Dominicus met den H. Franciscus het zuiverst zijn aard weergeeft. — L i t.: Berthier, L'oeuvre artistique du père B. (1908). *Knipping.*

2° L., Fransch meteoroloog. Wolkenstudies. De n e p h o s c o o p v a n B e s s o n is een toestel tot bepaling van de driftsnelheid der wolken.

Bessus, Perzisch satraap van Bactrië. → Alexander de Groote.

Bessy, d e, → Frenicle de Bessy.

Best, gem. in N. Brabant, ten N.W. van Eindhoven; ca. 4 400 inw., bijna allen Kath.; opp. 3 603 ha; veeteelt, landbouw, industrie (klompen, tricot, sigaren, hout, boter, steen). Pensionaat met huishoudschool.

Bestaan, ook e x i s t e n t i e (Lat. existentia) genoemd. Het zijn kan onderscheiden worden in wezenszijn (esse essentiae) en bestaanszijn (esse existentiae). Het eerste beantwoordt aan de vraag: wat is iets, het tweede aan de vraag: is iets. Krachtens het bestaan is een ding niet in een soort geplaatst, maar is het zonder meer. Het is de voltooiing van een ding als zoodanig. Het b. heet daarom in de Scholastieke wijsbegeerte de „laatste" act van een ding, waardoor het nl. als ding voltooid is en zijn werkzaamheid kan gaan uitoefenen. Eerst door zijn b. (Lat. existentia < sistere extra causas = buiten zijn oorzaken plaatsen, tot stand brengen) is een ding als zoodanig tot stand gebracht; te voren was het enkel als mogelijk ding oorzakelijk aanwezig, in zooverre de oorzaken bestonden, die het tot stand kunnen brengen. Strikt genomen kan het b. dus niet aan God worden toegekend, daar Hij niet veroorzaakt is en nooit tot stand is gebracht; beter is het, ten opzichte van God den algemeeneren term „zijn" (Lat. esse) te gebruiken. In plaats van „God bestaat" zeggen we juister „God is".

De vraag, of in de schepselen het wezen en het bestaan reëel of slechts logisch onderscheiden zijn, wordt niet door de Katholieke philosofen en theologen eenstemmig beantwoord. De Thomistische School aanvaardt een reëel onderscheid van essentie en existentie en ziet hierin de leer van St. Thomas. Wel is eenstemmige leer, dat het bestaan aan God toekomt krachtens zichzelf en aan al het andere door de oorzakelijkheid van de Eerste Oorzaak, God. → Aseïteit. Elk schepsel h e e f t zijn bestaan ontvangen, daar het veroorzaakt is; alleen de niet-veroorzaakte God i s zijn bestaan. God kan daarom g e d e f i n i e e r d worden als de Bestaande of liever, overeenkomstig het boven gezegde, als de Zijnde (Exod. 3.14). Del Prado noemt dit werkelijk onderscheid tusschen wezen en b. der schepselen de grondwaarheid der Christelijke wijsbegeerte. Tegenwoordig wordt ze door de meeste Katholieke wijsgeeren aanvaard.

L i t.: Del Prado O.P., De verit. fund. philos. christ. (1899); Manser O.P., Wesen des Thomismus (1932); Van den Berg, Introd. in Ontologiam (1933, 48-56): S. Thomas, De ente et essentia; Del Padro, De veritate fundamentali philosophiae christianae (1911); Piccirelli, Disquisitio Metaphysica, Theologica, Criticade distinctione actuata inter essentiam existentiamque creati entis intercedent. *Kreling/v. d. Berg.*

***Menschwaardig bestaan,** krachtterm uit 't begin van het Socialisme in Duitschland. Zoo sprak de arbeidersafgevaardigde Schlöffel in 1848 van „menschenwürdige Zustände" en Lassalle in 1863 vooral van „menschenwürdiges Dasein". Sociale wetgeving ontneemt langzamerhand de kern aan dit slagwoord, dat zelfs in „Rerum Novarum" in dezen vorm al niet meer voorkomt. *Brouwer.*

Bestaanbaar getal. De positieve en negatieve getallen vormen met het getal nul de b.g. Deze staan tegenover de onbestaanbare get., als daar zijn de imaginaire, de complexe, en de hoogere complexe get., bijv. de quaternionen. Van het complexe getal a + bi heet a het bestaanbare, bi het imaginaire stuk. *v. d. Corput.*

Bestaansdrift, uitingsvorm van het ego-centrische driftleven. In de moderne psychologie wordt de bestaansdrift door sommigen onder de Ik-driften ondergebracht: een streven naar de instandhouding van het Ik-bestaan onder den een of anderen vorm. De analytische psychologie onderscheidt naast de bestaansdrift een doodsdrift, gericht op voortzetting van het Ik-bestaan in anderen vorm. *Carp.*

Bestaansminimum is dat inkomen of die som, die tot het levensonderhoud zonder meer noodzakelijk schijnt. Eenieder heeft hierop een natuurlijk recht. Daarom is het gebruik ontstaan, bij de bel. van het inkomen en van het vermogen een dgl. minimum onbelast te laten en men doet dit nu verder eveneens bij de hoogere en hoogste inkomens, al zou zonder die vrijstelling hier dat minimum toch even goed gewaarborgd blijven. Behalve bij de belastingleer speelt het bestaansminimum een rol bij de → loontheorie en bij de moraal omtrent de aalmoes (→ Bijstand). *Weve.*

Bestand, T w a a l f j a r i g, → Twaalfjarig Bestand.

Bestanddeelen, → Plant (Anatomie der).

Bestedelingenhuizen, tehuizen voor kinderen, die hun wettelijke verzorgers missen, bijv. halfweezen, kinderen, wier ouders in een ziekenhuis verpleegd worden, en vondelingen. Er zijn stadsbestedelingenhuizen, geëxploiteerd door de gemeenten, en bestedelingenhuizen van verschillende gezindten. *F. Haye.*

Besteden, → Aanbesteding.

Besteedster, vrouwelijk beroep voor particuliere arbeidsbemiddeling voor vrouwen in huiselijke diensten.

Bestek, uitvoerige omschrijving volgens welke een werk moet worden uitgevoerd; het vormt den grondslag voor de aanbesteding van dat werk en bevat een opgave van de hoeveelheden der bouwstoffen en andere materialen en de eischen, waaraan zij moeten voldoen, de verschillende voorwaarden en termijnen voor uitvoering, oplevering en onderhoud van het werk tot aan de oplevering, het loon en de wijze van huisvesting der arbeiders en verder alle zaken, welke voor den aannemer van belang zijn. In de meeste b. wordt ten aanzien van een aantal bijzonderheden verwezen naar de bepalingen, opgenomen in de Algemeene Voorschriften van den Rijkswaterstaat voor de uitvoering en het onderhoud van werken onder beheer van het Departement van Waterstaat, in den regel aangeduid met de letters A.V. *P. Bongaerts.*

N e d. en B e l g. R e c h t. In geval van bestek, tusschen aannemer en eigenaar van den grond vastgesteld, betreffende het maken van een gebouw, kan geen vermeerdering van prijs worden gevorderd, ondanks veranderingen of bijvoegselen, indien deze niet schriftelijk zijn ingewilligd (Ned. B.W. art. 1646; Belg. B.W. art. 1793). *Petit.*

Bestek (z e e v a a r t k u n d i g) is plaatsbeling op zee. Het astronomisch bestek wordt uit den stand der hemellichamen afgeleid. Is waarneming der hemellichamen uitgesloten, dan berekent men de plaats van de laatst bekende plaats af (gegist bestek).

Besteken (een geschenk geven) doet men in Limburg en in Vlaanderen iemand op zijn naamdag; men schenkt hem een feestgebak, waarin een groen takje (in later tijd een bloementuiltje) was gestoken; thans is op den koek, vaak een peperkoek, meestal blad- en bloemversiering met den naam in suiker aangebracht.

Bestekhout, het voor een werk benoodigde hout, gezaagd volgens de in het bestek aangegeven afmetingen; daar het voor dit doel speciaal gezaagd wordt, is de hoedanigheid in het algemeen beter dan die van het gewone handelshout, dat in courante afmetingen uit het buitenland wordt ingevoerd.

Bestel (in Vlaanderen M a s t e l geheeten) is een sterk met anijs gekruid gebak in ringvorm. Het Mastellenfeest of de Krakelingworp te Geeraardsbergen in België op den eersten Zondag van de groote Vasten, ook wel groote Vastenavond geheeten, is vermaard en komt reeds in de stadsrekeningen der 14e eeuw voor. Prof. Paul de Keijser ziet er de kerstening van een vruchtbaarheidsoffer in. Op den Ouden Berg ledigen geestelijke en wereldlijke autoriteiten een beker wijn, met een levend vischje, een grondeling, erin, nadat een korte godsdienstoefening is gehouden, waarbij de Maria-litanie wordt gebeden; vervolgens worden krakelingen onder het volk gestrooid. Anderen zoeken den oorsprong van het gebruik in een beleg der stad, waarbij men, in wanhoop, de laatste brooden naar de belegeraars wierp, die, meenend, dat de plaats nog goed geproviandeerd was, het beleg zouden hebben opgebroken.

L i t.: J. H. Nannings, Brood- en gebakvormen en hunne beteekenis in de folklore, alwaar afbeeldingen van het Vlaamsche volksfeest. *Knippenberg*

Bestelbrief. Wanneer een bestelling wordt aangenomen, maakt men gebruik van een formulier, waarop aangegeven worden: het volgnummer der bestelling, de naam en woonplaats van den besteller, de datum van inschrijving, de datum van aflevering, de aard en omschrijving der bestelling, de verlangde hoeveelheid en nadere bijzonderheden. *Ronner.*

Bestelgoed, term, welke tot Mei 1933 in gebruik was om een bepaalde wijze van goederenverzending bij de spoorwegen aan te duiden; thans vervangen door den term snelgoed.

Bestelhuis is bij bodediensten een huis, waar goederen kunnen worden gebracht, welke vervoerd en aan hun adres bezorgd moeten worden.

Bestelhuis van den boekhandel, instelling van de Vereeniging ter bevordering van de belangen des boekhandels, heeft ten doel het in ontvangst nemen, verdeelen en verzenden van pakken enz. van en aan boekverkoopers en uitgevers. Het b. is gevestigd te Amsterdam in het Boekhuis. Door het samenvoegen van kleine pakjes tot balen wordt belangrijke vrachtbesparing verkregen. *P. Coebergh.*

Bestelstaat van materialen dient zoo systematisch en overzichtelijk mogelijk ingericht te worden; door de Hoofdcomm. v. d. Normalisatie in Nederland is, bij normaalblad N 41, een geschikte vorm daarvoor vastgesteld.

Bestemming van den mensch in het heelal, niet de bestemming van den mensch na den dood (→ Onsterfelijkheid), maar de bestemming in dit leven, en dit in de natuurlijke, niet in de bovennatuurlijke orde.

De leer hierover berust op verschillende wijsgeerige stellingen. 1° De wereld is een geordend geheel, door God geschapen. 2° De orde der dingen is, statisch beschouwd, in laatste instantie gelegen in hun soortelijke wezenheid. Terwijl vele enkelingen één soort uitmaken, maken al de soorten samen een ordelijk geheel uit, geen chaos. 3° De dynamische orde der dingen bestaat hierin, dat de verrichtingen der dingen in verhouding zijn tot hun soortelijke wezenheid. 4° Door hun verrichtingen streven de dingen naar hun doel en bereiken aldus hun bestemming in de verwezenlijking van hun mogelijkheden. 5° De mensch bestaat uit lichaam en ziel. Hij is echter mensch in de eerste plaats door zijn ziel, in de tweede plaats door zijn lichaam. 6° De verrichtingen van lichamelijken aard: zintuiglijke kennis en streving, zinnelijke gevoelens, zijn ondergeschikt aan de hoogere zielsverrichtingen: verstandelijke kennis en streving, geestelijke gevoelens.

Hieruit kunnen wij de bestemming van den mensch afleiden.

a) Het verstand van den mensch is gericht naar de kennis der waarheid omtrent de stoffelijke dingen, de geestelijke wezens, en God. De menschelijke geest is immers niet bevredigd door de kennis der onmiddellijke oorzaken der stoffelijke dingen, maar zoekt naar de diepste bewerkende oorzaak ervan, die te zelfder tijd hun eindoorzaak is, nl. God. Al kan nu verder de mensch beter van God zeggen, wat hij niet is, dan wat hij wel is, hij is toch in staat om de litanie der Goddelijke volmaaktheden te stamelen, en aldus op te gaan in de beschouwing van het Goddelijk wezen.

b) Op de kennis van het verstand volgt de streving van den wil naar de stoffelijke goederen, waaraan de mensch naar zijn lichaam behoefte heeft om te leven, doch in ondergeschiktheid aan zijn hoogeren geestelijken aard, en verder ook naar de geestelijke goederen, waarnaar onze hoogere vermogens verlangen. Hier neemt God de voornaamste plaats in. Alleen de liefde-vereeniging met Hem bevredigt den wil. De wijsbegeerte stelt hier de vraag aangaande het natuurlijk verlangen naar God, en hoever dit in de natuurlijke orde kan bevredigd worden. Het antwoord luidt zeer verschillend, en kan door de wijsbegeerte alleen niet volledig gegeven worden.

c) Benevens het ware en het goede is er een derde „waarde”, die de menschelijke bedrijvigheid in beslag neemt: het schoone. De schoonheid in de kunst en de schoonheid in de natuur spreken tot den mensch in eigen taal. Vanuit beide, en vooral vanuit de laatste, stijgt de mensch op tot de ongeschapen schoonheid, die God is, en oorzaak is van alle schoonheid. In het genieten van de Goddelijke schoonheid ligt de hoogste bestemming van den mensch.

Dit is een inductieve uiteenzetting van 's menschen bestemming. Langs deductieven weg komt men tot hetzelfde besluit: het volmaakte wezen, dat God is, kan in zijn werkingen naar buiten alleen zijn eigen volmaaktheid tot doel hebben. God heeft dus het heelal en ook den mensch voor Zichzelf geschapen. De bestemming van den mensch is in de vereeniging met God als opperste waarheid, goedheid en schoonheid. Door zijn kennis en zijn liefde brengt de mensch het heelal terug tot God, van Wien het is uitgegaan.

Lit.: S. Thomas, Contra Gent. (Lib. I c. 1, Lib. III c. 25); id., De divinibus nominibus (c. 4); id., Summa Theol. (Lib. I q. 93). *P. Janssens.*

Bestemmingsbelasting, → Bestemmingsheffing.

Bestemmingsheffing is een belasting, welker opbrengst wordt aangewend tot bestrijding van de kosten van een bepaald onderdeel van overheidszorg; bijv. de gemeentefondsbelasting, welker opbrengst wordt gestort in het → gemeentefonds. Tot de bestemmingsheffingen behooren ook de → bijdragen. → Belastingen (kolom 377). *Smeets.*

Bestemmingsplan. In het plan tot uitbreiding, hetwelk elke Ned. gemeente van meer dan 10 000 inw. volgens de Woningwet verplicht is te maken, wordt de bestemming aangegeven van de terreinen, waarop de uitbreiding zal moeten plaats vinden. Men onderscheidt hierbij bestemming voor de allernaaste toekomst, dus voor gronden in de onmiddellijke nabijheid van de bestaande bebouwing, welke zeer nauwkeurig wordt bepaald, en bestemming voor verdere toekomst, voor veraf gelegen terreinen, waarbij alleen hoofdverkeerswegen, terreinen voor woningbouw, plantsoenen, fabriekswijken e.d. worden aangegeven. Onder b. verstaat men gewoonlijk dit laatste globale plan. Zie ook: Woningwet van 22 Juni 1901 met aanvullingen, Woningbesluit van 20 April 1921. *Thunnissen.*

Besten, Vanden negen, Mnl. leerdicht, dat een leer wil geven in riddereer door het voorbeeld van de negen beste ridders: drie heidenen: Hector, Alexander, Julius Caesar; drie Joden: Josue, David, Judas Macchabeus: drie Christenen: Arthur, Karel de Groote, Godfried van Bouillon. De stof is in de middeleeuwen wel bekend en werd ook in het Fransch bewerkt, hoewel dit gedicht losvaart tegen de Walsce boerden met de grote faloerde, en toch Arthur opneemt.

Uitg.: Nap. de Pauw, Mnl. Gedichten en Fragm. (I Gent 1897, in twee verschillende redacties). — Lit.: J. W. Muller, Een nieuw bericht omtrent Maerlant's

leven en werken (in Tijdschrift voor Ned. Taal en Letterk. XXVIII 1909, 278 vlg.), die meent, dat het van Maerlant zou kunnen zijn. *V. Mierlo.*

Bestendige Deputatie van den Provincialen Raad (Belg. Recht), beraadslagende vergadering, samengesteld 1° uit zes leden door den Provincieraad gekozen tusschen zijn leden, 2° en den gouverneur, die van rechtswege voorzitter der vergadering is met stemrecht (Pr. W. art. 3 en 96 al. 1 en 104 al. 1).

De leden der deputatie worden gekozen voor 4 jaren en bezoldigd door den staat (Pr. W. art. 70 en 105). De werkzaamheden der Bestendige Deputatie zijn geregeld door de Provinciewet en door het huishoudelijk reglement door dit college, onder goedkeuring van den Provincieraad en van den koning vastgelegd (Pr. W. art. 104 al. 2). De beslissingen worden genomen met meerderheid van stemmen der aanwezige leden. Wanneer de stemmen staken, zal het voorstel niet verworpen zijn, zooals in de andere beraadslagende vergaderingen, o.a. den gemeenteraad, maar de afwezige leden en zoo noodig een lid van den provincieraad zullen opgeroepen worden om de staking op te heffen.

De B.D. bezit een tweevoudige bevoegdheid: 1° een administratieve bevoegdheid, onderverdeeld in een bevoegdheid van provincialen aard, o.a. het dagelijksche bestuur van de belangen van de provincie (Pr. W. 106 al. 2 en 107 en 115), en een bevoegdheid van algemeenen aard: tusschenkomst tot uitvoering der wetten, waaronder begrepen het toezicht over de gemeenten (Pr. W. art. 106 al. 1 en al. 2); 2° een bevoegdheid in betwiste zaken, die o.m. betreft de geschillen over gemeentelijke verkiezingen, en de geschillen over provinciale en gemeentelijke rechtstreeksche belastingen. De B.D. oordeelt in betwiste zaken meestal zonder beroep; in enkele zaken is beroep bij den Koning mogelijk. In betwistbare zaken zijn de zittingen openbaar; in verkiezingszaken moeten de beslissingen, op straf van vernietigbaarheid, steeds met redenen omkleed zijn. Alle beslissing van de B.D. moet den naam van den verslaggever en van de aanwezige leden vermelden (art. 104 al. 8 Pr. W.).

Zie ook → Gedeputeerde Staten. *V. Boon.*

Bestendige onbekwaamheid, → Arbeidsongeval, → Ongevallenwet.

Bestendigheid van **gesteenten** is in de eerste plaats afhankelijk van het gebruik, dat van de gesteenten gemaakt wordt en van de mate, waarin zij aan verweerende invloeden zijn blootgesteld. Sommige (bijv. kalkgesteenten) worden gemakkelijk door water, dus ook door regen en sneeuw, opgelost en de in de atmospheer voorkomende zuren als koolzuur en zwavelzuur oefenen een sterke aantasting op de gesteenten uit, waarvan de poreuze het meest te lijden hebben, terwijl deze ook door vorst veel meer te lijden hebben dan de dichte gesteenten. Door polijsten wordt de b. verhoogd, daar de gesteenten dan een geringer oppervlak aan de verweerende stoffen bieden. *P. Bongaerts.*

Bestendigheid van **wind of stroom.** Ter verkrijging van een maatstaf, om de kans op wind of stroom uit of in een bepaalde richting aan te geven, geeft men tegenwoordig dikwijls in meteorologische of oceanographische werken bij de gegevens over wind en stroom de b. op. Hieronder verstaat men het navolgende: gesteld, dat men een aantal waarnemingen van windrichting en snelheid gedaan heeft van bijv. N.O. 8,2 m per sec., terwijl de gemiddelde windsnelheid (berekend zonder de richting in aanmerking te nemen) 12,3 m per sec. was, dan is de b. 8,2 : 12,3 = 0,75. Men drukt de b. in procenten uit en spreekt dus in dit voorbeeld van een b. voor N.O. wind van 75%. Indien alle waarnemingen N.O. wind hadden gegeven, was de b. 100% geweest. *Wissmann.*

Bestens-order is een opdracht om effecten of valuta's tegen den voor den opdrachtgever voordeeligsten koers ter beurze te koopen of te verkoopen.

Besters, A. J., Noord-Ned. landschapschilder, werkte aanvankelijk aan de teekenschool der Pictura in Den Haag, reisde Vlaanderen door en woonde later in Leiden. * 1747 te Den Haag, † 1819 te Leiden.

Lit.: Oud Holland (XIX, 234—235).

Bestevaar of bestevaer, eerenaam, dien het scheepsvolk aan admiraal de Ruijter gaf.

Bestia, 1° Lucius, complotgenoot van Catilina in 63 v. Chr. te Rome.

2° Lucius Calpurnius, Romeinsch volkstribuun en consul tegen het einde van de 2e eeuw v. Chr. Hij liet zich omkoopen door Iugurtha, tegen wien hij gezonden was.

Bestiaire, eigenlijk dierenboek: werken met zedenkundige strekking, waarin de hoedanigheden en eigenschappen der dieren allegorisch verklaard en in verband gebracht worden met godsdienstige waarheden en deugden en ondeugden der menschen. Daarbij werd veel gebruik gemaakt van den zgn. → Physiologus: een Hellenistische, populaire fabelachtige zoölogie met Christelijk-dogmatische duiding uit de 2e eeuw n. Chr., die door een Latijnsche vertaling van de 4e of 5e eeuw naar het Westen gekomen was en verschillend overgeleverd werd. De dierensymboliek der middeleeuwen heeft er ruimschoots uit geput, doch ook uit andere fabelachtige werken. De oudste Fransche b. is die van den Anglonormandischen dichter Philippe van Thaon, die omstreeks 1125 zijn werk opdroeg aan de Engelsche koningin Aaliz van Leuven. Andere b. zijn die van Guillaume le Clerc (begin 13e eeuw), van den Normandiër Gervaise, en, in proza, van Pierre van Beauvais; eveneens in proza, maar nu op de liefde toegepast, bestiaire d' amour, van Richard van Fournival, van omstreeks 1240. Zulk een b. werd, volgens van Maerlant, te onzent gedicht door Willem van Utenhove, een priester van goeden love van Erdenburch: daaruit stammen wel de 208 vv., die ons van een b. zijn bewaard, en die bewerkt werd volgens Richard van Fournival. Een onlangs ontdekte Middelnederduitsche vertaling van een b. zou oorspronkelijk Vlaamsch-Brabantsch zijn. De naïeve ernst, waarmede de meest onmogelijke of fabelachtige dingen op de verhevenste mysteriën werden toegepast, wordt, door Richard althans, wel onderbroken door den glimlach van een bon entendeur. *V. Mierlo.*

Invloed op de kunst. Het eerste geïllustreerde b. van het Westen dateert uit het eind der 9e eeuw en bevindt zich in de Brusselsche bibliotheek: de teekeningen zijn vrij onbeholpen. De oudste geïllustreerde Physiologus (begin 12e eeuw) wordt in de bibliotheek van Smyrna gevonden. Een overvloed van geïllustreerde b. produceert de 12e en 13e eeuw: de behandelde dieren zijn meestal in klein formaat, door bladwerk ingelijst, boven elk artikel geplaatst, zelden vult een dierengeschiedenis een heele bladzijde. Van het grootste deel dezer b. is de artistieke waarde gering, doch zij zijn van groot belang

1° als iconographisch gegeven voor de Romaansche en Gotische beeldhouwers; 2° als voorbeeld, waaruit zich later de zgn. „Drôleries" ontwikkelen in de laat-Gotische manuscripten.

L i t.: Cahier, Curiosités mystérieuses: Nouvelles Mélanges d'archéol. (I 1874, 106 vlg. en 311 vlg.); Lauchert, Geschichte des Physiologus (1889); Collins, Symbolism of Animals and Birds, represented in English Church Architecture (1913). *Knipping.*

Bestiarius, veroordeelde, die ongewapend en naakt tegen wilde dieren moest vechten te Rome. Practisch beteekende dit een zekeren dood.

Bestiënzuilen zijn in Romaansche en vroeg-Gotische kerken (vooral in de Duitsche landen: Regensburg, St. Jacob, Berchtesgaden, Freising) aan portalen, in kruisgangen en vooral in crypten voorkomende zuilen, waarop de strijd van menschen met monsterdieren is voorgesteld, misschien wel als symbool van de overwinning van het Christendom op het heidendom. Decoratief beschouwd is het een gegeven uit de Noorsche kunst.

L i t.: Abele, Der Dom zu Freising (1919, 24 vlg.); Leonia Lorenz, Das Schottenportal zu Regensburg (1929). *Knipping.*

Bestoesjew, A l e x a n d e r A l e x a n d r o w i t s j, pseud. Kosack Marlinskij, Russisch romanschrijver van gemaakt-romantische richting. * 1795, † 1837, gesneuveld tijdens de bestorming van de bergvesting Ardler in den Kaukasus, na jarenlange verbanning in Siberië als deelnemer aan den opstand der → Dekabristen (1825). De gezwollen, tandenknarsende romantiek van B.'s Byroniaansche en Wertheriaansche helden (zie: Kaukasus, De schrikwekkende prophetie, Amalat Bey) in het eenvoudige kader der Kaukasische natuur, waar ze optreden, werkt thans nog alleen maar onbedoeld komisch. Zijn letterkundige almanak P o l i a r n a j a S w e s d a (De poolster, 1823) diende de Russische romantiek tot verzamelplaats.

U i t g.: in de Duitsche vertaling van Löbenstein: Gesammelte Schriften (4 dln. Leipzig 1845). *Baur.*

Bestoesjew-Rjoemin, A l e x e i, g r a a f, Russisch staatsman, * 1693 te Moskou, † 1766; trad in den diplomatieken dienst van Peter den Grooten en werd minister van de tsarina's Anna en Elisabeth; bracht in 1756 het bondgenootschap met Oostenrijk tot stand als inleiding op den zevenjarigen oorlog; viel daarna bij Elisabeth in ongenade, maar werd door Catharina II in eere hersteld. Zijn omkoopbaarheid was in Europa berucht.

L i t.: B. Raptschinsky, De geschiedenis van het Russische volk (II 1929). *v. Gorkom.*

Bestorten, het nastorten van stortsteen op gezonken → rijswerken of het storten van beton, steen, puin en dgl. op een beloop onder water om uitschuring ervan te voorkomen.

Bestraling, → Stralentherapie.

Bestrating, het verharde gedeelte van een wegdek, bestaande uit klinkers, keien, blokken, blocks of tegels van asphalt, beton of hout. Een bestraat wegdek heet o p e n wegdek, in tegenstelling met een g e s l o t e n wegdek van asphalt- of cementbeton. → Kunstwegen. De onderbouw (fundeering) is somtijds een van 10 tot 20 cm dikke betonlaag, doch ook een gewalste laag puin op een vlaklaag van oude klinkers, keien of iets dergelijks; meestal echter worden keien en klinkers zonder fundeering gestraat in een ± 20 cm dikke zandlaag. De verschillende soorten van b. hebben elk hun eigen voor- en nadeelen.

K l i n k e r b., zonder fundeering, heeft voor middelmatig zwaar verkeer voordeelen wegens het eenvoudige onderhoud, gemakkelijk opbreken en vernieuwen en de eigenschap, dat zij des zomers niet slikkerig en glad is; daarentegen is zij niet geschikt voor zware vrachten (vernieling der klinkers) en zij wordt dan duur in onderhoud, terwijl zij bij onvoldoende gebruik van nieuw materiaal spoedig in slechten toestand verkeert. Dit bezwaar kan worden voorkomen door de klinkers op een fundeering te leggen.

K e i b. heeft dezelfde voordeelen als de klinkerb., doch is niet zoo effen en is duurder in aanleg, bovendien veelal ook gladder. Zij kan zwaardere lasten dragen en is in onderhoud goedkooper. In plaats van de gebruikelijke groote keien bezigt men tegenwoordig veelal kleinere kubussen van natuursteen (Kleinplaveisel), welke in waaiervorm in een ca. 2 cm dikke zandlaag wordt gezet.

A s p h a l t b. Voorts worden nog asphalttegels en asphaltblocks gestraat, beide in fabrieken door hydraulische persing van asphalt met verschillende materialen (steengruis, zand, cement) verkregen; zij hebben het voordeel van sneller en onder alle weersomstandigheden op den weg te kunnen aangebracht worden.

C e m e n t t e g e l b. Ook de cementtegels worden machinaal geperst in fabrieken, al of niet met toeslag van hard steengruis, waarvoor veelal porfier van Quenast gebruikt wordt. Trottoirs, rijwiel- en tuinpaden e.d. worden veelal met cementtegels bestraat. Een bijzonder harde cementtegel wordt verkregen door toevoeging van ijzer- of staalvijlsels.

Wat de h o u t b. betreft kan worden opgemerkt, dat deze van harde of zachte houtsoorten wordt vervaardigd; tot de eerste behooren Yarah (Australië), djati of teak (Ned. Indië), eiken en beuken; tot de laatste grenen (Zweedsch, Finsch of Amerikaansch), larix en dennen. Zij worden gecreosoteerd vóór het leggen. Hardhouten blokjes worden zonder voegen tegen elkaar geplaatst of met voegen, welke met een kit gevuld worden. *P. Bongaerts.*

Bestreken ruimte, horizontale projectie van het gedeelte der baan, waarin het afgeschoten projectiel zich niet hooger verheft dan het doel.

Bestrikken doet men jarige kinderen in het Noord-Oosten van ons land; met linten wordt hun een feestkoek op den arm gebonden.

Bestrijding der tuberculose, → Tuberculose.

Bestrijdingsproef, → Proefveldwezen.

Bestuiving, bij hoogere planten, is de overbrenging van het stuifmeel (pollen) op den stempel van een bloem, waardoor de bevruchting, d.w.z. de versmelting van de eikern met een generatieve kern uit de stuifmeelbuis, mogelijk wordt. Bestuiving beteekent dus nog niet bevruchting; normaal heeft deze laatste alleen plaats, wanneer de stuifmeelkorrel kiemt en de aldus ontstane stuifmeelbuis den kiemzak bereikt, om daar de twee generatieve kernen te laten binnentreden.

Het stuifmeel uit de helmknoppen kan op den stempel worden gebracht o.a. door den wind, door het water of door dieren. 1° W i n d b e s t u i v i n g (anemophilie) treedt op bij alle naaktzadigen en bij een aantal bedektzadigen; het stuifmeel is dan licht en droog en kan op groote afstanden met den wind worden meegevoerd. Bij dennen is het stuifmeel lichter gemaakt door twee luchtblazen; bij andere windbestuivers hangen de mannelijke bloemen in katjes of,

zooals bij grassen, aan lange stuifmeeldraden, terwijl bijv. bij Pilea het pollen wordt weggeslingerd door strekking der opgerolde meeldraden. De stempels der windbloemen zijn vedervormig (grassen), penseelvormig (hazelaar) of draadvormig (maïs), wat het opvangen van het stuifmeel bevordert. 2° Hydrophilie of het overbrengen van pollen door het water komt slechts bij een klein aantal waterplanten voor (zeegras, Vallisneria, Elodea). 3° In de meeste gevallen heeft de bestuiving plaats door dieren; soms gebeurt dit door vleermuizen of door slakken (Lemna, Chrysosplenium), in dit laatste geval spreekt men van malakophilie; bestuivingen door vogels of ornithophilie treft men o.a. aan bij bloemen van Abutilon (door kolibries) en van het geslacht Hibiscus (door honigvogels). Het meest verspreid is de bestuiving door insecten (entomophilie). Hier is het stuifmeel meestal kleverig of voorzien van stekels, zoodat het gemakkelijk door de bezoekende dieren wordt overgedragen. In hoever kleur en geur als lokmiddel voor de insecten gelden, is nog niet uitgemaakt; de eigenlijke lokmiddelen zijn de honig in de nectariën, het overtollige stuifmeel en, bij enkele bloemen, de vleezige, voor insecten eetbare bloemdeelen.

De ligging der honigklieren en de speciale bouw van sommige insectenbloemen bevordert in de meeste gevallen de kruisbestuiving. Hieruit afleiden, dat de natuur zelfbestuiving verafschuwt en dat deze noodzakelijk tot ontaarding leidt, is echter niet in overeenstemming met de feiten.

Rechtstreeksche bestuiving (zelfbestuiving of autogamie) bestaat hierin, dat de pollen uit de helmknoppen van een tweeslachtige bloem den stempel van diezelfde bloem bestuiven; men spreekt van onrechtstreeksche bestuiving, wanneer de stempel van een bloem bestoven wordt door de pollen van een andere bloem van hetzelfde individu (gebuurbestuiving of geitonogamie), ófwel door de pollen van een bloem van een ander individu derzelfde soort (kruisbestuiving of allogamie). Genetisch geven zelfbestuiving en gebuurbestuiving hetzelfde resultaat.

Tweeslachtige bloemen bezitten zoowel de mannelijke als vrouwelijke voortplantingsorganen. De diklinie is gekenmerkt door het verschijnsel, dat een plantsoort enkel eenslachtige bloemen, zulke met alleen mannelijke (stuifmeelbloemen) en zulke met alleen vrouwelijke voortplantingsorganen (stamperbloemen) vormt; de bestuiving is hier steeds onrechtstreeks, doch geschiedt gemakkelijker en zekerder, wanneer beide geslachten, zooals bij de maïs, op dezelfde planten worden aangetroffen (eenhuizigheid of monoecie), dan wanneer zij op verschillende planten gevormd worden (tweehuizigheid of dioecie), zooals bijv. bij hop, spinazie, dadelpalm, populier. Tweehuizige planten kunnen in normale gevallen alleen zaad vormen door kruisbestuiving; eenhuizige worden ook meestal vreemdbestoven, doch hier kan tevens gebuurbestuiving optreden.

Ook bij tweeslachtige bloemen kan de onrechtstreeksche bestuiving door sommige eigenaardige inrichtingen worden bevorderd. Een korte beschrijving van de voornaamste moge hier volgen. 1° De dichogamie is gekenmerkt door het feit, dat helmknoppen en stampers niet gelijktijdig rijpen; zijn de meeldraden rijp vóór de stampers, dan spreekt men van protandrie, een verschijnsel, dat men aantreft bij vele Umbelliferae, Compositae, Caryophyllaceae en Labiatae; gevallen van protogynie, waar de stampers het eerst rijp zijn, komen minder veelvuldig voor, o.a. bij veldbies, reukgras, weegbree en Magnolia.

2° Is de lengte van de stijlen en die van de meeldraden op verschillende planten van eenzelfde soort niet gelijk, dan spreekt men van heterostylie. Sommige plantsoorten, o.a. het vlas, de sleutelbloem en de boekweit, hebben bloemen met langstijlige en bloemen met kortstijlige stampers; de langstijlige hebben dan korte meeldraden en de kortstijlige hebben lange meeldraden. Bestuiving van een stamper met langen stijl door stuifmeel van een langen meeldraad uit den anderen bloemvorm heet legitiem; illegitieme bestuiving, waarbij meeldraden en stampers van ongelijke lengte zijn betrokken, komt maar zelden voor. Behalve dimorphe bloemen kent men ook trimorphe met drie verschillende stijllengten en drie daarmee overeenkomende meeldraad-lengten, bijv. de klaverzuring. Het is hier niet de plaats om het genetisch vraagstuk van de heterostylie te behandelen.

3° De hercogamie is hierdoor gekenmerkt, dat de geslachtsorganen op zulke wijze geplaatst zijn, dat het eigen stuifmeel zonder vreemde hulp niet op den stempel komen kan, dit is o.a. het geval bij Iris en Orchis.

Het komt voor, dat op de bestuiving van den stempel door pollen van dezelfde bloem of van andere bloemen van hetzelfde individu, geen bevruchting volgt. Dergelijke gevallen van zelfsteriliteit treft men aan bij sommige, doch niet bij alle roggeplanten, bij de lelie, enkele Cruciferae, e.a. Bij zelfsteriele variëteiten van fruitboomen geldt dit verschijnsel voor al de individuen van een klon, die vegetatief uit een eerste zaailing werden vermeerderd; variëteiten van fruitboomsoorten kunnen ook voor elkaar onvruchtbaar zijn; men spreekt dan van → intersteriliteit.

Door sommige botanici werd vroeger al te zeer nadruk gelegd op de noodzakelijkheid der kruisbestuiving (Sprengel, Darwin, e.a.); toch is zelfbestuiving niet uitgesloten; vele tweeslachtige insectenbloemen, die geen bezoek ontvangen, trachten door zelfbestuiving zaad te vormen; zelfbestuiving moet ook nog optreden bij kleistogame bloemen, die zich nooit openen (Anonaceae, sommige bloemen van Oxalis). Verder kent men een aantal planten met tweeslachtige bloemen, die normaal langs autogamen weg voortplanten: tarwe (Triticum vulgare), haver (Avena sativa), erwt (Pisum sativum) e.a. Deze gewassen kunnen zich voortdurend door zelfbestuiving vermeerderen, zonder hierbij eenige verzwakking in de groeikracht te ondervinden. Andere worden normaal door kruisbestuiving voortgeplant, doch verdragen kunstmatige zelfbestuiving, zonder daarbij → inteeltschade te vertoonen (sommige Compositae); de meeste kruisbestuivers echter, zooals kool, maïs, prei, tabak, leveren bij gedwongen zelfbestuiving zaad, waaruit zich planten met verminderde groeikracht ontwikkelen.

Kunstmatige zelfbestuiving wordt in hoofdzaak doorgevoerd met het doel, sommige planten erfelijk te onderzoeken, ten einde bepaalde typen zuiver te kweeken (→ Plantenveredeling); voor het inhullen van de bloeiwijzen gebruikt men hokken, geölied doek, glazen buizen of pergaminezakken. Allogame plantsoorten, die, na één of meer generaties van gedwongen zelfbestuiving, degeneratieverschijnselen vertoonen,

geven een nakomelingschap met normale groeikracht, zoo gauw zij met andere, zelfs eveneens gedegenereerde, planten van dezelfde soort worden gekruist. *Dumon.*

In de ooftteelt, waar zoowel zelffertiele als zelfsteriele verscheidenheden worden gekweekt en waar naast zelfbestuiving ook b. door wind en insecten voorkomt, eischt de bestuiving der bloemen alle opmerkzaamheid van den teler. *Rietsema.*

Bestuur. Door de Grondwet wordt het bestuur genoemd de Uitvoerende Macht. Deze is onderworpen aan de grondwet en aan de wetten, en oefent haar bevoegdheden uit binnen de haar gestelde wettelijke grenzen. Haar doel is echter niet zoozeer de toepassing van de wet te verzekeren, als het behartigen van het algemeen, provinciaal of gemeentelijk belang te dienen. *V. Dievoet.*

De uitvoerende macht is samengesteld uit een uitgebreide hiërarchie, geholpen door menigvuldige ambtenaren en beambten. Het principe der eenheid van het bestuur is zoowel in Nederland als in België getemperd door een breede decentralisatie, welke naast de algemeene belangen ook provinciale en plaatselijke belangen erkent. En zoo onderscheidt men: 1° het centraal bestuur met den koning als hoofd van de uitvoerende macht; de ministers, als rechtstreeksche en verantwoordelijke medewerkers van den koning; de gouverneurs (Belg.) of commissarissen des konings (Ned.) van de provinciën, voorts in België de arrondissementscommissarissen, en ten slotte de burgemeesters, die allen het centraal gezag vertegenwoordigen. Opgemerkt dient te worden, dat de centrale besturen over het geheele land ambtenaren en beambten hebben, die alleen van dat bestuur afhangen: zoo bijv. ambtenaren van Financiën, van Openbare Werken of van Waterstaat en zoo meer.

2° Het provinciaal bestuur, samengesteld uit den provincieraad (Belg.), of Provinciale Staten (Ned.) als beraadslagende macht; de Bestendige Deputatie (Belg.) of Gedeputeerde Staten (Ned.) als besturend korps, en den gouverneur of commissaris des konings, die behalve orgaan van het centraal bestuur ook orgaan van het provinciaal bestuur zijn. Dit bestuur regelt zelfstandig wat van provinciaal belang is.

3° Het gemeentebestuur, gevormd uit den gemeenteraad als beraadslagende macht; het college (Belg.) of B. en W. (Ned.) als besturend korps, en de burgemeester, die naast orgaan van het centraal bestuur ook gemeentelijk bestuursorgaan is.

Dit bestuur regelt zelfstandig wat van gemeentelijk belang is. Het administratief toezicht, soms voogdij genoemd, dat het centraal bestuur op de twee andere uitoefent, waarborgt in het land de noodzakelijke eenheid van bestuur. *V. Boon.*

Bij gebrek aan een administratieve rechtspraak is in menig geval elk rechterlijk verhaal tegen een onwettelijk optreden van het bestuur practisch uitgesloten, en blijft den belanghebbende geen ander middel dan een beroep op de hoogere administratieve overheid en op de openbare meening, alsook een petitie aan de gekozenen in het parlement of in den Raad van provincie of gemeente. → Geschillen van bestuur. → Bestuursrecht. *V. Dievoet.*

Bestuur van Ned.-Indië, → Nederlandsch-Indië (Bestuur).

Bestuurder der Sociale Werken (in België), priester, in elk bisdom van België aangesteld voor het behartigen, bevorderen en richten der Katholieke sociale werken voor den arbeidersstand. De bestuurders komen maandelijks bijeen te Brussel op het Alg. Secretariaat der Christene (R.K.) Sociale Werken, geven samen de rechtslijnen voor den goeden gang der Kath. sociale instellingen in het algemeen en elk in het bijzonder voor deze van het hem toegewezen gebied. In de tweetalige bisdommen zijn twee diocesane bestuurders der Sociale Werken. Voor Nederland, → Aalmoezeniers van den Arbeid. *Cool.*

Bestuurde zender, → Stuurzender.

Bestuurlijke scheiding, → Vlaamsche Beweging.

Bestuursacademie. Bij het treffen van een nieuwe regeling voor de opleiding der ambtenaren bij den Nederlandsch-Indischen administratieven dienst van 1907 werd er ten behoeve van die fungeerende ambtenaren, die onder een ander systeem waren opgeleid, en van wie men mocht verwachten, dat zij zouden voldoen in de leidende functies van het korps, een aanvullende studie georganiseerd in de zgn. Ned.-Indische Bestuursacademie. Deze was gevestigd te Den Haag en zou jaarlijks twaalf nieuwe, door den Gouverneur-Generaal aan te wijzen studenten opnemen, die zich in twee jaar de gedoceerde stof eigen zouden moeten maken. In verband met de afkondiging van het besluit van Juli 1922 betreffende een nieuwe organisatie der zgn. Indologische studiën zijn er na 1921 geen ambtenaren voor het volgen van de lessen der Bestuursacademie meer aangewezen geworden.

Bestuursambtenaren in Ned.-Indië, → Nederlandsch-Indië (Bestuur).

Bestuursgeschillen (Ned. Recht), → Geschillen van bestuur.

Bestuurshervorming in Ned.-Indië, → Nederlandsch-Indië (Bestuur).

Bestuursmacht van de Kerk. Christus heeft zijn Kerk gesticht als een volmaakte maatschappij, en gaf haar opdracht de geloovigen te onderrichten en te gebieden omtrent al datgene, wat noodig is om zalig te worden. Als volmaakte maatschappij geniet de Kerk de volledige bestuursmacht. Haar doel bepaalt aard en voorwerp van haar macht. Zooals in elke maatschappij heeft de b. in de Kerk een drievoudige functie te vervullen. De b. is wetgevende macht, waardoor zij recht heeft bepaalde verordeningen uit te vaardigen om in het algemeen goed der maatschappij te voorzien. In de Kerk zal die wetgevende macht tot uiting komen, wanneer de Kerk den geloovigen oplegt sommige dagen de H. Mis bij te wonen, wanneer ze voorschriften uitvaardigt betreffende het huwelijk of het toedienen en ontvangen van andere sacramenten, enz. De b. is verder rechterlijke macht, waardoor de Kerk het recht heeft den waren zin van de wetten te bepalen en te oordeelen, of in een bepaald geval de wet verplicht, overtreden of nageleefd werd. De wetgevende macht is totaal ondoeltreffend zonder rechterlijke macht. Het gezag moet niet alleen wetten maken, het moet ze ook door de leden doen onderhouden.

De b. is ten derde straf-, dwang-, of uitvoerende macht, waardoor de Kerk haar leden om hun overtredingen kan straffen en dwingen kan de opgelegde straf te ondergaan. Die strafmacht is even noodig met betrekking tot de rechterlijke macht, als deze tot de wetgevende macht. Zonder sanctierecht, zonder tuchthuis bekomt een rechtbank geen uitslag. De H. Schrift wijst ons duidelijk op die aanstelling

der kerkelijke macht in haar drievoudige functie. De macht om te binden of te ontbinden (Mt. 18.18), de macht om een weerspannige uit de gemeenschap te verbannen (Mt. 16.19), de macht om de geloovigen te gebieden alles, wat Christus zelf gebood (Mt. 28.19), laten klaarblijkelijk Christus' inzicht daaromtrent kennen. De apostelen hebben dan ook van af den aanvang der Kerk de b. in haar volheid waargenomen. Ze hebben wetten uitgevaardigd (Act. 15.29; 1 Cor. 6.4. 11.5; 1 Tim. 5.9—12; enz.); ze hebben van het strafrecht gebruik gemaakt (1 Cor. 4.21; 2 Cor. 13.10; enz.).

De b. werd de Kerk ontzegd door Luther, die beweerde, dat elke mensch door het doopsel vrij is van elk gezag, zoodat niemand paus noch bisschop hem met recht bevelen kan; door Wicleff en Jandunus, die bevestigden, dat de kerkelijke overheid om haar zondigheid alle macht verloren had. De Kerk bepaalde op het Concilie van Trente, dat God haar met de b. had uitgerust (Denz. 864). De Jansenisten en Gallicanen wilden de kerkelijke b. beperken door te eischen, dat geen kerkelijke wet in een bepaald land zou gepubliceerd worden, zonder dat zij voorzien was van het koninklijk placet; verder door elken Katholiek het recht toe te kennen zich in beroep te voorzien bij de burgerlijke overheid, wanneer hij door een kerkelijke rechtbank veroordeeld was. Dat recht heette: jus appellationis ab abusu. Pius IX in den Syllabus en het Vaticaansch Concilie hebben die aanmatiging veroordeeld.

Lit.: Maes, De Kerk van Christus (Antwerpen 1929); Van Noort, De Ecclesia Christi. *Maes.*

Bestuursorganen (Ned. Recht) zijn die organen, wier hoofdtaak bestaat in het verrichten van bestuurshandelingen, d.z. die handelingen, die niet bestaan in wetgeving of rechtspraak. In art. 157, lid 2 der grondwet wordt het complex van bestuursorganen aangeduid als „administratieve macht”.

Het geheel der bestuursorganen vormt in Ned. een zeer gedifferentieerd agglomeraat. Dit is mede het gevolg van de aanwezigheid binnen het territoir van het rijk van verschillende openbare lichamen met eigen bestuursorganen voor de eigen huishouding. Het rijksbestuur wordt niet uitsluitend door het reeds zeer omvangrijke apparaat van rijksbestuursorganen uitgeoefend, doch hierbij wordt in belangrijke mate de medewerking van de bestuursorganen van andere openbare lichamen ingeroepen.

Lit.: mr. dr. J. H. P. M. van der Grinten, De Inrichting van het Bestuur, in Nederlandsch Bestuursrecht (1932). *Stoer.*

Bestuursrecht (België) of administratief recht, het samenstel der rechtsregelen, welke in het bestuur van toepassing zijn. Deze zijn zoo talrijk, zoo verscheiden, zoozeer aan voortdurende wijzigingen en hervormingen onderworpen, dat zij voor algemeene codificatie niet vatbaar schijnen. Het bestuursrecht kan genoemd worden de grondwet in uitwerking, vermits de bestuurswetten worden uitgevaardigd tot uitvoering van of ten minste in overeenstemming met de principes van de grondwet. Het bestuursrecht is veel minder volmaakt dan bijv. het privaatrecht, omdat tot nog toe de administratieve rechtspraak slechts sporadisch aanwezig is, en omdat de gewone rechter, bij toepassing van het beginsel van de scheiding der machten, zich het recht ontzegt administratieve maatregelen te vernietigen of af te keuren. De gewone wetgever zou zeer gepast de bevoegdheid van het Verbrekingshof in deze kunnen uitbreiden, bijzonder wanneer er machtsmisbruik en machtsoverschrijding van wege de bestuurlijke macht is gebeurd. In het algemeen geldt het hier gezegde zoowel voor Nederland als België. → Rechtspraak; → Geschillen van bestuur.

Lit.: voor Nederland: Nederlandsch bestuursrecht, bewerkt onder leiding van mrs. C. W. van der Pot, J. H. P. M. van der Grinten, R. Kranenburg, C. A. van Poelje en C. W. de Vries met bijstand van mr. Th. G. Donner. Voor België: K. Brants, De Staatsinrichting in België, Beginselen van grondwettelijk recht en van administratief recht (Brussel 1931). *Boon.*

Bestuurstaal in de middeleeuwen. De bestuurstaal door het bestuur van een graafschap, een stad, een gilde gebruikt in keuren, rekeningen, gedingen enz. Zij bestond reeds zeker in akten uit de eerste helft der 13e eeuw, maar vertoont zich feitelijk eerst in Vlaanderen, omstreeks 1250 (Schepenenbrief van Boechout 1249; Rentebrief van Massemen, ca. 1250). De taal der best verzorgde stukken (1e soort), als die der keuren, welke vaak in kloosters opgesteld werden, steekt door haar dialectische kleur vaak merkbaar af tegen de litteraire taal (Jacobs, Het Westvlaamsch, 1928, 73, 10A); nog grooter is dit verschil echter in akten (rekeningen, correctieboeken), opgesteld door gewone stadsklerken (2e soort), en nog grooter afwijkingen vertoont de schrijftaal van onbeholpen schrijvers, bijv. in gilderekeningen (3e soort). De studie van de laatste soort laat vooral toe de hand te leggen op staaltjes en juweeltjes van de eigenlijke Mnl. volkstaal.

Lit.: Jacobs, Verslagen en Med. Kon. Vl. Ac. (1922, 485-489); Fl. Prims, O. C. (1933, 301-312). *Jacobs.*

Bes-wier, Sargassum, een wier van de familie der Fucaceae, komt met 150 soorten het meest aan de Oost-Aziatische, Indische en Australische kusten voor. In den Atlantischen Oceaan komt S. vulgare veel voor, evenals in de Middellandsche Zee, waar ook S. linifolium te vinden is. In de Sargasso-zee, een gedeelte van den Atl. Oceaan ten W. van de Azoren tot bij de Oostkust van N. Amerika, wordt vooral S. bacciferum gevonden. *Bouman.*

Beta, → Biet.

Bèta, de tweede letter van het Gr. alphabet: β, B; als Gr. cijfer: 2. → Gymnasium.

Betaalbaarstelling in het bankverkeer is de opdracht van een cliënt aan zijn bank om een bepaalden wissel of kwitantie ten vervaldage voor zijn rekening te betalen (→ Domicilieeren). In het effectenverkeer verstaat men onder b. de publicatie, dat bepaalde coupons, dividendbewijzen of losbare stukken bij een bepaald betaalkantoor (meestal een bank) verzilverd kunnen worden. *Huysmans.*

Betaalmeester, → Rijksbetaalmeester.

Betaalmeester te velde (Ned.), ambtenaar van 's Rijks schatkist, werd tot voor kort ingedeeld bij het leger te velde tot het verschaffen van gelden ten behoeve van de strijdende troepen. Thans wordt door eenige hoogere troepencommandanten een zgn. officier-betaalmeester benoemd, die onder gewapend geleide de gelden voor de verschillende onderdeelen op een der kantoren van de Nederlandsche Bank gaat halen. De gelden worden door de Nederl. Bank beschikbaar gesteld op assignatiën, aan de troepencommandanten toegezonden. Waar mogelijk wordt gebruik gemaakt van den postchèque- en girodienst. *v. Leeuwen.*

In België was betaalmeester te velde voor-

heen de benaming van de administratie-officieren bij de troepenkorpsen. Aan het korps der administratie-officieren wordt het beheer der militaire inrichtingen en der troepenkorpsen toevertrouwd. Vooraleer tot een dezer posten toegelaten te worden, moet de administratie-officier behoorlijk cautie stellen. De oudste in rang van de bij een korps aanwezige administratie-officieren neemt het ambt van thesaurier waar. Als dusdanig beheert hij de gelden en is hij chef van het centraal administratiekantoor van het korps. Hij oefent ook toezicht uit over het administratiekantoor der eenheden, waarvan een hem ondergeschikt administratie-officier de leiding heeft. In sommige gevallen kan de thesaurier beide ambten samenvoegen. *V. Coppenolle.*

Betaïne komt voor in suikerbieten en hoopt zich bij de suikerbereiding in de melasse (3%) op. Het is een derivaat van trimethylglycocol met de samenstelling $C_5H_{11}O_2N$. Kristalliseert in groote kleurlooze kristallen met één molecule water, ruikt naar muskus, smaakt verkoelend en is tegen chemische inwerking goed bestand. Physiologisch indifferent.

Door behandeling met zoutzuur ontstaat het betaïnehydrochloride, dat als zgn. „vast zoutzuur” onder den naam → acidol in den handel komt. *Hoogeveen.*

Betaling (Belg. Recht). In rechtskundigen zin is b. het volbrengen van een verbintenis. In principe kan gelijk welke persoon, dus ook een derde, den schuldeischer voldoen. Een verbintenis om iets te doen kan echter door een derde niet voldaan worden tegen den wil van den schuldeischer, indien deze er belang bij heeft, dat de daad door den schuldenaar zelve verricht wordt.

De betaling moet gedaan worden aan den schuldeischer, of aan iemand, die volmacht van hem heeft, of die door den rechter of door de wet gemachtigd is om voor hem te ontvangen. Men kan dus betalen aan den schuldeischer, aan zijn vertegenwoordiger of aan zijn lasthebber. Wanneer men aan een anderen persoon betaalt, loopt men gevaar tweemaal te moeten betalen. Nochtans zijn er, bij uitzondering, enkele gevallen, waarin een betaling, die niet aan den schuldeischer of diens lasthebber gedaan werd, niettemin den schuldenaar bevrijdt, namelijk: 1° wanneer de schuldeischer deze verkeerde betaling goedkeurt; 2° wanneer de schuldeischer door deze betaling werkelijk gebaat werd; 3° wanneer de betaling te goeder trouw gedaan werd aan den bezitter van de inschuld, d.w.z. aan den schijnbaren schuldeischer, dien de betaler alle reden had om als werkelijken schuldeischer aan te zien.

Betaald moet worden hetgeen verschuldigd is; aanvaardt de schuldeischer een andere zaak in betaling, dan is de schuld gedelgd door inbetalinggeving, door iets, dat in de plaats van de betaling gegeven wordt.

Anderzijds moet de schuldeischer geen genoegen nemen met een gedeeltelijke b., alles moet ineens worden voldaan. De rechter kan nochtans, indien de schuldenaar ongelukkig en te goeder trouw is, hem zekere termijnen van respijt verleenen, om aldus zijn schuld bij wijze van afkortingen op gestelde termijnen te voldoen.

De b. moet gedaan worden ter plaatse, die bij de overeenkomst bepaald is. Zwijgt de overeenkomst hierover, dan moet de schuld, die een bepaalde zaak tot voorwerp heeft, voldaan worden ter plaatse, waar deze zaak zich bij het aangaan der overeenkomst bevond, terwijl de schuld, die vervangbare zaken, bijv. geld, tot voorwerp heeft, ter woonplaats van den schuldenaar betaalbaar is; schulden zijn dus in principe haalbaar en niet draagbaar.

De kosten van de betaling zijn ten laste van den schuldenaar; deze kosten worden immers in zijn belang en tot zijn nut gedaan; dit is namelijk het geval met de kosten, die gedaan worden om de zaak op de plaats van levering te brengen, om het geld op te sturen, alsmede met de zegels, die voor de quitantie moeten gebruikt worden. De kosten van wegneming integendeel komen voor rekening van den schuldeischer, want, de zaak eenmaal afgeleverd, heeft de schuldenaar volledig aan zijn betalingsplicht voldaan. *Kluyskens.*

Betalingsbalans, overzicht van de bedragen, welke in een bepaalde periode tusschen een bepaald land en het buitenland moeten worden verrekend. Op de actiefzijde worden alle transacties opgesomd, welke tot betalingen van het buitenland aan het land in questie leiden, als goederenuitvoer, verleende diensten, ontvangen rente, dividenden en aflossingen op in het buitenland geïnvesteerde kapitalen, in het buitenland opgenomen gelden, verkochte effecten en geplaatste leeningen. Op de passiefzijde daarentegen worden alle transacties vermeld, welke tot betalingsverplichtingen aan het buitenland leiden, als goedereninvoeren, genoten diensten, te betalen rente, dividenden en aflossingen, in het buitenland gekochte effecten, verleende credieten of nieuw geïnvesteerde kapitalen.

Men noemt de b. actief, indien het land in questie gedurende een bepaalde periode meer van het buitenland als betaling heeft te vorderen dan omgekeerd. In het tegenovergestelde geval spreekt men van passieve betalingsbalans.

De ontwikkeling van de b. is beslissend voor de beweging van de wisselkoersen en daardoor in een land met den gouden standaard ook voor den in- en export van goud. Voor Nederland wordt jaarlijks een b. gepubliceerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek. *Kaag.*

Bèta-Lyrae-sterren zijn sterren, waarbij men uit de periodieke veranderingen in de lichtsterkte kan besluiten, dat ze uit twee om elkaar wentelende sterren bestaan, die elkaar periodiek verduisteren (eclipssterren). De eigenaardigheid van bèta-Lyreasterren bestaat hierin, dat ze door hun zeer kleinen onderlingen afstand en hun groote onderlinge aantrekking een langgerekten vorm hebben, waardoor de schijnbare middellijn varieert en ook buiten de verduisteringen de lichtsterkte veranderlijk is. Meestal hebben ze een korte periode van 2—12 dagen; bij nog kortere perioden spreekt men van W Ursae Majorissterren.

Bèta Lyrae is de eerst ontdekte van deze soort. *Bruna.*

Bèta-metaal, een tinlegeering, welke in verschillende hardheidsgraden in den handel gebracht wordt.

Bèta-stralen, zeer kleine, negatief geladen deeltjes, zgn. electronen, die een buitengewoon groote snelheid bezitten. Zij ontstaan bij radio-actieve processen (→ Radio-activiteit). Hun snelheid kan de lichtsnelheid zeer dicht benaderen. De natuur der b.-s. kon worden opgehelderd door meting van hun gedrag in een electrisch of een magnetisch veld. Kunstmatig opgewekte b.-s. met veel kleinere snelheid noemt men kathodestralen. *Ausems.*

β Bèta-stralen worden bij de geneeskundige toepassing van radium weinig gebruikt, daar zij een sterk caustische werking hebben; zij worden daarom door filters teruggehouden; voor de b.-s. met een lange golflengte is voor dit doel een filter van 2 mm aluminium voldoende, voor b.-s. met een korte golflengte wordt een filter van 0,5 mm platina vereischt. *Heukensfeldt Jansen.*

Beteekening (N e d. en B e l g. R e c h t) is kennisgeving door middel van deurwaardersexploit. Van de beteekende mededeeling wordt aan den persoon, voor wien zij bestemd is, of aan een zijner huisgenooten, een afschrift overhandigd. Het doel der beteekening is vast te leggen, dat de bewuste mededeeling inderdaad gedaan is aan hem, die haar moest ontvangen. In die gevallen, waarin het voor iemand van belang is om te kunnen bewijzen, dat hij een ander een bepaalde mededeeling gedaan heeft — bijv. dat hij zijn schuldenaar in gebreke gesteld heeft — is het verstandig, dien ander deze mededeeling te laten beteekenen. In sommige gevallen schrijft de wet beteekening als wijze van kennisgeving voor: zoo bijv. ten aanzien van dagvaardingen, van vonnissen en ten aanzien van de kennisgeving van de cessie eener vordering aan den debiteur. *Witteman.*

In B e l g i ë mag, indien de deurwaarder in de woonplaats noch den persoon, noch een familielid, noch een dienstbode aantreft, de beteekening ook worden gedaan in de handen van een buurman, en, indien deze weigert, in de handen van de gemeente-overheid. Elke beteekening, die niet aan den belanghebbenden persoon zelf gedaan wordt, moet in België onder besloten omslag geschieden. *V. Dievoet.*

Beteekenis, in de p s y c h o l o g i e, is een veelomstreden term. Bij een perceptie is b. al datgene, wat (buiten den vorm) ons de waarneming van een ding tot bewustzijn brengt. De behavioristen meenen, dat de b. slechts een → voorwaardelijke reflex zou zijn.

Beteekenisdominant, de term in de s e m a s i o l o g i e voor die beteekenis van het woord, die op de eerste plaats in het bewustzijn treedt en in alle woorden van een → beteekenisgroep wordt teruggevonden en gewoonlijk uit een heel scène-tje bestaat.

Beteekenisgroep is in de s e m a s i o l o g i e een groep van woorden, die alle dezelfde beteekenis hebben. Elk woord heeft daarnaast zijn eigen nuancen, die het een zelfstandig bestaan in de taal verzekeren. Zoo behooren bijv. zitten, zetel, zitting, zetten tot een beteekenisgroep; hun beteekenisdominant is de heele scène van een persoon, die gaat zitten.

L i t. : J. Wils, Onze Taaltuin (I, 333).

Beteekeniskaart is een taalkaart, waarop de gebieden van de beteekenissen van een gegeven woord of vorm of constructie staan aangeduid. Men kan nl. bij het in kaart brengen van een dialectverschijnsel volgens twee methodes te werk gaan. 1° Men neemt een begrip, onderzoekt dit en stelt cartographisch voor, hoe dat in de taal wordt weergegeven. Bijv. men beschouwt het begrip: pakken in het Ned. taalgebied en ziet dat één gedeelte van Nederland pakken, een ander „krijgen”, een ander „langen” en weer een ander „vatten” heeft. Of men vindt, dat in Noord-Brabant voor het begrip „melk” het Westen „melk” of „mölk”, het Oosten „roome” heeft. 2° Men kan echter ook van een bepaalde taaluiting, bijv. constructie of woord uitgaan, en zien, welke beteekenissen zich eraan vastknoopen. Neemt men bijv. in tegenstelling met de eerste methode het woord melk of mölk, dan wordt dit in West-Noord-Brabant voor zoete melk (of gewoonweg: melk), in Oost-Noord-Brabant uitsluitend voor karnemelk gebruikt.

Beteekeniskaarten bestaan er nog slechts zeer weinig. Kaarten, die bijv. de verschillende beteekenissen van een bepaalde syntactische eigenaardigheid of van een grammaticalen vorm weergeven, zijn er nog niet. Ook het aantal woordbeteekeniskaarten is gering. Voorbeelden van woordbeteekeniskaarten: „Süll” en „Lede” bij W. Pessler, Plattdeutscher Wortatlas von Nordwestdeutschland (Hannover 1928); „Bestand” bij Freiherr von Künnsberg in: Rechtsprachgeographie; Sitzber. der Heidelberger Akademie der Wissensch. (Phil. Hist. Kl. 1926—’27 1e afl.).

L i t. : W. Pessler, Atlas der Wortgeographie von Europa eine Notwendigkeit, in: Donum Natalicium Schrijnen, Durand Chartres (1929); W. Pessler, in Teuthonista (1924, 9 en 19); J. v. Ginneken, Taalkaart (Pakken), Onze Taaltuin (I, 43). *Weijnen.*

Beteekenisleer, → Semasiologie.

Beteekenisverandering is een wijziging in den begripsinhoud van het woord. Er bestaat een zekere correlatie tusschen zaak en begrip; het woord is de tolk om dit begrip uit te drukken. Maar ieder mensch vormt zijn begrippen volgens eigen bevattingsvermogen en voorstellingsspheer. Zoo worden door een woord eindeloos veel beteekenissen uitgedrukt, naar gelang van den persoon, die het woord gebruikt en de omstandigheden. (In een woordenboek vindt men gewoonlijk slechts een algemeene beteekenis, die als grootste gemeene deeler uit alle bijzondere beteekenissen is geabstraheerd.) Zoo is het duidelijk, dat de woorden voortdurend van beteekenis veranderen. Het is de taak der semasiologie te bestudeeren, onder welke omstandigheden en volgens welke vaste beginselen die b. plaats heeft. Op verschillende manieren heeft men getracht de b. in systeem te brengen. Men begon met een logisch systeem, waarbij men sprak van verenging of uitbreiding der beteekenis. Verenging van beteekenis heeft men bijv. bij het woord „ooft”, dat vroeger alle vruchten omvatte, die boven den grond groeien, tegenwoordig alleen boomvruchten; verruiming van beteekenis bijv. in „schilderen”, dat vroeger alleen in de beteekenis van kleuren van wapenschilden werd gebruikt. Anderen volgden later een psychologische methode, die veel meer inzicht bracht. Zoo werd bijv. de factor van den gevoelstoon meer naar voren gebracht. Op deze wijze is de b. te verklaren in woorden als „onnoozel”, dat vroeger onschuldig, onschadelijk beteekende en dat wij slechts in „Onnoozele Kinderen” met die beteekenis hebben bewaard. De gevoelstoon „simpel”, die er bijkwam, kreeg langzamerhand den boventoon.

Nog anderen gingen uit van het beginsel, dat de taal een sociologisch verschijnsel is, waardoor meer de aandacht werd gevestigd op de volksgroepen, waarin een woord werd gebruikt. De kerkelijke taal bijv. levert hier zeer vele voorbeelden, waarvan redemptio, fidelis, doopen al zeer sprekend zijn. Het tijdschrift „Wörter und Sachen”, in 1909 voor het eerst verschenen, legt in deze laatste richting den nadruk op de studie der cultuurhisto ie in verband met de taal.

L i t. : J. v. Ginneken, Principes (1907); id., Het gevoel in taal en woordkunst (1911-’12); W. Wundt, Die Sprache (2 dln. [3]1911); H. Paul, Prinzipien ([5]1920); M. Bréal, Essai de sémantique ([5]1921); J. Vendryes, Le Langage (1921); K. O. Erdmann, Die Bedeutung

des Wortes ([3]1922); A. Waag, Bedeutungsentwicklung ([5]1926); G. Stern, Meaning and Change of Meaning (1932); J. v. Ginneken, Onze Taaltuin (II, 170 vlg.). *v. Marrewijk.*

Betekom, gem. in Belg. Brabant aan den Demer, ten W. van Aarschot; 3 000 inw. (Kath.); opp. 1 208 ha: landbouw.

Betel, een narcotisch middel, dat terwille van de speekselontwikkeling gekauwd wordt. Het bestaat uit betelbladeren (Piper-soort), Areca-noten (Areca-soort) en gebrande kalk. Hierdoor worden de slijmhuid bruinrood en de tanden zwart gekleurd. In Zuid-Oost-Azië, Indonesië, Melanesië.

L i t. : Lewin, Über Areca und das Betelkauen (1889). *Hestermann.*

Betelgeuse, ook A l p h a O r i o n i s geheeten, de helderste ster van het sterrenbeeld Orion, is een roodachtige ster van de eerste grootte. De helderheid is onregelmatig veranderlijk. Afstand 190 lichtjaren. Met den interferometer is van deze ster de schijnbare middellijn gemeten, welke ook veranderlijk bleek te zijn. De ware middellijn is 210 tot 300 maal die van de zon.

De beteekenis van het Arabische woord is niet geheel zeker. al Dzjauza = het sterrenbeeld Orion. Volgens Ideler komt de naam van Ibt al Dzjauza = Oksel van Orion. *Bruna.*

Betelpalm (Areca Catechu), → Pinang.

Betelplant, Maleische naam sirih, P i p e r B e t l e, ook betelpeper of alleen betel geheeten, familie der Peperachtigen (Piperaceeën), is een in Azië en Afrika voorkomende klimplant, waarvan de bladeren, vermengd met kalk en de vruchten van den Areca-palm, door de inwoners worden gekauwd. *Bouman.*

Beth (Hebr., = tent, huis, woning, plaats), 1° naam der tweede letter van het Hebreeuwsche alphabet, correspondeerende aan onzen medeklinker b. 2° Vaak in samenstelling gebruikt om namen van steden en dorpen te vormen (bijv. Bethanië, Betharram, Bethaven, Bethlehem), zooals het Fransche: ville (van het Latijnsche: villa = Romeinsch buitengoed, waaromheen steden en dorpen ontstonden) deel uitmaakt van meerdere Fransche plaatsnamen. *Brans.*

Bethacharam (Beth Karem = Huis van den Wijngaard), bijb. plaats nabij Jerusalem, niet ver van Thecua (Jer. 6. 1). De H. Hiëronymus heeft de juiste ligging waarsch. nog gekend.

Bethanië, 1° Nieuw Testamentische plaats, waar Lazarus en zijn zusters Martha en Maria woonden (Joh. 11, 1) en ook Simon „de Melaatsche" (Mt. 26, 6; Mc. 14, 3). Christus kwam te B. om gezalfd te worden door Maria (Joh. 12, 1—3), hield van hieruit zijn intocht in Jerusalem (Mc. 11, 1) en steeg er ten hemel na zijn verrijzenis (Lc. 24, 50). Volgens Mc. 11, 1 lag B. op den Olijfberg en volgens Joh. 11, 18 op 15 stadiën (2 775 m) van Jerusalem, en moet derhalve gezocht worden boven op den Olijfberg, waar ook resten van een oude nederzetting zijn gevonden, een weinig dichter bij Jerusalem dan het huidige El-'Azarije, zooals, door een verbastering van den Christ. Latijnschen naam Lazarium, B. thans genoemd wordt. In El-'Az. wordt het graf van Lazarus vereerd, hetgeen volkomen overeenstemt met het feit, dat de doode niet binnen de stad mocht worden begraven. De H. Hiëronymus zag daar een kerk ter eere van Lazarus gebouwd. Het zgn. „slot van Lazarus" of „huis van Simon" en de resten van het „huis van Maria en Martha" zijn overblijfselen van een middeleeuwsch klooster. De beteekenis van den Hebr. naam B. is zeer omstreden (huis van droefheid, van ellende, van gehoorzaamheid. van dadels e.a.).

2° Denzelfden naam droeg de plaats over den Jordaan, waar Joannes de Boetgezant doopte (Joh. 1, 28), welker juiste ligging niet zeker is. De meest waarschijnlijke identificatie is die met Chirbet el-Medesj, 3 km ten N. van de huidige Allenbybrug, een knooppunt van vsch. wegen in Joannes' tijd met belangrijke ruïnes. De Orthodoxen laten zich vaak doopen in den Jordaan nabij het Joanneskloostser op enkele kilometers afstand van de Doode Zee. *Simons.*

Bethanië, 1° Congregatie van Dominicanessen, werd gesticht 14 Aug. 1866 te Frasnes-le-Château in het bisdom Besançon, door den Dominicaner pater Johannes-Joseph Lataste (1832—1869) en Moeder Henrica-Dominica (Victorine-Anna Berthier, 1822—1907).

Hoofddoel: de zedelijke verheffing van gevallen meisjes, door zusterlijke vereeniging voor het heele leven, want volgens de plannen van den stichter moeten de boetelingen geheel volwaardig zijde aan zijde naast de andere kloosterlingen staan, zonder dat zelfs het kleinste onderscheid zou herinneren aan haar verleden. Van deze Dominicaansche congregatie bestaan in Frankrijk behalve het moederhuis te Montferrand nog dochterhuizen te Viry-Chatillon, La St. Baume, Ecommoy. In België bestaan twee kloosters: Sart-Risbart en Linth; in Nederland een te Venlo. *V. Gestel.*

2° Gezelschap der Vrouwen van Bethanië, te Bloemendaal in 1919 gesticht door dr. Jac. van Ginneken. Doel: het terugbrengen tot God van moderne ongedoopten in beschaafde werelddeelen. Naast contemplatieve leden staan catechisten, die in de Reinildahuizen werken. Orgaan: „Bethanië". Zij hebben ook missiewerk op Java gehad, waar zij haar aandacht speciaal wilden schenken aan de opheffing van de Inheemsche vrouw. *de Haas.*

Betharaba (= Huis der Woestijn), bijb. plaats op de grens van Juda en Benjamin nabij Jericho (Jos. 15. 6, 61; 18. 22).

Betharan (Beth Haram = Huis der Hoogte; ook Ramatha en Betharamphtha genoemd), bijb. stad in Transjordanië, door de Israëlieten veroverd op de Amorrheeën en den stam van Gad toegewezen (Num. 32, 36; Jos. 15, 17). B. werd later door Herodes Antipas versterkt tegen de invallen der woestijnbewoners en ter eere van keizer Augustus' echtgenoote Julias of Livias genoemd. Thans Tell er Rame ten N.W. der Doode Zee. *Simons.*

Beth Arbel, een stad, waarvan de verwoesting door den profeet Osee (Hebr. 10. 14) als schrikwekkend voorbeeld aan het zondige Israël wordt voorgesteld. Welke stad in den overigens ook onzekeren tekst bedoeld is, staat niet vast.

Bethaven (Beth Awen = Huis van Ongerechtigheid), bijb. plaats in Palestina, volgens 1 Reg. 13, 5 ten W. van Michmas, niet ver van Bethel, met welke laatste plaats zij volgens Jos. 18, 12 vlg. niet identiek schijnt te zijn. Andere teksten (vlg. Os. 10, 5) en de vertaling der Zeventig doen echter vermoeden, dat „Huis van Ongerechtigheid" slechts een verachtelijke naamsverandering was voor Bethel („Huis Gods"), waar Jeroboam immers een gouden kalf deed vereeren (3 Reg. 12, 25 vlg.). De „woestijn van B."

(Jos. 18, 12) is een gedeelte van de woestijn van Juda tusschen Bethel en het Jordaandal. *Simons.*

Bethbessen (Bethbassi e.a.), bijb. plaats in de woestijn van Juda, vermeld in de oorlogen der Macchabeeën (1 Mac. 9. 64), wellicht = Chirbet Beit Bassa ten Z.O. van Bethlehem.

Beth Dagon (Huis van Dagon), behalve bijb. benaming van den tempel van Dagon in Azotus (1 Mac. 10, 83; vlg. 1 Sm. 5, 1—5), de naam van 2 bijb. plaatsen. B. in het gebied van Juda (Jos. 15, 41) lag (indien de lezing juist is) in de Sjefela. Waarsch. = Beth Dedsjan, halverwege Lydda en Jaffa. Van B. in het gebied van Aser (Jos. 19, 27) is de ligging onbekend. *Simons.*

Bethe, E r i c h, Duitsch klassiek philoloog, * 1863 te Stettin, hoogleeraar te Rostock, Bazel, Gieszen en, van 1906 af, te Leipzig: sinds 1933 emeritus. Bestudeerde inzonderheid de Grieksche heldensage, het Grieksche epos en de tragedie: Thebanische Heldenlieder (1891); Prolegomena zur Geschichte des Theaters im Altertum (1896); zijn hoofdwerken zijn: Homer, Dichtung und Sage (1914), Die Odyssee, der Kyklos, Zeitbestimmung (1922) en Die Sage vom Troischen Kriege (1927). Verder een critische uitgave van Pollux' Onomasticon (2 dln. 1900—1931).

Bethel, bijb. plaats in Palestina, die volgens alle aanwijzingen van de H. Schrift en van Eusebius' Onomasticon, evenals volgens de resultaten van een voorloopig archeologisch onderzoek, gelegen heeft bij het huidige Beitin, ca. 17 km ten N. van Jerusalem, rechts van den weg naar Sichem. Reeds Abraham had bij B. zijn tent opgeslagen en scheidde zich daar van Lot (Gen. 12 en 13). De plaats ontving haar naam, die „Huis Gods" beteekent, van Jacob na het visioen der hemelladder (Gen. 28, 19; zie echter → Luz.) Volgens Jos. 18, 22 viel B. bij de verovering van Canaän aan Benjamin ten deel, doch volgens andere teksten was zij zeker langeren tijd in het bezit der Ephraïmieten. In de Isr. geschiedenis is B. bekend door het verhaal van Debbora (Jud. 4, 5), die in de nabijheid dezer plaats recht sprak; door het tijdelijk verblijf van de Ark des Verbonds (Jud. 20) en door de werkzaamheid van Samuel, onder wien B. een bedevaartsplaats werd voor heel Israël. Om die reden stichtte de opstandige Jeroboam daar een heiligdom voor de vereering van een gouden kalf (3 Reg. 12, 15 vlg.), waarom de profeet Osee later haar naam veranderde in → Bethaven, d. i. Huis van Ongerechtigheid (Os. 10, 5). Ten tijde van Elias en Eliseus woonden er de „jongeren der profeten". Waarsch. werd B. tegelijk met Samaria door de Assyriërs verwoest (Jer. 48, 13), doch later herbouwd (4 Reg. 17, 28). Na de ballingschap opnieuw bewoond, was B. in den tijd der Macchabeeën een versterkte plaats, die in den Joodschen oorlog ook nog door Vespanianus (68 n. Chr.) werd ingenomen. De H. Hiëronymus spreekt van een kerk, in B. gebouwd, ter herinnering aan het visioen van Jacob. In de 12e eeuw bouwden de kruisvaarders er een kerk, waarvan de ruïnes nog zichtbaar zijn. De belangrijke plaats wacht nog op een systematisch archeologisch onderzoek. *Simons.*

De weg, dien Abraham volgde (dubbele lijn).

Bethel, → Zetten.

Bethennabris, → Beth Nemra.

Bether, → Bittir.

Bethesda (Huis van Barmhartigheid), **1°** volgens Joh. 5, 2 vlg. naam van een „vijver met 5 zuilengangen" nabij J e r u s a l e m, niet ver van de Schaapspoort. De juiste lezing van den naam is onzeker. Onwaarschijnlijk is de lezing Bethsaida; mogelijk echter, behalve B., de vorm Bethzata of Bezatha. Hier genas Christus op een sabbat den man, die 38 jaar lam was geweest, waarvoor Hij door de Joden werd achtervolgd (Joh. 5).

De vijver van B thesda met vier portieken in een rechthoek en één in het midden, zooals reeds Cyrillus van Jerusalem (4e eeuw) hem had beschreven, is sinds 1871 met groote waarschijnlijkheid teruggevonden bij het klooster van Sint Anna (Paters van Lavigérie) te Jerusalem.

L i t.: C. Mommert, Der Teich Bethsaida (sic!) zu Jerus. (Leipzig 1907). *Simons.*

2° Verblijfplaats van de melaatschen van de Protestantsche gemeenten van S u r i n a m e, onder leiding van de Moravische Broeders, bij (Groot-) Châtillon; 87 verpleegden.

Ook veelvuldig de naam van ziekenhuizen e.d.

3° Stadje in W a l e s (53° 12′ N., 4° 3′ W.), met groote leigroeven.

Bethgabris of B e t h o g a b r a, → Beit Dzjibrin.

Bethge, H a n s, Duitsch dichter en bemiddelaar van de Oostersche letterkunden. * 9 Jan. 1876 te Dessau. Zijn veel herdrukte Deutsche Lyrik seit Liliencron (†1905) droeg aanzienlijk bij tot bekendmaking van de moderne Duitsche lyriek.

W e r k e n: Die stillen Inseln (1898); Die Feste der Jugend (1901); Die Chinesische Flöte (1907); Saitenspiel (1909); Lieder an eine Kunstreiterin (1910); Hafis (1910) · Japanischer Frühling (1911); Die indische Harfe (1913); Die armenische Nachtigall (1924); Aegyptische Reise (1925); Die Treulose (1927). *Baur.*

Beth Hagan (Tuinhuis), bijb. plaats in Palestina, waarheen Ochozias vluchtte voor Jehu (4 Reg. 9, 27; Vulgata: domus horti), gewoonlijk geïdentificeerd met Engannim (1), een stad in het gebied van Issachar (Jos. 19, 21), later toegewezen aan de levieten-afstammelingen van Gerson (Jos. 31, 6). Volgens een late overlevering zou Christus hier de 10 melaatschen genezen hebben (Lc. 17, 12-19). Thans Dzjenin, een welvarend dorp van ca. 3 000 inw. aan den Zuidrand der vlakte van Esdrelon tusschen Nazareth en Nabloes. *Simons.*

Beth Hagla (Beth Chogla = Patrijzenhuis), bijb. plaats op de grens van Juda en Benjamin (Jos. 15. 6 e.a.) ten Z.O. van Jericho, thans ruïnes bij Kasr Hadzjl aan den Jordaan.

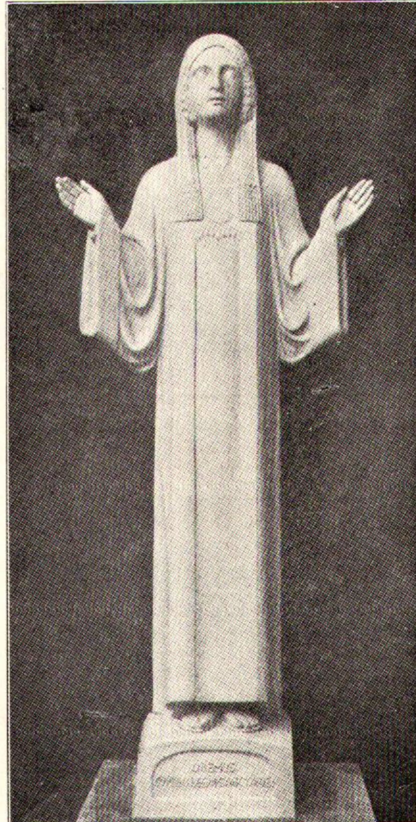
BEURONER KUNST

Sint Mauruskapel, ontworpen door Dom Desiderius Lenz O.S.B., gebouwd 1868—1870 in de omgeving van de Benedictijnerabdij Beuron.

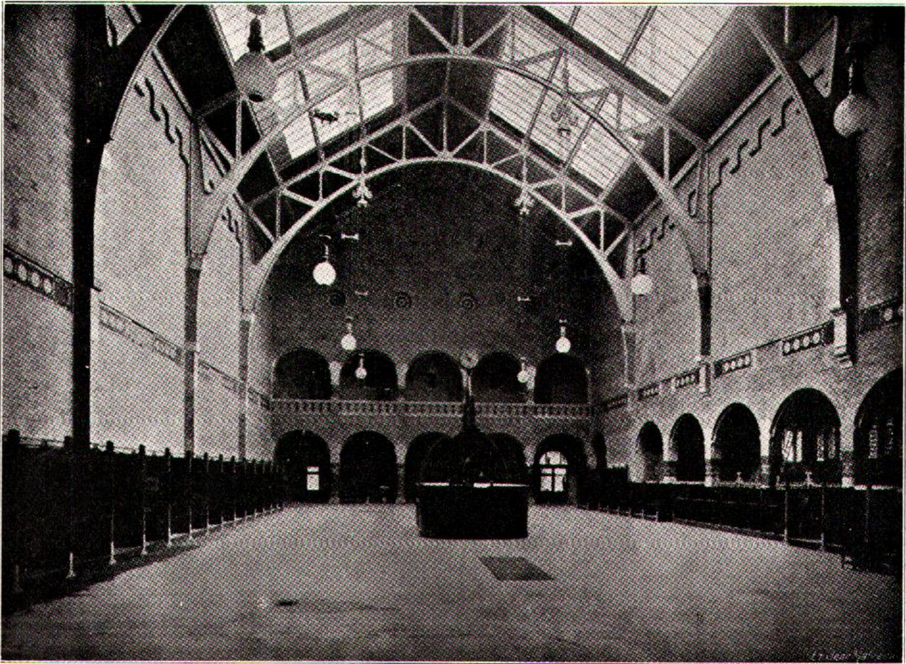

De Goede Herder. Teekening van Dom Desiderius Lenz O.S.B.

„De biddende Kerk". Beeldhouwwerk van fr. R. Teutenberg O.S.B. uit de abdij Maria-Laach.

BEURSGEBOUWEN

Interieur in de Koopmans- en Schippersbeurs te Amsterdam. Architect dr. H. P. Berlage.

Effectenbeurs te Amsterdam. Architect ir. Jos. Cuypers.

Beurs te Berlijn.

„Wallstreet", de ingang der effectenbeurs te New York.

Bethjesimoth (Huis der Wildernis), bijb. plaats in het Jordaandal (Transjord.), waar de Israëlieten kampeerden vóór hun overtocht van den Jordaan (Num. 33, 49). B. werd veroverd op Sehon, den koning der Amorrheeën (Jos. 12, 3) en bij het gebied van Ephraïm gevoegd (Jos. 13, 20). Thans waarsch. Chirbet Soeweime. *Simons.*

Bethlehem (zie plaat t/o kolom 673), ter onderscheiding van het minder belangrijke B. in Zabulon (Jos. 19, 5) soms **B. in Juda** genoemd (Jud. 17, 7 e.a.), is een bijb. plaats in Palestina, zoowel in het Oude als in het Nieuwe Testament van bijzondere beteekenis. De oude en gebruikelijke verklaring van den naam als „huis des broods" is niet meer dan waarschijnlijk. B., thans Beit Lahm, in den bijb. tijd niet méér dan een dorp, klein „onder de hoofdplaatsen van Juda" (vgl. Mich. 5, 2 en Mt. 2, 6) en volgens het getuigenis van een kroniekschrijver ook in de middeleeuwen niet méér dan één straat, is thans een stadje van ca. 7 000 inw., waarvan ca. de helft Kath. is. Sinds de verwoesting van het stadsdeel der Mohammedanen door Ibrahim Pasja in 1834 zijn dezen in B. onbeteekenend in getal en bezitten er slechts een enkele kleine moskee. Grieksch-orthodoxen zijn er ong. 3 000.

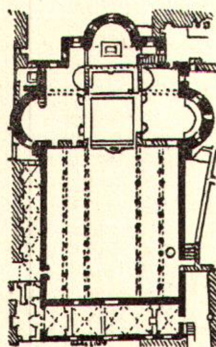
B. ligt 9 km Zuidwaarts van Jerusalem aan den alouden weg naar Hebron en is gebouwd op twee heuvels, welke door een kort zadel verbonden zijn (31° 44′ N., 35° 13′ O., 777 m boven den spiegel der Middellandsche Zee). Naast landbouw en veeteelt is de vervaardiging van religieuze artikelen een belangrijk bestaansmiddel. Het ophouden van den pelgrimsstroom, bijz. uit Rusland, heeft na den wereldoorlog de welvaart van het stadje grootendeels vernietigd en de emigratie der bevolking, vooral naar Zuid-Amerika, versterkt.

B. wordt in de H. Schrift het eerst vermeld onder den naam Ephrata als de plaats, waar Jacob zijn vrouw Rachel begroef (Gen. 35, 19). Door de Israëlieten veroverd, werd B. bij het gebied van Juda ingedeeld (Jos. 15, 60 Septuag.) en het eerst bewoond door de familie van Salma, daarom de „vader v. B." genoemd (1 Par. 2, 51). Booz en Ruth woonden in B., evenals hun zoon Obed en hun kleinzoon Isai, de vader van David (vgl. het boek Ruth), die er tot koning gezalfd werd door Samuel (1 Reg. 16).

Overigens wordt B. nog slechts in het voorbijgaan in het Oude Test. vermeld (2 Reg. 23, 14; 2 Par. 11, 6; Esdr. 2, 21 e.a.). De grootste roem van B. is echter, dat in de volheid der tijden de Messias daar geboren werd in een herdersgrot, omdat er voor zijn ouders geen plaats was in de herberg (Lc. 2). De heiligdommen van B., die aan deze en daarmee samenhangende gebeurtenissen herinneren, zijn talrijk. Het voornaamste daarvan is de Geboorte-Grot, gelegen onder de Basiliek der Geboorte, door de H. Helena het eerst opgericht. Weinig heiligdommen van Palestina kunnen wijzen op een zoo oude en zekere overlevering als de Geboorte-Grot van B. De basiliek, wier geschiedenis wij door de middeleeuwen heen tot op onzen tijd kunnen volgen, is thans in handen van Latijnen, Grieken en Armeniërs. In de onmiddellijke nabijheid liggen o.a. de zgn. „kapel van den H. Joseph", de grot der Onnoozele Kinderen, en het eveneens onderaardsche oratorium van den H. Hiëronymus, die hier lange jaren in gebed en studie doorbracht en er zijn eerste begraafplaats had. Zijn leerlinge, de H. Paula, stichtte in B. twee kloosters. Op grooteren afstand ligt het „huis van S. Joseph", waar volgens een overlevering de H. Familie na de geboorte van Jesus eenigen tijd zou hebben gewoond. Sinds de 4e eeuw wijst men buiten B. het „veld der herders" (Lc. 2. 8 vlg.) aan, ten tijde der kruisvaarders vereenzelvigd met het „veld van Booz" (vgl. Ruth 2), 2 km ten O. van B.

Lit.: Vincent-Abel, Bethléem. Le Sanctuaire de la Nativité (Parijs 1914). *Simons.*

Geboortekerk van Bethlehem. Deze blijft tot in onze dagen een voorbeeld van primitieve Christelijke architectuur. Niettegenstaande de leelijke ombouwing is toch het oorspronkelijke plan nog goed zichtbaar.

Plattegrond der Kerk der Geboorte te Bethlehem (4e eeuw).

Vanuit den smallen Narthex komt men door drie deuren (waarvan twee dichtgemetseld) in de basiliek, welke door vier rijen van 6 m hooge, lichtroode witdooraderde marmeren zuilen in 5 schepen verdeeld wordt. De zuilen zijn bekroond met wit marmeren Korinthische kapiteelen. Op de kapiteelen rust een houten architraaf, dat in het middenschip de 9 m hooge muren en in de zijschepen de dwarsbalken draagt. Aan de Oostzijde van het transept komen de vijf schepen weer te voorschijn en loopen tot aan de koorabsis door. Vanuit het koor leiden twee trappen naar de crypte (12 × 3 × 4 m), waar zich in een absis het betrekkelijk kleine Geboorte-altaar bevindt. Daarnaast in een ondiepe nis het kleine kribbekapelletje, en daartegenover een altaar ter herinnering aan de Aanbidding der Wijzen. Vanaf de gewelfde zoldering hangen 53 lampen voor het Geboorte-altaar, deels van de Latijnsche, deels van de Grieksche en de Armeensche communiteit. In de crypte bevinden zich nog de Sint Josephkapel, de kapel der Onnoozele Kinderen en de Grafkapel (of Oratorium) van den H. Hiëronymus (ong. 6e eeuw). Tegenover de meening van Weigand, Baumstark e.a., dat de tegenwoordige bouw geheel beantwoordt aan het grondplan uit den tijd van keizer Constantijn (330), staat de theorie van de Dominicanen Vincent en Abel, dat het Constantijnsche plan niet gehandhaafd bleef, doch dat eerst onder Justinianus (527—565) het dwarsschip (met prothesis en diaconicon) en de afsluitende triconchos werden toegevoegd. Volgens deze laatste theorie zou de oorspronkelijke bouw afgesloten zijn door een enkele groote halve-cirkelvormige absis, terwijl de eerste meening steunt op de overeenkomst van bouwdeelen (kapiteelen, zuilen, architraven enz.) uit het dwarsschip en den triconchos met die van de lengteschepen. Onder de overheersching der Latijnen (ong. 1160) werden de wanden met mozaïek versierd. Deze mozaïeken zijn nu verloren, maar de beschrijving van hun voorstellingen (uit het Oude Testament, het leven van Jesus en van de eerste Christenheid) is ons overgeleverd door den geleerden Franciscaan Quaresmi (Elucidatio Terrae Sanctae, 1616). Na de herovering door Saladijn (1187) werd door toedoen van den bisschop van Salisbury, Hubert Walter (1192), de Latijnsche ritus in het heiligdom hersteld tegen een jaarlijksche schatting. Even later werd den Franciscanen de hoede der Basiliek opgedragen. Veel is door

hen (met name door de gardiaans Girardo Calveti en Giovanni Tomicelli, einde 15e eeuw) voor haar onderhoud en herstel gedaan. Sinds de 16e eeuw beginnen de onverkwikkelijke twisten tusschen de Franciscanen en de Grieken om het bezit der kerk. De Porte was nu eens deze, dan weer gene communiteit genegen, naar gelang haar politiek dat vroeg. Op 21 April 1873 deden de Grieken een inval in de basiliek, doodden 8 Minderbroeders en verwoestten de kribbekapel. Nog dikwijls herhaalden zich dergelijke overvallen, zij het ook minder bloedig; de laatste had plaats 5 Juni 1928. De kribbe, oorspronkelijk van leem, werd ten tijde van Hiëronymus door een zilveren vervangen. Volgens een latere overlevering heeft er een houten kribbe bestaan, die met reliquieën van de Onnoozele Kinderen en van den H. Hiëronymus naar Rome in de Liberiaansche Basiliek (sindsdien Sancta Maria ad praesepe geheeten) werd overgebracht. Het tegenwoordig Franciscanenklooster met de Sint Catharinakerk staan waarsch. op de plaats van het vroegere klooster der vrome vrouwen, die onder de H. Paula met Hiëronymus in B. verbleven.

Lit.: Schultz, The Church of the Nativity of B. (1910); Weigand, Die Geburtskirche von B. (1911); H. Vincent en F. M. Abel, B. Le Sanctuaire de la Nativité (1914); Baldi, La questione dei Luoghi Santi (1919, 30-58); Dict. d'Archéol. chrét. et de Liturgie (II, kol. 828-837). *Knipping.*

Bethlehem, fabrieksstad in den N. Amer. staat Pennsylvania (40° 40′ N., 75° 27′ W.), gedrapeerd op de heuvelen, die zich langs beide oevers van de Lehighrivier uitstrekken. 57 892 inw. (1930). Spoorwegkruispunt aan de Lehighrivier en het Lehigh Coal and Navigation Company-kanaal. Hoofdzetel van de Bethlehem Steel Corporation, waarvan de ijzer- en staal-, de cokes- en machinefabrieken een lengte van 5 km langs de rivier bezetten. Ook de zijdeindustrie is er van belang (werkgelegenheid voor de vrouwen, terwijl de mannen in de zwaarindustrie arbeiden). Zetel van de Lehigh University, in 1930 1 569 studenten. *Polspoel.*

Bethlehem, 1° een bij Oudkerk (Friesl.) door den Norbertijner abt, den Zal. Fredericus, ca. 1175 gestichte Norbertinessen-proosdij; in de 16e eeuw opgeheven.

2° (Ook: Bielhem) voormalig klooster bij Doetinchem, ca. 1180 gesticht door een zekeren Franco op verzoek van Hendrik van Nassau, graaf van Gelre en Zutphen. In den aanvang een klein houten bedehuis, gebruikt door kluizenaars, werd het weldra door talrijke schenkingen en privilegiën een rijk en beroemd klooster van reguliere kanunniken, levende volgens den regel van Sint Augustinus. Een poging tot aansluiting bij de Duitsche orde mislukte. Bernard van Vollenhove stelde in 1309 een nieuwe stichting te Zwolle onder de hoede van Bethlehem. Dit afhankelijke klooster wordt gewoonlijk ook Bethlehem, soms St. Laurentiusklooster genoemd. Toen in 1430 het kapittel van Neusz, waartoe B. sedert 1423 behoorde, zich aansloot bij Windesheim, handhaafde B. zich als onafhankelijk convent. De troebelen van den 80-jarigen oorlog deden de kloosterlingen de wijk nemen naar Emmerik. Van het klooster zijn de fundamenten nog aan te wijzen.

Lit.: W. L. Bouwmeester, Het klooster Bethlehem bij Doetinchem (diss. 1903); F. Ketner, De oudste oorkonden van het klooster Bethlehem bij Doetinchem (diss. 1932). *J. v. Rooij.*

3° Voormalig Kartuizerklooster te Roermond. Het werd in 1376 gesticht en is in 1783 bij keizerlijk besluit van Joseph II opgeheven. In zijn gebouwen is thans het groot-seminarie van het bisdom Roermond gevestigd. Bekende priors zijn o.m. geweest Hendrik van Kalkar, Albertus Buer († 1439) en Bartholomeus van Maastricht (†1446). Van 1420 tot 1471 leefde hier de vermaarde → Dionysius de Kartuizer. 23 Juli 1572 zijn 12 monniken en broeders van het convent door Staatsche troepen vermoord.

Lit.: H. J. J. Scholtens, Een Boek over Kartuizers (Roermond 1924). *Scholtens.*

4° (Ook: St. Barbara-proosdij) Norbertinessen-klooster in Den Haag; gerechtshof van den inquisiteur-generaal der Nederlanden; in 1576 opgeheven.

5° Franciscanessen-klooster te Haren bij Megen, gesticht 1501, het eenige klooster der Reguliere Derde Orde van den H. Franciscus in Nederland, dagteekenend van voor de Hervorming.

Lit.: dr. Titus Brandsma, O. Carm., Stichting, verwoesting en wederopbouw van het Franciscanessenklooster „Bethleëm" te Haren bij Megen, Bossche Bijdragen (I 1918, 268-353).

Bethlehemsche Kindermoord, → Onnoozele Kinderen.

Bethlen, 1° Gabor (= Gabriel), vorst van Zevenburgen en koning van Hongarije; * 1580, † 1629; van een oud-Hongaarsch adell. geslacht, dat de heerschappij in Zevenburgen had gekregen en Calvinistisch was geworden. In 1619, bij het begin van den dertigjarigen oorlog, trad hij op als bondgenoot der Boheemsche Protestanten en rukte op tegen Weenen, om de opvolging van Ferdinand II en het intreden der Contra-Reformatie te beletten. In 1620 liet hij zich kiezen tot koning van Hongarije; tot vrede gebracht, behield hij echter zijn vijandschap tegen de Katholieke Habsburgers, bleef in verstandhouding met de Duitsche Protestanten en stierf in de voorbereiding van nieuwen strijd. Zijn broeder Stephan volgde hem op.

Lit.: Gindely, B. Gabor und sein Hof (1890); Redlich, Gesch. Oesterreichs (V 1920). *v. Gorkom.*

2° Graaf Stephanus, Hong. staatsman, * 1874; in 1901 gehuwd met de schrijfster gravin Margaretha Bethlen, 1901 lid van het Huis van Afgevaardigden. Oorspr. behoorend tot de Liberale Partij ging hij in 1904 over tot de Onafhankelijkheidspartij, die hij in 1917 verliet, omdat zij onder Károlyi radicaal begon te worden. Begin 1919 ijvert hij, als voorzitter van den Raad van Seklers, voor het behoud van Transsylvanië en tracht tot de oprichting van een conservatief blok te komen. Tijdens de Sovjet-regeering is B. te Weenen, waar hij de tegenrevolutie organiseert en optreedt als diplomatiek agent van de tegenregeering te Szeged. Treedt bij de vredesonderhandeling van Neuilly en Trianon als Transsylvanisch deskundige van de Hong. delegatie op. 1921—'31 minister-president.

Zijn binnenlandsche politiek was gericht op de consolidatie. Om ongestoord te kunnen werken trok hij in zijn „Eenheidspartij" een parlementaire meerderheid samen. Stabiliseerde de kroon met behulp van een volkenbondsleening. Een agrarische hervorming werd, vooral ten behoeve van oud-frontstrijders, doorgevoerd. De cultureele hervormingen werden uitgevoerd door → Klebelsberg, de sociale door mgr. → Vass.

Door zijn buitenlandsche politiek

bevrijdde hij Hong. uit zijn isolement. Hij sloot een vriendschaps- en arbitrageverdrag met Italië, breidde voorts de vriendschapsbetrekkingen uit met Turkije, Engeland, Oostenrijk, Duitschland. Door zijn meestbegunstigingsverdragen o.a. met Tsjecho-Slowakije, Oostenrijk, Polen, Duitschland, Italië, Frankrijk was de handelsbalans eenigen tijd actief. *Sivirsky.*

Beth Maacha, → Abel Beth Maacha.

Bethmann-Hollweg, 1° Moritz August von, Duitsch rechtsgeleerde en staatsman; * 1795 te Frankfort a. d. Main, † 1877 op Rheineck bij Andernach. Was achtereenvolgens hoogleeraar te Berlijn en Bonn; van 1858—1862 minister van Eeredienst. In 1840 in den adelstand verheven.

Belangrijkste werk: Der Zivilprozess des gemeinen Rechts in geschichtlicher Entwicklung (6 dln.)

2° Theobald von, Duitsch staatsman, * 23 Sept. 1856 te Hohenfinow, † 2 Jan. 1921. Uit een familie van ambtenaren gesproten, trad hij, na zijn studiën in de rechten voleindigd te hebben, in dienst van den Pruis. staat; in 1905 Pruis. min. van Binnenl. Zaken, in 1907 staatssecretaris van Binnenl. Zaken van het Rijk. Na het ontslag van den minder volgzamen von Bülow, in 1909, werd hij tot rijkskanselier verkozen. Zijn streven, vriendschappelijke nabuurschap met Engeland en de onzijdigheid van dit land te bewerken, stuitte op groote moeilijkheden ten gevolge van de vlootkwestie, het optreden van admiraal von Tirpitz en van den keizer. Door zijn weifelende houding tegenover Oostenrijk in Juli 1914 en zijn onhandig optreden o.m. tegenover de schending der Belgische neutraliteit, werd hij door zijn buitenlandsche vijanden beschuldigd het uitbreken van den oorlog niet belet te hebben. Als gekant tegen verscherpten duikbootenoorlog werd hij door von Tirpitz en andere imperialisten ten val gebracht 13 Juli 1917.

Werken: Betrachtungen zum Weltkrieg (2 dln. 1919); Kriegsreden (uitg. F. Thimme 1919). *Cosemans.*

Bethnal Green, wijk in het East End van Londen.

Beth Nemra (misschien = Huis van helder water), bijb. plaats in het gebied van den stam Gad, veroverd op Sehon, den koning der Amorrheeën (Num. 32, 36; Jos. 13, 27). Waarschijnlijk het huidige Tell Nimrin ten N.O. van de Doode Zee, in den Grieksch-Rom. tijd Bethennabris genoemd. *Simons.*

Bethoron (Beth Choron = Huis van den Bergpas), bijb. dubbelstad (Boven- en Beneden-B.) in het gebied van Ephraïm (Jos. 16, 3. 5) en aan de levieten van het geslacht Caath toegewezen (Jos. 21, 22). Hierheen vervolgde Josuë de verslagen troepen van den koning van Jerusalem en zijn verbondenen, terwijl het „groote steenen” op hen regende (Jos. 10, 10. 11). Ook later was B. vaak het tooneel van strijd, daar het een voornamen toegang van de kustvlakte naar het binnenland beheerschte (vgl. 1 Reg. 13, 18; 1 Mac. 16, 24 e.a.). Salomon (3 Reg. 9, 17) en later Bacchides (1 Mac. 9, 50) versterkten de stad. Thans Beit 'Oer el-Foka en Beit 'Oer el-Tachta. *Simons.*

Beth Palet (Vluchthuis), bijb. plaats in het Z. van Palestina (Jos. 15.27; Neh. 11.26). Opgravingen (vanaf 1927 W. M. Flinders Petrie) doen vermoeden, dat Tell Fari' de ruïnes bevat van B.

Lit.: W. M. Flinders Petrie, Beth Palet. (I Londen 1930; II 1932).

Bethphage (Vijgenhuis), Nieuw-Testamentische plaats op den Olijfberg, vanwaar Christus zijn leerlingen zond naar Jerusalem om het muildier te halen voor zijn intocht (Mt. 21.1). B. lag zóó dicht bij Jerusalem, dat het door den talmoed als één daarmee wordt beschouwd. Het huidige B. bewaart overblijfselen van een traditie uit de 12e eeuw, doch het bijb. B. is misschien hooger op den Olijfberg te zoeken. *Simons.*

Beth Phogor (Beth Peor = Huis van Peor; vgl. Baal Peor), bijb. plaats in het gebied van Ruben (Jos. 13.20) van onzekere ligging (Transjordanië.).

Beth Rechob, → Rohob.

Bethsabee, vrouw van Urias, werd door David tot echtbreuk verleid. Nadat Urias door David's schuld in den oorlog gevallen was, werd B. door den koning tot vrouw genomen. Het uit de echtbreuk geboren kind stierf spoedig na de geboorte, maar B. schonk David nog vier zonen, waaronder Salomon. Zij wist van David te verkrijgen, dat Salomon tot troonopvolger gekozen en gezalfd werd. *Keulers.*

Bethsaida (Vischhuis), Nieuw-Testamentische plaatsnaam, die in het Evangelie meerdere malen vermeld wordt. Er is veel gestreden over de vraag, of B. over den Jordaan ten N.O. van het meer van Genesareth (sinds den herbouw door den tetrarch Philippus Bethsaida Julias genoemd), waar Christus minstens éénmaal de brooden vermenigvuldigde (Mc.6,48) en een lamme genas (Mc.7,22), al dan niet identiek is met „B. van Galilea”, waaruit de apostel Philippus afkomstig was (Joh. 12,21) en, daar zij Galileeërs waren uit B., ook Petrus en Andreas (vgl. Joh. 1,44). In alle geval pleit Mc.6 sterk voor een dubbel B., doch de profane geschiedschrijvers en de Christ. oudheid kennen er slechts één. Eerst sinds de kruisvaarders wijst men B. aan de Westkust van het meer van Genesareth aan. De ligging van B. Julias daarentegen is zeker nabij Mesadijeh op korten afstand van de Jordaanmonding. Zie ook → Bethesda. *Simons.*

Bethsames (Beth Sjemesj = Huis der Zon), naam van meerdere bijb. plaatsen. B. in het gebied van Nephthali (Jos.19,38) en B. in het gebied van Issachar (Jos.19,22) zijn van weinig beteekenis. Te B. in Juda, thans 'A in Sjems (= Bron der Zon) aan den spoorweg Jerusalem—Jaffa, kwam de ark des verbonds op haren terugtocht uit het land der Philistijnen (1 Reg. 6). Koning Amazias van Jerusalem werd nabij deze plaats verslagen door Jehu van Israël (4 Reg. 14,11). De in 1911 daar begonnen opgravingen (Duncan Mackenzie) zijn na den oorlog hervat en nog niet voltooid (E. Grant). Over de chronologie der oude vesting, die, door haar ligging bijzonder blootgesteld aan Egyptische en Aegeïsche invloeden, een veelbewogen geschiedenis heeft gehad, heerscht nog verschil van meening.

Lit.: Pal. Explor. Fund, Annual (I 1911; II 1912—'13); E. Grant, Beth Shemesh. Progress of the Haverford Arch. Expedition (Haverford, Amerika, 1929); id., Ain Shems Excavations (Haverford 1931—'32). *Simons.*

Bethsan (Beth Sjean), oude stad in Palestina in den Oosthoek van de vlakte van Esdrelon, op geringen afstand van den Jordaan. De beteekenis van den naam B., niet zelden vertaald als „huis van rust, veiligheid” is nog onzeker. Een deel van het huidige „Beisan” (ca. 3 000 inw., waarvan 1 700 Mohamm.) aan den spoorweg Haifa—Damascus, bedekt de oude nederzetting, waarvan echter zeer belangrijke ruïnes zijn blootgelegd in den Tell el-Hosn, gelegen tusschen het huidige dorp en de rivier Dzjaloed. Aan den ande-

ren oever is tevens de necropool der oude stad ontdekt. De bijb. berichten over B. zijn betrekkelijk schaarsch. De Israëlieten konden in den aanvang de sterke vesting niet veroveren op de Cananeeën met hun „ijzeren wagens" (Jos.17,11; Jud. 1,27). De Philistijnen hingen het lijk van Saul op aan den muur van B. (1 Reg. 31,10), blijkbaar in dien tijd in hun macht. Eerst met de overwinning van David op de Philistijnen moet B. in handen der Israëlieten zijn gekomen (vgl. 3 Reg. 4,12). Daarna wordt de stad eerst in den Macchabeeëntijd weer vermeld (1 Mac. 12,40). De bronnen der profane geschiedenis echter en de resultaten der zeer belangrijke opgravingen van den jongsten tijd (C. S. Fisher 1921—'23; A. Rowe 1925—'28; G. M. Fitzgerald 1928) veroorloven een veel vollediger beeld van de geschiedenis der befaamde Jordaanvesting. Van de negen opeenvolgende strata, die thans in de ruïnes van Tell el-Hosn zijn blootgelegd, dateerend vanaf 1500 v. Chr. tot op den modernen tijd, zijn vooral de oudste bijz. merkwaardig om de overblijfselen van een sterken Egyptischen invloed en de resten van vier Canan. tempels (vgl. ook 1 Reg. 31,10 en 1 Par. 10,10). In den Griekschen en Romeinschen tijd wordt B. Scythopolis of Σκυθῶν πολίς genoemd, hetgeen echter niet zeker een gevolg is van de invasie der Scythen in Palestina (ca. 625 v. Chr.), doch wellicht slechts een verbastering van onbekenden oorsprong. Na den herbouw door Gabinius werd B. weer een zeer belangrijke stad, de voornaamste der Decapolis. Het Christendom drong er reeds zeer vroeg binnen, zoodat onder Decius en Diocletianus talrijke martelaren er den dood stierven. Patrophilus, bisschop van Scythopolis, was tegenwoordig op het Concilie van Nicea in 325. De pelgrims uit het Byzantijnsche tijdperk, evenals Arab. geschiedschrijvers blijven B. vermelden in hun annalen.

L i t. : A. Rowe, The Topography and History of Beth-Shan (Philadelphia 1930); G. M. Fitzgerald, The four Canaanite Temples of Beth-Shan (ibid. 1930): id., Beth-Shan. Excavations (1921—'23, ibid. 1931). *Simons.*

Beth Sjan, B e t h S j e a n, → Bethsan.

Beth Sjemesj, → Bethsames.

Bethsur (Huis der Rots), bijb. plaats in Palestina aan den huidigen weg van Jerusalem naar Hebron. Bij het gebied van Juda ingelijfd (Jos.13.58) werd B. door Roboam later versterkt (2 Par. 11.7). In den Macchabeeëntijd was B. een strategische post van beteekenis door Joden en Syriërs met afwisselend succes omstreden (vgl. 1 Mac. 4.6,7.; Mac. 11 en 13). Het huidige Beit Soer met resten van oude Arab. bouwwerken ligt in de nabijheid van de bijb. stad, thans Chirbet et-Rabeiqah, waar opgravingen begonnen zijn in 1930. *Simons.*

Bethulia, bijb. plaats, de geboorteplaats van Judith, door Holofernes belegerd (Judith 7 en vlg.). De juiste ligging (niet ver van Dothain) is onbekend.

Béthune, arr. hoofdstad van het Fransche dept. Pas de Calais (50° 32′ N., 2° 38′ O.), 19 956 inw. (1931). Moerassig gebied, veel steenkool. Handelsplaats, linnenbleekerij; suikerraffinaderij.

B. ligt in het oude Artesië, waarnaar Robert III van Vlaanderen heette. In 1487 leed Maximiliaan hier een geduchte nederlaag tegen de Franschen, wat aanleiding tot nieuwe woelingen der Vlamingen werd.

Bethzacharam (Bethzacharia = Huis van Zacharias), bijb. plaats in Palestina, waar Judas de Macchabeeër een onbeslisten slag leverde tegen de Syriërs (1 Mac. 6.32 vlg.). Thans Beit Zakaria, 18 km ten Z. van Jerusalem.

Bethzata, → Bethesda.

Bethzecha (of B e z e t h), bijb. plaats in Palestina, vermeld in de oorlogen der Macchabeeën (1 Mac. 7.19). De meest waarschijnlijke identificatie is Beit Zeita, 5 km ten N. van Bethsur.

Betimmering, in hout uitgevoerde afwerking van vertrekken, wanden en onderdeelen. Men onderscheidt kamer-, kast-, kozijn- en wandbetimmeringen. De constructies moeten zóó gemaakt worden, dat het hout vrij kan krimpen zonder dat naden ontstaan. ofwel zoo dat deze naden niet hinderen. Bij kostbare b. wordt het hout onzichtbaar bevestigd door verdekte vernageling.

Ventilatie achter wand-b. is gewenscht. Groote vlakken in paneelen worden veel van triplex gemaakt. *Thunnissen.*

Beting, zwaar houten of ijzeren juk, in gebruik op sleepbooten, ter bevestiging van den sleeptros. Bestaande uit: twee verticale palen, de zgn. betingstijlen, aan de bovenzijde verbonden door een dwarsbalk, den betingbalk.

Betjoenen beteekent in Friesland: beheksen, betooveren.

Beton, een mengsel van mortel en toeslagmaterialen, waarvoor meestal grind en steenslag wordt gebruikt, ook wel hoogovenslakken of bimsslakken uit het Eifelgebied; men spreekt dan van s l a k k e n- of b i m s b e t o n. Ter verkrijging van bijzonder hard b. wordt vijlsel van ijzer of staal toegevoegd, bijv. voor vloeren in fabrieken; dit is zgn. s t a a l - b e t o n. De mortel moet na een bindings- en verhardingsproces met het toeslagmateriaal een vast en zoo dicht mogelijk geheel vormen. Naar gelang van het bindmiddel in de mortel spreekt men van c e - m e n t -, t r a s - of k a l k t r a s b e t o n. De mengingsverhouding der grondstoffen voor het maken van b. werd tot vóór enkele jaren door de bouwmeesters telkens ingevolge de uitkomsten van bijzondere proefnemingen voor elk geval afzonderlijk bepaald. Het doel van dergelijke proefnemingen was, een zoodanige samenstelling van het zand en het toeslagmateriaal te bepalen, waarvoor het beton de grootste drukvastheid bleek te bezitten. Door de uitgebreide en veel omvattende nasporingen in de Ver. St. van N. Amerika en de systematische proefnemingen der Europeesche proefstations voor het onderzoek van (bouw)materialen is in de laatste jaren op dit speciale gebied voor de behoeften der practische bouwkunde een hooge graad van volmaaktheid bereikt. Door het vaststellen van de grootte der zeefmazen wordt tegenwoordig een bepaalde korrelgrootte van het zand voorgeschreven. Door toepassing van bijzondere toestellen (schudtafels en dgl.) is men er in geslaagd een maatstaf voor de consistentie (stijfheid) der betonmassa te vinden. Als gevolg van deze beproevingsmethoden is men thans in staat de gelijkmatige samenstelling van het b. voor een geheel bouwwerk te verzekeren en mislukkingen bij de uitvoering te voorkomen. Naarmate de verschillende doeleinden varieert de mengverhouding van cement, steenslag (grind) en zand, terwijl voorts de gebezigde hoeveelheid water van invloed is op de vastheid van het b. Men onderscheidt in hoofdzaak: s t a m p b e t o n, dat een consistentie heeft van vochtige tuinaarde en bij groote werken niet veel meer wordt toegepast wegens het hooge arbeidsloon; voorts g i e t b e t o n met een consistentie als van dunne brij, dat meer en meer gebruikt wordt wegens het gemak waarmede het, door het aanwenden van storttorens,

goten en andere mechanische hulpmiddelen, kan worden bereid, en vervolgens het zgn. plastisch beton, met een consistentie, welke tusschen die der beide vorige in ligt en een drukvastheid, weinig verschillende van die van het eerstgenoemde. Door een bepaalde mengingsverhouding kan de consistentie zoodanig worden gemaakt, dat het b. onder luchtdruk kan worden gespoten of geperst. Dit laatste vindt bijv. toepassing om losse steenlagen bij tunnelbouw vast te zetten. Vette b. bevat meer, magere b. minder cement dan met de normale mengingsverhouding overeenkomt.

De bestandheid van b. tegen atmospherische en andere invloeden is voornamelijk van belang ten opzichte van zuren, welke echter niet alle schadelijk zijn. Zoo is bijv. alleen vrij koolzuur agressief, doch in gebonden toestand niet. Bovendien wordt door de aantasting dikwijls een huid op het b. gevormd, waardoor dit verder voor invreten wordt beschermd. In het algemeen is het wenschelijk een zoo dicht mogelijk b. samen te stellen en dit bovendien nog door bestrijken met mastiek en dgl. verder te beschermen. Zwavelzuur, zwaveligzuur en zwavelwaterstof tasten het b. sterk aan, daar zij de aanwezige vrije kalk in gips omzetten; als voorbehoedmiddel daartegen wordt tras aan het b. toegevoegd. Voorts moet nog, vooral in de veenstreken, gerekend worden op aantasting door humuszuren, welke echter slechts zeer verdund in het veenwater voorkomen. Ook de in het zeewater aanwezige stoffen, natriumchloride, magnesiumchloride en natriumsulfaat, tasten het b. in min of meer sterke mate aan en wel door de omzetting van de vrije kalk, zoodat het van belang is deze te binden door toevoeging van tras. Bovendien zal men in alle gevallen moeten zorgen, dat de schadelijke stoffen niet met het b. in aanraking kunnen komen, voordat dit voldoende verhard is.

B. was al in de oudheid bekend. Vele Romeinsche bouwwerken bestaan uit muren van b. Tot bindmiddel dienden kalk, puzzolane (Vesuvius) en tras. *P. Bongaerts.*

Betonbouw. I. Technisch. Onder b. verstaat men bouwwerken, welke geheel of wat de belangrijkste dragende of ondersteunende constructiedeelen betreft, van b. of gewapend beton (gew. b.) zijn vervaardigd. Deze wijze van bouwen dankt haar snelle ontwikkeling en haar toepassing in alle takken van het bouwbedrijf aan de groote voordeelen van het materiaal, de absolute vuurbestendigheid, het groote aanpassingsvermogen met betrekking tot de architecturale vormen zoowel als in verband met de optredende uit- en inwendige spanningen, den volkomen samenhang der constructiedeelen, welke een gelijkmatige verdeeling der lasten over groote vlakken en het opnemen van krachtige schokken veroorlooft, de mogelijkheid van een snelle en goedkoope uitvoering, een groote duurzaamheid en geringe kosten voor het onderhoud van het tot stand gekomen bouwwerk. Daar tegenover staan als nadeelen het tamelijk groote doorlatingsvermogen voor geluid, de geringe bewerkbaarheid, voorts het ontstaan van scheuren, het optreden van vochtigheid en koude in van b. of gew. b. vervaardigde gebouwen, de geringe mogelijkheid om in een eenmaal gereedgekomen bouwwerk veranderingen aan te brengen, doch deze nadeelen kunnen door geschikte middelen (isolatie door middel van luchtlagen, spouwen, of wel kurkplaten, opvulling met cokes of hoogovenslakken, toevoeging van bitumineuse stoffen, bekleeding met linoleum op kurkestrik, anderzijds met behulp van snijbranders, pneumatische beitels, enz.) verholpen worden. Door het gebruik van geschikte machines voor het mengen van het b. en het bewerken van het voor het gew. b. benoodigde ijzer kan een groote besparing van tijd verkregen worden, zoodat in vele gevallen van een ononderbroken werkwijze gesproken kan worden, vooral bij toepassing van → betonmengmachines, betonmolens, schudgoten, giettorens, transportbanden en betonpompen.

Werken in b. en gew. b. worden op velerlei gebied uitgevoerd en behalve bij den → woningbouw ook bij fundeerings- en waterbouwkundige werken voor sluizen, bassins voor verschillende doeleinden, fundeeringsplaten en heipalen, steunmuren, stuwen, open en gesloten kanalen, enz. Bij den → bruggenbouw worden plaat- en vakwerkbogen, gewelfde platen, balk- en boogvakwerkbruggen toegepast.

De samenwerking tusschen ingenieur en architect heeft geleid tot een zich aan de bijzondere eigenschappen van b. en gew. b. aanpassende uitvoering der bouwwerken, aan een eigen stijl, welke geen nabootsing is van de uit andere materialen (hout, baksteen, ijzer) vervaardigde werken. Op deze wijze ontstonden bouwwerken, welke kunstproducten zijn, die niet behoeven onder te doen voor de beste monumentale bouwwerken uit vroegeren tijd, ten gevolge van het feit, dat zij door hun strakke lijnen zoowel als vlakkenbehandeling in overeenstemming zijn met het materiaal en zijn constructieve eigenschappen. Dit is de oorzaak, dat deze wijze van bouwen in het korte tijdsbestek van enkele tientallen van jaren een groot succes geworden is en overal toepassing heeft gevonden. *P. Bongaerts.*

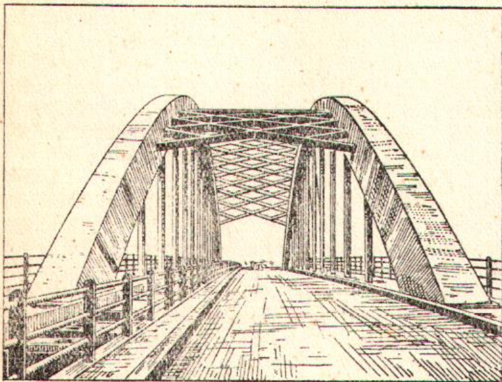
Gewapend-betonconstructies worden tegenwoordig in de meest verschillende soorten toegepast, waarbij de volgende hoofdvormen onderscheiden worden: platen, balkconstructies, balklooze vloeren (mushroom-systeem van Turner), kolommen en palenconstructies.

Voor al deze vormen gelden, wat de samenstelling betreft, bepaalde eischen, welke hier niet alle kunnen worden vermeld.

Alleen ten opzichte van de mushroom-constructie, welke meer en meer toepassing vindt, moge worden vermeld, dat daarbij alle balken vervallen en de vlakke doorgaande vloeren rechtstreeks op de kolommen rusten. De wapeningen gaan in vier richtingen evenwijdig aan alle verbindingslijnen der kolommen, wier kapiteelen door middel van radiale en ringbewapening het scheuren tegengaan en de buigingsmomenten opvangen. Behalve goedkooper dan een constructie met balken biedt het systeem van Turner nog het voordeel van een grooter vrije hoogte, waardoor bij gelijke bouwhoogte de nuttige ruimte aanzienlijk (tot 15%) grooter is. *P. Bongaerts.*

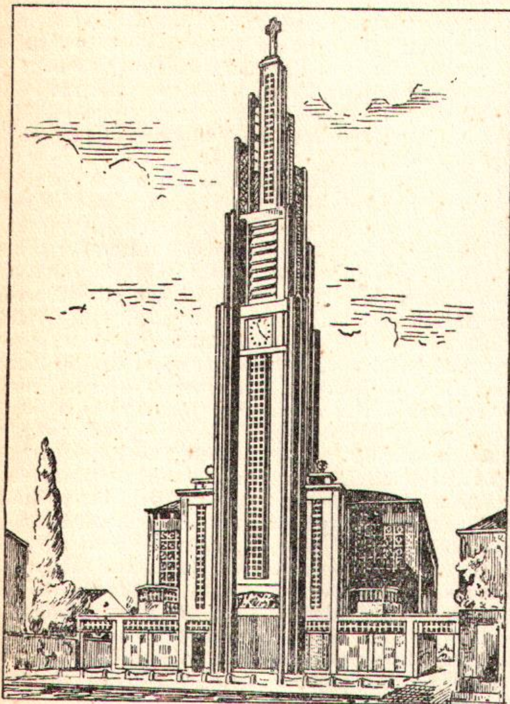
II. Aesthetisch. Betonbouw vertoont de karakteristieke kenmerken van de monolietische bouwwijze. Steunpunt en overspanning gaan zonder bevestigingsdeel in elkaar over. Bij gewapend b. verricht het ijzer de functie van de ons bekende ijzerconstructies, het beton houdt deze op hun plaats, conserveert ze en neemt evenals steenenmateriaal „druk” op. Nu eens, bijv. bij wanden, zal het steenachtige karakter, dan weer, bij vloeren en uitstekende balcons, de dragende functie als bij ijzerconstructie naar voren treden. Bij groote overspanningen komt vooral door het eigen gewicht de steenachtige oorsprong in de vormgeving tot uitdrukking, men ontwerpt dan geen vlakke balken, doch bogen en gewelven, welke meestal flauwer gebogen zijn dan bij steen. B. wordt meestal in

(houten) vormen gegoten; soms in ijzeren en gipsen vormen, soms met ornament voorzien, waardoor mogelijkheden ontstaan voor aesthetische werkingen. De kleur van b. is grauw, daarom wordt beton meestal gepleisterd of bekleed met andere materialen, ofwel met metaalzouten gekleurd. *Thunnissen.*

Gewapend-betonbrug over het in aanleg zijnde Twentekanaal, gelegen in den weg Lochem-Laren. Gebouwd onder directie van den Rijkswaterstaat.

L i t. : Baubücher No. 5, uitgave Julius Hoffman (1928) ; Julius Vischer en Ludwig Hilberseimer, Beton als Gestalter; Bekroond antwoord van ir. H. F. Zwiers op een prijsvraag in het Bouwk. Weekblad (1933, 29).

Betonkerk te Raincy (Fr.). Arch. gebr. Perret.

III. Liturgisch. Beton mag bij kerkbouw gebezigd worden, en een kerk erin opgetrokken, kan gewijd worden, wanneer in de binnenzijde der wanden aanwezig zijn 12 met een kruis gemerkte natuursteenen, en ook de posten der ingangsdeur van natuursteen zijn.

Betonbuizen dienen tot ondergrondsche voortleiding van vloeistoffen. Zij worden in tweeërlei vorm toegepast, namelijk rond en eivormig. Voor beide soorten zijn door de Hoofdcomm. v. d. Normalisatie in Nederland normale afmetingen en keuringseischen vastgesteld (Normaalbladen N 70, N 71 en N 79); eerstgenoemde varieeren van 15 tot 150 cm doorlaat, laatstgenoemde van 30/45 (wijdte en hoogte) tot 100/150 cm doorlaat. Het verdient aanbeveling de eivormige b. toe te passen, daar bij een verminderde vloeistofhoeveelheid daarin de vloeistofsnelheid niet onevenredig afneemt, zooals in de ronde het geval is, terwijl bij een bepaalde doorsnede met een smaller bouwsleuf kan worden volstaan. → Rioleering.
P. Bongaerts.

Betonconstructies, → Betonbouw (I).

Betongrind moet blijven liggen op een zeef van 2,25 mazen per cm² en niet grooter zijn dan 60 mm.

Betonica, Betonie, ook wel S t a c h y s o f f i c i n a l i s geheeten, behoort tot de familie der lipbloemigen (Labiatae). Vroeger werd aan b. geneeskracht toegeschreven voor 40 kwalen; is thans in de apotheek nog bekend als Herba Betonicae.

Betonica.

Betonmolen, toestel tot het bereiden van beton. In den trommel worden de bestanddeelen van het beton met water vermengd.

Betonmortel wordt onderscheiden in cement-, kalk- en trasmortel en wel naar gelang van het doel, waartoe zij moet dienen. Wanneer gebroken baksteen (brikken) in plaats van steenslag of grind wordt gebezigd, is de vastheid van het beton minder groot. De bindtijd is afhankelijk van de temperatuur, daar de koude het binden vertraagt. Vorst werkt schadelijk op het nog niet voldoende gebonden beton; zoo noodig kan bij vriezend weer een snelbindend cement gebezigd worden. *P. Bongaerts.*

Betonning en bebakening (s c h e e p v.) is van rijkswege geregeld, o.a. door de wet tot regeling van het bakenwezen op openbare wateren en door het reglement voor den bakendienst. Op de rivieren wordt de vaargeul aangegeven door → bolbaken. De aanwezigheid van kribben, strekdammen of van andere werken, die bij hoogere rivierstanden onder water kunnen geraken, wordt aangegeven door bleesbaken, ruitbaken of raambaken. Soms worden op gevaarlijke punten gedurende den nacht geleidelichten aangebracht. Plaatselijke ondiepten en zandbanken worden aangegeven door boeien en bakentonnen. *J. ten Brink.*

Betonstorten. Zooals onder → beton vermeld is, onderscheidt men in hoofdzaak 3 soorten van beton, nl. stampbeton, plastisch en gietbeton. Het eerstgenoemde bevat het minste water en daardoor moet tijdens het storten voortdurend gestampt worden, opdat alle lucht kan ontwijken en de ruimten tusschen den steenslag of het grind geheel met mortel worden aangevuld, waardoor men een compact geheel verkrijgt. Dientengevolge is het werkloon hoog en zal men liever plastisch beton toepassen, waarvan de consistentie minder vast is en dat zich derhalve gemakkelijker laat behandelen; echter moet ook hierbij door stooten het vormen van holten en luchtbellen worden tegengegaan. Daarom is het gietbeton uit een oogpunt van gemakkelijker behandeling te verkiezen en het wordt dan ook bij groote werken vrijwel algemeen toegepast, daar het door middel van storttorens en goten op de plaats van bestemming gebracht kan worden en niet zulk een zorgvuldige behandeling vergt. Echter moet men ervoor zorgen, dat de helling van de goten niet te gering en ook niet te groot is; in het eerste geval loopt het water vooruit en blijven de vaste bestanddeelen achter, in het laatste zal de toeslag (steenslag of grind) vooruitloopen en het beton dus ontmengd worden.

Een eerste vereischte is dat het gietbeton niet zeer waterrijk is. Bij het b. in water moet vetter mortel gebruikt worden dan in de lucht; in stroomend water kan men niet storten, daar dan het cement weggespoeld wordt; daarom zorgt men door afdamming, dat het water niet in beweging is tot het beton voldoende gebonden is. Ook bij vorst mag niet gestort worden, tenzij met gebruikmaking van voorgewarmd water (mortel) en snelbindend cement, of met toeslag van zout. Wanneer door de afmetingen van het te storten betonlichaam het ontstaan van stortvoegen niet te vermijden is, zorgt men ervoor, dat zij verspringend komen te liggen op plaatsen waar de minste spanningen optreden. Bij het storten tegen reeds bestaand beton moet men dit eerst → aanbranden.

Ten einde te voorkomen dat het beton uitdroogt alvorens te binden, zal men het zoo lang mogelijk vochtig houden, hetzij door geregelde besproeiing, hetzij door bedekken met natte zakken, nat zand of dergelijke.

Het beton wordt gestort in → b e k i s t i n g e n, de houten constructies, die overeenkomen met den te maken vorm van het bouwwerk en waarin het beton wordt gestampt of gegoten. Het weghalen van de bekisting noemt men ontkisten of ontcenteren. *P. Bongaerts.*

Betontoeslagen. Een eerste vereischte voor de vorming van goed beton is, dat de holten in den toeslag, d.i. grind of steenslag, door de mortel niet alleen worden opgevuld, doch dat er bovendien nog een overschot aan mortel is.

Men verkrijgt een dicht beton, wanneer de hoeveelheid mortel ongeveer 20% grooter is dan het volume der holten. De voordeeligste grootte van grind en steenslag is die, welke niet meer dan 50 mm en niet minder dan 5 mm bedraagt. Voor waterdicht werk moet een b. van niet meer dan 20 mm gebruikt worden. Wegens de goedkoopte is grind of kiezel te verkiezen boven steenslag, omdat dit laatste meer holle ruimten bevat.

De algemeen gebruikelijke verhouding van 2:1 voor toeslag en zand kan benut worden bij toeslagen met maximaal 35% holten (grind of steenslag van verschillende grootten dooreen); bij grof steenslag (tot 50% holten) moet naar verhouding meer mortel gebruikt worden. *P. Bongaerts.*

Betontraliewagens zijn houten kruiwagens voor vervoer van beton; zij onderscheiden zich van de gewone kruiwagens voor grondvervoer, doordat zij een bodem en kop van ijzeren spijlen hebben.

Betonwegen, → Bestrating, → Wegen.

Betonijzer is rond staafijzer (vloeiijzer) met een trekvastheid van 38-48 en een drukvastheid van 14-16 kg/mm².

Betouw, J o h a n n e s i n d e, geschied- en oudheidkundige; * 1732, † 1820, lid van het stadsbestuur te Nijmegen; voortzetter van de „Cronijk van de oude stad Nijmegen" van Smetius; deed kleinere studiën over Nijmeegsche geschiedenis en oudheden verschijnen op naam van zijn zoon G. C. in de Betouw. Zijn collectie Romeinsche oudheden is voor een belangrijk deel aangekocht door het museum te Leiden; zijn handschriften en boeken vermaakte hij aan de Leidsche universiteits-bibliotheek. In Nijmegen is een straat naar hem genoemd.

Betrapping, → Heeterdaad.

Betrekkelijk of r e l a t i e f (Lat. refero = terugbrengen) is wat men kan terugbrengen tot iets anders, waarmee het al dan niet in een afhankelijkheidsbetrekking staat. → Volstrekt.

Betrekkelijke vochtigheid van de lucht, → Vochtigheid van de lucht.

Betrekkelijk voornaamwoord, → Relativum.

Betrekkingsschaal e e n e r w e d e r k e e r i g e r e e k s, → Wederkeerige reeks.

Betrekkingswaan, → Waandenkbeelden.

Betriebsräte, Betriebsrätegesetz. Reeds voor het einde van den Wereldoorlog had Duitschland zijn toevlucht genomen tot de medewerking der arbeidersorganisaties nl. bij het Gesetz über den vaterländischen Hilfsdienst (1916). Daarin werd o.a. bepaald, dat er in alle voor dezen Hilfsdienst werkzame ondernemingen (Betrieb = onderneming!), welke meer dan vijftig arbeiders telden, bepaalde kernen zouden zijn. Vooral bij geschillen tusschen werkgever en arbeiders zouden die kernen optreden.

Na de revolutie van 1918 werd op deze regeling voortgebouwd. Reeds bij twintig man in de onderneming zou een kern worden gevormd, zoowel bij publiek- als privaatrechtelijke ondernemingen. De taak van de kern werd uitgebreid. Zij zou de belangen van arbeiders en bedienden tegenover den werkgever behartigen en een taak hebben bij de uitvoering van de collectieve arbeidscontracten.

Naar het voorbeeld van Rusland waren in den revolutietijd Betriebsräte gevormd en de grondgedachte daarvan werd neergelegd in het Betriebsrätegesetz van 1920. De Ausschüsse of kernen van 1916 werden nu

Betriebsräte, die in het geheele bedrijfsleven in alle ondernemingen met ten minste twintig arbeiders en bedienden zouden worden opgericht. Bijzonderheden o.a. voor het landbouwbedrijf en kleinere ondernemingen blijven hier buiten beschouwing.

De bevoegdheden van den Betriebsrat zijn veel grooter dan van de vroegere Ausschüsse. De bedoeling is, dat het nieuwe lichaam in de onderneming den werkgever steunt bij zijn behartiging van het doel der onderneming. De Betriebsrat moet ervoor zorgen, dat de onderneming zoo economisch mogelijk wordt geleid, en meewerken aan het totstandbrengen van nieuwe arbeidsmethodes. Bij het aannemen en ontslaan van personeel heeft de Betriebsrat een gewichtige taak; verder natuurlijk weer bij geschillen en bij de uitvoering van het collectief arbeidscontract. De werkgever moet inzage geven van de loonboeken en elk kwartaal aan den Betriebsrat verslag uitbrengen over den toestand der onderneming. In naamlooze vennootschappen benoemt de Betriebsrat zelfs leden in het college van commissarissen. Op het terrein van de vakvereenigingen mag de Betriebsrat niet komen.

Er is veel verschil van meening over de vraag, hoe deze Betriebsräte hebben gewerkt. De omstandigheden van Duitschland op economisch gebied zijn zeer zeker niet gunstig geweest voor een zuivere proefneming. Daarnaast staat, dat de verkeerde keuze: onderneming en niet: bedrijf, als grondslag van een nieuwe ordening van het bedrijfsleven, met de daarbij noodzakelijke conflicten tusschen de Betriebsräte en de leiding der vakvereenigingen, niet kon doen verwachten, dat belangrijke resultaten zouden worden verkregen. Met het Hitler-regime in Duitschland is deze geheele regeling wel van de baan te achten.

Pogingen in ons land om in de richting van Betriebsräte te gaan, moesten na de stappen tot bedrijfsorganisatie (bedrijfsradenstelsel, enz.) en de instemming, die daarmee in nagenoeg de geheele vakbeweging was betuigd, noodzakelijk mislukken.

L i t.: H. Brauns, Das Betriebsrätegesetz; Th. Brauer, Das Betriebsrätegesetz und die Gewerkschaften; Henri Hermans, Het groote vraagstuk der Bedrijfsorganisatie; prof. dr. J. A. Veraart, Medezeggenschap, Ec. St. Ber. (1922); id., Beginselen der Economische Bedrijfsorganisatie. *Veraart.*

Betrokkene, in het H a n d e l s r e c h t de benaming voor dengene, op wien een wissel „getrokken" is, d.w.z. aan wien de trekker in een wisselbrief last geeft, om het daarin genoemd bedrag aan een derde of diens „order" te betalen. Tot zoodanige betaling is de betrokkene niet verplicht, zoolang hij geen „fonds" onder zich heeft, hetgeen beteekent, dat hij de in den wissel genoemde som aan den trekker schuldig moet zijn. Door dan dit bedrag op verzoek van dien trekker aan een aangewezen derde te betalen, wordt de betrokkene tegenover den trekker gekweten. De betrokkene wordt a c c e p t a n t, zoodra hij door een schriftelijke verklaring daarvan doet blijken, hetgeen in de practijk meestal geschiedt door op den wissel te schrijven „geaccepteerd" en dit te onderteekenen.

Het verschil tusschen betrokkene en acceptant is vnl. dit, dat de houder van den wissel, indien de betrokkene niet betaalt, van dezen in rechte niet zonder meer betaling kan vorderen, doch op den vorigen houder zgn. regres moet nemen, terwijl hij daarentegen op den acceptant rechtstreeks een vordering heeft; want door de acceptatie heeft de betrokkene zich verbonden, om het in den wissel genoemd bedrag ten vervaldage te betalen aan dengene, die van den wissel dan de houder zal zijn. Over den betrokkene handelt in N e d e r l a n d het Wetboek van Koophandel.

Voor B e l g i ë: Wetb. van Koophandel Bk. I, Titel VIII.

L i t.: L. Fréderieq, Beginselen v. h. Belg. Handelsrecht (I). *Ariëns.*

Betsjoeana, → Beetsjoeana.

Bettborn, gem. in het groothertogdom Luxemburg, ten Z.W. van Ettelbrück; opp. 1 560 ha, ca. 900 inw.; autobusdienst.

Bettelheim, A n t o n, Oostenrijksch-Duitsch litterair-historicus en tooneelcriticus. * 18 Nov. 1851 te Weenen, † 29 Maart 1930 aldaar. Stichter van de biographieënreeks Führende Geister (1889 vlg.) en leider van het Biographisches Jahrbuch und Deutscher Nekrolog (1897 vlg.), deed B. aan wetenschappelijke tekstuitgaven (o.a. van Anzengruber) en aan gewetensvolle biographie volgens de traditioneelhistorische methode.

W e r k e n: Anzengruber (1891); Auerbach (1907); Balzac; von Saar (1908); Beaumarchais (1911); Ebner-Eschenbach (1920); Wiener Biographengänge (1921). *Baur.*

Betteloni, V i t t o r i o, Italiaansch dichter, * 1840 te Verona, † 1910 aldaar; schreef lyrische en epische werken en vertaalde Goethe, Byron, Hamerling, e.a.

W e r k e n: o.a. In primavera; Nuovi versi; Stefania. — L i t.: Henrich (1924); Bonfartini, Betteloni e la critica (1930).

Bettemburg, gem. in het groothertogdom Luxemburg, ten Z. van Luxemburg; opp. 2 149 ha, ca. 5 560 inw.; spoorwegcentrum; Alzette-rivier; nijverheids- en handelsplaats.

Bettendorf, gem. in het groothertogdom Luxemburg, ten O. van Diekirch; opp. 2 324 ha, ongeveer 1 700 inw.; spoorweg; brug over de Sauer; kerktoren met Romeinsch beeldhouwwerk.

Bettenhoven (Fr. Bettincourt), gem. in de prov. Luik; ten N.W. van Borgworm; opp. 187 ha, ruim 400 inw.; landbouwstreek; kerk uit de 18e eeuw met twee klokken uit de middeleeuwen.

Betterment tax, belasting, welke in Engeland wordt geheven van de tengevolge van overheidswerkzaamheden gestegen waarde van eigendommen. In Ned. is zij bekend onder den naam van → baatbelasting.

Betti, U g o, Italiaansch dichter en tooneelschrijver, geb. te Camerino, woonachtig te Parma.

W e r k e n: o.a. Il re pensieroso (gedichten, 1922); La padrona (tooneelstuk); Stella, Caino (novellen, 1928).

Bettinelli, S a v è r i o, Italiaansch schrijver, * 18 Juli 1718 te Mantua, † 13 Sept. 1808 aldaar. Trad in de orde der Jezuïeten, reisde door Italië, Duitschland, Frankrijk, waar hij Voltaire leerde kennen en bewonderen. Schreef tragedieën, die geen bijval genoten, en gezwollen lyrische gedichten zonder bezieling. In zijn: Lettere virgiliane (1757) en Lettere inglese (1767) maakte hij, in den aard van Voltaire, een zeer gewaagde critiek op de Divina Commedia (Goddelijke Comedie) van Dante, hetgeen een hevige polemiek uitlokte, die tot eenig en heilzaam gevolg had de Dantevereering, die sedert eeuwen in het vergeetboek verzeild was, te doen oplеven. Gozzi diende hem van antwoord met zijn Difesa di Dante (1758). Van blijvende waarde is zijn geschiedkundig werk Il resor-

gimento d'Italia negli studi, nelle arti e ne' costumi dopo il mille (2 dln. 1773).

Werken: Volledige uitg. door hemzelf bezorgd (24 dln., Venetië 1799—1801); Lettere virgiliane di S. B. door P. Tommasini Mattiucci (Citta di Castello 1913); Lettere virgiliane e inglese door V. E. Alfieri (Bari 1930). — Lit.: G. Federico, L'opera letteraria di S. B. (Milaan 1913); L. Capra, L'ingegno e l'opera di S. B. (Asti 1913); F. Colagrosso, S. B. e il teatro gesuitico (Florence 1901). *Ulrix.*

Bettink, → Wefers Bettink.

Betuinen, het voorzien van rijs- en rietbeslag of baardwerken (→ Waterbouwkunde) met vlechttuinen, samengesteld van rechte, op maat gehakte palen, ter lengte van 60 cm, op afstanden van 35 à 45 cm en tuinlatten of haringband; bij het gebruik van Geldersch rijs moeten lat voor lat worden gevlochten. Voor de onderste en bovenste lagen worden de zwaarste latten verwerkt.

Betula, → Berk.

Betulaceae (fossiel), plantenfamilie tijdens het Tertiaire tijdvak; veelvuldig onder de vondsten is de Alnus Kefersteinii Göpp., behoorend tot het geslacht der Alnaceeën. B. plantkundig, → Berkachtigen.

Betulius, eigenlijk: Simon von Birken, Duitsch dichter van de groep der → Pegnitzschäfer. * 5 Mei 1626 te Wildenstein, † 12 Juni 1681 te Neurenberg. B.'s werk bevat, naast de gekunstelde herderpoëzie, die de Neurenbergsche school kenmerkt en de codificatie er van in een Poëtica (1697), eenige godsdienstige liederen, die ontsnappen aan dat verderfelijk → Marinisme, en de Duitsche vertaling van een enkel Jezuïetendrama (Androfilo, 1656).

Lit.: J. Tittmann, Die Nürnberger Dichterschule (Göttingen 1847); A. Schmidt, S. v. B. (Neurenberg 1894). *Baur.*

Betuttelen, bijvorm van betittelen, beteekent de tittels, puntjes, op de i zetten, nl. in een wetenschappelijk of letterkundig geschrift; het verbeteren. In den → Muiderkring was de term in gebruik; P. C. Hooft betuttelde nog al eens de geschriften der andere leden. Tegenwoordig gebruikt men het nog wel half schertsend. *v. d. Wijnpersse.*

Betuwe, landschap in Geld., tusschen den Rijn in het O., den Rijn-Lek in het N., de Waal en de Linge in het Z. en de grens van de provincie Z. Holland in het W. De bodem bestaat bijna geheel uit rivierklei; in de stroombanen van vroegere rivierarmen zand. Naar de hoogte verdeeld in Over-Betuwe in het O. en Neder-Betuwe in het Westen. → Gelderland (Economische beteekenis). *Heijs.*

Betwisting (Ned. Recht) heeft plaats door den curator in een faillissement van bij hem ingediende vorderingen. Deze betwiste vorderingen moet hij op een afzonderlijke lijst brengen, onder vermelding van de gronden der betwisting, welke lijst, evenals die der erkende vorderingen, vóór de verificatievergadering moet worden gedeponeerd ter griffie van de betrokken gerechten. Daar kunnen zij tot aan de verificatie-vergadering door iedereen kosteloos worden ingezien. Volhardt de curator ter vergadering in zijn betwisting en wordt de vordering niet teruggenomen, dan wordt het geschil door den rechter-commissaris naar de gewone terechtzitting verwezen (renvooi), om in een gewone procedure te worden beslist. Ook de gefailleerde kan een ingediende vordering onder summiere opgave van zijn argumenten betwisten, zelfs indien de curator de vordering erkent. Verwijzing naar de terechtzitting heeft dan niet plaats en in het faillissement geldt die vordering als erkend. Het verschil met een in het geheel niet betwiste vordering komt dan ook eerst na afloop van het faillissement aan den dag. Ten opzichte van een niet door den gefailleerde betwiste vordering levert het procesverbaal der verificatievergadering na afloop van het faillissement een voor tenuitvoerlegging vatbaren titel op tegen den ex-gefailleerde, hetgeen gelijk staat met een veroordeelend vonnis. Is de vordering daarentegen door dezen betwtist, dan geeft het proces-verbaal daaraan geen executoriale kracht. De crediteur moet dan nog tegen den debiteur procedeeren, om eerst na verkrijging van een veroordeelend vonnis tot executie te kunnen overgaan.

Tenslotte kan ook een crediteur de door een ander ingediende vordering, of de beweerde preferentie ervan, al of niet te zamen met den curator betwisten, in welk geval hij partij is in de renvooi-procedure. Over betwisting handelt in Ned. de Faillissementswet (vnl. in de art. 112, 119, 122—127, 197). *Ariëns.*

(Belg. recht). Wordt geregeld door Boek III, Titel 1, Hoofdstuk 4 van het Belg. Wetboek van Koophandel. Ieder schuldeischer van een gefailleerde moet binnen de termijnen, die door het vonnis, dat het faillissement vaststelt, bepaald worden, een aangifte van zijn schuldvorderingen doen ter griffie van de Rechtbank van Koophandel (art. 496). De verificatie van de ingediende schuldvorderingen geschiedt door de curatoren, in de aanwezigheid van den rechter-commissaris, nadat de gefailleerde behoorlijk werd opgeroepen. Proces-verbaal van verificatie wordt door den curator opgemaakt en door den rechter-commissaris mede onderteekend (art. 500). In geval van betwisting of indien de schuldvorderingen niet voldoende gerechtvaardigd blijken, schorst de curator zijn beslissing tot de afsluiting van het proces-verbaal van verificatie. De betwistingen kunnen uitgaan van den curator, van den gefailleerde en van de schuldeischers, wier vorderingen in het passief zijn opgenomen. Op de vergadering, vastgesteld voor het sluiten van het procesverbaal van verificatie, worden alle betwiste schuldvorderingen onderzocht. Op den titel der aangenomen schuldvorderingen vermeldt de curator: „Aangenomen in het passief voor een bedrag van. . ., den . . .". De rechter-commissaris viseert deze verklaring en verwijst naar de bevoegde Rechtbank alle betwistingen aangaande de schuldvorderingen, die niet in het passief zijn opgenomen (art. 503). *Rondou.*

Betylen, → Baetyliën.

Betz, 1° Franz, operazanger (baryton), vooral bekend als Wagnerzanger. * 19 Maart 1835 te Mainz, † 11 Aug. 1900 te Berlijn. Na in de opera's van verscheidene Duitsche provincieplaatsen te zijn opgetreden, werd hij in 1859 verbonden aan de Koninklijke Opera te Berlijn. Ook zong hij te München en bij de Festspiele te Bayreuth (1876). *Hanekroot.*

2° Gerardus Henri, Ned. industrieel en staatsman, * 1816, † 1868. Als lid van den Rotterdamschen gemeenteraad (1853—1859) en van de Tweede Kamer (1859—1862) trad hij vooral op als deskundige in financieele zaken. In het tweede ministerie-Thorbecke (1862—1866) was hij tot 1865 minister van financiën. Als zoodanig bewerkte hij o.a. een nieuwe verlaging der invoerrechten, afschaffing van de uitvoerrechten (behalve die op lompen) en opheffing der stedelijke accijnzen. Hij viel als minister wegens een

interpellatie, uitgelokt door een door hem geschreven brief, waarin hij aan de Limburgers enkele concessies op belastinggebied in het vooruitzicht stelde, indien de verkiezingen ten gunste van het ministerie uitvielen. *Verberne.*

Betzdorf, gem. in het groothertogdom Luxemburg, ten W. van Grevenmacher, opp. 2 608 ha, ca 1 400 inw.; steengroeven; spoorweg, autobusdienst.

Beuckelaer, J o a c h i m, schilder te Antwerpen; * 1533, † 1573; zeer sterk onder invloed van Pieter Aertsen te Amsterdam, met wien hij verwant was. Hij maakte meest groote schilderijen (bijbelsche voorstellingen of keukeninterieurs) en zocht daarbij naar realisme; dat hij daarin geslaagd is kan men moeilijk zeggen, want zijn stukken zijn stijf en gekunsteld. De realiteit, die Breughel's kunst kenmerkte, ontbrak bij hem geheel. Details, vooral stillevens van vruchten en vaatwerk, zijn het beste deel zijner werken. De figuren zijn zeer geacheveerd, vertoonen sterk Moro's invloed, maar missen leven. B.'s werken zijn niet talrijk.

L i t.: Sievers, Pieter Aertsen; W. Steenhoff, P. Aertsen en J. Beuckelaer in: Onze Kunst (1916). *Schretlen.*

Beudant, C h a r l e s, Fr. rechtsgeleerde, * 1829, † 1895; doceerde aan de universiteiten te Straatsburg en te Parijs, waar hij van 1879 tot 1887 deken was van de rechtsgeleerde faculteit. Behoort met Laferrière en Baudry Lacantinerie tot het overgangstijdperk tusschen de verklarende en de wetenschappelijke rechtsschool. Benevens zijn commentaar over het B.W. publiceerde hij in 1890 zijn thans nog hoog gewaardeerde studie over „Le Droit individuel et l'Etat".

L i t.: Bonnecase, La Pensée Juridique Française de 1804 à l'heure présente (Bordeaux 1933). *Orban.*

Beugelen, strijken van chroomoverleder ter neerlegging van de nerf en ter bevordering van fraai en vast aanzien (→ Lederbereiding).

Beugelkan, een kan met breeden buik, smallen hals en verticaal aangebracht oor; veelvuldig in de laat-Minoïsche cultuur.

Beugels, J a n (kloosternaam Herman Joseph), verdienstelijk kanselredenaar der Norbertijner abdij van Postel. * 1771 te Oirsbeek bij Maastricht, † 1851 te Helmond.

L i t.: Biographie door Jos. Habets, in De Godsdienstvriend 85 (1860, 283-298).

Beugem, I s i d o o r v a n, pseud. van Is. Verdoodt, Vl. dichter. * 1889 te Moorsel-bij-Aalst, thans te Gent. Buiten verschillende verzenbundels, meest zachte stemmingspoëzie, monographieën over Vlaamsche kunstenaars: Saverijs, Ingels, Uit Vlaanderens Kunsthalle (1928).

Is. van Beugem.

Beugen c.a., gem. in N. Brabant, grenzende a. d. Maas en aan Limburg; bestaat uit de parochiedorpen Beugen en Rijkevoort; ca. 2 300 inw., bijna allen Katholiek; oppervl. 2 647 ha; veeteelt en landbouw. De kerk van B., waarin zich een eiken 15e-eeuwsch Madonnabeeld bevindt, dateert uit begin 15e eeuw; vergroot en gerestaureerd door dr. P. Cuypers. *v. Velthoven.*

Beughem, J o a n n e s F e r d i n a n d u s v a n, bisschop. * 1630 te Brussel, † 19 Mei 1699 te Antwerpen en aldaar begraven in de hoofdkerk. Te Leuven verwierf hij het licentiaat. Eerst verbonden aan de St. Gudula-kerk te Brussel; 12 November 1679 tot bisschop van Antwerpen gewijd. Hij ijverde krachtig tegen het Jansenisme en de zedenverwildering in zijn bisdom.

L i t.: J. B. Krüger, Kerkelijke gesch. van het bisdom van Breda (II 1874, 234-239). *Knippenberg.*

Beuk (p l a n t k u n d e) (Fagus silvatica), behoorend tot de familie der Fagaceeën, is over geheel West-Europa verspreid. De b. heeft een gladden bast, zomergroene, twee-rijige bladeren met spits toeloopenden, ovalen vorm en afzonderlijke mannelijke en vrouwelijke bloemen. Variëteiten zijn: bruinroode b., treurbeuk, grootbladige b., zilverbeuk en Servische goudbeuk. De Oostersche, de Japansche en de Amerikaansche bruine beuk kunnen ook in onze streken leven.

De b. prefereert kalkrijke, leemachtige, vochthoudende gronden. De mooiste beukenbosschen in ons land aan den Veluwezoom (boekgronden). Verdraagt veel schaduw, is ook zeer geschikt als laanboom (Middachter allee).

Beuk (b o u w k u n d i g) of s c h i p wordt genoemd het langwerpige deel van een kerk, waarvan de omtrek door muren of zuilen is aangegeven. Er zijn éénbeukige (of één-schepige) en meer-beukige kerken. De voornaamste is de middenbeuk (of het middenschip): hij strekt zich uit van den hoofdingang naar het koor. De zijbeuk is de beuk naast en evenwijdig met den middenbeuk: hij is vaak lager en korter dan deze. Loodrecht op de lengtebeuken staat de dwarsbeuk of het transept. *Knipping.*

Beuk (belangrijk onderdeel van de Zeeuwsche vrouwendracht), → Nationale kleederdrachten.

Beukelakerwijde, veenplas in de prov. Overijsel, gelegen in het Ambt-Vollenhoven. → Belterwijde.

Beukelsz, J a n, → Leyden, Jan van.

Beukenargument. Het b. komt hierop neer: het Oer-Indo-Germaansch kende den beuk, getuige de oerverwante taalvormen: Germ. * bôk- (Ned. beuk), Lat. fâgus (=beuk) enz. Daar de beuk om climatologische redenen niet meer beoosten de lijn Königsberg-Krim voorkomt, moet dus het stamland der Indo-Germanen Westelijk van die lijn liggen, en daar de beuk pas in den bronstijd in Denemarken binnendrong, kon het dus ook alleen ten Zuiden van Denemarken liggen, en was dus practisch West-Europa.

Als deze argumentatie juist is, speelt dus het b. een rol in de bepaling van het stamland der Indo-Germanen, nl. de plaats, waar het ongesplitste Indo-Germ. oervolk in de laatste periode van zijn bestaan als eenheidsvolk woonde. Zulk een kwestie tracht men immers op te lossen door linguistische paleontologie, d.i. de reconstructie van den Indo-Germ. beschavingstoestand met behulp van taalkundige gegevens. Men gaat uit van het onzekere beginsel, dat de cultuurbegrippen, waarvoor de afgeleide talen gemeenschappelijke uitdrukkingen hebben, in het bezit van het oervolk waren, en tracht zoo te bepalen cultuur, klimaat, bodem, fauna en flora. Voor zoo'n reconstructie (die het stamland natuurlijk nader helpt begrenzen) is als regel noodig de overeenstemming van minstens twee talen in de benaming van het cultuurbegrip. Zoo kenden de Indo-Germanen in

hun stamland den winter blijkens de overeenstemming van Sanskrit hêmanta en Gr. cheimoon (beide=winter).

Toch beteekent het b. voor de localiseering der Indo-Germaansche Urheimat niet veel. 1° Het is ondoenlijk uit te maken welke boom oorspronkelijk met den naam bhaugos bedoeld werd. De parallellen van beuk komen in de meeste Germ. talen voor en steeds in dezelfde beteekenis (oud-Eng.: bêce, oud-Hoogd.: buohha, oud-Saksisch: bôka). Ook Lat. fâgus = beuk. Doch de verdere verwanten hebben andere beteekenissen nl. Grieksch: faegos en Dorisch: fâgos is een soort eik; Koerdisch: bûz = olm. De oorspronkelijke beteekenis kan dus wel een andere geweest zijn, bijv. een algemeenere, en dan kan zich de beukbeteekenis in Centraal-Europa (want men vindt die beteekenis in het Lat. en in het Germ.) hieruit ontwikkeld hebben. Hiermee komt overeen dat in midden-Europa de beuken heel talrijk waren en dat daar de Germanen en Latijnen eenmaal eenigen tijd in contact geleefd hebben, zoodat de beteekenis-overeenkomst in beide talen begrijpelijk is.

2° Als dat Koerdische bûz = olm er niet mee verwant zou zijn, wat sommigen betwijfelen, ontbreekt de → satemtaalparallel en wordt door het b. dus hoogstens het stamland der → centumtalen bepaald.

3° De naam hangt niet samen met Grieksch: fagein = eten, waardoor het woord „boom met eetbare vruchten" zou beteekenen, want de wortel van bhaugos heeft een lange u-diphtong.

Lit.: Brückner, Zeitschrift für Vergleichende Sprachforschung (XLVI, 193); O. Schrader, Die Indogermanen (Leipzig 1916); Bartholomae, Zur Buchenfrage, Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie (1918, 1e afl.) en: Indogermanische Forschungen (IX, 271); J. Schrijnen, Handleiding bij de studie der vergelijkende indogermaansche taalwetenschap. *Weijnen.*

Beukenhout, zwaar, witgeel, hard hout, afkomstig van beukenboomen. Het heeft gering draagvermogen en tamelijk veel elasticiteit; is van korten duur, als het niet voortdurend in drogen toestand of geheel onder water is. B. kan gemakkelijk geïmpregneerd worden, zoowel met bederfwerende middelen (waardoor de bruikbaarheid dus verhoogd wordt) als met kleurstoffen (ter imitatie van andere houtsoorten, bijv. palisanderhout). Wordt gebruikt in de meubelindustrie, verder voor schaafbankbladen, als bruggendek (versplintert niet), voor parketvloeren, voor gereedschappen, die met levensmiddelen in aanraking komen (riekt niet en neemt moeilijk reuk aan). Bij het branden is b. zeer zindelijk en heeft een groot warmtegevend vermogen.

Beukenteer, een zwarte, dikke vloeistof, wordt verkregen door droge destillatie van beukenhout en wordt als bederfwerend middel toegepast voor het impregneeren van hout, touw, enz. Komt hoofdzakelijk uit Tsjecho-Slowakije en Roemenië. Bij destillatie van b. ontstaat, behalve water met azijnzuur en ruwe houtgeest, de beukenteerolie, terwijl een weeke pek achterblijft (40%—60%). De beukenteerolie is lichtgeel, maar kleurt aan de lucht snel roodbruin. De lichte b.-olie, s.g. 0,96—0,98, destilleert tot 120°C, de zware, s.g. 1,04—1,05, tusschen 120° en 270°C. *Hoogeveen.*

Beukenteerolie, zware olieachtige vloeistof (s.g. minder dan 1), bereid door droge destillatie van de teer uit het hout van Fagus Sylvatica; gebruikt ter bereiding van → creosoot.

Lit.: Ned. Pharm. Ed. (V).

Beuker, → Dorschmachine.

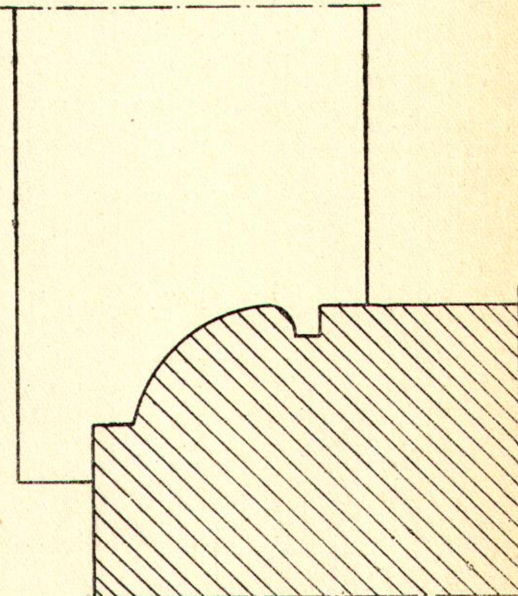
Beukvaren, Phegopteris of beter Nephrodium, een varengeslacht van de familie der Polypodiaceae. De b. komt in Ned. in 3 tamelijk zeldzame soorten voor, w.o. Phegopteris polypodioides (Polypodium Phegopteris), de smalle b. met naar beneden gebogen onderste paar blaadjes; Phegopteris (Polypodium) Dryopteris, de gebogen b., waarvan de bladschijf een bijna rechten hoek met den steel maakt, en Phegopteris (Polypodium) Robertianum, de rechte b., waarvan de bladeren eenigszins naar het Robertskruid rieken. *Bouman.*

Beule, Henri de, Vlaamsch dierenschilder; * 1845, † 1900 te Brussel.

Beulé, Charles Ernest, Fransch archeoloog en staatsman. In 1851 professor te Athene, waar hij den ingang der propylaeën van de Acropolis ontdekte. Was later werkzaam aan de opgravingen te Carthago. * 1826, † 1874.

Werken: L'acropole d'Athènes (2 dln. 1863); Etudes sur le Péloponèse (1875). *E. De Waele.*

Beulingschaaf, profielschaaf voor het schaven van een halfrond profiel met kraalmotief.

Beulingschaafprofiel.

Beumelburg, Werner, Duitsch schrijver van opgeschroefd-nationalistische oorlogsboeken. * 1899 te Traben Trarbach.

Werken: Sperrfeuer um Deutschland (1929); Die stählernen Jahre (1930 vlg.).

Beuningen, gem. in Geld., in het N. van het Rijk van Nijmegen, aan den linker Waaloever. Omvat de dorpen B. en Weurt met een gezamenlijke opp. van 1 975 ha. Het aantal inwoners bedraagt ruim 3 300, waarvan 3 100 Kath. en ruim 200 Ned. Herv. De bodem bestaat uit rivierklei; in verband daarmee landbouw en tuinbouw. Daarnaast steen en jamfabrieken. Van het vroegere slot Blankenberg te B. staat nog een vierkant torentje uit de 15e eeuw. *Heijs.*

Beuningen, Coenraad van, invloedrijk

diplomaat en regent in de tweede helft der 17e eeuw. Waarschijnlijk * 1622 te Amsterdam, † 1693. B. werd herhaaldelijk met belangrijke gezantschappen belast, naar Zweden, Denemarken, Frankrijk en Engeland. Onverzoenlijk tegenstander van de Fransche politiek. Febr. 1669 tot burgemeester van Amsterdam gekozen. Onder invloed van Gilles Valckenier meer Oranjegezind. Toch was B. in 1683 tegen de anti-Fransche politiek van den stadhouder, wijl hij wist, dat op Engeland niet gerekend kon worden. Vandaar een breuk met Willem III. Zielsziek gestorven. „Esse, non videri" (= zijn, niet schijnen) was zijn lijfspreuk.

Lit.: C. W. Roldanus, C. v. B., staatsman en libertijn (1931). *Cornelissen.*

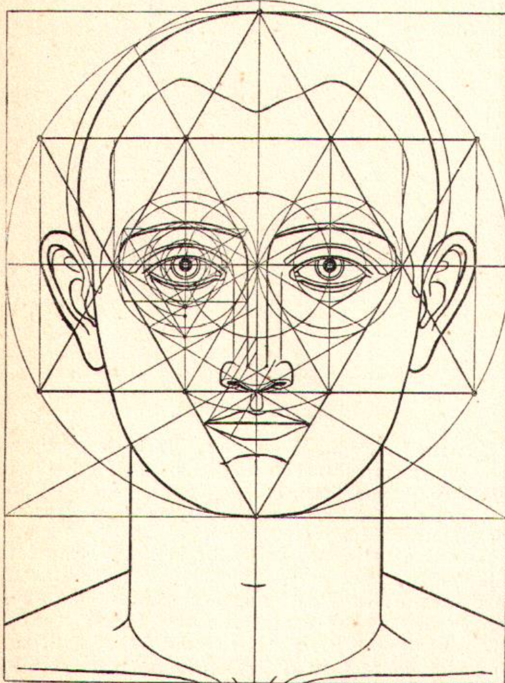
Beurden, Alexander Franciscus van, schrijver. * 28 Juli 1857 te Grave. Mede-oprichter van het Prov. Genootschap in Limburg voor geschiedenis, taal en kunst.

Werken: Limburgsche Novellen; Limburgsche Sagen en Legenden, werken over het Peelgebied van Limburg.

Beuron (zie plaat bij Abdij, deel I, t/o kolom 223/224), een ca. 1077 als Augustijner kanunnikenklooster in Hohenzollern gesticht klooster; 1802 opgeheven; 1863 door de gebr. p. Maurus en Placidus Wolter betrokken en sedert hoofdklooster der door hen gestichte **Benedictijner Congregatie van Beuron** (→ Benedictijnen).

De monniken leggen zich bijzonder toe op de studie van liturgie en op de kerkelijke kunst. De bekende abdij Maria-Laach, en in Nederland Benedictus-Berg bij Vaals, behooren tot deze congregatie.

Beuroner kunst (zie plaat t/o kolom 800),

Canon van Dom Desiderius Lenz O.S.B. (Beuroner Kunstrichting).

aldus genoemd naar Beuron in Hohenzollern, standplaats der aartsabdij van de Duitsche Benedictijner Congregatie. Aldaar werd door Dom Desiderius Lenz (1832—1928) een religieuze kunstschool gesticht, met het doel in te gaan tegen het schijn-idealisme en individualisme der romantiek. Hij zocht het wezen der oud-Grieksche, en voornamelijk der Egyptische kunst te doorgronden. Met een canon, waaraan de gelijkzijdige driehoek ten grondslag ligt, meende hij de wet der evenredigheid, de harmonie der grootheden in de natuur, en dus ook in de kunst, te kunnen vastleggen. Beuroner kunst is vnl. monumentale, decoratieve k. (fresco, reliëf); ook wel vrijstaande beelden, ornamenten, vaatwerk; miniatuur (St. Gabriël te Praag), devotieprentjes. Lenz zelf erkent in Cornelius den meester, die hem den weg wees. Zijn werk kenmerkt zich door vromen zin, rust, waardigheid en overzichtelijkheid. St. Mauruskapel te Beuron (1870), crypt te Monte-Cassino, Piëta in St. Gabriël te Praag. Tot de Beuroner school behoorden o.a. D. Gabriël Wüger (1829—1892), Lucas Steiner (1849—1906), Paul Krebs, Andr. Göser, Willibrord Verkade.

Lit.: Dom Lenz, Zur Aesthetik der Beuroner Schule (Weenen ³1912) (Holl. vert. van G. Brom); D. G. Schwind, P. Des. Lenz. biogr. Gedenkblätter zu seinem 100 Geburtstag (Beuron 1932). *A. Beekman.*

Over de beteekenis van Beuron voor de kerkmuziek, → Benedictijnen (Gregoriaansch).

Beurré is een naam, dien men vaak bezigt voor peren met boterzacht vruchtvleesch (boter = Fr. beurre); bijv. Beurré Hardy.

Beurs, → Paddenstoelen.

Beurs. Wanneer een appel of peer vrucht draagt, zwelt tijdens den groei der vruchten dikwijls de gemeenschappelijke steel der bloeiwijze op tot een beurs.

Beurs in liturgisch gebruik oorspronkelijk, d.i. in de M.E., een plat doosje, waarin het corporaal werd bewaard en verdragen; later, na invoering van het missaal van Pius V, vervangen door twee bladen, met zijde overtrokken karton, in beursvorm met elkaar verbonden.

Beurs. A) Wezen en doel. De historische oorsprong der beurzen wordt meestal gezocht bij de markten of messen der 12e eeuw. Gedurende deze messen kwamen de kooplieden veelal op bepaalde tijden en plaatsen bijeen om geld en wissels te verhandelen en te innen. Daarenboven werden op deze vergaderingen wederzijds inlichtingen ingewonnen, terwijl langzamerhand ook een b.-handel ontstond in goederen, die nog niet in natura ter plaatse aangevoerd waren, doch die door hun vervangbaarheid gemakkelijk naar aard, kwaliteit en hoeveelheid konden worden aangeduid, zonder dat het risico al te groot was, dat de levering teleurstellingen zou bieden. Zoo ontwikkelde zich te Antwerpen reeds omstreeks 1500 een beurshandel in specerijen, bijv. peper. Naast den geld- en wisselhandel kwam in den loop der tijden vooral tot ontwikkeling een beurshandel in effecten; het eerst te Amsterdam sedert 1530.

Het wezenlijke onderscheid tusschen den beurshandel en den gewonen markthandel bestaat hierin, dat een b.-handel zich slechts kan ontwikkelen voor goederen, die een eenigszins abstract karakter dragen, d.w.z. die fungibel of vervangbaar zijn, zoodat hun aard, kwaliteit en hoeveelheid gemakkelijk en zeker contractueel zijn vast te leggen, ook zonder dat de goederen in natura zijn getoond of tegelijkertijd worden geleverd, terwijl op de markt of messe meest in natura aanwezige of toonbare, direct leverbare goederen

worden verhandeld, waarvan de kwaliteit door de koopende partij zelve in elk speciaal geval vóór het tot stand komen der transactie door eigen onderzoek is vast te stellen. De eigenschap der vervangbaarheid (fungibiliteit) is zeer sterk bij effecten, valuta's en bankpapier, daar hierbij elke eenheid volkomen door iedere andere eenheid vervangbaar is. Verder vinden wij een groote fungibiliteit bij edele metalen; bij vele stapelproducten als tarwe, katoen, koffie; bij grondstoffen als ijzer en koper; bij enkele halffabrikaten als katoengarens. Sommige stapelproducten als tabak en thee, zoomede de meeste eindfabrikaten, missen de eigenschap der vervangbaarheid geheel of bezitten deze slechts in zeer geringe mate.

Wanneer goederen een groote mate van vervangbaarheid bezitten, daarenboven niet of niet spoedig aan bederf of waardevermindering onderhevig zijn en regelmatig in groote hoeveelheden en door tal van personen verhandeld worden, dan kan daarin een aan de hoogste eischen van techniek beantwoordende handel ontstaan in den vorm van een sterk georganiseerden beurshandel.

Onder b. verstaat men nu ofwel het geheel van personen, dat beroepsmatig bij den georganiseerden beurshandel in een bepaald goed betrokken is, ófwel de samenkomst dezer beursleden ófwel het gebouw waarin deze samenkomsten plaats vinden (→ Beursgebouw).

Het doel van den georganiseerden beurshandel is den belanghebbenden de gelegenheid te openen om op een doelmatige wijze den beroepshandel in een goed op een bepaalde plaats en tijd te concentreeren, zoodanig, dat vraag en aanbod gelijktijdig en volledig op elkander kunnen inwerken en de prijsvorming op de meest effectieve wijze kan geschieden. Toevallige storingen en wrijvingsfactoren, zooals die op markten en messen eerder mogelijk zijn wegens het technische en commercieele bezwaar om elk gewenscht kwantum goederen vlot uit te markt te nemen, oefenen in den b.-handel veel minder invloed uit. In den georganiseerden b.-handel kunnen de technische eigenschappen der goederen op den achtergrond treden, zoodat men zich in veel sterkere mate op de prijsvorming kan concentreeren; vandaar dat de fungibiliteit van het goed wordt benut om de transacties ter beurze in een allereenvoudigsten vorm te kleeden, waardoor het mogelijk wordt om enorme posten af te sluiten door enkel en alleen — in een paar woorden of door een gebaar — hoeveelheid, prijs en levertijd te bedingen. Daar in den georganiseerden b.-handel de stoffelijke hoedanigheden der verhandelde goederen door de groote mate van vervangbaarheid op den achtergrond treden, wordt het mogelijk (vooral in den → termijnhandel), dat speculanten, die voor de verhandelde goederen zelve in het geheel geen interesse hebben, zich toch met den handel daarin bezig houden, enkel en alleen om een prijs- of koersverschil te verdienen door, naargelang hun prijsverwachtingen zijn, nu eens te verkoopen, dan weer te koopen en zooveel mogelijk te trachten aan een reëele levering van het verkochte resp. een werkelijke inontvangstname van het gekochte te ontkomen, door tegen den leveringsdatum hun verkoop door een koop resp. hun koop door een verkoop af te dekken (→ Speculatie).

Wanneer speculatieve transacties op groote schaal en met geleend geld plaats vinden, dan bestaat het gevaar, dat als gevolg der door speculatieve manipulaties hoog opgedreven prijzen een b e u r s k r a c h ontstaat, zijnde een scherpe en acute prijsinzinking, gepaard met een algemeen wantrouwen en gedwongen afwikkelingen van speculatieve posities, gevolgd door tijdelijke stagnatie van den handel (→ Beurscrisis).

B) De **organisatie** der b. heeft o.m. ten doel door reglementeering van den b.-handel te bereiken, dat geschillen over de leverbaarheid, den prijs of de uitvoering der afgesloten transacties tot een minimum worden beperkt en eventueel zoo snel en soepel mogelijk worden opgelost. Naast zekere eischen van moraliteit en soliditeit wordt veelal van de beursleden een zekerheidsstelling verlangd, waarop ingeval van overtreding der reglementaire bepalingen verhaal kan worden gezocht. De leden hebben bovendien meestal een jaarlijksche contributie te betalen. Het b e u r s - b e s t u u r wordt bijgestaan door meerdere commissies voor het beslechten van geschillen, het vaststellen der noteering, e.a. De b e u r s r e g l e m e n - t e n dienen zoo nauwkeurig mogelijk aan te geven, aan welke minimum-eischen de te verhandelen goederen of waardepapieren hebben te voldoen om leverbaar te zijn; zij geven aan, op welke termijnen na afsluiting der transactie de levering en betaling moeten geschieden, welke de gevolgen zijn van te late levering of afname, op welke wijze kleine afwijkingen van het geleverde met de minimum-eischen van leverbaarheid zijn te verrekenen, op welke wijze mondeling afgesloten transacties nader dienen te worden bevestigd, gedurende welke uren van den dag de beurshandel kan plaats vinden, etc. Daar het van belang is, dat elkeen, die aan de beursleden orders tot aan- of verkoop voor uitvoering ter beurze opgeeft, de prijzen of koersen tijdens beurstijd kan controleeren, zal er als regel een officieele prijs- of koersnoteering plaats vinden op de wijze als in de beursreglementen vastgelegd. Deze noteering is bovendien noodzakelijk voor het verrekenen der marges bij termijncontracten. De noteering kan op verschillende wijzen geschieden; zij kan aangeven de hoogste en laagste prijzen tijdens beurstijd gedaan, zij kan een gemiddelde aangeven, zij kan bij wijze van tape-noteering geschieden of als eenheidskoers worden vastgesteld, etc. De noteeringscommissie zal er steeds op hebben toe te zien, dat geen fictieve noteeringen worden vastgesteld, d.w.z. noteeringen van koersen, waartegen in werkelijkheid ter beurze geen transacties zijn afgesloten (zgn. potloodaffaires). De beurshandel kan geschieden tegen contante levering en betaling (contante handel), waaronder men meestal verstaat afwikkeling na eenige dagen, of tegen levering en betaling op een lateren termijn (de meest gebruikelijke termijnen zijn dan 1, 2 of 3 maanden, termijnhandel).

C) **Bijzondere vormen.** De beurshandel in e f f e c t e n is in het algemeen tot een groote technische ontwikkeling gekomen. De belangrijke financieele centra als New York, Londen, Amsterdam en Parijs hebben in hun effectenbeurzen goed uitgeruste apparaten voor de plaatsing en het doorgeven van emissies.

De **Amsterdamsche Effectenbeurs** is een particuliere instelling en staat onder beheer van De Vereeniging voor den Effectenhandel, opgericht in 1877 door de samensmelting van verschillende andere vereenigingen op het gebied van den fondsenhandel. Sedert 1914 bezit deze Vereeniging haar eigen beursgebouw. Het Bestuur der Vereeniging bestaat uit 15 leden en vormt uit zijn midden 5 vaste commissies, zijnde de commissie van dagelijksch bestuur, voor de

noteering, voor de fondsen, voor de geschillen en de huishoudelijke commissie. Slechts leden der vereeniging en hun bedienden worden tot den beurshandel toegelaten. De vereeniging geeft een officieele prijscourant uit, waarin de noteering van alle officieel verhandelde fondsen wordt opgenomen. De effectenhandel geschiedt op de Amsterdamsche b. als regel contant. → Affaire. Op beperkte schaal vinden tijdaffaires plaats. Naast commissionnairs of makelaars, die in het algemeen in opdracht van buiten beursorders plaatsen, vinden wij ter beurze van Amsterdam de zgn. hoeklieden, die in een of enkele soorten van fondsen, waarin zij gespecialiseerd zijn, als commissionnair en vaak tevens als handelaar voor eigen rekening optreden. Deze gespecialiseerde hoeklieden ontleenen hun naam aan de zgn. hoeken, de plaatsen in het beurslokaal, waar volgens aanwijzing van het beursbestuur de verschillende soorten van fondsen verhandeld worden. Zoo spreekt men van een tabakshoek, zijnde de plaats, waar speciaal tabakswaarden verhandeld worden, een rubberhoek, scheepvaarthoek, etc. In den geldhoek heeft de geldhandel plaats, meest in den vorm van prolongaties en call-leeningen, geldleeningen tegen onderpand van courante fondsen met normale looptijden van een maand voor prolongatie (met recht van eerdere aflossing voor den geldnemer) en met een wederzijdschen opzegtermijn van één dag voor call-geld (daggeldleening). De officieele wisselhandel heeft te Amsterdam plaats ter koopmansbeurze. De officieele noteeringen voor de wisselkoersen geschieden volgens het reglement der Amsterdamsche Bankiersvereeniging; zij zijn vooral in verband met art. 156 W. v. K. van belang, doch vormen geen zuivere afspiegeling van het koersverloop gedurende den dag. In tegenstelling met den effectenhandel is de handel in vreemde wissels, meestal genoemd de valutahandel, niet binnen de enkele beursuren geconcentreerd doch vindt deze den geheelen dag door plaats, vnl. per telefoon. Het betalingsverkeer, waarvan de valutahandel een voornaam onderdeel is, kan niet op enkele uren daags beperkt worden, terwijl juist de valutahandel zich zeer gemakkelijk voor een telefonisch verkeer leent wegens de groote fungibiliteit der valutaeenheden, daar nl. als regel bedragen in den vorm van saldi-tegoed bij de grootste en sterkste buitenlandsche bankinstellingen worden verhandeld. Sedert den wereldoorlog heeft zich te Amsterdam naast den contantenhandel een → termijnhandel in valuta ontwikkeld. De georganiseerde valutahandel is feitelijk te beschouwen als een hoogere ontwikkelingsvorm van den beurshandel, waarbij het begrip b. als plaats van handel sterk op den achtergrond wordt gedrongen. De goederenhandel ter beurze ontmoet meer technische moeilijkheden dan de effecten- en wisselhandel, daar de goedereneenheid als regel in mindere mate de eigenschap der vervangbaarheid bezit. Vele zgn. goederenbeurzen zijn in werkelijkheid slechts gereglementeerde goederenmarkten, waar bepaalde partijen tegen monster verkocht worden, zonder dat een georganiseerde beurshandel in fungibele waar plaats vindt. Op de goederenb. ontwikkelt zich als regel naast den contantenhandel een → termijnhandel, hetgeen daarentegen op de goederenmarkten niet het geval is.

Lit.: W. Prion, Börsenwesen (Handw.buch der Staatswissenschaften, Jena 1924); J. Hellauer, System der Welthandelslehre (Berlijn 1920); O. B. W. De Kat, Effectenbeheer (1932); W. M. J. van Lutterfeld, Effecten (1933). *Huysmans.*

De Brusselsche Effectenbeurs. De Antwerpsche beurs, de oudste van alle, dateert van ca. 1500. In 1835 werd zij echter overvleugeld door de Brusselsche, waar vooral Spoorwegaandeelen verhandeld werden. Aantal aldaar genoteerde waarden was in 1867: 200, in 1830: 3 000.

Organisatie: De zaken worden niet door de banken zelf gedaan, maar door effectenmakelaars, die aan de banken een ristourne geven van $^1/_2$ der courtage. Volgens de wet van 1867 zijn de beurzen onafhankelijk en is de makelaardij geheel ongereglementeerd. Het Stedelijk Beursreglement is in 1913 verscherpt (voordracht door twee leden, waarborgsom, vooropleiding). Het aantal der officieel toegelaten makelaars is 1 650. Een herziening van het reglement is in voorbereiding.

De toelating der waardepapieren geschiedt door een uit de makelaars gevormde beurscommissie; minimumkapitaal is 1 millioen francs; buitenlandsche waarden worden toegelaten, als ze in het land van herkomst genoteerd zijn; obligaties, als aandeelen van dezelfde onderneming genoteerd zijn; de termijnhandel is beperkt; er is een levendige handel in Katanga-koper- en in kunstzijde-waarden; verweer van spel en weddenschap is toegelaten. De koers wordt vastgesteld door koersmakelaars (middenkoers). De vrije handel staat onder toezicht der beurscommissie: 15 waarden zijn genoteerd, overigens is de handel geheel vrij.

Wijze van noteering; kosten. Aandeelen en obligaties worden per stuk genoteerd in francs; bij waarden met vaste rente komt de koers op dezelfde wijze tot stand behalve bij de Staatsleeningen; courtage is 2—$2^1/_2$‰ voor Staatsleeningen; 4‰ voor andere waarden. Claims hebben geen officieele noteering. Over beurstransacties en inteekening op nieuwe emissies wordt een zegelbelasting van 1,1‰ geheven.

Lit.: G. Groens, Les opérations de bourse et les agents de change (1930).

D) Rechtskundige problemen. 1° Ned. Recht. Het laat zich begrijpen, dat de wettelijke bepalingen, die op de b. betrekking hebben, schaarsch zijn. De ter beurze gesloten transacties en haar totstandkoming worden beheerscht door het gemeene recht. In de art. 59 tot en met 61 Wetb. van Koophandel wordt bepaald, dat de „beurzen van koophandel” worden gehouden op gezag van het plaatselijk bestuur, dat de koersen volgens plaatselijke reglementen en gebruiken worden opgemaakt, terwijl ook de regeling van den inwendigen dienst bij zoodanige reglementen moet geschieden. Deze reglementen zijn niet van overheidswege gegeven, doch bij den aanvang van den wereldoorlog heeft in Ned. de Beurswet van 4 Sept. 1914 (Stbl. 445) de beurs, gezien de buitengewone omstandigheden, onder regeeringstoezicht gesteld.

Een debiteur mag gedurende beurstijd niet op de beurs gegijzeld worden; beslag op schepen moet ter beurze worden aangekondigd. Verpande effecten, die ter beurze verhandelbaar zijn, kunnen daar, mits door twee makelaars in effecten, worden verkocht. Ten slotte verwijst de wet herhaaldelijk naar den beurskoers als maatstaf voor de waarde van koopmansgoederen, voor de regeling van den herwissel, enz. *Ariëns.*

2° Belg. Recht. Art. 61 van de wet van 30 December 1867, gewijzigd door de wet van 11 Juni

1883, geeft volgende bepaling van de b.: een openbare vergadering van kooplieden, kapiteins ter zee, wisselaars en makelaars eener handelsplaats. De beurs is voor iedereen toegankelijk, zelfs voor niet-handelaars. Alleen wordt de toegang ontzegd aan zekere personen door de wet bepaald, bijv. de gefailleerden.

De uitkomsten der verhandelingen en afspraken op de b. gesloten dienen om den wisselprijs van openbare en andere effecten vast te stellen (art. 62). De vaststelling van den wisselkoers geschiedt door een raad bestaande uit zes tot vijftien leden, benoemd door het Schepencollege op voordracht van twee lijsten, waarvan de eerste is opgemaakt door de Rechtbank van Koophandel en de andere door de wisselaars en makelaars, in algemeene vergadering bijeengekomen volgens de bepalingen getroffen door den gemeenteraad.

Tot deze vergadering hebben alleen toegang de wisselaars en makelaars, die sedert ten minste drie jaar onafgebroken het recht hebben gehad te noteeren.

Het inrichten van een handelsbeurs is vrij. Waar zulks nuttig of voordeelig schijnt, kan een beurs worden geopend. De gemeentelijke overheid heeft alleen een recht van politie, zij heeft dus buiten dit politierecht geen recht tot reglementeeren, tenzij het lokaal der beurs door de gemeente zelf is verschaft. In zulk geval kan de gemeenteoverheid zich het recht voorbehouden zekere reglementen te treffen aangaande de uren van opening en sluiting, vereischten van toetreding, inkomgeld e.d. *Rondou.*

Beursbelasting (N e d. B e l. r e c h t), ook genoemd b e u r s z e g e l, is een onderdeel van de zegelbelasting, geheven krachtens de meermalen gewijzigde zegelwet 1917, hfst. 9. De nota's van makelaars, commissionnairs of andere personen, die van den handel in effecten hun beroep maken, zijn ter zake van gekochte of verkochte effecten, onverschillig of al dan niet levering plaats heeft, onderworpen aan een recht van 1‰. Het recht wordt voldaan door middel van een plakzegel; het bedraagt ten minste 0,10 gld.; tot en met 250 gld. wordt het geheven over veelvouden van 50 gld.; boven 250 gld. tot en met 5 000 gld. over veelvouden van 250 gld.; daarboven over veelvouden van 500 gld. Aan hetzelfde recht is onderworpen de nota van het toegewezen bedrag bij een inschrijving bij gelegenheid van een uitgifte van effecten. Het opmaken en toezenden van een nota is verplicht. De makelaars, enz. moeten de nota's trekken uit een door den ontvanger der registratie gewaarmerkt register met stok. → Zegelrecht; → Effectenzegel. *Smeets.*

B e l g i ë. Beursbelasting is in België bekend onder den naam van → „Taks op de Beursverrichtingen en de Reporten" en behoort tot de Taksen met het zegel gelijkgesteld.

Als b e u r s v e r r i c h t i n g e n worden aangezien: alle verrichtingen van aankoop, verkoop of overdracht van Belgische of vreemde effecten in België gedaan of uitgevoerd door tusschenkomst hetzij van bankiers, wisselagenten, commissionnairs of makelaars, hetzij van andere personen gewoonlijk optredend als bemiddelaars voor die verrichtingen. Deze beursverrichtingen geven aanleiding tot een taks van 1,20 frs. per 1 000 frs.

De r e p o r t v e r r i c h t i n g e n op openbare fondsen, die ter beurs gedaan worden, door tusschenkomst van wisselagenten, commissionnairs of makelaars in effecten, zijn onderworpen aan een taks van 60 cmen per 1 000 frs., indien de verrichting gesloten wordt voor een termijn, die 20 dagen niet te boven gaat. Worden de verrichtingen voor een langeren termijn gesloten, dan bedraagt de taks 1,20 frs. per 1 000. Is met report gelijkgesteld de overeenkomst, waarbij de partijen het uitvoeren van een koop op termijn tot een nieuwen vervaldag verschuiven.

De tusschenpersonen, die zich met beurs of reportverrichtingen belasten en daarvan hun beroep maken, dienen voorafgaandelijk een beroepsaangifte te hebben neergelegd op het daartoe aangewezen kantoor der registratie. De borderellen, die zij aan hun cliënten afleveren, moeten getrokken zijn uit een stamboek, waarvan de stammen ten minste gedurende vijf jaren moeten bewaard blijven. Bij niet afleveren van borderel of bij afleveren van een niet gezegeld of onvoldoende gezegeld borderel, zijn de wisselagent, makelaars e.d. strafbaar met een boete gelijk aan vijftigmaal het ontdoken recht met minimum van 500 frs. → Taks op Beursverrichtingen. *de Weerdt/Rondou.*

Beursconditics, → Verzekering.

Beurscrisis, ontwrichting van den handel ter beurze, zich uitende in een scherpe daling der koersen en een verstoring van het effectencrediet.

Beursgebouw (zie plaat t/o kolom 801). gebouw ten dienste van het beursverkeer. Men onderscheidt: fondsbeurzen, waar effecten verhandeld worden, en warenbeurzen. Deze moeten al naar gelang er levensmiddelen, vee, textiel, enz. verhandeld worden, verschillend zijn ingericht en met de hoofdruimte in verbinding worden gebracht. De kern van het b., gewoonlijk gelijkvloers gelegen, is de groote hal, waarin verschillende beursruimten zijn ondergebracht en elke zakenman zijn eigen plaats heeft. Overvloedige (Noordelijke) verlichting. Daaraan sluitend de termijn-beurzen. In nieuwe beurzen soms kleine loges, voor de makelaars open, met kasten voorziene standplaatsen. In de hal soms buffetten en op de eerste en tweede verdieping een galerij. Meer en minder groote ruimten zijn bestemd voor de rijks- en gemeentetelefoon, telegraaf, postkantoor, schrijfkamer, garderobes, beursbureau, veilingzalen, vergaderzalen, vertrekken voor secretarie en handelsvoorlichtingsdienst, handelsregister, commissie- en vergaderkamers. Beneden meestal archiefkamers en ruimte voor technische installaties als centr. verw. enz.

L i t.: Handbuch der Architectur (IV 1902, nr. 2, Börsengebäude; Bouwkundig Weekblad (1929, ontwerpen voor een beursgebouw in Rotterdam. nr. 1-8). *Thunnissen.*

Beursjeskruid, → Herderstaschje.

Beursmoraal, als normatieve zedenleer, heeft op den beurshandel toe te passen de algemeene beginselen der Christelijke → handelsmoraal, in het bijzonder de wetten van rechtvaardigheid, eerlijkheid, trouw, billijkheid en liefde. Vanwege de voorname functie, die de beurshandel in het economisch leven vervult, is hier plaats voor een eerzaam en lofwaardig beroep tot „verheerlijking Gods in de dingen dezer wereld"; maar dan hebben, juist vanwege het groote gewicht en de groote draagwijdte van dezen handel, de eischen vooral der commutatieve en sociale rechtvaardigheid hier bijzondere klem en zijn strenge handelszeden noodzakelijke eisch.

De afzonderlijke beurszaken zijn in wezen de gewone overeenkomsten, die ook daarbuiten worden afgesloten; ze zijn derhalve uiteraard volgens dezelfde beginselen te regelen. In zake ruilrechtvaardigheid is een hoofd-

probleem der beursmoraal — en een der zwakke punten van de bestaande beurszeden — dat van den rechtvaardigen prijs (resp. de rechtvaardige rente). De algemeene normen van den rechtvaardigen prijs zijn van toepassing; in omstandigheden die van rechtvaardigen prijs bij → monopolie. Ook hier kan de gangbare prijs voor rechtvaardig gehouden worden tot het tegendeel blijke. Kunstmatig beïnvloeden van prijs en beurskoers en van de factoren, die feitelijk prijs en koers bepalen, kan wettig zijn en ten goede, als noodzakelijke correctie van de markt en om factoren naar voren te brengen, die mede bepalend zijn voor den rechtvaardigen prijs. Maar niet zelden is een dergelijke kunstmatige beïnvloeding er geenszins op gericht om den rechtvaardigen prijs te benaderen, doch veeleer om ongeacht de grenzen der rechtvaardigheid een zoo hoog of een zoo laag mogelijken prijs te bereiken, al naar gelang het belang van den manipulant zulks vordert. Hierbij wordt dan bovendien nog vaak van reeds uit zich onrechtvaardige middelen gebruik gemaakt: door bedrieglijke en arglistige manoeuvres (valsche berichten, misleidende adviezen, schijntransacties, enz.) of door misbruik van machtsmiddelen (bijv. een corner) wordt de stand der markt gefausseerd en zoo een onrechtvaardige prijs opgedrongen. Gewin, dat door hen, die aan dergelijke manipulaties deelnemen, gemaakt wordt door transacties tegen onrechtvaardigen prijs, en in het algemeen ieder gewin, dat door bedrog, list en dwangmiddelen wordt verkregen, is natuurlijk in strijd met de ruilrechtvaardigheid en verplicht tot restitutie. Evenzeer verbiedt de sociale rechtvaardigheid alle manipulaties, die het gemeen schaden, ook al zouden zulke practijken wettelijk onaantastbaar zijn.

Beurscontracten met speculatieve strekking (→ Speculatie), in den vorm van → termijnhandel of anderszins, zijn uit zich nog niet ongeoorloofd, zelfs niet als het echte kansovereenkomsten mochten zijn (Differenzgeschäfte; → Koersverrekeningscontracten); zoo dus de andere vereischten voor een geldig contract daar zijn, verplichten ze in geweten. Het afsluiten van dergelijke contracten is zeker geoorloofd en de eventueele gematigde winst gerechtvaardigd, als en in zoover die affaires dienstig zijn om (bijv. door arbitrage en termijnhandel) den goederenvoorraad naar plaats en tijd doelmatig te verdeelen en zoo den prijsgang te nivelleeren (prijsnivelleeringsfunctie), of ook wel om een risico van effectieven handel of industrie over te nemen of af te dekken (verzekeringsfunctie). Doch ook de winst, die door op zich zelf staande zuiver speculatieve affaires wordt gemaakt, is niet in strijd met de ruilrechtvaardigheid, zoolang geen onrechtvaardige middelen worden gebruikt en de prijs anderszins rechtvaardig is; dat een gewin noch op arbeid noch op eenige andere sociaalnuttige prestatie is gegrond, bewijst geenszins, dat het een onrechtvaardig uitbuiten van den evenmensch zou zijn. Wel echter staat de toeleg op dergelijk gewin in zedelijk opzicht ver achter bij de uitoefening van een nuttig en eerzaam beroep, en bergt het een gevaar voor de ongereptheid der zeden; het heeft in zich geen enkel beginsel van beperking en kan daarom gemakkelijk verworden tot ongeregelde hebzucht, die de rechten van den evenmensch en van de gemeenschap niet meer eerbiedigt. Daarbij gelden ook tegen beursspel al de bezwaren, die uit moreel oogpunt tegen spel, weddenschap en loterij moeten worden gemaakt. Het speculeeren, vooral dat van het „publiek”, kan derhalve gemakkelijk uitgesproken zondig worden om de nadeelige gevolgen, die er aan zijn verbonden, vooral als het op uitgebreide schaal geschiedt: het karakter lijdt er onder; met het groeien van de zucht tot speculeeren en tot gewin, dat zonder moeite wordt verworven, vergaat de zin voor ernstigen beroepsarbeid; de plichten van staat, de zorg voor zich en de zijnen worden verwaarloosd; het vermogen wordt op het spel gezet en vroeg of laat volgt de ruïne. In zoover de beroepshandel aan dergelijke onverantwoordelijke en sociaal-onnutte of zelfs schadelijke speculatie deelneemt en de speel- en gewinzucht van het onervaren publiek exploiteert, kan daar natuurlijk van geen eerzame en lofwaardige beroepstaak meer sprake zijn.

Dat het beurswezen, gelijk het zich feitelijk heeft ontwikkeld, voortdurend de gelegenheid voor dergelijke zedelijk minderwaardige en schadelijke handelspractijken openhoudt en ze zelfs aanwakkert, is een zeer bedenkelijk verschijnsel. En in het algemeen kleven den beurshandel al te veel gebreken en misbruiken aan, waartegen vooral uit sociaal-ethisch oogpunt ernstige bezwaren moeten worden gemaakt. De bevoegde instanties, met inbegrip van de publieke autoriteit, zijn daarom verplicht, krachtige maatregelen te treffen om de uitwassen tegen te gaan, de beurszeden te verbeteren en de beurs te vormen tot een betere vervulling van haar taak als dienend lid in de maatschappelijke huishouding.

Zoo in Ned. art. 1825 B.W., waardoor aan spel en weddenschap de actie wordt geweigerd (zie boven), ook op beursspel van toepassing mocht zijn, dan heeft dat toch voor den plicht in geweten geen gevolg, wijl alleen de actie wordt ontzegd en de natuurlijke band onaangetast blijft.

Door het Kerk. Wetb. (can. 142; strafbep. can. 2380) wordt aan den clerus alle handeldrijven in den eigenlijken zin des woords, en daarmede dus wel zeker alle beursspeculatie, verboden. Beurszaken, die noodig zijn in verband met de uitoefening van een ander passend beroep of tot het beheer van het vermogen behooren, vallen niet onder dit verbod. Het is duidelijk, dat dit verbod geen disqualificatie van den handel bevat, maar gebaseerd is op de bijzondere eischen van den clericalen stand.

Lit.: Oswald v. Nell-Breuning, Grundzüge der Börsenmoral (Freiburg i. Br. 1928); Dict. Théol. Cath. (II, 1100 vlg. s. v. Bourse); Ami du clergé (XVIII 1896, 81 vlg., 97 vlg., 129 vlg.); Weber-Tischleder, Wirtschaftsethik (Essen 1931, 320 vlg., 356 vlg., 412 vlg.); Fr. Hürth, De VII Mandato (1922, 214 vlg.).

Buijs.

Beurspolis, → Verzekering.

Beursvacantiedagen (Ned.), werkdagen, waarop de beurs gesloten is. De regeling van de b. geschiedt volgens art. 7 der Beursvoorschriften 1914. De beurzen worden gesloten en geopend bij besluit van den minister van Financiën, genomen na raadpleging van de commissie van deskundigen. De b. worden drie dagen te voren bekend gemaakt.

In de artikelen betreffende de daggeldleeningen en prolongaties worden de b. omschreven als: de dagen, die door den minister van Financiën, na de besturen van de Vereeniging voor den Effectenhandel en van de Prolongatievereeniging in de gelegenheid te hebben gesteld hieromtrent hun meeningen mede te deelen, verklaard worden niet als werkdagen te worden beschouwd.

Beurszegel, → Beursbelasting.